

TOMVS QVARTVS
OPERV M. TVLLII CICE-
ronis philosophicos eius libros à Dionys. Lambino
Monstrolienfi ex auctoritate codicum manuscr. emen-
datos, complectens: quorum ordinem, & numerum al-
tera pagina indicabit.

Accesserunt eiusdem Lambini emendationum rationes, & an-
notatiunculae:

Et index amplissimus rerum ac verborum memoria digniorum.

LVTETIÆ,

In Aedibus Rouillij, via Iacobæa, sub
signo Concordiæ.

1565

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Quartus hic Tomus eos, qui reliqui sunt, Cicero-
NIS PHILOSOPHICOS LIBROS HOC

ORDINE COMPLECTITVR.

Academicarum quæstionum ad Varronem	Librum I.
Academicarum quæstionum	Librum IIII. qui inscribitur Lucullus.
De finibus bonorum & malorum	Libros V.
Tusculanarum quæstionum	Libros V.
De natura deorum	Libros III.
De diuinatione	Libros II.
De fato	Librum I.
Frustra librorum sex de rep. ex multis scriptoribus collecta.	
Fragmentum libri sexti de rep. quod Somnium Scipionis appellatur.	
De legibus	Libros III.
De officiis	Libros III.
Catonem maiorem, seu de senectute	Librum singularem.
Lælium, seu de amicitia	Librum singularem.
Paradoxa Stoicorum	sex.
Timæi, seu de vniuerso, quem Cicero in Latinum sermonem vertit, fragmenta.	
Phænomenon Arati, quæ Latinè reddidit Cicero, fragmenta.	
Q. Tullij Ciceronis, de petitione consulatus	Librum singularem.

M. TVLLII CICERONIS

Academicarum Quæstionum

LIBER PRIMVS.

10

CICERO VARRONI S. D.

ET SI munus flagitare, quanuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego expectatione promissi tui moueor, vt admoncam te, non vt flagitem. 15
Misi autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos. nosti enim profecto os adolcscentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos misi: qui metuo ne te forte flagitent. ego autem mandauī, vt rogarent. Expectabam omnino iandiu, mēque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quā aliquid accepiſsem, vt possem te remunerari quā simillimo munere: sed cū tu tardius faceres, id est, vt ego interpretor, dili- 20
gentius, teneri non potui, quin coniunctionem studiorum, amorisque nostri, quo possem litterarum genere declararem. Feci igitur sermonem, inter nos habitū in Cumano, cū esset vnā Pomponius: tibi dedi parteis Antiochinas, quas à te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumsi Philonis. Puto fore, vt, cū legeris, mirere id nos locutos esse inter nos, quod nunquam locuti sumus: sed nosti morem dialogorum. Post 25
hæc autem, mi Varro, quamplurima, si videbitur, & de nobis, & inter nos, serō fortasse, sed superiorum temporum, fortuna reip. causam sustineat: hæc ipsi præstare debemus: atque vtinam quietis temporibus, atque aliquo si non bono, at saltem certo statu ciuitatis hæc inter nos studia exercere possemus. quanquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes, honestas nobis & curas & actiones darent. nunc autem quid est, sine his 30
cur viuere velimus? Mihi verò cum his ipsis vix, his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, & sapius. Migrationem & emtionem feliciter euenire volo, tuūque in care consilium probo. Cura vt valeas.

M. TVLLII CICERONIS ACADEMICARVM

QVÆSTIONVM LIBER PRIMVS.

35

AD M. TERENTIUM VARRONEM.

L N CYMANO nuper cū mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis à M. Varrone, venisse eum Roma pridie vespere, & nisi de via festus esset, continuò ad nos vèturum fuisse. quod cū audissemus, nullam moram interponendam putauimus, quin videremus hominem nobiscū & studiis iisdem, & vetustate amicitie coniunctum. Itaque confestim ad eum ire perreximus, paullūmq; cū eius villa abessemus, ipsum ad nos venientem vidimus: atque illum complexi, vt mos amicorum est, satis longo interuallo, eum ad suā villam reduximus. Hic pauca primò, atque ea percunctantibus nobis, Ecquid fortè Roma noui: Atticus, Omitte ista, quæ nec percunctari, nec audire sine molestia possumus, quæso, inquit: & quære potius, ecquid ipse noui. silent enim diutius musæ Varronis, quā 50
solebant: nec tamen istum cessare, sed celare quæ scribat, existimo. Minimè verò, inquit

AA ij

ille. intemperatis enim esse arbitror, scribere quod occultari velit. Sed habeo opus magnum in manibus, quod iam pridem ad hunc eum ipsum (me autem dicebat) quædam institui, quæ & sunt magna sanè, & limantur à me polius. Et ego, ista quidem, inquam, Varro iam diu expectans, non audeo tamen flagitare. audiui enim è Libone nostro, cuius nostri studiū (nihil enim eiusmodi celare possumus) non te ea intermittere, sed accuratius tractare, nec de manibus vnquam deponere. Illud autem mihi ante hoc tempus nunquam in mentem venit à te requirere: sed nunc, posteaquam sum ingressus res eas, quas tecum simul didici, mandare monumentis, philosophiamque veterem illam à Socrate ortam Latinis illis illustrare: quæro, quid sit, cur, cum multa scribas, genus hoc prætermittas: præsertim cum & ipse in eo excellas, & id studiū, totaque ea res longe ceteris & studiis & artibus antecellat. Tum ille, Rem à me sæpe deliberatam, & multum agitatam requiris. itaque non hæsitans respondebo: sed ea dicam, quæ mihi sunt in promptu, quod ista ipsa de re multum, vt dixi, & diu cogitavi. Nam cum philosophiam viderem diligentissimè litteris Græcis explicatam, existimaui, si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Græcis doctrinis eruditi, Græca potius, quam nostra lecturos: sin à Græcorum artibus & disciplinis abhorrent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt. Itaque ea nolui scribere, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti legere curarent. Vides autem eadem ipse, didicisti enim non posse nos Amasianij, aut Rabinij simileis esse: qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos positis, vulgari sermone disputant, nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse nec dicendi, nec discendi putant. Nos autem præceptis dialecticorum & oratorum, quoniam viam vnam esse nostri putant, sic parentes, vt legibus, verbis, quamquam nouis, cogimur vsi: quæ docti (vt dixi) à Græcis petere malunt, indocti ne à nobis quidem accipiunt: vt frustrà omnis suscipiatur labor. Iam verò physica, si Epicurum, id est si Democritum probarem, possem scribere ita planè vt Amasianus. Quid est enim magnum, cum causas rerum efficientium sustuleris, de corpuseulorum (ita enim appellat atomos) concussione fortuita loqui? Nostra tu physica nostri, quæ continuantur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit & format effectio: (adhibenda enim ea materiam est:) hæc ipsa de vita, & moribus, de expetendis, fugiendis que rebus. Illi simpliciter pecudis & hominis idè bonum esse censent. apud nostros autem non ignoras, quæ sit & quanta subtilitas: quam quibuscumque eam enuntiare verbis: aut quem illa ad intelligendum poterit adducere? Siue enim Zenonem sequare: magnum est efficere, vt quis intelligat quid sit illud verum & simplex bonum, quod non possit ab honestate seiungi. quod bonum quale sit, negat omnino Epicurus se sine voluptatibus sensum mouentibus vel suspicari. siue Academicam veterem persequamur, quam nos, vt scis, probamus: quam erit illa acutè explicanda nobis! quam argutè, quam obscurè etiam contra Stoicos differendum! Totum igitur illud philosophiæ studiū mihi quidem ipse fumo, & ad vitam constantiam quantam possum, & ad delectationem animi: nec vllum arbitror, vt apud Platonem est, maius, aut melius à diis datum munus homini: sed meos amicos, in quibus est studiū, in Græciam mitto, id est ad Græcos ire iubeo, vt ea à fontibus potius hauriant, quam riuulos confectentur. Quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat vnde studiosi scire possent: ea, quantum potui (nihil enim magnopere meorum miror) feci vt essent nota nostris. à Græcis enim peti nō poterant, ac post L. Ælij nostri occasum ne à Latinis quidem. Et tamen in illis veteribus nostris, quæ Menippum imitati, non interpretari quadam hilaritate conspersimus, multa admista ex intima philosophia, multa dialecticè dicta: quæ quo facilius minus docti intelligerent, iucunditate quadam ad legendum inuitati, in laudationibus, in iis ipsis antiquitatum præmiis philosophicè scribere volumus, si modò consecuti sumus. Tum ego, Sunt, inquit, ista Varro, nam nos in nostra vrbe peregrinantibus, errantibusque, tanquam hospites, tui libri quasi domum

F. n. ex ms. et oratorum etiam

id. docti in ms. verbum Amasianus, et recte.

id. videtur legendum, quos præterea, ut ad Varro, qui scribit referatur, quæ in scriptis Menippianis, id. philosophiam Sabet, et legere.

domum deduxerunt: vt possemus aliquando, qui, & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum munera, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum, & locorum, tu omnium diuinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: plurimùmque poëtis nostris, omninoque Latinis & litteris luminis attulisti, & verbis atque ipse varii & elegans omni ferè numero poëma fecisti: philosophiamque multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad docendum parum. Causam autem probabilem tu quidem affers, aut enim Græca legere malent, qui erunt eruditi: aut ne hæc quidem, qui illa nesciunt. Sed eam mihi nunc satisne probas? Immo verò & hæc, qui illa non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent sua. Quid enim cause est, cur poëtas Latinos Græcis litteris eruditi legant, philosophos non legant? an quia delectat Ennius, Pacuuius, Attius, qui non verba, sed vim Græcorum expresserunt poëtarum? quanto magis philosophi delectabunt, si, vt illi Æschylum, Sophoclem, Euripidem: sic hi Platonem imitentur, Aristotelem, Theophrastum? Oratores quidem laudari video, si qui è nostris Hyperidem sint, aut Demosthenem imitati. Ego autem (dicam enim, vt res est) dum me ambitio, dum honores, dum causæ, dum reip. non solum cura, sed quædam etiam procuratio multis officiis implicatum & constrictum tenebat, hæc inclusa habebam, & ne obsolescerent, renouabam, cum licebat, legendo. Nunc verò & fortunè grauissimo percussus vulnere, & administratione reip. liberatus, doloris medicinam à philosophia peto, & otij oblectationem hanc honestissimam iudico. Aut enim huic ætati hoc maxime aptum est: aut iis rebus, si quas dignas laude gessimus, hoc in primis consentaneum: aut etiam ad nostros ciuicis erudiendos nihil vtilius: aut, si hæc ita non sunt, nihil aliud video, quod agere possimus. Brutus quidem noster excellens omni genere laudis, sic philosophiam Latinis litteris persequitur, nihil vt iisdem de rebus à Græcis desideres: & eandem quidem sententiam sequitur, quam tu. nam Aristu Athenis audiuit aliquandiu, cuius tu fratrem Antiochum. Quamobrem da, quæso, te huic etiam generi litterarum. Tum ille, Istuc quidem considerabo, nec verò sine te. sed de te ipso quid est, inquit, quod audio? Quanam, inquam, de re? Relictam à te veterem iam, inquit, tractari autem nouam. Quid? ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit, nostro familiari, remigrare in domum veterem è noua, quam nobis in nouam è vetere? Certè enim recentissima quæque, sunt correctæ & emendata maximè. Quanquã Antiochi magister Philo, magnus vir, vt tu existimas ipse, negarit in libris, quod coram etiam ex ipso audiebamus, duas Academias esse: erroremque eorum, qui ita putarunt, coarguit: Est, inquit, vt dicis: sed ignorare te non arbitror, quæ contra Philonem Antiochus scripserit. Immo verò & istam, & totam veterem Academiam, aqua absument iam diu, renouari à te, nisi molestum est, velim: & simul assidamus, inquam, si videretur. Sanè illud quidem, inquit: sum enim admodum infirmus. Sed videamus, idemne Attico placeat fieri à me, quod te velle video. Mihi verò, inquit, ille. Quid est enim, quod malim, quam quod Antiocho iam pridem audita recordari: & simul videre, satisne ea commode dici possint Latinè: quæ cum sunt dicta, in conspectu confedimus omnes. Tum Varro ita exorsus est: Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt, auocauisse philosophiam, & ad vitam communem adduxisse, vt de virtutibus & vitiis, omninoque de bonis rebus & malis quæreret, cælestia autem vel procul esse à nostra cognitione censeret, vel, si maximè cognita essent, nihil tamen ad bene viuendum conferre. Hic in omnibus ferè sermonibus, qui ab iis, qui illum audierunt, perscripti variè, & copiose sunt, ita disputat, vt nihil affirmet ipse, refellat alios, nihil se scire dicat, nisi id ipsum: eoque præstare ceteris, quod illi, quæ nesciant, scire se putent, ipse se nihil scire id vnum sciat, ob eamque rem se arbitrari ab Appolline omnium sapientissimum esse dictum, quod hæc esset vna hominis sapientia, non arbitrari sese scire quod

nesciat. Quæ cum diceret constanter, & in sententia permaneret, omnis eius oratio cum in virtute laudanda, tum in omnibus hominibus ad virtutis studium cohortandis consumebatur, vt è Socraticorum libris, maximèque Platonis intelligi potest. Platonis autem auctoritate, qui varius & multiplex & copiosus fuit, vna & consentiens duobus

vocabulis philosophiæ forma instituta est, Academicorum & Peripateticorum: quibus congruentes, nominibus differebant. nam cum Speusippum sororis filium Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset, duos autem præstantissimos studio atque doctrina Xenocratem Chalcædonium, & Aristotem Stagiritam: qui erant cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant in ambulantis in Lyceo. Illi autem, qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, cætus erant, & sermones habere soliti, ex loci vocabulo nomen habuerunt: sed virique Platonis vbertate completi, certam quandam disciplinæ formulam composuerunt, & eam quidem plenam ac refertam: illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita, consuetudinem disserendi reliquerunt. ita facta est disserendi, quod

minime Socrates probabat, ars quædam philosophiæ, & rerum ordo, & descriptio disciplinæ. Quæ quidem erat primò duobus, vt dixi, nominibus vna. nihil enim inter Peripateticos, & illam veterem Academiam differebat. Abundantia quadam ingenij prætentendam fugiendarumque partitio. Sed quid ago? inquit, aut summe sanus, qui hæc vos doceo? Nam etsi non sus Minervam, vt aiunt: tamen inepte quisquis Minervam docet. Tum Atticus, Tu verò, inquit, perge Varro. valde enim amo nostra atque nostros: meque ista delectant, cum Latine dicuntur, & isto modo. Quid me, inquam, putas: qui philosophiæ iam professus sim me populo nostro exhibiturum? Pergamus igitur, inquit, quoniam placet. Fuit ergo iam accepta à Platone philosophandi ratio triplex: vna de vita & moribus: altera de natura & rebus occultis: tertia de disserendo, & quid verum & quid falsum, quid rectum in oratione, prauumque, quid consentiens, quid repugnans iudicando. Ac primam partem illam bene viuendi à natura petebant, eique parendum esse dicebant: neque vlla alia in re, nisi in natura, querendum esse illud summum bonum, quò omnia referrentur: constiuebantque, extremum esse rerum expectandarum, & finem bonorum adeptum esse omnia è natura, & animo, & corpore, & vita. Corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus. Valetudinem, vireis, pulchritudinem in toto: in partibus autem sensus integros, & præstantiam aliquam partium singularum, vt in pedibus celeritatem, vim in manibus, claritatem in voce, in lingua etiam explanatam vocum impressionem. Animi autem, quæ essent ad comprehendendam ingenij virtutem idoneæ: eaque ab iis in naturam, & mores diuidebantur. Naturæ celeritatem ad discendum, & memoriam dabant: quorum vtrumque mentis esset proprium, & ingenij. Morum autem putabant studia esse, & quasi consuetudinem: quam partim exercitationis assiduitate, partim ratione formabant. in quibus erat philosophia ipsa. In qua quod inchoatum est, neque absolutum, progressio quædam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est virtus, quasi perfectio naturæ, omniumque rerum, quas in animis ponunt, vna res optima. Ergo hæc animorum. Virtutem autem (id enim erat tertium) adiuncta esse dicebant, quæ ad virtutis vsum valerent. Iam virtus animi bonis & corporis cernitur in quibusdam, quæ non tam naturæ, quam beatæ vitæ adiuncta sunt. Hominem esse censebant quasi partem quandam ciuitatis, & vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate. Ac de summo quidem ac naturali bono sic agunt. Cetera autem pertinere ad id putant aut augendum, aut tuendum, vt diuitias, vt opes, vt gloriam, vt gratiam. Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum: atque hæc illa sunt tria genera, quæ putant plerique Peripateticos dicere: id quidem non falsò: est enim hæc partitio illorum illud imprudenter, si alios esse Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos

F. u. manca et imperfecta
videtur oratio; nam illud
dicitur autem, non habet qui
referatur. Itaque Petrus
dicitur, ex quo videtur
dicitur, ex quo videtur
philosophiæ ex arte
videtur autem, ex quo
notum est, quod sit
Socrates.

id. d. Caccius putat
vna voce abundare, scilicet
Academiam, i. n. s. de
n. b. r. e. b. n. a. c. d. r.
Sic quæ. verbum differendi
de quibus abundare. aut n.
philosophiam factam, per
borem, aug. n. s. o. c. e. b.
Socrates de lingua
de i. c. o. s. t. a. d. i. s. p. u. t. a. n. s. e. m. h. e. c. v. o. s. d. o. c. e. o.?
autem esse negaret.

id. d. Caccius expulso v. c. m.
Academiam, tangit superius
canonem.

teticos arbitrantur. Communis hæc ratio, & vtrisque hic bonorum finis videbatur, adipisci quæ essent prima in natura, quæque ipsa per sese expetenda, aut omnia, aut maxima. Ea sunt autem maxima, quæ in ipso animo atque in ipsa virtute versantur. itaque omnis illa antiqua philosophia sensit in vna virtute esse positam beatam vitam: nec tamen beatissimam, nisi adiungerentur & corporis, & cetera, quæ suprà dicta sunt, ad virtutis vsum idonea. Ex hac descriptione, agendi quoque aliquid in vita, & officij ipsius initium reperiebatur: quod erat in conservatione earum rerum, quas natura præberet. Hinc gignebatur fuga desidii, voluptatumque contentio: ex quo laborum, dolorumque susceptio multorum, magnorumque recti, honestique causa, & earum rerum, quæ erant congruentes cum descriptione natura, vnde & amicitia existerat, & iustitia, atque æquitas. Hæc & voluptatibus & multis vitæ commodis anteponebantur. Hæc quidem fuit apud eos morum institutio, & eius artis, quam primam posui, forma, atque descriptio. De natura autem (id enim sequebatur) ita dicebant, vt eam diuiderent in res duas: vt altera esset efficiens, altera autem quasi huic se præbens, ex qua efficeretur aliquid. In eo, quod efficeret, vim esse censebant: in eo autem, quod efficeretur, materiam quandam: in vtroque tamen vtrumque. neque enim materiam ipsam coherere potuisse, si nulla vi contineretur, neque vim sine aliqua materia. nihil est enim, quod non alicubi esse cogatur. Sed quod ex vtroque, id iam corpus & qualitatem nominabant. Dabitis enim profectò, vt in rebus inusitatis, quod Græci ipsi faciunt, à quibus hæc iam diu tractantur, vtamur verbis interdum inauditis. Nos verò, inquit Atticus, quin etiam Græcis licebit vtare, cum voles, si te Latina fortè deficient. Bene sanè facis: sed enitar, vt Latine loquar, nisi in huiusmodi verbis, vt philosophiam, aut rhetoricen, aut physicen, aut dialecticen appellem, quibus, vt aliis multis, consuetudo iam vtitur pro Latinis. Qualitates igitur appellauimus, quas *ποιότητες* Græci vocant: quod ipsum apud Græcos non est vulgi verbum, sed philosophorum, atque id in multis. Dialecticorum quoque verba nulla sunt publica: suis vtuntur. Et id quidem commune omnium ferè artium. aut enim noua sunt rerum nouarum faciendæ nomina, aut ex aliis transferenda. Quod si Græci faciunt, qui in iis rebus tot iam sæcula versantur: quanto id magis nobis concedendum est, qui hæc nunc primum tractare conamur? Tu verò, inquam, Varro bene etiam meritis mihi videaris de tuis ciuibus, si eos non modò copia rerum auxeris, vt fecisti, sed etiam verborum. Audebimus ergo, inquit, nouis verbis vti te auctore, si necesse est. Earum igitur qualitatum sunt alie principes, alie ex iis ortæ. Principes sunt vniusmodi, & simplices. Ex his autem ortæ, variz sunt, & quasi multiformes. itaque aer quoque (vtimur enim pro Latino) ignis & aqua & terra, prima sunt. Ex iis autem ortæ animalium formæ, earumque rerum, quæ gignuntur è terra. Ergo illa initia, vt è Græco vertam, elementa dicuntur: è quibus aer & ignis mouendi vim habent, & efficiendi: reliquæ partes accipiendi, & quasi patiendi: aquam dico & terram. Quintum genus, è quo essent astra, mentesque singulares, eorum quattuor, quæ suprà dixi, dissimile Aristoteles quiddam esse rebatur. sed subiectam putant omnibus sine vlla specie, atque carentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando vsitatus hoc verbum, & tritius) materiam quandam, ex qua omnia expressa atque efficta sint: quæ tota omnia accipere possit, omnibusque modis mutare, atque ex omni parte: eoque etiam interire non in nihilum, sed in suas partes, quæ infinite secari ac diuidi possint, cum sit nihil omnino in rerum natura minimum, quod diuidi nequeat. Quæ autem moueantur, omnia interuallis moueri: quæ interualla item infinite diuidi possint. Et cum ita moueatur illa vis, quam qualitatem esse diximus: & cum sic vltro citroque versetur: & materiam ipsam totam penitus commutari putant, & ita effici quæ appellant qualia, è quibus in omni natura coherente, & continuata cum omnibus suis partibus effectum esse mundum, extra quem nulla pars materiæ sit, nullumque corpus. Partes autem esse mundi om-

F. u. itaq. aer, ignis, aqua, terra, & ignis, & aqua. Ex m. s.

id. lib. art. mutari

nia, quæ insint in eo, quæ natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna. nihil enim valentius esse à quo intearat. Quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse mentem, sapientiámque perfectam: quem deum appellant, omniumque rerum, quæ sunt ei subiectæ, quasi prouidentiam quandam, procurantem cælestia maximè, deinde in terris ea, quæ pertinent ad homines: quam interdum eandem necessitatem appellant, quia nihil aliter esse possit, atque ab ea constitutum sit, interdum quasi fatalem & immutabilem continuationem ordinis sempiterni: nonnunquam eandem fortunam, quod efficiat multa improvisa, & nec opinata nobis propter obscuritatem ignoratióemque causarum. Tertia deinde philosophiæ pars, quæ erat in ratione, & in differendo, sic tractabatur ab utrisque. Quoniam iudicium oriretur à sensibus, tamen non esse iudicium veritatis in sensibus. Mentem volebant rerum esse iudicem: solam censebant idoneam, cui crederetur, quia sola cerneret id, quod semper esset simplex, & vniufmodi, & tale quale esset. Hanc illi ideam appellabant, iam à Platone ita nominatam: nos rectè speciem possumus dicere. Sensus autem omneis hebetes & tardos esse arbitrabantur, nec percipere villo modo res eas, quæ subiectæ sensibus viderentur: quæ essent aut ita parvæ, ut sub sensum cadere non possent: aut ita mobiles & concitatæ, ut nihil vnquam vnum esset constans, ne idem quidem, quia continenter laberentur, & fluerent omnia. Itaque hanc omnem partem rerum, opinabilem appellabant. Scientiam autem nusquam esse censebāt, nisi in animi notionibus atque rationibus. Qua de causa definitiones rerum probabant, & has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant. Verborum etiam explicatio probabatur, qua de causa quæque essent ita nominata: quam etymologiam appellabant. Post argumentis, & quasi rerum notis utebantur ad probandum, & ad concludendum id, quod explanari volebant: in qua tradebatur omnis dialectica disciplina, id est orationis ratione conclusæ. Huic quasi ex altera parte oratoria vis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuæ, ad persuadendum accommodatæ. Hæc erat illis prima à Platone tradita: cuius quas acceperim disputationes, si vultis, exponam. Nos verò volumus, inquam, ut pro Attico etiam respondeam. Et rectè, inquit, respondes, præclare enim explicatur Peripateticorum & Academiæ veteris auctoritas. Aristoteles primus species, quas paullo antè dixi, labefactavit: quas mirificè Plato erat amplexatus: ut in his quiddam diuinum esse diceret. Theophrastus autem, vir & oratione suavis, & ita moderatus, ut præ se probitatem quandam & ingenuitatem ferat, vehementius etiam fregit quodam modo veteris disciplinæ auctoritatem. spoliavit enim virtutem suo decore, imbecillamque reddidit, quod negavit in ea sola positum esse beatè vivere. Nam Strato eius auditor, quoniam fuit acri ingenio, tamen ab ea disciplina omnino semouendus est: qui cum maximè necessariam partem philosophiæ, quæ posita est in virtute & moribus, reliquisset, totumque se ad investigationem naturæ contulisset, in ea ipsa plurimum discedit à suis. Speusippus autem & Xenocrates, qui primi Platonis rationem, auctoritatemque susceperant: & post hos Polemo & Crates, vnaque Crantor in Academia congregari, diligenter ea, quæ à superioribus acceperant, tuebantur. Iam Polemonem audierant assidue Zeno & Arcefilas. Sed Zeno cum Arcefilam anteiret ætate, valdeque subtiliter disserteret, & peracutè moueretur: corrigere conatus est disciplinam. Eam quoque, si videtur, correctionem explicabo, sicut solebat Antiochus. Mihi verò, inquam, videtur: quod vides idem significare Pomponium. Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus, nervos virtutis incideret: sed contra, qui omnia, quæ ad beatam vitam pertinerent, in vna virtute poneret, nec quicquam aliud numeraret in bonis, idque appellaret honestum, quod esset simplex quoddam, & solum, & vnum bonum. Cetera autem etsi nec bona, nec mala essent, tamen alia secundum naturam dicebat, alia naturæ esse contraria. Iis ipsis alia interiecta & media numerabat. Quæ autem secundum naturam essent, ea fumenda, & quadam

& quadam æstimatione dignanda dicebat: contrarique contraria. Neutra autem in mediis relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino esse momenti: sed quæ essent sumenda, ex iis alia pluris esse æstimanda, alia minoris. quæ pluris, ea præposita appellabat: reiecta autem, quæ minoris. Atque ut hæc non tam rebus, quam vocabulis commutauerat: sic inter rectè factum atque peccatum, officium, & contra officium, medialocabat quædam, rectè facta sola in bonis actionibus ponens, prauè, id est peccata, in malis. Officia autem seruata, prætermisissaque, media putabat, ut dixi. Cumque superiores non omnem virtutem in ratione esse dicerent, sed quasdam virtutes naturæ aut more perfectas, hic omneis in ratione ponebat. Cumque illi ea genera virtutum, quæ suprà dixi, seiungi posse arbitrentur, hic nec id vllō modo fieri posse disserebat, nec virtutis vsum modò, ut superiores, sed ipsum habitum per se esse præclarum, nec tamen virtutem cuiquam adesse, quin ea semper vteretur: cumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturaque & condolere, & concupiscere, & extimescere, & efferri lætitia dicerent, sed ea contraherent, in angustumque deducerent: hic omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem, cumque eas perturbationes antiqui naturalis esse dicerent, & rationis experteis, aliæque in parte animi cupiditatē, in alia rationem collocarent: ne his quidē assentiebatur. nam & perturbationes voluntarias esse putabat, opinionēsque iudicio suscipi: & omniū perturbationum arbitrabatur esse matrem, immoderatam quandam intemperantiam. Hæc ferè de moribus. De naturis autem sic sentiebat, primū ut in quattuor initiis rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus & mentem effici rebantur, non adhiberet. statuebat enim, ignem esse ipsam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem atque sensus. Discrepat etiam ab iisdem, quòd nullo modo arbitrabatur quicquam effici posse ab ea, quæ expertis esset corporis. Cuius generis Xenocrates & superiores etiam animum esse dixerunt: nec verò, aut quod efficere aliquid, aut quod efficere, posse esse non corpus. Plurima autem in illa tertia philosophiæ parte mutauit. in qua primū de sensibus ipsis quædam dixi noua, quos iunctos esse censuit è quadam quasi impulsione oblata extrinsecus: quam ille *φασμασία*, nos visum appellemus licet, & teneamus hoc verbum quidem: erit enim vtendum in reliquo sermone sapius.

30 Sed ad hæc, quæ visa sunt, & quasi accepta sensibus, assensionem adiungit animorum: quam esse vult in nobis positam, & voluntariam. Visus non omnibus adiungebat fidem, sed iis solum, quæ propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quæ viderentur: id autem visum cum ipsum cerneretur, comprehensibile. feretis hæc? Nos verò, inquam: quonam enim modo *χρηταίαν* dices: Sed cum acceptum iam

35 & approbatum esset, comprehensionem appellabat, similem iis rebus, quæ manuprederentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat. At cum eo verbo antè nemo tali in re vsus esset, tum plurimis idem nouis verbis (noua enim dicebat) vsus est. Quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat. & si ita erat comprehensum, ut conuelli ratione non posset, scientiam: sin aliter, inscientiam nominabat: ex qua existeret etiam opinio, quæ esset imbecilla, & cum falso, incognitòque communis. Sed inter scientiam & inscientiam, comprehensionem illam, quam dixi, collocabat, càmque neque in rectis, neque in prauis numerabat, sed soli credendum esse dicebat. E quo sensibus etiam fidem tribuebat, quòd, ut suprà dixi, còprehensio facta sensibus, & vera esse illi, & fidelis videbatur: non quòd omnia, quæ essent in re, comprehenderet: sed quia

45 nihil, quod cadere in eam posset, relinqueret, quòdque natura quasi normam scientiæ & principium sui dedisset, vnde postea notionēs rerum animis imprimerentur, è quibus non principia solum, sed latiores quædam ad rationem inueniendam viæ reperiuntur. Errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinionationem, & suspensionem, & vno nomine omnia, quæ essent aliena firmæ & constantis assensionis, à virtute, sapiētiāque remouebat. Atque in iis ferè commutatio consistit omnis, dissensioque Zenonis

*Fin. ex leon. præposita
in quæ recte alibi dicitur
in*

à superioribus. Quæ cum dixisset: Breuiter sanè, minimèque obscurè exposita est, inquam, à te Varro & veteris Academiæ ratio, & Stoicorum. verum esse autem arbitror, ut Antiocho nostro familiari placebat, correctionem veteris Academiæ potius, quam aliquam nouam disciplinam putandam. Tunc Varro, Tux sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc desicis, & ea, quæ ab Arcefila nouata sunt, probas, docere, quod, & qua de causa discidium factum sit: ut videamus, satisne ista sit iusta defectio. Tum ego, Cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcefilas sibi omne certamen instituit, non pertinacia, aut studio vincendi, ut mihi quidem videtur, sed eandem rerum obscuritate, quæ ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem, & veluti amanteis Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omneis panè videres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt, angustos sensus, imbecillos animos, breuia curricula vitæ, & ut Democritus, in profundo veritatem esse demersam: opinionibus & institutis omnia teneri, nihil veritati relinquere: deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt. Itaque Arcefilas negabat esse quicquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. Sic omnia latere censebat in occulto, neque esse quicquam, quod cerni aut intelligi possit: quibus de causis nihil oportere neque profiteri, neque affirmare quenquam, neque assensione approbare: cohibereque semper, & ab omni lapsu continere temeritatem: quæ tum esset insignis, cum aut falsa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quicquam esse turpius, quam cognitioni & perceptioni assensionem, approbationemque præcurrere. Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat, ut contra omnium sententias dies iam plerosque differeret, ut, cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum inuenirentur, facilius ab vtraque parte assensio sustineretur. Hanc Academiam nouam appellant: quæ mihi vetus videtur: si quidem Platonem ex illa vetere numeramus. cuius in libris nihil affirmatur, & in vtranque partem multa differuntur, de omnibus quæritur, nihil certi dicitur. sed tamen illa, quam exposui, vetus, hæc noua nominetur: quæ vsque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcefila fuit, in eadem Arcefilæ ratione permansit. Carneades autem nullius philosophiæ partis ignarus, & ut cognoui ex iis, qui illum audierant, maximèque ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimum dissentiret, vnum tamen præter ceteros mirabatur, incredibili quadam fuit facultate.

Multi ex hoc primo libro, & secundus, & tertius, & quartus ad Varronem, toti considerantur: nisi quis velit proximum, qui inscribitur Lucullus, quartum numerare: quod facit Nonius.

M. TVLLII CICERONIS ACADEMICARVM

QVÆSTIONVM LIBER, QVI INSCRIBITVR LV-
CVLLVS, QVEM NONIVS QVARTVM
NUMERAT.

MAGNUM ingenium L. Luculli, magnūque optimarum artium studium, tum omnis liberalis & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maximè potuit, ca-
ruit omnino rebus vrbanis. ut enim admodum adolescens cum fratre pari pietate & industria prædito paternas inimicitias magna cum gloria est persecutus, in Asiam quæstor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit: deinde absens factus ædilis, continuò prætor (licebat enim celerius legis præmio) post in Africam: in-
ad de

de ad consularum: quem ita gessit, ut diligentiam admirarentur omnes, ingenium cognoscere. Postad Mithridaticum bellum missus à senatu, non modò opinionem vicit omnium, quæ de virtute eius erat, sed etiam gloriam superiorum. Idque eo fuit mirabilis, quòd ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adolescentiam in forensi opera, quæsturæ diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Asiæ pace consumserat: sed incredibilis quædam ingenij magnitudo non desideravit indocilem vsus disciplinam. Itaque cum totum iter, & nauigationem consumsisset partim in percunctando à peritis, partim in rebus gestis legendis, in Asiam factus imperator venit, cum esset Roma profectus rei militaris rudis. habuit enim diuinam quandam memoriam rerum: verborum maiorum Hortensius. Sed quo plus in negotiis gerendis res, quàm verba profunt, hoc erat memoria illa præstantior: quam fuisse in Themistocle, quem facile Græciæ principem ponimus, singularem ferunt. qui quidem etiam pollicenti cuidam se artem ei memoriæ, quæ tum primum proferebatur, traditurum, respondisse dicitur, obliuisci se malle discere: credo quòd hærebant in memoria quæcunque audierat, aut viderat. Tali ingenio præditus Lucullus adiunxerat etiam illam, quæ Themistocles spreuerat, disciplinam. Itaque ut litteris consignamus, quæ monumētis mandare volumus: sic ille in animo res in sculptis habebat. Tantis ergo imperator in omni genere belli fuit, præliis, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiusque belli instrumentis & apparatu, ut ille rex post Alexandrum maximus hunc à se maiorem ducem cognitum, quàm quenquam eorum, quos legisset, fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in constituendis temperandisque ciuitatibus, tanta æquitas, ut hodie stet Asia Luculli institutis seruandis, & quasi vestigiis persequendis. Sed etsi magna cum utilitate reip. tamen diutius quàm vellem, tanta vis virtutis atque ingenij peregrinata fuit ab oculis & fori & curiæ. Quintiam cum victor à Mithridatico bello reuertisset, inimicorum calumnia triennio tardius, quàm debuerat, triumphauit. nos enim consules introduximus pæne in urbem curram clarissimi viri: cuius mihi consilium & auctoritas quid tum in maximis rebus profuisset, dicerem, nisi de me ipso dicendum esset: quod hoc tempore non est necesse. Itaque priuabo illum potius debito testimonio, quàm id cum mea laude communicem. Sed quæ populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ea ferè sunt & Græcis litteris & Latinis celebrata. Nos autem illa exteriora, cum multis, hæc interiora, cum paucis ex ipso sæpe cognouimus. maiore enim studio Lucullus cum omni litterarum generi, tum philosophiæ deditus fuit, quàm qui illum ignorabant, arbitrabantur: nec verò ineunte ætate solum, sed & quæstor aliquot annos, & in ipso bello, in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, ut non multum imperatori sub ipsis pellibus otij relinquatur. Cum autem è philosophis ingenio, scientiæque putaretur Antiochus Philonis auditor excellere, eum secum & quæstor habuit, & post aliquot annos imperator. cumque esset ea memoria, quam ante dixi, ea sæpe audiendo facillè cognouit, quæ vel semel audita meminisse potuisset. Delectabatur autem mirificè lectione librorum, de quibus audiebat. Ac verò interdum, ne talium personarum, cum amplificare velim, minuiam etiam gloriam, sunt enim multi, qui omnino Græcas non amant litteras: plures, qui philosophiam: reliqui, qui etiam si hæc non improbent, tamen earum rerum disputationem principibus ciuitatis non ita decòram putant. Ego autem, cum Græcas litteras M. Catonem in senectute didicisse acceperim: P. autem Africani, historiæ loquantur in legatione illa nobili, quam ante censuram obiit, Panætium vnum omnino comitem fuisse: nec litterarum Græcarum, nec philosophiæ iam vllum auctorem requirere. Restat ut iis respondeam, qui sermonibus eiusmodi nolint personas tam graues illigari. quasi verò clarorum virorum aut tacitos congressus esse oporteat, aut ludicrios sermones, aut rerum colloquia leuiorum. Etenim, si quodam in libro verè est

à nobis philosophia laudata, profectò eius tractatio optimo atque amplissimo quoque dignissima est: nec quicquam aliud est videndum nobis, quos populus Ro. hoc in gradu collocauit, nisi nequid priuatis studiis de opera publica detrahamus. Quòd si, cum fungi munere debeamus, non modò operam nostram nunquã à populari cœtu remouemus, sed ne litterarum quidem vllam facimus nisi forensem: quis reprehendet nostrum otium, qui in eo non modò nosmetipsos hebescere & languere nolumus, sed etiam, vt plurimis prosumus, enitiur? Gloriam verò non modò non minui, sed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populareis, illustresque laudes, has etiam minus notas, minùsque peruiolatas adiungimus. Sunt etiam qui negent in iis, qui in nostris libris disputent, fuisse earum rerum, de quibus disputatur, scientiam: qui mihi videntur non solum viuus, sed etiam mortuis inuidere. Restat vnum genus reprehensorum, quibus Academix ratio non probatur, quod grauius ferremus, si quisquam vllam disciplinam philosophix probaret, præter eam, quam ipse sequeretur. Nos autem, quoniam contra omneis dicere, qui scire sibi videntur, solemus: non possumus, quin alij à nobis dissentiant, reculare, quanquam nostra quidem causa faciliior est, qui verum inuenire sine vlla contentione volumus, idque summa cura, studioque conquirimus. Etsi enim omnis cognitio multis est obstructa difficultatibus, eaque inest & in ipsis rebus obscuritas, & in iudiciis nostris infirmitas, vt non sine causa & doctissimi, & antiquissimi inuenire se posse, quod cuperent, diffisi sint: tamen neque illi defecerunt, neque nos studium exquirendi desatigati relinquemus, neque nostræ disputatibnes quicquam aliud agunt, nisi vt in vtraque partem dicendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quàmproxime accedat. Neque inter nos, & eos, qui se scire arbitrantur, quicquam interest, nisi quòd illi non dubitant, quin ea vera sint, quæ defendunt: nos probabilia multa habemus, quæ sequi faciliè, affirmare vix possumus. Hoc autem liberiores & solutiores sumus, quòd integra nobis est iudicandi potestas, neque vt omnia, quæ præscripta & quasi imperata sint, defendamus, necessitate vlla cogimur. Nam ceteri primùm antè tenentur alitridi, quàm quid esset optimum, iudicare potuerunt: deinde infirmissimo tempore ætatis, aut obscuro amico cupiam, aut vna alicuius, quem primum audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quancūque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhærescunt. Nam quòd dicunt omnia se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudes & indocti iudicare potuissent. statuerent enim quis sit sapiens, vel maximè videtur esse sapientis. sed vt potuerint, potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis. Nunc autem iudicauerunt se semel audita, atque ad vnus se auctoritatem contulerunt. sed nescio quomodo plerique errare malunt, eamque sententiam, quam adamauerunt, pugnacissimè defendere, quàm sine pertinacia, quid constantissime dicatur, exquirere. quibus de rebus & aliàs sæpe à nobis multa quæsitæ & disputata sunt, & quondam in Hortensij villa, quæ est ad Baulos, cum eò Catulus & Lucullus, nòsq; ipsi postridie venissemus, quàm apud Catulum fuissemus. Quo quidem etiam maturius venimus, quòd erat constitutum, si ventus esset, Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianum nauigare. Cum igitur pauca in xyfio locuti essemus, tum eodem in spatio conuersedimus. Hic Catulus, Etsi heri, inquit, id, quod quærebatur, pene explicatū est, vt tota ferè quæstio tractata videatur, tamen exspecto ea, quæ te pollicitus es Luculle ab Antiocho audita dicturum. Equidem, inquit Hortensius, feci plusquam vellem. totam enim rem Lucullo integram seruari oportuit: & tamen fortasse seruata est. à me enim, quæ in promptu erant, dicta sunt: à Lucullo autem reconditorum desidero. Tum ille, Non sanè, inquit, Hortensi conturbat me expectatio tua: etsi nihil est iis, qui placere volunt, tam aduersarium: sed quia non laboro quàm valde ea, quæ dico, probaturus sim, eo minus conturbor. dicam enim nec mea, nec ea, in quibus, si vera non fuerint,

f. uzo. qui ex me.

fuerint, non vinci me malim, quàm vincere. sed mehercule, vt quidem se nunc cau-
 sa habet, et si hesterno sermone labefactata est, mihi tamen videtur esse verissima. A-
 gam igitur sicut Antiochus agebat. nota enim mihi res est. nam & vacuo animo
 illum audiebam, & magno studio, eadem de re etiam sapius: vt etiam maiorem ex-
 5 spectationem mei faciam, quàm modò fecit Hortensius. Cum ita esset exorsus,
 ad audiendum animos ereximus. At ille, Cum Alexandriæ quæstor, inquit, essem,
 fuit Antiochus mecum, & erat iam antea Alexandriæ familiaris Antiochi Heraclitus
 Tyrius, qui & Clitomachum multos annos, & Philonem audierat, homo sanè in ista
 philosophia, quæ nunc propè dimissa reuocatur, probatus & nobilis, cum quo &
 10 Antiochum sæpe disputantem audiebam, sed vtrumque leuiter. & quidem isti libri
 duo Philonis, de quibus heri dictum à Catulo est, tum erant allati Alexandriam,
 tumque primum in Antiochi manus venerant, & homo natura lenissimus (nihil enim
 poterat fieri illa mitius) stomachari tamen cœpit. mirabar. nec enim vnquam antea vi-
 deram. At ille Heracliti memoriam implorans, quærere ex eo, viderenturne illa Philo-
 15 nis, aut ea num vel è Philone, vel ex vilo Academico audiuisset aliquando? Negabat.
 Philonis tamen scriptum agnoscebat: nec id quidem dubitari poterat, nam aderant
 mei familiares, & docti homines, P. & C. Selij, & Tertullius Rogus, qui se illa audi-
 uisse Romæ de Philone, & ab eo ipso illos duos libros dicerent descripsisse. Tum &
 illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus commemorauit à patre suo dicta Philoni, & a-
 20 lia plura: nec se tenuit: quin contra suum doctorem librum etiam edidit, qui Sosus in-
 scribitur. Tum igitur & cum Heraclitum studiose audirem contra Antiochum disse-
 rentem, & item Antiochum contra Academicos, dedi Antiocho operam diligentius,
 vt causam ex eo totam cognoscerem. Itaque complureis dies, adhibito Heraclito, do-
 ctisq; compluribus, & in his Antiochi fratre Aristò, & præterea Aristone & Dione,
 25 quibus ille secundum fratrem plurimum tribuebat: multum temporis in ista vna dis-
 putatione consumsimus. Sed ea pars, quæ contra Philonem erat, præterminata est.
 minus enim acer est aduersarius is, qui ista, quæ sunt heri defensa, negat Academicos
 omnino dicere. et si enim mentitur, tamè est aduersarius leuior. Ad Arcefilam, Carne-
 demque veniamus. Quæ cum dixisset, sic rursus exorsus est: Primum mihi videmini
 30 (me autem nomine appellabat) cum veteres physicos nominatis, facere idè, quod sedi-
 tiosi ciues solent, cum aliquos ex antiquis claros viros proferunt, quos dicant fuisse po-
 pulareis, vt eorum ipsi similes esse videantur. Repetunt iam à P. Valerio, qui exactis regi-
 bus primo anno consul fuit, commemorant reliquos, qui leges populareis de prouo-
 cationibus tulerint, cum consules essent: tum ad hos notiores, C. Flaminium, qui legem
 35 Agrariam aliquot annis ante secundum Punicum bellum tribunus pl. tulerit inuito se-
 natu, & postea bis consul factus sit: Sp. Cassium, Q. Pompeiũ. atque illi quidem etiã
 P. Africanum referre in eundem numerum solent. Duos verò sapientissimos & claris-
 simos viros, P. Crassum & P. Scæuulam, aiunt Ti. Graccho auctores legum fuisse, alte-
 rum quidè, vt videmus, palàm: alterũ, vt suspicantur, obscurius. Addunt etiam C. Ma-
 40 rium: & de hoc quidem nihil mentiuntur. Horum nominibus tot virorum, atque
 tantorum expositis, eorum se institutum sequi dicunt. Similiter vos cum perturba-
 re, vt illi rempub. sic vos philosophiam bene iam constitutam velitis, Empedoclem,
 Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, Xenophanem, Platonem etiam, & Socra-
 tem profertis. Sed nec Saturninus (vt nostrum inimicum potissimum nominem)
 45 simile quicquam habuit veterum illorum, nec Arcefilæ calumnia conferenda est cum
 Democriti verecundia. & tamen isti physici rarè admodum, cum hærent aliquo loco,
 exclamant quasi mente concitati, Empedocles quidem, vt interdum mihi furere vi-
 deatur, abstrusa esse omnia, nihil nos sentire, nihil cernere, nihil omnino quale sit
 possereperire. Maiorem autem partem mihi quidem omnes isti videntur nimis etiam
 50 quædam affirmare, plúsque profiteri se scire, quàm sciunt. Quòd si illi tum in nouis

F. lrs. manuscripti aliqui
 libri habent Tetras, quod est
 nomen familiare Constanti
 ab eo Suetonium in Cæsaribus
 sic, ut est in vulgatis Tetras,
 pæum refert, dummodo lo-
 cus hoc loco retineatur, quod
 est in antiquis Denariis. Ex
 perierat gentis Constanti.

id. in antiquis codice est
 repetunt à p. valerio

F. W. S. petri craccianus
punit vocat Quaestiones
Nalcenty adfectos craccianus
n. fuisse.

rebus quasi modò nascentes hæsitauerunt, nihilne tot sæculis, summis ingeniis, maximis studiis explicatum putamus: nonne, cum iam philosophorum disciplinæ grauissimæ constitissent, tum exortus est, ut in optima rep. Ti. Gracchus, qui ortum perturbaret, sic Arcefilas, qui constitutam philosophiam euerteret, & in eorum auctoritate delitesceret, qui negauissent quicquam sciri, aut percipi posse: Quorum è numero tollendus est Plato & Socrates: aliter, quia reliquit perfectissima disciplina Peripateticos & Academicos nominibus differenteis, re congruentis, à quibus Stoici ipsi verbis magis, quam sententiis, disenserunt: Socrates autem de se ipse detrahens in disputatione, plus tribuebat iis, quos volebat refellere. ita cum aliud diceret, atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Græci *ἐπαράδειξιν* vocant: quam ait etiam in Africano fuisse Fannius: idque propterea vitiosum in illo non putandum, quòd idem fuerit in Socrate. Sed fuerint illa vetera, si vultis, incognita: Nihilne est ergo actum, quòd inuestigata sunt, posteaquam Arcefilas Zenoni, ut putatur, obrectans, nihil noui reperirent, sed emendanti superiores, immutatione verborum, dum huius definitiones labefactare vult, conatus est clarissimis rebus tenebras obducere: Cuius primò non admodum probata ratio, quanquam floruit tum acumine ingenij, tum admirabili quodam lepore dicendi, proximè à Lacyde solo retenta est: post autem confecta à Carneade, qui est quartus ab Arcefila. audiuit enim Egeſimum, qui Euandrum audierat, Lacydis discipulum, cum Arcefila Lacydes fuisset. Sed ipse Carneades diu tenuit. nam nonaginta vixit annos: & qui illum audierant, admodum floruerunt: è quibus industria plurimùm in Clitomacho fuit: (declarat multitudo librorum:) ingenij non minus in hoc, quàm in Carneade eloquentiæ, in Melanthio Rhodio suauitatis. Bene autem nosse Carneadem Sratoniceus Metrodorus putabatur. Iam Clitomacho Philo vester operam multos annos dedit. Philone autem viuò patrociniùm Academicæ non defuit. Sed quod nos facere nunc agredimur, ut contra Academicos disseramus, id quidam philosophi, & ij quidem non mediocres, faciendum omnino non putabant: nec enim verum esse disputare cum iis, qui nihil probarent: Antipatrumque Stoicum, qui multis in eo fuisset, reprehendebant: nec definiri aiebant necesse esse, quid esset cognitio, aut perceptio, aut, si verbum è verbo volumus, comprehensio, quam *κατάληψις* illi vocant: eosque, qui persuadere vellent, esse aliquid, quod comprehendi & percipi posset, inscipienter facere dicebant: propterea quòd nihil esset clarius *εὐαγγέλιον*, ut Græci, perspicuitatem, aut euidentiã nos, si placet, nomine-mus, fabricemurque, si opus erit, verba, ne hic sibi (me appellabat iocans) hoc licere soli putet: Sed tamen orationem nullam putabant illustriorem ipsa euidentiã reperiri posse, nec ea, quæ tam clara essent, definienda censebant. Alij autem negabant se pro hac euidentiã quicquam priores fuisse dicturos: sed ad ea, quæ contra dicebantur, dici oportere putabant, nequi fallerentur. Plerique tamen & definitiones ipsarum etiam euidentiã rerum non improbant: & rem idoneam, de qua queratur, commouet, quòd ea sustinere vix poterat, quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur, & aperte mentitur, ut est reprehensus à patre Catulo, &, ut docuit Antiochus, in id ipsum se induit, quod timebat. Cum enim ita negaret quicquam esse, quod comprehendi posset (id enim volumus esse *κατάληψιν*) si illud esset, sicut Zeno definiret, tale visum (iam enim hoc pro *φαντασία*, verbum satis hesterno sermone triuimus) visum igitur impressum, effectumque ex eo, quod esset, quale esse nõ posset ex eo, quod non esset, id nos à Zenone definitum rectissimè dicimus. Qui enim potest quicquam comprehendi, ut planè confidas id perceptum, cognitumque esse, quod est tale, quale vel falsum esse possit: hoc cum infirmat, tollitque Philo, iudiciũ tollit incogniti & cogniti: ex quo efficitur, nihil posse comprehendi: ita imprudens eò, quòd minime vult, reuoluitur. Quare omnis oratio contra Academiã suscipitur à nobis,

vt recti

id. quot ex ms.

id. Egeſimum Marcho,
Egeſimum Lambeg: utraque
nomen est a recta scriptura,
Hegesimus.

ut retineamus eam definitionem, quam Philo voluit euertere. quam nisi obtinemus, percipi nihil posse concedimus. Ordiamur igitur à sensibus: quorum ita clara iudicia & certa sunt, ut, si optio naturæ nostræ detur, & ab ea deus aliquis requirat, contentane sit suis integris, incorruptisque sensibus, postulet melius aliquid, non videam quid quærat amplius. Neque verò hoc loco expectandum est, dum de remo inflexo, aut de collo columbæ respondeam. non enim is sum, qui, quicquid videtur, tale dicam esse, quale videatur. Epicurus hoc uiderit, & multa alia. Meo autem iudicio ita est maxima in sensibus veritas, si sani sunt, ac valentes, & si omnia remouentur, quæ obstant & impediunt. Itaque & lumen mutari sæpe volumus: & situs earum rerum, quas intuemur, & interualla aut contrahimus, aut diducimus, multatque facimus, vsque eo, dum aspectus ipse fidem faciat sui iudicii. Quod idem fit in vocibus, in odore, in sapore: ut nemo sit nostrum, qui non in sensibus sui cuiusque generis iudicium requirat acrius. Adhibita verò exercitatione & arte, ut oculi pictura teneantur, & aures cantibus, quis est, quin cernat, quanta vis sit in sensibus? Quam multa vident pictores in vmbris, & in eminentia, quæ nos non videmus? quam multa, quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo instatu tibicinis Antiozam esse aiunt, aut Andromacham, cum id nos ne suspicemur quidem. Nihil necesse est de gustatu, & odoratu loqui, in quibus intelligentia, etsi vitiosa, est quædam tamen. Quid de tactu, & eo quidem, quem philosophi interiorum vocant, aut doloris, aut voluptatis? in quo Cyrenaici solo putant veri esse iudicium, quia sentiatur. Potestne igitur quisquam dicere, inter eum, qui doleat, & inter eum, qui in voluptate sit, nihil interesse? aut, ita qui sentiat, non aperitissime insaniat? Atqui qualia sunt hæc, quæ sensibus percipi dicimus: talia sequuntur ea, quæ non sensibus ipsis percipi dicuntur, sed quodammodo sensibus, ut hæc: Illud est album, hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc asperum. Animo iam hæc tenemus comprehensa, non sensibus. Ille deinceps equus est, ille canis. cetera series deinde sequitur maiora necens, ut hæc, quæ quasi expletam rerum comprehensionem amplectuntur: Si homo est, animal est, mortale, rationis particeps. Quo è genere nobis notitiæ rerum imprimuntur, sine quibus nec intelligi quicquam, nec quæri, aut disputari potest. Quod si essent falsæ notitiæ (notitiæ enim notitias appellare tu videbare) si igitur essent hæc falsæ, aut eiusmodi visis impressæ, qualia visa à falsis discerni non possent: quo tandem his modo uteremur? quo modo autem, quid cuique rei consentaneum esset, quid repugnaret, videremus? Memoriam quidem certè, quæ non modò philosophiam, sed omnis vitæ vsum, omnisque artis vna maxime continet, nihil omnino loci relinquitur. quæ potest enim esse memoria falsorum? aut quid quisquam meminit, quod non animo comprehendit & tenet? ars verò quæ potest esse, nisi quæ non ex vna, aut ex duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat? quam si subtraxeris, qui distingues artificem ab inscio? non enim fortuito hunc artificem esse, illum negabimus: sed cum alterum percepta & comprehensa tenere videmus, alterum non item. cumque artium aliud eiusmodi genus sit, vt tantummodo animo rem cernat: aliud, vt moliat, aliquid, & faciat: quo modo aut geometres cernere ea potest, quæ aut nulla sunt, aut interno sci à falsis non possunt: aut is, qui fidibus vitatur, explere numeros & cōficere versus? Quod idem in similibus quoque artibus continget: quarum omne opus est in faciendo atque agendo. Quid enim est, quod arte effici possit, nisi is, qui artem tractabit, multa perceperit? maxime verò virtutum cognitio confirmat percipi & comprehendere multa posse, in quibus solis ineffetiam scientiam dicimus, quam nos non comprehensionem modò rerum, sed etiam stabilem atque immutabilem esse censemus: itemque sapientiam, artem viuendi, quæ ipsa ex sese habeat constantiam. Ea autem constantia si nihil habeat percepti & cogniti, quæ vnde nata sit, aut quo modo? Quæro etiam, ille vir bonus, qui statuit omnem

Fuer. particula hoc abest. in vetere, eoj. optimo libro: et omnino tollenda videtur; ut sensus constet, quod loci omni dicitur.

cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodat, aut fidem, cur has sibi tam graues leges imposuerit, cum, quamobrem ita oporteret, nihil haberet comprehensi, percepti, cogniti, constituti? Nullo igitur modo fieri potest, ut quisquam tanti aestimet aequitatem & fidem, ut eius conseruandæ causa nullum supplicium recuset, nisi iis rebus assensus sit, quæ falsæ esse non possunt. Ipsa verò sapientia, si se ignorabit, sapientia sit, necne, quomodo primum obtinebit nomen sapientiæ? deinde quo modo suscipere aliquam rem, aut agere fidenter audebit, cum certi nihil erit, quod sequatur? Cum verò dubitabit quid sit extremum & vltimum bonorum, ignorans quod omnia referantur, qui poterit esse sapientia? Atque etiam illud perspicuum est, constitui necesse esse initium, quod sapientia, cum quid agere incipiat, sequatur: idque initium esse naturæ accommodatum. nam aliter appetitio (eam enim esse volumus *ἀρμήν*) qua ad agendum impellimur, & id appetimus, quod est visum, moueri non potest. Illud autem, quod mouet, prius oportet videre, etque credi: quod fieri non potest, si id, quod visum erit, discerni non poterit à falso. Quo modo autem moueri animus ad appetendum potest, si id, quod videtur, non percipitur, accommodatumne naturæ sit, an alienum? itemque, si, quid officij sui sit, non occurrat animo, nihil vnquam omnino aget, ad nullam rem vnquam impelletur, nunquam mouebitur. quod si aliquid aliquando acturus est, necesse est id ei verum, quod occurrit, videri. Quid quodd, si ista vera sunt, ratio omnis tollitur, quasi quædam lux, lumenque vitæ: tamēne in ista prauitate perstabitis? nam quærendi initium ratio attulit, quæ perfecit virtutem, cum esset ipsa ratio confirmata quærendo. Quæstio autem est appetitio cognitionis, quæstionisque finis inuentio. At nemo inuenit falsa: nec ea, quæ incerta permanent, inuenta esse possunt: sed cum ea, quæ quasi inuoluta fuerunt, aperta sunt, tum inuenta dicuntur. sic & initium quærendi, & exitum percipiendi & comprehendendi tenet. Itaque argumenti conclusio, quæ est Græcè *ἀποδείξις*, ita definitur, Ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit. Quod si omnia visa eiusmodi essent, qualia isti dicunt, ut ea vel falsa esse possent, neque ea posset vlla notio discernere: quo modo quenquam aut conclusisse aliquid, aut inuenisse diceremus? aut quæ esset conclusi argumenti fides? Ipsa autem philosophia, quæ rationibus progredi debet, quem habebit exitum? Sapientiæ verò quid futurum est? quæ neque de se ipsa dubitare debet, neque de suis decretis, quæ philosophi vocant *δῆγματα*: quorum nullum sine scelere prodi poterit. cum enim decretum proditur, lex veri, rectique proditur. quo è vitio & amicitiarum proditiones, & rerum publicarum nasci solent. Non potest igitur dubitari, quin decretum nullum falsum possit esse, sapientique satis non sit non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratum esse debeat, quod mouere nulla ratio queat. Talia autem neque esse, neque videri possunt eorum ratione, qui illa visa, è quibus omnia decreta sunt nata, negant quicquam à falsis interesse. Ex hoc illud est natum, quod postulabat Hortensius, ut id ipsum saltem perceptum à sapiente diceretis, nihil posse percipi. Sed Antipatro hoc idem postulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret, nihil posse percipi, consentaneum esse vnum tamen illud dicere percipi posse, ut alia non possent: Carneades acutius resistebat. nam tantum abesse dicebat, ut id ei consentaneum esset, ut maximè etiam repugnaret. qui enim negaret quicquam esse, quod perciperetur, eum nihil excipere: ita necesse esse, ne id ipsum quidem, quod exceptum non esset, comprehendi, & percipi vlllo modo possit. Antiochus ad istum locum pressius videbatur accedere. quoniam enim id haberent Academici decretum (sentitis enim iam hoc me *δῆγμα* dicere) nihil posse percipi, non debere eos in suo decreto, sicut in ceteris rebus, fluctuare: præsertim cum in eo summa consisteret. hanc enim esse regulam totius philosophiæ, constitutionem veri, falsi: cogniti, incogniti. quam rationem quoniam susciperent, doceréque vellent, quæ à quouis accipi oporteret, & quæ repudiari: certè hoc ipsum, ex quo omne veri, falsique iudicium esset

esset, percipere eos debuisset. etenim duo esse hæc maxima in philosophia, iudicium veri, & finem bonorum: neque sapientem posse esse, qui aut cognoscendi esse initium ignoret, aut extremum expetendi, ut, aut unde proficiscatur, aut quod perueniendum sit, nesciat: hæc autem habere dubia, neque his ita confidere, ut moueri non possint, abhorre à sapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his postulandum, ut hoc vnum saltem, percipi nihil posse, perceptum esse dicerent. Sed de inconstantia totius illorum sententiæ, si vlla sententia cuiusquam esse potest nihil approbantis, sit, ut opinor, dictum satis. Sequitur disputatio copiosa illa quidem, sed paullo abstrusior, habet enim aliquantum à physicis: ut verear, ne maiorem largiar ei, qui contra dicturus est, libertatem & libertatem. nam quid eum facturum putem de abditis rebus & obscuris, qui lucem eripere conetur? Sed id disputari poterat subtiliter, quanto quasi artificio natura fabricata esset primum animal omne, deinde hominem maxime: quæ vis esset in sensibus: quemadmodum prima visa eos pellerent, deinde appetitio ab his pulsa sequeretur: tum ut sensus ad res percipiendas intendere mens enim ipsa, quæ sensum fons est, atque etiam ipsa sensus est, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus mouetur. itaque alia visa sic arripit, ut his statim vtatur: aliqua sic recondit, * è quibus memoria oritur. cetera autem similitudinibus constituit: ex quibus efficiuntur notitiæ rerum, quas Græci tum *εἰρηστικόν* vocant. eò cum accessit ratio, argumentique conclusio, rerumque innumerabilium multitudo, tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio profecta his gradibus ad sapientiam peruenit. Ad rerum igitur scientiam, vitæque constantiam apertissima cum sit mens hominis, amplectitur maxime cognitionem: & istam *καταληξιν*, quam, ut dixi, verbum è verbo exprimentes, comprehensionem dicimus, cum ipsam propter se amat (nihil est enim ei veritatis luce dulcius) tum etiam propter usum. Quocirca etiam sensibus vtitur: & artis efficit quasi sensus alteros, & vsque eò philosophiam ipsam corroborat, ut virtutem efficiat, ex qua re vna vita omnis apta sit. Ergo hi, qui negant quicquam posse comprehendere, hæc ipsa eripiunt vel instrumenta, vel ornamenta vitæ, vel potius etiã totã vitã evertunt funditus, ipsūque animal orbant animo: ut difficile sit de temeritate eorum, perinde ut causa postular, dicere. Nec verò satis consistere possum, quod sit eorum consilium, aut quid velint. Interdum enim cum adhibemus ad eos orationem huiusmodi, si ea, quæ disputantur, vera non sint, tum omnia fore incerta: respondent, Quid ergo istud ad nos? num nostra culpa est: naturam accusa, quæ in profundo veritatem, ut ait Democritus, penitus abstruserit. Alij autem elegantius: qui etiam queruntur, quod eos in simulemus, omnia incerta dicere: quantumque intersit inter incertum, & id, quod percipi non possit, docere conantur, eaque distinguere. Cum his igitur agamus, qui hæc distinguunt: illos, qui omnia sic incerta dicunt, ut stellarum numerus, par sit, an impar, nesciatur, quasi desperatos aliquos relinquamus. volunt enim, & hoc quidem vel maxime animaduvertebam, nos moueri, probabile aliquid esse, & quasi verisimile, eaque uti regula & in agenda vita, & in querendo ac differendo. Quæ ista regula est, si notione veri & falsi, propterea quod ea non possunt internosci, nullã habemus: nisi si habemus, interesset oportet, ut inter rectum & prauum, sic inter verum & falsum. Si nihil interesset, nulla regula est, nec potest is, cui est visio veri falsique communis, vllum habere iudicium, aut vllam omnino veritatis notam. nam cum dicunt hoc se vnum tollere, ut quicquam possit ita videri, ut non eodem modo falsum etiam possit videri, cetera autem concedere: faciunt pueriliter. quo enim omnia iudicantur, sublato, reliqua se negant tollere: ut si quis, quem oculis priuauerit, dicat ea, quæ cerni possent, non se ei ademisisse. Ut enim illa oculis modo cognoscuntur, sic reliqua visis: sed propria veri, non communi veri & falsi nota. Quam obrem si uerum probabilem visionem, & quæ non impediatur, siue improbabilem, & quæ impediatur, ut Carneades volebat: siue aliud quid proferes, quod sequare: ad visum illud, de quo agimus, tibi erit reuertendum. In eo autem, si erit communitas cum falso, nullum erit iudicium, quia proprium in communi signo notati non

*Fili (disputant bene) xelen
tam opinor partem non
que abest a me.*

potest. sin autem commune nihil erit, habeo quod volo. id enim quæro, quod ita mihi videatur verum, vt non possit idem falsum videri. Simili in errore versantur, cum iudicio veritatis coacti perspicua à perceptis volunt distinguere, & conantur ostendere, esse aliquid perspicui: verè illud quidem impressum animo, atque menti: neque id tamen percipi aut comprehendi posse. quo enim modo perspicue dixeris album esse aliquid, cum possit accidere, vt id, quod nigrum sit, album esse videatur? aut quo modo ista aut perspicua dicemus, aut impressa subtiliter: cum sit incertum, verè, inaniterne mens moueatur? ita neque color, neque corpus, neque veritas, neque argumentum, neque sensus, neque perspicuum vllum relinquitur. Ex hoc illud his vsu venire solet, vt quicquid dixerint, à quibusdam interrogentur. Ergo istuc quidem percipis: sed qui ita interrogant, ab his iridentur. non enim vrgent, vt coarguant, neminem vlla de re posse contendere, neque asseuerare sine aliqua eius rei, quam sibi quisque placere dicit, certa & propria nota. Quod est igitur istuc vestrum probabile? nam si, quod cuique occurrit, & primo quasi aspectu probabile videtur, id cõfirmatur: quid eo leuius? sin ex circumspectione aliqua, & accurata consideratione, quod visum sit, id se dicent sequi: tamen exitum non habebunt. ^primùm quia his visis, inter quæ nihil interest, æqualiter omnibus abrogatur fides. deinde cum dicant posse accidere sapienti, vt, cum omnia fecerit, diligentissimèque circumspexerit, existat aliquid, quod & veri simile videatur, & absit longissimè à verò: quo modo, si magnam partem, vt quidem solèt dicere, ad verum ipsum, aut quàm proximè accedant, considerare sibi poterunt? Vt enim confidant, notum his esse debet insignis veri: quo obscurato & oppresso, quod tandem verum sibi videbuntur attingere? Quid autem tam obscurum dici potest, quàm cum ita loquuntur? Est hoc quidem rei illius signum, aut argumentum, & ea re id sequor: sed fieri potest, vt id, quod significatur, aut falsum sit, aut nihil sit omnino. Sed de perceptione hactenus. Siquis enim ea, quæ dicta sunt, labefactare volet, facile etiam absentibus nobis veritas se ipsa defendet. His factis cognitis, quæ iam explicata sunt: nunc de assensione atque approbatione, quam Græci *συγκατάθεσιν* vocant, pauca dicemus, non quod nō latus locus sit, sed paullo antè iacta sunt fundamenta. nam cum vim, quæ esset in sensibus, explicabamus, simul illud aperiebatur, comprehendì multa & percipi sensibus: quod fieri sine assensione non potest. deinde cum inter inanimum & animal hoc maximè intersit, quod inanimum nihil agit, animal agitaliquid: (nihil enim agens ne cogitari quidem potest quale sit) aut ei sensus adimendus est, aut ea, quæ est in nostra sita potestate, reddenda assensio. At verò animus quodam modo eripitur his, quos neque sentire, neque assentiri volunt. etenim necesse est, vt lancem in libra ponderibus impositis deprimi, sic animum perspicuis cedere. nam quo modo non potest animal vllum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat (Græci id *οὐσίαν* appellant) sic non potest obiectam rem perspicuam non approbare. Quanquam si illa, de quibus disputatum est, vera sunt: nihil attinget de assensione omnino loqui. qui enim quid percipit, assentitur statim. Sed hæc etiam sequuntur, nec memoriā sine assensione posse constare, neque notitias rerum, nec arteis: idque, quod maximum est, vt sit aliquid in nostra potestate: in eo, qui rei nulli assentietur, non erit. Vbi igitur virtus, si nihil situm est in nobis ipsis? Maximè autem absurdum, vitia in ipsorum esse potestate, neque peccare quenquam nisi assensione, hoc idem in virtute non esse. cuius omnis constantia & firmitas exiis rebus constat, quibus assensa est, & quas approbauit: omninòque antè videri aliquid, quàm agamus, necesse est, eique, quod visum sit, assentiri. Quare qui aut visum, aut assensum tollit, is omnem actionem tollit è vita.

Nunc ea videamus, quæ contrà ab his disputari solent. sed prius potestis totius eorum rationis quasi fundamenta cognoscere. Componunt igitur primùm artem quandam de iis, quæ visa dicimus: eorumque vim, & genera definiunt: in his quale sit id, quod percipi & comprehendi possit, totidem verbis, quot Stoici. deinde illa exponunt duo, quæ quasi contineant omnem hanc quæstionem: Quæ ita videantur, vt etiam alia multa

eodem modo videri possint, neque in his quicquam interfit: non posse eorum alia percipi, alia non percipi: nihil autem interesse, non modò si ex omni parte eiusdem modi sint, sed etiam si discerni non possint. quibus positis, vnus argumenti conclusione tota ab his causa cõprehenditur. Composita autem ea conclusio sic est: Eorum, quæ videntur, alia vera sunt, alia falsa: & quod falsum est, id percipi non potest: quod autem verum visum est, id omne tale est, vt eiusdem modi falsum etiam possit videri: Et quæ visa sunt eiusmodi, vt in iis nihil interfit: non potest accidere, vt eorum aliqua percipi possint, alia non possint: Nullum igitur est visum, quod percipi possit. Quæ autem sumunt, vt concludant id: quod volunt: ex his duo sibi putant concedi. neque enim quisquam repugnat. Ea sunt hæc, Quæ visa falsa sint, percipi ea non posse: & alterum, Inter quæ visa nihil interfit, ex iis non posse alia talia esse, vt percipi possint, alia vt non possint. Reliqua verò, multa & varia oratione defendunt: quæ sunt item duo: vnum: Eorum, quæ videntur, aliud verum esse, aliud falsum: Omne visum, quod sit à vero, tale esse, quæ etiam à falso possit esse. Hæc duo proposita non præteruolant, sed ita dilant, vt non mediocrem curam adhibeant & diligentiam. diuidunt enim in parteis, & eas quidem magnas. primum in sensus, deinde in ea, quæ ducuntur à sensibus, & ab omni consuetudine, quam obscurari volunt: tum perueniunt ad eam partem, vt ne ratione quidem & coniectura vlla res percipi possit. Hæc autem vniuersa concidunt etiam minutius. vt enim de sensibus hesterno sermone vidi stis, item faciunt de reliquis: in singulisque rebus, quas in minima dispertunt, volunt efficere, iis omnibus, quæ visa sint, veris adiuncta esse falsa, quæ à veris nihil differant: ea cum talia sint, nihil posse comprehendendi. Hanc ego subtilitatem philosophia quidem dignissimam iudico, sed ab eorum causa, qui ita differunt, remotissimam. definitiones enim, & partitiones, & harum luminibus vtens oratio, tum similitudines dissimilitudinesque, & earum tenuis & acuta dictinctio, fidentium est hominum, illa vera, & firma, & certa esse, quæ tuentur: non eorum, qui clament, nihilo magis vera illa esse, quàm falsa. Quid enim agant, si cum aliquid definierint, roget eos quispiam, num illa definitio possit in aliam rem transferri quamlibet: si posse dixerint: quid tum dicere habeant, cur illa vera definitio sit: si negauerint, fatendum sit, quoniam vel illa veri definitio transferri non possit in falsum, quod ea definitione explicetur, id percipi posse. quod minimè illi volunt. Eadem dici poterunt in omnibus partibus. Si enim dicent, ea, de quibus differant, se dilucidè perspicere, nec vlla communione visorum impediri: comprehendere ea se posse fatebuntur. sin autem negabunt vera visa à falsis posse distingui, quæ poterunt longius progredi: occurrere enim sicut occursum est. nam concludi argumentum non potest, nisi iis, quæ ad concludendum sumta erunt, ita probatis, vt falsa eiusdem modi nulla possint esse. Ergo si rebus comprehensis & perceptis, nisi & progressa ratio hoc efficiat, nihil posse comprehendendi: quid potest reperiri, quod ipsum sibi repugnet magis? Cùmque ipsa natura accuratæ orationis hoc profiteatur, se aliquid patefacturam, quod non appareat, & quod id facilius assequatur, adhibituram & sensus, & ea, quæ perspicua sint: qualis est istorum oratio, qui omnia non tam esse, quàm videri volunt? maximè autem conuincuntur, cùm hæc duo pro congruentibus sumunt tam vehementer repugnantia: primum esse quædam falsa visa: quod cùm volunt, declarant quædam esse vera: deinde ibidem, inter falsa visa, & vera nihil interesse. At primum sumferas, tanquam interesset. ita priori posterius, posteriori superius non iungitur. Sed progrediamur longius, & ita agamus, vt nihil nobis assentati esse videamur: quæque ab his dicuntur, sic persequamur, vt nihil in præteritis relinquamus. Primum igitur perspicuitas illa, quam diximus, satis magnam habet vim, vt ipsa per sese ea, quæ sint, nobis, ita vt sint, indicet. Sed tamen vt maneamus in perspicuis firmitus & constantius, maiore quadam opus est vel arte, vel diligentia: ne ab iis, quæ clara sint ipsa per sese, quasi præstigijs quibusdam & captionibus depellamur. Nam qui voluit subuenire erroribus Epicurus, iis, qui videntur cõturbare veri cognitionem, dixitque sapiētis esse, opinionem

F. H. Jure. Ver. Lib.

à perspicuitate sciungere: nihil egit. ipsius enim opinionis errorem nullo modo sustulit. Quamobrem cum duæ causæ perspicuis & euidètibz rebus aduersentur, auxilia totidem sunt contrà comparanda. aduersatur enim primum, quòd parum desigunt animos, & intendunt in ea, quæ perspicua sunt, vt quanta luce ea circumfusa sunt, nò possint agnoscere: alterum est, quòd fallacibus, & captiosis interrogationibus circumscripti atque decepti quidam cum eas dissoluere non possunt, desciscunt à veritate. Oportet igitur quæ pro perspicuitate responderi possunt, in promptu habere, de quibus iam diximus: & esse armatos, vt occurrere possimus interrogationibus eorum, captionèsque discutere: quod deinceps facere constitui. Exponam igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipsi etiam illa solent non confusè loqui. Primum conantur ostendere, multa posse videri esse, quæ omnino nulla sunt, cum animi inaniter moueantur eodem modo rebus iis, quæ nulla sint, vt iis, quæ sunt. Nam cum dicatis, iniquiunt, visa quædam mitti à deo, velut ea, quæ in somnis videantur, quæque oraculis, auspiciis, exitis declarentur (hæc enim aiunt probari à Stoicis, quos contra disputant) quærunt quònam modo, falsa visa quæ sint, ea deus efficere possit probabilia: quæ autem planè proximè ad verum accedant, efficere non possit: aut si ea quoque possit, cur illa non possit, quæ perdifficiliter, internoscantur tamen? & si hæc, cur nò inter quæ nihil intersit omnino? deinde cum mēs moueatur ipsa per sese, vt & ea declarant, quæ cogitatione depingimus, & ea, quæ vel furiosis, vel dormientibus videtur: nòne, iniquiunt, verisimile sit sic etiam mentem moueri, non modò vt internoscatur, vera visa illa sint, anne falsa, sed vt in his nihil intersit omnino: vt, si qui tremere, & exalbescere vel ipsi per se motu mentis aliquo, vel obiecta terribili re extrinsecus, nihil vt esset, qui distingueretur tremor ille & pallor, neque, vt quicquid interesset inter intestinū & oblatum. Postremò si nulla visa sunt probabilia, quæ falsa sint, alia ratio est. sin autem sunt, cur non etiam quæ non facilè internoscantur? cur nò vt planè nihil intersit? præsertim cum ipsi dicatis, sapientè in furore sustinere se ab omni assensu, quia nulla in visis distinctio appareat: Ad has omnes visiones inaneis Antiochus quidè & permulta dicebat & erat de hac vna re vnus diei disputatio. Mihi autè nò idem faciendū puto: sed ipsa capita dicenda: & primum quidè hoc reprehendendū, quòd captiosissimo genere interrogationis vtitur: quod genus minimè in philosophia probari solet, cum aliquid minutatim & gradatim additur, aut demitur. Soritas hos vocat, quia acerrum efficiūt vno addito grano. Vitiosum sanè, & captiosum genus. Sic enim ascenditis: Si tale visum obiectum est à deo dormienti, vt probabile sit, cur non etiam vt valde veri simile? cur deinde non, vt difficiliter à vero internoscatur? deinde, vt ne internoscatur quidè? postremò vt nihil inter hoc & illud intersit? Huc si peruenieris, me tibi primum quidque concedente: meum vitium fuerit. sin ipse tua spòte processeris: tuū. Quis enim tibi dederit, aut omnia deum posse, aut ita facturum esse, si possit: quomodo autem sumis, vt siquid cui simile esse possit, sequatur, vt etià difficiliter internosci possit? deinde vt ne vix internosci quidè? postremò, vt idem sit: vt si lupi canibus sint similes: eosdem dicēs ad extremum. Et quidem honestis similia sunt quædam non honesta, & bonis non bona, & artificiosis minimè artificiosa. quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc interesse? Ne repugnantia quidem videmus? nihil est enim, quod de suo genere in aliud genus transferri possit. At si efficieretur, vt inter visa differentium generum nihil interesset: reperirentur quæ & in suo genere essent, & in alieno: quod fieri quì potest? Omnium deinde inanum visorum vna depulsio est, siue illa cogitatione informantur, quod fieri solere concedimus: siue in quiete, siue per vinum, siue per insaniam. nam ab omnibus eiusmodi visis perspicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abesse dicemus. Quis enim cum sibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, non, simul ac se ipse commouit, atque ad se reuocauit, sentit, quid intersit inter perspicua & inania? Eadem ratio est somniorum. Num censēs Ennium, cum in hortis cum Ser. Galba vicino suo ambulasset, dixisse: Visus sum mihi cum Galba ambulare? At cum somniauit, ita narrauit: Visus

- Vifus Homerus adesse poeta. — Idémque in Epicharmo. „ Nam videbar
 5 somniare me & ego esse mortuum.
 Itaque, simul exprecti sumus, vísa illa contemnimus, neque ita habemus, vt ea, quæ in
 foro gessimus. At enim, dum videntur, eadem est in somniis species horum, & corú, quæ
 10 vigilantes videmus. Plurimum interest. Sed id omitramus, illud enim dicimus, non ean-
 dem esse vim, neque integritatem dormientium & vigilantium, nec mente, nec sensu. Ne
 vinolenti quidem quæ faciunt, eadem approbatione faciunt, qua sobrii, dubitant, hæsi-
 tant, reuocant se interdum, íisque, quæ videntur, imbecillius assentiuntur: cùmque edor-
 15 muerunt, illa vísa quàm leuia fuerint, intelligunt. Quod idem contingit in sanis, vt & in-
 cipientes furere, sentiant, & dicant, aliquid, quod non sit, videri sibi: & cùm relaxentur,
 sentiant, atque illa dicant Alcmeonis: „ Sed mihi neuiquam cor consensit cum oculo-
 20 rum aspectu. — At enim ipse sapiens sustinet se in furore, ne approbet falsa pro veris.
 Et aliàs quidem scæpe, si aut in sensibus ipsius est aliqua fortè gravitas aut tarditas, aut
 obscuriora sunt, quæ videntur, aut à perspicendo temporis breuitate excluditur. Quàn-
 25 quam totum hoc, sapientem aliquando sustinere assensionem, contra vos est, si enim in-
 ter vísa nihil interesset, aut semper sustineret, aut nunquam. Sed ex hoc genere toto per-
 spici potest leuitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. Querimus graui-
 tatis, constantiæ, firmitatis, sapientiæ iudicium: vtimur exemplis somniantium, furioso-
 rum, ebriosorum. Illud attendamus, in hoc omni genere quàm inconstanter loquamur.
 30 non enim proferremus vino, aut somno oppressos, aut mète captos, tam absurdè, vt tum
 diceremus interesse inter vigilantium vísa, & sobriorum, & sanorum, & eorum, qui es-
 sent aliter affecti: tum nihil interesse. Ne hoc quidem cernunt, omnia se reddere incer-
 35 ta, quod nolunt: ita dico incerta, quæ ἄσφα Græci. Si enim res se ita habeant, vt nihil in-
 ter sit, utrùm ita cui videatur, vt in sano, an vt sano: cui possit exploratum esse de sua sani-
 tate? quod velle efficere non mediocris infantiæ est. Similitudines verò aut geminorum,
 40 aut signorum annulis impressorum pueriliter confectantur. quis enim nostrum, simili-
 tudines negat esse, cùm ex plurimis in rebus appareant? Sed si satis est ad tollendam co-
 gnitionem, similia esse multa multorum, cur eo non estis contenti, præsertim conceden-
 45 tibus nobis: & cur potius id contenditis, quod rerum natura non patitur, vt non suo
 quidque in genere sit tale, quale est? nec sit in duobus, aut pluribus nulla re differens
 50 nulla communitas? At tibi sint & oua ouorum, & apes apum simillimæ. Quid pugnas
 igitur? aut quid tibi vis in geminis? conceditur enim simileis esse: quo contentus esse po-
 tueras, tu autem vis eosdem esse planè, non simileis. quod fieri nullo modo potest. dein-
 55 de confugis ad physicos, eos, qui maximè in Academia irridentur: à quibus ne tu qui-
 dem iam te abstinebis: & ais Democritum dicere innumerabile esse mundos, & qui-
 dem sic quosdam inter sese non solum simileis, sed vndique, perfectè & absolutè
 ita pares, vt inter eos nihil prorsus intersit: itémque homines. Deinde postulas, vt
 si mundus ita sit par alteri mundo, vt inter eos ne minimum quidem intersit, con-
 60 cedatur tibi, vt in hoc quoque nostro mundo aliquid alicui sic par sit, vt nihil dif-
 ferat, nihil intersit. Cur enim, inquires, cùm ex illis indiuiduis, vnde omnia Demo-
 critus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumerabilibus, innu-
 merabiles Q. Lutarij Catuli non modò possint esse, sed etiam sint: in hoc tanto
 65 mundo Catulus alter non possit effici? Primùm quidem me ad Democritum vocas,
 cui non assentior: potiùsque refellam, propter id, quod dilucidè docetur à politico-
 70 ribus physicis, singularum rerum singulas proprietates esse. Fac enim, antiquos illos
 Seruilius, qui gemini fuerunt, tam simileis fuisse, quàm dicuntur: num censet etiam
 eosdem fuisse non cognoscebantur foris: at domi non ab alienis: at à suis. An non vi-
 demus hoc vsu venire, vt, quos nunquam putassemus à nobis internosci posse, eos con-
 75 viderentur? Hic pugnes licet, non repugnabo: quin etiam concedam, illum ipsum fa-

*File ex m. ebraum; ne
 illis attendimus*

pientem, de quo omnis hic sermo est, cum ei res similes occurrant, quas non habeat
 denotatas, retenturum assensum, nec vnquam vlli viso assensurum, nisi quod tale fue-
 rit, quale falsum esse non possit. Sed ad ceteras res habet quandam artem, qua vera à
 falsis possit distinguere: & ad similitudines istas vsus adhibendus est, vt mater geminos
 internoscit consuetudine oculorum: sic tu internoscas, si assueueris. Vidésne, vt in pro-
 uerbio sit ouorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures fal-
 uis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæstus causa folerent. hi cum ouum inspe-
 xerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant. Neque id est contra nos. nam nobis sa-
 tis est, oua illa internoscere licere. At enim nihilominus assentiri potest hoc illud esse,
 quàm si inter illa omnino nihil interesset. non ita est. Habeo enim regulam, vt talia visa,
 vera iudicem, qualia falsa esse non possint. ab hac mihi non licet transuersum, vt aiunt,
 digitum discedere, ne confundam omnia. veri enim & falsi non modò cognitio, sed &
 natura tollitur, si nihil erit, quod intersit: vt etiam illud absurdum sit, quod interdum so-
 leas dicere, cum visa animis imprimantur, vos non id dicere, inter ipsas impressiones ni-
 hil interesse, sed inter species & quasdam formas eorum. Quasi verò non specie visa iu-
 dicentur, quæ fidem nullam habebunt sublata veri & falsi nota. Illud verò per absurdum
 est, quòd dicitis probabilia vos sequi, si re nulla impediamini. Primùm quæ potestis
 non impediri, cum à veris falsa non distent? deinde quod iudicium est veri, cum sit com-
 mune falsi? ex his illa necessariò nata est *επιστήμη*, id est assensionis retentio: in qua melius
 sibi constitit Arcefilas, si vera sunt, quæ de Carneade nonnulli existimant. Si enim per-
 cipi nihil potest, quod virique visum est: tollendus assensus est, quid enim est tam fu-
 tile, quàm quicquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audieba-
 mus huc solitum esse delabi interdum, vt diceret, opinaturum, id est peccaturum esse
 sapientem. Mihi porrò non tam certum est, esse aliquid, quod comprehendi possit,
 de quo iam etiam nimium diu disputo: quàm sapientem nihil opinari, id est nunquam
 assentiri rei vel falsæ, vel incognitæ. Restat illud, quod dicunt, veri inueniendi causa
 contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur videre quid inuenerint. Non
 solemus, inquit, ostendere. Quæ sunt tandem ista mysteria? aut cur celatis quasi tur-
 pe aliquid, sententiam vestram? Vt, qui audient, inquit, ratione potius, quàm auctori-
 tate ducantur. Quid si vtrunque? num peius est? vnum tamen illud non celant, nihil
 esse, quod percipi possit. an in eo auctoritas nihil obest? mihi quidem videtur vel plu-
 rimùm. Quis enim ista tam apertè perspicuèque & peruersa, & falsa secutus esset, nisi
 tanta in Arcefila, multo etiam maior in Carneade & copia rerum, & dicendi vis fuisset?
 Hæc Antiochus ferè & Alexandriæ tum, & multis annis pòst, multo etiam assueuerantius
 in Syria, cum esset mecum, paullo antè, quàm esset mortuus. Sed iam etiam confirmata
 causa, te hominem amicissimum, (me autem appellabat) & aliquod annis minorem na-
 tu, non dubitabo monere. Tunc cum tantis laudibus philosophiam extuleris, Horten-
 siumque nostrum dissentientem commoueris, eam philosophiam sequere, quæ confun-
 dit vera cum falsis, spoliât nos iudicio, priuat approbatione, omnibus orbat sensibus?
 Et Cimmericis quidem, quibus aspectum solis siue deus aliquis, siue natura ademerat, siue
 eius loci, quem incolebant, situs, ignes tamen aderant, quorum illis vti lumine licebat. isti
 autem, quos tu probas, tantis offusis tenebris, ne scintillam quidem vllam nobis ad aspi-
 ciendum reliquerunt: quos si sequamur, iis vinculis simus adstricti, vt nos commouere
 nequeamus. sublata enim assensione, omnem & motum animorum, & actionem rerum
 sustulerunt: quod non modò rectè fieri, sed omnino fieri non potest. Prouide etiam, ne
 vni tibi istam sententiam minimè liceat defendere. An tu, cum res occultissimas aperue-
 ris, in lucemque protuleris, iuratusque dixeris, ea te comperisse, quod mihi quoque lice-
 bat, qui ex te illa cognoueram: negabis esse rem vllam, quæ cognosci, comprehendere, per-
 cipi possit? Vide, quæso, etiam atque etiam, ne illarum quoque rerum pulcherrimarum à
 te ipso minuatur auctoritas. Quæ cum dixisset ille, finem fecit. Hortensius autem vhe-

5 menter admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente fecerat, vt etiam manus sa-
 pe tolleret: nec mirum. nam numquam arbitror contra Academiam dictum esse subti-
 lius: me quoque, iocansne, an ita sentiens, (non enim satis intelligebam) cœpit hortari, vt
 10 sententia desisterem. Tum mihi Catulus, Si te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ est habi-
 ta memoriter, accuratè, copiosè: taceo, neque te, quo minus, si tibi ita videatur, senten-
 tiam mutes, deterrendum puto. illud verò non censuerim, vt eius auctoritate mouear-
 re. tantum enim te non monuit, inquit arridens, vt caueres, nequis improbus tribunus
 pl. quorum vides quanta copia semper futura sit, arriperet te, & in contione quæreret,
 15 quæ tibi constares, cum idem negares quicquam certi posse reperiri, idem te comperis-
 se dixisses. hoc, quæso, ne te terreat. De causa autem ipsa malim quidem te ab hoc dissen-
 tire. sin cesseris, non magnopere mirabor. memini enim, Antiochum ipsum, cum an-
 nos multos talia sensisset, simul ac visum sit, sententia destitisse. Hæc cum dixisset Catu-
 lus: me omnes intueri. Tum ego non minus commotus, quam soleo in causis maiori-
 20 bus, huiusmodi quandam orationem sum exorsus. Me, Catule, oratio Luculli de ip-
 sare ita mouit, vt docti hominis, & copiosi, & parati, & nihil prætereuntis eorum, quæ
 pro illa causa dici possent: non tamen vt ei respondere me posse disiderem. auctoritas
 autem tanta planè me mouebat, nisi tu opposuisses non minorem tuam. Aggrediar igitur,
 si pauca antè quasi de fama mea dixerò. Ego enim si aut ostentatione aliqua addu-
 ctus, aut studio certandi, ad hanc potissimum philosophiam me applicaui, non mo-
 25 dò stultitiam meam, sed etiam mores & naturam condemnandam puto. nam si mini-
 mis in rebus pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coercetur: ego de omni statu,
 consilioque totius vitæ aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum e-
 tiam me ipsum velim: itaque nisi ineptum putarem, cum in tali disputatione id facerem,
 quod, cum de repub. disceptatur, fieri interdum solet: iurarem per Iouem, deosque pena-
 30 teis, me & ardere studio veri reperendi, & ea sentire, quæ dicerem. Quæ enim possum
 non cupere, verum inuenire, cum gaudeam, si simile veri quid inuenierim? Sed vt hoc
 pulcherrimum esse iudicem, vera videre: sic, pro veris probare falsa, turpissimum est.
 Nec tamen ego is sum, qui nihil vnquam falsi approbem, qui numquam assentiar, qui ni-
 hil opiner, sed quærimus de sapiente. ego verò ipse & magnus quidam sum opinator (non
 35 enim sum sapiens) & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam paruulam Cynosuram,
 Quæ fidunt duce nocturna Phœnices in alto,
 vt ait Aratus, cœque directius gubernant, quod eam tenent,
 Quæ cursu interiore breui conuertitur orbe:
 40 sed ad Elicen, & clarissimos Septentriones, id est rationes has latiore specie, non ad tenuē
 climatas. Eò fit, vt errem, & vager latius. Sed non de me, vt dixi, sed de sapiente quæritur.
 45 visa enim ista cum acriter mentem, sensumve pepulerūt, accipio, hisque interdum etiam
 assentior, nec percipio tamen. nihil enim arbitror posse percipi. non sum sapiens. itaque
 visis cedo, neque possum resistere. sapientis autem hanc censer Arcesilas vim esse maxi-
 mam Zenoni assentiens, cauere ne capiatur, ne fallatur videre. nihil est enim ab ea cogi-
 50 tatione, quam habemus de grauitate sapientis, errore, leuitate, temeritate disunctus.
 Quid igitur loquar de firmitate sapientis? quem quidem nihil opinari tu quoque Lu-
 culle concedis. quod quoniam à te probatur (vt præposterè tecum agam: mox referam
 me ad ordinem) hæc primum conclusio quam habeat vim, considera: Si vlli rei sapiens
 assentietur vniquam: aliquando etiam opinabitur. numquam autè opinabitur: nulli igitur
 55 rei assentietur. Hanc conclusionem Arcesilas probat: confirmat enim primum & se-
 cundum. Carneades nonnumquam & secundum illud dabat, assentiri aliquando. ita se-
 quebatur etiam opinari: quod tu non vis, & rectè, vt mihi videris. Sed illud primum, sa-
 pientem, si assensurus esset, etiam opinaturum, falsum esse & Stoici dicunt, & eorum ad-
 stipulator Antiochus: posse enim eum falsa à veris, & quæ non possint percipi ab his, quæ
 60 possint, distinguere. nobis autem primum, etiam si quid percipi possit, tamen ipsa con-

fuerudo assentiendi periculosa esse videtur, & lubrica. quam obrem, cum tam virtuosum
 esse constet, assentiri quicquam aut falsum, aut incognitum: sustinenda est potius omnis
 assensio, ne præcipitet, si temere processerit. ita enim finitima sunt falsa veris, eaq; quæ per-
 cipi non possunt iis, quæ possunt, (si modò ea sunt quædam: iam enim videbimus) ut ta-
 men in præcipitem locum non debeat se sapiens committere. fin autem, omnino nihil esse,
 quod percipi possit, à me sumsero, &, quod tu mihi das, accipero, sapientem nihil opi-
 nari: effectum illud erit, sapientem assensus omneis cohibiturum: ut tibi videndum sit, idne
 malis, an aliquid opinarum esse sapientem. Neutrum, inquit, illorum. Nitamur igitur,
 nihil posse percipi. etenim de eo omnis est cōtrouersia. Sed prius pauca cum Antiocho:
 qui hæc ipsa, quæ à me defenduntur, & didicit apud Philonem tam diu, ut constaret diu.
 10
 tius didicisse neminem, & scripsit de his rebus acutissime, & idem hæc non acrius accusa-
 uit in senectute, quam antea defensoraerat. Quamuis igitur fuerit acutus, ut fuit: tamen
 inconstantia leuatur auctoritas. Quis enim vnquā iste dies illuxerit, quæro, qui illi osten-
 derit eam, quam multos annos esse negauisset, veri & falsi notam. Excogitauit aliquid: ea-
 dem dicit, quæ Stoici. pœnituit eum illa sensisse. cur non se transtulit ad alios, & maximè
 15
 ad Stoicos: eorum enim erat propria ista defensio. quid eum Mnesarchi pœnitebat quid?
 Dardanî? qui erant Athenistum principes Stoicorum. Nunquam à Philone discessit, ni-
 si posteaquam ipse corp, qui se audirent, habere. Vnde autem subito vetus Academia re-
 uocata est? nominis dignitatem videtur, cum à re ipsa descisceret, retinere voluisse, quod
 erant qui illum gloriæ causa facere dicerent. sperare etiam fore, ut ij, qui se sequerentur,
 20
 Antiochij vocarentur, mihi autem magis videtur non potuisse sustinere concursum om-
 nium philosophorum. etenim de ceteris sunt inter illos nonnulla communia: hæc Aca-
 demicorum est vna sententia, quam reliquorum philosophorum nemo probet. Itaque
 cessit. Ut enim ij, qui nisi sub nube, solem non ferunt: item ille, cum æstuar, veterum, ut
 Menianorum, sic Academicorū vmbra secutus est, quoque solebat vti argumento tum,
 25
 cum ei placebat nihil posse percipi, cum quæreret Dionysius ille Heracleotis, vtrū com-
 prehendisset certa illa nota, qua assentiri dicis oportere, illudne, quod multos annos te-
 nuisset, Zenonique magistro credidisset, honestum quod esset, id bonum solum esse: an,
 quod postea defensorauisset, honesti inane nomē esse, voluptatem esse summum bonum:
 qui ex illius commutata sententia docere vellet, nihil ita signari in animis nostris à vero
 30
 posse, quod non eodem modo possit à falso: is curauit, ut, quod argumentum ex Diony-
 sio ipse summisset, ex eo ceteri sumerent. Sed cum hæc alio loco plura, nunc ad ea, quæ à te
 Luculle dicta sunt: & primū quod initio dixisti, videamus quale sit: similiter à nobis
 antiquos philosophos commemorari, atque seditiosi solerent claros viros, sed tamen po-
 35
 pulareis aliquos, nominare. illi cum res non bonas tractent, similes bonorum videri vo-
 lunt. nos autem dicimus, ea nobis videri, quæ vosmetipsi nobilissimis philosophis pla-
 cuisse conceditis. Anaxagoras niuem nigram dixit esse. ferres me, si ego idem dicerem? tu,
 ne si dubitarem quidem. at quis est hic? num sophistes: sic enim appellantur ij, qui osten-
 tationis, aut quæstus causa philosophantur. maxima fuit & grauitatis & ingenij gloria.
 Quid loquar de Democrito? quem cum eo conferre possumus, nō modò ingenij magni-
 40
 tudine, sed etiam animi, qui ita sit ausus ordiri, HÆC LOQVOR DE VNIVERSIS.
 nihil excipit, de quo non profiteatur. quid enim esse potest extra appellatur ij, quis hūc phi-
 losophum non anteposit Cleanthi, Chrysippo, reliquisque inferioris ætatis? qui mihi cū
 illo collati, quintæ classis videntur. Atque is nō hoc dicit, quod nos, qui veri esse aliquid
 non negamus, percipi posse negamus: ille verum esse planè negat. esse sensus quidem di-
 45
 cit obscuros, sed & tenebricosos: sic enim appellat eos is, qui hunc maximè est admiratus,
 Chius Metrodorus initio libri, qui est de natura. NEGOTIO, inquit, SCIRE NOS, SCIA-
 MUS NE ALIQUID, an nihil sciamus: ne id ipsum quidem, nescire, aut scire, scire nos: nec,
 omnino sitne aliquid, an nihil sit. Forere tibi Empedocles videtur. at mihi dignissimum
 rebus iis, de quibus loquitur, sonū fundere. num ergo is excæcat nos, aut orbat sensibus,
 50
 si parum

F. u. ex ms. Quid enim?
 Mnesarchi pœnitebat.

si parum magnam vim censeret in iis esse ad ea, quæ sub eos subiecta sunt, iudicanda: Parmenides, Xenophanes, minus bonis quâquam verbis, sed tamen illis verbis increpant eorum arrogantiam quasi irati, qui, cum sciri nihil possit, audeant se scire dicere: & ab his aiebas remouendum Socratem & Platonem. cur? an de vllis certius possum dicere? vixisse cum his equidem video: ita multi sermones per scripti sunt, è quibus dubitari non possit, quin Socrati nihil sit visum sciri posse. excepit vnum tantum, scire se, nihil se scire: nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certè tam multis libris hæc persecutus nō esset, nisi probauisset. ironiam enim alterius, perpetuâ præsertim, nulla fuit ratio persequi. Vnde ornè tibi, non vt Saturninus, nominare modò illustreis homines, sed etiâ imitari quenquam non nisi clarum, nisi nobilem? at quid habebam molestos vobis, sed minutos, Stilbonem, Diodorum, Alexinum: quorum sunt contorta & aculeata quædam sophismata: sic enim appellantur fallaces conclusuncule. Sed quid eos colligam, cum habeam Chrysippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum? Quàm multa ille cōtra sensus: quàm multa contra omnia, quæ in consuetudine probantur, dissoluit? idem mihi quidem non vitetur. Sed dissoluere sanè. certè tam multa non collegisset, quæ nos fallerent probabilitate magna, nisi videret, his resisti non facile posse. Quid Cyrenici? videntur minime contenti philosophi. hi negat esse quicquam, quod percipi possit extrinsecus: ea se sola percipere, quæ tactu intimo sentiant, vt dolorem & voluptatem: neque se, quo quid colore, aut quo sono sit, scire, sed tantum sentire affici se quodammodo. Satis multa de auctoribus. quanquam ex me quæsieras, nōne putarem post illos veteres, tot sæculis, inueniri verum potuisse, tot ingeniis, tantisque studiis quærentibus. Quid inuentum sit, paullo post videro, te ipso quoque iudice. Arcefilam verò non obrectandi causa cum Zenone pugnauisset, sed verum inuenire voluisset, sic intelligitur. Nemo, inquam, superiorum non modò expreterat, sed ne dixerat quidem posse hominem nihil opinari: nec solum posse, sed ita necesse esse sapienti. Visa est Arcefilæ cum vera sententia, tum honesta, & digna sapiente. Quæsiuit de Zenone fortasse, quid futurum esset, si nec percipere quicquam posset sapiens, nec opinari sapiens esset. ille, credo, nihil opinaturum: quoniam esset, quod percipi posset. Quid ergo esset id? Visum, credo. Quale igitur visum? Tum illum ita definiuisset, ex eo, quod esset, sicut esset, impressum & signatum & effectum. Post requisitum, etiâ ne si eiusmodi esset visum verum, quale falsum? hic Zenonem vidisse acutè, nullum esse visum, quod percipi posset, si id tale esset ab eo, quod est, vt eiusmodi ab eo, quod nō est, posset esse. Rectè consensit Arcefilas ad definitionem additum: neque enim falsum percipi posse, neque verum, si esset tale, quale vel falsum. Incubuit autem in eas disputationes, vt doceret, nullum tale esse visum à vero, vt non eiusdem modi etiâ à falso posset esse. Hæc autem est vna contentio, quæ adhuc permanferit. Nam illud, nulli rei assensurum esse sapientem, nihil ad hanc controuersiam pertinebat. licetbar enim nihil percipere, & tamen opinari: quod à Carneade dicitur probarum. Equidem Clitomacho plus quàm Philoni, aut Metrodoro credens, hoc magis ab eo disputatum, quàm probatum puto. sed id omittamus. Illud certè opinatione & perceptione sublata sequitur, omnium assensuum retentio: vt, si ostendero nihil posse percipi, tu concedas nunquam assensurum esse. Quid ergo est, quod percipi possit, si ne sensus quidem vera nuntiant? quos tu Luculle communi loco defendis. quod ne id facere posses, idcirco heri, non necessario loco, contra sensus tam multa dixeram. tu autem te negas infracto remo, neque columbæ collo commoueri. primum cur? nam & in remo sentio non esse id, quod videtur: & in columba plureis videri colores, nec esse plus vno. deinde nihilne præterea diximus? maneat illa omnia. lacerat iste causam, qui veraceis suos sensus esse dicit. Igitur semper auctorem habes, & eum, qui magno suo periculo causam agat. eò enim rem demittit Epicurus, si vnus sensus semel in vita mentitus sit, nulli vnquam esse credendum. Hoc est verum esse, cōsidere suis testibus, & importunè insistere. Itaque Timagoras Epicureus negat sibi vnquam, cum oculum torfisset, duas ex lucerna flammulas esse visas:

F. u. ex ver. libro
possum

*f. M. melius in ms. audiet
quàm nobiscum male esse
ut; ut enim vera videamus
quàm longe videmus? ego
Catuli Cumanum ex hoc
loco video, Pompeianum
non cerno.*

opinionis enim esse mendacium, non oculorum, quasi quaeratur, quid sit, non quid videatur. Sed hic quidem maiorum similis. tu verò, qui vîsa sensibus alia vera dicas esse, alia falsa, quæ ea distinguis? Desine, quæso, communibus locis. domi nobis ista nascitur. Si quis deus te interroget fanis modò, & integris sensibus, Num amplius quid desideres: quid respondeas? Vtinam quidem roget, audiat, quàm nobiscum malè agatur. Vt enim vera videamus, quàm longe videbimus? ego Catuli Cumanum ex hoc loco video, Pompeianum non cerno: neque quicquam interiectum est, quod obstat: sed intendi longius acies non potest. ô præclarum prospectum! Puteolos videmus: at familiarem nostrum Aulanum, fortasse in porticu Neptuni ambulanti nò videmus. At ille nescio qui, qui in scholis nominari solet, mille & octingenta stadia quod abesset, videbat. quædam volucres longius. Responderem igitur audacter isti vestro deo, me planè his oculis non esse contentum. dicit me acrius videre, quàm vîllos pisces fortasse, qui neque videntur à nobis, & nunc quidem sub oculis sunt: neque ipsi nos suspicere possunt. Ergo ut illis aqua, sic nobis aer crassius offunditur. At amplius non desideramus. Quid: talpam num desiderare lumen putas? Neque tam quererem cum deo, quòd parum longè, quàm quòd falsum viderem. Videtne nauem illam? stare nobis videtur: at is, qui in naui sunt, moveri hæc villa. Quære rationem, cur ita videatur: quam ut maximè inueneris, quod haud scio an non possis: non te verum testem habere, sed cum non sine causa falsum testium omnino dicere ostenderis. Quid ego de naui? vidi enim à te remum contemni. maiora fortasse quaeris. Quid potest esse sole maius: quem Mathematici amplius duodeuiginti partibus confirmant maiorem esse, quàm terram. quantulus nobis videtur: mihi quidem quasi pedalis. Epicurus autem posse putat etiam minorè esse eum, quàm videatur. Quid: talpam num maiorem quidem multo putat esse: vel tantum esse, quantus videatur: ut oculi aut nihil, aut non multum mentiantur. Vbi igitur illud est, *se melius*: sed ab hoc credulo, qui numquam sensus mentiri putat, discedamus: ne nunc quidem, cum ille sol, qui tanta incitatione fertur, ut celeritas eius quanta sit, ne cogitari quidem possit, tamen stare nobis videatur. Sed, ut minuat còtrouersiam: videre, quæso, quàm in paruulis sita sit. Quattuor sunt capita, quæ concludunt nihil esse, quod nosci, percipi, comprehendi possit: de quo hæc tota quaestio est. è quibus primum est, Esse aliquod visum falsum: secundum, Non posse id percipi: tertium, Inter quæ vîsa nihil intersit, fieri non posse, ut eorum alia percipi possint, alia non possint: quartum, Nullum esse visum verum à sensu profectum, cui non appositum sit visum aliud falsum, quod ab eo nihil intersit, quòdque percipi non possit. Horum quattuor capitum secundum & tertium omnes concedunt: primum Epicurus nò dat: vos, quibuscumque res est, id quoque cōceditis: omnis pugna de quarto est. Qui igitur P. Seruiliū Geminū videbat, si Quintum se videre putabat, incidebat in eiusmodi visum, quod percipi non posset: quia nulla nota verum à falso distinguēbatur. qua distinctione sublata, quam haberet M. Cotta, qui bis cum Geminō cōsul fuit, agnoscedi eiusmodi notam, quæ falsa esse nō possit: Negas, tantam similitudinē in rerū natura esse. pugnas omnino, sed cū aduersario facili. Ne sit sanè: videri certè potest. faller igitur sensum: & si vna sefellerit similitudo, dubia omnia reddiderit. sublato enim iudicio illo, quo oportet agnosci: etiā si ipse erit, quē videris, qui tibi videbitur, tamē non ea nota iudicabis, quā dicis esse oportere, ut non possit esse eiusdē modi falsæ. Quando igitur potest tibi P. Geminus, Quintus videri: quid habes explorati, cur nō possit tibi Cotta videri, qui nō sit, quomā aliquid videtur esse, quod nō est: Omnia dicis sui generis esse nihil esse idē, quod sit aliud Stoicum est id quidē, nec ad modū credibile, nullū esse pilū omnibus rebus talē, qualis sit pilus alius, nullū granū. Hæc refelli possunt: sed pugnare nolo. ad id enim, quod agitur, nihil interest, omnibusne partibus vîsa res nihil differat, an internosci non possit, etiam si differat. Sed si hominum similitudo tanta esse non potest: ne signorum quidem? Dic mihi: Lyfippus eodem ære, eadem temperatione, eodem cælo, aqua, ceteris omnibus, ceterum Alexandros eiusdem modi facere non possit: quia igitur notione discerneres?

Quid,

*id. ex ms. in C. Cotta.
qui in C. Auzelio Cotta
bis consul cum P. Seruili
Geminō, anno post urbem
conditam DI. & DV.*

id. ex ms. num possit?

Quid si in eiusdem modi certa centum sigilla hoc annulo impressero? ecqua poterit in agnoscedo esse distinctio? an tibi erit quærenuds annularius aliquis, quoniam gallinariū inuenisti Deliacum illum, qui oua cognosceret? Sed adhibes artem aduocatam etiā sensibus. pictor videt, quæ nos non videmus: & simul inflauit tibicen, à perito carmen agnosceitur. Quid? hoc nōne videtur contra te valere, si sine magnis artificijs, ad quæ pauci accedunt, nostri quidem generis, admodum, nec videre, nec audire possumus? Iam illa præclara, quanto artificio esset sensus nostros, mentēque, & totam constructionē hominis fabricata natura. cur non extimescam opinandi temeritatem? etiāne hoc affirmare potes Luculle, esse aliquam vim, cum prudentia & consilio scilicet, quæ sinxerit, vel, tuo verbo utar, quæ fabricata sit hominem? qualis ista fabrica est? ubi adhibita est? quando? cur? quo modo? Tractantur ista ingeniosē, disputantur etiam eleganter. denique videantur sanē, ne affirmantur modò. Sed de Physicis mox, & quidem ob eam causam, ne tu, qui idem me facturum paullo antè dixeris, videre mentiris. Sed ut ad ea, quæ clariora sunt, veniam: res iam vniuersas profundam: de quibus volumina impleta sunt non à nostris solum, sed etiam à Chrysippo. de quo queri solent Stoici, dum studiose omnia conquirit contra sensus & perspicuitatem, contrāque omnem consuetudinem, contrāque rationem, ipsum sibi respondentem se ipso inferiorem fuisse: itaque ab eo armatum esse Carneadem. Ea sunt eiusmodi, quæ te diligentissimè tractata sunt: Dormientium, & vinolentorum, & furiosorum visa imbecilliora esse dicebas, quàm vigilantium, siccorum, sanorum. quo modo? quia cum expectatus esset Ennius, non diceret se vidisse Homerū: sed visum esse: Alcæo autem,

Sed mihi neutiquam cor consentit.

Similia de vinolentis, quasi quisquam neget, & qui expectatus sit, eum somniasse: & cuius furor confederit, putare non fuisse ea vera, quæ essent sibi visa in furore. sed non id agitur, tum cum videntur, quo modo videantur, id queritur. nisi verò Ennium non putamus ita totum illud audiuisse. O pietas animi, si modò id somniauit: ut si vigilans audiret, expectatus enim potuit illa visa putare, ut erant, somnia. dormienti verò æquē, ac vigilantī probantur. Quid Iliona somno illo?

For. in vet. libris probantur.

Materte appello, —

Nōne illa credit filium locutum, ut verè expectata etiam crederet? vnde enim illa?

Age adita: mane audi: itera dum eadem & ista mihi: num videtur minorem habere visis, quàm vigilantes fidem? Quid loquar de insanis: qualis tandem fuit affinis tuus, Catule, Tuditanus? quisquam sanissimus tam certa putat quæ videt, quàm is putabat, quæ videbantur? Quid ille, qui,

Video, video te viuum, Vlysses, dum licet: nōne etiam bis exclamauit se videre, cum omnino non videret? Quid apud Euripidem Hercules, cum, ut Eurysthei filios, ita suos configebat sagittis: cum vxorem interimebat? cum conabatur etiam patrem: non perinde mouebatur falsis, ut veris moueretur? quid ipse Alcæo tuus, qui negat cor sibi cum oculis cōsentire: nōne ibidē incitato furore:

Vnde hæc flamma oritur? Et illa deinceps,

Incende, incende: ad sunt, ad sunt: me me, expetunt.

Quid, cum virginis fidem implorat?

Fer mi auxilium: pestem abige à me:

Flammiferam hanc vim, quæ me ex cruciat,

Cæruleæ incinctæ igni incedunt:

Circumstant cum ardentibus tædis.

Num dubitas, quin sibi hæc videre videatur? itēque cetera:

Intendit crinitus Apollo

Arcum auratum genu innixus.

Diana facem iacit à læua.

90

rum dicis: lucet igitur. Probatis certè genus, & rectissimè còclusum dicitis: itaq; in docēdo, eū primum concludendi modū traditis. Aut quicquid igitur eodē modo còcluditur, probabitur: aut ars ista nulla est. Vide ergo, hanc conclusionē probaturūne sis: Si dicis te mentiri, verūque dicis: mētiris. dicis autē te mentiri, verūque dicis. mētiris igitur. Quid potes hāc non probare, cūm probaueris eiusdē generis superiorē? Hāc Chrypippēa sunt, ne ab ipso quidē dissoluta. quid enim faceret huic còclusioni? Si lucet, lucet: lucet autē: lucet igitur. Cederet scilicet. Ipsa enim ratio cōnexi, cūm cōcesseris superius, cogit inferius cōcedere. Quid ergo hāc ab illa còclusionē differt? Si mentiris, mētiris: mētiris autē: mentiris igitur. Hoc negas te posse nec approbare, nec improbare. Quid igitur magis illud? Si ars, si ratio, si via, si vis denique conclusionis valet: eadē est in vtroq; Sed hoc extremū eorum est. postulat, vt excipiantur hāc inexplicabilia. Tribunū aliquem censeo ad eā me istam exceptionem nunquam impetrabunt. Etenim cūm ab Epicuro, qui totam dialecticam & contemnit, & irridet, non impetrent, vt verum esse concedat, quod ita effabimur: Aut viuet cras Hermachus, aut non viuet: cūm dialectici sic statuunt, omne, quod ita diffiunctum sit, quasi aut etiam, aut non, non modò verum esse, sed etiam necessariū: vide, quā sit cautus is, quem isti tardum putant. Si enim, inquit, alterutrum concedero necessariū esse: necesse erit, cras Hermachum aut viuere, aut non viuere. nulla autē est in natura rerum talis necessitas. Cum hoc igitur dialectici pugnent, id est Antiochus & Stoici: totam enim euerit dialecticam. nam si de contrariis diffiunctio (contraria autem ea dico, cūm alterum ait, alterum negat) si talis diffiunctio falsa potest esse, nulla vera est. Mecum verò quid habent litium, qui ipso forum disciplinam sequor? Cūm aliquid huiusmodi incidat, sic ludere Carneades solebat: Si rectē conclusi, teneo: sin vitiose, minam Diogenes reddat. ab eo enim Stoico dialecticam didicerat. hāc autem merces erat dialecticorum. Sequar igitur eas vias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quo modo iudicem, si lucet, lucet, verum esse, ob eam causam, quod ita didici, omne, quod ipsum ex se conexum sit, verum esse: non iudicem, si mentiris, mentiris, eodem modo esse conexum. Aut igitur hoc, & illud: aut nisi hoc, ne illud quidem iudicabo. Sed, vt omnes istos aculeos, & hoc totum tortuosum genus disputandi relinquamus, ostendamūque qui simus: iam explicata tota Carneadis sententia, Antiochi ista corruunt vniuersa. Nec verò quicquam ita dicam, vt quisquam id fingi suspicietur: A Clitomacho sumam, qui vsque ad senectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, vt Pœnus, & valde studiosus ac diligēs. & quatuor eius libri sunt de sustinendis assensionibus. Hāc autem, quæ iam dicam, sumta sunt de primo. Duo placet esse Carneadi visorum genera: in vno hanc diuisionem: Alia visa esse, quæ percipi possint, alia, quæ non possint: in altero autem, Alia visa esse probabilia, alia non probabilia: itaque quæ contra sensus, contrāque perspicuitatem dicātur, ea pertinere ad superiorem diuisionem: cōtra posteriorem nihil dici oportere. quare ita placeat, tale visum nullum esse, vt perceptio consequeretur: vt autem probatio, multa. etenim contra naturā esset, si probabile nihil esset. Sequitur omnis vitæ ea, quam tu Luculle commemorabas, euerit. Itaque & sensibus probanda multa sunt. Teneatur modò illud, non inesse in his quicquātā tale, quale nō etiam falsum nihil ab eo differens esse possit. Sic quicquid acciderit specie probabile: si nihil se offeret, quod sit probabilitati illi contrarium, viuet eo sapiens, ac sic omnis ratio vitæ gubernabitur. Etenim is quoque, qui à vobis sapiens inducitur, multa sequitur probabilia, non cōprehensa, neque percepta, neque assensa, sed similia veri: quæ nisi probet, omnis vita tollatur. Quid enim? conscendens nauē sapientis num cōprehensum animo habet, atque perceptū, se ex sententia nauigaturum? qui potest? sed si iam ex hoc loco proficiscatur Puteolos stadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, hac tranquillitate: probabile ei videatur, se illuc venturū esse saluū. Huiusmodi igitur visis cōsilia capiet & agēdi & non agēdi: faciliōrque erit, vt albam niuem esse probet, quā erat Anaxagoras, qui id non modò ita esse negabat, sed sibi, quia sciret aquam nigram esse, vnde illa concreta esset, albam ipsam esse ne videri quidē. Et quæcun-

Ex. ex. a. nobis, quod magis placet.

que res cum sic attinger, vt sit visum illud probabile, neque vlla re impeditum: mouebitur. non enim est è saxo sculptus, aut è robore dolatus. habet corpus: habet animum: mouetur mente: mouetur sensibus, vt ei multa vera videantur: neque tamen habet insignem illam & propriam percipiendi notam: eoque sapientem non assentiri, quia possit eiusdem modi existere falsum aliquid, cuiusmodi hoc verum. Neque nos contra sensus aliter dicimus, ac Stoici, qui multa falsa esse dicunt, longèque aliter se habere, ac sensibus videantur. Hoc autem si ita sit, vt vnum modò sensibus falsum videatur: præstò est, qui neget, rem vllam percipi posse sensibus. Ita nobis tacentibus ex vno Epicuri capite, altero vestro, perceptio & comprehensio tollitur. Quod est caput Epicuri? Si vllum sensibus visum falsum est: nihil percipi potest. Quod vestrum? Sunt falsa sensus visa. Quid sequitur? vt taceam, conclusio ipsa loquitur, Nihil posse percipi. Non concedo, inquit, Epicuro. Certe igitur cum illo, qui à te totus diuersus est: noli mecum, qui hoc quidem certè, falsum esse aliquid in sensibus, tibi assentior. Quanquam nihil mihi tam mirum videtur, quàm ista dici ab Antiocho quidem maximè, cui erant, quæ paullo antè dixi, notissima. Licet enim hæc quiuis arbitratu suo reprehendat, quòd negemus rem vllam percipi posse: certè leuior reprehensio est, quòd tamen dicimus esse quædam probabilia. Non videtur hoc satis esse vobis. ne sit. illa certè debemus effugere, quæ à te vltimè maxime agitata sunt: Nihil igitur cernis: nihil audis: nihil tibi est perspicuum? Explicaui paullo antè Clitomacho auctore, quo modo ista Carneades diceret. Accipe, quemadmodum eadem dicantur à Clitomacho in eo libro, quem ad C. Lucillium scripsit poetam, cum scripsisset iisdem de rebus ad L. Censorinum, eum, qui consul cum M. Manilio fuit. Scripsit igitur his ferè verbis, sunt enim mihi nota propterea, quòd earum ipsarum rerum, de quibus agimus, prima institutio, & quasi disciplina illo libro continetur. sed scriptum est ita: Academicis placere esse rerum cuiusmodi dissimilitudines, vt aliæ probabilis videantur, aliæ contra id autem non esse satis, cur alia percipi posse dicas, alia nò posse: propterea quòd multa falsa probabilia sint, nihil autem falsi perceptum & cognitum possit esse. Itaque ait vehementer errare eos, qui dicant ab Academia sensus eripi, à quibus nunquam dictum sit, aut colorem, aut saporem, aut sonum nullum esse: illud sit disputatum, non inesse in his propriam, quæ nulloquam alibi esset, veri & certi notam. Quæ cum exposuisset, adiungit, dupliciter dici assensus sustinere sapientem: vno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli assentiri: altero, cum se à respondendo, vt aut approbet quid, aut improbet, sustineat: vt neque neget aliquid, neque aiat. Id cum ita sit: alterum placere, vt nunquam assentiat: alterum tenere, vt sequès probabilitatem, vbicumque hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam, aut non, respondere possit. cum id placeat, eum, qui de omnibus rebus cõtineat se ab assentiendo, moueri tamen, & agere aliquid: reliquit cuiusmodi visa, quibus ad actiones excitentur: item ea, quæ interrogati in vtrâque partem respondere possunt, sequentes tantum modo quod ita visum sit, dum sine assensu: neque tamen omnia cuiusmodi visa approbari, sed ea, quæ nulla re impedirentur. Hæc si vobis nò probamus, sint falsa sanè, inuidiosa certè nò sunt. non enim lucem eripimus: sed ea quæ vos percipi, comprehendique, eadem nos, si modò probabilia sint, videri dicimus. Sic igitur inducto & cõfinito probabili, & eo quidè expedito, soluto, libero, nulla re implicato, vides profectò Luculle iacere iam illud tuum perspicuitatis patrocinium. Iisdem enim hic sapiens, de quo loquor, oculis, quibus iste vester, cælum, terrâ, mare intuebitur: iisdem sensibus reliqua, quæ sub quenque sensum cadunt, sentiet. Mare illud quidem nunc Fauonio nascente purpureum videtur: idem huic nostro videbitur, nec tamen assentietur, quia nobis met ipsis modò ceruleum videbatur, manè rauum, quòdque nunc, quia à sole collucet, albescit, & vibrat, dissimileque est proximo & cõtinenti: vt etiâ si possis rationem reddere cur id eueniat, tamen nò possis id verum esse, quod videbatur oculis, defendere. Vnde memoria, si nihil percipimus? sic enim quæ rebas, quòd meminisse visa nisi comprehensa non possumus. Quid Polyænus, qui magnus mathematicus fuisse dicitur? is posteaquam Epicuro

*F. H. scribit, similitudines,
autem ab libris veteribus.*

curo assentiens totam geometriam esse falsam credidit, num illa etiam, quæ sciebat, oblitus est: Atqui falsum quod est, id percipi non potest, ut nobismetipsis placet. Si igitur memoria, perceptarum, comprehensarumque rerum est: omnia, quæ quisque meminit, habet ea comprehensa atque percepta: falsi autem comprehendi nihil potest: & omnia meminit Scyton Epicuri dogmata: vera igitur illa sunt nunc omnia. Hoc per melicer. Sed tibi aut concedendum est ita esse, quod minimè vis: aut memoriam mihi reminas oportet: & facile esse ei locum, etiam si comprehensio, perceptioque nulla sit. Quid fiet artibus: quibus istis sine, quæ ipsæ fatentur coniectura se plus uti, quam scientia: an iis, quæ tantum id, quod videtur, sequuntur, nec habent istam artem vestram, qua vera & falsa diiudicant: Sed illa sunt lamina duo, quæ maximè causam istam continent. Primum enim negatis fieri posse, ut quisquam nulli rei assentiatur. At id quidem perspicuum est: cum Panætius, princeps propè, meo quidem iudicio, Stoicorum, ea de re dubitare se dicat, quam omnes præter eum Stoici certissimam putant, vera esse aruspicum auspicia, oracula, somnia, vaticinationes: scque ab assensu sustineat: quod is potest facere de iis rebus, quas illi, à quibus ipse didicit, certas habuerint: cur id sapiens de reliquis rebus facere non possit? An est aliquid, quod positum vel improbari, vel approbari possit, dubitari non possit? An tu in fortis poteris, cum voles: ille in reliquis rebus non poterit eodem modo insistere, præsertim cum possit sine assensione ipsam verisimilitudinem non impeditam sequi? Alterum est, quod negatis, actionem ullius rei posse in eo esse, qui nullam rem assensu suo comprobet. Primum enim videri oportet, in quo sit etiam assensus, dicunt enim Stoici sensus ipsos assensus esse: quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi: tolli autem omnia, si visa tollantur. Hac de re in utranque partem & dicta sunt, & scripta multa. Vide superiora: sed breui res potest tota confici. Ego enim et si maximam actionem puto, repugnare visis, obistere opinionibus, assensus lubricos sustinere, credōque Clitomacho ita scribenti, Herculi quendam laborem exaratum à Carneade, quod, ut feram & immanem belluam, sic ex animis nostris assensionem, id est opinionem & temeritatem extraxisset: tamen, ut ea pars defensionis relinqueretur, quid impedit actionem eius, qui probabilia sequitur nulla re impediens? Hoc, inquit, ipsum impedit, quod claudet, ne id quidem, quod probet, posse percipi. Itaque istuc quoque impedit in nauigando, in conferendo, in vxore ducenda, in liberis procreandis, plurimisque in rebus, in quibus nihil sequere, præter probabile. Et tamen illud vstratum, & sæpe repudiatum refers, non ut Antipater, sed, ut ais, presens: nam Antipatrum reprehensum, quod diceret, consentaneum esse ei, qui affirmaret nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendere: quod ipsi Antiocho pingue videbatur, & sibi contrarium. non enim potest conuenienter dici nihil comprehendere posse, si ipsum comprehendere posse dicatur. Illo modo potius putat virgendum fuisse Carneadem: cum sapientis nullum decretum esse possit, nisi comprehensum, perceptum, cognitum: ut hoc ipsum decretum, quod sapientis esset, nihil posse percipi, fateretur esse perceptum. proinde quasi sapiens nullum aliud decretum habeat, nec sine decretis vitam agere possit. Sed ut illa habet probabilia, non percepta: sic hoc ipsum, nihil posse percipi. nam si in hoc haberet cognitionis notam, eadem vteretur in ceteris. quam quoniam non habet, vtitur probabilibus. Itaque non metuit ne confundere omnia videatur, & incerta reddere. Non enim quemadmodum si quaesitum ex eo sit, stellarum numerus par, an impar sit: item si de officio, multisque aliis de rebus, in quibus versatur, exercitatusque sit, nescire se dicat. in incertis enim nihil est probabile: in quibus autem est, in his non deerit sapienti neque quod faciat, neque quod respondeat. Ne illam quidem prætermisisti Luculle, reprehensionem Antiochi. nec mirum in primis enim est nobilis: qua solebat dicere Antiochus Philonem maximè perturbatum. Cum enim fumeretur vnum, esse quædam falsa visa: alterum, nihil ea differre à veris: non attendere, superius illud ea re à se esse concessum, quod videretur esse quædam in visis differentia: eam tolli altero, quo neget à falsis visa vera differre: nihil

tam repugnare. Id ita esset, si nos verum omnino tolleremus. Non facimus. nam tã vera,
 quàm falsa cernimus. sed probãdi species est: percipiendi signum nullum habemus. Ac
 mihi videor nimis etiam nunc agere ieiunẽ. cum sit enim campus, in quo possit exsulta-
 re oratio: cur tam in tantas angustias, & in Stoicorum dumeta compellimus? Si enim mi-
 hi cum Peripatetico res esset, qui id percipi posse diceret, quod impressum esset à vero: ne
 que adhiberet illam magnam accessionem, quo modo imprimi non posset à falso: cum
 simplici homine simpliciter agerem, nec magnopere contenderem. Atque etiam, si, cum
 ego nihil dicerem posse comprehendi, diceret ille sapientem interdum opinari: non re-
 pugnarem, præsertim ne Carneade quidem huic loco valde repugnantẽ. Nunc quid fa-
 cere possum? quæro enim, quid sit, quod comprehendi possit. Respondet mihi non Ari-
 stoteles, aut Theophrastus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo, sed nihilo minor: Quod
 est tale verum, quale falsum esse non possit. Nihil eiusmodi inuenio: itaque incognito
 nimirum assentiar, id est opinabor. Hoc mihi & Peripatetici, & vetus Academia conce-
 dit, vos negatis, Antiochus in primis: qui me valde mouet: vel quod amaui hominem, si-
 cut ille me: vel quod ita iudico, politissimum & acutissimum omnium nostrę memorię
 philosophorum, à quo primum quæro, quo tandem modo sit eius Academię, cuius se
 esse profiteatur? Vt omitam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis vnquam dixit aut vete-
 ris Academię, aut Peripateticorum? vel id solum percipi posse, quod esset verum tale,
 quale falsum esse non posset: vel sapientem nihil opinari: certè nemo. Horum neutrum
 ante Zenonem magnopere defensum est. ego tamen vtrunque verum puto: nec dico tem-
 poris causa: sed ita planè probo. Illud ferre non possum. Tu, cum me incognito assentiri
 vides, idque turpissimum esse dicas, & plenissimum temeritatis: tãtum tibi arroges, vt ex-
 ponas disciplinam sapientię, naturam rerum omnium euoluas, mores fingas, fincis bono-
 rum malorumque constituas, officia describas, quam vitam ingrediar, definias, idẽmque
 etiam disputandi & intelligendi iudicium dicas te, & artificium traditurum: perficies, vt
 ego ista innumerablem complectens, nusquam labar? nihil opiner? quæ tandem ea est di-
 sciplina, ad quam me deducas, si ab hac abstraxeris? Vereor, ne subarroganter facias, si di-
 xeris tuam. atqui, ita dicas necesse est. Neque verò tu solus, sed me ad suã quisque rapier.
 Age, restitit Peripateticis, qui sibi cum oratoribus cognitionem esse, qui claros viros à
 se instructos dicunt remp. sepe rexisse: sustinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bo-
 nos, tam inter se amanteis viros: Diodoro quid faciã Stoico, quẽ à puero audiui, qui me-
 cum viuuit tot annos, qui habitat apud me, quem & admior, & diligo, qui ista Antiochũ
 contemnit? Nostra, inquit, sola vera sunt. Certè sola, si vera: plura enim vera discrepantia
 esse non possunt. Vtrum igitur nos imprudentes, qui labi nolumus, an illi arrogantes, qui
 sibi persuaserint scire se solos omnia? Non me quidem, inquit, sed sapientem dico scire.
 Optime: nempe ista scire, quæ sunt in tua disciplina. Hoc primum quale est, à nõ sapien-
 te explicari sapientiã: sed discendum à nobismetipsis, de sapiente loquamur: de quo,
 vt sæpe iam dixi, omnis hæc quæstio est. In treis igitur parteis & à perisque, & à nobis-
 metipsis distributa sapientiã est. Primum ergo, si placet, quæ de natura rerum sunt quæsi-
 ta, videamus: vel ut illud antè. estne quisquam tanto inflatus errore, vt sibi se illa scire per-
 suaserit: non quæro rationes eas, quæ ex coniectura pendunt: quæ disputationibus huc &
 illuc trahuntur, nullam adhibent persuadendi necessitatem. Geometræ provideant, qui
 se profitentur non persuadere, sed cogere, & qui omnia nobis, quæ describunt, probant.
 Non quæro ex his illa initia mathematicorum, quibus non concessis, digitum progredi
 non possunt: Punctum esse, quod magnitudinem nullam habeat: Extremitatem, quasi li-
 bramentum, in quo nulla omnino crassitudo sit: Lineam autem, longitudinem latitudi-
 ne carentem. Hæc cum vera esse cõcessero: si adigã iusurandũ, sapientẽ me prius, quàm
 Archimedes eo inspectante rationes omneis descripserit eas, quibus efficitur multis par-
 tibus solem maiorem esse, quàm terram, iuraturum putas? si fecerit: solem ipsum, quem
 deum censet esse, contemserit. Quod si Geometricis rationibus non est crediturus, quæ
 vim

vim afferunt in docendo, vos ipsi ut dicitis: nã ille longè aberit, ut argumentis credat philosophorum. aut si est crediturus, quorum potissimum? omnia physicorum licet explicare: sed longum est: quæro tamen, quem sequatur. Finge, aliquem nunc fieri sapientem, nondum esse, quam potissimum sententiam melius eliget aut disciplinam? et si, quamcunque eligit, insipiens eliget. Sed sit ingenio diuino, quem vnum è physicis potissimum probabit: nec plus vno poterit. Non persequor quæstiones infinitas: tantum de principiis rerum, è quibus omnia constant, videamus quem probet. est enim inter magnos homines summa dissensio. princeps Thales vnus è septem, cui sex reliquos concessisse primas ferunt, ex aqua dixit constare omnia. at hoc Anaximádro populari, & sodali suo non persuasit. is enim infinitatem naturæ dixit esse, è qua omnia gignerentur. post eius auditor Anaximenes, infinitum aëra, sed ea, quæ ex eo orirentur, definita: gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras, materiam infinitam, id est particulis similibus inter se, & minutis: eas primum confusas, postea in ordinem adductas à mente diuina. Xenophanes paullo etiam antiquior, vnum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse deum, neque narum vnquam, & sempiternum, & conglobata figura. Parmenides, ignem, qui moueat terram, quæ ab eo formetur. Leucippus, plenum, & inane. Democritus huic in hoc similis, vberior in ceteris. Empedocles, hæc peruulgata, & nota quattuor. Heraclitus, ignem. Melissus, hoc, quod esset infinitum, & immutabile, & fuisse semper, & fore. Plato ex materia in se omnia recipientem mundum esse factum censet à deo sempiternum. Pythagorè ex numeris & mathematicorum initiis proficisci volunt omnia. Ex his eligit vester sapiens vnum aliquem, credo, quem sequatur: ceteri tor viri, & tanti repudiati ab eo, condemnati que discedent. Quancunque verò sententiam probauerit, eam sic animo comprehensam habebit, ut ea, quæ sensibus: nec magis approbabit nunc lucere, quam, quoniam Stoicus est, hanc mundum esse sapientem, habere mentem, quæ & se, & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moueat, regat. erit ei persuasum etiam, solem, lunam, stellas omnes, terram, mare, deos esse, quòd quædam animalis intelligentia per omnia ea permeet & transeat: fore tamen aliquando, vt omnis hic mundus ardore deflagret. Sint ista vera (vides enim, iam me fateri aliquid esse veri) comprehendì ea tamen, & percipi nego. cum enim tuus iste Stoicus sapiens syllabatum ista dixerit, veniet flumen orationis aureum fundens Aristoteles, qui illum desipere dicat: neque enim ortum esse vnquam mundum, quòd nulla fuerit nouo consilio inito tam præclari operis inceptio: & ita eum esse vndique aptum, vt nulla vis tantos queat morus, mutationemque moliri, nulla senectus diuturnitate temporum existere, vt hic ornatus vnquam dilapsus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autem superius, sicut caput & famam tuam, defendere necesse erit: mihi ne vt dubitem quidè relinquetur? vt mittam leuitatem temere assentientium, quanti libertas ista æstimanda est, non mihi necesse esse, quod tibi est? Cur deus, omnia nostri causa cum faceret (sic enim vultis) tantam vim naticum, viperarumque fecerit? cur mortifera tam multa, tam multa perniciofa terra marique disperferit? Negatis, hæc tam politè, tamque subtiliter effici potuisse sine diuina aliqua sollertia: cuius quidem vos maiestatem deducitis vsque ad apium, formicarumque perfectionem: vt etiam inter deos Myrmecides aliquis minutorum opusculorum fabricator fuisse videatur. Negas sine deo posse quicquam. Ecce tibi è transuerso Lampiscenus Strato, qui dei isti deo immunitatem magni quidem muneris. sed cum sacerdotes deorum vacationem habeant, quantito est æquius habere ipsos deos? Negat opera deorum se vi ad fabricandum mundum: quæcunque sint, docet omnia esse effecta natura, nec, vt ille, qui asperis, & læuibus, & hamatis, & pinatisque corporibus cœcreta hæc esse dicat interiecto inani: somnia censet hæc esse Democriti, non docentis, sed optantis. Ipse autem singulas mundi partes perseques, quicquid aut sit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum esse docet ponderibus, & motibus, sic ille & deum opera magna liberat, & me timore. Quis enim potest, cum existimet à deo se curari, non & dies & noctis diuinum numen horrere? & si quid aduersi accide-

Phil. inf. ex re. hab. sed ex ea particulari

id. ex m. ipso, melius

rit, (quod cui non accidit?) extimescere, ne id iure eueniret? Nec Straton tamen assen-
 tior: neque verò tibi. modò hoc, modò illud probabilius videtur. Latent ista omnia, Lu-
 culle, crasis occultata & circumfusa tenebris, vt nulla acies humani ingenij tanta sit, quæ
 penetrare in cælum, terram intrare possit. corpora nostra non nouimus: qui sint situs
 partium, quam vim quæque pars habeat, ignoramus. Itaque medici ipsi, quorum inter-
 erat ea nosse, aperuerunt, vt ea viderent: nec eò tamen aiunt empiricis notiora esse illa,
 quia possit fieri, vt patefacta & detecta mutantur. Sed ecquid nos eodem modo rerum
 naturas perfecare, aperire, diuidere possumus, vt videamus, terræne penitus defixa sit, &
 quasi radicibus suis hæreat, an media pendeat: Habitari ait Xenophanes in luna, eamque
 esse terram multarum vrbiũ & montium. Portenta videntur: sed tamen neque ille, 10
 qui dixit, iurare posset ita se rem habere, neque ego. Nónne etiam dicitis, esse è regione
 nobis, * è contraria parte terræ, * qui aduersis vestigiis stent còtra nostra vestigia, quos an-
 tipodas vocatis? Cur mihi magis succensetis, qui ista non aspernor, quàm eis, qui, cùm
 audiunt, desipere vos arbitrantur? Nycetas Syracusius, vt ait Theophrastus, cælum, so-
 lem, lunam, stellas, supera denique omnia stare censet, neque præter terram, rem vllam 15
 in mundo moueri: quæ cùm circum axem se summa celeritate conuertat & torqueat, ea-
 dem effici omnia, quæ, si stante terra cælum moueretur. atque hoc etiam Platonem in Ti-
 mæo dicere quidam arbitrantur, sed paullo obscurius. Quid tu Epicure? lóquere. putas
 solem esse tantulum? Egónne: ne bis quidem tantum. sed & vos ab illo irridemini: & ipsi
 illum vicissim eluditis. Liber igitur à tali irrisione Socrates, liber Aristoteli Chius, qui ni- 20
 hil istorum sciri putat posse. Sed redeo ad animum & corpus. Satis nec tandem ea nota
 sunt nobis, quæ nervorum natura sit, quæ venarum? tenemusne, quid animus sit? vbi sit?
 denique sine, an, vt Dicæarcho visum est, ne sit quidem vllus: si est, tresne parteis habeat,
 vt Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis: an simplex, vnúque sit: si simplex, vtrũ sit
 ignis, an anima, an sanguis: an, vt Xenocratis, mens nullo corpore: quod intelligi quale 25
 sit vix potest: &, quicquid est, mortale sit, an æternum? nam vtramque in partem multa
 dicuntur. Horum aliquid vestro sapienti certum videtur: nostro, ne quid maximè qui-
 dem probabile sit, occurrit: ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momen-
 ta. Sin agis verecundius, & me accusas, non quòd tuis rationibus non assentiar, sed quòd
 nullis: vincam animũ, cuiusque assentiari, deligam. quem potissimũ? quem? Democritum? 30
 semper enim, vt scitis, studiosus nobilitatis fui. Vrgebor iã omnium vestrum conuicio: Tú-
 ne aut inane quicquam putes esse, cùm ita completa & conferta sint omnia, vt & quodcũ-
 que moueatur corpus, & aliud cedat, & quòd quidque cesserit, aliud illico subsequatur?
 aut atomos vllas, è quibus quicquid efficiatur, illarum sit dissi millimũ? aut sine aliqua
 mente rem vllam effici posse præclaram? & cùm in vno mundo ornatus hic tam sit mi- 35
 rabilis, innumerabilis suprà, infrà: dextrà, sinistra: antè, pòst, alios dissimilem, alios ei us-
 dem modi mundos esse? &, vt nos nunc sumus ad Baulos, Putolósque videmus, si in-
 numerabileis paribus in locis esse, eisdem nominibus, honoribus, rebus gestis, ingeniis,
 formis, ætatibus, eisdem de rebus disputanteis? & si nunc, aut si etiam dormientes aliquid
 animo videre videamur, imagines extrinsecus in animos nostros per corpus irrumperet? 40
 Tu verò ne ista asciueris, nèc fueris commentitiis rebus assensus. Nihil sentire, est me-
 lius, quàm tam praua sentire. Non ergo id agitur, vt aliquid assensu meo comprobem.
 quæ tu vide ne impudenter etiam postules, non solùm arroganter: præsertim cùm ista
 tua mihi ne probabilia quidem videantur. nec enim diuinationem, quam probatis, vllam
 esse arbitror: fatũque illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno. ne exadi- 45
 ficatum quidem hunc mundum diuino consilio existimo. atque haud scio an ita sit. Sed
 cur rapior in inuidiam? licène per vos nescire, quod nescio? an Stoicis ipsis inter se dis-
 sceptare, mihi cum iis non licebit? Zenoni & reliquis ferè Stoicis æther videtur summus
 deus, mente præditus, qua omnia regantur. Cleantes, qui quasi maiorum est gentium
 Stoicus, Zenonis auditor, solem dominari, & rerum potiri putat. Itaque cogimur dissen- 50
 sione

fione sapientum, dominum nostrum ignorare: quippe qui nesciamus, soli, an aetheri seruiamus. Solis autem magnitudo quàm obscura est: ipse enim hic radiatus me intuens videtur admonere, vt crebrò faciam mentionem sui. Vos verò huius magnitudinem quasi decem pedum per mensi referitis. huic mensuræ vestræ me quasi mali sitis architecti, nego ego credere. dubium est, vter nostrum sit, leuiter vt dicam, verecundior: Neque tamen istas quæstiones physicorum exterminandas puto. est enim animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum consideratio, contemplatioque naturæ. Erigimur, elatioris fieri videmur, humana despiciamus, cogitantisque suprema atque celestia, hæc nostra, vt exigua & minima, contemnimus. In dagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum, habet oblectationem. Si verò aliquid occurreret, quod veri simile videatur: humanissima complebitur animus voluptate. Quæret igitur hæc & vester sapiens, & hic noster: sed vester, vt assentiat, credat, affirmet: noster, vt vereatur temere opinari, præclarèque agi secum putet, si in eiusmodi rebus, veri simile quod sit, inuenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumque notionem. sed paululum antè dicendum est.

Non mihi videntur considerare, sc, cum physica ista valde affirmant, earum etiam rerum auctoritatem, siquæ illustriores videantur, amittere. non enim magis assentiuntur, neque approbant lucere nunc, quàm cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut iubere, aut vetare: nec magis affirmabunt, signum illud, si erunt mensi, sex pedum esse, quàm solem, quem metiri non possunt, plusquàm duodeuiginti partibus maiorem esse, quàm terram.

Ex quo illa conclusio nascitur: si, sol quantus sit, percipi non potest: qui ceteras res eodem modo, quo magnitudinem solis approbat, is eas res non percipit. Magnitudo autem solis percipi non potest. qui igitur id approbat, quasi percipiat, nullam rem percipit. Responderint posse percipi, quantus sol sit: non repugnabo, dum modò eodem pacto cetera percipi, comprehendique dicant. Nec enim possunt dicere, aliud alio magis, minùsue comprehendendi: quoniam omnium rerum vna est definitio comprehendendi. Sed quod coeperam: quid habemus in rebus bonis & malis explorari? nempe fines constituendi sunt, ad quos & bonorum & malorum summa referatur. Qua de re est igitur inter summos viros maior dissensio? omitto & illa, quæ relicta iam videntur: & Herillum, qui in cognitione & scientia summum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor esset, vides quantum ab eo dissenserit, & quàm non multum à Platone Megarici, quorum fuit nobilis disciplina: cuius, vt scriptum video, princeps Xenophanes, quem modo nominaui: deinde cum secuti Parmenides & Zeno. itaque ab his Eleatici philosophi nominabantur. Post Euclides Socratis discipulus Megareus: à quo iidem illi Megarici dicti, qui id bonum solum esse dicebant, quod esset vnum, & simile, & idem, & semper. hi quoque multa à Platone. A Menedemo autem, quòd is Eretrias fuit, Eretriaci appellari: quorum omne bonum in mente positum, & mentis acie, qua verum cerneretur. Illis similia, sed, opinor, explicata vberius & ornatiùs. Hos si contemnimus, & iam abiectos putamus, illos certe minùs despiciere debemus: Aristonem, qui cum Zenonis fuisset auditor, re probauit illa, quæ ille verbis: nihil esse bonum, nisi virtutem: neque malum, nisi quod virtuti esset contrarium: in mediis ea momenta, quæ Zeno voluit, nulla esse censuit. Huic summum bonum est, in his rebus neutram in partem moueri: quæ à diapelsa ab ipso dicitur. Pyrrho autem, ea ne sentire quidem sapientem, quæ à diapelsa non minatur. Has igitur tententias omittamus: hæc nunc videamus, quæ diu, multumque defensa sunt. Alij voluntatem finem esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat, vnde Cyrenatici: post Epicurus, cuius est disciplina nunc notior, neque tamen cum Cyrenaticis de ipsa voluptate consentiens. Voluptatem autem & honestatem finis esse Callipho censuit: vacare omni molestia Hieronymus: hoc idem cum honestate Diodorus. ambo hi Peripatetici. honestè autem viuere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura cõciliet, & vetus Academia censuit, vt indicant scripta Polemonis, quem Antiochus probabat maximè, & Aristoteles: eiusque amici nunc proximè videntur accedere. Introduce-

bat etiam Carneades, non quòd probaret, sed vt opponeret Stoicis, summum bonum esse
 frui iis rebus, quas primas natura conciliauisset. Honestum autem, quod ducatur à con-
 ciliatione naturæ Zeno statuit finem esse bonorum, qui inuentor & princeps Stoicorum
 fuit. Iam illud perspicuum est, omnibus iis finibus bonorum, quos exposui, malorum
 fincis esse contrarios. Ad vos nunc refero, quem sequar: modò ne quis illud tam ineruditum,
 absurdumque respondeat, Quemlibet, modò aliquem. Nihil potest dici inconsideratus. cupio sequi Stoicos: licetne? omitto per ipsum Aristotelem, meo iudicio in philo-
 sophia propè perspicuum est, per ipsum Antiochum, qui appellabatur Academicus: erat
 quidem, si per pauca mutauisset, germanissimus Stoicus. Erit igitur res iam in discrimi-
 ne. nam aut Stoicus constituatur sapiens, aut veteris Academiae. vtrunque non potest: 10
 est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio. nam omnis ratio
 vitæ definitione summi boni continetur: de qua qui dissident, de omni ratione vitæ
 dissident. Non potest igitur vterque sapiens esse, quoniam tantopere dissentiunt: sed al-
 ter. si Polemoncus, peccat Stoicus rei falsæ assentiens. vos quidem nihil dicitis à sapiente
 tam alienum esse. sin vera sunt Zenonis: eadem in veteres Academicos, Peripateticosque
 descendit. Hic igitur neutri assentiens, si numquā, vter sit sapiens, apparebit, nonne vtroque
 prudentior? Quid? cum ipse Antiochus dissentit quibusdam in rebus ab iis, quos amat,
 Stoicis, nonne indicat non esse illa probanda sapienti? Placet Stoicis, omnia peccata esse
 paria. At hoc Antiocho vehementissimè displicet. liceat tandem mihi considerare vtram
 sententiam sequar. Prædicat, inquit: statue aliquando quid liber. quid? quæ dicuntur qui-
 dem, & acuta mihi videntur in vtrâque partem, & paria: sed nonne cauē, ne scelus faciā?
 Scelus enim dicebas esse Luculle, dogma prodere. Contineo igitur me, ne incognito as-
 sentiar: quod mihi tecum est dogma commune. Ecce multo maior etiam dissensio. Zeno
 in vna virtute positam beatam vitam putat. Quid Antiochus? Etiam, inquit: beatam, sed
 non beatissimam. Deus ille, qui nihil censuit deesse virtuti. homuncio hic, qui multa pu-
 tat præter virtutem homini partim cara esse, partim etiam necessaria. Sed ille vereor ne
 virtuti plus tribuat, quam natura patriatur, præsertim Theophrasto multa contrà diserte,
 cupiosèque dicente. Et hic metuo ne vix sibi constet: qui cum dicat esse quædam & cor-
 poris & fortunæ mala, tamen eum, qui in his omnibus sit, beatum fore censet, si sapiens
 sit. Distrahor: cum hoc mihi probabilius, tum illud videtur: & tamen, nisi alterutrum sit, 30
 virtutem iacere planè puto. Verum in his discrepant. Quid? illa, in quibus consentiunt,
 num pro veris probare possumus, Sapientis animum numquam neque cupiditate moueri,
 neque lætitia efferri? Age, hæc probabilia sanè sint: num etiam illa, Numquam timere,
 numquam dolere? Sapientisne non timeat nec, si patria deleatur, doleat? satis durum: sed
 Zenoni necessarium: cui, præter honestum, nihil est in bonis. tibi verò Antioche minimè: 35
 cui præter honestatem, multa bona, præter turpitudinem multa mala videntur: quæ &
 venientia metuat sapiens necesse est, & venisse doleat. Sed quæro, quando ista fuerint ab
 Academia vetere decreta, vt animum sapientis commoueri & conturbari negarent. Med-
 diocritates illi probabant, & in omni permotione naturalem volebant esse quædam mo-
 dum. Legimus omnes Crantoris veteris Academici delectu. est enim non magnus, ve-
 rum aureolus, & vt Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum edificendus libellus. atque
 illi quidem etiam vtiliter à natura dicebant permotiones istas animis nostris datas, me-
 tum, cauendi illi probandum, ægritudinemque, clementiam: ipsam iracundiam, for-
 titudinis quasi cotem esse dicebant: rectè, secusne, aliàs viderimus. atrocitas ista quidem
 tua quo modo in veterem Academiam irrupit, nescio. Illa verò ferre non possum, non 45
 quòd mihi displiceant: sunt enim Socræica pleraque mirabilia Stoicorum, quæ *magistra*
 nominantur: sed vbi Xenocrates, vbi Aristoteles ista tetigit? Hos enim quasi eosdè esse vul-
 tis. illi vnuquā dicerent sapientis solos reges: solos diuites: solos formosos: omnia, quæ v-
 biq; essent, sapientis esse: neminè consulem, prætorè, imperatorè: nescio an ne quinquē ui-
 rum quidem quenquam nisi sapientem? prostermò, solum ciuem, solum liberum? in- 50
 pienteis

pienteis omnes, peregrinos, exsules, seruos, furiosos: Denique scripta Lycurgi, Solonis,
 XI. tabulas nostras, non esse leges: nec vrbeis denique, aut ciuitates, nisi quæ esset sapien-
 tium: Hæc tibi Luculle, si es assensus Antiocho familiari tuo, tam sunt defendenda, quam
 mœnia: mihi autem bono modo, tantum, quantum videbitur. Legi apud Clitomachum,
 5 cum Carneades, & Stoicus Diogenes ad senatum in Capitolio starent, A. Albinum, qui
 tum P. Scipione, & M. Marcello consulibus prætor esset, eum, qui cum auo tuo, Lucul-
 le, consul fuit, sanè doctum hominem, vt indicat ipsius historia scripta Græcè, iocantem
 dixisse Carneadi: Ego tibi Carneade prætor esse non video, quia sapiens non fum: nec
 hæc vrbs, nec in ea ciuitas. Tum ille, Huic Stoico non videris: Aristoteles aut Xenocra-
 10 tes, quos Antiochus sequi volebat, non dubitasset, quin & prætor ille esset, & Roma vrbs,
 & eam ciuitas incoheret. Sed ille noster est planè, vt suprà dixi, Stoicus, perpauca balbu-
 tiens. Vos autem mihi veremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adfiscam & com-
 probem incognitum: quod minime vultis. Quid consilij datis: testatur sæpe Chrysippus
 15 tres solas esse sententias, quæ defendi possint, de finibus bonorum: circumcidit & ampu-
 tat multitudinem. Aut enim honestatem esse finem, aut voluptatem, aut vtrumque. nam
 qui dicant summum bonum id esse, si vacemus omni molestia, eos inuidiosum nomen
 voluptatis fugere, sed in vicinitate versari: quod facere eos etiam, qui illud idem cum honestate
 coniungerent: nec multo secus eos, qui ad honestatem prima naturæ commoda
 adiungerent. Ita tres reliquit sententias, quas putet probabiliter posse defendi. Sit ita sa-
 20 nè. quamquam à Polemonis & Peripateticorum & Antiochi finibus non facile diuellor:
 neque quicquam habeo adhuc probabilius. Veruntamen video quàm suauiter voluptas
 sensibus nostris blandiatur. Laboro, vt assentiar Epicuro, aut Aristippo. reuocat virtus,
 vel potiusprehendit manu: pecudum illos motus esse dicit: hominem iungit deo. Pos-
 sum esse medius: vt, quoniam Aristippus, quasi animum nullum habeamus, corpus so-
 25 lum tueretur: Zeno, quasi corporis sumus expertes, animū solum complectitur: Callipho-
 tem sequar, cuius quidem sententiam Carneades ita studiose defendebat, vt eam proba-
 re etiam videretur. quamquam Clitomachus affirmabat, numquam se intelligere potuisse,
 quid Carneadi probaretur. Sed si ipsius finem velim sequi, nōne ipsa seueritas, & gra-
 uis, & recta ratio mihi aduersetur: tu, cum honestas in voluptate contemnenda consistat,
 30 honestatem cum voluptate, tanquam hominem cum bellua, copulabis: Vnum igitur par,
 quod depugnet, reliquum est, voluptas cum honestate: de quo Chrysippo fuit, quantum
 ego sentio, non magna contentio. Alterum si sequare, multa ruunt, & maximè commu-
 nitas cum hominum genere, caritas, amicitia, iustitia, reliquæ virtutes: quarum esse nulla
 potest, nisi erit gratuita. nam quæ voluptate, quasi mercede aliqua, ad officium impelli-
 35 tur, ea non est virtus, sed fallax imitatio, simulatioque virtutis. Audi contrà illos, qui no-
 men honestatis à se ne intelligi quidem dicant: nisi fortè quod gloriosum sit in vulgus,
 id honestum velimus dicere: fontem omnium bonorum in corpore esse: hanc normam,
 hanc regulam, hanc præscriptionem esse naturæ: à qua qui aberrauisset, eum numquam
 quid in vita sequatur, habiturum. Nihil igitur me putabis, hæc & alia innumerabilia cum
 40 audiam, moueri: tam mouer, quàm tu Luculle: neque me minus hominem, quàm te pu-
 taueris. Tantum interest, quòd tu, cum es commotus, acquiescis, assentiris, approbas: ve-
 rum illud certum, comprehensum, perceptum, ratum, firmum, fixum fuisse vis, deque eo
 nulla ratione neque pelli, neque moueri potes. Ego nihil eiusmodi esse arbitror, cui si
 assensus sim, non assentiar sæpe falso, quoniam vera à falsis nullo discrimine separan-
 45 tur: præsertim cum iudicia ista dialecticæ nulla sint. Venio enim iam ad tertiam partem
 philosophiæ. Aliud iudicium Protagoræ est, qui putat id cuique verum esse, quod cui-
 que videatur: Aliud Cyrenaicorum, qui, præter permotiones intimas, nihil putant esse
 iudicialiud Epicuri, qui omne iudicium in sensibus, & in rerum notitiis, & in volupta-
 te constituit. Plato autem omne iudicium veritatis, veritatemque ipsam, abductam ab
 50 opinionibus, & à sensibus, cogitationis ipsius & mentis esse voluit. Numquid horum

probat noster Antiochus: ille verò ne maiorum quidem suorum. vbi enim aut Xenocratem sequitur, cuius libri sunt de ratione loquendi multi, & multum probati: aut ipsum Aristotelem, quo profectò nihil est acutius, nihil politius: à Chrysippo pedem numquam. Quid ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos sequi, qui inter se dissident? in hoc ipso, quod in elementis dialectici doceant, quo modo iudicare oporteat, verum, falsumne sit: si quid ita connexum est, ut hoc: Si dies est, lucet: quanta contentio est? Aliter Diodoro, aliter Philoni, Chrysippo aliter placet. Quid? cum Cleanthe doctore suo quàm multis rebus Chrysippus dissidet? Quid? duo vel principes dialecticorum, Antipater & Archidemus, opiniosissimi homines, nōne multis in rebus dissentiunt? Quid me igitur Luculle in inuidiam, & tanquam in contionem vocas? & quidem, ut seditiosi tribuni solent, occludi tabernas iubes: quod enim spectat illud, cum artificia tolli quereris à nobis, nisi ut opifices concitentur: qui si vndique omnes conuenerat, facilè contra vos incitabuntur. Expromam primum illa inuidiosa, quod eos omnes, qui in contione stabunt, exsules, seruos, insanos esse dicaris: deinde ad illa veniam, quæ iam non ad multitudinem, sed ad vosmetipsos, qui adestis, pertinent. negat enim vos Zeno, negat Antiochus scire quicquam. Quomodo, inquit: duo enim defendimus etiam insipientem multa comprehendere. At scire negaris quenquam rem ullam, nisi sapientem. & hoc quidem Zeno gestu conficiebat. nam cum extensis digitis aduersam manum ostenderat, visum, inquebat, huiusmodi est: deinde cum paululum digitos constrinxerat, assensus huiusmodi: tum cum planè comprehesserat, pugnumque fecerat, comprehensionem illam esse dicebat. quæque similitudine etiam nomen ei rei, quod antè non fuerat, *χερσὶν* imposuit. Cum autem læuam manum pugno ad mouerat, & illum pugnum arctè, vehementerque cōprefferat, scientiã talem esse dicebat: cuius compotem, nisi sapientem, esse neminem. Sed qui sapiens sit, aut fuerit, ne ipsi quidem solent dicere. ita tu nunc Catule lucere nescis: neque tu Hortensii, in tua villa nos esse. Non minus hæc inuidiose dicuntur. nec tamen minus eleganter: illa subtilius. Sed quo modo tu, si nihil comprehendi posset, artificia concidere dicebas, neque mihi dabas, id, quod probabile esset, satis magnam vim habere ad arteis: sic ego nunc tibi refero, artem sine scientia esse non posse. An pateretur hoc Zeuxis, aut Phidias, aut Polycletus, nihil se scire, cum in his esset tanta sollertia? Quod si eos docuisset aliquis, quam vim habere diceretur scientia, desinerent irasci: ne nobis quidem suscenserent, cum didicissent, id tollere nos, quod nusquam esset: quod autem satis esset ipsis, relinquare. quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui primum iurare

EX SVI ANIMI SENTENTIA quenque voluerunt: deinde ita teneri, SI SCIENS FALLERET, quod inscientia multa versaretur in vita: tum qui testimonium diceret, VI ARBITRARI se diceret etiam quod ipse vidisset: quæque iurati iudices cognouissent, ut ea non esse facta, sed VI VIDERI PRONVTIARENT. Verum, quoniam non solum nauta significat, sed etiam Fauonius ipse insufurrat, nauigandi nobis, Luculle, tempus esse: & quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum. Posthac tamen, cum hæc quæ remus, potius de dissensionibus rãtis summorum virorum differamus, de obscuritate naturæ, de quæ errore tot philosophorum, qui de bonis, contrariis quæ rebus tantopere discrepant, ut, cum plus vno verum esse non possit, iacere necesse sit tot, & tam nobileis disciplinas: quàm de oculorum, sensuumque reliquorum mendaciis, & de sorte, aut pseudomono, quas plãgas ipsi contra se Stoici texuerunt. Tum Lucullus, Non molestè, inquit, fero nos hæc contulisse. Sæpius enim congregantes nos, & maxime in Tusculanis nostris, si qua videbuntur, requiremus. Optime, inquam. sed quid Catulus sentit? quid Hortensius? Tum Catulus, Egone, inquit: ad patris reuoluo sententiam: quam quidem ille Carnadæam esse dicebat: ut percipi nihil putem posse, assensurum autem non percepto, id est, opinaturum sapientem existimem: sed ita, ut intelligat se opinari, sciãtque nihil esse, quod comprehendi & percipi possit. Habeo, inquam, sententiam tuam, neque

eam admodum aspernor. Sed tibi quid tandem videtur Hortensii? Tum ille ridens, ^{interdum} illam omnium rerum comprobans, illi alteri sententiæ, nihil esse, quod percipi possit, vehementer assentior. Teneo te, inquam, nam ista Academiæ est propria sententia. Ita sermone confecto, Catulus remansit, nos ad nauculas nostras descendimus.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM AD BRVTVM
LIBER I.

ONeram nescius, Brute, cum, quæ summis ingeniis, exquiri atque doctrinaphilosophi Græco sermone tractauissent, ea Latinis litteris mandaremus, fore, ut hic noster labor in varias reprehensiones incurreret. Nam quibusdam, & iis quidem non admodum indoctis, totum hoc displicet philosophari. Quidam autem id non tam reprehendunt, si remissius agatur: sed tantum studium, tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem eruditi Græcis litteris, contemnentes Latinas, qui se dicant in Græcis legendis operam malle consumere. Postremò aliquos futuros suspicor, qui me ad alias litteras vocent: genus hoc scribendi, et si sit elegans, perfonæ tamen & dignitatis esse negent. Contra quos omnes dicendum breuiter existimo. quamquam philosophiæ quidem vituperatoribus satis responsum est eo libro, quo à nobis philosophia defensa & collaudata est, cum esset accusata & vituperata ab Hortensio. Qui liber cum & tibi probatus videretur, & iis, quos ego posse iudicare arbitrarer, plura suscepi, veritus ne mouere hominum studia viderer, retinere non posse. Qui autem, si hoc maximè placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quandam temperantiam postulant in eo, quod semel admissum coerceri, reprimique non potest: ut propemodum iustioribus vtamur illis, qui omnino auocent à philosophia, quam iis, qui rebus infinitis modum constituent, in réque eo meliore, quo maior sit, mediocritatem desiderent. Siue enim ad sapientiam perueniri potest: non paranda solum nobis ea, sed fruenda etiam est. siue hoc difficile est: tamen nec modus est ullus inuestigandi veri, nisi inueniris: & querendi defatigatio turpis est, cum id, quod queritur, sit pulcherrimum. Etenim si delectamur, cum scribimus: quis est tam inuidus, qui ab eo nos abducat? si laboramus: quis est, qui alienæ modum statuat industriæ? nam ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui nouum vicinum non vult

F. H. scd tam multum, in m. s. quamvis ad recte hunc magis venustatem hanc sententiam ita legatur, quædam.

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique: non enim illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret: sic isti curiosi, quos offendit noster minimè nobis iniucundus labor. His igitur est difficilior satisfacere, qui se Latinè scripta dicunt contemnere: in quibus hoc primum est, quod demirer, cur in grauissimis rebus non delectet eos patrius sermo, cum iidem fabellas Latinas ad verbum de Græcis expressas non inuiti legant. Quis enim tam inimicus pæne nomini Romano est, qui Ennii Medeam, aut Antiope Pacuuij spernar, aut reiiciat? qui se iidem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit? Synephebos ego, inquit, potius Cæcilij, aut Andriam Terentij, quam vtranque Menandri legam? A quibus tam diffinitio, ut cum Sophocles vel optime scripserit Electram, tamen malè conuersam Atilij mihilegendam putem, de quo Lucillius, ferreum scriptorem: verum, opinor, scriptorem tamen, ut legendus sit. rudem enim esse omnino in nostris poetis, aut inertissimæ segnitæ est, aut fastidij delicatissimi. Mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt, at,

id. tantum ex m. s.

Vitam ne in nemore, nihilominus legimus, quam hoc idem Græcum. Quæ autem de bene beatæque viuendi

do à Platone disputata sunt, hæc explicari non placebit Latine? Quòd si nos non interpretum fungimur munere, sed tuetur ea, quæ dicta sunt ab iis, quos probamus: esse que nostrum iudicium, & nostrum scribendi ordinem adiungimus: quid habet, cur Græca anteponant iis, quæ & splendide dicta sint, neque sint conuersa de Græcis: nam si dicent ab illis has res esse tractatas: ne ipsos quidem Græcos est cur tam multos legat, quàm legendi sunt. Quid enim est à Chrysippo prætermisum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panætium, multos alios, in primisque familiarem nostrum Posidonium. Quid Theophrastus: mediocritérne delectat, cum tractat locos ab Aristotele antè tractatos? Quid Epicurèi? num desistunt de eisdem, de quibus & ab Epicuro scriptum est, & ab antiquis, ad arbitrium suum scribere? quòd si Græci leguntur à 10 Græcis iisdem de rebus alia ratione compositis: quid est, cur nostri à nostris non legantur? Quanquam si planè sic verterem Platonem, aut Aristotelem, ut verterunt nostri poetæ fabulas, malè credo mererer de meis ciuibus, si ad eorum cognitionem diuina illa ingenia trãsferrem: sed id neque feci adhuc, neque mihi tamen, ne faciam, interdictum puto: locos quidem quosdam, si videbitur, transferam, & maximè ab iis, quos modò nominavi, cum inciderit, ut id aptè fieri possit: ut ab Homero Ennius, Afranius à Menandro solet. Nec verò, ut noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam ille Perfius, Scipio verò, & Rutilius multo etiam magis: quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculis scribere. Faceret is quidem, sicut aliàs: sed nec tam docti tunc erant, ad quorum iudicium elaboraret: & sunt illius scripta leuiora, ut 20 banitas summa appareat, doctrina mediocris. Ego autem quem tunc amem lectorem, cum ad te ne Græcis quidem cedentem in philosophia audeam scribere? Quanquam à te ipso id quidem facio prouocatus gratissimò mihi libro, quem ad me de virtute misisti. Sed ex eo credo quibusdam vsu venire, ut abhorreant à Latinis, quòd inciderint in inculcata quædam & horrida, de malis Græcis Latine scripta deterius. Quibus ego assentior, vnum modò 25 à se de iisdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. Res verò bonas verbis electis, grauitèr, ornateque dictas quis non legat? nisi qui se planè Græcum dici velit: ut à Scæuula est prætor salutatus Athenis Albius. Quem quidem locum cum multa venustate, & omni sale idem Lucilius: apud quem præclarè Scæuula,

Græcum te Albi, quàm Romanum, atque Sabinum, 30 Municipem Ponti. Tritanni centurionum, Præclarorum hominum, ac primorum, signiferumque, Maluisti dici. Græcè ergo prætor Athenis, Id quod maluisti, te, cum ad me accedi, saluto: Xaίpe, inquam, Tite, lictores, turma omni, cohorsque: 35 Xaίpe Tite. hinc Mucium iam Albius, hinc inimicus.

Sed iure Mucius. Ego autem satis mirari nonqueo, vnde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium. Non est omnino hic docendi locus: sed ita sentio, & sæpe differui, Latinam linguam non modò non inopem, ut vulgò putant, sed locupletiore etiam esse, quàm Græcam. Quando enim ne nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, postea quidem quàm fuit quem imitarentur, vllus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus defuit? Ego verò, cum forensibus operis, laboribus, periculis, non deseruisse mihi videor præsidium, in quo à populo Ro. locatus sum: tum de beo profectò, quantumcunque possim, in eo quoque elaborare, ut sint opera, studio, labore meo doctores ciues mei, nec cum istis tantopere pugnare, qui Græca legere malunt, modò legant illa ipsa, nec 45 simulent: & iis seruire, qui vel virisque litteris uti velint, vel, si suas habeant, illas non magnopere desiderant. Qui autem alia malunt scribi à nobis, æqui esse debeant, quòd & scripta multa sunt, sic ut plura nemini è nostris: & scribentur fortasse plura, si vita suppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philosophia litteris mandamus, legere assueuerit, iudicabit nulla ad legendum his esse potiora. Quid est enim in vita tantopere quæ- 50 rendum

Est ex ms. istam esse
ille perfus

id. ex ms. alia

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

id. ex vet. lib. Joann.
videt

rendum, quàm cum omnia in philosophia, tum id, quod his libris quæritur, quis sit finis, quod extremum, quod vltimum, quod sint omnia bene viuendi, rectèque faciendi consilia referenda? quid sequatur natura vt summum ex rebus expetendis, quid fugiat vt extremum malorum? Qua de re cum sit inter doctissimos magna dissensio, quis alienum puter eius esse dignitatis, quam mihi quisque tribuit, quid in omni munere vitæ optimum & verissimum sit, exquirere? An, partus ancillæ sitne in fructu habendus, disseretur inter principes ciuitatis, P. Scæuulam, M. Manilium, ab hisque M. Brutus dissensiet, quod & acutum genus est, & ad vsus ciuium non inutile: nōque ea scripta, reliquaque eiusdem generis & legimus libenter, & legemus: hæc, quæ vitam continent omnem, negligenter? nam, vt sint illa vendibilia, hæc vberiora certè sunt. quanquam id quidem licebit iis existimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quæstionem de finibus bonorum & malorum ferè à nobis explicatam esse iis litteris arbitramur, in quibus, quantum potuimus, non modò quid nobis probaretur, sed etiam quid à singulis philosophiæ disciplinis diceretur, persecuti sumus. Vt autem à facillimis ordiamur, prima veniat in medium Epicuri ratio, quæ plerisque notissima est: quam à nobis sic intelligis expositā, vt ab ipsis, qui eam disciplinam probant, non soleat accuratius explicari. verum enim inuenire volumus, non tanquam aduersarium aliquem conuincere. Accuratè autem quondam à L. Torquato homine omni doctrina erudito defensa est Epicuri sententia de voluptate: à mèque ei responsum, cum C. Triarius, in primis grauis & doctus adole- scens, ei disputationi interesset. Nam cum ad me in Cumanum salutandi causā vtroque venisset, pauca primò inter nos de litteris, quarum summum erat in vtroque studium: deinde de Torquatus. Quoniam nacti te, inquit, sumus aliquando otiosum: certè audiam, quid sit, quod Epicurum nostrum non tu quidem oderis, vt ferè faciunt qui ab eo dissentiunt, sed certè non probes, eum, quem ego arbitror vnum vidisse verum, maximisque er- roribus, hominum animos liberauissè, & omnia tradidisse, quæ pertinerent ad bene, bea- tèque viuendum. Sed existimo, te, sicut nostrum Triarium, minus eo delectari, quod ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexerit. nam illic quidem ad- duci vix possum, vt ea, quæ senserit ille, tibi nō vera videantur. Vide quantum, inquam, fallare Torquate. Oratio me istius philosophi non offendit. nam & completur verbis, quod vult: & dicit planè, quod intelligam: & tamen à philosopho, si afferat eloquentiam, non asperner: si non habeat, non admodum flagitem. Re mihi non æquè satisfacit, & quid- dem locis pluribus. Sed quot homines, tot sententiæ. falli igitur possumus. Quamob- rem tandem, inquit, non satisfacit: te enim iudicem æquum puto: modò, quæ dicat ille, bene noris. Hic, nisi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas, quorum vtrunque audiui, cum mihi nihil sanè præter sedulitatem probarent: omnes mihi Epicuri sententiæ satis notæ sunt: atque eos, quos nominaui, cum Attico nostro frequenter au- diui, cum à admiraretur ille quidè vtrunque, Phædrum autem etiam amare: quoridicque inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat vnquam controuersia quid ego intelligerem, sed quid probarem. Quid igitur est, inquit, audire enim cupio, quid non probes. Principio, inquam, in physicis, quibus maximè gloriatur, primum totus est alienus. Democrito adiicit per pauca mutans, sed ita, vt ea, quæ corrigere vult, mihi qui- dem deprauare videatur. Ille atomos, quas appellat, id est corpora indiuidua propter so- liditatem, censet in infinito inani, in quo nec summum, nec infimum, nec medium, nec vltimum, nec extremum sit, ita ferri, vt concursibus inter se cohærescant, ex quo effi- ciantur ea, quæ sint, quæque cernantur omnia: eumque motum atomorum nullo à prin- cipio, sed ex æterno tempore intelligi conuenire. Epicurus autem in quibus sequitur De- mocritum, non ferè labitur: quanquam vtriusque cum multa non probo, tum illud in primis, quod, cum in rerum natura duo quærenda sint, vnum, quæ materia sit, ex qua quæ- que res efficiatur: alterum, quæ vis sit, quæ quicque efficiat: de materia disseruerunt, vim & causam efficiendi reliquerunt. Sed hoc commune vitium: illæ Epicuri propriæ

ruinæ. Censet enim, eadem illa indiuidua, & solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam: hunc naturalem esse omnium corporum motum. Deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, si omnia deorsum è regione ferrentur, & ut dixi, ad lineam, numquam fore ut atomus altera alteram posset attingere: ita attulit rem commentitiam: declinare dixit atomum perpauillum: quo nihil posset fieri minus: ita effici complexiones & copulationes & adhaerentias atomorum inter se: ex quo efficeretur mundus, omnèque partes mundi, quæque in eo essent. Quæ cum res tota ficta sit pueriliter, tum ne efficit quidem quod vult. nam & ipsa declinatio ad libidinem fingitur (ait enim declinare atomum sine causa: quo nihil turpius physico) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, è regione inferiorem locum petentium, sine causa eripuit atomis. nectamen id, cuius causa hæc finxerat, affectus est. nam siue omnes atomi declinabunt, nullæ umquam coherescunt: siue alix declinabunt, alix suo nutu rectæ ferentur: primum erit hoc quasi provincias atomis dare, quæ rectæ, quæ oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidè physici est credere aliquid esse minimum, quod profecto numquam putauisset, si à Polyæno familiari suo geometriam discere maluisset, quam illam etiâ ipsum dedocere. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in geometriæque profecto. Huic bipedalis fortasse: tantum enim esse censet, quantus videtur, vel paullo aut maiorem, aut minorem: ita, quæ mutat, ea corrumpit: quæ sequitur, sunt tota Democriti: atomi, inane, imagines, quæ idola nominant, quorum incurfione non solum videamus, sed etiam cogitemus, in finitio ipsa, quam *ἀπειρά* vocat, tota ab illo est: tum innumerabiles mundi, qui & oriuntur, & intereant quotidie. Quæ etsi mihi nullo modo probantur: tamen Democritum laudatum à ceteris, ab hoc, qui cum vnum secutus est, nollem vituperatū. Iam in altera philosophiæ parte, quæ est quærendi ac differendi, quæ *λογική* dicitur, iste vester planè, ut mihi quidè videtur, inermis ac nudus est: tollit definitiones: nihil de diuidendo ac partièdo docet: nō, quo modo efficiatur, concludaturque ratio tradit: non, qua via captiosa soluantur, ambigua distinguantur, ostendit: iudicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri & falsi putat. In tertia verò parte, quæ est de vita & moribus, in constitutione finis nihil generosum sapit, atque magnificum. * Cōfirmatur è illud vel maximè, quod ipsa natura, ut ait ille, alicat & reprobet, id est voluptatem & dolorè. Ad hæc, & quæ fugiamus, & quæ sequamur, refert omnia. quod quam Aristippi est, à Cyrenaicisque melius, liberiusque defenditur, tamen eiusmodi esse iudico, ut nihil homine videatur indignius. ad maiora enim quædā nos natura genuit, & cōformauit, ut mihi quidè videtur. Ac fieri potest, ut errè: sed ita prorsus existimo, neque eum Torquatū, qui hoc primus cognomē inuenerit, aut torquē illum hosti detraxisse, ut aliqua ex eo perciperet corporis voluptatē: aut cum Latinis tercio consulatu cōsistisse apud Velerim propter voluptatē. Quod verò securi filium percussisset, priuauisse se etiam videtur multis voluptatibus, cum ipsi naturæ patrioque: amoris præterlitis ius maiestatis atque imperij. Quid? L. Torquatus, is, qui consul cum Cn. Octauiο fuit: cum illā seueritatē in eo filio adhibuit, quē in adoptionem D. Silano emancipauit, ut eum, Macedonū legatis accusantibus, quod pecunias prætorem in prouincia cepisse arguerent, causam apud se dicere iuberet, rēque, ex vtraque parte audita, pronuntiaret, eum non talē videri fuisse in imperio, quales eius maiores fuissent: & in conspectum suum venire vetuit: numquid videtur tibi de voluptatibus suis cogitauisse? Sed ut omittā pericula, labores, dolorè etiā, quem optimus quisque pro patria & pro suis suscipit, ut non modò nullā capiet, sed etiā prætereat omnis voluptates: dolores denique quos suis suscipere malit, quam deferere ullam officij partem: ad ea, quæ hoc non minus declarant, sed videntur leuiora, veniamus. Quid tibi, Torquate, quid huic Triario litteræ, quid historici, cognitiōe rerum, quid poetarum euolutio, quid tanta tot versuum memoria voluptatis affert? Nec mihi illud

illud dixeris: Hæc enim ipsa mihi sunt voluptati, & erant illa Torquatis. Numquam hoc
ita defendit Epicurus, neque verò tu, aut quisquam eorum, qui aut sciret aliquid, aut
ista didicisset. Et quoddam queritur sæpe, cur tam multi sint Epicurei: sunt alia quoque cau-
sæ, sed multitudinem hoc maximè allicit, quoddam ita dici putat ab illo, recta & honesta quæ
sint, ea facere ipsa per se lætitiæ, id est voluptatem. Homines optimi non intelligunt to-
tam rationem eueri, si ita se res habeat. Nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil res-
feratur, ista sua sponte, & per se esse iucunda: per se esset & virtus, & cognitio rerum, quod
minimè ille vult, experenda. Hæc igitur Epicuri non probo, inquam. De cetero, vellem
equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior (est enim, quod ita tibi videri necesse est,
non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruisset alios
ad studiis. quanquam te quidem video minimè esse deterritum. Quæ cum dixissem, magis
ut illum provocarem, quam ut ipse loqueretur: Triarius leniter arridens, Tu quidem,
inquit, totum Epicurum pæne è philosophorum choro sustulisti. quid enim ei reliquisti, nisi
te, quoquo id modo loqueretur, intelligere quid diceret? Aliena dicit in physicis, nec ea
ipsa, quæ tibi probarentur: sed si qua in his corrigere voluit, deteriora fecit. Dissendi
artem nullam habuit. Voluptatem cum summum bonum diceret, primum in eo ipso
parum vidit, deinde hoc quoque alienum. nam antè Aristippus, & ille melius. addidisti
ad extremum, etiam indoctum fuisse. Fieri, inquam, ò Triari nullo pacto potest, ut non
dicas quid non probes eius, à quo dissentias. Quid enim me prohiberet Epicurum esse,
si probarem quæ ille diceret, cum præsertim illa perdiscere ludus esset? Quamobrem dis-
serentium inter se reprehensiones non sunt vituperandæ. Maledictæ, contumeliæ, ira-
cundæ contentiones, concertationesque in disputando pertinaces, indignæ mihi phi-
losophia videri solent. Tunc Torquatus, Prorsus, inquit, assentior. neque enim di-
putari sine reprehensione, nec cum iracundia, aut pertinacia rectè disputari potest. sed ad
hæc, nisi molestum est, habeo quæ velim. At me, inquam, nisi te audire vellem, censeres
hæc dicturum fuisse? Virum igitur percurri omnem Epicuri disciplinam placet, an de
vna voluptate queri, de qua omne certamen est? Tuo uerò id quidem arbitratu. Sic
faciam igitur, inquit: vnam rem explicabo, eamque maximam. De physicis aliis: & qui-
dem tibi & declinationem istam atomorum, & magnitudinem solis probabo, & De-
moocriti errata ab Epicuro reprehensa & correctæ permulta. Nunc dicam de volupta-
te, nihil scilicet noui, eam tamen, quæ te ipsum probaturum esse confidam. Certè, in-
quam, pertinax non ero, tibi que, si mihi probabis ea, quæ dices, libenter assentiar. Pro-
babo, inquit, modò ista sis æquitate, quam ostendis: sed uti oratione perpetua malo,
quàm interrogare, aut interrogari. Ut placet, inquam. Tunc dicere exorsus est. Pri-
mum igitur, inquit, agam sic, ut ipsi auctori huius disciplinæ placeat: constitutam, quid,
& quale sit id, de quo querimus: non quòd ignorare vos arbitrer, sed ut ratione & via pro-
cedat oratio. Querimus igitur quid sit extremum, quid vltimum bonorum: quod omnium
philosophorum sententia tale debet esse, ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem
nūquam. Hoc Epicurus in voluptate ponit: quod summum bonum esse vult, summum-
que malum dolorem, idque instituit docere sic: OMNE ANIMAL, simul atque natum
sit, voluptatem appetere, eaque gaudere ut summo bono. dolorem aspernari, ut sum-
mum malum, & quantum possit, à se repellere, idque facere nondum deprauatum, ipsa
natura incorrupte atque integre iudicante. itaque negat opus esse ratione, neque dispu-
tatione, quamobrem voluptas expetenda, fugiendus dolor sit. Sentiri hoc putat, ut ca-
lere ignem, niuem esse albam, dulce mel: quorū nihil oportere exquisitis rationibus con-
firmare: tantum satis esse admonere: interesse enim inter argumentum, conclusionem
que rationis, & inter mediocrem animaduersionem atque admonitionem: altera, oc-
cultā quædam, & quasi involuta aperiri: altera prompta & aperta indicari. etenim quo-
niam detractis de homine sensibus, reliqui nihil est, necesse est, quid aut secundum na-
turam, aut contra sit, à natura ipsa iudicari. voluptatem etiam & per se expetendam ef-

Ex. ex nat. lib. at
quid per se, nisi quid
iudicat?

se, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. etenim quid percipit, & quid iudicat, quo aut petat, aut fugiat aliquid, præter voluptatem & dolorem? Sunt autem quidam è nostris, qui hæc subtilius velint tradere, & negent satis esse, quid bonum sit, aut quid malum, sensu iudicari, sed animo etiam ac ratione intelligi posse, & voluptatem ipsam per se esse expectandam, & dolorem ipsum per se fugiendum. itaque aiunt hanc quasi naturalem, atque insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, alterum aspernandum sentiamus. Alij autem, quibus ego assentior, quoniam à philosophis compluribus permulta dicuntur, cur nec voluptas in bonis sit numeranda, nec in malis dolor, non existimant oportere nimium nos causæ confidere, sed & argumentandum, & accuratè differendum, & rationibus conquisitis de voluptate & dolore disputandum putant. Sed ut perspicuius, unde omnis iste error natus sit voluptatem accusantium, dolorumque laudantium, totam rem aperiā, eaque ipsa, quæ ab illo inuentore veritatis, & quasi architecto beatæ vitæ dicta sunt, explicabo. Nemo enim ipsam voluptatem, quia voluptas sit, aspernatur, aut odit, aut fugit, sed quia consequuntur magni dolores eos, qui ratione voluptatem sequi nesciunt. Neque porro quisquam est, qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, confectetur, adipisci velit, sed quia nonnumquam eiusmodi incidunt tempora, ut labore & dolore magnam aliquam quærat voluptatem. Ut enim ad minima veniam, quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? Quis autem vel eum iure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, quam nihil molestiæ consequatur: vel illum, qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla perfruitur? At verò eos & accusamus, & iusto odio dignissimos ducimus, qui blanditiis præsentium voluptatum delinunt atque corrupti, quos dolores, quæsq; molestias excepturi sunt, obcæcati cupiditate non provident. Similique sunt in culpa qui officia deserunt mollitia animi, id est laborum & dolorum fuga. & harum quidem rerum facilis est, & expedita distinctio. Nam libero tempore, cum soluta nobis eligendi optio, cumque nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere possimus, omnis voluptas assumenda est, omnis dolor repellendus. Temporibus autem quibusdam, aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus sæpe evenit, ut & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaque harum rerum hic tenetur a sapiente ductus, ut aut reiicendis voluptatibus maiores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat. Hanc ego cum teneam sententiam, quid est cur verear, ne ad eam non possim accommodare Torquatos nostros: quos tu paullo antè tum memoriter, tum etiam erga nos amice & benevolè collegisti. Nec me tamen laudandis maioribus meis corrupisti, nec segniorè ad respondendum reddidisti. Quorum facta quemadmodum, quæso, interpretaris: scilicet eos cæses aut in armatum hostem impetum fecisse, aut in liberos, aut in sanguinem suum tam crudeleis fuisse, nihil ut de voluptatibus, nihil ut de commodis suis cogitarent? At id ne feræ quidem faciunt, ut ita ruant, atque turbentur, ut earum motus & impetus quod pertineant, non intelligamus. Tu tam egregios viros censēs tantas res gessisse sine causa? quæ fuerit causa, mox videro: interea hoc tenebo, si ob aliquam causam ista, quæ sine dubio præclara sunt, fecerint, virtutem his per se ipsam causam non fuisse. Torquem detraxit hosti: & quidem se textit, ne interiret. At magni periculum adiit. In oculis quidem exercitus. Quid ex eo consecutus est? Laudem & caritatem: quæ sunt vitæ sine metu degendæ præsidia firmissima. Filium morte multavit: si sine causa, nollem me ab eorum tam importuno, tamque crudeli: sin ut dolore suo sanciret militaris imperij disciplinam, exercitumque in gravissimo bello animadversionis metu contineret: saluti prospexit civium, quia intelligebat contineri suam. Atque hæc ratio latè patet. In quo enim maxime confuevit iactare vestra se oratio, tua præsentim, qui studiose antiqua persequeris, claris & fortibus viris commemorandis, eorumque factis non emulamento aliquo, sed ipsius honestatis decore laudandis, id totum eueritur eo dilectu rerum, quem modò dixi, constituto, ut aut voluptates omitantur maiorum voluptatum adipiscen-

nominant, quod ipsum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes: faten-
 dum est, summum esse bonum iucundè vivere. Id qui in vna virtute ponunt, & splen-
 dore nominis capiti, quid natura postulet, non intelligunt: errore maximo, si Epicurum
 audire vulerint, liberantur. istæ enim vestra eximia, pulchraque virtutes, nisi volupta-
 tem efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expendas arbitretur: Vt enim medicorum
 scientiam non ipsius artis, sed bonæ valetudinis causa probamus, & gubernatoris ars,
 quia bene nauigandi rationem habet, vtilitate, non arte laudatur: sic sapientia, quæ ars
 viuendi putanda est, non expetitur, si nihil efficeret: nunc expetitur, quod est tanquam
 artifex conquirendæ & comparandæ voluptatis. quam autem dicam voluptatem, iam
 videris, ne inuidia verbi labefactetur ignoratio mea. nam cum oratione rerum bona-
 rum & malarum maximè hominum vita vexetur, ob eumque errorem & voluptatibus
 maximis sæpe priuentur, & grauissimis animi doloribus torqueantur: sapientia est adhi-
 benda, quæ & terroribus, cupiditatibusque detrahit, & omnium falsarum opinionum
 temeritate decrepta, certissimam se nobis ducem præbeat ad voluptatem. sapientia enim
 est vna, quæ mæstitiam pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu non sinat, qua præ-
 ceptice in tranquillitate viuī potest, omnium cupiditatum ardore restincto. cupidita-
 tes enim sunt insatiabiles, quæ non modò singulos homines, sed vniuersas familias euer-
 tunt, totam etiam labefactant sæpe repub. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ,
 seditiones, bella nascuntur. Nec hæ sese foris solùm iactant, nec tantùm in alios cæco im-
 petu incurrunt: sed intus etiam in animis inclusæ, inter se dissident atque discordant.
 Ex quo vitam amarissimam necesse est effici: vt sapiens solùm amputata, circumcisæque
 inanitate omni & errore, naturæ finibus contentus, sine agritudine possit & sine metu
 viuere. Quæ est enim aut vtilior, aut ad bene viuendum aptior partitio, quàm illa, qua
 est vsus Epicurus: qui vnum genus posuit earum cupiditatum, quæ essent & naturales,
 & necessariæ: alterum, quæ naturales essent, nec tamen necessariæ: tertium, quæ nec na-
 turales, nec necessariæ: quarum ea ratio est, vt necessariæ nec opera multa, nec impen-
 sa expleantur. ne naturales quidem multa desiderant, propterea quòd ipsa natura di-
 uitiis, quibus contenta est, & parabileis, & terminatas habet. Inanium autem cupidi-
 tatum nec modus vllus, nec finis inueniri potest. Quòd si vitam omnem videmus per-
 turbari errore & inscientia, sapientiæque esse solam, quæ nos à libidinum impetu, &
 formidinum terrore vindicat, & ipsius fortunæ modicè ferre doceat iniurias, & omneis
 doceat vias, quæ ad quietem & tranquillitatem ferant: quid est, cur dubitemus dicere,
 & sapientiæ propter voluptatem expetendam, & insipientiam propter molestias esse fu-
 giendam? Eadèque ratione ne temperantiam quidem propter se expetendam esse dicemus,
 sed quia pacem animis afferat, & eos quasi concordia quadam placet, ac leniat. tem-
 perantia enim est, quæ in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem vt sequamur, mo-
 net: nec enim satis est iudicare, quid faciendum, non faciendumque sit, sed stare etiam opor-
 tet in eo, quod sit iudicatum. Plerique autem, quòd tenere atque seruare id, quod statue-
 runt, non possunt, victi & debilitati, obiecta specie voluptatis tradunt se libidinibus con-
 stringendis, nec, quid euenturum sit, prouident, ob eamque causam propter volupta-
 tem & paruam, & non necessariam, & quæ vel aliter pararetur, & quæ etiam carere pos-
 sent sine dolore, cum in morbos grauis, tum in damna, tum in dedecora incurrunt, sæpe
 etiam legum iudiciorumque pœnis obligantur. Qui autem ita frui volunt voluptatibus,
 vt nulli propter eas dolores consequantur, & qui suum iudicium retinent, ne voluptate
 victi faciant id, quod sentiunt non esse faciendum: hi voluptatem maximam adipiscun-
 tur prætermittenda voluptate. iidem etiam dolorem sæpe perpetiuntur, ne, si id non fa-
 ciant, incidant in maiorem. Ex quo intelligitur, nec intemperantiam propter se fugien-
 dam esse: temperantiæque expetendam, non quia voluptates fugiat, sed quia maiores
 consequatur. Eadem fortitudinis ratio reperietur. Nam neque laborum perfunctio, ne-
 que perpersio dolorū per se ipsa allicit, nec patiétia, nec assiduitas, nec vigilie, nec ea ipsa,

Furz. decrepta ex mal.

id. Quis. nec quid potest
ex euenturum sit prouident

quæ laudatur, industria, nè fortitudo quidem: sed ista sequimur, vt sine cura, metûque viuamus, animûque & corpus, quantum efficere possimus, molestia liberemus. Vt enim mortis metu, omnîs quietæ vitæ status perturbatur, & vt succumbere doloribus, cõf-
 5 ti parentis, multi amicos, nonnulli pariam, plerique autem seipsos penitus perdidert: sic robustus animus & excelsus omni est liber cura & angore, cum & mortem cõtemnit: qua qui affecti sunt, in eadem causa sunt, qua antequam nati, & ad dolores ira paratus est, vt meminerit, maximos morte finiri, paruos multa habere interualla quietis, medio-
 10 crum nos esse dominos, vt, si tolerabiles sint, feramus: sin minus, æquo animo è vita, cum ea non placeat, tanquam è theatro, exeamus. Quibus rebus intelligitur, nec timidi-
 tatem ignauiamque vituperari, nec fortitudinem patientiamque laudari suo nomine: sed illas reici, quia dolorem pariant, has optari, quia voluptatem. Iustitia restat, vt de
 omni virtute sit dictum, sed similia ferè dici possunt. Vt enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas esse docui cum volupate, vt ab ea nullo modo nec diuelli, nec
 15 distrahi possint: sic de iustitia iudicandum est: quæ non modò numquam nocet cui-
 quam, sed contra semper alit aliquid tum vi sua atque natura, quod tranquillet animos, *Finis. quid in me. et*
 tum spe, nihil earum rerum defuturum, quas natura nõ deprauata desiderat. Et quem ad- *desideret.*
 modum temeritas & libido & ignauia semper animum excruciant, & semper sollicitant, *id. ex me. sic. sic in iustitia*
 turbulentæque sunt: sic cuius in mente iniustitia confedit, hoc ipso, quod adest, turbu- *in me in mente confedit, hoc*
 20 lenta non potest non fieri: & si verò molita quippiam est, quamuis occultè fecerit, num- *ipso quod adest, turbulenta*
 quam tamen considerid fore semper oculum. Plerumque improborum facta primò *non potest non esse.*
 suspicio insequitur, deinde sermo atque fama, tum acculator, tum index: multi etiam, vt
 te consule, ipsi se indicauerunt. Quod si qui satis opibus hominû sibi contra cõscien-
 25 tiam sepi esse & muniti videntur, deorû tamen numen horrent, easque ipsas sollicitudi-
 nes, quibus eorum animi nõ estisque diésque exeduntur, à diis immortalibus supplicij
 causa importari putant. Quæ autè tanta ex improbis factis ad minuendas vitæ molestias
 accessio fieri potest, quanta ad augendas tum conscientia factorum, tum poena legû,
 30 dióque ciuium? Et tamen in quibusdam neque pecuniæ modus est, neque honoris,
 neque imperij, neque libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum: quas
 nulla præda vñquam improbè parta minuit, sed augeat potius, atque inflammat: vt cõer-
 cendi magis, quàm dedocendi esse videantur. Inuitat igitur vera ratio bene sanos ad iu-
 stitiam, æquitatem, fidem: neque homini infanti, aut impotenti iniuste facta conducunt,
 qui nec facillè efficere possit, quod conetur, nec obtinere, si effecerit: & opes vel fortunæ,
 35 & quod apertissimum est ad quietè viuendum, caritatem: præsertim cum omnino nulla sit
 causa peccandi. Quæ enim cupiditates à natura proficiscuntur, facillè explentur sine vlla
 iniuria: quæ autem inanes sunt, his parendû nõ est. nihil enim desiderabile concupiscit,
 plûsque in ipsa iniuria detrimenti est, quàm in iis rebus emolumentis, quæ iniuria pariuntur.
 40 Itaque ne iustitiam quidem rectè quis dixerit per seipsam oprabilem, sed quia iucun-
 ditatis vel plurimum afferat, nam diligere & carum esse, iucundum est, propterea quia tu-
 tiorem vitam, & voluptatem efficit plenior. Itaque non ob ea solum incommoda,
 quæ eueniunt improbis, fugiendam improbitatem putamus, sed multo etiam magis,
 quod cuius in animo versatur, numquam sinit eum respirare, numquam acquiescere.
 Quod si ne ipsarum quidem virtutum laus, in qua maximè ceterorum philosophorum
 45 exultat oratio, reperire potest exitum, nisi dirigatur ad voluptatem, voluptas autem est
 sola, quæ nos vocet ad se, & alliciat suapte natura: non potest esse dabilem, quin id sit
 summum atque extremum bonorum omnium, beatæque viuere nihil aliud sit, nisi cum
 volupate viuere. Huic certè stabilique sententiæ quæ sint coniuncta, explicabo breui.
 Nullus in ipsis error est finibus bonorum & malorum, id est in voluptate, aut in dolo-
 50 re: sed in his rebus peccant, cum, è quibus hæc efficiantur, ignorant. Animi autem vo-

luptates & dolores nasci fatemur è corporis voluptatibus & doloribus. itaque concedo, quod modò dicebas, eos cadere causa, si qui è nostris aliter existimât: quos quidem video esse multos, sed imperitos. quamquam autem & lætitiâ nobis voluptas animi, & molestiam dolor afferat: eorum tamen utrumque & ortum esse è corpore, & ad corpus referri, nec ob eam causam non multo maiores esse & voluptates, & dolores animi, quàm corporis. nam corpore nihil, nisi præsens, & quod adest sentire possumus: animo autem & præterita & futura. Ut enim æquè doleamus animo, cum corpore dolemus: fieri tamen per magna accessio potest, si aliquod æternum & infinitum impendè malum nobis opine-
mur. quod idem licet trāsferre in voluptatem, ut ea maior sit, si nihil tale metuamus. Iam illud quidem perspicuum est, maximam animi aut voluptatem, aut molestiam plus aut
ad beatam, aut ad miseram vitam asserre momenti, quàm eorum utrumvis, si æquè diu sit in corpore. non placet autem, detracta voluptate, ægritudinè statim consequi, nisi in voluptatis locum dolor forè successerit: at contrâ, gaudere nosmet intellendis doloribus, etiam si voluptas ea, quæ sensum moueat, nulla successerit. ex eo intelligi potest, quanta voluptas nò dolere sit. Sed ut iis bonis erigimur, quæ expectamus: sic letamur iis, quæ recordamur. Stulti autem malorum memoria torquentur: sapiètes bona præterita grata recordatione renouata delectant. Est autem sitû in nobis, ut & aduersa quasi perpetua obli-
uione obruamus, & secunda iucundè ac suauiter meminimus. Sed cum ea, quæ præterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit, ut ægritudo sequatur, si illa mala sint: lætitia, si bona. Opæclaram beatè viuendi, & apertam, & simplicem, & directam viam!
Cum enim certè nihil homini possit melius esse, quàm vacare omni dolore & molestia, persequiue maximis & animi & corporis voluptatibus: videtisne, quàm nihil prætermittatur, quod vitam adiuuet, quo facilius id, quod propositum est, summû bonum consequamur? Clamat Epicurus, is, quem vos nimis voluptatibus esse deditum dicitis, non posse iucundè viui, nisi sapièter, honestè, iustèque viuatur: nec sapièter, honestè, iustè, nisi iucundè. neque enim ciuitas in seditione beata esse potest, nec in discordia dominorum domus: quo minus animus à se ipse disfidens, secumque discordans, gustare partem vllam liquidæ voluptatis & liberæ potest. Atqui pugnantibus & contrariis studiis, consiliisque semper viens, nihil quieti videre, nihil tranquilli potest. Quòd si corporis grauioribus morbis vitæ iucunditas impeditur: quanto magis animi morbis impediti necesse est? Ani-
mi autem morbi sunt cupiditates immensæ & inanes, diuitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum voluptatum. Accedunt ægritudines, molestiæ, mærores, qui animos exedunt, conficiuntque curis hominum non intelligentium, nihil dolèdum esse animo, quod sit à dolore corporis præsentis, futuròque sciûctum. Nec verò quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat. nemo igitur est non miser. Accedit etiam mors: quæ
quasi saxum Tantalò semper impendet: tum superstitio, qua qui est imbutus, quietus esse nunquam potest. Præterea bona præterita non meminerunt, præsentibus non fruuntur, futura modò expectant: quæ quia certa esse non possunt, conficiuntur & angore & metu: maximèque cruciantur, cum serò sentiant, frustra se aut pecuniæ studuisse, aut imperiis, aut opibus, aut gloriæ. nullas enim consequuntur voluptates: quarum potiendi spe inflammati, multos labores, magnòsque susceperant. Ecce autem alij minuti & angusti, aut omnia semper desperantes, aut maleuoli, inuidi, difficles, lucifugi, maledici, morosi: alij autem etiâ amatoris leuitatibus dediti, alij petulantes, alij audaces, alij proterui, iidem intemperantes & ignaui, nunquam in sententia permanentes. quas ob causas in eorum vita nulla est intercapedo molestiæ. Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus. Multo quæ hoc melius nos, veriùsque, quàm Stoici. Illi enim negant, bonum quicquam esse, nisi nescio quam illam vmbra, quod appellant honestum, nò tam solido, quàm splendido nomine: virtutem autem nixam hoc honesto nullam requirere voluptatem, atque ad beatè viuendum se ipsa esse contentam. Sed possunt hæc quædam ratione dici, non modò non repugnantibus, verum etiam approbantibus nobis. sic enim

ab Epicuro sapiens beatus semper inducitur: finitas habet cupiditates: negligit mortem: de diis immortalibus sine vlllo metu vera sentit: non dubitat, si ita melius sit, de vita migrare: his rebus instructus semper in voluptate est. neque enim tempus est vltimum, quo non plus habeat voluptatum, quàm dolorum. nam & præterita gratè meminit, & præsentibus ita potitur, vt animaduertat quanta sint ea, quàmque iucunda: neque pendet ex futuris, sed expectat illa, fruitur præsentibus: ab istius vitii, quæ paullo antè collegi, abest plurimum: & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate. dolores autem, si qui incurrunt, numquam vim tantam habent, vt non plus habeat sapiens, quod gaudeat, quàm quod angatur. Optimè verò Epicurus, quod exiguum dicit fortunam interuenire sapienti, maximasque ab eo, & grauissimas res consilio ipsius, & ratione administrari: nec maiorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi posse, quàm ex hoc percipiatur, quod videamus esse finitum. In dialectica vestra nullam vim existimauit esse nec ad melius viuendum, nec ad commodius differendum, ea scientia fortasse & verborum vis, & natura orationis, & consequentium repugnantiumque ratio potest perspicere. In physicis autem quod plurimum profunt, plurimam operam posuit. Omnium enim rerum natura cognita, leuius superstitio, liberamur mortis metu, non conturbamur ignorantia rerum: è qua ipsa horribiles existunt sæpe formidines: denique etiam morari melius erimus, cum didicerimus quæ natura desideret. tum verò, si stabilem scientiam rerum tenebimus: seruata illa, quæ quasi delapsa de cælo est ad cognitionem omnium, regula, ad quam omnia iudicia rerum diriguntur, numquam vllius oratione victi sententia desistemus. Nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sensum iudicia defendere. Quicquid porro animo cernimus, id omne oritur à sensibus. qui si omnes veri erunt, vt Epicuri ratio docet: tum denique poterit aliquid cognosci & percipi. quos qui tollunt, & nihil posse percipi dicunt: ij remotis sensibus ne id ipsum quidem expedire possunt, quod differunt. Præterea, sublata cognitione & scientia, tollitur omnis ratio & vitæ degendæ, & rerum gerendarum. Sic è physicis & fortitudo sumitur contra mortis timorem, & constantia contra metum religionis, & sedatio animi omnium rerum occultarum ignorantia sublata, & moderatio natura cupiditatum, generibusque earum explicatis: & vt modò docui, cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa constituto, veri à falso distinctio traditur. Restat locus huic disputationi vel maximè necessarius, de amicitia: quam, si voluptas summum sit bonum, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit: OMNIUM RERUM, QUAS AD BEATè VIVENDUM sapientia comparauerit, nihil esse maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. neque verò hoc oratione solum, sed multo magis vita & factis & moribus comprobauit. quod quàm magnum sit, scitæ veterum fabulæ declarant. in quibus tam multis, tamque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theſeo. At verò Epicurus vna in domo, & ea quidem angusta, quàm magnos, quantaque amoris conspiratione contentientis tenuit amicorum greges? quod fit etiam nunc ab Epicureis. Sed ad rem redeamus. de omnibus dici non necesse est. Tribus igitur modis video esse à nostris de amicitia disputatum. Alij, cum eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent esse per se ipsas tam expetendas, quàm nostras expeteremus: quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitie vacillare: tumentur tamen eum locum, seque facile, vt mihi videtur, expediunt. vt enim virtutes, de quibus antè dictum est, sic amicitiam negant à voluptate posse discedere. nam cum solitudo, & vita sine amicis, inſidiarum & metus plena sit, ratio ipsa monet amicitias comparare: quibus partis, confirmatur animus, & à spe pariendarum voluptatum se iungi non potest. Atque vt odia, inuidia, despicationes aduersantur voluptatibus: sic amicitie non modò fauices fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quàm sibi. Quibus non solum præsentibus fruuntur

tur, sed etiam spe eriguntur consequentis, ac posteriori temporis. Quòd quia nullo modo sine amicitia firmam & perpetuam iucunditatem vitæ tenere possumus, neque verò ipsam amicitiam tueri, nisi æquè amicos, & nosmetipsos diligamus: idcirco & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur. nam & lætamur amicorum lætitiæ æquè, ac nostra: & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo sapiens erit affectus erga amicum, quo modo in se ipsum: quòsque labores propter suam voluptatem susceperit, eosdem suscipiet propter amici voluptatem: quæque de virtutibus dicta sunt, quemadmodum hæc semper voluptatibus inhærent, eadem de amicitia dicenda sunt. Præclare enim Epicurus his pæne verbis, *EADEM, INQUIR,* scientia confirmavit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum: quæ perspicitur in hoc ipso vitæ spatio amicitia præsidium esse firmissimum. Sunt autem quidam Epicurei timidiore paulo contra vestra conuicia, sed tamen satis acuti: qui verentur, ne, si amicitiam propter nostram voluptatem expectandam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. itaque primos congressus, copulationesque consuetudinum, & instituendarum amicitiarum, fieri propter voluptatem: cum autem usus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit utilitas in amicitia, tamen ipsi amici propter se ipsos amentur. Et enim si loca, si sana, si vrbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra, exercendi aut venandi consuetudine adamare solemus: quanto id in hominum consuetudine facilius fieri poterit, & iustius? Sunt autem qui dicunt fœdus esse quoddam sapientum, ut ne minus amicos, quàm se ipsos diligant, quod & fieri posse intelligimus, & sæpe id videmus, & perspicuum est nihil ad iucundè viuendum reperiri posse, quod coniunctione tali sit aptius. Quibus ex omnibus iudicari potest, non modò non impediri rationem amicitia, si summum bonum in voluptate ponatur: sed sine hoc institutionem amicitia omnino non posse reperiri. Quapropter si ea, quæ dixi, sole ipso illustriora & clariora sunt: si omnia dixi hausta è fonte naturæ: si tota oratio nostra omnem sibi fidem sensibus confirmat, id est incorruptis atque integris testibus: si infantes pueri, si mutæ etiam bestia pæne loquuntur magistra ac duce natura, nihil esse prosperum nisi voluptatem, nihil improperum nisi dolorem: de quibus neque deprauatè iudicant, neque corruptè: nonne ci maximam gratiam habere debemus, qui exaudita quasi voce naturæ, sic eam firmè grauiterque comprehenderit, ut omnis bene sanos in viam placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ vitæ deduceret? Qui quòd tibi parum videtur eruditus, ea causa est, quòd nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam iuaret. An ille tempus aut in poetis euoluendis, ut ego & Triarius te hortatore fecimus, consumeret, in quibus nulla solida utilitas, omnisque puerilis est delectatio: aut se, ut Plato, in musicis, geometria, numeris, astris contereret? quæ & à falsis initiis profecta, vera esse non possunt: & si essent vera, nihil afferrent, quo iucundius, id est, quo melius viveremus. Eas ergo artes persequeretur, viuendi artem tantam, tamque operosam, & perinde fructuosam relinqueret? Non ergo Epicurus ineruditus, sed ij indocti, qui, quæ pueros non didicisse turpe est, ea putent vsque ad senectutem esse discenda. Quæ cum dixisset, Explicauit, inquit, sententiam meam, & eo quidem consilio, tuum iudicium ut cognoscerem. Quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus numquam est data.

id. ex ver. p. dicitur
exercendi aut venandi
consuetudines n. s.

IC cū vterque me intueretur, seseque ad audiendum significaret paratum: primum, inquam, deprecor, ne me tanquam philosophum putetis scholam vobis aliquam explicaturum: quod ne in ipsis quidem philosophis magnopere vnquam probaui. Quando enim Socrates, qui parens philosophiæ iure dici potest, quicquam tale fecit? eorum erat iste mos, qui tum sophistæ nominabantur: quorum è numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conuentu poscere quæstionem, id est iubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax negotium: dicerem & impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset. Sed & illum, quem nominaui, & ceteros sophistas, vt è Platone intelligi potest, lutos videmus à Socrate, is enim percontando atque interrogando elicere solebat eorum opiniones, quibuscum
15 enim differebat, vt ad ea, quæ ij respondissent, siquid videretur, diceret. Qui mos cū à posterioribus non esset retentus, Arcefilas eum reuocauit: instituitque, vt ij, qui se audire vellent, non de se quærerent, sed ipsi dicerent quid sentirent. quod cū dixissent, ille contrà. Sed qui audiebant, quoad poterant, defendebant sententiam suam.
20 Apud ceteros autè philosophos, qui quæsiuit aliquid, tacet. quod quidem iam fit etiam in Academia. Vbi enim is, qui audire vult, ita dixit, Voluptas mihi videtur esse summum bonum: perpetua oratione contrà disputatur: vt faciliè intelligi possit, eos, qui aliquid sibi videri dicant, non ipsos in ea sententia esse, sed audire velle contraria. Nos commodius agimus. non enim solùm Torquatus dixit, quid sentiret, sed etiam cur.
25 Ego autem arbitror, quanquam admodum delectatus sum eius oratione perpetua, tamen commodius, cū in rebus singulis insistas, & intelligas quid quisque concedat, quid abnuat, ex rebus concessis concludi quid velis, & ad exitum perueniri. Cū enim fertur quasi torrens oratio, quanuis multa cuiusquemodi rapiat, nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nusquam orationem rapidam coercere. Omnis autem in quæren-
30 do, quæ via quadam & ratione habetur oratio, præscribere primum debet, vt quibusdam in formulis, *QVA DE RE* agatur, vt, inter quos disseritur, conueniat quid sit id, de quo disseratur. Hoc positum in Phædro à Platone probauit Epicurus, sensitque in omni disputatione id fieri oportere: sed quod proximum fuit, non vidit. negat enim definiri rem placere: sine quo fieri interdum non potest, vt inter eos, qui ambigunt, con-
35 ueniat quid sit id, de quo agatur: velut in hoc ipso, de quo nunc disputamus. quærimus enim finem bonorum, possumusne scire, hoc quale sit, nisi contulerimus inter nos, cū finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam sit ipsum bonum? Atqui hæc patefactio quasi rerum operatarum, cū, quid quidque sit, aperitur, definitio est: qua tu etiam imprudens vtbarè non numquam. nam hunc ipsum siue finem, siue extremum, siue vltimum definiebas, id esse, quod omnia, quæ rectè fierent, referrentur, neque id ipsum vlti-
40 quam referretur. Præclare hoc quidem. Bonum ipsum etiam quid esset, fortasse, si opus fuisset, definisses: aut quod esset natura appetendum: aut quod prodesset: aut quod iuuaret: aut quod liberet. Modò idem, nisi molestum est, quoniam tibi non omnino displicet definire, & id facis cū vis: velim definires, quid sit voluptas, de quo omnis hæc
45 quæstio est. Quasi quisquam, inquit, sit, qui, quid sit voluptas, nesciat, aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam desideret. Me ipsum esse dicerem, inquam, nisi mihi videret habere bene cognitam voluptatem, & satis firmè conceptam animo, atque comprehensam. Nunc autem dico, ipsum Epicurum nescire, & in eo nutare, eūque, qui crebro dicat diligenter oportere exprimi quæ vis subiecta sit vocibus, non intel-
50 ligere interdum quid sonet hæc vox voluptatis, id est quæ res huic voci subiiciatur.

Tunc ille ridens, Hoc verò, inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetendarum voluptatem esse dicat, id extremum, id vltimum bonorum: id ipsum quid sit, quale sit, nesciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid sit voluptas, aut omnes mortales, qui vbi que sunt, nesciunt. Quoniam, inquit, modo? Quia voluptatem hanc esse sentiunt omnes, quam sensus accipiens mouetur, & iucunditate quadam perfunditur. Quid? ergo, inquit, istam voluptatem Epicurus ignorat? Non semper, inquam. nam interdum nimis etiam nouit, quippe qui testificetur ne intelligere quidem se posse, vbi sit, aut quid sit vllum bonum, præter illud, quod cibo aut potione, & aurium delectatione, & obscena voluptate capiatur. An hæc ab eo non dicuntur? Quasi me pudeat, inquit, istorum: aut non possim, quemadmodum ea dicantur, ostendere. Ego verò non dubito, inquam, quin facile possis: nec est, quod te pudeat sapienti assentiri, qui se vnus, quod sciam, sapientem profiteri sit ausus. nam Metrodorum non putant ipsum professum: sed cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse. Septem autem illi, non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt. Verum hoc loco sumo, verbis his eandem certè vim voluptatis Epicurum nosse, quam ceteros. omnes enim iucundum motum, quo sensus hilarentur, Græcè *hêdonê*, Latine voluptatem vocat. Quid est igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem discendi causa magis, quam quod te, aut Epicurum reprehensum velim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, si quid attuleris, quam te reprehenderim. Teneſne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius quod dicat esse summum bonum, quod putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi videri, nihil dolere. Quid? Idem iste de voluptate quid sentit? Negat esse eam, inquit, propter se ipsam expetendam. Aliud igitur esse censet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, vehementer errat. nam, ut paulo ante docui, augendæ voluptatis finis est, doloris omnis amotio. Tuum non dolere, inquam, istud quam vim habeat, postea videro: aliam verò vim voluptatis esse, aliam nihil dolendi, nisi valde pertinax fueris, concedas necesse est. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem. dici enim nihil potest verius. Estne quæſo, inquam, ſicienti in bibendo voluptas? Quis istud, inquit, posset negare? Eadènnè, inquam, quæ reſtincta ſit? Immo alio genere. nam reſtincta ſitis ſtabilitatem voluptatis habet, inquit: illa autem voluptas ipsius reſtinctionis, in motu est. Cur igitur, inquam, res tam diſſimileis eodem nomine appellas? Quid paullo antè, inquit, dixerim, nōnne meministi: cum omnis dolor detractus eſſet, variari, non augeri voluptatem? Memini verò, inquam: sed tu istud dixisti bene Latine, parum planè. varietas enim Latinum verbum est, idque propriè quidem in diſparibus coloribus dicitur, sed tranſſertur in multa diſparia: varium poëma, varia oratio, varij mores, varia fortuna, voluptas varia etiam dici ſolet, cum percipitur ex multis diſſimilibus rebus, diſſimiliter efficientibus voluptates. Eam ſi varietatem diceret, intelligerem, ut etiam non dicente te, intelligo: iſta varietas quæ ſit, non ſatis perſpicio, quòd ais, cum dolore careamus, tum in ſumma voluptate nos eſſe: cum autem veſcamur iis rebus, quæ dulcem motum afferant ſenſibus, tum eſſe in motu voluptatem, quæ faciat varietatem voluptatum: ſed non augeri illam non dolendi voluptatem: quam cur voluptatem appelles, nescio. An poteſt, inquit ille, quidquam eſſe ſuauius, quam nihil dolere? Immo ſit ſanè nihil melius, inquam: nondum enim id quæro: num propterea idem voluptas eſt, quod, ut ita dicam, indolentia? Planè idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla maior poteſt. Quid dubitas igitur, inquam, ſummo bono à te ita conſtituto, ut id totum in non dolendo ſit, id tenere vnum, id tueri, id defendere? Quid enim neceſſe eſt tanquam meretricem in matronarum cœtum, ſic voluptatem in virtutum concilium adducere: ſed inuidioſum nomen eſt, & infamix ſubiectum. itaque hoc frequenter dici ſolet à vobis, non intelligere nos, quam dicat Epicurus voluptatem. Quod quidem mihi ſi quando dictum eſt, eſt autem dictum non parum ſæpe: etſi ſatis clemens ſum in diſputando, tamen interdum ſoleo ſubiraſci.

Ex. ex. ms. harent

subiraſci. Egone non intelligo, quid ſit ἡδονή Græcè, Latinè voluptas: vtram tandem linguam nescio? deinde, quid ſit, vt ego nesciam, ſciant omnes quicunque Epicurèi eſſe voluerunt? quod veſtri quidem vel optimè diſputant, nihil opus eſſe eum, qui philoſophus futurus ſit, ſcire litteras. Itaque vt maiores noſtri ab aratro abduxerunt Cincinatum illum, vt dictator eſſet: ſic vos de Pelasgis omnibus colligitis, bonos illos quidem viros, ſed certè non pereruditos. Ergo illi intelligunt, quid Epicurus dicat, ego non intelligo? vt ſcias me intelligere, primùm idem eſſe voluptatem dico, quod ille ἡδονή. Et quidem ſæpe quærimus verbum Latinum par Græco, & quod idem valeat: hic nihil fuit, quod quæreremus. nullum inueniri poteſt, quod magis idem declararet Latinè, quod Græcè, quam declarat voluptas. Huic verbo omnes, qui vbique ſunt, qui Latinè ſciunt, duas res ſubiiciunt, lætitiā in animo, commotionem ſuauem iucunditatis in corpore. Nam & ille apud Trabeam, VOLUPTATEM ANIMI NIMIAM, lætitiā dicit eandem, quam ille Cæcilianus, qui omnibus lætitiis lætum eſſe ſe narrat. Sed hoc intereſt, quod voluptas dicitur etiam in animo vitioſa reſ, vt Stoici putant, qui eam ſic definiunt: Sublationem animi ſine ratione, opinantis ſe magno bono frui: non dicitur lætitiā, nec gaudium in corpore. In eo autem voluptas omnium Latinè loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quæ ſenſum aliquem moueat iucunditas. Hanc quoque iucunditatem, ſi vis, tranſfer in animum: iuuare enim in vtroque dicitur, ex coque iucundum: modò intelligas inter illum, qui dicat,

En. ex mſ. quid Græcè, ἡδονή, quæm d. v.

10 " Tanta lætitiā auctus ſum, vt mihi non conſtem: & eum, qui

10 " Nunc demum mihi animus ardet,-

quorum alter lætitiā geſtiat, alter dolore crucietur: eſſe illum medium,

10 " Quanquam hæc inter nos nupera notitiā admodum eſt, qui nec lætetur, nec agatur: itēque inter eum, qui potiatur expetitis corporis voluptatibus, & eum, qui crucietur ſummis doloribus, eſſe eum, qui vtroque careat. Satiſne igitur videor vim verborum tenere, an ſum etiam nunc vel Græcè loqui, vel Latinè docendus? & tamen vide ne, ſi ego non intelligam quid Epicurus loquatur, cum Græcè, vt videor, luculenter ſciam, ſit aliqua culpa eius, qui ita loquatur, vt non intelligatur. quod duobus modis ſine reprehensione fit: aut ſi de induſtria facias, vt Heraclitus, 30 cognomento qui σκοτεινός perhibetur, quia de natura nimis obſcurè memorauit: aut cum rerum obſcuritas, non verborum, facit, vt non intelligatur oratio: qualis eſt in Timæo Platonis. Epicurus autem, vt opinor, nec non vult, ſi poſſit, planè & apertè loqui: nec de re obſcura, vt phyſici: aut artiſicioſa, vt mathematici: ſed de illuſtri & facili, etiam in vulgus peruulgata, loquitur. quanquam non negatis nos intelligere quid ſit 35 voluptas, ſed quid ille dicat. è quo efficitur, non vt nos non intelligamus, quæ vis ſit iſtius verbi: ſed vt ille ſuo more loquatur, noſtrum negligat. Si enim idem dicit, quod Hieronymus, qui cenſet ſummum bonum eſſe ſine vlla moleſtia viuere: cur mauult dicere voluptatem, quam vacuitatem doloris? vt ille facit, qui quid dicit, intelligitur. Sin autem voluptatem dicit ad illud adiungendam eam quæ in motu ſit: (ſic enim appellat

id. ex mſ. dicit ad iungendam hanc, quæ ſit in motu.

40 hanc dulcem in motu, illam nihil dolentis in ſtabilitate:) quid contendit, cum efficeret non poſſit, vt cuiquam, qui ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt qui ſuam naturam, ſenſumque perſpexerit, vacuitas doloris & voluptas idem eſſe videatur? hoc eſt vim afferre, Torquate, ſenſibus, extorquere ex animis cognitiones verborum, quibus imbuti ſumus, 45 ſumus: alterum, cum in dolore: tertium hoc, in quo nunc ſumus: credo equidem nos nec in dolore, nec in voluptate eſſe: cum in voluptate ſit, qui epuletur: in dolore, qui torqueatur. Tu autem inter hæc, tantam multitudinem hominum interiectam non vides nec lætantium, nec dolentium? Non, inquit: proſus omnes, qui ſine dolore ſint, in voluptate, & ea quidem ſumma, eſſe dico. Ergo in eadem voluptate eum, qui alteri 50 miſceat mulſum ipſe non ſitiens, & eum, qui illud ſitiens bibat? Tum ille, Finem,

id. notiones

id. ex mſ. omnes qui ſine dolore ſint, ſunt. Torquate ſenſibus, quæ ſit in motu.

inquit, interrogandi, si videtur: quod quidem ego à principio ita me malle dixeram, hoc ipsum providens dialecticas captiones. Rhetoricè igitur, inquam, nos mauis, quàm dialecticè disputare? Quasi verò, inquit, perpetua oratio rhetorum solum, non etiam philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc, Stoici, omnem vim loquendi, ut iam antè Aristoteles, in duas tributam esse parteis dicere. Rhetoricam palmæ, dialecticam pugno similem esse dicebat, quòd latius loquerentur rhetores, dialecticè autem compressius. Obsequar igitur voluntati tuæ: dicamque, si potero, rhetoricè: sed hac rhetorica philosophorum, non nostra illa forensi: quam necesse est, cum populariter loquatur, esse interdum paullo hebetiorem. Sed dum dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quæ vna continet omnem & perspicendi quid in quaque re sit, scientiam, & iudicandi quale quidque sit, ac ratione & via disputandi: ruit in dicendo, ut mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, vlla arte distinguit: ut hæc ipsa, quæ modò loquebamur. Summum à vobis bonum voluptas dicitur. Aperiendum est igitur, quid sit voluptas. aliter enim explicari, quod quæritur, non potest. quam si explicauisset, non tam hæsitaret. aut enim eam voluptatem tueretur, quam Aristippus, id est qua sensus dulciter ac iucundè mouetur, quam etiam pecudes, si loqui possent, appellarent voluptatem: aut, si magis placeret ei suo more loqui, quàm vt

„ Omnes Danaï, atque Mycenenses, Attica pubes, reliquique Græci, qui hoc anapæsto citatur, hoc non dolere solum, voluptatis nomine appellaret, illud Aristippæum contemneret: aut, si vtrumque probaret, ut probat, coniungeret doloris vacuitatem cum voluptate, & duobus vltimis vteretur. multi enim & magni philosophi hæc vltima bonorū iuncta fecerunt, ut Aristoteles, qui virtutis vsum cum vite perfectæ prosperitate coniunxit. Callipho adiunxit ad honestatē voluptatem. Diodorus ad eandem honestatem addidit vacuitatem doloris. Idem fecisset Epicurus, si sententiam hanc, quæ nunc Hieronymi est, cōiunxisset cum Aristippi vetere sententia. illi enim inter se dissentiunt: propterea singulis finibus vtuntur: & cum vterque Græcè egregiè loquatur: neque Aristippus, qui voluptatem summū bonum dicit, in voluptate ponit non dolere: neque Hieronymus, qui summū bonum statuit non dolere, voluptatis nomine vnuquā vitur pro illa indolentia: quippe qui ne in expectēdis quidem rebus numeret voluptatem. Duæ sunt enim res quoque, ne tu verba solum putes: vnum est, sine dolore esse alterū, cum voluptate. Vos ex his tam dissimilibus rebus non modò nomen vnum: nam id facilius paterer: sed etiam rem vnam ex duabus facere conamini. quod fieri nullo modo potest. Hic, qui vtranque probat, ambo debuit vti, sicut facit re, neque tamen diuidit verbis. Cum enim ipsam eam voluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne suspicari quidem se vllum bonum seiunctum ab illo Aristippæo genere voluptatis. Atque ibi hoc dicit, vbi omnis eius est oratio de summo bono. In alio verò libro, vbi breuiter comprehensis grauissimis sententiis quasi oracula edidisse sapiētiae dicitur, scribit his verbis, quæ nota tibi profectò Torquate sunt. quis enim vestrū nō edidit Epicuri *uoluptas dē-
tæ*, id est maximè ratas: quia grauissimæ sint ad beatè viuendū breuiter enuntiatæ sententiæ. Animaduerte igitur, rectène hanc sententiam interpreter: *SI EA, QUÆ SVNT* luxuriosis efficiētia voluptatum, liberarent eos deorum & mortis & doloris metu, docerētque qui essent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem, cum vndique complerētur voluptatibus, nec haberent vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrū, id est aut malum. Hoc loco se tenere Triarius non potuit. Obsecro te, inquit, Torquate, hæc dicit Epicurus: quod mihi quidem visus est, cum sciret, velle tamen contentem audire Torquatū. At ille non pertimuit, sanèque fidenter: istis quidem ipsis verbis, inquit: sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur: numquam intelligā quid sentiat: sed planè dicit, quod intelligam: idque si ita dicit, non esse reprehendēdos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurdè. Similiter vt si dicat non reprehendēdos

Farf. vrbem addidit,
abundat.

et ac sedant

- dandos paricidas, si nec cupidi sint, nec deos metuât, nec mortē, nec dolorem. Et tamen
 quid attinet luxuriosis vllā exceptionē dare, aut fingere aliquos, qui cūm luxuriose vi-
 uerēt, à summo philosopho nō reprehenderētur eo nomine dūtaxat, si modō cetera ca-
 uerēt: Sed tamen nōne reprehenderes Epicure luxuriosos ob eam ipsam causam, quōd
 ita viuerent, vt persequerentur cuiusq; modi voluptates: cūm esset præsertim, vt ais tu,
 summa voluptas nihil dolere: Atqui reperiemus afotos primū ita non religiosos, vt
 edant de patella: deinde ita mortem non timēteis, vt illud in ore habeant ex Hymnide,
 „ Mihi sex menses satis sunt vitæ: septimū Orco spondeo. — Iam doloris medicamenta
 illa Epicurea tanquam de narthecio promant: si grauis, breuis: si longus, leuis. Vt unum
 nescio, quo modo possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere. Quid ergo attinet
 dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent? hoc est di-
 cere, non reprehenderem afotos, si non essent afoti. Isto modo ne improbos quidem, si
 essent boni viri. Hic homo seuerus luxuriam per se ipsam reprehendendam non putat.
 & hercle, Torquate, vt verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissimē
 non putat. Nolim enim mihi fingere afotos, vt soletis, qui in mensam vomant, & qui de
 conuiuio auferantur, crudique postridie se rursus ingurgitent, qui solem, vt aiunt, nec
 occidentem vnquam viderint, nec orientem: qui consumtis patrimoniis egeant. Nemo
 nostrū istius generis afotos iucundē putat viuere. Mundos, elegantes, optimis cocis,
 pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitanteis cruditatem,
 quibus vinum defusum ē pleno sit cenophoro, vt ait Lucilius, cui nihil demserit nix,
 nec sacculus abstulerit: adhibenteis ludos, & quæ sequuntur, illa, quibus detractis, cla-
 mat Epicurus se nescire quid sit bonum. Ad sint etiam formosi pueri, qui minilrentre-
 spondeat his vestis, argentum, & Corinthium, aut Deliacum, ædificium, locus ipse. Hos
 ego afotos bene quidem viuere, at beatē nunquam dixerim. Ex quo efficitur, non vt vo-
 luptas ne sit voluptas, sed vt voluptas non sit summum bonum. Nec ille, qui Dioge-
 nem Stoicum adolefcens, pōst autem Panærium audierat Lælius, eo dictus est sapiens,
 quōd non intelligeret quid suauissimum esset (nec enim sequitur, vt cui cor sapiat, ei
 non sapiat palatus) sed quia parui id duceret.
 O lapathe, vt iactare necesse est cognitu' cui sis,
 In quo Læliu' clamores sophos ille solebat
 Edere, compellans gumias ex ordine nostros. *Ex. ex m. gumias*
 Læliu' præclare, & rectē sophos, illēque verē: *ib. illaque*
 O Publi, d' gurgēs, Galloni es homo miser, inquit:
 Cenasti in vita numquam bene, cūm omnia in ista
 Consumis squilla, atque acipensere cūm in decumano.
 Is hæc loquitur, qui in voluptate nihil ponens, negat eum bene cenare, qui omnia po-
 nat in voluptate: & tamen non negat libenter vnquam cenasse Gallonium (mentiretur
 enim) sed bene. ita grauitur & seuerē voluptatem secernit à bono. Ex quo illud effici-
 tur, qui bene cenent, omneis libenter cenare: qui libenter, non continuo bene. Semper
 Lælius bene. Quid bene? dicit Lucilius, „ cocto, Condito. sed cedō caput cenæ, ser-
 mone bono. Quid ex eo si quæri, libenter? Veniebat enim ad cenam, vt animo quieto
 satiaret desideria naturæ. Rectē ergo is negat vnquam bene cenasse Gallonium, rectē
 dicit miserum: cūm præsertim in eo omne studium consumeret: quem libenter cenaf-
 se nemo negat. Cur igitur non bene? quia quod bene, id rectē, frugaliter, honestē, ille
 porrō male, prauē, nequiter, turpiter cenabat. Non igitur lapathum, nec lapathi suauitatem
 acipenseri Gallonij Lælius anteponebat, sed suauitatem ipsam negligebat. quod
 non faceret, si in voluptate summum bonum poneret. Semouenda est igitur voluptas,
 non solum vt recta sequamini, sed etiam vt loqui debeat frugaliter. Possūmsne igitur
 voluptatē in vita summum bonum dicere, cūm id ne in cena quidem posse videamur?
 Quo modo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum, naturalis & neces-

farias:naturaleis, non necessarias:nec naturaleis,nec necessarias: Primùm diuise in-
 eleganter. duo enim genera quæ erant, fecit tria. hoc est non diuidere, sed frangere rem.
 qui si diceret cupiditatum esse duo genera, naturaleis & inaneis: naturalium quoque
 item duo, necessarias & non necessarias: confecta res esset. vitiosum est enim in diui- 5
 dendo, partem in genere numerare. Sed hoc sanè concedamus, contemnit enim dis-
 cendi elegantiam: confusè loquitur. gerendus est mos, modò rectè sentiat. & quidem
 illud non nimium probo, & tamen patior, philosophum loqui de cupiditatibus fi-
 niendis. an potest cupiditas finire? Tollenda est atque extrahenda radicibus. quis est
 enim, in quo sit cupiditas, quin rectè cupidus dici possit? Ergo & avarus erit, sed finitè:
 & adulter, verùm habebit modum: & luxuriosus eodem modo. Qualis ista philoso- 10
 phia est, quæ non interitum afferat prauitatis, sed sit contenta mediocritate vitiorum?
 Quanquam in hac diuisione rem ipsam prorsus probo, elegantiam desidero. Appellet
 hæc desideria naturæ, cupiditatis nomen seruet aliò, vt cum de auaritia, cum de intem-
 perantia, cum de maximis vitiis loquetur, eam tanquam capitis accuset. Sed hæc qui-
 dem liberius ab eo dicuntur, & sæpius. Quod equidem non reprehendo, est enim tanti 15
 philosophi, tamque nobilis, audacter sua decreta defendere: sed tamen ex eo, quod eam
 voluptatem, quam omnes gentes hoc nomine appellant, videtur amplexari sæpe vehem-
 entius, in magnis interdum versatur angustiis, vt, hominum conscientia remota, ni-
 hil tam turpe sit, quod voluptatis causa non videatur esse facturus. deinde vbi erubuit
 (vis enim est permagna naturæ) confugit illuc, vt neget accedere quicquam posse ad 20
 voluptatem nihil dolentis. At iste non dolendi status non vocatur voluptas. Non la-
 boro, inquit, de nomine. Quid, quod res alia tota est? reperiam multos, vel innumera-
 bileis potius, non tam curiosos, nec tam molestos, quam vos estis: quibus, quicquid ve-
 lim, faciliè persuadeam. Quid ergo dubitamus, quin, si non dolere voluptas sit sum-
 ma, non esse in voluptate dolor sit maximus? Cur id non ita sit: quia dolori non volu- 25
 ptas contraria est, sed doloris priuatio. Hoc verò non videre maximo est argumento
 nullam esse voluptatem illam, qua sublata, neget se intelligere omnino quid sit bonum.
 Eam autem ita persequitur, quæ palato percipitur, quæ auribus: cetera addit, quæ si ap-
 pelles, honos præfandus sit. Hoc igitur, quod solum bonum seuerus & grauis philoso-
 phus nouit, idem non videt ne expetendum quidem esse, quod eam voluptatem hoc 30
 eodem auctore non desideremus, cum dolore careamus. Quanquam hæc sunt contra-
 ria. Hic si definire & diuidere didicisset, si loquendi vim, si denique consuetudinem
 verborum teneret: numquam in tantas salebras incidisset. nunc vides, quid faciat. Quam
 nemo vnquam voluptatem appellat, & hanc in motu voluptatem, quæ duo sunt, vnum 35
 facit, sic enim has suauis, & quasi dulcis voluptates appellat. Interdum ita extenuat, vt
 M'. Curium putes loqui: interdum ita laudat, vt, quid præterea sit bonum, neget se posse
 ne suspicari quidem. quæ iam oratio non à philosopho aliquo, sed à cæfore opprimen-
 da est. non est enim vitium solum in oratione, sed etiam in moribus. Luxuria non re-
 prehendit, modò sit vacua infinita cupiditate & timore. Hoc loco discipulos quærere
 videtur, qui, cum aforti esse velint, philosophi antè fiant. A primo, vt opinor, animantiū 40
 ortu petitur origo summi boni. Simulatque natū animal est, gaudet voluptate, & eam
 appetit, vt bonum: aspernatur dolorem, vt malum. De malis autem, & bonis, ab iis ani-
 malibus, quæ nondum deprauata sint, ait optimè iudicari. Hæc & tu ita posuisti, & ver-
 ba vestra sunt. quanquam multum vitiosa. Summum enim bonum & malum vagiens
 puer vtra voluptate diiudicabit, stante, an mouente? quoniam, si diis placet, ab Epicuro 45
 loqui discimus. si stante, hoc natura videlicet vult, saluam esse se, quod concedimus: si
 mouente, quod tamen dicitis, nulla turpis voluptas erit, quæ prætermittenda sit. & simul
 non proficiscitur animal illud modò natum à summa voluptate, quæ est à te posita in
 non dolendo. Nec tamen argumentum hoc Epicurus à paruis petiuit, aut etiam à be-
 stiis: quæ putat esse specula naturæ: vt diceret, ab his, duce natura, hanc voluptatē expeti 50
 nihil

nihil dolendi. Neque enim hæc mouere potest appetitum animi: nec vllum habet iſtū,
 quo pellat animum ſtatu hic non dolendi. Itaque in hoc eodem peccat Hieronymus.
 At illa pellit, quæ permulcet ſenſum, voluptas. Itaque Epicurus ſemper hoc vitur, vt
 probet voluptatem natura expeti, quod ea voluptas, quæ in motu ſit, & paruoa ad ſe
 5 alliciat, & beſtias, non illa ſtabilis, in qua tantum ineſt nihil dolere. Quigitur cōuen-
 nit, ab alia voluptate dicere naturam proficiſci, in alia ſummu bonum ponere: Be-
 ſtiarum verò nullum iudiciu puto. quamuis enim deprauatæ non ſint, prauæ tamen
 eſſe poſſunt. vt bacillum aliud eſt inflexum & incuruatum de induſtria, aliud ita natū:
 ſic ferarum natura non eſt illa quidem deprauata mala diſciplina, ſed natura ſua. Nec
 10 verò vt voluptatem expetat, natura mouet infantem, ſed tantum vt ſe ipſe diligit, vt
 integru ſe, ſaluūque velit. omne enim animal, ſimul vt ortu eſt, & ſe ipſum, &
 omneis parte ſua diligit, duāque reſ, quæ maximæ ſunt, in primis amplectitur, ani-
 mu & corpus, deinde vtriuſque partei. nam ſunt & in animo præcipua quedā, & in
 corpore: quæ cum leuiter agnouit, tunc diſcernere incipit, vt ea, quæ prima data ſunt
 15 natura, appetat, aſperneturque cōtraria. In hiſ primis naturalibz voluptatibz inſit, necne,
 magna quæſtio eſt. Nihil verò putare eſſe præter voluptatē, non membra, nō ſenſus, nō
 ingenij motum, non integritatem corporiſ, non valerudinem, ſumma mihi videtur in-
 ſciatiz. Atque ab iſto capite fluere neceſſe eſt omnem rationem bonorum & malorum.
 Polemoni, & antē Ariſtoteli ea prima viſa ſunt, quæ paullo antē dixi. Ergo nata eſt ſen-
 20 tētia veterum Academicorū & Peripateticorum, vt finem bonorum dicerent, ſecundū
 naturam viuere, id eſt, virtute adhibita, frui primis à natura datis. Callipho ad virtutem
 nihil adiunxit, niſi voluptatem: Diodoru, niſi vacuitatem doloriſ. Hiſ omnibz, quoa
 dixi, conſequentes ſunt fineſ bonorum. Ariſtippo ſimplex voluptas: Stoiciſ, conſentire
 naturæ: quod eſſe volunt ē virtute, id eſt honeſtē viuere: quod ita interpretantur, viuere
 25 cum intelligentia earum rerum, quæ natura euenirent, eligente ea, quæ eſſent ſecundū
 naturam, reiſcientēque contraria. Ita tre ſunt fineſ experteſ honeſtatiſ: vnus Ari-
 ſtippi, vel Epicuri: alter Hieronymi: Carneadi tertiuſ: treſ, in quibz honeſtas cum a-
 liqua acceſſione, Polemoniſ, Calliphoniſ, Diodori. vna ſimplex, cuiuſ Zenō auctōr,
 poſita in decore tota, id eſt in honeſtate. nam Pyrrho, Ariſto, Herillu iam diu abiecti.
 30 reliqui ſibi cōſtiterunt, vt extrema cum initiis cōuenirent: vt Ariſtippo voluptaſ, Hie-
 ronymo doloriſ vacuitaſ, Carneadi frui principiis naturalibz eſſet extremum. Epicu-
 ruſ autem cum in prima cōmendatione voluptatē eſſe dixiſſet: ſi eam, quam Ariſtippuſ:
 idem tenere debuſt vltimu bonorum, quod ille: ſin eam, quā Hieronymuſ: feciſſet
 idem, vt voluptatem illam Ariſtippi in prima cōmendatione poneret. nam quod ait
 35 ſenſibz ipſiſ iudicari voluptatem bonum eſſe, dolorē malum: pluſ tribuit ſenſibz,
 quā nobiſ leges permittunt. Priuatarum litium cum iudiceſ ſumua, nihil poſſumua
 iudicare, niſi quod eſt noſtri iudicij, in quo fruſtrā iudiceſ ſolent, cum ſententiam pro-
 nuntiant, addere, SI QVID MEI IUDICII Eſt. Si enim non fuit eorum iudicij, ni-
 hilo magiſ, hoc non addito, illud eſt iudicatū. Quid iudicat ſenſuſ: dulce, amarum:
 40 lenē, aſperum: propē, longē: ſtare, mouere: quadratum, rotundum. Quam igitur pronū-
 tiabit ſententiā ratio? Adhibita primū diuinarum, humanarūque rerū ſcientia, quē
 poteſt appellari ritē ſapientia: deinde adiūctiſ virtutibz, quāſ ratio rerum omniū do-
 mināſ, tu voluptatum ſatellitē & miniſtraſ eſſe voluiſti: harum adeo omniū ſenten-
 tia pronuntiabit, primū de voluptate, nihil eſſe ei loci, non modō vt ſola ponatur in
 45 ſummi boni ſede, quā quærimuſ, ſed ne illo quidem modo, vt ad honeſtatē applicetur.
 De vacuitate doloriſ eadem ſententia eſt. Reiſcitur etiam Carneadeſ: nec illa de ſum-
 mo bono ratio aut voluptatiſ, nō dolendiue particepſ, aut honeſtatiſ experteſ probabi-
 tur. Ita relinquet duā, de quibz etiā atque etiam conſideret. Aut enim ſtatuet nihil eſ-
 ſe bonum, niſi honeſtū: nihil malū, niſi turpe: cetera aut omnino nihil habere momen-
 50 tū, aut tantum, vt nec expetenda, nec fugienda, ſed eligenda modō, aut reiſcienda ſint:

f. uſq. abſq. à ver. Libro

aut anteponet eam, quam cum honestate ornatisimam, tum etiam ipsis initiis nature, & totius perfectione vitæ locupletatâ videbit. quod eo liquidius faciet, si perspexerit, rerum inter eas, verborumne sit cōtrouersia. Huius ego nunc auctoritatem sequens, idem faciam. quantum enim potero, minuum contentiones: omnesque simplices sententias eorum, in quibus nulla est virtutis adiunctio, omnino à philosophia semouendas puto. ⁵ Primum Aristippi, Cyrenaicorumque omnium: quos non est veritū, in ea voluptate, quæ maxima dulcedine sensum moueret, summum bonū ponere, contentmentis istam vacuitatem doloris. Hi non viderunt, vt ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum & agendum esse natum, quasi mortalem deum: contrāque, vt tardam aliquam & languidam ¹⁰ pecudem ad pastum, & ad procreandi voluptatem, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt. quo nihil mihi videtur esse absurdus. Atque hæc contra Aristippum, qui eam voluptatem non modò summam, sed solam etiam dicit, quam omnes vnam appellamus voluptatem. Aliter aut vobis placet. Sed ille, vt dixi, vitiose. nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani significat ad hanc vnā rem natum hominem, ¹⁵ vt frueretur voluptatibus. Nec verò audiendus Hieronymus: cui summum bonum est idem, quod vos interdū, vel potius nimium sæpe dicitis, nihil dolore. Non enim si malum dolor est, carere eo satis est ad bene viuendum. Hoc dixerit potius Ennius,

„ Nimium boni est, cui nihil est mali:

nos beatam vitam non depulsionem mali, sed adeptionem boni iudicemus: nec eam cessandam, siue gaudento, vt Aristippus, siue non dolendo, vt hic, sed agendo aliquid, considerandōque quaeramus. quæ possunt eadem contra Carneadem illud summum bonum dici: quod is non tam, vt probaret, protulit, quam vt Stoicis, quibuscum bellum gerebat, opponeret. Id autem eiusmodi est, vt additum ad virtutem, auctoritatem videatur habiturum, & expleturum cumulatē vitam beatam: de quo omnis hæc quæstio ²⁵ est. nam qui ad virtutem adiungunt vel voluptatem, quam vnam virtus minimi facit: vel vacuitatem doloris, quæ etiam si malo caret, tamen non est summum bonum: accessione vtuntur non ita probabili: nec tamen, cur id tam parçè, tamque restrictè faciant, intelligo. Quasi enim emendum eis sit, quod addant ad virtutem, primum vilissimas res addunt: deinde singulas potius, quam omnia, quæ prima, natura approbauisset. Quæ cum Aristoni & Pyrrhoni omnino visa sunt pro nihilo, vt inter optimè valere, & grauissimè ægrotare nihil prorsus dicerent interessere: etiam pridem contra eos desitum est disputari. Dum enim in vna virtute sic omnia esse voluerunt, vt eam rerum ³⁰ selectione expoliarent: nec ei quicquam, aut vnde oriretur, darent, aut vbi niteretur: virtutem ipsam, quam amplexabantur, sustulerunt. Herillus autem ad scientiam omnia reuocans, vnum quoddam bonum vidit, sed nec optimum, nec quo vita gubernari posset. itaque hic ipse iam pridem est reiectus. post Chrysippum enim non sanè est disputatum. Restatis igitur vos. nam cum Academicis incerta luctatio est, qui nihil affirmant, & quasi desperata cognitione certi, id sequi volunt, quod cuiusque veri simile videatur. Cum Epicuro autem hoc est plus negotij, quod ex duplici genere voluptatis coniunctus est, quodque & ipse, & amici eius, & multi postea, defensores eius ⁴⁰ sententiæ fuerunt, & nescio quo modo, is, qui auctoritatem minimā habet, maximam vim, populus, cum illis facit. quos nisi arguimus, omnis virtus, omne decus, omnis vera laus deferenda est. Ita ceterorum sententiis semotis, relinquitur non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. quam quidem certationem homo & acutus, ⁴⁵ & diligens Chrysippus non contemnit, totūque discrimen summi boni in eadem comparatione positum putat. Ego autem existimo, si honestum aliquid ostendero, quod sit ipsum vi sua, proptèrque se expetendum, iacere vestra omnia. Itaque eo, quale sit, breuiter, vt tempus postulat, constituto, accedam ad omnia tua, Torquate, vbi si me memoria fortè defecerit, tuum est vt suggeras. Honestum igitur id intelligimus, quod ⁵⁰ tale

tale est, vt detracta omni vilitate, sine vllis præmiis, fructibusque, per se ipsum possit
 iure laudari. quod quale sit, non tam definitione, qua sum vsus, intelligi potest (quan-
 quam aliquantum potest,) quam communi omnium iudicio, & opimi cuiusque stu-
 diis atque factis: qui permulta ob eam vnâ causam faciunt, quia decet, quia rectum, quia
 honestum est, etsi nullum consecuturum emolumentum vident. homines enim, etsi mul-
 tis aliis, tamen hoc vno à bestiis plurimum differunt, quod rationem habeant à natura,
 mentemque datam & acrem, & vigetem, celerrimèque multa simul agitantem, & vt ita
 dicam, sagacem: quæ & causas rerum, & cum præsentibus futura copulet, omnemque complectat-
 ur vitæ consequentis statum. Eademque ratio facit hominem hominum appeten-
 tem, cumque his natura & sermone & vsu congruentem: vt profectus à caritate dome-
 sticorum ac suorum, currat longius, & se implicet primum ciuium, deinde omnium
 mortalium societati: atque, vt ad Architam scripsit Plato, non sibi se soli natum me-
 minerit, sed patriæ & suis, vt perexigua pars ipsi relinquatur. Et quoniam eadem natu-
 ra cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi, quod facillimè appareat, cum vacui-
 ris, etiam quid in cælo fiat, scire aueamus: his initiis inducti, omnia vera diligimus, id
 est fidelia, simplicia, constantia: tum vana, falsa, fallacia odimus, vt fraudem, periuri-
 um, malitiam, iniuriam. Eadem ratio habet in se quiddam amplum atque magnificum,
 ad imperandum magis, quam ad parendum accommodum: omnia humana non tole-
 rabilia solum, sed etiam leuia ducens: altum quiddam, excelsum, nihil timens, nemi-
 ni cedens, semper inuictum. Atque his tribus generibus honestorum notatis, quartum
 sequitur, & eadem pulchritudine, & aptum ex illis tribus: in quo inest ordo & mode-
 ratio, cuius similitudine perspecta in formarum specie, ac dignitate, ab hac transitu est ad
 honestatem dictorum atque factorum. nam ex his tribus laudibus, quas antè dixi, & teme-
 ritatem reformidat, & non audet cuiquam aut dicto proteruo, aut facto nocere: vere-
 turque quicquid aut facere, aut loqui, quod parum virile videatur. Habes vndique; exple-
 tam atque perfectam Torquate formam honestatis: quæ tota his quattuor virtutibus,
 quæ à te quoque commemoratz sunt, continetur. Hanc se tuus Epicurus omnino ig-
 norare dicit, quam, aut qualem esse velint, qui honestate summum bonum metiantur.
 Si enim ad honestatem omnia referantur, nec in ea voluptatem dicant inesse: ait eos
 inani voce sonare (his enim ipsis verbis vtitur) neque intelligere, neque videre, sub hac
 voce honestatis quæ sit subiicienda sententia. Vt enim consuetudo loquitur, id so-
 lum dicitur honestum, quod est populari fama gloriosum, quod, inquit, quanquam
 voluptatibus quibusdam est sæpe iucundius, tamen expeditur propter voluptatem.
 Videtne quam sit magna dissensio? Philosophus nobilis, à quo non solum Græcia
 & Italia, sed etiam omnis barbaria commota est, honestum quid sit, si id non est in
 voluptate, negat se intelligere: nisi fortè illud, quod multitudinis rumore laudatur.
 Ego autem hoc, etiam turpe esse sæpe iudico: & si quando turpe non sit, tamen non
 esse nõ turpe, cum id à multitudine laudetur. quod si sit ipsum per se rectum atque lau-
 dabile: non ob eam causam tamen illud dici honestum esse, quia laudetur à multis:
 sed quia tale sit, vt, vel si ignoraret id homines, vel si obmutuissent, sua tamè esset pul-
 chritudine, speciemque laudabile. Itaque idem natura victus, cui obstiti non potest, di-
 cit alio loco id, quod à te etiam paullo antè dictum est: non posse iucundè viuì, nisi etià
 honestè. Quid nunc, honestè, dicitur idemne, quod iucundè: ergo ita, non posse honestè
 viuì, nisi honestè viuatur. An sine populari fama? sine ea igitur iucundè negat posse vi-
 ui? Quid turpius, quam sapientis vitæ ex insipientium sermone pendere? Quid ergo
 hoc loco intelligit honestum? certè nihil, nisi quod possit ipsum propter se iure lau-
 dari. nam si propter voluptatē: quæ est ista laus, quæ possit è macello peti? Non is vir
 est, vt, cum honestatē eo loco habeat, vt sine ea iucundè neget posse viuì, illud honestū,
 quod populare sit, sentiat, & sine eo iucundè neget viuì posse: aut quicquid aliud honestū

intelligat, nisi quod sit rectū ipsum, quod per se, sua vi, sua natura, sua sit sponte laudabile. Itaque Torquate cum diceret clamare Epicurū non posse iucundē viui, nisi honestē, & sapienter, & iuste viueretur: tu ipse mihi gloriari videbare, tanta vis inerat in verbis propter earum rerum, quæ significabantur iis verbis, dignitatē, vt altior fieres, vt interdum insisteres, vt nos intuens, quasi testificarere, laudari honestatem & iustitiam aliquando ab Epicuro. Quam te decebat iis verbis vt, quibus si philosophi non venerationem, philosophia omnino non egeremus! Istorum enim verborum amore, quæ perrarō appellantur ab Epicuro, sapientiæ, fortitudinis, iustitiæ, temperantiæ, præstantissimis ingeniis homines se ad philosophiæ studium contulerunt. Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus: quibus sapientiam non cernimus, quam illa ardentes amores excitaret sui, si videretur! Cur tandem? an quod illa callida est, vt optimē possit architectari voluptates? cur iustitia laudatur? aut vnde est hoc contritum vetustate proverbium, *QUIVCM IN TENEBRIS MICES?* Hoc dictum in vna re, latissimē patet: vt in omnibus factis re, non teste moueamur. Sunt enim leuia & perinfrima, quæ dicebantur à te, cum animi conscientia improbos excruciarum, tum etiam poenæ timore: quæ aut afficiuntur, aut semper sunt in metu ne afficiantur aliquādo. Non oportet timidum, aut imbecillum animo fingi: non bonū illum virum, qui, quicquid fecerit ipse, se cruciet, omniāque formidet, sed omnia callidē referentem ad vtilitatem, acutū, verū, veteratorem, faciliē vt excogitet quo modo occultē, sine teste, sine vllō cōscio fallat. An tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum prætor quæstionem inter sicarios exercuisset, ita apertē cepit pecunias ob rem iudicandam, vt anno proximo P. Scæuula tribunus pl. ferret ad plebem, vellente de ea re queri. quo plebiscito, decreta à senatu est consuli quæstio Cn. Cæpioni. Profectus in exsulum Tubulus statim, nec respondere ausus: erat enim res aperta. Non igitur de improbo, sed callidē improbo quærimus: qualis Q. Pompeius in scedere Numantino insitiando fuit. nec verò omnia timentē: sed primū qui animi conscientiam non curret: quam scilicet comprimere nihil est negotij, is enim, qui occultus & tectus dicitur, tantum abest vt se indicet, perficiet etiam vt dolere alterius improbē facto videatur. quid est enim aliud, esse verfutum? Memini me adesse P. Sextilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, se esse heredem Q. Fadio Gallo, cuius in testamento scriptum esset, se ab eo rogatum; vt omnis hereditas ad filium perueniret. id Sextilius factum negabat. poterat autem impune. quis enim redargueret? nemo nostrum negabat. eratque veri similis, hunc mentiri, cuius interesset, quam illum, qui id se rogasse scripserat, quod debuisset rogare. Addebat etiam, se in legem Voconiam iuratum contra eam facere non audere, nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adolescentes, sed & multi amplissimi viri: quorum nemo consuevit plus fadiæ dandum, quam posset ad eam lege Voconia peruenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem: vnde, si secutus esset eorum sententiam, qui honesta & recta emolumentis omnibus & commodis anteponebant, ne nummum quidē vnum attigisset. Num igitur postea censes anxio animo, aut sollicito fuisse? nihil minus. contrāque, illa hereditate diues, ob eamque rem lætus. magni enim æstimabat pecuniam non modō non contra leges, sed etiam legibus partam: quæ quidem vel cum periculo est querenda vobis. est enim effectrix multarum & magnarum voluptatum. Vt igitur illis, qui recta & honesta quæ sunt, ea statuunt per se expetenda, ad eunda sunt quæuis pericula decoris, honestatisque causa: sic vestris, qui omnia voluptate metuitur, pericula ad eunda sunt, vt adipiscantur magnas voluptates. Si magna res, magna hereditas agetur, cum pecunia voluptates pariantur plurimæ, idem erit Epicuro vestro faciendum, si suum finem bonorum sequi volet, quod Scipioni magna gloria proposita, si Annibalem in Africam retraxisset. Itaque quantum adiit periculum? ad honestatem enim ille omnem conatum suum referebat, non ad voluptatem. Sic vester sapiens magno aliquo emolumento commotus, cum casu, si opus fuerit, dimicabit. Occultum facinus esse

potuerit,

potuerit, gaudebit: deprehensus, omnem poenam contemnet. erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exsiliū, ad ipsum etiam dolorem, quem quidem vos, cum improbis poenam proponitis, impatibilem facitis: cum sapientem semper bonius habere vultis, tolerabilem. Sed finge non solum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, verum etiam præpotentem, ut M. Crassus fuit: qui tamen solebat vi suo bono, ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda. esse enim quamuis velit iustus, iniquus poterit impune. Quam multa verò iniuste fieri possunt, quæ nemo possit reprehendere? Si te amicus tuus moriens rogauerit, ut hereditatem reddas suæ filiæ, nec vsquam id scripserit, ut scripserit Fadius, nec cuiquam doleat vi suo bono, tu quidem reddes: ipse Epicurus fortasse redderet: ut Sex. Pæduceus Sex. F. is, qui hunc nostrum reliquit, effugiem & humanitatis & probitatis suæ filium, tum doctus, tum omnium vir optimus & iustissimus: cum sciret nemo, cum rogatum à C. Plautio equite Ro. splendido Nursino, vltro ad mulierem venit, eique nihil opinanti viri mandatum exposuit, hereditatemque reddidit. Sed ego ex te quæro (quoniam idem tu certe fecisses) nonne intelligis eo maiorem vim esse naturæ, quod ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & ut ipsi dicitis, ad voluptatem referitis: tamen ea facitis, quibus appareat non voluptatem vos, sed officium sequi? plûsq; rectam naturam, quam rationem prauam valere? Si scieris, inquit Carneades, aspiciam occultè latere vsipiam, & velle aliquem imprudentem super eam assidere, cuius mors tibi emolumento futura sit: improbe feceris, nisi monueris ne assideat: sed impune tamen id te constat facturum esse, quis enim coarguere possit? Sed nimis multa. perspicuum est enim, nisi æquitas, fides, iustitia proficiscantur à natura, & si omnia hæc ad utilitatem referantur, virum bonum non posse reperiri. Sed de his rebus satis multa in nostris de rep. libris sunt dicta à Lælio. Trāsfer idem ad modestiam vel temperantiam, quæ est moderatio cupiditatum rationi obediens. Satisne ergo pudori consulat, si quis sine teste libidini pareat: an est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiā si nulla comitetur infamia? quid fortes viri? voluptatumne calculis subductis prælium ineunt, sanguinem pro patria profundunt, an quodam animi ardore atque impetu concitati? Vtrum tandè censēs Torquate, imperiosum illum, si nostra verba audiret, tuamne de se orationem libentius auditurū fuisse, an meā: cum ego dicerem, nihil eum fecisse sua causa, omniāque reip. tu contrā nihil, nisi sua: si verò id etiam explanare velles apertius, dicerēs nihil eum fecisse, nisi voluptatis causa: quo modo cum tandem laturum fuisse existimas? Esto: fecerit, si ita vis, Torquatus propter suas vitilitates: malo enim dicere, quā voluptates, in tanto præsertim viro. num etiam eius collega P. Decius, princeps in ea familia consulatus, cum se deuoueret, & equo admissio in mediam aciem Latinorum irrueret, aliquid de voluptatibus suis cogitabat? Nam ubi eam caperet, aut quando, cum sciret sibi confestim esse moriendum, eāque mortem ardentiore studio peteret, quā Epicurus voluptatem peritendam putat? Quod quidem eius factum nisi esset iure laudatū, non esset imitatus quarto consulatu suo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, consul cecidisset in prælio, seque è continenti genere tertium victimam reip. præbuisset. Continuo me ab exemplis Græcis hoc modicum est: Leonidas, Epaminondas: tres aliqui, aut quattuor. ego si nostros colligere cœpero, perficiam illud quidem, ut se virtuti tradat constringendam voluptas: sed dies me deficiet. & ut A. Varius, qui est habitus iudex durior, dicere confessori solebat, cum datis testibus alij tamen citarentur, Aut hoc testium satis est, aut nescio quid satis sit: sic à me satis testium est datum. Quid enim? te ipsum dignissimum maioribus tuis voluptatibus induxit, ut adolecentulus eriperes P. Syllæ consulatum? quem cum ad patrem tuum retulisses, fortissimum virum, qualis ille vel consul, vel ciuis cum semper, tum post cōsulatum fuit: quo quidem auctore nos ipsi ea gessimus, ut omnibus potius, quā ipsi nobis consuluerimus.

50 At quā pulchrè dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatū aliquem

See in Liv. ms. P. 202.

officium ducerent, nisi vt voluptati ministrarent, & eam tantum ad aurem admonerent (si modò id pictura intelligi posset) vt caueret nequid perficeret imprudens, quod offenderet amicis hominum, aut quicquam, è quo oriretur aliquis dolor. Nos quidem virtutes sic nata sumus, vt tibi seruiremus: aliud negotij nihil habemus. At negat Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) quenquam, qui honestè non viuat, iucundè posse viuere. Quasi ego id eum, quid ille aiat, aut neget. illud quæro, quid ei, qui in voluptate summum bonum putat, consentaneum sit dicere. Quid affers, cur Thorius, Postumius, cur Chius, cur omnium magister Orata non iucundissimè vixerit? Ipse negat, vt antè dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi planè fatui sint, id est, nisi aut cupiant aut metuant. quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxurie licentiam pollicetur. his enim rebus detractis, negat se reperire in afortorum vita quod reprehendat. Nò igitur potestis voluptate omnia dirigentes aut tueri, aut retinere virtutem. nam nec vir bonus ac iustus haberi debet, qui, ne malum habeat, abstinet se ab iniuria. Nosti credo illud,

F. v. c. cur C. Horatius, qui murmurat vitarum frons exasperat, vixit in 3. de rebus phil. c. 4. d. ab est in 2. mo.

F. v. c. amatores somni docti legebat, qui pie metu agit.

- 15 " Nemo pius est, qui pietatem cauet. Caue quicquam putes esse verius: nec enim, dum metuit, iustus est: & certè si metuere destiterit, non erit. non metuet autem siue celare poterit, siue opibus magnis, quicquid fecerit, obtinere: certèque malet existimari bonus vir, vt non sit, quam esse, vt non putetur. Ita, quod certissimum est, pro vera certaque iustitia simulationem nobis iustitiæ traditis, præcipitisque quodammodo, vt nostram stabilem conscientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. quæ dici eadem de ceteris virtutibus possunt: quarum omnium fundamenta vos in voluptate, tanquam in aqua, ponitis. Quid enim? fortè mne possumus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, quamquam te non possum, vt ais, corrumpere: delector, inquam, & familia vestra, & 25 nomine. & hercule modò vir optimus, nostrique amantissimus A. Torquatus versatur ante oculos, cuius quantum studium, & quam insigne fuerit erga me temporibus illis, quæ nota sunt omnibus, scire necesse est vtrunque vestrum. quæ mihi ipsi, qui volo & esse & haberi gratus, grata non essent, nisi eum perspicerem mea causa mihi amicum fuisse, non sua. nisi hoc dicis sua, quod interest omnium rectè facere. si id dicis, vicimus. 30 id enim volumus, id contendimus, vt officij fructus sit ipsum officium. Hoc ille tuus non vult, omnibusque ex rebus voluptatem, quasi mercedem, exigit. Sed ad illum redeo. Si voluptatis causa cum Gallo apud Anienum depugnauit prouocatus, & ex eius spoliis sibi & torquem & cognomè induit ulla aliam ob causam, nisi quòd ei talia facta digna viro videbantur: fortè non tu coërcerentur, non sanctitate sua se tuebuntur. 35 bo temperantia, pœnæ, aut infamiae metu coërcerentur, non sanctitate sua se tuebuntur: quod adulterium, quod stuprum, quæ libido non se proripiet ac proiciet, aut occultatione proposita, aut impunitate, ac licentia? Quid illud, Torquate, quale tandem videtur: te isto nomine, ingenio, gloria, quæ facis, quæ cogitas, quæ contendis: quò referas, cuius rei causa perficere quæ conaris velis, quid optimum denique in vita iudices, non audere in conuentu dicere? Quid enim mereri velis iam, cum magistratum inieris, & in contionem ascenderis (est enim tibi edicendum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo: & fortasse etiam, si tibi erit visum, aliquid de maioribus tuis, & de te ipso 40 dicis more maiorum) quid merearis igitur, vt te dicas in eo magistratu omnia voluptatis causa facturum esse: tèque nihil fecisse in vita, nisi voluptatis causa? An me, inquis, 45 tam amentem putas, vt apud imperitos isto modo loquar? At tu eadem ista dic in iudicio, aut, si coronam times, dic in senatu. Numquam facies. Cur, nisi quòd turpis est oratio? Méne ergo, & Triarium dignos existimas, apud quos turpiter loquar? Verum esto. verbum ipsum voluptatis non habet dignitatem: nec nos fortasse intelligimus. hoc enim identidem dicitis, non intelligere nos voluptatem quâ dicatis. Rem videlicet diffuseilem & obscurâ, indiuiduâ, & intermundiâ, quæ nec sunt vlla, nec possunt esse intel-

ligimus: voluptas, quæ passeribus omnibus nota est, à nobis intelligi non potest. Quid, si efficio, ut fateare me non modò, quid sit voluptas, scire (est enim iucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu velis esse: cum enim eam ipsam vis, quam modò ego dixi: & ei nomen imponis, in motu ut sit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quandam summam voluptatem, cui addi nihil possit. eam tum adesse, cum dolor omnis abfit, eamque stabilem appellas. Sit sanè ista voluptas. Dic in quouis concuentu, te omnia facere, ne doleas. Si ne hoc quidem satis ample, satis honestè dici putas, dic te omnia & in isto magistratu, & in omni vita utilitatis tuæ causa facturum, nihil nisi quod expediat, nihil denique nisi tua causa: quem clamorem contionis, aut quam spem consulationis eius, qui tibi paratissimus est, futuram putes: eamne rationem sequare, qua tecum ipse, & cum tuis utare, profiteri autem, & in medium proferre non audeas? At verò illa, quæ Peripatetici, quæ Stoici dicunt, semper tibi in ore sunt: in iudiciis, in senatu, officium, æquitatem, dignitatem, fidem, recta, honesta, digna imperio, digna populo Romano, omnia pericula pro reip. mori pro patria. Hæc cum loqueris, nos varones stupemus, tu videlicet tecum ipse rides. Nam inter ista tam magnifica verba, tamque præclara non habet ullum voluptas locum, non modò illa, quam in motu esse dicitis, quam omnes urbani, rustici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, voluptatem vocant: sed ne hæc quidem stabilis, quam præter vos nemo appellat voluptatem. Vide ne non debeas verbis nostris uti, sententiis tuis. Quòd si vultum tibi, si incesum fingeres, quo grauior viderere: non esses tui similis. verba tu fingas, & ea dicas, quæ non sentias, aut etiam, ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur. Vide, quæ so, rectumne sit. Mihi quidem eæ veræ videntur opiniones, quæ honestæ, quæ laudabiles, quæ gloriosæ, quæ in senatu, quæ apud populum, quæ in omni cœtu, concilioque proferendæ sunt: ne id non pudeat sentire, quod pudeat dicere. Amicitia verò locus ubi esse potest, aut quis amicus esse cuiquam, quem non ipsum amet propter ipsum? Quid autem est amare, ex quo nomen amicitia ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quammaximis, etiam si ad se ex iis nihil redeat? Et quidem prodest, inquis, mihi eo esse animo. Immodè videri fortasse. esse enim, nisi eris, non poteris: qui autem esse poteris, nisi te amor ipse ceperit? quod nō subducta utilitatis ratione effici solet, sed ipsum à se oritur, & sua sponte nascitur. At enim sequor utilitatem. manebit ergo amicitia tam diu, quam diu sequetur utilitas: & si utilitas amicitiam constituit, tollet eadem. Sed quid ages tandem, si utilitas ab amicitia (ut sit sæpe) defecerit? relinquēsne? quæ ista amicitia est? retinebis? quā cōuenit? quid enim de amicitia statueris, vides. ne in odium veniam, si amicum destitero tueri. Primū cur ista res digna odio est? numquid est, nisi quod turpe est? si, ne si incōmodo quidem afficiare, non relinques amicum: tamen, ne sine fructu alligatus sis, ut moriatur, optabis. Quòd si non modò utilitatem tibi nullam afferet, sed iacturæ rei familiaris erunt faciundæ, labores suscipiendi, adeundum vitæ periculum: ne tum quidem te respicies, & cogitabis sibi quemque natum esse, & suis voluptatibus? Vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico, ut Pythagoræus ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum sis, dices te esse Orestem, ut mori pro amico? aut si esses Orestes, Pyladem refelleres, te indicares? & si id non probares, quo minus ambo vnà necaremini, non deprecare? Faceres tu quidem Torquate hæc omnia. nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te prætermisurum credam aut mortis, aut doloris metu. Non queritur autem, quid naturæ tuæ consentaneum sit, sed quid disciplinæ. Ratio ista, quam defendis, præcepta, quæ didicisti, quæ probas, funditus evertunt amicitiam: quāuis eam Epicurus, ut facit, in cælum efferat laudibus. At coluit ipse amicitias. Quasi quis illum neget & bonum virum, & comem, & humanum fuisse. de ingenio eius in his disputationibus, non de moribus queritur. Sit ista in Græcorum leuitate peruersitas, qui maledictis insectantur eos, à quibus de veritate dissentiunt. Sed quāuis comis in amicitia tuendis fuerit: tamen,

tamen, si hæc vera sunt (nihil enim affirmo) non satis acutus fuit. At multis se probauit: & quidem iure fortasse: sed tamen non grauissimum est testimonium multitudinis. in omni enim arte, vel studio, vel quauis sciētia, vel in ipsa virtute, optimū quidque rarissimū est. Ac mihi quidem, quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei & fuerunt, & hodie sunt, & in amicitiiis fideles, & in omni vita constantes & graues, nec voluptates, sed officio con-

5 filia moderantes, hoc videtur maior vis honestatis, ita enim viuunt quidam, vt eorum vita probetur, refellatur oratio. atque vt ceteri existimātur dicere melius, quā facere: sic hi mihi videntur facere melius, quā dicere. Sed hæc nihil sanē ad rem. illa videamus, quæ at te de amicitia dicta sunt. è quibus vnum mihi videbar ab ipso

10 Epicuro dictum agnoscere: amicitiam à voluptate non posse diuellī, ob eāque rem colendam esse, quod sine ea tutō, & sine metu viui non posset, ne iucundē quidem posset. Satis est ad hoc responsum. Attulisti aliud humanius horum recentiorum, numquam dictum ab ipso illo, quod sciam: primō vtilitatis causa amicum expetere: eū autem vsus accessisset, tum ipsum amari propter se, etiam omīssa spe voluptatis. Hoc etsi multis modis

15 reprehendi potest, tamen accipio quod dant. mihi enim satis est, ipsis non satis. nam aliquando posse rectē fieri dicunt nulla nec expectata, nec quaesita voluptate. Posuisti autem, dicere alios fœdus quoddam inter se facere sapientis, vt, quemadmodum sint in se ipsos animati, eodem modo sint erga amicos: id & fieri posse, & sæpe esse factum, & ad voluptates percipiendas maximē pertinere. Hoc fœdus facere si poterunt, faciant etiam

20 illud, vt æquitatem, modestiam, virtutes omneis per se ipsas gratis diligant. At verō si fructibus, & emolumentis, & vtilitatibus amicitias colemus, si nulla caritas erit, quæ faciat amicitiam ipsam sua sponte, vi sua, ex se, & propter se expetendam: dubium est, quin fundos & insulas amicis anteponamus? Licet hīc rursus ea commemorare, quæ optimis verbis ab Epicuro de laudibus amicitia dicta sunt. non quæro, quid dicat, sed quid con-

25 uenienter rationi possit, & sententiæ suæ dicere. Vtilitatis causa amicitia est quaesita. num igitur viliore tibi hunc Triarium putas esse posse, quā tua sint Puteolis granaria? Collige omnia, quæ soletis: præsidium amicorū. satis est tibi in te, satis in legibus, satis & in mediocribus amicitiiis prædijiciam cōtemni nō poteris. odium autem & inuidiam faciliē vitabis. ad eas enim res ab Epicuro præcepta dantur. & tamen non tantis vestigalibus ad

30 liberalitatem vtens, etiam sine hac Pyladæa amicitia, multorum te beneuolentia præclare & tuebere & munies. At quicum ioca, seria, vt dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia tecum optimē, deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac, ista esse non importuna. quid ad vtilitatem tantæ pecuniæ? Vides igitur, si amicitiam sua caritate meritiare, nihil esse præstantius: sin emolumento, summas familiaritates prædiorum pretio-

35 forum mercede superari. Me ipsum igitur ames oportet, non mea, si veri amici futuri sumus. Sed in rebus apertissimis nimium longi sumus. perfecto enim & concluso nec virtutibus, nec amicitiiis vsquam locum esse, si ad voluptatem omnia referantur nihil præterea magnopere dicendum. Attamen necui loco non videatur esse responsum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam. Quoniam igitur omnis summa

40 philosophiæ ad beatē viuendum refertur, idque vnum expetentes homines se ad hoc studium contrulerunt, beatē autem viuere alij in alio, vos in voluptate ponitis, item contrā, omnem infelicitatem in dolore: id primū videamus, beatē viuere vestrum quale sit. Atque hoc dabitis, vt opinor, si modō sit aliquid esse beatum, id oportere totum poni in potestate sapientis. nam si amitti vita beata potest, beata esse non potest. quis enim

45 confidit semper sibi illud stabile, & firmum perman surum, quod fragile & caducum sit? qui autem diffidit perpetuitati bonorum suorum, timeat necesse est, ne aliquando amissis illis sit miser. Beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest. nemo igitur esse beatus potest. neque enim in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis vita beata dici solet: neque appellatur omnino vita beata, nisi confecta atque absoluta. Nec potest quisquam aliās beatus esse, aliās miser. qui enim existimabit posse se miserum esse,

beatus non erit. nam cum semel est suscepta beata vita, tam permanet, quam ipsa illa ef-
 fectrix beatæ vitæ sapientia, neque expectat ultimum tempus ætatis: quod Cræso scri-
 bit Herodotus præceptum à Solone. Etenim quemadmodum tute dicebas, negat Epicu-
 rus diuturnitatem temporis ad beatè viuendum aliquid afferre, nec minorem volupta-
 tem percipi in breuitate temporis, quam si illa sit sempiterna. Hec dicuntur inconstantif-
 simè. Cum enim summum bonum in voluptate ponat, negat infinito tempore ætatis vo-
 luptatem fieri maiorem, quam finito atque modico. Qui bonum omne in virtute ponit,
 is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis. negat enim summum bono af-
 ferre incrementum diem. qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, quæ sibi is con-
 ueniet, si negabit voluptatem crescere longinquitate? Igitur ne dolorem quidem. An do-
 lor longissimus quisque est miserimus, voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit?
 Quid est igitur, cur ita semper deum appellet Epicurus beatum & æternum? demta enim
 æternitate nihilo beatorum Iupiter, quam Epicurus. vterque enim summo bono fruitur, id
 est voluptate. At enim hic etiam dolore. nam cum nihili facit, ait enim, se, si vratur, quam
 hoc suauis, dictum. Qua igitur re à deo vincitur, si æternitate non vincitur? in qua quid
 est boni, præter summam voluptatem, & eam sempiternam? Quid ergo atinet gloriosè
 loqui, nisi constanter loquere? In voluptate corporis, ad dam, si vis, animi, dum ea ipsa, vt
 vultis, sit quoque in corpore, situm est viuere beatè. Quid? istam voluptatem perpetuam
 quis potest præstare sapienti? nam quibus rebus efficiuntur voluptates, hæ non sunt in po-
 testate sapientis. non enim in ipsa sapientia positum est beatum esse, sed in iis rebus, quas
 sapientia comparat ad voluptatē. totum autem id externum: & quod externum, id in casu
 est. ita sit beatæ vitæ domina fortuna: quam Epicurus ait exiguum interuenire sapienti.
 Age, inquit, ista parua sunt: sapientem locupletat ipsa natura: cuius diuitias Epicurus ipse
 parabileis esse docuit. Hæc bene dicitur: nec ego repugno: sed inter se ipsa pugnat. negat
 enim tenuissimo victu, id est contentissimis escis & portionibus minorem voluptatem
 percipi, quam rebus exquisitis ad epulandum. Huic ego, si negaret quicquam inter-
 esse ad beatè viuendum, quali vteretur victu, concederem, laudarem etiam: verum enim
 diceret: idque Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi con-
 dimētum esse famem, portionis sitim: sed qui ad voluptatem omnia referens, viuit vt Gal-
 lonius, loquitur vt Frugi ille Piso, non audio. nec enim eum, quod sentiat, dicere existi-
 mo. Naturalis diuitias dixit parabileis esse, quod paruo esset natura contenta. Certè, nisi
 voluptatem tanti æstimaretis. Non minor, inquit, voluptas percipitur ex vilissimis rebus,
 quam ex pretiosis. Hoc est non modò corn non habere, sed ne palatum quidem. qui
 enim voluptatem ipsam contemnunt, iis licet dicere se acipenserem mænæ non antepo-
 nere: cui verò in voluptate summum bonum est, huic omnia sensu, non ratione, sunt iu-
 dicanda, eaque dicenda optima, quæ sunt suauissima. Verum esto: consequatur sum-
 mas voluptates non modò paruo, sed fermè nihilo, si potest: si voluptas nō minor in na-
 sturtio illo, quo vefci Persas esse solitos scribit Xenophon, quam in Syracusanis mensis,
 quæ à Platone grauiter vituperantur: sit, inquam, tam facilis, quam vultis, voluptatis com-
 paratio. quid de dolore dicemus? cuius tanta tormenta sunt, vt in his beata vita, si modò
 dolor summum malum est, esse non possit. ipse enim Metrodorus, pæne alter Epicurus,
 beatum esse describit his ferè verbis: cum corpus bene constitutum sit, & sit exploratum
 ita futurum. An id exploratū cuiquam potest esse, quo modo sese habiturum sit corpus,
 non dico ad annum, sed ad vespem? Dolor igitur, id est summū malum, metuetur sem-
 per, etiam si non aderit. iam enim adesse poterit. Quis potest igitur habitare in beata vita
 summi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro negligendi doloris. Iam ipsum ab-
 surdum, maximum malum negligi. Sed quæ tādē ista ratio est? Maximus dolor, inquit,
 brevis est. Primū, quid tu dicis breue? deinde dolorem quem maximum? Quid enim?
 summus dolor plureis dies manere non potest? Vide ne etiam menses, nisi fortè eum di-
 cis, qui, simul atque arripuit, interficit. Quis istum dolorem timet: illum mallem leuare,

quo optimum atque humanissimum virum Cn. Octavius M. filium, familiarem meum; confici vidi: nec verò semel, nec ad breue tempus, sed & sæpe planct, & diu. Quos, dii immortales, ille, cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perferbat: nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat: tantummodo laboriosus videbatur. at miser, si in vitiosa & flagitiosa vita afflueret voluptatibus. Quod autem magnum dolorem, breuem: longinquum, leuem esse dicitis: id non intelligo quale sit. video enim & magnos, & eodem longinquos dolores. Quædam alia toleratio est verior: qua uti vos non potestis, qui honestatem ipsam per se non amatis. Fortitudinis quædam præcepta sunt, ac pene leges, quæ examinari virum vetant in dolore. Quamobrem turpe putandum est, non dico dolere (nam id quidem est interdum necesse) sed saxum illud Lemnium clamore Philoctetæo funestare:

„ Quod eiulatu, questu, gemitu, stremitibus

„ Resonando mutum, flebileis voces refert.

Huic Epicurus comparat se, si potest,

v. l. comparat se quod potest,

„ Cui viperino morsu venæ viscerum

„ Veneno imbutæ tætos cruciatus cient.

Sit Epicureus Philocteta: si grauis dolor, brevis. At iam decimum annum in spelunca iacet. Si longus, levis: dat enim intervalla, & relaxat. Primum non sæpe: deinde quæ est ista relaxatio, cum & præteriti doloris memoria recens est, & futuri atque impendentis torquet timor? Moriat, inquit. Fortasse id optimum, sed ubi illud, plus semper voluptatis? Si enim ira est, vide ne facinus facias, cum mori suades. Potius ergo illa dicantur, turpe esse viro debilitari dolore, frangi, succumbere. nam ista vestra, si grauis, brevis: si longus, levis: dictata sunt. Virtutis, magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomentis dolor mitigari solet. Audi, ne longè abeam, moriens quid dicat Epicurus: & intellige facta eius

„ cum dictis discephare. *Epicurus Hermachio S.* Cum ageremus, inquit, viræ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus hæc. Tanti autem morbi aderant vesicæ & viscerum, & nihil ad eorum magnitudinē posset accedere. — Ecce miserum hominem, si dolor summum malū est, dici aliter non potest. Sed audiamus ipsum.

„ Compensabatur tamen, inquit, cum his omnibus animi lætitiis, quam capiebā ex memoria rationum, inuictorumque nostrorum. Sed tu, ut dignum est tua erga me, & erga philosophiam volūtatē, ab adolescentia suscepta, fac ut Metrodori tuare liberos. — Non ego iam Epaminondæ, non Leonidæ mortē huius morti antepono: quorum alter, cum vicisset Lacedæmonios apud Mantinæam, simulque ipse graui vulnere exanimari videret: se ut primum despexit, quæsiuit saluūne esset clypeus. Cum saluum esse flentes sui respōdissent, rogauit essēntne fusi

hostes: cumque id quoque, ut cupiebat, audiuiisset, euelli iussit eam, qua transfixus erat, hastam. ita multo sanguine profuso in lætitiis & in victoria est mortuus. Leonidas autē rex Lacedæmoniorum se in Thermopylis, trecentosque eos, quos eduçerat Sparta, cum esset proposita aut fuga turpis, aut gloriosa mors, opposuit hostibus. Præclara mortis sunt imperatoris: philosophi autem in suis lectulis plerumque moriuntur. Refert tamen, in quo sita videatur esse morienti magna laus. Compensabatur, inquit, cum summis doloribus lætitiis. Audio equidem philosophi vocem, Epicure. Sed quid tibi dicendum sit, oblītus es. Primum enim, si vera sunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc est, si vera sunt tua scripta & inuenta, gaudere non potes. nihil enim iam habes, quod ad corpus referas. est autem atē semper dictum, nec gaudere quenquam nisi propter corpus, nec dolere.

Præteritis, inquit, gaudeo. Quibusnam præteritis: si ad corpus pertinentibus, rationes tuas te video compensare cum istis doloribus, non memoriam corpore perceptarum voluptatum. si autem ad animum, falsum est, quod negas animi vllum esse gaudium, quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodori liberos commendas? Quid ex isto tuo egregio officio, & tanta fide (sic enim existimo) ad corpus refers? Huc & illuc Torquate vos verferis licet. nihil in hac præclara epistola scriptum ab Epicuro congruens & con-

ueniēs decretis eius reperietis. Ita redarguitur ipse à seſe, veniētiſque ſcripta eius probitate ipſius, ac moribus. nam iſta commendatio puerorum, memoria & caritas amicitiae, ſummorum officiorū in extremo ſpiritu conſeruatio, indicat in natam eſſe homini probitatem gratulam, nō inuitatam voluptatibus, nec praeiorum mercedibus euocatam. quod enim teſtimonium maius quaerimus, quā honeſta & recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe, cū videamus tanta eſſe officia morientis: Sed vt epiſtolam laudandam arbitror eam, quam modò totidē ſerē verbis interpretatus ſum (quanquam ea cum ſententia eius philoſophi nullo modo congruebat) ſic eiufdem teſtamentum non ſolū à philoſophi grauitate, ſed etiam ab ipſius ſentētia iudico diſcrepare. ſcripſit enim & multis ſæpe verbis, & breuiter, aptēque in eo libro, quem modò nominauī, mortem nihil ad nos pertinere. **Q**UOD ENIM DISSOLVTVM ſit, id eſſe ſine ſenſu: quod autem ſine ſenſu ſit, id nihil omnino ad nos pertinere. Hoc ipſum elegātius poni, meliūſque potuit. nam quod ita poſitum eſt, quod diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu: id eiufmodi eſt, vt non ſatis planē dicat, quid ſit diſſolutum. ſed tamen intelligo, quid velit. quæro autē, quid ſit, quod, cū diſſolutione, id eſt morte, ſenſus omnis exſtinguatur: & cū reliquū nihil ſit omnino, quod pertineat ad nos, tam accuratē, tamque diligenter caueat & ſanciat, vt Amynomachus & Timocrates heredes ſui de Hermachi ſententia dent, quod ſaris ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis menſe Gamelione: itēque omnibus menſibus vicēſimo die lunæ dent ad eorum epulas, qui vnā ſecum philoſophati ſint: vt & ſui, & Metrodori memoria colatur. Hæc ego non poſſum dicere non eſſe hominis & belli, & humani: ſapientis verò nullo modo, phyſici præſertim, quem ſe ille eſſe vult, putare vllum eſſe cuiusquam diem natalem. Quid: verēne poteſt eſſe dies ſæpius, qui ſemel fuit: Certē nō poteſt. An eiufdem modi? ne id quidem, niſi cū multa annorum interceſſerint millia, & omnium ſiderū eōdem, vnde proſecta ſint, fiat ad vnum tempus reuerſio. Nullus eſt igitur cuiusquam dies natalis. At habetur. Et ego ſcilicet id neſciebam. Sed vt ſit, etiā nunc poſt mortem coletur: idque teſtamento cauebit iſ, qui vobis quaſi oraculum ediderit, nihil mortem ad nos pertinere: Hæc non erant eius, qui innumerabileſ mundos, infinitaſque regiones, quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas, mente peragrauiſſet. Nunquid tale Democritus: vt alios omittam, hūc appello, quem ille vnum ſecutus eſt. Quod ſi dies notandus fuit, cū ne potius, quo natus: an cum, quo ſapiens factus eſt: Non potuit, inquires, fieri ſapiens, niſi natus eſſet. Iſto modo ne ſi auiā quidem eius nata nō eſſet. Res tota, Torquate, non doctōrum hominum, velle poſt mortem epulis celebrari memoriam ſui nominis, quos quidem dies quinadmodum agatis, & in quantam hominum facietorum vrbaniſſimam incurraſtis, non dico. nihil opus eſt litibus. tantum dico, magis fuiſſe veſtrum agere Epicuri diem natalem, quā illum teſtamento cauere, vt ageretur. Sed, vt ad propoſitum reuertamur (de dolore enim cū diceremus, ad iſtam epiſtolam delati ſumus) nūc totum illud concludi ſic licet: Qui in ſummo malo eſt, iſ cum in eo eſt, non eſt beatus: Sapiens autem ſemper eſt beatus, & eſt aliquando in dolore: Non eſt igitur ſummum malum dolor. Iam illud quale tandem eſt: bona præterita non effluere ſapientia, mala meminiffe nō oportere. Primum in noſtrā poteſtate eſt, quid meminimus: Themiftocles quidem, cū ſi Simonides, aut quis alius artē memoriæ polliceretur, Obliuioniſ, inquit, malle. nam meminī etiam quæ nolo: obliuiſci non poſſum quæ volo. Magno hic ingenio. Sed res ſe tamen ſic habet, vt nimis imperioſi philoſophi ſint, vetare meminiffe. Vide, ne Manliana ſint iſta veſtra, aut maiora etiam, ſi imperes quod ſacere non poſſim. Quid, ſi etiam iucunda memoria eſt præteritorū malorum: vt pro uerbis nonnulla veriora ſint, quā veſtra dogmata. Vulgò enim dicitur, **I**VCVNDI ACTI labores. Nec malè Euripides: concludam, ſi potero, Latine: Græcum enim hunc verſum noſtis omnes,

„ Suauis laborum præteritorum memoria.

Sed ad bona præterita redeamus. quæ ſi à vobis talia dicerentur, qualibus C. Marius vti poterat, vt expulſus, egens, in palude demerſus, tropæorū recordatione leuaret dolorem ſuum,

suum, audirem: & planè probarem. nec enim absolui beata vita sapientis, nec ad exitum perducì poterit, si prima quaque bene ab eo còsulta atque facta, ipsius obliuione obruentur. Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio beatam vitam facit, & quidem corpore perceptarum. nam siquæ sunt aliæ, falsum est, omneis animi voluptates esse è corporis societate. Corporis autè voluptas si etiam præterita delectat, non intelligo cur Aristoteles Sardanaippi epigramma tantopere derideat: in quo ille rex Assyriæ gloriatur se omneis secum libidinum voluptates abstulisse. Quod enim ne viuis quidem, inquit, diutius sentire poterat, quàm dum fruebatur: quo modo id potuit mortuo permanere? Fluit igitur voluptas corporis, & prima quæque auolat: sæpiùsque relinquit causas pœnèdendi, quàm recordandi. Itaque beator Africanus cum patria illo modo loquens,

Define Roma tuos hosteis: — reliqua præclare,

„ Nanque tibi monumenta mei peperere labores:

Laboribus hic præteritis gaudere iubet voluptatibus. hic se ad ea reuocat, è quibus nihil vnquam retulerit ad corpus: totus hæres in corpore. Illud autem ipsum quò obtineri potest, quod dicitis omneis animi & voluptates, & dolores ad corporis voluptates & dolores pertinere: nihilne te sua sponte delectat vnquam? Video, quicum loquar. Te igitur, Torquate, ipsum per se nihil delectat: omitto dignitatem, honestatem, speciem ipsam virtutis, de quibus antè dictum est: hæc leuiora ponam: pœma, aut orationem cum aut scribis, aut legis, cum omnium factorum, cum regionum conquisitis historiam: signum, tabula, locus amœnus, ludi, venatio, villa Luculli (nam si tuam dicerem, latebram haberes, ad corpus diceres pertinere) sed ea, quæ dixi, ad corpusne refers? An est aliquid, quod te sua sponte delectet? Aut pertinacissimus fueris, si in eo persisteris, ad corpus ea, quæ dixi, referri: aut deserueris totam Epicuri voluptatem, si negaueris. Quòd verò à te disputatū est, maiores esse voluptates, & dolores animi, quàm corporis, quia trium temporum particeps animus sit, corpore autem præsentia solum sentiantur: quò probari potest, vt is, qui propter me aliquid gaudeat, plus, quàm ego ipse, gaudeat: Animi voluptas oritur propter voluptatem corporis: & maior est animi voluptas, quàm corporis. ita fit, vt gratulatio lætior sit, quàm is, cui gratuletur. Sed dum efficere vultis beatum sapientem, cum maximas animo voluptates percipiat, omnibùsque partibus maiores, quàm corpore: quid occurrat, non videtis. animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus maiores, quàm corporis. ita miser sit aliquando necesse est is, quem vos beatum semper vultis esse. nec verò id, dum omnia ad voluptatem, dolorémque referetis, efficietis vnquam. Quare aliud aliquod, Torquate, hominis summum bonum reperiendum est. voluptatem bestiis concedamus: quibus vos de summo bono testibus vtì soletis. Quid, si etiam bestię multa faciunt duce sua quæque natura partim indulgenter vel cum labore, in gignendo, in educando, vt per facile appareat aliud quiddam iis propositum, non voluptatem? Turtures & cursu & peregrinatione lætantur: cògregatione aliæ cœtum quodam modo ciuitatis imitantur. Videmus in quodam volucrū genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam, in multis etiam disciplinam. Ergo in bestiis erant secreta à voluptate humanarū quædam simulacra virtutum: in ipsis hominibus virtus nisi voluptatis causa nulla erit? hominì, qui ceteris animantibus plurimum præstat, præcipui à natura nihil datum esse dicemus: Nos verò, si quidem in voluptate sint omnia, longè, multumque superamur à bestiis, quibus ipsa terra fundit ex sese pastus varios, varièque abundantes nihil laborantis: nobis autem aut vix, aut ne vix quidem, suppetunt multo labore quæritibus. Nec tam eni villo modo summum pecudum bonum, & hominis, idem mihi videri potest. quid enim tanto opus est instrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concursu honestissimorum studiorum, tanto virtutum comitatu, si ea nullam ad aliam rem, nisi ad voluptatem conquiruntur: vt si, cum Xerxes, tantis clãsibus, tantisq̃ue equestribus & pedestribus copiis, Helle ponto iuncto, Athone perosso, maria ambulasset, terrarūq; nauigasset, cum tãto impetu in Græciam venisset, causam eius quis ex eo quæreret tantarum

copiarum, tantique bellum se afferre ex Hymetto voluisse diceret, certe sine causa videtur tanta conatus: sic nos sapientem plurimis & grauissimis artibus atque virtutibus instructum & ornatum non, ut illum, maria pedibus peragantem, classibus monteis, sed omne cælum, totamque cum vniuerso mari terram mente complexum, voluptatem petere si dicemus, mellis causa dicemus tanta molitum. Ad aliora quædam & magnificentiora, mihi crede Torquate, nati sumus: nec id ex animi solum partibus, in quibus inest memoria rerum innumerabilium, & ea quidem infinita, inest coniectura consequentium, non multum à diuinatione differens, inest moderator cupiditatis pudor, inest ad humanam societatem iustitiæ fida custodia, inest in perpetiendis laboribus, ad eundisque periculis firma & stabilis doloris, mortisque contentio. Ergo hæc in animis: tu autem etiam membra ipsa, sensusque considera: qui tibi, ut reliquæ corporis partes, non comites solum virtutum, sed ministri etiam videbatur. Quid, si in ipso corpore multa voluptati præponenda sunt, ut vires, valetudo, velocitas, pulchritudo: quid tandem in animis censes, in quibus doctissimi illi veteres inesse quiddam cælestis & diuinum putauerunt? Quod si esset in voluptate summum bonum, ut dicitis, optabile esset in voluptate maxima nullo intervallo interiecto, dies, noctisque versari, cum omnes sensus dulcedine omni quasi perfusi moueretur. Quis est autem dignus nomine hominis, qui vnum diem totum velit esse in isto genere voluptatis? Cyrenaici quidem non recusant. vestri hæc verecundius: illi fortasse constantius. Sed lustremus animo non has maximas artes, quibus qui cæbant, inertes à maioribus nominabantur: sed quæro, Num existimes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum: sed Phidiam, Polycletem, Zeuxin ad voluptates, artes suas direxisse. Ergo opifex plus sibi proponit ad formarum, quam cuius excellens ad factorum pulchritudinem? Quæ autem est alia causa erroris tanti, tam longè, latèque diffusi, nisi quod is, qui voluptatem summum bonum esse decernit, non cum ea parte animi, in qua inest ratio atque consilium, sed cum cupiditate, id est cum animi leuissima parte deliberat? Quæro enim de te: si sunt dii, ut vos etiam putatis, qui possint esse beati, cum voluptates corpore percipere non possint: aut, si sine eo genere voluptatis beati sunt, cur similem animi vsum in sapiente esse nolitis. Lege laudationes Torquate non eorum, qui sunt ab Homero laudati, non Cyri, non Agesilai, non Aristidis, non Temistoclis, non Philippi, non Alexandri: lege nostrorum hominum, lege vestræ familiæ: neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus comparandum voluptatum diceretur. Non eclogia monumentorum id significat, velut hoc ad portam? “ Vno ore cui plurimæ consentiunt gætes, populi primum fuisse virum. — Id ne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur, primum populi fuisse, quod præstantissimus fuisset in conficiendis voluptatibus? Ergo in iis adolescentibus bonam spem esse dicemus, & magnam indolem, quos suis commodis inferuituros, & quicquid ipsis expediat, facturos arbitramur? Nonne videmus, quanta perturbatio rerum omnium consequatur? quanta confusio? Tollitur beneficium: tollitur gratia, quæ sunt vincula concordie. Nec enim, si tuam ob causam cuiquam commodos, beneficium illud habendum est, sed generatio: nec gratia deberi videtur ei, qui suam ob causam commodauerit. Maximas verò virtutes iacere omnis necesse est voluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimæ, quæ, nisi honestas natura plurimum valeat, cur non cadant in sapientem non est facile defendere. Ac ne plura complectar (sunt enim innumerabilia) noli laudari virtus voluptatis aditus intercludat necesse est. quod iam à me expectare noli. tute introspecte in mentem tuam ipse: eamque omni cogitatione pertractans, percontare ipse te, perpetuisne malis voluptatibus perfruens, in ea, quam sæpe vsurpabas, tranquillitate degere omnem ætatem sine dolore, assumpto etiam illo, quod vos quidem adiungere soletis, sed fieri non potest sine doloris metu: an, cum de omnibus gentibus optime mererere, cum opem indulgentibus salutemque ferres, vel Herculis perpeti ærumnas, sic enim maiores nostri labores non fugiēdos, tristissimo tamen verbo ærumnas etiam in deo nominauerunt. Exigerem ex te, cogeremque ut responderes, nisi vererer, ne

Herculem

Herculem ipsum ea, quæ pro salute gentium summo labore gessisset, voluptatis causa gessisse diceret. Quæ cum dixissem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos ista referam: & quam aliquid ipse poteram, tamen inuenire malo paratioris familiaris nostros. Credo, Syronem dicis & Philodamum, cum optimos viros, tum doctissimos homines. Res, inquit, intelligis. Age sanè, inquam, sed erat æquius Triarium aliquid de nostra diffensione iudicare. Immo, inquit, arridens, iniquum, hac quidem de re. tu enim ista lenius: hic Stoicorum more nos vexat. Tum Triarius, Posthac quidem, inquit, audacius. nam hæc ipsa mihi erūt in promptu, quæ modò audiui: nec antè aggrediar, quam te ab istis, quos dicis, instructū videro. Quæ cum essent dicta, finem fecimus & ambulandi & disputandi.

10

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM AD BRVTVM
LIBER III.

15

20

25

30

35

40

45

50

OLVPTATEM quidem, Brute, si ipsa pro se loquatur, nec tam pertinnaceis habeat patronos, concessuram arbitror conuictam superiore libro dignitati. etenim sit impudens, si virtuti diutius repugnet, aut si honestis iucunda anteponat, aut plurius esse contendat dulcedinem corporis. *F. v. in m. tit. lat. tra. nem. ex. en. v. l. ut optin. cum. l. an. l. leg. v. s. m. v. l. tra.* ris titillantem, ex caue natam letitiam, quam grauitatem animi, atque constantiam. Quare illam quidem dimittamus, & suis se finibus tene-
re iubeamus, ne blanditiis eius, illecebrisque impediatur disputandi seueritas. quærendū est enim, ubi sit illud summum bonum, quod reperire volumus: quoniam & voluptas ab eo remota est, & eadem ferè contra eos dici possunt, qui vacuitatem doloris, finem bonorum esse voluerunt. Nec verò ita vllum probetur summum bonum, vt virtute careat, quā nihil potest esse præstantius. Itaque quanquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus, non remissi fuimus: tamen hæc acrior est cum Stoicis parata contentio. quæ enim de voluptate dicuntur, ea nec acutissimè, nec absconditè differuntur. nec enim qui defendunt eam, versuti in disserendo sunt: nec, qui contrà dicunt, causam difficilem repellunt, ipse etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem esse de voluptate, quod sit positum eius iudicium in sensibus, vt cōmoneri nos satis sit, nihil attineat doceri. Quare illa nobis simplex fuit in vtramque partem disputatio. nec enim in Torquati sermone quicquam implicatum, aut tortuosum fuit, nostraque, vt mihi videtur, dilucida oratio: Stoicorum autem non ignoras quā sit subtile, vel spinosum potius disserendi genus, idque cum Græcis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda sunt, imponendā quæ nouis rebus nomina. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitās in omni arte, cuius vsus vulgaris, communisque nō sit, multam nouitatem nominum esse, cum constituuntur earum rerum vocabula, quæ in quaque arte versentur. Itaque & dialectici & phisici verbis vtuntur iis, quæ ipsi Græciæ nota non sunt. geometræ verò, musici, grāmici etiam more quodam loquuntur suo. item ipsæ rhetorum artes, quæ sunt totæ forenses atque populares, verbis tamen in dicendo quasi priuatis vtuntur, ac suis. Atque, vt omitam has artes elegantis & ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis vterentur nobis incognitis, vñtatis sibi. Quinetiam agriculturæ, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notauit nouis. Quo magis hoc philosopho faciendum est. ars est enim philosophia vitæ: de qua differens arripere verba de foro non potest. quanquam ex omnibus philosophis Stoici plurima nouarunt. Zeno quoque eorum princeps, non tam rerum inuētor fuit, quā nouorum verborum. Quod si in ea lingua, quam plerique vberiorē putant, cōcessum à Græciā est, vt doctissimi homines de rebus non peruulgatis, inusitatis verbis vterentur: quanto id vel nobis magis est concedendum, qui ea nunc primum audemus attingere: & si

(quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela nõ Græcorum modò, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt) nos non modò non vinci à Græcis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores: elaborandum est, vt hoc non in nostris solùm artibus, sed etiam in illorum ipsorum consequamur. Quamquam ea verba, quibus ex instituto veterum vtimur pro Latinis, vt ipsa philosophia, vt rhetorica, dialectica, gràmatica geometria, musica, quamquã Latinè ea dici poterant, tamẽ, quoniã vñ recepta sunt, nostra ducamus. Atque hæc quidẽ de rerum nominibus. De ipsis rebus autem sæpenumero, Brute, vereor ne reprehendar, cùm hæc ad te scribam, qui tum in philosophia, tum in optimo genere philosophiæ tantum procefferis. Quod si facerem quasi te erudiens, iure reprehenderer. sed ab eo plurimùm absum: neque, vt ea cognoscas, quæ tibi notissimæ sunt, ad te mitto: sed quia facillimè in nomine tuo acquiesco, & quia te habeo æquissimum eorum studiorum, quæ mihi communia tecum sunt, existimato-rem, & iudicem. Attendes igitur, vt soles, diligenter, eamque controuersiam diiudicabis, quæ mihi fuit cum auunculo tuo, diuino ac singulari viro. Nam in Tusculano cùm essem, vellẽmque è bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vt, veni in eius villam, vt eos ipse (vt solebam) inde promerem. Quò cùm venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumfusus Stoicorum libris. erat enim, vt scis, in eo inexhausta auiditas legendi, nec satiari poterat: quippe qui ne reprehensionem quidem vulgi inanem reformidans, in ipsa curia soleret legere sæpe, dum senatus cogeretur, nihil operæ reip. detrahens. quo magis tum in summo otio, maximæque copia, quasi heluo librorũ, si hoc verbo in tam præclara re vtendum est, videbatur. Quòd cùm accidisset, vt alter alterum nec opinatò videremus: surrexit statim. Deinde prima illa, quæ in congressu solemus: Quid tu, inquit, huc à villa enim credo: & si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem. Heri, inquit, ludis commissis, ex vrbe profectus veni ad vespërã. causa enim fuit huc veniendi, vt quosdam hinc libros promerem: & quidem, Cato, totam hanc copiam iã Lucullo nostro notã esse oportebit. nam his libris cum malo, quàm reliquo ornatu villæ delectari. est enim mihi magnæ curæ (quanquam hoc quidem propriũ tuum munus est,) vita eradiatur, vt & patri, & Scipioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat. Laboro autẽ non sine causa. nã & aui eius memoria moueor (nec enim ignoras, quanti fecerim Scipionẽ: qui, vt opinio mea fert, in principibus iam esset, si viveret) & Lucullus mihi versatur ante oculos, vir tum omnibus excellens, tum meũ & amicitia, & omni voluntate, sententiãque coniunctus. Præclarè, inquit, facis, cùm & corũ memoriam tenes, quorũ vterque tibi testamento liberos suos commendauit: & puerum diligis. Quòd autem meum munus dicis, nõ equidem recuso, sed te adiungo socium. addo etiam illud, multa iam mihi dare signa puerum & pudoris & ingenij: sed etatẽ vides. Video etiam quidem, inquam: sed infici tamẽ iam debet iis artibus, quas si, dum est tener, cõbiberit, ad maiora veniet paratior. Sic est: & quidẽ diligentius, sapiusque ista loquemur inter nos, agemusque communiter: Sed resideamus, inquit, si placet: itaque fecimus. Tum ille: Tu autem, cùm ipse tantum librorum habeas, quos hĩc tandẽ requiris? Commentarios quosdã, inquam, Aristotelicos, quos hĩc sciebam esse, veni vt auferrem, quos legerẽ, dum essem otiosus: quod quidem nobis (vt scis) non sæpe cõtingit. Quàm vellẽ, inquit, vt te ad Stoicos inclinasset: leserat enim, si cuiusquã, certè tuum, nihil præter virtutem in bonis ducere. Vide ne magis, inquam, tuum fuerit, cùm te idem tibi, quod mihi, videretur, nõ noua te rebus nomina imponere: ratio enim nostra consentit, oratio pugnat. Minimè verò, inquit ille, consentit. quicquid enim præter id, quod honestum sit, expetendum esse dixeris, in bonis que numeraueris: & honestum ipsum quasi virtutis lumen exstinxeris, & virtutem penitus euertis. Dicuntur ista Cato magnificè, inquam. sed vidẽse verborum gloriam tibi cum Pyrrhone & Aristone, qui omnia exæquant, esse communem: de quibus cupio scire quid sentias. Egõne, quæris, inquit, scire quid sentiam: quos bonos viros, fortis, iustos, moderatos aut audiui in rep. fuisse, aut ipsi vidimus: qui sine vlla do-

F. W. S. Sic quidem dicitur
in notis, ex not. lib. sic equi-
dem dicitur

etrina naturam ipsam secuti, multa laudabilia fecerunt, eos melius à natura institutos
 fuisse, quàm institui potuissent à philosophia, si vllam aliam probauissent, præter eam,
 quæ nihil aliud in bonis habet, nisi honestum, nihil nisi turpe, in malis. ceteras philoso-
 phorum disciplinas, omnino aliâ magis, aliâ minus, sed tamè omnes, quæ rem vllam vir-
 tutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modò nihil adiuuare arbi-
 tror, neque asferre, quo meliores simus: sed ipsam deprauare naturam. nam si hoc non ob-
 tineatur, id solum bonum esse, quod honestum sit: nullo modo probari possit, beatam
 vitam virtute effici. Quod si ita est: cur opera philosophiæ sit danda, nescio. si enim sapiens
 aliquis miser esse possit, nã ego istam gloriosam, memorabilemque virtutem non magni
 10 æstimandam putem. Quæ adhuc, Cato, à te dicta sunt, eadem, inquam, dicere posses, si
 sequerere Pyrrhonem, aut Aristonem. nec enim ignoras, his istud honestum, non sum-
 mum modò, sed etiam (vt tu vis) solum bonum videri. quod si ita est, sequitur id ipsum,
 quod te velle video, omnes semper beatos esse sapientis. Hòsne igitur laudas, & hæc eo-
 rum sententiam sequi nos censet oportere? Minimè verò istorum quidem, inquit. Cùm
 15 enim virtutis hoc proprium sit, earum rerum, quæ secundum naturam sint, habere dilec-
 tum: qui omnia sic exæquauerunt, vt in vtranque partem ita paria redderent, vt nulla
 selectione virentur, virtutem ipsam sustulerunt. Istud quidem, inquam, optimè dicitis:
 sed quæro, nōne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bonum, quod non rectum, ho-
 nestumque sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti. Si quidem, inquit, tollerem:
 20 sed relinquo. Quōnam modo, inquam, si vna virtus, vnum istud, quod honestum ap-
 pellas, rectum, laudabile, decòrum (erit enim notius quale sit, pluribus notatum vocabu-
 lis idem declarantibus) id ergo, inquam, si solum est bonum, quid habebis præterea, quod
 sequare? aut si nihil malum, nisi quod turpe, inhonestum, indecorum, prauum, flagitio-
 sum, scèdum: vt hoc quoque pluribus nominibus insignie faciamus: quid præterea dices
 25 esse fugiendum? Non ignoranti, inquit, tibi quid sim dicturus, sed aliquid, vt ego suspi-
 cor, ex mea breui responsione arripere cupienti non respondebo ad singula: explicabo
 potius, quoniam otiosi sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis, Stoicòrumque sen-
 tentiam. Minimè id quidem, inquam, alienum: multumque ad ea, quæ quærimus,
 explicatio tua ista profecerit. Experiamur igitur, inquit. et si habet hæc Stoicorum ratio
 30 difficilius quiddam & obscurius. nam cùm in Græco sermone hæc ipsa quondam rerum
 nomina nouarum noua videbantur, quæ nunc consuetudo diuturna triuit: quid censet
 in Latino fore? Facillimum id quidem est, inquam. Si enim Zenoni licuit, cùm rem
 aliquam inuenisset in usitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere: cur non li-
 ceat Catoni? Nec tamen exprimi verbum è verbo necesse erit, vt interpretes indiseri so-
 35 lent: cùm sit verbum, quod idem declarat, magis, minúsue vsitatum. Equidem soleo
 etiam, quod vno Græci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere. & tamen
 puto concedi nobis oportere, vt Græco verbo vtamur, si quando minus occurrit Lati-
 num, ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quàm proægmenis, & apoproégmenis
 concedatur. quanquam hæc quidem præposita rectè, & reiecta dicere licebit. Bene fa-
 40 cis, inquit, quòd me adiuuas: & istis quidem, quæ modò dixisti, vtar potius Latinis,
 in ceteris subuenies, si me hærentem videbis. Sedulo, inquam, faciam. sed fortuna for-
 teis. Quare conare quæso: quid enim hoc possumus agere diuinus? Placet iis, inquit,
 quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal (hinc enim est ordiendum)
 ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandum, & ad suum statum, & ad ea,
 45 quæ conseruantia sunt eius status, diligenda: alienari autem ab interitu, iisque rebus, quæ
 interitum videantur asferre. id ita esse sic probant, quòd antequàm voluptas, aut dolor at-
 tigerit, salutaria appetant parui, aspernenturque contraria. quod non fieret, nisi statum
 suum diligerent, interitum timerent. Fieri autem nō posset, vt appeterent aliquid, nisi sen-
 sum haberent sui, eoque se & sua diligerent. Ex quo intelligi debet, principium ductum
 50 esse à se, diligendi. In principiis autem naturalibus diligendi sui plerique Stoici non pu-

P. ex m. à se diligendo.
 ab ea à se. in p. m. d. l.
 et autem naturalibus. plerique Stoici. etc.

tant voluptatem esse ponendam . quibus ego vehementer assentior : ne , si voluptatem
 natura posuisset in iis rebus videatur , quæ primæ appetuntur , multa turpia sequantur . Sa-
 tis esse autem argumenti videtur , quamobrem illa , quæ natura prima sunt ascita , natura
 diligamus , quod est nemo , quin , cum utrumvis liceat , aptas malit , & integras omnes par-
 teis corporis , quam eodem usu imminutas & detortas habere . Cognitiones autem (vel , si
 hæc verba minus placeant , aut minus intelliguntur , *χρηται*) appellamus licet eas igitur
 ipsas propter se asciscendas arbitramur , quod habeant quiddam in se quasi complexum
 & continens veritatem . Id autem in parvis intelligi potest : quos delectari videamus , etiam
 si eorum nihil intersit , siquid ratione per se ipsi inuenerunt . Arteis etiam ipsas propter se
 assumendas putamus , tum quia sit in his aliquid dignum assumptione , tum quod cōstent
 ex cognitionibus , & contineant quiddam in se ratione constitutum , & via . A falsa autem
 assensione magis nos alienatos esse , quàm à ceteris rebus , quæ sunt contra naturam , arbi-
 trantur . Iam membrorum , id est partium corporis alia videntur propter eorum usum
 natura esse donata , ut manus , crura , pedes , & ea , quæ sunt intus in corpore , quorum utili-
 tas quanta sit , à medicis etiam disputatur : alia autem nullam ob utilitatem , quasi ad quen-
 dam ornatum , ut cauda pavoni , plumæ versicolores columbis , viris mammæ atque bar-
 ba . Hæc dicuntur fortasse icuius . sunt enim quasi prima elementa naturæ , quibus vber-
 tas orationis adhiberi vix potest . nec equidem eam cogito consecrari . verumtamen cum
 de rebus grandioribus dicas , ipsæ res verba rapiunt . ita fit cum grauior , tum etiam splen-
 didior oratio . Est ut dicis , inquam . sed tamen omne , quod de re bona dilucidè dicitur ,
 mihi preclarè dici videtur . Istiusmodi autem res dicere ornate velle , puerile est : planè au-
 tem & perspicuè expedire posse , docti & intelligentis viri . Progrediamur igitur , quo-
 niam , inquit , ab his principis naturæ discelsimus , quibus congruere debent , quæ sequun-
 tur . Sequitur autem prima diuisio hæc . *Æstimabile esse dicitur* (sic enim , ut opinor , appel-
 lamus *ἀξιόστον*) id , quod aut ipsum secundum naturam sit , aut tale quid efficiat , ut selectio-
 ne dignum propterea sit , quod aliquod pondus habeat dignum æstimatione : quam ille
ἀξίαν vocat : contraque in æstimabile , quod sit superiori contrarium . Initii igitur ita con-
 stitutis , ut ea , quæ secundum naturam sunt , ipsa propter se sumenda sint , contrariæque
 item reiicienda : primum est officium (id enim appello *χρησιμὸν*) ut se conferuet in naturæ
 statu : deinceps ut ea teneat , quæ secundum naturam sint , pellatque contraria , quæ inueni-
 untur selectione , & item reiiciendo sequuntur : deinceps officiorum selectio , deinde ea per-
 petua , tum ad extremum constans , consentaneæque naturæ : in qua primum inesse inci-
 pit , & intelligi quid sit , quod verè bonum possit dici . prima est enim conciliatio homi-
 nis ad ea , quæ sunt secundum naturam . *Simul autem cepit* intelligentiam , vel notionem
 potius , quam appellat *ἑνωσις* illi , viditque rerum agendarum ordinem , & , ut ita dicam ,
 concordiam : multo eam pluris æstimauit , quàm omnia illa , quæ primum dilexerat : at-
 que ita cognitione & ratione collegit , ut statueret in eo collocarum summum illud homi-
 nis per se laudandum , & expectendum bonum : quod cum possum sit in eo , quod
ἐκκαταλείπει Stoici , nos appellamus conuenientiam , si placet : cum igitur in eo sit id bonum ,
 quod omnia referenda sunt honestè facta : ipsum honestum , quod in bonis ducitur ,
 quanquam post oritur , tamen id solum vi sua & dignitate expectendum est : eorum au-
 tem , quæ sunt prima naturæ , propter se nihil est expectendum . Cum verò illa , quæ of-
 ficia esse dixi , proficiantur ab initiis naturæ , ad ea hæc referri necesse est : ut rectè dici
 possit , omnia officia eo referri , ut adipiscamur principia naturæ , nec tamen ut hoc sit
 bonorum vltimum : propterea quod non inest in primis naturæ conciliationibus hone-
 sta actio . consequens enim est , & post oritur , ut dixi . est tamen ea secundum naturā , mul-
 toque nos ad se expectendā magis hortatur , quàm superiora omnia . Sed ex hoc primum er-
 ror tollendus est , nequis sit , qui existimet , duo poni vltima bonorum . Ut enim sicui sit pro-
 positum collimare hastam aliquod , aut sagittam , huic omnia sunt faciendā , ut collimet , & ita
 tamen , ut omnia faciat , quo feriat : sic cum homini vltimum in bonis esse dicimus adi-
 pisci
 ut enim si quis propositum collimare hastam vel sagittam aut
 artem videret , sic non nisi
 in bonis dixerimus : sic si quis in istiusmodi similitudine , omnia sunt faciendā ut collimet , et tantum nate , ut
 omnia faciat , quo propositum assequatur . *Similiter* mensuræ quædam inueniatur .

ut enim si quis propositum collimare hastam vel sagittam aut artem videret , sic non nisi in bonis dixerimus : sic si quis in istiusmodi similitudine , omnia sunt faciendā ut collimet , et tantum nate , ut omnia faciat , quo propositum assequatur .

ut enim si quis propositum collimare hastam vel sagittam aut artem videret , sic non nisi in bonis dixerimus : sic si quis in istiusmodi similitudine , omnia sunt faciendā ut collimet , et tantum nate , ut omnia faciat , quo propositum assequatur .

piscei principia naturæ, hoc dicimus, huic in eadem similitudine omnia esse facienda, vt
 collimet, & tamen vt omnia faciat, quo propositum assequatur: sed hoc quasi vltimum,
 quale nos summum in vita bonum dicimus: illud autem, quasi seligendum, non expe-
 tendum. Cum autem omnia officia à principiis naturæ proficiantur, ab iisdem necesse
 est proficisci ipsam sapientiam. Sed quemadmodum sæpe fit, vt is, qui commendatus sit
 alicui, pluris eum faciat, cui commendatus sit, quàm illum, à quo sit: sic minimè mirum
 est, primò nos sapientiæ commendari ab initiis naturæ: post autem ipsam sapientiam no-
 bis cariorem fieri, quàm illa sint, à quibus ad hanc venerimus. Atque vt membra nobis
 ita data sunt, vt ad quandam rationem viuendi data esse appareat: sic appetitio animi, quæ
 10 *ἀρετή* Græcè vocatur, non ad quoduis genus vitæ, sed ad quandam formam viuendi vide-
 tur data: itémque & ratio & perfecta ratio. Vt enim histroni actio, saltatori motus non
 quiuis, sed certus quidam est datus: sic vita agenda est certo genere quodam, non quoli-
 ber: quod genus conueniens, consentaneumque dicimus. Nec enim gubernationi, aut
 medicinæ similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius, quam modò dixi,
 15 & saltationi, vt in ipsa arte insit, non foris petatur extremum, id est artis effectio. & ta-
 men est etiam alia cum his ipsis artibus sapientiæ dissimilitudo, propterea quòd in illis,
 quæ rectè facta sunt, non continentur tamen omnes partes, ex quibus constant. Quæ au-
 tem nos aut recta, aut rectè facta dicamus, si placet, illi autem appellantur *καρτερύματα*, om-
 neis numeros virtutis continent. sola enim sapientia in se tota conuersa est: quod idem
 20 in ceteris artibus non fit. Inscite autem medicinæ & gubernationis vltimum cum vlti-
 mo sapientiæ comparatur. sapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & in-
 stitiam, & vt omnia, quæ homini accidunt, infra se esse iudicat: quod idem in ceteris ar-
 tibus non contingit. Tenere autem virtutes eas ipsas, quarum modò mentionem feci, ne-
 mo poterit, nisi statuerit nihil esse, quod intersit, aut differat aliud ab alio, præter hone-
 25 sta & turpia. Videamus nunc, quàm sint præclare illa iis, quæ iam posui, consequen-
 tia. Cum enim hoc sit extremum (sentis enim, credo, me iamdiu, quod *τέλος* Græcus dixe-
 rat, id dicere tum extremum, tum vltimum, tum summum: licebit etiam finem pro ex-
 tremo aut vltimo dicere) cum ergo hoc sit extremum, congruenter naturæ, conuenien-
 tèque vivere, necessarii sequitur, omneis sapientis semper feliciter, absolūtè, fortunatè
 30 viuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non ma-
 gis eam disciplinam, de qua loquor, quàm vitam, fortunâque nostras, id est, quod ho-
 nestum sit, id solum bonum iudicemus. potest id quidem fuisse & copiose, & omnibus
 electissimis verbis, grauissimisque sententiis rhetoricè & augeri & ornari: sed consuetaria
 me Stoicorum breuia & acuta delectât. Concluduntur igitur eorû argumenta sic: Quod
 35 est bonum, omne laudabile est: quod autem laudabile est, omne honestum est: bonum igitur
 quod est, honestum est. Satisne hoc conclusum videtur? certè. quod enim efficiebatur
 ex his duobus, quæ erant sumta in eo, vides esse conclusum. duorum autem, è quibus
 effecta cõclusio est, contra superius dici solet, nō omne bonum esse laudabile. nam quod
 laudabile sit, honestum esse conceditur. Illud autem perabsurdum, bonum esse aliquid,
 40 quod non expetendum sit: aut expetendum, quod non placens: aut, si id, non etiam dili-
 gendum: ergo & probandum: ita etiam laudabile: id autem honestum: ita fit, vt, quod bo-
 num sit, id etiam honestum sit. Deinde quæro, quis aut de misera vita possit gloriari, aut
 non de beata. de sola igitur beata. Ex quo efficitur gloriatio, vt ita dicam, dignam esse
 beatam vitam: quod non possit quidem nisi honestæ vitæ iure contingere: ita fit, vt ho-
 45 nestâ vita, beatâ vita sit: & quoniam is, cui contingit vt iure laudetur, habet insigne quid-
 dam ad decus & ad gloriâ, vt ob eâ, quæ tanta sunt, beatus dici iure possit: idem de vita ta-
 lis viri rectissimè dicitur. Ita si beatâ vitam honestate cernitur, quod honestum est, id bo-
 num solum habendum est. Quod verò negari nullo modo possit, quem vnquam stabili
 & firmo & magno animo, quem fortem virum dicimus effici posse, nisi constitutum
 50 sit, non esse malum dolorem: vt enim qui mortem in malis ponit, non potest eam

non timere: sic nemo vlla in re potest id, quod malum esse decernit, nō curare, idque contemnere. quo posito, & omnium assensu approbato, illud assumitur, eum, qui magno sit animo atque forti, omnia, quæ cadere in hominem possint, despiciere, & pro nihilo putare. Quæ cum ita sint, effectum est nihil esse malum, quod turpe non sit. atque iste vir altus & excellens, magno animo, verè fortis, infra se omnia humana ducens, is, inquam, quem efficere volumus, quæquerimus, certè & confidere debet & sibi, & suæ vitæ & ætæ, & consequenti: & bene de se iudicare, statuens nihil mali posse accidere sapienti. Ex quo intelligitur idem illud solum bonum esse, quod honestum sit, idque esse beatè vivere, & honestè, id est cum virtute vivere. Nec verò ignoro, varias philosophorum fuisse sententias, eorum dico, qui summum bonum, quod vltimum appello, in animo poneret. quas quamquam vitiose quidam secuti sunt, tamen non modò his tribus, qui virtutem à summo bono segregauerunt, cum aut voluptatem, aut vacuitatem doloris, aut prima naturæ in summis bonis ponerent, sed etiam alteris tribus, qui mancam fore putauerunt sine aliqua accessione virtutis, ob eamque rem trium earum rerum, quas supra dixi, singulas singulis addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, cuiuscuiusmodi sunt, qui summū bonū in animo atque in virtute posuerunt. Sed sunt tamen perabsurdi & ij, qui, cum scientia vivere, vltimum bonorum: & qui nullam rerum differentiam esse dixerūt: atque ita sapientem beatum fore, nihil aliud alij momēto vllō anteponentem: vt quidam Academici constituisse dicuntur, extremum bonorum, & summum munus esse sapientis obistere visis, assensūque suos firmè sustinere. His singulis copiose responderi solet. sed quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Quid autem apertius, quàm, si selectio nulla sit ab iis rebus, quæ contra naturam sit, earum rerum, quæ sint secundum naturam, fore vt tollatur omnis ea, quæ quærat, laudeturque prudentia? Circumscriptis igitur iis sententiis, quas posui, & iis, quæ similes earum sunt, relinquitur vt summum bonum sit, vivere scientiam adhibentem earum rerum, quæ natura cueniant, seligentem, quæ secundum naturam, & si quæ etiam contra naturam sunt, reiciientem, id est conuenienter congerentēque naturæ vivere. Sed in ceteris artibus, quod dicitur artificiose, posterum quodam modo, & cōsequens putandum est: quod illi *ἐν τῇ τεχνῇ κατὰ τὴν φύσιν* appellant. Quod autem sapienter dicimus, id apprimè rectè dicitur. quicquid enim à sapiente proficiscitur, id continuo debet expletum esse omnibus suis partibus. in eo enim positum est id, quod dicimus esse expectendum. nam vt peccatum est patriam prodere, parentis violare, fana depeculari, quæ sunt in effectu: sic timere, sic mædere, sic in libidine esse, peccatum est, etiam sine effectu. Verum vt hæc non in posteris & in consequentibus, sed in primis continuo peccata sunt: sic ea, quæ proficiscuntur à virtute, susceptione prima, non perfectione, recta sunt iudicanda. Bonum autem, quod in hoc sermone toties vsurpatum est, id etiam definitione explicetur. sed eorum definitiones paullum oppidò inter se differunt, & tamen eodem spectant. Ego assentior Diogeni, qui bonum definierit, id, quod esset natura absolutum. id autem sequens, illud, quod prodesset (*ἀπέρημα* enim sic apellemus) motum, aut statum esse dixit, è natura absoluta. Cùmque rerum notiones in animis fiant, si aut vsu aliquid cognitū sit, aut coniunctione, aut similitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, bonorum notitia facta est. cùm enim ab iis rebus, quæ sunt secundum naturam, ascendit animus collatione rationis, tum ad notionem boni peruenit. hoc autem ipsum bonum non accessione, neque crescendo, aut cum ceteris comparando, sed propria vi sua & sentimus, & appellamus bonum. Vt enim mel, etsi dulcissimum est, suo tamen proprio genere saporis, non comparatione cum aliis, dulce esse sentitur: sic bonum hoc, de quo agimus, est illud quidem plurimi æstimandum, sed ea æstimatio genere valet, non magnitudine. nam cùm æstimatio, quæ *ἄξια* dicitur, neque in bonis numerata sit, neque rursus in malis: quantumcunque cōaddideris, in suo genere manebit. Alia est igitur propria æstimatio virtutis, quæ genere, non crescendo valet. Nec verò perurbationes animorum, quæ vitam insipientium miseram, acerbamque reddunt,

dunt, quas Græci *πάθη* appellant, (poteram ego, verbum ipsum interpretans, morbos appellare: sed non conueniret ad omnia. quis enim misericordiam, aut ipsam iracundiam, morbum solet dicere: at illi dicunt *πάθη*, sit igitur perturbatio, quæ nomine ipso vitiosa declarari videtur): nec hæc igitur perturbaciones vi aliqua naturali mouentur: omnesq; hæc sunt genere quattuor, partibus plures: ægritudo, formido, libido, quàmq; Stoici communin nomine corporis & animi, *πάθη* appellant: ego malo lætitiā appellare, quasi gestientis animi elationem & voluptariā. Perturbaciones autem nulla naturæ vi commouentur: omniæque ea sunt opinioniones ac iudicia leuitatis. Itaque his sapiēs semper vacabit. Omne autem, quod honestum sit, id esse propter se expectandum, commune nobis est cum multorum aliorum philosophorum sententiis, præter enim treis disciplinas, quæ virtutem à summo bono excludunt, ceteris omnibus philosophis hæc est tuenda sententia, maximè ramen Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, nisi honestum, esse voluerūt. Sed hæc quidem est perfacilis & perexpedita defensio. Quis est enim, aut quis vnquam fuit aut auaritia tam ardens, aut tam effrenatis cupiditatibus, vt eadē illam rem, quam adipisci sceleris quouis velit, non multis partibus malit ad sese, etiam omni impunitate proposita, sine facinore, quàm illo modo peruenire: quam verò vilitatem, aut quem fructū petentes, scire cupimus, illa, quæ occulta nobis sunt, quæ moueantur, quibūq; de causis ea versentur in cælo? Quis autem tam agrestibus institutis viuīt, aut quis contra studia naturæ tam vehementer obduruit, vt à rebus cognitu dignis abhorreat, easque sine voluptate, aut vilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet: aut quis est, qui maiorum, aut Africanorum, aut eius, quem tu in ore semper habes, pro aui mei, ceterorumque virorum fortium, atque omni virtute præstantium facta, dicta, consilia cognoscens, nulla animo afficiatur voluptate: quis autem honesta in familia institutus, & educatus ingenuē, non ipsa turpitudine, etiam si cum læsura nō sit, offenditur? Quis animo æquo videt eum, quem impurē ac flagitiose putet viuere: quis non odit sordidos, vanos, leuēs, futiles: quid autem dici poterit, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuerimus, quo minus homines tenebras, & solitudinem nacti, nullo dedecore se abstineant, nisi eos per se seeditate sua turpido ipsa deterreat? Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam: sed non necesse est. nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quàm & honesta expectanda per se, & eodem modo turpia per se esse fugienda. Constituto autem illo, de quo antè diximus, quod honestum sit, id esse solum bonum: intelligi necesse est, pluris id, quod honestum sit, æstimandum esse, quàm illa media, quæ ex eo comparentur. Stultitiam autem, & temeritatem, & iniustitiam, & intemperantiam cum dicimus esse fugiendas propter eas res, quæ ex ipsis eueniant: nō ita dicimus, vt cum illo, quod positum est, solum id esse malum, quod turpe sit, hæc pugnare videatur oratio: propterea quod ea non ad corporis incommodum referuntur, sed ad turpis actiones, quæ oriuntur è vitiiis. Quis enim Græci *κακία* appellant, vitia malo, quàm malitias nominare. Næ tu, inquam, Cato verbis illastribus, & id quod vis, declarantibus. Itaque mihi videris Latine docere philosophiam, & ei quasi ciuitatem dare, quæ quidem adhuc peregrinari Romæ videbatur, nec offerre sese nostris sermonibus audebat: & ista maximè propter limatam quandam & rerum & verborum tenuitatem. scio enim esse quosdam, qui quauis lingua philosophari possint: nullis tamen partitionibus, nullis definitionibus vtuntur: qui dicunt ea se modò probare, quibus natura tacita assentiatur, itaque in rebus minimè obscuris, non multus est apud eos discerendi labor. Quare attendo te studiose, & quæcunque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina imponis, memoriæ mado. mihi enim erit iisdem istis fortasse iam vtendum. Virtutibus igitur rectissimè mihi videris, & ad consuetudinem nostræ orationis vitia posuisse contraria, quod enim vituperabile est per se ipsam, id eo ipso vitium nominatum puto, vel etiam à vitio dictū vituperari. sin *κακία* malitiam dixisses, ad aliud nos vnum certum vitium consuetudo Latina traduceret. hoc omni virtuti vitium contrario nomine opponitur. Tum ille, His igitur ita positis, inquit, sequitur magna con-

rentio: quæ pertractata est à Peripateticis mollius. est enim eorū consuetudo dicendi nō
 satis acuta propter ignorationem dialecticæ. Carneades tuus egregia quadam exercitatio-
 ne in dialecticis, summāque eloquentia rem in summum discrimen adduxit, propterea
 quodd pugnare non destitit, in omni hac quæstione, quæ de bonis & malis appelleretur, nō
 esse rerum Stoicis cum Peripateticis controuersiam, sed nominum. Mihi autem nihil
 tam perspicuum videtur, quàm has sententias eorum philosophorum re inter se magis,
 quàm verbis dissidere: maiorem multo habere Stoicos & Peripateticos rerum omnino
 discrepantiam, quàm verborum, quippe cū Peripatetici omnia, quæ ipsi bona appel-
 lant, pertinere dicant ad beatè viuendum: nostri verò, quod æstimatione omnino aliqua
 dignum sit, completti beatam vitam putent. An verò certius quicquam potest esse, quàm
 ratione eorum, qui dolorem in malis ponunt, non posse sapientem beatum esse, cū e-
 culco torqueatur? eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certè cogit, vt
 in omnibus tormentis conseruetur beata vita sapienti. Etenim si dolores eosdem tole-
 rantius patiantur, qui excipiunt eos pro parria, quàm qui leuiore de causa: opinio facit,
 non natura, vim doloris aut maiorem, aut minorem. Ne illud quidem esse consentaneum,
 si, cū tria genera bonorum sint, quæ sententia est Peripateticorum, eo beator quisque
 sit, quo sit corporis, aut externis bonis plenior: vt hoc item approbandum sit nobis, vt,
 qui plura habeat, quæ in corpore magni æstimantur, sit beator. illi enim corporis com-
 modis compleri vitam beatam putant: nostri nihil minus. nam cū ita placeat, ne co-
 rum quidem bonorum, quæ nos bona naturæ appellemus, frequentia beatiorem vitam
 fieri, aut magis expetendam, aut pluri æstimandam: certè minus ad beatam vitam per-
 tinet multitudo corporis commodorum. Etenim si & sapere expetendum sit, & vale-
 re: coniunctum vtrumque magis expetendum sit, quàm sapere solum. neque tamen, si
 vtrumque sit æstimatione dignum, pluri sit coniunctum, quàm sapere ipsum separa-
 tum. nam qui valetudinem æstimatione aliqua dignam videmus, neque tamen cam
 in bonis ponimus, iidem censemus nullam esse tantam æstimationem, vt ea virtuti an-
 teponatur. quod idem Peripatetici non tenent: quibus dicendum est, quæ & honesta
 actio sit, & sine dolore, eam magis esse expetendam, quàm si esset eadem actio cum do-
 lore. Nobis aliter videtur: rectè, secū sine, postea. Sed potèstne rerum maior esse dissen-
 sio: vt enim obscuratur, & offunditur luce solis lumen lucernæ: & vt interit magnitudi-
 ne maris Ægæi stilla murix, & vt in diuiciis Cresci, teruncij accessio, & gradus vnus in
 ea via, quæ est hinc in Indiam: sic cū sit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis
 ista rerum in corpore sitarum æstimatio, splendore virtutis, & magnitudine obscuratur &
 obruatur, atque intereat necesse est: & quemadmodum opportunitas (sic enim appelle-
 mus *εὐχρηστία*) non sit maior productione temporis (habent enim suum modum quæcun-
 que opportuna dicuntur) sic recta effectio (*εὐτελέσις* enim ita appello, quoniam rectum
 factum *εὐτελέσις*) Recta igitur effectio, item conuenientia, denique ipsum bonum,
 quod in eo positum est, vt naturæ consentiat, crescendi accessionem nullam habet. Vt
 enim opportunitas illa, sic hæc, de quibus dixi, non sunt temporis productione maio-
 ra: ob eamque causam Stoicis non videtur optabilior, nec magis expetenda beata vita, si
 sit longa, quàm si brevis: vtrutrumque simili. Vt si cothurni laus illa esset, ad pedem a-
 pte conuenire: neque multi cothurni paucis anteponerentur, neque maiores minori-
 bus: sic quorum omne bonum conuenientia atque opportunitate finitur, nec plura
 paucioribus, nec longinquiora breuioribus anteponuntur. Nec verò satis acutè dicunt:
 Si bona valde pluri æstimanda sit longa, quàm brevis, sapientiæ quoque vsus lon-
 gissimus quisque sit plurimi. Non intelligunt valetudinis æstimationem spatio iudi-
 cari, virtutis, opportunitate: vt videantur qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi, bo-
 nam mortem, & bonum partum meliorem longum esse, quàm breuem. non vident alia
 breuitate pluri æstimari, alia diuturnitate. Itaque consentaneum est his, quæ dicta sunt,
 ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum, quod vlti-

num, crescere putant posse, iisdem placere, esse alium alio etiam sapientiore, itemque alium magis alio vel peccare, vel rectè facere, quod nobis non licet dicere, qui crescere bonorum finem non putamus. Vt enim qui demersi sunt in aqua, nihilo magis respirare possunt, si longè non absunt à summo, vt iam iamque possint emergere, quàm si etiam tum essent in profundo: nec catulus ille, qui iam appropinquat vt videat, plus cernit, quàm is, qui modò est natus: item qui processit aliquantum ad virtutis aditum, nihilo minus in miseria est, quàm ille, qui nihil processit. Hæc mirabilia videri intelligo: sed cum certè superiora, firma ac vera sint, his autem ea consentanea & consequentia, ne de eorum quidem veritate est dubitandum. Sed quamquam negent, nec virtutes, nec vita crescere: attamen utrumque eorum fundi quodam modo, & quasi dilatasi putant. Diuitias autem Diogenes censet non eam modò vim habere, vt quasi duces sint ad voluptatem, & ad valetudinem bonam, sed etiam vt ea contineant: non idem facere eas in virtute, neque in ceteris artibus: ad quas esse dux pecunia potest, continere autem non potest. itaque si voluptas, aut bona valetudo sit in bonis, diuitias quoque in bonis esse ponendas: at si sapientia bonum sit, non sequi, vt etiam diuitias bonum esse dicamus: *Finis non sequitur*, nec ab illa re, quæ non sit in bonis, id, quod sit in bonis, contineri posse: ob eamque causam, quia cognitiones, comprehensionesque rerum, è quibus efficiuntur artes, appetitiones mouent: cum diuitiæ non sint in bonis, nulla ars diuitiis contineri potest. Quod si de artibus concedamus: virtutis tamen non sit eadem ratio, propterea quòd hæc plurimæ commentationis & exercitationis indigeat, quod idem in artibus non sit, & quòd virtus stabilitatem, firmitatem, constantiam totius vitæ complectatur, nec eadem hæc in artibus esse videamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam si non vllam esse diceremus, confunderetur omnis vita, vt ab Aristote: nec vllum sapientiæ munus, aut opus inueniretur, cum inter res eas, quæ ad vitam degendam pertinerent, nihil omnino interesset, neque vllum dilectum adhiberi oporteret. Itaque cum esset satis constitutum, id solum esse bonum, quod esset honestum: & id malum solum, quod turpe: tum inter hæc & illa, quæ nihil valerent ad beatè, miserèue viuendum, aliquid tamen, quo differrent, esse voluerunt, vt essent eorū alia estimabilia, alia contrà, alia neutrū: quæ autem estimada essent, eorum in aliis satis esse causæ, quamobrem quibusdam anteponeretur: vt in valetudine, vt in integritate sensuum, vt in doloris vacuitate, in gloria, diuitiis, similibus rebus: alia autem non esse eiusmodi. Itemque eorum, quæ nulla æstimatione digna essent, partim satis habere causæ, quamobrem reiicerentur: vt dolore, morbum, sensuum amissionem, pauperatatem, ignominiam, & similia horum, partim non. Itemque hinc esse illud exortum, quod Zeno *ἀπορρηγμένον*, contràque quod *ἀνταπορρηγμένον* non minauit, cum vteretur in lingua copiosa factis tamen nominibus ac nouis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur. quamquam tu hanc copiosorem etiam dicere soles. Sed non alienum est, quo facilius vis verbi intelligatur, rationem huius verbi faciendi Zenonis exponere. Vt enim, inquit, nemo dicit in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est *ἀπορρηγμένον*) sed eos, qui in aliquo honore sint, quorum ordo proximè accedit, vt secundus sit ad regium principatum: sic in vita non ea, quæ primario loco sunt, sed ea, quæ secundum locum obtinent, *ἀπορρηγμένα*, id est producta nominentur. quæ vel ita appellemus (id erit verbum è verbo) vel promotæ, velut illa remota: vel, vt dudum diximus, præposita, vel præcipua: & illa reiecta. re enim intellecta, in verborum vsu faciles esse debemus. Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus: necesse est, nec bonum esse, nec malum hoc, quod præpositum, vel præcipuum nominamus. Itaque id definimus, quod sit indifferens, cum æstimatione mediocri. quod enim illi *διὰ πόρον* dicunt, id mihi ita occurrit, vt indifferens dicerem. neque enim illud fieri poterat vllò modo, vt nihil relinqueretur in mediis, quod aut secundum naturam esset, aut contra: nec, cum id relinqueretur, vt nihil in his poneretur, quod satis æstimabile esset: nec hoc posito, vt non aliqua essent præposita.

Rectè igitur hæc facta distinctio est. atque etiam ab iis, quo facilius res perspicui possit, hoc simile ponitur. Vt enim, inquit, si hoc fingamus esse quasi finem & vltimum, ita iacere talum, vt rectus assistat: qui ita talus erit iactus, vt cadat rectus, præpositum quiddam habebit ad finem: qui aliter, contra: neque tamen illa præpositio tali ad eum, quem dixi, finem pertinebit: sic ea, quæ sunt præposita, referuntur illa quidem ad finem, sed ad eius vim, naturamque nihil pertinent. Sequitur illa diuisio, vt bonorum alia sint ad illud vltimum pertinentia (sic enim appello, quæ *τελικὰ* dicuntur: iam hoc ipsum institutum, vt placuit, pluribus verbis dicere, quod vno non poterimus, vt res intelligatur) alia autem efficientia, quæ Græci *ποιητικὰ*: alia vtrumque. De pertinentibus, nihil est bonum, præter actiones honestas: de efficientibus, nihil præter amicum. sed & pertinentē & efficientem, sapientiam volunt esse. nam quia sapientia est conueniens actio, ex illo pertinenti genere est, quod dixi. quoddam autem honestas actiones affert & efficit, idē efficiens dici potest. Hæc, quæ præposita dicimus, partim sunt per se ipsa præposita, partim quoddam aliquid efficiunt, partim ob vtrumque. per se, vt quidam habitus oris & vultus, vt status, vt motus: in quibus sunt & præponenda quædam, & reiicienda. alia ob eam rem præposita dicuntur, quoddam ex se aliquid efficiant, vt pecunia. alia autem ob vtranque rem, vt integri sensus, vt bona valetudo. De bona autem fama (quam enim appellant *εὐδοξία*, aptius est hoc loco bonam famam appellare, quàm gloriam) Chrysippus quidem, & Diogenes, detracta vtilitate, ne digitum quidem eius causa porrigendum esse dicebant: quibus ego vehementer assentior. Qui autem post eos fuerunt, cum Carneadem sustinere non possent, hanc, quam dixi, bonam famam, ipsam præpositam & sumendam esse dixerunt: esseque hominis ingenui, & liberaliter educati, velle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam viris, idque propter rem ipsam, non propter vsum: dicuntque, vt liberis consultum velimus, etiam si postumi futuri sint, propter ipsos: sic futura post mortem famæ tamen esse propter rem, etiam detractò vsu, cōsulendum. Sed cum, quod honestum sit, id solum bonum esse dicamus: consentaneum tamen est fungi officio, cum id officium nec in bonis ponamus, nec in malis. Est enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, vt eius ratio reddi possit: ergo vt etiam probabiliter facti ratio reddi possit. Ex quo intelligitur, officiū medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis. quoniamque in iis rebus, quæ neque in virtutibus sunt, neque in vitiis, est tamen quiddam, quod vsui possit esse: tollendum id non est. Est autem eius generis actio quoque quædam, & quidem talis, vt ratio postulet agere aliquid, & facere eorum. Quod autem ratione factum sit, id officium appellamus. est igitur officium eius generis, quod nec in bonis ponatur, nec in contrariis. Atque perspicuum etiam illud est, in istis rebus mediis aliquid agere sapientem. Iudicat igitur, cum agit, officium illud esse. Quod quoniam nunquam fallitur in iudicando, erit in mediis rebus officium. quod efficitur etiam hac conclusione rationis. Quoniam enim videmus esse quiddam, quod rectè factum appellemus, id autem est perfectum officium: erit etiam inchoatum: vt, si iuste depositum reddere in rectè factis sit, in officiis ponatur depositum reddere: illo enim addito, iuste, sit rectè factum: per se autem hoc ipsum reddere in officio ponitur. quoniamque non dubium est, quin in iis, quæ media dicimus, sit aliud sumendum, aliud reiiciendum: quidquid ita sit, aut dicitur, communi officio continetur. Ex quo intelligitur, quoniam se ipsos omnes natura diligunt, tam insipientem, quàm sapientem sumtuum quæ secundū naturam sint, reiecturūque cōtraria. Ita est quoddam commune officium sapientis & insipientis. ex quo efficitur id versari in iis, quæ media dicimus. Sed cum ab his omnia proficiantur officia: non sine causa dicitur, ad ea referri omnes nostras cogitationes, in his & excessum è vita, & in vita mansionem. in quo enim plura sunt, quæ secundum naturam sunt, huius officium est in vita manere: in quo autem aut sunt plura contraria, aut fore videntur, huius officium est è vita excedere. Ex quo apparet & sapientis esse aliquando officium, excedere è vita, cum

beatus

beatus sit: & stulti, manere in vita, cum sit miser. nam bonum illud, & malum, quod sæpe
 iam dictum est, postea consequitur. Prima autem illa naturæ, siue secunda, siue contra-
 ria, sub iudicium sapientis, & dilectum cadunt: estque illa subiecta quasi materia sa-
 pientię. Itaque & manendi in vita, & migrandi ratio omnibus iis rebus, quas suprà di-
 xi, metienda. nam neque iis, qui virtute fruuntur, manendum in vita: neque iis, qui sine
 virtute sunt, mors est oppetenda: & sæpe officium est sapientis desistere a vita, cum sit
 beatissimus, si id opportunè facere possit, quod est conuenientiæ naturæ viuere, sic enim
 censent, opportunitatis esse beatè viuere. Itaque à sapietia præcipitur, se ipsam, si iussit-
 rit, sapiens vt relinquat. Quamobrem cum vitiorum ista vis non sit, vt causam afferant
 mortis voluntariæ: perspicuum est, etiam stultorum, qui iidem miseri sint, officium es-
 se, manere in vita, si sint in maiore parte earum rerum, quas secundum naturam esse di-
 cimus. Et quoniam excedens è vita, & manens, æquè miser est, nec diuturnitas magis
 ei vitam fugiendam facit: non sine causa dicitur iis, qui pluribus naturalibus frui pos-
 sint, esse in vita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur intelligi natura fieri, vt
 liberi à parentibus amentur: à quo initio profectam communem humani generis so-
 cietatē persequimur. Quod primum intelligi debet ex figura, membrisque corporum:
 quæ ipsa declarant procreandi à natura habitam esse rationem. Neque verò hæc inter
 se congruere possent, vt natura & procreari vellet, & diligere procreatos non curaret.
 Atque etiam in bestijs, vis naturæ inspicere potest: quarum in sætu & educatione labo-
 rem cum cernimus, nature ipsius vocem videmur audire. Quare vt perspicuum est natu-
 ra nos à dolore abhorreere: sic apparet, à natura ipsa impelli, vt eos, quos genueri-
 mus, amemus. Ex hoc nascitur, vt etiam communis hominum inter homines natura-
 lis sit commedatio, vt oporteat hominem ab homine ob id ipsum, quod homo sit, non
 alienum videri. Vt enim in membris alia sunt tanquam sibi nata, vt oculi, vt aures: alia
 etiam ceterorum membrorum vsum adiuuant, vt crura, vt manus: sic immanes quædam
 bestię sibi solum natæ sunt: at illa, quæ in conchis patula pinna dicitur, isque, qui enat
 è concha, qui, quod eam custodiat, pinnoteres vocatur, in eamque cum se recepit, inclu-
 ditur, vt videatur monuisse, vt caueret: itemque formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam
 causa quædam faciunt. Multo magis hæc coniunctio est hominis. itaque natura su-
 mus apti ad cætes, concilia, ciuitates. Mundum autem censent regi numine deorum,
 eumque esse quasi cõmunem urbem, & ciuitatem hominum, & deorum, & vnum quen-
 que nostrum eius mundi esse partem. Ex quo illud natura consequitur, vt communem
 vtilitatem nostræ anteponamus. Vt enim leges omnium salutem singulorum salutem
 anteponunt: sic vir bonus & sapiens, & legibus parens, & ciuilibus officij non ignarus, vti-
 litati omnium plus, quàm vnus alicuius, aut suæ consulit. nec magis vituperandus
 est proditor patriæ, quàm communis vtilitatis, aut salutis desertor propter suam vti-
 litatem aut salutem. Ex quo fit, vt laudandus sit is, qui mortem oppetat pro rep. qui
 doceat cariorem esse patriam nobis, quàm nosmetipsos. Quoniãque illa vox inhu-
 mana & scelerata ducitur eorum, qui negant se recusare, quominus ipsis mortis terra-
 rum omnium deflagratio consequatur: quo d vulgari quodam versu Græco pronuntia-
 ri solet: certè verum est, etiam iis, qui aliquando futuri sint, esse propter ipsos consulen-
 dum. Ex hac animorum affectione testamenta, commendationesque morientium natæ
 sunt: quodque nemo in solitudine vitam agere velit, nec cum infinita quidem volupta-
 tum abundantia, facillè intelligitur, nos ad coniunctionem, congregationemque homi-
 num, & ad naturalem communitatem esse natos. Impellimur autem natura, vt prodesse
 velimus quamplurimis, in primisque docendo, rationibusque prudentiæ tradendis. Ita-
 que non facile est inuenire, qui, quod sciat ipse, non tradat alteri. ita non solum ad di-
 scendum propèsi sumus, verum etiam ad docendum. Atque vt tauris natura datum est,
 vt pro vitulis contra leones summa vi, impetūque contendant: sic iij, qui valent opibus,
 atque id facere possunt, vt de Hercule & Libero accepimus, ad seruandum genus ho-

mínium natura incitantur. atque etiam Iouem eum optimum & maximum dicimus,
 cumque eundem salutarem, hospitem, statorem: hoc intelligi volumus, salutem ho-
 minum in eius esse tutela. Minime autem conuenit, cum ipsi inter nos viles, abiecti, ne-
 glectique simus, postulare ut diis immortalibus cari simus, & ab his diligamur. Quem-
 admodum igitur membris utimur prius, quam didicimus cuius ea utilitatis causa ha-
 beamus: sic inter nos natura ad civilem communitatem coniuncti & confociati sumus.
 Quod nisi ita se haberet, nec iustitiæ ullus esset, nec bonitati locus. & quo modo homi-
 num inter homines iuris esse vincula putant, sic homini nihil iuris esse cum bestiis,
 præclare enim Chrysippus, cetera nata esse hominum causa, & deorum: eos autem com-
 munitatis & societatis suæ, ut bestiis homines uti ad utilitatem suam possint sine iniu-
 ria: quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile ius in-
 tercederet: qui id conseruaret, cum iustum: qui migraret, iniustum fore. Sed quemad-
 modum theatrum, cum commune sit, rectè tamen dici potest eius esse cum locum,
 quem quisque occuparit: sic in vrbe, mundumque communi non aduersatur ius, quo mi-
 nus suum quidque cuiusque sit. Cum autem ad tuendos, conseruandisque homines
 hominem natum esse videamus, consentaneum est huic naturæ, ut sapiens velit gerere
 & administrare reip. atque, ut è natura viuat, vxorem adiungere, & velle ex ea libe-
 ros procreare. Ne amores quidem sanctos à sapiente alienos esse arbitrantur. Cyni-
 corum autem rationem atque vitam alij cadere in sapientem dicunt, si quis eiusmodi
 fortè casus inciderit, ut id faciendum sit: alij nullo modo. Ut verò conseruetur omnis
 homini erga hominem societas, coniunctio, caritas: & emolumenta, & detrimenta,
 quæ ἀρετήματα & βλάμματα appellant, communia esse voluerunt, quorum altera pro-
 sunt, nocent altera. nec solum ea communia, verum etiam paria esse dixerunt. In-
 commoda autem & commoda (ita ἀχρηστήματα & εὐχρηστήματα appello) communia esse
 voluerunt, paria noluerunt: illa enim, quæ prosunt, aut quæ nocent, aut bona sunt,
 aut mala: quæ sint paria necesse est. Commoda autem, aut incommoda in eo genere
 sunt, quæ præposita & reiecta dicimus: ea possunt paria non esse, sed emolumenta,
 & detrimenta, communia esse dicuntur. rectè autem facta & peccata non habentur
 communia. Amicitiam autem adhibendam esse censent, quia sit ex eorum genere,
 quæ prosunt. Quanquam autem in amicitia alij dicant æquè caram esse sapienti ratio-
 nem amici, ac suam: alij autem sibi cuique cariorem suam: tamen hi quoque poste-
 riores fatentur alienum esse à iustitia, ad quam nati esse videamur, detrachere quid de
 aliquo, quod sibi assumat. Minime verò probatur huic disciplinæ, de qua loquor, aut
 amicitiam, aut iustitiam propter utilitates ascisci, aut probari. eædem enim utilitates
 poterunt eas labefactare atque peruertere. etenim nec iustitia, nec amicitia esse omni-
 no poterunt, nisi ipsa per se expententur. Ius autem, quod ita dici, appellarique pos-
 sit, id esse natura, alienumque esse à sapiente non modò iniuriam cuiquam facere, ve-
 rum etiam nocere. nec verò rectum est cum amicis, aut bene meritis confociare, aut
 coniungere iniuriam: grauisimèque, & verissimè defenditur, numquam æquitatem
 ab utilitate posse sciungi: & quicquid æquum, iustumque esset, id etiam honestum:
 vicissimque, quicquid esset honestum, id iustum etiam, atque æquum fore. Ad easque
 virtutes, de quibus disputatum est, dialecticam etiam adiungunt, & physicam: easque
 ambas virtutum nomine appellant: alteram, quòd habeat rationem, necui falso a-
 sentiamur, nèc vnquam captiosa probabilitate fallamur, eaque, quæ de bonis & ma-
 lis diceremus, ut tenere, tuerique possimus. nam sine hac arte quemuis arbitramur à
 vero abduci, fallique posse. Rectè igitur, si omnibus in rebus temeritas, ignoratioque
 vitiosa est, ab his ea, quæ tollit hæc, virtus nominata est. Physicæ quoque non sine
 causa tributus idem est honos: propterea quòd qui conuenienter naturæ victurus sit,
 ei & proficiscendum est ab omni mundo, & ab eius procuratione. Nec verò potest
 quisquam de bonis & malis verè iudicare, nisi omni cognita ratione naturæ & vitæ,
 etiam

30

35

F. p. in ms. modo melior

verbis Stoicos à Peripateticis, sed vniuersare, & tota sententia dissentire? Atqui, in-
 quam, Carot, si istud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem fa-
 tis, inquit, me dixisse, quare ad ea primùm, si videtur, sin aliud quid voles, postea. Im-
 mò isti quidem, inquam, loco, nisi iniquum postulo, respondebo arbitrato meo. Vt pla-
 cet, inquit, etsi illud erat æquius suum cuique concedere. Existimo, inquam, Carot, ve-
 terem illos Platonis auditores, Speusippum, Aristotelem, Xenocratem: deinde eorū Po-
 lemonem, Theophrastum, fati & copiose, & eleganter habuisse constitutam discipli-
 nam, vt non esset causa Zenoni, cum Polemonem audisset, cur & ab eo ipso, & à supe-
 rioribus disideret, quorum fuit hæc institutio. In qua animaduertas velim quid putes
 mutandum: nec expectes, dum ad omnia dicam, quæ à te dicta sunt. vniuersa enim il-
 lorum ratione cum tota vestra conflegendum puto, qui cum viderent, nos ita esse natos,
 vt & communiter ad eas virtutes apti essemus, quæ notæ, illustræque sunt: iustitiam di-
 co, temperantiam, ceterasque generis eiusdem: quæ omnes similes arium reliquarum,
 materia tantum ad meliorem partem, & tractatione differunt: easque ipsas virtutes vi-
 derent nos magnificentius appetere, & ardentius: habere etiam insitam quandam, vel
 potius innatam cupiditatem scientiæ, natosque esse ad congregationem hominum, &
 ad societatem, communitatemque generis humani, eaque in maximis ingeniis maximè
 elucere: totam philosophiam treis in parteis diuiserunt. quam partitionem à Zenone
 retentam esse videmus, quarum cum vna sit, qua mores conformari putantur: differo-
 cam partem, quæ quasi stirps est huius quæstionis: qui sit enim finis bonorum, mox:
 hoc loco tantum dico, à veteribus Peripateticis, Academicisque, qui re consentientes,
 vocabulis differebant, cum locum, quem civilem rectè appellaturū videmur, Græcè
πολιτικόν, grauius & copiose esse tractatum. Quàm multa illi de rep. scripserunt? quàm
 multa de legibus? quàm multa non solum præcepta in artibus, sed etiam exempla in
 orationibus bene dicendi reliquerunt? Primùm enim ipsa illa, quæ subtiliter disse-
 renda erant, politè, aptèque dixerunt, cum definientes, tum partientes, vt vestri etiam:
 sed vos squallidius: illorum vides quàm niteat oratio. deinde ea, quæ requirebant ora-
 tionem ornata & grauem, quàm magnificè sunt dicta ab illis: quàm splendide de
 iustitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philosophia, de capeffenda
 rep. de temperantia, de fortitudine? quod erat hominum non de spinis vellentium,
 nec ossa nudantium, vt Stoici, sed eorum, qui grandia ornate vellent, enucleare mi-
 nora dicere. Itaque quæ sunt eorum consolationes? quæ cohortationes? quæ etiam mo-
 nita & consilia scripta ad summos viros? erat enim apud eos, vt est rerum ipsarum na-
 tura, sic dicendi exercitatio duplex. nam quicquid quæritur, id habet aut generis ipsius
 sine personis, temporibusque, aut iis adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis controuer-
 siam, ergo in vtroque exercebantur: eaque disciplina effecit tantam illorum vtroque
 in genere dicendi copiam. Totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui sunt, aut non po-
 tuerunt, aut noluerunt, certè reliquerunt. Quanquam scripsit artem rhetoricam Cle-
 anthes, Chrysippus etiam: sed sic, vt, si quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere
 debeat. Itaque vides, quo modo loquantur: noua verba fingunt, deserunt vsitata, at
 quanta conantur: mundum hunc omnem oppidum esse nostrum. Incendit igitur eos,
 qui audiunt. Vides, quantam rem agat: vt Circæis qui habitat, totum hunc mundum
 suum municipium esse existimet. Quid? ille incendat? restinguet citius, si arden-
 tem acceperit. Ista ipsa, quæ tu breuiter, regem, dictatorem, diuitem solum esse fa-
 pientem, à te quidem aptè ac rotundè: quippe: habes enim à rhetoribus, illorum verò
 ista ipsa quàm exilia de virtutis vi, quam tantam volunt esse, vt beatum per se efficere
 possit? Pungunt quasi aculeis, interrogatiunculis angustis: quibus, etiam qui assentiuntur,
 nihil commutantur animo, & iidem abeunt, qui venerant, res enim fortasse veræ,
 certè graues, non ita tractantur, vt debent, sed aliquanto minutius. Sequitur differen-
 di ratio, cognitiōque naturæ. nam de summo bono mox, vt dixi, videbimus, & ad id
 explican-

explicandum disputationem omnem conferemus. In iis igitur partibus duabus nihil erat, quod Zeno commutare gestiret. res enim præclare se habent, & quidem in vtraque parte. Quid enim ab antiquis ex eo gener., quod ad differendum valet, prætermissum est? qui & definierunt plurima, & definiendi artis reliquerunt: quodque est definitioni adiunctum, ut res in partibus diuidatur, id & sit ab illis, & quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrariis: à quibus ad genera, formæque generum deueniunt. Iam argumenti ratione conclusi caput esse faciunt ea, quæ perspicua dicunt: deinde ordinem sequuntur: tum quid verum sit in singulis, extrema conclusio est. Quanta autem ab illis varietas argumentorum ratione concludentium? eorumque
 10 cum captiosis interrogationibus dissimilitudo? Quid, quod pluribus locis quasi denuntiant, ut neque sensum fidem sine ratione, neque rationes sine sensibus exquiramus, atque ut ne eorum alterum ab altero separemus? Quid? ea, quæ dialectici nunc tradunt & docent, nonne ab illis instituta sunt & inuenta: de quibus etsi à Chrysippo maximè est elaboratum, tamen à Zenone minus multo, quàm ab antiquis. ab hoc au-
 15 tem quædam non melius, quàm veteres: quædam omnino relicta. Cumque duæ sint artes, quibus perfectè ratio & oratio compleatur, vna inueniendi, altera differendi: hanc posteriore & Stoici, & Peripatetici: priorem autem illi egregiè tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem. nam è quibus locis, quasi thesauris, argumenta depromerentur, vestri ne suspicati quidem sunt: superiores autem artificio & via tradide-
 20 runt. Quæ quidem res efficit, ne necesse sit, iisdem de rebus semper quasi dictata decantare, neque à commentariolis suis discedere. nam qui sciet ubi quidque positum sit, quaque eò veniat, is, etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Quod etsi ingeniis magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur: ars tamen est dux certior, quàm natura. aliud est enim poetarum
 25 more verba fundere, aliud ea, quæ dicas, ratione & arte distinguere. Similia dicta sunt de explicatione nature: qua hi vtuntur, & vestri: neque verò ob duas modò causas, (quod Epicuro videtur) ut pellatur mortis & religionis metus: sed quod & modestiam quandam cognitio rerum cælestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud deos moderatio, quantus ordo: & magnitudinem animi, deorum opera & facta cernenti-
 30 bus: iustitiam etiam, cum cognitum habeas quod sit summi rectoris & domini nomen, quod consilium, quæ voluntas: cuius ad naturam apta ratio, vera illa, & summa lex à philosophis dicitur. Inest in eadem explicatione nature insatiabilis quædam è cognoscendis rebus voluptas: in qua vna, confectis rebus necessariis, vacui negotiis, honestè ac liberaliter possumus viuere. Ergo in hac ratione tota de maximis rebus
 35 Stoici illos secuti sunt, ut & deos esse, & quattuor ex rebus omnia constare dicerent. Cum autem quæreretur res admodum difficilis, num quinta quædam natura videretur esse, ex qua ratio & intelligentia oriretur, in quo etiam de animis, cuius generis essent, quæreretur: Zeno id dixit esse ignem: nonnulla deinde aliter, sed ea pauca, de maxima autem re, eodem modo, diuina mente atque natura mundum vniuersum, atque
 40 eius maximas partes administrari: materiam verò rerum, & copiam apud hos exillem, apud illos vberriam reperiemus. Quàm multa ab his conquisita & collecta sunt de omnium animantium genere, ortu, membris, ætatibus? quàm multa de rebus iis, quæ gignuntur è terra? quàm multæ, quàmque de rebus variis & causis cur quidque fiat, & demonstrationes quemadmodum quæque fiant? qua ex omni copia, plurima & certissima
 45 argumenta sumuntur ad cuiusque rei naturam explicandam. Ergo adhuc, quantum equidem intelligo, causa non videtur fuisse mutandi nominis: non enim, si omnia non sequebatur, iccirco non erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurum, in physicis quidem, Democritum puto. pauca mutat, vel plurima sanè. at cum de plurimis eadem dicit, tum certè de maximis. quod item cum vestri faciant, non satis magnam tri-
 50 buunt inuentoribus gratiam. Sed hæc hæcenus. Nunc videamus quæso, de summo

bono, quod continet philosophiam, eequid tandem attulerit, quamobrem ab inuen-
toribus, tanquam à parentibus, dissentiret. Hoc igitur loco, quamquam à te Cato dili-
genter est explicatus finis hic bonorum, qui continet philosophiam, & qui à Stoicis,
& quemadmodum diceretur: tamen ego quoque exponam, vt perspiciamus, si potueri-
mus, quidnam à Zenone noui sit allatum. Cum enim superiores, è quibus planissi-
me Polemo, SECUNDVM NATVRAM viuere summum bonum esse dixissent, his
verbis significari Stoici tria dicunt: vnum eiusmodi, viuere adhibentem scientiam ear-
um rerum, quæ natura euenirent. Hunc ipsum Zenonis aiunt finem esse, declarantem
illud, quod à te dictum est, CONVENIENTER NATVRÆ VIVERE. alterum si-
gnificare idem, vt si diceretur, officia omnia media, aut pleraque seruantes viuere. Hoc
sic expositum dissimile est superiori. illud enim rectum, quod ~~recte~~ ^{recte} dicebas, contin-
git sapienti soli: hoc autem inchoati cuiusdam officij est, non perfecti, quod cadere
in nonnullos insipientis potest. tertium autem, omnibus, aut maximis rebus, iis, quæ
secundum naturam sint, fruentem viuere, hoc non est positum in nostra actione. com-
pletur enim & ex eo genere vitæ, quod virtute fruatur: & ex iis rebus, quæ secundum na-
turam sunt, neque sunt in nostra potestate. Sed hoc summum bonum, quod certa si-
gnificatione intelligitur, eaque vita, quæ ex summo bono degitur, quia coniuncta ei
virtus est, in sapientem solum cadit: ipsque finis bonorum, vt ab ipsis Stoicis scriptum
videmus, à Xenocrate, atque ab Aristotele constitutus est. Itaque ab his constitutio il-
la prima naturæ, à qua tu quoque ordiebar, his propè verbis exponitur: Omnis natura
vult esse conseruatrici sui, vt & salua sit, & in genere conseruetur suo. Ad hanc rem
aiunt artis quoque requisitas, quæ naturam adiuuarent: in quibus ea numeretur in pri-
mis, quæ est viuendi ars, vt tueatur quod à natura datum sit: quod desit, acquirat. iidem-
que diuiserunt naturam hominis in animum & corpus. Cùmque eorum vtrumque
per se expetendum esse dixissent, virtutes quoque vtriusque eorum per se expetendas
esse dicebant: & cùm animum quadam infinita laude anteponebant corpori, virtutes
quoque animi bonis corporis anteponebant. Sed cùm sapientiam totius hominis cus-
todem & procuratricem esse vellent, quæ esset naturæ comes & adiutrix: hoc sapien-
tiæ munus esse dicebant, vt eum tueretur, qui constaret ex animo & corpore: in vtroque
iuuaret eum, atque contineret. atque ita re primò simpliciter collocata, reliqua subti-
lius persequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere censebant. de ani-
mi bonis accuratius inquirebant: in primisque reperiebant, in his inesse iustitiæ semi-
na: primique ex omnibus philosophis à natura tributum esse docuerunt, vt ij, qui pro-
creati essent, à procreatoribus amarentur: & id, quod temporum ordine antiquius est,
vt coniugia virorum & vxorum, natura coniuncta esse dicerent: qua ex stirpe orien-
tur amicitie cognationum: atque ab his initiis profecti, omnium virtutum & origi-
nem & progressionem persecuti sunt. Ex quo magnitudo quoque animi existerat,
qua facile posset repugnari, obstititque fortunæ, quod maximæ res essent in potestate sa-
pientis. Varietates autem, iniuriæque fortunæ facile veterum philosophorum præcep-
tis instituta vita superabat. Principiis autem à natura datis, amplitudines quædam
bonorum excitabantur, partim profectæ à contemplatione rerum occultiorum, quod
erat insitus menti cognitionis amor: ex quo etiam rationis explicandæ, differendique
cupido consequabatur: quodque hoc solum animal naturæ est pudoris ac verecun-
diæ particeps, appetensque coniunctionum hominum ac societatum, animaduertens
que in omnibus rebus, quas ageret, aut diceret, nequid ab eo fieret, nisi honestè & deco-
rè. His initiis, vt antè dixi, tanquam seminibus, à natura datis, temperantia, modestia,
iustitia, & omnis honestas perfectè absoluta est. Habes, inquam, Cato formam eorum,
de quibus loquor, philosophorum, qua exposita, scire cupio quæ causa sit, cur Ze-
no ab hac antiqua institutione deseuerit: quidnam horum ab eo non sit probatum.
quodne omnem naturam conseruatricem sui dixerint: an quod omne animal ipsum sibi

sibi esse commendatū, vt se & saluum in suo genere, incolomēque vellet: an, cūm omnium artium finis is esset, quid natura maximē quæreret, idem statui debere de totius arte vitæ: an quodd, cūm animo constaremus, & corpore, & hæc ipsa, & eorum virtutes per se esse sumendas: an verò displicuit ea, quæ tributa est animi virtutibus tanta præstantia: an quæ de prudentia, de cognitione rerum, de coniunctione generis humani, quæque ab eisdem de temperantia, de modestia, de magnitudine animi, de omni honestate dicuntur? Fatebuntur Stoici hæc omnia dicta esse præclare: neque enim eam causam Zenoni desciscendi fuisse: alia quædam dicent, credo, magna antiquorum esse peccata, quæ ille veri inuestigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit. quid enim peruer-
10 sius, quid intolerabilius, quid stultius, quàm bonam valetudinem, quàm dolorum omnium vacuitatem, quàm integritatem oculorum, reliquorumque sensuum ponere in bonis potius, quàm dicere, nihil omnino inter eas res, istque contrarias interesse: ea enim omnia, quæ illi bona dicerent, præposita esse, non bona: itēque illa, quæ in corpore excellent, stultē antiquos dixisse per se esse expetenda: & sumenda potius, quàm
15 expetenda: eadēque de omni vita, quæ in vna virtute consisteret, illam vitam, quæ etiam ceteris rebus, quæ essent secundum naturam, abundaret, magis expetendam non esse, sed magis sumendam: cūmque ipsa virtus efficiat ita beatam vitam, vt beator esse non possit: tamen quædam deesse sapientibus tum, cūm sunt beatissimi: itaque eos id agere, vt à se dolores, morbos, debilitatem repellant. O magnam vim ingenij, cau-
20 samque iustam, cur noua existeret disciplina. Perge porrò, sequentur enim, quæ tu scientissimē complexus es, omnem in sapientiam & iniustitiam, alia vitia, similia esse, omniāque peccata esse paria: eosque, qui natura, doctrināque longē ad virtutem processissent, nisi eam plenē consecuti essent, summē esse miseros, neque inter eorum vitam, & improbiſsimorum quicquam omnino interesse: vt Plato, tantus ille vir, si sapiens non fuerit, nihilo melius, quàm quiuis improbiſsimus, nec beatus vixerit.
25 Hæc videlicet est correctio philosophiæ veteris, & emendatio, quæ omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. Quis enim ferre posset ita loquentem cum, qui se auctorem vitæ grauitè & sapienter agendæ profiteretur, nominarum commutantem: cūmque idem sentiret, quod omnes, quibus rebus eandem vim tribueret, iis alia nomina imponentem, verba modò mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? Patronusne causæ in epilogo pro reo dicens, negaret esse malum exsiliū, publicationem bonorum? hæc reicienda esse, non fugienda? nec misericordem iudicem esse oportere: in contione autem si loqueretur, si An-
30 nibal ad portas venisset, murūque iaculo traiecisset, negaret esse in malis capi, venire, interfici, patriam amittere? in senatu cūm triumphum Africano decerneret, quidquam de eius virtute, aut felicitate posset dicere, si neque virtus in vllō, nisi in sapiente, neque felicitas esse verē dici potest? Quæ est igitur ista philosophia, quæ communi more in foro loquitur: in libello, suo præsertim, cūm, quod illi verbis suis significent, in eo nihil mouetur, de ipsis rebus nihil mutetur, eadē res maneant, alio
40 modo. Quid enim interest, diuitias, opes, valetudinem, bona dicas, anne præposita: cūm ille, qui ista bona dicit, nihilo plus his tribuat, quàm tu, qui eadē illa præposita nominas? Itaque homo in primis ingenuus & grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lælij Panætius, cūm ad Q. Tiberonem de dolore patiendo scriberet, quod esse caput debebat, si probari posset, nunquam posuit, non esse malum dolorem: sed
45 quid esset, & quale, quantumque in eo inesset alieni, dein de quæ ratio esset perferendi, cuius quidē, quoniam Stoicus fuit, sententia condemnata mihi videtur esse immanitas ista verborum. Sed vt propius ad ea, Cato, accedam, quæ à te dicta sunt, pressius agamus, eaque, quæ modò dixisti, cum iis conferamus, quæ tuis antepono. Quæ sunt igitur communia vobis cum antiquis, his sic vtamur, quasi concessis: quæ in contro-
50 uersiam veniunt, de iis, si placet, disseramus. Mihi verò, inquit, placet agi subtilius, &
FF iij

vt ipse dixisti, prescius, quæ enim adhuc protulisti, popularia sunt: ego autem à te elegantiora desidero. A' mène tu, inquam? sed tamen enitar: &, si minus mihi multa occurrent, non fugiam ista popularia. Sed primum positum sit, nosmetipsos commendatos esse nobis, primamque ex natura hanc habere appetitionem, vt conseruemus nosmetipsos, hoc conuenit, sequitur illud, vt animaduertamus qui finis ipsi, vt nos, quales oportet esse, seruemus, sumus igitur homines: ex animo constamus & corpore: quæ sint cuiusdammodi necesse est: nõsque oportet, vt prima appetitio naturalis postular, hæc diligere, constituereque ex his finem illum summi boni atque vltimi: quem, si prima vera sint, ita constitui necesse est, earum rerum, quæ sunt secundum naturam, quam plurima & quammaxima adipisci. Hunc igitur finem illi tenuerunt: quòdque ego pluribus verbis, illi breuius, secundum naturam viuere: hoc his bonorum videtur extremum. Agenunc isti doceant, vel tu potius (quis enim ista melius?) quonam modo ab iisdem principiis profecti, efficiatis vt honestè viuere, (id est enim vel ex virtute, vel naturæ congruenter viuere) summum bonum sit, & quonam modo, aut quo loco corpus subito deserueritis, omniæque ea, quæ cum secundum naturam sint, absint à nostra potestate, ipsum denique officium. Quæro igitur, quo modo hæc tantæ commendationes à natura profectæ, subito à sapientia relictæ sint. Quòd si non hominis summum bonum quæreremus, sed cuiusdam animantis, is autem esset nihil nisi animus (licet enim fingere aliquid eiusmodi, quo verum facilius reperiamus) tamen illi animo non esset hic vester finis. desideraret enim valetudinem, vacuitatem doloris: appetere etiam conseruationem sui, earumque rerum custodiam: finemque sibi constitueret, secundum naturam viuere: quod est, vt dixi, habere ea, quæ secundum naturam sunt, vel omnia, vel plurima, & maxima. cuiuscunque enim modi animal constitueris, necesse est, etiam si id sine corpore sit, vt fingimus, tamen esse in animo quædam similia eorum, quæ sint in corpore: vt nullo modo, nisi vt exposui, constitui possit finis bonorum. Chrysippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias animo, nonnullas valere vtraque re. deinde disputat, quod cuiusque generis animantis statui deceat extremum. Cum autem hominem eo in genere posuisset, vt ei tribueret animi excellentiam, summum bonum id constituit, non vt excellere animo, sed vt nihil esse præter animum videretur. Vno autem modo in virtute sola summum bonum rectè poneretur, si quod esset animal, quod totum ex mente constaret: id ipsum tamen sic, vt ea mens nihil haberet in se, quod esset secundum naturam: vt valetudo est. Sed id nec cogitari quidem potest quale sit, vt non repugnet ipsum sibi. Sin dicit obscurari quædam, nec apparere, quia valde parua sint: nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de voluptate, quæ minimæ sint voluptates, eas obscurari sæpe, & obrui, sed non sunt in eo genere tantæ commoditates corporis, tamque productæ temporibus, tamque multæ. Itaque, in quibus propter earum exiguitatem obscuratio consequitur, sæpe accidit, vt nihil interesse nostra fateamur, sint illa, necne sint: vt ad solem, quod à te dicebatur, lucernam adhibere nihil interest, aut teruntium addere Cræsi pecuniæ. Quibus autem in rebus obscuratio tanta non sit, fieri tamen potest, vt id ipsum, quod interest, non sit magnum: vt ei, qui iucundè vixerit annos decem, si æquè iucunda vita mensura addatur, quia momentum aliquod habeat ad vitam iucundam hæc accessio, bonum sit: sin autem id non concedatur, non continuo vita beata tollatur. Bona autem corporis huic sunt, quod posterius posui, similia. habent enim accessionem dignam, in qua laboretur: vt mihi in hoc Stoici iocari videantur interdum, cum ita dicant, si ad illam vitam, quæ cum virtute degatur, ampulla, aut strigilis accedat, sumturum sapientem eam vitam potius, quò hæc adiecta sint: nec beatiorum tamen ob eam causam fore. Hoc similetandem est non risu potius, quam oratione eiiciendum? Ampulla enim sit, necne sit, quis non iure optimo irrideatur, si laboret? At verò grauitate membro-
rum,

rum, & cruciati dolorum si quis quem leuet, magnam ineat gratiam. Nec si ille sapiens ad tortoris eculeum à tyranno ire cogatur, similem habeat vultum, ac si ampullam perdidisset: sed ut magnum & difficile certamen iniens, cum sibi cum capitali aduersario dolore depugnandum videret, excitaret omnes rationes fortitudinis ac patientiæ: quarum præsidio iniret illud difficile, ut dixi, magnūque prælium. Deinde non quærimus quid obscuretur, aut intereat, quia sit admodum paruum: sed quid tale sit, ut expleat summam. Vna voluptas è multis obscuratur in illa vita voluptaria, sed tamen ea, quamuis parua sit, pars est eius vitæ, quæ posita est in voluptate. Nummus in Cræsi diuitiis obscuratur: pars est tamen diuitiarum. Quare obscuratur etiam hæc, quæ secundum naturam esse dicimus, in vita beata: sint modò partes beatæ vitæ. Atqui si, ut conuenire debet inter nos, est quædam appetitio naturalis, ea, quæ secundum naturam sunt, appetentis: eorum omnium est aliqua summa facienda: quo constituto, tum licebit otiose ista quærere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque sit ad beatè viuendum, de istis ipsiis obscurationibus, quæ propter exiguitatem vix, aut ne vix quidem appareant. Quid, de quo nulla dissensio est? nemo enim est, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum simile esset id, ad quod omnia referuntur, quod est vltimum rerum appetendarum, omnis enim est natura diligens sui. quæ est enim, quæ se vnquam deserat, aut partem aliquam sui, aut eius partem habitum, aut vim, aut vilius earum rerum, quæ secundum naturam sint, aut motum, aut statum? Quæ autem natura suæ primæ institutionis oblita est? Nulla profectò, quin suam vim retineat à primo ad extremum. Quomodo igitur euēnit, ut hominis natura sola esset, quæ hominem relinqueret, quæ obliuisceretur corporis, quæ summum bonum non in toto homine, sed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipsi etiam faterentur, constaret inter omnes, conseruabitur, ut simile sit omnium naturarum illud vltimum, de quo quæritur: tum enim esset simile, si in ceteris quoque naturis id cuique esset vltimum, quod in quaque excelleret. tale enim visum esset vltimum Stoicorum. Quid dubitas igitur mutare principia naturæ? Quid enim dicis, omne animal, simul atque sit ortum, applicatum esse ad se diligendum, esseque in se conseruando occupatum? quin potius ita dicis, omne animal applicatum esse ad id, quod in eo sit optimum, & in eius vnus occupatum esse custodia, reliquasque naturas nihil aliud agere, nisi ut id conseruent, quod in quaque optimum sit: quo modo autem optimum, si bonum præterea nullum est? si autem reliqua appetenda sunt, cur, quod est vltimum rerum appetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum & maximarum appetitione concluditur? ut Phidias potest à principio instituire signum, idque perficere: potest ab alio inchoatum accipere & absolucere. huic est sapientia similis. non enim ipsa genuit hominem, sed accepit à natura inchoatum. hanc igitur inueniens, debet institutum illud quasi signum absolucere. Qualem igitur natura hominem inchoauit? ecquod est munus, ecquod opus sapientiæ? ecquid est, quod ab ea absolui & perfici debeat? Si nihil in eo quidem perficiendum est, præter motum ingenij quendam, id est rationem: necesse est huic vltimum esse ex virtute vitam fingere. rationis enim perfectio est virtus. si nihil, nisi corpus: summa crunt illa, valetudo, vacuitas doloris, pulchritudo, & cetera. Nunc de hominis summo bono quæritur. Quid ergo dubitamus in tota eius natura quærere quid sit effectum? Cum enim constet inter omnes, omne officium, munusque sapientiæ in hominis cultu esse occupatum: alij (ne me existimes contra Stoicos solum dicere) eas sententias afferunt, ut summum bonum in eo genere ponant, quod sit extra nostram potestatem, tanquam de animali aliquo loquantur: alij contra, quasi nullum corpus sit hominis, ita præter animum nihil curant: cum præsertim ipse quoque animus non inane nescio quid sit (neque enim id possum intelligere) sed in quodam genere corporis, ut ne is quidem virtute vna contentus sit, sed appetat vacuitatem doloris. Quamobrem vtrique idem faciunt, ut si

F. m. ex ms. venet.

id. abest à veteri lib.

læuam partem negligerent, dexteram tuerentur: aut ipsius animi, vt fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent. eorū enim omnium, multa prætermittentium, dum elegant aliquid, quod sequantur, quasi curta sententia est: at verò illa perfecta atque plena eorum, qui, cum de hominis summo bono quærerent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem vacuam tutela reliquerunt. Vos autem, Cato, quia virtus, vt omnes fateamur, altissimum locum in homine, & maximè excellentem tenet, & quod eos, qui sapientes sunt, absolutos & perfectos putamus: aciem animorum nostrorum virtutis splendore præstinguitis. in omni enim animante est summum aliquid, atque optimum, vt in equis, in canibus: quibus tamen & dolore vacare opus est, & valere. Sic igitur in homine perfectio ista, in eo potissimum, quod est optimum, id est in virtute laudatur. Itaque mihi non satis videmini considerare, quid intus naturæ quæque progressio. Non enim hoc, quod facit in frugibus, vt cum ad spicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit. semper enim ita assumit aliquid, vt ea, quæ prima dederit, nō deserat. Itaque sensibus rationem adiunxit: & ratione effecta sensus non reliquit: quod sic intelligamus. vt si cultura vitium, cuius hoc munus est, vt efficiat, vt vitis cum partibus suis omnibus quamoptimè se habeat: (licet enim, vt vos quoque soletis, fingere aliquid docendi causa:) si igitur illa cultura vitium in vite insit: ipsa cetera, credo, velit, quæ ad colendam vitem attingebunt, sicut antea: se autem omnibus vitis partibus præferat, statuâtque nihil esse melius in vite, quàm se: similiter sensus, cum accessit ad naturam, tueretur illam quidem, sed etiam tueretur se. cum autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, vt omnia illa prima naturæ, huius tutelæ subiiciantur. Itaque non discedit ab eorum curatione, quibus præposita vitam omnem debet gubernare: vt mirari satis eorum inconstantiam non possimus. naturalem enim appetitionem, quam vocant *appetitus*, itemque officium, ipsam etiam virtutem, tuentem esse volunt earum rerum, quæ secundum naturam sunt. cum autem ad summum bonum volunt peruenire, transiliunt omnia, & duo nobis opera pro vno relinquunt, vt alia sumamus, alia appetamus potius, quàm vno fine omnia concludant. At enim natura dicitis virtutem non posse constitui, si ea, quæ extra virtutem sunt, ad beatè viuendum pertineant. quod totum contrà est. introduci enim virtus nullo modo potest, nisi omnia, quæ leget, quæque reiciet, vnam referantur ad summam. nam si omnino ea negligemus: in Aristonea vitia, & peccata incidemus, obliuiscemurque quæ virtuti ipsi principia dederimus. sin ea non negligemus, neque tamen ad finem summi boni referemus: non multum ab Herilli leuitate aberrabimus. duarum enim vitarum nobis erunt instituta capienda. facit enim ille duo seiuncta vltima bonorum: quæ, vt essent vera, coniungi debuerunt: nunc ita separantur, vt disiuncta sint: quo nihil potest esse peruersius. Itaque contrà est, ac dicitis. nam constitui virtus nullo modo potest, nisi ea, quæ sunt prima naturæ, vt ad summam pertinentia, tenebit. quæ sita enim virtus est, non quæ relinqueret naturam, sed quæ tueretur. At illa, vt vobis placet, partem quandam tueretur, reliquam deserit. Atque ipsa institutio hominis si loqueretur, hæc diceret: primos suos quasi cæptus appetendi fuisse, vt se conseruaret in ea natura, in qua ortus esset. Nondum autem explanatum satis erat, quid maximè natura velleret. explanetur igitur. Quid ergo aliud intelligetur, nisi vt nequa pars naturæ negligatur: in qua si nihil est præter rationem, sit in vna virtute finis bonorum: sin est etiam corpus: ista explanatio naturæ nempe hoc effecerit, vt ea, quæ ante explicatio- nem tenebamus, relinquamus. Ergo id est conuenienter naturæ viuere, à natura discedere. vt igitur quidā philosophi, cum à sensibus profecti maiora quædā ac diuiniora vidissent, sensus reliquerunt: sic isti, cum ex appetitione rerū virtutis pulchritudinē aspexissent, omnia, propter quæ virtutem ipsam viderant, abiecerunt, obliuī, naturā omnem appetendarum rerum ita latè patēre, vt à principiis permaneret ad finis: neque intel-

ligunt se rerum illarum pulchrarum atque admirabilium fundamenta subducere. Itaque mihi videntur omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt, honestè vivere: sed alius alio magis: Pyrrho scilicet maximè, qui, virtute constituta, nihil omnino, quod appetendum sit, relinquit: deinde Aristoteli, qui nihil relinquere non est ausus: introduxit autem quibus commotus sapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcunque tanquam occurreret. Is hoc melior, quàm Pyrrho, quod vel aliquod genus appetendi dedit: deterior, quàm ceteri, quod penitus à natura recessit. Stoici autem, quod finem bonorum in vna virtute ponunt, similes sunt illorum. quod autem principium officij quaerunt, melius quàm Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, vincunt Aristonem: quod autem ea, quæ ad naturam accommodata, & per se assumenda esse dicunt, non adiungunt ad finem bonorum: desciscunt à natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. ille enim occurrentia nescio quæ cõminiscebatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ, sed ea seiungunt à finibus, & à summa bonorum. quæ cum proponunt, vt sit aliqua rerum selectio, naturam videntur sequi. cum autem negant, ea quicquam ad beatam vitam pertinere, rursus naturam relinquunt. Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fuisset, quam obrem à superiorum auctoritate discederet. nunc reliqua videamus: nisi aut ad hæc Cato dicere aliquid vis, aut nos iam longiores sumus. Neutrum verò, inquit ille. nam & te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest. Optimè, inquam. Quid enim mihi potest esse optatius, quàm cum Catone omnium virtutum auctore de virtutibus disputare? Sed primum illud vide, grauissimam illam vestram sententiam, quæ familiam ducit, **HONESTVM QVOD SIT, ID ESSE** solum bonum: honestèque vivere, bonorum finem, communem fore vobis cum omnibus, qui in vna virtute constituunt finem bonorum: quodque dicitis, informari non posse virtutem, si quicquam nisi quod honestum sit, numeretur in bonis, idem dicitur ab illis, quos modò nominaui. Mihi autem æquius videbatur, Zenonem cum Polemone disceptantem, à quo, quæ essent principia naturæ, acceperat, à communibus initiis progredientem, videre vbi primum inisset, & vnde causa controuersiæ nasceretur: non stantem cum iis, qui ne dicerent quidem sua summa bona esse à natura profecta, vt iisdem argumentis, quibus illi vterentur, iisdemque sententiis. Minimè verò illud probabo, quod cum docuistis, vt vobis videmini, solum bonum esse, quod honestum sit, tum rursus dicitis, initia proponi necesse esse apta & accommodata naturæ, quorum ex electione virtus possit existere. non enim in selectione virtus ponenda erat, vt id ipsum, quod erat bonorum vltimū, aliud aliquid acquireret. nam omnia, quæ sumenda, quæque legenda aut optanda sunt, inesse debent in summa bonorum, vt is, qui eam adeptus sit, nihil præterea desideret. Vidēsne, vt, quibus summa est in voluptate, perspicuum sit, quid iis faciendum sit, aut non faciendum? vt nemo dubitet, eorum omnia officia quò spectare, quid sequi, quid fugere debeant? Sit hoc vltimum bonorum, quod nunc à me defenditur. apparet statim, quæ sint officia, quæ actiones. vobis autem, quibus nihil est aliud propositum, nisi rectum atque honestum, vnde officij, vnde agendi principium nascatur, non reperietis. Hoc igitur quaeritis omnes, & ij, qui, quodcunque in mentem veniat, aut quodcunque occurrat, se sequi dicunt: & vos, qui ad naturam reuertimini: quibus natura iure responderit, non esse verum, aliunde finē beatè viuendi, à se principia rei gerendæ peti. esse enim vnā rationem, qua & principia rerum agenda- rum, & vltima bonorum continerentur: atque vt Aristonis esset explosa sententia, dicitis nihil differre aliud ab alio, nec esse res vllas præter virtutes & vitia, inter quas quicquam omnino interesset: sic errare Zenonem, qui nulla in re, nisi in virtute aut vitio, propensionem ne minimi quidem momenti ad summum bonum adipiscendum esse diceret: & cum ad beatam vitam nullum momentum ea res haberet, ad appetitum rerum esse in his momenta diceret, quasi verò hæc appetitio non ad summi

boni adeptioem pertineret. Quid autem minus consentaneum est, quàm, quod aiunt, cognito summo bono, reuerti se ad naturam, vt ab ea petant agendi principium, id est officij: non enim actionis, aut officij ratio impellit ad ea, quæ secundum naturam sunt, appetenda: sed ab his & appetitio & actio commouetur. Nunc venio ad illa tua breuia, quæ consecraria esse dicebas: & primum illud, quo nihil potest esse breuius: BONVM OMNE LAUDABILE: laudabile autem omne honestum: igitur omne bonum honestum. O plumbeum pugionem. quis enim tibi illud primum concesserit: quo quidem concesso, nihil opus est secundo. Si enim omne bonum laudabile est, omne laudabile honestum est. quis tibi ergo istud dabit, præter Pyrrhonem, Aristonem, eorumue similes, quos tu non probas? Aristoteles verò, Xenocrates, tota illa familia non dabit: quippe qui valetudinem, vires, diuitias, gloriam, multa alia, bona esse dicant, laudabilia non dicant. & hi quidem ita non sola virtute finem bonorum contineri putant, vt rebus tamen omnibus virtutem anteponant. Quid censēs eos esse facturos, qui omnino virtutem à bonorum fine segregauerunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, siqui Carneadeum finem tueri volunt: iam aut Callipho, aut Diodorus quo modo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non sit? Placet igitur tibi Cato, cum res sumseris non concessas, ex illis efficere quod velis? iam ille sorites, quo nihil putatis esse vitiosius: Quod bonum sit, id esse optabile: quod optabile, id esse expetendum: quod expetendum, laudabile: deinde reliqui gradus: sed ego in hoc resisto: eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum sit, id esse laudabile. illud verò minimè consecrarium, sed in primis hebes illorum, Gloriatione dignam esse beatam vitam, quia non possit sine honestate contingere, vt iure quisquam gloriatur. Dabit hoc Zenoni Polemo, etiam magister eius, & tota illa gens, & reliqui, qui virtutem omnibus rebus multo anteponent, adiungunt ei tamen aliquid summum in bono finiēdo. Si enim virtus digna est gloriatione, vt est: tantumque præstat ceteris rebus, vt dici vix possit: & beatus esse poterit virtute vna præditus, carens ceteris: nec tamen illud tibi concedet, præter virtutem, nihil in bonis esse ducendum: illi autem, quibus summum bonum sine virtute est, non dabunt fortasse, vitam beatam habere in quo iure possit gloriari: etsi illi quidem etiam voluptates faciunt interdum gloriosas. Vides igitur, te aut ea sumere, quæ non concedantur, aut ea, quæ etiam concessa, te nihil adiuuent. Equidem in omnibus istis conclusionibus hoc putarem philosophia, nobisque dignum, & maximè cum summum bonum quæreremus, vitam nostram, consilia, voluntates, non verba corrigi. Quis enim potest istis, quæ te, vt ais, delectant, breuib; & acutis, auditis, de septentia decedere? Nam cum ea spectant, & auct audire cur dolor malum non sit, dicunt illi asperum esse dolorem, molestum, odiosum, contra naturam, difficile toleratu: sed quia nulla sit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudine, non esse illud malum. Hæc qui audierit, vt ridere non curet, discedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quàm venerat. Tu autem negas fortem esse quenquam posse, qui dolorem, malum putet. Cur fortior sit, si illud, quod tute concedis, asperum, & vix ferendum putabit? ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis nascitur. & ais, si vna litera commota sit, fore, tota vt labet disciplina. Vtrum igitur tibi litteram videor, an totas paginas commouere? vt enim sit apud illos, id, quod est à te laudatum, ordo rerum conseruatus, & omnia inter se apta & connexa (sic enim aiebas) tamen persequi non debemus, si à falsis principiis profecta congruunt ipsa sibi, & à proposito non aberrant. In prima igitur constitutione Zeno tuus à natura recessit: cumque summum bonum posuisset in ingenij præstantia, quam virtutem vocamus, nec quicquam aliud bonum esse dixisset, nisi quod esset honestum, nec virtutem posse constare, si in ceteris rebus esset quicquam, quod aliud alio melius esset, aut peius: his propositis tenuit prorsus consequentia. Rectè dicis, negare enim non possum. sed ita falsa sunt ea, quæ con- sequuntur,

sequantur, vt illa, è quibus hæc nata sunt, vera esse non possint. Docent enim nos (vt
 scis) dialectici, si ea, quæ rem aliquam consequantur, falsa sint, falsam illam ipfam rem
 esse, quam sequantur. Ita fit illa conclusio non solum vera, sed ita perspicua, vt diale-
 ctici ne rationem quidem reddi putent oportere: Si illud, hoc: non autem hoc, igitur
 ne illud quidem. Sic consequentibus vestris sublati, prima tolluntur: quæ sequun-
 tur igitur: Omnis, qui non sunt sapientes, æquè miserus esse: Sapientes omnes, sum-
 mè beatos esse: Rectè facta omnia æqualia: Omnia peccata paria, quæ magnifi-
 cè primò dici videntur, considerata minus probantur. sensus enim cuiusque, & na-
 tura rerum, atque ipsa veritas clamat quodam modo, non posse se adduci, vt inter eas
 10 res, quas Zeno exæquaret, nihil interesset. Postea tuus ille Pœnulus (scis enim Citiæos
 clienteis tuos è Pœnicia profectos) homo igitur acutus causam non obtinens, repu-
 gnante natura, verba versare cœpit: & primùm rebus iis, quas nos bonas ducimus, con-
 cessit, vt haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accommodatæ: faterique cœpit, fa-
 15 pienti, hoc esse summè beato, commodius tamen esse, si ea quoque habeat, quæ bo-
 na non audet appellare, naturæ ipsi accommodata esse concedit: negatque, Plato-
 nem, si sapiens non sit, eadem esse in causa, qua tyrannum Dionysium. huic mori o-
 ptimum esse propter desperationem sapientiæ, illi propter spem viuere. peccata autem
 partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quòd alia peccata plureis,
 alia pauciores quasi numeros officij præterirent. iam insipientes alios ita esse, vt nul-
 20 lo modo ad sapientiam possent peruenire: alios, qui possent, si processissent, sapien-
 tiam consequi. Hic loquebatur aliter atque omnes: sentiebat idem quod ceteri. nec
 verò minoris æstimanda ducebat ea, quæ ipse bona negaret esse, quàm illi, qui ea bo-
 na esse dicebant. Quid igitur voluit sibi, qui illa mutauerit? saltem aliquid de pondere
 detraxisset, & paullo minoris æstimauisset ea, quàm Peripaterici, vt sentire quoque aliud,
 25 non solum dicere videretur. Quid de ipsa beata vita, ad quam omnia referuntur, quæ
 dicitis? negatis eam esse, quæ expleta sit omnibus iis rebus, quas natura desideret: to-
 tàmque eam in vna virtute ponitis. cùmque omnis controuersia aut dere soleat, aut de
 nomine esse: vtraque eorum nascitur, si aut res ignoratur, aut erratur in nomine. quo-
 rum si neutrum est, opera danda est, vt verbis vtamur quàm vtratisimè, & quam ma-
 30 ximè aptis, id est rem declarantibus. Num igitur dubium est, quin, si in re ipsa nihil
 peccatur à superioribus, verbis illi commodius vtantur? Videamus igitur sententias eo-
 rum: tum ad verba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri, cùm aliquid ei se-
 cundum naturam esse videatur: omniàque, quæ secundum naturam sunt, æstimatione
 aliqua digna, eaque pro eo, quantum in quoque sit ponderis, esse æstimanda: quæque
 35 secundum naturam sunt, partim nihil habere in sese eius appetitionis, de qua sæpe iam
 diximus, quæ nec honesta, nec laudabilia dicantur, partim habere: quæ voluptatem
 habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam: ex his quæ sint apta, ea
 honesta, ea pulchra, ea laudabilia: illa autem superiora, naturalia nominantur: quæ
 coniuncta cum honestis, vitam beatam perficiunt & absoluunt. Omnium autem eo-
 40 rum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona esse dicunt, quàm
 Zeno, qui negat, longè præstantissimum esse, quod honestum esset, atque laudabile:
 sed si duo honesta proposita sint, alterum cum valetudine, alterum cum morbo,
 non esse dubium ad vtrum eorum natura nos ipsa deductura sit: sed tamen tantam
 vim honestatis esse, tantùmque eam rebus omnibus præstare & excellere, vt nullis
 45 nec supplicis, nec præmiis demoueri possit ex eo, quod rectum esse decreuerit: om-
 niàque, quæ dura, difficilia, aduersa videantur, ea virtutibus iis, quibus à natura esse-
 mus ornati, obteri posse: valetudinem autem, pulchritudinem, celeritatem, vires corpo-
 ris, diuitias, & ceteras res huius generis, non facileis illas quidem, nec contemnendas
 (quid enim esset in virtute tantum?) sed ita vt hoc iudicaremus, non esse in his partem
 50 maximam positam beatè, aut secus viuendi. Ad summam, ea, quæ Zeno æstimanda, &

ut & illum Pœnulum
 in Pœnicia habet.
 Eius. id est. opusculi

sumenda, & apta naturæ esse dixit, eadem illi bona appellant: vitam autem beatam illi eam, quæ constaret ex iis rebus, quas dixi, aut plurimis, aut grauissimis. Zeno autem, quod suam, quod propriam speciem habeat cur appetendum sit, id solum bonum appellat: beatam autem vitam eam solam, quæ cum virtute degatur. Si de re disceptari oportet, nulla mihi tecum Cato potest esse dissensio. nihil est enim, de quo aliter tu sentias, atque ego, modò commutatis verbis ipsas res conferamus. Nec hoc ille non vidit, sed verborum magnificentia est, & gloria delectatus: qui si ea, quæ dicit, ita sentiret, ut verba significant: quid inter eum, & vel Pyrrhonem, vel Aristonem interesset? sin autem eos non probat, quid attinuit cum iis, quibuscum re concinebat, verbis discrepare? Quid, si reuiuiscant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos cum te M. Cato studiosissimum philosophiæ, iustissimum virum, optimum iudicem, religiosissimum testem audiremus, admirati sumus, quid esset, cur nobis Stoicos anteferes, qui de rebus bonis & malis sentirent ea, quæ ab hoc Polemone Zeno cognouerat, nominibus uterentur iis, quæ prima specie admirationem, re explicata risum mouerent. Tu autem, si tibi illa probabantur, cur non propriis verbis illa tenebas? sin te auctoritas commouebat: nobisne omnibus, & Platoni ipsi nescio quem illum anteponebas: præferim cum in rep. princeps esse velles, ad eamque uicem cum summa tua dignitate maximè à nobis ornari atque instrui posses? à nobis enim ista quæ sita, à nobis descripta, notata, præcepta sunt: omniumque rerum publicarum rectiones, genera, status, mutationes, leges etiam & instituta ac mores ciuitatù perscripsimus. Eloquentiæ verò, quæ & principibus maximè ornamento est, & qua te audiuius valere plurimum, quantum tibi ex monumentis nostris addidisses: ea cum dixissent, quid tandem talibus viris respondisses? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictauisses, vel potius paullulum loci mihi, ut his responderem, dares, nisi & te audire nunc mallet, & istis tamen alio tempore respondurus essem, tunc scilicet, cum tibi. Atqui, si verum respondere velles Cato, hæc erant dicenda: non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines, tantæque auctoritate, sed te animaduertisse, quas res illi propter antiquitatem parum vidissent, eas à Stoicis esse perspectas, eisdemque de rebus hos tum differuisse acutius, tum sensisse grauius & fortius: quippe qui primùm valitudinem bonam expetendam negent esse, eligendam dicant: non quia sit bonum valere, sed quia sit non nihili æstimandum: neque tamen pluris, quàm illis videatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc verò te ferre non potuisse, quòd antiqui illi quasi barbati, ut nos de nostris solemus dicere, crediderint, eius, qui honestè viueret, si idem etiam bene valeret, bene audiret, copiosus esset, optabilior fore vitam, melioremque, & magis expetendam, quàm illius, qui æquè vir bonus, multis modis esset, ut Ennii Alcmao,

„ Circuuentus morbo, exsulio, atque inopia.

Illi igitur antiqui non tam acuti optabiliorem illam vitam putant, præstantiorem, beatior. Stoici autem tantummodo præponendam in seligendo, non quo beatior hæc vita sit, sed quòd ad naturam accommodatior: & qui sapientes non sunt, omneis æquè miseros esse. Stoici hoc videlicet viderunt: illos autem id fugerat superiores: qui arbitrabàtur, homines sceleribus & paricidiis inquinatos, nihilo miserosiores esse, quàm eos, qui cum castè & integrè viuerent, nondum perfectam illam sapientiam essent consecuti. Atque hoc loco similitudines eas, quibus illi uti solent, dissimillimas proferbas. Quis enim ignorat, si plures ex alto emergere velint, propius fore eos quidem ad respirandum, qui ad summam iam aquam appropinquant, sed nihilo magis respirare posse, quàm eos, qui sunt in profundo? nihil ergo adiuuat procedere & progredi in virtute, quo minus miserrimus sit, antequàm ad eam perueniret: quoniam in aqua nihil adiuuat: & quoniam catuli, qui iam despecturi sunt, cæci æquè, ut ij, qui modò nati: Platonem quoque necesse est, quoniam nondum videbat, æquè cæcum animo, ac Phalarim fuisse.

fuisse. Ista similia non sunt, Cato: in quibus quamuis multum processeris, tamen illud in eadem causa est, à quo abesse velis, donec euaseris. nec enim ille respirat, antequam emergerit, & catuli æque cæci priusquam despexerunt, ac si ita futuri semper essent. Illa sunt similia: hebes acies est cuiusdam oculorum, corpore alius languescit: hi curantione adhibita leuantur in dies: alter valet plus quotidie, alter videt. Hi similes sunt omnibus, qui virtuti student: leuantur vitiis: leuantur erroribus, nisi forte censes Tiberium Gracchum patrem non beatiorem fuisse, quam filium, cum alter stabilire rempublicam studuerit, alter euertere. Nec tamen ille erat sapiens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? sed quia studebat laudi & dignitati, multum in virtute processerat. Conferam autem auunculum tuum Drusum cum C. Graccho eius ferè æquali: quæ hic reipublicæ videri imponebat, eadem ille sanabat. sed nihil est, quod tam miseros faciat, quam impietas & scelus. Vt iam omnes insipientes sint miseri, quod profecto sunt: non est tamen æque miser, qui patriæ consulit, & is, qui illam extinctam cupit. Leuatio igitur vitiorum magna fit iis, qui habent ad virtutem progressionis aliquantulum. Vestri autem progressionem ad virtutem fieri aiunt, leuationem vitiorum fieri negant. At quo vtantur homines acuti argumento ad probandum, operæ pretium est considerare. Quarum, inquit, artium summa crescere potest, earum etiam contrariorum summa poterit augeri, ad virtutis autem summam accedere nihil potest, ne vitia quidem igitur crescere poterunt, quæ sunt virtutum contraria. Vtrum igitur tandem, perspicuisne dubia aperiuntur, an dubiis perspicua tolluntur? Atqui hoc perspicuum est, vitia alia in aliis esse maiora: illud dubium, ad id, quod summum bonum dicitis, equaniam fieri possit accessio. Vos autem cum perspicuis dubia debeatis illustrare, dubiis perspicua conamini tollere. Itaque eadem ratione, qua sum paullo ante vsus, hærebitis. Si enim propterea vitia alia aliis maiora non sunt, quia ne ad finem quidem bonorum cum, quem vos facitis, quicquam potest accedere: quoniam perspicuum est vitia non esse omnium paria, finis bonorum vobis mutandus est. Teneamus enim illud necesse est, cum consequens aliquod falsum sit: illud, cuius id consequens sit, non posse esse verum. Quæ est igitur causa istarum angustiarum? gloriofa ostentatio in constituendo summo bono. cum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur, tollitur cura valetudinis, diligentia rei familiaris, administratio reipublice gerendorum negotiorum, officia vitæ, ipsum denique illud honestum, in quo vno vultis esse omnia, deferendum est. quæ diligentissimè contra Aristonem dicuntur à Chrysippo. Ex ea difficultate illæ fallaciloquæ (vt ait Attius) malitiæ nate sunt. Quod enim sapientia, ubi pedem poneret, non habebat sublati officiis omnibus: officia autem tollebantur, dilectu omni & discrimine remoto: (quæ enim esse poterant rebus omnibus sic ex æquatis, vt inter eas nihil interesset?) ex his angustii ista euaserunt deteriora, quam Aristonis: illa tamen simplicia, vestra versuta. Roges enim Aristonem, bonane ei videantur hæc, vacuitas doloris, diuitiæ, valetudo: neget. Quid quæ contraria sunt his, malane nihilo magis. Zenonem roges: respondeat totidem verbis. Admirantes queramus ab utroque, quoniam modo vitam agere possimus, si nihil interesse nostra putemus, valeamus, agrum simus: vacemus, an cruciemur dolore: frigus, famem propulsaere possimus, necne possimus. Viues, inquit, Aristote magnifice atque præclare: quod erit cumque visum ages, numquam angere, numquam cupies, numquam timebis. Quid Zeno? portenta hæc esse dicit, nec ea ratione villo modo posse viuere: sed differre inter honestum & turpe, nimium quantum, nescio quid, immodicum inter ceteras res nihil omnino interesse. Idè adhuc audi reliqua, & risum continere, si potes. Media illa, inquit, inter quæ nihil interest, tamen eiusmodi sunt, vt eorum alia eligenda sint, alia reiicienda, alia omnino negligenda: hoc est, vt eorum alia velis, alia nolis, alia non cures. At modò dixeras nihil in his rebus esse, quod interesset. Et nunc idem dico, inquit, sed ad virtutes & ad vitia nihil interesse. Quis istud, quæso, nesciebat? Verum

f. v. s. m. s. agens
1. Care. 2. Am. l. c. 12.
sic; sed differre s. b. c. t.
n. quantum; inter ceteras
res nihil omnino interesse.

audiamus. Ista, inquit, quæ dixisti, valere, locupletem esse, non dolere, bona non dico, sed, dicam Græcè, ~~κατασκευάζειν~~, Latinè autem producta: sed præposita, aut præcipua malo: sic tolerabilis & mollius, illa autem, egestatem, morbum, dolorem, non appello mala, sed, si libet, reiectanea. Itaque illa non dico me expetere, sed legere: nec optare, sed sumere: contraria autem non fugere, sed quasi secernere. Quid ait Aristoteles, reliquisque Platonis alumni: se omnia, quæ secundum naturam sint, bona appellare: quæ autem contrà, mala. Videtne igitur Zenonem tuum cum Aristotele verbis consentire, re dissidere: cum Aristotele & illis re consentire, verbis discrepare? Cur igitur, cum de re conveniat, non malimus vilitatè loqui? aut doceat paratiorem ead contemnendam pecuniam fore, si illam in rebus præpositis, quàm si in bonis duxero: fortiorèmq; in patienti dolore, si eum asperum & difficilem perpassu, & contra naturam esse, quàm si malum dixerò. Faceret M. Piso familiaris noster, vt alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. Quid enim? aiebat, bonum negas esse diuitias, præpositum esse dicis, quid adiutas? auaritiàmne minuis? quòd si verbum sequimur, primùm longius verbum præpositum, quàm bonum. Nihil ad rem: ne sit sanè: at certè grauius, nam, bonum ex quo appellatum sit, nescio: præpositum ex eo credo, quod præponatur aliis: id mihi magnum videtur. Itaque dicebat plus tribui diuitiis à Zenone, qui eas in præpositis poneret, quàm ab Aristotele, qui bonum esse diuitias fateretur, sed nec magnum bonum, & præ rectis honestisque contemnendum ac despiciendum, nec magnopere expectèdum: omninoque de omnibus istis verbis à Zenone mutatis ita disputabat, & quæ bona negarentur esse ab eo, & quæ mala, illa latioribus nominibus ab eo appellari, quàm à nobis, hæc tristioribus. Piso igitur hoc modo, vir optimus, tuique vt scis, amantissimus. Nos paucis ad hæc additis finem faciamus aliquando, longum est enim ad omnia respondere, quæ à te dicta sunt. nam ex eisdem verborum præstigiis & regna nata vobis sunt, & imperia, & diuitiæ, & tantæ quidem, vt omnia, quæ vbique sint, sapientis esse dicatis: solum præterea formosum, solum liberum, solum ciuem: stultorum omnia contraria, quos etiam insanos esse vultis. Hæc ~~κατασκευάζειν~~ illi, nos admirabilia dicamus. Quid autem habent admirationis, cum propè accesseris? conferam tecum, quam cuique verbo rem subiicias, nulla erit controuersia, omnia peccata paria dicitis. Non ego tecum iam ita loquar, vt iisdem his de rebus, cum L. Murenam te accusante defenderem, apud imperitos tum illa dicta sunt: aliquid etiam coronæ datum. nunc agendum est subtilius. Peccata paria quoniam modo? quia nec honesto quicquam honestius, nec turpi turpius. Perge porro. nam de isto magna dissensio est, illa argumenta propria videamus, cur omnia peccata sint paria. Vt, inquit, in fidibus pluribus, si nulla earum ita contenta numeris sit, vt concentum seruare possit, omnes æquè incontentæ sint: sic peccata, quia discrepant, æquè discrepant, paria sunt igitur. Hic ambiguo ludimur, æquè enim contingit omnibus fidibus, vt incontentæ sint: illud non continuo, vt æquè incontentæ. Collatio igitur ista te nihil iuuat, nec enim omnes auaritias, si æquè auaritias esse dixerimus, sequitur etiam vt æquas esse dicamus. Ecce aliud simile dissimile. Vt enim, inquit, gubernator æquè peccat, si palearum nauem euerit, & si aurium æquè peccat qui parentem, & qui seruum iniuria verberat. Hic nemo non videt, cuius generis onus nauis vchat, ad gubernatoris artem nihil pertinere. itaque, aurum, paleamne euerit, ad bene, aut ad malè gubernandum nihil interesse. At quid inter parentem & seruulum interfit, intelligi & potest, & debet. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest, quo in genere peccetur, & si in ipsa gubernatione negligentia est nauis euerfa, maius est peccatum in auro, quàm in palea. omnibus enim artibus volumus attributam esse eam, quæ communis appellatur prudentia, quam omnes, qui cuique artificio præfunt, debent habere. Ita ne hoc quidem modo paria peccata sunt. Vrgent tamen, & nihil remittunt. Quoniam, inquit, omne peccatum imbecillitatis & inconstantiæ est, hæc autem vitia in omnibus stultis æquè magna sunt: necesse est paria esse peccata.

Quasi

F. ut in ms. reiecta

ib. ut quæ

F. ut hæc non videt et c.
 patet non abesse à ms. neq;
 iam seruulum requirit.

Quasi verò aut concedatur, in omnibus stultis æquè magna esse vitia, & eadem imbecillitate & inconstantia L. Tubulum fuisse, qua illum, cuius is condemnatus est rogatione, P. Scævulam: & quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, interfit, vt, quo hæ maiores, minoresque sint, eo, quæ peccentur in his rebus, aut maiora sint, aut minora. Itaq;
 5 (iam enim concludatur oratio) hoc vno maximè mihi premi videntur tui Stoici, quòd se posse putant duas contrarias sententias obtinere. quid enim est tam repugnans, quàm eundem dicere, quod honestum sit, solum id bonum esse, qui dicat appetitionem rerum ad viuendum accommodatarum à natura profectam? Ita cum ea volunt retinere, quæ superiori sententiæ conueniunt, in Aristonem incidunt: cum id fugiunt, re eadem defendunt, quæ Peripatetici, verba tenent mordicus. quæ rursus dum sibi euelli ex ore nolunt,
 10 horridiores euadunt, asperiores, duriores & oratione & moribus. Quam illorum tristitiâ atque asperitatem fugiens Panætius, nec acerbiter sententiarum, nec disserendi spinas probauit: fuitque in altero genere mitior, in altero illustrior: semperque habuit in ore Platonem, Aristotelem, Xenocratem, Theophrastum, Dicæarchum, vt ipsius scripta declarat.
 15 quos quidem tibi studio & diligenter tractandos, magnopere censeo. Sed quoniam adueesperascit, & mihi ad villam reuertendum est: nunc quidem hætenus: verum hoc idem sæpe faciamus. Nos verò, inquit ille: nam quid possumus facere melius? & hanc quidem primam exigam à te operam, vt audias me, quæ à te dicta sunt, refellentem. Sed memento, te, quæ nos sentiamus, omnia probare, nisi quòd verbis aliis vtamur: mihi autem vestrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunt: sed videbimus. Quæ cum essent dicta, discessimus.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BO-
 NORVM ET MALORVM AD BRVTVM

LIBER V.

25

30

35

40

45

50

VM audissem Antiochū, Brute, vt solebam, cum M. Pisonē in eo gymnasio, quod Ptolemæium vocatur: vnâque nobiscum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noster cognatione patruelis, amore germanus: constituimus inter nos, vt ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maximè quòd is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. itaque ad tempus ad Pisonem omnes. inde vario sermone sex illa à Dipylo stadia confecimus. Cum autem venissemus in Academicæ, nō sine causa nobilitatæ spatia, solitudo erat ea, quam volueramus. Tum Piso, Naturæ nobis
 35 hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, vt, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moueamur, quàm si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquod legamus: velut ego nunc moueor. venit enim mihi Platonis in mentem, quem acceperimus primū hic disputare solitum: cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt, sed ipsam
 40 videntur in conspectu meo hic ponere. hic Speusippus, hic Xenocrates, hic eius auditor Polemo: cuius ipsa illa sessio fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam nostram, Horstiliam dico, non hanc nouam, quæ mihi minor esse videtur, posteaquàm est maior, solebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium, nostrum verò in primis auum cogitare. Tanta vis admonitionis inest in locis: vt non sine causa ex his memoriæ ducta sit disciplina.
 45 Tum Quintus, Est planè Piso, vt dicis, inquit. nam me ipsum huc modò venientem conuertebat ad sese Coloneus ille locus, cuius incolæ Sophocles ob oculos versabatur: quem scis quàm admirem, quàmque eo delecter. me quidem ad altioremem memoriam Oedipodis huc venientis, & illo mollissimo carmine, quæ nam essent ipsa hæc loca, requirentis species quædam commouit, inanis scilicet, sed commouit tamen. Tum Pomponius, At ego, quem vos vt deditum Epicuro insectari soletis, sum multum equidem cum Phædro,
 50

quem vnicè diligo, vt scitis in Epicuri hortis, quos modò præteribamus: sed veteris pro-
 uerbij admonitu, viuorum memini: nec tamen Epicuri licet obliuisci, si cupiam: cuius
 imaginem non modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis & in annellis ha-
 bent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noster iocari videtur, & fortasse suo iure.
 ita enim Athenis se collocauit, vt sit pæne vnus ex Atticis, vt id etiam cognomen videat-
 ur habiturus. Ego autem tibi Piso assentior, vsu hoc euenire, vt acrius aliquanto, & atten-
 tius de claris viris locorum admonitu cogitemus. scis enim me quodam tempore Meta-
 rium de claris viris locorum admonitu antè deuertisse, quàm Pythagoræ ipsum illum
 locum, vbi vitam ediderat, sedemque viderim. Hoc autem tempore, & si multa in omni
 parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum virorum: tamen ego illa moueor
 exedra. modò enim fuit Carneades, quem videre videor. est enim nota imago: à sedeq-
 ue ipsa, tanta ingenij magnitudine orbata, desiderari illam vocem puto. Tum Piso, Quo-
 niam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? An eum locum libenter inuissit,
 vbi Demosthenes & Æschines inter se decertare soliti sunt: suo enim quisque studio ma-
 ximè ducitur. Et ille, cum erubuisset, Noli, inquit, ex me querere, qui in Phalericum
 etiam descenderim: quo in loco ad fluctum aiunt Demosthenem declamare solitum, vt
 fremitum assuesceret voce vincere. Modò etiam paullulum ad dextram de via declina-
 ui, vt ad Periclis sepulcrum accederem. Quanquam id quidem infinitum est in hac vrbe.
 quacunque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus. Tum Piso, At-
 qui Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectat, ingeniosorum sunt:
 sin tantummodo ad indicia veteris memoriæ cognoscenda, curiosorum. Te autem hor-
 tamur omnes, currentem quidem, vt spero, vt eos, quos nouisse vis, etiam imitari velis.

Hic ego, Etsi facit hic quidem, inquam, Piso, vt vides, ea, quæ præcipis: tamen mihi
 grata est hortatio tua. Tum ille amicissimè, vt solebat, Nos verò, inquit, omnes omnia
 ad huius adolescentiam conferamus, in primisque vt aliquid suorum studiorum philo-
 sophiæ quoque impertiat: vel vt te imitetur, quem amat: vel vt illud ipsum, quod studet,
 facere possit ornatus. Sed utrùm hortandus es nobis Luci, inquit, an etiam tua sponte
 propensus es: mihi quidem Antiochum, quem audis, satis bellè videris attendere. Tum
 ille timidè, vel potius verecundè, Facio, inquit, equidem: sed audisti ne modò de Carne-
 ade: rapior illuc: reuocat autem Antiochus: nec est præterea, quem audiamus. Tum Pi-
 so, Etsi hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire, cum hic adsit (me autem dicebat) ta-
 men audebo te ab hac Academia noua ad veterem illam vocare, in qua, vt dicere Antio-
 chum audiebas, non ij soli numerantur, qui Academici vocantur, Speusippus, Xeno-
 crates, Polemo, Crantor, ceterisque, sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Ari-
 stoteles, quem, excepto Platone, haud scio an rectè dixerim principem philosophorum.
 Ad eos igitur conuertite te, quæso. eorum enim scriptis & institutis, cum omnis do-
 ctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans sumi potest, tum varietas est tanta
 artium, vt nemo sine eo instrumento ad vllam rem illustriorem satis ornatus possit ac-
 cedere. Ab his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes extiterunt.
 vt ad minora veniam, mathematici, poætæ, musici, medici denique ex hac tanquam ex
 omnium artium officina profecti sunt. Ad quæ ego, Scis me, inquam, istud idem senti-
 re, Piso: sed à te opportunè mentio facta est. studet enim meus audire Cicero, quæ nam sit
 istius veteris, quam commemoras, Academiæ de finibus bonorum, Peripateticorumque
 sententia. Censemus autè te facillimè id explanare posse, quòd & Staseam Neapolitanum
 multos annos habueris apud te, & complureis iam mensibus Athenis hæc ipsa te ex Antio-
 cho videamus exquirere. Et ille ridens, Age, age, inquit: satis enim scitè me nostri ser-
 monis principum esse voluisti: exponamus adolescenti, si qua fortè possimus. dat enim
 id nobis solitudo, quòd si quis deus diceret, nunquam putarem, me in Academia tanquàm
 philosophum disputaturum. Sed verèdum, ne, dum huic obsequor, vobis molestus sim.
 Mihi, inquam, qui te id ipsum rogaui? Tum Quinctus & Pomponius cum idem se
 velle

velle dixissent, Píso exorsus est: cuius oratio, attende, quæso, Brute, satisne videatur Antio-
 chi complexa esse sententiam, quam tibi, qui fratrem eius Aristum frequenter audieris, ma-
 ximè probatam existimo. Sic est igitur locutus. Quantus ornatus in Peripateticorum
 disciplina sit, satis est à me, ut brevissimè potui, paullo antè dictum: sed est forma eius di-
 5 sciplinæ, sicut ferè ceterarum, triplex. vna pars est, naturæ: differendi, altera: viuendi, tertia.
 Natura sic ab iis inuestigata est, ut nulla pars cælo, mari, terra (ut poetice loquar) præter-
 missa sit. quintiam, cum de rerum initiis, omni que mundo locuti essent, ut multa nò mo-
 dò probabili argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluder-
 10 ret: maximam materiam ex rebus per se inuestigatis ad rerum occultarum cognitionem
 attulerunt. Persecutus est Aristoteles animantium omnium ortus, victus, figuras: Theo-
 phrastus autem stirpium naturas, omniumque ferè rerum, quæ è terra gignerentur, causas
 atque rationes. Qua ex cognitione facilior facta est inuestigatio rerum oculis insimularum:
 differendique ab iisdem non dialecticè solum, sed etiam oratoricè præcepta sunt tradita:
 ab Aristoteleque principe de singulis rebus in vtraque partem dicendi exercitatio est
 15 instituta: ut non contra omnia semper, sicut Arcesilas, diceret, & tamen ut in omnibus re-
 bus, quicquid ex vtraque parte dici posset, expromeret. Cum autem tertia pars bene viuè-
 di præcepta quæreretur, ea quoque est ab iisdem non solum ad priuatæ vitæ rationem, sed
 etiam ad rerum publicarum rectiorem relata. Omnium ferè ciuitatum non Græciæ so-
 lum, sed etiam barbariæ ab Aristotele mores, instituta, disciplinas: à Theophrasto leges
 20 etiam cognouimus. Cumque vterque eorum docuisset, qualem in rep. principem esse cõ-
 ueniret: pluribus præterea cum scripssisset, qui esset optimus reip. status: hoc amplius Theo-
 phrastus, quæ essent in repub. inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus esset
 moderandum, utcumque res postularer. Vitæ autem degendæ ratio maximè quidem illis
 25 simillima, sapiente visa est dignissima. Atque his de rebus & splendide est eorum, & illu-
 stris oratio. De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, vnum populariter
 scriptum, quod *de tractandis* appellabant: alterum limatius, quod in commentariis relinque-
 runt, non semper idem dicere videntur: nec in summa tamen ipsa aut varietas est vlla,
 apud hos quidem, quos nominavi: aut inter ipsos dissensio. Sed cum beata vita quæretur,
 30 idque sit vnum, quod philosophia spectare & sequi debeat: siue ea tota sita in potestate
 sapientis, an possit aut labefactari, aut cripi rebus aduersis, in eo nonnunquam variari in-
 ter eos, & dubitari videtur. quod maximè efficit Theophrasti de beata vita liber, in quo
 multum admodum fortunæ datur. Quod si ita se habeat, non possit beatam vitam præ-
 stare sapientia. Hæc mihi videtur delicatior, ut ita dicā, molliorque oratio, quàm virtutis
 35 vis, grauitasque postulat. Quare teneamus Aristotelem, & eius filium Nicomachū: cuius
 accuratè scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis, sed non video cur
 non poterit patris similis esse filius. Theophrastū tamen adhibeamus ad pleraque, dum-
 modò plus in virtute teneamus, quàm ille tenuit, firmitatis & roboris. Simus igitur con-
 tenti his. namque horum posteriores meliores illi quidem mea sententia, quàm reliquarum
 40 philosophi disciplinarum: sed ita degenerarunt, ut ipsi ex se nati esse videantur. Primum
 Theophrasti Strato physicū se esse voluit: in quo etsi est magnus, tamen noua pleraque, &
 per pauca de moribus. Huius Lysias oratione locuples, rebus ipsis ieiunior. Concinnus
 deinde & elegans huius Aristoteli: sed ea, quæ desideratur à magno philosopho, grauitas in
 eo non fuit. scripta sanè & multa, & polita: sed nescio quo pacto auctoritatem oratio nò
 45 habet. Præterea multos, in his doctum hominem, & suauem, Hieronymum: quem iam
 cur Peripateticum appellem, nescio. summum enim bonum exposuit vacuitatem dolo-
 ris: qui autem de summo bono dissentit, de tota philosophiæ ratione dissentit. Critolaus
 imitari antiquos voluit: & quidem est grauitate proximus, sed redundat oratio: attamen
 is quidem in patris institutis manet. Diodorus eius auditor adiungit ad honestatem va-
 50 cuitatem doloris. hic quoque suus est: de summoque bono dissentiens, dici verè Peripa-

Deo gen. Lysias in vna
 Eudæ Chry videtur su-
 perioris fuisse.

reticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi videtur persequi diligentissime: quam eandem Aristotelis fuisse, & Polemonis docet. Facit igitur Luccius noster prudenter, qui audire de summo bono potissimum velit. hoc enim constituto in philosophia, constituta sunt omnia. nam ceteris in rebus siue prætermisum, siue ignoratum est quippiam, non plus incommodi est, quam quanti quæque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. Summum autem bonum si ignoretur, viuentium in portum se recipiatur, nem ignorari necesse est. ex quo tantus error consequitur, ut, quem in portum se recipiatur, scire non possint. Cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid sit & bonorum extremum & malorum, inuenta vitæ via est, conformatioque omnium officiorum. Est igitur, quod quidque referatur, ex quo id, quod omnes expectunt, beatè viuendi ratio inueniri & comparari potest. quod quoniam in quo sit, magna dissensio est, Carneadea nobis adhibenda diuisio est, qua noster Antiochus libenter vii solet. Ille igitur vidit, non modò quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiæ. Negabat igitur, ullam esse artem, quæ ipsa à se proficisceretur. etenim semper illud extrinsecus est, quod arte comprehenditur. Nihil opus est exemplis hoc facere longius. est enim perspicuum, nullam artem in se versari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam ut medicina valetudinis, navigationis gubernatio, sic viuendi ars est prudentia: necesse est eam quoque ab aliare esse constitutam & profectam. Constitit autem ferè inter omnes, id, in quo prudentia versaretur, & quod assequi vellet, aptum & accommodatum naturæ esse oportere, & tale, ut ipsum per se inuitaret, & alliceret appetitum animi, quem *ἐπιθυμία* Græci vocant. Quid autem sit, quod ita moueat, itaque à natura in primo ortu appetatur, non constat: de quo est inter philosophos, cum summum bonum exquiritur, omnis dissensio. totius enim quæstionis eius, quæ habetur de finibus bonorum & malorum, cum queritur in his quid sit extremum & vltimum, fons reperiendus est, in quo sint prima inuitamenta naturæ. quo inuenio, omnis ab eo, quasi capite, de summo bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alij primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris: alij censent primum afcium, doloris vacuitatem: & primum declinatum, dolorem: alij, qui ab his proficiuntur, quæ prima secundum naturam nominant, in quibus numerant incolunitatem, conseruationemque omnium partium, valetudinem, sensus integros, doloris vacuitatem, vireis, pulchritudinem, ceteraque generis eiusdem: quorum similia sunt prima in animis, quasi virtutum igniculi & semina. Ex his tribus cum vnum aliquod sit, quo primum natura moueatur vel ad appetendum, vel ad repellendum, nec quicquam omnino præter hæc tria possit esse: necesse est omnino officium aut fugiendi, aut sequendi ad eorum aliquid referri: ut illa prudentia, quam artem vitæ esse diximus, in earum trium rerum aliqua versetur, à qua totius vitæ ducat exordium. Ex eo autem, quod statuerit esse, quo primum natura moueatur, existet etiam recti ratio, quæ cum vno aliquo ex tribus illis congruere possit, ut id honestum sit, facere omnia aut voluptatis causa, etiam si eam non consequatur: aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas: aut eorum, quæ secundum naturam sunt, adipiscendi. ita fit, ut, quanta differentia est in principis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum, malorumque dissimilitudo. Alij rursus iisdem à principis omne officium referunt aut ad voluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis iam igitur sex de summo bono sententiis, trium proximarum hi principes: voluptatis, Aristippus: non dolendi, Hieronymus: fruendi rebus iis, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades, non ille quidem auctor, sed defensor differendi causa fuit. Superiores tres erant, quæ esse possent: quarum est vna sola defensa, eaque vehementer. nam voluptatis causa facienda esse omnia, cum etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consiliū ita faciendi per se expectandum, & honestum, & solum bonum sit, nemo dixit, ne vitiationem quidem doctoris ipsam per se quicquam in rebus expectandi putauit, nec si cum vitare possit. At verò

facere

fin. in mod. lib. non dicitur

fin. ne si etiam ex utraque possit. in mod. n. iustitiam etc.

facere omnia , vt adipiscamur quæ secundum naturam sint, etiam si ea non assequamur,
id esse & honestum, & solum per se expetendum, & solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ sunt simplices de summo bonorū malorūque sententiæ, duæ sine patrono, quatuor defensæ. Iunctæ autem & duplices expositiones summi boni, tres omnino fuerunt:
5 nec verò plures, si penitus rerum naturam videas, esse potuerunt. nam aut voluptas adiungipotest ad honestatem, vt Calliphoni, Clitomachoque placuit: aut doloris vacuitas, vt Diodoro: aut prima naturæ, vt antiquis, quos eosdem Academicos & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, hæc in præsentī nota esse debent, voluptatem femouendam esse: quando ad maiora quædam, vt iam apparebit, nati
10 sumus. De vacuitate doloris eadem ferè dici solent, quæ de voluptate. Quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate, in qua vna omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum: primum, quæ contra voluptatem dicta sunt, eadem ferè cadunt contra vacuitatem doloris. Nec verò alia sunt quærenda contra Carneadem illam sententiam, quocunque enim modo summum bonum sic exponitur, vt id vacet honestate:
15 nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitia constare possunt. Coniunctio autem cum honestate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipsum honestum, quod amplecti vult, efficit turpe. ad eas enim rationes referre, quæ agas: quarū vna, si quis malo careat, in summo cum bono dicat esse: altera versetur in leuissima parte naturæ, obscurantis est omne splendorem honestatis, ne dicam inquinantis. Restant Stoici: qui cū à Peripateticis
20 & Academicis omnia transulissent, nomini bus aliis easdem res secuti sunt. hos contra singulos dici est melius. Sed nunc, quod agimus. de illis, cūm volemus. Democriti autem securitas, quæ est animi tanquam tranquillitas, quam appellant *εὐπνία*, eò separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas ea ipsa est beata vita. Quærimus autem, non quæ sit, sed vnde sit. Iam explosæ, eiectæque sententiæ Pyrrhonis, Aristonis, Herilli,
25 quòd in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt, adhibendæ omnino non fuerunt. Nam cūm omnis hæc quæstio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum ab eo proficiatur, quod diximus naturæ esse aptum & accommodatum, quòdque ipsum per se primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus iis, in quibus nihil aut honestum, aut turpe sit, negant esse vllam causam, cur aliud alij antepona
30 tur, nec inter eas res quicquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sensit, nihil esse bonum præter scientiam, omnem consilij capiendi causam, inuentionemque officij sustulit. Sic exclusis sententiis reliquorum, cūm præterea nulla esse possit, hæc antiquorum valeat necessesse est. Ergo instituto veterum, quo etiam Stoici vtuntur, hinc capiamus exordium. Omne animal seipsum diligit, & simul atque ortum est, id agit, vt se conseruet,
35 quòd hic ei primus ad omnem vitam tuendam appetitus à natura datur, se vt conseruet: atque ita sit affectum, vt optimè secundum naturam affectū esse possit. Hanc initio constitutionem confusam habet, & incertam, vt tantum modo setueatur, qualecunque sit. sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Cūm autem processit paulum, & quatenus quicquid se attingat, ad seque pertineat, perspicere cœpit: tum sensim incipit progredi, seseque agnoscere, & intelligere quā ob causam habeat eum, quem diximus, animi appetitum: cœpræque & ea, quæ naturæ apta sentit, appetere, & propulsare contraria. Ergo omni animali illud, quod appetit, positum est in eo, quod naturæ est accommodatum. Ita finis bonorum existit secundum naturam viuere, sic affectum, vt optimè affici possit, ad naturamque accommodatissimè. Quoniam autem sua cuiusque
45 animantis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, vt natura expleatur, nihil enim prohibet quædam esse & inter se animalibus reliquis, & cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis. Sed extrema illa & summa, quæ quærimus, inter animalium genera, distincta & dispersita sunt, & sua cuique propria, & ad id apta, quod cuiusque natura desiderat. Quare cūm dicimus, omnibus animalibus extremum esse, secundum naturam viuere: non ita accipiendum est, quasi dicamus, vnum
50

esse omnium extremum. sed vt omnium artium rectè dici potest commune esse, vt in aliqua scientia versentur, scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic commune animalium omnium est secundum naturam viuere, sed naturas esse diuersas, vt aliud equo sit natura, aliud boui, aliud homini, & tamen in omnibus summa communis, & quidem non solum in animalibus, sed etià in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuctur in quibus videmus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo efficere ipsa sibi per se, quæ ad viuendum, crescendumque valeant, & suo genere perueniant ad extremum, vt iam liceat vna comprehensione omnia complecti: non dubitèque dicere, omnem naturam esse conseruatricem sui: idque habere propositum quasi finem, & extremum, se vt custodiat in quàm optimo sui generis statu: vt necesse sit, omnium rerum, quæ natura vigeant, similem esse finem, nõ eundem. Ex quo intelligi debet homini id esse in bonis vltimum, secundum naturam viuere: quod ita interpretemur, viuere ex hominis natura vndique perfecta & nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda sunt: sed si enodatus, vos ignoscetis. huius enim ætati, & huic nunc hoc primum fortasse audienti, seruire debemus.

Ita prorsus, inquam: etsi ea quidem, quæ adhuc dixisti, quamuis ad ætatem rectè isto modo dicerentur. Exposita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum: cur ista res ita habeat, vt dixi, deinceps demonstrandum est. Quamobrem ordiamur ab eo, quod primum posui, quod idem reapse primum est: vt intelligamus, omne animal se ipsum diligere, quod quamquam dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, comprehenditurque suis cuiusque sensibus, sic, vt, contrà si quis dicere velit, non audiat) tamen, nequid prætermittamus, rationes quoque, cur hoc ita sit, afferendas puto. etsi quipote est intelligi, aut cogitari, esse aliquod animal, quod se oderit: res enim concurrent cõtrariæ. nam cum appetitus ille animi aliquid ad se trahere cœperit consulto, quod sibi oblit, quia sit sibi inimicus: cum id sua causa faciat: & oderit se, & simul diligit: quod fieri non potest. necesse est enim, si quis sibi ipsi inimicus est, eum, quæ bona sunt, mala putare: bona contrà, quæ mala: & quæ appetenda, fugere: & quæ fugienda, appetere: quæ sine dubio vitæ sunt euerſio. neque enim si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia querant, aut, vt ille apud Terentium, qui decrevit tanti sper se minus iniuriæ suo nato facere (vt ait ipse) dum fiat miser, inimicus ipse sibi putandus est. sed alij dolore mouentur, alij cupiditate, iracundia etiam multi effervunt: & cum in mala sciētes ruunt, tamen se optimè sibi consulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi sic vsus est: tibi, vt opus est facto, face.
velut qui ipsi sibi bellum indixissent: cruciari dies, noctes torqueri vellent: nec verò se ipsi accusarēt ob eam causam, quòd sese malè rebus suis consuluisse dicerent. eorū enim est hæc querela, qui sibi cari sunt, seseque diligunt. quare quouiescunque dicitur malè de se quis mereri, sibi quod esse inimicus atque hostis, vitam denique fugere: intelligatur aliquis subesse eiusmodi causam, vt ex eo ipso possit intelligi, sibi quenque esse carum. Nec verò id satis est, neminem esse, qui ipse se oderit: sed illud quoque intelligendum est, neminem esse, qui, quomodo se habeat, nihil sua censet interesse. tollet enim appetitus animi, si, vt in iis rebus, inter quas nihil interest, neutram in partem propensiores sumus, item in nobismetipsis, quemadmodum affecti sumus, nihil nostra arbitrabimur interesse. atque etiam illud, si quis dicere velit, per absurdum sit, ita diligere se quenquam, vt ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum, qui sese diligit. Hoc cum in amicitiis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodo euenque dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, potest: in nobis ipsis autem intelligi quipote est, vt propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus. Quamquam quid est, quod magis perspicuum sit, quàm non modò carum sibi quenque, verum etiam vehementer carum esse quis est enim, aut quotus quisque, cui mors, cum appropinquet,

Non refugiat timido sanguine, atque exalbescat metu:

et si hoc quidem est in vitio, dissolutionem naturæ tam valde perhorrescere: quod item est reprehendendum in dolore. sed quia ferè sic afficiuntur omnes, satis argumenti est, ab interitu naturam abhorreret: idque quo magis quidam ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quædam essent modica natura. nec verò dico eorum metum mortis, qui quia priuari se vitæ bonis arbitrentur, aut quia quasdam post mortem formidines extimescunt, aut si metuunt ne cum dolore moriantur, ideo mortem fugiant. parui enim sæpe, qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes minamur præcipituros alicunde, extimescunt. quinetiam ferè, inquit Pacuvius,

10 Quibus absit ad præcauendum intelligendi astutia, sibi iniecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiente aliter existimat? Quinetiam cum decreuerit esse moriendum, tamen discessu à suis, atque ipsa relinqua da luce moveatur. Maxime autem in hoc quidem genere vis est perspicua naturæ, cum & mendacitatem multi perpetuantur, ut viuant, & angantur appropinquatione mortis confecti
15 homines senectute: & ea perferant, quæ Philoctetam videmus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen vitam aucupio sagittarum: configebat tardus celeris, stans volatilis, ut apud Antium est, pennarumque contextu corpori tegumenta faciebat.

De hominum genere, aut omnino de animalium loquor, cum arborum & stirpium eadē
20 pæne natura sit: siue, ut doctissimis viris visum est, maior aliqua causa, atque diuinior hāc vim ingenuit: siue hoc ita sit fortuito. Videmus, ea, quæ terra gignit, corticibus & radicibus valida feruari: quod contingit animalibus sensuum distributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re quanquam assentior iis, qui hæc omnia regi natura putant, quæ si natura negligat, ipsa esse non possint: ita tamen concedo, ut, qui de
25 hoc dissentiant, vel existiment quod velint, vel hoc intelligent, si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me. nihil enim hoc differt. nam prius poterit à se quisque discedere, quam appetitum earum rerum, quæ sibi conducant, aminere. Iure igitur grauissimi philosophi initium summi boni à natura petiuerunt: & illum appetitum rerum ad naturam accommodatarum ingeneratum putauerunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, qua se ipsi diligunt. Deinceps videndum est, quoniam satis apertum est, sibi quenque natura esse carum, quæ sit hominis natura. id est enim, de quo quærimus. At qui perspicuum est, hominem è corpore, animoque constare, cum primæ sint
30 animi partes, secundæ corporis. deinde id quoque videmus, ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita constitutum, ut & sensibus instructus sit, & habeat præstantiam mentis, cui tota hominis natura pareat: in qua sit mirabilis quædam vis rationis, & cognitionis, & scientiæ, virtutumque omnium. nam quæ corporis sunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. Itaque ab his ordiamur. Corporis igitur nostri partes, totæque figura, & forma, & statura quàm apta ad naturam sit, apparet: neque est dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ sunt hominis, intelligatur. sed certè opus est ea valere, & vigere, & naturales motus, vñque habere, ut nec ablit quid eorum, nec ægrum debilitatumque sit. id enim natura
35 considerat. est enim actio quædam corporis, quæ motus & status naturæ congruentis tenet: in quibus si peccetur distorsione & deprauatione quadam, aut motu, statuque deformi, ut si aut manibus ingrediat, quis, aut non antè, sed retro: fugere planè se ipse, & hominem
45 ex homine exuens naturam odisse videatur. Quam obrem etiam scissions quædam, & flexi, fractique motus, quales proteruorum hominum, aut mollium esse solent, contra naturam sunt: ut, etiam si animi vitio id eueniat, tamen in corpore immutari hominis natura videatur. itaque è contrario moderati, & quabilésque habitus, affectiones, vñque corporis, apta esse ad naturam videntur. Iam verò animus non esse solum, sed etiā cuiusdam
50 modi debet esse, ut & omnes partes suas habeat incolumis, & de virtutibus nulla desit.

Atqui in sensibus est sua cuiusque virtus, ut nequid impediatur, quo minus suo sensus quifque munere fungatur in iis rebus celeriter, expeditque percipiendis, quæ subiectæ sunt sensibus. Animi autem, & eius animi partis, quæ princeps est, quæque mens nominatur, plures sunt virtutes, sed duo prima genera: vnum earum, quæ ingenerantur suapte natura, appellanturque non voluntariæ: alterum earum, quæ in voluntate positæ magis proprio nomine appellari solent: quarum est excellens in animorum laude præstantia. Prioris generis est docilitas, memoria: quæ ferè omnia appellantur vno ingenij nomine: easque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. alterum autem genus est magnarum, verarumque virtutum, quas appellamus voluntarias, ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iustitiâ, & reliquas eiusdem generis. Et summarim quid hæc erant de corpore, animoque dicenda. quibus quasi informati sunt, quod hominis natura postulet. Ex quo perspicuum est, quoniam ipsi à nobis diligamur, omniâque & in animo & in corpore perfecta velimus esse, ea nobis ipsa cara esse propter se, & in iis esse ad bene viuendum momenta maxima. nam cui proposita sit conseruatio sui, necesse est huic partes quoque sui caræ esse, carioresque, quo perfectiores sint, & magis in suo genere laudabileis. ea enim vita expetitur, quæ sit animi, corporisque expleta virtutibus: in eoque summum bonum poni necesse est: quandoquidem id tale esse debet, ut rerum expetendarum sit extremum. quo cognito, dubitari non potest, quin, cum ipsi homines sibi sint per se, & sua sponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ sunt in vtriusque motu & statu, sua caritate colantur, & per se ipsæ appetantur. Quibus expositis, facilis est coniectura, ea maxime esse expetenda ex nostris, quæ plurimum habent dignitatis, ut optimæ cuiusque partis, quæ per se expetatur, virtus sit expetenda maxime. Ita fiet, ut animi virtus corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariæ: quæ quidem propriè virtutes appellantur, multumque excellent: propterea quod ex ratione gignuntur, qua nihil est in homine diuinus. Etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut sine animo sint, aut non multo secus, earum summum bonum in corpore est: ut non in seipso illud dictum videatur in sue, ANIMYM illi pecudatum pro sale, ne putresceret. Sunt autem bestiarum quædam, in quibus inest aliquid simile virtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis, in quibus non corporum solum, ut in suis, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. In homine autem summa omnis animi est, & in animo rationis, ex qua virtus est: quæ rationis absolutio definitur: quam etiam atque etiam explicandam putant. earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam & perfectio est, non dissimilis animantium. itaque & viuere vitæ, & mori dicimus: arborumque & nouellam, & vetulam: & vigere, & senescere. Ex quo non est alienum, ut animantibus, sic illis & apta quædam ad naturam putare, & aliena: earumque augendarum & alendarum quandam cultricem esse, quæ sit scientia atque ars agricolarum, quæ circumcidat, amputet, erigat, extollar, adminiculetur, ut quod natura ferat, eo possit ire: ut ipsæ vites, si loqui possint, ita se tractandas, tuendâsque esse fateantur. Et nunc quidem, quod eam tuetur, ut de vite potissimum loquar, est id extrinsecus. in ipsa enim parum magna vis est, ut quam optimè se habere possit, si nulla cultura adhibeatur. At verò si ad vitem sensus accesserint: nec eundem quendam habeat, & per se ipsa moueatur, quid facturam putas? an ea, quæ per vinitorem antea conseruebatur, etiam per se ipsam curabit? Sed videlicet accessuram ei curam, ut sensus quoque suos, eorumque omnium appetitum, & si qua sunt ei membra adiuncta, tueatur: sic ad illa, quæ semper habuit, iungat ea, quæ postea accesserint: nec eundem finem habebit, quem cultor eius habebat: sed volet secundum eam naturam, quæ postea ei adiuncta sit, viuere. Ita similis erit finis boni, atque antea fuerat: nec idem tamen. non enim iam stirpis bonum quæret, sed animalis. Quod si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus hominis: non necesse est, & illa pristina manere, sit, & inter hæc multo esse cariora quæ accesserint, animique optimam quamque partem, carissimam, in

Varro 2. de re rustica.

File. Ex m. nonne necesse est
ut illa pristina manere tueri
de etc.

eaque

1 eaque expletione naturæ summi boni finem consistere, cum longè multumque præstet
 mens atque ratio: Sic & extremum omnium appetendorum ductum à prima commenda-
 2 tione naturæ, multis gradibus ascendit, ut ad summum perueniret: quod cumulatur ex
 integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. Cum igitur ea sit, quam exposui, for-
 3 ma naturæ: si, ut in initio dixi, simul atque ortus esset, se quisque cognosceret, iudicare-
 que posset quæ vis & totius esset naturæ, & partium singularum: continuò videret quid
 4 esset hoc, quod querimus, omnium rerum, quas experimus, summum & ultimum, nec
 vlla in re peccare posset. Nunc verò à primo quidem mirabiliter occulta natura, est, nec
 5 perspicui, nec cognoscere potest. progredientibus autem ætatibus, sensim, tardèue potius,
 6 quasi nosmetipsos cognoscimus. Itaque illa prima commendatio, quæ à natura, nostri
 facta est, nobis obscura & incerta est: primusque appetitus ille animi tantum agit, ut sal-
 7 ui atque integri esse possimus. Cum autem dispicere cœperimus, & sentire quid simus,
 & quid ab animantibus ceteris differamus, tum ea sequi incipimus, ad quæ nati sumus,
 8 quam similitudinem videmus in bestiis: quæ primò, in quo loco natæ sunt, ex eo se nò
 9 commouent: deinde suo quæque appetitu mouetur. serpere anguiculos, nare anaticulas,
 10 euolare merulas, cornibus uti videmus boues, vespas aculeis: suam denique cuique na-
 turam esse ad viuendum ducem. quæ similitudo in genere etiam humano apparet. par-
 11 ui enim primo ortu sic iacent, tanquam omnino sine animo sint: cum autem paulum
 firmitatis accesserit, & animo utuntur, & sensibus, cōiunturque ut sese erigant: & mani-
 12 bus utuntur, & eos agnoscunt, à quibus educantur: deinde à qualibus delectantur, liben-
 13 tēque se cum his congregant, dantque se ad ludendū, fabellarumque auditione ducun-
 14 tur: deinde eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volūt: animaduertuntque ea, quæ domi
 15 fiunt, curiosius: incipiuntque cōmentari aliquid, & discere: & eorum, quos vident, volūt
 non ignorare nomina: quibusque de rebus cum æqualibus decertant, si vincunt, effertur
 16 25 se lætitia: victi debilitantur, animosque demittunt. quorum sine causa fieri nihil putan-
 dum est. est enim natura sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendā
 facta videatur: ob eamque causam parui virtutum simulacris, quarum in se habent semina,
 17 sine doctrina mouentur, sunt enim prima elementa naturæ, quibus actis, virtutis
 quasi carmen efficitur. nam cum ita nati, factique simus, ut & agendi aliquid, & diligen-
 18 30 di aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad
 scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, à contrariisque res-
 bus alienos: non sine causa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi scintillas videmus.
 19 35 naturæ per caliginem cernitur. Cum autem progrediēs cōfirmatur animus, agnoscit ille
 quidem naturæ vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se sit tamen inchoata. Intrā-
 dum est igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea postulet, peruiendum. aliter enim
 nosmetipsos nosse non possumus. quod præceptum quia maius erat, quàm ut ab homi-
 20 ne videretur, iacirco assignatū est deo. Iubet igitur nos Pythius Apollo noscere nos-
 21 40 METIPSO S. Cognitio autem hæc est vna, ut vim nostri corporis, animique norimus,
 sequamurque eam vitam, quæ rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is animi appeti-
 tus à principio fuit, ut ea, quæ dixi, quamperfectissima à natura haberemus: consuetudinem
 22 est, cum id adepti simus, quod appetitum sit, in eo quasi ultimo consistere naturam, atque
 id esse summum bonū, quod certe vniuersum sua sponte ipsum expet, & propter se neces-
 23 45 se est: quoniam antè demonstratum est, etiam singulas eius partes esse per se expetendas.
 In enumerandis autem corporis commodis si quis prætermissam à nobis voluptatem pu-
 tabit, in aliud tempus questio differatur. vtrum enim sit voluptas in iis rebus, quas pri-
 mas secundum naturam esse diximus, necne sit, ad id, quod agimus, nihil interest. si e-
 24 nim (ut mihi quidem videtur) nò explet bona naturæ voluptas, iure prætermissa est: sin
 25 50 est in ea, quod quidam volunt: nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi

boni. quæ enim constituta sunt prima naturæ, ad ea si voluptas accesserit, vnum aliquod accesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quæ est proposita, mutauerit. Et adhuc quidem ita nobis progressa ratio est, vt ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ. nunc autem aliud iam argumentandi sequamur genus, vt non solum, quia nos diligamus, sed quia cuiusque partis naturæ & in corpore, & in animo sua quæque vis sit: iccirco in his rebus nostra sponte moueamur. Atque vt à corpore ordiar, vidēsc, vt, si qua in membris praua, aut debilitata, aut imminuta sint, occultent homines: vt etiam contendant & elaborent, si efficere possint, vt aut nō appareat corporis vitium, aut quam minimum appareat: multosque etiam dolores curationis causa perferant: vt, si ipse vsus membrorum non modò non maior, verum etiam minor futurus sit: eorum tamen species ad naturam reuertatur? Etenim cum omnes natura totos se expectandos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos: necesse est eius etiam partes propter se expecti, quod vniuersum propter se expectatur. Quid? in motu & statu corporis nihil inest, quod animaduertendum esse ipsa natura iudicet? quemadmodum quis ambulat, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit: nihilne est in his rebus, quod dignum libero, aut indignum esse ducamus? nōne odio dignos multos putamus, qui quodam motu, aut statu videntur naturæ legem & modum contempsisse? Et quoniam hæc dicuntur de corpore, quid est cur non rectè pulchritudo etiam ipsa propter se expectenda ducatur: nam si prauitatem, imminutionemque corporis propter se fugiendam putamus: cur non etiam, ac fortasse magis, propter se formæ dignitatem sequamur? & si turpitudinem fugimus in statu & motu corporis: quid est, cur pulchritudinem non sequamur? atque etiam valetudinem, vireis, vacuitatem doloris non propter vtilitatem solum, sed etiam ipsas propter se expectamus? Quoniam enim natura suis omnibus expleri partibus vult, hunc statum corporis per seipsum expectit, qui est maximè à natura: quæ tota perturbatur, si aut ægrum corpus est, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi partes, quarum est aspectus illustrior: quæ sunt excelsiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus igitur est innatus in omnibus cognitionis amor & scientiæ, vt nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur. Videmusne, vt pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus, perquirendisque deterreantur: vt pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant: vt aliis narrare gestiant: vt pompa, ludis, atque eiusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & sitim perferant? Quid verò: qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, nōne videmus eos, nec valetudinis, nec rei familiaris habere rationem? omniæque perpeti ipsa cognitione & scientia captos: & cum maximis curis & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiant, voluptatem? Mihi quidem Homerus huiusmodi quiddam vidisse videri in iis, quæ de Sirenum cantibus finxerit. neque enim vocum suauitate videntur, aut nouitate quadam, & varietate cantandi reuocare eos solitæ, qui præteruehebantur: sed quia multa se scire profitebantur, vt homines ad earum saxa discendi cupiditate adhærescerent. ita enim inuitant Vlycsem (nam verti vt quædam Homeri, sic istum ipsum locum)

- „ O decus Argolicum, quin puppim flectis Vlysses,
 „ Auribus vt nostros possis agnoscere cantus?
 „ Nam nemo hæc vnquam est transuectus cæcula cursus,
 „ Quin prius altiterit vocum dulcedine captus,
 „ Post variis auido satiatus pectore musis
 „ Doctior ad patrias lapsus peruenerit oras.
 „ Nos graue certamen belli, clademque tenemus,
 „ Græcia quam Troiæ diuino numine vexit,
 „ Omniæque è latris rerum vestigia terris.

Vidit Homerus probari fabulam non posse, si cantiunculis tantus vir irretitus teneretur. scientiam pollicentur, quam non erat mirum sapientiæ cupido patria esse cariorem. at-

que omnia quidem scire, cuiuscunque modi sunt, cupere, curiosorum: duci verò maiorem rerum contemplatione ad cupiditatem scientiæ, summorum virorum est putandū. Quem enim ardorem studij censeris fuisse in Archimede, qui, dum in pulvere quædam describit attentius, ne patriam quidem captam esse sensit: quantum Aristoxeni ingenium consumtum videmus in musicis? quo studio Aristophanem putamus ætatem in litteris duxisse? quid de Pythagora, quid de Platone, aut Democrito loquar, à quibus propter discendi cupiditatem videmus ultimas terras esse peragratas? quæ qui non vident, nihil unquam magna cognitione dignum amauerunt. Atque hoc loco, qui propter animi voluptates coli dicunt ea studia, quæ dixi: non intelligunt iccirco esse ea propter se
 10 expetenda, quod nulla utilitate obiecta, delectentur animi, atque ipsa scientia, etiam si incommoda allatura sit, gaudeant. Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? Ipsi enim quæramus à nobis, stellarum motus, contemplationisque rerum cælestium, eorumque omnium, quæ naturæ obscuritate occultantur, cognitione quemadmodum nos moueat, & quid historia delectet, quam solem persequi vsque ad extremum præ-
 15 termissa repetimus, inchoata persequimur. Nec verò sum inscius esse utilitatem in historia, non modò voluptatem. Quid, cum fictas fabulas, è quibus utilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus? quid, cum volumus nomina eorum, qui quid gesserint, nota nobis esse, parentis, patriam, multa præterea minimè necessaria? quid, quod homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique delectantur historia?
 20 maximèque eos videre possumus res gestas audire, & legere velle, qui à spe gerendi absunt confecti senectute? Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus, quæ discuntur & cognoscuntur, inuitamenta inesse, quibus ad discendum cognoscendumque moueamur. Ac veteres quidem philosophi, in beatorum insulis fingunt qualis natura sit vita sapientium, quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitæ cultum, aut apparatus requi-
 25 rentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut omne tempus in quærendo ac discendo, in naturæ cognitione consumant. nos autem non solum beatæ vitæ istam esse oblectationem videmus, sed etiam leuamentum miseriarum. Itaque multi cum in potestate essent hostium aut tyrannorum, multi in custodia, multi in exsilio, dolore suum doctrinæ studium lauatuerunt. Princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius, cum è patria pulsus esset iniuria, ad Ptolemæum se regem Alexandriam contulit, qui cum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastique esset auditor: multa præclara in illo calamitoso otio scripsit, non ad vsum aliquem suum, quo erat orbus: sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Equidem è Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, sæpe audiebam; cum se lucis magis, quam utilitatis desiderio
 35 moueri diceret: somnum denique nobis, nisi quietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum. aufert enim sensus, actionemque tollit omnem. Itaque, si aut quietem natura non quæreret, aut eam posset alia quadam ratione consequi, facillè nos eo carere pateremur, qui etiam nunc agendi aliquid, discendique causa propè contra naturam vigilias suscipere soleamus. Sunt autem clariora, vel planè perspicua, nec dubitanda indicia naturæ, maximè scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque vlla conditione quietem sempiternam possit pati. Facile est hæc cernere in primis puerorum ætutis. Quamquam enim vereor ne nimis in hoc genere videar: tamen omnes veteres philosophi, maxime nostri, ad incunabula accedunt, quod in pueritia facillimè se arbitrentur naturæ
 45 voluntatem posse cognoscere. Videmus igitur, ut conquiscescere ne infantes quidem possint. cum verò paullum processerint, lusionibus vel laboriosis delectantur, ut ne verberibus quidem deterreri possint: eaque cupiditas agendi aliquid adolefcit vna cum ætutibus. Itaque, ne si iucundissimis quidem nos somniis vsuros putemus, Endymionis somnum nobis velimus dari: idque si accadat, mortis instat putemus. quinetiam incertissimos homines, nescio qua singulari nequitia præditos, videmus tamen & animo & cor-
 50

Ar. et. & polit.

F. ut ex. nat. nat. nat.

l. sequitur

pore moueri semper, & cum re nulla impediatur necessaria, aut alucolum poscere, aut quærere quempiam ludum, aut sermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos & semicirculos consecrari. Ne bestiarum quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberae, facile patiuntur sese contineri, motusque solutos & vagos, à natura sibi tributos, requirunt. Itaque ut quisque optimè natus, institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbarus possit paratissimis vesci voluptatibus. nam aut priuatim aliquid gerere malunt: aut qui altiore animo sunt, capeffunt remp. honoribus, imperiisque adipiscendis: aut totos se ad studia doctrinae conferunt. quae in vita, tantum abest vt voluptates confectentur, etiam curas, sollicitudines, vigilias perferunt: optimaque parte hominis, quae in nobis diuina ducenda est, ingenij & mentis acie fruuntur, nec voluptatem requirentes, nec fugientes laborem. Nec verò intermitunt aut admirationem earum rerum, quae sunt ab antiquis repetitae, aut inuestigationem nouarum. quo studio cum satiari non possunt, omnium ceterarum rerum obliti, nihil abiecerunt, nihil humile cogitant: tantaque est vis talibus in studiis, vt eos etiam, qui sibi alios proposuerunt sine bonorum, quos vtilitate, aut voluptate dirigunt, tamen in rebus quærendis, explicandisque naturis ætates conterere videamus. Ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum esse natos: actionum autem genera plura, vt obscurentur etiam minora maioribus. Maxime autem sunt, primum, vt mihi quidem videtur, & iis, quorum nunc in ratione versamur, consideratio, cognitiōque rerum caelestium, & earum, quas à natura occultatas & latentis indagare ratio potest: deinde rerum. administratio, aut administrandi, sciendique prudentes, temperata, fortis, & iusta ratio, reliquaeque virtutes, & actiones virtutibus congruentes: quæ vno verbo complexi omnia, honesta dicimus: ad quorum etiam cognitionem & vsum iam corroborati, natura ipsa præeunte deducimur. Omnium enim rerum principia parua sunt, sed suis progressionibus vsu augentur: nec sine causa. in primo enim ortu inest teneritas & mollities quædam, vt nec res videre optimas, nec agere possint. virtutis enim, beataeque vitae, quæ duo maxime expetenda sunt, serius lumen apparet, multo etiam serius, vt planè, qualia sint, intelligantur. præclare enim Plato, beatorum, cui etiam in senectute contigerit, vt sapientiam, verasque opiniones assequi possit. Quare, quoniam de primis naturæ commodis satis dictum est, nunc de maioribus, consequentibusque videamus. Natura igitur corpus quidem hominis sic & genuit & formauit, vt alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret, neque sanè multum adiumento externis & aduentitiis vteretur, animum autem reliquis rebus ita perfecit, vt corpus, sensibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis, vt nihil, aut non multum adiumento vlllo ad suam cōformationem indigeret. Quod autem in homine præstantissimum atque optimum est, id deseruit. etsi dedit talem mentem, quæ omnem virtutem iam accipere posset: ingenuitque sine doctrina notitiis paruas rerum maximarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tanquā elementa virtutis: sed virtutem ipsam inchoauit: nihil amplius. Itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quæ accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, effectum: quod quidē pluris sit haud paulo, magisque ipsum propter se expetendum, quam aut sensus, aut corporis ea, quæ diximus: quibus tantum præstat mentis excellens perfectio, vt vix cogitari possit quid intersit. Itaque omnis honor, omnis admiratio, omne studium, ad virtutem, & ad eas actiones, quæ virtuti sunt consentaneæ, refertur: eaque omnia, quæ aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, vno nomine honesta dicuntur. quorum omnium quæque sint notitiæ, quæque significantur rerum vocabulis, quæque cuiusque vis & natura sit, mox videbimus. hoc autem loco tantum explicemus, hæc, honesta quæ dico, præterquam quod nosmetipsos diligamus, præterea suapte natura per se esse expetenda. Inducant perueniunt quibus, vt in speculis, natura cernitur. quæta studia decet animi sunt: quanta ipsa certamina: vt illi efferuntur lætitia, cum vicerint: vt pudet victos: vt se accusari nolunt: quam cupiunt laudari: quos illi la-

botes non perferunt, vt æqualium principes sint? quæ memoria est in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? atque ea in optima quaque indole maximè apparent, in qua hæc honesta, quæ intelligimus, à natura tanquam adumbrantur. sed hæc in pueris expressa: in iis verò ætatibus, quæ iam confirmatæ sunt, quis est tam dissimilis homini, qui non oderit libidinosam, proteruam adolescentiam? quis contrà in illa ætate pudorem, constantiam, etiam si sua nihil intersit, non tamen diligit? quis Pullum Numitorem, Fregellanum proditorem, quanquam reip. nostræ profuit, non odit? quis vrbis conseruatorem Codrum, quis Erichthei filias non maximè laudat? cui Tubuli nomen odio non est? quis Aristiden mortuum non diligit? an obliuiscimur, quantopere in audiendo, legendoque moueamur, cum piè, cum amicè, cum magno animo aliquid factum cognoscimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem & ad decus nati, suscepti, instituti sumus? qui clamores vulgi atque imperitorum excitatur in theatris, cum illa dicuntur?

Mr. Numitorem.
Vide M. T. 2. de inuentione.

Ego sum Orestes: contraque ab altero,

Immo enim uero ego sum, inquam, Orestes:

Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato, errantique regi: ambo ergo vnà viuere precamur. quoties hoc agitur, quandoque, nisi admirationibus maximis? Nemo est igitur, qui non hanc affectionem animi probet atque laudet: qua non modò utilitas nulla queritur, sed contra utilitatem etiam conseruatur fides. Talibus exemplis non ficit solùm fabulæ, verùm etiam historiæ refertæ sunt, & quidem maximè nostræ. Nos enim ad sacra Idæa concipienda optimum virum delegimus: nos tutores misimus regibus: nostri imperatores pro salute patriæ sua capita vouerunt: nostri cōsules regem inimicissimum mœnibus iam appropinquantē monuerunt, à veneno sibi vt caueret: nostra in rep. & que stuprum per vim oblatum voluntaria morte lueret, inuenta est: & qui interficeret filiam,

F. K. 2. p. 10. pertinet hæc ad
regem d. charum M.
Lepidum, in cuius una parte
tutata imago, Erythrii
est cum d. ALEXA-
NDRE; in altera inferius
d. M. LEPIVS PONT. MAX.
TYTOR REG. EX SC.

ne sit prateritur. Quæ quidem omnia, & innumerabilia præterea, quis est, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis splendore ductos, immemores fuisse utilitatum suarum, nosque, cum illa laudamus, nulla alia re, nisi honestate duci: Quibus rebus breuiter expositis (nec enim sum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, perfectus) sed his rebus concluditur profectò, & virtutes omnes, & honestum illud, quod ex his virtutibus exoritur, & in his heret, esse per se expectèdum. In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quàm coniunctio inter homines hominum, & quasi quædam societas & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani: quæ nata à primo satù, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe cōiungitur, serpit sensim foras cognationibus primùm, tum affinitatibus, deinde amicitiiis, post vicinitatibus, tum ciuibus, & iis, qui publicè socij atque amici sunt, deinde totius complexu gentis humanæ. quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuens, iustitia dicitur. cui adiunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis eiusdem. Atque hæc ita iustitiæ propria sunt, vt sint virtutum reliquarum communia. nam cum sic hominis natura generata sit, vt habeat quiddam innatum quasi ciuile atque populare, quod Græci πολιτικόν vocant: quicquid agat quæque virtus, id à cōmunitate, & ea, quam exposui, caritate atque societate humana non abhorrebit: vicissimque iustitia, vt ipsa se fundet vsu in ceteras virtutes, sic illas expectet. seruari enim iustitia nisi à forti viro, nisi à sapiente non potest. Quis est igitur omnis hæc, quam dico, conspiratio, consensûque virtutum, tale est illud ipsum honestum: quandoquidem honestum aut ipsa virtus est, aut res gestæ virtute. quibus in rebus vita consentiens, virtutibûque respondens, recta, & honesta, & constants, & naturæ congruens existimari potest. Atque hæc coniunctio, consuliisque virtutum, tamen à philosophis ratione quadam distinguitur. nam cum ita copulatæ connexæque sunt, vt omnes omnium participes sint, nec alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuiusque

munus est, vt fortitudo in laboribus periculisque cernatur, temperantia in prætermittendis voluptatibus, prudentia in dilectu bonorum & malorum, iustitia in suo cuique tribuendo. Quando igitur inest in omni virtute cura quædam quasi foras spectans, aliisque appetens atque completens, existit illud, vt amici, vt fratres, vt propinqui, vt affines, vt ciues, vt omnes denique, quando vnâ societatem hominum esse volumus, & propter se expectendi sint: atque eorû nihil est eius generis, vt sit in fine atque extremo bonorum. Ita fit, vt duo genera propter se expectendorum reperiuntur: vnum, quod est in iis, in quibus completur illud extremum, quæ sunt aut animi, aut corporis. hæc autem, quæ sunt extrinsecus, id est, quæ neque in animo sunt, neque in corpore, vt amici, vt parentes, vt liberi, vt propinqui, vt ipsa patria, sunt illa quidem sua sponte cara, sed eodem in genere, quo illa, non sunt. Nec verò quicumque summum bonum assequi vnquam possit, si omnia illa, quæ sunt extrâ, quanquam expectenda, summò bono continerentur. Quo modo igitur, inquit, verum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitia, si propinquitates, si reliqua externa summò bono non continentur? Hac videlicet ratione, quod ea, quæ externa sunt, iis tuemur officiis, quæ oriuntur à suo cuiusque genere virtutis. nam & amici cultus, & parentis, & eius, qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quod ita fungi officio in recte factis est, quæ sunt orta à virtutibus, quæ quidem sapientes sequuntur videntes tanquam duce natura: non perfecti autem homines, & tamen ingeniis excellentibus præditi, excitantur sæpe gloria, quæ habet formam honestatis, & similitudinem. Quod si ipsam honestatem vndique perfectam & absolutam, rem vnâ præclarissimam omnium, maximèque laudandam penitus viderent, quoniam gaudio completerentur, cum tantopere eius adumbrata opinione latentur? quem enim deditorum voluptatibus, cupiditatum incendiis inflammatum, in iis potiendis, quæ acerrime

laudata maximè. Quinetiam ipsi voluptarij deuerticula quærunt, & virtutes habent in ore toros dies, voluptatèque primò duntaxat expeti dicunt, deinde consuetudinem quasi alteram naturam effici, qua impulsus multa faciunt, nullam quærentes voluptatem. Stoici restant. hi quidem non vnâ aliquam, aut alteram à nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt: atque vt reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, signa commutant: sic illi, vt sententiis nostris pro suis vterentur, nomina tanquam rerum notas, mutauerunt. ita relinquunt sola hæc disciplina, digna studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna regibus.

Quæ cum dixisset, paullùmque institisset, Quid est, inquit? satisne vobis videor pro meo iure in vestris auribus commentatus? Etego, Tu verò, inquam, Piso, vt sæpe aliàs, sic hodie ita ista nosse visus es, vt, si tui copia nobis semper fieret, non multum Græcis supplicandum putarem. quod quidem eo probaui magis, quia memini, Staseam Neapolitanum doctorem illum tuum, nobilem sanè Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, assentientem iis, qui multum in fortuna secunda, aut aduersa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Est vt dicis, inquit: sed hæc ab Antiocho nostro familiari dicuntur multo melius & fortius, quàm à Stasea dicebantur. quanquam ego non quæro quid tibi à me probatum sit, sed huic Ciceroni nostro, quem discipulum cupio à te abducere. Tum Lucius, Mihi verò ista valde probata sunt: quod item fratri puto. Tum mihi Piso, Quid ergo, inquit? dâsne adolescenti veniam? an eum discere ea mauis, quæ cum præclare didicerit, nihil sciat? Ego verò, inquam, permitto. sed nōne meministi mihi licere probare ista, quæ sunt à te dicta? quis enim potest ea, quæ probabilia videantur ei, non probare? An verò, inquit, quisquam potest probare, quod perceptum, quod comprehensum, quod cognitum non habet? Non est ista, inquam, Piso magna dissensio. nihil est enim aliud, quam obrem nihil percipi mihi posse videatur, nisi quod percipiendi vis ita definitur à Stoicis, vt negent quicquam posse percipi, nisi tale verum, quale falsum esse non possit. Itaque hæc cum illis est dissensio, cum Peripateticis nulla sanè. Sed hæc omittamus: habent enim & bene longam, & satis litigiosam disputationem. Illud mihi à te nimium festinanter dictum videtur, sapientis omnes esse semper beatos: nescio quo modo præteruolauit oratio. quod nisi ita esset: quæ Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciatiu corporis dixit, cum quibus coniungi beatam vitam nullo modo posse putauit, vereor ne vera sint. nam illud vehementer repugnat, eundem & beatum esse, & multis malis oppressum. Hæc quo modo conueniant, non sanè intelligo. Vtū igitur tibi non placet, inquit, virtutis tantam vim esse, vt ad beatè viuendum se ipsa contenta sit: an, si id probas, ita fieri posse negas, vt ij, qui virtutis compotes sint, etiam malis quibusdam affecti, beati sint? Ego verò volo in virtute vim esse quam maximam: sed, quanta sit, aliàs: nunc tantum, possint esse tanta, si quicquam extra virtutem habeatur in bonis. Atquē, inquit, si Stoicis concedis, vt virtus sola, si addit, vitam efficiat beatam, concedis etiā Peripateticis. quæ enim mala illi non audent appellare, aspera autem, & incommoda, & reiicienda, & aliena naturæ esse concedunt: ea nos mala dicimus, sed exigua, & porro minima. Quare si potest esse beatus is, qui est in asperis, reiiciendisque rebus, potest is quoque esse, qui est in paruis malis. Et ego, Piso, inquam, si est quisquam, qui acutè in causis videre soleat quæ de re agatur, is es profecto tu. Quare attende quæso. nam adhuc, meo fortasse vitio, quid ego quæram, non perspicis. Istic sum, inquit: expectoque, quid ad id, quod quæram, respondeas. Respondebo me non quærere, inquam, hoc tempore quid virtus possit efficere, sed quid constanter dicatur, quid ipsum à se dissentiat. Quo igitur, inquit, modo? Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnificè, tanquam ex oraculo, editur, virtus ad beatè viuendum se ipsa contenta est: Quare, inquit? Respondet, quia, nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum. non quæro iam, verūne sit: illud dico, ea, quæ dicat, præclare inter se coherere. dixerit hoc quidem Epicurus, semper beatum esse sa-

pietem: quod quidem solet ebullire non nunquam. quem cum summis doloribus conficiatur, ait dictum, Quam suauis est: quam nihil curo: non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni: illud vrgeam, non intelligere cum, quid sibi dicendum sit, cum dolore summum malum esse dixerit. Eadem nunc mea aduersum te oratio est, dicis eadem omnia & bona & mala, quæ quidem dicunt qui nunquam philosophum pictum, vt dicitur, viderunt: valetudinem, vires, staturam, formam, integritatem vnguiculorum omnium, bona: deformitatem, morbum, debilitatem, mala. Iam illa externa parètu quidem: sed cum hæc corporis, bona sint, eorum conscientia certè in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, diuitias, honores, opes. contra hæc attende me nihil dicere: si ista mala sunt, in quæ potest incidere sapiens, sapientem esse, non esse ad beatè viuendum satis. Immo verò, inquit, ad beatissimè viuendum parum est, ad beatè verò satis. Animaduerti, inquam, te isto modo paullo antè ponere: & scio ab Antiocho nostro dici sic solere. sed quid minus probandum, quam esse aliquem beatum, nec satis beatum: quod autem satis est, eò quicquid accesserit, nimium est, & nemo nimium beatum est, & nemo beato beator. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui treis filios consules vidit, è quibus vnum etiam & censorem, & triumphantem, quartum autem prætorè, eosque saluos reliquit, & treis filias nuptas, cum ipse consul, censor etiam, augurque, fuisset & triumphasset, modò vt sapiens fuerit, nonne beator, quam, vt itè sapiens fuerit, qui in potestate hostiū vigiliis & inedia necatus est, Regulus? Quid me istud rogas, inquit? Stoicos roga.

Quid igitur, inquit, eos responsuros putas? Nihilò beatorem esse Metellum, quam Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum est. Tamen à proposito, inquam, aberrauimus. non enim, inquam, quæro, quid verum, sed quid cuique dicendum sit. vtinam quidem dicerent alium alio beatorem. Iam ruinas videres. in virtute enim sola, & in ipso honesto cum sit bonum positum, cumque nec virtus, vt placet illis, ne honestum creseat: idque bonum solum sit, quo qui potiatur, necesse est beatus sit, cum id augeri non possit, in quo vno positum est beatum esse: qui potest esse quisquam alius alio beator? Vidène vt hæc còcinant: & hercule (fatendum est enim, quod sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum. respondent extrema primis, media vtriusque, omnia omnibus: quid sequatur, quid repugnet, vident: & vt in geometria, prima si dederis, danda sunt omnia. concede nihil esse bonum, nisi quod honestum sit: concedendum est, in virtute sola positam esse beatam vitam. Vide rursus retrò: dato hoc: dandum erit illud. quod vestri non item. tria genera bonorum. in proclui currit oratio: venit ad extremum: hæret in salebra. cupit enim dicere, nihil posse ad beatam vitam deesse sapienti. Honestæ oratio, Socratica, Platonis etiam. audeo dicere, inquit, non potest, nisi retexueris illa: paupertas, si malum est, mendicus beatus esse nemo potest, quanuis sit sapiens. at Zeno cum non beatum modò, sed etiam diuitem dicere ausus est. Dolere malum. in cruce qui angitur, beatus esse non potest. bonum liberi: misera orbitas. bonum patria: miserum exsulum. bonum valetudo: miserum morbus. bonum integritas corporis: misera debilitas. bonum incolumis acies: misera cæcitas. quæ si potest singula consolando leuare, vniuersa quomodo sustinebit? sit enim idem cæcus, debilis, morbo grauissimo affectus, exsul, orbis, egenus: torquetur ex leco: quem hunc appellas Zeno: Beatum, inquit. Etiam beatissimum? Quippe, inquit: cum tam docuerim, gradus istam rem non habere, quam virtutem, in qua sit etiam ipsum beatum. Tibi hoc incredibile, quia beatissimum. quid? tuum credibile: si enim ad populum me vocas, cum, qui ita sit affectus, beatum nunquam probabis: si ad prudentes, alterum fortasse dubitabunt, si tunc tantum in virtute, vt ea prædici vel in Phalaridis tauro beati sint: alterum non dubitabunt, quin & Stoici conuenientia sibi dicant, & vos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen aberramus à proposito: & ne longius, Prorsus, inquam, Piso, si ista mala sunt, placet. Nonne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quæris, inquam: in quo, vtrum respondero, veres te huc atque illuc necesse est. Quo tandem modo, inquit? Quia si mala sunt, is, qui

qui erit in his, beatus non erit: si mala non sunt, iacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, Video, inquit, quid agas: ne discipulum abducam, times. Tu verò, inquam, ducas licet, si sequatur: erit enim mecum, si tecum erit. Audi igitur, inquit, Lucius, tecum enim, ut ait Theophrastus, mihi instituenda oratio est. Omnis auctoritas philosophiæ consistit in beata vita comparanda. beatè enim viuendi cupiditate incensum sumus omnes. hoc mihi cum tuo fratre cōuenit. Quare hoc videndum est, posīne nobis hoc ratio philosophorum dare, pollicetur certè, nisi enim id faceret, cur Plato Ægyptum peragrauit, ut à sacerdotibus barbaris numeros & cælestia acciperet: cur post Tarentum ad Architam: cur ad ceteros Pythagoræos, Echecratem, Timæum, Acriorum nem Locros, ut, cum Socratem expressisset, adiungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quæ Socrates repudiabat, addiceret: cur ipse Pythagoras & Ægyptum iustravit, & Persarum magos adiit: cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit: tot maria transmisit: cur hæc eadem Democritus: qui, verè, falsòne, quæreremus, dicitur oculis se priuasse: certè ut quamminimè animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium negligens: agros deferuit incultos, quid quærens aliud, nisi beatam vitam? quam etiam si in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa inuestigatione naturæ consequi volebat, ut esset bono animo. id enim ille summum bonum, *εὐψυχίαν*, & *ἡσυχίαν* appellat, id est animum terrore liberum. Sed hæc etsi præclare, nondum tamen perpolit. pauca enim, neque ea ipsa enucleatè, ab hoc de virtute quidem dicta. post enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæri cæpta, deinde in hunc locum delata sunt: nec dubitauit, quin in virtute omnis ut bene, sic etiam beatè viuendi spes poneretur. Quæ cum Zenon didicisset à nostris, ut in actionibus præscribi solet, de re eadem dixit alio modo. hoc tu nunc in illo probas, scilicet vocabulis rerum mutatis, inconstantie crimen ille effugit, nos effugere non possumus: ille Metelli vitam negat beatiorem, quàm Reguli, præponendam tamen: nec magis expetendam, sed magis fumendam, & si optio esset, eligendam Metelli, reiiciendam Reguli. ego, quam ille præponendam, & magis eligendam, beatiorem hanc appello: nec vlllo minimo momento plus ei vitæ tribuo, quàm Stoici. Quid interest, nisi quod ego res notas notis verbis appello, illi nomina noua quærent, quibus idem dicant: ita quemadmodum in senatu semper est aliquis, qui interpretem postulet: sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. Bonum appello, quicquid secundum naturam est: quod contrà, malum. nec ego solus: sed tu etiam Chrysippe in foro: domi in schola definis. Quid ergo: aliter homines, aliter philosophos loqui putas oportere? Quanti quidque sit, aliter docti & indocti. sed cum constitit inter doctos, quanti res quæque sit, si homines essent, vſitatè loquerentur. dum res maneant, verba fingant arbitratu suo. Sed venio ad inconstantie crimen, ne sæpius dicas me aberrare: quam tu ponis in verbis: ego positam in re putabam. Si satis erit hoc perceptum, in quo adiutores Stoicos optimos habemus, tantam vim esse virtutis, ut omnia, si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem: cum omnia, quæ illi commoda certè dicunt esse, & fumenda, & eligenda, & præposita, quæ ita definiunt, ut satis magno æstimanda sint: hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim nouis & commentitiis, ut ista producta & reducta, partim idem significantibus: (quid enim interest expetas, an eligas? mihi quidem etiam lautius videtur, quod eligitur, & ad quod dilectus adhibetur:) sed cum ego ista omnia, bona dixero, tantum refert quàm magna dicam, quàm valde expetenda, sin autem nec expetenda ego magis, quàm tu eligenda, nec illa pluris æstimanda ego, qui bona, quàm tu, qui producta appellas: omnia ista necesse est obscurari, nec apparere, & in virtutes, tanquam in solis radios, incurrere. At enim quia in vita est aliquid mali, ea esse beata non potest. Ne seges quidem igitur, spicis vberibus & crebris, si auenam vſpiam videris: nec mercatura, quæstiuosa, si in maximis lucris parum aliquis damni contraxerit. An hoc aliter in vita, & non vſquequaque, & ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium est, quin virtus ita maximam partem obtineat

in rebus humanis, vt reliquas obruat? Audebo igitur, quæ secundum naturam sunt, bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine potius, quàm aliquod nouum exquirere: virtutis autem amplitudinem quasi in altera libræ lance ponere. Terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimit. semper enim ex eo, quod maximas parteis continet, latissimæque funditur, tota res appellatur. Dicimus aliquem hilarè viuere. igitur si semel tristior effectus est, hilara vita amissa est: at hoc in eo M. Crasso, quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contigit, vt ea re minus *ἀγλαῶς*, vt ait idem, vocaretur. Polycratem Samium, felicem appellat: nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod annulum, quo delectabatur, in mare abiecerat. Ergo infelix vna molestia. felix rursus, cùm is ipse annulus in præcordiis piscis inuentus est. Ille verò, si inspiens, quod certè, quoniam tyrannus, nunquam beatus: si sapiens, ne tum quidem miser, cùm ab Oræte prætore Darii in crucem actus est. At multis malis affectus. quis negat? sed ea mala virtutis magnitudine obruebantur. An ne hoc quidem Peripateticis concedis, vt dicant omnium viro- rum bonorum, id est sapientium, omnibûsque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere semper boni, quàm mali? quis hoc dicit? Stoici scilicet? minime. sed isti ipsi, qui voluptate & dolore omnia metiuntur, nōne clamāt sapienti plus semper adesse, quod velit, quàm quod nolit? Cùm tantum igitur in virtute ponant ij, qui se fatentur virtutis causa, nisi ea voluptatem acciret, ne manum quidem versuros fuisse: quid facere nos oportet, qui quamuis minimam animi præstantiam omnibus bonis corporis anteire dicimus, vt ea ne in conspectu quidem relinquuntur? Quis enim est, qui hæc cadere in sapientem dicere audeat, vt, si fieri possit, virtutem in perpetuum abiciat, vt dolore omni liberetur? quis vestrū dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aspera dicunt, mala dicere, melius esse turpiter aliquid facere cum voluptate, quàm honestè cum dolore? Nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiosè descivisse videtur à Stoicis propter oculorum dolorem. quasi verò hoc didicisset à Zenone, non dolere, cùm dole- ret. illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non esse, quia turpe non esset, & esset ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset, permansisset, credo, in sententia, quoniam dolorem dicunt malum esse. de asperitate autem cūs fortiter ferenda præcipiunt eadem, quæ Stoici. & quidem Arcefilas tuus, etsi fuit in differendo pertinacior, tamen noster fuit. erat enim Polemonis. is cū arderet podagræ doloribus, visissetque hominem Carneades Epicuri perfamiliaris, & tristis exiret, Mane, quæso, inquit, Carneade noster. nihil illinc huc peruēnit. ostendit pedes & pectus. attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur est nostra ratio: quæ tibi videtur inconstans: cū propter virtutis cælestem quandam & diuinam, tantamque præstantiam, vt, vbi virtus sit, resque magnæ, sumenda, laudabiles & virtute gestæ, ibi esse miseria & ærumna non possit, tamen labor possit, & molestia: non dubitem dicere omneis sapientis semper beatos esse: sed tamen fieri posse, vt sit alius alio beator. Atqui iste locus est, Piso, tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam: quem si tenueris, non modo meum Ciceronem, sed etiam meipsum abducas licebit. Tum Quintus, Mihi quidem, inquit, satis hoc confirmatum videtur. Lætor quidem philosophiam (cuius antea supellectilem pluris æstimabam, quàm possessiones reliquorum, ita mihi diues videbatur, vt ab ea petere possem quicquid in studiis nostris concupissem) hanc igitur lætor etiam acutiorem repertam, quàm ceteras: quod quidam ei deesse dicebant. Non quàm nostram quidem, inquit Pomponius iocans: sed mehercule pergrata fuit mihi oratio tua. Quæ enim dici Latine posse nō arbi- trabar, ea dicta sunt à te, nec minus planè, quàm dicuntur à Græcis, nec verbis minus aptis. sed tempus est, si videtur: & recta quidem ad me. Quod cū ille dixisset, & satis disputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

quod multi iam esse Latini libri dicuntur scripti inconsideratè ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. Fieri autem potest, ut rectè quis sentiat, & id, quod sentit, politè eloqui non possit. sed mandare quencquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid oratoriae laudi nostra attulimus industria, multo studiosius philosophiae fonte aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed ut Aristoteles, vir summo ingenio, scientia, copia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam coepit, adolescentis docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: sic nobis placet nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac maiore, & vberiore arte versari. hanc enim perfectam philosophiam semper iudicavi, quæ de maximis questionibus copiosè posset, ornateque dicere. In quam exercitationem ita nos studiosè dedimus, ut iam etiam scholas Græcorum more habere auderemus. ut nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent complures mecum familiares, tentavi quid in eo genere possem. Vt enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire vellet: & id aut sedens, aut ambulans disputabam. Itaque dierum quinque scholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire veller, dixisset quid sibi videretur, tum ego contra dicerem. hæc est enim, ut scis, vetus & Socratica ratio contra alterius opinionem differendi, nam ita facillimè, quid verisimillimum esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur. Sed quo commodius disputationes explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur. Ergo ita nascetur exordium. Malum mihi videtur esse mors. Iisne, qui mortui sunt, an iis, quibus moriendum est? Vtrisque. Est igitur miserum, quoniam malum. Certè. Ergo & ij, quibus euēnit iam, ut morerentur: & ij, quibus euenturum est, miseri. Mihi ita videtur. Nemo ergo non miser. Prorsus nemo. Et quidem, si tibi constare vis, omnes, quicunque nati sunt, eruntque, non solum miseri, sed etiam semper miseri. nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset: neminem tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes: moriendum est enim omnibus: esset tamen miserie finis in morte. quoniam autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. necesse est enim miseros esse eos, qui centum millibus annorum antè occiderunt, vel potius omneis, quicunque nati sunt. Ita prorsus existimo. Dic quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, trauectio Acheruntis, mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? num illud, "quod Sisyphu' versat
,, Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?
fortasse etiam inexorabiles iudices Minos & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices resagetur, poteris adhibere Demosthenem. tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censeres esse sempiternum malum. Adeone me delirare censeres, ut ista esse credam? An tu hæc non credis? Minimè verò. Malè hercule naras. Cur, quæso? Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid negotij est, hæc poetarum & pictorum portenta conuincere? Atqui pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa differentium. Ineptè sanè, quis est enim tam expors, quem ista moueant? Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos vlli. Ita prorsus existimo. Vbi ergo sunt ij, quos miseros dicis? aut quem locum incolūt? si enim sunt, nusquam esse non possunt. Ego verò nusquam esse illos puto. Igitur ne esse quidem. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam inconsideratè diceres. Quis tandem? Quem esse negas, eundem esse dicis. Vbi est acumen

f. vrf. Sgc non leguntur
in m.

est acumen tuum: cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. Non sum ita hebes, ut ista dicam. Quid dicis igitur? Miserum esse (verbi causa) M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompeium, qui tanta gloria, dignitate tanta sit orbatus: omnes denique miseros, qui hac luce careant. Reuolueris eodem. sint enim oportet, si miseri sunt, tu autem modò negabas, eos esse, qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse: ita ne miseri quidem sunt. Non dico fortasse etiam, quod sentio. nam istud ipsum, non esse cum fueris, miserum puto. Quid miserius, quam omnino numquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia non sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, quia non nati. Ego autem non commemini, antequam sum natus, me esse miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordere. Ita iocaris, quasi ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt: & non eos miseros, qui mortui sunt. Esse ergo eos dicis. Immodò, quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse. Pugnancia te loqui non vides: quid enim tam pugnat, quam non modò miserum, sed omnino quicquam esse, qui non sit? An tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos? Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantum miseros, ob id ipsum, quia non sunt. Non dicis igitur, miser est M. Crassus: sed tantum, miser M. Crassus. Ita planè. Quasi non necesse sit, quicquid isto modo pronunties, id aut esse, aut non esse. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: Omne pronuntiatum (sicenim mihi in presentia occurrit, ut appellarem *ἀλλοιως*: utar post alio, si inuenero melius) id ergo est pronuntiatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. Cum igitur dicis, Miser M. Crassus: aut hoc dicis, Miser est M. Crassus: ut possit iudicari, verum id, falsumne sit: aut nihil dicis omnino. Age iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt: quoniam extorristi ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid? qui viuimus, cum moriendum sit, nonne miseri sumus? Quæ enim potest in vita esse iucunditas, cum dies & noctis cogitandum sit, iam iamque esse moriendum? Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana condicione deiceris? Quoniam modo? Quia, si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam & sempiternum malum haberemus in vita. nunc video calcem: ad quam cum sit decursum, nihil sit præterea extimescendum. sed tu mihi vidèris Epicharmi, acuti, nec in sulci hominis, ut Siculi, sententiam sequi. Quam? non enim noui. Dicam, si potero, Latine. scis enim me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quam in Græco Latine. Et rectè quidem. sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia?

Emori nolo: sed me esse mortuum nihili æstimo.

Iam agnosco Græcum. sed quoniam coëgisti, ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse: perforce, si potes, ut ne moriendum quidem esse miserum putem. Iam istuc quidem nihil negotij est: sed etiam maiora molior. Quomodo hoc nihil negotij est? aut quæ tandem sunt ista maiora? Quoniam, si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo nihil esse mali concedis. ita ne moriendum quidem esse, malum est. id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. Vberius ista quæso. hæc enim spinosiora prius ut confitear mecogunt, quam ut assentiar. Sed quæ sunt ea, quæ dicis te maiora moliri? Ut doceam, si possim, non modò malum non esse, sed bonum etiam esse mortem. Non postulo id quidem: aucto tamen audire. ut enim non efficias quod vis, tamen mors ut malum non sit, efficies. sed nihil te interpellabo: continentem orationem audire malo. Quid? si te rogauero aliquid, non respondebis? Superbi id quidem esset. sed, nisi quid necesse erit, malo ne roges. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, ut potero, explicabo: nec tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa quæ dixerō: sed ut homunculus vnus è multis probabilia coniectura sequens. vltà enim quod pro-

grediar, quàm vt verisimilia dicam, non habeo: certa dicentij, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profitentur. Tu, vt videtur, nos ad audiendum parati sumus. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit, primum est videndum.

Sunt enim, qui discessum animi à corpore putent esse mortem: sunt, qui nullum censcant fieri discessum, sed vnà animum & corpus occidere, ^{animumque cum corpore ex-} ^{stingui.} Qui discedere animum censent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porro ipse animus, aut vbi, aut vnde, magna dissensio est. aliis cor ipsum animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordésque dicuntur: & Nasica ille prudens bis consul Corculum appellatus, &

Egregiè cordatus homo Catus Ælii Sextus.

Empedocles, animum esse censet cordi suffusum sanguinem. Aliis pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere. aliis nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum: sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum. Animum autem animam, nostri declarant nominari. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex animi sententia. ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, vulgò: reliqua ferè singuli, vt multi antè veteres. Proximè autem Aristoxenus musicus, idemque philosophus, ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo antè & dictum & exploratum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus negauit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, vt iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animi naturam: cuius principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit: & duas parteis separare voluit, iram & cupiditatem, quas locis disclussit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Diczarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit: duobus Phierocratem quandam Phibiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, dissenterem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustrâque & animalia, & animanteis appellari: nec in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia: vîmque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus viuus æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quicquam nisi corpus vnum & simplex, ita figuratum, vt temperatione naturæ vigeat & sentiat. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quattuor nota illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturâ censet esse, è qua sit mens. cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angere, letari: hæc & similia eorum in horum quattuor generum nullo inesse putat. quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animum ^{et ad id quod} appellat nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem. Nisi quæ me fortè fugiunt, hæc sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritum enim, magnum quidem illum virum, sed leuibus & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus: nihil est enim apud illum, quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quaestio est. Vtrum igitur inter has sententias diiudicare malumus, an ad propositum redire? Cuperem equidem vtrunque, si posset: sed est difficile cōfundere. quare si, vt ista non differamus, liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id nō potest, nisi hac quaestione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud aliàs. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, vt, quæcunque vera sit earum sententiarum,

tiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potius. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certè, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, exstinguetur: si est Ariloxeni harmonia, dissoluetur. Quid de Dicaercho dicam, qui nihil omnino animum dicit esse? his sententiis omnibus nihil mors pertinere ad quenquam potest. pariter enim cum vita sensus amittitur. Non sentientis autem nihil est ullam in partem quod interfit. Reliquorum sententiæ spem afferunt, si te fortè hoc delectat, posse animos, cum e corporibus excefferint, in cælum quasi in domicilium suum peruenire. Me verò delectat: idque primum ita esse: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? euoluè diligenter eius eum librum, qui est de animo. amplius quod desideres, nihil erit.

Feci mehercule, & quidem sæpius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cæpi cogitare, assensio omnis illa elabitur. Quid hoc? dāne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? Do verò. Quid si maneant? Beatos esse concedo. Si intereant?

Non esse miseros, quoniam ne sint quidem. nam istuc coacti à te paullo ante concessimus. Quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miseros sensu carentibus? Expone igitur, nisi molestum est, primum si potes, animos remanere post mortem: tum, si minus id obtinebis (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim istuc ipsum vereor ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, ut optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat.

itaque vnum illud erat insitum priscis illis, quos Cæscos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu e vita sic deleri hominē, ut funditus interiret: idque cum è multis aliis rebus, tum è pontificio iure, & cæremoniis sepulcrorum intelligi licet: quæ maximis ingeniis præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiable religione sanxissent, nisi hæssisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollemem atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris & fæminis, animis dux in cælum soleret esse: in ceteris eos humi retineret, ut permanerent tamen. Ex hoc, & nostrorum opinione,

„ Romulus in cælo cum diis genitalibus æuum

„ Degit: — ut famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeque per lapsus ad nos,

& vsque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præfens habetur deus. Hinc Liber Semelenatus, eademque famæ celebritate Tyn daridæ fratres, qui non modò adiutores in præliis victoriæ populi Ro. sed etiam nuntij fuisse perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia nonne Leucothea nominata à Græcis, Matura habetur à nostris: quid? totum propè cælum, ne plureis persequar, nonne humano genere completum est? Si verò scrutari veterum, & ex his ea, quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coneripsum illi maiorum gentium dii qui habentur, hinc à nobis profecti in cælum reperientur. Quære, quorum demonstrentur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quæ traduntur mysteriis: tum denique, quàm hoc lædè pateat, intelliges. Sed qui non dum ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum

natura admonente cognouerant, rationes & causas rerum non tenebant, visis quibusdam sæpe mouebantur, hisque maximè nocturnis, ut viderentur ei, qui vita excefferant, viuere. At porro firmissimum hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de diis praua sentiunt. id enim vitioso more effici solet. omnes tamen esse vim & naturam diuinam arbitrantur. nec verò id collocutio hominum,

HH iiii

Fur. n. m. p. p. l. b. u. r.

F. h. ex m. s. c. v.

l. hominum

aut consensus efficitur non institutis opinio est confirmata, non legibus. omni autem in re consensio omnium gentium, lex naturæ putanda est. Quis est igitur, qui suorum mortem primum non eo lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? tolle hanc opinionem: luctum sustuleris. nemo enim mæret suo incommodo. dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, flētusque mærens ex eo est, quod eum, quem dileximus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idque sentire. atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curæ sunt, & maximæ quidem, quæ post mortem futura sint. Serit arbores, quæ alteri sæculo profint, vt ait Statius in Synephebis: quid spectans, nisi etiam postera secula ad se pertinerent? Ergo arbores seret diligens agricola, quarum aspiciet bacam ipse numquam: vir magnus leges, instituta, remp. non seret: Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorum monumenta, quid eclogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturæ capi debeat ex optima quaque natura? Quæ est igitur melior in hominum genere natura, quam eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? Abiit ad deos Hercules. numquam abiisset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam munuisset. vetera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac rep. tot, tantisque viros ob remp. interfectos cogitasse arbitramur? iisdemne vt finibus nomen suum, quibus vita, terminaretur? Nemo vmquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem. Licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & externa quæram, mihi: sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum: idque in maximis ingentiis, altissimisque animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem demto, quistam esset amens, qui semper in laboribus & periculis viueret? loquor de principibus. Quid poëtæ? nonne post mortem nobilitari volunt? vnde ergo illud?

„ Aspicit o ciues senis Ennii imaginem formam.

„ Hic vestrū panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagrat ab iis, quorum patres affecerat gloria. idēque,

„ Nemo me lacrymis deoeret, nec funera fletu

„ Faxit. cur? volito viuū per ora virūm.

Sed quid poëtæ? opifices etiam post mortem nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciem ineluit in clypeo Mineræ, cum inscribere non liceret? quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quod si omnium consensus, naturæ vox est: omnēsque, qui vbique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint, cernere naturæ vim maximè: verisimile est, cum optimis quique naturæ maximè posteritati seruiat, esse aliquid, cuius se post mortem sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur: qualēsque sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium, qua in sede maneant, qualēsque sint, ratione descendum est. cuius ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. in terram enim cadentibus corporibus, hisque humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poëtæ. frequens enim confessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

„ Adsum, atque aduenio Acherunte vix via alta atque ardua,

„ Per speluncas faxis structas asperis, pendentibus,

Maximis:

- „ Maximis: vbi rigida constat crassa caligo inferum.
 tantumque valuit error, qui mihi quidem iam sublatus videtur, vt corpora cremata
 cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri pos-
 sent, nec intelligi. animos enim per se ipsos viuenteis non poterant mente complecti:
 5 formam aliquam, figuramque quærebant. inde Homeri tota *revera: inde ea, quæ meus*
 amicus Appius *negotia faciebat: inde in vicinia nostra Auerni lacus,* p. *Cicero* putat abundare.
- „ Vnde animæ excitantur obscura vmbra, aperto ostio
 „ Alti Acheruntis, falso sanguine imagines mortuorum.
 Has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine
 10 faucium, laterum, pulmonum vi & figura potest. nihil enim animo videre poterant:
 ad oculos omnia referebant. Magni autem est ingenij reuocare mentem à sensibus, &
 cogitationem à consuetudine abducere. Itaque credo equidem etiam alios tot sæculis *Furæ & demones*
 de animis: sed, quod literis extet, Pherecides *Syrus* primus dixit animos hominum et
 se sempiternos. antiquus sanè. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem di-
 15 scipulus eius Pythagoras maximè confirmavit: qui cum regnante Tarquinio Superbo
 in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore disciplinæ, tum etiam
 auctoritate: multaque sæcula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij
 docti viderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationem illi sententiæ suæ non ferè redde-
 bant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explandam. Platonem ferunt, vt
 20 Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cum aliis multis, tum Architam,
 Timæumque cognouisse, & didicisse Pythagoræa omnia: primūque de animorum
 æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse:
 quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hæc totam spem immortalitatis relinqua-
 mus. An tu, cum me in summam expectationem adduxeris, deferis? errare me-
 25 hercule malo cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror,
 quam cum istis vera sentire. Macste virtute. ego enim ipse cum eodem ipso non in-
 uitus errauerim. Num igitur dubitamus, an, sicut pleraque, sic & hoc? quanquam hoc
 quidem minimè. persuadent enim mathematici, terram in medio mundi sitam ad vni-
 uersi cæli complexum quasi puncti instar obtinere, quod *xiōfor* illi vocant: cam por-
 30 rō naturam esse quattuor omnia gignentium corporum, vt, quasi partita habeant in-
 ter se & diuisa momenta, terrena & humida suo pte nutu & suo pte pondere ad pares
 angulos in terram & in mare ferantur: reliquæ dux partes, vna ignea, altera animalis, vt
 illæ superiores in medium locum mundi gravitate feruntur, & pondere: sic hæ sur-
 sum rectis lineis in cælestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetentes, si-
 35 ue quod à grauioribus leuiora natura repellantur. Quæ cum consent, perspicuum de-
 bet esse, animos, cum è corpore excefferint, siue illi sint animales, id est spirabiles, siue
 ignei, in sublime ferri. Si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis,
 quàm dilucidè dicitur: aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta na-
 tura: multo etiam integriora ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant. Horum
 40 igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebrūque, aut in Empedo-
 cleo sanguine demersa iaceat. Dicæarchum verò cum Aristoxeno æquali & condisci-
 pulo suo, doctos sanè homines, omitamus: quorum alter ne condoluisset quidem vn-
 quam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, vt
 eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex sonorum intervallis nosse
 45 possumus, quorum varia compositio harmonias etiam efficit plures: membrorum ve-
 rò situs & figura corporis vacans animo, quam possit harmoniam efficerè, non video.
 Sed hic quidem, quanuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli, can-
 e ipse doceat. bene enim illo proverbio Græcorum præcipitur:
 „ Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.
 50 illam verò funditus eiiciamus indiuiduorum corporum, leuium, & rotundorum con-

curionem fortuitâ:quam tamen Democritus cōcalefactam & spirabilem,id est anima-
lem esse voluit. Is autem animus,qui si est ex aliquo horum quattuor generum, ex qui-
bus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, vt potissimum videri vi-
deo Panætio: superiora capeſſat necesse est. nihil enim habent hæc duo genera proni,
& ſupera ſemper petunt. Ita, ſiue diſſipantur procul à terris,id euenit: ſiue permanent, 5
& conſeruant habitum ſuum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cælum, & ab his
perrumpantur & diuidatur craſſus hic & concretus aër, qui eſt terræ proximus, calidior
eſt enim, vel potius ardentior animus,quàm eſt hic aër,quem modò dixi craſſum atque
concretum.quod ex eo ſciri poteſt,quia corpora noſtra terreno principiorum genere
confecta, ardore animi cōcaleſcunt. Accedit, cur eo facilius animus euadat ex hoc aë- 10
re,quem ſæpe iam appello craſſum,eūque perrumpat,quòd nihil eſt animo velocius,
nulla eſt celeritas, quæ poſſit cum animi celeritate contendere. qui ſi permanet incor-
ruptus, ſuique ſimilis: necesse eſt ita feratur, vt penetret & diuidat omne cælum hoc, in
quo nubes, imbres, ventique coguntur, quod & humidum & caliginofum eſt propter
exhalationes terræ. quam regionem cūm ſuperauit animus, naturâque ſui ſimilem 15
cōtingit & agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore ſolis temperato, ignibus inſi-
ſtit, & ſinem altius ſe efferendi facit. cūm enim ſui ſimilem & leuitatem & calorem adep-
tus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur: eâ-
que ei demum naturalis eſt ſedēs, cūm ad ſui ſimile penetrauit, in quo nulla re egens a-
letur, & ſuſtentabitur iſdem rebus, quibus alitra ſuſtentantur & aluntur. Cūmque cor- 20
poris facibus inflammari ſoleamus ad omneis ferè cupiditates, eoque magis incendi,
quòd iis æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus,
cūm, corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quòdque
nunc facimus, cūm laxati curis ſumus, vt ſpectare aliquid velimus, & viſere: id multo
tum facimus liberius, totòſque nos in contemplandis rebus, perſpicendiſque pone- 25
mus, propterea quòd & natura ineſt in mentibus noſtris inſatiabilis quædam cupidi-
tas veri videndi, & oræ ipſæ loeorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem no-
bis cognitionem rerum cæleſtium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. hæc
enim pulchritudo etiam in terris patriam illam & auitam (vt ait Theophrastus) philo-
ſophiâ cognitionis cupiditate incenſam excitauit. præcipuè verò fruenter ea, qui tum 30
etiam, cūm has terras incolentes circumfuſi erant caligine, tamen acie mentis diſpicere
cupiebant. Etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui oſtium Ponti viderunt, & eas
angustias, per quas penetrauit ea, quæ eſt nominata

„ Argo, quia Argiui in ea delecti viri

„ Vecti petebant pellem inauratam arietis:

33

aut ij, qui Oceani freta illa viderunt,

„ Europam, Libyâque rapax vbi diuidit vnda:

quod tandem ſpectaculum fore putamus, cūm totam terram contueri licebit, eiùſque
cūm ſtrum, formam, circumſcriptionem, tum & habitabileis regiones, & rurſum om-
ni cultu propter vim frigoris, aut caloris vacanteis: nos enim ne nunc quidè oculis cer- 40
nimus ea, quæ videmus. Neque enim eſt vllus ſenſus in corpore, ſed, vt non ſolum phy-
ſici docent, verùm etiam medici, qui iſta aperta & patefacta viderunt, viæ quaſi quæ-
dam ſunt ad oculos, ad aureis, ad nareis à ſede animi perforatæ. Itaque ſæpe aut cogita-
tione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec vi-
demus, nec audimus: vt faciliè intelligi poſſit, animum & videre & audire, non eas par- 45
teis, quæ quaſi fenestræ ſunt animi: quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat
& adſit. Quid, quòd eadè mente res diſſimillimas comprehendimus, vt colorem, ſapo-
rem, calorem, odorem, ſonum? quæ numquam quinque nuntiis animus cognosceret,
niſi ad eum omnia referrentur, vt idem omnium iudex ſolus eſſet. Atque ea profectò 50
tum multo puriora & dilucidiora cernentur, cūm, quò natura fert, liber animus per-
uenierit.

uenerit. nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est: tamen terrenis, concretisque corporibus sunt intersepta quodam modo. Cum autem nihil erit præter animum: nulla res obiecta impedit, quo minus percipiat, quale quidque sit. quamvis copiose hæc diceremus, si res postularer, quàm multa, quàm varia spectacula animus in locis celestibus esset habiturus. quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, cuiusque inuentori & principij gratias exultantes agunt, cumque venerantur ut deum. liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?

„ Acheruntia templa, alta Orci, pallida

„ Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc nō timeat, & quòd falsa esse cognouerit: Ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. præclarum autē nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se, cum tempus mortis venisset, totos esse perituros. quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententiā. ut enim rationem Plato nullam afferret (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut velle ceteris, sibi certè persuasisse videatur. Sed plurimi contrā nituntur, animosque quasi capite damnatos morte mutant, neque aliud est quicquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. quasi verò intelligat qualis sit in ipso corpore, quæ cōformatio, quæ magnitudo, qui locus: aut, si iam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc tecta, sunt, casurusne in conspectum videatur animus, an tanta sit eius tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum sine corpore se intelligere posse: videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis animus in corpore sit tanquam alienæ domi, quàm qualis, cum exierit, & in liberum cælum quasi in domum suam venerit. Si enim, quod numquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè & deum ipsum, & diuinum animum, corpore liberatum, cogitatione cōplecti non possumus. Dicæarchus quidē, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt. est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, *UT SE QVIS QVE NOSCAT*. non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam figuramue noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, *NO SCE TE*, dicit, hoc dicit, *NO SCE* animum tuum. nam corpus quidē quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. ab animo tuo quicquid agit, id agit ut te. Hūc igitur nosse, nisi diuinū esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum: sic, ut tributū deo sit. * hoc est seipsum posse cognoscere. * Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat, dic que so, ne esse quidē se sciet? ne moueri quidē se ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autē posita est in sexto libro de rep. „ Quod semper mouetur, id æternū est. „

45 quod autem mortū affert alicui, quòdque ipsum agitur aliunde, quādo finē habet mortus, viuēdi quoque finē habeat necesse est. solū igitur, quod seipsum mouet, quia numquā deferatur à se, numquā ne moueri quidē desinit. quin etiā ceteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principij est mouendi. Principij autem nulla est origo, nā ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset id principij, quod

50 gigneretur aliunde. quod si numquam oritur, nec occidit quidem vnquam. nam prin-

cipium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem ne-
 cesse est à principio oriri omnia. Ita sit, vt motus principium id sit, quod ipsum à se
 mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel cõcìdant omne cælum, omnique
 terra: & consistant necesse est, nec vim vllam nanciscantur, qua primò impulsà mouean-
 tur. — Cùm pareat igitur æternū id esse, quod se ipsum moueat: quis est, qui hanc natu-
 ram animis esse tributam neget? inanimum est enim omne, quod pulsu agitur exter-
 no. quod autem est animatum, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est propria na-
 tura animæ atque vis: quæ si est vna ex omnibus, quæ se ipsam semper moueat: neque
 nata certè est, & æterna est. Licet concurrant plebeiij omnes philosophi: (sic enim ij, qui
 à Platone & Socrate, & ab illa familia disident, appellandi videntur) non modò nihil
 vnquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsum quàm subtiliter conclu-
 sum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moueri: quod cùm sentit, illud vnà sentit,
 se vi sua, non aliena moueri: nec accidere posse, vt ipse vnquam à se deseratur. Ex quo
 efficitur æternitas, nisi quid habes ad hæc. Ego verò facile sum passus ne in mentem
 quidem mihi aliquid contrà venire: ita isti fauce sententiæ. Quid illa tandem, num
 leuiora censes, quæ declarant inesse in animis hominum diuina quædam? quæ si cer-
 nerem quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderem.
 nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum
 & totius corporis figuram videor posse dicere, vnde concrèta, & quo modo facta sint.
 Per animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id vt per eum viueremus, tam natura puta-
 rem hominis vitam sustentari, quàm vitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus vi-
 uere. Item si nihil haberet animus hominis, nisi vt appeteret, aut refugeret, id quoque
 esset ei commune cum bestiis. Habet autem primū memoriā, & eam infinitam rerum
 innumerabilium: quā quidem Plato recordationem esse vult superioris vitæ.
 nam in illo libro, qui inscribitur Meno, pusionem quendam Socrates interrogat quæ-
 dam geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille responderet, vt puer: & tamen
 ita faciles interrogationes sunt, vt gradatim respondens eodem perueniat, quò si geo-
 metrica didicisset. Ex quo effici vult Socrates, vt discere nihil aliud sit, quàm recor-
 dari. quem locum multo etiā accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso
 die, quo excessit è vita. docet enim, quemuis, qui omnium rerum rudis esse videatur,
 bene interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo
 recognoscere: nec verò fieri vllò modo posse, vt à pueris tot rerum atque tantarum
 infinitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas *δυνάμεις* vocant, haberemus, nisi
 animus, antequā in corpus intrasset, rerum cognitione viguisset. cūque nihil es-
 set, vt omnibus locis à Platone differitur (nihil enim putat esse, quod oriatur & inte-
 reat, idque solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem)
 non potuit animus hæc in corpore inclusus cognoscere, cognita atulit. Ex quo tam
 multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea planè videt animus, cū
 tam repentè in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium immigrauit, sed cū
 se collegit atque recreauit, tum agnoscit ea reminiscendo. Ita nihil aliud est discere,
 nisi recordari. Ego autem maiore etiam quodam modo memoriā admīro, quid
 est enim illud, quo meminimus? aut quā habet vim? aut vnde natam? Non quæ-
 ro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Themistocles, quanta is, qui à
 Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta qui
 modò fuit, Scepſius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum
 memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore studio & arte versantur:
 quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminere. Quorum
 igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & vnde sit, intelligendum puto. non est certè
 nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima sit animus, ignisne, ne-
 scio: nec me pudet, vt istos, fateri nescire quod nesciam: illud si vlla alia de re obscura
 affirmare

affirmare possem, siue anima, siue ignis sit animus, cum iurarem esse diuinum. quid enim? obsecro te: terrane tibi, aut hoc nebuloso & caliginoso cælo aut sæta, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? Si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. si ne id quidem: at, quantum sit, profectò vides. Quid igitur? vtrum capacitatem aliquam animum
 5 putamus esse, quò tantquam in aliquod vas ea, quæ meminimus, infundantur: absurdum id quidem, quis enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi ceram animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porro tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? quid? il-
 10 la vis quæ tandem est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio atque excogitatio dicitur? ex hæcne tibi terrena, mortaliq; natura & caduca concreta ea videtur? aut quis primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut quis dissipatos homines congregauit, & ad societatem vitæ conuocauit? aut quis sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis litterarum notis terminauit? aut quis errantium
 15 stellarum cursus, progressiones, institutionesque notauit? omnes magni, etiam superiores, qui fruges, qui vestitus, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras inuen-
 nerunt: à quibus mansueti & exculi, à necessariis artificibus ad elegantiora defluximus. nam & auribus oblectatio magna ex parte est inuenta, & temperata varietate & na-
 20 tura sonorum: & æstra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixæ certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorum conuersiones, omnibusque motus qui animo vidit, is docuit, similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus in cælo esset. Nam cum Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in spheram illigauit, effectit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit, Platonis deus, vt tarditate & celeritate dissimilimos motus vna regeret conuersio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest,
 25 ne in spherâ quidem eisdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora & illustriora carere vi diuina videntur, vt ego aut poetam graue, plenumque carmen sine cælesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi maiore fluere, abundantem sonantibus verbis, vberibusque sententiis. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi,
 30 vt Plato ait, donum? vt ego, inuentum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit: eademque ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, ut omnia supera, infera: prima, vltima, media videremus. Prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid est enim memoria re-
 35 rum & verborum? quid porro inuentio? profectò id, quo nec in deo quicquam maius intelligi potest. Non enim ambrosia deos, aut nectare, aut Iuuentæ pocula ministrante lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymeden à diis raptum ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret. non iusta causa cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos.
 40 quæ autem diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. ergo animus, vt ego dico, diuinus: vt Euripides audeat dicere, deus est. Et quidem si deus aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam vt illa natura cælestis & terra vacat, & humore: sic vtriusque harum rerum humanus animus est expers. sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & deorum est, & animorum. Hanc nos sen-
 45 tentiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus: "Animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & completi possit præsen-
 50 tia: quæ sola diuina sunt, nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint,

F. H. Ros, v. l. Laomedonti erat iustitiam. sed fuit
 non iustitia sed ius.

„ nisi à deo. Singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, seiuncta ab his visita-
 „ tis, notisque naturis. Itaque quicquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod
 „ riget, cælestæ & diuinum est, ob eamque rem æternum sit necesse est. nec verò deus ipse,
 „ qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libe-
 „ ra, segregata ab omni concretionē mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque prædita
 „ motu sempiterno. — Hoc è genere atque eadem è natura est humana mēs. Vbi igitur,
 „ aut qualis est ista mens? vbi tua, aut qualis: potèstne dicere? an, si omnia ad intelligendum
 „ non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi perte vti licebit? non
 „ valet tantum animus, vt sese ipse videat: at vt oculus, sic animus sese non videns, alia
 „ cernit. non videt autem, quod minimum est, formam suam, fortasse: quanquam id
 „ quoque: sed relinquamus: vim certè, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videret.
 „ hæc magna, hæc diuina, hæc sempiterna sunt. qua facie quidè sit, aut vbi habitet, ne
 „ quærendum quidem est. vt, cum videmus speciem primum, candorēque cæli, de-
 „ inde conuersionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus: tum vicif-
 „ situdines dierum atque noctium, commutationēque temporum quadripertitas, ad
 „ maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorūque omnium mo-
 „ deratorem & ducem solem, lunāque accretione & deminutione luminis quasi fa-
 „ storum notantem & significantem dies: tum in eodem orbe in xii. partē distribu-
 „ to, quinque stellas ferri, eisdem cursus constantissimè seruanteis, disparibus inter
 „ se motibus: nocturnāque cæli formam vndique sideribus ornatam: tum globum
 „ terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus
 „ habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas
 „ septem, vnde

Horriſer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niueis:

altera Australis, ignota nobis, quam vocant Græci *ἀνὰ νότον*: ceteras partē incultas quòd
 „ aut frigore rigeant, aut vrantur calore: hic autem, vbi habitamus, non intermittit
 „ ſuo tempore

„ Cælum niteſcere, arbores frondeſcere,

„ Vites lætiſcæ pampinis pubeſcere,

„ Rami bacarum vbertate incuruiſcere,

„ Segetes largiri fruges, florere omnia,

„ Fontes ſcārere, herbis præta conueſtirier:

tum multitudinem pecudum partim ad veſcendum, partim ad cultus agrorum, partim
 „ ad vehendum, partim ad corpora veſtienda: hominēque ipſum quaſi contem-
 „ platorem cæli ac deorum, ipſorūque cultorem, atque hominis vtilitati agros omnis
 „ & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, poſſumſne dubi-
 „ tare, quin his præſit aliquis uel effector, ſi hæc nata ſunt, vt Platoni videtur: vel, ſi ſem-
 „ per fuerint, vt Ariſtoteli placet, moderator tanti operis & muneris? ſic mentem homi-
 „ nis, quamuis eam non videas, vt deum non vides: tamen, vt deum agnoſcis ex operi-
 „ bus eius, ſic ex memoria rerum & inuentione & celeritate motus, omnique pulchritu-
 „ dine virtutis vim diuinæ mentis agnoſcito. In quo igitur loco eſt: credo equidem in ca-
 „ pite: & cur credam, multa afferre poſſum: ſed de hoc aliàs nunc vbi vbi ſit animus, cer-
 „ tē quidē in te eſt. quæ eſt ei natura? propria puto, & ſua. ſed fac igneam, fac ſpirabilem:
 „ nihil ad id, de quo agimus. illud modò videto, vt deum noris, eſſi eius ignores & locū,
 „ & faciē, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere, etiam ſi eius ignores & locum &
 „ formam. in animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi planè in phyſicis
 „ plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum,
 „ nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certè nec ſecerni, nec diuidi, nec
 „ diſcerpi, nec diſtrahi potèſt: nec interire igitur. eſt enim interitus quaſi diſceſſus & ſe-
 „ cretio ac diremtus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur.

His

T. U. nusquam, quid me
 muneris? Hæc vox repa-
 tur, una, placet pectus, Ca-
 lida, ut huius ex latitibus
 vox resonatur.

His & talibus adductus Socrates, nec patronum quæsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitque liberam cōtumaciam à magnitudine animi ductam, non à superbia: & supremo vitæ die de hoc ipso multa disseruit: & paucis antè diebus, cum facile posset educi à custodia, noluit: & cum pæne in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, vt non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere. ita enim censebat, itaque disseruit, duas esse vias, duplicisq; cursus animorum à corpore excedentium. nam qui se humanis vitiis contaminaissent, & se totos libidinibus deditissent, quibus cæcati velut domesticis vitiis atque flagitiis se inquinassent, vel in rep. violanda fraudes in expiabilis concepissent, iis deuium quoddam iter esse seclufum à concilio deorum. qui autem se integros, castosq; seruauissent, quibûsque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper seuocassent, essentque in corporibus humanis vitâ imitati deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. itaque commemorat, vt cyncis, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo diuinationem habere videatur, qua prouidentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum. Nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod iis sæpe vsu venit, qui acribus oculis deficietem solem intuerentur, vt aspectum omnino amitterent: sic mentis acies se ipsam intuens, non nunquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspiciens, hæsitans, multa aduersa reuerens, tanquam ratis in mari immenso, nostra vehitur ratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abiit à vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis deus iniussu hinc nos suo demigrare. Cum verò causam iustam deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: nã ille mediocris vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excreverit: nec tamen ille vincula carceris ruperit: leges enim verant: sed, tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo euocatus atque emissus exierit. tota enim philosophorum vita, vt ait idem, commentatio mortis est. nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id est à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cum à rep. cum à negotio omni seuocamus animum? quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad se ipsum aduocamus, secum esse cogimus, maximèque à corpore abducimus? secernere autem à corpore animum, ne quicquam aliud est, quàm emori discere. Quare hoc commentemur, mihi crede: disingamusque nos à corporibus, id est consuecamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cælesti vitæ simile: & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, vt ij, qui ferro vincti multos annos fuerunt. quod cum venerimus, tum denique viuemus. nam hæc quidem vita, mors est: quam lamentari possem, si liberet. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quàm has res relinquere: his verò modò auditis, multo magis. Veniet tempus, & quidem celeriter, & siue retardabis, siue properabis: volat enim ætas. tantum autem abest ab eo, vt malum mors sit, quod tibi dudum uidebatur, vt verear, ne homini nihil sit non malum aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dijs ipsi, vel cū diis futuri sumus. Quid refert? adsunt enim qui hæc non probent. Ego autem numquam ita te ex hoc sermone dimittam, vllavti ratione mors tibi videri malum possit. Qui potest, cum ista cognouerim? Qui possit, rogas? ceterum veniunt contra dicentium non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nec eo quomodo doctissimus quisque cōtemnit. Acerimè autè deliciae mee Dicerarchus contra hanc immortalitatem disseruit. is enim treis libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur: in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem vsuram nobis largiuntur tanquam cornicibus. diu māsuros aiunt animos, semper

negant. num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? Vt videtur. sed me nemo de immortalitate depellet. Laudo id quidem: etsi nihil nimis oportet confidere. mouemur enim saepe aliquo acutè conclusio: labamus, mutamurque sententiam: clarioribus etiam in rebus inest aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, sumus armati. Sanè quidem: sed, ne accidat, providebo. Num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimitramus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cum excesserint, sed non semper? Istos verò, qui, quod tota in hac causa difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modò facile ad credendum est, sed eo concessio, quod volunt, consequens, id certè non dant, vt cum diu permanferit, ne intereat. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. Cre-
damus igitur Panætio, à Platone suo dissentienti. quem enim omnibus locis diuinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appel-
lar, huius hanc vnam sententiam de immortalitate animorum non probat. vult enim, quod nemo negat, quicquid natum sit, interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non solum in corporibus ap-
pareat. alteram autem affert rationem, nihil esse, quod deleat, quin id ægrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interitum: dolere autem animos: ergo etiam interire. Hæc refelli possunt. sunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet: non de partibus iis, in quibus ægritudines, iræ, libidinesque versentur: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente & disclusas putat. nam similitudo magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. hominum autem similitudo in corporum figura magis extat: & ipsi animi magni refert quali in corpore locati sint. multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtrundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: vt ego me tardio rem esse non molestè feram. enumerat multos: idque quasi constat, rationem, cur ita fiat, affert. Quòd si tanta vis est ad habitum mentis in iis, quæ gignuntur in corpore: ea autem sunt, quæ cuncte sunt, quæ similitudinem faciunt: nihil necessitatis affert, cur nascantur animi, similitudo. Omitto similitudines: vellem adesse posset Panætius. vixit cum Africano. quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie, patris: vita, omnium perditorum ita similis, vt esset facilè deterrimus. cuius etiam similis P. Craesi, & sapientis & eloquentis hominis nepos, multorumque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filij. Sed quid agimus: oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixissemus, ne, si interirent quidem animi, quicquam mali esse in morte? Ego verò memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare à proposito facile patiebar. Video, te alta spectare, & velle in cælum migrare: speroque fore, vt contingat id nobis: sed fac, vt isti volunt, animos non remanere post mortem: video, nos, si ita sit, priuari spe beatoris vitæ: mali verò quid affert ista sententia? fac animum sic interire, vt corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? Nemo id quidem dicit: etsi Democritum in simulat Epicurus: Democritici negant. Ne in animo quidem igitur sensus remanet. ipse enim nusquam est. Vbi igitur malum est: quoniam nihil tertium. an ipse animi discessus à corpore non sit sine dolore: vt credam ita esse, quàm est id exiguum? & falsum esse arbitror: & sit plerumque sine sensu, non nunquam etiam cum voluptate: totumque leue est, qualecunque est. fit enim ad punctum temporis. illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus iis, quæ sunt bona in vita. vide, ne à malis dici verius possit. Quid ego nunc lugeam vitam hominum: verè & iure possum: sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miser nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriorem: fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. A malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quærimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegelia sic
copiosè

ut. si in ms. v. l. h. m.
posset Panætius, quæretur

copiose disputatur, vtis à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi, his auditis, mortem sibi ipsi conciscerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiicisse lecto Platonis libro. eius autem, quem dixi, Hegesæ liber est *Στασιμαχίου*: quod è vita quidam per incediam discedens, reuocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere: etsi minus, quàm ille, qui omnino viuere expedire nemini putat. Omitto alios. etiã mne nobis expedit, qui & domesticis & forensibus solatiis, ornamentisque priuati, certè, si antè occidissetus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset. Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quattuor filiis, at quinquaginta Priamus: è quibus decem & septem iusta vxore nati, in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est. Metellum enim multi filij, filia, nepotes, neptes in rogum imposuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si viuis filiis, incolumi regno occidisset,

15 „ Alstante ope barbarica,
„ Tectis cælaris, laqueatis:
vtrum tandem à bonis, an à malis discessisset? tum profectò videretur à bonis. At certè ei melius euenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

„ Hæc omnia vidi inflammati,
20 „ Priamo vi vitam euitari,
„ Iouis aram sanguine turpari.

quasi verò ista vi quicquam tum puerit ei melius accidere. quod si antè occidisset, tum euentum omnino amisisset. hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius est factum: coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis publicè gratulabantur. ineptum sanè negotium, & Græculum, sed tamen fortunatum. Vtrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certè à miseris, non enim cum focero bellum gessisset, non imparatus arma sumisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrum, & manus incidisset: non liberi defuncti, non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. qui, si mortem tum obisset, in amplissimis fortuneis occidisset: is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibilem hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non euenerint, tamen quia possunt euenire. sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam: proinde quasi aut plures fortunati sint, quàm infelices: aut certi quicquam sit in rebus humanis: aut sperare

30 sit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idque esse miserum. certè ita dicere necesse est. An potest is, qui non est, re vlla carere: triste enim est nomen ipsum carendi, quia subicitur hæc vis: habuit, non habet, desiderat, requirit, indiget, Opinor, hæc incommoda sunt carentis: caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas. valet hoc in viuis: mortuorum autem non vitæ modò commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt. nos, qui sumus, num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit: certè nemo. quid ita? quia, cum id nō habeas, quod tibi nec vsu, nec natura aptum sit, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quā

40 tantus interitus in morte sit, vt ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probè stabilito & fixo, illud excutiendum est, vt sciatur quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. Carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. inest enim velle in carendo, nisi cum sic tanquam in febris dicitur, alia quadam notione verbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facile patiare. carere autem malo, id non dicitur. non enim esset dolendum: di-

50

Sim. placet effectus, senti et in fortuna.

citur illud, bono carere, quod est malum: sed ne viuus quidem bono caret, si eo non indigeret: sed in viuo intelligi tamen potest regno carere. Dici hoc in te satis subtiliter non potest: posset in Tarquinio, cum regno esset expulsus, at in mortuo ne intelligi quidem potest. carere enim sentientis est, nec sensus in mortuo est, ne carere quidem igitur in mortuo est. Quanquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere philosophia videamus? quoties non modo doctores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio cecidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostiū telis obiecissent: non vno bello pro patria cadenteis Scipiones Hispania vidisset, Paullum Æmiliū Cannæ, Venustū Marcellum, Latini Albinū, Lucanū Gracchum. Num quis horum miser hodie?

ne tum quidem post spiritū extremum. nec enim potest esse miser quisquā sensu perempto. At id ipsum odiosum est, sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. cum verò perspicuum sit nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sentiat? Quæquam hoc quidem nimis sepe, sed hoc idē quod in hoc inest omnīs animi contractio ex metu mortis. Qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo & corpore cōsumto, totōque animante delēto, & factō interitu vniuerso, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil: is planē perspiciet, inter hippocentaurum, qui nunquā fuerit, & regem Agamemnonem nihil interesse: nec pluri nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quā illo viuo ego fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleat, si ad decem millia annorum gentem aliquam urbem nostram posituram putem? quia tanta caritas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deteret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitæ nunquam longē potest abesse, quo minus in omne tempus, reip. suisque cōsulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit: sed virtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. Natura verò sic se habet, vt quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors: quæ vt nihil pertinet ad nos ante ætatem, sic nihil post mortem pertinebit. In quo quid potest esse mali, cum mors nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, altero nō attingit, quam qui leuiorem faciunt, somni simillimam volunt esse. Quasi verò quisquā ita non agita annos velit viuere, vt, cum sexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne fues quidem id velit. Endymion verò, si fabulas audire volumus, nescio quādo in Latmo obdormiuit, qui est mons Carix. nondum, opinor, expectatus est. Num igitur eum curare censēs, cum Luna laboreat, à qua sopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnum imaginem mortis, eamque: quotidie induis. Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in eius simulacro videas esse nullum sensum? Pellantur ergo istæ incipiæ pæne aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tandem tempus? naturæ? ne? At ea quidem dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum vultea enim condicione acceperas. iidem, si puer parvus occidit, equo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. nondum gustauerat, inquit, vitæ suauitatem. hic autem iam sperabat magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quā nullam attingere. cur in vita secus? Quanquam non malē ait Callimachus, multo sapius lacrymassē Priamum, quā Troilum. Forum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur: cur in ære, non vllis, si vitaliōior daretur, posset esse iucundior. nihil est enim profectō homini prudētia dulcius: quam, vt cetera auferat, affert certē senectūs. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longam? nōne modō pueros, modō adole-

scenceis in cursu à tergo insequens nec opinanteis afflicta est senectus: sed quia ultra nō
 hil habemus, hoc longum ducimus: omnia ista, perinde vt cuique data sunt, ita pro rata
 parte aut longa, aut brevia dicuntur. Apud Hypanim fluuium, qui ab Europæ parte in
 Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ vnum diem viuât. ex his igi-
 tur hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole, de-
 crepita: æo magis, si etiam solstitiali die. confer nostram longissimam ætatem cū æternita-
 te: in eadem propemodum breuitate, quæ illæ bestiolæ, reperiemur. Cōtemnamus igitur
 omnis ineptias. quod enim leuius huic leuitati nomen imponam: totamque vim bene vi-
 uendi in animi robore ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemtionem
 ac desipientiam, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliissi-
 mis examinamur, vt, si antè mors adueniet, quàm Chalæeorū promissa consecuti sumus,
 spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destituti que videamur. quod si exspectando &
 desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: prò dii immortales, quàm iter illud
 iucundum esse debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit! quàm
 me delectat Theramenes, quàmque elato animo est: etsi enim flemus, cūm legimus: tamen
 nō miserabiliter vir clarus emoritur. qui cūm coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum
 venenum vt sitiens obduxisset, reliquum sic è poculo eiecit, vt id resonaret. Quo
 sonitu reddito, ridēs, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ: qui in eum fuerat tæterrimus.
 Greci enim in conuiuiis solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lusi vir egregius
 extremo spiritu, cūm iam præcordiis conceptam mortem contineret: verèque, ei, qui vene-
 num præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ breui cōsecuta est. Quis hanc animi ma-
 ximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem malum iudicaret: vadit in eundem car-
 cerem, atque in eūdem paucis pōst annis scyphum Socrates eodem scelere iudicum, quo
 tyrannorum Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, qua facit cum Plato vsum apud iu-
 dices iam morte mutatur: "Magna me, inquit, spes tenet iudices, bene mihi euenire, quod
 mittar ad mortem. necesse est enim, sit alterū de duobus, vt aut sensus omnino mors om-
 neis auferat, aut in alium quandam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem, siue
 sensus exstinguitur, mori; ei somno similis est, qui nonnumquam, etiā sine visis somniis
 rum, placatissimam quietem affert: dii boni, quid lucti est emori? aut quàm multi dies re-
 periri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis con-
 sequentis temporis: quis me beator? Sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem
 in eas oras, quas, qui è vita exceßerūt, incolunt: id multo iam beatius est, cūm ab iis, qui
 se iudicū numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur. Mi-
 noem, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum: conuenirè que eos, qui iusti & cum fide
 vixerint. Hæc peregrinatio medioeris vobis videri potest? Vt verò colloqui cū Orphecō,
 Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpe mori, si fieri
 posset, vellem, vt ea, quæ dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer,
 cūm Palamedem, cūm Aiacem, cūm alios iudicio iniquorum circumuentos cōuenirem?
 Tentarem etiam summī regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlysis, Sisyphiq;
 prudentiam. nec ob eam rem, cūm hæc exquirem, sicut hīc faciebam, capite damnarer.
 ne vos quidem iudices, ij, qui me absolulistis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono
 mali quicquam euenire potest nec viuō, nec mortuō: nec vnquam eius res à diis immor-
 talibus negliguntur: nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. nec verò ego iis, à quibus accusa-
 tus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quod mihi nocere se,
 crediderūt. — Et hoc quidē hoc modo. nihil autē melius extremo. — Sed tempus est, in-
 quit, iam hinc abire me, vt moriar: vos, vt vitam agatis. Vtrū autem sit melius, dii immor-
 tales sciunt, hominem quidē scire arbitror neminem. — Næ ego haud paulo hunc ani-
 mum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Etsi, quod præter
 deos negat scire quenquam, id scit ipse, vtrum melius sit. nam dixit antè. sed suum illud,
 nihil vt affirmet, tener ad extremum. Nos autem teneamus, vt nihil cōsecramus esse malum,

„ Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.

Hæc cum præsis & flebilibus modis, qui totis theatris mæstitiâ inferant, concinnuntur, difficile est non eos, qui inhumati sunt, miseros iudicare:

„ prius quàm feræ, „ volucræque: —

5 metuit, ne laceratis membris minus bene vtatur: ne combustis, non extimescat.

„ Heu reliquias semiasæ regis denudatis ossibus

„ Per terram sanie delibutam fœdè diuexarier.

Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos octonarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curadum esse post mortem, cum multi inimicos, etiam mortuos pœniuntur.

10 Exsecratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primum vt naufragio pereat Atreus. durum hoc sanè talis enim interitus non est sine graui sensu. illa inania,

„ Ipse summis faxis fixus asperis,

„ Euisceratus latere pendens, saxa spargens tabo,

„ Sanie & sanguine atro.

15 Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt, quàm ille latere pendens, cui se hic cruciatum cœset optare. quàm essent dura, si sentirent! nulla sine sensu sunt. Illud verò perquam inane:

„ Neque sepulcrum quò recipiatur, habeat, portum corporis,

„ Vbi remissa humana vita corpus requiescat à malis.

Vides, quanto hic in errore versetur. portum esse corporis, sepulcrum: & requiescere in

20 sepulcro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum. Sed quid singulorum opinionēs animaduertam, nationum varios errores perspicere cum liceat: cōdiunt Ægyptij mortuos, & eos domi seruant. Persæ etiam ceras circumlitos condunt, vt quammaximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorū, nisi à feris sint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: opimates, domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur, eamque optimam illi esse censent sepulcrum. Per multa alia colligit Chrysippus, vt est in omni historia curiosus. sed ita terra sunt quedam, vt ea fugiat & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est

contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, vt mortuorum corpora

30 nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id eurent viuus: sed ita, vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. sed profectò mors tum æquisimo animo oppetitur, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfectò functus est munere. multa mihi ipsi ad mortē tempore sua fuerunt: quæ vtinā potuissē obire. nihil enim iam acquirebatur: cum ulata erāt ostē-

35 cia vitæ fortuna: bella restabant. Quare si ipsa ratio minus perficeret, vt mortem negligere possumus: at vita acta perficiat, vt satis superque vixisse videamur. Quanquam enim sensus aberit, tamen suis & propriis bonis & laudis & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carent. et si enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen virtutem tanquam vmbra sequitur. verum multitudinis iudicium de bonis si quando est, magis laudandū est, quàm

40 illi ob eam rem beati. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lycurgum, Solonem, legum & publicæ disciplinæ carere gloria: Themistoclem, Epaminondam bellicæ virtutis. antè enim Salaminam ipsam Neptunus obruer, quàm Salaminij tropæi memoriam: priusque Bæotia Leuctra tollentur, quàm pugne Leuctricæ gloria. multo etiā tardius fama deseret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos,

45 Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabileis alios. quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus: secundis verò suis rebus volet etiam mori. non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quàm molesta decessio. hanc sententiam si

50 gnificare videtur Laconis illa vox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis,

uno die duos suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus, Morere Diagora, inquit. non enim in cælum ascensus es. Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant, vel tum potius putabant, isque, qui hoc Diagoræ dixit, permagnum existimans treis Olympionicas vna ex domo prodire, cunctari illum diutius in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, ut mihi videbar, responderam. concesseras enim nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendere, ut plura dicerem, quod in desiderio & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorem modicè ferre debemus, ne & nosmeripfos amare videamur. Illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbari sumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quibus vulgò opinatur. Hanc excutere opinionem mihi mer radicitus volui, còque fui fortasse longior. Tu longior: non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem: posterior, ut modò non nollem, modò non laborarem. omni autem ratione illud certè perfectum est, ut mortem non ducerem in malis. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus, an iam hanc artem planè relinquimus? Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem iure. illa enim, si verè loqui volumus, te ornaverat. sed quoniam est iste epilogus? aucto enim audire quicquid est. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte: nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, alii que pluribus. Primùm Argiæ sacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula est. cum enim illam ad sollenne & statum sacrificium curru vehi ius esset satis longè ab oppido ad fanum, morarenturque iumenta: tunc iuvenes ij, quos modò nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt. Ita sacerdos aduecta in fanum, cum currus esset ductus à filiis, precata à dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à deo: post epulatos cum matre adolescentis, somno se dedisset, manè inuentos esse mortuos. Simili precatone Trophonius & Agamedes vsi dicuntur: qui, cum Appollini Delphicis templum exædificassent, venerantes deum petierunt mercedem non parvam illam quidem operis & laboris sui, nil certi, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit post eius diei diem tertium: qui ut iluxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt, & cum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, ut præter ceteros diuinaret, mortem esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei munèris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regem, non nasci homini longè optimum esse: proximum autem, quamprimùm mori. qua est vsus sententia in Cresphonte Euripides,

Nam nos decebat cœtu celebranteis domum,

Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,

Humanæ vitæ varia reputanteis mala:

At, qui labores morte finisset grauis,

Omneis amicos laude & lætitia exsequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris. ait enim Terinæum quendam Elisum, cum grauitè filij mortem mæreret, venisse in psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis treis huiusmodi versiculos datos:

Ignaris homines in vita mentibus errant:

Euthynous poritur fatorum munere læto.

Sic fuit vitilius finiri ipsique, tibi que.

His & talibus auctoribus vsi, confirmant, causam à diis immortalibus iudicant. Alcidas quidam rhetor antiquus in primis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes ex, quæ exquisitiis à philosophis colliguntur, defuerunt, vberas orationis non defuit. Claræ verò mortes pro patria oppetite, non solum gloriose rhetoribus, sed etiam beatæ videri solent. reperiunt ab Erichtheo: cuius etiam filix cupidè mortem expetierunt pro vita ciuium Codrum,

responsa in tabellis
relinquunt ab auctore
in tabellis treis huiusmodi
versiculos datos:
Ignaris homines in vita
mentibus errant:
Euthynous poritur
fatorum munere læto.
Sic fuit vitilius finiri
ipsique, tibi que.

W. N. Erichtheo. April
2023 lib. 4

Codrum, qui se in medios immisit hosteis famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victriceis Athenas fore. *Mc. 12. Menecemus Apollo tu testatur*
 necheus verò non pratermittitur: qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, vt hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt
 5 inde ad propiora. Harmodius in ore, & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non norunt, quos enumerare magnum est: ita sunt multi: quibus videmus optabileis fuisse morteis cum gloria. Quæ cum ita sint, magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita velut superiore è loco contentionandum, vt homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non
 10 extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniuentem somno consopiri sempiterno? quod si fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. *id. d. d. Ennij E. q. s. eleganter*
 hic enim noster,
 „ Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu
 15 „ Faxit: — at verò sapiens ille,
 „ Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis
 „ Mærorem, vt celebrent funera cum gemitu.
 Nos verò, si quid tale acciderit, vt à deo denuntiatur videatur, vt exeamus è vita, læti & agentes gratias pareamus, emittique nos è custodia, & leuari vinculis arbitremur, vt aut
 20 in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiæque careamus. sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem eum diem aliis, nobis faustum putemus: nihilque in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. non enim temerè, nec fortuito fati & creati sumus: sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, quod cum exantlauisset omneis labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quò vtinam velis pæsis peruehi liceat. sin reflantibus ventis reiciemur, tamen eodem paullo tardius referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, idne miserum esse vni potest: habes epilogum, nequid prætermisissimum, aut relictum putes. Ego verò. & quidem fecit
 30 etiam iste me epilogus firmiorem. Optimè, inquam. Sed nunc quidem valetudini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui omni è philosophia est fructus vberimus.

35

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANA

RVM QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM LIBER

SECYNDVS, DE TOLERAN-

DO DOLORE.

40

45

NEOPTOLEMVS quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere. Ego autem, Brute, necesse quidem mihi esse arbitror philosophari: nam quid possum præsertim nihil agens agere melius: sed non paucis, vt ille. difficile enim est in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam
 45 nec pauca nisi è multis eligi possunt: nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur. sed in vita tamen occupata, atque, vt Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum sæpe profunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum
 50 aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi

nuper habitata est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest: sed qui, non modò quia necesse est mori, verum etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet, magnum sibi præsidium ad beatam vitam comparat. quanquam non sumus ignari, multos studio se contrà esse dicturos: quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus. Etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus: (popularis est enim illa facultas, & effectrix eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebatur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent: quemque sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent: & cum obruerentur copia sententiarum atque verborum, iciuitatem & famem se malle, quàm vbertatem & copiam dicerent, vnde erat exortum genus Atticorum, iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere pæne ab ipso foro irrisi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo utebamur antea, nunc minimè nos uti posse videamus: est enim philosophia paucis contenta iudiciis, multitudinem consultò ipsa fugiens, & que ipsi & suspecta & inuisa: ut vel, si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si in eam, quam nos maximè sequimur, conetur inuadere, magna habere possit auxilia à reliquorum philosophorum disciplinis. nos autem vniuersæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio. pro Academia autem que dicenda erant, satis accuratè in Academicis quattuor libris explicata arbitramur. Sed tamen tantum abest, ut scribi contra nos nolumus, ut id etiam maximè optemus. in ipsa enim Græcia, philosophia tanto in honore numquam fuisset, nisi doctissimorum contentionibus, dissensionibusque viguisset. Quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, ut huius quoque generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, sicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad summum, ut iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, senescat, breuèque tempore ad nihilum ventura videatur. Philosophia igitur nascatur Latinis quidè litteris ex his temporibus, eamque nos adiuuemus, nosque ipsos redargui, resellique pariamur. quod iusserunt animo iniquo, qui certis quibusdam, destinatisque sententiis quasi addicti & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, ut etiam, quæ non probare soleant, ea cogantur constanti causa defendere. nos, qui sequimur probabilia, nec vltra id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus: & resellere sine pertinacia, & reselli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum est propter eorum multitudinem qui scripserunt. eadè enim dicuntur à multis, ex quo libris omnia referferunt. quod accideret etiam nostris, si ad hæc studia plures confluerint. Sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi elegantia, ratione & via philosophantur. est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse Latini sanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim, sed quæ proficuntur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè scribere, lectionem sine vlla delectatione negligo. quid enim dicat, & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidè doctus ignorat. quãobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipsi non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. nam ut Platonem, reliquosque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiam qui illa aui non approbant, aut non studiosissimè consecretantur, Epicurum autem & Metrodorum non ferè præter suos quicumque in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. Nobis autem videtur, quicquid litteris mandetur, id commendari omnium eruditorum lectioni decere: nec, si ipsi minus consequi possumus, ideo minus id ita faciendum esse sentimus.

mus. Itaque mihi semper Peripateticorū, Academicæque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quod aliter non posset, quid in vnaquaque re veri simile esset, inueniri: sed etiam quod esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps usus est Aristoteles, deinde cum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuius, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumimus. Itaque cum ante meridiem dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus: post meridiem in Academiam descendimus: in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, ut actum, disputatumque est. Est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam inductus exordio. Dicitur enim potest, quam si hesternam disputationem tua delectatus, vel potius adiutus. et si enim mihi conscius sum, numquam me nimis cupidum fuisse vitæ: tamen obicietur interdum animo metus quidam & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, ut nihil minus curandum putem. Minime mirum id quidem. nam efficit hoc philosophia: medetur animis: inaneis sollicitudines detrahit: cupiditatis libera: pellit timores. sed hæc eius vis non idem potest apud omnes: tum valet multum, cum est idonea complexa naturam. FORTEIS ENIM NON MODÒ fortuna adiunat, ut est in veteri proverbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum quandam videlicet, & altum, & humana despicentem genuit. itaque facile in animo forti contra mortem habita insedit oratio. sed hæc eadem num censet apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, à quibus inuenta, disputata, cōscripta sunt: quotus enim quisque philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, ut ratio postulat: qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet: qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat: videre licet alios tanta leuitate & iactatione, iis ut fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos: multos libidinum feruos: ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. Ut enim, si grammaticum se professus quispiam bare loquatur: aut si absurdè canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpius sit, quod in eo ipso peccet, cuius proficitur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpius est, quod in officio, cuius magister esse vult, labitur, artēque vitæ professus, delinquit in vita. Nonne verendum igitur, si est ita, ut dicis, ne philosophiam falsam gloria exornes: quod est enim maius argumentum, nihil eam prodesse, quam quosdam per se factos philosophos turpiter vivere? Nullum verò id quidem argumentum est. nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: falsaque illud, & improbè,

„ Est in legetem sunt deteriorem data

„ Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt. Atque ut in eodem simili verfer, ut ager, quavis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. ita est utraque res vna sine altera debilis. cultura autem animi philosophia est, quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos: cæque mandat his, & ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus vberimos ferant. Agamus igitur ut cœpimus. Dic, si vis, de quo disputari velis. Dolorem existimo maximū malorum omnium. Etiamne maius, quam dedecus? Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam citò de sententia esse deictum. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres: quid enim minus est te dignum, quam tibi quicquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine: quæ ut effugas, quis est non modo reculendus, sed non vltro appetendus, subeundus, excipendus dolor? Ita propterea existimo. quarene sit sanè summum malum dolor, malum est certè. Vidēsne igitur quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris?

F. ut. ex ms. sed etiam non vltro.
 non modo reculendus est.
 quare legetem sane in terrationis hanc.

Video planè: sed plus desidero. Experiar equidem: sed magna res est, animoque mihi opus est non repugnante. Habebis id quidem. ut enim heri feci, sic nunc rationem, quod ea me cunque docet, sequar. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de variis disciplinis philosophorum loquar: quorum princeps & auctoritate & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit summum malum dolorem dicere. dehinc ad hanc enervatam, muliebremque sententiam satis docilem se Epicurus praebeat. post hunc Hieronymus Rhodius dolore vacare summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, praeter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modò tu: malum illud quidem, sed alia peiora. Ergo id, quod natura ipsa, & quaedam generosa virtus statim respuit, ne dolorem summum malum diceret, oppositòque: dedecore sententia depelleret, in eo magistra vitæ tot sæcula permanet philosophia: quod huic officiù, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summum malum esse sibi persuaserit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malum esse decreuerit? Quis autem non miser non modò tunc, cum premetur summis doloribus, si in his est summum malum: sed etiam cum sciet id sibi posse euenire: & quis est, cui non possit ita sit, ut omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus verò ea dicit, ut mihi quidem risus captare videatur. affirmat enim quodam loco, si vratur sapiens, si crucietur: expectas fortasse, dum dicat, patietur, perferet, non succumbet: magna me hercule laus, & eo ipso, per quem iuravi, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero & duro non est hoc satis: in Phalaridis tauro si erit, dicit, quàm suauè est hoc! quàm hoc non curo! Suauè etiam: an parum est, si non amarum? At id quidem illi ipsi, qui dolorem malum esse negant, nò solent dicere, cuiquam suauè esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. Hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suauè dicturum. Ego àre non postulo, ut dolorem eisdem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, ut scis, voluptarius. ille dixerit sanè idem in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo. ego tantam vim non tribuo sapienti contra dolorem: sit fortis in perferendo: officio satis est: ut lætetur etiam, non postulo. tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patientiam, tolerandumque difficilis. Aspice Philoctetam: cui concedendum est gementi. ipsum enim Herculem viderat in Oeta magnitudine dolorum ciulantem. Nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur, cum

„ E' viperino morfu venæ viscerum — veneno imbutæ tætos cruciatus cicerent.

Itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens:

„ Heu quis falsis fluctibus' mander

„ Me ex sublimi vertice saxi?

„ Iam iam absumor: conficit animam

„ Vis vulneris, vlcere æstus.

Difficile dictu videtur, cum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videamus Herculem ipsum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipsa morte quærebat: quas hic voces apud Sophoclem in Thraciniis edidit: cui cum Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam induisset, in hæsissetque ea visceribus, ait ille,

„ O multa dictu graui, perpassu aspera,

„ Quæ corpore exantlaui, atque animo pertuli.

„ Nec mihi Iunonis terror implacabilis,

„ Nec tantum inuexit tristis Eurytheus mali,

„ Quantum vna vecors OEncei partu edita.

„ Hæc me irretiuit veste furiali inscium,

Quæ

Hos ille cuneos fabrica crudeli inferens,
 Perrupit artus: qua miser sollertia
 Transuerberatus, castrum hoc furiarum incolo.
 Iam tertio me quoque funesto die,
 Tristi aduolatu, aduncis lacerans vnguibus
 Iouis satelles pastu dilaniat fero.
 Tum iecore opimo facta & satiata affatim
 Clangorem fundit vastum, & sublime auolans
 Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
 Cum verò adesum inflatu renouatum est iecur,
 Tum rursus tætos auida se ad pectus refert.
 Sic hunc custodem mæsti cruciatus alo,
 Qui me perenni vium fœdat miseria.
 Nanque, vt videtis, vinclis constrictus Iouis,
 Arcere nequeo diram volucrem à pectore.
 Sic me ipse viduus pesteis excipio anxias,
 Amore mortis terminum inquirens mali.
 Sed longè à leto numine aspello Iouis.
 Atque hæc vetusta sæclis glomerata horridis,
 Luctifica clades nostro infixæ est corpori:
 Ex quo liquatæ solis ardore excidunt
 Guttae, quæ saxa assidue instillant Cauasi.

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & si hunc miserum, certè dolore malum. Tu quidem adhuc meam causam agis. sed hoc mox videro. interea vnde isti versus? nō enim agnosco. Dicam hercule: etenim rectè requiris. Vidēsne abunde me otio? Quid tum? Fuisti sæpe, credo, cum Athenis esses, in scholis philosophorum. Fui verò, ac libenter quidem. Animaduerte bas igitur, etsi tum nemo erat admodum copiosus, veruntamen versus ab his admisceri orationi. Ac multos quidem à Dionysio Stoico. Probè dicis. sed is quasi dictata nullo dilectu, nulla elegatia. Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat. Itaque postquam adamavi hanc quasi senilem declamationem, studiose equidem vtior nostris poetis. sed sicubi illi defecerunt, verti ipse multa de Græcis, nequo ornamento in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed vidēsne, poetæ quid mali afferant? lamentanteis inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, vt non legantur modò, sed etiam ediscantur. sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque vmbrailem & delicatam cum accefferunt etiam poetæ, neruos omnis virtutis elidunt. Rectè igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum reip. statum exquireret. at verò nos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus & discimus, hanc eruditionem liberalem & doctrinam putamus. Sed quid poetis irascimur? virtutis magistri philosophi inuenti sunt, qui summum malum, dolorem dicerent. at tu adolefcens, cum id tibi paullo antè dixisses videri, rogatus à me, Etiamne maius, quàm dedecus, verbo de sententia destitisti. roga hoc idem Epicurum. maius dicet esse malum, mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus. in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. quis igitur Epicurum sequitur dolor, cum hoc ipsum dicit, summum malum esse dolorem, quo dedecus maius à philosopho nullum expecto: Quare satis mihi dedisti, cum respondisti, maius tibi videri malum dedecus, quàm dolorem. hoc ipsum enim si tenebis, intelliges quàm sit obstitendum dolori. Nectam quærendum est, dolor malumne sit, quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, nō de re laboretur. Quid me decipis Zeno: nam cum id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas, capior, & scire cupio
 quo

quo modo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. Nihil est, inquit,
malum, nisi quod turpe & vitiosum est. Ad ineptias redis. illud enim, quod me angebat,
non eximis. Scio dolorem non esse nequitiam. define id me docere: hoc doce, doleam,
neque doleam, nihil interesse. Numquam quicquam, inquit, ad beatè quidem viuendum,
quod est in vna virtute positum. sed tamen est reiiciendum. Cur? Asperum est, contra
naturam, difficile perpersu, triste, durum. Hæc copia verborum est: quod omnes vno
verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem,
cum dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri, tolerari que possit. nec mentiris: sed
re succumbere non oportebat, verbis gloriantem, nihil bonum esse, nisi quod honestum,
nihil malum, nisi quod turpe. Optare hoc quidem est, non docere. illud & melius & ve-
rius: omnia, quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ asciscitur, in bonis. Hoc posito, &
verborum concertatione sublata, tantum tamen excelsit illud, quod rectè amplectantur
isti, quod honestum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum vir-
tutis nomine amplectimur: vt omnia præterea, quæ bona corporis & fortunæ putantur,
perexigua & minuta videantur: ne malum quidem vllum, nec si vnum in locum collata
omnia sint, cum turpitudinis malo comparandum. Quare si, vt initio concessisti, tur-
pitudine peius est, quam dolor, nihil est planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum
viro videbitur gemere, ciulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere: tum dignitas, tum de-
cus aderit: dumque in ea intueberis, & te continebis: cederet profectò virtuti dolor, & ani-
mi inductione langueret. aut enim nulla virtus est, aut contemnendus est omnis dor-
lor. Prudentiamne vis esse, sine qua ne intelligi quidem vlla virtus potest? Quid ergo: ea
patiétur ne te quicquam facere nihil proficientem & laborantem? an temperantia finet
te immoderatè facere quicquam? an coli iustitia poterit ab homine propter vim dolo-
ris enuntiantem commissâ, prodente conscios, multa officia relinquentem? Quid? fortitu-
dini, comitibusque eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum
desipientiæ quomodo respondebis? afflicto sune, & iacens, & lamentabili voce deplo-
rans, audies, O virum fortem? te verò ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam.
Amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. Euiquid scis igitur, siquid de Co-
rinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam suppellectilem saluam: virtutem autem si vi-
nam amiseris, etsi amitti non potest virtus, sed si vnâ cōcessus fueris te non habere, nul-
lam te esse habiturum: num igitur fortem virû, num magno animo, num patientem, num
grauem, num humana contemnentem potes dicere Prometheum, aut Philoctetam illos
enim quam te malo. Sed ille certè non fortis, qui iacet in lectulo humido,
Qui ciulatu, questu, gemitu, fremitibus
Resonando murum, flebilis voces refert.

Non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed eum op-
primi dico patientia, si modò est aliqua patientia: sin nulla est, quid exornamus philo-
sophiam? aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor, vel fodiat sanè. si nudus
es, da iugulum: sin tectus Vulcani armis, id est fortitudine, resiste. hæc enim te, nisi ita
facies, custos dignitaris relinquet & deseret. Cretum quidem leges, quas siue Iupiter, si-
ue Minos sanxit, de Iouis quidem sententia, vt poëtæ ferunt: itemque Lyncurgi, laboribus
crudiunt iuventutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Spar-
ta verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multus è visceribus sanguis exeat,
nonnumquam etiam, vt, cum ibi essem, audiveram, ad necem: quorum non modò nemo
exclamauit vmquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non
poterunt? & quod mos valet, ratio non valebit? Interest aliquid inter laborem & do-
lorem. sunt finitima omnino, sed tamen differunt aliquid. labor est functio quædam vel
animi, vel corporis grauioris operis & muneris: dolor autem motus asper in corpore à
sensibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quam nostra, vno
nomine appellant. Itaque industrios homines, illi studiosos, vel porius amanteis dolo-

ris appellât: nos commodius laboriosos. aliud est enim laborare, aliud dolere. O verbo-
rum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia. aliud, inquam, est dole-
re, aliud laborare. Cum varices secabantur C. Mario, dolebat: cum æstu magno ducebat
agmen, laborabat. Est inter hæc quædam tamen similitudo. consuetudo enim laborum
perpersionem dolorum efficit faciliorem. Itaque illi, qui Græciæ formam rerum publi-
carum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt: quod Spartiatæ etiam in
feminas transtulerunt, quæ ceteris in urbibus mollissimo cultu parietum umbris occu-
luntur. illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacænas virgines: quibus ma-
gis palæstra, Eurotas, sol, pulvis, labor, militia studio est, quàm fertilitas barbara. Ergo his
laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam: impelluntur, feriuntur,
abiiciuntur, cadunt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. Militia verò, no-
stram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur vlla si-
ne anapæstis pedibus cohortatio, quàm laboriosa est: Nostri exercitus primum vnde no-
mē habeant, vides: deinde qui labor, quātus agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria:
ferre, si quid ad vsum velint: ferre vallum. nam securi, gladium, galeam in onere nostri mi-
lites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. arma enim, membra militis esse
dicunt: quæ quidem ita geruntur aptè, ut, si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, ut
membris, pugnare possint. Quid exercitatio legionū? quid ille cursus, clamor, quanti la-
boris est? ex hoc ille animus in præliis paratus ad vulnera. adduc pari animo in exercita-
tum militem: mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum,
quantum experti sumus. ætas tironum plerumque melior: sed ferre laborem, contemnere
vulnus consuetudo docet. quinetiam videmus ex acie efferri sæpe saucios, & quidem ru-
dem illum & inexercitū, quanvis leui ictu, ploratus turpissimos edere. At verò ille ex-
ercitatus, & vetus, ob eamque rem fortior, medicum modò requirens, à quo obligetur,

O Patrocle (inquit), ad vos adueniens auxilium & vestras manus peto,

Prius quàm oppeto malam pestem mandatam hostili manu:

Neque sanguis vlllo potis est pacto profluens consistere,

Si quā sapientia magis vestra deuitari mors potest.

Nanque Æsculapi liberorum saucij opplent porticus:

Non potest accedi.

Certè Euripylus hic quidē est. hominē exercitātū. quis tot verba tanto in luctu cōtinuat?
vide, quā non flebiliter respondeat: rationē etiā afferat, cur æquo animo sibi ferendū sit:

- Qui alteri exitium parat,

Eum scire oportet sibi paratam pestem, ut participet parem.

Abducat Patroclus credo, ut colloceat in cubili, ut vulnus obliget, si quidem homo esset.
sed nihil vidi minus. quærit enim, quid actum sit:

Elloquere, res Argiūm prælio ut se sustinet:

Non potest effari tantum dictis, quantum factis suppetit laboris. Quiesce igitur, & vul-
nus alliga. etiam si Euripylus posset, non posset Æsopus:

Vbi fortuna Hectoris

Nostram acrem aciem inclinata m: —

& cetera explicat in dolore. sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria. Ergo
hæc veteranus miles facere poterit: doctus vir, sapiensque non poterit. Ille verò melius,
ac non paullo quidem. sed de cōsuetudine adhuc exercitationis loquor, nondū de ratio-
ne & sapientia. aniculæ sæpe in diem biduum aut triduum ferunt. subduc cibum vnum
diem athletæ: Iouem Olympiū eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre se non posse
clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in niue, in montibus vti se
patiuntur. pugiles castibus confusi, ne ingemiscunt quidem. Sed quid hos, quibus Olym-
piorū victoria consulata ille antiquus videtur: gladiatores, aut perdit homines, aut bar-
bary, quas plāgas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plāgā malunt, 50
quām

F. M. ex ms. 2. 1. 1. 1. 1.

id. in hoc pugile dicitur
nisi. proinde videtur
quodammodo simile
ut dicitur. Antiquitas.

quàm turpiter vitare: quàm sepe appàret nihil eos malle, quàm vel domino satisfacere, vel populo: mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quarant quid velint: si iis satisfactum non sit, se velle decumbere. Quis mediocris gladiator ingemit: quis vultum mutavit umquam: quis non modò sedit, verum etiam decubuit turpiter: quis cum decubuisse, ferrum recipere iussus, collum contraxit: tantum exercitatio, meditatio, còsuetudo valet. ergo hoc poterit

Samnis, spurcus homo, vita illa dignu', locòque:

vir natus ad gloriam, villam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret: crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit, ut nunc sit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multè, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina. De exercitatione & consuetudine & commentatione dixi. ageris, nunc de ratione videamus, nisi quid vis ad hæc. Egone vite interpellem: ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. Sine igitur malum dolor, necne, Stoici viderint, qui

contortulis quibusdam ac minutis conclusiunculis, nec ad sensus permanentibus, effici volunt non esse malum dolorem. ego illud, quicquid sit, tantum esse, quantum videatur, non puto: fallàque eius visione & specie moueri homines dico vehementius, dolorem que eius omnem esse tolerabilem. Vnde igitur ordiar: an eadem breuiter attingam, quæ modò dixi, quo facilius oratio progredi possit longius: Inter omnes igitur hoc constat,

nec doctos homines solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana Vincentiù, toleranter dolorem pati. nec verò quisquà fuit, qui cum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & postulari à fortibus, & laudatur cum sit, id aut eximescere veniens, aut non ferre præsens, nonne turpe est: Atqui vide, ne, cum omnes rectè animi affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc proprium

nomen omnium, sed ab ea vna, quæ ceteris excellat, omnes nominatæ sint. appellata est enim à viro virtus: viri autem propria maximè est fortitudo: cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. Vitendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. Quæres fortasse,

quo modo: & rectè. tale enim medicinam philosophia proficitur. venit Epicurus homo minimè malus, vel potius vir optimus: tantum monet, quantum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum. Vix satis constanter audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. Itera dum eadem ista mihi. non enim intelligo, quid summum dicas esse, quid breue. Summum, quo nihil sit superius: breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas

temporis vindicabit antè pænè, quàm venerit. sed si est tantus dolor, quantum Philoctetæ, bene planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus. nihil enim doler, nisi pes: possunt oculi, potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm molestiæ. Hunc ego non possum tantum hominem nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego

summum dolorem (summum autem dico, etiam si decem atomis est maior alius) non continuò dico esse breuem: multòque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis: sed homo cautus numquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut sciam quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem, cogamùsque cò-

siderari non esse ab eo doloris remedia querenda, qui dolorem malorum omnium maximum dixerit. quamvis, idem forticulum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. Aliunde igitur est querenda medicina, & maximè quidem, si, quid maximè consentaneum sit, querimus, ab iis, quibus, quod honestum sit, summum bonum: quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus gemere, & te iactare non audebis pro-

fectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum: Tù ne, cum pueros Lacedæmone,

adoleſcentis Olympiæ, barbaros in arena videris excipientis grauiſſimas plâgas, & ferentis ſilentio, ſi te fortè dolor aliquis *peruellerit*, exclamabis vt mulier? non conſtanter & ſedatè ferēs? Ferri non poteſt: natura non patitur. Audio. pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamen veremur, vt hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura patiatur? Illa verò non modò patitur, verùm etiam poſtulat. nihil enim habet præſtantius, nihil, quod magis expetat, quàm honeſtatem, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus. hiſce ego pluribus nominibus vnâ rem declarari volo, ſed vtor, vt quammaximè ſignificem, pluribus. volo autem dicere, illud homini longè optimum eſſe, quod ipſum ſit optandum per ſe, à virtute profectum, vel in ipſa virtute ſitum, ſua ſpõte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quàm ſummum bonum. 10 atque vt hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam tætrum, nihil tam aſpernādum, nihil homine indignum. Quod ſi tibi perſuaſum eſt (principio enim dixiſti plus in dedecore eſſe mali tibi videri, quàm in dolore:) reliquū eſt, vt tute tibi imperes. quāquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, vt alter imperet, alter pareat: nō inſcitè tamen dicitur. eſt enim animus in parteis diſtributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, 15 altera expers. cū igitur præcipitur, vt nobiſmetipſis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio cōſceat temeritatem. Eſt in animis omnium ferè natura molle quiddam, demiſſum, humile, enervatum quodam modo, & languidum. Si nihil eſſet aliud: nihil eſſet homine deformius. ſed præſtò eſt domina omnium & regina ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius, ſit perfectæ virtus. hæc vt imperet illi parti animi, quæ obœdire debet, 20 id videndum eſt viro. Quōnam modo, inquires? Velut ſeruo dominus, velut imperator militi, velut pater ſilio. ſi turpiſſimè ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem: ſi ſe lamentis muliebriter, lacrymiſque dedit: vinciat, & conſtringatur amicorum, propin- quorumque cuſtodiis. ſæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vinceantur, ergo hos quidē, vt famulos, vinclis & cuſtodia arcamus. qui autē erūt firmiores, nec tamē 25 robuſtiſſimi: hos admonitu ſimili oportebit, vt bonos milites, reuocatos dignitatē tueri. Non nimis in Niptris ille ſapientiſſimus Græciæ ſaucius lamentatur, vel modicè potius:

„ Pedetentim (inquit) ite, & ſedato niſu, ne ſuccuſſu arripiat maior dolor.

„ Pacuuius hoc melius, quàm Sophocles. apud illum enim perquàm flebiliter Vlyſſes lamentatur in vulnere: tamen huic leuiter gementi illi ipſi, qui ferunt ſaucium, perſonæ 30 grauitatem intuentes, non dubitarunt dicere,

„ Tu quoque Vlyſſes, quanquam grauiter cernimus iſtum,

„ Nimis es pæne animo molli, qui conſuetus in armis æuum agere.

„ Intelligit poëta prudens ferendi doloris conſuetudinem eſſe non contemnendam magiſ- 35 ſtram, atque ille non immoderatè magno in dolore,

„ retinete, tenete, opprimite,

„ Vlcus nude. heu miſerum me, excrucior.

„ incipit labi: deinde illico deſinit.

„ Operite, abſcedite, iam iam dimittite:

„ Nam attrēctatu & quaſſu ſæuum amplificaris dolorem.

„ Vidēſne, vt obmutuerit non ſedatus corporis, ſed caſtigatus animi dolor: itaque in extre- 40 mis Niptris alios quoque obiurgat, idque moriens,

„ Conqueri fortunam aduerſam, non lamentari decet.

„ Id viri eſt officiū. Actus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, vt ſeuero imperatori miles pudens. in 45 quo viro erit perfectæ ſapientia (quem adhuc nos quidem vidimus neminem: ſed philoſophorum ſententiis, qualis futurus ſit, ſi modò aliquando fuerit, exponitur) iſgitur, ſiue ea ratio, quæ erit in eo perfectæ atq; abſoluta, ſic illi parti imperabit inferiori, vt iuſtus pater probis filiis: nutu, quod volet, cōſciat, nullo labore, nulla moleſtia: eriget ipſe ſe, ſufficiat, inſtruet, armabit, vt tanquam hoſti, ſic obſiſtat dolori. Quæ ſunt iſta arma: cōtentio 50 conſir-

confirmatio, sermôque intimus, cum ipse secum, caue turpe quicquam, languidum, non virile. obuersentur species honestæ animo: Zeno proponatur Elcates, qui perpessus est omnia potius, quam conscios delendæ tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitur: qui cum in manus Cyprij Nicocreonis regis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Calanus Indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, sua voluntate viuus combuſtus est. nos, si pes condoluit, si dens, sed fac totum dolere corpus, ferre non possumus. opinio est enim quædam effeminata ac leuis, nec in dolore magis, quam in voluptate, qua cum liqueſcimus, fluimûsque molitia, apic aculeum sine clamore ferre non possumus. At verò C. Marius rusticanus vir, sed planè vir, cum secaretur, vt supra dixi, principio vetuit se alligari: nec quiscquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alij? valuit auctoritas. Videtne igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit. crux enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo, maiorem ferre sine causa necessaria noluit. Torum igitur in eo est, vt tibi imperes. ostendi autem, quod esset imperandi genus. atque hæc cogitatio quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum sit, non solum animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem facit. vt enim fit in prælio, vt ignauius miles ac timidus, simul ac viderit hostem, abiecto scuto fugiat, quantum possit, ob eamque causam percat nonnumquam, etiam integro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale euenerit: sic qui doloris speciem ferre non possunt, abiiciunt se, atque ita afflicti & exanimati iacent: qui autè resisterunt, discedunt sepiſsimè superiores: & sunt enim quedam animi similitudines cum corpore, vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simillimè animus intentione sua depellit pressum omnè ponderum, remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere. Et, si verum querimus, in omnibus officiis persequendis animi est adhibenda contentio. ea est sola officij tanquam custodia. Sed hoc quidem in dolore maximè est prouidendum, nequid abiectè, nequid timidè, nequid ignauè, nequid seruiliter, muliebritèrue faciamus, in primisque refutetur ac reiiciatur Philoctetèus ille clamor. ingemiscere nonnumquam viro concessum est, idque raro: eiulare ne mulieri quidem. & hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. Nec verò vnquam ne ingemiscit quidem vir fortis ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad firmitatem, vt in stadio cursores exclamant quàm maximè possunt. faciunt idem, cum exercentur, athletæ. pugiles verò, etiam cum feriunt aduersarium, in iactant dis cæstibus ingemiscunt: non quòd doleant, animòque succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plàga vehementior. Quid? qui volunt exclamare maius, num satis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus eiici vocem, & fundi videmus? toto corpore atque omnibus vngulis, vt dicitur, contentioni vocis asseruiunt. genu mehercule M. Antonium vidi, cum contentè ipse pro se lege Varia diceret, terram tangere. vt enim balistæ lapidum, & reliqua tormenta telorū eo grauiores emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta vehementius: sic cursus, sic vox, sic plàga hoc grauior, quo est missa cōtentius. Cuius cōtentiois cum tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, vtetur: sin erit ille gemitus lamentabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis, ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidem gemitus si leuationis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis & animosus viri. cum verò nihil immi-
nuat doloris, cur frustra turpes esse volumus? quid est enim fletu muliebri viro turpius? Atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius. omnibus enim rebus, non solum dolori, simili contentione animi resistendum est. ira exardeſcit: libido concitatur. in eandem arcem confugiendum est: eadem sunt arma sumenda. Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem placidè & sedatè, plurimùm proficit toto pectore, vt dicitur, cogitare, quàm id honestum sit. sumus enim na-

tura, ut antè dixi (dicendum est enim saepius) studiosissimi, appetentissimi que honestatis. cuius si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, ut eo potiamur, non parati simus & ferre & perpeti. Ex hoc cursu atque impetu animorum ad veram laudem, atque honestatem illa pericula adeuntur in praeliis. non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quam tantillum modò de dignitatis gradu demoueri. Fulgentes gladios hostium videbant Decij, cum in aciem eorum irruerant. his leuabar omnem vulnere metu nobilitas mortis, & gloria. Num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum vna cum sanguine vitam effluere sentiret: imperantem enim patriam Lacedaemoniis relinquebat, quam acceperat seruientem. Hæc sunt solatia, hæc fometa summorum dolorum. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philosophos me reuocas, qui in aciem non sæpe prodeunt. è quibus homo sanè leuis Heraclæotes Dionysius, cum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deuictus est. nam cum ex renibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset, quem cum Cleanthes condiscipulus rogaret, quæ nam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia, cum tantum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possem: satis esse argumenti, malum esse dolorem. plurimos autem annos in philosophia consumsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cum pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse,

„ Audisne hæc Amphiaræ sub terram abdite:

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noster Posidonius: quæ & sæpe ipse vidi, & id dicam, quod solebat narrare Pompeius: se, cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum audiisset, eum grauitate ægrum, quod vehementer eius artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem ut vidisset, & salutauisset, honorificisque verbis prosecutus esset, molestèque se dixisset ferre, quod eum non posset audire: at ille, Tu verò, inquit, potes nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tatus vir ad me venerit. itaque narrabat eum grauitate & copiose de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cubantem disputasse. cumque quasi faces ei doloris admouerentur, sæpe dixisse, Nihil agis dolor: quamuis sis molestus, numquam te esse confitebor malum. Omninoque omnes clari & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmusne, apud quos eorum ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos sit, nullum ab iis, qui in id certamen descendant, deuitari dolorem: apud quos autem venandi & equitandi laus vigeat, qui hæc petiunt, eos nulli fugere dolorem: Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma est, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis singulis colligebant: Itaque semper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat: cuius in primis laudabat illud quod diceret, eosdem labores non esse æquè graues imperatori & militi, quod ipse honos laborem leuiorem faceret imperatorum. Sed tamen hoc euenit, ut in vulgus insipientium opinio valeat honestatis, cum ipsam videre non possint. itaque fama & multitudinis iudicio mouentur, ut id honestum putent, quod à plerisque laudetur. te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen eius iudicio stare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio est vtendum. tibi si recta probanti placebis, tum tu non modò te viceris, quod paullo antè præcipiebam, sed omnis & omnia. Hoc igitur tibi proponere, amplitudinem, & quasi quandam exaggerationem quam altissimam animi, quæ maxime eminet contemnendis & despiciendis doloribus, vna esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulchriorem, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabilia videntur omnia, quæ sine venditione, & sine populo teste sunt: non quod fugiendus sit (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia maius est. atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam sæpe iam animi intentione dixi

esse firmandam, in omni genere se equabilem præbeat. sæpe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam ut ius suum & libertatem tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, iidem omiſſa contentione dolore morbi ferre non poſſunt. neque enim illum, quem facile tulerant, ratione aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius & gloria. Itaque barbari quidam, & immanes ferro decertare accerrimè poſſunt, ægrotaſe viriliter non queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi, prudentes, ut elſt captus hominum, ſatis, hoſtem aſpicere non poſſunt, ſed iidem morboſe tolerant atque humanè ferunt. at Cimbri & Celtiberi in prælio exſultant, lamentantur in morbo. nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod non à certa ratione proficiſcatur. Sed cùm videas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes exiſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut, etiam ſi, quicquid aſperum, alienumque à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, ut à virtute ita obruatur, ut nuſquam appareat. quæ meditare, queſo, dies & noctes. latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de vno dolore, occupabit. nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæque honeſtatis cauſa faciemus, non modò ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præſertim cùm paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perſugium. ut enim ſicui nauiganti, quem prædones inſequantur, deus quis dixerit, Eiſce te de nauis præſtò eſt qui excipiat, vel delphinus, ut Arionem Methymnæum: vel equi Pe-
lopiſ illi Neptuni, qui per vndas curruſ ſuſpenſos rapiſſe dicuntur, excipient te, & quò velis, perferent: omnem omitat timorem: ſic virgentibus aſperis & odioſis doloribus, ſi tanti ſint, ut ferendi non ſint: quò ſit confugiendum, vides. Hæc ferè hoc tempore putauiſſe dicenda. ſed tu fortasſe in ſententia permanes. Minimè verò: me-que bido duarum rerum, quas maximè timebam, ſpero liberatum metu. Cras ergo ad clepſy dram: ſic enim duximus. ſed tibi hoc video non poſſe deberi. Ita proſuſus, & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. Sic faciemus, tuſque optimis ſtudiis obſequemur.

30 M. TULLII CICERONIS TVSCVLANA-
RVM QVÆSTIONVM M. ADBRVTVM LI-
BER TERTIVS, DE ÆGRITV-
DINE LENIENDA.

35 VIDNAM eſſe Brute cauſæ putem, cur, cùm conſtemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendique cauſa queſita ſit ars, eiùſque vtilitas, deorum immortalium inuentioni conſecrata: animi autem medicina nec tam deſiderata ſit antequàm inuenta, nec tam culta poſtea-
quàm cognita eſt, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inuiſa: an quòd corporis grauitatem & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non ſentimus? ita ſit, ut animus de ſe ipſe tum iudicet, cùm id ipſum, quod iudicat, ægrotaſe: quòd ſi taleis nos natura genuiſſet, ut eam ipſam intruere & perſpicere, eadèmq; optima duce curſum vitæ conſicere poſſemus: haud erat ſanè, quòd quiſquam rationem ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibùſque deprauatos ſic reſtingimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat. ſunt enim ingeniis noſtris ſemina innata virtutum: quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. nunc autem, ſimul atque editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo prauitate, & in ſumma opinionum peruerſitate verſamur: ut pæne cum lacte nutriticis errorum ſuſſiſſe
30 videamur. Cum verò parentibus redditi, id eſt magiſtris traditi ſumus, tum ita variis

imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat. Accedunt etiam poëtae: qui cum magnam speciem doctrinae, sapientiaeque praese tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhaerescunt penitus in mentibus. cum vero accedit eodem, quasi maximus quidam magister, populus, atque omnis vndique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum prauitate, à naturaque ipsa desciscimus: ut nobis optimam naturam inuidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expectendum, nihil praestantius honoribus, imperiis, populari gloria iudicauerunt. ad quam fertur optimus quisque: veramque illam honestatem expectens, quam vnam natura maxime inquit, in summa inanitate versatur: confectaturque non illam eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriae. est enim gloria, solida quaedam res, & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente virtute. ea virtuti resonat tanquam imago voci. quae quia recte factorum plerumque comes est, non est à bonis viris repudianda. illa autem, quae se eius imitatricem esse vult, temeraria atque inconsiderata, & plerumque peccatorum vitiiorumque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam eius, pulchritudinemque corrumpit. quae cecitate homines, cum quaedam praeclara etiam cuperent, eaque nescirent nec ubi, nec qualia essent, funditus alique uerterunt suas ciuitates, alij ipsi occiderunt. Atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quam cursu errore falluntur. Quid, qui pecuniae cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorumque ita perturbantur animi; ut non multum absint ab insania, quod insipientibus contingit, omnibus hi nullane est adhibenda curatio: utrum quod minus noceant animi agrotationes, quam corporis: an quod corpora curari possint, animorum nulla medicina sit? At & morbi perniciosiores, pluresque sunt animi, quam corporis. hi enim ipsi odiosi sunt, quod ad animum pertinent, eumque sollicitant: animusque aeger, ut ait Ennius, semper errat, neque pati, neque perpeti potest, cupere numquam desinit. quibus duobus morbis (ut omittam alios) aegritudine & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse grauiore: qui uero probari potest, ut sibi mederi animus non possit, cum ipse medicinam corporis animus inuenerit, eumque ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura valeat: nec omnes, qui se curari passi sunt, continuo etiam conualescant: animi autem, qui se sanari voluerint, praecipisque sapientium paruerint, sine ulla dubitatione sanentur? Est profecto animi medicina philosophia: cuius auxilium non ut in corporis morbis, petendum est foris: omnibusque opibus, viribusque, ut nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborandum est. quanquam de vniuersa philosophia, quantopere & expectanda & colenda esset, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio. De maximis autem rebus nihil ferè intermissimus postea nec disputare, nec scribere. hi autem libris exposita sunt ea, quae à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus de morte & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Ut enim in Academiam nostram descendimus, inclinatio iam in pomeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam differendum res acta sic est. Videtur mihi cadere in sapientem aegritudo. Num reliquae quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiae: haec enim ferè sunt eiusmodi, quae Graeci *μαῖα* appellant, ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo, sed in consuetudinem nostram non caderet. nam misereri, inuidere, gestire, latari, haec omnia morbos Graeci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eisdem motus concitari animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non satis vilitate: nisi quid aliud tibi videtur. Mihi verò isto modo. Haece igitur cadere in sapientem putas? Profectus existimo.

Ne ista gloriosa sapientia non magno aestimanda est, siquidem non multum differt ab insania. Quid? tibi omnino animi commotio videtur insania? Non mihi

mihi quidem soli: sed id, quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita
 visum intelligo multis sæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita & mori-
 bus, philosophia manauit. Quoniam tandem modo? Quia nomen insanitæ signi-
 ficat mentis ægrotationem & morbum, id est insanitatem & ægritudinem animi, quam
 5 appellarunt insaniam. omneis autem perturbationes animi, morbos philosophi ap-
 pellant, negantque, stultum quenquam his morbis vacare. qui autem in morbo sunt, sani
 non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur in-
 saniunt. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantique
 censebant. his rebus mentem vacuam appellarunt insaniam, propterea quod in per-
 10 turbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. nec minus illud acutè, quod
 animi affectione lumine mentis carentem nominauerunt amētiam, eandemque demen-
 tiam. Ex quo intelligendū est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem,
 quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omneis insipientes esse non fa-
 nos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem hos perturbatos morbos, vt
 15 modo dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quàm id corpus, quod in morbo
 est. Ita fit, vt sapientia sanitas sit animi, insipientia autem quasi insanitas quædam, quæ
 est insaniam, eademque dementia. multoque melius hæc notata sunt verbis Latinis, quàm
 Græcis: quod aliis quoque multis locis reperietur. Sed id aliàs. nunc, quod instat. Totū
 igitur id, quod quarimus, quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat. Eos enim sanos intel-
 20 ligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo perturbata nullo sit, qui contrā affecti
 sunt, hos insanos appellari necesse est. itaque nihil melius, quàm quod est in consuetu-
 dine sermonis Latini, cum exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut li-
 bidine, aut iracundia: quamquàm ipsa iracundia libidinis est pars, sic enim definitur ira-
 cundia, vt ciscendi libido. qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia
 25 non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci au-
 tem *μαῖαν* vnde appellent, non facile dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos meli-
 us, quàm illi. hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore distingui-
 mus. Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furem *μηναι* illi
 illi vocant: quasi verò atra bili solū mens, ac non sæpe vel iracundia grauiore, vel ti-
 30 more, vel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alemæonem, Atacem, Orestem
 furem dicimus. Qui ita sit affectus, cum dominum esse rerum suarum vetant *τι* tabu-
 læ. Itaque non est scriptum, *SI INSANVS*, sed *SI FVRIOSVS ESSE INCIPIT*. insaniam
 enim censuerunt, id est inconstantiam sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocrita-
 tem officiorum, & vitæ communem cultum atque vsitatum: furorem autē esse rati sunt
 35 mentis ad omnia cecitatem. quod cum maius esse videatur, quàm insaniam: tamen eius-
 modi est, vt furor in sapientem cadere possit, non possit insaniam. Sed hæc alia quæstio
 est. nos ad propositum reuertamur. Cadere opinor in sapientem ægritudinē tibi dixi-
 sti videri. Ego verò ita existimo. Humanum id quidem, quod ita existimas: non
 enim silice nati sumus: sed est natura in animis tenerū quiddam atque molle, quod ægri-
 40 tudine, quasi tempestate, quariatur. nec absurdè Crantor ille, qui in nostra Academia
 vel in primis fuit nobilis: “Minimè, inquit, assentior iis, qui istam nescio quam indo-
 lentiam magnopere laudat: quæ nec potest vlla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, inquit:
 ” sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. nam istuc nihil do-
 45 ” lere, non sine mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.
 Sed videamus, ne hæc oratio sit hominū assentantiū nostræ imbecillitati, & indulgen-
 tium mollitudini. nos autem audeamus non solū ramos amputare miseriarum, sed
 omneis radicem fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortasse: ita sunt stirpes altæ
 stultitiæ. sed relinquatur id solum, quod est necessariū. illud quidem sic habeto, nisi sa-
 natus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullū fore.
 50 quam obrè, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos: sanabimur, si volumus. & pro-
 KK iij

grediar quidè longius. non enim de ægritudine solùm (quanquã id quidem primum) sed de omni animi, vt ego posui, perturbatione: vt Græci volunt, morbo, explicabo. Et primò si placet, Stoicorũ more agamus, qui breuiter astringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur. *QVI* *FORTIS* est, idem est fidens: quoniã confidens mala cõsuetudine loquendi in vitio ponitur. ductum verbũ à confidèdo, quod laudis est. qui autem est fidens, is profectò non extimescit. discrepat enim à timendo, confidendo, arque in quem cadit ægritudo, in eundem timor. quarum enim rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem impendentes & venientes timemus. ita fit, vt fortitudini ægritudo repugnet. veri simile est igitur, in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demissionem: in quẽque ea cadunt, in eundem cadit vt feruiat, vt victum se quandoque esse fateatur. quæ qui recipit, recipiat idẽ necesse est timiditatem & ignauiam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidem. at nemo sapiens, nisi fortis. non cadet ergo in sapientem ægritudo. Præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi: qui magni animi, inuictum: qui inuictus, eum humanas res despiciere, atque infra se positas arbitrari. despiciere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum ægritudine numquã affici. omnes autem sapientes, fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et quemadmodum oculus conturbatus non est probè affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, totũque corpus, à statu cùm est motum, deest officio suo & muneri: sic conturbatus animus non est aptus ad exsequendum munus suũ. munus autem animi est, ratione bene vti: & sapiẽtis animus ita semper affectus est, vt ratione optime vtatur. numquam est igitur perturbatus. at ægritudo perturbatio est animi: semper igitur ea sapiens vacabit. Veri simile etiam illud est, qui sit temperans, quem Græci *σωφρονες* appellant, eamque virtutem *σωφροσύνη* vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, non a nunquam etiam modestiã: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homines *φρονιμους* appellat, id est, tantummodo vtileis. at illud latius. est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest *ἀβλαβείας*. nam est innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. Reliquas autem virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si iis angustius, quibus plerique putant, tenceretur, nunquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatum. Sed quia nec qui propter metum præsidium reliquit, quod est ignauitæ: nec qui propter avaritiam clam depositum non reddidit, quod est iniustitiæ: nec qui propter temeritatem malè rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet: eò treis virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas amplexa est: et si hoc quidem commune est virtutum. omnes enim inter se nexæ & coniugatæ sunt. reliqua igitur, & quarta virtus vt sit ipsa frugalitas, necesse est. eius enim videtur esse proprium, motus animi appetentis regere & sedare: semperque a duferantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiam: cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, vt opinor, à fruge: quia nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo, (et si hoc erit fortasse durius, sed tentemus, & luisse putemur, si nihil sit,) ab eo, quod nec quicquam est in tali homine, ex quo idem nihil dicitur. Qui sit frugi igitur, vel, si mauis, moderatus & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine: & sunt illa sapientis. aberit igitur à sapiente ægritudo. Itaque non in scitè Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, vt opinor, modo,

” Córque meum penitus turgescit tristibus iris,

” Cùm dẽcore atque omni me orbatum laude recordor.

Num manus affecta rectè est, cùm in tumore est: aut num quoppiam membrum tumidum ac turgidum non vitiose se habet: sic igitur inflatus, & tumens animus in vitio est.

est. Sapientis autem animus semper vacat vitio, numquam turgescit, numquam tumet. at iratus animus eiusmodi est, numquam igitur sapiens irascitur. nam si irascitur, etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, à quo læsus videtur, ei quàm maximum dolore inurere. qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere lætari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit. si autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia. quia quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit. Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in inuidiam: (non dixi in inuidiam, quæ tum est, cum inuidetur: ab inuidendo autem inuidencia rectè dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod verbum ductum est à nimis in-
 10 tuendo fortunam alterius, ut est in Menalippo,
 ,, Florem quisnam liberum inuidit meum?
 Malè Latine videtur. sed præclarè Attius: ut enim videre, sic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poetà ius suum tenuit, & dixit au-
 15 dacijs.) Cadit igitur in eundem & misereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis dolet: ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur. itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summæque fortuna, sed ignarum quemadmodum rebus secundis uti conueniret. Atqui quemadmodum misericordia ægritudo est
 20 ex alterius rebus aduersis, sic inuidencia ægritudo est ex alterius rebus secundis. In quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. quòd si ægrè ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortius, sed latius aliquanto dicenda sunt & diffusius. sententiis tamen vtendum
 25 est eorum potissimum, qui maximè forti, &, ut ita dicam, virili vtuntur ratione atque sententia. nam Peripatetici familiares nostri, quibus nihil est vberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem vel perturbationum, vel morborum animi mihi non sanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. nam ut corpus, etiam si mediocriter ægrum
 30 est, sanum non est: sic, si in animo est ista mediocritas, caret sanitate. Itaque præclarè nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum ægritudinem nominauerunt. hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant: vocant enim *πάθος*, id est morbum, quicunque est motus in animo turbidus. nos melius. ægris enim corporibus simillima est animi
 35 ægritudo. at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata & gestiens. ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quamquam ægritudini est finitimus: sed propriè, ut ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo nomen habet non seiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est causa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore.
 40 nam ut medici, causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solum, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quattuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio sit animi motus vel rationis experts, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens: isque motus
 45 aut boni, aut mali opinione concitetur: bifariam quattuor perturbationes equaliter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est præter modum elata lætitia opinione præsentis magni alicuius boni: altera vel cupiditas rectè, vel libido dici potest, quæ est immoderata appetitio opinari magni boni rationi non obtemperans. Ergo hæc duo genera, voluptas gestiens & libido, bonorum opinio-
 50 ne turbantur: ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio est

magni mali impendentis: & ægritudo, est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, vt eo rectum videatur esse angere, id autem est, vt is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus, quas in vitam hominum stultitia quasi quasdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquillè, placidèque traducere. Sed ceteras aliàs. nunc ægritudinem, si possumus, depellamus. id enim sit propositum: quando quidem eam tu videri tibi in sapientem cadere dixisti. quod ego nullo modo existimo. tæta enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, velis, vt ita dicam, remisque fugienda. qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope tradus, qui quondam à socero OEnomao rege Hippodamiam raptis nactus est nuptiis: Iouis iste quidem pronepos. tamne ergo abiectus, tamque fractus?

” Nolite (inquit) hospites adire ad me. ilico istic,

” Ne contagio mea bonis, vmbraue obsit:

” Tanta vis sceleris in corpore hæret.

Tu te Thyesta damnabis, orbiisque luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

” Refugere oculi: corpus macie extabit:

” Lacrymæ peredere humore ex sanguine genas:

” Situ nidoris barba pædore horrida,

” Atque intonsa infuscat pectus illuue scabrum.

Hæc mala, ô stultissime Æta, ipse tibi addidisti. non erant in iis, quæ tibi casus inuenerat, & quidem inueterato malo, cum tumor in animo resedisset. est autem ægritudo, vt docebo, in opinione mali recentis. sed mæres videlicet regni desiderio, non filix. illam enim oderas, & iure fortasse: regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mærore se conficientis, quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus Syraculis expulsus, Corinthi pueros docebat: vsque eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius, qui bellum gereret cum iis, qui eius non tulerant superbiam? Is cum restitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inque ea vrbe senio & ægritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, vt ægritudine opprimatur, id est miseria? nam cum omnis perturbatio misera est, tum carnificina est ægritudo. habet ardorem libido, leuitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo maiora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, sceditatem: lacerat, exest animum, planèque conficit. hanc nisi exuimus sic vt abiiciamus, miseria carere non possumus. At hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, vt magnum quoddam malum adesse & virgere videatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem esse naturam, vt quicunque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuò in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici censent, sed in sperato, & nec opinato malo. Est id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina grauiora. Ex hoc & illa iure laudantur:

” Ego, cum genui, tum moriturum scivi, & ei rei sustuli.

” Præterea ad Troiam cum misi ad defendendam Græciam,

” Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia longè antè videris. Itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur. licet enim, vt scimus, in Latinum illa conuertere:

” Nam qui hæc audita à docto meminissim viro,

” Futuras mecum commentabar misérias:

” Aut mortem acerbam, aut exsiliij mæstam fugam,

” Aut semper aliquam molem meditabar mali:

Vt siqua

Finis. Eeta

id. varie leuatur ge. veris
Eeta. cruno ena. A.
Lacrymæ peredere humore
ex sanguine genas
Situ nidoris: in alio
Lacrymæ peredere humore

id. ex m. opinione mali
ægritudinem esse naturam

„ Ut si qua inuecta diritas casu foret,

„ Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theſeus à docto viro se audisse dicit, id de se ipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxagore: quem ferunt nuntiata morte filij dixisse, „ Sciebam me genuisse mortale — quæ vox declarat, iis esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non est dubium, quin omnia, quæ mala putantur, sint improvisa grauiora. Itaque quamquam non hæc vna res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum potest prouiso animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstās & diuina sapientia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere, nihil admirari, cum acciderit: nihil, antequam euenierit, non euenire posse arbitrari.

„ Quamobrem omnes, cum secundæ res sunt maximè, tum maximè

„ Meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant:

„ Pericla, damna, exsulia, peregrè rediens semper cogitet,

15 „ Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filie:

„ Communia esse hæc, fieri posse: vt nequid animo sit nouum:

„ Quicquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

Ergo hoc Terentius à philosophia sumtum cum tam commodè dixerit, nos, è quorum 10. ab est a me.
fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate: eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & reuertentem. Nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius, sed tranquilla & serena. sic enim accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenais 20 cis hæc arma contra casus & euentus, quibus eorum aduenienteis impetus diurna præmeditatione frangantur: simulque iudico, malum illud opinionis esse, non naturæ. si enim in re essent, cur fierent prouisa leuiora? Sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus, qui censet necesse esse omne in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa antè prouisa & expectata sint, siue inueterauerint. nam neque vetustate minui mala, neque fieri præmeditata leuiora, 30 stultamque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam. ita semper angī, aut accipiendo, aut cogitando malo. 35 Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. patère enim censet animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miseras contemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rursus, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contractandas varias 40 voluptates: quibus & ille præteritarum memoria, & spe consequentium sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus: Epicurèi dicunt suo. sed, quæ dicant, videamus: quo modo, negligamus. Principio malè reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim, quod tam obrundat, eleuetque ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit, quàm meditatione conditionis humanæ, quàm vitæ lex, commentatióque parendi: quæ non hoc 45 affert, vt semper mæreamus, sed vt numquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mæret cum hæc cogitat, sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere. vtrumque enim consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & aduersis casibus triplici consolatione sanetur: primum, quòd posse accidere diu cogitauerit: quæ cogi-

tatio vna maximè molestias omneis extenuat & diluit: deinde, quòd humana ferenda intelligit: postremò, quòd videt nullum malum esse nisi culpam: culpam autem nullam esse, cum id, quod ab homine non potuerit præstari, eueniret. nam reuocatio illa, quam affert, cum à contuendis nos malis auocat, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel obliuio. lacerant, vexant, stimulos admovent, igneis adhibent, respirare non sinunt: et tu obliuisci iubes, quod contra naturam est: quod à natura datum est: auxilium extorques inueterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas & dies. Iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. dices aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentire es, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato: Quid iaces? aut quid mæres? aut cur succumbis, cedisq; fortunæ, quæ peruellere te forsitan potuerit, & pun- gere, non potuerit certè vires frangere? magna vis est in virtutibus. eas excita, si fortè dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto esse coget, vt omnia, quæ possint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia: quæ est eadem moderatio, à me quidem paullo antè appellata frugalitas, quæ te turpiter & nequiter facere nihil patiatur. quid est autem nequius, aut turpius examinato viro? Ne iniustitia quidem te sinet ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loci. quæ tamen ita dicit, dupliciter esse te iniustum: cum & alienum appetas, qui mortalis natus, condicionem postules immortalium: & grauiter feras, te, quod vtendum accep- ris, reddidisse. Prudentiæ verò quid respondebis dicenti virtute se esse contentam, quo modo ab bene viuendum, sic & ad beatè: quæ si extrinsecus religata pendeat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua complexa nihil quærat aliunde: non intelligi, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expectanda videatur. Ad hæc bona si me reuocas Epicure, parco, sequor, vtote ipso duce, obli- uiscor etiam malorum, vt iubes: eoque facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda censeo. sed traducas cogitationes meas ad voluptates: quas corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. Numquid est aliud? rectène interpreter sententiam tuam? solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille ἀπρόχως me audiente Athenis senex Zeno istorum acutis- simus contendere, & magna voce dicere solebat, cum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, consideretq; se fruiurum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente: aut si interueniret, si summus foret, futurum breuem: si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali. hæc cogitantem fore beatum, præfertim si & antè perceptis bonis contentus esset, nec deos extimesceret. Habes formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil vt possit negari. Quid ergo? hu- iusne vitæ propositio & cogitatio aut Thyesten leuare poterit, aut Æcram, de quo paullo antè dixi, aut Telamonem pulsum patria exfulantem atque egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

„ Hicine est Telamon ille, quòd quem gloria ad cælum extulit?

„ Quem adspectabant: cuius ob os Graiæ ora obuertebant sua?

Quòd sicuti, vt ait idem, simul animus cum re cõcinit, à grauib; illis antiquis philo-
sophis petenda medicina est, non ab his voluptariis. quam enim isti bonorum co-
piam dicunt? Fac sanè summum bonum esse non dolere. quanquam id non vocatur
voluptas. sed non necesse est nunc omnia. idne est, quòd traducti luctum leuamus? sit
sanè summum malum dolere. in eo igitur qui non est, si malo careat, continuòne frui-
tur summo bono? Quid tergiuersamur Epicure, nec fateamur eam nos dicere volupta-
tem, quam tu idem, cum os perfricauisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, necne? In eo
quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis
munere, nequis me putet fingere) dicis hæc: “ Nec equidem habeo quod intelligam bo-
num,

num, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur: detrahens eas, quæ auditu & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaueis motiones, siue quæ aliæ voluptates in toto homine gignuntur quolibet è sensu. — Nec verò ita dici potest, mentis lætitiā solam esse in bonis. lætātem enim mentem ita noui specorum omnium, quæ suprà dixi fore, vt natura iis potiens dolore careat. Atque hæc quidem his verbis, quiuis vt intelligat quam voluptatem norit Epicurus. Deinde paullo infra: “ Sæpe quæsiui (inquit) ex iis, qui appellantur sapientes: quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi vellent voces inaneis fundere: nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias: nihil aliud dicent, nisi eam vim, qua efficiantur ex voluptates, quas suprà dixi. — Quæ sequuntur, in eandem sententiam sunt: totūque liber, qui est de summo bono, refertus è sententiis & verbis talibus est. Ad hancine igitur vitam Telamonem illum reuocabis, vt leues ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mærore videris, huic acipenserem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? *id est, pueros* hortabere vt audiat voces potius, quàm Platonis? expones, quæ spectet florida & varia? fasciculum ad nareis admouebis: incendes odores? & fertis redimiri iubebis, & rosa? si verò aliquid etiam: tum plannē luctum omnem absterferis? Hæc Epicuro confutanda sunt, aut ea, quæ modò expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abiiciendus. est enim confertus voluptatibus. Quærendum igitur, quemadmodum ægritudine priuamus eum, qui ita dicat:

pol mihi fortuna magis nunc desit, quàm genus.
Namque regnum suppetebat mihi: vt scias quanto è loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna occidat.
Quid? huic calix multū impingendus est, vt plorare desinat, aut aliquid eiusmodi? ecce
tibi ex altera parte ab eodem poëta:
Ex opibus summis opis egens Hector tuæ. *F. i. m. s. Hecuba, et in magno placot*
Huic subuenire debemus: quærit enim auxilium.
Quid peram præfidi, aut exsequar? quoue nunc auxilio, aut fuga
Freta sim? arce & vrbe orba sum: quod accedam? quod applicem?
Cui nec aræ patriæ domi stant: fractæ & disiectæ iacent:
Fana flamma deflagrata, rosti alti stant parietes
Deformati, atque abiecti crîspa.
Scis, quæ sequantur: & illud in primis:
O pater, ò patria, ò Priami domus,
Septum alti sono cardine templum:
Vidi ego te, astante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro, eborè instructam regificè.
Opœtam egregium: quamquàm ab his cantoribus Euphioris contemnitur. sentit,
omnia repentina & inopinata esse grauiora. Exaggeratis igitur regis opibus, quæ vi-
debantur sempiternæ fore, quid adiungit? *id est, ad iungitur*
Hæc omnia vidi inflammati,
Priamo vi vitam cuitari,
Iouis aram sanguine turpari.
Præclarum carmen. est enim & rebus & verbis & modis lugubre. Eripiamus huic ægritudinem: quo modo? collocemus in culcita plumæ, pſaltiriam adducamus, cedrum incendamus, demus scutellam dulciculæ potionis, aliquid videamus & cibi. Hæc tandem bona sunt, quibus ægritudines grauissimæ detrahantur: tu enim paullo antè ne intelligere quidem te alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à mærore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conueniret.

Dicer aliquis: Quid ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè. video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclare. Itaque, ut sæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamvis spernat voluptates eas, quas modò laudauit: ego tamen meminero, quod videatur ei summum bonum, non enim verbo solum posuit voluptatem, sed explanauit quid diceret. " Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait non crescere voluptatem dolore detractò, summamque voluptatem nihil dolore. Paucis verbis tria magna peccata: vnum, quòd secum ipse pugnat. modò enim, ne suspicari quidem se quicquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate. nunc autem, summam voluptatem esse dolore carere. potèstne magis secum ipse pugnare? Alterum est peccatum, quòd, cum in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolore, tertium nec gaudere, nec dolore, hic putat primum & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cum quibusdam, quòd, cum virtus maximè expectatur, cuiusque ad piscendæ causâ philosophia quæsitâ sit, ille à virtute summum bonum separauit. At laudat, & sæpe, virtutem. Et quidem C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset, & effudisset ærarium, verbis tamen defendebat ærarium. Quid verba audiam, cum facta videam? Piso ille Frugi semper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata consularis ad frumentum accipiendum venerat. Animaduertit Gracchus in contione Pisonem stantem. quærit audiente populo Ro. quí sibi constet, cum ea lege frumentum petat, quam dissuaserat. Nolim, inquit, me bona, Gracche, tibi viritim diuidere liceat: sed si facias, partem petam. Parùmne declarauit vir grauis & sapiens, lege Sempronia patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi: patronum ærarij esse dices. Negat Epicurus iucundè posse viuì, nisi cum virtute viuatur: negat vllam in sapientem vim esse fortunæ: tentem victum antefert copioso: negat vllū esse tempus, quo sapiens non beatus sit. omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars inest. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et queruntur quidem Epicurèi viri optimi (nam nullum genus est minus malitiosum) me studiose dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. mihi summum in animo bonum positum videtur, illi autem in corpore: mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant, & quidem vicinorum fidem implorant. multi autem sunt, qui statim conuolent. ego sum is, qui dicam me non laborare: ratum habiturum quod egerint. Quid enim? de bello Punico agitur: de quo ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio vquam fuit. Hi nimis iracundè agunt: præsertim cum ab his non sanè animosè defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in contione, non apud exercitum, neque apud censores dicere audeant. Sed cum istis aliàs, & eo quidem animo, nullum ut certamen instituum, verum dicentibus facillè cedam. tantum admonebo, si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: siue, ut honestius dicam, nihil facere, nisi quod expediat: siue omnia referre ad vilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, ut in sinu gaudeant, gloriose loqui desinant. Cyrenæicorum restat sententia: qui tum ægritudinem censent existere, si necopinatò quid euenerit. Est id quidem magnum, ut suprà dixi: etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum antè non sit, id ferire vehementius. sed non tum in hoc omnia: quamquam hostium repens aduentus magis aliquanto conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quàm antè prouisa, terret nauigantis vehementius: & eiusmodi sunt pleraque. Sed cum diligenter necopinatum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia subita videri maiora, & quidem ob duas causas: primum, quòd, quanta

quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur: deinde quod videtur præcaueri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit. quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, vt iisdem malis manentibus non modò leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Karthaginenses multi Romæ seruierunt, Macedones rege Perse capto. vidi etiam in Peloponneso, cum effem adolesecens, quosdam Corinthios. Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare:

„ Hæc omnia vidi:-

Sed & iam decantauertant fortasse. eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu & statu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios diceret: magisque me mouerant Corinthi subito

10 aspectu parietine, quam ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obdlexerat. Legimus librum Clitomachi, quem ille euerfa Karthagine misit consolandi causa ad captiuos ciuicis suos. in eo est disputatio scripta Carneadis, quam se ait in commentariis retulisse. cum ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem patria capta: quæ Carneades contra dixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta in ueterate ne desideratur quidem. nec si aliquot annis post idem ille liber captiuus missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari solet, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino consolatione vlla, qua solemus vt, cum leuare dolorem mærentium volumus: Hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. atqui tolerantius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse homini tale aliquid accidere. Hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantummodo affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset. neque tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id

15 tatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta in ueterate ne desideratur quidem. nec si aliquot annis post idem ille liber captiuus missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari solet, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino consolatione vlla, qua solemus vt, cum leuare dolorem mærentium volumus: Hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. atqui tolerantius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse homini tale aliquid accidere. Hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantummodo affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset. neque tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id

20 latione vlla, qua solemus vt, cum leuare dolorem mærentium volumus: Hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. atqui tolerantius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse homini tale aliquid accidere. Hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantummodo affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset. neque tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id

25 haud sciam, an plurimum. Ergo ista nec opinata non habent tantam vim, vt ægritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortasse grauius: non id efficiunt, vt ea, quæ accidunt, maiora sint. videntur, quia recentia sunt, non quia repentina. Duplex est igitur ratio veri reperiendi, non in iis solum, quæ mala, sed in iis etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, querimus, vt de paupertate nonnumquam:

30 cuius onus disputando leuamus, docentes, quam parua, & quam pauca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud,

„ Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia.

Cum enim paupertatis vna, eademque sit vis, quidnam dici potest quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alij negent se ferre posse? Huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solum id continet ea disputatio, vt cognitionem afferat generis humani: sed significat tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. de contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem

40 propter id ipsum beatiore: eorumque, qui priuatum otium negotiis publicis antulerunt, nominatim vitalaudatur: nec sileat illud potentissimi regis anapæstum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quod inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem peruenturus. Similiter commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum prædicantur: eorumque, qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. sic per-

45 pefsio ceterorum facit, vt ea, quæ acciderint, multo minora, quam quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, vt, quantum sit euentura opinio, appareat. atque hoc idem & Telamon ille declarat,

„ ego cum genui moriturum sciui:

& Theseus,

„ Futuras mecum commentabar misérias:

50 & Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem. hi enim omnes diu cogitantes de re-

bus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas. & mihi quidem videtur idem ferè accidere iis, qui antè meditantur, quod iis, quibus medetur dies: nisi quòd ratio quædam sanat illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, Malum, quod opinatum sit esse maximum, nequaquam esse tantum, vt vitam beatam possit euertere. Hoc igitur efficitur, vt ex illo nec opinato plàga maior sit, non, vt illi putant, vt, cum duobus pares casus euenerint, is modò ægritudine afficiatur, cui ille nec opinatus casus euenerit. Itaque dicuntur nonnulli in mærore, cum de hac communi omnium condicione audissent, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuum esse posset expers mali, grauius etiam tulisse. Quocirca Carneades, vt video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat, laudantem Euripidèum carmen illud,

” Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,

” Morbùsque multis sunt humandi liberi,

” Rursum creandi: morsque est finis omnibus:

” Quæ generi humano angorem nequicquam afferunt:

” Reddenda est terræ terra: tum vita omnibus

” Metenda, vt fruges. sic iubet necessitas.

Negabat, genus hoc orationis quicquam omnino ad leuandam ægritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad maleuolos consolandos esse accommodatam. Mihi verò longè videtur secus. nam & necessitas ferendæ condicinis humanæ quasi cum deo pugnare prohibet, admonetque esse hominem: quæ cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorum non, vt animum maleuolorum oblectet, affertur, sed vt ille, qui mæret, ferendum sibi id censet, quod videat multos moderatè & tranquillè tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt, qui ruunt, nec coherere possunt propter magnitudinem ægritudinis. ex quo ipsam ægritudinem *λύπη* Chrysippus, quasi *λύσις*, id est solutionem totius hominis appellatam putat, quæ tota poterat euelli explicata, vt principio dixi, causa ægritudinis. est enim nulla alia, nisi opinio, & iudicium magni præsentis atque vrgentis mali. itaque & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perfertur spe propòsita boni: & acta ætas honestè ac splendide tantam affert consolationem, vt eos, qui ita vixerint, aut non tangat ægritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem magni mali cum illa etiam opinio accessit, oportere, rectum esse, ad officium pertinere ferre illud ægrè, quod acciderit: tum denique efficitur illa grauis egritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia & detestabilia genera lugendi, prædores, mulieres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Attianus,

” Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facietum illud Bionis, perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mæror leuaretur. Sed hæc omnia faciunt opinantes ita fieri oportere. itaque & Æschines in Demosthenem inuehitur, quòd is septimo die post filia mortem hostias immolasset. at quàm rhetoricè! quàm copiose! quas sententias colligit! quæ verba contorquet! vt licere quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi in istum illud in animis haberemus, omneis bonos interitu suorum quam grauis simè mærore oportere. Ex hoc euenit, vt in animi doloribus alij solitudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte,

” Qui miser in campis mærens errabat Aleis

” Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitem quandam, & rabiem fingi in canem esse conuersam.

f. m. m. rectum esse et ad
officium etc.

fam. sunt autem alij, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, ut illa apud Ennium nutrix:

„ Cupido cepit miseram nunc me, proloqui
„ Cælo atque terræ Medææ miseria.

5 Hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore: maximèque declaratur hoc quasi officij iudicio fieri, quod siqui fortè, cum in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, reuocant se rursus ad mæstitiam, pec atque se insimulant, quod dolere intermiserint. pueros verò matres & magistri castigare etiam solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, siquid in domestico luctu hilarius ab iis
10 factum est, aut dictum, plorare cogunt. Quid? ipsa remissio luctus cum est consecuta, intellectumque est nihil profici mærendo, nõnne declarat fuisse totum illud voluntarium: quid ille Terentianus ipse se puniens, id est *ἑαυτοῦ τιμωρίας ἑσθας*?

„ Decreui tantisper me minus iniuriæ
„ Chremes meo nato facere, dum fiam miser.

15 Hic decernit, ut miser sit. num quis igitur quicquam decernit inuitus?

„ Malo quidem me quouis dignum deputem:
„ Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. Quid, quod res ipsa lugere prohibet: ut apud Homerum quotidianæ nece, interitusque multorum sedationem mærendi afferunt: apud quem ita dicitur:

20 „ Namque nimis multos, atque omni luce, cadenteis
„ Cernimus: ut nemo possit mæore vacare.
„ Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos
„ Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis:

Ergo in potestate est abicere dolorem, cum velis, tempori seruientem. An est vllum

25 tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est, cui non ponendæ ægritudinis causa seruiamus? Constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cum in illo ipso acerbissimo, miserrimoque spectaculo sibi timerent, quod se classe hostium circumfusus viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges hortarentur, & ut salutem adipiscerentur fuga: posteaquàm Tyrum venissent, tum afflicti, lamentarique
30 cœpisse. Timor igitur ab iis ægritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quàm cum est intellectum nihil profici, & frustrà esse susceptum? Si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest. Voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinem confitendum est. Idque indicatur eorum patientia, qui cum multa sint sæpe perpessi, facilius ferunt quicquid
35 accidit, obduruissèque sese contra fortunam arbitrantur: ut ille apud Euripidem,

„ Si mihi nunc tristis primùm illuxisset dies,
„ Nec tam ærumnoso nauigauissem salo:
„ Effet dolendi causa, ut in iuncto equulei
„ Freno repente tactu exagitantur nouo.

40 „ Sed iam subiectus miseriis obtorui.

Defatigatio igitur miseriarum egritudines cum faciat leuiores, intelligi necesse est, opinionem, non rem ipsam causam atque fontem esse mæroris. Philosophi summi, nec dum tamen sapientiam consecuti, nõnne intelligunt, in summo se malo esse? sunt enim insipientes: neque insipientia vllum maius malum est: neque tamen lugent: quid ita?

45 quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum esse & æquum, & ad officium pertinere ægrè ferre, quod sapiens non sis. quod idem affingimus huic egritudi-
ni, in qua luctus inest, quæ omnium maxima est. Itaque Aristoteles, veteres philosophos accusans, qui existimauissent philosophiam suis ingentis esse perfectam, ait, eos aut stultissimos, aut gloriosissimos fuisse: sed se videre, quod paucis annis magna ac-
50 cecisio facta esset, breui tempore philosophiam planè absolutam fore. Theophrastus

autem moriens accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maximè interfuisse, tam exiguam vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. querebatur igitur se tum, cum illa videre cœpisset, extingui. Quid? ex ceteris philosophis nonne optimus & grauissimus quique conficitur, multa se ignorare? & multa sibi etiam atque etiam esse discenda? neque tamen, cum se in media stultitia, qua nihil est peius, hæere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officio doloris. Quid? qui non putant lugendum viris: qualis viri Q. Maximus effrensus filium consularem: qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amisissis filiis: qualis M. Cato, prætoris designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in cōsolatione collegimus: quid hos aliud placuit, nisi quod luctum & mærorem esse non putabant viri? Ergo id, quod alij rectum opinantes ægritudini se solent dedere, ij turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contrà dicuntur hæc: Quis tam demens, ut sua voluntate mæreat? natura affert dolore: cui quidem Crantor, inquit, vester cedendum putat. premit enim, atque instat, nec ei resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiace morte cōsolatus esset, is eum audisset de suo, fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur,

22 Nec verò tanta præditus sapientia

Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis alleuans,

Non idem, cùm fortuna mutata impetum

Conuertat, clade subita frangatur sua,

Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Hæc cum disputant, hoc student efficere, naturæ obfisti nullo modo posse. ij tamen fa-
ciantur grauiiores egritudines fufcipi, quàm natura cogat. Quæ est igitur amentia, vt nos
quoque idem ab alijs requiramus? Sed plures sunt causæ fufcipiendi doloris. primum
illa opinio mali, quò vifo atque perfafo ægritudo insequitur neceffariò. deinde etiam
gratum se mortui facere, fi grauitur eos luceant, arbitrantur. accedit superstitio mulie-
bris quædam. exultant enim diis immortalibus se facilius satisfacturos, fi eorum plâ-
ga percussî, affictos se & stratos esse fateantur. Sed hæc inter se quàm repugnent, pleri-
que non vident. laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem
æquo animo ferant, eos putant vituperandos, quasi fieri vllo modo possit, quod in
amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se. Præclarum il-
lud est, & si quis, rectum quoque & verum, vt eos, qui nobis carissimi esse debeant,
æquè ac nosmetipfos amemus: vt verò plus, fieri nullo pacto potest. ne optandum qui-
dem est in amicitia, vt me ille plus, quàm se amet: ego illum plus, quàm me. perturbatio
vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium conseqatur. Sed de hoc aliàs. nunc illud satis
est, non attribueret ad amissionem amicorum miseriam nostram, ne illos plus, quàm ipsi
velint, si sentiant, plus certè, quàm nosmetipfos diligamus. nam quod aiunt plerique
consolationibus nihil leuari, adiunguntque cõsolatores ipsos confiteri se esse miseros, cum
ad eos imperium suum fortuna conuerterit, vtrumque dissoluitur. sunt enim ista

non naturæ vitia, sed culpæ. stultitiam autem accusare quanvis copiose licet, nam & qui non leuantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque ut aliis auctores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè plerique, qui auari avaros, gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt. Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cum confectæ gritudinem vetustate tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogitatione diurna. nam si eadem res est, & idem est homo: qui potest quicquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quod dolet, quicquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? Cogitatio igitur diurna nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diurnitas.

Hic mihi afferunt medio critates: quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione: natura enim ipsa terminabit modum. sin opinabiles, opinio tota tollatur. Satis dictum esse arbitror, ægritudinem esse opinionem mali præsentis: in qua opinione illud insit, ut ægritudinem suscipere oporteat. Additur ad hæc definitionem à Zenone rectè, ut illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, ut non tantum illud recens esse velit, quod paulo antè acciderit: sed quamdum in illo opinato malo vis quædam insit & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens: ut Arthemisia illa Mausoli Carix regis vxor: quæ nobile illud Halicarnasi fecit sepulcrum, quàm diu vixit, vixit in luctu, eodè modo etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ tum denique non appellabatur recens, cum vetustate exaruit. Hec igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quam plurimum, aut suppressere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt qui vnum officium consolantis putent, docere, malum illud omnino non esse, ut Cleanthi placet. sunt, qui nõ magnum malum, ut Peripatetici. sunt qui abducunt à malis ad bona, ut Epicurus. sunt qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil noui. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mærenti, si se officio fungi putet iusto atque debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt. alius enim alio modo mouetur, ut ferè nos omnia in consolationem vnam conieciimus. erat enim in tumore animus, & omnis in eo tenebatur curatio. sed sumèdum tempus est non minus in animorum morbis, quàm in corporum: ut Prometheus ille Æschyli: cui cum dictum esset,

» Atqui Prometheus te hoc tenere existimo,
» Orationem mederi iracundiæ: Respondet, « si quidem
» Qui tempestiuam medicinam admouens,
» Non ad grauescens vulnus illidat manus.

Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum paruum: altera, & de communi condicione vitæ, & propriè, si quid sit, de ipsius, qui mæreat, disputandum: tertia, summam esse stultitiam frustra confici mærore, cum intelligas nihil posse profici. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur, qui consolatione non eget. nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaferis: non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. Alienum autem tempus docendi: & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquàdo ægritudinem posse ex eo ipso, quod esse summum malum Cleanthes ipse fatetur. Quid enim dicemus: cum Socrates Alcibiadi persuasisset, ut acceperimus, eum nihil hominis esse, nec quicquam inter Alcibiadè summo loco natum, & quemuis baiulum interesse: cum se Alcibiades affligeret, lacrymansque Socrati supplex esset, ut sibi virtutem traderet, turpitudinè que depelleret: quid dicemus Cleanthes: num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afflicebat, mali nihil fuisse: quid illa Lyconis, qualia sunt: qui ægritudinem extenuans, paruis ait cum rebus moueri, fortune & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo: illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitis que constabat? Ad Epicuri consolatoriam satis est antè dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est, quanquam & visitata est, & sæpe prodest: Non tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt enim, qui respuant: sed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quisque eorum, qui sapienter tulerunt: non quo quisque incommodo affectus sit, prædicandum est. Chrysippi ratio ad veritatem firmissima est, ad tempus ægritudinis difficilis. Magnum opus est probare mærenti, illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, mærare. nimirum igitur, ut in causis non semper vitimur eodem statu (sic enim appellamus controuersiarum genera) sed ad tempus, ad controuersiarum naturam, ad personam accommodamus: sic in ægritudine lenienda. nam quam quisque curationem recipere possit, videndum est.

Sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositum, aberrauit oratio. tu enim de sa-

piente quaesieras : cui aut malum videri nullum potest , quod vacet turpitudine : aut ita paruum malum , vt id obruatur sapientia , vixque appareat : qui nihil opinione affingat , affumâtque ad ægritudinem : nec id putet esse rectum , se quam maximè exerceari , luctûque confici , quo prauius nihil esse possit . edocuit tamen ratio , vt mihi quidem videtur , cum hoc ipsum propriè non quaeretur hoc tempore , ne vllum quidem esse malum , nisi quod idem dici turpe posset : tamen vt videremus , quicquid esset in ægritudine mali , id non naturale esse , sed voluntario iudicio , & opinionis errore contractum . Tractatum est autem à nobis id genus ægritudinis , quod vnum est omnium maximum , vt eo sublato , reliquorum remedia ne magnopere quaerenda arbitramur . sunt enim certa quæ de paupertate , certa quæ de vita inhonorata & ingloria dici solent . separatim autem certæ scholæ sunt de exsilio , de interitu patriæ , de seruitute , de debilitate , de cæcitate , & de omni casu , in quo nomen poni solet calamitatis . hæc Græci in singulas scholas , & in singulos libros dispartiunt . opus enim quaerunt , quanquam planè disputationis sunt , non delectationis . & tamen vt medicis toto corpore curando minimæ etiam parti , si condoluit , medentur : sic philosophia , cum vniuersam ægritudinem sustulit , tamen si quis error alius de exitit , si paupertas momordit , si ignominia pupugit , si quid tenebrarum offudit exsiliū , aut eorum , quæ modò dixi , si quid extitit : singularum rerum sunt propriæ consolationes : de quibus audies tu quidem , cum voles : sed ad eundem fontem reuertendum est , ægritudinem omnem procul abesse à sapiente , quòd inanis sit , quòd frustrà suscipiatur , quòd non natura exoriatur , sed iudicio , sed opinione , sed quadam inuitatione ad dolendum , cum id decreuerimus ita fieri oportere . hoc detracto , quod totum est voluntarium , ægritudo erit sublata illa mærens : morsus tamen , & contractiunculæ quædam animi relinquuntur . hanc dicant sanè naturalem , dum ægritudinis nomen abest , graue , tætrum , funestum , quod cum sapientia esse , atque , vt ita dicam , habitare nullo modo possit . Atqui stirpes sunt ægritudinis quàm multæ , quàm amaræ : quæ ipso truncato euerso , omnes elidendæ sunt , & si necesse erit , singulis disputationibus . superest enim nobis hoc cuiusmodi est otium . Sed ratio vna omnium est ægritudinum , plura nomina . nam & inuidere ægritudinis est , & æmulari , obrectare , & misereri , angere , lugere , mæcere , ætymna affici , lamentari , sollicitari , dolere , in molestia esse , affligari , desperare . Hæc omnia definiunt Stoici : eaque verba , quæ dixi , singularum rerum sunt , non , vt videntur , easdem res significant , sed aliquid differunt : quod alio loco fortasse tractabimus . Hæ sunt illæ fibræ stirpium , quas initio dixi , persequendæ , & omnes elidendæ , ne vlla vquam possit existere . Magnum opus & difficile : quis negat ? quid autem præclarum , non idem arduum ? sed tamen id se effecturam philosophia proficitur : nos modò curationem eius recipiamus . Verùm hæc quidem hæcenus . cetera , quotiescunque volens , & hoc loco , & alibi parata vobis erunt .

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANA-
RVM QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM LI-
BER QVARTVS, DE RELIQUIS ANIMI
PERTVRBATIONIBVS.

M multis locis nostrorum hominum ingenia , virtutesque , Brute , soleo mirari , tum maximè iis in studiis , quæ serò admodum expetita , in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt . nam cum à primo vrbs ortu , partim regiis institutis , partim etiā legibus auspiciis , cæremoniæ , comitiis , prouocationibus , patrum consilium , equitum , peditumque descriptio , tota res militaris diuinitus esset constituta , tum progressio admirabilis , incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est , dominatu regio rep. liberata . Nec verò hic locus est , vt de moribus institutisque maiorum , & disciplina ac tem-
peratione

F. m. Soverbam furam
si fuisse cum . nam nomen
vniuersæ regis . pro vno
potius se ad vniuersam .
fuit prælatione
tamen prælatione
qui cuiusvis in vniuersam
mæritato , si dicitur erat
in p. m. p. m.

peratione ciuitatis loquamur. aliis hæc locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeque
 in iis sex libris, quos de rep. conscripimus. hoc autem loco consideranti mihi studia do-
 ctrinæ, multa sanè occurrunt. cur ea quoque arcesita aliunde, neq; solum expetita, sed etiā
 cōseruata & culta videantur. erat enim illis pæne in conspectu præstanti sapientia, & no-
 5 bilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdē, quibus L. Brutus patriam libera-
 uit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longè latèque flue-
 ret, permanuisse mihi videtur in hanc ciuitatem, idque cum coniectura probabile est,
 tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. Quis est enim, qui putet, cum floretet in Ita-
 lia Græcia potentissimis & maximis vrbibus, ea, quæ magna dicta est, in hisque primū
 10 ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum homi-
 num ad eorum doctissimas voces, aureis clausas fuisse? quin etiam arbitror, propter Py-
 thagoreorum admirationem, Numam quoque regem Pythagoreum à posterioribus exi-
 stimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam & instituta cognoscerent, regisq; eius æqui-
 tatem & sapientiam à maioribus suis acceperunt, ætates autem & tempora ignorarent
 15 propter vetustatem: cum, qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse credide-
 runt. Et de coniectura quidem hæcenus. Vestigia autem Pythagoreorum, quanquam
 multa colligi possunt, paucis tamen vtemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam
 cum carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quædam occultius tradere, & men-
 teis suas à cogitationum intentione cantu fidibusque ad tranquillitatem traducere: gra-
 20 uissimus auctor in originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse,
 ut deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtu-
 tes. ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse descriptos vocum sonis, & carmina.
 quanquam id quidem etiam xxi. tabulæ declarant, condiciam tum solum esse carmen: *F. quomodo vocum sonis, an soni in tabulis hære-
 bant. itaq. p. in ceteris
 præterea, ut pro sonis
 lætatur notis.*
 quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges sanxerunt. nec verò illud non eruditio-
 25 rum temporum argumentum est, quod deorum pulvinaribus & epulis magistratum fi-
 des præcinent: quod proprium eius fuit, de qua loquor, discipline. Mihi quidem etiam
 Appij Cæci carmen, quod valde Panætius laudat epistola quadam, quæ est ad Q. Tube-
 ronem, Pythagoreorum videtur. multa sunt etiam in nostris institutis ducta ab illis: quæ
 prætereo, ne ea, quæ peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse videamur. Sed ut ad propo-
 30 situm redeat oratio: quàm breui tempore quot & quanti poetæ, qui autem oratores ex-
 titerunt: facili ut appareat, nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle cœpissent. Sed
 de ceteris studiis alio loco & dicemus, si vsus fuerit, & sæpe diximus. Sapientia & studium
 vetus id quidem in nostris: sed tamen ante Lælij ætatem, & Scipionis, non reperio quos
 appellare possum nominatim. quibus adolescentibus Stoicum Diogenem, & Academicum
 35 Carneadem video ad senatum ab Atheniensibus missos esse legatos, qui cum reip.
 nullam vnquam partem attigissent, essetque eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius:
 nunquam profectò scholis essent excitati, neq; ad illud munus electi, nisi in quibusdam
 principibus temporibus illis fuissent studia doctrinæ. qui cum cetera literis mandarent,
 alij ius ciuile, alij orationes suas, alij monumenta maiorum: hanc amplissimam omnium
 40 artium bene viuendi disciplinam vita magis, quàm literis perfecti sunt. itaque illius
 veræ, elegantisque philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripatericis adhuc permansit,
 & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuersias discer-
 rent: nulla ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, siue propter magnitudi-
 nem rerum, occupationemque omnium: siue etiam, quod imperitis ea probari posse nō
 45 arbitrabantur, cum interim illis silentibus C. Amafinius extitit dicens. cuius libris edi-
 tis, commota multitudo contulit se ad eandem potissimum disciplinam, siue quod erat
 cognitū perfectius, siue quod inuitabatur illecebris blandis voluptatis, siue etiam quia
 nihil prolatum erat melius: illud quod erat, tenebant. Post Amafinium autem multi
 eiusdem æmuli rationis multa cum scripserunt, Italiam totam occupauerunt: quodque
 50 maximum argumentum est, non dici illa subtiliter, quod & facile ediscantur, & ab in-

doctis probentur: id illi firmamentum esse disciplinæ putant. Sed defendat quidem quod quisque sentit. sunt enim iudicia libera. nos institutum tenebimus: nullisque vnus disciplinæ legibus astricti, quibus in philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque re maximè probabile, semper requiremus. quod cum sæpe aliàs, tum nuper in Tusculano studio egimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. vt enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic acta res est. Dicat, si quis vult, de qua re disputare velit. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare. Ægritudine quidem hesternæ disputatione videbatur, nisi fortè temporis causa assentiebare. Minimè verò. nam mihi egregiè probata est oratio tua. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudine? Prorsus non arbitror. Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metusne conturbet earum rerum est absentium metus, quarum præsentium est ægritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. Restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadent in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. Sic prorsus intelligo. Vtrum igitur maius statimne nos vela facere, an quasi è portu egredientis paullulum remigare? Quidnam est istuc? non enim intelligo. Quia Chrysippus & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi & definiendi prætermittunt. Quærebam igitur, vtrum panderem vela orationis statim, an eam antè paullulum dialecticorum remis propellerem. Isto modo verò. erit enim hoc totum, quod quæro, ex viroque perfectius. Est id quidem rectius: sed post requires, si quid fuerit obscurius. Faciam equidem. tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planius, quàm dicuntur à Græcis. Enitar equidem: sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur, si vnum aliquod effugerit. quoniam quæ Græci *μετῶς* vocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos. in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in participem rationis ponunt tranquillitatem, id est placidam, quietamque constantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios inimicòsque rationi. Sit igitur hic fons. vtamur tamen in his perturbationibus describendis, Stoicorum definitionibus & partitionibus, qui mihi videntur in hac quæstione versari acutissimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, vt perturbatio sit, quod *μετῶς* ille dicit, auersa à recta ratione contranaturam, animi commotio. quidam breuius, PERTURBATIO NEM esse appetitum vehementiorem dicunt: sed vehementiorem eum volunt esse, qui longius discesserit à naturæ constantia. partis autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opinatis malis. ita esse quattuor. ex bonis libidinem & lætiam; vt sit LÆTITIA præsentium bonorum, LIBIDO futurorum. ex malis METUM & ÆGRITUDINEM nasci censent: metum futuris, ægritudinem præsentibus. quæ enim venientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinem instantia. LÆTITIA autem, ET LIBIDO in bonorum opinione versantur, cum libido ad id, quod videtur bonum, illsecta & inflammata rapiatur: lætitia, vt adepta iam aliquid concupitum, offeratur & gestiat. natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntque contraria. quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cum constanter, prudentèrque fit, eiusmodi appetitionem Stoici *βούλησιν* appellant, nos appellamus voluntatem. eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt: VOLUNTAS est, quæ quid cum ratione desiderat. quæ autem auersa à ratione incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata, quæ in omnibus stultis inuenitur. itèrque, cum ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum

ratione

ratione animus mouetur placide atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter & effuse animus exultat, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione animi elationem. quomodoque bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus: quæ declinatio si cum ratione fiet, cautio appellatur, cæ-
 5 que intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humi-
 mili atque fracta, nominetur metus. Est igitur metus rationi aduersa cautio. præsentis autem mali sapientis affectio nulla est. Stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animo quoque demittunt, & contrahunt rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, vt ægritudo sit animi aduersante ratione contractio. Sic quar-
 10 tuor perturbationes sunt, tres constantiæ: quoniam ægritudini nulla constantia opponitur. sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. itaque eas definiunt præ-
 fectius, vt intelligatur non modò quàm vitiosa, sed etiam quàm in nostra sint potestate. Est igitur *ÆGRITUDO*, opinio recens mali præsentis: in quo demitti contrahi que animo
 15 rectum esse videatur. *LÆTITIA*, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum
 esse videatur. *METUS*, opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. *LIBIDO*, opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse atque adesse. Sed quæ iudicia,
 quæque opiniones perturbationum esse dixi, nō in eis perturbationibus positas esse
 dicunt, verum illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, vt ægritudo quasi morsum
 20 aliquem doloris efficiat, metus recessum quandam animi & fugam, lætitia profusam hi-
 laritatem, libido effrenatam appetentiam. opinionem autem, quam in omnes definitio-
 nes superiores inclusimus, volunt esse imbecillam assensionem. Sed singulis perturbatio-
 nibus partes eiusdem generis plures subiiciuntur. vt ægritudini inuidentia (vtendum
 est enim docendi causa verbo minus vsitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet,
 solum dicitur, sed etiam in eo, cui inuidetur) æmulatio, obrectatio, misericordia, an-
 25 gor, luctus, mæror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictio, desperatio,
 & si qua sunt de genere eodem: *METUS* autem subiecta sunt pigritia, pudor, terror,
 timor, pavor, exanimatio, conturbatio, formido: *VOLUPTATI* malevolentia
 lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & similia. *LIBIDINI* ira, excalescencia,
 odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & cetera eiusmodi. Hæc autem
 30 definiunt hoc modo: *INVIDENTIAM* esse dicunt ægritudinem susceptam propter al-
 terius res secundas, quæ nihil nocent inuidenti. nam si quis doleat eius rebus secundis,
 à quo ipse lædatur, non rectè dicitur inuidere: vt si Hectori Agamemnon. qui autem,
 cui alterius commoda nihil nocent, tamen cum doleat his frui, is inuidet profectò.
ÆMULATIO autem dupliciter illa quidem dicitur, vt & in laude & in vitio nomen
 35 hoc sit. nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur, sed ea nihil hoc loco vitium est enim
 laudis: & est æmulatio ægritudo, si eo, quod concupierit, alius potiatur, ipse careat.
OBRECTATIO autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quod
 alter quoque potiatur eo, quod ille ipse concupierit. *MISERICORDIA* est ægritudo
 ex miseria alterius iniuria laborantis. nemo enim paricida, aut proditoris supplicio mi-
 40 sericordia commouetur. *ANGOR* est ægritudo premens. *LVCTVS*, ægritudo ex
 eius, qui carus fuerit, interitu acerbo. *MÆROR*, ægritudo flebilis. *ÆRYMNA*, ægritudo
 laboriosa. *DOLOR*, ægritudo cruciatis. *LAMENTATIO*, ægritudo cum eiulatu. *SOLLICITUDO*,
 ægritudo cum cogitatione. *MOLESTIA*, ægritudo permanēs. *AFLECTATIO*,
 45 ægritudo cum vexatione corporis. *DESPERATIO*, ægritudo sine vlla rerum ex-
 spectatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt sub metum, ea sic definiunt: *PIGRI-
 TIA* metum consequentis laboris: *TERROR* metum conuenientem, ex quo fit, vt
 pudor rubor, terrorem pallor & tremor, & dentium crepitus consequatur: *TIMOREM*
 Metum mali appropinquantis: *PAVOREM* metum mentem loco mouentem, ex quo
 illud Ennij.

50 ,, Tum pavor sapientiam mihi omnem ex animo exspectat:

L. L. iij

EXANIMATIONEM metum subsequenter, & quasi cōitem pauoris: CONTURBATIONEM metum excutientem cogitata: FORMIDINEM metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo describunt, vt MALEVOLENTIA sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo: DELECTATIO, voluptas suauitate auditus animum delinens: & qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum & tactuum & odoratum & saporum: quæ sunt omnes vnius generis, ad perfundendum animum tanquam illique factæ voluptates. IACTATIO est voluptas gestiens, & se effersens insolentius. Quæ autem libidini subiecta sunt, ea sic definiunt, vt IRASIT libido puniendi eius, qui videatur lesisse iniuria: EXCANDESCENTIA autem sit ira nascens, & modò existens: quæ *ἡμῶντος* Græcè dicitur: ODIVM, ira inueterata: INIMICITIA, ira vleiscendi tempus obseruans: DISCORDIA, ira acerbior, intimo odio & corde concepta: INDIGENTIA libido inexplabilis: DESIDERIVM, libido eius, qui nondum adsit, videndi. distinguunt etiam illud, vt desiderium sit earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibusdam, quæ *κατηρρημαται* dialectici appellant: vt habere diuitias, capere honores. Indigentia rerum ipsarum est, vt honorum, vt pecuniæ. Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt intemperantiam, quæ est à tota mente & à recta ratione defectio, sic aversa à præscriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit, vt hæc rectæ rationi pareant, conseruatque considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflamat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. quemadmodum enim cū sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi ægrotationesque nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia sanitate animum spoliat, morbisque perturbat. ex perturbationibus autem primū morbi conficiuntur, quæ vocant illi *νόσηματα*, eaque, quæ sunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis *ἀνισθηματα*: hisque item oppositæ contrariæ offensiones. Hoc loco nimum opæ consumitur à Stoicis, maximè à Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. qua oratione minimè necessaria prætermissa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus se opinionibus inconstanter & turbidè, in motu esse semper. cū autem hic feruor, concitatioque animi inueterauerit, & tanquam in venis, medullisque insederit, tum existit & morbus, & ægrotatio, & offensiones ex, quæ sunt eis morbis, ægrotationibusque contrariæ. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter se differunt, re verò copulata sunt, eaque oriuntur ex libidine & lætitia. nam cū est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanctam cupiditatem, permanet in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus & ægrotatio: quæ aueli inueterata non possunt: eique morbo nomen est auaritia: similiterque ceteri morbi, vt gloriæ cupiditas, vt mulierositas, (vt ita appellem eam, quæ Græcè *φιλογυνεία* dicitur), ceterique similiter morbi ægrotationesque nascuntur. quæ autem his sunt contraria, ea nasci putantur à metu, vt odium mulierum, quale in *μισογυνεία* est: vt hominum vniuersi generis, quod accepimus de Timone, qui *μισάνθρωπος* appellatur: vt inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, quæ fugiunt & oderunt. Definiunt autem animi ægrotationem, opinionationem vehementem de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam. Quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt: opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus insitam, tanquam fugienda. hæc autem opinatio est, iudicare se scire, quod nesciat. Ægrotationi autem talia quædam subiecta sunt, auaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, ligurritio, vinolētia, cupedia, & siqua sunt similia. EST AUTEM AVARITIA, opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda

petenda sit, inhærens, & penitus insita. similiſque est eiusdem generis definitio reliqua-
rum. Offensionum autem definitiones sunt eiusmodi, vt **INHOSPITALITAS** sit opi-
nio vehemens, valde fugiendum esse hospitium, eaque inhærens & penitus insita. simili-
ter definitur & mulierum odium, vt Hippolyti & vt Timonis, generis humani. Atque vt
5 ad valetudinis similitudinem veniam, eaque collatione vtamur aliquando, sed parcius,
quàm solent Stoici: vt sunt alij ad alios morbos procliuiiores: (itaque dicimus grauedino-
ſos quosdam, quosdam torminosos, non quia iam sint, sed quia sæpe sint) sic alij ad me-
rum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in aliis anxietas, vnde anxij: in aliis iracundia
dicitur, quæ ab ira differt: estque aliud iracundum esse, aliud iratum, vt differt anxietas
10 ab angore. neque enim omnes sunt anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij, semper
anguntur: vt inter ebrietatem & ebriositatem interest: aliudque est esse amatorem, aliud
amantem. Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. nam pertinet ad
omneis perturbationes. in multis etiam vitij apparet: sed nomen res non habet. ergo in-
uidi & maleuoli, liuidi & timidi & misericordes, quia procliuus ad eas perturbationes,
15 non quia semper, feruntur. Hæc igitur procliuitas ad suum quodque genus, à simi-
litudine corporis ægotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægotandum procliuitas.
sed hæc in bonis rebus, quod alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur: in ma-
lis procliuitas, vt significet lapsionem: in neutris habeat superius nomen. quo modo autem
tem in corpore morbus, ægotatio & vitium, sic in animo. **MORBVM** appellant totius
20 corporis corruptionem: **ÆGROTATIONEM**, morbum cum imbecillitate: **VITIUM**,
cùm partes corporis inter se dissident: ex quo prauitas membrorum, distortio, deformi-
tas. Itaque illa duo, morbus & ægotatio, ex totius valetudinis corporis cõquassatione &
perturbatione gignuntur, vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in
animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægotatione sciungere. **VITIO-**
25 **SITAS** **AVTEM** **EST** **HABITVS**, aut affectio in tota vita incõstans, & à se ipsa dissen-
sientis. ita fit, vt in altera, corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægotatio: in alte-
ra, inconstantia & repugnantia. non enim omne vitium parteis habet dissidentibus: vt
eorum, qui non longè à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans à se ipsa,
dum est insipiens, sed non distorta, nec praua. morbi autem & ægotationes partes sunt
30 vitioſitatis: sed perturbationes sũtne eiusdem partes, quæstio est. vitia enim affectiones
sunt manentes, perturbationes autem mouentes, vt non possint affectionum manentium
partes esse. atque vt in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis.
sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valerudo, firmitas, velocitas: sunt
item in animo: & vt corporis est temperatio, cùm ea congruunt inter se, è quibus con-
35 ſtamus: sic animi sanitas dicitur, cùm eius iudicia, opinionésque concordant: eaque est
animi virtus: quam alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperan-
tiæ præceptis, & eam subsequenter, nec habentem vllam speciem suam: sed, siue hoc,
siue illud sit, in solo esse sapiente. Est autem quædam animi sanitas, quæ in insipientem
etiam cadat, cùm curatione medicorum perturbatio mentis auferatur. & vt corporis est
40 quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate, eaque dicitur pulchri-
tudo: sic in animo opinionum, iudiciorumque æquabilitas & constantia, cum firmitate
quadam & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritu-
do vocatur. itémque viribus corporis, & neruis, & efficacitati similes, similibus quoque
verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ ca-
45 dem ingenij etiam laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percursi-
onem. Illud animorum, corporumque dissimile est, quod animi valentes morbo ten-
tari non possunt, corpora possunt. sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt,
animorum non item. quorum omnes morbi & perturbationes ex aspernatione rationis
eueniunt. itaque in hominibus solum existunt. nam bestię simile quiddam faciunt, sed
50 in perturbationes non incidunt. Inter acutos autè & hebetes hoc interest, quod ingenioſi,

*In ms. non quia iam sint
per se quia sæpe sint*

*Indicet laus in corpore
valerudo, pulchritudo, vires, velocitas: sunt
item in animo. præcipua
corporis temperantia, cum
ea congruunt inter se, &
quæ b. constantia: sanitas
animi dicitur*

vt æs Corinthium in æruginem : sic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur o-
 cyus: hebetes non item. Nec vero in omnem morbum ac perturbationem animus inge-
 niosus cadit. non enim multa efferata & immania : quædam autem humanitatis quoque
 habent primam speciem, vt misericordia, ægritudo, metus. Ægrorations autem & mor-
 bi animorum difficilias euelli posse putantur, quàm summa illa vitia, quæ virtutibus
 sunt contraria. morbis enim manentibus, vitia sublata esse possunt, quia hi non tam
 celeriter sanantur, quàm illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè dis-
 putant Stoici: quæ logica appellant, quia differuntur subtilius. è quibus quoniam tan-
 quam è scrupulosis cotibus enauigauit oratio, reliquæ disputationis cursum teneamus:
 modò satis illa dilucidè dixerimus pro rerum obscuritate. Prorsus satis: sed si qua di-
 ligentius erunt cognoscenda, quæremus aliàs: nunc vela, quæ modò dicebas, expecta-
 mus, & cursum. Quando & aliis locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit (ple-
 raque enim quaestiones, quæ ad vitam, morèque pertinent, à virtutis fonte ducuntur)
 quando igitur VIRTUS EST AFFECTIO animi constans, conueniènsque, lauda-
 bilis efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata etiam utilitate, lauda-
 bilis: ex ea proficiuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnisque recta ratio:
 quanquam ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest. Huius igitur virtutis contraria
 est vitiositas: sic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quam Græci *κακία* appellant.
 nam MALITIA certi cuiusdam vitij uomen est, VITIOSITAS omnium: ex qua con-
 citantur perturbationes: quæ sunt, vt paullo antè diximus, turbidi animorum, concita-
 tiueque motus, auersi à ratione, & inimicissimi mentis, vitæque tranquillæ. important e-
 nim ægritudines anxias atque acerbas, animosque affligunt & debilitant metu. iidem in-
 flammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impo-
 tentiam quandam animi à temperantia & moderatione plurimum dissidentem. quæ
 siquando adepta est id, quod ei fuerit concupitum, tum fertur ea alacritate, vt nihil ipsi
 constet, quod agat: vt ille, qui VOLUPTATEM ANIMI nimiam summum esse er-
 rorem arbitrat. eorum igitur malorum in vna virtute posita sanatio est. Quid autem
 est non miseriùs solum, sed fœdius etiam & deformius, quàm ægritudine quis afflictus,
 debilitatusque iacens: cui miserix proximus est is, qui appropinquans aliquod malum
 metuit, exanimatusque pendet animi. quem vim significantes mali, potè impendè a-
 pud inferos saxum Tantalò faciunt ob scelera, animique impotentiam & superbi-
 loquentiam. ea communis pœna stultitiæ est. omnibus enim, quorum mens abhorret à ra-
 tione, semper aliquis aliis dolor, aliis terror impendit. atque vt hæc tabificæ mentis per-
 turbationes sunt: ægritudinem dico & metum: sic hilariores illæ, cupiditas auidè semper
 aliquid expetens, & inanis alacritas, id est lætitiæ gestiens, non multum differunt ab amen-
 tia. Ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, aliàs modestum & tempe-
 rantem, aliàs constantem, continentemque dicimus. nonnumquam hæc eadem vocabu-
 la ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, refertæ volumus. quod nisi eo nomine vir-
 tutes continerentur, numquam illud ita peruulgaratum esset, vt iam prouerbij locum obti-
 neret, HOMINEM FRVGI OMNIA rectè facere. quod idem cùm Stoici de sa-
 piente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnificè dicere videntur. Ergo is, qui
 quis est, qui moderatione & constantia quietus animo est, sibi que ipse placatus, vt ne-
 que tæbescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desi-
 derio, nec alacritate futili gestiens deliquescat: is est sapiens, quem quærimus: is est bea-
 tus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis
 lætabile afferendum videri potest. Quid enim videatur ei magnum in rebus huma-
 nis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo? nam quid aut in studiis
 humanis, aut in tam exigua vitæ breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper
 animo sic exercebat, vt ei nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil o-
 mnino nouum? atque idem ita acrem in omneis parteis aciem intendit, vt semper
 videat

videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore viuendi, ut quemcunque casum fortuna inuexerit, hunc aptè & quietè ferat: quod quid faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus perfectè atque absolute beatus efficitur: idemque concitatus & abstractus ab integra, ceteraque ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem. Quocirca mollis & enervata putanda est Peripateticorum ratio & oratio, qui perturbari animos necesse esse dicunt, sed adhibent modum quandam, quem ultra progredi non oporteat. Modum tu adhibes vitio: an vitium nullum est non parère rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardentè, aut adeptus te efferas insolèter: nec porro malum, quod aut oppressus iaceas, aut, ne opprimare, mente vix constes: eaque omnia aut nimis tristitia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, ut, cum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia: sapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iste? quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. Ægrè tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse modum videtur, quippe qui ob eam causam & vita decesserit. moderatius igitur ferre debuit. Quid, si, cum id ferret modicè, mors liberorum accessisset: nata esset ægritudo noua, * sed ea modica: magna tamè facta esset accessio. quid si deinde dolores graues corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exsiliū, si pro singulis malis ægritudines accederent: summa ea fieret, quæ non sustineretur. Qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, ut si posse putet eum, qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se, cum velit. ut enim id non potest: sic animus perturbatus & incitatus nec cohibere se potest, nec quo loco vult, in sistere omnino. quæque crescentia, perniciofa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia. ægritudo autem, ceteræque perturbationes amplificatæ certè pestiferæ sunt. igitur etiam susceptæ continuò in magna pestis parte versantur. etenim ipsæ se impellunt, ubi semel à ratione discessum est: ipsæque sibi imbecillitas indulget, in altumque prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi, quam obrem nihil interest, utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniusticiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim vitis modum apponit, is partem suscipit vitiorum. quod cum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, incitataque semel in procliu labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Quid, quod iidem Peripatetici perturbationes istas, quas nos extirpandas putamus, non modò naturalis esse dicunt, sed etiam vitiliter à natura datas: quorum est talis oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant: ceterum fortitudinis esse dicunt, multoque & in hostem, & in improbum ciuem vehementiores iratorum impetus esse: leueis autem ratiunculas eorum, qui ita cogitant: Prælium rectum est hoc fieri: Cõuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi ira excauit fortitudo. Nec verò de bellatoribus solum disputant. imperia seueriora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem denique non modò accusantem, sed ne defendentem quidem probant sine aculeis iracundiæ. quæ etiam si non adsit, tamen verbis, atque motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. Virum denique videri negant, qui irasci nesciat: eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lenitudinis nomine appellant. Nec verò solum hanc libidinem laudant (est enim ira, ut modò definiui, vicioscendi libido) sed illud ipsum genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam vilitatem esse dicunt à natura datum. nihil enim quenquam, nisi quod libeat, præclarè facere posse. Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere nõ posset: quærentibusque respondebat, Miltiadi tropæis se è somno suscitari. Cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ: qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. Philosophiæ denique ipsius principes nunquam in suis studiis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. Vltimas terras iustitiasse Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim quid esset, quod disci posset, eo veniendum

iudicauerunt. Num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? Ipsam ægritudinem, quam nos, ut tætam & immanem belluam, fugiendam esse diximus, non sine magna utilitate à natura dicunt constitutam, ut homines castigationibus, reprehensionibus, ignominiiis affici se in delicto dolerent, impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore. mori dicitur melius conscientia, ex quo est illud scitè dictum ab Afranio, nam cum dissolutus filius, „ Heu me miserum, dixisset: ut severus pater.

„ Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas quoque partes ægritudinis, vitales esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum subleuandas: ipsum illud æmulari, obrectare, non esse inutile, cum aut se non idem videat consecutum, quod alium: aut alium idem, quod semetum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent: hæc tamen ita disputant, ut rescanda esse fateantur, euelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existiment. Quæ cum exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? Mihi verò dicere aliquid, itaque exspecto, quid ad ista. Reperiam fortasse: sed illud antè: Vidèrne, quanta fuerit apud Academicos verecundia: planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis, digladiantur illi, per me licet: cui nihil est necesse, nisi ubi sit illud, quod verisimillimum videatur, inquirere. Quid est igitur, quod occurrit in hac quaestione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi non potest? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem vsus puto. ita enim definit, **V I P E R T U B A T I O** sit auersa à ratione contra naturam animi commotio: vel breuius, ut perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere? atqui hæc pleraque sunt prudenter, acutèque differentium, illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, corèsq; virtutum. An verò vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam colloquuntur, congregiuntur, aliquid postulant, ut magis placati, quàm irati esse videantur. Sed in illo genere sit sanè Placidianus aliquis hoc animo, 30 ut narrat Lucilius:

„ Occidam illum equidem, & vineam, si id quaeritis, inquit.

„ Verum illud credo fore. in os prius accipiam ipse,

„ Quàm gladium in stomacho, sura, ac pulmonibus sisto.

„ Odi hominem: iratus pugno: nec longiu' quicquam

„ Nobis, quàm dextræ gladium dum accomodat alter:

„ Vsque adeò studio, atque odio illius, effero ira.

At sine hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Aiaceum multa cum hilaritate, cum depugnaturus esset cum Hectore. cuius, ut arma sumsit, ingressio lætitiæ attulit sociis, terrorem autem hostibus: ut ipsum Hectorem, quem admodum est apud Homerum, toto pectore trementem prouocasse ad pugnam pœniteret. atqui hi collocuti inter se, priusquàm manum conferrent, leniter & quietè, nihil ne in ipsa quidem pugna iracundè, rabiosèue fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuēnit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. de Africano quidem, 45 quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel iurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cum in acie M. Allienum Pelignum scuto protexit, gladiumque hosti in pectus infixit. De L. Bruto fortasse dubitarem, an propter infinitum odium tyranni effrenatus in Aruntem inuaserit. video enim utrunque commi-

- 1 nus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire
 ceperit, impetus suos non habet? Quid? Herculem, quem in celum ista ipsa, quàm vos
 iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratùmne censet conflxisse cum Erymanthio
 apro, aut leone Nemeo? an etiam Theseus Marathonij tauri cornua comprehendit ira-
 5 tus? Vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sitque iracundia tota leuitatis. neque enim est
 illa fortitudo, quæ rationis experta est. Contemnendæ sunt humanæ res: negligenda mors
 est: patibiles & dolores & labores putandi. hæc cum constituta sint iudicio atque senten-
 tia, tum est robusta illa & stabilis fortitudo: nisi forte quæ vehementer, acriter, animose
 sunt, iracundè fieri suspicamur. Mihi verò ne Scipio quidem ille pontifex maximus,
 10 qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, nunquam priuatum esse sapientem, iratus vi-
 detur fuisse Tib. Graccho, tum, cum consulem languentem reliquit, atque ipse priua-
 tus, vt si consul esset, qui remp. saluam esse vellet, se sequi iussit. Nescio ecquid ipsi nos
 fortiter in rep. fecerimus. siquid fecimus, certè irati non fecimus. An est quicquam si-
 milius insanix, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insanix. color, vox, oculi,
 15 spiritus, impotentia dictorum atque factorum, quã partem habent sanitatis: quid Achil-
 le Homericò fœdius? quid Agamemnone in iurgio? nam Aiace quidem ira ad furo-
 rem, mortemque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. sa-
 tis est instructa, armata, parata per sese. nam isto modo quidem licet dicere vtilem vino-
 lentiam ad fortitudinem, vtilem etiam dementiam, quod & insani & ebrii multa faciunt
 20 sæpe vehementius. Semper Ajax fortis, fortissimus tamen in furore:

- 11 Nam facinus fecit maximum, cum, Danaïs inclinantibus,
 12 Summam rem crexit, prælium cum restituit insanians. *F. H. Petz. Gracchus existimat hoc totum addita
 mentum esse.*
 Dicamus igitur vtilem insaniam. Tracta definitionem fortitudinis. intelliges, eam sto-
 macho non egere. FORTITUDO igitur est animi affectio legi summæ in perpetuendis
 25 rebus obtemperans: vel conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ viden-
 tur, subeundis & repellendis: vel scientia rerum formidolosarum, contrariarumque per-
 ferendarum, aut omnino negligendarum, conseruans earum rerum stabile iudicium: vel
 breuius, vt Chrysippus, nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis be-
 ne definitis, vt putant Stoici. sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarata com-
 30 mune notionem alia magis alia. Quo modo igitur Chrysippus? FORTITUDO est, in-
 quit, scientia perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo ac perferendo, sum-
 mæ legi pãrens sine timore. Quamuis licet insectemur istos, vt Carneades solebat. metuo
 ne soli philosophi sint. quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram,
 quam habemus omnes de fortitudine, rectam atque inuolutam? qua aperta, quis est, qui
 35 aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos existimet sine rabie
 quicquam fortiter facere posse? Quid? Stoici, qui omne in sapientis insanos esse dicunt,
 nonne ista colligunt: remoue perturbationes, maximèque iracundiam: iam videbuntur
 monstra dicere. nunc autem ita differunt, sic se dicere, Omneis stultos insanire, vt malè
 40 olere omne cœnum: at non semper. commoue senties. sic iracundus non semper iratus
 est. laceffet iam videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cum domum rediit, qua-
 lis est cum vxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est vtilis? est igitur aliquid,
 quod conturbata mens melius possit facere, quàm constans? an quisquam potest sine per-
 turbatione mentis irasci? Bene igitur nostri, cum omnia essent in morbis vitia, quod nul-
 lum erat iracundia fœdius, iracundos solos morbosos nominauerunt. Oratorem verò ira-
 45 sci minimè decet: simulare non dedecet. An tibi irasci tum videtur, cum quid in causis
 acris & vehementius dicimus: quid? cum iam rebus transactis & præteritis orationes scri-
 bimus, num irati scribimus?

- 11 Ecquis hoc animaduertit? Vincite.
 12 num aut egisse vnquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum Attium?
 10 Aguntur ista præclare, & ab oratore quidem melius, si modò est orator, quàm ab vilo

histrione: sed aguntur leniter & mente tranquilla. Libidinem verò laudare, cuius est libidinis: Themistoclem & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid vos studia libidinem vocatis: quæ vel optimarum rerum, ut ea sunt, quæ profertis, sedata tamen & tranquilla esse debent. Iam ægritudinem laudare, vnam rem maximè detestabilem, quorum est tandem philosophorum? At commodè dixit Afranius,

Dummodò doleat aliquid, doleat quod lubet.

dixit enim de adolescente perditio ac dissolutio. nos autem de constanti viro ac sapienti quærimus, & quidem illum ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dici non necesse est, ne rectorum aperiamus mysteria. vile est enim uti motu animi, qui uti ratione nō potest. nos autem, uti testificor sæpe, de sapiente quærimus. At etiam æmulari vile est, obrectare, misereri. Cur misereare potius, quàm feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus: sed alios, si possumus, levare ægritudine. Obrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari, quid habet utilitatis, cum sit æmulantis angustia alieno bono, quod ipse non habeat: obrectantis autem angustia alieno bono, quod id etiam alius habeat? Quis id approbare possit, ægritudinem suscipere pro experientia, siquid habere velis? id autem est sapientem de cuius clementia multa quidem dici quamvis fuisse, lateque possint, sed brevissimè illo modo, sapientiam esse rerum divinarum & humanarum scientiam, cognitionemque, quæ causa cuiusque rei sit. Ex quo efficitur, ut divina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. In hunc tu igitur, tanquam in mare, quod est ventis subiectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri? Quid est, quod tantam gravitatem, constantiamque perturbet? an improvisum aliquid atque repentinum? quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini evenire possit: nam quod aiunt nimia rescari oportere, naturalia relinquere: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus: quæ euellenda & extrahenda penitus, non circuncidenda, nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quàm de te ipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus quanta sint, quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. est enim quædam medicina certe: nec tam fuit hominum generi insensa atque inimica natura, ut corporibus tot res salutaris, animis nullam inuenerit. de quibus est hoc etiam merita melius, quod corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in eis præstantia & diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum sit: neglecta multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam convertenda omnis oratio est. simul as enim quærere te de sapiente: quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, variae sunt curationes. nam neque omnis ægritudo vna ratione sedatur. alia est enim lugentia, alia miserrima, alia invidenti adhibenda medicina. est enim in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, vtrum ad vniuersam perturbationem, quæ est aspernatio rationis, aut appetitus vehementior, an ad singulas, ut ad metum, libidinem, reliquasque melius adhibeat oratio: & vtrum illudne non videatur ægrè ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: ut si quis ægrè ferat, se pauperem esse, idne disputes, paupertatem malum non esse, an hominem ægrè ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, si fortè de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata propriis rationibus, quibus heri vis sumus, quodam

dam modo etiam paupertatis malum tollitur. sed omnis ejusmodi perturbatio, animi placatione ablatur illa quidem, cum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oritur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. Veruntamen hæc est certa & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbaciones per se esse vitiosas, nec habere quicquam aut naturale, aut necessarium. ut ipsam ægritudinem leniri videmus, cum obiectis mærentibus imbecillitatem animi effæminati, cumque eorum gravitatem, constantiamque laudamus, qui non turbulentè humana patientur. quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. Putat aliquis voluptatem esse bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab avaritia auocari potest. Illa autem altera ratio & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit, est ea quidem utilior, sed rarò proficit, neque est ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo possit: ut si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honestatis, propter mala is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admouenda curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium, philosophorum. inter omnes enim convenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auersas esse vitiosas, ut, etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinemque: nec bona, quæ cupiditatem, lætitiæque moueant: tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim volumus quendam, sedatum, grauem, humana omnia prementem illum esse, quem magnanimum & fortem virum dicimus. talis autem nec mærens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui euentus humanos superiores, quàm suos animos esse ducunt. Quare omnium philosophorum, ut antè dixi, vna ratio est medendi, ut nihil, quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatio dicendum. Itaque primùm in ipsa cupiditate, cum id solum agit, ut ea tollatur, non est querendum, bonum illud, necne sit, quod libidinem moueat: sed libido ipsa tollenda est: ut siue, quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrumque coniunctum, siue illa tria genera bonorum: tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. Continet autem sedationem animi humana in conspectu posita natura: quæ quo facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis condicio, læque vitæ. Itaque non sine causa cum Orestem fabulam doceret Euripides, primos treis versus reuocasse dicitur Socrates:

- „ Neque tam terribilis vlla fando oratio est,
 „ Neque fors, neque ira cælitum inuectum malum,
 35 „ Quod non natura humana patiendò ferat.

Est autem vilis ad persuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & posse, & oportere, enumeratione eorum, qui tulerunt. et si ægritudinis sedatio & hesternæ disputatione explicata est, & in consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mærore & dolore conscripsimus: quodque vetat Chrysippus ad recentis quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed ægritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus. de quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, ut ægritudo præsentis, sic ille futuri mali. itaque nonnulli ægritudinis partem quandam metum esse dicebant. alij autem METVM PRÆMOLESTIAM appellabant, quod est quasi dux consequentis molestiæ. quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nam videndum est in vtrisque, nequid humile, summissum, molle, effæminatum, fractum, abiectumque faciamus. Sed quamquàm de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, leuitate dicendum est: tamen multum prodest ea, quæ metuuntur, ipsa contemnere. itaque, siue casu accidit, siue consilio, per commodè factum est, quod eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo & proximo die disputatum est. quæ

si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione hæc-
 nus, videamus nunc de bonorum, id est de lætitia & de cupiditate. Mihi quidem in tota
 oratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, vna res videtur causam continere,
 omneis eas esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas, omneis voluntarias. hic igitur
 error est eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque vt in malis opinatis tolerabilia,
 sic in bonis sedatiora sunt efficienda ea, quæ magna & lætabilia dicuntur. atque hoc qui-
 dem commune malorum & bonorum: vt si iam difficile sit persuadere, nihil earum re-
 rum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis esse habendum, tamen alia ad
 alium motum curatio sit adhibenda, aliæque ratione maleuolus, alia amator, alia rursus
 anxius, alia timidus corrigendus. atque erat facile sequentem eam rationem, quæ maxi- 10
 mè probatur de bonis & malis, negare vnquam lætitia affici posse insipientem, quod ni-
 hil vnquam haberet boni. sed loquimur nunc more communi. sint sanè ista bona, quæ
 putantur, honores, diuitiæ, voluptates, ceteraque: tamen in eis ipsis potiùdis exultans,
 gestiùsque lætitia, turpis est: vt, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio.
 eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eadèque leui- 15
 tate cupiditas est in appetendo, qua lætitia in fruendo. & vt nimis afflicti molestia, sic
 nimis elati lætitia iure iudicantur leues. & cum inuidere, ægritudinis sit: malis autem
 alienis voluptatem capere, lætitiæ: vtunque immanitate & feritate quadam proponen-
 da castigari solet. atque vt diffidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non
 decet: quoniam docendi causa, à gaudio lætitiæ distinguimus. Illud iam suprà diximus, 20
 fieri contractionem animi rectè nunquam posse, elationem posse. aliter enim Næuius
 ille gaudet Hector,

„ Lætus sum,

„ Laudari me pater abs te laudato viro:

aliter ille apud Trabeam Chærea,

„ Læna delinita argento nutum obseruabit meum,

„ Quid velim, quid studeam, adueniens digito impellam ianuam:

„ Fores parebunt, de improviso Chrysis vbi me aspexerit,

„ Alacris obuiam mihi veniet complexum exoptans meum:

„ Mihi se dedit.

quàm hæc pulchra putet, ipse iam dicet:

„ Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. & vt turpes
 sunt, qui efferunt se lætitia tum, cum fruuntur Vencreis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas
 inflammato animo concupiscunt. totus verò iste, qui vulgò appellatur amor (nec hercu- 35
 le inuenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam, quod
 putem conferendum. quem Cæcilius,

„ — deum qui non summum putet,

„ Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet:

„ Cui in manu sit, quem esse dementem velit,

„ Quem sapere, quem sanari, quem in morbum iniici,

„ Quem contrà amari, quem arcesiri, quem expeti.

Opæclaram emendatricem vitæ poëticam, quæ amorem, flagitij, & leuitatis auctorem,
 in concilio deorum collocandum putet. de comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia nō pro-
 baremus, nulla esset omnino. Quid autem ex tragoedia princeps ille Argonautarum? 45

„ Tu me amoris magis, quàm honoris seruasti gratia.

quid ergo? hic amor Medæ quanta miseriarum incendia excitauit? atque ea tamen apud
 alium poëtam patri dicere audeat, se coniugem habuisse

„ Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiùsque est patre.

Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Io- 50
 uem.

uem. ad magistros virtutis philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente. quis est enim amor iste amicitiae? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem haec in Graecorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi & concessi sunt amores. bene igitur Ennius,

Flagitij principium est nudare inter civeis corpora.

qui ut sint, sicut fieri posse video, pudici: solliciti tamen & anxij sunt, eoque magis, quod se ipsi continere & coercent, atque ut muliebris amores omittam, quibus maiorem licentiam natura concessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetarum velint, aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid denique homines doctissimi, & summi poetarum de se ipsis, & carminibus edunt, & cantibus? fortis vir in sua re, cognitus, quae de iuvenum amore scripsit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota potestas est amatoria. maxime verò omnium flagrasse amore Rheginum Ibicum apparet ex scriptis. atque horum omnium libidinosos esse amores videmus. philosophi sumus exorti, & auctore quidem nostro Platone, quem non iniuria Diæarchus accusat, qui amoris auctoritatem tribueremus. Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiae faciundum ex pulchritudinis specie definiunt: qui si quis est in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspitione: sit sanè. vacat enim omni libidine: haec autem de libidine oratio est. si autem est aliquis amor, ut est certe, qui nihil abest, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim curæ:

At id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria:

Heu me infelicem.

nihil verius, probe & ille,

Sanusne es, qui temere lamentare?

sic infans suis etiam videtur. at quas tragedias effecit?

Te Apollo sancte, fer opem, teque omnipotens Neptune, inuoco,

Vosque adeo venti.

mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurum putat: Venerem vnam excludit, ut iniquam:

Nam quid ego te appellem Venus?

eam præ libidine negat curare quicquam: quasi verò ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat & dicat: Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, ut ei illud, quod cupiat, ostendatur quam leue, quam contemnendum, quam nihil sit omnino, quam facile vel aliunde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. adducendus est etiam nonnumquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. loci denique mutatione, tanquam ægroti non conualescentes, sæpe curandus est. etiam nouo quodam amore veterem amorem, TANQVAM CLAVO CLAVVM, eiiciendum putant. maxime autem admonendum, quātus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: ut, si iam ipsa illa accusare nolis, stupra dico & corruptelas & adulteria: incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudine: sed ut hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore, sceda per se est. nam ut illa præteream, quæ sunt furoris: hæc ipsa per seque velant habent leuitatem, quæ videntur esse mediocritas?

iniuria,

Suspersiones, inimicitiae, induciae,

Bellum, pax rursus. incerta hæc si tu postules

Ratione certa facere: nihilo plus agas,

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Hæc inconstantia, mutabilitasque mentis quem non ipsa prauitate deterreat? Est etiam illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabi-

lem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. etenim si naturalis amor esset: & amarent omnes, & amarentur, & semper amarent, & idem amarent: neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas detereret. Ira verò quamdiu perturbat animum, dubitationem insanæ non habet: cuius impulsu existit etiam inter fratres tale iurgium:

” Quis homo te exsuperavit vnquam gentium impudentia?

” Quis autem malitia te?

” nosti, quæ sequuntur. alternis enim versibus intorquentur inter fratres grauissimæ contumeliæ: vt facile appareat Atrei filios esse, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

” Maior mihi moles, maius miscendum malum,

” Qui illius acerbum cor contundam & comprimam,

Quæ igitur hæc erunt moles: audi Thyesten ipsum:

” Impius hortatur me frater, vt meos malis miser

” Mandem natos.

eorum viscera apponit. quid est enim, quò non progrediatur ira? eodem quò furor. itaque iratos propriè dicimus exisse de potestate, id est de consilio, de ratione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet. his autem sunt subtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem seipsum colligere, nisi dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere?) aut rogandi sunt, orandique, vt, siquam habent vliscendi vim, differant in tempus aliud, dum deferuiscat ira. deferuiscere autem certè significat ardorem animi inuita ratione excitatum. ex quo illud laudatur Archytæ: qui cum villico factus esset irator, Quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti, qui iracundiam vtilem dicunt? potest vtilis esse insania? At naturalis est. An quicquam esse potest secundum naturam, quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira, aut alius alio magis iracundus esset: aut finem haberet prius, quàm esset vlta, vliscendi libido: aut quenquam pœniteret, quod fecisset per iram? vt Alexandrum regem videmus: qui cum interemisset Clytum familiarem suum, vix à se manus abstinuit. tanta vis fuit pœnitendi. Quibus cognitis, quis est, qui dubitet, quin hic quoque motus animi sit totus opinabilis, ac voluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis est auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quòd magni æstimeret ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? vnde intelligi debet, perturbationem quoque omnem esse in opinione. & si FIDENTIA, id est firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio grauis, non temere assentiens: METVS quoque est diffidentia expectati & impendentis mali. & si SPES EST expectatio boni: mali expectationem esse necesse est metum. vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. ergo vt constantia, scientiæ: sic perturbatio, erroris est. qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij sunt ita cõstituti, quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen: vt de Socrate dicitur. cum multa in cõuentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus est, cum illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Ergo vt optima quisque valetudine affectus, potest videri alius alio natura ad aliquem morbum procliuior: sic animus alius ad alia vitia propensior. qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum ac malarum, vt sit alius ad alios motus, perturbationesque procliuior. inueteratio autem vt in corporibus ægrius depellitur, sic in animis quoque perturbatio: citiusque repentinus oculorum tumor sanatur, quàm diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudiciis opinionum, & voluntatibus, sit iam huius disputationis modus. scire autem nos oportet, cognitis, quoad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil à philosophia posse aut maius, aut vilius optari, quàm hæc, quæ à nobis hoc quadriduo disputata sunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedationem ægritudinis:

dinis:qua nullum homini maius malum est. Et si enim omnis animi perturbatio grauis est,nec multum differt ab amentia:tamen ceteros, cum sint in aliqua perturbatione aut metus,aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modò & perturbatos dicere solemus: at eos, qui se ægritudini dederunt, miseros, afflictos, ærumnosos, calamitosos. Itaque non fortuito factum videtur, sed à te ratione propositum, vt separatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus disputaremus. in ea est enim fons miseriarum, & caput. sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum vna sanatio est, omneis opinabileis esse, & voluntarios, eaque re suscipi, quòd ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem omnium malorum, stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolendos, patiamurque nos sanari. his enim malis insidentibus, non modò beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quicquam ratione confici, cum contrà nihil sine ratione rectè fieri possit: aut, cum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni & beati volumus esse, omnia adiumenta & auxilia petamus bene, beatèque viuendi.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANA-

RVM QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM LI-

BER QVINTVS, VIRTVTVM AD

BEATÈ VIVENDVM SE IPSA

ESSE CONTENTAM.

VINTVS hic dies, Brute, finem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, disputatum. placere enim tibi admodum sensi & ex eo libro, quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beatè viuendum seipsa esse contentam. quod etsi difficile est probatu, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, vt elaborandum sit, quo facilius probetur. nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod grauius, magnificentiusque dicatur. nam cum ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, vt omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profectò spe beatè viuendi tantam in eo studio curam, operamque posuerunt. quòd si ab iis inuenta & perfecta virtus est, & si præsidij ad beatè viuendum in virtute satis est: quis est, qui non præclare & ab illis positam, & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? si autem virtus subiecta sub varios incertòsque casus famula fortunæ est, nec tantarum viriù est, vt se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendù nobis ad spem beatè viuendi, quam vota facienda videantur. Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere, interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatemque extimescere. vereor enim, ne natura cum corpora nobis infirma dediderit, & morbos insanabileis, & dolores intolerabileis adiunxisset, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentis, & separatim suis angoribus & molestiis implicatos. sed in hoc me ipse castigo, quòd ex aliorum, & ex nostra fortasse mollitia, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo. illa enim, si modò est vlla virtus, quam dubitationem auunculus tuus, Brute, sustulit: omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet, eaque despiciens, casus contemnit humanos: culpæque omni carens, præter se ipsam nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia aduersa tum venientia metu augentes, tum mæore præsentia, rerum naturam, quam errorem nostrum, damnare malumus. Sed & huius culpæ, & ceterorum vitiourum, peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. cuius in finem cum

à primis temporibus ætatis, nostra voluntas, studiūque nos compulisset, his graui-
 mis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confu-
 gimus. O vitæ philosophia dux, o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum: quid
 non modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbeis peperisti: tu
 dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primò domiciliis,
 deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum,
 tu magistra morum & disciplinæ fuisti: ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos,
 vt antea magna ex parte, sic nunc penitus, totòsque tradimus. Est autem vnus dies be-
 ne, & ex præceptis tuis actus, pæne toti immortalitati anteponendus. cuius igitur po-
 tius opibus vtamur, quàm tuis, quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem
 mortis sustulisti? At philosophia quidem tantum abest vt perinde, ac de hominum est
 vita merita, lauderetur, vt à plerisque neglecta, à multis etià vituperetur. vituperare quif-
 quam vitæ parentem, & hoc patricidio se inquinare audeat? & tam impie ingratus esse,
 vt eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset: sed, vt opinor,
 hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longè retro respicere
 non possunt, nec eos, à quibus vita hominū instructa primò sit, fuisse philosophos arbi-
 trantur. quam rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen esse confitemur re-
 cens. nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest, non modò re esse antiquam, ve-
 rum etiam nomine: quæ cum diuinarū, humanarūque rerū, tum initiorum, causarū-
 que, tum cuiusque rei cognitione hoc pulcherrimū nomen apud antiquos assequaba-
 tur. Itaque & illos septem, qui à Græcis *σὺν πόλιν*, sapientes à nostris & habebantur & nomi-
 nabantur, & multis ante sæculis Lycurgū, cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante
 hanc urbem cōditam traditur, etiam heroicis ætibus Vlysses & Nestorem accepim-
 us & fuisse, & habitos esse sapientibus. nec verò Atlas sustinere cælum, nec Prometheus
 affixus Caucaſo, nec stellarum Cephæus cum vxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium
 diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traxisset. à quibus ducti deinceps
 omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nomi-
 nabantur: idque eorum nomen vsque ad Pythagoræ manauit ætatem: quem, vt scri-
 bit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Phliumtem ferunt ve-
 nisse, eūque cum Leonte principe Phliasiorem doctè & copiose disseruisse quædam:
 cuius ingenium & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quod siuisset ex eo qua maxi-
 mē arte consideraret: illum, artē quidem se scire nullam, sed esse philosophum: admi-
 ramur Leontem nouitate nominis, quæ fuisse, quānam essent philosophi, & quid inter eos,
 & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, similem sibi videri vitam homi-
 num, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorū apparatu, totius Græciæ celebra-
 tate, nam vt illic alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peteret, alij
 emendi, aut vendendi quæstu & lucro ducerentur, esset autem quoddam genus eorum,
 idque vel maximē ingenium, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi cau-
 sâ venirent, studioſeque perspicerent quid ageretur, & quo modo: itē nos quasi in mer-
 catus quamdam celebratē ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita & natura pro-
 sectos, alios gloriæ seruire, alios pecuniæ, raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro
 nihilo habitis, rerum naturam studioſe intuerentur: hos se appellare sapientiæ studio-
 sos. id est enim philosophos: & vt illic liberalissimum esset spectare, nihil sibi acqui-
 rentem: sic in vita longè omnibus studiis cōtemplationē rerum, cognitionēque præ-
 stare. nec verò Pythagoras nominis solū inuentor, sed rerum etiam ipsarum ampli-
 ficator fuit. qui cum post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornauit eam
 Græciam, quæ magna dicta est, & priuatim, & publicè præstansimis & institutis, & ar-
 tibus, cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. sed ab antiqua philoso-
 phia vsque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ discipulum audierat, numeri, mo-
 tūſque tractabantur, & vnde omnia orirentur, quōue recederent: studioſeque ab his si-
 derum

tu. in vlt. vltimò, athena
 in mercatum autem
 celebratē ex vrbe aliqua

derum magnitudines, interualla, cursus anquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiâ deuocauit è cælo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vitâ & moribus, rebusque bonis & malis quærere. cuius multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria & litteris consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum. è quibus nos id potissimum consecrati sumus, quo Socratem vsum arbitramur: vt nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. quem morem cum Carneades acutissimè, copiosissimèque tenuisset, fecimus & aliàs sæpe, & nuper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem disputaremus: & quadridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quinto autem die cum eodem in loco consedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus. Non mihi videtur ad beatè viuendum satis posse virtus. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. Non dubito. nec id nunc agitur, tu illum quatum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quatenus sit, de quo à te disputari volo. Nempe negas ad beatè viuendum satis posse virtutem. Prorsus nego. Quid ad rectè, honestè, laudabiliter, postremo ad bene viuendum satisne est præsidij in virtute? Certè satis. Potes igitur, aut qui male viuat, non eum miserum dicere aut, quem bene fateare, eum negare beatè viuere? Quidni possum? nam etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem bene viuere potest, dummodo intelligas quid nunc dicam bene: dico enim, constanter, grauius, sapienter, fortiter, hæc etiam in equuleum conficiuntur, quò vita non aspirat beata. Quid igitur? solane beata vita, quæ so, relinquatur extra ostium, limenque carceris, cum constantia, grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent nec supplicium, nec dolorem? Tu, si quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet. ista me minimè mouent, non solum quia peruulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam leuia quædam vina nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quam potata delectant. velut iste chorus virtutum in equuleum impositus, imaginis constituit ante oculos cum amplissima dignitate, vt ad eas cursum perfectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur: cum autem animum ab ista pictura, imaginibusque virtutum ad rem, veritatemque traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc queramus: virtutes autem noli vereri ne expostulent, & querantur se à beata vita esse relictas. si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omneis bonos esse etiam beatos: multaque de M. Atilio, Q. Cæpione, M. Aquillio recordatur: beatamque vitam, nisi imaginibus potius vri, quam rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum, retinet ipsa prudentia, negatque ei cum dolore & cruciatu quicquam esse commune. Facile patior, te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari velis. sed quæro, vtrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? Actum verò, & aliquantum quidem. Atqui, si ita est, profligata iam hæc, & pæne ad exitum adducta quæstio est. Quo tandem modo? Quia motus turbulentus, iactationesque animorum incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. quis enim potest mortem, aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendit, esse non miser? quid, si idem (quod plerumque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet, si debilitatem, cæcitatem, si denique quod non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit, seruitutem? potest ea timens esse quisquam beatus? quid, qui non modo ea futura timet, verum etiam fert, sustinetque præsentia? adde eodem exsilia, luctus, orbitates: qui rebus his fractus ægritudine eliditur, potest tandem esse non miserimus? Quid verò illud, quem libidinibus inflammatum & furemtem videmus, omnia rabiè appetentem cum inexplibili cupiditate, quoque affluentius voluptates vndique

hauriat, eo grauius ardentiusque sitientem, nonne rectè miserrimum dixeris? Quid elatus ille leuitate, inanique lætitia & exultans & temere gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi videtur beator? Ergo, vt hi miseri, sic contrà illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ fuitiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: sic animi quietus & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moueri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæcumque accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemque, si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate: quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? Atquæ alterum non dici non potest, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint. itaque id tibi concedo, alterum autem iam integrum non est. superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. Nimirum igitur confecta res est, videtur enim ad exitum venisse quæstio. Propemodum id quidem. Veruntamen mathematicorum iste mos est, non philosophorum. nam geometræ, cum aliquid docere volunt, siquid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concessio & probato: illud modò explicant, de quo antè nihil scriptum est. philosophi quancumque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia, etsi alio loco disputata sunt. quod ni ita esset: cur Stoicus, si esset quæsitum, satisne ad beatè viuendum virtus posset, multa diceret: cui satis esset respondere, se antè docuisse nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quomodo hoc sit consequens illi, sic illud huic: vt, si beata vita virtute contenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. nam & de honesto & de summo bono separatim libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè viuendum esse vim: nihilo minus hoc agunt separatim. propriis enim, & suis argumentis & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. caue enim putes vllam in philosophia vocem emissam clariorem, vllumue esse philosophiæ promissum vberius, aut maius. nam quid profiteretur ò dii boni? perfecturam se, qui legibus suis paruisset, vt esset contra fortunam semper armatus, vt omnia præsidia haberet in se bene beatæque viuendi, vt esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertus omnibus muneribus, donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copiis, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem: quæ ipse inuenta, non fuit contentus. neque enim vnquam finem inueniet libido. nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius crederemus.

Vellem id quidem: sed habeo paullulum, quod requiram. ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alterum alteri consequens esse, vt, quemadmodum, si, quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur, beatam vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse, nisi virtutem, bonum. Sed Brutus tuus auctore Aristone & Antiocho, non sentit hoc. putat enim, etiam si sit bonum præter virtutem.

Quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? Tu verò, vt videtur, nam præfinire non est meum. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. nam ista mihi & cum Antiocho sæpe, & cum Aristo nuper, cum Athenis imperator apud eum deuersarer, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam beatus esse posse, cum in malis esset. in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus, virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex maiore parte pleræque res nominari, etiam si qua pars abesset: vt vires, vt valetudinem, vt diuitias, vt honorem,

rem, ut gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quamquam non constantissimè dici mihi videntur. nam & qui beatus est, non intelligo quid requirat, ut sit beator: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est): & quod ex maiori parte vnamquamque rem appellari, spectari- que dicunt, est ubi id isto modo valeat. cum verò tria genera malorum esse dicant, qui duorum generum malis omnibus vrgatur, ut omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus & confectum doloribus, huic paululùmne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam? Hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. nam cum statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ euerfiones, exsilia, orbitates, magnam vim habere ad malè, miserèque viuendum: non est ausus clarè & amplè loqui, cum humiliter, demissèque sentiret. quàm bene, non queritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet consequentia reprehendere, cum prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum. vexatur autem ab omnibus, primùm in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torquatur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiam putatur dicere, in rotam, beatam vitam non ascendere. nusquam id quidem dicit omnino, sed, quæ dicit, idem valent. Possum igitur, cui concesserim in malis esse dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic fuscensere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cum in omnis bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? Vexatur idem Theophrastus & libris & scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo laudari illam sententiam,

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negat ab illo philosopho quicquam dictum esse languidius. rectè id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus in casu atque fortuna: nonne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm consilium valere? An malum Epicurum imitari? qui multa præclarè sepe dicit. quàm enim sibi constanter, conuenienterque dicat, non laborat. Laudat tenuè victum. philosophi id quidem, sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat quemquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iustèque viuat. nihil grauius, nihil philosophia dignius, nisi idem hoc ipsum, honestè, sapienter, iustè, ad voluptatem referret. Quid melius, quàm fortunam exiguum interuenire sapienti? sed hoc isne dicit, qui, cum dolorem non modò maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore optimi possit doloribus acerrimis, tum cùm maxime contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus: "Occupauì, inquit, te, fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses. — Præclarè, si Aristò Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. tu verò Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisque condideris, & definieris, summum bonum firma corporis affectione, exploratèque spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono iam exspoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias, istorum hominum est multitudo. Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione susceperimus, omnes bonos semper beatos volumus esse. quos dicam bonos, perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos & ornatos, tum sapientis, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicèdi sint beati. equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo. nec vlla alia huic verbo, cum beatum dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumlata bonorum complexio. hanc assequi virtus, si quicquam præter

ipsam boni est, non potest. aderit enim malorum, si mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graues dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exsiliū, seruitus. denique in his tot & tantis, ad quæ etiam plura possunt accedere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrrere. ac si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his vno tempore esse possit? Non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut, cum ea, quæ supra enumeraui, in malis numerent, idem dicant semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic deleat insignis & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignissimus, inducant animum illa, quorum splendore capiuntur, vireis, valetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, neque multitudinis opinione, neque dolore, neque paupertate terreri, omniāque sibi in sese esse posita, neque esse quicquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam & alti viri: & eadem, quæ vulgus in malis & bonis numerare, concedi vltimo modo potest, quæ gloria commotus Epicurus exoritur. cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus. hic dignitate huius sententiæ capitur: sed numquam id diceret, si ipse se audiret. quid est enim, quod minus conueniat, quàm ut si, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat, Quàm hoc sua est, tum, cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia. Adducis me, ut tibi assentiar: sed tua quoque vide ne desideretur constantia. Quoniam modo? Quia legi tuum nuper quartum de finibus. in eo mihi videbare, contra Catonem differens, quomodo velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem & Peripateticos nihil præter verborum nouitatem interesse. quod si ita est, quid est causæ, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit satis magnam vim in virtute esse ad beatè viuendum, liceat inter Peripateticos dicere? Rem enim opinor spectari oportere, non verba. Tu quidem tabellis obsignatis agis mecum, & testificaris quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum aliis isto modo, qui legibus impositis disputant, nos in diem viuimus: quodcumque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. verum tamen, quoniam de constantia paullo antè diximus, non ego hoc loco id quaerendum puto, verumne sit quod Zenoni placuerit, quodque eius auditori Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset, sed, si ita esset, tum ut hoc totum beatè viuere in vna virtute poneret. Quare demus hoc sanè Bruto, ut sit beatus semper sapiens. quàm sibi conueniat, ipse viderit. gloria quidem huius sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, ut sit idem beatissimus: etsi Zeno Citæus, aduena quidam, & ignobilis, verborum opifex, insinuas se in antiquam philosophiam videtur. huius sententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio vsurpata est, ut nihil præter virtutem diceretur bonum. velut in Gorgia Socrates, cum esset ex eo quaesitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret? "Haud scio, inquit: numquam enim cum eo locutus sum. An tu? an aliter id scire non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatissime sit? An ego possum, cum ignorem quàm sit doctus, quàm vir bonus? Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos beatos, im-probos miseros. Miser ergo Archelaus? Certè, si iniustus. — Videturne omnem hic beatam vitam in vna virtute ponere? Quid verò in epitaphio? quo modo idem? "Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè viuendum conferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario pendere ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optimè viuendi ratio comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens,

sapiens, hic & nascentibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit & obœdierit præcepto illi veteri:

„ Neque enim lærabitur umquam, neque mærebit nimis,

„ Quod semper in seipso omnem spem reponet sui.

- 5 Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto, augustinusque fonte nostra omnis manabit oratio. Vnde igitur rectius ordiri possumus, quam à communi parente natura: quæ, quicquid genuit non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum à terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altius possunt, alia semper virent, alia
- 10 hieme nudata verno tempore tepefacta frondeſcunt: neque est vllum, quod non ita vi-geat interiore quodam motu, & suis quoque seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut bacas, omniaque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediens perfecta sint. facilius verò etiam in bestiis, quod his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perſpicitur poſſeſt. namque alias bestias nanteis aquarum incolas esse voluit: alias
- 15 volucres cælo frui libero: serpentis quasdam: quasdam esse gradientis: earum ipsarum partim soliugas, partim congregatas: immanis alias, quasdam autem ciures, nonnullas abditas, terræque tectas. atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. & ut bestiis aliud alij præcipui à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius. et si præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam
- 20 comparationem. humanus autem animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictum, comparari poſſeſt. Hic igitur, si est excultus, & si eius acies ita curata est, ut ne cæcetur erroribus: sit perfecta mens, id est absoluta ratio: quæ est idem, quod virtus. Et si id omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo gene-
- 25 re expletum atque cumulatum est, idque virtutis est proprium: certè omnes virtutis compotes, beati sunt. & hoc quidem mihi cum Bruto cõuenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi. quid enim deest ad beatè viuendum ei, qui confidit suis bonis: aut, qui diffidit, beatus esse qui potest: at diffidat necesse est, qui bona diuidit tripertito. qui enim poterit aut corporis
- 30 firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere: atqui nisi stabili & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. quid igitur eiusmodi istorum est: ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui glorianti cuidam mercatori, quod multas nauis in omnem oram maritimam dimississet, Non sanè optabilis ista quidem est, inquit, R V-
- 35 DENTIBVS APTA FORTVNA. An dubium est, quin nihil sit habendum in cogere, quod vita beata complectitur, si id possit amitti: nihil enim inueterascere, nihil exstingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit. nam qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit. volumus enim, eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum atque munitum, non ut paruo metu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens est dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine
- 40 metu is habendus est, non qui parum metuit, sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cum in adeundo periculo, tum in labore ac dolore patiundo, procul ab omni metu: atque hæc certè non ita se habent, nisi omne bonum in vna honestate consisteret. qui autem illam maxime optatam, & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut ad sit, aut ad esse possit multitudo malorum: quis autem poterit esse celsus & erectus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia parua ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita esse censebit: an Lacedæmonij Philippo minitanti per litteras se omnia, quæ conarentur, prohibitorum, quæ fuerunt num se esset etiam mori prohibitorum: vir is, quem quærimus, non multo
- 50 facilius tali animo reperietur, quam ciuitas vniuersa: Quid ad hanc fortitudinē, de qua

loquimur, temperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum: quid potest ad beatè viuendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine & à metu vindicet, temperantia cum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atquæ cum perturbationes animi miseram, sedationes autem vitam efficiant beatam: duplexque ratio perturbationis sit, quod ægritudo & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore lætitia gestiens, libidòque versentur: cum hæc omnia cum consilio & ratione pugnent: his tu tam grauibz concitationibus, tamque ipsis inter se dissidentibus atque distractis, quem vacuum, solum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? Atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atque etiã omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si verò gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At, quæ isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt. solum igitur bonum, quod honestum. Ex quo efficitur, honestate vna vitam contineri beatam. non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundanter licet esse miserrimum. An dubitas, quin præstans valetudine, viribus, forma, acerrimis, integerrimisque sensibus, adde etiam, si libet, pernecitatem & velocitatem: da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fueris, qui hæc habet, iniustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio atque nullo, dubitabisne eum miserum dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? Videamus, ne, vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. quod si ita est: ex bonis, quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erunt, honestum ex his effici nihil poterit. quo detractò, quid poterit beatum intelligi? Etenim quicquid est, quod bonum sit, id expectandum est. quod autem expectandum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est. quod si ita est, laudabile fit necesse est. bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt, quod sit honestum, id sit solum bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda sint. Omitto diuitias: quas, cum quiuis, quamuis indignus, habere possit, in bonis non numero. quod enim est bonum, id non quiuis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum, improborumque consensu excitatam. hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, quæ Euryclia laudat. Vlysi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea si bona ducemus, quid erit in philosophi grauitate, quam in vulgi opinione, stultorumque turba, quod dicatur aut grauius aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua vel producta dicunt, quæ bona isti. Dunt illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant. hi autem sine iis esse nullam putant: aut si sit beata, beatissimam certè negant. nos autem volumus beatissimam: id que nobis Socratica illa conclusio confirmatur. sic enim princeps ille philosophiæ differebat: Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talem eius esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam. affectus autem animi in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri: honesta ergo, quoniã laudabilis. ex quibus, bonorum beatam vitam esse, concluditur. Etenim, pro decorum atque hominum fidem, parumne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis & otij consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo eius esse placidissimam pacem? Vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate vlla, sine libidine, nonne beatus? At semper sapiens talis: semper igitur beatus. Iam verò qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæque sentit: refert autem omnia ad beatè viuendum. beata igitur vita laudabilis, nec quicquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atque hoc sic etiam

conclu-

concluditur: Nec in misera vita quicquam est prædicabile aut gloriandum, nec in ea, quæ nec misera sit, nec beata. & est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: vt Epaminondas,

„ Consiliis nostris laus est attonsa Laconum:

vt Africanus,

„ A sole exoriente, supra Meotî paludes,

„ Nemo 'st, qui factis me æquiparare queat.

Quod si est, sola beata vita glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est. nihil est enim aliud, quod prædicandum & præ se ferendum sit, quibus positis, intelligis quid sequatur. & quidem nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit honestum, certè fatebuntur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? Quid: cum fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miserâ vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? contrarium enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quam vim habeat libra illa Critolai: qui cum in alterâ lancem animi bona imponat, in alterâ corporis, & externa: tantum propendere illam boni lancem putet, vt terrâ & maria deprimat. Quid igitur ut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum, grauissimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantem cetera, & abiicientem, in virtute non beatam modò vitam, sed etiam beatissimam ponere? Quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequetur. nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futuræ ægritudinis sollicita expectatio. in quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo vt idem vincatur interdum, necesse est, nec putet ad se præceptum illud *Atrei* pertinere, *Æt. in ms. Antiquum p. Atrei.*

„ Proinde ita parent se in vita, vt vinci nesciant.

Hic autem vincitur, vt dixi: nec modò vincetur, sed etiam seruiet. at nos virtutem semper liberam volumus, semper inuictam. quæ nisi sunt, sublara virtus est. Atqui si in virtute satis est præsidij ad bene viuendum, satis est etiam ad beatè. satis est enim certè in virtute, vt fortiter viuamus: si vt fortiter, etiâ vt magno animo, & quidem vt nulla re vquam terreamur, semperque simus inuicti: sequitur, vt nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstat. ergo omnia profluenter, absolute, prosperè, igitur beatè. satis autè ad fortiter viuendum virtus potest. satis ergo etiam ad beatè. Etenim vt stultitia, etsi adepta est quod concupiuisset, numquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam vquam sui pœnitet. Similemne putas C. Lælij vnum consulatum fuisse, & cum quidem cum repulsa (etsi cum sapiens & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, populus à bono consule potius, quàm ille à vano populo repulsam fert): sed tamen, vtrum malles te, si potestas esset, semel, vt Lælium, consulem, an, vt Cinnam, quater: non dubito, tu quid responsurus sis. itaque video, cui committam. non quemuis hoc idem interrogare. responderet enim alius fortasse, se nò modò quattuor consulatus vni antepone, sed vnum diem Cinnæ multorum & clarorum virorū totis ætatibus. Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset: at Cinnæ collegæ sui consulis Cn. Octauij prædicti caput iussit, P. Craſsi, L. Cæſaris nobilissimorum hominū, quorum virtus fuerat domi, militiæque cognita: M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim: C. Cæſaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suauitatis, lepōris. Beatissime igitur, qui hos interfecit? minimè. mihi contrà non solum eo videtur miser, quòd ea fecit: sed etiâ quòd ita se gessit, vt ea facere ei liceret: cui peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Vtrum tandem beator C. Marius, tum, cum Cimbricæ victoriæ gloriâ cum collega Catulo communicauit, pæne altero Lælio: (nam hunc illi duco simillimū) an cum ciuili bello victor iratus necessariis Catuli deprecâtionibus nò semel respondit, sed sæpe, moriatur: In quo beator ille, qui huic nefariæ voci paruît, quàm is, qui tam sceleratè imperauit. nam cum ACCIPERE QUAM FACERE PRÆSTAT INIURIAM: tum morti iam ipsi ad-

uentanti paullulum procedere obuiâ, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis viri
interitu sex suos obruere cōsulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. Duode-
quadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum v. & xx. natus annos
dominatū occupasset. qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus præditâ, seruitute
oppressam tenuit ciuitatem? atquid de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptum ac-
cepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam, eumque in rebus gerendis, virum
acrem & industriam, eundem tamen maleficū natura, & iniustum. ex quo omnibus be-
ne veritatem intuitibus videri necesse est miserimum. ea enim ipsa, quæ concupierat,
ne tum quidem, cum omnia se posse censebat, consequēbatur. qui cum esset bonis parē-
tibus, atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradit) abudaretque &
æqualium familiaritatibus & consuetudine propinquorū, haberet etiam more Græciæ
quosdam adolēscēteis amore coniunctos, credebatur enim nemini: sed iis, quos ex fa-
miliis locupletū seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraherat, & quibus-
dam cōnuenis & ferè barbaris corporis custodiam committebat. Ita propter iniustam
dominatus cupiditatem, in carcerem quodam modo ipse se incluserat. quin etiam, ne
tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. ita fordido, ancillarique artifi-
cio regiæ virgines, vt tonsilriculæ, tondebant barbam & capillum patris. & tamen ab
iis ipsis, cum iam essent adultæ, ferrum remouit: instituitque, vt candentibus iugladium
putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. cumque duas vxores haberet, Aristoteli
machem ciuem suam, Doridem autem Locrensem: sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia
specularetur & perscrutaretur antè. & cum fossam latam cubiculari lecto circumdedit
tur, eiūque fossæ transitum ponticulo ligneo coniunxisset: eum ipsum, cum foreis cu-
biculi clauferat, detorquebat. idēque cum in communibus suggestis consistere nō au-
deret, contionari ex turri alta solebat. atque is cum pila ludere vellet (studiosè enim id
facitabat) tunicamque poneret, dolēscētulo, quem amabat, tradidisse gladium dici-
tur, hic, cum quidam familiaris iocās dixisset, Huic quidem certè vitam tuam commit-
tis, arisissētque adolēscens, vtrūque iussit interfici: alterum, quia viam demōstrauis-
set interimendi sui: alterum, quia id dictum risu approbauisset. atque eo factō sic do-
luit, vt nihil grauius tulerit in vita. quem enim vehemēter amaret, occiderat. Sic distra-
huntur in contrarias parteis impotentium cupiditates. cum huic obsecrasset sis, illi est
repugnandum. quanquam hic quidem tyrannus ipse indicauit, quam esset beatus. nam
cum quidam ex eius assentatoribus Damocles cōmemoraret in sermone copias eius, o-
pes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificētiā ædium regiarum, ne-
garētque vnquam beatiorē quenquam fuisse: Vísne igitur, inquit, o Damocle, quoniam
hec te vita delectat, ipse eādē degustare, & fortunā experiri meam: cum se ille cupere
dixisset: collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo,
magnificis operibus picto: abacōsque complureis ornauit argento, aurōque cælatō. tū
ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, cōsque ad nutum illius in-
tuentēis diligētē ministrare. adierant vnguenta, coronæ: incēdebantur odores: mēse
conquisitisimīs epulis exstuebantur. fortunatus sibi Damocles videbatur. in hoc me-
dio apparatu fulgentem gladium è lacunari seta equina appensum demitti iussit, vt im-
penderet illius beati ceruicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspicebat,
nec plenam artis argentum, nec manum porrigebat in mensam: iam ipsa defluebat co-
ronæ: denique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quod iam beatus nollet esse. Satisne
videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impēdat?
Atque ei ne integrum quidem erat, vt ad iustitiam remigraret, cuiusque libertatem &
iura redderet. iis enim se adolēscens improuida ætate irretierat erratis, eaque commi-
serat, vt saluus esse non posset, si sanus esse cœpisset. Quantopere verò amicitias deside-
raret, quarum infidelitatē extimescebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis: quorū
cum alterū vadē mortis accepisset, alter vt vadē suū liberaret, præstō fuisse ad horā
morti

actum in me. ut du-
rum nuntius, qui Apulum
exibat.

morti destinātam: Vtinam ego, inquit, tertius vobis amicus ascriberer. Quā hūc erat
 miserum carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari,
 homini præferim docto à puero, & artibus ingenuis erudito! musicorum verò perslu-
 diosum fuisse accepimus, poetā etiam tragicū: quā bonū nihil ad rem. in hoc enim
 5 genere nescio quo pacto magis, quam in aliis, suum cuique pulchrum est. adhuc ne-
 minem cognoui poetā (& mihi fuit cū Aquinio amicitia) qui sibi non optimus
 videretur. sic se res habet: te tua, me delectant mea. Sed vt ad Dionysium redeamus: om-
 ni cultu & victu humano carebat: vivebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris:
 10 arbitrabatur. Non ergo iam cum huius vita, quā tætrius, miserius, detestabilius exco-
 gitare nihil possum, Platonis, aut Archytæ vitam comparabo, doctorum hominum
 & planè sapientium. ex eadem vrbe humilem homunculum à puluere & radio excita-
 bo, qui multis annis pōst fuit, Archimede. cuius ego quæstor ignoratū ab Syracu-
 15 sanis, cū esse omnino negarent, septem vndique & vestitum vepribus & dumis in-
 dagauī sepulcrum. tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse
 inscriptos acceperam: qui declarabant, in summo sepulcro spheram esse positā cum
 cylindro. Ego autem cū omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Acraganas
 20 magna frequentia sepulcrorum) animaduerti columellam non multū è dumis emi-
 nentem: in qua inerat spheræ figura & cylindri. atque ego statim Syracusanis (erant au-
 tem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem. immisi
 25 cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. quō cū patefactus esset aditus,
 ad aduersābasim accessimus. apparebat epigramma exesis posterioribus partibus ver-
 siculorum, dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam docti-
 30 sima sui cuius vnus acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate di-
 dicisset. Sed redeat vnde aberrauit oratio. Quis est enim omnium, qui modicum mu-
 sis, id est cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui se non
 hunc mathematicum malit, quā illū tyrannum: si vitæ modum, actionemque quæ-
 35 rimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisque alebatur, cū oblectatione
 solleritæ, qui est vnus suauissimus pascus animorum: alterius, cædæ & iniuriis, cum
 40 & diurno & nocturno metu. Age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: que
 regna, quas opes studiis eorum, & delectationibus antepones? etenim quæ pars opti-
 ma est in homine, in ea situm esse necesse est illud, quod quæris, omnium optimum.
 quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius? eius bono fructum est igitur,
 45 si beati esse volumus. bonum autem mentis est virtus. ergo hac beatam vitam con-
 tineri necesse est. Hinc omnia, quæ pulchra, honesta, præclara sunt, vt suprā dixi, sed
 dicendum illud idem paulo vberius videtur, plena gaudiorum sunt. ex perpetuis au-
 tem, plenisque gaudiis cū perspicuum sit vitam beatam existere, sequitur vt ea exi-
 50 stat ex honestate. Sed ne verbis solum attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponē-
 da quædam quasi mouentia sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamque
 conuertant. Sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isque animo pa-
 rumper & cogitatione fingatur. primū ingenio eximio sit, necesse est. tardis enim
 55 mentibus virtus non facile committitur. deinde ad inuestigandam veritatem studio
 incitato. ex quo triplex ille animi fatus existit: vnus in cognitione rerum positus, & in
 explicatione nature: alter in descriptione expetendarū, fugiendarūque rerum: tertius
 60 in iudicando, quid cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum
 subtilitas differendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est
 sapientis animum cum his habitantem, pernoctantemque curis? cū totius munda-
 65 di motus, conuersioneque perspexerit, sideraque viderit innumerabilia cælo inhæ-
 rentia cum eius ipsius motu congruere certis infixis sedibus? septem alia suos quæque
 70 tenere cursus, multū inter se aut altitudine, aut humilitate distantia, quorum vagi

f. h. p. 22. Aquinio vobis
 notum in quodam libro
 cum aliquibus

id. Acraganas fuit
 v. h. h. h.

motus, rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant: Horum nimirum aspectus impulit illos veteres, & admonuit, ut plura quaererent. inde est indagatio nata: iniriatorum, & tanquam seminum, unde essent omnia orta, generata, concreta: quæque cuiusque generis vel inanimi, vel animati, vel muti, vel loquentis origo: quæ vita, quæ interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo atque mutatio: unde terra, & quibus librata ponderibus: quibus cavernis maria sustineat: in quam omnia delata gravitate medium mundi locum semper expetant: qui est idem infimus in rotundo. Hæc tractanti animo, & nocteis & dies cogitanti, existit illa à deo Delphis præcepta cognitio, ut ipsa se mens vitii exutâ, cognoscat, coniunctamque cum diuina mente esse sentiat, ex quo insatiabili gaudio compleatur. ipsa enim cogitatio de vi & natura deorum, studium incendit illius æternitatis imitandæ. neque se in breuitate vitæ collocatam putat, cum rerum causas alias ex aliis aptas, & necessitate nexas videt. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, mēsq̃ moderatur. Hæc ille intuens atque suspiciens, vel potius omnes partes, orâque circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate, humana, & ceteriora considerat: hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera, partēque virtutum: inuenitur, quid sit quod natura spectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, quod referenda sint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maxime efficitur, quod hæc disputatione agitur, ut virtus ad beatè viuendum sit seipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientiæ manat & funditur, quæ rem definit, genera dispergit, sequentia adiungit, perfectæ concludit, vera & falsa diiudicat, differendi ratio & scientia. ex qua cum summa utilitas existit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio & digna sapientiæ. Sed hæc otij. Transeat idem iste sapiens ad remp. tuendam, quid eo possit esse præstantius, cum prudentia utilitatem ciuium cernat, iustitia nihil in suam domum inde deriuat, reliquis utatur tot, tamque variis virtutibus: adiunge fructum amicitiarum, in quo à doctis positum est cum consilium omnis vitæ consentiens, & penè conspirans, tum summa iucunditas æ quotidiano cultu atque victu. quid hæc tandem vita desiderat, quo sit beator? cui refertur tot, tantisque gaudiis, fortuna ipsa cedat necesse est. quod si gaudere talibus bonis animi, id est virtutibus, beatum est, omneque sapientes iis gaudiis perfruantur, omnes eos confiteri beatos esse, necesse est. Etiamne in cruciatu atque tormentis? An tu me in viola putas, aut in rosa dicere? an Epicuro, qui tantummodò induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit: (quod quidem, ut habet se res, me tamen applaudente dicit,) nullum sapienti esse tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quam pro nihilo puto? cum præsertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate: hæc nostra honesta turpia irrideat, dicatque nos in vocibus occupatos, inaneis sonos fundere, neque quicquam ad nos pertinere, nisi quod aut læue, aut asperum in corpore sentiat: Huic ergo, ut dixi, non multum differenti à iudicio ferarum, obliuisci licebit sui: & tum fortunam contemnere, cum sit omne & bonum eius, & malum in potestate fortunæ: tum dicere se beatum in summo cruciatu atque tormentis, cum constituerit non modò summum malum esse dolorem, sed etiam solum: nec verò illa sibi remedia compararit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationē, consuetudinēque patiendæ, præcepta fortitudinis, duritiæ virilem: sed vna se dicat recordatione acquiescere præteritarum voluptatum: ut si quis æstuans, cum vim caloris non facile patiat, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse: non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates: sed cum is dicat semper beatum esse sapientem, cui dicere hoc, si sibi cōstare vellet, non liceret: quidnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis duendum, quod honestate careat, existimant? Me quidem auctore etiam Peripatetici, veteresque Academici balbutire desinant aliquando, aperteque, & clara voce audeant dicere,

F. in antiquo, apertæ.

dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. sint enim tria genera bonorum, ut iam à laqueis Stoicorum, quibus usum me pluribus, quam soleo, intelligo, recedamus: sint sanè illa genera bonorum, dum corporis, & externa iaceant humi, & tantummodo, quia sumenda sunt, appellantur bona: alia autem diuina illa, longè, latè, & se pandant, cælumque contingant. ea qui adeptus sit, cur eum beatum modò, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extimescet? is enim huic maxime sententiæ repugnat. nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contraque ægritudinem & reliquas animi perturbationes satis esse videmur superiorum dierum disputationibus armati & parati. Dolor esse videtur acerrimus virtuti aduersarius. is ardenteis facieis intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis & constantis viri vita cedit? Quàm turpe, o dii boni. Pueri Spartiæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantibus pugnis, calcibus, vnguibus, morsu denique, ut exanimarentur prius, quam se victos faterentur. Quæ barbaria India vastior, aut agrestior? in ea tamen gente primum ij, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucafi niueis, hiernalinque vim perferunt sine dolore: cumque ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur. mulieres verò in India, cum est cuiusque earum vir mortuus, in certamen, iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit. plures enim singulis solent esse nuptæ. quæ est victrix, ea læta prosequentibus suis, vnà cum viro in rogum imponitur: illa victa discedit. Numquam naturam mos vinceret. est enim ea semper inuicta. sed nos vmbis, deliciis, otio, languore, desidia animum infecimus: opinionibus, maloque more delinitum molliuimus. Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauis erroribus, quamuis carnificinam prius subierint, quam ibim, aut aspidem, aut selem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, poenam nullam recusent. de hominibus loquor. Quid bestiarum? non frigus, non famem, non montiuagos, atque siluestreis cursus, lustrationesque patiuntur? non pro suo partu ita propugnant, ut vulnera excipiant: nullus impetus, nullus ictus reformidant: Omitto, quæ perferat, quæque patiatur ambitiosi honoris causa: laudis studiosi, gloriæ gratia: amore incensi, cupiditatis. Plena vita exemplorum est. sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, vnde desexit. Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam profecuta, cum tortoris os viderit, consistet: virtutibusque omnibus sine vlllo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra foreis (ut antè dixi) limenque carceris.

quid enim ea foedius, quid deformius sola relicta, comitatu pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita coherere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiuersari non sinent, secumque rapiunt ad quæcunque ipsæ dolorem, cruciatumque ducentur. sapientis est enim proprium, nihil, cuius pœnitere possit, facere, nihil inuitum: splendide, constanter, grauius, honestè omnia: nihil ita expectare, quasi certò futurum: nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum ac nouum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudiciis. quo quid sit beatus, mihi certè in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est: qui cum finem bonorum esse senserint, cõgruere naturæ, cumque ea cõuenienter viuere: cum id sit in sapientis situm non officio solum, verum etiam potestate: sequatur necesse est, ut, cuius in potestate summum bonum, in eiusdem vita beata sit. ita sit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissimè de beata vita dici putem, & quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. Melius quidè afferre nihil possum: sed à te impetrare libenter velim, nisi molestum sit, quoniã te nulla vincula impediunt vilius certe disciplinæ, libæque ex omnibus quodcunque te maxime specie veritatis mouet: quod paullo antè Peripateticos, veteremque Academiã hortari videbare,

ut sine retractatione liberè dicere auderent, sapientis esse semper beatissimos, id velim
 audire, quemadmodum his putes consentaneū esse id dicere. multa enim à te cōtra istam
 sententiam dicta sunt, & Stoicorū ratione conclusa. Utamur igitur libertate: qua no-
 bis solis in philosophia licet vti, quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in om-
 neis partibus, ut ab aliis possit ipsa per sese nullius auctoritate adiuncta iudicari. & quo-
 niam videris hoc velle, ut quæcumque dissentientiū philosophorum sententiā de finibus
 sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij: quod quidem Carneadem disputa-
 re solitus acceperimus: sed id, ut contra Stoicos, quos studioissimè semper refellebat,
 & contra quorum disciplinam ingeniū eius exarserat: nos illud quidem cum pace age-
 mus. Si enim Stoici sineis bonorum rectè posuerunt, confecta res est. necesse est semper
 beatum esse sapientem. Sed quæramus vnamquamque reliquorū sententiam, si fieri po-
 test, ut hoc præclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententiis & discipli-
 nis conuenire. Sunt autem hæc de finibus, ut opinor, retentæ, defensæque sententiæ: pri-
 mum simplices quattuor: nihil bonum, nisi honestum, ut Stoici: nihil bonum, nisi volu-
 ptatem, ut Epicurus: nihil bonum, nisi vacuitatē doloris, ut Hieronymus: nihil bonum,
 nisi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos
 differebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta, tria genera bonorum, maxima animi, secun-
 da corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo veteres Academici secus. Volupta-
 tem cum honestate Clitomachus & Callipho copulauit. indolentiam autem honestati
 Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæc sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant.
 nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum euauerunt. Hi quid
 possint obtinere, videamus, omisissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam.
 & Peripateticorum quidem explicata causa est, præter Theophrastum, & siqui illum
 secuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere,
 quod ferè faciunt, ut gravitatem, dignitatēque virtutis exaggerent, quam cum ad ex-
 lum extulerint, quod facere eloquentes homines copiosè solent: reliqua ex collatio-
 ne facile est contere atque contemnere. nec enim licet iis, qui laudem cum dolore
 petendam esse dicunt, negare eos esse beatos, qui illam adepti sunt. quamquam enim
 sint in quibusdam malis: tamen hoc nomen beati longè & latè patet. nam ut quæstuo-
 sa mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera om-
 nis tempestatis calamitate semper vacet, sed si multo maiore ex parte extet in vtraque
 felicitas: sic vita, non solum si vndique referta bonis est, sed si multo maiore & gra-
 uiore ex parte bona propendunt, beata rectè dici potest. Sequitur igitur horum ratio-
 ne vel ad supplicium beata vita virtutem, cumque ea descender in taurum, Aristote-
 le, Xenocrate, Speusippo, Polemone auctoribus: nec eam minimis blandimentis corru-
 pta deseret. eadem Callipho erit, Diodorūque sententiā: quorum vterque honesta-
 tem sic completitur, ut omnia, quæ sine ea sint, longè & retrò ponenda censent. reliqui
 habere se videntur angustius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & siqui sunt, qui
 disertum illum Carneadem eurent defendere. nemo est enim, quin eorum bonorum
 animus putet esse iudicem, cumque condoceriat, ut ea, quæ bona, malæ videantur,
 possit contemnere. nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi & Carneadis
 causa, & hercle omnium reliquorum. quis enim parum est contra mortem, aut dolo-
 rem paratus? Ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptariū dicimus. Quid
 is tibi mortēne videtur, an dolorem timere, qui eum diem, quo moritur, beatum ap-
 pellat: maximisque doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria & re-
 cordatione confutat? nec hoc sic agit, ut ex tempore quasi effurire videatur. de morte
 enim ita sentit, ut, dissoluto animante, sensum extinctum putet: quod autem sensu ca-
 reat, nihil ad nos id iudicet pertinere. item de dolore certa habet, quæ sequatur: quorum
 magnitudine breuitate consolatur, longinquitatem leuitate. Quid tandem? isti gran-
 diloqui contra hæc duo, quæ maximè angunt, melius se habent, quam Epicurus? an ad
 cetera,

cetera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non paupertatem extimescit? neque tamen non quisquam philosophum. Hic verò ipse quàm paruo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditate afferunt, ut amor, ut ambitioni, ut quotidianis sumtibus copiarum suppetant: cum procul ab iis omnibus rebus absit, cur pecuniæ magnopere desideret, vel potius curet omnino? an Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates philosophi non poterunt? Illius epistola fertur his verbis: *Anacharsis Hanni-
nifalutem.* " Mihi amictus est, Scythicum tegmen: calciamentum, solorum callum: cu-
" bile, terra: pulmentum, fames: lacte, caseo, carne vescor. quare ut ad quietum me li-
" cet venias. munera autem ista, quibus deliciaris, vel ciuibus tuis, vel diis immortalibus dona. — Omnes ferè philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates, in pompa cum magna vis auri argentique ferretur, Quàm multa non desidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: adduxit legatos ad cenam in Academiam. iis apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogaret eum, cui numerari iuberet: Quid vos hesternæ, inquit, cenula non intellexistis, me pecunia non egere: quos cum tristiores vidisset, x x x minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At verò Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret siquid sibi opus esset: Nunc quidem paullulum, inquit, à sole absis. Offecerat videlicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunæque superaret: sibi nihil deesse, illi nihil satis umquam fore: se eius voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset, suas cum consequi nullo modo posse. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen: partim esse naturales & necessarias: partim naturales & non necessarias: partim neutrum: necessarias satiari posse pæne nihilo: diuitias enim naturæ parabiles esse. secundum autem genus cupiditatum nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. tertias, quod essent planè inanes, neque necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiicias putauit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, hæcque voluptates singillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam. nam & obscenas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facileis, communis, in medio sitas esse dicunt: easque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisque abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit, prodesse nunquam. totumque hoc de voluptate sic ille præcepit, ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expetendamque putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaque hac visum compensatione sapientem, ut voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat maiorem efficientem voluptatem: omninoque iucunda, quanquam sensu corporis indidentur, ad animum referri tamen. quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentit voluptatem: animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere finire: ita perpetuas & contextas voluptates in sapiente fore semper, cum expectationi speratarum, perceptarum memoria iungeretur. Atque iis similia ad victum etiam transferuntur, extenuanturque magnificencia, & sumtus epularum, quod paruo cultu natura contenta sit. etenim quis hoc non videt, de sideriis ista condiri omnia? Darius in fuga, cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit umquam se bibisse iucundius. numquam videlicet sitiens biberat: nec esuriens Ptolemæus ederat. cui cum peregrinanti, comitibus non consecutis, cibus in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Socra-

For. Anacharsis non legitur non iniquum.

*id. Socrates, hoc Anacharsis, si expectatio de-
trahatur, ut dicitur Vico-
ry, melior lecta erit, si
memoria legatur, pro
memoria.*

tem ferunt, cum usque ad vespertum contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret: respondisse, se, quo melius cenaret, obsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in Phiditiis nonne videmus? ubi cum tyrannus cenauisset Dionysius, negavit se iure illo nigro, quod cenæ caput erat, delectatum. tum is, qui illa cokerat, Minime mirum, inquit, condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis. his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ coniunguntur. Atque hoc non ex hominum more solum, sed etiam ex bestiis intelligi potest, quæ, ut quicquid obiectum est, quod modò à natura non sit alienum, eo contentæ non querunt amplius. Ciuitates quædam vniuersæ, more doctæ, parsimonia delectantur, ut de Lacedæmoniis paulo antè diximus. Perfarum à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quicquam, præter nasturtium. quamquam, si quædam etiam suauiora natura desideret, quam multa ex terra, arboribusque gignuntur cum copia facili, tum suauitate præstantia? adde siccitatem, quæ consequitur hanc continentiam in victu. adde integritatem valetudinis. confer sudentes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boues. tum intelliges, qui voluptatem maxime sequantur, eos minime consequi: iucunditatemque victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cum cenauisset apud Platonem, eoque cõuiuo admodum delectatus esset, vidissetque eum postridie, dixisse, Vestræ quidem cenæ non solum in præsentia, sed etiam postero die iucundæ sunt. Quid, quod ne mente quidem rectè uti possumus multo cibo & potione completi? est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptum est his ferè verbis: " Quò cum venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Siracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec vniquam pernoctare solum, ceteraque, quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur vniquam, moderatus verò multo minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? Quo modo igitur iucunda vita potest esse, à qua absit prudentia, absit moderatio? Ex quo Sardanapali opulentissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

„ Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido

„ Hausit at illa iacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bouis, non in regis sepulcro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutius habebat, quam fruebatur. Cur igitur diuitiæ desiderantur? aut ubi paupertas beatos esse non sinie? In signis, credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum nostra in vrbe summa in publico copia. quæ qui priuatim habent: nec tam multa, & rarò vident, cum in sua rura venerint. quos tamen pungit aliquid, cum illa vnde habeant, recordantur. Dies me deficiet, si velim paupertatis causam defendere. aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio sapientem beatum esse prohibebit? Vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc quæ expetitur gloria, molestiæ habeat, quam voluptatis. Leuculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia est, insusurrantisque alteri, Hic est ille Demosthenes. quid hoc leuius? at quantus orator? sed audiat alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur nec gloriam popularem ipsam per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. " Veni Athenas, inquit Democritus, neque me quisquam ibi agnouit. " Constantem hominem, & grauem, qui gloriatur, à gloria se auisse. An tibicines, isque, qui fidibus vtuntur, suo, non multitudinis arbitrio cantus numerosque moderantur: vir sapiens, multo arte maiore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quicquam stultius, quam quos

F. v. l. scribendum est
nae.

id. abest à veteri non

quos singulos, sicut operarios, barbarosque contemnas, eos aliquid putare esse vniuersos? Ille verò nostras ambitiones, leuitatesque contemnet, honorisque populi, etiam vltro delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequam poenitere cœper, contemnere. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro. vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quòd, cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt, " Nemo de nobis vnus excellat, sed, si quis exiterit, alio in loco, & apud alios sit. — An hoc non ita fit omni in populo: nōne omnem exsuperantiam virtutis oderunt? Quid? Aristides (malo enim Græcorum, quàm nostra proferre) nōne ob eam causam expulsus est patria, quòd preter modum iustus esset? quantis igitur molestiis vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid est enim dulcius otio literato: iis dico litteris, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipso mundo cælum, terras, maria cognoscimus. Contemto igitur honore, contemta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? Exsiliū, credo, quod in maximis malis ducitur. id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quàm sit ea contemnenda, paulo antè dictum est. sin abesse à patria miserum est, plenæ miserorum provincie sunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At mutantur bonis exsules. Quid tum: parūne multa de toleranda paupertate dicuntur? iam verò exsiliū, si rerum naturam, nō ignominiam nominis, quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differat: in quæ ætates suas philosophi nobilissimi consumserunt, Xenocrates, Crantor, Arcefilas, Lacedæ, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Pangæus, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius: innumerales alij: qui semel egressi, nūquam domum reuertèrè. At enim non erit sine ignominia. Ignominia afficere poterit sapientem: de sapiente enim est hæc omnis oratio, cui iure id accidere non possit. nam iure exsulantem consolari non oportet. postremo ad omne casus facillima ratio est eorū, qui ad voluptatē ea referunt, quæ sequuntur in vita, vt, quocunque hæc loco suppeditur, ibi beatè queant viuere. Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest,

Patria est, vbiunque est bene.

Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem se esse diceret, Mundanum, inquit, totius enim mundi se incolam & ciuem arbitrabatur. Quid? T. Albucius nōne animo æquissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in rep. quiescens, Epicuri legibus paruisset. qui enim beator Epicurus, quòd in patria vivebat, quàm Metrodorus, quòd Athenis? an Plato Xenocratem vinebat, aut Polemo Arcefilam, quo esset beator? Quanti verò ista ciuitas æstimanda est, ex qua boni sapientesque pelluntur? Demaratus quidem Tarquinij regis nostri pater tyrannum Cypsellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit: ac liberos procreauit. num stultè anteposuit exsiliij libertatem domesticæ seruituti? Iam verò mortuus animi, sollicitudines, ægritudinesque obliuione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. ex quo effici putat ille, quod quærimus, vt sapiens semper beatus sit. Etiamne, si sensibus carebit oculorum, si aurium? Etiam, nam ista ipsa contemnit. primū enim, horribilis ista cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? cum quidam etiam disputent ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem aspectu percipiuntur, ea non versari in oculorum vlla iucunditate. vt ea, quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, vbi sentimus, parte versantur: in oculis tale nihil fit. Auius accipit quæ videmus. animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur aspectus. Loquor autem de docto homine & erudito, cui viuere est cogitare. sapientis enim cogitatio non fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat: nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paullo obsecrari, sed non absurda sententia est: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur, Quid agitis, inquit?

an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu, nec priuato, nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum compleri consultoribus solitam accepimus: cum, quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis Cn. Aufidius prætorius, & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus decrat, & Græcam scribebat historiā, & videbat in litteris. Diodorus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit. is verò, quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assidue, quàm antea, versaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more vteretur, cumque ei libri nocteis & dies legerentur, quibus in studiis oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discitentibus, unde, quò, quàmque lineam scriberent. Aselepiadem ferunt non ignobilem medicum, & philosophum, cum quidam quæreret quid ei cecitas attulisset, respondisse, vno vi puerò esset comitator. vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis, quotidie: sic cæcitas ferri facile possit, si non desint subsidia valetudinum. Democritus luminibus amissis alba scilicet & atra discernere non poterat: at verò bona, mala: æqua, iniqua: honesta, turpia: vtilia, inuitia: magna, parua poterat: & sine varietate colorum licebat viuere beatè: sine notione rerum non licebat. atque hic vir impediri animi etiam aciem aspectu oculorū arbitratur: & cum alij sæpe, quod esset ante pedes, non viderent, ille in infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerū cæcum fuisse. at eius picturam, non potestis videmus. quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarū non ita ab eo expictus est, vt, quæ ipse non viderit, nos vt videremus effecirit: Quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatē, aut cuiquam docto defuisse vnquā arbitramur: aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus, agros & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique diuinæ delectationi toto se animo dedidissent? Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poetæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cum immanem, ferūque finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, cuiusque laudantem fortunas, quòd, quā vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingeret. Rectè hic quidem. nihilo enim erat ipse Cyclops, quem aries ille, prudentior. In surditate verò quidnam est malū? erat surdaster M. Crassus: sed alius molestius, quòd male audiebat, etiam si, vt mihi videbatur, iniuria. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci Latine: ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnēque item nos in iis linguis, quæ non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem citharædi non audiunt. ne stridorem quidem serræ tum, cum acuitur: aut grinitum, cum iugulatur sus: nec, cum quiescere volunt, stremitum murmurantis maris. & si cantus eos fortè delectant, primū cogitare debent, antequam hi sint inuenti, multos beatè vixisse sapienteis: deinde multo maiorem percipi posse legendis his, quàm audiendis, voluptatem. tum, vt paullo antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculorum. etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requirit. Congerantur in vnum omnia: vt idem oculis & auribus captus sit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primū per se ipsi plerumque consuecunt hominem: dein si fortè longinquitate producti, vehementius tamen torquent, quàm vt causa sit conferantur: quid est tandem, dii boni, quod laboremus? portus enim præstò est, quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lyfismacho mortem minitanti, Magnum verò, inquit, effecisti, si cantharidis vim consecutus es. Paulus Persæ deprecanti ne in triumpho duceretur, In tua id, inquit, potestare est. Multa primo die, cum de ipsa morte quæreremus, non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. mihi quidem in vita, seruanda videtur illa

lex,

Tuscul. vide num aptat sit
quiritare

1d. Falcatz noster præter
curat, legendum putabit
Opici, quoniam molestus est
morsus.

lex, quæ in Græcorum conuiujs obtrinetur: A VT BIBAT, inquit, A VT ABEAT: & re-
 cte, aut enim fruatur aliquis pariter cū alijs voluptate potandi: aut, ne sobrius in vinolē-
 tiā vinolentorū incidat, ante discedat. sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiēdo
 relinquant. Hæc eadē, quæ Epicurus, totidē verbis dicit & Hieronymus. Quod si ij philo-
 5 sopher, quorum ea sententia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat, omne, quod honestum
 nos, & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam, & inanis vocis sono decoratum esse
 dicunt, & tamen semper beatum esse censent sapientem: quid tandem à Socrate & Pla-
 tone, perfectissimisque philosophis faciendum putes? quorum alij tantam præstantiam in bo-
 nis animi esse dicunt, vt ab his corporis, & externa obsecrentur. alij autem hæc ne bona
 10 quidem ducunt: in animo reponunt omnia. quorum controuersiam solebat tanquā ho-
 norarius arbiter iudicare Carneades. nam cū, quæcunque bona Peripaterici, eadem
 Stoicis commoda viderentur, neque tamen Peripaterici plus tribuerent diuitijs, bonæ va-
 letudini, ceterisque rebus generis eiusdem, quàm Stoici: cū ea re, non verbis pondera-
 rentur, causam esse dissendi negabat. Quare hūc locum ceterarum disciplinarum phi-
 15 losophi quemadmodum obtinere possint, ipsi viderint. mihi tamen gratum est, quod de
 sapientium perpetua bene viuendi facultate dignum quiddam philosophorum voce
 profiterentur. Sed quoniam manē est eundem, has quinque dierum disputationes memo-
 ria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturum arbitror. vbi enim melius vti
 possumus hoc, cuiusmodi est, otio: ad Brutūque nostrum hos libros alteros quinque
 20 mittemus: à quo non modò impulsus sumus ad philosophicas scriptiones, verū etiam la-
 cessimus in quo quantum ceteris profuturi simus, non facillè dixerimus: nostris quidem a-
 cerbissimis doloribus, variisque, & vndique circumfusis molestiis alia nulla potuit inue-
 niri leuatio.

Finis dicuntur attamen boni per

D. S. philosophi ad hunc locum in antiquo.

25 M. TVLLII CICERONIS DE NATURA
 DEORVM AD MARCVM BRVTVM
 LIBER PRIMVS.

30 **M**ultæ res in philosophia nequaquam satis adhuc explicatæ sunt,
 tum perdifficilis, Brute, quod tu minimè ignoras, & perobscura quæ-
 stio est de natura deorum: quæ & ad agnitionem animi pulcherrima
 est, & ad moderandam religionem necessaria. De qua tam variæ sunt
 doctissimorum hominum, tamque discrepantes sententiæ, vt magno
 argumento esse debeat, causam, id est principium philosophiæ, esse
 35 scientiam: prudentēque Academicos à rebus incertis assensionem cohibuisse. Quid est
 enim temeritate scēdius? aut quid tam temerarium, tamque indignum sapientis grauita-
 te atque constantia, quàm aut falsum sentire, aut quod non satis exploratè perceptum sit
 & cognitum, sine vlla dubitatione defendere? Velut in hac quæstione plerique, quod max-
 imè verisimile est, & quod omnes duce natura vehimur, deos esse dixerunt: dubitare se
 40 Protagoras: nullos esse omnino Diagoras Melius & Theodorus Cyrenaicus putauerunt.
 Qui verò deos esse dixerunt, tāta sunt in varietate ac dissensione cōstituti, vt molestum sit
 eorum numerare sententias. Nam & de figuris deorum, & de locis atque sedibus, &
 de actione vitæ multa dicuntur: de quæ his summa philosophorum dissensione certatur.
 Quod verò maximè rem, causamque continet, est vtrum nihil agant, nihil moliantur, ab
 45 omni curatione & administratione rerum vacent: an contrā ab his & à principio omnia
 facta & constituta sint, & ad infinitum tempus regantur atque moueantur: de quo in pri-
 mis magna dissensio est: eaque nisi diiudicatur, in summo errore necesse est homines, at-
 que in maximarum rerum ignoratione versari. Sunt enim philosophi, & fuerunt, qui om-
 ninio nullam habere censerent humanarum rerum procuracionem deos. quorum si
 50 vera sententia est, quæ potest esse pietas: quæ sanctitas: quæ religio: Hæc enim omnia pu-
 NN ij

Ita legatur enim. ut magis no arguendum esse debeat presentem. Quod si autem hæc res in incertis assensionem cohibuisse.

Id. venimus

re & castè tribuenda deorum numini ita sunt, si animaduertuntur ab his, & si est aliquid à diis immortalibus hominū generi tributū. sin autem dii nec possunt nos iuuare, nec volunt, nec curant omnino, nec quid agamus, animaduertunt, nec est quod ab his ad hominum vitam permanare possit: quid est, quòd vllis diis immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ virtutes, ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est: quibus sublatis, perturbatio vitæ sequitur, & magna confusio. Atque haud scio, an pietate aduersus deos sublata, fides etiam, & societas humani generis, & vna excellentissima virtus iustitia tollatur. Sunt autem alij philosophi, & hi quidem magni, atque nobiles, qui deorum mente atque ratione omnem mundum administrari & regi censeant: neque verò id solū, sed etiam ab iisdem vitæ hominum consuli & prouideri. nam & fruges & reliqua, quæ terra pariat, & tempestates, ac temporum varietates, cælique mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubescant, à diis immortalibus tribui generi humano putant: multaque, quæ dicuntur in his libris, colligunt: quæ talia sunt, vt ea ipsa dii immortales ad vsum hominum fabricati pæne videantur. Contra quos Carneades ita multa disseruit, vt excitaret homines non socordeis ad veri inuestigandi cupiditatem. Res enim nulla est, de qua tantopere non solū indocti, sed etiam docti dissentiant. quorum opiniones cum tam variæ sint, tamque inter se dissidentes: alterum fieri profectò potest, vt earum nulla: alterum certè non potest, vt plus vna vera sit. Qua quidem in causa & benevolos obiurgatores placare, & in uidos vituperatores confutare possumus, vt alteros reprehendisse pœniteat, alteri se didicisse gaudeant. nam qui admonent amicè, docendi sunt: qui inimicè inestantur, repellendi. Multum autem fluxisse video de libris nostris, quos complureis breui tempore edidimus, variūque sermonem, partim admirantium, vnde hoc philosophandi nobis subitò studium extitisset: partim, quid quaque de re certi haberemus, scire cupientium. Multis etiam sensi mirabile videri, eam nobis potissimū probatam esse philosophiā, quæ lucem eriperet, & quasi noctem quandam rebus offunderet: defertæque disciplinæ, & iam pridem relicte patrociniū nec opinatum à nobis esse susceptum. Nos autem nec subitò cœpimus philosophari, nec mediocrem à primo tempore ætatis in eo studio operam, curamque consumimus: & cum minimè videbamur, tum maxime philosophabamur: quod & orationes nostræ declarant referre philosophorum sententis: & doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra floruit: & principes illi Diodotus, Philo, Antiochus, Posidonius, à quibus instituti sumus. Et si omnia philosophiæ præcepta referuntur ad vitam, arbitramur nos & publicis, & priuatis in rebus ea præstitisse, quæ ratio & doctrina præscripserit. sin autem quis requirit, quæ causa nos impulerit, vt hæc tam serò litteris mandarem, nihil est, quod expedire tam facili possumus. Nam cum otio langueremus, & is esset reip. status, vt eam vnus consilio atque cura gubernari necesse esset: primū ipsius reip. causâ philosophiam nostris hominibus explicandam putaui, magni existimans interesse ad decus & ad laudem ciuitatis res tam grauis, tamque præclaras Latinis etiam litteris contineri. Eoque me minus instituti mei pœnitet, quòd facile sentio, quàm multorum non modò discendi, sed etiam scribendi studia commouerim. Complureis enim Græcis institutionibus eruditū, ea, quæ didicerant, cum ciuib. suis communicare non poterant, quòd illa, quæ à Græcis acceperant, Latine dici posse diffiderent. Quo in genere tantum profecisse videmur, vt à Græcis ne verborum quidem copia vinceremur. Horrata est etiam, vt me ad hæc conferrem, animi ægritudo, fortunæ magna & graui commota iniuria: cuius si maiorem aliquam leuationem reperire potuissem, non ad hanc potissimū confugissem. ea verò ipsa nulla ratione melius frui potui, quàm si me non modò ad legendos libros, sed etiam ad totam philosophiam pertractandam dedissem. Omnes autem eius partes, atque omnia membra tum facillimè noscuntur, eum totæ quæstiones scribendo explicantur. Est enim

enim admirabilis quædam continuatio, seriisque rerum, ut alia ex alia nexa, & omnes inter se aptæ, colligatæque videantur. Qui autem requirunt, quid quaque de re ipsi sentiamus, curiosius id faciunt, quam necesse est. non enim tam auctoritatis in disputando, quam rationis momenta querenda sunt. Quinetiam obest plerumque iis, qui discere volunt, auctoritas eorum, qui se docere profitentur. Desinunt enim suum iudicium adhibere: id habent ratum, quod ab eo, quem probant, iudicatum vident. Nec verò probare soleo id, quod de Pythagoricis accepimus, quos ferunt, siquid affirmarent in disputando, cum ex iis quereretur, quare ita esset, respondere solitos, IPSE DIXIT. Ipse autem, erat Pythagoras. tantum opinio præiudicata poterat, ut etiam sine ratione valeret auctoritas. Qui autem mirantur, nos hanc potissimum disciplinam securos, his, quatuor Academicis libris satis responsum videtur. Nec verò desertarum, relictarumque rerum patrocinium suscepimus: non enim hominum interitu sententiæ quoque occidunt, sed lucem auctoris fortasse desiderant: ut hæc in philosophia ratio contra omnia dissendendi, nullamque rem aperte iudicandi, profecta à Socrate, repetita ab Arcesila, confirmata à Carneade, usque ad nostram viguit aetatem: quam nunc propemodum orbâ esse in ipsa Græcia intelligo. Quod non Academiæ vitio, sed tarditate hominum arbitror contigisse. Nam si singulas disciplinas percipere magnû est, quanto maius omneis: quod facere iis necesse est, quibus propositum est, veri reperiendi causa, & contra omneis philosophos, & pro omnibus dicere. cuius rei tantæ, tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. Nec tamen fieri potest, ut, qui hac ratione philosophentur, ij nihil habeant, quod sequantur. Dictum est hac de re alio loco diligentius: sed quia nimis indociles quidam, tardique sunt, admonendi videntur sæpius. Non enim sumus ij, quibus nihil verum esse videatur: sed ij, qui omnibus veris falsâ quædam adiuncta esse dicamus, tanta similitudine, ut in iis nulla insit certa iudicandi & assentiendi nota. Ex quo existit & illud, multa esse probabilia: quæ quanquam non perciperentur, tamen quia visum haberent quandam insignem & illustrem, his sapientis vita regeretur. Sed iam, ut omni me invidia liberem, ponam in medio sententias philosophorum de natura deorum. Quo quidem loco convocandi omnes videntur, qui, quæ sit earum vera, iudicent. Tum demum mihi proæx Academia videbitur, si aut consenserint omnes, aut erit inuentus aliquis, qui quid verum sit, inuenerit. Itaque mihi libet exclamare, ut Staius in Synephebis: *Fuit enim, ut ille*

Pro deûm, popularium omnium adolescentium

Clamo, postulo, obsecro, oro, ploro, atque imploro fidem.

non leuissima de re, ut queritur ille fieri in ciuitate facinora capitalia,

Ab amico amante argentum accipere meretrix non vult:

sed ut adsint, cognoscant, animaduertant quid de religione, pietate, sanctitate, cetero moribus, fide, iureiurando: quid de templis, delubris, sacrificiisque sollennibus, quid de ipsis auspiciis, quibus nos præsumus, existimandum sit. hæc enim omnia ad hanc de diis immortalibus questionem referenda sunt. Profecto eos ipsos, qui se aliquid certi habere arbitrantur, addubitare coget doctissimorum hominum de maxima re tanta dissensio. quod cum sæpe aliàs, tum maximè animaduerti, cum apud C. Cottam familiarem meum accuratè sanè, & diligenter de diis immortalibus disputatum sit. Nam cum feriis Latinis ad eum ipsius rogatu, accessitque venissem, offendi cum sedentem in exhedra, & cum C. Velleio senatore disputantem: ad quem tum Epicurei primas ex nostris hominibus deferebant. Aderat etiam Q. Lucilius Balbus, qui tantos progressus habebat in Stoicis, ut eum excellentibus in eo genere Græcis compararetur. Tum ut me Cottâ vidit, Peropportunè, inquit, venis. oritur enim mihi magna de re altercatio cum Velleio, cui pro tuo studio non est alienum te interesse. Atqui mihi quoque videor, inquam, venisse, ut dicis, opportunè. tres enim trium disciplinarum principes conuenis. M. enim Piso si adesser, nullius philosophiæ, earum quidem, quæ in honore

sunt, vacaret locus. Tum Cotta, si, inquit, liber Antiochi nostri, qui ab eo nuper ad
 hunc Balbum missus est, vera loquitur, nihil est, quod Pisonem familiarem tuum de-
 sideres. Antiocho enim Stoici cum Peripateticis re consentire videntur, verbis discrepare.
 quo de libro velim scire Balbe quid sentias. Egone? inquit ille. miror, Antiochum,
 hominem in primis acutum non vidisse, interesse plurimum inter Stoicos, qui honesta
 à commodis non nomine, sed genere toto disungerent: & Peripateticos, qui honesta
 commiscerent cōmodis: ut ea inter se magnitudine, & quasi gradibus, nō genere differ-
 rent. hæc enim est non verborum parua, sed rerum permagna dissensio. Verum hæc a-
 liās. nunc quod cœpimus, si videtur. Mihi verò, inquit Cotta, videtur. sed ut hic, qui
 interuenit me intuens, ne ignoret qua de re agatur, de natura agebamus deorū. quæ cūm
 mihi videretur perobscura, ut semper videri solet, Epicuri ex Velleio sciscitabar sen-
 tentiam. Quamobrem, inquit, Vellei, nisi molestum est, repete quæ cœperas. Repe-
 tam verò: quanquam non mihi, sed tibi hic venir adiutor. ambo enim, inquit arridens,
 ab eodem Philone nihil scire didicistis. Tum ego, Quid didicerimus, Cotta viderit:
 tu autem nolo existimes me adiutorem huic venisse, sed auditorem, & quidem æquum,
 libero iudicio, nulla eiusmodi astrictum necessitate, ut mihi, velim nolim, sit certa que-
 dam tuenda sententia. Tum Velleius fidenter sanè, ut solent isti, nihil tam verens, quàm
 nedubitare aliqua de re videretur, tanquam modò ex deorum concilio, & ex Epicuri
 intermundiis descendisset: Audite, inquit, non commentitias, fuisseque sententias, nō
 opificem, ædificatoremque mundi Platonis de Timæo deum: nec anum fatidicam Stoi-
 corum ~~ædificatorem~~, quam Latine licet providentiam dicere: neque verò mundum ipsum ani-
 mo & sensibus præditum, rotundum, ardentem, volubilem deum, portenta & miracu-
 la non differentiam philosophorum, sed somniantium. Quibus enim oculis intue-
 ri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, qua constitui à deo, atque ædificari
 mundum facit? quæ molitio, quæ ferramenta, qui vinctes, quæ machinæ, qui ministri
 tanti muneris fuerunt? Quemadmodum autem obœdire & parère voluntati architecti,
 aër, ignis, aqua, terra potuerunt? Vnde verò ortæ ille quinque formæ, ex quibus reli-
 quæ formantur, aptè cadentes ad animum efficiendum, pariendisque sensus? Lon-
 gum est iter ad omnia, quæ talia sunt, ut optata magis, quàm inuenta videantur. Sed il-
 la palmaris quidem, quòd, qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam
 manu præfectum, is eum dixerit fore sempiternum. hunc censens primis, ut dicitur,
 labris gustasse physiologiam, qui quicquam, quod ortum sit, putet æternum esse pos-
 se? Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium ali-
 quod sit, nihil sit extremum? Pronœa verò vestra si eadem est, Lucilæ eadem requiro, quæ
 paullo antè, ministros, machinas, omnem totius orbis designationem, atque apparatus:
 si alia est, cur mortalem fecerit mundum, non, quemadmodum Platonici deus, sem-
 piternum. Ab utroque autem sciscitor, cur mundi ædificatores repente extiterint, in-
 numerabilia antè sæcula dormierint. Non enim, si mundus nullus erat, sæcula non e-
 rant. sæcula nunc dico, non ea, quæ dierum, noctiumque numero annuis cursibus con-
 ficiuntur. nam fateor, ea sine mundi conuersione effici non potuisse: sed fuit quædam
 ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circumscripção metiebatur: spa-
 tio tamen qualis ea fuerit, intelligi non potest: quod ne in cogitationem quidem ca-
 dit, ut fuerit tempus aliquod, nullum cūm tempus esset. Isto igitur tam immenso spa-
 tio quæro, Balbe, cur pronœa vestra cessauerit. laborémne fugiebat? At iste nec auitigit
 deum, nec erat ullus, cūm omnes naturæ numini diuino, cœlum, ignes, terræ, maria pa-
 rèrent. Quid autem erat, quòd concupisceret deus mundum signis & luminibus tan-
 quam ædilis ornare? si ut deus ipse melius habitaret: antea videlicet tempore infinito
 in tenebris tanquam in gurgustio habitauerat: post autem varietatē eum delectari pu-
 tamus, qua cœlum & terras exornatas videmus? Quæ ista potest esse oblectatio deo? quæ
 si esset, non ea tandiū carere potuisset. An hæc, ut fere dicitis, hominum causā à deo
 consi-

l. 6. p. 1. Longum est iter
 ad omnia.

F. vi. ex ms. operis. quod
 magis placet.

constituta sunt? sapientumne: propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. an stultorum: at primum causa non fuit, cur de improbis bene mereretur: deinde quid est affectus, cum omnes stulti sint sine dubio miserissimi? maxime quod stulti sunt. miserrimus enim stultitia quid possumus dicere? deinde quod ita multa sunt incommoda in vita, ut ea sapientes commodorum compensatione leniant, stulti nec vitare venientia possint, nec ferre praesentia. Qui vero mundum ipsum animantem, sapientemque esse dixerunt, nullo modo non viderunt animi naturam, in quam figuram cadere posset: de quo dicam paulo post. Nunc autem haec stenus admirabor eorum tarditatem, qui animantem, immortalem, & eundem beatum & rotundum esse velint, quod ea forma vilius neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel coni, vel pyramidis videtur esse formosior. Quae vero vita tribuitur isti rotundo deo: nempe ut ea celeritate contorqueatur, cui par nulla nec cogitari quidem possit. in qua non video ubinam mens constans, & vita beata possit insistere. quodque in nostro corpore si minima ex parte significetur, molestum sit, cur hoc idem non habeatur molestum in deo: Terra enim profecto, quoniam pars mundi est, pars est etiam dei. atque terrae maximas regiones, inhabitabiles atque incultas videmus, quod pars earum impulsu solis exarserit, pars obrigerit niue, pruinaeque, longinquo solis abscessu, quae, si mundus est deus, quoniam partes mundi sunt, dei membra partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. Atque haec quidem vestra, Lucili, qualia vero sint, ab ultimo repetam superiorum. THALES enim Milesius, qui primus de talibus rebus quae sunt, aquam dixit esse initium rerum: deum autem eam mentem, quae ex aqua cuncta fingeret. Si dii possunt esse sine sensu, & mente, cur mentis aquae adiunxit? cur aquam menti, si ipsa mens constare potest vacans corpore? ANAXIMANDRI autem opinio est, nativos esse deos, longis intervallis orientis, occidentisque, eosque innumerabiles esse mundos. Sed nos deum, nisi sempiternum, intelligere qui possumus: Post ANAXIMENES aera deum statuit, cumque gigni, esseque immensum & infinitum, & semper in motu: quasi aut aere sine ulla forma deus esse possit, cum praesentem deum non modo aliqua, sed pulcherrima specie esse deceat: aut non omne, quod ortum sit, mortalitas consequatur. Inde ANAXAGORAS, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem & modum, mentis infinitae vi ac ratione designari & confici voluit. in quo non vidit, neque motum sensui coniunctum & continentem in infinito vllum esse posse, neque sensum omnino, quo non ipsa natura pulsa sentiret. Deinde si mentem istam quasi animal aliquod esse voluit, erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur. Quid autem interius mente? Cingitur igitur corpore externo. Quod quoniam non placet, aperta, simplexque mens nulla re adiuncta, quae sentire possit, fugere intelligentiae nostrae vim & notionem videtur. Crotoniates autem ALCEO, qui soli & lunae, reliquisque sideribus, animoque praeterea diuinitatem dedit, non sensit sese mortalibus rebus immortalitatem dare. Nam PYTHAGORAS, qui censuit animum esse per naturam rerum omnem intentum & commentem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi & dilacerari deum: & cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum dei partem esse miseram: quod fieri non potest. Cur autem quicquam ignoraret animus hominis, si esset deus? quomodo porro deus iste, si nihil esset nisi animus, aut infusus, aut infusus esset in mundo? Tum XENOPHANES, ita mente adiuncta omne praeterea, quod esset infinitum, deum voluit esse, de ipsa mente ita reprehenditur, ut ceteri: de infinitate autem vehementius, in qua nihil, neque sentiens, neque coniunctum esse potest. Nam PARMENIDES commentitium quiddam coroneae similitudine efficit: Istephanem appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit caelum, quem appellat deum, in quo neque figuram diuinam, neque sensum quicquam suspicari potest. Multa eiusdem monstra, quippe qui bellum, qui discordiam, qui cupiditatem, ceteraque generis eiusdem ad deum reuocat: quae vel morbo, vel somno, vel obliuione, vel vetustate delentur. eademque de sideribus: quae reprehensa iam in alio, in

hoc omittantur. EMPEDOCLES autem multa alia peccans, in deorum opinione turpi-
 simè labitur. Quattuor enim naturas, ex quibus omnia constare vult, diuinas esse censet:
 quas & nasci & exlingui perspicuè est, & sensu omni carere. Nec verò PROTAGORAS,
 qui sese negat omnino de diis habere quod liqueat, sint, nò sint, qualèscue sint, quicquid vi-
 detur de natura deorù suspicari. Quid? DEMOCRITVS, qui tum imagines, earumque
 circuitus in deorum numerum refert, tum illam naturam, quæ imagines fundat ac mittit,
 tum scientiam, intelligentiamque nostram, nòne in maximo errore versatur? cum idem
 omnino, quia nihil semper suo statu maneat, neget esse quicquam sempiternum, nòne
 deum ita tollit omnino, vt nullam opinionem eius reliquam faciat? Quid? ær, quo DIO-
 GENES Apolloniatè vitur deo, quem sensum habere potest, aut quam formam dei? Iam
 DEPIATONIS inconstantia longum est dicere: qui in Timæo, patrem huius mundi no-
 minari negat posse in legum autem libris, quid sit omnino deus, inquiri oportere non
 censet. Quod verò sine corpore villo deum vult esse, vt Græci dicunt *ἀσώματος*: id quale
 esse possit, intelligi non potest. careat enim sensu necesse est, careat prudètia, careat volu-
 pte: quæ omnia vnà cum deorum notione comprehendimus. Idem & in Timæo dicit,
 & in legibus, & mundum deum esse, & cælum, & astra, & terrâ, & animos, & eos, quos ma-
 iorum institutis accepimus: quæ & per se sunt falsa perspicuè, & inter sese vehementer
 repugnantia. Atque etiam XENOPHON paucioribus verbis eadem ferè peccat. facit e-
 nim in iis, quæ à Socrate dicta retulit, Socratem disputantem, formam dei quæri non o-
 portere, eundemque & solem, & animum deum dicere, & modò vnum, tum autem plu-
 reis deos: quæ sunt iisdem in erratis ferè, in quibus ea, quæ de Platone dicimus. Atque et-
 iam ANTISTHENES in eo libro, qui physicus inscribitur, popularis deos multos, natu-
 ralem vnum esse dicens, tollit vim & naturam deorum. Nec multo secus, SPEVSIP-
 PVS Platonem auunculum subsequens, & vim quandam dicens, qua omnia regantur,
 eamque animalem, euellere ex animis conatur cognitionem deorù. ARISTOTELES
 quoque in tercio de philosophia libro multa turbat, à magistro Platone non dissentiens.
 modò enim menti tribuit omnem diuinitatem: modò mundum ipsum deum dicit esse:
 modò quandam alium præficit mundo: eique eas partes tribuit, vt replicatione mundi
 quadam motum regat atque teneatur: tum cæli ardorem, deum dicit esse, non intelligens,
 cælum mundi esse partem, quem alio loco ipse designarit deum. Quomodo autè cæli di-
 uinus ille sensus in celeritate tanta cõseruari potest? vbi deinde illi tot dii, si numeramus
 etiam cælum deum? Cum autem sine corpore idem vult esse deum, omni illum sensu pri-
 uat & prudentia. Quo porro modo mundus moueri potest carens corpore? aut quomo-
 do semper se mouens esse quietus & beatus potest? Nec verò eius condiscipulus XENO-
 CRATES in hoc genere prudenior: in cuius libris, qui sunt de natura deorum, nulla spe-
 cies diuina describitur. deos enim octo esse dicit: quinque eos, qui in stellis vagis nomi-
 nantur: vnum, qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ cælo sunt, ex dispersis quasi mem-
 bris simplex sit putandus deus: septimum solem adiungit, octauamque lunam: qui quo
 sensu beati esse possint, intelligi non potest. Ex eadem Platonis schola Ponticus HERA-
 CLIDES puerilibus fabulis refert libros: & tum mundum, tum mentem, deum esse pu-
 tat: errantibus etiam stellis diuinitatem tribuit: sensûque deum priuat, & eius formam
 mutabilem esse vult: eodèque libro rursus terram & cælum refert in deos. Nec verò
 THEOPHRASTI inconstantia ferenda est. modò enim menti diuinum tribuit princi-
 parum, modò cælo, tum autem signis, sideribusque cælestibus. Nec audiendus eius au-
 ditor STRATO, is, qui physicus appellatur, qui omnem vim diuinam in natura sitam ef-
 se censet, quæ causas gignendi, augendi, minuendique habeat, sed careat omni sensu & fi-
 gura. ZENO autem (vt iam ad vestros Balbe veniam) naturalem legem, diuinam esse
 censet, eamque, vim obinere recta imperantem, prohibentemque contraria. quam le-
 gem quomodo efficiat animantem, intelligere non possumus. deum autem animantem
 certè volumus esse. Atque hic idem alio loco æthera, deum dicit esse, si intelligi potest
 nihil

Fin. Manibus ex uno sent
 hor. in ms. c. 1. f. 10; ut
 se legendum sit à magistro
 quæ Platone etc.

nihil sentiens deus, qui nunquam nobis occurrit neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. aliis autem libris rationem quandam per omnem pertinentem naturam, ut diuinam esse affectam putat. idem astris hoc idem tribuit, tum annis, mensibus, annorumque mutationibus. Cum verò Heliodi theogoniam interpretatur, tollit omnino in-
 5 sitas, præceptaque cognitiones deorum. neque enim Iouem, neque Iunonem, neque Vestam, neque quendam, qui ita appelletur, in deorum habet numero, sed rebus inanimis atque mutis per quandam significationem hæc docet tributa nomina. Cuius discipuli ARISTONIS non minus magno in errore sententia est: qui neque formam dei in-
 telligi posse censet, neque in diis sensum esse dicat, dubitâtque omnino, deus animans,
 10 necne sit. CLEANTHES autem, qui Zenonem audiuit vnâ cum eo, quem proximè nominauit, tum ipsum mundum deum dicit esse: tum totius naturæ menti, atque animo hoc nomen tribuit, tum vltimum & altissimum, atque vndique circumfusum, & extremum, omnia cingentem atque complexum ardorem, qui æther nominetur, certissimum deum iudicat. idem quasi delirans in iis libris, quos scripsit contra voluptatem, tum fingit for-
 15 mam quandam & speciem deorum, tum diuinitatem omnem tribuit astris, tum nihil ratione censet esse diuinus. Ita fit, ut deus ille, quem mente nobiscum, atque in animi notione, tanquam in vestigio, volumus reponere, nusquam prorsus appareat. At PERSVS eiusdem Zenonis auditor, eos dicit esse habitos deos, à quibus magna vilitas ad vitæ cultum esset inuenta, ipsaque res vtilis, & salutareis deorum esse vocabulis nuncu-
 20 patas: ut ne hoc quidē diceret, illa inuenta esse deorum, sed ipsa diuina. Quæso quid absurdius, quàm aut res sordidas, atque deformes deorū honore afficere, aut homines iam morte deletos reponere in deos, quorum omnis cultus esset futurus in luctu? Iam verò CHRYSIPPVS, qui Stoicorum somniorum vasserrimus habetur interpret, magnam turbam congregat ignotorum deorum, atque ita ignotorum, vt eos ne coniectura quidem
 25 informare possimus, cum mens nostra quidvis videatur cogitatione posse depingere. Ait enim vim diuinam in ratione esse positam, & vniuersæ naturæ animo, atque mente: ipsumque mundum deum dicit esse, & eius animi fusionem vniuersam: tum eius ipsius principatum, qui in mente & ratione versetur, communemque rerum naturam vniuersam atque omnia continentem, tum fatalem vmbra, & necessitatem rerum futurarum. ignem
 30 præterea, & eum, quem antea dixi, æthera: tum ea, quæ natura fluere atque manare, vt aquam, & terram, & æra, solem, lunam, sidera, vniuersitatēque rerum, qua omnia continerentur: atque homines etiam eos, qui immortalitatem essent consecuti. Idemque disputat, æthera esse eum, quem homines Iouem appellarent: quique ær per maria manaret, eum esse Neptunum: terram, eam quæ Ceres diceretur. similique ratione persequitur vocabula reliquorum deorum. Idemque etiam legis perpetuæ & æternæ vim,
 35 quæ quasi dux vitæ, & magistra officiorum sit, Iouem dicit esse: eandemque fatalem necessitatem appellat, sempiternam rerum futurarum veritatem: quorum nihil tale est, vt in eo vis diuina inesse videatur. Et hæc quidem in primo libro de Natura deorum. In secundo autem vult Orphei, Musæi, Heliodi, Homerique fabellas accommodare ad ea,
 40 quæ ipse primo libro de diis immortalibus dixerit: vt etiam veterimi poëtæ, qui hæc ne suspicari quidem sint, Stoici fuisse videantur. Quem DIogeneS Babylonius consequens in eo libro, qui inscribitur de Mincrua, partum Iouis, ortumque virginis ad physiologiam raducens disiungit à fabula. Exposui serè non philosophorum iudicia, sed delirantium somnia. Nec enim multo absurdiora sunt ea, quæ poëtarum vocibus fus-
 45 sa, ipsa suauitate nocuerunt, qui & ira inflammatos, & libidine furentes induxerunt deos, feceruntque vt eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus: odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effusas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortalesque ex immortali procreatos. Cum poëtarum autem errore coniungere licet portentosa magorum,
 50 Ægyptiorumque in eodem genere dementia: tum etiam vulgi opiniones, quæ in ma-

xima inconstantia, veritatis ignoratione versantur. Ea qui consideret quàm inconsulte ac temere dicantur, venerari Epicurum, & in eorum ipsorum numero, de quibus hæc quaestio est, habere debeat. solus enim vidit primum esse deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam deorum? quam appellat *ἀεὶ δὲ* Epicurus, id est acceptam animo rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quicquam, nec queri, nec disputari possit, cuius rationis vim atque utilitatem ex illo caelesti Epicuri de regula & iudicio, volumine accepimus. Quod igitur fundamentum huius quaestionis est, id præclare iactum videtis. Cùm enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad vnum omnium firma consensus, intelligi necesse est, esse deos: quòd iam in fitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus. De quo autem omnium natura consentit, id verum esse necesse est. esse igitur deos confitendum est. Quod quoniam ferè constat inter omnes non philosophos solum, sed etiam indoctos, fateamur constare illud etiam, hanc nos habere siue anticipationem, ut antè dixi, siue prænotionem deorum. Sunt enim rebus novis nova ponenda nomina, ut Epicurus ipse *ἀεὶ δὲ* appellavit, quam antea nemo eo verbo nominarat. Hanc igitur habemus, ut deos beatos & immortales putemus. Quæ enim nobis natura informationem deorum ipsorum dedit, eadem inculpsit in mentibus, ut eos æternos & beatos haberemus. Quod si ita est, verè exposita illa sententia est ab Epicuro, QVOD ÆTERNVM, BEATVMQVE SIT, ID NEC habere ipsum negotij quicquam, nec exhibere alteri. Itaque neque ira, neque gratia teneri, quòd, quæ talia essent, imbecilla essent omnia. Si nihil aliud quæreremus, nisi ut deos piè coleremus, & ut superstitione liberaremur, satis erat dictum. nam & præstant naturam hominibus pietate coleretur, cùm & æterna esset, & beatissima, habet enim venerationem iustam quicquid excellit: & metus omnis à vi atque ira deorum pulsus esset. Intelligitur enim, à beata immortalisque natura & iram & gratiam segregari: quibus remota, nullos à superis impendere metus. Sed ad hanc confirmandum opinionem inquiri animus & formam, & vitam, & actionem, atque agitationem in deo. Ac de forma quidem partim natura nos admonet, partim ratio docet. nam à natura habemus omnes omnium gentium, speciem nullam aliam, nisi humanam, deorum. Quæ enim alia forma occurrit vnquam aut vigilanti cuiquam, aut dormienti? Sed ne omnia reuocentur ad primas notiones, ratio hoc idem ipsa declarat. nam cùm præstantissimam naturam, vel quia beata est, vel quia sempiterna, convenire videatur eandem esse pulcherrimam, quæ compositio membrorum, quæ conformatio lineamentorum, quæ figura, quæ species, humana potest esse pulchrior? Vos quidem, Lucili, soletis (nam Cotta meus modò hoc, modò illud) cùm artificium effingitis, fabricamque diuinam, quàm sint omnia in hominis figura non modò ad vsum, verùm etiam ad venustatem apta, describere. Quòd si omnium animantium formam vincit hominis figura, deus autem animans est: ea figura profecto est, quæ pulcherrima sit omnium: quoniamque deos beatissimos esse constat, beatus autem esse sine virtute nemo potest, nec virtus sine ratione constare, nec ratio vsquam inesse, nisi in hominis figura: hominis esse specie deos confitendum est. Nec tamen ea species corpus est, sed quasi corpus: nec habet sanguinem, sed quasi sanguinem. Hæc quanquam & inuenta sunt acutius, & dicta subtilius ab Epicuro, quàm ut quivis ea potest agnoscere: tamen fretus intelligentia vestra dissero brevius, quàm causa desiderat. Epicurus autem, qui res occultas, & penitus abditas non modò viderat animo, sed etiam sic tractat, ut manu ducat: docet primum, eam esse vim & naturam deorum, ut non sensu, sed mente cernatur: nec soliditate quadam, nec ad numerum, itea, quæ ille propter firmitatem *σπέρματα* appellat, sed imaginibus, similitudine & transiitione perceptis: deinde cùm infinita simillarum imaginum species ex innumerabilibus individuis existat, & ad nos affluat, cùm maximis voluptatibus in eas ima-

- gines mentem intentam, infixamque nostram intelligentiam, capere quæ sit & beata natura & æterna. Summa verò vis infinitatis, magna, ac diligenter contemplatione dignissima est: in qua intelligi necesse est, eam esse naturam, ut omnia omnibus, paribus paria respondeant. hanc ~~immensam~~ appellat Epicurus, id est æquabilemtributionem.
- 5 Ex hac igitur illud efficitur, si mortalium tanta multitudo sit, esse immortalium non minorem: & si, quæ interimant, innumerabilia sint, etiam ea, quæ conseruent, infinita esse debere. Et querere à nobis, Balbe, soletis, quæ vita deorum sit, quæque ab iis degatur ætas, ea videlicet, qua nihil beatius, nihil omnino bonis omnibus affluentius excogitari potest. Nihil enim agit: nullis occupationibus est implicatus: nulla opera molitur: sua sapientia & virtute gaudet: habet exploratum fore se semper tum in maximis, tum in æternis voluptatibus. Hunc deum rite beatum dixerimus, vestrum verò laboriosissimum. Siue enim ipse mundus, deus est, quid potest esse minus quietum, quam nullo puncto temporis intermisso versari circum axem cæli admirabili celeritate: nisi quietum autem, nihil beatum est. siue in ipso mundo deus inest aliquis, qui regat, qui gubernet, qui cursus astrorum, mutationes temporum, rerum vicissitudines, ordinemque conseruet, terras & maria contemplans hominum commoda, vitæque tueatur: nã ille est implicatus molestis negotiis & operosis. Nos autem beatam vitam in animi securitate, & in omnium vacatione munerum ponimus. Docuit enim nos idem, qui cetera, natura effectum esse mûdum, nihil opus fuisse fabrica, càmque rem ei esse tam facilem, quam
- 20 vos negatis effici sine diuina posse sollertia, ut innumerabile natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Quod quia quemadmodum natura efficere sine aliqua mente possit, non videtis: ut tragici poëtæ, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum: cuius operam profectò non desideraretis, si immensam & interminatam in omneis parteis magnitudinem regionum videretis: in quam se iniiciens animus, &
- 25 intendens, ita late, longèque peregrinatur, ut nullam tamen oram vltimi videat, in qua possit insistere. In hac igitur immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum infinita vis innumerabilium volitat atomorum: quæ interiectò inani cohærescunt tamen inter se, & aliz alias apprehendentes continuantur: ex quo efficiuntur hæ rerum formæ atque figuræ, quas vos effici posse sine solibus & incudibus non putatis. Itaque im-
- 30 posuistis ceruicibus nostris sempiternum dominum, quem dies & noctis timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animaduertentem, & omnia ad se pertinere putantem, curiosum, & plenum negotij deum? Hinc vobis extitit primùm illa fatalis necessitas, quam ^{in quædam} ~~in quædam~~ dicitis: ut quicquid accider, id ex æterna veritate, causarumque continuatione fluxisse dicatis. Quanti autem hæc philosophia æstimanda est, cui, tanquam aniculis, & iis quidem indoctis, fato fieri omnia videtur? Sequitur ^{pariter} ~~pariter~~ vestra, quæ Latine diuinatio dicitur: quia tãta imbueremur superstitione, si vos audire vellemus, ut haruspices, augures, arioli, vates & coniectores nobis essent colendi. His terroribus ab Epicuro soluti, & in libertatem vindicati, nec metuimus eos, quos intelligimus nec sibi fingere vllam molestiam, nec alteri querere: &
- 40 piè sanctæque colimus naturam excellentem atque præstantem. Sed elatus studio, vereor ne longior fuerim, erat autem difficile rem tantam, tamque præclaram, inchoatam relinquere. quanquàm non tam dicendi mihi ratio habenda fuit, quam audiendi.
- Tum Cotra comiter, ut solebat: Atqui, inquit, Vellei nisi tu aliquid dixisses, nihil sanè ex me quidem audire potuisses. mihi enim non tam facile in mentem venire solet, quare
- 45 verum sit aliquid, quam quare falsum: idque cum sæpe, tum cum te audirem, paullo antè cõtigat. Roges me qualem deorũ naturam esse ducam. nihil fortasse respondeã. Quæras, putemne talè esse, qualis modò à te sit exposita: nihil dicam mihi videri minus. Sed antequàm aggrediar ad ea, quæ à te disputata sunt, de te ipso dicã quid sentiam. Sæpe enim de L. Craffo, familiari tuo illo, videror audisse, cum te rogais omnibus sine dubio antefere-
- 50 ret, & paucos tecum Epicureos & Græcia compararet. sed quòd ab eote mirificè diligè in-

ex Causis plant. Summa
temperatis.

tellegbam, arbitrabar illum propter beneuolentiam id uerius dicere. Ego autem, & si
verecor laudare præsentem, iudico tamen de re obscura atque difficili à te dictum esse di-
lucidè, neque sententiis solum copiose, sed uerbis etiam ornatus, quam solent uestri.
Zenonem, quem Philo noster Coryphæum appellare Epicureorum solbat, cum Athe-
nis essem, audiebam frequenter, & quidem ipso auctore Philone, credo ut facilius iudi-
carem, quam illa bene refellerentur, cum à principe Epicureorum accepissem quemad-
modum dicerentur. Non igitur ille, ut plerique, sed isto modo, ut tu, distinctè, grauiter,
ornatè. Sed quod in illo mihi vsu sæpe venit, idem modo, cum te audirem, acciderat, ut
molestè ferrem, tantum ingenium (bona uenia me audies) in tam leuiss, ne dicam in tam
ineptas sententias incidisse. Nec ego nunc ipse aliquid afferam melius. ut enim modò di-
xi, omnibus ferè in rebus, & maximè in physicis, quid non sit, citius, quam quid sit, di-
xerim. Roges me, quid, aut qualis sit deus, auctore utar Simonide: de quo cum quæsiuis-
set hoc idem tyrannus Hiero, deliberandi causa sibi vnum diem postulatuit. Cum enim
ex eo posttridie quæreret, biduum petiuit. cum sapius duplicaret numerum dierum, ad-
miransque Hiero quæreret cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto
mihi res uidetur obscurior. Sed Simonidem arbitror (non enim poëta solum suauis, uerum
etiam ceteroqui doctus, sapiensque traditur) quia multa uenirent in mentem acuta
atque subtilia, dubitantem quid eorum esset uerissimum, desperasse omnem ueritatem.
Epicurus uero tuus (nam cum illo malo differere, quam tecum) quid dicit, quod non mo-
dò philosophia dignum esset, sed etiam mediocri prudètia? Quæritur primum in ea quæ-
stione, quæ est de natura deorum, sint dii, necne sint. Difficile est negare, credo, si in
contione quæritur: sed in huiusmodi sermone & confesso, facillimum. Itaque ego ip-
se pontifex, qui cæremonias, religionisque publicas sanctissimè tuendas arbitror, is hoc,
quod primum est, esse deos persuaderi mihi non ad opinionem solum, sed etiam ad uerita-
tem planè uelim. multa enim occurrunt, quæ conturbent, ut interdum nulli esse uideā-
tur. Sed uide, quam tecum agam liberaliter. quæ communia sunt uobis cum ceteris phi-
losophis, non attingam, ut hoc ipsum. placet enim omnibus ferè, mihi que ipsi in primis
esse deos. itaque non pugno: rationem tamen eam, quæ à te afferitur, non satis firmam pu-
to. Quod enim omnium gentium, generumque hominibus ita uideretur, id satis magnū
esse argumentum dixisti, cur esse deos conseruemur: quod cum leue per se tum etiam fal-
sum est. Primum enim uide notè tibi sunt opiniones nationum? Equidem arbitror mul-
tas esse gentis sic immanitate efferratas, ut apud eas nulla suspicio deorum sit. Quid? Dia-
goras, atheos qui dictus est, postea que Theodoros, nonne aperte deorum naturam sustu-
lerunt? Nam Abderites quidem Protagoras, cuius à te modò mentio facta est, sophistes
temporibus illis uel maximus, cum in principio libri sui sic posuisset, De diis neque ut
sint, neque ut non sint, habeo dicere, Atheniensium iussu urbe, atque agro est extermina-
tus, librique eius in contione combusti. Ex quo equidem existimo, tardiores ad hanc sen-
tentiam proficiendam multos esse factos, quippe cum penam ne dubitatio quidem effu-
gere potuisset. Quid de sacrilegis, quid de impiis, periturisque dicemus?

— Tubulus si Lucius vnquam,

Si Lupus, aut Carbo: aut Neptuni filius,
ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam periculosus, aut tam impius fuisset? Non est igitur tam
explorata ista ratio ad id, quod vultis, confirmandum, quam videtur. Sed quia commune
est hoc argumentum, aliorum etiam philosophorum, omitram hoc tempore: ad vestra
propria venire malo. Concedo esse deos. doce me igitur, unde sint, ubi sint, quales sint
corpore, animo, vita. hæc enim scire desidero. abuteris ad omnia atomorum regno & licen-
tia. Hinc quodcumque in solum venit, ut dicitur, effingis atque efficias. Que primum nul-
læ sunt. * nihil est enim, quod vacet corpore. corporibus autem omnis obidetur locus. ita
nullum inane, nihil esse individuum potest. hæc ego nunc physicorum oracula fundo:
vera, an falsa, nescio: sed veri tamen similia, quam vestra. ista enim flagitia Democriti,
sive

*Fin ex m. alia aspera
alia rotunda, alia autem
partim angulata et pyra-
midata, quaedam curva-
ta et quaedam quasi ad-
reclinata.*

siue etiam antè Leucippi, esse corpuscula quædam læuia, alia aspera, rotunda alia par-
tim angulata, curuata quædam, & quasi adunca: ex his effectum esse cælum atque terram,
nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito. Hanc tu opinionem C. Vellei vs-
que ad hanc ætatem perduxisti, priusque te quis de omni viæ statu, quam de ista au-
thoritate deiecerit. Antè enim iudicasti Epicureum te esse oportere, quàm ista cognoui-
ssi, Ita necesse fuit aut hæc flagitia animo concipere, aut susceptæ philosophiæ nomen
amittere. Quid enim mereas, vt Epicureus esse desinas? Nihil equidem, inquis, vt ratio-
nem vitæ beatæ, veritatemque deseras. Ista igitur est veritas? nam de vita beata nihil
repugno: quam tu ne in deo quidem esse censes, nisi planè otio langucat. Sed vbi est ve-
ritas? in mundis, credo, innumerabilibus, omnibus minimis temporum punctis aliis na-
scentibus, aliis cadentibus: aut in indiuiduis corpusculis, tam præclara opera, nulla mo-
derante natura, nulla ratione, fingentibus. Sed oblitus liberalitatis meæ, quatecum paul-
lo antè vii coeperam, plura complector. Concedam igitur, ex indiuiduis constare om-
nia. quid ad rem? deorum enim natura queritur. Sint sanè ex atomis non igitur æterni.
Quod enim ex atomis sit, id natum aliquâdo sit necesse est. Si natum, nulli dij antequam
nati. Et si ortus est deorum, interitus sit necesse est, vt tu paullo antè de Platonis mundo
disputabas. Vbi igitur illud vestrum beatum & æternum, quibus duobus verbis signifi-
catis deum? Quod cum effecere vultis, in dumeta correptis. Ita enim dicebas, non cor-
pus esse in deo, sed quasi corpus: nec sanguinem, sed quasi sanguinem. Hoc persape fa-
cit, vt cum aliquid non verisimile dicatis, & effugere reprehensionem velitis, asseratis
aliquid, quod omnino ne fieri quidem possit: vt satis fuerit id ipsum, de quo ambeba-
tur, concedere, quàm tam impudenter resistere. velut Epicurus, cum videret, si atomi fer-
rentur in locum inferiore suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quòd esset ear-
um motus certus & necessarius, inuenit quo modo necessitatem effugeret, quod videli-
cet Democritum fugerat. ait atomum, cum pondere & grauitate directò deorum fera-
tur, declinare paululum. Hoc dicere turpius est, quàm illud, quod vult, non posse de-
fendere. Idem facit contra dialecticos: à quibus cum traditum sit, in omnibus diiun-
ctionibus, in quibus aut etiam, aut non poneretur, alterutrum verum esse: perimitur,
ne, si concessum esset huiusmodi aliquid, Aut viueret cras, aut non viueret Epicurus: alteru-
trum fieret necessarium. totum hoc, aut etiam, aut non, negauit esse necessarium. quo
quid dici potest obtusius? Vrgebat Arcefilas Zenonem, cum ipse omnia falsa diceret,
quæ sensibus viderentur: Zeno autem nonnulla visa esse falsa, non omnia. Timuit Epi-
curus, ne, si vnum visum esset falsum, nullum esset verum: omnes sensus veri nuntios di-
xit esse. nihil horum, nisi callidè grauiorem enim plagam accipiebat, vt leuiorem repel-
leret. Idem facit in natura deorum. dum indiuiduorum corporum concretionem fugit,
ne interitus & dissipatio consequatur, negat esse corpus deorum, sed tanquam corpus:
nec sanguinem, sed tanquam sanguinem. Mirabile videtur, quòd non rideat haruspex,
cum haruspicem viderit: hoc mirabilius, quòd vos inter vos risum tenere possitis. non
est corpus, sed quasi corpus. Hoc intelligerem quale esset, si id in cereis fingeretur, aut
fistilibus figuris: in deo quid sit quasi corpus, aut quasi sanguis, intelligere non pos-
sum: ne tu quidem Vellei: sed non vis fateri. ista enim à vobis quasi dictata redduntur:
quæ Epicurus oscitans alucinatus est, cum quidem gloriaretur, vt videmus in scriptis, se
magistrum habuisse nullum: quod & non prædicanti tamen facile equidem credam, si-
cut mali ædificij domino glorianti se architectum non habuisse. nihil enim olet ex Aca-
demia, nihil ex Lycæo, nihil ne è puerilibus quidem disciplinis. Xenocratem audire po-
tuit: quem virum dij immortales! & sunt qui putant audiuisse: ipse non vult. credo plus
nemini. Pamphilum quendam Platonis auditorem ait à se Sami auditum. ibi enim ado-
lescens habitabat cum patre & fratribus, quòd in eam pater eius Neocles agripeta vene-
rat. Sed cum agellus cum non satis aleret, vt opinor, ludi magister fuit. Sed hunc Plato-
nicum mirificè contemnit Epicurus. ita metuit, nequid vnquam didicisse videretur. In

*ib. sed sunt et plato-
nem*

Nauphane Democritéo tenetur : quem cum à se non neget auditum , vexat tamen omnibus contumeliis. Atqui si hæc Democritéa nō audisset, quid audierat? Quid est in physicis Epicuri non à Democrito? Nam etsi quædam commutauit , vt, quod paullo ante de inclinatione atomorum dixi : tamen pleraque dicit eadem, atomos, inane, imagines, infinitatem locorum, innumerabilitatemque mundorum, eorum ortus & interitus, omnia ferè, quibus naturæ ratio continetur. Nunc istuc quasi corpus, & quasi sanguinem, quid intelligis? ego enim scire te ista melius, quàm me, non fateor solum, sed etiam facile patior. Cum quidem semel dicta sunt, quid est, quod Velleius intelligere possit, Cotta non possit? Itaque corpus quid sit, sanguis quid sit, intelligo : quasi corpus, & quasi sanguis quid sit, nullo prorsus modo intelligo. Nec tu me celas, vt Pythagoras solebat alienos : nec consultò dicis occultè, tanquam Heraclitus : sed, quod inter nos liceat, ne tu quidem intelligis. Illud video pugnare te, species vt quædam sit deorum, quæ nihil concreti habeat, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis, sitque pura, levis, pellucida. Dicemus ergo idem, quod in Venere Coa. corpus illud non est, sed simile corpori : nec ille fufus, & candore mixtus rubor, sanguis est, sed quædam sanguinis similitudo : sic in Epicureo deo non res, sed similitudines rerum esse. fac id, quod ne intelligi quidem potest, mihi esse persuasum. cedo mihi istorum adumbratorum deorum lineamenta atque formas. Non deest hoc loco copia rationum, quibus docere velitis, humanas esse formas deorum : primum quòd ita sit informatum, anticipatumque mentibus nostris, vt homini, cum de deo cogitet, forma occurrat humana : deinde, vt, quoniam rebus omnibus excellat natura diuina, forma quoque esse pulcherrima debeat, nec esse humana vllam pulchriorem : tertiam rationem affertis, quòd nulla alia figura domicilium mentis esse possit. Primum igitur quidque consideras quale sit? Arripere enim mihi videmini quasi vestro iure rem nullo modo probabilem. Quis tam cæcus in cōtemplandis rebus vnquam fuit, vt non videret, species istas hominum collatas in deos aut consilio quodam sapientum, quo facilius animos imperitorum ad deorum cultum à vitæ prauitate converterent, aut superstitione, vt essent simulacra, quæ venerantes, deos ipsos se adire crederent? Auxerunt autem hæc eadè poëtæ, pictores, opifices. Erat autem non facile agentis aliquid & molientis deos in aliarum formarum imitatione seruare. Accessit etiā ista opinio fortasse, quòd homini homine nihil pulchrius videatur. Sed tu hoc physice non vides, quàm blanda conciliatrix, & quasi sui sit lena natura. An putas vllam esse terræ marique belluam, quæ non sui generis bellua maximè delectetur? Quod ni ita esset, cur non gestiret taurus equæ contrectatione, equus vaccæ? An tu aquilam, aut leonem, aut delphinum vllam anteferre censēs figuræ suæ? Quid igitur mirum, si hoc eodem modo homini natura præscripsit, vt nihil pulchrius quàm hominem putaret, eam esse causam, cur deos hominum simileis putaremus? Quid censēs, si ratio esset in belluis : non suo quasque generi plurimū tributuras fuisse? At me hercle ego (dicam enim vt sentio) quamuis amem ipse me, tamen non audeo dicere pulchriorem esse me, quàm ille fuit taurus, qui vexit Europam. non enim hoc loco de ingeniis, aut de orationibus nostris, sed de specie, figuræque quaritur. Quòd si fingere nobis, & iungere formas velimus : qualis ille maritimus Triton pingitur, natantibus inuictus belluis, adiunctis humano corpori, nolis esse? Difficili in loco versor. est enim vis tanta naturæ, vt homo nemo velit nisi hominis similis esse : & quidè formica formicæ. Sed tamè cuius hominis? quotus enim quisque formosus est? Athenis cum essem, è gregibus epheborum vix singuli reperiebantur. Video quid arriseris : sed tamen ita res se habet. Deinde nobis, qui, concedentibus philosophis antiquis, adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpe iucunda sunt. Næuus in articulo pueri delectat Alcæum. at est corporis macula næuus. illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus, huius collegæ & familiaris nostri pater, dilexit municipem tuum Roscium : in quem etiam illud est eius,

„ Constiteram exorientem auroram fortè salutans,

Cum 50

- „ Cùm subito à læua Roscius exoritur.
 „ Pace mihi liceat cælestes dicere vestra:
 „ Mortalis visus pulchrior esse deo. *hæc. vult scire melior, quæ placeat.*
 Huius pulchrior deo: at erat sicut hodie est, peruersissimis oculis. Quid refert, si hoc ipsum
 5 falsum & venustum illi videbatur: Redeo ad deos. æquos si non tam strabones, at paru-
 los esse arbitramur: æquos n̄ uum habere: æquos si los, flaccos, frontones, capitones, quæ
 sunt in nobis: An omnia emendata in illis: Detur id vobis. Num etiam est vna omnium fa-
 cies: nam si plures, aliam esse alia pulchriorem necesse est. Igitur aliquis non pulcherrimus
 10 deus. Si vna omnium facies est, florere in cælo Academiam necesse est. Si enim nihil
 inter deum & deum differt, nulla est apud deos cognitio, nulla perceptio. Quid si etiam
 Vellei falsum illud omnino est, nullam aliam nobis de deo cogitantibus speciem, nisi
 hominis, occurrere: tam enīc ista tam absurda defendes: Nobis fortasse si occurrit ut dicis,
 Iouem, Iononem, Mineruam, Neptunum, Vulcanum, Appollinem, reliquos deos ea fa-
 15 cie nouimus qua pictores, fictoresque voluerunt: neque solum facie, sed etiam ornatu,
 ætate atque vestitu. At non Ægyptij, nec Syri, nec fere cuncta barbaries. firmiores enim
 videas apud eos opinionones esse de bestiis quibusdam, quàm apud nos de sanctissimis
 templis & simulacris deorum. Etenim fana multa exspoliata, & simulacra deorum de lo-
 cis sanctissimis ablata videmus à nostris. at verò ne fando quidem auditum est, crocodi-
 lum, aut ibim, aut selem violatum ab Ægyptio. Quid igitur censes? Apim illum sanctum
 20 Ægyptiorum bouem, nōne deum videri Ægyptiis? Tam hercle, quàm tibi illam nostrā
 Sospitam, quam tu numquam ne in somnis quidem vides, nisi cū pelle caprina, cum ha-
 sta, cum securulo, cum calceolis repandis. at non est talis Argiua, nec Romana Iuno. Er-
 go alia species Iononis Argiuis, alia Latinis: & quidem alia nobis Capitolinæ, alia Afris
 25 Ammonis Iouis. Non pudet igitur physicū, id est speculatorē venatorēmq; naturæ ab a-
 bit, Iouem semper barbatur, Appollinem semper imberbem, cæcios oculos Mineræ, ex-
 rulos esse Neptuni. Et quidem Athenis laudamus Vulcanum eum, quem fecit Alcame-
 nestis in quo stante, atque vestito leuiter apparet claudicatio non deformis. Claudum igitur
 habebimus deum, quoniam de Vulcano sic accepimus. Age & his vocabulis deos esse fa-
 30 cimus, quibus à nobis nominantur. At primum quot hominum linguæ, tot nomina deo-
 rum. Non enim, ut tu Velleius quocunque veneris, sic idem in Italia Vulcanus, idem in
 Africa, idem in Hispania. Deinde nominum non magnus numerus ne in pontificiis qui
 dem nostris, deorum autem innumerabilis. An sine nominibus sunt istud quidem ita vo-
 bis dicere necesse est. Quid enim attinet, cū vna facies sit, plura esse nomina? Quàm bel-
 35 lum erat Vellei, confiteri potius nescire quod nescires, quàm ista effutientem nauicare, at-
 que ipsum sibi displicere: An tu mei similem putas esse, aut tui deum? Profecto non pu-
 tas. Quid ergo: solem dicam, aut lunam, aut cælum deum? Ergo etiam beatum. Quibus
 fruentem volupratibus: Et sapientem. Qui potest esse in eiusmodi trunco sapientia: Hæc
 vestra sunt. Si igitur nec humano visu, quod docui: nec tali aliquo, quod tibi persuasum
 40 est: quid dubitas negare deos esse? Non audes. Sapienter id quidem. etsi hoc loco non po-
 pulum metuis, sed ipsos deos. Noui ego Epicureos omnia sigilla veneranteis: quanquam
 video nonnullis videri Epicurum, ne in offensionem Atheniensium eaderet, verbis reli-
 quisse deos, re sustulisse. Itaque in illis selectis eius, breuibusque sententiis, quas appella-
 tis *æxelas dicitur*, hæc, ut opinor, prior sententia est, “ Quod beatum & immortale est, id nec
 45 habet, nec exhibet cuiquam negotiorum. In hac ita exposita sententia, sunt qui existimant,
 quod ille in scitia plane loquendi fecerit, fecisse consulto. De homine minimè vafro ma-
 le existimant. Dubium est enim, utrū aliquid dicat iste beatum & immortale, an
 quod sit beatum, id esse immortale. Non animaduertunt, hic eum ambigūe locutum esse,
 50 sed multis aliis locis & illum, & Metrodorū tam aperit, quàm paullo ante te. Ille vero
 deos esse putat: nec quenquam vidi, qui magis ea, quæ timenda esse negaret, timeret, mor-

tem dico & deos. Quibus mediocres homines non ita valde mouentur, his ille clamat omnium mortalium mētē esse perterritas. Tot millia latrocinantur morte propōita: alij omnia, quæ possunt, sana compilant. credo, aut illos mortis timor terret, aut hos religionis. Sed quoniam non audes (iam enim cum ipso Epicuro loquar) negare esse deos, quid est, quod te impediatur aut solem, aut lunam, aut mundum, aut mentem aliquam sempiternam in deorum natura ponere? Nunquam vidi, inquis, animam rationis, consilijque participem in vlla alia, nisi humana figura. Quid? solis nunquidnam, aut lunæ, aut quinque errantium siderum simile vidiſti? Sol duabus vnus orbis vltimis partibus definitis motum, cursus annos conficit. Huius hanc lustrationem eiusdem incensa radiis menstruo spatio luna compler. Quinque autem stellæ eundem orbem tenentes, aliæ propius à terris, aliæ remotius, ab eisdem principiis, disparibus temporibus eadem spatia conficiunt. Nunquid tale Epicure vidiſti? Ne sit igitur sol, ne luna, ne stellæ: quoniam nihil esse potest, nisi quod attingimus, aut vidimus. Quid? deum ipsum quidem vidiſti? Cūr igitur credis esse? Tollamus ergo omnia, quæ aut historia nobis, aut noua ratio affert. ita sit, vt mediterranei mare esse non credant. Quæ sunt tantæ a nimi angustię, vt si Seriphi natus esset, nec vnquam egressus ex insula, in qua lepulos vulpeculâsque sæpe vidisses, nõ crederes leones & pantheras esse, cum tibi, quales essent, diceretur? si verò de elephanto quis diceret, etiam irrideri te putares? Et tu quidem Vellei non vestro more, sed dialecticorū, quem funditus gens vestra non nouit, argumenti sententiam conclusisti: beatos esse deos fuisse. concedimus. beatum autem sine virtute neminem esse posse. id quoque damus, & libentē quidem. virtutem autem sine ratione cōstare non posse. conueniat id quoque necesse est. Adiungis, nec rationem esse, nisi in hominis figura. quem tibi hoc daturū putas? Si enim ita esset, quid opus erat te gradatim istuc peruenire? Quid autem est istuc gradatim? sum fisses tuo iure. Nam à beatis ad virtutem, à virtute ad rationem video te venisse gradibus: à ratione ad humanam figuram quomodo accedis? precipitare istuc quidem est, non descendere. Nec verò intelligo cur maluerit Epicurus deos hominum simileis dicere, quàm homines deorum. Quæres, quid intersit. Si enim hoc illi simile sit, esse illud huic video. Sed hoc dico, non ab hominibus formę figuram peruenisse ad deos. dijenim semper fuerunt, & nati nunquam sunt, siquidem æterni sunt futuri. at homines nati. antē igitur humana forma, quàm homines, ea, qua erant forma dii immortales. Non ergo illorum humana forma, sed nostra diuina dicenda est. Verum hoc quidem, vt voletis. Illud quæro, quæ fuerit tāta fortuna: nihil enim in rerum natura ratione factum esse vultis: sed tamen quis iste tantus casus, vnde tam felix concursus atomorum, vt repente homines deorum forma nascerentur? Semina deorū decidisse de cælo in terras putamus, & sic homines patrum simileis exiitisse: vellem diceretis. deorum cognationē agnoscerem nõ inuitus. Nihil tale diciſti: sed casu esse factum, vt deorum simileis essemus. Et nunc argumenta quærenda sunt, quibus hoc refellatur? Vtinam tam facile vera inuenire possim, quàm falsa conuincere. Etenim enumerasti memoriter & copiose, vt mihi quidem admirari libēret in homine esse Romano tantam sciētiā, vsque à Thalete Milesio de natura deorum philosophorum sententias. omnēne tibi illi delirare visi sunt, qui sine manibus & pedibus constare deum posse decreuerunt? Ne hoc quidem vos mouet cōsideranteis quę sit vilitas, quæque opportunitas in homine membrorum, vt iudicetis membris humanis deos nõ egere? Quid enim pedibus opus est sine ingressu? quid manibus, si nihil comprehendatur? quid reliqua descriptione omnium corporis partium, in qua nihil inane, nihil sine causa, nihil superuacaneum est? Itaque nulla ars imitari solertia naturæ potest. Habebit igitur lingua deus, & non loquetur: dentes, palatum, faucis nullum ad vsum: quęque procreationis causa natura corpori affinxit, ea frustra habebit deus: nec externa magis, quàm interiora cor, pulmones, iecur, cetera: quæ detracta vtilitate, quid habent venustatis? quandoquidem hæc esse in deo propter pulchritudinem vultus. Istisne fidentis somniis non modò Epicurus & Metrodorus, & Hermachus contra Pythagoram, Plato-

nem,

nem, Empedoclemque dixerunt, sed meretricula etiam Leontium contra Theophrastum scribere ausa est: scito quidem illa sermone & Attico: sed tamen. Tantum Epicuri hortus habuit licentiae, etiam soletis queri: Zeno quidem etiam litigabat: quid dicam Albucium? nam Phædro nihil elegantius, nihil humanius. Sed stomachabatur senex si quid asperius dixeram: cum Epicurus contumeliosissimè Aristotelem vexarit, Phædoni Socratico turpissimè maledixerit, Metrodori sodalis sui fratrem Timocratem, quia nescio quid in philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit, in Democritum ipsum, quem secutus est, fuerit ingratus, Nausiphanem magistrum suum, à quo nihil didicerat, tam malè acceperit. Zeno quidem non eos solum, qui tum erant, Apollodorum, Sillum, ceterosque figebat maledictis, sed Socratem ipsum parentem philosophiæ, Latino verbo utens, scurram Atticum fuisse dicebat. Chrylippum numquam nisi Chesippum vocabat. Tu ipse paullo ante, cum tamquam senatû philosophorum citares, summos viros desipere, delirare, dementeis esse dicebas. quorum si nemo verum vidit de natura deorû, verendum est ne nulla sit omnino. Nam ista, quæ vos dicitis, sunt tota com-
 15 mentitia, vix digna lucubratione anicularum. Non enim sentitis quàm multa vobis suscipienda sint, si impetraueritis ut concedamus eandem esse hominum & deorum figuram. Omnis cultus & curatio corporis erit eadem adhibenda deo, quæ adhibetur homini: ingressus, cursus, accubatio, inclinatio, sessio, comprehensio, ad extremum etiam sermo & oratio. Nam quodd & mares deos, & fæminas esse dicitis, quid sequatur videtis.
 20 Equidem mirari satis non possum vnde ad istas opiniones vester ille princeps venerit. sed clamare non desinitis, retinendum hoc esse, deus ut beatus, immortalisque sit. Quid autem obstat, quo minus sit beatus, si non sit bipes? aut ista siue beatitas, siue beatitudo dicenda est (vtrumque omnino durum, sed vsu mollienda nobis verba sunt) verum ea quæcumque est, cur aut in solem illum, aut in hunc mundum, aut in aliquam mentem æternam, figura membrisque corporis vacuum, cadere non potest? Nihil aliud dicitis, nisi numquam vidi solem, aut mundum beatum. Quid? mundum præter hunc vniquàm ne vidistis? negabis. Cur igitur non sexcenta millia esse mundorum, sed innumerabilia ausus es dicere? Ratio docuit. Ergo hoc te ratio non docebit, cum præstantissima natura quærat, eaque beata & æterna, quæ sola in diuina natura sunt, ut immortalitate vincimur ab ea natura, sic animi præstantia vinci: atque ut animi, item corporis? Cur igitur, cum ceteris rebus inferiores simus, forma pares sumus? Ad similitudinem enim dei propius accedebat humana virtus, quàm figura. An quicquam tam puerile dici potest (ut eundem locum diutius vrgeam) quàm si ea genera belluarum, quæ in rubro mari, Indiacæ gignantur, nulla esse dicamus? Atqui ne curiosissimi quidem homines ex-
 35 quirendo audire tam multa possunt, quàm sunt multa, quæ terra, mari, paludibus, fluminibus existunt. quæ negemus esse, quia numquam vidimus. Ipsa verò quàm nihil ad rem pertinet, quæ vos delectat maximè, similitudo? Quid? canis nonne similis lupo? atque, ut Ennius,
 30 Simia quàm similis turpissima bestia nobis?
 40 At mores in vtroque dispares. Elephantum belluarum nulla prudentior. at figura quæ vasiores bestias loquor. Quid? inter ipsos homines nonne & simillimis formis dispares mores, & moribus figura dissimilis? Etenim si semel, Vellei, suscepimus genus hoc argu-
 45 menti, attende quò ferpat. Tu enim fumebas, nisi in hominis figura, rationem inesse non posse. sumet alius, nisi in terrestri: nisi in eo, qui natus sit: nisi in eo, qui adoleuerit: nisi in eo, qui didicerit: nisi in eo, qui ex animo constet & corpore caduco & infirmo: postremo nisi in homine atque mortali. Quod si in omnibus his rebus obstitis, quid est quod te vna forma conturbet? His enim omnibus, quæ proposui, adiunctis, in homine rationem esse & mentem videbas. quibus detractis, deum tamen nosse te dicitis, modò lineamenta maneat. Hoc est non considerare, sed quasi fortiri quid loquere. Nisi forte
 50 ne hoc quidem attendis, non modò in homine, sed etiam in arbore, quicquid superua-

canem sit, aut vsum non habeat, obolare. Quàm molestum est vno digito plus habere: quid ita? quia nec speciem, nec vsum alium quinque desiderant. Tuus autem deus non digito vno redidat, sed capite, collo, ceruicibus, lateribus, aluo, tergo, poplitibus, manibus, pedibus, feminibus, cruribus. si vt immortalis sit, quid hæc ad vitam membra pertinent? quid ipsa facies? magis illa, cerebrum, cor, pulmones, iecur. hæc enim sunt domicilia vitæ. oris quidem habitus ad vitæ firmitatem nihil pertinet. At eos vituperabas, qui ex operibus magnificis atque præclaris, cum ipsum mundum, cum eius membra, cælum, terras, maria, cumque horum insignia, solem, lunam, stellâsque viderent, cumque temporum mutationes, maturitates, vicissitudinêsque cognouissent, suspicati essent aliquam excellentem esse, præstantemque naturam, quæ hæc fecisset, moueret, regeret, gubernaret. qui etiam si aberrant à coniectura, video tamen quid sequantur. tu quod opus tandem magnum & egregium habes, quod effectum diuina mente videatur, ex quo esse deos suspicere? Habeo, inquis, in animo insitam informationem quandam dei: & barbari quidem Iouis, & galeatæ Mineræ. Num igitur tales putas? Quantum melius hæc vulgus imperitorum, qui non membra solum hominis deo tribuunt, sed vsum etiam membrorum? Dant enim arcum, sagittas, hastam, clypeum, fuscina, fulmen: & si actiones quæ sint deorum, non vident, nihil agentem tamen deum non queunt cogitare. Ipsi, qui irridentur, Ægyptij, nullam belluam, nisi obaliquam vtilitatem, quam ex ea caperent, consecrauerunt. Ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aues excelsæ, cruribus rigidis, corneo, proceroque rostro: auertunt pestem ab Ægypto, cum volucris angueis ex vastitate Libyæ vento Africo inuectas interficiunt atque consumunt. Ex quo fit, vt illæ nec morsu viux noceant, nec odore mortuæ. Possum de ichneumonum vtilitate, de crocodilorum, de felium dicere: sed nolo esse longus. Ita cõcludam tamen, belluas à barbaris propter beneficium consecratas: vestrorum deorum non modò beneficium nullum extare, sed ne factum quidem omnino. Nihil habet, inquit, negotij. Profectò Epicurus, quasi pueri delicati, nihil cessatione melius existimat. at ipsi tamen pueri, etiam cum cessant, exercitatione aliqua ludicra delectantur: deum sic feriatum volumus cessatione torpere, vt, si se commouerit, veracum ne beatus esse non possit. Hæc oratio non modò deos spoliât motu & actione diuina, sed etiam homines inerteis efficit: si quidem agens aliquid ne deus quidem esse beatus potest. Verum sit sanè, vt vultis, deus effigies hominis & imago: quod eius est domicilium? quæ sedes? qui locus? quæ deinde actio vitæ? quibus rebus, id quod vultis, beatus est? Vtatur enim suis bonis oportet, & fruatur, qui beatus futurus est. Nam locus quidem iis etiam naturis, quæ sine animis sunt, suus est cuique proprius, vt terra infimum teneat, hanc inundet aqua: superior, ætri ignibus, altissima ora reddatur. Bestiarum autem terrenæ sunt alix, partim aquatiles, alix quasi ancipites, in vtraque sede viuentes. sunt quædam etiam, quæ ex igne nasci putentur, appareantque in ardentibus fornacibus sæpe volitantes. Quæro igitur, vester deus primum vbi habitat: deinde quæ causa eum loco moueat: si modò mouetur aliquando: postremò cum hoc proprium sit animantium, vt aliquid appetant, quod sit naturæ accommodatum, deus quid appetat: ad quam denique rem motu mentis ac rationis vtatur: postremò, quomodo beatus sit, quomodo æternus. Quicquid enim horum attigerit, vlcus est. ita malè instituta ratio exitum reperire non potest. Sic enim dicebas, speciem dei percipi cogitatione, non sensu: nec esse in ea vllam soliditatem, neque eandem ad numerum permanere: eamque esse eius visionem, vt similitudine & transiione cernatur, neque deficiat vmquam ex infinitis corporibus similitum accessio: ex eoque fieri, vt in hæc intenta mens nostra beatam illam naturam & sempiternam putet. Hoc, per ipsos deos, de quibus loquimur, quale tandem est? Nam si tantummodo ad cogitationem valent, nec vllam habent soliditatem, nec eminentiam: quid interest vtrum de hippocentauro, an de deo cogitemus? Omnem enim tantalem conformationem animi, ceteri philosophi motum inanem vocant: vos autem ad-

uentum in animos. & introitum imaginum dicitis. Vt igitur Ti. Gracchum cū videor contionantem in Capitolio videre de M. Octauio deferentem sitellam, tum eum motum animi dico esse inanem: tu autem & Gracchi & Octauij imagines remanere, quæ in Capitolium cū peruenerint, tum ad animum meum referantur: hoc idem fieri in deo, cuius crebra facie pellantur animi: ex quo esse beati, atque æterni intelligantur. Fac imagines esse, quibus pulsantur animi: species duntaxat obicitur quædam, num etiam cur beata sit, cur æterna? Quæ autem istæ imagines vestræ, aut vnde? à Democrito omnino hæc licentia. Sed & ille reprehensus à multis est, nec vos exitum reperitis, totaque res vacillat & claudicat. Nam quid est, quod minus probari possit, quam omnium in me incidere imagines, Homeri, Archilochi, Romuli, Numæ, Pythagoræ, Platonis, nec ea forma, qua illi fuerunt? Quo modo ergo illi? & quorum imagines? Orpheum poetam docet Aristoteles numquam fuisse, & hoc Orphicum carmen Pythagorici ferunt cuiusdam fuisse Cereopis. At Orpheus, id est imago eius, ut vos vultis, in animum meum sæpe incurrit. Quid, quod eiusdem hominis in meum alix, alix in tuum? quid, quod earum rerum, quæ numquam omnino fuerunt, neque esse poterūt, ut Scyllæ, ut Chimæræ? quid, quod hominum, locorum, urbium earum, quas numquā vidimus? quid, quod, simul ac mihi collibitum est, præstō est imago: quid, quod etiā ad dormientem veniunt inuocare? Tota res Vellei nugatoria est. vos autem non modō oculis imagines, sed etiam animis inculcatis: tanta est impunitas garriendi. At quā licet? fluctantium frequenter transitio fit visionum, ut è multis vna videatur. Puderet me dicere non intelligere, si vos ipsi intelligeretis, qui ista defenditis. Quo modo enim probas, continenter imagines ferri? aut si continenter, quo modo æternæ? Innumerabilitas, inquis, suppeditat atomorum. Num eadem ergo ista facient, ut sint omnia sempiternæ? Confugis ad æquilibritatem, sic enim *invenitur*, si placet, appellemus. & ais, quoniam sit natura mortalis, immortalem etiam esse oportere. Isto modo, quoniam homines mortales sunt, sint aliqui immortales: & quoniam nascuntur in terra, nascuntur & in aqua: & quia sunt quæ interimant, sint quæ conferuent. Sint sanè: sed ea conferuent, quæ sunt, deos istos esse non sentio. Omnis tamen ista rerum effigies quo modo ex indiuiduis corporibus oritur? quæ etiam si essent, quæ nulla sunt, pellere se ipsa & agitari inter se concursu fortasse possent: formare, figurare, colorare, animare non possent. Nullo igitur modo immortalem deum efficitis. Videamus nunc de beato. Sine virtute certè nullo modo. virtus autem actiuosa, & deus vester nihil agens. experts virtutis igitur: ita ne beatus quidem. Quæ ergo vita? suppeditatio, inquis, bonorum, nullo malorum interuentu. Quorum tandem bonorum? voluptatum, credo: nempe ad corpus pertinentium. nullam enim nouistis nisi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus animi voluptatem. Non arbitror te, Vellei, similem esse Epicureorum reliquorum, quos non pudeat earum Epicuri vocum, quibus ille testatur se ne intelligere quidem vllum bonum, quod sit se iunctum à delicatis & obscenis voluptatibus: quas quidem non erubescens persequitur omneis nominatim. Quem cibū igitur, aut quas potiones, aut quas vocū & florū varietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad deos, ut eos perfundas voluptatibus? At potæ quidem nectar, ambrosiam, epulas comparant, & aut Iuuentatam, aut Ganymedem pocula ministrantem. Tu autem Epicure quid facies? Neque enim vnde habeat ista deus tuus video, neque quo modo vtatur. Locupletior igitur hominum natura ad beatè viuendum est, quā deorum, quod pluribus generibus fruitur voluptatum. At has leuioribus ducis voluptates, quibus quasi titillatio (Epicuri enim hoc verbum est) sensibus adhibetur. Quousque ludis? nam etiam Philo noster ferre nō poterat, aspernari Epicureos molles & delicatas voluptates. summa enim memoria pronuntiabat plurimas Epicuri sententias iis ipsis verbis, quibus erant scriptæ. Metrodori verò, qui est Epicuri collega sapientiæ, multa impudentiora recitabat. Accusat enim Timocratem fratrem suum Metrodorus, quod dubitet omnia, quæ ad beatam vitam

in quæstione
conferentia

in videri legendum
sed ea quæ conferent
quæ sunt.

pertineant, ventre metiri: neque id semel dicit, sed sæpius. Annuere te video. nota enim tibi sunt. proferrem libros, si negares. Neque nunc reprehendo, quod ad voluptatem omnia referantur: alia est ea quaestio: sed doceo, deos vestros esse voluptatis expertes: ita vestro iudicio ne beatos quidem. At dolore vacant. Satis enim est id illam abundantem bonis, vitam beatissimam? Cogitant, inquis, assidue beatos esse se, habent enim nihil aliud, quod agitent in mente. Comprehende igitur animo, & propone ante oculos deum nihil aliud in omni æternitate, nisi, Mihi pulchrè est, & Ego beatus sum, cogitantem. nec tamen video, quo modo sibi videatur iste deus beatus, cum sine ulla intermissione pulsetur, agiturque incurfione atomorum sempiterna, cumque ex ipso imagines semper ad nos affluant. ita nec beatus est vester deus, nec æternus. At etiam de sanctitate, de pietate aduersus deos, libros scripsit Epicurus. At quo modo in his loquitur? Vt Coruncanium, aut Scæuulam pontifices maximos te audire dicas: non eum, qui sustulerit omnem funditus religionem: nec manibus, vt Xerxes, sed rationibus, deorum immortalium templa & aras euerterit. Quid est enim cur deos ab hominibus colendos dicas, cum dii non modò hominibus non consulant, sed omnino nihil curent, nihil agant? At est eorum eximia quædam, præstansque natura, vt ea debeat ipsa per se ad se colendam elicere sapientem. An quicquam eximium potest esse in ea natura, quæ sua voluptate lætans, nihil neque actura sit vquam, neque agat, neque egerit? Quæ porro pietas ei debetur, à quo nihil acceperis? aut quid omnino, cuius nullum meritum sit, ei deberi potest? Est enim pietas, iustitia aduersum deos: cum quibus quid potest nobis esse iuris, cum homini nulla cum deo sit communitas? Sanctitas autem est scientia colendorum deorum: qui quamobrem colendi sint, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono. Quid est autem quod eos veneremur propter admirationem eius naturæ, in qua egregium nihil videmus? Nam superstitione, quod gloriari soletis, facile est liberare, cum sustuleris omnem vim deorum. Nisi fortè potioram, aut Theodorum, qui omnino deos esse negabant, censēs superstitionis esse potuisse. Ego ne Protogoram quidem, cui neutrum liquerit, nec esse deos, nec non esse. Horum enim sententiæ omnium nō modò superstitionem tollunt, in qua inest timor inanis deorum: sed etiam religionem, quæ deorum cultu pio continetur. Quid iij, qui dixerunt totam de diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus reip. causa, vt, quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret: nōne omnem religionem funditus sustulerunt? Quid? Perseus Citicus, qui ea, quæ prodesse hominum vitæ, deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit? Quid, qui aut forteis, aut claros, aut potentis viros tradunt post mortem ad deos peruenisse, cōsque esse ipsos, quos nos colere, precari, venerari soleamus: nōne expertes sunt religionum omnium? quæ ratio maximè tractata ab Euhemero est: quem noster & interpretatus, & secutus est præter ceteros Ennius. Ab Euhemero autem & mortes & sepulturæ demonstrantur deorum. Vtrum igitur hic confirmasse religionem videtur, an penitus totam sustulisse? Omitto Eleusinem sanctam illam & augustam,

Vbi initiantur gentes orarum vltimæ:

prætereo Samothraciam, eaque, quæ Lemni nocturno aditu occulta coluntur siluestribus sepibus densa. quibus explicatis, ad rationemque reuocatis, rerum magis natura cognoscitur, quam deorum. Mihi quidem etiam Democritus, vir magnus in primis, cuius fontibus Epicurus hortulos suos irrigauit, natare videtur in natura deorum. Tum enim censet, imagines diuinitate præditas inesse vniuersitati rerum: tum principia, mentisque, quæ sunt in eodem vniuerso, deos esse dicit: tum animantis imagines, quæ vel prodesse nobis solent, vel nocere: tum ingentes quasdam imagines, tantæque, vt vniuersum mundum complectantur extrinsecus. Quæ quidem omnia sunt patria Democriti, quam Democrito digniora. Quis enim istas imagines comprehendere animo potest? quis admirari? quis aut cultu, aut religione dignas iudicare? Epicurus verò ex animis

mis hominum extraxit radicibus religionē, cū diis immortalibus & opem & gratiam
 fustulit. Cū enim optimam & præstantissimam naturam dei dicit esse, negat idem esse
 in deo gratiam: tollit id, quod maximè proprium est optimæ, præstantissimæque natu-
 ræ. Quid enim est melius, aut quid præstantius bonitate & beneficentia? quæ enim care-
 re deum vultis, neminem deo nec deum, nec hominem carum, neminē ab eo amari, nem-
 inem diligere vultis. Itaque, ut non modò homines à diis, sed ipsi dii inter se ab aliis ali-
 negligantur. Quanto Stoici melius, qui à vobis reprehenduntur? Consent autē, sapien-
 teis sapientibus etiam ignotis esse amicos. Nihil est enim virtute amabilius: quam qui
 adeptus erit, ubicunque erit gentium, à nobis diligetur. Vos autem quid mali datis cū
 10 in imbecillitate, gratificationem & benevolentiam ponitis? Ut enim omittam vim &
 naturam deorum, ne homines quidem censeatis, nisi imbecilli essent, futuros beneficos
 & benignos fuisse. Nulla vobis est caritas naturalis inter bonos. C A R V M ipsum verbum
 est amoris, ex quo amicitia nomen est ductum: quam si ad fructum nostrum referemus,
 non ad illius commodum, quem diligimus: non erit ista amicitia, sed mercatura quædam
 15 utilitatis suarum. Prata & arua, & pecudum greges diliguntur isto modo, quod fru-
 ctus ex eis capiuntur: hominum caritas & amicitia gratuita est. quanto igitur magis
 deorum, qui nulla re egentes & inter se diligunt, & hominibus consulunt? Quod ni ita
 sit, quid veneramur, quid precamur deos? cur sacris pontifices, cur auspiciis augures
 præfunt? quid optamus à diis immortalibus? quid vouemus? At etiam Epicuri liber est
 20 de sanctitate. Ludimur ab homine non tam faceto, quam ad scribendi licentiam libe-
 ro, quæ enim potest esse sanctitas, si dii humana non curant? Quæ autem animans natu-
 ra, nihil curans? Verius est igitur illud nimirum, quod familiaris omnium nostrum. Po-
 sidonius differuit in libro quinto de natura deorum, nullos esse deos Epicuro videri:
 quæque is de diis immortalibus dixerit, inuidiæ detestandæ gratia dixisse. Neque enim
 25 tam desipiens fuisset, ut homunculi similem deum fingeret, lineamentis duntaxat extre-
 mis, non habitu solido: membris hominis præditum omnibus, vsu membrorum ne mi-
 nimo quidem: exilem quandam atque per lucidam, nihil cuiquam tributorem, nihil
 gratificantem, omnino nihil curantem, nihil agentem: quæ natura primum nulla esse
 potest: idque videns Epicurus, re tollit, oratione relinquit deos. Deinde si maximè talis
 30 est Deus, ut nulla gratia, nulla hominum caritate teneatur, valeat. quid enim dicam, pro-
 pitius sit? Esse enim propitius potest nemini, quoniam, ut dicitis, omnis in imbecillita-
 te est & gratia & caritas.

35 M. TVLLII CICERONIS DE NATURA
DEORVM AD MARCVM BRVTVM
LIBER SECVNDVS.

40 VÆ cū Cotta dixisset, tum Velleius, Næ ego, inquit, incautus, qui
 cum Academicis, & eodem rhetore congregi conatus sim. nam neque
 indiseritum Academicum pertinuissē, neque sine ista philosophia
 rhetorem quamvis eloquentem. Neque enim flumine conturbor inani-
 um verborum, neque subtilitate sententiarum, si orationis est siccita-
 45 tas. tu autem Cotta utraque re valuisti: corona tibi, & iudices defue-
 runt. sed ad ista aliās. nunc Lucilium, si ipsi commodum est, audiamus. Tum Balbus,
 Eundem, inquit, mallem audire Cottam, dum, qua eloquētia falsos deos fustulit, eadem
 veros inducat. est enim & philosophi, & pontificis, & Cotte, de diis immortalibus habe-
 re non errantem & vagam, ut Academici, sed, ut nostri, stabilem certamque sententiam.
 Nam cōtra Epicurum satis superque dictum est, sed aucto audire, tu ipse Cotta quid sen-
 50 tias. An, inquit, oblitus es, quod initio dixerim, facilius me talibus præferam de rebus,
 OO iij

quid non sentirem, quàm quid sentirem, posse dicere? Quòd si haberem aliquid, quod liqueret: tamen te audire vicissim vellem, cum ipse tam multa dixissem. Tum Balbus, Geram tibi morem, & agam quambrevissimè potero. etenim conuictis Epicuri erroribus, longa de mea disputatione detracta oratio est. Omnino diuidunt nostri totam istam de diis immortalibus quæstionem in partes quattuor. Primum docent esse deos: deinde quales sint: tum mundum ab his administrari: postremò consulere eos rebus humanis. Nos autem hoc solum, quæ priora duo sunt, sumamus: tertium, & quartum, quia maiora sunt, puto in aliud esse tempus differenda. Minimè verò, inquit Cotta, nam & otiosi sumus, & iis de rebus agimus, quæ sunt etiam negotiis anteponendæ. Tum Lucilius, Ne egere quidem videtur, inquit, oratione prima pars. quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cælum suspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium dicere Ennius?

Aspice hoc sublime candens, quem inuocant omnes Iouem.

illum verò & Iouem, & dominatorem rerù, & omnia nutu regentē, & ut idem Ennius, 15
-patrem diuūque, hominūque,

& præsentem ac præpotentem deum. quod qui dubitat, haud sanè intelligo, cur non idem, sol sit, an nullus sit, dubitare possit. Quid enim est hoc illo euidentius? quod nisi cognitum, comprehensūque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec vnà cum sæculis, ætatibusque hominum inueterare potuisset. Etenim videmus, ceteras opiniones, fictas atque vanas diuturnitate extabuisse. Quis enim hippocentaurum fuisse, aut Chimæram putat? quæue anus tam excors inueniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur, apud inferos portenta extimecat? Opiniones enim commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat. Itaque & in nostro populo, & in ceteris, deorum cultus, religionūque sanctitates existunt in dies maiores atque meliores. idque euenit non temerè, nec casu, sed quòd præsentiam sæpe diui suam declarant: ut & apud Regillum bello Latinorum, cum A. Postumius dictator cum Octauio Mamilio Tusculano prælio dimicaret, in nostra acie Castor & Pollux ex equis pugnare visi sunt. & recentiore memoria iidem Tyndaridæ Persen victum nuntiauerunt. P. enim Vatiens, auus huiusce adolescentis, cum de præfectura Reatina Romam venienti noctu duo iuuenes cum equis albis dixissent, regem Persen illo die captum, senatui nuntiauit: & primò, quasi temere de rep. locutus esset, in carcerem coniectus est: post à Paulo litteris allatis, cum idem dies constitisset, & agro à senatu, & vacatione donatus est. Atque etiam cum ad fluuium Sagram Crotoniatis Locri maximo prælio deuicissent, eo ipso die auditam esse eam pugnam ludis Olympiæ memoriæ proditum est. Sæpe Faunorum voces exaudita, sæpe visæ formæ deorum, quemuis aut non heberem, aut impium deos præsentis esse constiteri cõegerunt. Prædictiones verò, & præensiones rerum futurarum, quid aliud declarant, nisi, hominibus ea, quæ sint, ostendi, monstrari, portendi, prædici, ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur? Quòd si ea ficta credimus licentia fabularum, Mopsam, Tiresiam, Amphiarum, Calchantem, Helenum, quos tamen augures ne ipsæ quidem fabulæ asciuisent, si res omnino repudiarent: ne domesticis quidem exemplis docti numen deorum comprobabimus? Nihil nos P. Claudij bello Punico primo temeritas mouebit? qui etiam per iocum deos irridens, cum cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, ut biberent, quoniam esse nollent. qui risus classe deuicta multas ipsi lacrymas, magnam populo Ro. cladem attulit. Quid? collega eius Iunius eodem bello nonne tempestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset? Itaque Claudius à populo condemnatus est, Iunius necem sibi ipse conceiuit. C. Flamininum Cælius religione neglecta cecidisse apud Thrasimenum scribit, cum magno reip. vulnere. Quorum exitio intelligi potest, eorum imperiis remp. amplificatam, qui 50 religio-

perferimus Vatiens

religionibus paruissent. Et, si conferre volumus nostra cum externis, ceteris rebus aut pares, aut etiam inferiores reperiemur: religione, id est cultu deorum, multo superiores. An Atij Nauij lituus ille, quo ad inuestigandum suam regiones vineæ terminauit, contemnendus est? Crederem, nisi eius augurio rex Hostilius maxima bella gessisset. Sed negligentia nobilitatis auguriorum disciplina omiſſa, veritas auspicioꝝ spreta est, species tantum retenta. Itaque maximæ reip. partes, in his bella, quibus reip. salus continetur, nullis auspiciis administrantur, nulla perennia seruantur, nulla ex acuminibus, nulli viꝝ vocantur. ex quo in procinctu testamēta perierunt. Tum enim bella gerere nostri duces incipiunt, cum auspicia posuerunt. At verò apud maiores
 10 tanta religionis vis fuit, ut quidam imperatores etiam se ipsos diis immortalibus capite velato verbis conceptis pro rep. deuouerint. Multa ex Sibyllinis vaticinationibus, multa ex haruspicum responsis commemorare possum, quibus eā cōfirmantur, quæ dubia nemini debent esse. Atqui & nostrorum augurum, & Etruscorum, & haruspicum disciplinam P. Scipione, C. Figulo consulibus res ipsa probauit: quos cum Ti. Grac-
 15 chus consul iterum crearet, primus rogatorum, ut eos retulit, ibidem est repente mor-
 tuus. Gracchus cum comitia nihilo minus peregrisset, remque illam in religionem populo venisse sentiret, ad senatum retulit. senatus, quos ad soleret, referendum censuit. aruspices introducti, responderunt, non fuisse iustum comitiorum rogatorem. Tum Gracchus, ut è patre audiebam, incensus ira, Itane verò? ego non iustus, qui & consul rogauī, & augur, & auspicator? An vos Thufci ac barbari auspicioꝝ populi Ro-
 20 ius tenetis, & interpretes esse comitiorum potestis? Itaque tum illos exire iussit: post autem ex prouincia litteras ad collegium misit, se, cum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum captum fuisse in hortis Scipionis: quod, cum pomerium posset intrasset habendi senatus causa, in redeundo, cum idem pomerium transiret, auspicari esset oblitus: itaque vitio creatos esse consules. Augures rem ad senatum: senatus ut abdicarent: consules abdicauerunt. Quæ quærimus exempla maiora? Vir sapientissimus, atque haud scio an omnium præstantissimus, peccatum suum, quod celari posset, confiteri maluit, quam hæere in rep. religionem: consules summum imperium statim deponere, quam id tenere punctum temporis contra religionem. Magna
 30 augurum auctoritas. Quid, haruspicum ars nonne diuina? Hæc innumerabilia ex eodem genere qui videat, nonne cogatur confiteri deos esse? Quorum enim interpretes sunt, eos ipsos esse certè necesse est. deorum autem interpretes sunt: deos igitur esse fateamur. At fortasse non omnia eueniunt, quæ prædicta sunt. negri quidem omnes conualeſcunt. Iccirco ars nulla medicina est: Signa ostenduntur à diis rerum futurarum.
 35 in his si qui errauerunt, non deorum natura, sed hominum coniectura peccauit. Itaque inter omnes omnium gentium sententia constat. omnibus enim innatum est, & in animo quasi insculptum, esse deos. quales sint, varium est: esse nemo negat. Cleanthes quidem noster quattuor de causis dixit in animis hominum informatas deorum esse notiones. Primam posuit eam, de qua modò dixi, quæ orta esset ex præſensione rerum futurarum: alteram, quam ceperimus ex magnitudine commodorum, quæ percipiuntur
 40 celi temperatione, fecunditate terrarum, aliarumque commoditatum complurium copiam: tertiam, quæ terreret animos fulminibus, tempeſtatibus, nimbis, niuibꝝ, grandinibus, vastitate, pestilentia, terræ motibus, & sæpe fremitibus, lapidesque imbribus, & guttis imbrum quasi cruentis, tum lapidibus, aut repentinis terrarum hiatus-
 45 bus, tum præter naturam, hominum, pecudumque portentis, tum facibus visis celestibus, tum stellis iis, quas Græci cometas, nostri crinitas vocant: quæ nuper bello Octauium magnarum fuerunt calamitatum prænuntia: tum sole geminato, quod, ut è patre
 50 ausiui, Tuditano & Aquillio consulibus euenerat: quo quidem anno P. Africanus sol
 alter exstinctus est. quibus exterriti homines vim quandam esse celestem & diuinam
 suspicati sunt. Quartam causam esse, eamque vel maximam, æquabilitatem motus,

conuersionem cæli, solis, lunæ, siderumque omnium distinctionem, varietatem, pulchritudinem, ordinem: quarum rerum aspectus ipse satis indicaret non esse fortuita. Vt si quis in domum aliquam, aut in gymnasium, aut in forum venerit: cum videat omnium rerum rationem, modum, disciplinam, non possit ea sine causa fieri iudicare, sed esse aliquem intelligit, qui præsit, & cui pareatur: multo magis in tantis motibus, tantisque vicissitudinibus, tam multarum rerum atque tantarum ordinibus, in quibus nihil vniquam immensa & infinita vetustas mentita sit, statuat necesse est, ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari. Chrysippus quidem, quamquam est acerrimo ingenio, tamen ea dicit, ut ab ipsa natura didicisse, non ut ipse reperisse videatur. "Inquit, est aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit: est certe id, quod illud efficit, homine melius. At qui res cælestes, omnesque earum, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt. Est igitur id, à quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris, quam deum? Etenim si dii non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius? in eo enim solo ratio est, qua nihil potest esse præstantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse, quam se putet, desipientis arrogantia est. Ergo est aliquid melius. Est igitur perfectio deus. An verò si domum magnam, pulchramque videris, non possis adduci, ut etiam si dominum non videas, muribus illam, & mustellis ædificatam putes: tantum verò ornatum mundi, tantam varietatem, pulchritudinemque rerum cælestium, tantam vim & magnitudinem maris atque terrarum, si tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, nonne plane desipere videare? An ne hoc quidem intelligimus, omnia supera esse meliora: terram autem esse infimam, quam crassissimus circumfundat aër, ut ob eam ipsam causam, quod etiam quibusdam regionibus atque urbibus contingere videmus, hebetiora ut sint hominum ingenia propter cæli pleniorum naturam, hoc idem generi humano euenerit, quod in terra, hoc est in crassissima regione mundi collocati sint? Et tamen ex ipsa hominum follertia esse aliquam mentem, & eam quidem acriorem & diuinam existimare debemus. Vnde enim hanc homo arripuit? ut ait apud Xenophontem Socrates. Quin & humorem & calorem, qui est fusus in corpore, & terrenam ipsam viscerum soliditatem, animum denique illum spirabilem si quis quaerat vnde habemus, apparet: quoddam aliud à terra summum, aliud ab humore, aliud ab igne, aliud ab aëre eo, quem spiritu ducimus. Illud autem, quod vincit hæc omnia, rationem dico, & si placet pluribus verbis, mentem, consilium, cogitationem, prudentiam ubi inuenimus? vnde sustulimus? An cetera mundus habebit omnia: hoc vnum, quod plurimi est, non habebit? Atqui certe nihil omnium rerum melius est mundo, nihil præstabilius, nihil pulchrius: nec solùm nihil est, sed ne cogitari quidem quicquam melius potest. Et si ratione & sapientia nihil est melius, necesse est hæc inesse in eo, quod optimum esse concedimus. Quid verò tanta rerum consentiens, conspirans, continuata cognatio? quem non coget ea, quæ à me dicuntur, comprobare? Possentne vno tempore florere, deinde vicissim horre terra, aut, tot rebus ipsis se immutantibus, solis accessus, discessusque solstitiis, brumisque cognosci, aut ætus maritimi, fretorumque angustia ortu, aut obitu lunæ commoueri, aut vnatotius cæli conuersione cursus altorum disparum conferuari? Hæc ita fieri omnibus inter se concinentibus mundi partibus perfectò non possent, nisi ea vno diuino & continuato spiritu continerentur. Atque hæc cum vberius disputantur, & fusius, ut mihi est in animo facere, facilius effugiunt Academicorum calumniam. cum autem, ut Zeno solebat, breuius, angustiusque concluduntur, tum apertiora sunt ad reprehendendum. Nam ut profluens amnis aut vix, aut nullo modo, conclusa sunt ad facile corruptitur: sic orationis flumine reprehensoris vitia diluuntur, angustia autem conclusæ orationis non facile se ipsa tutatur. Hæc enim, quæ dilatantur à nobis, Zeno sic premebat, Quod ratione vitur, id melius est, quam id, quod ratione non vitur.

cur. nihil autem mundo melius: ratione igitur mundus vitur. Similiter effici potest, sapientem esse mundum: similiter beatum, similiter æternum. Omnia enim hæc meliora sunt, quàm ea, quæ sunt his carentia: nec mundo quicquam melius: ex quo efficitur esse mundum deum. Idemque hoc modo, Nullius sensu carentis pars aliqua potest esse sentiens. mundi autem partes sentientes sunt: non igitur caret sensu mundus.

5 Pergit idem, & vrget angustius: Nihil, inquit, quod animi, quodque rationis esset expertus, id generare ex se potest animantem; compotemque rationis. mundus autem generat animantem, compotemque rationis: animans est igitur mundus, compotemque rationis. Idemque similitudine, vt sæpe solet, rationem conclusit hoc modo, Si ex oliua

10 modulatæ canentes tibiæ nascerentur: non dubitares, quin esset in oliua tibicinis quædam scientia. quid, si platani fiduculas ferrent numerosque sonantes? idem scilicet censes, in platani inesse musicam. Cur igitur mundus non animans, sapiensque iudicetur, cum ex se procreet animantem atque sapientem? Sed quoniam crepi secus agere, atque initio dixeram: negaram enim hanc primam partem egere oratione, quod esset omnibus perspicuum, deos esse: tamen id ipsum rationibus physicis confirmari volo. sic enim se res habet, vt omnia, quæ alantur & crescant, contineant in se vim caloris: sine qua neque ali possent, neque crescere. Nam omne, quod est calidum & igneum, cietur & agitur motu suo. quod autem alitur & crescit, motu quodam vitur certo & equali: qui quandiu remanet in nobis, tandiu sensus & vita remanet: refrigerato autem, &

20 extincto calore, occidimus ipsi, & extinguimur. Quod quidem Cleanthes his etiam argumentis docet, quanta vis insit caloris in omni corpore. Negat enim vllum esse cibum tam grauem, quin is die & nocte concoquatur: cuius etiam in reliquiis inest calor, iis, quas natura respuerit. Jam verò venæ & arteriæ micare non desinunt quasi quodam igneo motu: animaduersumque sæpe est cum cor animantis alicuius euulsam, ita mobiliter palpitare, vt imitaretur igneam celeritatem. Omne igitur, quod viuut, siue animal, siue terra editum, id viuut propter inclusum in eo calorem. Ex quo intelligi debet, eam caloris naturam, vim in se habere vitalem per omnem mundum, pertinentem. Atque id facilius cernemus toto genere hoc igneo, quod tranat omnia, subtilius explicato. Omnes igitur partes mundi tangam, quæ maximo calore fulz sustinentur: quod

30 primum in terrena natura perspicui potest. Nam & lapidum confictu atque attritu elici ignem videmus: & recenti fossione

35 -terram fumare calentem: atque etiam ex puteis iugibus aquam calidam trahi, & id maximè hibernis fieri temporibus, quod magna vis terre cauernis contineatur caloris, eaque hieme sit densior: ob eamque causam, calorem insitum in terris contineat arctius. Longa est oratio, multarumque rationes, quibus doceri possit, omnia, quæ terra concipiat, semina, quæque ipsa ex se generata stirpibus infixæ contineat, ea temperatione caloris & oriri & augete. Atque aquæ etiam admistum esse calorem, primum ipse liquor, tum aquæ declarat effusio: quæ neque congelaretur frigoribus, neque niue pruinaque concreveret, nisi eadem se admisto calore liquefacta & dilapsa diffunderet. Itaque & Aquilonibus, reliquisque frigoribus adiectis durefcit humor: & idem vicissim molliuit tepefactus, & tabescit calore. Atque etiam maria agitata ventis ita tepefcunt, vt intelligi facile possit, in tantis illis humoribus inclusum esse calorem. Nec enim ille externus & aduentitius habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus: quod nostris quoque corporibus contingit, cum motu atque exercitatione recalcfcunt. Ipse verò aer, qui natura est maximè humidus, minimè est expertus caloris. Ille verò & multo quidem calorem admistus est. ipse enim oritur ex respiratione aquarum. earum enim quasi vapor quidam aer habendus est. Is autem existit motu eius caloris, qui aquis continetur. quam similitudinem cernere possumus in iis aquis, quæ effervescunt subditis

40 ignibus. Jam verò reliqua quarta pars mundi ea & ipsa tota natura feruida est, & cete-

*F. M. in ms. euulsam etiam
loquitur Quincius.*

*id. quæ recens est bene
cuiusque quædam mensura
potest esse aliunde scilicet.*

ris naturis omnibus salutarem impertit, & vitalem calorem. Ex quo concluditur, cum omnes mundi partes sustineantur calore, mundum etiam ipsum simili, parique natura in tanta diuturnitate seruari: eoque magis, quod intelligi debet calidum illud, atque igneum ita in omni fuso esse natura, ut in eo insit procreandi vis, & causa gignendi: à quo & animantia omnia, & ea, quorum stirpes terra continentur, & nasci sit necesse, & auferre. Natura est igitur, quæ contineat mundum omnem, eumque tueatur, & ea quidem non sine sensu atque ratione. omnem enim naturam necesse est, quæ non solitaria sit, neque simplex, sed cum alio coniuncta atque connexa, habere aliquem in se principatum, ut in homine mentem, in bellua quiddam simile mentis, unde oriatur rerum appetitus. In arborum autem & earum rerum, quæ gignuntur à terra, radicibus inesse principatus putatur. Principatum autem id dico, quod Græci *ἀρχή* vocant: quo nihil in quoque genere nec potest, nec debet esse præstantius. Itaque necesse est illud etiam, in quo sit totius naturæ principatus, esse omnium optimum, omniumque rerum potestate, dominatque dignissimum. Videmus autem in partibus mundi (nihil est enim in omni mundo, quod non pars vniuersi sit) inesse sensum & rationem. In ea parte igitur, in qua mundi est principatus, hæc inesse necesse est, & acriora quidem atque maiora. quocirca sapientem esse mundum necesse est, naturamque eam, quæ res omnes complexa teneat, perfectione rationis excellere, eoque deum esse mundum, omnemque vim mundi diuina natura contineri. Atque etiam mundi feruor ille, purior, per lucidior, mobiliorque est multo, ob easque causas aptior ad sensus commouendos, quàm hic noster calor, quo hæc, quæ nota nobis sunt, retinentur & vident. Absurdum est igitur dicere, cum homines, bestiarumque hoc calore teneantur, & propterea moueantur & sentiant, mundum esse sine sensu, qui integro & puro & libero, eodemque acerrimo & mobilissimo ardore teneatur: præsertim cum is ardor, qui est mundi, non agitat ab alio, neque externo pulsu, sed per se ipse, ac sua sponte moueatur. Nam quid potest esse mundo valentius, quod pellat atque moueat calorem eum, quo ille teneatur? Audiamus enim Platonem quasi quendam deum philosophorum: cui duos placet esse motus, vnum suum, alterum externum: esse autem diuini, quod ipsum ex se sua sponte moueatur, quàm quod pulsu agitur alieno. Hunc autem motum in solis animis esse ponit, ab hisque principium motus esse ductum putat. Quapropter quoniam ex mundi ardore motus omnis oritur, is autem ardor non alieno impulsu, sed sua sponte mouetur: animus sit necesse est, ex quo efficitur, animantem esse mundum. Atque ex hoc quoque intelligi poterit, in eo inesse intelligentiam, quod certe est mundus melior quàm vlla natura: Ut enim nulla pars corporis nostri est, quæ non sit minor, quàm nosmetipsi sumus: sic mundum vniuersum plurius esse necesse est, quàm partem aliquam vniuersi. Quod si ita est, sapiens sit mundus necesse est. nam si ita esset, homine, qui est mundi pars, quoniam rationis est particeps, plurius esse, quàm mundum omnem, oporteret. Atque etiam si à primis, inchoatisque naturis ad vltimas perfectasque volumus procedere, ad deorum naturam perueniamus necesse est. Primum enim animaduertimus, à natura sustineri ea, quæ gignuntur à terra, quibus natura nihil tribuit amplius, quàm ut ea alendo atque augendo tueretur. Bestiis autem sensum & motum dedit, & cum quodam appetitu accessum ad res salutares, à pestiferis recessum: homini hoc amplius, quod addidit rationem, qua regerentur animi appetitus: qui tum remitterentur, tum contenderentur. Quartus autem gradus, & altissimus, eorum, qui natura boni, sapientesque gignuntur: quibus à principio innascitur ratio recta, constantque, quæ supra hominem putanda est, deoque tribuenda, id est mundo: in quo necesse est perfectam illam atque absolutam inesse rationem. Neque enim dici potest, in vlla rerum institutione non esse aliquid extremum atque perfectum. Ut enim in vite, vni pecude (nisi quæ vis obstitit) videmus, naturam suo quodam itinere ad vltimum peruenire: atque ut pictura & fabrica, ceteraque artes habent quendam absoluti operis effectum: sic in omni natura

Fin. Exm. minoris, quod plura

natura, ac multo etiam magis, necesse est absolui aliquid ac perfici. Etenim ceteris naturis multa externa, quo minus perficiantur, possunt obistere: vniuersam autem naturam nulla res potest impedire: propterea quod omnes naturas ipsa cohibet & continet. Quocirca necesse est esse illum quartum & altissimum gradum, quod nulla vis possit
 5 accidere. is autem gradus est, in quo rerum omnium natura ponitur: quæ quoniam talis est, vt præsit omnibus, & eam nulla res possit impedire, necesse est intelligentem esse mundum, & quidem etiam sapientem. Quid autem est in scitius, quàm aut eam naturam, quæ omnis res sit complexa, non optimam dici: aut cum sit optima, non primum animantem esse, deinde rationis & consilij compotem, postremò sapientem? Qui
 10 enim aliter potest esse optima? Neque enim si stirpium similis sit, aut etiam bestiarum, optima putanda sit potius, quàm deterrima: neque verò, si rationis particeps sit, nec sit tamen à principio sapiens, non sit deterior mundi potius, quàm humana condicio. Homo enim sapiens fieri potest: mundus autem, si in æterno præteriti temporis spatio fuit insipiens, numquam profectò sapientiam consequetur. ita erit homine deterior, quod
 15 quoniam absurdum est: & sapiens à principio mundus, & deus habendus est. Neque enim est quicquam aliud præter mundum, cui nihil absit, quodque vndique apertum atque perfectum, expletiūque sit omnibus suis numeris & partibus. Scitè enim Chrysippus, vt elypei causa inuolucrum, vaginam autem gladij, sic præter mundum cetera omnia aliorum causa esse generata, vt eas fruges atque fructus, quos terra gignit, ani-
 20 mantium causa: animantibus autem, hominum, vt equum vehendi causa, arandi bouem, venandi & custodiendi canem, ipse autem homo ortus est ad mundum contemplandum & imitandum, nullo modo perfectus, sed quædam particula perfecti. Sed mundus, quoniam omnia complexus est, nec est quicquam, quod non insit in eo, perfectus vndique est. Quid igitur potest ei deesse, quod est optimum? nihil autem est mente &
 25 ratione melius: ergo hæc mundo deesse non possunt. Bene igitur idem Chrysippus, qui similitudines adiungens, omnia in perfectis & maturis docet esse meliora, vt in equo, quàm in equuleo, in cane quàm in catulo, in viro quàm in puero. Item quod in omni mundo optimum sit, id in perfecto aliquo atque absoluto esse debere. est autem mundo nihil perfectius: nihil virtute melius: igitur mundi est propria virtus. Nec verò ho-
 30 minis natura perfecta est: & efficitur tamen in homine virtus: quanto igitur in mundo facilius est ergo in eo virtus. sapiens igitur est, & propterea deus. Atque hac mundi diuinitate perfecta, tribuenda est sideribus eadem diuinitas: quæ ex nobilissima, purissimaque ætheris parte gignuntur. neque vlla præterea sunt admixta natura, totaque sunt calida atque perlucida, vt ea quoque rectissimè & animantia esse, & sentire atque intel-
 35 ligere dicantur. Atque ea quidem tota esse ignea duorum sensuum testimonio confirmari Cleanthes putat, tactus & oculorum. Nam solis candor illustrior est, quàm vllus ignis, quippe qui immenso mundo tam longè latèque colluceat: & is eius tactus est, non vt tepefaciat solum, sed etiam sæpe comburat: quorum neutrum faceret, nisi esset igneus. Ergo, inquit, cum sol igneus sit, Oceanique alatur humoribus, quia nullus ignis
 40 sine pastu aliquo possit permanere: necesse est aut ei similis sit igni, quem adhibemus ad vsum atque ad victum: aut ei, qui corporibus animantium continetur. Atque hic noster ignis, quem vsum vitæ requirit, confector est & consumtor omnium: idemque quocumque inuasit, cuncta distubat ac dissipat. Contrà ille corporeus, vitalis & salutaris omnia conseruat, alit, auget, sustinet, sensuque afficit. Negat ergo esse dubium, ho-
 45 rum ignium sol vtri similis sit, cum is quoque efficiat, vt omnia floreat, & in suo quoque genere pubescant. Quare cum solis ignis similis eorum ignium sit, qui sunt in corporibus animantium, solem quoque animantem esse oportet, & quidem reliqua ætra, quæ oriuntur in ardore cælesti, qui æther vel cælum nominatur. Cum igitur aliorum animantium ortus in terra sit, aliorum in aqua, in aëre aliorum: absurdum esse Aristo-
 50 teli videtur, in ea parte, quæ sit ad gignenda animalia aptissima, animal gigni nullum

putare. Sidera autem æthereum locum obtinent: qui quoniam tenuissimus est, & semper agitur & viget, necesse est, quod animal in eo gignatur, idem quoque sensu acerrimo & mobilitate celerrima esse. Quare cum in æthere astragignantur, consentaneum est, in iis sensum inesse & intelligentiam. ex quo efficitur, in deorum numero altra esse ducenda. Etenim licet videre acutiora ingenia, & ad intelligendum aptiora, eorum, qui terras incolant eas, in quibus aer sit purus ac tenuis, quam illorum, qui videntur crasso cælo atque concreto. Quinetiam quo cibo vitare interesse aliquid ad mentis aciem putant. Probabile est igitur, præstantem intelligentiam in sideribus esse, quæ & ætheream mundi partem incolant, & marinis terrenisque humoribus longo intervallo extenuaris alantur. Sensum autem astrorum atque intelligentiam maximè declarat ordo eorum, atque constantia. Nihil est enim, quod ratione & numero moveri possit sine consilio: in quo nihil est temerarium, nihil varium, nihil fortuitum. Ordo autem siderum, & in omni æternitate constantia, neque naturam significat: est enim expertus rationis: neque fortunam, quæ amica varietati constantiam respuit. Sequitur ergo ut ipsa sua sponte, suo sensu ac diuinitate moueantur. Nec verò Aristoteles non laudandus in eo, quod omnia, quæ mouentur, aut natura moueri censuit, aut vi, aut voluntate. moueri autem solem & lunam, & sidera omnia. Quæ autem natura mouerentur, hæc aut pondere deorsum, aut leuitate in sublime ferri: quorum neutrum astris contingeret: propterea quod eorum motus in orbem circumferretur. Nec verò dici potest vi quadam maiore fieri, ut contra naturam altra moueantur. Que enim vis potest maior esse? Restat igitur ut motus astrorum sit voluntarius. Quæ qui videat, non indotè solum, verum etiam impie faciat, si deos esse neget. Nec sanè multum interest, vtrum id neget, an eos omni procuratione atque actione priuet. Mihi enim qui nihil agit, esse omnino non videtur. Esse igitur deos ita perspicuum est, ut id qui neget, vix cum sanæ mentis existimem. SANÈ RESTAT, ut qualis eorum natura sit, consideremus: in quo nihil est difficilius, quàm à consuetudine oculorum aciem mentis abducere. Ea difficultas induxit & vulgò imperitos, & similes philosophos imperitorum, ut nisi figuris hominum constitutis, nihil possent de diis immortalibus cogitare. Cuius opinionis leuitas confutata à Cotta, non desiderat orationem meam. Sed cum talem esse deum certa notione animi præsentiamus, primum ut sit animans, deinde ut in omni natura nihil eo sit præstantius: ad hanc præsentionem notionemque nostram, nihil video, quod potius accomodem, quàm ut primum hunc ipsum mundum, quo nihil fieri excellentius potest, animantem esse & deum iudicem. Hic quàm volet, Epicurus iocetur, homo non aptissimus ad iocandum, minimèque respiciens patriam: & dicat se non posse intelligere qualis sit volubilis & rotundus deus: tamen ex hoc, quod ipse etiam probat, nunquam me mouebit. Placet enim illi esse deos, quia necesse sit præstantem aliquam esse naturam, qua nihil sit melius. mundo autem certè nihil est melius. Nec dubium, quin quod animans sit, habeatque sensum & rationem & mentem, id sit melius, quàm id, quod his careat. Ita efficitur, animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse compotem. qua ratione, deum esse mundum, concluditur.

Sed hæc paullo post facilius cognoscuntur ex iis rebus ipsis, quas mundus efficit. Interea Vellei noli quæso præ te ferre, vos planè experteis esse doctrinæ. Conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quàm spheram, videri. Nouum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulchriora duntaxat aspectu, quod mihi tamen ipsum non videtur. Quid enim pulchrius ea figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum? Cùmque duæ formæ præstantes sint, ex solidis globus (sic enim *σφαῖρα* interpretari placet) ex planis autem circulus, aut orbis, qui *κεκλυστος* Græcè dicitur: his duabus formis contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimæ, à mediòque tantum absit extremum, quantum

*Respicere, etiam
omnino deorum
respicere, etiam
respicere, etiam
respicere, etiam*

quantum idem à summo, quo nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam eruditum illum puluerem attigistis: an ne hoc quidem physici intelligere potuistis, hanc æqualitatem motus, constantiamque ordinis in alia figura non potuisse seruari? Itaque nihil potest esse indoctius, quam quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotundum esse dicitis. nam posse fieri, ut sit alia figura: innumerebilibusque mundos, alios aliarum esse formarum. quæ, si bis bina quæ essent, didicerat Epicurus, certe non diceret. Sed dum palato quid sit optimum iudicat, cæli palatium (ut ait Ennius) non suspexit. Nam cum duo sint genera siderum, quorum alterum spatii immutabilibus ab ortu ad occasum commean, nullum vnquam cursus sui vestigium infflectat: alterum autem continuas conuersiones duas iisdem spatiis, cursibusque conficiat: ex vtrique re & mundi volubilitas, quæ nisi in globosa forma esse non posset, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur: primusque sol, qui altorum obtinet principatum, ita mouetur, ut cum terras larga luce compleuerit, eandem modò his, modò illis partibus opacet. Ipsa enim vmbra terræ soli officiens, nocte efficit. Nocturnorum autem spatiorum eadem est æqualitas, quæ diurnorum. eiusdemque solis tum accessus modici, tum recessus, & frigoris & caloris modum temperant. Circuitus enim solis orbium v. diebus, & 1 x & c c c, quarta ferè dici parte addita, conuersionem conficiunt annuam. Infflectens autem sol cursum tum ad septemtriones, tum ad meridiem, æstates & hiemes efficit: & ea duo tempora, quorum alterum hiemi senescenti adiunctum est, alterum æstati. Ita ex quattuor temporum mutationibus omnium, quæ terra marique gignuntur, initia, causæque ducuntur. Jam solis annuos cursus spatiis mensuris humana consequitur: cuius tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, degressus autem longissimus quisque plenissimum. Neque solùm eius species ac forma mutatur, tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est aquilonaris, tum australis. In lunæ quoque cursu est & brumæ quædam & solstitij similitudo: multaque ab ea manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augefcantque: & pubescant, maturitatẽque assequantur, quæ oriuntur è terra. Maxime verò admirabiles sunt motus earum quinque stellarum, quæ falsò vocantur errantes. Nihil enim erant, quod in omni æternitate conseruat progressus & regressus, reliquosque motus constanteis & ratos. Quod eo est admirabilius in his stellis, quas dicimus, quia tum occultantur, tum rursus aperiuntur: tum abeunt, tum recedunt: tum antecedunt, tum subsequuntur: tum celerius mouentur, tum tardius: tum omnino ne mouentur quidem, sed ad quoddam tempus insistant. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum mathematici nominauerunt: qui tum efficitur, cum solis & lunæ & quinque errantium ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatiis esset facta conuersio. Quæ quàm longa sit, magna quæstio est: esse verò certam & definitam necesse est. Nam ea, quæ Saturni stella dicitur, *φαιδρον* quæ à Græcis nominatur, quæ à terra abest plurimum, x x x ferè annis cursum suum conficit. in quo cursu multa mirabiliter efficiens tum antecedendo, tum retro eundo: tum vespertinis temporibus delitescendo, tum matutinis rursus se aperiendo, nihil immutat sempiternis seculorum ætatibus, quin eadem iisdem temporibus efficiat. Infra autem hanc propius à terra Iouis stella fertur, quæ *φαιδρον* dicitur: eaque eundem x i i signorum orbem annis x i i conficit: eademque, quas Saturni stella, efficit in cursu varietates. Huic autem proximum inferiorem orbem, tenet *μυρίδας*, quæ stella Martis appellatur: eaque i i i i & x x mensibus, v i, ut opinor, diebus minus, eundem lustrat orbem, quem duæ superiores. Infra hanc autem stella Mercurij est. ea *φαιδρον* appellatur à Græcis: quæ anno ferè vertente signiferum lustrat orbem: neque à sole longius vnquam vnus signi intervallo discedit, tum anteuertens, tum subsequens. Infima est quinque errantium, terræque proxima stella Veneris, quæ *φαιδρον* Græcè, Lucifer Latinè dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem, Hesperos. Ea cursum anno conficit, & la-

titudinem lustrans signiferi orbis & longitudinem, quod idem faciunt stellæ superiores: neque vniquam ab sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam, tam variis cur-
 sibus in omni æternitate convenientiam temporum non possum intelligere sine men-
 te, ratione, consilio. Quæ cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non
 in deorum numero reponere. Nec verò stellæ ex, quæ inerrantes vocantur, non signifi-
 cant eandem mentem atque prudentiam: quarum est quotidiana conveniens, constan-
 ti- que conversio: nec habent æthereos cursus, neque cælo inhærentes, ut plerique dicunt
 physicæ rationis ignari. Non est enim ætheris ea natura, ut vi sua stellas complexa con-
 torqueat. nam tenuis ac perlucens, & æquabili calore suffusus æther, non satis aptus ad
 stellas continendas videtur. Habent igitur suam spheram stellæ inerrantes ab ætherea
 conjunctione secretam & liberam. Earum autem perennes cursus atque perpetui, cum
 admirabili incredibilique constantia, declarant, in his vim & mentem esse diuinam: ut,
 hæc ipsa qui non sentiat deorum vim habere, is nihil omnino sensurus esse videatur.
 Nulla igitur in cælo nec fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec vanitas inest: contraque
 omnis ordo, veritas, ratio, constantia. Quæque his vacant, ea mentita & falsa, plenaque
 erroris eunt circum terras, infra lunam, quæ omnium vltima est, in terrisque versa-
 tur. Celestem ergo admirabilem ordinem, incredibilémque constantiam, ex qua con-
 seruatio & salus omnium omnis oritur, qui vacare mente putat, is ipse metis expers ha-
 bendus est. Haud ergo, ut opinor, errauero, si à principe inuestigandæ veritatis huius di-
 sputationis principium duxero. Zeno igitur ita naturam definit, ut eam dicat ignem
 esse artificiosum ad gignendum progredientem via. Censet enim artis maximè pro-
 prium esse creare & gignere: quodque in operibus nostrarum artium manus efficiat, id
 multo artificiosius naturam efficere, id est, ut dixi, ignem artificiosum, magistrum ar-
 tium reliquarum. Atque hæc quidem ratione omnis natura artificiosa est, quod habet
 quasi viam quandam & sectam, quam sequatur. Ipsius verò mundi, qui omnia comple-
 xu suo coercet & continet, natura non artificiosa solum, sed planè artifex ab eodem Ze-
 none dicitur consulari & prouida vtilitatum, opportunitatūque omnium: Atque ut
 ceteræ naturæ suis seminibus quæque gignuntur, auferunt, continentur: sic natura
 mundi omneis motus habet voluntarios: conatusque & appetitiones, quas *ἐπιθυμίαι* Græci
 vocant, & his consentaneas actiones sic adhibet, ut nosmetipsi, qui animis mouemur
 & sensibus. Talis igitur mens mundi cum sit, ob eamque causam prouidentia appella-
 ri rectè possit (Græce enim *πρόνοια* dicitur) hæc potissimum prouidet, & in his maxi-
 mè est occupata: primum ut mundus quàm aptissimus sit ad permanendum: deinde
 ut nulla re egeat: maximè autem, ut in eo eximia pulchritudo sit, atque omnis ornatus.
 Dictum est de vniuerso mundo: dictum est etiam de sideribus: ut iam propemodum
 appareat multitudo nec cessantium deorum, nec ea, quæ agant, molientium cum labo-
 re operoso ac molesto. Non enim venis & neruis & ossibus continentur, nec iis eis,
 aut portionibus vescuntur, ut aut nimis acres, aut nimis concretos humores colligant:
 nec iis corporibus sunt, ut aut casus, aut ictus extimescant, aut morbos metuant ex de-
 fagatione membrorum. Quæ verens Epicurus, monogrammos deos & nihil agenteis
 commentus est. Illi autem pulcherrima forma præditi, purissimæque in regione cæli
 collocati, ita feruntur, moderanturque cursus, ut ad omnia conseruanda & tuenda con-
 sensisse videantur. Multæ autem aliæ naturæ deorum ex magnis beneficiis eorum non
 sine causa & à Græcæ sapientibus, & à maioribus nostris constitutæ nominatæque
 sunt. Quicquid enim magnam vtilitatem generi afferret humano, id non sine diuina
 bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itaque tum illud, quod erat à deo natum, no-
 mine ipsius dei nuncupabant, ut cum fruges Cererem appellamus, vinum autem Libe-
 rum: ex quo illud Terentij,

„ Sine Cerere & Libero friget Venus.

Tum autem res ipsa, in qua vis inest maior aliqua, sic appellatur, ut ea ipsa vis nomen-
tur deus, ut Fides, ut Mens, quas in Capitolio dedicatas videmus proximè à M. Æmi-
lio Scauro: antè autem ab Atilio Calatino erat Fides consecrata. Vides Virutis tem-
plum, vides Honoris à M. Marcello renouatum, quod multis antè annis erat bello Li-
gustico à Q. Maximo dedicatum. Quid Opis? quid Salutis? quid Concordiæ, Libertatis,
Victoriæ? quarum omnium rerum quia vis erat tanta, ut sine deo regi non posset, ipsa
res deorum nomen obrinuit. Quo ex genere Cupidinis, & Voluptatis, & Lubentis
Veneris vocabula consecrata sunt, virtuosarum rerum, neque naturalium: quanquã Vel-
leius aliter existimasset, sed tamè ea ipsa vitia naturam vehementius sæpe pulsan-
t. Utilita-
tum igitur magnitudine constituti sunt ij dij, qui utilitates quasque gignebant. Atque
his quidem nominibus, quæ paulo antè dicta sunt à me, quæ vis sit, in quoque decla-
ratur deo. Suscepit autem vita hominum, consuetudoque communis, ut beneficiis ex-
cellentis viros in cælum fama ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor &
Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, non
cum, quem nostri maiores augustè sanctèque Liberum cum Cerere & Libera consecra-
uerunt: quod quale sit, ex mysteriis intelligi potest. sed quòd ex nobis natos liberos ap-
pellamus, iecirco Cerere nati nominati sunt Liber & Libera: quod in Libero seruât, in
Libera non item. Hinc etiam Romulus, quem quidam eundem esse Quirinum putant,
quorum cum remanerent animi, atque æternitate fruerentur, dij ritè sunt habiti, cum
& optimi essent & æterni. Alia quoque ex ratione, & quidè physica, magna fluxit mul-
titudine deorum: qui induti speciei humana fabulas poetis suppeditauerunt, hominum
autem vitam superstitione omni refererunt. Atque hic locus primò à Zenone tracta-
tus, à Cleanthe & Chrysippo pluribus verbis explicatus est. Nam vetus hæc opinio Græ-
ciam opplevit, exsecutum Cælum à filio Saturno, vinctum autem Saturnum ipsum à fi-
lio Ioue. Physica ratio non inelegans inclusa est in impiis fabulis. Cælestem enim
altissimam, æthereamque naturam, id est igneam, quæ per sese omnia gigneret, vacare
vulnerunt ea parte corporis, quæ coniunctione alterius egeret ad procreandum. Satur-
num autem cum esse voluerunt, qui cursum & conuersionem spatiorum ac temporum
contineret: qui deus Græcè id ipsum nomen habet: *χρόνος* enim dicitur: qui est idem
30 *χρόνος*, id est temporis spatium. Saturnus autem est appellatus, quòd satiretur annis, ex
se enim natos comesset fingitur solitus, quia consumit ætas temporum spatia, annis-
que præteritis insaturabiliter expletur. Vinctus est autem à Ioue, ne immoderatos cur-
sus haberet, atque ut eum siderum vinculis alligaret. Sed ipse Iupiter, id est iuuans pa-
ter, quem conuersis casibus appellamus à iuuando Iouem, à poetis pater diuûmque,
35 hominûmque dicitur, à maioribus autem nostris optimus, maximus: & quidem an-
tè optimus, id est beneficentissimus, quàm maximus: quia maius est, certèque gratius
prodesse omnibus, quàm opes magnas habere. Hunc igitur Ennius, ut suprà dixi, nun-
cupat ita dicens,
„ A spice hoc sublime candens, quem inuocant omnes Iouem.
40 „ Planiusque alio loco idem,
„ Cui quod in me est, exsecrabor hoc quod lucet, quicquid est.
Hunc etiam augures nostri cum dicunt, Ioue fulgente, tonante. dicunt enim in cælo
fulgente, tonante. Euripides autem, ut multa præclare, sic hoc breuiter,
„ Vides sublime fufum, immoderatum æthera,
45 „ Quid tenero terram circumuectû amplectitur: *Phil. Ex me circumuectus, quæ magnæ pæces*
„ Hunc summum habeto diuum: hunc perhibeto Iouem.
Æcrautem, ut Stoici disputant, interiectus inter mare & cælum Iunonis nomine con-
secratur: quæ est foror & coniux Iouis, quòd ei similitudo est ætheris, & cum eo sum-
ma coniunctio. Effeminarunt autem eum, Iunonique tribuerunt, quòd nihil est eo
50 mollius. Sed Iunonem à iuuando credo nominatam. Aquarestabat & terra, ut essent

ex fabulis tria regna diuisa. Datum est igitur Neptuno alterum, Iouis vt volunt fratri, maritimum omne regnum: noménque productum, vt Portunus à portu: sic Neptunus à nando, paulum primis litteris immutatis. Terrena autem vis omnis, atque natura Diti patri dedicata est. qui Dis, vt apud Græcos *πλούτης*, quia & recidunt omnia in terras, & oriantur è terris: Is rapuit Proserpinam, quod Græcorum nomen est. ea enim est, quæ Græcè nominatur: quam frugum semen esse volunt, absconditamque quæri à matre fingunt. Mater autem est à gerendis frugibus Ceres, tanquam geres: castique prima littera iridem immutata, vt à Græcis. nam ab illis quoque *δμήτηρ*, quasi *γμήτηρ* nominata est. Iam qui magna verteret, Mauros: Minerua autem quæ vel minueret, vel minaretur. Cùmque in omnibus rebus vim haberent maximam prima & extrema, principem in sacrificando Ianum esse voluerunt, quod ab eundo nomen est ductum: ex quo transi-
tionis peruiæ, Iani: forésque in liminibus profanarum ædium, Ianuæ nominantur. Nam Vestæ nomen à Græcis est. ea est enim, quæ ab illis *ἑστία* dicitur. Vis autem eius ad aras & focos pertinet. Itaque in ea dea, quæ est rerum cultus intimarum, omnis & precatio & sacrificatio extrema est. Nec longè absunt ab hac vi dii penates, siue à penu ducto nomine (est enim omne, quo vescuntur homines, penus) siue ab eo, quòd penitus insident: ex quo etiam penetrales à pœtīs vocantur. Iam Apollinis nomen est Græcum, quem solem esse volunt. Dianam autem & Lunam eandem esse putant: cùm Sol dictus sit, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus, vel quia cùm est exortus, obscuratis omnibus solus apparèt: Luna à lucendo nominata sit. eadem est enim Lucina. Itaque vt apud Græcos Dianam, eandemque Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pari-
endo inuocant: quæ eadem Diana anniuaga dicitur, non à venando, sed quòd in se-
ptem numeratur tamquam vagantibus. Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quòd ij mature scūt aut septem nonnumquam, aut plerum-
que nouem lunæ cursibus: qui quia mensa spacia consciunt, menses nominantur, con-
cinnæque, vt multa, Timæus, qui cùm in historia dixisset, qua nocte natus Alexander es-
set, eadem Dianæ Ephesiæ templum deflagrauisse adiunxit, minime id esse mirandum,
quòd Diana, cùm in partu Olympiadis adesse voluisset, afuisset domo. Quæ autem dea
ad res omneis veniret, Venerem nostri nominauerūt: atque ex ea potius venustas, quam
Venus ex venustate. Videtisne igitur, vt à physicis rebus bene atque vtiliter inuentis
tracta ratio sit ad commentitios & fictos deos? Quæ res genuit falsas opiniones, erro-
résque turbulentos, & superstitiones pæne anileis. Et formæ enim nobis deorū, & æta-
tes, & vestitus, ornatúsque noti sunt: genera præterea, coniugia, cognationes, omniâque
traducta ad similitudinem imbecillitatis humanæ. Nam & perturbatis animis indu-
cuntur. accipimus enim deorum cupiditates, ægritudines, iracundias. Nec verò, vt
fabulæ ferunt, dii bellis, proeliis que caruerunt: nec solū, vt apud Homerum, cùm
duos exercitus contrarios alij dixit alia parte defenderent: sed etiam, vt cum Titanis,
vt cum Gigantibus, propria bella gesserunt. Hæc & dicuntur & creduntur stultissi-
mè, & plena sunt inutilitatis, summæque leuitatis. Sed tamen his fabulis spretis ac re-
pudiatis, deus pertinens per naturam cuiusque rei, per terras Ceres, per maria Neptu-
nus, alij per alia, poterunt intelligi qui, qualésque sint, quòque eos nos nomine consuetudo
nuncupauerit, quos deos & venerari & colere debeamus. Cultus autem deorū est opti-
mus, idemque castissimus atque sanctissimus, plenissimúsque pietatis, vt eos semper
pura, integra, incorrupta & mente & voce veneremur. Non enim philosophi solū,
verum etiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nam qui totos
dies precabantur & immolabant, vt sui liberi sibi superstites essent, superstitionis sunt
appellati: quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia, quæ ad cultum deorum
pertinerent, diligenter pertractarent & tamquam relegerent, sunt dicti religiosi ex re-
legendo, vt elegantes ex eligendo, tamquam à diligendo diligentes, ex intelligendo intel-
ligentes. His enim in verbis omnibus inest vis legendi eadem, quæ in religioso. Ita fa-
ctum

etum est in superstitioso & religioso, alterū vitij nomen, alterum laudis. Ac mihi videor
 fatis, & esse deos, & quales essent, ostēdidisse. Proximum est vt doceam, DEORVM PRO-
 VIDENTIA MVNDVM administrari. Magnus sanē locus, & ad vestris Corra vexatus: ac
 nimirum vobiscum omne certamen est. Nam vobis, Vellei, minus notum est, quemad-
 5 modum quidque dicatur. Vestra enim solum legitis, vestra amatis: ceteros causa inco-
 gnita condemnatis. velut à te ipso hesternò die dictum est, anum fatidicā ^{non sepe videtur, sed eode} ^{disputat vellei non} Stroi-
 cis induci, id est providentiam. Quod eo errore dixisti, quia existimas ab his providen-
 10 tiam fingi, quasi quandam deam singularem, quæ mundum omnem gubernet & regat.
 sed id præcisè dicitur. vt, si quis dicat Atheniensium remp. consilio regi, desit illud, Ario-
 pagi: sic cū dicimus providentia mundum administrari, deesse arbitrator, deorum. ple-
 nē autem & perfectē sic dici existimato, providentia deorum mundum administrari.
 Ita salem istum, quo caret vestra natio, in irridendis nobis nolite consumere: & meher-
 cle, si me audiat, ne experimini quidem. non decet: non datum est: non potestis. Nec
 15 verò hoc in te vnum cōvenit moribus domesticis, ac nostrorum hominū vrbānitate li-
 matum, sed cū in reliquis vestros, tum in eum maximē, qui ista perperit, hominem sine
 arte, sine litteris, insultantem in omneis, sine acumine vllò, sine auctoritate, sine lepōre.
 Dico igitur, providentia deorum mundum, & omnes mundi parteis, & iniūo constitu-
 20 tas esse, & omni tempore administrari: eamque disputationem treis in parteis nostri ferē
 diuidunt. quarum pars prima est, quæ ducitur ab ea ratione, quæ docet esse deos: quo cō-
 cesso, confitendum est, eorum consilio mundum administrari. secunda est autem, quæ
 docet, omneis res subiectas esse naturæ sentienti, ab eaque omnia pulcherrimē geri. quo
 25 constituto, sequitur ab animantibus principiis eam esse generatam. tertius locus est, qui
 ducitur ex admiratione rerum cælestium atque terrestrium. Primum igitur aut negan-
 dum est deos esse, quod & Democritus simulacra, & Epicurus imagines inducens quodā
 30 pacto negat: aut qui deos esse concedant, iis fatendum est, eos aliquid agere, idque præcla-
 rum. Nihil est autem præclarius mundi administratione: deorum igitur consilio admi-
 nistratur mundus. Quod si aliter est, aliquid profectò sit necesse est melius, & maiore vi
 præditum, quā deus, quale id cunque est, siue inanima natura, siue necessitas vi ma-
 gna incitata, hæc pulcherrima opera efficiens, quæ videmus. Non est igitur natura deo-
 35 rum præpotens, neque excellens, siquidem ea subiecta est ei vel necessitati, vel naturæ, qua
 cælum, maria, terræque regantur. nihil autem est præstantius deo: ab eo igitur necesse est
 mundum regi. Nulli igitur est naturæ obediens, aut subiectus deus. omnem ergo regit
 ipse naturam. Etenim si concedimus, intelligenteis esse deos: concedimus etiam provi-
 40 dentes, & rerum quidem maximarum. Ergo vtrum ignorant, quæ res maximæ sint, quò-
 que hæc modo tractandæ & tuendæ, an vim non habent, qua tantas res sustineant & ge-
 rant: At & ignoratio rerum aliena naturæ deorum est, & sustinendi muneris propter im-
 becillitatem difficultas minimè cadit in maiestatem deorum. ex quo efficitur id, quod vo-
 lumus, deorum providentia mundum administrari. Atqui necesse est cū sint dii, si mo-
 dō sint, vt profectò sunt, animanteis esse, nec solum animanteis, sed etiam rationis com-
 45 pores, inter seque quasi ciuili conciliatione & societate coniunctos, vnum mundum, vt
 communem remp. atque urbem aliquam regenteis. Sequitur vt eadem sit in his, quæ in
 genere humano, ratio: eadem veritas vtrobique sit, eademque lex: quæ est recti præceptio, pra-
 uique depulsio. Ex quo intelligitur, prudentiam quoque, & mentem ad diis ad homines
 peruenisse: ob eamque causam maiorum institutis mens, fides, virtus, concordia, conse-
 50 crata & publicè dedicata sunt. Quæ qui cōuenit penes deos esse negare, cū eorum au-
 gusta & sancta simulacra veneremur: Quòd si inest in hominum genere mens, fides, vir-
 tus, concordia: vnde hæc in terras nisi à superis defluere potuerunt? Cūque sit in nobis
 consilium, ratio, prudentia, necesse est deos hæc ipsa habere maiora, nec habere solum,
 sed etiam his vi in maximis & optimis rebus. Nihil autem est nec maius, nec melius
 55 mundo. necesse est ergo eum deorum consilio & providentia administrari. Postremo

cum satis docuerimus, hos esse deos, quorum insignem vim & illustrem faciem videre-
 mus, solem dico & lunam, & vagas stellas, & inerrantes, & cælum & mundum ipsum, &
 earum rerum vim, quæ ineffent in omni mundo cum magno usu & commoditate gene-
 ris humani: efficitur omnia regi diuina mente atque providentia. Ac de prima quidem
 parte satis dictum est. Sequitur ut doceam, omnia subiecta esse naturæ, eaque ab ea pul-
 cherrimè regi. Sed quid sit ipsa natura, explicandum est antè breuiter, quo facilius id, quod
 docere volumus, intelligi possit. Nanque alij NATVRAM CENSENT esse vim quan-
 dam sine ratione, cipientem motus in corporibus necessariis: alij AVTEM VIM PARTI-
 CIPEM rationis atque ordinis tanquam viâ progredientem, declarantemque quid cuius-
 que rei causa efficiat, quid sequatur: cuius sollertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex
 consequi possit imitando. Seminis enim vim esse tantam, ut id, quantum sit perexiguû, ta-
 men si incidit in concipientem, comprehendentemque naturam, nascitumque sit mar-
 riam quæ ali, augeri que possit, ita fingat & efficiat in suo quidque genere, partim ut tan-
 tummodo per stirpes alantur suas, partim ut moueri etiâ & sentire & appetere possint, &
 ex sese similia sui gignere. Sûnt autè qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui
 ita diuidit, omnium, quæ sint, naturâ esse corpora, & inane, quæque his accedant. Sed nos
 cum dicimus natura constare, administrari que mundum, non ita dicimus vt glebam, aut
 fragmentum lapidis, aut aliquid eiusmodi nulla cohzrendi natura, sed vt arborem, vt
 animal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet, & artis quædam similitudo. Quod si
 ea, quæ à terra stirpibus continentur, arte naturæ viuunt & vigent: profectò ipsa terra ea-
 dem vi continetur & arte naturæ, quippe quæ grauidata seminibus omnia pariat & fun-
 dat ex sese, stirpis amplexa alat & augeat, ipsaque alatur vicissim à superis externisque
 naturis. Eiusdemque expirationibus aer alitur, & æther, & omnia sidera. Ita si terra natu-
 ra tenetur & viget, eadem ratio in reliquo mundo est. stirpes enim terræ inhaerent: ani-
 mantes autem aspiratione aeris sustinentur: ipsæque aer nobiscum videt, nobiscum au-
 dit, nobiscum sonat. nihil enim eorum sine eo fieri potest. Quinetiam mouetur nobiscum.
 quacunque enim imus, quacunque mouemur, videtur quasi locum dare & cedere. quæ-
 que in medium locum mundi, qui est infimus, & quæ à medio in superum, quæque con-
 uersione rotunda circum medium feruntur, ea continentem mundi efficiunt, vnâque
 naturam. Et cum quattuor sint genera corporum, vicissitudine eorum mundi continua-
 ta natura est. Nam ex terra aqua, ex aqua oritur aer, ex aere æther: deinde retrorsum vicis-
 sim ex æthere aer, ex aere aqua, ex aqua terra infima. Sic naturis his ex quibus omnia con-
 stant, sursum deorsum, vtrò citròque commeantibus, mundi partium coniunctio conti-
 netur, quæ aut sempiterna sit necesse est hoc eodem ornatu, quem videmus: aut certè
 perdiuturna, permanens ad longinquum & immensum pæne tempus: quorum vtrum-
 uis sit, sequitur natura mundum administrari. Quæ enim classium nauigatio, aut quæ
 instructio exercitus, aut rursus (vt ea, quæ natura efficit, conferamus) quæ procreatio vi-
 ris, aut arboris, quæ porro animantis figura, cõformatioque membrorum, tantam naturæ
 sollertiam significat, quantam ipse mundus? Aut igitur nihil est, quod sentiente naturæ
 regatur, aut mundum regi consentendum est. Etenim qui reliquas naturas omneis, carum-
 que semina contineat, qui potest ipse non natura administrari: vt siqui denteis & puberta-
 tem natura dicat existere, ipsum autem hominem, cui ea existant, non constare natura: nõ
 intelligat, ea, quæ efferant aliquid ex se, perfectiorem habere naturam, quam ea, quæ ex iis
 efferantur. Omnium autem rerum, quæ natura administrantur, seminatur, & sator, & pa-
 rens, vt ita dicam, atque educator, & altor est mundus: omniaque sicut membra & partes
 suas, nutricatur & continet. Quod si mundi partes natura administrantur, necesse est mun-
 dum ipsum natura administrari: cuius quidem administratio nihil habet in se, quod re-
 prehendi possit. ex iis enim naturis, quæ erant, quod effici potuit, optimum, effectum est.
 Doceat ergo aliquis potuisse melius. sed nemo vnquam docebit. & si quis corrigere ali-
 quid volet, aut deterius faciet, aut id quod fieri non potuit, desiderabit. Quod si omnes, o
 mundi

mundi partes ita constitutæ sunt, ut neque ad vsum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores: videamus vtrum ea fortuita sint, an eo statu, quo coherere nullo modo potuerint, nisi sensu moderante, diuinæque providentia. Si ergo meliora sunt ea, quæ natura, quàm illa, quæ arte perfectæ sunt, nec ars efficit quicquid sine ratione ne natura quidè
 5 rationis expertus est habenda. Qui igitur cõuenit, signum aut tabulam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem: cumq; procul cursum nauigij videris, non dubitare quin id ratione atque arte moueatur: aut cum solarium vel descriptum, vel ex aqua cõtemple-
 10 re, intelligere declarari horas arte, non casu: mundum autem, qui & has ipsas artes, & earum artifices, & cuncta complectatur, consilij & rationis esse expertem putare: Quod si in
 15 Scythiam, aut in Britaniam sphæram aliquis tulerit, hæc, quam nuper familiaris noster effecit Posidonius, cuius singulæ conuersiones idem efficiunt in sole & in luna, & in quinque stellis errantibus, quod efficitur in cælo singulis diebus & noctibus: quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphæra sit perfectæ ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur & fiunt omnia, casu ne ipse sit effectus, aut necessitate aliqua, an ratione, ac men-
 20 te diuina: & Archimedeum arbitrantur plus valuisse in imitandis sphære conuersionibus, quàm naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfectæ, quàm hæc simulata sollertius. Atque ille apud Attium pastor, qui nauem nunquam antè vidisset, ut procul diuinum & nouum vehiculum Argonautarum è monte conspexit, primò admi-
 rans & perterritus hoc modo loquitur: — “ tanta moles labitur

20 „ Fremebunda ex alto ingenti sonitu & spiritu:
 „ Præ se vndas voluit: vertex vi suscitatur:
 „ Ruit prolapsa: pelagus respergit: reslat:
 „ Ita dum interruptum credas nimbum voluier,
 „ Dum quod sublime ventis expulsum rapi
 25 „ Saxum, aut procellis, vel globo fos turbines
 „ Existere ictos vndis concursantibus,
 „ Nisi quas terrestres pontus strageis conciet:
 „ Aut fortè Triton fuscina evertens specus,
 „ Subter radices penitus vndanti in freto
 30 „ Molem ex profundo faxeam ad cælum vomit.
 Dubitat primò, quæ sit ea natura, quam cernit ignotam: idemque iuuenibus visis, auditò-
 que nautico cantu,
 „ Sicuti citi atque alacres rostris perfremunt
 „ Delphini. — Item alia multa. “ Siluani melo
 35 „ Consimilem ad aureis cantum, & auditum refert.

Ergo ut hic primo aspectu inanimum quiddam, sensusque vacuum se putat cernere: post autem signis certioribus quale sit id, de quo dubitauerat, incipit suspicari: sic philosophi debuerunt, si fortè eos primus aspectus mundi cum turbauerat, postea cum vidissent motus eius finitos & æquabiles, omniæque ratis ordinibus moderata, immutabilique con-
 40 stantia, intelligere inesse aliquem non solum habitatorem in hac cælesti ac diuina domo, sed etiam rectorem & moderatorem, & tanquam architectum tanti operis, tantumque mun-
 45 derum atque terrestrium. Principio enim terra sita in media parte mundi circumfusa vndique est hac animabili, spirabilique natura, cui nomen est æër, Græcum illud quidem, sed receptum iam tamen vsu à nostris. tritum est enim pro Latino. Hunc rursus ample-
 45 ctitur immensus æther, qui constat ex altissimis ignibus. mutuemur hoc quoque verbù, dicat utque tam æther Latine, quàm dicitur æër: & si interpretatur Pacuuius,

„ Hoc, quod memoro, nostri cælum, Graij perhibent æthera.
 Quasi verò non Graius hoc dicat. At Latine loquitur. si quidem nos non quasi Græcè lo-
 50 quentem audiamus. Docet idem alio loco, “ Graiugena de isto aperit ipsa oratio.
 PP ij

Sed ad maiora redeamus. Ex æthere igitur innumerabiles flammæ siderum existunt: quorum est princeps sol, omnia clarissima luce collustrâs, multis partibus maior atque amplior, quàm terra vniuersa: deinde reliqua sidera magnitudinibus immensis. Atque hi tanti ignes, tamque multi non modò nihil nocent terris, rebusque terrestribus, sed ita profunt, vt si mota loco sint, conflagrare terras necesse sit à tantis ardoribus moderatio-
 ne & temperatione sublata. Hic ego non mirer, esse quenquam, qui sibi persuadeat, corpora quædam solida atque indiuidua sua vi & grauitate ferri, mundumque effici ornatissimum & pulcherrimum ex eorum corporum concurfione fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo cur non idem putet, si innumerabiles vnus & viginti formæ literarum vel aureæ, vel quales libet aliquò coniciantur, posse ex his in terram excussis, annales Ennij vt deinceps legi possint, effici: quod nescio an ne in vno quidem versu possit tantum valere fortuna. Isti autem quemadmodum asseuerant ex corpusculis non colore, non qualitate aliqua, quam *πυρίστια* Græci vocant, non sensu præditis, sed concurrentibus temere atque casu mundum esse perfectum, vel innumerabiles potius in omni puncto temporis alios nasci, alios interire: Quod si mundum efficere potest concursus atomorum: cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non potest, quæ sunt minus operosa, & multo quidem faciliora? Certè ita temere de mundo effutiunt, vt mihi quidem nunquam hunc admirabilem cæli ornatum, qui locus est proximus, suspexitse videantur. Præclare ergo Aristoteles, “ Si essent, inquit, qui sub terra semper habitauissent bonis & illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis atque picturis, instructa-
 que rebus iis omnibus, quibus abundant ij, qui beati putantur, nec tamen exissent vnquam supra terram, acceperissent autem fama & auditione esse quoddam numen & vim deorum: deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus ex illis abditis sedibus euadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent: cum repente terram & maria, cælumque vidissent, nubium magnitudinem, vëtorumque vim cognouissent, aspexissentque solem, eiusque tum magnitudinem, pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognouissent, quod is diem efficeret, toto cælo luce diffusa: cum autem terras non opacasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum & ornatum, lunæque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus & occasus, atque in omni æternitate ratos, immutabilesque cursus: hæc cum viderent, profectò & esse deos, & hæc tantæ opera deorum esse arbitrarentur. — Atque hæc quidem ille. Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione *Ætnæ*orum ignium finitimas regiones obscurauisse dicuntur, vt per bidduum nemo hominem homo agnosceret: cum autem tertio die sol illuxisset, tum vt reuixisse sibi viderentur. hoc si idem ex æternis tenebris contineretur, vt subito lucem aspiceremus: quænam species cæli videretur? Sed assidue ita quotidiana, & consuetudine oculorum assuescunt animi: neque admirantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper vident: proinde quasi nouitas nos magis, quàm magnitudo rerum debeat ad exquirendas causas excitare. Quis enim hunc hominem dixerit, qui, cum tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa & apta viderit, neget in his vllam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? An cum machinatione quadam moueri aliquid videmus, vt spheram, vt horas, vt alia permulta, non dubitamus quin illa opera sint rationis: cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moveri, veritque videamus, constantissimè conficientem vicissitudines anniuersarias, cum summa salute & conseruatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam, diuinæque ratione? Licet enim iam remota subtilitate disputandi, oculis quodam modo contemplari pulchritudinem rerum earum, quas diuina prouidentia dicimus constitutas. Ac principio terra vniuersa cernatur locata in media mundi sede, solida & globosa, & vndique ipsa in sese nuiibus suis conglobata, vestita floribus: herbis, arboribus, frugibus: quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili

- tiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridisissimos, speluncarum concauas latitudine, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatēque camporum, adde etiam reconditas auri argentique venas, infinitamque vim marmoris. Quæ verò, & quàm varia genera bestiarum vel cicurum, vel ferarum; qui volucrum lapsus atque cantus; qui pecudum pastus; quæ vita siluestrium? Quid iam de hominum genere dicam; qui quasi cultores terræ constituti, non pariuntur, eam nec immanitate belluarum efferrari, nec stirpem aspecitate vastari: quorūque operis agri, in sulcā, littorāque collucēt distincta tectis & viribus, quæ si vt animis, sic oculis videre possemus, nemo cunctam intruens terram de diuina ratione dubitaret. At verò quanta maris est pulchritudo? quæ species vniuersæ quæ multitudo & varietas insularū? quæ amœnitates orarum & littorum? quot genera, quāque dispersa partim submersarum, partim fluitantium & innatantium belluarum, partim ad saxa natiuis testis inhxerentium? Ipsum autem mare sic terram appetens littoribus claudit, vt vna ex duabus naturis conflata videatur. Exinde mari finitimus aer die & nocte distinguitur. Isque tum fufus & extenuatus in sublime fertur, tum autem concretus in nubis cogitur, humorēque colligens, terram auget imbribus, tum effluens huc & illic ventos efficit. idem annus frigorū & calorum facit varietates. idēque & volatus alitum sustinet, & spiritu ductus alit & sustentat animanteis. Restat vltimus, & à domiciliis nostris altissimus, omnia cingens & coercens cæli complexus, qui idem æther vocatur, extrema ora & determinatio mundi: in quo cum admirabilitate maxima ignæ formæ cursus ordinatos definiunt. ex quibus sol, cuius magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam voluitur: isque oriens & occidens, diem noctēque conficit: & modò accedens, tum autem recedens, binas in singulis annis reuerfiones ab extremo contrarias facit: quarum intervallo cum quasi tristitia quædam contrahit terram, tum vicissim lætificat, vt cum cælo hilarata videatur. Luna autem, quæ est, vt ostendunt mathematici, maior quàm dimidia pars terræ, iisdem spatiis vagatur, quibus sol: sed tum congreddiens cum sole, tum degrediens, & eam lucem, quam à sole accipit, mittit in terras, & varias ipsa mutationis lucis habet. atque etiam tum subiecta atque opposita soli, radios eius & lumen obscurat, tum ipsa incidens in vmbra terræ, cum est è regione solis, interpositu interiectūque terræ repente deficit. iisdēque spatiis hæ stellæ, quas vagas dicimus, circum terram feruntur, eodēque modo oriuntur & occidunt. quarum motus tum incitantur, tum retardantur, sæpe etiam insistant. quo spectaculo nihil potest admirabilius esse, nihil pulchrius. Sequitur stellarum inerrantium maxima multitudo: quarum ita descripta distinctio est, vt ex notarum figurarum similitudine nomina inuenerint. Atque hoc loco me intruens, Vtar, inquit, carminibus Arati, eis, quæ à te admodum adolefcentulo conuersa, ita me delectant quia Latina sunt, vt multa ex iis memoria teneam. Ergo vt oculis asidue videmus sine vlla mutatione aut varietate,
- 33 Cetera labuntur celeri cælestia motu,
 33 Cum cælōque simul noctēisque, diēsque feruntur:
 40 quorum contemplatione nullius expleri potest animus naturæ constantiam videre cupientis.
- 33 Extremūque adeo duplici de cardine vertex
 33 Dicitur esse polus. — Hunc circum ~~apertis~~ duæ feruntur, nunquam occidentes. *h. n. Arctos & Antares videntur*
 33 Ex his altera apud Graios Cynosura vocatur, *h. n. arctus & Antares in eodem modo Arctos & Antares*
 34 Altera dicitur esse Helice. *h. n. Arctus, et Canes. Sores alibi scriptum reperitur.*
- 33 Cuius quidem clarissimas stellas totis noctibus cernimus,
 33 Quas nostri septem soliti vocitare Triones.
 33 Paribūque stellis similiter distinctis eundem cæli verticem lustrat parua Cynosura.
 33 Hac fidunt duce nocturna Phœnices in alto.
 30 Sed prior illa magis stellis distincta refulget,

„ Et latè prima confestim à nocte videtur.
 „ Hæc verò parua est: sed nautis vñus in hac est.
 „ Nam cursu interiore breui conuertitur orbe. — Et quo sit earum stellarum ad
 mirabilior aspectus,
 „ Has inter, veluti rapido cum gurgite flumen, 5
 „ Toruū Draco serpit subter, superaque reuoluens
 „ Sese, conficiensque sinus è corpore flexos.
 „ Eius cū totius est præclara species, tum in primis suspicienda est figura capitis, atque ar-
 dor oculorum. „ — Huic non vna modò caput ornans stella relucet,
 „ Verùm tempora sunt duplici fulgore notata, 10
 „ Et trucibúsque oculis duo feruida lumina flagent,
 „ Atque vno mentum radiantem fidere lucet:
 „ Obstipum caput, & tereti ceruice reflexum:
 „ Obtutum in cauda maioris figere dicas.
 „ Et reliquum quidem corpus draconis totis noctibus cernimus. 15
 „ Hoc caput hic paullum sese, subitoque recondit,
 „ Ortus vbi atque obitus parte admiscuntur in vna. — Id autem caput,
 „ Attingens defessa velut mærentis imago
 „ Vertitur. — quam quidem Græci
 „ Engonasin vocitant, genibus quia nixa feratur. 20
 „ Hic illa eximio posita est fulgore corona.
 atque hæc quidem à tergo: propter caput autem Anguitenens:
 „ Quem claro perhibent Ophiucum nomine Graii.
 „ Hic pressu duplici palmarum continet Anguem,
 „ Eius & ipse manet religatus corpore toto: 25
 „ Nanque virum medium serpens sub pectora cingit.
 „ Ille tamen nitens grauius vestigia ponit,
 „ Atque oculos vrgit pedibus, pectúsque Nepai. — Septentriones autem sequitur
 „ Arctophylax, vulgò qui dicitur esse Bootes:
 „ Quod quasi temone adiunctam præ se quatit Arctum. 30
 „ Deinde quæ sequuntur. — Huic Booti enim — „ subter præcordia fixa videtur
 „ Stella micans radiis Arcturus nomine claro: — cui subiecta fertur,
 „ Spicum illustre tenens splendenti corpore Virgo.
 atque ita demetata signa sunt, vt in tanis descriptionibus diuina sollertia appareat.
 „ Et natos Geminos inuiset sub caput Arcti. 35
 „ Subiectus mediæ est Cancer, pedibúsque tenetur
 „ Magni Leo tremulam quatiens è corpore flammam. — Auriga
 „ Sub læua Geminorum obductus parte feretur.
 „ Aduersum caput huic Helice truculenta tuetur.
 „ At Capra læuum humerum clara obinet. — Tum quæ sequuntur. 40
 „ Verùm hæc est magno, atque illustri prædita signo.
 „ Contra Hædi exiguum iaciunt mortalibus ignem. — cuius sub pedibus
 „ Corniger est valido connixus corpore Taurus.
 „ Eius caput stellis conspersum est frequentibus.
 „ Has Græci stellas Hyadas vocitare fuerunt: — à pluendo. — enim est pluere: 45
 nostri imperitiæ fuculas, quasi à suis essent, non ab imbris nominata. Minorem autè
 Septentrionem Cepheus pæsis palmis tergo subsequitur.
 „ Nanque ipsum ad tergum Cynosuræ vertitur Arcti. — Hunc antecedit
 „ Obscura specie stellarum Cassiopea.
 „ Hanc autem illustri versatur corpore propter 50

- Andromede fugiens aspectum mæsta parentis.
Huic Equus ille iubam quatiens fulgore micanti
Summum contingit caput aluo:stellæque iungens
Vna,tenet duplicis communi lumine formas,
Æternum ex altris cupiens connectere nodum.
Exin contortis Aries cum cornibus hæret. — Quem propter
Pisces,quorum alter paullum prælabitur antè,
Et magis horridis aquilonis tangitur alis. — Ad pedes Andromedæ Perseus
describitur.
Quæ summa ab regione aquilonis flamina pulsant — Cuius propter læuū genu
—Vergilius tenui cum luce videbis.
Inde Fides leuiter posita & connexa videtur.
Inde est ales auis lato sub regmine cæli.
Capiti autem Equi proximat Aquarij dextra,totūque deinceps aquarius.
Tum gelidum valido de pectore frigus anhelans
Corpore semifero magno Capricornus in orbe:
Quem cum perpetuo vestiuit lumine Titan,
Brumali flectens contorquet tempore currum. — Hinc autem aspicitur,
Ut sese emergens ostendar Scorpious altè,
Posteriore trahens plexum vi corporis arcum.
Quem propter nitens pennis conuoluitur ales.
At propter se Aquila ardenti cum corpore portat. — Deinde Delphinus.
Exinde Orion obliquo corpore nitens. — Quem sublequens,
Feruidus ille Canis stellarum luce refulget. — Post Lepus subsequitur,
Curriculum nunquam defesso corpore sedans.
At Canis ad caudam serpens prolabitur Argo.
Hanc Aries tegit,& squamoso corpore Pisces,
Fluminis illustri tangentem corpore ripas.
Quod longè serpens & manans aspicias, — proceræque Vincla videbis,
Quæ retinent Pisces caudarum à parte locata.
Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen
Aram,quam flatu permulcet spiritus Austri, — Propter quæ Centaurus
Cedit, Equi parteis properans submergere Chelis.
Hic dextram porgens,quadupes quæ vasta tenetur,
Tendit,& illustrem truculentus cedit ad aram.
Hic sese infernis è partibus erigit Hydra: — cuius longè corpus est fusum:
In mediòque sinu fulgens Cratera relacer.
Extremam nitens plumato corpore Cortus
Rostrum tundit:& hic Geminis est ille sub ipsis
Ante canem,Græo Procyon qui nomine fertur.

Hæc omnis descriptio siderum,atque hic tantus cæli ornatus, ex corporibus huc & illuc
casu & temere concurrentibus potuisse effici cuiquam sano videri potest? Aut verò alia
qua natura mentis & rationis expers hæc efficiere potuit, quæ non modò ut fierent,ratio-
ne egerit, sed intelligi qualia sint, sine summa ratione non possunt:Nec verò hæc solum
admirabilia, sed nihil maius, quàm quod ita stabilis est mundus, atque ita coheret ad per-
manendum, ut nihil ne excogitari quidem possit aptius. Omnes enim partes eius vndiq;
medium locum capeffentes, nituntur æqualiter: maxime autem corpora inter se iuncta
permanet, cum quodam quasi vinculo circumdata colligantur: quod facit ea natura, quæ
per omnem mundum omnia mente & ratione consiciens funditur, & ad medium rapit,
& conuertit extrema. Quocirca si mundus globosus est, ob eamque causam omnes eius

partes vndique æquales per se, atque inter se continentur: contingere idem terræ necesse est, vt omnibus eius partibus in medium vergentibus (id autē medium infimum in sphæra est) nihil interrumpat, quo labefactari possit tanta contentio grauitatis & ponderum. Eademque ratione mare cū supra terram sit, medium tamen terræ locum expetens, conglobatur vndique æqualiter, neque redundat vnquam, neque effunditur. Huic autem continens aer fertur ille quidem leuitate sublimis, sed tamen in omnes partes se ipse fundit. itaque & mari continuatur & iunctus est, & natura fertur ad cælum: cuius tenuitate & calore temperatus, vitalem & salutarem spiritum præbet animantibus. quem complexa summa pars cæli, quæ æther dicitur, & suum retinet ardorem tenuem, nullāque admistione concretum, & cum aeris extremitate coniungitur. In æthere autem astra voluuntur: quæ se & nixu suo conglobata continent, & forma ipsa figuræque, sua momenta sustentant. sunt enim rotunda: quibus formis, vt antè dixisse videor, minimè noceri potest. Sunt autem stellæ natura flammæ. quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui à sole ex agris tepefactis, & ex aquis excitantur: quibus salæ, renouatæque stellæ atque omnis æther refundunt eodem, & rursus trahunt indidem, nihil vt ferè intereat, aut admodum paullulum, quod astrorum ignis & ætheris flamma consumit. Ex quo euenturum nostri purant id, de quo Panætium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis mundus ignesceret, cū humore consumto neque terra ali possit, neque remicaret aer, cuius ortus, aqua omni exhausta, esse non posset: ita relinqui nihil præter ignem: à quo rursus, ac de eo renouatio mundi fieret, idemque ornatus oriretur. Nolo in stellarum ratione multus vobis videri, maximèque earum, quæ errare dicuntur: quarum tantus est concentus ex dissimillimis motibus, vt cū summa Saturni resigeret, media Martis incendat, his interiecta Iouis illustret & temperet, infraque Martem duæ soli obædiant: ipse sol mundum omnem sua luce compleat, ab eoque luna illuminata grauiditates & partus afferat, maturitatēque gignendi. Quæ copulatio rerum, & quasi consentiens ad mundi incolumitatem coagmentatio naturæ, quem nō commouet, hunc horum nihil vnquam reputauisse certò scio. Age vt à cælestibus rebus ad terrestres veniamus: quid est in his, in quo non naturæ ratio intelligentis appareat? Principio eorum, quæ gignuntur è terra stirpes & stabilitatem dant iis, quæ sustentant, & ex terra succum trahunt, quo alantur ea, quæ radicibus continentur, obducunturque libro, aut corice trunci, quo sint à frigore, & à caloribus tutiores. Iam verò vires sic clauiculis adminicula, tanquam manibus, apprehendunt, atque ita se erigunt vt animantes. quinetiam à caulibus, brasiis, si propè sati sunt, vt à pestiferis & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. Animantium verò quanta varietas est? quanta ad eam rem vis, vt in suo quæque genere permaneant? quarum alix coriis testæ sunt, alix villis vestitæ, alix spinis hirsutæ: pluma alias, alias squamma videmus obductas: alias esse cornibus armatas, alias habere effugia pennarum. Pastum autem animantibus largè & copiose natura cum, qui cuique aptus erat, comparauit. Enumerare possum ad eum pastum capeffendum consiciendumque quæ sit in figuris animantium, & quàm sollers, subtilisque descriptio partium, quàmque admirabilis fabrica membrorum. Omnia enim, quæ quidem intus inclusa sunt, ita nata atque ita locata sunt, vt nihil eorum superuacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium. Dedit autem eadem natura belluis & sensum & appetitum, vt altero conatum haberent ad naturalis pastus capeffendos, altero scernerent pestifera à salutaribus. Iam verò alia animalia gradiendo, alia serpendo ad pastum accedunt, alia volando, alia nando: cibumque partim oris hiato & dentibus ipsis capeffunt, partim vnguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate rostrorum: alia sugunt, alia carpunt, alia vorant, alia mandunt. Atque etiam aliorum ea est humilitas, vt cibum terrestrem rostris facillè contingant. quæ autem altiora sunt, vt anseres, vt cygni, vt grues, vt cameli, adiuvantur proceritate collorum. Manus etiam data elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficilis aditus habebant ad pastum. At, quibus bestiis

fil. in ms. circumferunt

ib. æthera

erat is cibus, vt alius generis bestiis vefceretur: iis aut vireis natura dedit, aut celeritatem: data est quibusdam etiā machinatio quædam atq; sollertia: vt in araneolis, aliæ quasi rete texunt, vt liquid in hæserit, conficiant: aliæ autem vt ex inopinato obseruāt, & liquid incidit, arripiunt, idque consumunt. Pinna verò (sic enim Græcè dicitur) duabus grandibus patula conchis cum parua squilla quasi societatem coit comparādi cibi. Itaque cū pisciculi parui in concham hiantem innatauerint, tum admonita à squilla pinna morsu comprimit conchas. Sic dissimillimis bestiis communitur cibus quæritur. in quo admirandum est, congressū aliquo inter se, an iam inde ab ortu naturæ ipsæ congregatz sint. Est etiam admiratio nonnulla in bestiis aquatilibus iis, quæ gignuntur in terra: veluti crocodili, fluuiatilisque testudines, quædamque serpentes orti extra aquam, simul ac primū nūi possunt, aquam persequuntur. Quintiam anatum oua gallinis sæpe supponimus: ex quibus pulli orti primū aluntur ab iis, vt à matribus: deinde eas relinquunt, à quibus exclusi forique sunt, & effugiunt cū primū aquam, quasi naturalem domum, videre potuerint. tantam ingenuit animantibus conferuandi sui natura custodiam. Legi etiam scriptum, esse auem quandam quæ platæa nominetur: eam sibi cibum quærere aduolantem ad eas auis, quæ se in mari mergeret: quæ cū emerfisset, piscemque cepisset, vsque eò premere earum capita mordicus, dum illæ captum amitterent, id quod ipsa inuaderet. Eademque hæc auis scribitur conchis se solere complere, easque cū stomachi calore concoxerit, euomere, atque ita eligere ex iis, quæ sunt efculenta. Ranæ autem marinæ dicuntur obruere sese arena solere, & moueri prope aquam: ad quas quasi ad escam pisces cū accesserint, confici à ranis atque consumi. Miluo est quoddam bellum naturale cum coruo. Ergo alter alterius vbicunque nactus est oua, frangit. Illud verò ab Aristotele animaduersum, à quo pleraque, quis potest non mirari? grues cū loca calidiora petentes maria transmittunt, trianguli formam efficiunt: eius autem summo angulo aer ab iis aduersus pellitur: deinde sensim ab vtroque latere tanquam remis, ita peninis cūres auium leuatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi ventis adiuuatur, hæque in tergo præuolantium colla & capita reponunt. quod quia ipse dux facere non potest, quia non habet vbi nitatur, reuolat vt ipse quoque quiescat, in eius locum succedit proxima ex iis, quæ acquieuerunt: eaque vicissitudo in omni cursu conseruatur. Multa eiusmodi proferre possum: sed genus ipsum videris. Iam verò illa etiam notiora, quanto se opere custodiant bestię, vt in pastu circumspectent, vt in cubilibus delitescant: atque illa mirabilia. Quid ea, quæ nuper, id est paucis antè sæculis medicorum ingenii reperta sunt? Vomitione canes purgantur: aluo se ibes Egyptiæ curant. Auditum est pantheras, quæ in barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, quo cū essent vsæ, non morerentur. capras autem in Creta feras cū essent confixæ venenatis sagittis, herbam quærere, quæ dictamus vocaretur: quam cū gustauissent, sagittas excidere dicunt è corpore. ceruæque paulo ante partum perpergant se quadam herbula, quæ felis dicitur. Iam illa cernimus, vt contra metum & vim suis se armis quæque defendat. cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones, aliæ fuga se, aliæ occultatione turgent: atramenti effusione sepiz, torpore torpedines: multæ etiam insectantis odoris intolerabili fœditate repellunt. Vt verò perpetuus mundi esset ornatu, magna adhibita cura est à prouidentia deorum, vt semper essent & bestiarum genera & arborum, omniumque rerum, quæ altæ aut radicibus à terra, aut stirpibus continerentur. Quæ quidem omnia eam vim seminis habent in se, vt ex vno plura generentur: idque semen inclusum est in intima parte earum bacarum, quæ ex quoque stirpe funduntur: iisdemque seminibus & homines affatim vefcuntur, & terræ eiusdem generis stirpium renouatione complentur. Quid loquar quanta ratio in bestiis ad perpetuam conseruationem earum generis appareat? Nam primū aliæ mates, aliæ feminae sunt: quod perpetuitatis causa machinata natura est. deinde partes corporis & ad procreandum & ad concipiendum aptissimæ, & in mari & in femina commiscendorum corpo-

pinna nominatur ab
Arist. 1. 8. c. 12. et plin.
1. 10. c. 49.

rum miræ libidines. Cùm autem in locis semen insedit, rapit omnem ferè cibum ad sese, eoque septum fingit animal: quòd cum ex vtero elapsum excidit, in iis animantibus, quæ lacte aluntur, omnis ferè cibis matrum lactescere incipit: eaque, quæ paullo antè nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt, earumque vberate saturantur. Atque ut intelligamus nihil horum esse fortuitum, & hæc omnia esse providæ, solertisque naturæ: quæ multiplicis fetus procreant, ut sues, ut canes, his mammarum data est multitudo: quas easdem paucas habent ex bestiæ, quæ pauca gignunt. Quid dicam quantus amor bestiarum sit in educandis, custodiendiisque iis, quæ procreauerint, usque ad eum finem, dum possint se ipsa defendere? Et si pisces, ut aiunt, ova cùm genuerunt, relinquunt. faciliè enim illa aqua & sustinentur, & fœtum fundunt. Testudines autem & crocodilos dicunt, cùm in terra partum ediderint, obtruere ova, deinde discedere. ita & nascuntur & educantur ipsa per sese. Iam gallinæ, auēsque reliquæ & quietum requirunt ad pariendum locum, & cubilia sibi, nidōsque construunt, eosque quàm possunt mollesimè substernunt, ut quàm facillimè ova seruentur: ex quibus pullos cùm excluderint, ita tuentur, ut & pennis foueant, ne frigore lædantur: &, si est calor, à sole se opponant. Cùm autem pulli pinnulis uti possunt, tum volatus eorum matres prosequuntur, reliqua cura liberantur. Accedit etiam ad nonnullorum animantium, & earum rerum, quas terra gignit, conseruationem & salutē, hominum etiam sollertia & diligentia. Nam multæ & pecudes & stirpes sunt, quæ sine procuratione hominum saluæ esse non possunt. Magnæ etiam opportunitates ad cultum hominum atque abundantiā aliæ aliis in locis reperiuntur. Ægyptum Nilus irrigat, & cùm totā æstatem, obrutam oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitōsque & oblimatos agros ad serendum relinquit. Mesopotamiam fertilem efficit Eufrates, in quam quotannis quasi nouos agros inuehit. Indus verò, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros latificat & mirigat, sed eos etiam cōserit. magnam enim vim seminum secum frumenti & similibus dicitur deportare. Multæque alia in aliis locis cōmemorabilia proferre possum, multos fertileis agros alios aliorum fructuum. Sed illa quanta benignitas naturæ, quòd tam multa ad vescendum, tam varia, tamque iucunda gignit: neque ea vno tempore anni: ut semper & nouitate delectemur & copia. Quàm tempestiuos autem dedit, quàm salutareis non modò hominum, sed etiam pecudum generi, iis denique omnibus, quæ oriuntur è terra, ventos Etiesias: quorum flatu nimis temperantur calores. ab iisdem etiā maritimi cursus celeres & certi diriguntur. Multa prætereūda sunt: & tamen multa dicuntur. enumerari enim nō possunt fluminū opportunitates, æstus maritimi tum accedentes tum recedentes, mōtes vestiti atque siluestres, salinæ ab ora mariuima remotissimæ, medicamentorū salutarium plenissimæ terræ, artes denique innumerabiles ad victum & ad vitā necessariæ. Iam dies, noctisque vicissitudo conseruat animanteis, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi. Sic vndique omni ratione concluditur, mente consilioque diuino omnia in hoc mūdo ad salutem omnium conseruationemque admirabiliter administrari. Sin quæreret quispiā, cuiusnam causa tantarum rerum molitio facta sit, arborū nec & herbarum: quæ quamquam sine sensu sunt, tamē à natura sustinentur. At id quidem absurdum est. An bestiarum: nihilo probabilius deos mutarū & nihil intelligentium causa tantum laborasse. Quorū igitur causa quis dixerit effectum esse mundū? Eorum scilicet animantium, quæ ratione vtuntur. Hi sunt dii & homines, quibus profectò nihil est melius. Ratio est enim, quæ præstat omnibus. Itaque sit credibile, deorum & hominum causa factum esse mundum, quæque in eo sint omnia. Faciliusque intelligitur, à diis immortalibus, hominibus esse prouisum, si erit tota hominis fabricatio perfecta, omnisque humanæ naturæ figura atque perfectio. Nā cùm tribus rebus animantium vita teneatur, cibo, potione, spiritu: ad hæc omnia percipiendos est aptissimus, quod adiunctis naribus spiritu augetur. Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur, & molitur cibus. Eorum aduersi acuti morsus dididunt cæcas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur: quæ confectio etiam à

lingua adiuvare videtur. Lingua autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quod
 primum illabuntur ea, quæ accepta sunt ore, is utraque ex parte conillas attingens, palato
 extremo atque intimo terminatur, atque is agitatione & morione linguæ cum depulsum
 & quasi detrusum cibum accipit, depellit. Ipsi autem partes ex, quæ sunt infra id, quod
 5 deuoratur, dilatantur: quæ autem super, contrahuntur. Sed cum a spera arteria (sic enim à
 medicis appellatur) ostium habeat adiunctum linguæ radicibus, paullo super quam ad
 linguam stomachus annectitur: eaque ad pulmones usque pertineat, excipiatque animam
 eam, quæ ducta sit spiritu, eandemque à pulmonibus respiret & reddat: regitur quasi quo-
 10 dam opereulo, quod ob eam causam datum est, ne, siquid in eam cibi forte incidisset, spi-
 ritus impediretur. Sed cum alui natura subiecta stomacho, cibi & portionis sit receptacu-
 lum, pulmones autem & cor extrinsecus spiritum adducant: in aluo multa sunt mirabi-
 liter effecta, quæ constant ferè è nervis. Est autem multiplex & tortuosa, arcetique & con-
 15 tinet, siue illud aridum est, siue humidum quod recipit, ut id mutari & concoqui facile
 possit: eaque tum astringitur, tum relaxatur: atque omne, quod accipit, cogit & confun-
 dit: ut facile & calore, quem multum habet, & terendo cibo, & præterea spiritu omnia co-
 cta atque confecta in reliquum corpus didantur. In pulmonibus autem inest raritas que-
 20 dam & assimilis spongiis mollitudo, ad hauriendum spiritum aptissima: qui tum se con-
 trahunt aspirantes, tum respirantes dilatant, ut frequenter ducatur cibum animalis, quo
 maximè aluntur animantes. Ex intestinis autem & aluo secerus à reliquo cibo succus is,
 25 quo alimur, permanat ad iecur per quasdam à medio intestino usque ad portas iecoris
 (sic enim appellat) ductas & directas vias, quæ pertinent ad iecur, eique adhærent. Atque
 inde aliæ ad renes pertinentes sunt, per quas cadit cibum à iecore delapsus. Ab eo cibo cum
 est secreta bilis, itque humores, qui ex renibus profunduntur, reliqua se in sanguinem ver-
 tunt, ad easdemque portas iecoris conflunt, ad quas omnes eius viæ pertinent: per quas
 30 lapsus cibum in hoc ipso loco in eam venam, quæ caua appellatur, confunditur, perque
 eam ad cor confectus iam, coactusque perlabitur. A corde autem in totum corpus distri-
 buitur per venas admodum multas, in omnis partis corporis, pertinentis. Quemad-
 modum autem reliquæ cibi depellantur, tum astringentibus se intestinis, tum relaxanti-
 35 bus, haud sanè difficile dictum est: sed tamen prætereundum est, nequid habeat iniucundi-
 40 tatis oratio. Illa potius explicetur incredibilis fabrica naturæ. Nam quæ spiritu in pulmo-
 nes anima ducitur, ea calefit primum ab ipso spiritu, deinde coagitatione pulmonum:
 ex eaque pars redditur respirando, pars concipitur cordis parte quadam, quam ventricu-
 lum cordis appellant: cui similis alter adiunctus est, in quem sanguis à iecore per venam
 45 illam cauam influit. eoque modo ex his partibus & sanguis per venas in omne corpus dis-
 funditur, & spiritus per arterias. Utræque autem crebræ, multæque toto corpore intextæ
 vim quandam incredibilem artificiosi operis, diuinique testantur. Quid dicam de ossi-
 bus: quæ subiecta corpori mirabiles commissuras habent, & ad stabilitatem aptas, & ad
 50 artus finiendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem. Huc ad-
 de nervos, à quibus artus continentur: eorumque implicationem toto corpore pertinen-
 tem: qui sicut venæ & arteriæ à corde tractæ & profectæ, in corpus omne ducuntur. Ad
 hanc providentiam naturæ tam diligentem, tamque solertem, adiungit multa possunt, è
 quibus intelligatur quantæ res hominibus à deo, quamque eximie tributæ sint: qui pri-
 mum eos humo excitatos, celsos & erectos constituit, ut deorum cognitionem, cælum
 55 intuentes, capere possent. Sunt enim è terra homines non ut incolæ atque habitatores, sed
 quasi spectatores superarum rerum, atque cælestium: quarum spectaculum ad nullum
 aliud genus animantium pertinet. Sensus autem interpretes ac nuntij rerum, in capite
 tanquam in arce mirificè ad usus necessarios & facti & collocati sunt. Nam oculi, tan-
 quam speculatores, altissimum locum obinent: ex quo plurima conspicientes, fun-
 60 gantur suo munere. Et aures cum sonum recipere debeant, qui natura in sublime fertur,
 rectè in altis corporum partibus collocatæ sunt. Itémque nares, eo quod omnis odora

superiora fertur, rectè sursum sunt: & quòd cibi & potionis iudiciù magnum earum est, non sine causa vicinitatem oris secutæ sunt. Iam gustatus, qui sentit eorum, quibus vescimur, genera debet, habitat in ea parte oris, qua esculentis & poculentis iter natura patefecit. Tactus autè toto corpore æquabiliter fusus est, vt omneis ictus, omneisq; nimios & frigoris & caloris appulsus sentire possimus. Atq; vt in edificiis architecti auertit ab oculis & naribus dominorù ea, quæ profluètia necessariò tætri essent aliquid habitura: sic natura res simileis procul amandauit à sensibus. Quis verò opifex prater naturà, qua nihil potest esse callidius, tantam solertiam persequi potuisset in sensibus? quæ primùm oculos membranis tenuissimis vestiuit & seplit: quas post lucidas fecit, vt per eas cerni posset: firmas autem, vt continerent. Sed lubricos oculos fecit & mobileis, vt & declinarent siquid noceret: & aspectum quòd vellent facillè conuerterent. aciesque ipsa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parua est, vt ea, quæ nocere possint, facillè vitet: palpebræque, quæ sunt tegumenta oculorum mollissimæ tactu ne læderent aciem, apuissimè factæ, & ad claudendas pupillas, nequid incideret, & ad aperiendas: idque prouidit vt idèdem fieri posset cum maxima celeritate. Munitæque sunt palpebræ tanquam vallo pilorum: quibus & aperitis oculis, siquid incideret, repelleretur, & somno conuenientibus, cum oculis ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quiescerent. Latent præterea vtiliter, & excelsis vndique partibus sepiuntur. Primùm enim superiora superciliis obducta sudorem à capite & fronte defluentem repellunt. Genæ deinde ab inferiore parte tutatur subiectæ, leuiterque eminentes. Nasus ita locatus est, vt quasi murus oculis interiectus esse videatur. Auditus autem semper pater. eius enim sensu etiam dormientes egemus, à quo cum sonus est acceptus, etiam è somno excitamur. Flexuosum iter habet nequid intrare possit, si simplex & directum pateret. Prouisum etiam, vt siqua minima bestiola conaretur irrumperè, in sordibus aurium tanquam in visco inhæresceret. Extrà autem eminent quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, tutandique sensus, & ne adiectæ voces laberentur atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros & quasi corneolos habet introitus, multisque cum flexibus, quòd his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in fidibus testudine resonatur, aut cornu, & ex tortuosis locis & inclusis soni referuntur ampliores. Similiter nares, quæ semper propter necessarias vtilitates patent, contractiones habent introitus, nequid in eas, quòd noceat, possit peruadere: humorèque semper habent ad pulcrem, multaque alia repellenda non inutilem. Gustatus præclarè sepius est. ore enim continetur, & ad vsum apertè, & ad incolumitatis custodiam. Omnisque sensus hominum multo antecellit sensibus bestiarum. Primùm enim oculi in iis artibus, quarum iudiciū est oculorum, in pictis, fictis, cælatisque formis, in corporum etiam motione atque gestu multa cernunt subtilius: colorum etiam & figurarum venustatem atque virtutes, & vt ita dicam, decentiam oculi iudicant: atque etiam alia maiora. nam & virtutes & vitia cognoscunt: iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidumque cognoscunt. Aurium item est admirabile quoddam, artificiosumque iudiciū, quo iudicatur & in vocis & in tibiærum, neruorumque cantibus varietas sonorum, intervalla, distinctio, & vocis genera permulta: canorum, fusculæque, asperum: graue, acutum: flexibile, durum: quæ hominum solùm auribus iudicantur. Nariumque item, & gustandi, & pariter tangendi magna iudicia sunt: ad quos sensus capiendos & perfruosos plures etiam, quam vellem, artes repertæ sunt. Perspicuum est enim quòd compositiones vnguentorum, quò ciborum conditiones, quò corporum lenocinia processerint iam verò animum ipsum, mentemque hominis, rationem, consiliū, prudentiam, qui non diuina cura perfecta esse perspicit, is ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari velim Cotta eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceres? quanta primùm intelligentia, deinde consequentium rerum cum primis coniunctio & comprehensio esset in nobis: ex quo videlicet quid ex quibusque rebus efficiatur, idque ratione, concludimus, singulæque

gulaeque res definimus, circumscriptaeque complectimur: ex quo scientia intelligitur quam vim habeat, qualis sit: quae ne in deo quidem est res ulla praestantior. Quanta vero illa sunt, quae vos Academici infirmatis & tollitis, quod & sensibus, & animo ea, quae extrinsecus sunt, percipimus atque comprehendimus? Ex quibus collatis inter se & comparatis artibus quoque efficitur, partim ad usum vitae, partim ad oblectationem necessarias. Iam vero dominari rerum (ut vos soletis dicere) eloquendi vis quam est praeclara, quamque diuina? quae primum efficit ut ea, quae ignoramus, discere, & ea quae scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos à timore, hac gestienteis comprimimus, hac cupiditates iracundiasque restringimus: haec nos iuris, legum, urbium societate deuinxit, haec à vita immani & fera segregauit. Ad usum autem orationis incredibile est, nisi diligenter attenderis, quantae opera machinata natura sit. Primum enim à pulmonibus arteria usque ad os intimum pertinet: per quam vox principium à mente ducens, percipitur & funditur. Deinde in ore sita lingua est finita dentibus. ea vocem immoderate profusam fingit & terminat: sonosque vocis distinctos & pressos efficit, cum & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum detentis, narcis cornibus iis, qui ad nervos resonant in cantibus. Quam vero aptas, quamque multarum artium ministras manus natura homini dedit? Digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commissuras & artus nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad fingendum, ad sculpendum, ad nervorum eliciendos sonos, ac tibiarum apta manus est ad motionem digitorum. Atque haec oblectationis, illa necessitatis: cultus dico agrorum, exstructio neque tectorum, tegumenta corporum vel texta vel futa, omnemque fabrica aeris & ferri. Ex quo intelligitur, adinuenta animo, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus omnia nos consecutus, ut tecti, ut vestiti, ut salui esse possimus: vrbes, muros, domus, micilla, delubra haberemus. Iam vero operis hominum, id est manibus, cibi etiam varietas inuenitur & copia. Nam & agri multa ferunt manu quaesita, & vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati. & praeterea vescimur bestiis & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo. Efficitur etiam domitu nostro quadrupedum uestiones, quorum celeritas atque vis nobis ipsis affert vim & celeritatem. Nos onerata quibusdam bestiis, nos iuga imponimus: nos elephatorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad vtilitatem nostram abutimur: nos è terrae cauernis ferrum elicimus, rem ad colendos agros necessariam: nos aeris, argenti, auri venas penitus abditas inuenimus, & ad usum aptas, & ad ornatum decoras. Arborum autem confectio, omnique materia & culta & siluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum utimur, partim ad aedificandum, ut tectis septi frigora caloremque pellamus. Magnos vero usus affert ad nauigia facienda, quorum cursibus suppeditatur omnes vndique ad vitam copiae: quasque res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus, maris atque ventorum, propter nauticarum rerum scientiam, plurimisque maritimis rebus fruimur atque utimur. Terrenorum item commodorum omnis est in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur: nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fruges ferimus, nos arbores: nos aquarum inductionibus terris fructificationem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, auertimus: nostris denique manibus in rerum natura quasiliteram naturam efficere conamur. Quid vero? hominum ratio non in caelum usque penetrauit? Soli enim ex animantibus nos astrorum ortus, obitus, cursusque cognouimus. Ab hominum genere finitus est dies, mensis, annus: defectioes solis & lunae cognitae, praedictaeque in omne posterum tempus, quae, quantae, quando futurae sint. Quae contuens animus accipit ab his cognitionem deorum, ex qua oritur pietas: cui coniuncta iustitia est, reliquaeque virtutes: ex quibus vita beata existit par & similis deorum, nulla re, nisi immortalitate, quae nihil ad bene viuendum perinet, cedens caelestibus. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, hominis natura quanto omnes an-

teiret animanteis. Ex quo debet intelligi, nec figuram situmque membrorum, nec ingenij
mentisque vim talem effici potuisse fortuna. Restat ut doceā, atque aliquādo perorem,
omnia, quæ sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominū causa facta esse & pa-
rata. Principiō ipse mūdus deorū hominūmq; causa factus est: quæque in eo sunt omnia,
ea parata ad fructum hominum & inuenta sunt. Est enim mundus quasi communis deo-
rum atque hominum domus, aut vrbs utrorumque. Soli enim ratione utentes iure ac lege
vivunt. Ut igitur Athenas & Lacedæmonem Atheniensium Lacedæmoniorūque cau-
sa putandum est conditas esse: omniāque, quæ sint in his vrbibus, eorum populorum re-
cte esse dicuntur: sic quæcunque sunt in omni mundo, deorum atque hominum putanda
sunt. Iam verō circuitus solis & lunæ, reliquorūque siderum, quanquam etiam ad mun-
di coherentiam pertinent, tamen & spectaculum hominibus præbent, nulla est enim in-
satiabilior species, nulla pulchrior, & ad rationē sollertiāque præstantior. Eorum enim
curfus demetari, maturitates temporum & varietates mutationēque cognovimus. quæ si
hominibus solis nota sunt, hominum causa facta esse iudicandum est. Terra verō fæta fru-
gibus, & vario leguminum genere, quæ maxima largitate fundit, ea ferarū mne, an homi-
num causa gignere videtur: Quid de vitibus, oliivisque dicam? quarum vberissimi lætis-
simique fructus nihil omnino ad bestias pertinent. Neque enim ferendi, neque colendi,
nec tempestivē demerendi percipiendique fructus, neque cōdendi ac reponendi vlla pe-
cudum scientia est: earūque omnium rerum hominum est & vsus & cura. Ut fides igitur
& tibiis eorum causa factas dicendum est, qui illis uti possunt: sic ea, quæ diximus, so-
lis iis confitendum est esse parata, qui utuntur. Nec si quæ bestię furantur aliquid ex his,
aut rapiunt, illarum quoque causa ea nata esse dicemus. Neque enim homines murium,
aut formicarum causa frumentum condunt, sed coniugum, & liberorum & familiarum
suarum. Itaque bestię sunt, ut dixi, fruuntur, domini palām & liberē. Hominum igitur
causa eas rerum copias comparatas, fatendum est. Nisi fortē tanta vbertas & varietas po-
morum, eorūque iucundus non gustatus solum, sed odoratus etiam & aspectus, dubi-
tationem afferret, quin hominibus solis ea natura donaverit. tantūque abest, ut hæc bestia-
rum etiam causa parata sint, ut ipsas bestias hominū gratia generatas esse videamus. Quid
enim oves aliud afferunt, nisi ut earum villis confectis, atque contextis homines vestian-
tur: quæ quidem neque ali, neque sustentari, neque vllum fructum edere ex se sine cultu
hominum & curatione potuissent. Canum verō tam fida custodia, tamque amans domi-
norum adulatio, tantūque odium in externos, & tam incredibilis ad inuestigandum sa-
gacitas narium, tanta alacritas in venādo, quid significat aliud, nisi se ad hominum com-
moditates esse generatos? Quid de bobus loquar: quorum ipsa terga declarant non esse se
ad onus accipiendum figurata: cervices autem natæ ad iugum, tum vires humerorum &
latitudines ad aratra extrahenda: quibus, cū terræ subigerentur fisione glebarum, ab il-
lo aureo genere, ut poetæ loquuntur, vis nunquam vlla afferebatur.

„ Ferrea tum verō proles exorta repente 'st,

„ Ausāque functum prima 'st fabricarier ensem,

„ Et gustare manu victum, domitūque iuvenum.

Tanta putabatur vilitas percipi ex bobus, ut eorum visceribus vesci scelus haberetur.
Longum est molorum persequi vtilitates & asinorum: quæ certē ad hominum vsum pa-
rate sunt. Sus verō quid habet præter escam? cui quidem ne putresceret, animam ipsam
pro sale datam dicit esse Chrysippus. Qua pecude, quod erat ad vescendum hominibus
apta, nihil genuit natura fecundius. Quid multitudinem, suavitatemque piscium dicam?
quid avium? ex quibus tanta percipitur voluptas, ut interdum pronōa nostra Epicurea
fuisse videatur. Atque hæc ne caperentur quidem, nisi hominum ratione atque sollertia.
quanquam aucis quādam & alites, & oscines, ut nostri augures appellant, rerum augu-
randarum causa esse natas putemus. Iam verō immanis & feras belluas nanciscimur ven-
ando, ut & vescamur iis, & exerceamur in venando ad similitudinem bellicæ discipli-
næ,

nã, & vtamur domitis & condocesactis, vt elephãtis, multãque ex earum corporibus remedia morbis & vulneribus eligamus, sicut ex quibusdam stirpibus & herbis, quarũ utilitates longinqui temporis vsu & periclitatione percipimus. Totam licet animis, tanquam oculis, lustrare terram, mariãque omnia cernere, & spãtia fragifera atque immensa camporum, vestitusque densissimos montium, pecudum pastus, tum incredibili cursus maritimis celeritate. Nec verò tantum supra terram, sed etiam in intimis eius tenebris plurimarum rerum later vitilitas, quã ad vsum hominum orta, ab hominibus solis inuenitur. Illud verò, quod vterque vestrum fortasse arripiet ad reprehendendum: Cotta, quia Carneades libenter in Stoicos inuehebatur. Velleius, quia nihil tã irridet Epicurus, quã prædictionem rerum futurarum: mihi videtur vel maximè confirmare deorum providentia consuli rebus humanis. Est enim profectò diuinitas: quã multis locis, rebus, temporibus apparet, cum in priuatis, tum maximè in publicis. Multa cernunt haruspices: multa augures prouident: multa oraculis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis, multa portentis: quibus cognitis, multã sæpe res ex animi sententia, atque vitales partẽ, multa etiam pericula depulsa sunt. Hæc igitur siue vis, siue ars, siue natura, ad scientiam rerum futurarum homini profectò est, nec ab alio alicui, quã à diis immortalibus data. Quã si singula vos fortè non mouent, vniuersa certè inter se connexa atque coniuncta mouere debebunt. Nec verò vniuerso generi hominum solùm, sed etiam singulis à diis immortalibus consuli & prouideri solet. licet enim contra here vniuersitatem generis humani, eamque gradatim ad pauciores, postremò deducere ad singulos. Nam si omnibus hominibus, qui vbique sunt, quacunque in ora, ac partem terrarum ab huiusce terrã, quam nos incolimus, continuatione distantium, deos consulere censemus ob eas causas, quas antè diximus: his quoque hominibus consulunt, qui has nobiscum terras ab oriente ad occidentem colunt. Sin autem his consulunt, qui quãsi magnam quandam insulam incolunt, quam nos orbem terrã vocamus: etiam illis consulunt, qui partem eius insulã tenent, Europam, Asiam, Africam. Ergo & earum partem diligunt, vt Romam, Athenas, Spartam, Rhodum: & earum vrbium separatim ab vniuersis singulos diligunt, vt Pyrrhi bello Curium, Fabricium, Coruncanium: primo Punico Calatinum, Duillium, Metellum, Lutatium: secundo Maximum, Marcellum, Africanum: post hos Paullum, Gracchum, Catonem: patrũque memoria Scipionem, Lepidum: multosque præterea & nostra ciuitas, & Græcia tulit singulareis viros, quorum neminem nisi iuuante deo talem fuisse credendum est. Quã ratio poetã, maximèque Homerum impulit, vt principibus heroum Vlyssi, Diomedæ, Agamemnoni, Achilli, certos deos discriminum & periculorum comites adiungeret. Præterea ipsorum deorum sæpe præsentia, quales supra commemoravi, declarant ab his & ciuitatibus, & singulis hominibus consuli. Quod quidem intelligitur etiam significationibus rerum futurarum, quã tum dormientibus, tum vigilantibus portenduntur. Multa præterea ostentis, multa exis admonemur, multisque rebus aliis, quas diurnus vsus ita notauit, vt artem diuinationis efficeret. Nemo igitur vir magnus sine aliquo afflatu diuino vnquam fuit. Nec verò ita refellendum est, vt si segetibus, aut vineis cuiuspiam tempestas nocuerit, aut si quid è vitæ commodis casus abstulerit, eum, cui quid horum acciderit, aut inuius deo, aut neglectum à deo iudicemus. Magna dii curant, parua negligunt. magnis autem viris prosperè eueniunt semper omnes res: siquidem satis à nostris, & à principe philosophorum Socrate dictum est de vbertatibus virtutis & copiis. Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quã dicenda putarem de natura deorum. Tu autem Cotta, si me audias, eandem causam agas, tẽque & principem ciuem putes, & pontificem esse cogites. & quoniam in vtranque partem vobis licet disputare, hanc potius sumas, eamque facultatem differenda, quam tibi à rhetoricis exercitationibus acceptam amplificauit Academia, huc potius conferas. Mala enim, & impia consuetudo est contra deos disputandi, siue ex animo id sit, siue simulatè.

Væ cùm Balbus dixisset, tum aridens Cotta, Serò, inquit, mihi Balbe
 præcipis quid defendam. Ego enim te disputante quid contrà dicerem
 mecum ipse meditabar, neque tam refellendi tui causa, quàm ea, quæ mi-
 nus intelligebam, requirendi. Cùm autem suo cuique iudicio sit vten-
 dum, difficile factu est me id sentire, quod tu velis. Hic Velleius, Nescis,
 inquit, quâta cum expectatione, Cotta, sim te auditurus. Lucius enim
 Balbo nostro sermo tuus contra Epicurum fuit. Præbebo igitur me tibi vicissim atten-
 tum contra Stoicos auditorem. Spero enim, te, vt soles, bene paratum venire. Tum Cotta,
 Sic est me hercule, inquit, Vellei. neque enim mihi par ratio cum Lucilio est, ac tecû fuit.
 Quis tandem, inquit ille? Quia mihi videtur Epicurus vester de diis immortalibus non
 magnopere pugnare: tantum modò negare deos esse non audet, nequid inuidiæ subeat,
 aut criminis. Cùm verò deos nihil agere, nihil curare cõfirmat, membrisque humanis es-
 se præditos, sed eorum membrorum vsum nullum habere: ludere videtur, satisque puta-
 tare, si dixerit esse quandam beatam naturam & æternam. A Balbo autem animaduertisti
 credo quàm multa dicta sint, quàmque etiam si minus vera, tamen apta inter se & cohæ-
 rentia. Iraque cogito, vt dixi, non tam refellere eius orationem, quàm ea, quæ minus intel-
 lexi, requirere. Quare Balbe tibi permitto, responderéne mihi mâlis de singulis rebus
 querenti ex te ea, quæ parum accepi, an vniuersam audire orationem meam. Tum Bal-
 bus, Ego verò, siquid explanari tibi voles, respondere mâlo: sin me interrogare, non tam
 intelligendi causa, quàm refellendi, vtrum voles faciam: vel ad singula, quæ requires, sta-
 tim respondebo, vel cùm peroraris, ad omnia. Tum Cotta, Optimè, inquit, quamob-
 rem sic agamus, vt nos ipsa ducit oratio. Sed antequàm de re, pauca de me. Non enim me-
 diocriter moueor auctoritate tua Balbe, orationeque ea, quæ me in perorando cohorta-
 batur, vt meminisssem, me & Cottam esse & pontificem. Quod eò, credo, valebat, vt opi-
 niones, quas à maioribus accepimus de diis immortalibus, sacra, cæremonias, religio-
 nesque defenderem. Ego verò eas defendam, semperque defendi nec me ex ea opinione,
 quam à maioribus accepi de cultu deorum immortalium, vllius vnquam oratio aut do-
 cti, aut indocti mouebit. Sed cùm de religione agitur, T. Coruncanium, P. Scipionem,
 P. Scæuulum, pontifices maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chrysippum se-
 quor, habecòque C. Lælium augurem, eundem sapientem, quem potius audiàm de reli-
 gione dicentem in illa oratione nobili, quàm quenquam principem Stoicorum. Cùm-
 que omnis populi Rom. religio in sacra, & in auspicia diuisa sit, tertium adiunctum sit, si
 quid prædictionis causa ex portèris & môstris, Sybillæ interpretes, haruspicesue monue-
 runt: harum ego religionum nullam vnquam contemnendam putau: mihi quæ ita per-
 suasi Romulum auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta iecisse nostræ ciuitatis:
 quæ nunquam profectò sine summa placatione deorum immortalium tanta esse potuif-
 set. Habes Balbe, quid Cotta, quid pōtifex sentiat. Fac nunc ergo intelligam, tu quid sen-
 tias. à te enim philosopho rationem accipere debeo religionis: maioribus autem nostris,
 etiam nulla ratione reddita, credere. Tum Balbus, Quam igitur à me rationem, inquit,
 Cotta desideras? Et ille, Quadriperita, inquit, fuit diuisio tua. Primùm vt velles do-
 cere, deos esse: deinde quales essent: tum ab his mundum regi: postremò consulere eos re-
 bus humanis. Hæc si rectè memini, partiū fuit. Rectissimè, inquit Balbus: sed exspecto
 quid requiras. Tum Cotta, Primùm quidque videamus, inquit. etsi id est primū, quod
 inter omnes, nisi admodum impios, cõuenit, mihi quidem ex animo exuri non potest,
 esse deos: id tamen ipsum, quod mihi persuasum est, esse deos, auctoritate maiorum: cur
 ita sit, nihil tu me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur à me velis di-
 scere?

- fcere? Tum Cotta, Quia fic aggredior, inquit, ad hanc difputationem, quafi nihil vnquam audierim de diis immortalibus, nihil cogitauerim. rudem me difcipulum, & integrum accipe: & ea, quæ requiro, doce. Dic igitur, inquit, quid requiras. Egonē primum illud, Cur quod in iftam partem ne egere quidem oratione dixiffes, quòd effer
- 5 perfpicuum, & inter omneis conftaret, de eo ipfo tam multa dixeris. Quia te quoque, inquit, animaduerti, Cotta, fæpe, cùm in foro diceres, quàm plurimis poffes argumentis onerare iudicem, fi modò eam facultatem tibi daret caufa, atque hoc idem & philofophi faciunt, & ego, vt potui, feci. tu autem qui id quæris, fimiliter facis, ac fi me roges cur te duobus contuear oculis, & non altero tantùm, cùm idem vno aflequi poffim.
- 10 Tum Cotta, Quàm fimile iftud fit, inquit, tu videris. nam ego neque in caufis, fi quid effer euidens, de quo inter omneis conueniat, argumentari foleo. perfpicuitas enim argumentatione eleuatur: nec fi id facerem in caufis forenſibus, idem facerem in hac fubtilitate ſermonis. Cur contuereris autem altero oculo, caufa non effer, cùm idem obtutus effer amborum, & cùm rerum natura, quam tu ſapientem effer vis, duo lumina ab animo
- 15 ad oculos perforata nos habere voluiffet. Sed quia non confidebas tam effer id perfpicuum, quàm tu velis, propterea multis argumentis, deos effer, docere voluiffi. Mihi enim vnum ſatis erat, ita nobis maiores noſtros tradidiſſe. Sed tu auctoritates omneis contemnis, ratione pugnas. Pàtere igitur, rationem meam cum tua ratione contendere. Afers hæc omnia argumenta, cur dii ſint: rēque mea ſentētia minimè dubiam argumentando dubiam facis. Mandaui enim memoriæ non numerum ſolùm, ſed etiam ordinem argumentorum tuorum. Primum fuit, cùm cælum ſuſpexiſſemus, ſtatim nos intelligere effer aliquod numen, quo hæc regantur. Ex hoc illud etiam,
- 20 „ Aſpice hoc ſublime candens, quem inuocant omnes Iouem. — Quafi verò quiſquam noſtrū iftum potius, quàm Capitolinum, Iouem appelleret: aut hoc perfpicuum ſit, conſtēque inter omneis, eos effer deos, quos tibi Velleius, multique præterea ne animantes quidem effer concedant. Graue etiam argumentum tibi videbatur, quòd opinio de diis immortalibus & omniū effer, & quotidie creſceret. Placet igitur tantas res opinione ſtultorum iudicari, vobis præſertim, qui illos infanos effer dicatis? At enim præſentis videmus deos, vt apud Regillum Poſtumiū, in Salaria Vattienus, nescio quid
- 30 etiam de Locorū apud Sagram prælio. Quos igitur tu Tyndaridas appellabas, id effer homines homine natos: & quos Homerus, qui recens ab illorum ætate fuit, ſepulcros effer dicit Lacedæmone, eos tu canteris albis nullis caloniſibus obuiam Vattieno, veniſſe exiſtimas, & victoriam populi Ro. Vattieno potius, homini ruſtico, quàm M. Catoni, qui tum erat princeps, nuntiauiſſe? Ergo & illud in ſilice, quod hodie appàret apud Regillum, tanquam veſtigium vngulæ Caſtoris equi, credis effer? Nōne maius illud credere, quod probari poteſt, animos præclarorum hominum, quales iſti Tyndaridæ fuerunt, diuinos effer & æternos, quàm eos, qui ſemel cremati effer, equitare, & in acie pugnare potuiſſe? Aut ſi hoc fieri potuiſſe dicis, doceas oportet quo modo nec fabellas anileis proſeras. Tum Lucilius, An tibi, inquit, fabellæ videntur? Nōne ab A. Poſtumo ædem Caſtori & Polluci in foro dedicatam: nōne ſ. c. de Vattiēno vides? Nam de
- 40 Sagra, Græcorum etiam effer vulgare prouerbiū: qui, quæ affirmant, certiora effer dicunt, quàm illa, quæ apud Sagram. His igitur auctoribus nōne debes moueri? Tum Cotta, Rumoribus, inquit, mecum pugnas Balbe: ego autem à te rationes requiro.
- * Sequuntur quæ futura ſunt. effer enim nemo id poteſt, quod futurum effer. Sæpe autem ne vile quidem effer ſcire quid futurum ſit. miſerum effer enim nihil proficientem angere, nec habere ne ſpei quidem extremum, & tamen commune ſolatiū: præſertim cùm vos iſdem fato fieri dicatis omnia: quod autem ſemper ex omni æternitate verum fuerit, id effer fatum: quid igitur iuuat, aut quid aſſert ad cauendum ſcire aliquid futurum, cùm id certè futurum ſit? Vnde porro iſta diuinationi: quis inuenit ſiſſum iecoris? quis cornicis cantum notaui? quis forteis? Quibus ego credo: nec poſſum Atij

Nauij,quem commemorabas,lituum contemnere. Sed qui ista intellecta sint, à philosophis debeo discere. præsertim cum isti plurimis de rebus diuinis mentiatur. At medici quoque, ita enim dicebas, sæpe falluntur. Quid simile medicina, cuius ego rationem video: & diuinatio, quæ vnde oriatur, non intelligo? Tu autem etiam Deciorum deuotionibus placatos deos esse censēs. Quæ fuit deorū tanta iniquitas, vt placari populo Ro. non possent, nisi viri tales occiderent? Consilium illud imperatorum fuit, quod Græci *σπαραγμία* appellant: sed eorum imperatorū, qui patriæ consulerent, vitæ non parcerent. Rebantur enim fore, vt exercitus imperatorē equo incitato se in hosteis immittentem persequeretur: id quod euēnit. Nam Fauni vocem equidem numquā audiui: tibi, si audiuissete te dicis, credam. et si Faunus omnino quid sit, nescio. Nō igitur adhuc, quantū quidem in te Balbe est, intelligo deos esse. quos equidem credo esse, sed nihil docēt Stoici. Nam Cleanthes, vt dicebas, quattuor modis formatas in animis hominum putat deorū esse notiones. Vnus is modus est, de quo satis dixi, qui est susceptus ex præfensione rerum futurarum. Alter ex perturbationibus tempestatū, & reliquis motibus. Tertius ex commoditate rerum, quas percipimus & copia. Quartus ex astrorū ordine, celique constantia. De præfensione diximus. de perturbationibus cælestibus & maritimis & terrenis, non possumus dicere, cum ea fiant, non esse multos, qui ea metuant, & à diis immortalibus fieri existiment. Sed nō id quæritur, sint ne aliqui, qui deos esse putent: dii vtrū sint, necne, quæritur. Nam reliquæ causæ, quas Cleāthes affert, quarum vna est de commodorum, quæ capimus copia, altera de temporum ordine, celique constantia: tum tractabuntur à nobis, cum de prouidentia deorum disputabimus. de qua plurima à te Balbe dicta sunt: eodémque illa etiam differemus, quod Chrysippum dicere aiebas, quoniam esset aliquid in rerū natura, quod ab homine effici non posset, esse homine aliquid melius: quæque in domo pulchra cum pulchritudine mundi comparabas, cum totius mundi conuenientiam consensumque afferebas, Zenonisque breuēs & acutulas conclusionēs, in eam partem sermonis, quā modò dixi, differemus. Eodémque tempore illa omnia, quæ à te physice dicta sunt de vi ignea, deque eo calore, ex quo omnia generari dicebas, loco suo quærentur: omniæque, quæ à te nudius tertius dicta sunt, cum docere velles deos esse, quare & mundus vniuersus, & sol, & luna, & stellæ sensum ac mentē haberent, in idem tempus referuabo. A te autem illud etiam atque etiam quæram, quibus rationibus tibi persuades deos esse. Tum Balbus, Equidem attulisse rationes mihi videor: sed eas tu ita refellis, vt cum me interrogaturus esse videre, & ego me ad respondendum comparir, repente auertas orationem, nec des respondendi locum. Itaque maximæ res tacitæ præterierunt, de diuinatione, de fato: quibus de quæstionibus tu quidem stricetis, nostri autem multa solent dicere. sed ab hac quæstione, quæ nunc in manibus est, separantur. Quare, si videtur, noli agere confusē: vt hoc explicemus hac disputatione, quod quæritur. Optimē, inquit Cotta. Itaque quoniam quattuor in partibus totā quæstionem diuisisti, de prima quidem diximus: consideremus secundam: quæ mihi talis videtur fuisse, vt cum ostendere velles quales dii essent, ostenderes nullos esse. A consuetudine enim oculorū animum abducere difficillimum dicebas: sed cum deo nihil præstantius esset, non dubitabas quin mundus esset deus, quod nihil in rerum natura melius esset, modò possemus eum animantem cogitare, vel potius vt cetera oculis, sic animo hoc cernere. Sed cum mundo negas quicquam esse melius, quid dicis melius, si pulchrius, assentior: si aptius ad utilitates nostras, id quoque assentior. sin autem id dicis, nihil esse mundo sapientius, nullo modo prorsus assentior: non quod difficile sit mentē ab oculis seuocare: sed quo magis seuoco, eo minus id, quod tu vis, possum mente comprehendere. Nihil est mundo melius in rerum natura. ne in terris quidem vrbe nostra. num igitur iccirco in vrbe esse rationem, cogitationem, mentem putas: aut quoniam non sit, num iccirco existimas formicam anteponendam esse huic pulcherrimæ vrbi, quod in vrbe sensus sit nullus, in formica non modò sensus, sed etiam mens, ratio, memoria: Vi-
dere

dere oportet Balbe, quid tibi concedatur, non te ipsum quod velis sumere. Istum enim locum totum illa vetus Zenonis brevis, & ut tibi videbatur, acuta conclusio dilatauit. Zeno enim ita concludit, Quod ratione vitur, melius est, quam id, quod ratione non vitur. nihil autem mundo melius. ratione igitur mundus vitur. Hoc si placet, iam efficies
 5 vt mundus optimè librum legere videatur. Zenonis enim vestigiis hoc modo rationem poteris concludere. Quod litteratum est, id est melius, quam quod non est litteratum. nihil autem mundo melius. litteratus igitur est mundus. Isto modo etiam disertus, & quidem mathematicus, musicus, omni denique doctrina eruditus, postremò philosophus erit mundus. Sæpe dixit nihil fieri sine deo, nec vllam vim esse naturæ, vt sui dissimilia
 10 posset effingere. Concedam non modò animantem & sapientem esse mundum, sed fidicinem etiam & tibicinem, quoniam earum quoque artium homines ex eo procreantur. Nihil igitur affert pater iste Stoicorum, quare mundum ratione vti putemus: ne cur animantem quidem esse. Non est igitur mundus deus: & tamen nihil est eo melius: nihil est eo pulchrius, nihil salutaris, nihil ornatus aspectu, motuque constantius. Quòd si mundus vniversus non est deus, ne stellæ quidem, quas tu innumerabileis in deorum numero
 15 reponebas: quarum te cursus æquabiles, æternique delectabant: nec mehercule iniuria sunt enim admirabili incredibilique constantia. Sed non omnia, Balbe, quæ cursus certos & constantis habent, ea deo potius, quam naturæ tribuenda sunt. Quid Chalcidico Euripo in motu identidem reciprocando putas fieri posse constantius: Quid freto Sici-
 20 lienfi: Quid Oceani furore illis in locis, Europam, Libyamque rapax vbi diuidit vnda?
 Quid æstus maritimi vel Hispanienses, vel Britannici, eorumque certis temporibus vel accessus, vel recessus, sine deo fieri nonne possunt: Vide quæso, si omnis motus, omniæque, quæ certis temporibus ordinem suum conseruant, diuina ducimus, ne tertianas quoque
 25 febreis, & quartanas diuinas esse dicendum sit, quarum reuersione & motu quid potest esse constantius: Sed omnium talium rerum ratio reddenda est: quod vsum cum facere non potestis, tanquam in aram con fugitis ad deum. Et Chrysippus tibi acutè dicere videbatur, homo sine dubio versutus & callidus. Versutos eos appello, quorum celeriter mens versatur: callidos autem, quorum tanquam manus opere, sic animus vsu con calluit. Is igitur,
 30 Si aliquid est, inquit, quod homo efficere non possit: qui id efficit, melior est homine. homo autem hæc, quæ in mundo sunt, efficere non potest. qui potuit igitur, is præstat homini. homini autem præstare quis possit, nisi deus: est igitur deus. Hæc omnia in eodem, quo illa Zenonis, errore versantur. Quid enim sit melius, quid præstabilius, quid inter naturæ & rationem intersit, non distinguitur. Idemque si dei non sint, negat esse in omni naturæ
 35 quicquam homine melius. id autem putare quenquam hominem, nihil homine esse melius, summe arrogantis censet esse. Sit sanè arrogantis, pluris se putare, quam mundum: at illud non modò non arrogantis, sed potius prudentis, intelligere se habere sensum & rationem: hæc eadem Orionem & Caniculam non habere. Et si domus pulchra sit, intelligamus, eam dominis, inquit, ædificatam esse, non muribus. Sic igitur mundum deorum domum existimare debemus. Ita prorsus existimarem, si illum ædificatum, non, quemadmodum docebo, à natura conformatum putarem. At enim quærit apud Xenophontem So-
 40 crates, vnde animam arripuerimus, si nulla fuerit in mundo. Et ego quæro vnde orationem, vnde numeros, vnde catus. Nisi verò loqui solem cum luna putamus, cum propius accesserit: aut ad harmoniam canere mundum, vt Pythagoras existimat. Nature ista sunt,
 45 Balbe, nature non artificiosè ambulantis, vt ait Zeno: quod quidem quale sit, iam videbimus: sed omnia cientis & agitantis moribus & mutationibus suis. Itaque illa mihi placebat oratio de conuenientia consensuque naturæ, quam quasi cognationem continuam conspirare dicebas. Illud non probabam, quòd negabas id acciderè potuisse, nisi ea vno diuino spiritu contineretur. Illa verò cohæret & permanet naturæ viribus, non deo
 50 rum: estque in ea iste quasi consensus, quam *συμπνοή* Græci vocant: sed ea quo sua sponte

maior est, eo minus diuina ratione fieri existimanda est. Illa autem, quæ Carneades afferebat, quemadmodum dissoluitis: Si nullum corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum: corpus autem immortale nullum esse, ne indiuiduum quidem, nec quod dirimi, distrahi quæ non possit. Cùmque omne animal patibilem naturam habeat, nullum est eorum, quod effugiat accipiendi aliquid extrinsecus, id est quasi ferendi & patiendi necessitatem. Et si omne animal mortale est, nullum est immortale. Et si omne animal fecari ac diuidi potest, nullum est eorum indiuiduum, nullum æternum. Atquæ omne animal ad accipiendam vim externam, & ferendam paratum est: mortale igitur omne animal & dissolubile & diuiduum sit necesse est. Vt enim si omnis cera commutabilis esset, nihil esset ceræ, quod commutari non posset: item nihil argenteum, nihil æneum, si commutabilis esset natura argenti & æris: similiter igitur, si omnia, quæ sunt, ex quibus cuncta constant, mutabilia sunt, nullum corpus esse potest non mutabile. mutabilia autem sunt illa, ex quibus omnia constant, vt vobis videtur: omne igitur corpus mutabile est. At si esset corpus aliquod immortale, non esset omne mutabile. Ita efficitur, vt omne corpus mortale sit. Etenim omne corpus, aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum: horum autem nihil est, quod non intereat. nam & terrenum omne diuiditur: & humor ita mollis est, vt facile comprimi, collidique possit: ignis verò & aer omni impulsu facillimè pellitur, naturæq; cedens est maximè & dissipabilis. Præterea omnia hæc cùm intereunt, tum in naturam aliam conuertuntur: quod fit cùm terra in aquam se vertit, & cùm ex aqua oritur aer, & cùm ex aere æther, cùmque eadem vicissim retrò commeant. Quod si ea intereunt, ex quibus constat omne animal, nullum est animal sempiternum. Et, vt hæc omittamus, tamen animal nullū inueniri potest, quod neque natum vnquam sit, & semper sit futurum. omne enim animal sensum habet: sentit igitur & calida & frigida, & dulcia & amara, nec potest vllō sensu iucunda accipere, & non accipere contraria. Si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit. quod autem dolorem accipit, id accipiat etiam interitum necesse est. omne igitur animal cōstitendum est esse mortale. Præterea si quid est, quod nec voluptatem sentiat, nec dolorē, id animal esse non potest. sin autem, & quod animal est, id illa necesse est sentiat, & quod ea sentit, non potest esse æternum, & omne animal sentit: nullum igitur animal est æternum. Præterea nullum potest esse animal, in quo non & appetitio sit, & declinatio naturalis. appetunt autem quæ secundum naturam sunt, declinantur cōtraria: & omne animal appetit quædam, refugit à quibusdam: à quo autem refugit, id contra naturam est: & quod est contra naturam, id habet vim interimendi: omne ergo animal intereat necesse est. Innumerabilia sunt, ex quibus effici colligique possit, nihil esse, quod sensum habeat, quin id intereat. Etenim ea ipsa, quæ sentiuntur, vt frigus, vt calor, vt voluptas, vt dolor, vt cetera, cùm amplificata sunt, interimunt: nec vllum animal est sine sensu: nullum igitur animal est æternum. Etenim aut simplex est natura animantis, vt vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida: quod quale sit, ne intelligi quidem potest: aut concreta ex pluribus naturis, quarum suum quæque locum habeat, quod naturæ vi feratur, alia infimum, alia summum, alia medium, hæc ad quoddam tempus coherere possunt: temper autem nullo modo possunt. necesse est enim suum quæque in locum natura rapiatur. nullum igitur animal est sempiternum. Sed omnia vestri, Balbe, solent ad igneam vim referre, Heraclitum, vt opinor, sequentes: quem ipsum non omnes interpretantur vno modo. quæ quoniam quid diceret, intelligi noluit, omittamus. Vos autem ita dicitis, omnem vim esse ignem: itaque & animantes, cùm calor defecerit, tum interire: & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod calcat. Ego autem non intelligo, quo modo calore extincto corpora intereant, non intereant humore, aut spiritu amisso, præsertim cùm intereat etiam nimio calore. Quamobrem id quidem commune est de calido: veruntamen videamus exitum. Ita vultis, opinor, nihil esse animale extrinsecus in natura atque mundo præter ignem, qui magis quàm præter animam, vnde animantium quoque constat

Et A. G. m. q. u. i. p. a. n. i. m. a. n. t. i. u. m. i. n. t. e. l. l. i. g. i. t. u. r. n. o. n. i. n. t. e. l. l. i. g. i. t. u. r.

iter animus, ex quo anima dicitur? Quo modo autem hoc, quasi concedatur, sumitis, ni-
 hil esse animum, nisi ignem? Probabilius enim videtur tale quiddam esse animum, vt sit
 ex igne atque anima temperatum. Quod si ignis ex sese ipse animal est, nulla se alia ad-
 miscente natura, quoniam is cum inest in corporibus nostris, efficit vt sentiamus: non
 potest ipse esse sine sensu. Rursus eadem dici possunt. quicquid est enim, quod sensum
 habeat, id necesse est sentiat & voluptatem & dolorem: ad quem autem dolor veniat, ad
 eundem etiam interitum venire. ita fit, vt ne ignem quidem efficere possitis æternum.
 Quid enim? non eisdem vobis placet omnem ignem pastu indigere, nec permanere villo
 modo posse, nisi alaturali autem solem, lunam, reliqua astra, aquis alia dulcibus, alia ma-
 rinis? Eamque causam Cleanthes affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solsti-
 tiali orbe, itemque brumali, ne longius discedat à cibo. Hoc totum quale sit, mox. Nunc
 autem concludatur illud: quod interire possit, id æternum non esse naturam: ignem autem
 interitum esse, nisi alatur: non esse igitur naturam ignem sempiternum. Qualem autem
 deum intelligere nos possumus nulla virtute præditum? Quid enim? prudentiamne deo
 tribuemus, quæ constat ex scientia rerum bonarum & malarum, & nec bonarum, nec ma-
 larum? Cui mali nihil est, nec esse potest, quid huic opus est dilectum bonorum & malorum?
 quid autem ratione? quid intelligentia? quibus vtimur ad eam rem, vt aperitis obscura as-
 sequamur. At obscurum deo nihil potest esse. nam iustitia, quæ suum cuique distribuit,
 quid pertinet ad deos? Hominum enim societas & communitas, vt vos dicitis, iustitiam
 procreavit. Temperantia autem constat ex prætermittendis voluptatibus corporis: cui si
 locus in cælo est, est etiam voluptatibus. Nam fortis deus intelligi quæ potest? in dolore, an
 in labore, an in periculo: quorum deum nihil attingit. Nec ratione igitur vtentem, nec vir-
 tutem vlla prædium deū intelligere quæ possumus? Nec verò vulgi atq; imperitorū inscien-
 tiam despiciere possum, cum ea considero, quæ dicuntur à Stoicis. Sunt enim illa imperi-
 torum. Piscem Syri venerantur. Omne ferè genus bestiarum Ægyptij consecrauerunt.
 Iam verò in Græcia multos habent ex hominibus deos: Alabandum Alabandi: Tenedi
 Tenem: Leucotheam, quæ fuit Ino, & eius Palæmonem filium, eundem Græcia: Herculem,
 Æsculapium, Tyndaridas: Romulum nostri, aliòsque complures, quos quasi novos &
 ascriptos ciuicis in cælū receptos putant. Hæc igitur indocti. Quid vos philosophi, quæ
 meliora? Omitto illa: sunt enim præclara. Sit sanè deus ipse mundus. Hoc credo illud esse
 Sublime candens, quem inuocant omnes Iouem.

Quare igitur plures adiungimus deos: quanta autem est eorum multitudo? Mihi quidè
 sanè multi videntur. singulas enim stellas numeras deos, eosque aut belluarum nomine
 appellas, vt eapram, vt lupam, vt taurum, vt leonem: aut rerum inanimatarum, vt Argon-
 vt aram, vt coronam. Sed, vt hæc concedantur, reliqua quæ tandem non modò concedi
 sed omnino intelligi possunt: Cum fruges Cererem, vinum Liberum dicimus, genere nos
 quidem sermonis vtimur vsitato: sed eequem tam amentem esse putas, qui illud, quo ve-
 scatur, deū credat esse? Nam quos ab hominibus peruenisse dicis ad deos, tu reddes ratio-
 nem quemadmodum id fieri potuerit, aut cur fieri desierit, & ego dicam libenter. Quò
 modo nunc quidem est, non video quo pacto ille, cui in monte Oetæo illatæ lampæ-
 des fuerunt, vt ait Attius, in domum æternam patris ex illo ardore peruenierit. quem ta-
 men Homerus conueniri apud inferos facit ab Vlysse, sicut ceteros, qui exceserant è vi-
 ta. Quanquam quem potissimum Herculem colamus, scire sanè velim. Plures enim tra-
 dunt nobis ij, qui interiores feruntur & reconditas litteras: antiquissimum Ioue natum;
 sed antiquissimo Ioue: nam Ioues quoque plureis in præscis Græcorum litteris in-
 uenimus. Ex eo igitur & Lifyto est is Hercules, quem conceitauisse cum Apolline de
 tripode accepimus. Alter traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias litteras
 conscripisse. Tertius est ex Idæis Dactylis, cui inferias afferunt. Quartus Iouis est;
 Alteræ Laronæ sororis, quem Tyrij maximè colunt, cuius Karthaginem filiam ferunt.
 Quintus in India, qui Belus dicitur. Sextus hic ex Aleumena, quem Iupiter genuit: sed

Fix. ut Argon in m. et
 nec enim lupam
 lacum intra fixam et la-
 tum fuisse apud scriptores
 reprobatur.

id. Lyden

tertius Iupiter: quoniam, ut iam docebo, plureis Ioues etiam accepimus. Quando enim
 me in hunc locum deduxit oratio, docebo meliora me didicisse de colendis diis im-
 mortalibus iure pontificio, & maiorum more, capedunculis iis, quas Numa nobis reli-
 quit, de quibus in illa aureola oratiuncula dicit Lælius, quam rationibus Stoicorum. Si
 enim vos sequar, dic quid ei respondeam, qui me sic roget, Si dii sunt, sunt etiam Nym-
 phæ deæ. Si Nymphæ, Panisci etiam & Satyri. Hi autem non sunt. ne Nymphæ quidem
 deæ igitur. At earum templa sunt publicè vota & dedicata. Quid igitur? ne ceteri quidem
 ergo dii, quorum templa sunt dedicata. Agè porro Iouem & Neptunum deum nume-
 ras. ergo etiam Orcus frater eorum deus: & illi, qui fluere apud inferos dicuntur, Ache-
 ron, Cocytus, Styx, Phlegeton: tum Charon, tum Cerberus, dii putandi. At id quidem
 repudiandum, ne Orcus quidem igitur. Quid dicitis ergo de fratribus? Hæc Carneades
 agebat, non ut deos tolleret. quid enim philosopho minus conueniens? sed ut Stoicos
 nihil de diis explicare conuinceret. Itaque insequabatur. Quid enim, agebat, si ij fratres
 sunt in numero deorum, num de patre eorum Saturno negari potest? quem vulgò ma-
 ximè ad Occidentem colunt. Qui si est deus, patrem quoque eius Cælum esse deum con-
 sistendum est. Quod si ita est, Cæli quoque parentes dii habendi sunt Æther & Dies, eo-
 rumque fratres & sorores, qui à genealogis antiquis sic nominantur, amor, dolus, motus,
 labor, inuidentia, fatum, senectus, mors, tenebræ, miseria, querela, gratia, fraus, pertina-
 cia, Parcæ, Hesperides, somnia: quos omneis Erebo & nocte natos ferunt. Aut igitur hæc
 monstra probanda sunt, aut prima illa tollenda. Quid? Apollinem, Vulcanum, Mer-
 curium, ceteros, deos esse dices: de Hercule, Æsculapio, Libero, Castore, Polluce dubi-
 tabis? At hi quidem coluntur æquè atque illi, apud quosdam etiam multo magis. Ergo
 hi dii sunt habendi mortalibus nati matribus. Quid? Aristeus, qui oliuæ dicitur inuen-
 tor, Apollinis filius: Theseus, qui Neptuni: reliqui, quorum patres dii, non erunt in deo-
 rum numero? Quid, quorum matres? opinor etiam magis. Ut enim in iure ciuili, qui est
 de matre libera, liber est iure naturæ, qui de dea matre est, deus sit necesse est. Itaque
 Achillem Aftypalea insula sanctissimè colit: qui si deus est, & Orpheus, & Rhæsus dii
 sunt matre Mufa nati. nisi forte maritimæ nuptiæ terrenis anteponuntur. Si hi dii non
 sunt, quia nusquam coluntur, quo modo illi sunt? Vide igitur ne virtutibus hominū isti
 honores habeantur, non immortalitatibus: quod tu quoque Balbe visus es dicere. Quo
 modo autem potes, si Latonam deam putes, Hecaten non putare, cuius matertera Asteria
 est, mater Latona? An hæc quoque dea est: vidimus enim eius aras, delubraq̃ in Græcia.
 Si hæc dea est, cur non Eumenides? quæ si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, &
 apud nos, ut ego interpretor lucum Furinæ, Furinæ deæ sunt, speculatrices, credo, & vin-
 dicæ facinorum & scelorum. Quod si tales dii sunt, ut rebus humanis interfint, Natio
 quoque dea putanda est: cui, cum fana circuitus in agro Ardeati, rem diuinam facere
 solemus, quæ quia partus matronarum tueatur, à nascentibus Natio nominata est. Ea si
 dea est, dii omnes illi, qui commemorabantur à te, honos, fides, mens, concordia: ergo
 etiam spes, Moneta, omniæque, quæ cogitatione nobismetipsis possumus fingere. Quod
 si veri simile non est: ne illud quidem est, hæc vade fluxerunt. Quid autem dicis? si dii
 sunt illi, quos colimus & accepimus, cur non eodem in genere Serapim, Isimque nume-
 remus? Quod si facimus, cur barbarorum deos repudiemus? Boves igitur, & equos, ibes,
 accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, felis, multas præterea belluas in
 deorum numero repõemus. quæ si reiiciamus, illa quoque, vnde hæc nata sunt, reiici-
 ciemus. Quid deinde? Ino dea dicitur, quæ Leucothea à Græcis, à nobis Matuta dici-
 tur, cum sit Cadmi filia: Circe autem & Pasiphae è Perseide Oceani filia natæ, patre sole,
 in deorum numero non habebuntur? Quanquam Circen quoque coloni nostri Cir-
 ceïenses religiose colunt. Ergo hanc deam dicis. Quid Medæ respondebis, quæ duo-
 bus auis, Sole & Oceano, Æta patre, matre Idyia procreata est? Quid huius Absyrti
 fratri, qui est apud Pacuuium, Ægialeus? Sed illud nomen veterum litteris vsitatus. Qui
 si dii

f. h. n. h. m. s. d. m. s. p.
 ne etiam de dea? f. X. p.
 ne etiam de dea?

lb: agebat

id. Formæ, seu inuentionis
 lapide, p. poetellus p. l.
 SYRVS
 LANISTA AD. AR. FORAN.
 AR. ROM. ID. VII.
 ANN. XLIX.
 H. J. E.

D. m. s. Serapim

D. ap. p. r. o. a. u. d. i. t. u. r.
 c. i. s. p. e. t. i. o. n. i. b. u. s. q. u. i. d. e. m. p. u. n. c. t.
 b. i. s. t. u. r.

Q Q, iiij

secundus Nilo natus Opas, ut Ægyptij appellant, quem custodem esse Ægypti volunt. tertius ex tertio Ioue & Iunone, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse. quartus Menalio natus, qui tenuit insulas propter Siciliam, quæ Vulcani nominantur. Mercurius vnus Cælo patre, Die matre natus: cuius obscænius excitata natura traditur, quod aspectu Proserpinæ commotus sit. alter Valentis & Phoronidis filius, is qui sub terris habet: idem Trophonius. tertius Ioue tertio natus & Maia, ex quo & Penelopa Pana natum ferunt. quartus Nilo patre, quem Ægyptij nefas habent nominare. quintus, quem colunt Phenææ, qui Argum dicitur interemisse, ob eamque causam Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges & litteras tradidisse. Hunc Ægyptij Thoyth appellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur. Æsculapiorū primus Apollinis, quem Arcades colunt, qui specillum inuenisse, primusque vulnus obligauisse dicitur: secundus secundi Mercurij frater: is fulmine percussus dicitur humatus esse Cynosuris. tertius Arfippi & Arfinoæ: qui primus purgationem alui, dentisque euulsionem, ut ferunt, inuenit: cuius in Arcadia non longè à Lusio flumine sepulcrum & lucus ostenditur. Apollinū antiquissimus is, quem paulo antè ex Vulcano natum esse dixi, custodem Athenarum. alter Corybantis filius natus in Creta, cuius de illa insula cum Ioue ipso certamen fuisse traditur. tertius Ioue tertio natus & Latona, quem ex Hyperboreis Delphos ferunt aduenisse. quartus in Arcadia, quem Arcades Nomionem appellant, quod ab eo se leges ferunt accepisse. Dianæ item plures. prima Iouis & Proserpinæ, quæ pinnatum Cupidinem genuisse dicitur. secunda notior, quam Ioue tertio & Latona natam accepimus. tertix pater Vpis traditur, Glaucæ mater. eam Græci sæpe Vpim paterno nomine appellant. Dionysios multos habemus: primum è Ioue & Proserpina natum. secundū Nilo, cui Nysam dicitur interemisse. tertium Caprio patre: eumque regem Asiæ præfuisse dicunt: cui Sabazea sunt instituta. quartum Ioue & Luna, cui sacra Orphica putantur confici. quintum Niso natum & Thyone, à quo Trieterides constitutæ putantur. Venus prima Cælo & Die nata: cuius Elide delubrum videmus. altera spuma procreata, ex qua & Mercurio Cupidinem secundum natum accepimus. tertia Ioue nata, & Dione, quæ nupit Vulcano. Sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. quarta Syria Tyróque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Adonidi nupisse traditum est. Minerua prima, quam Apollinis matrem suprâ diximus. secunda orta Nilo, quam Ægyptij Saitæ colunt. tertia illa, quam Ioue generatam suprâ diximus. quarta Ioue nata & Coryphæ Oceani filia, quam Arcades Coryphasiam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Quinta Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse virginitem suam violare conantem, cui pinnarum talaria affigunt. Cupido primus Mercurio & Diana prima natus dicitur. secundus Mercurio & Venere secunda. tertius quidem est Anteros Marte & Venere tertia. Atque hæc quidem, atque eiusmodi ex vetere Græciæ fama collecta sunt: quibus intelligentis resistendum esse, ne perturbentur religiones. Vestri autem non modò hæc non refellunt, verum etiam confirmant, interpretando quorsum quidque pertineat. Sed eò iam, vnde huc degressi sumus, reuertamur. Num censet igitur subtiliore ratione opus esse ad hæc refellenda? Nam mentem, fidem, spem, virtutem, honorem, victoriam, salutem, concordiam, ceterasque eiusmodi rerum vim habere videmus, non deorum. Aut enim in nobismet insunt ipsis, ut mens, ut spes, ut fides, ut virtus, ut concordia: aut optandæ nobis sunt, ut honos, ut salus, ut victoria: quarum rerum utilitate video etiam consecrata simulacra. Quare autem in his vis deorum insit, tum intelligam cum cognouero. Quo in genere vel maximè est fortuna numeranda, quam nemo ab inconstantia & temeritate seiuget: quæ digna certè non sunt deo. Iam verò quid vos illa delectat explicatio fabularum, & enodatio nominum: exsecutum à filio Cælum, vinctum itidem à filio Saturnum? Hæc & alia generis eiusdem ita defenditis, ut ij, qui ista sinnerunt, non modò non insani, sed etiam fuisse sapientes videantur. In enodandis autem nominibus, quod miserandum sit, laboratis. Saturnus, quia se saturat annis: Maiors, quia ma-

F. H. ex m. Dea

F. H. 1505

1. Callimachus in Sym. 11
Dionysius, Philoxenus
Antigonus, in libro
supra huius.

F. H. proditum

gna vertit: Minerva, quia minuit, aut quia minatur: Venus, quia venit ad omnia: Ceres à gerendo. Quàm periculosa consuetudo in multis enim nominibus hærebitis. Quid Veiovis facies? quid Vulcano? quanquam quoniam Neptunum à nando appellatum putas, nullum erit nomen, quod non possis vna littera explicare unde ductum sit. in quo quidem magis tu mihi natæ visus es, quàm ipse Neptunus. Magnam molestiam suscepit & minimè necessariam primus Zeno, post Cleanthes, deinde Chrysippus, commentitium fabularum reddere rationem: vocabulorum, cur quidque ita appellatum sit, causas explicare. Quod cum facitis, illud profectò confitemini, longè aliter rem se habere, atque hominum opinio sit. eos enim, qui dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras deorum. Qui tantus error fuit, ut perniciosius etiam rebus non modò nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim sanum in Palatio, & Orbonæ ædem Larum, & aram malè Fortunæ Esquiliis consecratam videmus. Omnis igitur talis à philosophia pellatur error, ut, cum de diis immortalibus disputemus, dicamus diis immortalibus: de quibus habeo ipse quid sentiam, non habeo autem quid tibi assentiar. Neptunum esse deum animum cum intelligentia per mare pergentem. idem de Cerere. Istam autem intelligentiam aut maris, aut terræ non modò comprehendere animo, sed ne suspitione quidem possum attingere. Itaque aliunde mihi quærendum est, ut & esse deos, & quales sint, discere possim, quàm qualeis tu eos esse velis. Videamus ea, quæ sequuntur: primum deorum ne providentia mundus regatur: deinde consulantur rebus humanis. hæc enim mihi ex tua partitione restant duo: de quibus si vobis videtur, accuratius disserendum puto. Mihi verò, inquit Velleius, valde videtur. nam & maiora expecto, & his, quæ dicta sunt, vehementer assentior. Tum Balbus, Interpellare te, inquit, Cotta nolo: sed sumemus tempus aliud: efficiam profectò ut fateare. sed

- 25 multa desunt.
- Nequaquam istuc istac ibit: magna inest certatio.
Nam ut ego illis supplicarem tanta blandiloquentia?
Niobe parùmne ratiocinari videtur, & sibi ipsa nefariam pestem machinari? Illud verò
30 quàm callida ratio,
Qui volt, quod volt, ita dat se res, ut operam dabit.
Qui est versus omnium seminator malorum.
Ille transuersa mente mihi hoc die tradidit repagula,
Quibus ego iram omnem recludam, atque illi perniciem dabo:
35 Mihi maiores, illi luctum: exitium illi, exsulum mihi.
Hanc videlicet rationem, quam vos diuino beneficio homini solum tributam dicitis, bestie non habent. Videtne igitur quanto munere deorum sumus affecti? Atque eadem Medea patrem patriamque fugiens:
Postquàm pater appropinquat, iamque pænè ut comprehendatur, parat,
40 Puerum interea obruncat, membræque articulatim diuidit,
Pérque agros passim dispergit corpus: id ea gratia,
Ut dum nati dissipatos artus captaret parens,
Ipsa interea effugeret: illum ut mæror tardaret sequi,
Sibi salutem ut familiari pàreret paricidio.
45 Huic ut scelus, sic ne ratio quidem defuit. Quid? ille funestas epulas fratri comparans, nonne versat huc & illuc cogitatione rationem?
Maior mihi moles, maius miscendum est malum,
Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.
Nec tamen ille ipse est prætereundus, qui non sat habuit coniugem illexisse in stuprum:
50 de quo rectè & verissimè loquitur Atreus,

„ Quod re in summa summum esse arbitror
 „ Periculum, matres coinquinari, regiam
 „ Contaminari stirpem, admisceri genus.
 At id ipsum quàm callidè qui regnum adulterio quæreret?
 „ Addo (inquit) huc, quòd mihi portento cælestum pater
 „ Prodigium mihi regni stabilimen meï,
 „ Agnum inter pecudes aurea clarum coma
 Quondam Thyesten clepere ausum esse è regia:
 „ Qua in re adiutricem coniugem cepit sibi.

id. autem in rebus istis
 quædam de rebus istis

Videritne summa improbitate vsus non sine summa esse ratione? Nec verò scena solùm 10
 referat est his sceleribus, sed multo vita communis pæne maioribus. Sentit domus vniuf-
 cuiusque, sentit forum, sentit curia, campus, socij, provinciæ, vt, quemadmodum ratione
 rectè fiat, sic ratione peccetur: alterum & à paucis, & rarò, alterum & sæpe & à pluribus:
 vt satius fuerit nullam omnino nobis à diis immortalibus datam esse rationem, quàm
 tanta cum perniciè datam. Vt vinum ægrotis, quia prodest rarò, nocet sæpissimè, melius 15
 est non adhibere omnino, quàm spe dubiæ salutis in apertam perniciem incurere: sic
 haud scio an melius fuerit humano generi motum istum celerem cogitationis, acumen,
 sollertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit multis, admodum paucis sa-
 lutaris, non dari omnino, quàm tam munificè & tam largè dari. Quamobrem si mens,
 voluntasque diuina iccirco consuluit hominibus, quòd iis largita est rationem: iis solis 20
 consuluit, quos bona ratione donauit: quos videmus, si modò vlli sunt, esse paucos. non
 placet autem paucis à diis immortalibus esse consultum: sequitur ergo vt nemini consul-
 tum sit. Huic loco sic soletis occurrere, Non idcirco non optimè nobis à diis esse provi-
 sum, quòd multi eorum beneficio peruerse vterentur: etiam patrimoniis multos malè
 vti, nec ob eam causam eos beneficium à patribus nullum habere. Quis istuc negat? aut 25
 quæ est ista similitudo? Nec enim Herculi Deianira nocere voluit, cum ei tunicam san-
 guine Centauri tinctam dedit: nec prodesse Phæreo Iasoni, is, qui gladio vomica eius
 aperuit, quam sanare medici non poterant. Multi enim etiam cum obesse vellent, pro-
 fuerunt: & cum prodesse, obfuerunt. Ita non fit ex eo, quod datur, vt voluntas eius, qui
 dederit, appareat: nec si is, qui accepit, bene vtitur, iccirco is, qui dedit, amicè dedit. Quæ 30
 enim libido, quæ auaritia, quod facinus aut suscipitur nisi consilio capto, aut sine animi
 motu & cogitatione, id est ratione perficitur? Nam omnis opinio ratio est, & quidem bo-
 na ratio, si vera: mala autem, si falsa est opinio. Sed à deo tantum ratione habemus, si mo-
 dò habemus: bonam autem rationem, aut non bonam, à nobis. Non enim vt patrimo-
 nium relinquatur, sic ratio homini est beneficio deorum data. Quid enim potius homi- 35
 nibus dedissent, si iis nocere voluissent? In iustitiæ autem, intemperantiæ, timiditatis quæ
 semina essent, si his vitiis ratio non subesseret: Medea modò & Atreus commemorabantur
 à nobis, heroicæ personæ, inita subductæque ratione, nefaria scelera meditantes. quid le-
 uitates comicæ, parumne semper in ratione versantur? parumne subtiliter disputat ille
 in Eunuchis?

„ quid igitur faciam?

„ Exclusit, reuocat: redeam: non, si me obsecret.
 Ille verò in Synephebis Academicorum more contra communem opinionem non du-
 bitat pugnare ratione, qui in amore summò, summæque inopia suaue esse dicit
 „ Parentem habere auarum, illepidum, in liberos
 „ Difficilem, qui te nec amet, nec studeat tui.
 Atque huic incredibili sententiæ ratiunculas suggerit:
 „ Aut tu illum fructu fallas: aut per literas
 „ Avertas aliquod nomen: aut per seruolum
 „ Percutias pauidum: postremo, à parco patre
 „ Quod sumas, quanto dissupas libentius?

Idemque

- Idemque facilem & liberalem patrem, incommodum esse amanti filio disputat: quem
 ,, Neque quo pacto fallam, neque quid inde auferam,
 ,, Neque quem dolum ad eum, aut machinam commoliar,
 ,, Scio quicquam: ita omnes meos dolos, fallacias,
 5 ,, Præstigias præstinxit commoditas patris.
 Quid ergo isti doli, quid machinæ, quid fallaciæ, præstigiæque: num sine ratione esse po-
 tuerunt? O præclarum munus deorum: ut Phormio possit dicere,
 ,, Cedō senem iam instructa mihi sunt in corde consilia omnia.
 Sed exeamus ē theatro: veniamus in forum. Sessum it prætor, quid ut iudicaret? Qui ta-
 10 bularium incenderit. Quod facinus occultius? at se Q. Sossius splendidus eques Ro. ex
 agro Piceno, fecisse confessus est. Qui transcripserit tabulas publicas, id quoque L. Ale-
 nius fecit, cum chirographum sexprimorum imitatus est. Quid hoc homine sollertius?
 Cognosce alias quæstiones, auri Tolosani, coniurationis Iugurthinæ. Repete superiora,
 Tubuli de pecunia capta ob rem iudicandam: posteriora de incestu rogatione Pæducea.
 15 tum hæc quotidiana, sicæ, venena, peculatus, testamentorum etiam lege noua quæstiones.
 Inde illa actio, OPE CONSILIOQUE TVO FVRTVM AIO FACTVM ESSE, inde
 tot iudicia de fide mala, tutelæ, mandati, pro socio, fiduciæ: reliqua, quæ ex emto aut ven-
 ditio, conducto aut locato contra fidem sunt. Inde iudicium publicum rei privæ lege
 Lætoria. Inde euerciculum malitiarum omnium, iudicium de dolo malo, quod C. Aquil-
 20 lius familiaris noster protulit. quem dolum idem Aquilius tum teneri putar, cum aliud
 sit simulatum, aliud actum. Hæc igitur à diis immortalibus tantam arbitramur malorum
 sementem esse factam? Si enim rationem hominibus dii dederunt: & malitiam dederunt,
 est enim malitia versuta & fallax nocendi ratio. Idem autem dii fraudem dederunt, faci-
 nus, ceteraque, quorum nihil nec suscipi sine ratione, nec effici potest. Vtinam igitur, ut
 25 illa anus optat, ,, -ne in nemore Pelio securibus
 ,, Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes:
 sic istam calliditatem hominibus dii ne dedissent: qua per pauci bene vtuntur, qui tamen
 ipsi sæpe à malè vtentibus opprimuntur: innumerabiles autem improbè vtuntur: ut do-
 num hoc diuinum rationis & consilij, ad fraudem hominibus, non ad bonitatem imper-
 30 titum esse videatur. Sed vt geis idētidem, hominum esse istam culpam, non deorum: ut si
 medicus grauitatem morbi, gubernator vim tempestatis accuser. et si hi quidem homin-
 culi, sed tamen ridiculi. Quis enim te adhibuisset, dixerit qui spiam, si ista non essent? Cō-
 tra deum licet disputare liberius. In hominum vitiis ais esse culpam. Eam dedisses homi-
 nibus rationem, quæ vitia, culpamque excluderet. Vbi igitur locus fuit errori deorum? nam
 35 patrimonia spe bene tradendi relinquimus, qua possumus falli: deus falli quipoteuit? An
 ut Sol in currum cum Phæontem filium sustulit: aut Neptunus cum Theseus Hippoly-
 tum perdidit, cum tē optandi à Neptuno patre habuisset potestatem? Potestatem ista sunt:
 nos autem philosophi esse volumus rerum auctores, non fabularum. Atque ij tamen ipsi
 dii potēti si scissent perniciofa fore illa filiis, peccasse in beneficio putarentur. Et si verū
 40 est, quod Aristoteli Chius dicere solebat, Nocere audientibus philosophos iis, qui bene dicta
 malè interpretarentur: posse enim a fotos ex Aristippi, acerbos ē Zenonis schola exire:
 prorsus si, qui audierunt, vitiosi essent discipuli, quod peruersè philosophorum magna sit in cul-
 tionem interpretaretur: tacere præstaret philosophis, quàm iis, qui se audissent, nocere. sic
 si homines rationem bono consilio à diis immortalibus datam, in fraudē malitiarumque, cō-
 45 vertunt: nō dari illam, quàm dari humano generi melius fuit, ut, si medicus sciat, cū agro-
 tum, qui iussus sit vinū sumere, meracius sumatur, statimque periturum, magna sit in cul-
 pacis vestra ista prouidentia reprehendenda, quæ rationem dedit iis, quos scierit ea per-
 uersè & improbè vsuros. Nisi forte dicitis eam nesciuisse, vtinam quidē. sed non audebi-
 50 tis, non enim ignoro, quanti eius nomen putetis. Sed hic quidē locus cōcludi iam potest.
 Nā si stultitia consensu omnium philosophorum maius est malū, quàm si omnia mala & for-

Fin. in m. Telamo. v. 22
Quenchel.

tunæ & corporis ex altera parte ponantur: sapientiam autem nemo assequitur: in summis malis omnes sumus, quibus vos optimè consultum à diis immortalibus dicitis. Nam ut nihil interest, utrùm nemo valeat, an nemo possit valere: sic non intelligo quid intersit, utrùm nemo sit sapiens, an nemo esse possit. Ac nos quidem nimis multa de re apertissimè.

Telamon autem vno versu locum totum conficit, utrùm dii homines negligant:

Nam si curent, bene bonis sit, malè malis: quod nunc abest.

Debebant illi quidem omneis bonos efficere, siquidem hominum generi consulebant: sin id minus, bonis quidem certè consulere debebant. Cur igitur duos Scipiones, fortissimos & optimos viros in Hispania Pœnus oppressit? cur Maximus extulit filium consularem: cur Marcellum Annibal interemit? cur Paullum Cannæ sustulerunt? cur Pœnorū crudelitati Reguli corpus est præbitum? cur Africanum domesticæ parietes nō texerunt? Sed hæc vetera & alia per multa, propiora videamus. Cur auunculus meus, vir innocentissimus, idemque doctissimus P. Rutilius in exsilio est? cur sodalis meus interfectus domi suæ Drusus? cur temperantiæ, prudentiæque specimen ante simulacrum Vestæ pontifex maximus est? Quæuola trucidatus? cur etiam ante tot ciuitatis principes à Cinna interemti? cur omnium perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum præstantissima dignitate virū mori potuit iubere? Dies ne deficiat, si velim numerare quibus bonis malè euenierit: nec minus, si commemorem quibus improbis optimè. Cur enim Marius tam feliciter septimū consul domi suæ senex est mortuus? cur omnium crudelissimus tam diu Cinna regnauit? At dedit pœnas. Prohiberi melius fuit, impediri quæ ne tot summos viros interficeret, quàm ipsum aliquando pœnas dare. Summo cruciati, supplicioq; Q. Varius homo importunissimus perierit: sed quia Drusum ferro, Metellū veneno sustulerat, illos conseruari melius fuit, quàm pœnas sceleris Varium pēdere. Duodequadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimæ & beatissimæ ciuitatis. Quàm multos ante hunc in ipso Græciæ flore Pisistratus, ac Phalaris, atque Apollodorus sustulit? At pœnas dederunt. Multis quidem antè cruciatis & necatis. Et prædones multi sæpe pœnas dant: nec tamen possumus dicere non plureis caprius acerbè, quàm prædones necatos. Anaxarchū Democrisum à Cypro tyranno excarnificatum accepimus: Zenonem Eleatem in tormentis necatum. Quid dicam de Socrate? cuius morti illacrymari soleo Platonem legens. Videtne igitur deorum iudicio, si vident res humanas, discrimen esse sublatum? Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur, contra deos testimonium dicere, quòd in illa fortuna tam diu viueret. Dionysius, de quo antè dixi, cum sanum Proserpinæ Locris expilauisset, nauigabat Syracusas: isq; cum secundissimè cursum teneret, Videntne, inquit, amici, quàm bona à diis immortalibus nauigatio sacrilegis detur: Idque homo acutus cum bene planèque percepisset, in eadem sententia perseuerabat, qui cum ad Peloponnesum classē appulisset, & in sanum venisset Iouis Olympij, aureum ei detraxit amiculum grandi pondere, quo Iouem ornat ex manubiis Karthaginienſium tyrannus Gelo: atque in eo etiam cauillatus est, ætate graue esse aureum amiculum, hieme frigidum: eisque laneum pallium iniecit, cum id esse aptum ad omne anni tempus diceret. Idemque Æsculapij Epidaurij barbaram auream demiussit. neque enim conuenire, barbatum esse filium, cum in omnibus fanis pater imberbis esset. Iam menſas argenteas de omnibus delubris iussit auferri: in quibus quòd more veteris Græciæ inscriptum esset B O N O R U M D E O R U M, uti se eorum bonitate velle dicebat. Idem victor iolas aureas, & pateras, coronasque, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eaque se accipere, non auferre dicebat. esse enim stultitiam, à quibus bona precaremur, ab iis porrigentibus & dantibus nolle sumere. Eundemque ferunt hæc, quæ dixi, sublata de fanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactaque pecunia dixisse, ut, quod quisque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quidque sanum referret. ita ad impietatem in deos, in homines adiunxit iniuriam. Hunc igitur nec Olympius Iupiter fulmine percussit, nec Æscu-

lapius

1b. expulsiuiffes

1b. geans

lapius misero, diuturnoque morbo intabescens interemit: atque in suo lectulo mortuus, in Tympanidis rogum illatus est: eamque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus, quasi iustam & legitimam, hereditatis loco filio tradidit. In uita in hoc loco versatur oratio. videtur enim auctoritatem asserere peccandi: & recte videretur, nisi & virtutis, & virtorum sine vlla diuina ratione graue ipsius conscientie pondus esset: qua sublata, iacent omnia. Vt enim nec domus, nec res, ratione quadam & disciplina designata videatur, si in ea nec recte factis præmia extent vlla, nec supplicia peccatis: sic mundi diuina in homines moderatio profecto nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum & malorum. At enim minora dii negligunt, neque agellos singulorum, neque viticulas persequuntur, nec si vredo, aut grando quippiam nocuit, id Ioui animaduertendum fuit. ne in regnis quidem reges omnia minima curant. Sic enim dicitis, quasi ego paullo antè de fundo Formiano P. Rutilius sim questus, non de amissa salute. Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, externas commoditates, vinea, segetes, oliueta, vbertatem frugum & fructuum, omnem denique commoditatem, prosperitatemque: vitæ à diis se habere: virtutem autem nemo vnquam acceptam deo retulit. nimirum recte. propter virtutem enim iure laudamus, & de virtute recte gloriamur. quod non contingeret si id donum à deo, non à nobis haberemus. At verò aut honoribus aucti, aut re familiari, aut si aliud quippiam nacti sumus fortuiti boni, aut depulimus mali, cum diis gratias agimus, tum nihil nostræ laudi assumptum arbitramur. Num quis, quod bonus vir esset, gratias diis egit vnquam? at quod diues, quod honoratus, quod incolumis. Iouemque opimum maximum ob eas res appellant, non quod nos iustos, temperantes, sapientis efficiat, sed quod saluos, incolumis, opulentos, copiosos. Neque Herculi quisquam decumam vouit vnquam, si sapiens factus esset. quanquam Pythagoras, cum in geometria quiddam noui inuenisset, Musis bouem immolasse dicitur. Sed id quidem non credo, quoniam ille ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluit, ne aram sanguine aspergeret. Ad rem autem ut redeam; iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Quauis menti delubra, & virtuti, & fidei conferemus: tamen hæc in nobis ipsis sita videmus. Ipei, salutis, opis, victoriæ facultas à diis expectanda est. Improbis igitur prosperitates, secundæque res redarguunt (ut Diogenes dicebat) vim omnium deorum ac potestatem. At nonnunquam bonos exitus habent boni. Eos quidem ascribimus, attribuimusque sine vlla ratione diis immortalibus. At Diagoras, cum Samothraciam venisset, atheos ille qui dicitur, atque ei quidam amicus, dixisset, Tu, qui deos puras humana negligere, nonne animaduertis ex tot tabellis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salui peruenerint? Ita sit, inquit, illi enim nusquam picti sunt, qui naufragium fecerunt, in marique perierunt. Idemque, cum ei nauiganti vectores aduersa tempestate timidi, & perterriti dicerent, non iniuria sibi illud accidere, qui illum in eandem nauem recepissent: ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes, quæsiuitque num etiam in iis nauibus Diagoram vehi crederet. Sic enim sese res habet, ut ad prosperam, aduersamue fortunam, qualis sis, aut quemadmodum vixeris, nihil interfit. Non animaduertunt, inquit, omnia dii. ne reges quidem. Quid est simile? reges enim si scientes prætermittunt, magna culpa est. At deo ne excusatio quidem est inscientiæ, quem vos præclare defenditis, cum dicitis eam vim deorum esse, ut etiam si quis morte pœnas sceleris effugerit, expectantur eæ pœnæ à liberis, à nepotibus, à posteris. O miram æquitatem deorum! Ferrène vlla ciuitas latorem istiusmodi legis, vt condemnaretur filius, aut nepos, si pater, aut auus deliquisset? Quinam Tantalidarum interfectioni modus? Paretur autem quænam vnquam ob mortem Myrtili? Pœnis lucendis dabitur satias supplicii? Virum poetæ Stoicos deprauauerint, an Stoici poetis dederint auctoritatem, non facile dixerim. portentosa enim & flagitia ab vtrisque dicuntur. Neque enim quem Hippocleides iambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, à deo immisus dolorem, non conceptum à seipso continebat, nec cum Ægisti libidinem,

aut cum Paridis videmus, à deo causam requirimus, cum culpæ pœne vocem audiamus. nec ego multorum ægrorum salutem non ab Hippocrate potius, quàm ab Æsculapio datam iudico. nec Lacedæmoniorum disciplinam dicam vnquam ab Apolline potius Spartæ, quàm à Lycurgo datam. Crytolaus, inquam, euerit Corinthum, Karthaginem Asdrubal. Hi duos illos oculos oræ maritimæ effoderunt: non iratus alicui, quem omnino irasci posse negatis, deus. At subuenire certè potuit, & conseruare vrbeis tantas atque taleis. Vos enim ipsi dicere soletis, nihil esse, quod deus efficere non possit, & quidem sine labore vlllo. Vt enim hominum membra nulla contentione, mente ipsa ac voluntate moueantur, sic numine deorum omnia fingi, moueri, mutarique posse. Neque id dicitis superstitiosè atque aniliter, sed physica constantique ratione. materiam enim rerum, ex qua, & in qua omnia sint, totà esse flexibilem & commutabilem, vt nihil sit, quod non ex ea quanuis subito fingi, conueritque possit. Eius autem vniuersæ sctricem & moderatricem diuinam esse prouidentiam. hanc igitur quocunq; se moueat, efficere posse quicquid velit. Itaque aut nescit quid possit, aut negligit res humanas, aut quid sit optimum, non potest iudicare. Non curat singulos homines. non mirum, ne ciuitates quidem. non has, ne nationes quidem & gentes. Quod si has etiam contemnet, quid mirum est omne ab ea genus humanum esse contemptum? Sed quo modo iidem dicitis, non omnia deos persequi, qui idem vultis, à diis immortalibus hominibus dispertiri ac diuidi somnia? Iecirco somnia hæc tecum, quia vestra est de somniorum veritate sententia. Atque iidem etiam vota suscipi dicitis oportere. nempe singuli vouent. Audit igitur mens diuina etiam de singulis. Videtis ergo, eam nõ esse tam occupatam, quàm putabatis? Fac esse distentam, cælum versantem, terram tuentem, maria moderantem. cur tam multos deos nihil agere & cessare patitur? Cur non rebus humanis aliquos otiosos deos præficeret, qui à te Balbe innumerabiles explicati sunt? Hæc ferè dicere habui de natura deorum, non vt eam tollerem, sed vt intelligeretis quàm esset obscura, & quàm difficileis explicatus haberet. Quæ cum dixisset Cotta, finem fecit. Lucilius autem, Vehementius, inquit, tu quidem Cotta inuictus es in meram Stoicorum rationem, quæ de prouidentia deorum ab illis sanctissimè & prouidentissimè constituta est. sed quoniam aduersa speras, dabis diem nobis aliquem, vt contra ista dicamus. est enim mihi tecum pro aris & focis certamen, & pro deorum templis atque delubris, proque vrbis muris, quos vos pontifices sanctos esse dicitis: diligentiusque urbem religione, quàm ipsis mœnibus cingitis. quæ deferi à me, dum quidem spirare potero, nefas iudico. Tum Cotta, Ego verò & opto redargui me Balbe, & ea quæ disputauim, differere malui, quàm iudicare: & faciliè me à te vinci posse certò scio. Quippe, inquit Velleius, qui etiam somnia putet ad nos mitti ab Ioue: quæ ipsa tamen tam leuia non sunt, quàm est Stoicorum de natura deorum oratio. Hæc cum essent dicta, ita discessimus, vt Velleio Cottæ disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior.

M. TVLLII CICERONIS DE DIVINATIONE.

LIBER PRIMVS.

40

ET Vetus opinio est, iam vsque ab heroicis ducta temporibus, eaque & populi Ro. & omnium gentium firmata consensu, versari quandam inter homines diuinationem, quam Græci *μαντική* appellant, id est præsentionem & scientiam rerum futurarum. Magnifica quædam res & salutaris, si modò est vlla, quaque proximè ad deorum vim naturæ mortalis possit accedere. Itaque, vt alia nos melius multa, quàm Græci, sic huic præstantissimæ rei nomē nostri à diuis, Græci, vt Plato interpretatur, à furore duxerunt. Gentē quidem nullam video neq; tam humanā atque doctam, neq; tam immanem, tamq; barbaram, quæ non significari futura, & à quibusdam intelligi, prædicque posse censcat.

Principio

Principio Assyrii, vt ab vltimis auctoritate reperam, propter planitiem, magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cælum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, traiectiones motûsque stellarum obseruauerunt: quibus notatis, quid cuique significaretur, memoriæ prodiderunt. Quia in natione Chaldæi non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna obseruatione siderum, scientiam putantur effecisse, vt prædici posset quid cuique euenturum, & quo quisque fato natus esset. Eandem artem etiam Egyptij lōginitate temporum innumerabilibus pæne sæculis consecuti putantur. Cilicum autem & Pisidarum gēs, & his finitima Pamphylia, quibus nationibus præsumimus ipsi, volatibus auium, cantibusque, vt certissimis signis declarari res futuras putant. Quam verò Græcia coloniam misit in Æoliam, Ioniam, Asiam, Siciliam Italiam, sine Pythio, aut Dodoneo, aut Ammonis oraculo: aut quod bellum susceperum ab ea sine consilio deorum esset: Nec vnum genus est diuinationis publicè priuatimque celebratum. Nam, vt omitam ceteros populos, noster quàm multa genera complexus est: Principio huius vrbis parens Romulus non solum auspiciatò vrbem cōdidisse, sed etiam ipse optimus augur fuisse traditur. Deinde auguribus & reliqui reges vsi: & ex ætis regibus nihil publicè sine auspiciis nec domi, nec militiæ gerebatur. Cūque magna vis videretur esse & in impetrandis consulendisque rebus, & in monstis interpretandis ac procurandis in haruspicum disciplina: omnē hanc ex Etruria scientiam adhibebant, ne quies esset vllū diuinationis, quod ab iis neglectum videretur. Et cum duobus modis animi sine ratione & scientia, motu ipsi suo soluto & libero incitarentur, vno furente, altero somniantes: furoris diuinationem Sibyllinis maximè versibus contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos ē ciuitate esse voluerunt. Ex quo genere sepe ariorum etiam & vatū furibundas prædictiones: vt Octauianus bello Cornelij Culleoli, audiendas putauerūt. Nec verò somnia grauiora, siquæ ad remp. pertinere visa sunt, à summo consilio neglecta sunt, Quinetiam memoria nostra templum Iunonis Sospitæ L. Iulius, qui cum P. Rutilio consul fuit, de senatus sententia refecit ex Cecilie Balearici filie somnio. Atque hæc vt ego arbitror, veteres rerum magis euentis moniti, quàm ratione docti probauerunt. Philosophorum verò exquisita quædam argumenta, cur esset vera diuination, collecta sunt. Ex quibus, vt de antiquissimis loquar, Colophonius Xenophanes vnus, qui deos esse diceret, diuinationem funditus sustulit. Reliqui verò omnes præter Epicurum balbutientem de natura deorum, diuinationem probauerunt, sed non vno modo. Nam cum Socrates, omnēsque Socratici, Zenōque & ij, qui ab eo essent profecti, manerent in antiquorum philosophorum sententia, vetere Academia & Peripateticis consentiētibz: cūque huic rei magnam auctoritatem Pythagoras iam antè tribuisset, qui etiam ipse augur vellet esse: plurimisque locis grauis auctor Democritus præfensionem rerum futurarum comprobaret: Dicæarchus Peripateticus cetera diuinationis genera sustulit, somniorum & furoris reliquit. Cratippusque familiaris noster, quem ego parem summis Peripateticis iudico, iisdem rebus fidem tribuit, reliqua diuinationis genera reiecit. Sed cum Stoici omnia ferè illa defenderent, quod & Zeno in suis commentariis quasi semina eorum quædam sparsisset, & ea Cleanthes paullo vberiora fecisset: accessit acerimo vir ingenio Chrysippus, qui totam de diuinatione duobus libris explicauit sententiam, vno præterea de oraculis, vno de somniis: quem subsequens, vnum librum Babylonius Diogenes edidit, eius auditor: duos Antipater, quinque noster Posidonius. Sed à Stoicis vel principibus eius disciplinæ, Posidonij doctor, discipulus Antipatri, degenerauit Panætius: nec tamen ausus est negare vim esse diuinandi, sed dubitare se dixit. Quod illi in aliqua re inuitissimis Stoicis Stoico facere licuit, id nobis vt in reliquis rebus faciamus, à Stoicis nō concedatur: præsertim cū id, de quo Panætio non liquet, reliquis eiusdem disciplinæ solis videatur luce clarius: Sed hæc quidem laus Academiæ præstantissimi philosophi iudicio & testimonio cōprobata est. Etenim nobismetipsis quærētibus quid sit de diuinatione

iudicandum, quod à Carneade multa acutè & copiosè contra Stoicos disputata sint, veni-
 rentibusque ne temere vel falsè rei, vel non satis cognitæ assentiamur, faciendum vide-
 tur, ut diligenter etiam atque etiam argumenta cum argumentis comparemus, ut feci-
 mus in iis tribus libris, quos de natura deorum scripsimus. Nam cum omnibus in re-
 bus temeritas in assentiendo, errorque turpis est, tum in eo loco maximè, in quo iudi-
 candum est, quantum auspiciis, rebusque diuinis, religionique tribuamus. Est enim pe-
 riculum, ne aut neglectis iis impia fraude, aut susceptis anili superstitione obligemur.
 Quibus de rebus & aliàs sæpe, & paullo accuratius nuper, cum essem cum Q. fratre in
 Tusculano disputatum est. Nam cum ambulandi causa in Lycæum venissemus (id enim
 superiori gymnasio nomen est) Perlegi, inquit ille, tuum paullo antè tertium de natu-
 ra deorum: in quo disputatio Cotta quamquam labefactauit sententiam meam, non
 funditus tamen sustulit. Optimè verò, inquam, etenim ipse Cotta sic disputat, ut Stoicorum
 magis argumenta confutet, quam hominum delectat religionem. Tum Quintus,
 Dicitur quidem istud, inquit, à Cotta, & verò sapius, credo ne communia iura mi-
 grare videatur: sed studio contra Stoicos differendi, deos mihi videtur funditus tolle-
 re. Eius orationi non sanè desidero quid respondeam. satis enim defensa religio est in
 secundo libro à Lucilio: cuius disputatio tibi ipsi, ut in extremo tertio scribis, ad veri-
 tatem est visa propensior. Sed quod pretermissum est in illis libris, credo, quia commu-
 dius arbitraris es separatim id quæri, deque eo differi, id est de diuinatione, quæ est ca-
 rum rerum, quæ fortuitæ putantur, prædictio atque præsentio: id si placet, videamus
 quam habeat vim, & quale sit. Ego enim sic existimo: si sint ea genera diuinandi vera,
 de quibus accepimus, quæque colimus, esse deos: vicissimque, si dii sint, esse qui diui-
 nent. Arcem tu quidem Stoicorum, inquam, Quinte defendis, siquidem ista recipro-
 cantur: ut &, si diuinatio sit, dii sint: &, si dii sint, sit diuinatio. quorum neutrum tam faci-
 le, quam tu arbitraris, conceditur. Nam & natura significari futura sine deo possunt: &
 ut sint dii, potest fieri, ut nulla ab iis diuinatio generi humano tributa sit. Atque ille,
 Mihi verò, inquit, satis est argumenti & esse deos, & consulere rebus humanis, quod es-
 se clara & perspicua diuinationis genera iudico. De quibus quid ipse sentiam, si placet,
 exponam: ita tamè, si vacas animo, neque habes aliquid, quod huic sermoni præuertend-
 um putes. Ego verò, inquam, philosophiæ, Quinte, semper vaco: hoc autem tempo-
 re, cum sit nihil aliud, quod libenter agere possimus, multo magis aucto audire de diui-
 natione quid sentias. Nihil, inquit, quidem noui, nec quod præter ceteros ipse sen-
 tiam. nam cum antiquissimam sententiam, tum omnium populorum & gentium con-
 sensu comprobata sequor. Duo sunt enim diuinandi genera: quorum alterum artis
 est, alterum naturæ. Quæ est autem gens, aut quæ ciuitas, quæ non aut extis pecudum,
 aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium
 (ea enim ferè artis sunt) aut somniorum, aut vaticinationum (hæc enim duo naturalia
 putantur) prædictione moueatur? Quarum quidem rerum euicta magis arbitror, quam
 causas quæri oportere. Est enim vis & natura quædam, quæ tum obseruatis longo tem-
 pore significationibus, tum aliquo instinctu, inflatque diuino futura prænuntiat. Qua-
 re omittat vrgere Carneades, quod faciebat etiam Panætius, requirens, Iupiterne corni-
 cem à læua, coruum à dextra canere iussisset. Obseruata sunt hæc tempore immenso, &
 significatione euentus animaduersa & notata. Nihil est autem, quod non longinquitas
 temporum, excipiente memoria, prodendisque monumentis, efficere atque assequi pos-
 sit. Mirari licet quæ sint animaduersa à medicis herbarum genera, quæ radicum ad mor-
 sus bestiarum, ad oculorum morbos, ad vulnera: quorum vim atque naturam ratio num-
 quam explicauit: vtilitate & ars est, & inuentor probatus. Age, ea, quæ, quamquam ex alio
 genere sunt, tamen diuinationi sunt similia, videamus.

Atque etiam ventos præmonstrat sæpe futuros
 Inflatum mare, cum subito, penitusque tumescit:

- „ Saxaque cana salis niueo spumata liquore
 „ Tristificas certant Neptuno reddere voces:
 „ Aut densus stridor cum cello è vertice montis
 „ Ortus adaugefcit scopulorum sæpe repulsu.
 5 „ Atque his rerum præfensionibus prognostica tua referta sunt. Quis igitur elicere causas
 præfensionum potest? etsi video Boëthum Stoicum esse conatum, qui hætenus aliquid
 egit, ut earum rationem rerum explicaret, quæ in mari cælorum fierent. illa verò cur eue-
 niant, quis probabiliter dixerit?
 „ Cana fulix itidem fugiens è gurgite ponti,
 10 „ Nuntiat horribileis clamans instare procellas,
 „ Haud modicos tremulo fundens è gutture cantus.
 „ Sæpe etiam pertriste canit de pectore carmen,
 „ Et matutinis acredula vocibus instat,
 „ Vocibus instat, & assiduas iacit ore querelas,
 15 „ Cum primùm gelidos rores aurora remittit,
 „ Fuscaque nonnumquam cursans per littora cornix
 „ Demersit caput, & fluctum ceruice recepit.
 Videmus hæc signa numquam ferè ementientia: nec tamen, cur ita fiat, videmus.
 „ Vos quoque signa videtis aquai dulcis alumnæ,
 20 „ Cum clamore paratis inaneis fundere voces,
 „ Absurdoque sono fontis & stagna cietis.
 Quis est, qui ranunculos hoc videre suspicari possit? sed inest mirè & ranunculis quæ. *F. h. Gyzarus*
 dam natura significans aliquid, per se ipsa satis certa, cognitioni autem hominum ob-
 scurior.
 25 „ Mollipedesque boues spectantes lumina cæli
 „ Naribus humiferum duxere ex aëre succum.
 Non quæro cur, quoniam quid eueniat, intelligo.
 „ Iam verò semper viridis, semperque grauata
 „ Lentiscus triplici solita grandescere sætu,
 30 „ Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.
 Ne hoc quidem quæro, cur hæc arbor vna ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad si-
 gnum floris accommodet. Hoc sum contentus, quòd, etiam si, quo modo quidque fiat,
 ignorè, quid fiat intelligo. Pro omni igitur diuinatione idem, quod pro omnibus iis re-
 bus, quas commemoravi, respondebo. Quid scamoneæ radix ad purgandum, quid aristo-
 35 lochia ad morsus serpentium possit, quæ nomen ex inuenta re reperit, rem ipsam inuen-
 tor ex somnio, video, quod satis est: cur possit, nescio. sic vëtorum & imbrum signa, quæ
 dixi, rationem quam habeant, non satis perspicio: vim & euentum agnosco, scio, appro-
 bo. similiter, quid fissum in extis, quid fibra valeat, accipio: quæ causa sit, nescio. Atque
 horum quidem plena vita est. extis enim omnes ferè vtuntur. Quid? de fulgurum vi du- *F. h. Ex m. utimur*
 40 bitare num possumus? nõne cum multa alia mirabilia, tum illud in primis? cum Sum-
 manus in fastigio Iouis optimi maximi, qui tum erat scitilis, de cælo ictus esset, nec vl-
 quam eius simulacri caput inueniretur, haruspices id in Tiberim depulsum esse dixerūt,
 idque inuentum est eo loco, qui est ab haruspicebus demonstratus. Sed quo potius vtar
 aut auctore, aut teste, quam te cuius edidici etiam versus, & libenter quidem, quos in se-
 45 cundo de consulatu Vrania musa pronuntiat.
 „ Principio ætherio flammatus Iupiter igni
 „ Vertitur, & totum collustrat lumine mandum,
 „ Mentèque diuina cælum, terrasque petescit:
 „ Quæ penitus sensus hominum, vitasque reterat,
 50 „ Ætheris æterni septa, atque inclusa cauernis.

„ Et si stellarum motus, cursûsque vaganteis
 „ Nosse velis, quæ sint signorum in sede locatæ,
 „ Quæ verbo, & falsis Graiorum vocibus errant,
 „ Re vera certo lapsu, spatiôque feruntur:
 „ Omnia iam cernes diuina mente notata.
 „ Nam primùm astrorum volucreis te consule motus,
 „ Concurûsque graui stellarum ardore micantis
 „ Tu quoque, cum tumulos Albano in monte niualeis
 „ Lustrasti, & læto maclasti lacte Latinas,
 „ Vidisti, & claro tremulos ardore cometas,
 „ Multaque misceri nocturna strage putasti,
 „ Quod fermè dirum in tempus cecinere Latinæ,
 „ Cum claram speciem concreto lumine luna
 „ Abdidit, & subito stellanti nocte peremta est.
 „ Cum verò Phœbei fax, tristis nuntia belli,
 „ Quæ magnum ad columen flammato ardore volabat,
 „ Præcipiteis cæli parteis, obitûsque petisset:
 „ Aut cum terribili perculsus fulmine ciuis,
 „ Luce serenanti vitæ lumina liquit:
 „ Aut cum se grauido tremefecit corpore tellus:
 „ Iam verò variæ nocturno tempore visæ
 „ Terribiles formæ, bellum, motûsque monebant:
 „ Multaque per terras vates oracla furenti
 „ Pectore fundebant tristeis minitania casus:
 „ Atque ea, quæ lapsu tandem cecidere verustis,
 „ Hæc fore, perpetuis signis, clarisque frequentans
 „ Ipse deûm genitor cælo, terrisque canebat.
 „ Nunc ea, Torquato quæ quondam, & consule Cotta
 „ Lydius ediderat Tyrrenæ gentis haruspex,
 „ Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
 „ Nam pater altitonans stellanti nixus olympo,
 „ Ipse suos quondam tumulos ac templa petiuit,
 „ Et Capitolinis iniecit sedibus igneis.
 „ Tum species ex ære vetus, generosaque Natæ
 „ Cõcudit, elapsæque vetusto numine leges:
 „ Et diuûm simulacra peremit fulminis ardor.
 „ Hic siluestris erat, Romani nominis altrix,
 „ Martia, quæ paruos Mauortis semine natos
 „ Vberibus grauidis vitali rore rigabat:
 „ Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu
 „ Cõcudit, atque auulsa pedum vestigia liquit.
 „ Tum quis non artis scripta ac monumenta volutans,
 „ Voces tristificas chartis promebat Etruscis?
 „ Omnes ciuili generosam stirpe profectam
 „ Vitare ingentem cladem, pestemque monebant:
 „ Vel legum exitium constanti voce ferebant,
 „ Tempa deûmque adeo flammis, vrbeisque iuebant
 „ Eripere, & stragem horribilem, cædemque vereri:
 „ Atque hæc fixa graui fato, ac fundata teneri,
 „ Ni post excelsum ad columen formata decorè

Hæc sic ex ns. generosa stirpe
 profectam

„ Sancta Iouis species claros spectaret in ortus:
 „ Tum fore, vt occultos populus, sanctúque senatus
 „ Cernere conatus posset, si solis ad ortum
 „ Conuersa, inde patrum sedes, populíque videret.
 5 „ Hæc tardata diu species, multumque morata,
 „ Consule te tandem celsa est in sede locata:
 „ Atque vna fixi ac signati temporis hora
 „ Iupiter excelsa clarabat sceptræ columna,
 „ Ac clades patriæ flamma, ferróque parata,
 10 „ Vocibus Allobrogum patribus populóque patebat.
 „ Rite igitur veteres, quorum monumenta tenetis,
 „ Qui populos, vrbeisque modo ac virtute regebant:
 „ Rite etiam vestri, quorum pietasque, fidésque
 „ Præstitit, & longè vicit sapientia cunctos,
 15 „ Præcipuè ingenti coluerunt numine diuos.
 „ Hæc adeò penitus cura videre sagaci,
 „ Oia qui studiis læti tenuere decoris,
 „ Inque Academiâ vmbrifera, nitidóque Lycéo
 „ Fuderunt claras fecundi pectoris arteis.
 20 „ E' quibus ereptum primo iam à flore iuuentæ,
 „ Te patria in media virtutum mole locauit.
 „ Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,
 „ Quòd patriæ voces studiis, nobisque sacrali.
 Tu igitur animum poteris inducere contra ea, quæ à me disputantur, de diuinatione di-
 25 cere, qui & gesseris ea, quæ gessisti, & ea quæ pronuntiaui, accuratissimè scripseris: Quid
 quæris Carneade, cur hæc ita fiant, aut qua arte perspicí possint? nescire me fateor: reueni-
 rea autem, te ipsum dico videre. Casu, inquis. Itane verò quicquam potest esse casu factum,
 quod omnes habet in se numeros veritatis? Quattuor tali iacti, casu Venerem efficiunt.
 Num etiam centum Venercos, si c c c c talos ieceris, casu futuros putas? aspersa temere
 30 pigmèta in tabula, oris lineamèta effingere possunt: num etiam Veneris Cnidix, Còque
 pulchritudinem effingi posse aspersione fortuita putas? Sus rostro si humi A litteram im-
 presserit, num propterea suspicari poteris, Andromacham Ennij ab ea posse describi: sin-
 gebat Carneades, in Chiorum lapidinis saxo dissilso caput extitisse Panisci. Credo, ali-
 35 quam non dissimilem figuram, sed certè non talem, vt eam factà à Scopæ diceres. sic enim
 se profectò res habet, vt nunquam perfectè veritatem casus imitetur. At nonnunquam
 ea, quæ prædicta sunt, minus eueniunt. Quæ tandem id ars nò habet: earum dico artium,
 quæ coniectura continentur, & sunt opinabiles. An medicina ars non putanda est? quam
 tamen multa fallit. Quid gubernatores nòne falluntur? an Achiuorum exercitus, & tot
 nauium rectores non ita profecti sunt ab Ilío, vt protectione læti piscium lasciuiam in-
 40 tuerentur, vt ait Pacuuius, nec tuendi satietas capere posset?
 „ Interea propè iam occidente sole inhorrescit mare,
 „ Tenebræ conduplicantur, noctisque & nimbùm occæcat nigror.
 Num igitur tot clarissimorum ducum, regúmque naufragium sustulit artem guberna-
 di: aut num imperatorum scientia nihil est, quia summus imperator nuper fugit amisso
 45 exercitu? aut num propterea nulla est reip. gerendæ ratio atque prudentia, quia multa Cn.
 Pompeium, quædam M. Catonem, nonnulla etiam te ipsum fefellerunt? Similis est haruspici-
 um responsio, omnisque opinabilis diuinatio. coniectura enim nititur: vltra quàm progredi
 non potest. ea fallit fortasse nonnunquàm, sed tamen ad veritatem sapissimè dirigit, est
 enim ab omni æternitate repetita: in qua cum pæne innumerabiles res eodè modo eueni-
 50 rent iisdem signis antegressis, ars est effecta, eadem sæpe animaduertentem atque norando.

Auspicia verò vestra quàm constant? quæ quidem nunc à Romanis auguribus ignorantur, bona hoc tua venia dixerim: à Cilicibus, Pamphiliis, Pisidis, Lyciis tenentur. Iam quid ego hospitem nostrum, clarissimum atque optimum virum, Deiotarum regem commemorem? qui nihil vnquam nisi auspiciò gerit: qui cum ex itinere quodam proposito, & iam constituto reuertisset aquilæ admonitus volatu, conclaue illud, vbi erat mansurus, si ire perrexisset, proxima nocte corruit. Itaque, vt ex ipso auidiebam, persæpe reuertit ex itinere, cum iam progressus esset multorum dierum viam: cuius quidem hoc præclarissimum est, quòd postea quàm à Cæsare tetrarchiæ regno, pecuniæque multatus est, negat se tamen eorum auspiciorum, quæ sibi ad Pompeium proficiscenti secunda euenerint, penitere. senatus enim auctoritatem, & populi Ro. libertatem, atque imperij dignitatem suis armis esse defensam: sibi que eas auéis, quibus auctoribus officium & fidem secutus esset, bene consuluisse. antiquiorem enim sibi fuisse possessionibus suis gloriam. ille igitur mihi videtur verè augurari. nam nostri quidem magistratus auspiciis vitur coactis. necesse enim est ossa obiecta cadere frustum ex ore pulli, cum pascitur. Quod autè scriptum habetis, aui tripudiũ fieri, si ex ea quid in solum ceciderit: hoc quoque, quod dixi coactũ, tripudium solissimum dicitur. itaque multa auguria, multa auspicia, quod Cato ille sapiens queritur, negligentia collegij amissa planè, & deserta sunt. Nihil ferè quondam maioris rei, nisi auspiciò, ne priuatim quidem gerebatur: quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omiſsa nomen tantum tenent. nam vt nunc exitis (quanquam id ipsum aliquanto minus, quàm olim) sic tum auibus magnæ res impertiri solebāt. itaque, sinistra dum non exquirimus, in dira & in vitiosa incurrimus: vt P. Claudius Appij Cæci filius, eiusque collega L. Iunius classeis maximas perdiderūt, cum vitio nauigassent. quod eodem modo euēnit Agamemnoni: qui, cum Achiui cœpissent

„ Inter se strepere, apertæque artem obtinere extispicium,

„ Soluere imperat secundo rumore, aucturæque aui.

Sed quid vetera? M. Crasso quid acciderit videmus dirarum obnuntiatione neglecta. in quo Appius collega tuus, bonus augur, vt ex te audire soleo, non satis scienter virum bonum & ciuem egregium censor P. Atium notauit, quòd ementitum auspicia subscripserit. Esto: fuerit hoc censoris, si iudicabat ementitum. at illud minimè auguris, quòd ascripſit ob eam causam populũ Ro. calamitatem maximã accepisse. Si enim ea causa calamitatis fuit, non in eo est culpa, qui obnuntiauit: sed in eo, qui non paruit. veram enim fuisse obnuntiationem, vt ait idem augur, & censor, exitus approbauit. quæ si falsa fuisset, nullam asserre potuisset causam calamitatis. etenim diræ, sicut cetera auspicia, vt omina, vt signa, non causas afferunt cur quid euēniat, sed enuntiant euentura, nisi prouideris. Non igitur obnuntiatio Atij causam finxit calamitatis, sed signo obiecto monuit Crassum, quid euenturũ esset, nisi cauisset. Ita aut illa obnuntiatio nihil valuit: aut si, vt Appius iudicat, valuit, id valuit, vt peccatum hæreat non in eo, qui monuerit, sed in eo, qui non obtemperarit. Quid lituus iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus, vnde nobis est traditus? nempe eo Romulus regiones direxit tum, cum urbem condidit, qui quidem Romuli lituus, id est incuruum, & leuiter à summo inflexum bacillũ, quod ab eius litui, quo canitur, similitudine nomen inuēnit: cum situs esset in curia Saliorum, quæ est in Palatio, eaque deflagrasset, inuentus est integer. Quid multis annis post Romulum, Prisco regnante Tarquinio? quis veterum scriptorum non loquitur, quæ sit ab Atio Nauio per lituum regionum facta descriptio? qui cum propter paupertatem suæ puer pasceret, vna ex his amissa, vouisse dicitur, si recuperasset, vnam se deo daturum, quæ maxima esset in vinea. Itaque sue inuenta, ad meridiem spectans, in vinea media dicitur constitisse: cumque in quattuor parteis vineam diuisisset, tresque parteis aues abdidisset, quarta parte, quæ erat reliqua, in regiones distributa, mirabili magnitudine vnam, vt scriptum videmus, inuēnit. Qua re celebrata, cum vicini omnes ad eum de rebus suis referrent, erat in magno nomine & gloria. ex quo factum est, vt eum ad se rex Priscus arceſſeret. cuius cum

rentur scientiam auguratus, dixit ei se cogitare quiddam: id possit fieri consultum.
 ille augurio acto, posse respondit. Tarquinius autem dixit, se cogitasse eodem nouacula
 posse prædici. tum Atium iussisse experiri ita eodem in comitium illam inspiciente &
 rege & populo nouacula esse discissam. Ex eo euēnit, ut & Tarquinius augure Atio Na-
 uio vteretur, & populus de suis rebus ad eum referret. Eodem autem illam, & nouaculam
 defossam in comitio, supraque impositum purnal accepimus. Negemus omnia, combu-
 ramus annales, ficta hæc esse dicamus, qui diuis denique potius, quam deos res humanas
 curare, fateamur. Quid? quod apud te scriptum est de Ti. Graccho, nonne & augerum &
 haruspicum comprobatur disciplinam? qui cum tabernaculum vitio cepisset imprudens,
 quod inauspicato pomerium transgressus esset: comitia cōsiliis rogandis habuit. No-
 ta res est, & te ipso mandata monumentis, sed & ipse augur Ti. Gracchus auspicio-
 rum auctoritatem cōfessione errati sui comprobauit, & haruspicum disciplinam magna accef-
 sit auctoritas, qui recentibus comitiis in senatum introducti, negauerunt iustum comi-
 tiorum rogatores fuisse. Iis igitur assentior, qui duo genera diuinationis esse dixerunt:
 vnum, quod particeps esset artis: alterum, quod arte careret. est enim ars in iis, qui nouas
 res coniectura persequuntur, veteres obseruatione didicerunt. caret autē arte iij, qui non
 ratione, aut coniectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut
 soluto, liberoque motu futura præsentiant. quod & somniantibus sæpe cōtingit, & non-
 nunquam varicantibus per furem, ut Bacis Bæotius, ut Epimenides Cres, ut Sibyl-
 la Erithræa. Cuius generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quæ æquatis sortibus du-
 cuntur: sed illa, quæ instinctu diuino, afflatuque funduntur. et si ipsa fors contemnenda
 non est, si & auctoritatem habet vetustatis, ut ex sunt sortes, quas ex terra editas accepi-
 mus: quæ tamen ductæ ut in rem apte cadant, fieri posse credo diuinitus. quorum om-
 nium interpretes, ut grammatici poetarum, proximè ad eorum, quos interpretantur, diui-
 nationem videntur accedere. Quæ est igitur ista calliditas, res vetustate robustas calum-
 niando velle peruertere? Non reperio causam. Latet forsasse obscuritate inuoluta nature,
 non enim me deus ista scire, sed his tantummodò uti voluit. Utar igitur, nec abducere, ut
 rear aut in exitis totam Etruriam delirare, aut eandem gentem in fulguribus errare, aut
 fallaciter portenta interpretari, cum terræ sæpe fremitus, sæpe mugitus, sæpe motus mul-
 ta nostræ reip. multa ceteris ciuitatibus grauiæ & vera prædixerint. Quid, qui irridetur,
 partus hic mulæ, nonne, quia sætus exiit in sterilitate naturæ, prædictus est ab haruspici-
 bus incredibilis partus malorum? Quid? Ti. Gracchus Publij filius, qui bis consul & F. h. m. malorum
 censor fuit, idemque & summus augur, & vir sapiens, cuiusque præstans, nonne, ut C.
 Gracchus filius eius scriptum reliquit, duobus anguibus domi comprehensis haruspici-
 ces conuocauit: qui cum respondissent, si mare emisisset, vxori breui tempore esse mo-
 riendum: si fæminam, ipsi: æquius esse censuit, se maturam oppetere mortem, quam P.
 Africani filiam adulescentem. fæminam emisit: ipse paucis post diebus est mortuus. Ir-
 rideamus haruspices, vanos, futiles esse dicamus: quorumque disciplinam & sapientissi-
 mus vir, & euentus, ac res comprobauit, contemnamus. Contemnamus etiam Babylo-
 nios, & eos, qui ex Caucaso cæli signa seruantes, numeris & moribus stellarum cursus per-
 sequuntur. contemnemus, inquam, hos aut stultitiam, aut vanitatis, aut impudentiam, qui
 cccc lxx annorum millia, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent: id. in me est cccxx annorum
 mentiri iudicemus, nec sæculorum reliquorum iudicium, quod de ipsis futurum sit, per-
 timescere. Age, barbari vani, atque fallaces: num etiam Graiorum historia mentita est: quæ
 Cræso Pythius Apollo, ut de naturali diuinatione dicam, quæ Atheniensibus, quæ Lace-
 dæmoniis, quæ Tegeatis, quæ Argiuis, quæ Corinthiis responderit, qui ignorat? Colle-
 git innumerabilia oracula Chryssippus, nec vllum sine locuplete auctore atque teste: quæ
 quia nota tibi sunt, relinquo. defendo vnum hoc. nunquam illud oraculum Delphis
 tam celebre, & tam clarum fuisse, neque tantis diuinitus reatum omnium populorum at-
 que regum, nisi omnis ætas oraculorum illorum veritatem esset experta. Jam diu idem

non facit. Vt igitur nunc minore gloria est, quia minus oraculorum veritas excellit: sic
tum, nisi summa veritate, in tanta gloria non fuisset. Potest autem vis illa terræ, quæ men-
tem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euauisse vetustate, vt quosdam exaruisse amneis,
aut in alium cursum contortos & deflexos videremus. Sed, vt vis, acciderit: magna enim
quæstio est: modò maneat id, quod negari non potest, nisi omnem historiam peruerteri-
mus, multa sæcula verax fuisse id oraculum. Sed omitamus oracula: veniamus ad som-
nia, de quibus disputans Chrysippus, multis, & minutis somniis colligendis facit idem,
quod Antipater, cæa conquirens, quæ Antiphontis interpretatione explicata, declarant
illa quidem acumen interpretis, sed exemplis grandioribus decuit vri. Dionysij mater,
eius, qui Syracusorum tyrannus fuit, vt scripturn apud Philistum est, & doctum homi-
nem, & diligenter, & æquale temporum illorum, cum prægnans hunc ipsum Dio-
nysum alio contineret, somniauit se peperisse Satyrifcum. Huic interpretis portento-
rum, qui Galleotæ tum in Sicilia nominabantur, responderunt (vt ait Philistus) eum,
quem illa peperisset, clarissimum Græciæ diuturna cum fortuna fore. Num te ad fa-
bulas reuoco vel nostrorum, vel Græcorum poetarum? narrat enim & apud Ennium
Vestalis illa.

Excita cùm tremulis anus attulit artubus lumen,
Talia commemorat lacrymans exterrita somno:
Euridica prognata, pater quam noster amavit,
Vires, vitæque corpori meum nunc deferit omne.
Nam me visus homo pulcher per amœna salicta,
Et ripas raptare, locosque novos. ita sola
Post illa germana foror errare videbar,
Tardæque vestigare, & quærere te, neque posse
Corde capeffere. semita nulla pedem stabilibat.
Exin compellare pater me voce videtur
His verbis, ô nata tibi sunt antè gerendæ
Ærumnæ: post ex fluvio fortuna resistit.
Hæc pater effatus, germana, repente recessit,
Nec sese dedit in conspectum corde cupitus.
Quamquam multa manus ad celi cœrula templa
Tendebam lacrymans, & blanda voce vocabam.
Vix ægro tum corde meo me somnu' reliquit.

Hæc etiam si ficta sunt à poëta, non absunt tamen à consuetudine somniorum. Sit sanè etiam illud commentitium, quo Priamus est conturbatus.

Quia mater grauidâ pârere se ardentem facem
Visa est in somnis Hecuba:quo factô pater
Rex ipse Priamus, somnio mentem metu
Percussus, curis sumtis suspirantibus
Exfasticabat hostiis balantibus.
Tum coniectorem postulat pacem petens,
Vt se edoceret obsecrans Apollinem,
Quò sese vertant tantæ sortes somnium.
Ibi ex oraculo voce diuina edidit
Apollo, puerum, primus Priamo qui foret
Post illa natus tempora, hunc si tolleret,
Eum esse exitium Troiæ, pestem Pergamo.

Sint hæc, vt dixi, somnia fabularum: hisque adiungatur etiam *Æneæ* somnium: quod in Numerij Fabij Pictoris Græcis annalibus eiusmodi est, vt omnia, quæ ab *Ænea* gesta sunt, quæque illi acciderunt, ea fuerint, quæ ei secundum quietem visa sunt. Sed pro-

piora

F. a. 32 mg. ut ut yw occidit ut

16. Galeotae

7. H. 22 mf. *pumilus*, 30 cft.
conspicua.

piora videamus. Cuiusnam modi est Superbi Tarquinij somnium, de quo in Bruto At-
tij loquitur ipse?

- „ Cùm iam quieti corpus nocturno impetu
„ Dedi, sopore placans artus languidos,
5 „ Visum est in somnis, pastorem ad me appellere
„ Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
„ Duos consanguineos arictes inde eligi,
„ Præclarioremque alterum inuolare me:
„ Deinde eius germanum cornibus connitier
10 „ In me arictare, eoque ictu me ad casum dari:
„ Exin prostratum terra grauitè faucium,
„ Resupinum, in cælo contueri maximum
„ Ac mirificum facinus, dextrorsum orbem flammeum
„ Radiatum solis liquier cursu nouo.
15 „ Eius igitur somnij quæ sit à coniectoris interpretatio facta, videamus.
„ Rex, quæ in vita vsurpant homines, cogitant, curant, vident,
„ Quæque agunt vigilantes, agitantque, ea sicuti in somno accidunt,
„ Minus mirum est: sed in re tanta haud temerè improuisè offerunt:
„ Proin vide, ne, quem tu esse hebetem deputes aequè ac pecus,
20 „ Is sapientia munitum pectus egregium gerat,
„ Teque regno expellat. nam id, quod de sole ostentum est tibi,
„ Populo commutationem rerum portendit fore
„ Perpropinquam. hæc bene verruncet populo. nam quod ad dextram
„ Cæpit cursum ab læua signum præpotens, pulcherrimè
25 „ Auguratum est, rem Romanam publicam summam fore.

- Age nunc ad externa redeamus. Matrem Phalaridis scribit Ponticus Heraclides, doctus
vir, auditor, & discipulus Platonis, visam esse videre in somniis simulacra deorum, quæ
ipsa Phalaridis domi consecrauisset: ex his Mercurium è patera, quam dextra manu te-
neret, sanguinem visum esse fundere: qui cùm terram attigisset, resuscitare videretur
30 sic, vt tota domus sanguine redundaret. quod matris somnium immanis filij crudeli-
tas comprobauit. Quid ego, quæ magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dionysij
Persici libris proferam? nam cùm dormienti ei sol ad pedes visus esset, ter eum scribit
frustrà appetuisse manibus, cùm se conuoluens sol elaberetur, & abiret: ei magos dixisse,
quod genus sapientum & doctorum habebatur in Persis, ex triplici appetitione solis,
3 „ x x x annos Cyrum regnaturum esse, portendi. quod ita contigit. nam ad septuagesimum
peruenit, cùm x l. natus annos regnare cœpisset. Est profectò quiddam etiam in barbaris
gentibus præcætiens atque diuinans: siquidem ad mortem proficiscens Calanus Indus
cùm ascenderet in rogam ardentem, O præclarum discessum, inquit, è vita, cùm, vt Her-
culi contigit, mortali corpore cremato in lucem animus excesserit! cùmque Alexander
40 cum rogaret, siquid vellet, vt diceret: optimè, inquit: propediem te video. quod ita con-
tigit. nam Babylone paucis post diebus Alexander auream, quæ esset in fano Iuno-
nis ad somnia. Annibalem Cælius scribit, cùm columnam auream, quæ esset in fano Iuno-
nis Laciniz, auferre vellet, dubitarètque vtrum ea solida esset, an extrinsecus inaurata,
perterebrauisset: cùmque solidam inuenisset, statuissetque tollere, secundum quicquid vi-
sam esse ei Iunonem prædicere ne id faceret, minitarètque, si id fecisset, se curaturam, vt
cum quoque oculum, quo bene videret, amitteret: idque ab homine acuto non esse ne-
50 glectum: itaque ex eo auro, quod exterebratum esset, buclam curasse faciendam, & eam

in summa columna collocauisset. Hoc idem in Sileni, quem Caelius sequitur, Græca historia est. Is autem diligentissimè res Annibalis persecutus est. Annibalem, cum cepisset Saguntum, visum esse in somnis à Ioue in deorum concilium vocari: quod cum venisset, Iouem imperasse, ut Italiæ bellum inferret, ducemque ei vnum ex concilio datum: quo illum ventem, cum exercitu progredi cepisset: tum ei ducem illum præcepisse, ne respiceret: illum autem id diutius facere non potuisse, elatumque cupiditate respexisse. tum visam belluam vastam & immanem, circumplicatam serpentibus, quacunque incederet, omnia arbuta, virgulta, tecta peruertere: & cum admiratum quæssisset de deo, quidnam illud esset tale monstrum, & deum respondisse, vastitatem esse Italiæ: præcepisseque, ut pergeret protenus: quid retro, atque à tergo fieret, ne laboraret. Apud Agathoclem scriptum in historia est, Hamilcarem Karthaginensem, cum oppugnaret Syracusas, visum esse audire vocem, se postridie cenaturum Syracusis: cum autem is dies illuxisset, magnam seditionem in castris eius inter Pænos & Siculos milites esse factam: quod cum sensissent Syracusani, improvisò eos in castra irrupisse, Hamilcarémque ab iis viuum esse sublatum. Ita res somnium comprobauit. Plena exemplorum est historia, tum referta vita communis. At verò P. Decius ille Q. filius, qui primus è Deciis còsul fuit, cum esset tribunus militum. M. Valerio, & A. Cornelio consulibus, à Samnitibusque premeretur noster exercitus: cum pericula præliorum iniret audacius, monereturque, ut cauior esset, dixit, quod extat in annalibus, sibi in somnis visum esse, cum in mediis hostibus versaretur, occidere cum maxima gloria, & tum quidem incolumis exercitum obsidione liberauit. post triennium autem, cum còsul esset, deuouit se, & in aciem Latinorum irruit armatus. quo eius facto superati sunt, & deleti Latini. cuius mors ita gloriosa fuit, ut eandem concupisceret filius. Sed veniamus nunc, si placet, ad somnia philosophorum. Est apud Platonem Socrates, cum esset in custodia publica, dicens Critoni suo familiari, sibi post tertium diem esse moriendum: vidisse se in somnis pulchritudine eximia fæminam, quæ se nomine appellans diceret Homericum quendam eiusmodi versum:

Tertia te Phriviæ tempestas læta locabit.

Quod ut est dictum, sic scribitur contigisse. Xenophon Socraticus (qui vir, & quantus?) in ea militia, qua cum Cyro minore perfunctus est, sua scribit somnia, quorum exitus mirabiles extiterunt. mentiri Xenophontem, an delirare dicemus? Quid singulari vir ingenio Aristoteles, & pæne diuino, ipse ne errat, an alios vult errare, cum scribit Eudemum Cyprium familiarem suum iter in Macedoniam facientem Pheras venisse: quæ erat vrbs in Thessalia tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno crudeli dominatu premebatur: in eo igitur oppido ita grauiter ægrum Eudemum fuisse, ut omnes medici diffiderent: ei visum esse in quiete egregia facie iuuenem dicere, fore ut breui conualesceret, paucisque diebus interiturum Alexandrum tyrannum, ipsum autem Eudemum quinquennio post domum esse rediturum. atque ita quidem prima statim scribit Aristoteles consecuta, & conualuisse Eudemum, & ab vxoris fratribus interfectum tyrannum. quinto autem anno exeunte, cum esset spes ex illo somnio in Cyprum illum ex Sicilia esse rediturum, præliantem eum ad Syracusas occidisse: ex quo ita illud somnium esse interpretatum, ut, cum animus Eudemi ex corpore excesserit, tum domum reuertisse videatur. Adiungamus philosophis doctissimum hominem, poetam quidem diuinum, Sophoclem: qui, cum ex æde Herculis patera aurea grauis surrepta esset, in somnis vidit ipsum deum dicentem qui id fecisset. quod semel ille, iterumque neglexit: ubi idem sapius, ascendit in Ariopagum: detulit rem. Ariopagitæ comprehendi iubent eum, qui à Sophocle erat nominatus. is, quæstione adhibita, confessus est, paratamque rerulit. quo facto, sanum illud Indicis Herculis nominatum est. Sed quid ego Græcorum? nescio quo modo magis me nostra delectant. omnes hoc historici, Fabij, Gellij, sed proximè Caelius. cum bello Latino ludi vortui maximi primùm fierent, ciuitas ad arma repente est excitata. itaque ludis intermissis instauratiui constituti sunt.

qui antequàm fierent, cùmque iam populus confedisset, seruus per circum, cùm virgis caderetur, furcam ferens ductus est. exin cuidam rustico Romano dormienti visus est venire, qui diceret, præfulrorem sibi non placuisse ludis, idque ab eodem iussum esse eum senatui nuntiare: illum non ausum: iterum esse idem iussum & monitum, ne vim suam
 5 experiri vellet: nec tum quidem esse ausum: exin filium eius esse mortuum: eandem in somnis admonitionem fuisse tertiam: tum illum etiam debilem factum, rem ad amicos detulisse, quorum de sententia lecticula in curiam esse delatum: cùmque senatui somnium enarrauisset, pedibus suis saluum reuertisse. itaque somnio comprobato à senatu, ludos illos iterum instauratos memoriæ proditum est. C. verò Gracchus multis dixit, vt scriptum
 10 apud eundem Cælium est, sibi in somnis quæsturam petenti Ti. fratrem visum esse dicere, quàm vellet, eunçtaretur, tamen eodem sibi leto, quo ipse interfisset, esse pereundum. hoc antequàm tribunus pleb. Gracchus factus esset, & se audisse scribit Cælius, & dixisse multis. Quo somnio quid inueniri potest certius? Quid illa duo somnia, quæ creberrimè commemorantur à Stoicis, quis tandem potest contemnere? vnum de Simonide:
 15 qui cùm ignotum quandam proiectum mortuum vidisset, cùmque humauisset, haberetque in animo nauem conscendere, moneri visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura affecerat: si nauigasset, eum naufragio esse periturum. itaque Simonidem redidisse perisse ceteros, qui tum nauigassent. Alterum ita traditum clarum admodum somnium: Cùm duo quidam Arcades familiares iter vnà facerent, & Megaram venissent, alterum
 20 ad cauponem deuerisset: ad hospitem, alterum: qui ut cenati quiescerent, concubia nocte visum esse in somnis ei, qui erat in hospitio, illum alterum orare vt subueniret, quod sibi à caupone interitus pararetur: eum primo perterritum somnio surrexisse: deinde cùm se collegisset, idque visum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuisse: tum ei dormienti eundem illum visum esse rogare, vt quoniam sibi viuo non subuenisset, mortem suam ne insultam esse pateretur: se interfectum in plaustrum à caupone esse coniectum, & supra stercus iniectum: petere, vt manè ad portam adesset: priusquàm plaustrum
 25 ex oppido exiret. hoc vero somnio eum commotum manè bubulco præstò ad portam fuisse: quæsisse ex eo, quid esset in plaustro: illum perterritum fugisse, mortuum erutum esse, cauponem re pfecta pœnas dedisse. quid hoc somnio dici diuinus potest? Sed
 30 quid aut plura, aut verera quærimus? sæpe tibi meum narraui: sæpe ex te somnium audivi tuum: me, cùm Asiæ provinciæ præessem, vidisse in quiete: cùm tu equo aduectus ad quandam magni fluminis ripam, prouectus subito, atque delapsus in flumen, nusquam apparuisses, me contremuisse timore perterritum: tum te repente lætum extitisse, eodèque equo aduersam ascendisse ripam, nòsque inter nos esse complexos. facili
 35 cilis coniectura huius somnii: mihi quæ à peritis in Asia prædictum est, fore eos euentus rerum, qui acciderunt. Venio nunc ad tuum. audivi equidem ex te ipso, sed mihi sæpius Sallustius noster narrauit: cùm in illa fuga nobis gloriosa, patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnamque partem noctis vigilasses, ad lucem denique arctè & graviter dormire cœpisses: itaque, quanquam iter instaret, te tamen silentium
 40 fieri iussisse, neque esse passum te excitari: cùm autem expperectus esses hora secundam ferè, te sibi somnium narrauisse: visum tibi esse, cùm in locis solis mæstus errares, C. Marium cum fascibus laureatis quærere ex te, quid tristis esses: cùmque tu te tua patria vix pulsum esse dixisses, prehensisse eum dextram tuam, & bono animo te iussisse esse, li
 45 torique proximo tradidisse, vt te in monumentum suum deduceret: & dixisse, in eo tibi salutem fore: tum & se exclamasse Sallustium narrat, reditum tibi celerem, & gloriosum paratum, & te ipsum visum somnio delectari. nam illud mihi ipsi celeriter nuntiatum est, vt audiuissem, in monumento Marii, de tuo reditu magnificentissimum illud s. c. esse factum, referente optimo & clarissimo viro consule, idque frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu comprobatum: dixisse te, nihil illo Atinati somnio fieri
 50 posse diuinus. At multa falsa: immò obscura fortasse nobis, sed sint falsa quædam cõra

vera quid dicimus: quæ quidem multo plura euenirent, si ad quietem integri iremus: nunc onusti cibo & vino, perturbata & confusa cernimus. Vide, quid Socrates in Platonis Politia loquatur. dicit enim, “ cum dormientibus ea pars animi, quæ mentis & rationis particeps sit, sopita langueat: illa autem, in qua feritas quædam sit, atque agrestis, immanitas, cum sit immoderato obstupescita potu atque pastu, exsultare eam in somno, immoderateque iactari. itaque huic omnia visa obiciuntur à mente ac ratione vacua: vt aut cum matre corpus miscerè videamur, aut cum quouis alio vel homine, vel deo, sæpe bellua, atque etiam trucidare aliquem, & impiè cruentari, multaque facere impurè, atque tætrè, cum temeritate atque impudentia. at qui salubri & moderato cultu, atque victu, quieti se tradiderit, ea parte animi, quæ mentis & consilij est, excitata, & erecta, saturata, que bonarum cogitationum epulis: eaque parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia enecta, nec satietate affluenti, quorum vtrunque præstingere aciem mentis solet, siue deest naturæ quippiam, siue abundat atque effluit: illa etiam tertia parte animi, in qua irarum existit ardor, sedata atque restincta tum ei euenit, duabus animi temerariis partibus compressis, vt illa tertia pars rationis & mentis cluceat, & se vegetam ad somnium, acremque præbeat: tum ei visa quietis occurrent tranquilla atque veracita.

— Hæc verba ipsa Platonis expressi. Epicurum ergo audiemus potius? nam Carneades concertationis studio, modò ait hoc, modò illud. At ille quid sentit? sentit autem nihil vnquam elegans, nihil decorum. Hunc ergo antepones Platoni & Socrati? qui vt rationem non redderent, auctoritate tamen hos minutos philosophos vincerent. Iubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, vt nihil sit, quod errorem animis, perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quòd habet inflationem magnam in cibis, tranquillitati mentis querenti vera contrariam. Cum ergo est somno seuocatus animus à societate, & à contagione corporis, tum meminist præteritorum, præsentia cernit, futura præuidet. iacet enim corpus dormientis, vt mortui: viget autem, & viuunt animus. quod multo magis faciet post mortem, cum omnino ex corpore excefferit. itaque appropinquante morte multo est diuinius. nam & id ipsum vident, qui sunt morbo graui & mortifero affecti, instare mortem. Itaque his occurrunt plerunque imagines mortuorum: tumque vel maximè laudistudent: eosque, qui secus, quam decuit, vixerunt, peccatorum suorum tum maximè pœnitet. Diuinare autem morientis etiam illo exemplo confirmat Posidonius, quod affert: Rhodium quendam morientem sex æqualeis nominasse, & dixisse, qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset. Sed tribus modis censet deorum appulsu homines somnare: vno, quòd præuideat animus ipse per sese, quippe qui deorum cognatione teneatur: altero, quòd plenus aer sit immortalium animorum, in quibus tanquam insignitæ notæ veritatis appareant: tertio, quòd ipsi dii cum dormientibus colloquantur: idque, vt modò dixi, facilius euenit appropinquante morte, vt animi futura augerentur. Ex quo & illud est Calani, de quo antè dixi: & Homerici Hæctoris, qui moriens propinquam Achilli mortem denuntiat. neque enim illud verbum temerè consuetudo approbauisset, si ea res nulla esset omnino:

Præfagibat animus frustrà me ire, cum exirem domo.
Sagire enim sentire acutè est: ex quo sagæ anus, quia multa scire volunt, & sagaces dicti canes. Is igitur, qui antè sagit, quam oblata res est, dicitur præfagire, id est futura antè sentire. Inest igitur in animis præfagitio extrinsecus iniecta atque inclusa diuinitus. ea si exarsit acrius, furor appellatur, cum à corpore animus abstractus diuino instinctu concitatur.

Sed quid oculis rapere visa es derepentè ardentibus?
Vbi paullo antè sapiensilla & virginal' modestia?
O Mater mea optuma, tum multo mulier melior,
Missa sum superstitionis ariolationibus:

Neque

- „ Neque me Apollo fatis fandis demenrem inuitam ciet.
 „ Virgines verò æquales, patris mei, meum factum pudet,
 „ Optimi viri: mea mater, tui me miseret, mei piget.
 „ Optumam progeniem Priamo peperisti extra me: hoc dolet,
 5 „ Me obesse, illos prodesse: me ob stare, illos obsequi.
 O poemâ tenerum, & moratum, atque molle. Sed hoc minus ad rem. illud, quod volu-
 mus, expressum est, vt vaticinari furor vera soleat.
 „ Adest, adest fax obuoluta sanguine atque incendio:
 „ Multos annos latuit. ciues ferte opem, & restinguite.
 10 „ Deus inclusus corpore humano iam, non Cassandra loquitur.
 „ Iamque mari magno clasis cita
 „ Textitur: exitum examen rapit:
 „ Aduenit, & fera veliuolantibus
 „ Nauibu' compleuit manu' littora.
 15 „ Tragedias loqui video, & fabulas. At ex te ipso non commentitiam rem, sed factam,
 eiusdem generis audiui: C. Coponium ad te venisse Dyrrhachio, cum prætorio imperio
 clasi Rhodiæ præfesset, cum primis hominem prudentem atq; doctum: eumque dixisse,
 remigem quendam ex quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, madefactum iri minus
 x x x diebus Græciam sanguine: rapinas Dyrrachij, & conscensionem in naueis cum fu-
 20 ga, fugientibus miserabilem respectum incendiiorum fore: sed Rhodiorum clasi propin-
 quum reditum, ac domum itionem dari: tum neque te ipsum non esse commotum: Marcumque Varronem, & M. Catonem, qui tum ibi erant, doctos homines, vehementer
 esse perterritos: paucis sanè post diebus ex Pharalicia fuga venisse Labienum: qui cum in-
 teritum exercitus nuntiasset, reliqua vaticinationis breui esse confecta. nam & ex hor-
 25 reis dereptum, effusumque frumentum, vias omneis, angiportusque constrauerat: & vos
 naueis subito perterriti metu conscendistis: & noctu ad oppidum respicientes, flagran-
 teis onerarias, quas incenderant milites, quia sequi noluerant, videbatis: postremò à Rhod-
 dia classe deserti, verum vatem fuisse sensistis. Exposui quàm breuissimè potui somnij &
 furoris oracula, quæ carere arte dixeram. quorum amborum generum vna ratio est, qua
 30 Cratippus noster vti solet, animos hominum quadam ex parte extrinsecus esse tractos
 & haustos. Ex quo intelligitur, esse extrâ diuinum animum, humanus vnde ducatur:
 humani autem animi eam partem, quæ sensum, quæ motum, quæ appetitum habeat, non
 esse ab actione corporis seiugatam: quæ autem pars animi rationis atque intelligentiæ
 sit particeps, eam tum maximè vigere, cum plurimum absit à corpore. itaque ex ipsis ex-
 35 emplis, verarum vaticinationum & somniorum Cratippus solet rationem concludere
 hoc modo: Si sine oculis non potest extare officium, & munus oculorum, possunt autem
 aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est vsus oculis, vt vera cerne-
 ret, is habet sensum oculorum vera cernentium. Item igitur, si sine diuinatione non po-
 test & officium, & munus diuinationis extare, potest autem quis, cum diuinationem ha-
 40 beat, errare aliquando, nec vera cernere: satis est ad confirmandam diuinationem semel ita
 esse aliquid diuinatum, vt nihil fortuito cecidisse videatur. sunt autem eius generis innume-
 rabilia. esse igitur diuinationem confitendum est. Quæ verò aut coniectura explican-
 tur, aut euentus animaduersa & notata sunt, ea genera diuinandi, vt suprà dixi, non natu-
 ralia, sed artificiosa dicuntur. in quo haruspices, augures, coniectoresque numerantur.
 45 hæc improbantur à Peripateticis, à Stoicis defenduntur. quorum alia sunt posita in mo-
 numentis & disciplina: quod Etruscorum declarant & haruspiciis, & fulgurales, & rituales
 libri, nostri etiam augurales: alia autem subito ex tempore coniectura explicantur, vt a-
 pud Homerum Chalcas, qui ex passerum numero belli Troiani annos auguratus est: &
 vt in Sisenæ scriptum historia videmus, quod te inspectante factum est, vt, cum Sylla in
 50 agro Nolano immolaret ante prætorium, ab infima ara subito anguis emergeret. cum

h. v. est, refectus anima
 Ciceronis Auguratum.

quidem C. Postumius haruspex oraret illum, vt in expeditionem exercitum educeret: id cum Sylla fecisset, tum ante oppidum Nola[m] florentissima Samnitiu[m] castra cepit. Facta cōiectura etiam in Dionysio est paullo antè quàm regnare cœpiti: qui cum per agrum Leontinum iter faciens, equum ipse dimisisset in flumen: summersus equus voraginibus non exiitit: quem cum maxima contentione non potuisset extrahere, discessit, vt ait Philistus, ægrè ferens. cum autem aliquantulum progressus esset, subito exaudiuit hinnitum, respexitque, & equum alacrem latus aspexit, cuius in iuba examen apum confederat. quod ostentum habuit hanc vim, vt Dionysius paucis post diebus regnare cœperit. Quid? Lacedæmoniis paullo ante Leuëtricam calamitatem quæ significatio facta est, cum in Herculis fano arma sonuerunt, Herculisque simulacrum multo sudore manauit? At eodem tempore Thebis, vt ait Callisthenes, in templo Herculis valuæ claustræ repagulis, subito se ipsæ aperuerunt, armæque, quæ fixa in parietibus fuerant, ea humi sunt inuenta: cumque eodem tempore apud Lebadiam Trophonio res diuina fieret, gallos galinaceos in eo loco sic assidue canere cœpisse, vt nihil intermitterent: tum augures dixisse Bæotios, Thebanorum esse victoriam, propterea quod auis illa victa silere soleret, canere, si vicisset. Eademque tempestate multis signis Lacedæmonii Leuëtricæ pugnæ calamitas denunciabatur. nanque & Lylandri, qui Lacedæmoniorum clarissimus fuerat, statuæ, quæ Delphis stabat, in capite corona subito exstitit ex asperis herbis & agrestibus: stellæque aureæ, quæ Delphis erant à Lacedæmoniis positæ post naualem illam victoriam Lylandri, qua Athenienses conciderunt, quia in ea pugna Castor & Pollux cum Lacedæmoniorum classe visi esse dicebantur: eorum insignia deorum stellæ aureæ, quas dixi, Delphis positæ, paullo ante Leuëtricam pugnam deciderunt, neque repperit sunt. Maximum verò illud portentum iisdem Spartiatis fuit, quod, cum oraculum ab Ioue Dodonæo petiuissent, de victoria sciscitantes, legatque illud, in quo inerat sortes, collocauissent, simia, quam rex Molossorum in deliciis habebat, & sortis ipsas, & cetera, quæ erant ad sortem parata, disturbauit, & aliud aliò disspauit. tum ea, quæ præposita erat oraculo, sacerdos dixisse dicitur, de salute Lacedæmoniis esse, non de victoria cogitandum. Quid bello Punico secundo: nonne C. Flamininus consul iterum, neglexit signa rerum futurarum magna cum clade reip[us]: qui exercitu lustrato, cum Arretium versus castra mouisset, & contra Annibalem legiones duceret, & ipse, & equus eius ante signum Iouis Statoris sine causa repente cōcidit, nec eam rem habuit religioni, obiecto signo, vt peritis videbatur, ne committeret prælium. Idem cum tripudio auspicaretur, pullarius diem prælij committendi differebat. tum Flamininus ex eo quæsiuit, si ne postea quidem pulli pascerentur, quid faciendum censeret. cum ille quicquid respondisset, Flamininus, Præclara verò auspicia, si esurientibus pullis res geri poterit, saturis nihil geretur. itaque signa conuelli, & se sequi iussit. quo tempore, cum signifer primi hastati signum non posset mouere loco, nec quicquam proficeret, plures cum accessissent: Flamininus re nuntiata suo more neglexit. itaque tribus horis concisus exercitus, atque ipse interfectus est. Magnum illud etiam, quod addidit Cælius, eo ipso tempore, cum hoc calamitosum fieret prælium, tantos terræ motus in Liguriis, Gallia, compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse, vt multa oppida corruerint, multis locis labes facta sit, terræque defederint, fluminæque in contrarias parteis fluxerint, atque in amneis mare influxerit. Fiunt certæ diuinationum coniecturæ à peritis. Midæ illi Phrygio, cum puer esset, dormienti formicæ in os tritici grana congesserunt. ditissimum fore, prædictum est: quod euēnit. At Platoni, cum in cunis paruulo dormienti apes in labellis confedisent, responsum est, singularem illum suauitate orationis fore. ita futura eloquentia præuisa in infante est. Quid amores ac deliciæ tuæ Roscius? num aut ipse, aut pro eo Lanuuim totum mentiebatur? qui cum esset in cunabulis, educareturque in Selonio, qui est campus agri Lanuuii: noctu lumine appposito expectata nutrix animaduertit puerum dormientem circumplicatum serpentis am-

- plexu . quo aspectu exterrita clamorem fastulit . pater autem Roscij ad haruspices retulit . qui responderunt , nihil illo puero clarius , nihil nobilius fore . atque hanc speciem Praxiteles celauit argento , & noster expressit Archias versibus . Quid igitur expectamus ? an , dum in foro nobiscum dii immortales , dum in viis versentur , dum domi ? qui quidem ipsi se nobis non offerunt , vim autem suam longè , latèq; diffundunt . quam cum terræ cauernis includunt , tum hominum naturis implicant . nam terræ vis Pythiam Delphis incitabat , naturæ Sibyllam . Quid enim non videmus , quàm sint varia terrarum generatæ ex quibus & mortifera quædam pars est , vt & Amsandti in Hirpinis , & in Asia Plutonia , quæ videmus : & sunt partes agrorum aliæ pestilentes , aliæ salubres , aliæ , quæ acuta ingenia gignant , aliæ quæ retusa . quæ omnia fiunt & ex cæli varietate , & ex disparili aspiratione terrarum . Fit etiam sæpe specie quadam , sæpe vocum grauitate & cantibus , vt pelantur animi vehementius : sæpe etiam cura & timore : qualis est illa ,
- „ Flexa anima tanquam lymphata , aut Bacchi sacris
- „ Commota in tumultis Teuerum commemorans suum .
- 15 Atque etiam illa concitatio declarat , vim in animis esse diuinam . negat enim sine furore Demoeris quenquam poetam magnum esse posse . quod idem dicit Plato . quem , si placet , appellet furorem , dum modò is furor ita laudetur , vt in Phædro Platonis laudatus est . Quid vestra oratio in causis ? quid ipsa actio ? potest esse vehemens , & grauis , & copiosa , nisi est animus ipse commotior ? equidem etiam in te sæpe vidi , & , vt ad leuiora
- 20 veniamus , in Æsopo familiari tuo tantum ardorem vultum , atque motuum , vt cum vis quædam abstraxisse à sensu mentis videretur . Obiciuntur etiam sæpe formæ , quæ reapte nullæ sunt , speciem autem offerunt . quòd contigisse Brenno dicitur , cuiusque Gallicis copiis , cum sano Apollinis Delphici nefarium bellum intulisset . tum enim ferunt ex oraculo hæc fatam esse Pythiam ,
- 25 „ Ego providebo rem istam , & albæ virgines .
- Ex quo factum , vt & viderentur virgines ferre arma contrà , & niue Gallorum obrueretur exercitus . Aristoteles quidem eos etiam , qui valetudinis vitio furerent , & melancholici dicerentur , censebat habere aliquid in animis præfagiens , atque diuinum . ego autem haud scio , an nec cardiacis hoc tribendum sit , nec phreniticis . animi enim inte-
- 30 gri , non vitiosi corporis est diuinatio . Quam quidem esse re vera , hac Stoicorum ratione concluditur : Si sunt dii , neque antè declarant hominibus , quæ futura sunt : aut non diligunt homines : aut , quid euenturum sit , ignorant : aut existimant nihil interesse hominum , scire quid futurum sit : aut non consent esse suæ maiestatis præsignificare hominibus quæ sunt futura : aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt . At neque non diligunt
- 35 nos : sunt enim benefici , generique hominum amici : neque ignorant ea , quæ ab ipsis constituta , & designata sunt : neque nostra nihil interest scire ea , quæ euentura sunt : erimus enim cautiore , si sciemus : neque hoc alienum ducunt maiestate suæ : nihil est enim beneficentia præstantius : neque non possunt futura prænoscere : non igitur & sunt dii , nec significant futura . Sunt autem dii : significant ergo . Et non , si significant , nullas vias dant nobis
- 40 ad significationis scientiam : frustra enim significant : nec si dant vias , non est diuinatio : est igitur diuinatio . hæc ratione & Chrylippus & Diogenes , & Antipater vitur . Quid est igitur , cur dubitandum sit , quin sint ea , quæ disputauimus , verissima , si ratio mecum facit , si euenta , si populi , si nationes , si Græci , si barbari , si maiores etiam nostri , si denique hoc semper ita putatum est , si summi philosophi , si poetæ , si sapientissimi viri , qui res
- 45 publicas constituerunt , qui vrbeis condiderunt : an , dum bestię loquantur , expectamus : hominum consentiente auctoritate contenti non sumus : Nec verò quicquam aliud affertur , cur ea , quæ dico , diuinandi genera nulla sint : nisi quòd difficile dictu videtur , quæ cuiusque diuinationis ratio , quæ causa sit . Quid enim habet haruspex , cur pulmo incisus etiam in bonis exis dirimat tempus , & proferat diem : quid augur , cur à dextra cor-
- 50 uis , à sinistra cornix faciat ratum : quid astrologus , cur stella Iouis , aut Veneris coniuncta

cùm Luna ad ortus puerorum salutaris sit: Saturni, Martisue contraria: cur autem deus dormienteis nos moneat, vigilanteis negligat: quid deinde causæ sit, cur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens hoc idem facere non queat: cur fiat quidque, queris: rectè omnino, sed non nunc id agitur: fiat, nècne fiat, id quaeritur: ut si magnetem lapidem esse dicam, qui ferrum ad se alliciat & trahat, ag rationem, cur id fiat, asserere nequeam, fieri omnino neges. quod idem facis in diuinatione, quam & cernimus ipsi, & audiuiamus, & legimus, & à patribus accepimus: neque ante philosophiam patetactam, quæ nuper inuenta est, hac de re communis vita dubitauit: & postea quàm philosophia processit, nemo aliter philosophus sensit, in quo modo esset auctoritas. Dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate: excepi de antiquis præter Xenophanem neminem: adiunxi veterem Academiam, Peripateticos, Stoicos. vnus dissentit Epicurus. Quid verò hoc turpius, quàm quòd idem nullam censet gratuitam esse virtutem? quis autem est, quem non moueat clarissimis monumentis testata, consignatæque antiquitas? Calchantem augurem scribit Homerus longè optimum, cùmque ducem classis fuisse: at illum auspicio- rum, credo, scientia, non locorum. Amphilocho & Mopsus Argiuorum reges fuerunt, sed iidem augures, iique vrbeis in ora maritima Ciliciæ Græcæ cõdiderunt. atque etiam ante hos Amphiarus & Tiresias non humiles & obscuri, neque eorum similes, vt apud Ennium est.

Qui sui quæstus causa fictas suscitant sententias: sed clari & præstantes viri, qui aibus & signis admoniti futura prædicebant. quorum de altero etiam apud inferos Homerus ait, solū sapere, ceteros vmbrarū vagari modo. Amphiarum autem sic honorauit fama Græciæ, deus vt haberetur, atque vt ab eius solo, in quo est humatus, oracula peterentur. Quid? Aliæ rex Priamus, nõnne & Helenum filium, & Cassandram filiam diuinanteis habebat, alterum auguriis, alteram mētis incitatione & permotione diuina: quo in genere Marcios quosdam fratres, nobili loco natos, apud maiores nostros fuisse scriptum videmus. Quid? Polyidum Corinthium, nõnne Homerus & aliis multa, & filio ad Troiam proficiscenti mortem prædixisse commemorat: Omnino apud veteres, qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant. vt enim sapere, sic diuinare regale ducebant, vt testis est nostra ciuitas, in qua & reges, augures, & postea priuati eodē sacerdotio præditi remp. religionum auctoritate rexerunt. eaque diuinationum ratio ne in barbaris quidem gentibus neglecta est. siquidem & in Gallia Druydes sunt, è quibus ipse Diuitiacum Heduum hospitem tuum, laudatorēque cognoui: qui & naturæ rationem, quam physiologiam Græci appellant, notā esse sibi profitebatur, & partim auguriis, partim coniectura, quæ essent futura, dicebat. & in Persis augurantur, & diuinant magi, qui congregantur in fano commentandi causa, atque inter se colloquendi: quod etiam iidem vos quondam facere Nonis solebatis. nec quisquam rex Persarū potest esse, qui non antè magorum disciplinam, scientiāque perceperit. Licet autem videre & genera quædam, & nationes huic scientiæ deditas. Telmessus in Caria est: qua in vrbe excellit haruspicum disciplina. itēque Elis in Peloponēso familias duas certas habet, Iamidarum vnā, alteram Clutidarum, haruspiciæ nobilitate præstanteis. in Syria Chaldæi cognitione astrorum, solertiāque ingeniorum antecellunt. Etruria autem de cælo tacta scientissimè animaduertit: eadēque interpretatur, quid quibusque ostendatur monstris atque potentis. Quocirca bene apud maiores nostros senatus tum, cuas flores imperium, decreuit, vt de principum filiis sex singulis Etruriæ populis in disciplinā traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem atque quæstum. Phryges autem & Pisidæ, & Cilices, & Arabum natio auium significationibus plurimum obtemperant. quod idem factitatum in Vmbria accepimus. Ac mihi quidem videntur ex locis quoque ipsis, qui à quibusque incolebantur, diuinationum opportunitates esse ductæ. Etenim Ægyptij, aut Babylonij in camporum patientium æquoribus habitantes, cùm ex terra nihil emineret, quod contemplationi cæli officere

En. in. m. p. ac

En. in. m. p. ac
Herodotus & Paulanus

officere posset, omnem curam in siderum cognitione posuerunt: Etrusci autem, quod religione imbui studiosius & crebrius hostias immolabant, extorum cognitioni se maxime dederunt: quodque propter aeris crassitudinem de caelo apud eos multa fiebant, & quod ob eandem causam multa inusitata partim ex caelo, alia ex terra oriebantur, quaedam etiam ex hominum, pecudumque conceptu & satu, portentorum exercitissimi interpretes extiterunt. Quorum quidem vim, ut tu soles dicere, verba ipsa prudenter à maioribus posita declarant. quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, praedicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Arabes autem & Phryges & Cilices, quod pastu pecudum maxime vtuntur, campos & monteis hieme & aestate peragrantes, propterea facilius cantus auium, & volatus notauerunt. eademque & Pisidiae causa fuit, & huic nostrae Vmbriae. tum Caria tota, praecipueque Telmessenses, quos ante dixi, quod agros vberriores, maximeque fertileis incolunt, in quibus multa propter fecunditatem fingi, gignique possunt, in ostentis animaduertendis diligentes fuerunt. Quis verò non videt, in optima quoque rep. plurimum auspicia & reliqua diuinandi genera valuisse?

15 quis rex vnquam fuit, quis populus, qui non vteretur praedictione diuina: neque solum in pace, sed in bello multo etiam magis: in quo maius erat certamen & discrimen salutis. Omitto nostros, qui nihil in bello sine exitis agunt, nihil sine auspiciis domi habent. auspicia externa videamus, nam & Athenienses omnibus semper publicis consiliis diuinos quosdam sacerdotes, quos manteis vocant, adhibuerunt: & Lacedaemonij regibus suis

20 augurem assessorum dederunt: itemque senibus (sic enim consilium publicum appellant) augurem interesse voluerunt: iidemque de rebus maioribus semper, aut Delphis oraculum, aut ab Ammone, aut à Dodona petebant. Lycurgus quidem, qui Lacedaemoniorum temp. temperauit, leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmauit, quas cum veller Lyfander commutare, eadem est prohibitus religione. atque etiam qui

25 praerant Lacedaemoniis, non contenti vigilantibus curis, in Pasitheaefano, quod est in agro propter vrbem, somnandi causa excubabant, quia vera quicquid oracula ducebant. Ad nostra iam redeo. quoties senatus decem viros ad libros ire iussit: nam & cum duo visi soles essent, & cum tres lunae, & cum faces, & cum sol nocte visus esset, & cum ex caelo fremitus auditus, & cum caelum discesse visum est, atque in eo animaduersi globi.

30 bi. Delata etiam ad senatum labes agri Priuernatis, cum ad infinitam altitudinem terra desedisset, Apuliaque maximis terrae motibus conuulsata esset: quibus portentis magna populo Ro. bella, perniciosaeque seditiones denuntiabantur. inque his omnibus responsa haruspicum cum Sibyllae versibus congruebant. Quid, cum Cumis Apollo sudauit, Capuae Victoria: quid: ortus androgyni nonne fatale quoddam monstrum fuit?

35 quid quod filius Atratus sanguine fluxit: quid, cum saepe lapidum, sanguinis nonnunquam, terrae interdum, quoddam etiam lactis imber defluxit: quid, cum in Capiolio ictus centaurus ex caelo esse in Auentino portae & homines: Tusculi aedes Castoris & Pollucis, Romaeque Pietatis nonne & haruspices ea responderunt, quae euenerunt: & in Sibyllae libris eadem repetitae praedictiones sunt: quoties senatus decem viros ad libros ire iussit: quantis in rebus, quamque saepe responsis haruspicum paruit: Caeciliae Q. filiae somnio modò, Marsico bello, templum est à senatu Iunoni Sospitae restitutum. quod quidem

40 somnium Silenna cum disputasset mirificè ad verbum cum re conuenisse, tum insolenter, credo ab Epicureo aliquo inductus, disputat somniis credi non oportere. Idem contra ostenta nihil disputat, exponitque initio belli Marsici & deorum simulacra sudauisse, & sanguinem fluxisse, & discesse caelum, & ex occulto auditas esse voces, quae pericula belli nuntiarent, & Lanuuii clypeos, quod haruspicius tristissimum visum esset, à muribus esse derosum. Quid, quod in annalibus habemus: Veienti bello, cum lacus Albanus praeter modum creuisset, Veientem quendam ad nos hominem nobilem profugisse, eumque dixisse, ex fatiis, ex fatiis, quae Veientes scripta haberent, Veines capi non posse, dum lacus is

45 redundaret, & si lacus emissus lapsu & cursu suo ad mare prodixisset, pernicio sum po-

pulo Ro. sin autem ita esset eductus, vt ad mare peruenire non posset, tum salutare nostris fore. Ex quo illa admirabilis à maioribus Albanæ aquæ facta deductio est. Cum autem Veientes bello fessi legatos ad senatum misissent, tum ex his quidam dixisse dicitur, non omnia illum transfugam ausum esse senatui dicere: in iisdem enim satis scriptum Veientis habere, fore vt breui à Gallis Roma caperetur. Quod quidem sexennio post Veios captos factū esse videmus. Sæpe etiam & in proeliis Fauni auditi, & in rebus turbidis veridicæ voces ex occulto missæ esse dicuntur. cuius generis duo sunt ex multis exempla, sed maxima. Nam non multo ante urbem captam exaudita vox est à luco Vestæ, qui à Palatij radice in nouam viam deuectus est: vt muri & portæ rescicerentur: futurum esse, nisi profusum esset, vt Roma caperetur. Quod neglectum cum caueri poterat, post acceptam illam maximam cladem explicatum est. ara enim Aio loquenti, quam septam videmus, aduersus eum locum consecrata est. Atque etiam scriptum à multis est, cum terræ motus factus esset, vt sue plena procuratio fieret, vocem ab æde Iunonis ex arce extitisse: quocirca Iunonem illam appellatam *MONETAM*. Hæc igitur & à diis significata, & à nostris maioribus iudicata contemnimus: neque; solum deorum voces Pythagorei obseruauerunt, sed etiam hominum, quæ vocant omina. quæ maiores nostri quia valere censebant, iccirco omnibus rebus agendis, *QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX, FORTVNATVM, QVE ESSET*, præfabantur: rebusque diuinis, quæ publicè fierent, vt *FAVERENT LINGVIS*, imperabatur: inque feriis imperandis, *VLITIVS ET IVRGIIS SE ABSTINERENT*: itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret, & cum imperator exercitum, censor populū lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebatur. quod idem in dilectu consules obseruant, vt primus miles fiat bono nomine. quæ quidem à te scis & consule & imperatore summa religione esse seruata. Prærogatiuam etiam maiores nostri omen iustorum comitorū esse voluerunt. atque ego exempla ominum nota proferam. L. Paullus consul iterum, cum ei, bellum vt cum rege Perse gereret, obtigisset: vt eo ipso die domum ad vespertum rediit, filioliā suā Tertiam, quæ tum erat admodū parua, osculans animaduertit tristitiam. Quid est, inquit, mea Tertia? quid tristis es? Mi pater, inquit, Perfa periit. Tum ille arctius puellam complexus, Accipio omen, inquit, mea filia. Erat autem mortua catella eo nomine. L. Flaccum flammem Martialem ego audiui cum diceret, Cæciliam Metelli, cum veller sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa, quod fieri more veterum solebat. Cum virgo staret, & Cæcilia in sella sederet: neque diu vlla vox extitisset, puellam defatigatam petiisse à matertera, vt sibi concederet paullisper, vt in eius sella requiesceret: illam autem dixisse, Verò mea puella tibi concedo meas sedes. Quod omen res consecuta est. ipsa enim breui mortua est: virgo autem nupsit, cui Cæcilia nupta fuerat. Hæc posse contemni, vel etiam rideri, præclare intelligo: sed id ipsum est, deos non putare, quæ ab iis significatur, contemnere. Quid de auguribus loquar: tuæ partes sunt: tuum, inquam, auspiciorum patrocinium debet esse. tibi App. Claudius augur consuli nuntiauit, addubitato salutis augurio, bellum domesticum triste ac turbulentum fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus est à te diebus oppressum. Cui quidem auguri vehementer assentior. solus enim multorum annorum memoria non decantandi augurij, sed diuinandi tenuit disciplinam. quem irridebant collegæ tui, cumque tum Pifidam, tum Soranum augurem esse dicebant. Quibus nulla videbatur in auguriis, aut auspiciis præsentio, aut scientia veritatis futuræ, sapienter aiebant ad opinionem imperitorum esse fictas religiones. quod longè secus est. neque enim in pastoribus illis, quibus Romulus præfuit, neque in ipso Romulo hæc calliditas esse potuit, vt ad errorem multitudinis religionis simulacra fingerent: sed difficultas, laborque discendi disertam negligentiam reddidit. malunt enim disserere nihil esse in auspiciis, quàm, quid sit, ediscere. Quid est illo auspicio diuinius, quod apud te in Mario est, vt vtar potissimum te auctore?

Hic Iouis altisoni subito pinnata satelles

- Arboris è trunco serpentis faucia morfu,
 Subbigit ipsa feris transfigens vnguibus anguem
 Semianimum, & varia grauitè ceruice micantem.
 Quem se intorquentem Ianians, rostròque cruentans,
 Iam satia animos, iam duos vltà dolores,
 Abiicit efflantem, & laceratum affigit in vndas,
 Séque obitu à solis nitidos conuertit ad ortus.
 Hanc vbi præpetibus pennis, lapsuque volantem
 Conspexit Marius diuini numinis augur,
 Fausta que signa suæ laudis, redituque notauit:
 Partibus intonuit cæli pater ipse sinistris.
 Sic aquilæ clarum firmavit Iupiter omen.
 Atque ille Romuli auguratus, pastoralis, non vrbanus fuit: nec fictus ad opiniones imperitorum, sed à certis acceptus, & posteris traditus. Itaq; Romulus augur, vt apud Ennium
 15 est, cum fratre item augure,
 Curantes magna cum cura, concupientes
 Regni, dant operam simul auspicio, auguriòque.
 Hinc Remus auspicio se deuouet, atque secundam
 Solus auem seruans. at Romulu' pulcher in alto
 20 Quærit Auentino, seruat genus alti uolantum.
 Certabant, urbem Romamne, Remuramne vocarent.
 Omnis cura viris, vter esset induperator.
 Expectant, veluti, consul cum mittere signum
 Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras,
 25 Qua mox emittat pictis ex faucibus currus:
 Sic expectabat populus, atque ore timebat
 Rebus, vtri magni victoria sit data regni.
 Interea sol albu' recessit in infera noctis.
 Exin candida se radiis dedit icta foras lux:
 30 Et simul ex alto longè pulcherrima præpes
 Læua volauit auis: simul aureus exoritur sol.
 Cedunt ter quatuor de cælo corpora sancta
 Auium, præpetibus sese, pulchrisque locis dant.
 Conspicit inde sibi data Romulus esse priora,
 35 Auspicio regni stabilita scamma, solumque.
 Sed vnde huc degressa est, eodem redeat oratio. Si nihil queam disputare, quam obrem
 quidque fiat, & tantummodo fieri ea, quæ commemorauì, doceam, parumne Epicuro,
 Carneadiue respondeam? quid, si etiam ratio extat artificiosæ præfensionis facilis, diuina
 40 autem paullo obscurior? quæ enim extis, quæ fulguribus, quæ portentis, quæ astris
 præfentiuntur, hæc notata sunt obseruatione diuturna. affert autem vetustas omnibus
 in rebus longinqua obseruatione incredibilem scientiam: quæ potest esse etiam sine motu
 atque impulsu deorum, cum, quid ex quoque eueniat, & quid quanque rem significet,
 crebra animaduersione perspectum est. Altera diuinatio est naturalis, vt ante dixi,
 quæ physica disputandi subtilitate referenda est ad naturam deorum: à qua, vt doctissimi,
 45 sapientissimiq; placuit, haustos animos & delibatos habemus: cumque omnia completa
 sint & referata æterno sensu & mente diuina, necesse est cognatione diuinorum animorum
 animos humanos commoueri. Sed vigilantes animi vite necessitatibus seruiunt,
 disunguntque se à societate diuina, vinculis corporis impediti. Rarum est quoddam
 50 genus eorum, qui se à corpore auocent, & ad diuinorum rerum cognitionem cura omni, situ
 diòque rapiantur. Horum sunt auguria nō diuini impetus, sed rationis humanæ, nam &

natura futura præsentiant, vt aquarum eluuiōes, vt deflagrationem futuram aliquando cæli atque terrarum. alij autem in rep. exercitati, vt de Atheniensī Solone accepimus, orientem tyrannidem multo antè prospiciunt: quos prudenteis possumus dicere, id est providentis: diuinos nullo modo possumus, non plus, quàm Miletium Thalem, qui, vt obiurgatores suos conuinceret, ostenderetque, etiam philosophum, si ei commodum esset, pecuniam facere posse, omnem oleam, antequàm florere cœpisset, in agro Milefio cœmisse dicitur. animaduertat fortasse quadam scientia, olearum vbertatem fore. & quidem idem primus defectionem solis, quæ Astyage regnante facta est, prædixisse fertur. Multa medici, multa gubernatores, agricolæ etiam multa præsentiant: sed nullam eorum diuinationem voco, ne illam quidem, quæ ab Anaximandro physico moniti Lacedæmonij sunt, vt urbem, & tecta linquerent, armatque in agro excubarent, quod terræ motus instaret, tum, cum & vrbs tota corrui, & ex monte Taygero extrema montis quasi puppis auulsa est. Ne Pherecydes quidem ille Pythagoræ magister potius diuinus habebitur, quàm physicus: qui cum vidisset haustam aquam de iugi puteo, terræ motus dixit instare. Nec verò vnquam animus hominis naturaliter diuinari, nisi cum ita solutus est, & vacuus, vt ei planè nihil rei sit cū corpore, quod aut vatibus cōtingit, aut dormientibus. itaque ea duo genera à Dicæarcho probantur, & vt dixi, à Cratippo nostro: si propterea, quòd ea proficiuntur à natura, sint summa sanè, modò ne sola: sin autem nihil esse in obseruatione putant, multa tollunt, quibus vitæ ratio continetur. Sed quoniam dant aliquid, idque non paruum, vaticinationes cum somniis: nihil est, quod cum his magnopere pugnemus, præsertim cum sint, qui omnino nullam diuinationem probent. Ergo & ij, quorum animi spretis corporibus euolant, atque excurrunt foras, ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profectò, quæ vaticinantes prænuntiant: multisque rebus inflammantur tales animi, qui corporibus non inhaerent, vt ij, qui sono quodam vocationis, & Phrygiis cantibus incitantur: multos nemora, siluæque, multos amnes, aut maria commouent: quorum furibunda mens videt antè multo, quæ futura sunt, quo de genere illa sunt,

„ Eheu videte: iudicauit inclytum

„ Iudicium inter deas treis aliquis: quo iudicio

„ Lacedæmonia mulier furiarum vna adueniet.

Eodem enim modo multa à vaticinantibus sæpe prædicta sunt, neque solùm verbis, sed etiam

„ Versibus, quos olim Fauni, vatēsque canebant.

Similiter Marcius, & Publicius vates cecinisse dicuntur. quo ex genere Apollinis operta prolata sunt. Credo etiam anhelitus quosdam fuisse terrarum, quibus inflatæ mentes oracula funderent. Atque hæc quidem vatum ratio est: nec dissimilis sanè somniorum. nam quæ vigilantibus accidunt vatibus, eadem nobis dormientibus. viget enim animus in somnis, liber à sensibus, atque ab omni impeditiōe curarum, iacente & mortuo pæne corpore: qui quia vixit ab omni æternitate, versatúsque est cum innumerabilibus animis, omnia, quæ in natura rerum sunt, videt, si modò temperatis escis, modicisque potionibus ita est affectus, vt sopito corpore ipse vigilet. Hæc somniantis est diuinatiō. hic magna quædam exoritur, neque ea naturalis, sed artificiosa somniorum Antiphontis interpretatio, eodémque modo & oraculorum & vaticinationum. sunt enim harum rerum explanatores, vt grammatici poetarum. nam vt aurum, argentum, æs, ferrum frustra natura diuina genuisset, nisi eadem docuisset quemadmodum ad eorū venas perueniretur: nec fruges terræ, bacæque arborum cum vtilitate vlla generi humano dedisset, nisi earum cultus & conditiones tradidisset: materia deinde quid iuaret, nisi confectiōis eius fabricam haberemus? sic cum omni vtilitate, quam dij hominibus dederūt, ars aliqua coniuncta est, per quam illa vtilitas percipi possit. Item igitur somniis, vaticinationibus, oraculis, quòd erant multa obscura, multa ambigua, explanationes adhibitæ sunt interpre-

tum

tum. Quo modo autem aut vates, aut somniantes ea videant, quæ nusquam etiam tunc sint, magna quæstio est. sed explorata si sint ea, quæ antè quæri debeant: sint hæc, quæ quærimus, faciliora. continet enim totam hanc quæstionem ea ratio, quæ est de natura deorū, quæ à te secundo libro est explicata dilucidè. quam si obtinuerimus, stabit illud quidem, quod locum hunc continet, de quo agimus, esse deos, & eorum providentia mundum administrari, eisdemque consulere rebus humanis, nec solum vniuersis, verum etiam singulis. Hæc si tenemus, quæ mihi quidem non videntur posse conuelli: profectò hominibus à diis futura significari necesse est. sed distinguendum videtur, quoniam modo. Non placet Stoicis, singulis iecorum fisis, aut auium cantibus interesse deum: nec enim decòrum est, nec diis dignū, nec fieri vilo pacto potest: sed ita à principio inchoatum esse mundum, vt certis rebus certa signa præcurrerēt, alia in extis, alia in auibus, alia in fulguribus, alia in ostentis, alia in stellis, alia in somniantium visis, alia in furentium vocibus. Ea quibus bene percepta sunt, ij non sepe falluntur. malè coniecta, malèque interpretata, falsa sunt, non rerum vitio, sed interpretum inscientia. Hoc autem posito atque concessio, esse quandam vim diuinam hominum vitam continentem: nō difficile est, quæ fieri certè videmus, ea qua ratione fiant, suspicari. nam & ad hostiam deligendam potest dux esse vis quædam sentiens, quæ est toto confusa mundo: & tum cum ipsam hostiā immolare velis, extorum fieri mutatio potest, vt aut absit aliquid, aut supersit. paruis enim momētis multa natura aut attingit, aut mutat, aut detrahit: quod ne dubitare possimus, maximo est argumentum quod paullo ante interitum Cæsaris contigit: qui cum immolaret illo die, quo primū in sella aurea sedir, & cum purpurea veste processit, in extis bouis opimi cor nō fuit. Num igitur censet, vllum animal, quod sanguinem habeat, sine corde esse posse? Quia ille rei nouitate percussus, cum Spurina diceret, timendum esse, ne consilium & vita deficeret: earum enim rerum vtrunque à corde proficisci: postero die caput in iecore non fuit: quæ quidem illi portendebantur à diis immortalibus, vt videret interitum, nō vt caueret. Cum igitur ex partes in extis nō reperiūtur, sine quibus victima illa viuere nequifset: intelligendum est, in ipso immolationis tempore eas partes, quæ absint, interiisse. Eademque efficit in auibus diuina mens: vt tum huc, tum illuc volent alitescum in hac, tum in illa parte se occultent: tum à dextra, tum à sinistra parte canant o scines. nam si omne animal, vt vult, ita vitur motu sui corporis, prono, obliquo, supino, membrāq; quò vult flectit, contorquet, porrigit, cōtrahit, eaque antè efficit pæne quàm cogitat: quanto id deo est facilius, cuius numini pārent omnia: idemque mittit & signa nobis eius generis, quæ per multa historia tradidit: quale scriptum illud videmus: si luna paullo ante solis ortum defecisset in signo Leonis, fore vt armis Darius, & Persæ ab Alexandro & Macedonibus prælio vincerentur, Dariusque moreretur: & si puella nata biceps esset, seditionem in populo fore, corruptelam & adulterium domi: & si mulier leonem peperisset visa esset, fore vt ab exteris gentibus vinceretur ea resp. in qua id contigisset. Eiusdem autem generis etiam illud est, quod scribit Herodotus: Cræsi filium, cum esset infans, locutum: quo ostento regnum patris, & domum funditus concidisse. Caput arsisse Ser. Tullio dormienti, quæ historia non prodidit? Vt igitur, qui se tradet ita quieti, præparato animo, tum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem accommodatis, certa & vera cernet in somnis: sic castus animus, purusque vigilantis, & ad astrorum, & ad auium, reliquorumque signorum, & ad extorum veritatem est paratior. Hoc nimirum est illud, quod de Socrate accepimus, quòdque ab ipso in libris Socraticorum sæpe dicitur, esse diuinum quiddam, quod dæmonium appellat, cui semper ipse paruērit, nunquam impellenti, sæpe reuocanti. & Socrates quidem (quo quem auctorem meliorem quærimus?) Xenophonti consulenti, sequeutūrne Cyrum, postea quàm expositus quæ sibi videbantur, Et nostrum quidem, inquit, humanum est consilium, sed de rebus & obsecris, & incertis ad Apollinem censeo referendum: ad quem etiam Athenienses publicè de maioribus rebus semper reuolunt. Scriptum est item, cum Critonis sui familiaris oeu-

lum alligatum vidisset, quæ suisse quid esset: cum autem ille respondisset, in agro ambulanti, ramulum adductum, ut remissus esset, in oculum recidisse: tum Socrates, non enim paruis mihi reuocanti, cum vterer, qua soleo, præ sagitione diuina. Idem etiam Socrates, cum apud Delium malè pugnarum esset Lachete prætor, fugeretur; cum ipso Lachete: ut ventum est in triuium, eadem, quæ ceteri, fugere noluit. quibus quærentibus cur non eadem via pergeret, detererit se à deo dixit. tum quidem ij, qui alia via fugerant, in hostiū equitatum inciderunt. Per multa collecta sunt ab Antipatro, quæ mirabiliter à Socrate diuinata sunt: quæ præmittam. tibi enim nota sunt, mihi ad commemorandum non necessaria. Illud tamen eius philosophi magnificum, ac pæne diuinum, quòd, cum impiis sententiis damnatus esset, æquissimo animo se dixit mori: neque enim domo egredienti, neque illud fuggestum, in quo causam dixerat, ascendenti signum sibi vllum, quod confuisset, à deo quasi mali alicuius impendentis datum. Equidem sic arbitror: etiam si multa fallant eos, qui aut arte, aut coniectura diuinare videantur, esse tamen diuinationem: homines autem, ut in ceteris artibus, sic in hac posse falli. Potest accidere, ut aliquod signum dubiè datum, pro certo sit acceptum: potest aliquod latuisse aut ipsum, aut quod esset illi contrarium. mihi autem ad hoc, de quo disputo, probandum satis est, non modò plura, sed pauciora diuinè præfensa & prædicta reperiri. Quinetiam hoc non dubitans dixerim: si vnum aliquid ita sit prædictum, præsentissimūque, ut, cum euenerit, ita cadat, ut prædictum sit, neque in eo quicquam casu & fortuitò factum esse appareat, esse certè diuinationem, idque esse omnibus confitendum. Quocirca primū mihi videtur, ut Posidonius facit, à deo, de quo satis dictum est, deinde à fato, deinde à natura vis omnis diuinandi, ratioque repetenda. Fieri igitur omnia fato, ratio cogit fateri. FATVM AVTEM id appello, quod Græci *εμπεδοκλειον*, id est ordinem, seriemque causarum, cum causa causæ nexa rem ex se gignat. Ea est ex omni æternitate fluens veritas sempiterna. quod cum ita sit, nihil est factum, quod non futurum fuerit: eodémque modo nihil est futurum, cuius non causas id ipsum efficiente natura contineat. Ex quo intelligitur, ut fatum sit non id, quod supersitiosè, sed id, quod physicè dicitur, causæ æternæ rerum, cur & ea, quæ præterierunt, facta sint, & quæ instant, fiant, & quæ sequuntur, futura sint. ita sit, ut obseruatione notari possit, quæ res quamque causam plerunque consequatur, etiam si non semper: nam id quidem difficile est affirmare: eadémque causas verisimile est rerum futurarum cerni ab iis, qui aut per furorem eas, aut in quiete videant. Præterea cum fato omnia fiant, id quod alio loco ostenditur: si quis modò talis possit esse, qui colligationem causarum omnium perspiciat animo, nihil eum profectò faller. qui enim teneat causas rerum futurarū: idem necesse est omnia teneat, quæ futura sint. quod cum facere nemo, nisi deus, possit, relinquendum est homini, ut signis quibusdam consequentia declarantibus, futura præsentiat. non enim illa, quæ futura sunt, subito existunt: sed est, quasi rudentis explicatio, sic traductio temporis nihil noui efficientis, & primum quidque replicantis. quod & ij vident, quibus naturalis diuinatio data est: & ij, quibus cursus rerum obseruando notatus est. qui etsi causas ipsas non cernunt, signa tamen causarum, & notas cernunt: ad quas adhibita memoria & diligentia, ex monumentis superiorum efficiunt ea diuinatio, quæ artificiosa dicitur, extorum, fulgurum, ostentorum, signorumque cælestium. Non est igitur ut mirandum sit, ea præsentiri à diuinantibus, quæ nūquam sint. sunt enim omnia, sed tempore absunt. Atque ut in feminibus vis inest earum rerum, quæ ex iis progignuntur: sic in causis cōditi sunt res futuræ, quas esse futuras aut concitata mens, aut soluta somno cernit, aut ratio, aut coniectura præsentit. atque ut ij, qui solis & lunæ, reliquorumque siderum ortus, obitus, motusque cognorunt, quo quidque tempore eorum futurum sit, multo antè prædicunt: sic qui cursum rerum, euentorumque consequentiam diuturnitate pertractata notauerunt: aut semper, aut, si id difficile est, plerunque: quòd si ne id quidem conceditur, nonnunquam certè, quid futurum sit, intelligunt. Atque hæc quidem, & quædam huiusmodi argumenta, cur sit diuinatio, ducuntur à fato. À natura au-

tem alia quædam ratio est : quæ docet, quanta sit animi vis seiuncta à corporis sensibus: quod maximè contingit aut dormientibus, aut mente permotis. Vt enim deorum animi sine oculis, sine auribus, sine lingua sentiunt inter se, quid quisque sentiat: ex quo fit, vt homines, etiam cum taciti optent aliquid, aut vocant, haud dubitent, quin dii illud exaudiant: sic animi hominum, cum aut somno soluti vacant corpore, aut mente permoti per se ipsi liberi incitati mouentur, cernunt ea, quæ permisti cum corpore animi videre non possunt. Atque hanc quidem rationem naturæ difficile est fortasse traducere ad id genus diuinationis, quod ex arte profectum dicimus: sed tamen id quoque rimatur quantum potest Posidonius, cum esse censet in natura signa quædam rerum futurarum. Etenim

10 Ceos accepimus ortum Caniculæ diligenter quotannis solere seruire, coniecturamque capere, vt scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futurus sit. nam si obscurior, quasi caliginosa, stella exstiterit, pingue & concretum esse cælum, vt eius aspiratio grauis & pestilens futura sit: sin illustris, & perlucida stella apparuerit, significari cælum esse tenue, purumque, & propterea salubre. Democritus autem censet sapienter instituisse veteres, vt hostiarum immolarum inspiceretur exta, quorum ex habitu atque colore tum

15 salubritatis, tum pestilentis signa percipi, nonnunquam etiam quæ sit vel sterilitas agrorum, vel fertilitas futura. Quæ si à natura profecta, observatio atque vsus agnouit: multa afferre potuit dies, quæ animaduertendo notarentur: vt ille Pacuuius, qui in Chryse phycus inducitur, minimè naturam rerum cognoscere videatur.

- 20 „ Nam istis, qui linguam avium intelligunt,
 „ Plurique ex alieno iccore sapiunt, quam ex suo,
 „ Magis audiendum, quam auscultandum censeo.
 Cur quæso? cum ipse paucis interpolitis versibus dicas satis luculentè:
 „ Quicquid est hoc, omnia animat, format, alit, auget, creat,
 25 „ Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater,
 „ Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro, atque eodem occidunt.
 Quid est igitur, cur, cum domus sit omnium vna, eaque communis, cumque animi hominum semper fuerint, futuriq; sint, cur ij, quid ex quoque eueniat, & quid quanque rem significet, perspicere non possint?
- 30 Hæc habui, inquit, de diuinatione quæ dicerem: nunc illa testabor, non me sortilegos, neque eos, qui quæstus causa hariolentur, ne psychomantia quidem, quibus Appius amicus tuus vti solebat, agnoscere. non habeo denique nauci Marsum augurem,
 „ Non vicinos haruspices, non de circo astrologos,
 „ Non Iliacos coniectores, non interpretes somnium:
 35 „ Non enim sunt hi aut arte diuini, aut scientia,
 „ Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli;
 „ Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat:
 „ Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam:
 „ Quibus diuitias pollicentur, ab iis drachmam ipsi petunt.
 40 „ De his diuitiis sibi deducant drachmam, reddant cetera.

Atque hæc quidem Ennius, qui paucis antè versibus esse deos censet, sed eos non curare opinatur quid agat humanum genus. Ego autem, qui & curare arbitror, & monere etiam, ac multa prædicere, leuitate, vanitate, malitia exclusa diuinationem probo. Quæ cum dixisset Quintus, præclarè tu quidem, inquam, paratus,

Desunt pauca quædam.

VÆRENTI mihi, multumque & diu cogitanti, quānam re possem prodesse quamplurimis, nequando intermitterem consulere reip. nulla maior occurrebat, quā si optimarum artium vias traderem meis ciuibus: quod compluribus iam libris me arbitror consecutum. nam & cohortati sumus, vt maximè potuimus, ad philosophiæ studium eo libro, qui est inscriptus Hortensius: &, quod genus philosophandi minimè arrogans, maximèque & constans, & elegans arbitraremur, quattuor Academicis libris ostendimus. Cūque fundamentum esset philosophiæ positum in finibus bonorum & malorum, perpurgatus est is locus à nobis quinque libris, vt, quid à quoque, & quid contra quēque philosophum diceretur, intelligi posset. totidem subsecuti libri Tusculanarum disputationum, res ad beatè viuendum maximè necessarias aperuerunt. primus enim est de contemnenda morte, secundus de tolerando dolore, de ægritudine leniendā tertius, quartus de reliquis animi perturbationibus, quintus eum locum complexus est, qui totā philosophiam maximè illustrat: docet enim, ad beatè viuendum virtutem se ipsa esse contentam. Quibus rebus editis, tres libri perfecti sunt de natura deorum, in quibus omnis eius loci quæstio continetur. quæ vt planè esset, cumulatèque perfecta, de diuinatione ingressi sumus his libris scribere, quibus, vt est in animo, de fato si adiungerimus, erit abundè satisfactum toti huic quæstioni. Atque his libris annumerandi sunt sex de rep. quos tunc scripsimus, cū gubernacula reip. tenebamus: magnus locus, philosophiæque proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus vberimè. nam quid ego de consolatione dicam: quæ mihi quidem ipsi sanè aliquantum medetur: ceteris item multum profuturam puto. Interiectus etiam est nuper is, quem ad nostrum Atticum de senectute misimus: in primisque, quoniam philosophia vir bonus efficitur, & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. cūque Aristoteles, itēque Theophrastus, excellentes viri cū subtilitate, tum copia, cum philosophia dicendi etiam præcepta coniunxerint, nostri quoque oratorij libri in eundem numerum referendi videntur. Ita tres erunt de Oratore, quartus, Brutus, quintus, Orator. Adhuc hæc erant: ad reliqua alacri tendebamus animo, sic parati, vt, nisi quæ causa grauior obstitisset, nullum philosophiæ locum esse pateremur, qui non Latinis litteris illustratus pateret. Quod enim munus reip. afferre maius, meliusque possumus, quā si docemus atque erudimus iuuentutem? his præsertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, vt omnium opibus refrenanda atque coercenda sit. Nec vero id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, vt omnes adolescentes se ad hæc studia conuertant: pauci vtinam, quorum tamen in rep. latè patere poterit industria, Equidem etiam ex iis fructum capio laboris mei, qui iam ætate prouecti in nostris libris acquiescunt: quorum studio legendi meum scribendi studium vehementius in dies incitatur: quos quidem plureis, quā rebar, esse cognoui. Magnificum illud etiam, Romanisque hominibus gloriosum, vt Græcis de philosophia litteris non egeant: quod assequar profectò, si instituta perfecero. Ac mihi quidem explicandæ philosophiæ causam attulit grauis casus ciuitatis, cū in armis ciuilibus nec tueri meo more temp. nec nihil agere poteram, nec, quid potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperiebam. Dabunt igitur mihi veniam mei ciues, vel gratiam potius habebunt, quod, cū esset in vnus potestate resp. neque ego me abdidi, neque deserui, neque affixi: neque ita gessi, quasi homini, aut temporibus iratus: neque ita porro aut adularus, aut admiratus fortunam sum alterius, vt me meæ pœniteret. id enim ipsum à Platone, philosophiæque didiceram, naturalis esse cōuersiones quasdam rerum publicarum, vt ex tum à principibus tenerentur, tum à populis, aliquando à singulis, quod cū accidisset nostræ reip.

tum pristinis orbat muneribus hæc studia renouare cœpimus, vt & animus molestiis hæc potissimum releuaretur, & prodessemus ciuibz nostris qua re cunque possemus. In libris enim sententiam dicebamus, contionabamur, philosophiam nobis pro reip. procuratore substitutam putabamus. Nunc, quoniam de rep. consuli cœpti sumus, tribuenda est opera reip. vel omnis potius in ea cogitatio & cura ponenda: tantum huic studio relinquendum, quantum vacabit à publico officio & munere. Sed hæc alijs pluribus: nunc ad institutam disputationem reuertamur. Nam cum de diuinatione Q. frater ea differuisset, quæ superiore libro scripta sunt, satisque ambulatorum videretur, tum in bibliotheca, quæ in Lyceo est, assedimus. Atque ego, Accuratè tu quidem, inquam, 10 Quinte, & Stoicè Stoicorum sententiam defendisti: quòdque me maximè delectat, plurimis nostris exemplis vsus es, & iis quidem claris & illustribus. Dicendum est mihi igitur ad ea, quæ sunt à te dicta: sed ita, nihil vt affirmem, quæram omnia, dubitans plerumque, & mihi ipse diffidens. si enim aliquid certi haberem, quod dicerem: ego ipse diuinarem, qui esse diuinationem nego. Etenim me mouet illud, quod in primis Carneades 15 quærare solebat, quærimnam rerum diuinatio esset: earumne, quæ sensibus perciperentur: aut eas quidem cernimus, audimus, gustamus, olfacimus, tangimus. Numquid ergo in iis rebus est, quod prouisione, aut permotione mentis magis, quàm natura ipsa sentiamus? aut nescio qui ille diuinus, si oculis captus sit, vt Tirefias fuit, possit, quæ alba sint, 20 quæ nigra, dicere: aut, si surdus sit, varietates vocum, aut modos noscere: ad nullam igitur quæ arte tractatur, diuinatione opus est. Etenim ad ægros, nò vates, aut hariolos, sed medicos solemus adducere. nec verò, qui tibiis, aut fidibus vtī volunt, ab haruspiciibus accipiunt earum tractationem, sed à musicis. Eadem in litteris ratio est, reliquisque rebus, quarum est disciplina. num censeres eos, qui diuinare dicuntur, posse respondere, sol ma- 25 iorine, quàm terra sit: an tantus, quantus videatur? lunæque suo lumine, an solis vtriusque sol, luna quem motum habebant? quem quinque stellæ, quæ errare dicuntur? nec hæc, qui diuini habentur, profitentur se esse dicturos: nec eorum, quæ in geometria describuntur, quæ vera, quæ falsa sint. sunt enim ea mathematicorum, non hariolorum. De illis verò rebus, quæ in philosophia versantur, numquid est, quod quisquam diuinorum 30 aut respondere soleat, aut consuli, quid bonum sit, quid malum, quid neutrum? sunt enim hæc propria philosophorum. Quid de officio? num quis haruspiciem consuluit, quemadmodum sit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis viuendum? quemadmodum vtendum pecunia? quemadmodum honore? quemadmodum imperio? ad sapientis hæc, non ad diuinos referri solent. Quid, quæ à Physicis, aut dialecticis tractantur, 35 num quis eorum diuinare potest, vnusne mundus sit, an plures? quæ sint initia rerum, ex quibus nascuntur omnia? physicorum est ista prudentia. Quomodo autem mentientem, quem *ψευδόμενος* vocat, dissoluas, aut quemadmodum sortiti resistas: quem, si necesse sit, Latino verbo liceat acerualem appellare: sed nihil opus est: vt enim ipsa philosophia & multa verba Græcorum, sic sortites satis Latino sermone tritus est: ergo hæc quoque dialectici dicent, non diuini. Quid? cum quæritur qui sit optimus reip. status, quæ leges, qui mores aut viles, aut inutiles, haruspiciēs ex Etruria arcescentur, an principes statuent, & delecti viri, periti rerum ciuiliū? Quòd si nec earum rerum, quæ subiectæ sensibus sunt, vlla diuinatio est: nec earum, quæ artibus continentur: nec earum, quæ in philosophia differuntur: nec earum, quæ in rep. versantur: quarum rerum sit, nihil prorsus intelligo. 40 nam aut omnium debet esse, aut aliqua ei materia danda est, in qua versari possit. sed nec omnium diuinatio est, vt ratio docuit: nec locus, nec materia inuenitur, cui diuinationem præficere possimus. vide igitur, ne nulla sit diuinatio. est quidem Græcus in hanc 45 sententiam versus,

Bene qui coniciet, vatem hunc perhibeto optimum.

Num igitur, aut quæ tempestas impendat, vates melius coniciet, quàm gubernator:

aut morbi naturam acutius, quàm medicus: aut belli administrationem prudentius, quàm imperator, coniectura assequetur: Sed animaduerti Quinte, te cautè, & ab iis coniecturis, quæ haberent artem atque prudentiam, & ab iis rebus, quæ sensibus aut artificii perciperentur, abducere diuinationem, eamque ita definire: Diuinationem esse earum rerum prædictionem & præfensionem, quæ essent fortuitæ. Primum eodem reuolueris. nam & medici & gubernatoris & imperatoris præfensio est rerum fortuitarum. num igitur aut haruspex, aut augur, aut vates quis, aut somnians melius coniecerit, aut ex morbo euasurum ægrotum, aut ex periculo nauem, aut ex insidiis exercitum, quàm medicus, quàm gubernator, quàm imperator? Atqui ne illa quidem diuinantis esse dicebas, ventos, aut imbreis impendentes quibusdam præsentire signis: in quo nostra quædam Araræa memoriter à te pronuntiata sunt: etsi hæc ipsa fortuita sunt. plerunque enim, non semper eueniunt. Quæ est igitur, aut ubi versatur fortuitarum rerum præfensio, quam diuinationem vocas? Quæ enim præsentiri aut arte, aut ratione, aut vsu, aut coniectura possunt, ea non diuinis tribuenda putas, sed peritis. Ita relinquitur, vt ea fortuita diuinari possint, quæ nulla nec arte, nec sapientia provideri possunt: vt si quis M. Marcellum illum, qui ter consul fuit, multis annis antè dixisset naufragio esse periturum, diuinasset perfectò, nulla enim arte alia, nec sapientia id scire potuisset. Talium ergo rerum, quæ in fortuna posite sunt, præfensio, diuinatio est. Potestne igitur earum rerum, quæ nihil habent rationis, quare futuræ sint, vlla esse præfensio? Quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid eventus, nisi cum sic aliquid cecidit, sic euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere atque euenire potuerit? Quo modo ergo id, quod temere fit, cæco casu, & volubilitate fortunæ, præsentiri & prædici potest? medicus morbum ingrauescentem ratione providet, insidias imperator, tempestates gubernator: tamen hi ipsi sæpe falluntur, qui nihil sine certa ratione opinantur: vt agricola cum florem oleæ vider, bacam quoque se visurum putat: non sine ratione ille quidem, sed nonnunquam tamen fallitur. Quòd si falluntur ij, qui nihil sine aliqua probabili coniectura ac ratione dicunt, quid existimandum est de coniectura eorum, qui extis, aut auiibus, aut ostentis, aut oraculis, aut somniis futura præsentunt: nondum dico, quàm hæc signa nulla sint, si sum iecoris, corui cantus, volatus aquilæ, stellæ traiectio, voces furentium, sortes, somnia: de quibus singulis dicam suo loco, nunc de vniuersis. Qui potest prævideri, quicquam futurum esse, quod neque causam habet vllam, neque notam cur futurum sit? solis defectiones, itemque lunæ prædicuntur in multos annos ab iis, qui siderum cursus, & motus numeris persequuntur. ea enim prædicunt, quæ naturæ necessitas perfectura est. Vident ex constantissimo motu lunæ, quando illa è regione solis facta incurrat in vmbra terræ, quæ est meta noctis, vt eam obscurari necesse sit: quandoque eadem luna subiecta soli, atque opposita nostris oculis eius lumen obscurat: quo in signo quæque errantium stellarum, quòque tempore futura sit: qui exortus quoque die signi alicuius, aut qui occasus futurus sit. Hæc qui antè dicunt, quam rationem sequantur, vides: qui thesaurum inuentum iri, aut hereditatem venturam dicunt, quid sequuntur? aut in qua rerum natura inest, id futurum: quòd si ea, quæ sunt eiusdem generis, habent aliquam talem necessitatem: quid est tandem, quod casu fieri, aut forte fortuna putemus? nihil enim est tam contrarium rationi & constantiæ, quàm fortuna: vt mihi ne in deum quidem cadere videatur, vt sciat quid casu & fortuito futurum sit, si enim scit, certè illud eueniet. si certè eueniet, nulla fortuna est. est autem fortuna: rerù igitur fortuitarum nulla est præfensio, aut si negas esse fortunam, & omnia, quæ fiunt, quæque futura sunt, ex omni æternitate definita dicis esse fataliter: muta definitionem diuinationis, quam dicebas præfensionem esse rerum fortuitarum. Si enim nihil fieri potest, nihil accidere, nihil euenire, nisi quod ab omni æternitate certum fuerit esse futurum: ratio tempore: quæ potest esse fortuna? qua sublata, qui locus est diuinationi, quæ à te fortuitarum rerum est dicta præfensio? Quanquam dicebas, omnia, quæ fierent, futurae essent, fato contineri. Anile sanè, & plenum superstitionis fati nomen ipsum. sed ta-

men apud Stoicos de isto fato multa dicuntur. de quo aliàs: nunc quod necesse est. Si omnia fato: quid mihi diuinatio prodest? quod enim is, qui diuinat, prædicit, id verò futurum est: ut ne illud quidem sciam quale sit, quòd Deiotarum familiarem nostrum ex itinere aquila reuocauit: qui nisi reuertisset, in eo conclauis ei cubandū fuisset, quod proxima nocte corruit. Ruina igitur oppressus esset. At id neque si fatum fuerat, effugisset: neque, si non fuerat, in eum casum incidisset. Quid ergo adiuuat diuinatio: aut quid est, quod me moueat aut fortes, aut exta, aut vlla prædictio: si enim fatum fuit, classeis populi Ro. bello Punico primo alteram naufragio, alteram à Pœnis depressam interire: etiā si tripudium solistimum pulli fecissent, L. Iunio & P. Clodio consulibus, classes tamen interissent. sin, cum auspiciis obtemperatum esset, interituræ classes non fuerint, non interierunt fato. vultis autem omnia fato: nulla igitur est diuinatio. Quod si fatum fuit, bello Punico secundo exercitum populi Ro. ad lacum Trasimenum interire: num id mutari potuit, si Flaminius consul iis signis, iisque auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, paruisset: certe potuit. aut igitur non fato interiiit exercitus: mutari enim fata non possunt: aut, si fato, quod certè vobis ita dicendum est: etiā si obtemperasset auspiciis, idè euenturum fuisset. vbi est igitur diuinatio ista Stoicorum? quæ si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, ut cautes simus. quoquo enim modo nos gesserimus, si tamen illud, quod futurum est. sin autem id potest flecti, nullum est fatum: ita ne diuinatio quidem, quoniam ea rerum futurarum est. nihil autem est pro certo futurum, quod potest aliqua procuracione accidere ne fiat. Atque ego ne vilem quidem arbitror esse nobis futurarum rerum scientiam. Quæ enim vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset quos euentus feneceuris esset habiturus: abeamus à fabulis: propiora videamus. Clarissimorum hominum nostræ ciuitatis grauissimos exitus in Consolatione collegimus. Quid igitur? ut omitamus superiores, M. ne Crasso putas vile fuisse, tum, cum maximis opibus, fortissimeque florebat, scire, sibi interfecto Publio filio, exercitūque deletum, trās Euphratem cum ignominia & dedecore esse pereundum? An Cn. Pompeium censet tribus se consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria, lætaturum fuisse, si scisset se in solitudine Ægyptiorum trucidatum iri amisso exercitu: post mortem verò ea consecuturum, quæ sine lacrymis non possumus dicere? Quid verò Cæsarem putamus? si diuinasset fore, ut in eo senatu, quem maiore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeiana, ante ipsius Pompeij simulacrum, tot centurionibus suis inspectantibus, à nobilissimis ciuibz, partim etiam à se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita iaceret, ut ad eius corpus non modò amicorum, sed ne seruorū quidem quisquam accederet: quo cruciatu animi vitam acturum fuisse: Certè igitur ignoratio futurorum malorū vilior est, quàm scientia. nam illud quidem dici, præsertim à Stoicis, nullo modo potest: non isset ad arma Pompeius, nō transisset Crassus Euphratem, non suscepisset bellum ciuile Cæsar. non igitur fataleis exitus habuerunt. vultis autem euenire omnia fato: nihil ergo profuisset illis diuinare: atque etiam omnem fructum vitæ superioris perdidissent. quid enim posset iis esse latum exitus suos cogitantibus? ita, quoquò se vterint Stoici, iaceat necesse est omnis eorum sollertia. Si enim id, quod euenturum est, vel hoc, vel illo modo potest euenire: fortuna valet plurimum. quæ autem fortuita sunt, certa esse non possunt. sin autem certum est, quid quaque de re, quoque tempore futurum sit: quid est, quod me adiuuent haruspices, cum res tristissimas portendi dixerint? Addunt ad extremum, omnia leuius casura rebus diuinis procuratis. sed hoc eadem ratione refellitur. si enim nihil sit extra fatum, nihil leuari re diuina potest. Hoc sentit Homerus, cum querentem Iouem inducit, quòd Sarpedonem filium à morte contra fatum eripere non posset. hoc idem significat Græcus ille in eam sententiam versus: „ Quod fore paratum est, id summum exsuperat Iouem. „ Totum omnino fatum etiam Atellanio versu iure mihi esse irritum videtur. Sed in rebus tam seueris non est iocandi locus. concludantur ergo ratio. Si enim præuideri nihil potest futurum esse eorum, quæ casu fiunt, quia esse certa non possunt: diuinatio nulla est.

fin autem iccirco possunt prouideri, quia certa sunt, & fatalia: rursus diuinationo nulla est: cam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas. Sed hæc fuerit nobis tanquam leuis armaturæ prima orationis excursio: nunc comminus agamus. experiamur itaque, si possumus, cornua commouere disputationis tuæ. Duo enim genera diuinandi esse dicebas: vnum artificiosum, alterum naturale: artificiosum constare partim ex coniectura, partim ex obseruatione diuturna: naturale, quod animus arriperet, aut exciperet extrinsecus ex diuinitate, vnde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiosæ diuinationis illa ferè genera ponebas, extispicum, eorumque, qui ex fulguribus, ostentisque prædicerent, tum augurum, eorumque, qui signis, aut ominibus vterentur: omnèque genus coniecturale in hoc ferè genere ponebas. Illud autem naturale aut cõcitatione mētis edi, & quasi fundi videbatur, aut animo per somnum sensibus & curis vacuo præuideri. Duxisti autem diuinationem omnem à tribus rebus, à deo, à fato, à natura. Sed tamen cum explicare nihil posses, pugnasti commentitiorum exemplorum mirifica copia. de quo primò hoc libet dicere. Hoc ego philosophi non esse arbitror, testibus vii: qui aut casu veri, aut malitia falsi, fictique esse possunt. Argumentis & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non euentis, iis præsertim, quibus mihi liceat non credere. Vt ordiar ab haruspicina, quam ego reip. causa, communisque religionis coleandam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti. Inspiciamus, si placet, exta primùm. persuaderi igitur cuiquam potest, ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab haruspicibus obseruatione diuturna? At quàm diuturna ista fuit: aut quàm longinquo tempore obseruari potuit, aut quo modo est collatum inter ipsos, quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset: quod fissum, periculum: quod, commodum aliquod ostenderet? An hæc inter se haruspices Etrusci, Elij, Ægyptij, Pœni contulerunt: at id, præterquàm quòd fieri non potuit, ne fingi quidem potest. alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse vnam omnium disciplinam. & certè, si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura: necesse est, eam cum rerum natura esse coniunctam, aut conformari quodammodo numini decorum. Atquæ diuinationo cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnis parteis, motisque diffusa, quid habere potest commune? non dicam gallinaceum fel (sunt enim, qui vel argutissima hæc exta esse dicant) sed tauri opimi iecur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare possit quid futurum sit? Democritus tamen non inscitè nugatur, vt phycus: quo genere nihil arrogantius,

Quod est ante pedes, nemo spectat: cæli scrutantur plagas. Verùm is tamen habitu extorum, & colore declarari censet, hæc duntaxat, pabuli genus, & earum rerum, quas terra procreet, vel vbertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam extis significari putat. O mortalem beatum: cui certò scio ludum nunquam defuisse. huncine hominem tantis delectatum esse nugis, vt non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se, colorémque conuerterent? sed si eadem hora aliæ pecudis iecur nitidum atque plenum est, aliæ horridum & exile: quid est, quod declarari possit habitu extorum, & colore? an hoc eiusdem modi est, quale Pherecydèum illud, quod est à te dictum? qui cum aquam vidisset ex puteo haustam, terræ motum dixit futurum. parum, credo, impudenter, quòd, cum factus esset motus, dicere audent quæ vis id effecerit. etiàmne futurum esse aquæ iugis colore præsentunt? Multa istiusmodi dicuntur in scholis: sed credere omnia videri ne non sit necesse. Verùm sint sanè ista Democritea vera, quando ea nos extis exquisiuimus, aut quando aliquid eiusmodi ab haruspice inspectis extis audiuius? ab aqua, aut ab igni pericula monent: tum hereditates, tum damna denuntiant: fissum familiare & vitale tractant: caput iccoris ex omni parte diligentissimè considerant: si verò id non est inuentum, nihil putant accidere potuisse tristius: hæc obseruari certè non potuerunt, vt suprà docui. Sunt igitur artis inuenta, non vetustatis, si est ars vlla rerù incognitarum.

Cum

Cum rerum autem natura quam cognationem habent: quæ ut vno consensu iuncta sit & cõtinens, quod video phisicis placuisse, eisque maximè, qui omne, quod esset, vnum esse dixerunt: quid habere mundus potest cù thesauri inuentione coniunctum? Si enim extis pecuniæ mihi amplificatio ostenditur, idque sit natura: primùm exta sunt coniuncta mundo, deinde meum lucrum natura rerum continetur. Nõne pudet phisicos hæc dicere? ut enim iam sit aliqua in natura rerum cognatio, quã esse concedo: multa enim Stoici colligunt: nam & musculorum iccuscula bruma dicuntur augeri, & pulgium aridum florescere ipso brumali die, & inflatas rumpi vesiculas, & semina malorum, quæ in his mediis inclusa sint, in contrarias partes se vertere: iam nervos in fidibus aliis pulsus resonare alios: ostreisque & conchylis omnibus contingere, ut cum luna crescant pariter, pariterque decrescant, arboresque ut hiemali tempore, cum luna simul senescentes, quia tum exsiccatae sint, tempestiue cædi putentur: quid de fretis, aut de marinis æstibus plura dicam? quorum accessus & recessus lunæ motu gubernantur. sexcenta licet eiusmodi proferri, ut distantium rerum cognatio naturalis appareat. demus hoc. nihil enim huic disputationi 15 aduersatur. num etiam, si fissum cuiusdammodi fuerit in iccore, lucrum ostenditur? quæ ex cogitatione naturæ, & quasi concentu atque cõsensu, quam *συμπληρωσις* Græci appellant, conuenire potest aut fissum iccoris cum lucello meo, aut meus quæsticulus cum cælo, terra, rerumque natura: concedam hoc ipsum, si vis: etsi magnam iacturam causæ fecero, si vllam esse conuenientiam naturæ cum extis concessero: sed tamen eo concessio, quæ euē-

nit, ut is, qui impetrare velit, conuenientem hostiam rebus suis immolet: hoc erat, quod ego non rebar posse dissolui. At quàm festiue dissoluitur! Pudet me nõ tui quidem, cuius etiam memoriam admiror: sed Chrysippi, Antipatri, Posidonij, qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum à te, ad hostiam deligendam, duce me esse vim quandam sentientem atque diuinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud verò multo etiam melius, quod & à te 25 usurpatum est, & dicitur ab illis: cum immolare quispiam velit, cum fieri extorum mutationem, ut aut absit aliquid, aut super sit: deorum enim numini prætere omnia. Hæc, mihi iam crede, ne anicula quidem existimant. An censet, eundem vitulum si alius delegerit, sine capite icur inuenturum: si alius, cum capite: hæc decessio capitis, aut accessio, subitõne fieri potest, ut se exta ad immolatis fortunam accommodent? Non perspicitis aleam 30 quandam inesse hostiis deligendis, præsertim cum res ipsa doceat? cum enim tristissima exta sine capite fuerunt, quibus nihil videtur esse diutius: proxima hostia litatur sæpe pulcherrimè. vbi igitur illæ minæ superiorum extorum: aut quæ tam subita facta est deorum tanta placatio? Sed assers, in tauri opimi extis immolante Cæsare cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, ut sine corde victima illa viueret, iudicandum esse tum interiusse 35 cor, cum immolaretur. quid sit, ut alterum intelligas, sine corde non potuisse bouem viuere: alterum non videas, cor subito non potuisse nescio quò auolare: ego enim possum vel nescire, quæ vis sit cordis ad viuendum: vel suspicari contactum aliquo morbo bouis exile, & exiguum, & victum cor, & dissimile cordis fuisse. Tu verò quid habes, quare putes, si paullo ante cor fuerit in tauro opimo, subito id in ipsa immolatione interissee? an, quod 40 aspexerit vestitu purpureo exordem Cæsarem, ipse corde priuatus est? Urbem philosophiæ, mihi crede, prodiit, dum castella defenditis. nam dum haruspici nam verã esse vultis, physiologiam totam perueritis. Caput est in iccore, cor in extis: iam abscedet, simul ac molam & vinum inperferis. Deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo 45 omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat. quis hoc phisicus dixit vnquam? haruspices dicunt. his igitur, quàm phisicis, potius credendum existimas? Quid, cum pluribus diis immolatur, quã tandem euēnit, ut litetur aliis, aliis non litetur: quæ autem inconstantia deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis: aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? quid est tam per-

50 spicuum, quàm, cum fortuito hostiæ adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique ob-

tigerit hostia? At enim id ipsum habet aliquid diuini, quæ cuique hostia obringat, tanquam in fortibus, quæ cui ducatur. Mox de fortibus, quanquam tu quidem non hostiarum casum confirmas sortium similitudine, sed infirmas sorteis collatione hostiarum. An, cum in *Æquimelium* misimus qui afferat agnum, quem immolemus, is mihi agnus affertur, qui habet extra rebus accommodata, & ad eum agnum non casu, sed duce deo seruus deducitur: nam si casum in eo quoque dicis esse, quasi sortem quædam cum deorum voluntate coniunctam: doleo tantam Stoicos nostros Epicureis irridendi sui facultatem dedisse. nō enim ignoras, quā ista derideant, & quidem illi facilius facere possunt, deos enim ipsos iocandi causa induxit Epicurus perlucidos, & perflabileis, & habitanteis, tanquam inter duos lucos, sic inter duos mundos propter metum ruinarum: eosque habere putat eadem membra, quæ nos, nec vllum vsum habere membrorum. Ergo is circuitione quadam deos tollens, rectè non dubitat diuinationem tollere. Sed non, ut hic sibi constat, item Stoici. illius enim deus nihil habens nec sui, nec alieni negotij, non potest hominibus diuinationem impertire. vester autem deus potest non impertire, ut nihilo minus mundum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos indutis in eas captiones, quas nunquam explicitis: ita enim, cum magis properant, concludere solent: Si dii sunt, est diuinatione. sunt autem dii: est ergo diuinatione. multo est probabilius: Non est autem diuinatione, non sunt ergo dii. Vide, quā temere committant, ut, si nulla sit diuinatione, nulli sint dii. diuinatione enim perspicuè tollitur: deos esse, retinendum est. Atque hac extispicium diuinatione sublata, omnis haruspicina sublata est, ostenta enim sequuntur, & fulgura. valet autem in fulguribus obseruatio diuturna: in ostentis, ratio, plerunque coniectura adhibetur. Quid est igitur, quod obseruatum sit in fulgure: cælum in xvi partibus diuiserunt Etrusci. facile id quidem fuit, quatuor, quas nos habemus, duplicare, post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset. Primum id quid interest? deinde quid significat? Nonne perspicuum est, ex prima admiratione, homines, quod tonitrua, iactūsque fulminum extimuisent, credidisse ea efficere rerum omnium prepotētem Iouem? Itaque in nostris cōmentariis scriptum habemus, Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas esse. hoc fortasse reip. causa constitutum est. Comitiorum enim non habendorum causas esse voluerunt. Itaque comitiorum solum vitium est fulmen: quod idem omnibus rebus optimum auspiciū habemus, si sinistrum fuerit. Sed de auspiciis alio loco: nūc de fulguribus. Quid igitur minus à physicis dici debet, quā quicquam certi significari rebus incertis? Non enim te puto esse eum, qui Ioui fulmen fabricatos esse Cyclopes in *Ætna* putes. nam esset mirabile, quo modo Iupiter toties iaceret, cum vnum haberet. Nec verò fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cauendum, moneret. placet enim Stoicis, eos anhelitus terræ, qui frigidī sint, cum fluere cœperint, ventos esse: cum autem se in nubem induerint, eiusque tenuissimam quanque partem cœperint diuidere, atque disrumpere, idque crebrius facere, & vehementius: tum & fulgura & tonitrua existere: si autem nubium confictu ardor expressus semiserit, id esse fulmen. Quod igitur vi naturæ, nulla constantia, nullo rato tempore videmus effici, ex eo significatio nem rerum consequentium quærimus? scilicet, si ista Iupiter significaret, tam multa frustra fulmina emitteret. Quid enim proficit, cum in medium mare fulmen iacit? quid, cum in altissimos montes: quod plerunque sit: quid, cum in desertis solitudines? quid, cum in earum gentium oras, in quibus hac ne obseruantur quidem? At inuentum est caput in Tiberi, quasi ego artem aliquam istorum esse negem. diuinationem nego. cæli enim distributio, quam antè dixi, & certarum rerum notatio docet unde fulmen venerit, quod concesserit: quid significet autem, nulla ratio docet. Sed vrge me meis versibus:

„ Nam pater alkitonans stellanti nixus Olympo,
 „ Ipse suos quondam tumulos ac templa petiuit,
 „ Et Capitolinis iniecit sedibus igneis.

Tum statua Natæ, tum simulacra deorum, Romulûsque & Remus cum altrice bello vi
 fulminis icti concenterunt, deque his rebus haruspicum exiuerunt responsa verissima.
 Mirabile autem illud, quod eo ipso tempore, quo fieret indicium coniurationis in sena-
 tu, signum Iouis biennio post, quàm erat locatum, in Capitolio collocabatur. Tu igitur
 animum induces (fieri enim tecum agebas) causam istam & contra facta tua, & contra
 scripta defendere: frater es. eò vereor. Verùm quid tibi hîc tandem nocet? résine, quæ talis
 est: an ego, qui verum explicari volo? Itaque nihil contrà dico: à te rationem totius haru-
 spicinæ peto. Sed te mirificam in latebram coniecisti. Quod enim intelligeres fore vi pre-
 merem te, cum ex te causam vniuscuiusque diuinationis exquirerem: multa verba fecisti.
 te, cum res videres, rationem, causamque non quærere: quid fieret, non cur fieret, ad rem
 pertinere: quasi ego aut fieri concederem: aut esset philosophi, causam, cur quidque fie-
 ret, non quærere: & eo quidem loco & prognostica nostra pronuntiabas, & genera her-
 barum, scammonæ, aristolochiæque radicem: quarum causam ignorares, vim & effe-
 ctum videres. Dissimile totum. nam & prognosticorum causas persecuti sunt & Boethius
 1) Stoiceus, qui est à te nominatus, & noster etiam Posidonius. Et si causæ non reperiuntur
 istarum rerum, res tamen ipsæ observari, animaduerti que possunt. Natæ verò statua, aut
 æra legum de cælo tacta quid habent obseruatum ac vetustum? Pinarij Natæ nobiles: à
 nobilitate igitur periculum. hoc tamen callidè Iupiter cogitauit. Romulus lactens ful-
 mine ictus. vrbi igitur periculum ostenditur, ei, quam ille condidit. quàm scitè per no-
 2) tas nos certiores facit Iupiter? At eodem tempore signum Iouis collocabatur, quo coniu-
 ratio indicabatur. Et tu scilicet maius numine deorum id factum, quàm casu arbitrari: &
 redemptor, qui columnam illam de Corra & de Torquato conduxerat faciendam, non in-
 certia, aut inopia tardior fuit, sed à diis immortalibus ad istam horam seruatus est? Non
 equidem planè despero ista esse vera, sed nescio, & discere à te volo. nam cum mihi quæ-
 3) dam casu viderentur sic euenire, vt prædicta essent à diuinantibus: dixisti multa de casu:
 vt, Venerium iaci posse casu, quattuor talis iactis: quadringentis, centum Venerios non
 posse casu consistere. primum nescio, cur non possint: sed non pugno. abundas enim si-
 milibus. habes & aspersioem pigmentorum, & rostrum suis, & alia permulta. Idem Car-
 neadem fingere dicis de capite Panisæi. quasi non potuerit id euenire casu, & nō in omni
 4) marmore necesse sit inesse vel Praxitelia capita. illa enim ipsa efficiuntur detractio: nec
 quicquam illuc affertur à Praxitele: sed cum multa sunt detracta, & ad lineamenta oris
 peruentum est, tum intelligas, illud, quod iam expolitum sit, intus fuisse. potest igitur ta-
 le aliquid etiam sua sponte in lapidinis Chiorum exitisse. Sed sit hoc fictum. quid: in
 5) nubibus nunquam animaduertisti leonis formam, aut hippocentauri? potest igitur, quod
 modo negabas, veritatem casus imitari. Sed quoniam de extis & fulguribus satis est dispu-
 tatum, ostenta restant, vt tota haruspicina sit pertractata. Mulæ partus prolatus est à te: res
 6) mirabilis, propterea quia non sæpe fit: sed si fieri non potuisset, facta non esset. Atque hoc
 contra omnia ostenta valeat, nunquam, quod fieri non potuerit, esse factum: sin potuerit,
 non esse mirandum. causarum enim ignoratio in re noua mirationem facit: eadem igno-
 7) ratio si in rebus vilitatis est, non miramur. nam qui mulam peperit, miratur, is, quo mo-
 do equa pariat, aut omnino quæ natura partum animantis faciat, igit orat: sed, quod cre-
 bro videt, non miratur, etiam si, cur fiat, nescit: quod autem non vidit, id si euenierit, osten-
 tum esse censet. vrūm igitur, cum concepit mulam, an cum peperit, ostentum est? cōceptio
 cōtra naturam est fortasse, sed partus propè necessarius. Sed quid plura? ortum videamus
 8) haruspicinæ: sic facillimè, quid habeat auctoritatis, iudicabimus. Tages quidā dicitur in
 agro Tarquinienfi, cum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, exiitisse repentè, &
 cum affatus esse, qui arabat. is autem Tages, vt in libris est Etruscorum, puerili specie dici-
 tur visus, sed senili fuisse prudentia. eius aspectu cum obstupuiisset bubulcus, clamor em-
 que maiorem cum admiratione edidisset, concursum esse factum, totamque breui tempo-
 9) re in eum locum Etruriam conuenissem: tum illum plura locutum multis audientibus, qui

omnia eius verba exceperint, litterisq; mandauerint: omnem autem orationem fuisse
Fin. in ms. quare
 eam, qua haruspiciarum disciplina contineretur: eam postea creuisse rebus novis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc accepimus ab ipsis: hæc scripta conseruant: hunc fontem habent disciplinarum. num ergo opus est ad hæc refellenda Carneade: num Epicuro? Estne quisquam ita desipiens, qui credat exaratum esse, deum dicam, an hominem? si deum, cur se contra naturam in terram abdiderit, ut patefactus aratro lucem aspiceret: quid? idem non poterat deus hominibus disciplinam superiore ex loco tradere: si autem homo ille Tages fuit, quoniam modo potuit terra oppressus vivere: unde porro illa potuit, quæ docebat alios, ipse didicisse: sed ego insipientior, quam illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem. Vetus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat, quod non rideret haruspex, haruspicem cum vidisset. Quora enim quæque res evenit prædicta ab istis: aut, si evenit quippiam, quid afferri potest, cur non casu id eueniret? Rex Prusias, cum Annibali apud eum exulanti pugnare placeret, negabat se audere, quod exta prohiberent. an tu, inquit, caruncula vitulinæ maruiss, quàm imperatori veteri credere? Quid: ipse Cæsar, cum à summo haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, nonne transmisit? quod ni fecisset, vnum in locum omnes aduersariorum copiarum conuenissent. Quid ergo haruspicum responsa commemorem (possum equidem innumerabilia) quæ aut nullos habuerunt exitus, aut contrarios? Hoc civili bello, dii immortales, quàm multa luserunt: quæ nobis in Græciam Roma responsa haruspicum missa sunt: quæ dicta Pompeio: etenim ille admodum extis & ostentis mouebatur. Non lubet commemorare, nec verò necesse est, tibi præsertim, qui interfuisti: vides tamen omnia ferè contra, ac dicta sint, euenisse. Sed hæc hæc tenus: nunc ad ostenta veniamus. Multa me consule à me ipso scripta recitasti: multa ante Mariscum bellum à Sisenna collecta attulisti: multa ante Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctris à Callisthene commemorata dixisti. De quibus dicam equidem singulis, quoad utile videbitur: sed dicendum etiam est de vniuersis. Quæ est enim ista à diis profecta significatio, & quasi denuntiatio calamitatum? quæ autem volunt dii immortales significare, primum quæ sine interpretibus non possumus intelligere: deinde ea, quæ cauere nequeamus? At hoc ne homines quidem probi faciunt, ut amicis impendenteis calamitates prædicant, quas illi effugere nullo modo possint: ut medici, quanquam sæpe intelligunt, tamen nunquam ægris dicunt illo morbo eos esse morituros. omnis enim prædictio mali tum probatur, cum ad prædictionem cautio adiungitur. Quid igitur aut ostenta, aut eorum interpretes vel Lacedæmonios olim, vel nuper nostros adiuuerunt? quæ si signa deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset euenturum: aut aperte declarari oportebat, aut ne occultè quidem, si ea sciri nolebant. Iam verò coniectura omnis, in qua nititur diuination, ingeniis hominum in multas ac diuersas, aut etiam contrarias partes sæpe deducitur. ut enim in causis iudicialibus alia est coniectura, accusatoris, alia defensoris, & tamen vtriusque credibilis: sic in omnibus iis rebus, quæ coniectura inuestigari solent, anceps reperitur oratio. Quas autem rerum natura, tum casus affert, in quibus nonnunquam etiam errorem creat similitudo: magna stultitia est earum rerum deos facere effectores, causas rerum non querere. Tu vates Bæotios credis Lebadiæ vidisse ex gallorum gallinaceorum cantu victoriam esse Thebanorum, quia galli victi silere solent, canere victores. Hoc igitur per gallinas Iupiter tantæ ciuitati signum dabat: an illæ aues, nisi cum vicerint, canere non solent? at tum caneant, nec vicerant. id enim, in quiete, ostentum. magnum verò: quasi pisces, non galli cecinerint. quod autem est tempus, quo illi non cantent, vel nocturnum, vel diurnum? quod si victores alacritate, & quasi lætitia ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque lætitia, qua ad cantum mouerentur. Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. depulso enim de pectore, & in omne corpus diuiso & modificato cibo, cantus edere quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, fauent

fauent faucibus rufsis: cantu, plaufuque premunt alas. Cum igitur hoc animal tam fit cano-
 rum fua fponce, quid in mentem venit Calliftheni dicere deos gallis fignum dediffe
 cantandi, cum id vel natura, vel cafus efficere potuiffet: Sanguinem pluiffe fenari nunti-
 atum eft, Atratum fluuium fluxiffe fanguine, deorum fudafce fimulacra. num censes his
 10 nuntiis Thalem, aut Anaxagoram, aut quenquam phyficum crediturum fuiſſe: nec enim
 fanguis, nec fudor niſi à corpore eft. Sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione
 terrena maximè poteſt fanguinis fimilis eſſe: & humor allapſus extrinſecus, vt in tectoriis
 videmus, Auſtro fudorem imitari. Atque hæc in bello plura & maiora videntur timen-
 tibus: eadem non tam animaduertuntur in pace. accedit illud etiam, quòd in metu & pe-
 15 riculo cum creduntur facilius, tum finguntur impuni. Nos autem ita leues, atque incon-
 ſiderati ſumus, vt, ſi mures corroſerint aliquid, quorum eſt opus hoc vnum, monſtrum
 putemus. Ante verò Marſicum bellum, quòd clypeos Lanuii, vt à te eſt dictum, mures
 roſiſſent, maximum id portentum haruſpices eſſe dixerunt. quaſi verò quicquam inter-
 ſiſt, mures diem & noctem aliquid rodentes, ſcuta, an cribra corroſerint. nam ſi iſta ſequi-
 20 mur: quòd Platonis Poſitiam nuper apud me mures corroſerint, de rep. debui perime-
 ſcere: aut, ſi Epicuri de voluptate liber corroſus eſſet, putarem annonam in macello ca-
 riorẽ fore. An verò illa nos terrent, ſiquando aliqua portentofa, aut ex pecude, aut ex
 homine nata dicuntur? Quorum omnium, ne ſim longior, vna ratio eſt. quicquid enim
 oritur, qualecunque eſt, cauſam habere à natura neceſſe eſt: vt, etiam ſi præter conſuetudi-
 25 nem extiterit, præter naturam tamen non poſſit exiſtere. Cauſam igitur inueſtigato in re
 noua atque admirabili, ſi potes: ſi nullam reperiẽs, illud tamen exploratum habeto, nihil
 fieri potuiſſe ſine cauſa: cumque terrorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione
 depellito. ita te nec terræ fremitus, nec cæli diſceſſus, nec lapideus, aut fanguineus im-
 ber, nec traiectio ſtellæ, nec faſces viſæ terre bunt, quarum omnium cauſas ſi à Chryſippo
 30 quæras, ipſe ille diuinationis auctor nunquam illa dicet facta fortuito, naturalẽque ratio-
 nem omnium reddet. nihil enim fieri ſine cauſa poteſt: nec quicquam fit, quod fieri
 non poteſt: nec, ſi id factum eſt, quod fieri potuit, portentum debet videri. nulla igitur
 portenta ſunt. nam ſi, quod rarò fit, id portentum putandum eſt, ſapientem eſſe porten-
 tum eſt: ſæpius enim mulam peperiffe arbitror, quàm ſapientem fuiſſe. Illa igitur ratio
 35 concluditur: nec id, quod non potuerit fieri, factum vnquam eſſe: nec, quod potuerit, id
 portentum eſſe: ita omnino nullum eſſe portentum. quod etiam coniectur quidam & in-
 terpres portentorum non inſcitè dicitur ei reſpondiſſe, qui cum ad eum retuliſſet quaſi
 oſtentum, quòd anguis domi vèctem circum nexus fuiſſet, tum eſſet, inquit, oſtentum, ſi
 anguem vèctis circumpliçaſſet. Hoc ille reſponſo ſatis apertè declarauit, nihil haben-
 40 dum eſſe portentum, quod fieri poſſet. C. Gracchus ad M. Pomponium ſcripſit, duobus
 anguibus domi comprehenſis, haruſpices à patre conuocatos. quĩ magis anguibus, quàm
 laceris, quàm muribus: quia ſunt hæc quotidiana, angues non itè. quaſi verò referat, quod
 fieri poteſt, quàm id ſæpe fiat. Ego tamẽ miror, ſi emiſſio fæminæ anguis mortè afferrebat
 Ti. Graccho, emiſſio autem maris erat mortifera Corneliæ, cur alterutram miſerit. nihil
 45 enim ſcribit reſpondiſſe haruſpices, ſi neuter anguis emiſſus eſſet, quid eſſet futurum. At
 mors inſecuta Gracchum eſt. cauſa quidem, credo, aliqua morbi grauioris, non emiſſio-
 ne ſerpentis. neque enim tanta eſt infelicitas haruſpicum, vt ne caſu quidem vnquam fiat
 quod futurum illi eſſe dixerint. Nam illud mirarer, ſi crederem, quod apud Homerum
 Calchantem dixiſti ex paſſerum numero belli Troiani annos auguratum: de cuius con-
 50 iectura ſic apud Homerum, vt nos otioſi conuertimus, loquitur Agamemnon,
 „ Ferte viri, & duos animo tolerate labores,
 „ Auguris vt noſtri Calchantis fata queamus
 „ Scire, ratos ne habeant, an vanos pectoris orſus:
 „ Nanque omnes memori portentum mente retentant,
 „ Qui non functis liquerunt lumina fati,

„ Argolicis primùm vt vestita est clasibus Aulis,
 „ Quæ Priamo cladem, & Troiæ, pestemque ferebant:
 „ Nos circum latices gelidos fumantibus aris,
 „ Aurigeris diuùm placantes numina tauris,
 „ Sub platano vmbrifera, fons vnde emanat aqua,
 „ Vidimus immani specie, tortuque draconem
 „ Terribilem, Iouis vt pulsus penetrabat ab ara:
 „ Qui platani in ramo foliorum tegmine septos
 „ Corripuit pullos: quos cùm consumeret octo,
 „ Nona super tremulo genitrix clangore volabat:
 „ Cui ferus immani laniauit viscera morsu.
 „ Hunc, vbi tam teneros volucris, matrémque peremit,
 „ Qui luci ediderat, genitor Saturnius idem
 „ Abdidit, & duro firmavit tegmine saxi.
 „ Nos autem timidi stantes mirabile monstrum
 „ Vidimus in mediis diuùm versarier aris.
 „ Tum Calchas hæc est fidenti voce locutus,
 „ Quidnam torpentes subito obstupuistis Achiui?
 „ Nobis hæc portenta deùm dedit ipse creator,
 „ Tarda & fera nimis, sed fama ac laude perenni.
 „ Nam quot aucis tætro mactatas dente videtis,
 „ Tot nos ad Troiam belli exantlabimus annos:
 „ Quæ decimo cadet, & pœna satiabit Achiuos.
 „ Edidit hæc Calchas, quæ iam matura videtis.

Quæ tandem ista auguratio est ex passeribus, annorum potius, quàm aut mensium, aut
 dierum: cur autem de passerulis coniecturam facit, in quibus nullum erat monstrum: de
 dracone silet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus: postremò quid simile
 habet passer annis: nam de angue illo, qui Syllæ apparuit immolanti, vtrūque memini: &
 Syllam, cùm in expeditionem educturus esset, immolauisse, & anguem ab ara extitisse, eò-
 que die rem præclare esse gestam nõ haruspiciis cõsilio, sed imperatoris. Atque hæc osten-
 torum genera mirabile nihil habent: quæ cùm facta sunt, tum ad coniecturam aliqua in-
 terpretatione reuocantur: vt illa tritici grana in os pueri Midæ congesta, aut apes, quas di-
 xisti in labris Platonis pueri confedissee, non tam mirabilia sint, quàm coniecta bellè: quæ
 tamen vel ipsa falsa esse, uel illa, quæ prædicta sunt, fortuitò accidisse potuerunt. De ipso
 Roscio potest illud quidem esse falsum, vt circumligatus fuerit angui: sed vt in cunis fue-
 rit anguis, non tam est mirum, in Selonio præsertim, vbi apud focum angues nundinari
 solent. nam quod haruspices responderunt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror
 deos immortales histrioni futuro claritatem ostendisse, nullam ostendisse Africano. At-
 que etiam à te Flaminia ostenta collecta sunt, quòd ipse, & equus eius repentè concide-
 rit. non sanè hoc quidem mirabile, quòd euelli primi hastati signum non potuerit: nimi-
 dè fortasse signifer euellebat, quod fidenter infixerat. Nam Dionysij equus quid attulit
 admirationis, quòd emerit ex flumine: quòdque habuit apes in iuba: sed quia breui tem-
 pore regnare cæpit: quod casu acciderat, vim habuit ostenti. At Lacedæmoniis in Her-
 culis fano arma sonuerunt, eiusdémque dei Thebis valux clausæ subito se aperuerunt:
 eaque scuta, quæ fuerant sublimè fixa, sunt humi inuenta. Horum cùm fieri nihil potue-
 rit sine aliquo motu, quid est cur diuinitus ea potius, quàm casu facta esse dicamus: At in
 Lyfandri statuæ capite Delphis extitit corona ex asperis herbis, & quidem subita. Itanc
 censens antè coronâ extitisse, quàm herbarum conceptum esse semen: herbarum autem aspe-
 ram credo auium cõgestu, non humano satui, iam quicquid in capite est, id coronæ simi-
 le videri potest. Nam quòd eodem tempore stellas aureas Castoris & Pollucis Delphis so-

positas

F. u. n. d. l. a. z. i. l. a. c. e. b. a. t.
 a. m. e. n. t. e. m. e. n. t. e. q. u. i. t. v. e. l. b.
 u. l. g. e. s. t. v. a. r. i. e. m. e. n. t. e. n. o. n. i. s.

positas decidisse, neque eas vsquam repperas esse dixisti: forum id magis factū, quā deorum videtur. Simix verō Dodonæe improbitatem historiis Græcis mandatam esse demior. Quid minus mirum, quā illam monstruosissimam bestiam vnam eueruisse, fontis dissipatione? & negant historici Lacedæmonis vllum ostentum hoc tristius accidisse.

5 Nam illa prædicta Veientium, si lacus Albanus redundasset, sique in mare influxisset, Romam periturā si repressus esset, Veios: * ita aqua Albana deducta ad vtilitatē agri suburbanī, non ad arcem, vrbemque, retinendam. At paulo post audita vox est monentis, ut prouideret ne à Gallis Roma caperetur. ex eo A i o loquenti aram in noua via consecratam, quid ergo? A i v s iste loquens, quādo eum nemo norat, aiebat & loquebatur, & ex eo nomen inuenit: posteaquā & sedem, & aram, & nomen inuenit, obmutuit? Quod idem dici de M o n e t a potest: quā, præterquā de sue plena, quid vnquam moniti sumus? Satis multa de ostentis. Auspicia restant & sortes, eæ, quæ ducuntur, non illæ, quæ vaticinatione funduntur: quæ oracula verius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem diuinationem venerimus. Restat etiam de Chaldeis. sed primū auspicia videamus. Difficilis auguri locus ad contrā dicendum, Marfo fortasse: sed Romano facillimus.

10 non enim fumus ij nos augures, qui auium, reliquorumue signorum obseruatione futura dicamus: & tamen credo Romulum, qui vrbem auspiciatō condidit, habuisse opinionem, esse in providendis rebus augurandi scientiam. errabat enim multis in rebus antiquitas: quam vel vsu iam, vel doctrina, vel vetustate immutatam videmus. Retineatur autem & ad opinionem vulgi, & ad magnas vtilitates reip. mos, religio, disciplina, ius augurum, collegij auctoritas. Nec verō non omni supplicio digni P. Claudius, L. Iunius consules, qui contra auspicia nauigarūt, parendum enim fuit religioni, nec patrii mos tantum contumaciter repudiandus. Iure igitur alter populi iudicio damnatus est, alter mortem sibi ipse concituit. Flamininus non paruit auspiciis. itaque perit cum exercitu. At anno

25 post Paullus paruit, num minus cecidit in Cannensi pugna cum exercitu: etenim ut sine auspiciis, quæ nulla sunt: hæc certè, quibus vtimur siue tripudio, siue de cælo, simulacrā sunt auspiciorū, auspicia nullo modo. Q. FABI, TE MIHI IN AVSPICIO ESSE VOLO, respondet, A V D I V I. Hic apud maiores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet peritum autem esse necesse est eum, qui, silētium quid sit, intelligat. id enim silētium dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret. hoc intelligere, perfecti auguris est. illi autem, qui in auspiciū adhibetur, cum ita imperauit is, qui auspiciatur, D I C I T O, S I S I L E N T I V M ESSE V I D E T V R, nec suspicit, nec circumspicit: statim respondet, S I L E N T I V M ESSE V I D E R I. tum ille, D I C I T O S I P A S C V N T V R A V E S: P A S C V N T V R, quæ, aut ubi attulit, inquit, in cauea pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. Hæc sunt igitur aues internuntie Iouis: quæ pascantur, necne, quid referat: nihil ad auspicia. sed quia, cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pavire, terripauum primō, post terripudium dictū est, hoc quidem iam tripudium dicitur. Cum igitur ossa iam cecidit ex ore pulli, tum auspicianti tripudium solistimū nuntiant. Ergo hoc auspiciū diuini quicquā habere potest, quod tam sit coactum & expressum? quo antiquissimos augures non esse vsos, argumento est, quod decretum collegij vetus habemus, omnem auenti tripudium facere posse. tum igitur esset auspiciū, si modō ei esset liberum se ostendisse: tum auis illa videri posset interpret & satelles Iouis, nunc verō inclusa in cauea & famē enecta, si in ossam pulvis inuadit, & si aliquid ex ore cecidit, hoc tum auspiciū, aut hoc modo Romulum auspiciari solitum putas: iam verō de cælo seruare nō ipsos censes solitos, qui auspiciabantur: nunc imperant pullario: ille renuntiat. Fulmen sinistrum, auspiciū optimum habemus ad omnes res, præterquā ad comitia: quod quidem institutū reip. causa est, ut comitiorum vel in iudiciis populi, vel in iure legū, vel in creandis magistratibus principes ciuitatis essent interpretes. At Ti. Gracchii litteris Scipio & Figulus, quod augures iudicassent, eos vitio creatos esse, magistratu se abdicauerunt. Quis negat augurū disciplinā esse: diuinationē nego. At haruspices diuini: quos cum Ti. Gracchus propter

mortem repentinam eius, qui in prerogatiua referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, non iustum rogatorem comitorum fuisse dixerunt. Primum vide, ne in eum dixerint, qui rogator ceterum fuisset. is enim erat mortuus. id autem sine diuinatione coniectura poterat dicere: deinde fortasse casu, qui nullo modo est ex hoc genere tollendus. quid enim scire Etrusci haruspices aut de tabernaculo recte capto, aut de pomerij iure poruerunt? Equidem assentior C. Marcello potius, quam App. Claudio, qui ambo mei collegæ fuerunt: Equidem quæ ius augurum, et si diuinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea reip. causa conseruatum ac retentum. Sed de hoc loco plura in aliis: nunc hæc. Externa enim auguria, quæ sunt non tam artificiosa, quam superstitiosa, videamus. Omnibus ferè auib. vtuntur, nos admodum paucis. alia illis sinistra sunt, alia nostris. Solebat ex me Deiotarus percussari nostri augurij disciplinam, & ego illius. Dij immortales, quantum differebat: vt quædam essent etiam contraria. Atque ille iis semper utebatur: nos, nisi dum à populo auspicia accepta habemus, quam multum iis vitmur? Bellicam rem administrari maiores nostri nisi auspicato noluerunt. quam multi anni sunt, cum bella à pro. prætoribus & pro. consulis administrantur, qui auspicia nō habent? itaque nec amneis transseunt auspicato, nec tripudio auspicantur. nam ex acuminibus quidem, quod totum auspicium militare est, iam M. Marcellus ille quinquies consul totum omisit, idem imperator, idem augur optimus. Vbi est ergo auium diuinationis? quæ, quoniā ab iis, qui auspicia nulla habent, bella administrantur, ab vrbaniis retenta videtur, à bellicis, lectica operta facere se iter solere. Huic simile est, quod nos augures præcipimus, ne iuge auspicium obueniāt, vt iumenta iubeant disungere. Quid est aliud nolle moneri à Ioue, nisi efficere, vt aut ne fieri possit auspicium, aut, si fiat, ne videri? nam illud admodum ridiculum, quod negas Deiotarum auspiciorum, quæ sibi ad Pompeium proficiscenti facta sunt, penitere, quod fidem secutus, amicitiam que populi Ro. functus sit officio. antiquiorem enim sibi fuisse laudem & gloriam, quam regnum & possessiones suas. Credo id quidem: sed nihil ad auspicia. nec enim ei cornix canere poterat recte eum facere, quod populi Ro. libertatem defendere pararet. Ipse hoc sentiebat, sicuti sensit. aues euentus significant aut aduersos, aut secundos. Virtutis auspiciis video esse vsus Deiotarum: quæ vetat spectare fortunam, dum præstetur fides. Aues verò si prosperos euentus ostenderunt, certè se fellerunt. Fugit ex proelio cum Pompeio: graue tempus. discessit ab eo: luctuosa res. Cæsarem eodem tempore & hostem & hospitem vidit. quid hoc tristius? Is cum ei Troginorum tetrarchiam eripuisset, & asseclæ suo Pergameno nescio cui dedisset, eisdem que detraxisset Armeniam à senatu datam, cumque ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset, spoliarum reliquit & hospitem & regem. Sed labor longius. ad propositum reuertar. Si euenta querimus, quæ exquiruntur auib.: nullo modo prospera Deiotaro. fin officia, à virtute ipsius, non ab auspiciis perita sunt. Omitte igitur litium Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne ceterum Attij Nauij: nihil debet esse in philosophia commentitiis fabellis loci. illud erat philosophi, totius augurij primum naturam ipsam videre, deinde inuentionem, deinde constantiam. Quæ est igitur natura, quæ volucreis huc & illuc passim vagantibus efficiat, vt significant aliquid, & tum vetent agere, tum iubeant aut cantu, aut volatu? cur autem aliis à dextra, aliis à læua datum est auib., vt ratum auspicium facere possint? quomodo autem hæc, aut quando, aut à quibus inuenta dicemus? Etrusci tamen habent exaratum puerum auctorem discipline suæ: nos quem? Attiūne Nauium? At aliquot annis antiquior Romulus & Remus, ambo augures, vt accepimus. an Pisidarum, aut Cilicum, aut Phrygum ista inuenta dicemus? Placeat igitur humanitalis experte habere diuinitatis auctores? At omnes reges, populi, nationes vtuntur auspiciis. Quasi verò quicquam sit tam valde, quam nihil sapere, vulgare: aut quasi tibi ipsi in iudicando placeat multitudo. quorū quisque est, qui voluptatem neget esse bonum? plerique etiam summum bonum dicunt. num igitur

Fid. non video quid impulerit amicum meum vtum Deum, ut pro acuminibus, et pro casuam, et cum uti scriptum etiam sit apud Arist. l. 2. Aut Mar. trum di. locum obuenit et pro præcipi. iumentis, et ex acuminibus, et pro casuam. Nisi forte Nimi. felle movit auctores, cuius hoc fuit superuacane dicebatur, quod auguribus. Nisi, quæ ex summo acuminibus volentem esset.

id. Trochmanz. siue Trochmanz.

igitur eorum frequentia Stoici de sententia deterrentur? aut num plerisque in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudo? quid mirum igitur, si in omnibus auspiciis, & omni diuinatione imbecilli animi superstitiosa ista concipiant, verum dispicere non possint? Quæ autem est inter augures conueniens & coniuncta constantia? ad nostri augurij

5 consuetudinem dixit Ennius,

„ Cùm tonuit læuum bene tempestate serena.

At Homericus Ajax apud Achillem querens de ferocitate Troianorum, nescio quid hoc modo nuntiat:

„ Prospera Iupiter his dextris fulgoribus edit.

10 Ita nobis sinistra videntur, Graiis & Barbaris dextra meliora. quanquam haud ignoro, quæ mala sint, sinistra nos dicere, etiam si dextra sint. sed certe nostri sinistram nominauerunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur. Hæc quanta dissensio est? Quid, quoddam aliis ausibus vtuntur, aliis signis, aliter obseruant, aliter respondent? non necesse est fateri, partim horum errore susceptum esse, partim superstitionem multa fal-

15 lendo? Atque his superstitionibus non dubitasti etiam omnia adiungere, Emilia Paullo, Persam perisse: quod pater omen accepit: Cæcilia sororis filix sedes suas tradere. Iam illa, FAVETE LINGVIS, & prærogatiuum, omen comitiorum: hoc est, ipsum esse contra se copiosum & disertum. quando enim ista obseruans, quieto & libero animo esse poteris, vt ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem? itane? si quis aliquid

20 ex sua re atque ex suo sermone dixerit, & eius verbum aliquod aptè ceciderit ad id, quod ages, aut cogitabis: ea res tibi aut timorem asseret, aut alacritatem? Cùm M. Crassus exercitum Brundisij imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas vendens, Cauneas clamitabat: dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, caueret ne iret: non fuisse peritum, si omini paruisset. quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigiæ,

25 & sternamenta erunt obseruanda. Sortes restant & Chaldaei: vt ad vates & omnia veniamus. Dicendum igitur putas de sortibus. quid enim fors est? idem propemodum, quod micare, quod talos idcere, quod tesseras. quibus in rebus temeritas & casus, non ratio, nec consilium valet. Tota res est inuenta fallacis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Atque vt in haruspicina fecimus, sic videamus clarissimarum sortium quæ

30 tradatur inuentio. Numerium Suffucium Prænestinorum monumenta declarant honestum hominem, & nobilem somniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cùm iuberetur certo in loco silicem cadere, perterritum visis, irridentibus suis ciuibus, id agere cœpisse. itaque perfracto saxo sortis erupisse, in robore in sculptæ præscarum litterarum notas. is est hodie lucus septus religioso propter Iouis pueri, qui lactens cum Iunone in

35 gremio Fortunæ sedens mammam appetens, castissimè colitur à matribus. Eodem tempore illo loco, vbi nunc Fortunæ sua sedes est, mel ex olea fluxisse dicunt, haruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sortis futuras, eorumque iussu ex illa olea arcam esse factam, in eamque cõditas sortis, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu pueri manu miscentur atque ducuntur? Quo

40 modo autem istæ positæ in illo loco? quis robur illud cecidit, dolauit, inscripsit? nihil est, inquirunt, quod deus efficere non possit. Vtinam sapientis Stoicos effecisset, ne omnia superstitiosa consuetudine & miseria crederent. Sed hoc quidem genus diuinationis vita iam communis explosit. Fani pulchritudo & vetustas, Prænestinarum etiam nunc sortium retinet nomen, atque id in vulgus. quis enim magistratus, aut quis vir il-

45 lustrior vitur sortibus? ceteris verò in locis sortes planè refrixerunt. quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatiorem, quàm Præneste vidisse Fortunam. Ergo hoc diuinationis genus omittamus. At Chaldaeorum monstra veniamus: de quibus Eudoxus Platonis auditor, in astrologia iudicio doctissimorum hominum facile princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: Chaldaeis in prædi-

50 ctione & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minimè esse credendum. nominat

etiam Panætius, qui vnus è Stoicis astrologorum prædicta reiecit: Archelaum & Cassan-
 drum summos astrologos illius ætatis, quæ erat ipse, cùm in ceteris astrologiæ partibus
 excelleret, hoc prædictionis genere non vsos. Scylax Halicarnassæus, familiaris Panæ-
 tij, excellens astrologia, idemque in regenda sua ciuitate princeps, totum hoc Chal-
 daicum prædicendi genus repudiavit. Sed, vt ratione vtamur omnis testibus, sic isti di-
 sputant, qui hæc Chaldaeorum natalitia prædicta defendunt: vim quandam esse aiunt si-
 gnifero in orbe, qui Græcè *Ζωδία* dicitur, talem, vt eius orbis vnaqueque pars alio
 modo moueat, immutetque cælum, perinde vt quæque stellæ in iis, finitimisque partibus
 sint quoque tempore: eamque vim variè moueri ab iis sideribus, quæ vocantur errantia.
 cùm autem in eam ipsam partem orbis venerint, in qua sit ortus eius, qui nascitur: aut in
 eam, quæ coniunctum aliquid habeat, aut consentiens: ea triangula illi, & quadrata no-
 minant. etenim cùm tempore anni, tempestatumque, cæli conuersiones, commutatio-
 nesque tantæ fiant accessu stellarum & recessu: cùmque ea vi solis efficiantur, quæ vide-
 mus: non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, proinde vtcunque tempera-
 tus sit ær, ita pueros orienteis animari atque formari, ex eoque ingenia, mores, animum,
 corpus, actionem vitæ, casus cuiusque, euentusque fingi. O delirationem incredibilem!
 non enim omnis error, stultitia est dicenda. quibus etiam Diogenes Stoicus concedit ali-
 quid vt prædicere possint, duntaxat quali quisque natura, & ad quam quisque maximè
 rem aptus futurus sit. cetera, quæ profiteantur, negat villo modo posse sciri. etenim ge-
 minorum formas esse similes, vitam atque fortunam plerunque disparem. Proclus &
 Euristhenes Lacedæmoniorum reges gemini fratres fuerunt. at hi nec totidem annos vi-
 xerunt: anno enim Procli vita breuior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria
 præstitit. At ego id ipsum, quod vir optimus Diogenes Chaldaei, quasi quadam præua-
 ricatione, concedit, nego posse intelligi. Etenim cùm, vt ipsi dicunt, ortus nascentium
 luna moderetur, eaque animaduertant, & notent sidera natalitia Chaldaei, quæcunque
 luna iuncta videantur: oculorum fallacissimo sensu iudicant ea, quæ ratione atque ani-
 mo videre debebant. docet enim ratio mathematicorum, quam istis notam esse oportebat,
 quanta humilitate luna feratur terram pæne contingens, quantum ab sit proxima
 Mercurij stella, multo autem longius à Veneris, deinde alio intervallo distet à sole, cuius
 lumine collustrari putatur. Reliqua verò tria interualla infinita & immensa, à sole
 ad Martis, inde ad Iouis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad cælum ipsum, quod extre-
 mum atque vltimum mundi est: Quæ potest igitur contagio ex infinito pæne interval-
 lo pertinere ad lunam, vel potius ad terram? quid: cùm dicunt id, quod iis dicere neces-
 se est, omnis omnium ortus, quicunque gignantur in omni terra, quæ incolatur, eod-
 dem esse, eademque omnibus, qui eodem statu cæli & stellarum nati sunt, accidere ne-
 cesse esse, nōne eiusmodi sunt, vt ne cæli quidem naturam interpretes istos cæli nosse
 appareat? Cùm enim illi orbes, qui cælum quasi medium diuidunt, & aspectum nostrum
 definiunt, qui à Græcis *ὀλκοί* nominantur, à nobis finientes rectissimè nominari pos-
 sunt, varietatem maximam habeant, alique in aliis locis sine necesse est, ortus, occasusque
 siderum non fieri eodem tempore apud omnes. Quod si eorum vi cælum modò hoc,
 modò illo modo temperatur, quid potest eadem vis esse nascentium, cùm cæli tanta sit
 dissimilitudo? In his locis, quæ nos incolimus, post solstitium Canicula exoritur, &
 quodam aliquot diebus: apud Troglodytas, vt scribitur, ante solstitium: vt, si iam con-
 sideramus, aliquid vim cælestem ad eos, qui in terra gignantur, pertinere, consistendum
 sit, his, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimilibus incidere naturas propter
 dissimilitudinem. Quod minimè illis placet. volunt enim illi, omnes eodem tem-
 pore ortos, qui vbique sint nati, eadem conditione nasci. Sed quæ tanta dementia est, vt
 maximis motibus, mutationibusque cæli nihil intersit qui ventus, qui imber, quæ tem-
 peras vbique sit: quarum rerum in proximis locis tantæ dissimilitudines sæpe sunt, vt
 Italia Tusculi, alia Romæ eueniat sæpe tempestas. quod, qui nauigant, maximè animad-

uertunt,

uertunt, cum in flectendis promontoriis ventorum mutationes maximas sæpe sentiant. Hæc igitur cum sit tum serenitas, tum perturbatio cælestisne sanorum hominum hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere: quod non certè pertinet, illud nescio quid tenue, quod sentiri nullo modo, intelligi autem vix potest, quæ à luna, ceterisque sideribus cæli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere: Quid? quod non intelligunt, seminum vim, quæ ad gignendum, procreandumque plurimum valeat, funditus tolli, mediocris erroris est: quis enim non videt, & formas, & mores, & plerisque status, ac motus effingere à parentibus liberos: quod non contingeret, si hoc non vis, & natura gignentium efficeret, sed temperatio lunæ, cælique moderatio. Quid? quod vno, eodémque temporis puncto nati dissimileis & naturas, & vitas, & casus habent: parùmne declarant, nihil ad agendam vitam nascendi tempus pertinere: nisi fortè putamus neminem eodem tempore ipso & conceptum & natum, quo Africanum. nunquis igitur talis fuit? quid? illudne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, ut quædam contra naturam deprauata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa reuocasset aut arte, aut medicina: aut quorum lingua sic in hærent, ut loqui non possent, ex scalpello resecta liberarentur: multi etiam naturæ vitium meditatione atque exercitatione sustulerunt, ut Demosthenem scribit Phalarus, cum nullo dicere nequireret, exercitatione fecisse, ut planissimè diceret. quod si hæc astro ingenerata & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? dissimilitudo locorum nonne dissimileis hominum procreationes habet? quas quidem percurrere oratione facile est: quid inter Indos & persas, Æthiopas & Syros differat, corporibus, animis: ut incredibilis varietas, dissimilitudineque sit. Ex quo intelligitur, plus terrarum situs, quam lunæ tractus ad nascendum valere. Nam quod aiunt quadringenta & septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicumque essent nati, Babylonios posuisse, fallunt. si enim esset factitatum, non esset desitum. neminem autem habemus auctorem, qui aut fieri dicat, aut factum sciat. Vidēsne, me non ea dicere, quæ Carneades, sed ea, quæ princeps Stoicorum Panætius dixerit? Ego autem etiam hoc requiro, omnēsne, qui Cannensis pugna ceciderunt, vno astro fuerint. exitus quidem omnium vnus & idem fuit. Quid? qui ingenio atque animo singulares nati sunt, num astro quoque vno? quod enim tempus, quo non innumerabiles nascuntur: at certè nemo similis 30 Homeri. Et si ad rem pertinet, quo modo cælo affecto, compositisque sideribus quodque animal oriatur, valeat id necesse est etiam in rebus inanimis. quo quid dici potest absurdius? L. quidem Tarutius Firmanus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, vrbis etiam nostræ natali diem repetebat ab iis Parilibus, quibus eam à Romulo conditam accepimus: Romamque, cum esset in iugo luna, natam esse dicebat, nec eius fata canere dubitabat. O vim maximam erroris. Etiamne vrbis natalis dies ad vim stellarum & lunæ pertinebat? Fac in puero referre, ex qua affectione cæli primum spiritum duxerit: num hoc in latere, aut in cæmento, ex quibus vrbs effecta est, potuit valere? sed quid plura? quotidie refelluntur. Quam multa ego Pompeio, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Cæsari à Chaldaeis dicta memini, neminem eorum nisi se- 40 nec tute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum: ut mihi permirum videatur, quentquam extare, qui etiam nunc credat iis, quorum prædicta quotidie videat re & euentis refelli. Restant duo diuinandi genera: quæ habere dicimur à natura, non ab arte: vaticinandi & somniandi. de quibus, Quinte, inquam, si placet, disseramus. Mihi verò, inquit, placet. his enim, quæ adhuc disputasti, prorsus assentior: & verè ut loquar, quan- 45 quam tua me oratio confirmauit, tamen etiam mea sponte nimis superstitiosam de diuinatione Stoicorum sententiam iudicabam: ac me Peripateticorum ratio magis mouebat, & veteris Dicæarchi, & eius, qui nunc floret, Cratippi: qui censent, esse in mentibus hominum tanquam oraculum aliquod, ex quo futura præsentiant, si aut furore diuino incitatus animus, aut somno relaxatus solutè moueatur ac liberè. his de generibus quid 50 sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audire sanè velim. Quæ cum ille dixisset,

*Joseph. Scal. 2. de emend.
lib. 1. Inuenit autem
hæc cum et antiquis ita
describit Polybius.*

tum ego rursus quasi ab alio principio sum exorsus dicere. Nō ignoro Quinte, te semper ita sensisse, vt de ceteris diuinandi generibus dubitares, ista duo furoris & somnij, quę à libera mente fluere viderentur, probares. Dicam igitur, de istis ipsis duobus generibus mihi quid videatur, si prius, Stoicorum rationis conclusio, & Cratippi nostri quid valeat, videro. Dixisti, & Chrysippum & Diogenem & Antipatrum concludere hoc modo: Si quid euenturum sit, ignorant: aut existimant nihil interesse hominum, scire quid sit futurum: aut non censent esse suę maiestatis præsignificare hominibus, quę sint futura: aut ea ne ipsi quidem dij significare possunt. At neque non diligunt nos (sunt enim benefici, generique hominum amici) neque ignorant ea, quę ab ipsis constituta & designata sunt: neque nostra nihil interest scire ea, quę futura sunt (erimus enim cautiore, si scierimus) neque hoc alienum ducunt maiestate sua (nihil est enim beneficentia præstantius) neque non possunt futura prænoscere. non igitur dij sunt, nec significant nobis futura: sunt autem dij: significant ergo. & non, si significant futura, nullas dant nobis vias ad significationum scientiam: frustra enim significarent: neque, si dant vias, non est diuinatio: est igitur diuinatio. O acutos homines: quàm paucis verbis negotiorum confectum putant! ea sumunt ad concludendum, quorum iis nihil conceditur. Conclusio autem rationis ea probanda est, in qua ex rebus nō dubiis id, quod dubitatur, efficitur. Vidēsne, Epicurum, quem hebetem & rudem dicere solent Stoici, quemadmodum, quod in natura rerum omne esse dicimus, id infinitum esse concluderit? Quod finitum est, inquit, habet extremum. quis hoc non dederit? quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus. hoc quoque est concedendum. at quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus. ne hoc quidem negari potest. omne igitur, nihil cū habeat extremum, infinitum sit necesse est. Vidēsne vt ad rem dubiam concessis rebus peruenierit? hoc vos dialectici non facitis: nec solum ea non sumitis ad concludendum, quę ab omnibus concedantur: sed ea sumitis, quibus concessis, nihilo magis efficiatis quod velitis. Primum enim hoc sumitis: Si sunt dij, benefici in homines sunt. Quis hoc vobis dabit? Epicurūsnē, qui negat quicquam deos nec alieni curare, nec sui? an noster Ennius, qui magno applausu loquitur, assentiente populo?

„ Ego deū genus esse semper dixi, & dicam cælum.

„ Sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus.

Et quidem, cur sic opinetur, rationem subiicit. sed nihil est necesse dicere quę sequuntur: tantum sat est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium, cōtrouersūque sit. Sequitur porrò, nihil deos ignorare, quod omnia sint ab iis cōstituta. hic verò quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse hæc à diis immortalibus cōstituta? At nostra interest scire quę euentura sint. magnus Dicæarchi liber est, nescire ea melius esse, quàm scire. negant enim id esse alienum maiestatis deorum scilicet, eas omniū introspicere, vt videant quid cuique conducatur. Neque non possunt futura prænoscere. negant posse ij, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. Vidēsne igitur, quę dubia sunt, ea sumere ipsos pro certis atque concessis? deinde contorquent, & ita concludunt: Non igitur & sunt dij, nec significant futura. id enim iam perfectum arbitrantur. deinde assumunt, Sunt autem dij: quod ipsum non ab omnibus conceditur. Significant ergo. ne id quidem sequitur. possunt enim non significare, & tamen esse dij: nec, si significant, non dare vias aliquas ad scientiam significationis. at id quoque potest, vt non dent homini, sed ipsi habeant. cur enim Tusciis potius, quàm Romanis darent? nec, si non dant vias, nulla est diuinatio. sed fac dare: quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum est igitur diuinatio. sit extremum: effectum tamen non est. ex falsis enim, vt ab ipsis didicimus, verum effici nō potest. iacet igitur tota conclusio. Veniamus nunc ad optimum virum familiarem nostrum Cratippum. Si sine oculis, inquit, non potest extare officium, & munus oculorum: possunt autem aliquando oculi non fungi

suo munere: qui vel semel ita esse usus oculis, ut vera cerneret, is habet sensum oculorum
vera cernentium. item igitur, si sine diuinatione non potest officium & munus diuina-
tionis extare: potest autem, cum quis diuinationem habeat, errare aliquando, nec vera cer-
nere: satis est ad confirmandam diuinationem, semel aliquid ita esse diuinatum, nihil ut
5 fortuito cecidisse videatur. sunt autem eius generis innumerabilia. Esse igitur diuinationem
confitendum est. Festiuè & breuiter. sed cum bis sum sit quod voluit, etiam si faciliè
nos ad concedendum habuerit: id tamen, quod assumit, concedi nullo modo potest. Si,
inquit, aliquando oculi peccent: tamen, quia rectè aliquando viderint, inest in iis vis vi-
dendi. item, si quis semel aliquid in diuinatione verè dixerit, is etiam cum peccet, tamen
10 existimandus est habere vim diuinandi. Vide, quæso, Cratippe nos, quàm sint ista simi-
lia. nam mihi quidem non videntur. oculi enim vera cernentes, vtuntur natura atque sen-
su. animi si quando vel vaticinando, vel somniando vera viderunt, si sunt fortuna atque
casu. nisi fortè concessuros tibi existimas eos, qui somnia pro somniis habent, si quando
aliquod somnium verum euaserit, non id fortuito accidisse. Sed demus tibi istas duas
15 sumptiones, ea, quæ *λημματα* appellant dialecticis: sed nos Latine loqui malumus: præsump-
tio tamen, quam *ὑπόθεσις* iidem vocant, non dabitur. Assumit autè Cratippus hoc modo:
Sunt autè innumerabiles præsumptiones non fortuitæ: at ego dico esse nullas. Vide, quanta
sit controuersia. iam, assumptione non cōcessa, nulla conclusio est. At impudentes sumus,
qui, quod tam perspicuum sit, non concedamus. Quid est perspicuum? multa vera, in-
20 quit, euadere. quid, quod multo plura falsa: nōne ipsa varietas, quæ est propria fortunæ,
fortunam esse causam, non naturam docet? deinde, si tua ista conclusio Cratippe vera est
(tecum enim mihi res est) nōne intelligis eadem uti posse & haruspices, & fulguratores,
& interpretes ostentorum, & augures, & sortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nul-
lum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, euaserit. Ergo aut ea quoque genera di-
25 uinandi sunt, quæ tu rectissimè improbas: aut, si ea non sunt, non intelligo, cur hæc duo
sint, quæ relinquas. quæ ratione hæc inducis, eadem illa possunt esse, quæ tollis. Quid
verò habet auctoritatis furor iste, quem diuinum vocatis, ut, quæ sapiens non videat, ea
videat infans: & is, qui humanos sensus amisit, diuinos assecutus sit? Sybillæ versus ob-
seruamus, quos illa furens fudisse dicitur. quorum interpretes nuper falsa quadam homi-
30 num fama dicturus in senatu putabatur, eum, quem re vera regem habebamus, appel-
landum quoque esse regem, si salui esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem,
& in quod tempus est: callidè enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcunque acci-
disset, prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit
etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus aliàs in aliam rem posse accommodari vide-
35 rentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poemata declarat (est enim magis
artis & diligentiae, quàm incitationis & motus) tum verò ea, quæ *ἀπορρηγνύς* dicitur,
cum deinceps ex primis versuum litteris aliquid cōnectitur, ut in quibusdam Ennianis,
QV. ENNIVS FECIT. id cerè magis est attentum animi, quàm furentis: atque in Sibylli-
nis ex primo versu cuiusque sententiae primis litteris illius sententiae carmen omne præ-
40 textitur. hoc scriptoris est, adhibentis diligentiam, non furentis, non infani. Quamobrem
Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut, id, quod proditum est à maiori-
bus, iniussu senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quàm
ad suscipiendas religiones: cū antistitibus agamus, ut quiduis potius ex illis libris, quàm
regem preferant: quem Romæ posthac nec dii, nec homines esse patientur. At multi sæpe
45 vera vaticinari, ut Cassandra,

F. 4. m. m. ex primi versu

„ Iamque mari magno. — Eadèque paullo post: “ Eheu videte.
Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ delectationis habeant, quantum vo-
les: verbis, sententiis, numeris, cantibus adiuvantur: auctoritatem quidem nullam obe-
mus, nec fidem commentitiis rebus adiungere. Eodèque modo nec ego Publicio ne-
50 scio cui, nec Marciiis vaticibus, nec Apollinis opertis credendum existimo: quorum partim

ficta apertè, partim effuita temere, nunquam ne mediocri quidem cuiquam, non modò prudèti, probata sunt. Quid inquires. remex ille de classe Coponij, nò ne ea prædixit, quæ facta sunt: ille verò & ea quidem, quæ omnes eo tempore, ne acciderent, timebamus. castra enim in Thessalia castris collata audiebamus: videbaturque nobis exercitus Cæsaris & audaciæ plus habere, quippe qui patriæ bellum intulisset: & roboris, propter vetustatem. casum autem prælii, nemo nostrum erat, quin timeret, sed ita, vt constantibus hominibus par erat, non apertè. ille autem Græcus quid mirum si magnitudine timoris, vt plerunque fit, à constantia, atque à mente, atque à se ipse discessit: qua perturbatione animi, quæ, sanus cùm esset, timebat ne euenirent, ea demens euentura esse dicebat. Verum tandem per deos atque homines, magis verisimile est, vesanum remigem, an aliquem nostrum, qui ibi tum eramus, M. Catonem, Varronem, Coponium ipsum cõsilia decorum immortalium perspicere potuisse: Sed iam ad te venio

*F. in ms. obtinet, et ut
seruauerat apud Varronem
in lib. 2. de lingua Latina.*

O sancte Apollo, qui vmbilicum terrarum certum obsides,

Vnde hæc superstitiosa primùm scæua euasit vox fera:

Tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen impleuit partim falsis, vt ego opinor: partim casu veris, vt sit in omni oratione sæpissimè: partim flexiloquis & obscuris, vt interpres egeat interpretare, & fors ipsa referenda sit ad sorteis: partim ambiguis, & quæ ad dialecticam referenda sint. nam cùm fors illa edita est opulentissimo regi Asiæ,

Cræsus Halym penetrans, magnam peruerteret opum vim, hostium vim sese peruersurum putauit, peruerit autem suam. Vtrum igitur eorum accidisset, verum oraculum fuisset. Cur autem hoc credam vnquam editum Cræso: aut Herodotum cur veraciorum ducam Ennio: num minus ille potuit de Cræso, quàm de Pyrrho fingere Ennius: quis enim est, qui credat Apollinis ex oraculo Pyrrho esse responsum,

Aio te Æacida Romanos vincere posse?

Primùm Latinè Apollo nunquam locutus est: deinde ista fors inaudita Græcis est: præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo versus facere desierat: postremò, quamquam semper fuit, vt apud Ennium est, stolidum genus Æacidarum: Bellipotentes sunt magi, quàm sapientipotentes: tamen hanc amphiboliam versus intelligere potuisset, vinceret Romanos, nihilo magis in se, quàm in Romanos valere. nam illa amphibolia, quæ Cræsum decepit, vel Chrysippum potuisset fallere: hæc verò ne Epicurum quidem: Sed, quod caput est, cur isto modo iam oracula Delphis non eduntur, nò modò nostra ætate, sed iandiu, iam vt nihil possit esse contemptius? Hoc loco cùm vrgentur, euauisse aiunt vetustate vim loci eius, vnde anhelitus ille terræ fieret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. de vino, aut salamento putes loqui, quæ euanescent vetustate. De vi

*ib. ut iam etc. maximo
tantum sanum etc.*

loci agitur, neque solum naturali, sed etiam diuina: quæ quo tandem modo euauit? Vetustate, inquires, quæ vetustas est, quæ vim diuinam conficere possit: quid tam diuinum, quàm afflatus ex terra mentem ita mouens, vt eam providam rerum futurarum efficiat, vt ea non modò cernat multo antè, sed etiam numero, versùque pronuntiet: quando autem ista vis euauit? an postquàm homines minus creduli esse ceperunt? Demosthenes quidem, qui abhinc annos propè ccc fuit, iam tum Pythiam dicebat, id est quasi cum Philippo facere. Hoc autem cò spectabat, vt eam à Philippo corruptam diceret. Quo licet existimare in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse. Sed nescio quo modo isti philosophi superstitiosi, & pæne fanatici quiduis malle videntur, quàm se non ineptos. euauisse mauultis, & extinctum esse id, quod si vnquam fuisset, certè æternum esset, quàm ea, quæ non sunt credenda, non credere. Similis est error in somniis: quorum quidem defensio repetita quàm longè est: Diuinos animos censent esse nostros, eosque esse tractos extrinsecus, animorumque consentientium multitudine completum esse mundum. hac igitur mentis & ipsius diuinitate, & cõiunctione cum externis mentibus cerni quæ sint futura. Contrahi autem animum Zeno, & quasi labi putat atque cõcidere, & ipsum esse dormire. Iam Pythagoras & Plato, locupletissimi auctores, quo

quo in somnis certiora videamus, præparatos quodam cultu atque victu proficisci ad
dormiendum iubent. faba quidē Pythagorēi vtrique abstinere: quasi verò eo cibo mens,
non venter inflectur. Sed nescio quo modo nihil tam absurdè dici potest, quod non dica-
tur ab aliquo philosophorum. Vtrum igitur censemus dormientium animos per semet-
ipsos in somniando moueri, an, vt Democritus censet, externa & aduenientia visione pul-
saris? huc enim sic est, siue illo modo, videri possunt permulta somniantibus falsa pro-
veris. nam & nauigantibus moueri videtur ea, quæ stant: & quodam obrutu oculorum duo
pro vno lucernæ lumina. Quid dicam, insanis: quid, ebriis quàm multa falsa videantur?
quod si eiusmodi visis credendum non est, cur somniis credatur, nescio. nam tam licet de
his erroribus, si velis, quàm de somniis disputare: vt ea, quæ stant, si moueri videantur,
terræ motum significare dicas, aut repentinam aliquam fugam: gemino autem lucernæ
lumine declarari disensionem ac seditionem moueri. Iam ex insanorum, aut ebriorum
visis innumerabilia coniectura trahi possunt, quæ futura videantur. quis enim, qui to-
tum diem iaculans non aliquando collimet? totas nocteis dormimus: neque vlla ferè est,
qua non somnietur: & miramur, aliquando id, quod somniamus, euadere? quid est tam
incertum, quàm talorum iactus? tamen nemo est, quin sæpe iactans, Venerem aliquando
iaciat, nonnunquam etiam iterum, ac tertium. num igitur, vt inepti, Veneris id fieri im-
pulsu malum, quàm casu dicere? Quod si ceteris temporibus, falsis visis credendum nō
est, non video quid præcipui somnus habeat, in quo valeant, falsa pro veris. Quod si ita
natura paratum esset, vt ea dormientes agerent, quæ somniant? alligandi essent omnes,
qui cubitum irent. maiores enim, quàm vlli insani, efficerēt motus somniantes, quod si in-
sanorum visis fides non est adhibenda, quod falsa sunt: cur credatur somniantium visis,
quæ multo etiam perturbatiora sunt, nō intelligo. an quod insani sua visa coniectori nō
narrant, narrat qui somniauerūt? Quæro etiam, si velim scribere quid, aut legere, aut ca-
nere voce, vel fidibus, aut geometricum quiddam, aut physicum, aut dialecticū explicare,
somnia nunc expectādum sit, an ars adhibenda, sine qua nihil earum nec fieri, nec
expediri potest? atquē, ne si nauigare quidem velim, ita gubernarem vt somniauerim. præ-
sens enim pœna sit. Qui igitur cōuenit ægros à coniectore somniorum potius, quàm
à medico petere medicinam? An Æsculapius, an Serapis potest præscribere per somnium
curationem valetudinis, Neptunus gubernantibus non potest: & si sine medico medi-
cinam dabit Minerva, Musæ scribendi, legendi, ceterarumque artium scientiam somnian-
tibus non dabunt? At si curatio daretur valetudinis, hæc quoque, quæ dixi, darentur:
quæ quoniam non dantur, medicina non datur. qua sublata, tollitur omnis auctoritas
somnia. Sed hæc quoque in promptu: nunc interiora videamus. Aut enim diuina
vis quædam consulens nobis somniorum significationes facit: aut coniectores ex qua-
dam conuenientia & coniunctione naturæ, quam vocant *συμπερίστασις*, quid euique rei con-
ueniat, ex somniis, & quid quanque rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est,
sed quædam obseruatio constans atque diuturna est, cum quid visum secundum quie-
tem sit, quid euenire, aut quid sequi soleat. Primum igitur intelligendum est, nullam
vim esse diuinam effectricem somniorum. Atque illud quidem perspicuum est, nul-
la visa somniorum proficisci à numine deorum. nostra enim causa dii id facerent, vt
providere futura possemus. Quotus igitur est quisque, qui somniis pareat? qui intel-
ligat: qui meminerit: quàm multi verò, qui contemnunt, eamque superstitionem im-
becilli animi, atque anilis putent: quid est igitur, cur his hominibus consulens deus,
somnia moncat eos, qui illa non modò cura, sed ne memoria quidem digna ducant?
nec enim ignorare deus potest, qua mente quisque sit: nec frustra, ac sine causa quid fa-
cere, dignum deo est: quod abhorret etiam ab hominis constantia. Ita si pleraque somnia
aut ignorantur, aut negliguntur: aut nescit hoc deus, aut frustra somniorum signifi-
catione vitur. sed horum neutrum in deum cadit: nihil igitur à deo somniis significari
fatendum est. Illud etiam requiro, cur, si deus ista visa nobis providendi causa dat, non

FINIS GUBERNATIONIS

vigilantibus potius det, quàm dormientibus. siue enim externus, & aduentitius pulsus animos dormientium commouet, siue per se ipsi animi mouentur, siue qua causa alia est, cur secundum quietem aliquid videre, audire, agere videamur: eadem causa vigilantibus esse poterat: idque si nostra causa secundum quietem dii facerent, vigilantibus idem facerent, præsertim cum Chrysippus Academicos refellens permulto clariora, & certiora esse dicat, quæ vigilantibus videantur, quàm quæ somniantibus. Fuit igitur diuina beneficentia dignius, cum consuleret nobis, clariora visâ dare vigilantibus, quàm obscuriora per somnium. quod quoniam non fit, somnia diuina putanda non sunt. Iam verò quid opus est circuitione & amfractu, ut sit vtendum interpretibus somniorum potius, quàm directo deus, si quidem nobis consulebat. Hoc facito, hoc ne feceris, diceret: idque visum vigilantibus potius, quàm dormienti daret? Iam verò quis dicere audeat, vera omnia esse somnia? Aliquot somnia vera, inquit Ennius: sed omnia non est necesse. quæ est tandem ista distinctio? quæ vera, quæ falsa habet? & si vera à deo mittuntur, falsa vnde nascuntur? nam si ea quoque diuina, quid inconstantius deo? quid inscitius autem est, quàm mentis mortalium falsis, & mendacibus visis concitare: si in vera visâ, diuina sunt: falsa autem, & inania, humana: quæ est ista designandi licentia, ut hoc deus, hoc natura fecerit potius, quàm aut omnia deus, quod negatis, aut omnia natura: quod quoniam illud negatis, hoc necessario confitendum est. Naturam autem eam dico, qua nunquam animus insistentis agitatione, & motu esse vacuus potest. is cum languore corporis, nec membris uti, nec sensibus potest, incidit in visâ varia & incerta ex reliquiis, ut ait Aristoteles, in hærentibus earum rerum, quas vigilans gesserit aut cogitarit. quarum perturbatione mirabiles interdum existunt species somniorum. Quæ si alia vera, alia falsa: qua nota internoscantur, scire sanè velim. si nulla est, quid istos interpretes audiamus: si quæpiam est, aucto audire quæ sit. sed hærebunt. Venit enim iam in contentione, utrum sit probabilius, deosne immortales rerum omnium præstantia excellentis cõcurrere ad omnium mortalium, qui vbi-
cære his visâ quædam tortuosa & obscura, quæ illi exterriti somnio ad coniectorem manè deferant: an natura fieri, ut mobiliter animus agitur, quod vigilans viderit, dormiens videre videatur. Vtrum philosophia dignius, sagarum superstitione ista interpretari, an explicatione naturæ? ut, si iam fieri possit coniectura vera somniorum, tamè isti, qui profitentur, eam facere nō possint. ex leuissimo enim & indoctissimo genere constant. Stoici autem tui negant, quenquam, nisi sapientem, diuinum esse posse. Chrysippus quidem diuinationem definit his verbis, Vim cognoscentem & videntem, & explicantem signa, quæ à diis hominibus portendantur: officium autem eius esse, prænoscere, dii erga homines qua mente sint, quidque significant, quemadmodumque ea procurentur atque expientur. Idemque somniorum coniectionem definit hoc modo, Esse vim cernentem & explanantem, quæ à diis hominibus significantur in somnis. Quid ergo? ad hæc mediocri opus est prudentia, an & ingenio præstanti & eruditione perfecta? talem autem cognouimus neminem. Vide igitur, ne, etiamsi diuinationem tibi esse cõcessero, quod nunquam faciam: neminem tamè diuinum reperire possimus. Qualis autem ista mens est deorum, si neque ea nobis significant in somnis, quæ ipsi per nos intelligamus: neque ea, quorum interpretes habere possimus? similes enim sunt dii, si ea nobis obiciunt, quorum neque scientiam, neque explanationem habeamus, tanquam si Pœni, aut Hispani in senatu nostro sine interprete loquerentur. Iam verò quod pertinent obscuritates & ænigmata somniorum? intelligi enim à nobis dii velle debebant ea, quæ nostra causa nos monebant. Quid? poeta nemo, nemo physicus obscurus? illi verò nimis etiâ obscurus Euphorion. at non Homerus. vter igitur melior? valde Heraclitus obscurus, minimè Democritus. num igitur conferendis mea causa me mones, quod non intelligam. quid me igitur mones? ut si quis medicus ægroto imperet, utumat

,,

Terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam,

potius

potius, quàm hominum more, cochleam dicere. nam Pacuvianus Amphion,

„ Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera,

„ Capite breui, ceruice anguina, aspectu truci,

„ Euiscerata, inanima cum animali sono,

- cùm dixisset obscurius, tum Attici respondent: Non intelligimus, nisi apertè dixeris. At ille vno verbo, Testudo. Non potueras hoc igitur à principio cytharista dicere: Desert ad coniectorem quidam somniasse se, ouum pendere ex fascia lecti sui cubicularis. est hoc in Chryssippi libro somnium. respondit coniector, thesaurum defossium esse sub lecto. fòdit: inuénit auri aliquantum, idque circumdatum argento: misit coniectori quantum visum est de argèto. tum ille, Nihilne de vitello? id enim ex ouo videbatur aurum declarasse: reliquum, argentum. Nemòne igitur vnquam alius ouum somniauit: Cur ergo hic nescio quis thesaurum solus inuénit: quàm multi inopes, digni præsidio deorum, nullo somnio ad thesaurum reperiendum admonentur: quam autem ob causam tam est obscurè admonitus, vt ex ouo nasceretur thesauri similitudo potius, quàm anetè thesaurum querere iuberetur, sicut apertè Simonides veritus est nauigare: Ergo obscura somnia minimè consentanea sunt maiestati deorum. Ad aperta & clara veniamus, quale est de illo interfecto à caupone Megaris: quale de Simonide, qui ab eo, quem humauerat, veritus est nauigare: quale etiam de Alexandro: quod à te præteritum esse miror: qui, cùm Ptolemæus familiaris eius in prælio telo venenato ictus esset, eoque vulnere summo cum dolore moreretur, Alexander assidens somno est confopitus. tum secundum quietem visus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam ore ferre, & simul dicere quo illa loci nasceretur (neque is longè aberat ab eo loco) eius autem esse vim tantam, vt Ptolemæum facillè sanaret. Cùm Alexander experrectus narrasset amicis somnium, emisisse qui illam radiculam quærent, qua inuenta, & Ptolemæus sanatus dicitur, & multi milites, qui erant eo genere teli vulnerati. Multa etià sunt à te ex historiis prolata somnia, matris Phalaridis, Cyri superioris, matris Dionysii, Pæni Amilcaris, Annibalidis, P. Decij: peruulgatam iam illud de præfultore, Gracchi etiam, & recens Cæcilie Balcarici filie somnium. Sed hæc externa, ob eamque causam ignota nobis sunt: nonnulla etiam ficta fortasse, quis enim auctor istorum? De nostris somniis quid habemus dicere: tu de mersio me, & equo ad ripam: ego de Mario cum fascibus laureatis me in suum deduci iubente monumentum? Omnium somniorum, Quinte, vna ratio est: quæ, per deos immortalis, videamus ne nostra superstitione & deprauatione superetur. quem enim tu Marium visum à me putas? speciem, credo, eius, & imaginè, vt Democrito videretur. vnde profectam imaginem: à corporibus enim solidis, & à certis figuris vult fluere imagines. Quod igitur Marij corpus erat? Ex eo, inquit, quod fuerat, plena sunt imaginum omnia ista. Igitur me imago Marij in campum Atinatem persequatur. nulla enim species cogitari potest, nisi pulsus imaginum. Quid: ergo istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, vt, simul atque velimus, accurrant: etià me earum rerum, quæ nullæ sunt: quæ est enim forma tam inuisiata, tam nulla, quam non sibi animus possit effingere: vt, quæ nunquam vidimus, ea tamen formata habeamus, oppidorum situs, hominum figuras. num igitur, cùm aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Omnia igitur, quæ volumus, nota nobis esse possunt: nihil est enim, de quo cogitare nequeamus. Nullæ ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus, nec omnino fluunt illæ: nec cognoui quenquam, qui maiore auctoritate nihil diceret. Animorum est ea vis atque natura, vt vigeant vigilantes, nullo adventitio pulsus, sed suo motu, incredibili quadam celeritate. Hi cùm sentiuntur membris, & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt. Cùm autem hæc subtrahita sunt, desertusque est animus languore corporis: tum agitur ipse per sese, itaque in eo & formæ versantur, & actiones, & multa audiri, multa dici videntur. Hæc scilicet imbecillo, remissoque animo multa omnibus modis confusa & variata versantur: maximèque reliquæ earum rerum mouentur in ani-

mis, & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitauimus, aut egimus: vt mihi temporibus illis multum in animo Marius versabatur recordanti, quam ille grauem suum casum magno animo, quam constanti tulisset. Hanc credo causam de illo somnandi fuisse. tibi autem de me cum sollicitudine cogitanti subito sum visus emerfus ex flumine. inerant enim in vtriusque nostrum animis vigilantium cogitationum vestigia. At quædam adiuncta sunt: vt mihi de monumento Marij: tibi, quod equus, in quo ego vehabar, mecum vnâ demersus rursus apparuit. An tu censeres vllam anum tam deliram futuram fuisse, vt somniis crederet, nisi ista casu nonnunquam, fortè, temerè concurrerent? Alexandro loqui draco visus est. potest omnino hoc esse falsum, potest verum. sed vtum sit, nō est mirabile. non enim audiuit ille draconem loquentem, sed est visus audire. & quidem, quo maius sit, cum radicem ore teneret, locutus est. Sed nihil est magnum somnianti. Quæro autem, cur Alexandro tam illustre somnium, tam certum, nec huic eidem aliàs, nec multa ceteris. mihi quidem, præter hoc Marianum, nihil sanè, quod meminerim. frustra igitur consumptæ tot noctes tam longa in ætate. Nunc quidem propter intermissionem forensis operæ & lucubrationes detraxi, & meridiationes addidi, quibus vti antea non solebam: nec tam multum dormiens vllō somnio sum admonitus, tantis præsertim de rebus: nec mihi magis vsquam videor, quam cum aut in foro magistratus, aut in curia senatum video, somniare. Etenim ex diuisione hoc secundum est, quæ est continuatio, coniunctioque nature: quam, vt dixi, vocant *εμπειρία*, eiusmodi, vt thesaurus ex ovo intelligi debeat: nam medici ex quibusdam rebus & aduenienteis, & crescētis morbos intelligunt: nonnullæ etiam sunt valetudinis significationes, vt hoc ipsum, pleni, enectine simus, ex quodam genere somniorum intelligi posse dicunt. thesaurus verò, & hereditas, & honos, & victoria, & multa generis eiusdem, qua cum somniis naturali cognatione iunguntur? Dicitur quidam, cum in somnis complexu Venerio iungeretur, calculos eiecisse. video sympathiam: visum est enim tale obiectum dormienti, vt id, quod euēnit, naturæ vis, non opinio erroris effecerit. Quæ igitur natura obtulit illam speciem Simonidi, à qua vetaretur navigare? aut quid naturæ copulatum habuit Alcibiadis quod scribitur somnium? qui paullo ante interitum visus est in somnis amicæ esse amictus amiculo. is cum esset proiectus inhumatus, ab omnibusque desertus iacēret, amica corpus eius texit suo pallio. ergo hoc inerat in rebus futuris, & causas naturaleis habebat: an & vt videretur, & vt eueniret, casus effecit? Quid? ipsorum interpretum coniecturæ, nōne magis ingenia declarant eorum, quam vim, consensumque naturæ? Cursor ad Olympia proficisci cogitans, visus est in somnis curru quadrigarum vehi. manè ad coniectorem. at ille, Vincens, inquit. id enim celeritas significat, & vis equorum. Post idem ad Antiphontem. is autem, Vincare, inquit, necesse est. an non intelligis, quattuor ante te cucurrisse? ecce alius cursor. Atque horum somniorum, & talium plenus est Chryssippi liber, plenus Antipatri. Sed ad cursorē redeo. Ad interpretem detulit, aquilam se in somnis visum esse factum. at ille, Vicisti. ista enim aui volat nulla vehementius. Huic eidem Antipho, Tu verò, inquit, te victum esse nō vides: ista enim auis insectans alias & agitans, semper ipsa postrema est. Pārere quædam matrona cupiens, dubitans effēne prægnans, visa est in quiete obsignatam habere naturam: ad coniectorem retulit. negauit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. At alter prægnantem esse dixit. nam inane obsignari nisi folere. Quæ est ista ars coniectoris, eludētis ingenio? an ea, quæ dixi, & innumerabilia, quæ collecta habent Stoici, quicquam significant, nisi acumen hominum ex similitudine aliqua coniecturam modo huc, modo illuc ducentium? medici signa quædam habent ex venis, & ex spiritu ægroti, multisque ex aliis futura præsentunt. gubernatores cum exsultantibus loligines viderint, aut delphinos se in portum coniciētes, tempestatem significari putant. Hæc ratione explicari, & ad naturam facile reuocari possunt. ea verò, quæ paullo antè dixi, nullo modo. At enim obseruatio diuturna (hæc enim pars vna restat) notandis rebus fecit artem. an tandem somnia obseruari possunt? quod-
nam

nam modo: sunt enim innumerabiles varietates. nihil tam præposterè, tam incôditiè, tam
monstrôsè cogitari potest, quod non possimus somnare. Quo modo igitur hæc infinita,
& semper noua aut memoria complecti, aut obseruando notare possumus? astrologi
motus errantium stellarum notauerunt. inuentus est enim ordo in iis stellis, qui non pu-
tabatur. ceddò tandem, qui sit ordo, aut quæ concursatio somniorum. quo modo autem
distingui possunt vera somnia à falsis, cum eadem & aliis aliter euadant, & iisdem non
semper eodem modo: vt mihi mirum videatur, cum mendaci homini, ne verum quidem
dicenti credere soleamus, quo modo isti, si somnium verum euasit aliquid, non ex mul-
tis porius vni fidem derogent, quàm ex vno innumerabilia confirmet. Si igitur neque
deus est effector somniorum, neque naturæ societas est vlla cum somniis, neque obseruatio-
ne inueniri potuit scientia: effectum est, vt nihil prorsus somniis tribuendum sit: præfer-
tim cum illi ipsi, qui ea vident, nihil diuinent: ij, qui interpretantur, coniecturam adhi-
beant, non naturam: casus autem innumerabilibus pæne sæculis in omnibus plura mira-
bilia, quàm in somniorum visis effecerit: neque coniectura, quæ in varias partes duci po-
test, nonnunquam etiam in contrarias, quicquam sit incertius. Explodatur hæc quoque
somnia diuinitio pariter cum ceteris. nam, vt verè loquamur, superstitio fusa per
genteis, oppressit omnium ferè animos, atque hominum imbecillitatem occupauit: quod
& in iis libris dictum est, qui sunt de natura deorum, & hæc disputatione id maximè egi-
mus, multum enim & nobismet ipsis, & nostris profuturi videbamur, si eam funditus su-
stulissemus. Nec verò (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tollenda religio tol-
latur. nam & maiorum instituta tueri sacris, ceremoniisque retinendis, sapientis est: & esse
præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam suscipiendam admirandamque ho-
minum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum cælestium cogit confiteri. Quam ob-
rem vt religio propaganda etiam est, quæ est iuncta cum cognitione naturæ: sic supersti-
tionis stirpes omnes euicendæ sunt. instat enim, & vrget, & quocunque te verteris, perse-
quitur, siue tu vatem, siue tu omen audieris, siue immolaris, siue auem aspexeris, si Chal-
dæum, si haruspitem videris, si fulserit, si tonuerit, si tactum aliquid erit de cælo, si ostenti
simile natum, factumque quippiam: quorum necesse est plerumque aliquid eueniat: vt nun-
quam liceat quicquam mente consistere. Perfugium videtur omnium laborum & sollicitu-
dinum esse somnus. at ex eo ipso plurimæ curæ, metusque nascuntur. qui quidem ipsi per
se minus valerent, & magis contemnerentur, nisi somniorum patrocinium philosophi sus-
cepissent, nec ij quidem contemtissimi, sed in primis acuti, & consequentia & repugnan-
tia videntes: qui propè iam absoluti & perfecti putantur. quorum licentiæ nisi Carneades
restitisset, haud scio, an soli iam philosophi iudicarentur. cum quibus omnis ferè nobis
disceptatio, contentiòque est: non quòd eos maximè contemnamus: sed quòd videntur
acutissimè sententias suas, prudentissimèque defendere. Cum autem proprium sit Aca-
demix, iudicium suum nullum interponere: ea probare, quæ simillima verè videantur:
conferre causas, & quid in quanque sententiam dici possit, expromere: nulla adhibita sua
auctoritate, iudicium audientium relinquere integrum ac liberum: tenebimus hanc con-
suetudinem à Socrate traditam, eaque inter nos, si tibi Quinte frater placebit, quàm sæ-
pissime vtemur. Mihi verò, inquit ille, nihil potest esse iucundius. Quæ cum essent di-
cta, surreximus.

M. TVLLII CICERONIS DE FATO

LIBER SINGVLARIS.

Deest principium.

QVIA pertinet ad mores, quos Græci vocant, nos eam partem philosophiæ De
moribus appellare solemus. sed deest augentem linguam Latinam nominare Moralem.
Explicandaque vis est, ratioque enuntiationum: quæ Græci ἀπομύχια vocant: quæ de resu-

tura cū aliquid dicunt, deque eo, quod possit fieri, aut non possit, quam vim habeant, obscura quæstio est: quam *ἡ διωπτικὴ* appellant: totaque est *λογική*: quam rationem disse-
rendi voco. Quod autem in aliis libris feci, qui sunt de natura deorum, iterum in iis, quos de diuinatione edidi, vt in vtramque partem perpetua explicaretur oratio, quo fa-
cilis id à quoque probaretur, quod cuique maximè probabile videretur: id in hac di-
spuratione de fato casus quidam, ne facerem, impediuit. Nam cū essem in Putcolano,
Hirtiūque noster consul designatus iisdem in locis, vir nobis amicissimus, & iis studiis,
in quibus nos à pueritia viximus, deditus: multū vnà eramus, maximè nos quidem ex-
quirentes ea consilia, quæ ad pacē & ad concordiam ciuium pertinerent. cū enim om-
nes post interitum Cæsaris nouarum perturbationum causæ quæri viderētur, hisque esse
occurrendum putaremus: omnis ferē nostra in his deliberationibus consumebatur ora-
tio: idque & sæpe aliàs, & quodam libiore, quàm solebat, & magis vacuo ab interuen-
toribus die, cū ille ad me venisset: primò illa, quæ erant quotidiana, & quasi legitima
nobis, de pace & de otio dicta sunt. Quibus acceptis, Quid ergo: inquit ille, quoniam o-
ratorias exercitationes non tu quidem, vt spero, reliquisti, sed cerè philosophiam illis
anteposuisti, possumne aliquid audire? Tu verò, inquam, vel audire, vel dicere. nec enim,
quod rectè existimas, oratoria illa studia deserui: quibus etiam te incendi, quamquam fla-
grantissimum acceperam: nec ea, quæ nunc tracto, minuunt, sed augent potius illam fa-
cultatem. nam cum hoc genere philosophiæ, quod nos sequimur, magnam habet orator
societatem. subtilitatem enim ab Academia mutuatur, & ei vicissim reddit vbertatem o-
rationis, & ornamenta dicendi. Quamobrem, inquam, quoniam vtriusque studij nostra
possessio est, hodie vtro frui malis, optio sit tua. Tum Hirtius, Grauisimum, inquit, &
tuorum omnium simile. nihil enim vnquam abnuuit voluntas tua meo studio. Sed quo-
niam sunt mihi rhetorica vestra sat nota, tēq; in his & audiuius sæpe, & audiemus, atq;
hanc Academicorum contra propositum disputandi consuetudinem indicant te susce-
pisse Tusculanæ disputationes: ponere aliquid, ad quod, audiam, si tibi non est molestum,
volo. An mihi, inquam, potest quicquam esse molestum, quod tibi gratum futurū sit: sed
ita audies, vt Romanum hominem, vt timidè ingredientem ad hoc genus disputandi, vt
longo intervallo hæc studia repetētem. Ita, inquit, audiam te disputantem, vt ea lego, quæ
scripsisti. Proinde ordire.

Multa desunt.

Consideramus hic, quorum in aliis, vt in Antipatro poeta, vt in brumali die natis, vt in si-
mul ægrotantibus fratribus, vt in vrina, vt in vnguibus, vt in reliquis eiusmodi naturæ con-
tagio valet: quam ego non tollo: vis est nulla fatalis. in aliis autem fortuita quædam esse
possunt, vt in illo naufrago, vt in Icadio, vt in Daphita. quædam etiam Posidonius, pace
magistri dixerim, comminisci videtur. sunt quidem absurda. Quid enim? si Daphitæ
fatum fuit de equo cadere, atque ita perire, ex hocne equo, qui cū equus nō esset, nomen
habebat alienum? aut Philippus hæc in capulo quadrigulas vitare monebatur: quasi ve-
rò capulo sit occisus. Quid autem magnum, & naufragum illum sine nomine in riuo
esse lapsum: quamquam huic quidem hic scribit prædictum in aqua esse pereundum. Nec
mehercule ne Icadij quidem prædonis video fatum vllum. nihil enim scribit ei prædi-
ctum. Quid mirum igitur, ex spelunca saxum in crura eius incidisse: puto enim, etiam si
Icadius tum in spelunca non fuisset, saxum tamen illud casurum fuisse. nam aut nihil est
omnino fortuitum, aut hoc ipsum potuit euenire fortuna. Quæro igitur, atque hoc latè
patebit, si fari omnino nullum nomen, nulla natura, nulla vis esset, & fortè, temere, casu
aut pleraque fererent, aut omnia: num aliter, ac nunc eueniunt, euenirent? Quid ergo atti-
net inculcare fatum, cū sine fato ratio omnium rerum ad naturam, fortunamve referat-
ur? Sed Posidonium, sicut æquū est, cum bona gratia dimittamus: ad Chrysippi laqueos
reuertamur. Cui primū quidem de ipsa rerū contagione respondeamus: reliqua postea
persequemur. Inter locorum naturas quantum interfit, videmus: alios esse salubres, alios
pestilentes: in aliis esse piruitosos, & quasi redundantē, in aliis exsiccatos atque aridos: 50

multaque

multaque sunt alia, quæ inter locum & locum plurimum differunt. Athenis tenuè cælum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis. itaque pingues Thebani, & valentes. tamè neque illud tenuè cælum efficiet, ut aut Zenonem quis, aut Arcefilam, aut Theophrastum audiat: neque crassum, ut Nemea potius, quàm Isthmo victoriam petat.

5 Diijunge longius. Quid enim loci natura afferre potest, ut in porticu Pompeij potius, quàm in campo ambulemus: tecum, quàm cum alio: Idibus potius, quàm Kalendis? Ut igitur ad quasdam res natura loci pertinet, ad quasdam autem nihil: sic affectio astrorum valeat, si vis, ad quasdam res, ad omneis certè nõ valebit. At enim quoniam in naturis hominum dissimilitudines sunt ut alios dulcia, alios subamara delectent: alij libidinosi, alij

10 iracundi, aut crudescentes, aut superbi sint: alij à talibus vitiis abhorreant: quoniam igitur, inquit, tantum natura à natura distat: quid mirum est, has dissimilitudines ex differentibus causis esse factas? Hæc differēs, quæ de re agatur, & in quo causa consistat, non videt. Non enim, si alij ad alia propensiores sint propter causas naturales & antecedentes, idcirco etiam nostrorum voluntatum, atq; appetitionum sunt causæ naturales & antecedentes. nam

15 nihil esset in nostra potestate, si res ita se haberet. nunc verò fatemur, acuti, hebetēs, & valentes, imbecilline sumus, nõ esse id in nobis. Qui autè ex eo colligi putat, ne vt sedeamus quidem, aut ambulemus voluntatis esse: is non videt, quæ res quamque rem consequatur. Ut enim & ingeniosi & tardi ita nascantur antecedentibus causis, itemque valentes & imbecilli: non sequitur tamen, ut etiam sedere & ambulare, & rem agere aliquam, principalibus causis definitum, & constitutum sit. Stilponem Megaricum philosophum, acutum sanè hominem & probatum temporibus illis accepimus. hunc scribunt ipsius familiares & ebriosum, & mulierosum fuisse. neque hoc scribunt vituperantes, sed potius ad laudem, vitiōsam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo vnquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. Quid? Socratem nõne

25 legimus quemadmodum notarit Zopyrus physiognomon, qui se profictebatur hominum mores, naturaque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernosceret: stupidum esse Socratem dixit, & bardy, quod iugula concaua non haberet: obstructas eas partes, & obturatas esse dicebat: addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse. Sed hæc ex naturalibus causis vitia nasci possunt: extirpari autem, & funditus tolli, vt is

30 ipse, qui ad ea propensus fuerit, à tantis vitiis auocetur, non est id positum in naturalibus causis, sed in voluntate, studio, disciplina. quæ tolluntur omnia, si vis & natura fati ex diuinationis ratione firmabitur. Etenim si est diuinitas, quibusnā à perceptis artis proficiunt: percepta appello, quæ dicuntur Græcè *ῥασιμα*. Non enim credo, nullo percepto aut ceteros artifices versari in suo munere, aut eos, qui diuinatione vtiuntur, futura prædicere. Sunt igitur astrologorum percepta huiusmodi: Si quis, verbi causa, oriente Canicula

35 natus est, is in mari non morietur. Vigila Chrysippe, ne tuam causam, in qua tibi cum Diodoro, valente dialectico, magna luctatio est, deferas. Si enim verum est, quod ita conuenit: Si quis oriente Canicula natus est, in mari nõ morietur: illud quoque verum est: Si Fabius oriente Canicula natus est, Fabius in mari non morietur. Pugnant ergo hæc inter se, Fabium oriente Canicula natum esse, & in mari Fabium moriturum: & quoniam eorum in Fabio ponitur, ortum esse eum Canicula oriente, hæc quoque pugnant, & esse Fabium, & in mari moriturum. Ergo hæc quoque coniunctio est ex repugnantibus, & est

40 Fabius, & in mari Fabius morietur. Quod vt propositum est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, Morietur in mari Fabius, ex eo genere est, quod fieri non potest. Omne igitur, quod falsum dicitur in futuro, id fieri non potest. At hoc Chrysippe minime vis, maximeque tibi de hoc ipso cum Diodoro certamen est. ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit verum: & quicquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse: & quicquid non sit futurum, id negat fieri posse. tu & quæ non sint futura, posse fieri dicis: vt frangi hanc gemmam, etiam si id nunquam futurum sit: neq; necesse fuisse Cypselum

45 regnare Corinthi, quanquam id millesimo antè anno Apollinis oraculo edictum esset. At

si ista comprobabis diuina prædicta: & quæ falsa in futuris dicentur, cain iis habebis, vt fieri non possint, vt si dicatur Fabium in mari perituum: & quod verè dicatur de futuro, quodque ita futurum sit, vt Africanum Karthagine positum: dices esse necessarium. Quæ est tota Diodori vobis inimica sententia. Etenim si illud verè connectitur, Si oriente Canicula natus es, in mari non morieris: primumque, quod est in connexo, Natus es oriente Canicula, necessarium est: (omnia enim vera in præteritis, necessaria sunt, vt Chrysippo placet dissentienti à magistro Cleanthe, quia sunt immutabilia, nec in falsum è vero præterita possunt conueriti) si igitur quod primum in connexo est, necessarium est: sit etiam quod consequitur, necessarium. Quanquam hoc Chrysippo non videtur valere in omnibus. Sed tamen, si naturalis est causa cur in mari Fabius non moriatur, in mari Fabius mori non potest. Hoc loco Chrysippus æstuans falli sperat Chaldæos, ceterosque diuinos, neque eos vsuros esse coniunctionibus, vt ita sua precepta pronuntient, Si quis natus est oriente Canicula, is in mari non morietur: sed potius ita dicent, Non & natus est quis oriente Canicula, & is in mari morietur. O licentiam iocularem. ne ipse incidat in Diodorum, docet Chaldæos, quo pacto eos exponere precepta oporteat. Quæ enim si Chaldæi ita loquantur, vt negationes infinitarum coniunctionum potius, quam infinita connexa ponant: cur idem medici, cur geometræ, cur reliqui facere non possint medicus in primis, quod erit ei perspectum in arte, non ita proponet: Si cui venæ sic mouentur, is habet febrem: sed potius illo modo: Non & huic venæ sic mouentur, & febrem is non habet. Itemque geometres non ita dicet: Si in sphaera maximi orbes sunt, medij inter se diuiduntur. sed potius illo modo: Non & sunt in sphaera maximi orbes, & hi non medij inter se diuiduntur. Quid est, quod non possit isto modo ex connexo transferri ad coniunctionem negationem: & quidem aliis modis eadem res efferre possumus. Modò dixi, Si in sphaera maximi orbes sunt, medij inter se diuiduntur: possum dicere, Si in sphaera maximi orbes erunt: possum dicere, Quia in sphaera maximi orbes erunt. Multa genera sunt enuntiandi, nec vllum distortius, quàm hoc, quo Chrysippus sperat Chaldæos contentos Stoicorum causa fore. Illorum tamen nemo ita loquitur, maius est enim has cõtortiones orationis, quàm signorum ortus obitusque perdiscere. Sed ad illam Diodori contentionem, quàm *ædè diuinationis* appellant, reuertamur. in qua quid valeat id, quod fieri possit, anquiritur. Placet igitur Diodoro, id solum fieri posse, quod aut verum sit, aut verum futurum sit. qui locus attingit hanc quæstionem: nihil fieri posse, quod nõ necesse fuerit: & quicquid fieri possit, id aut esse iam, aut futurum esse: nec magis commutari ex veris in falsa ea posse, quæ futura sunt, quàm ea, quæ facta sunt: sed in factis immutabilem apparere: in futuris quibusdam quia non appàrent, ne necesse quidem videri: vt in eo, qui mortifero morbo vrgeatur, verum sit, Hic morietur hoc morbo: at hoc idem si verè dicatur in eo, in quo vis morbi tanta non appareat, nihilo minus futurum sit. Ita fit, vt commutatio ex vero in falsum ne in futuro quidem vlla fieri possit. nam, Morietur Scipio, talem vim habet, vt quamquam de futuro dicetur, tamen id non possit conuertere in falsum. de homine enim dicitur, cui necesse est mori. Sic si diceretur, Morietur noctu in cubiculo suo Scipio vi oppressus, verè diceretur: id enim fore diceretur, quod esset futurum: futurum autem fuisse, ex eo, quia factum est, intelligi debet: nec magis erat verum, Morietur Scipio, quàm, Morietur illo modo: nec magis necesse est mori Scipioni, quàm illo modo mori: nec magis immutabile ex vero in falsum, Necatus est Scipio, quàm, Necabitur Scipio: nec, cum hæc ita sint, est causa cur Epicurus fatum extimescat, & ab atomis petat præsidium, easque de via deducat, & vno tempore suscipiat res duas inenodabiles: vnam, vt sine causa fiat aliquid, ex quo existet, vt de nihilo quippiam fiat, quod nec ipsi, nec cuiquã physico placet: alteram, vt, cum duo indiuidua per inanitatem ferantur, alterum è regione moueatur, alterum declinet. licet enim Epicuro, concedenti omne enuntiatum aut verum, aut falsum esse, non vereri, ne omnia fato fieri sit necesse. non enim æternis causis è naturæ necessitate manantibus verum est id, quod ita enuntiatur, Descendit in Academiam, 30

Carnea-

Carneades: nec tamē sine causis: sed inter est inter causas fortuito antegressas, & inter causas cohibentes in se efficientiam naturalem. Ita & semper verum fuit, Morietur Epicurus, cum duo & septuaginta annos vixerit, Archonte Pitharato: neque tamen erant causae fatales, cur ita accideret: sed quod ita cecidisset, certe casurum, sicut cecidit, fuit. Nec ij, qui dicunt immutabilia esse, quae futura sint, nec posse verum futurum conuerti in falsum, fati necessitatem confirmant: sed verborum vim interpretantur. At qui introducunt causarum seriem sempiternam, ij mentem hominis voluntate libera spoliata, necessitate fati deuinciunt. Sed haec haecenus. alia videamus. Concludit enim Chrysippus hoc modo: Si est motus sine causa, non omnis enuntiatio, quod *ἀξίωμα* dialectici appellant, aut vera, aut falsa erit. causas enim efficientes quod non habebit, id nec verum, nec falsum erit. omnis autem enuntiatio aut vera aut falsa est. motus ergo sine causa nullus est. Quod si ita est, omnia, quae fiunt, causis fiunt antegressis. id si ita est, omnia fato fiunt. efficitur igitur fato fieri quaecunque fiunt. Hic primum si mihi libeat assentiri Epicuro, & negare omnem enuntiationē aut veram esse, aut falsam, eam plagam potius accipiam, quam fato omnia fieri comprobem. illa enim sententia aliquid habet disputationis, haec verò non est tolerabilis. itaque contendit omnis neruus Chrysippus, vt persuadeat, omne *ἀξίωμα* aut verum esse, aut falsum. Vt enim Epicurus veretur, ne, si hoc concesserit, concedendum sit, fato fieri quaecunque fiunt: si enim alterutrum ex aeternitate verum sit, esse id etiam certum: & si certum, etiam necessarium: ita & necessitatem & fatum confirmari putat: sic Chrysippus meruit, ne, si non obtinuerit, omne, quod enuntietur, aut verum esse, aut falsum, omnia fato fieri non possint, & ex causis aeternis rerum futurarum. Sed Epicurus declinatione atomi, vitari fati necessitatem putat. Itaque tertius quidam motus oritur extra pòdus & plagam, cum declinat atomus interuallo minimo. id appellat *ἰσάγγελον*. Quam declinationem sine causa fieri, si minus verbis, re cogitur confiteri. non enim atomus ab atomo pulsa declinat. nam qui potest pelli alia ab alia, si gravitate feruntur ad perpendicularum corpora individua, rectis lineis, vt Epicuro placet: sequitur enim, vt, si alia ab alia nunquam depellatur, ne contingat quidem alia aliam. Ex quo efficitur, vt iam sit atomus, cūque declinet, declinare sine causa. Hanc rationem Epicurus induxit ob eam rem, quod veritus est, ne, si semper atomus gravitate ferretur naturali ac necessaria, nihil liberum nobis esset, cum ita moueretur animus, vt atomorum motu cogeretur. Hoc Democritus auctor atomorum accipere maluit, necessitate omnia fieri, quam à corporibus individuis naturalis motus auellere. Acutius Carneades, qui docebat posse Epicureos suam causam sine hac commentitia declinatione defendere. nam cum doceret esse posse quandam animi motum voluntarium, id fuit defendi melius, quam introducere declinationem, cuius praesertim causam reperire non possunt. Quo defenso, facile Chrysippo possent resistere. cum enim concessissent motum nullum esse sine causa, non concederent, omnia, quae fierent, fieri causis antecedentibus: voluntatis enim nostrae non esse causas externas & antecedentes. Communi igitur consuetudine sermonis abutimur, cum ita dicimus, velle aliquid quempiam, aut nolle sine causa. Ita enim dicimus sine causa, vt dicamus sine externa & antecedente causa, non sine aliqua. Vt cum vas inane dicimus, non ita loquimur vt physici, quibus inane esse nihil placet: sed ita, vt, verbi causa, sine aqua, sine vino, sine oleo vas esse dicamus: sic, cum sine causa animum moueri dicimus, sine antecedente & externa causa moueri, non omnino sine causa dicimus. De ipsa item atomo dici potest, cum per inane moueatur gravitate & pondere, sine causa moueri, quia nulla causa accedat extrinsecus. Rursus autē, ne omnes à physicis irideamur, si dicamus quicquam fieri sine causa, distinguendum est, & ita dicendum, ipsius individui hanc esse naturam, vt pondere & gravitate moueatur, eamque ipsam esse causam cur ita feratur. Similiter ad animorum motus voluntarios, non est requirenda externa causa. motus enim voluntarius eam naturā in se ipso continet, vt sit in nostra potestate, nobisque pareat: nec id sine causa. eius enim rei causa, ipsa natura est. Quod cum ita sit, quid est, cur nō omnis

pronuntiatio aut vera, aut falsa, nisi concesserimus fato fieri quęcunq; fiant: Quia futura, inquit, vera non possunt esse ea, quę causas, cur futura sint, non habent. habeant igitur causas necesse est ea, quę vera sunt, ita ut cum euenierint, fato euenierint. Confectū negotiorum: si quidem tibi concedendum est, aut fato omnia, quę causas habeant, cur fiunt, fieri, aut quicquam posse fieri sine causa. Alio aliter hæc enuntiatio vera esse non potest, Capiet Numantiam Scipio, nisi ex æternitate causa causam ferens hoc erit effectura: An hoc falsum potuisset esse, si esset sexcentis sæculis antè dictum? & si tum non esset vera hæc enuntiatio, Capiet Numantiam Scipio: ne illa quidem euerfa vera est hæc enuntiatio, Cepit Numantiam Scipio? Potest igitur quicquam factum esse, quod non verum fuerit futurum esse? nam ut præterita ea vera dicimus, quorum superiore tempore vera fuerint instantia: sic futura, quorum consequenti tempore vera erunt instantia, ea vera dicemus. Nec si omne enuntiatum aut verum, aut falsum est, sequitur illico esse causas immutabileis, easque æternas, quę prohibeant quicquam secus cadere, atque casurum sit. Fortuitę sunt causę, quę efficiant, ut verè dicantur, quę ita dicuntur, Veniet Cato in senatum: non in clusę in rerum natura atque mundo. & tamen tam est immutabile venturum, cum est verum, quàm venisse: nec ob eam causam fatum, aut necessitas extimescenda est. Etenim erit confiteri necesse, si hæc enuntiatio, Veniet in Tusculanum Hortensius, vera non est, verum non esse, in Tusculanum venturum Hortensium. si verum non est, sequitur, ut falsum sit. quorum isti neutrum volunt: quod fieri non potest. Nec nos impedit illa ignaua ratio, quę dicitur. appellatur enim quidam à philosophis *ἀπὸ τοῦ λόγου*: cui si pareamus, nihil est omnino, quod agamus in vita. Sic enim interrogant, Si fatum tibi est ex hoc morbo conualescere, siue medicum adhibueris, siue non adhibueris, conualesces. item, Si fatum tibi est ex hoc morbo non conualescere: siue tu medicum adhibueris, siue non, non conualesces. & alterutrum fatum est: medicum ergo adhibere nihil attinet. Rectè genus hoc interrogationis ignauum atque iners nominatum est, quòd eadem ratione omnis è vita tollitur actio. Licet etiam immutare, ut fati nomen non adiungas, & eandem tamen teneas sententiam, hoc modo: Si ex æternitate verum hoc fuit, Ex isto morbo conualesces: siue adhibueris medicum, siue non, conualesces. itémque: Si ex æternitate hoc falsum fuit, Ex isto morbo non conualesces: siue adhibueris medicum, siue non adhibueris, non conualesces: deinde cetera. Hæc ratio à Chrysippo reprehenditur. Quædam enim sunt, inquit, in rebus simplicia, quædam copulata. simplex est, Morietur eo die Socrates. huic, siue quid fecerit, siue non fecerit, finitus est moriendi dies. At si ita fatum sit, Nascetur OEdipus Laio, non poterit dici, siue fuerit Laius cum muliere, siue non fuerit. copulata enim res est, & confatalis: sic enim appellat: quia ita fatum sit, & concubitorum cum vxore Laius, & ex ea OEdipum procreaturum. Ut si esset dictum, Luçtabitur Olympiis Milo: & referret aliquis, Ergo, siue habuerit aduersarium, siue non habuerit, luçtabitur: erraret. est enim copulatum, luçtabitur, quia sine aduersario nulla luçtatio est. Omnes igitur istius generis captiones eodem modo refelluntur, siue tu adhibueris medicum, siue non adhibueris, conualesces: captio sum. tam enim est fatale medicum adhibere, quàm conualescere. Hęc, ut dixi, confatalia ille appellat. Carnades hoc totum genus non probabat, & nimis inconsideratè concludi hanc rationem putabat. itaque premebatur alio modo, nec ullam adhibebat calumniam: cuius erat hæc conclusio: Si omnia antecedentibus causis fiunt, omnia naturali colligatione confertè, contextèque fiunt, quod si ita est, omnia necessitas efficit. id si verum est, nihil est in nostra potestate. est autem aliquid in nostra potestate. ac si omnia fato fiunt, omnia causis antecedentibus fiunt. non igitur fato fiunt, quęcunq; fiunt. Hęc arctius alstringi ratio non potest. nam si quis velit idem referre, atque ita dicere: Si omne futurum, ex æternitate verum est, ut ita certè eueniat, quemadmodum sit futurum: omnia necesse est colligatione naturali confertè, contextèque fieri: nihil dicat. multum enim differt, virum causa naturalis ex æternitate futura vera efficiat, an etiam sine æternitate naturali, futura quę sint, ea vera esse possint

possint intelligi. Itaque dicebat Carneades, ne Apollinem quidem futura posse dicere, nisi ea, quorum causâs natura ita contineret, ut ea fieri necesse esset. Quid enim spectans deus ipse diceret, Marcellum eum, qui ter consul fuit, in mari esse periturum: erat quidem hoc verum ex æternitate, sed causâs id efficientis non habebat. Ita ne præterita quidem
 5 ea, quorum nulla signa tanquam vestigia extarent, Apollini nota esse censebat: quo minus futura. Causis enim efficientibus quamque rem cognitis, posse denique sciri quid futurum esset. ergo nec de OEdipo potuisse Apollinem prædicere, nullis in rerum natura causis propositis, cur ab eo patrem interfici necesse esset: nec quicquam huiusmodi. Quocirca si Stoicis, qui omnia fato fieri dicunt, consentaneum est, huiusmodi oracula, ceteraque, quæ ad divinationem pertinent, comprobare: iis autem, qui, quæ futura sunt, ea
 10 vera esse ex æternitate dicunt, non idem dicendum est: vide, ne non eadem sit illorum causâs, & Stoicorum. hi enim vrgentur angustiis, illorum ratio soluta ac libera est. Quod si concedatur nihil posse evenire nisi causâ antecedente: quid proficiatur, si ea causâ non ex æternis causis apta ducatur? Causâ autem ea est, quæ id efficit, cuius est causâ, ut vulnus
 15 mortis, eruditas morbi, ignis ardoris. Itaque non sic causâ intelligi debet, ut, quod cuique antecedit, id ei causâ sit, sed quod cuique efficienter antecedit: nec, quod in campum descenderim, id fuisse causâ, cur pila luderem: nec Hecubam causâm interitus fuisse Trojanis, quod Alexandrum genuerit: nec Tyndareum Agamemnoni, quod Clytemnestram: hoc enim modo viator quoque bene vestitus causâ grassatori fuisse diceretur,
 20 cur ab eo spoliaretur. Ex hoc genere illud est Ennii,
 „ Vtinam ne in nemore Pelio securibus
 „ Cæsa cecidisset abieгна ad terram trabes.
 Licuit vel altius, vtinâ ne in Pelio nata vlla vnquam esset arbor: etiam suprâ, vtinam ne
 esset mons vllus Pelius: similiterque superiora repetentem regredi in infinitum licet.
 25 „ Nêve inde naus inchoandæ exordium Cepisset.
 Quorsum hæc præterita: quia sequitur illud,
 „ Nam numquam hera errans mea, domo efferreret pedem
 „ Medæa, animo ægro, amore sævo saucia.
 Non ut ex res causâm afferrent amoris. Interesse autem aiunt, utrûm eiusmodi quid sit, si
 30 ne quo aliquid effici nō possit: an eiusmodi, cum quo aliquid effici necesse sit. Nulla igitur earum causâ est, quoniam nullam rem sua vi efficit, cuius dicitur causâ: nec id, sine quo quippiam non sit, causâ est: sed id, quod cum accessit, id, cuius causâ est, efficit necessarii. nondum enim vlcero serpente morsa Philocteta, quæ causâ in rerum natura continebatur, fore, ut is in insula Lemno linqueretur: post autem causâ fuit propior,
 35 & cum exitu iunctior. Ratio igitur euentus aperit causâ: sed ex æternitate vera fuit hæc enuntiatio: Relinquetur in insula Lemno Philoctetes: nec hoc ex vero in falsum poterat converteri. necesse est enim in rebus contrariis duabus (contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid, alterum negat) ex his igitur necesse est invito Epicuro alterum verum esse, alterum falsum: ut, sauciabitur Philoctetes, omnibus ante æculis verum
 40 fuit: Non sauciabitur, falsum. Nisi fortè volumus Epicureorum opinionem sequi, qui tales enuntiationes nec veras, nec falsas esse dicunt: aut, cum id pudet, illud tamen dicunt, quod est impudentius, veras esse ex contrariis disunctiones: sed quæ in his enuntiata essent, eorum neutrum esse verum. O admirabilem licentiam, & miserabilem inscientiam differendi! Si enim aliquid in eloquendo, nec verum nec falsum est, certè id verum non
 45 est. quod autem verum non est, quid potest non falsum esse? aut quod falsum non est, quid potest non verum esse? Tenebitur igitur id, quod à Chrysippo defenditur, omnem enuntiationem aut veram, aut falsam esse: ratio ipsa coget, & ex æternitate quædam vera esse, & ea non esse nexa causis æternis, & à fati necessitate esse libera. Ac mihi quidem videtur, cum duæ sententiæ fuissent veterum philosophorum, una eorum, qui censerent
 50 omnia ita fato fieri, ut id fatum vim necessitatis afferret, in qua sententiâ Democritus, He-

raclitus, Empedocles, Aristoteles fuit altera eorum, quibus viderentur sine vilo fato esse
 animorum motus voluntarij: Chrysippus tanquam arbiter honorarius medium ferire vo-
 luisse: sed applicat se ad eos potius, qui necessitate motus animos liberatos volunt. Dum
 autem verbis utitur suis, delabitur in eas difficultates, vt necessitatem fati confirmet in ui-
 tus. Atque hoc, si placet, quale sit videamus in assensionibus, quas prima oratione tracta-
 ui. eas enim veteres illi, quibus omnia fato fieri videbatur, vi effici & necessitate dicebant.
 qui autem ab his dissentiebant, fato assensiones liberabant, negabantque, fato assensionibus
 adhibito, necessitatem ab his posse remoueri: itaque ita diserebant. Si omnia fato fiunt,
 omnia fiunt antecedente causa: & si appetitus, illa etiam quæ appetitum sequuntur: ergo
 etiam assensiones. at si causa appetitus non est sita in nobis, ne ipse quidem appetitus est
 in nostra potestate. quod si ita est, ne illa quidem, quæ appetitu efficiuntur, sita in nobis
 sunt. non sunt igitur neque assensiones, neque actiones in nostra potestate. Ex quo effici-
 tur, vt neque laudationes iustæ sint, nec vituperationes: nec honores, nec supplicia. quod
 cum vitiosum sit, probabiliter concludi putant non omnia fato fieri, quæcunque fiunt.
 Chrysippus autem cum & necessitatem improbare, & nihil vellet sine præpositis causis
 evenire, causarum genera distinguit, vt & necessitatem effugiat, & retineat fatum. Causa-
 rum enim, inquit, aliæ sunt perfectæ & principales, aliæ adiuuantes & proximæ. Quam-
 obrem cum dicimus omnia fato fieri causis antecedentibus, non hoc intelligi volumus,
 causis perfectis & principalibus, sed causis antecedentibus, adiuuantibus & proximis. ita-
 que illi rationi, quam paullo ante cõclusi, sic occurrit: Si omnia fato fiant, sequi illud qui-
 dem, vt omnia causis fiant antepositis, verum non principalibus & perfectis, sed adiuuan-
 tibus & proximis. Quæ si ipsæ non sint in nostra potestate, non sequitur, vt ne appetitus
 quidem sit in nostra potestate: at hoc sequeretur, si omnia perfectis & principalibus causa-
 sis fieri diceremus, vt, cum hæ causæ non essent in nostra potestate, ne ille quidem esset in
 nostra potestate. Quam obrem qui ita fatum introducunt, vt necessitatem adiungant,
 in eos valebit illa conclusio: qui autem causas antecedentes non dicunt perfectas, neque
 principales, in eos nihil valebit. quod enim dicantur assensiones fieri causis antepositis,
 id quale sit, facile à se explicari putant. Nam quamquam assensio non possit fieri nisi
 commota viso: tamen cum id visum proximam causam habeat, non principalem, hanc
 habet rationem, vt Chrysippus vult, quam dudum diximus, non vt illa quidem fieri pos-
 sit nulla vi extrinsecus excitata (necesse est enim assensionem viso commoueri) sed reuer-
 titur ad cylindrum & turbinem suum, quæ moueri incipere, nisi pulsa, non possunt: id
 autem cum accidit, suapte natura, quod superest, & cylindrum volui, & versari turbi-
 nem putant. Vt igitur, inquit, qui protrulit cylindrum, dedit ei principium motionis.
 volubilitatem autem non dedit: sic visum obiectum imprimet illud quidem, & quasi si-
 gnabit in animo suam speciem, sed assensio nostra erit in potestate, eaque, quemad-
 modum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est, suapte vi & natura
 mouebitur. Quod si aliqua res efficeretur sine causa antecedente, falsum esset omnia fa-
 to fieri. Sin omnibus, quæcunque fiunt, verisimile est causam antecedere: quid asseri-
 ri poterit, cur non omnia fato fieri fatendum sit: modò intelligatur, quæ sit causarum di-
 stinctio ac dissimilitudo. Hæc cum ita sint à Chrysippo explicata: si illi, qui negant as-
 sensiones fato fieri, fateantur tamen eas non sine viso antecedente fieri, alia ratio est: sed si
 concedunt anteire visa, nec tamen fato fieri assensiones, quod proxima illa & continens
 causa non moueat assensionem: vide, ne idem dicant. neque enim Chrysippus concedens
 assensionis proximam, & continentem causam esse in viso positam, neque eam causam ad
 assentiendum necessariam esse, concedet, vt, si omnia fato fiant, omnia fiant causis ante-
 cedentibus & necessariis. itemque illi, qui ab hoc dissentiunt, contentes non fieri assen-
 siones sine præcursione visorum, dicent, si omnia fato fierent eiusmodi, vt nihil fieret, nisi
 prægressione causæ, confitendum esse fato fieri omnia. Ex quo facile intellectu est, cum
 vtrique præfacta atque explicata sententia sua, ad eundem exitum veniant, verbis eos, nõ re
 dispendere

disidere: omninoque cum hæc sit distinctio, ut quibusdam in rebus verè dici possit, cum hæ causæ antecesserint, non esse in nostra potestate, quin illa eveniant, quorum causæ fuerint: quibusdam autè in rebus, causis antecessis, in nostra tamen esse potestate, ut illud aliter eveniat: hanc distinctionem utrique approbant: sed alteri censent, quibus in rebus causæ antecesserint ita, ut non sit in nostra potestate, ut aliter illa eveniant, illas fati fieri: quæ autem in nostra potestate sint, ab his fatum abesse: * Hoc modo hanc causam disceptari oportet, non ab atomis errantibus, & de via declinantibus præsidium petere. Declinat, inquit, atomus. Primum cur: aliam enim quandam vim motus habebunt à Democrito impulsione, quam plågā ille appellat: à te Epicure gravitatis & ponderis. Quæ ergo noua causa in natura est, quæ declinet atomum? num sortiuntur inter se, quæ declinent. quæ non: aut cur minimo declinant intervallo, maiore non? aut cur declinant vno minimo, non declinant duobus aut tribus? Optare hoc quidem est, non disputare. nam neque extrinsecus impulsam atomum loco moueri & declinare dicis: neque in illo inani, per quod feratur atomus, quicquam fuisse causæ, cur ea non è regione ferretur: nec in ipsa atomo mutationis aliquid factum est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita cum attulisset nullam causam, quæ istam declinationem efficere: tamen aliqui sibi dicere videntur: cum id dicat, quod omnium mentes aspernentur ac respuant. Nec verò quisquam magis confirmare mihi videtur non modò fatum, verum etiam necessitatem, & vim omnium rerum, sustulisseque motus animi voluntarios, quàm hic, qui aliter obfistere fati fatetur se non potuisse, nisi ad has commentitias declinationes confugisset. Nam, ut essent atomi, quas quidem esse mihi probari nullo modo potest: tamen declinationes istæ nunquam explicarètur. nam si atomis, ut gravitate deorsum ferantur, tributum esse necessitate naturæ, quod omne pondus nulla re impediende moueatur & feratur deorsum, necesse est: illud quoque necesse est, declinare quibusdam atomis, vel, si volunt, omnibus tributum esse naturaliter.

FRVSTA, SEV FRAGMENTA

M. TVLLII CICERONIS LIBRORVM SEX

DE REP. OLIM QVIDEM A' ROB. STEPHANO,

& Carolo Stephano, nuper autem diligentissime

& cumulatissime à Carolo Sigonio

& Andræa Patricio vndique collecta.

EX M. TVLLII CICERONIS DE REPVB.

LIBER I.

NON. Propter.] Eum quoque ut salutauit, propter Tiberonem insit a'sidere.

NON. Cituma.] Quare, si placet, deduc orationem tuam de calo ad hæc cituma.

DIOMED.) * Quasi alius a'simulare rempub. aut melius non possit, aut omnino non possit.

NON. Accommodatum.] * expositamque ad exemplum nostre reip. accommodabo ad eam, si potero, omnem illam orationem, quæ est mihi habenda de optimo ciuitatis statu.

NON. Vrbs à ciuitate.] Quam cum locis, manique scississent, cuiusmodi coniunctionem rectorum oppidum, vel urbem appellarunt, delubris distinctam, spatisque communibus omnis ergo populus, qui est talis cæcis multitudinis, qualem exposui, ciuitas est: omnis ciuitas, quæ est constitutio populi, res publica.

AVGVST.) * breui multitudo diuersa atque vaga, concordia ciuitas facta erat.

- NON. Cognoscere.] Cognoscere mehercule, inquit, consuetudinem istam, & studium, sermonemque.
- SENECA.] * duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servij matre dubitatur. Anci Marcij pater quoque ignoratur. tantum hic Marcius Numæ nepos dicitur.
- NON. Dimittere.] Tum inflanti annui consules, tum dimissi populo fasces.
- SENECA.] * provocacionem ad populum etiam à regibus fuisse.
- NON. horrendum ab horrido.] Horum enim fœveritatem dicitur inhorruisse primum civitas.
- SENECA.] Quem nos dictatorem dicimus, & in historia ita nominari legimus, apud antiquos magister populi vocatus est, quod qui ab illo nominatur, magister equitum est.
- CIC. 6. Atticum. 9.] * Cn. Flavius fasces protulit.
- NON. Aemulus.] Quomodo enim indicatur iste optimas, aut optimatum aemulus doctrina, artibus, studiis, audio, quando?
- NONIVS.] Sed audisse te credo, tum verò Platonem, Socrate mortuo, primum in Aegyptum discendi causa, post in Italiam contendisse.
- NON. Anima.] Tum virtute, labore, industria quæreret summi viri indolem, nisi nimis animose ferax natura illam nescio quo pacto.
- NON. Conitura.] Que videlicet ille non ex agri conitura, quam cernebat, sed ex doctrinæ indicibus interpretabatur.
- NON. Antiquus, Antiquior.] Sed quoniam plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam vis, qui, ut aiunt, creaverit, maiori ei profecto, quam parenti, debetur gratia.
- NON. Pignorari.] * Sed ut plurimus & maximus nostri animi, ingenij, consilij prima ipsa sibi ad utilitatem pignoretur.
- NON. Conducere.] Facillimam autem in ea rep. esse posse concordiam, in qua idem conducatur omnibus.
- NON. Firmitudo.] Habent æqualitatem quandam, qua carere diutius vix possunt liberi, deinde firmitudinem.
- NON. libro de doct. indagine.] Nec tantum Karthago habuisset opum sexcentos fere annos sine consiliis, & disciplina.
- NON. Dominatus.] Quid tunc cum es iratus, permittis illi iracundie dominatum animi tui?
- NON. Anima. Ergo non probares consilio pulsas libidines, quæ sunt innumerabiles, iracundias, quæ terrent omnia. Ego vero nihil isto animo, nihil ita animato homine miseriùs ducerem.
- NON. Inuitare.] Denique ipsa natura non inuitaret solum, sed etiam cogeret.
- NON. horrendam ab horridum.] Sed ut ille, qui nauigat, cum subito mare cepit horrescere.

EZ M. TVLLII CICERONIS DE REPVB.

LIB. II.

- NON. Exsultare.] EST igitur quiddam turbulentum in hominibus singulis, quod vel exsultat voluptate, vel molestia frangitur.
- NON. Volubundus.] Cupido autem, & expetenti, & lubrico, & volubundo in voluptatibus.
- NON. Anxietudo.] * quartaque anxietudo prona ad luctum, & merens, semperque ipsa se sollicitans.
- NON. Timor, & timiditas.] Esse autem angores, esse miserias afflictas, atque abiectas timiditate, & ignavia.
- NON. Elidere.] Ut auriga in doctus è curru trahitur, operitur, (al. opprimitur), eliditur, laniatur.

NON.

*
NON. Offendere.] Sed imitor Architam Tarentinum, qui cum ad villam venisset, & omnia aliter offenderet.

*
NON. Urbs à ciuitate.] * quo auctore, & principe vocitatur ciuitas.

5
NON. Modicum.] Statuo esse optime constitutam remp. que ex tribus generibus illis, regali, optimo, & populari confusa modice, nec puniendo irritet animum immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo, licentia ciuili deterioris reddat.

*
AUG. lib. 2. c. 21. Ciuit.] Ut in fidiabus, ac tibiis, atque cantu ipso, ac vocibus concentus est quidam tenendus ac distinctus sonus, quem immutatum, ac discrepantem aures crudele ferre non possunt, si que cõcentus ex dissimilimarũ vocum modulatione concors tamen efficitur & congruens: sic ex summis, & infimis, & mediis interiectis ordinibus, ut sonus, moderata ratione ciuili consensu dissimiliorum concinit, & que harmonia à musicis dicitur in cantu, ea est in ciuitate concordia, ætissimum atque optimum omni in rep. vinculum incolumitatis, que sine iniustitia nullo pacto esse potest.

15
NON. Proiectum.] Iniustitia foras spectat, & proiecta tota est, atque eminens.

*
NON. Explicare.] Que virtus præter ceteras totam se ad alienas utilitates porrigit, atque explicat.

*
NON. Exsultare.] * que sanguine alitur, atque in omni crudelitate sic exsultat, ut vix hominum acerbis funeribus satietur.

*
NON. lib. de doct. indagine.] Itaque præclara illa institutio Romuli cum ducentos annos & triginta fere firma mansisset.

25
NON. Virritim.] Ac primus agros, quos bello Romulus ceperat, diuisit Virritim ciuibus.

*
NON. Pecuniosus.] * multaque ditioe ouium, & bonum, quod tunc erat res in pecore, & in locorum possessionibus, ex quo pecuniosi, & locupletes vocabantur.

30
NON. Calumnia.] * ut Carneadi respondeatis, qui sæpe optimas causas ingenij calumnia ludificari solebat.

M. TVLLII CICERONIS DE REPVB.

LIB. III.

35
AUG. lib. 4. contra Pelagium.] HOMO non ut à matre, sed ut à nouerca natura editus est in vitam, corpore nudo, & fragili, & infirmo, animo autem anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines, in quo tamen inest tanquam obrutus quidam diuinus ingenij, & mentis.

40
SENECA.] Quoniam sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati.

*
LACTAN.] Nullum est ius naturale. itaque omnes animantes ipsa ducente natura commodam suam defendunt & ideo iniustitia, si alienis utilitatibus consulat, suas negligat. Stultitia est dicenda. Quod si omnes populi, penes quos sit imperium, ipsique Romani, qui orbem totum possidere, iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere, quod vi & armis occupauerint, ad casus, & egestatem reuertentur, quod si fecerint, iustus dicemus quidem, sed tamen stultos indicare necesse est, qui, ut aliis prosint, sibi nocere contendunt.

*
LACTAN. l. 5. c. 17. Epit. c. 1.] Bonus vir si habeat seruum fugitiuum, vel domum insalubrem, ac pestilentem, que
50 vitia solus sciat, & ideo proscribat, ut vendat, vitrumne profitebitur fugitiuum seruum, ac pestilentem domum se vendere, an celabit eum? si profitebitur emtori fugitiuum esse, bonus quidem, quia non fallit, sed tamen stultus indicabitur, quia vel paruo vendet, vel omnino non vendet: si celauerit, erit quidem sapiens, quia rei consulit, sed idem malus, quia fallit. Deinde, si reperiat hominem, qui aut aurum pro orichalcho, aut argentum pro plumbo vendat per errorem, atque id emere necessitas cogat, vitrum dissimulabit, & emet paruo, an potius indicabit iustum? utique dicetur, quia non fessit, sed idem
55 stultus, qui alteri fecerit lucrum, sibi dampnum, sed facile de damno est qui si vitæ eius in periculum veniet, ut cum aliquando necesse sit, aut occipere, aut mori, quid faciet? Potest hoc euinire, ut naufragio facto inueniat aliquem imbecillum, tabule inhærentem: aut victo exercitu fugiens, reperiat aliquem vulneratum, equo insidentem, vitrumne aut illam tabulam, aut hunc equo deturbabit, ut ipse possit euadere? si volet iustus esse, non faciet, sed idem stultus indicabitur, qui dum alterius vite parcis, suam perdere si faciet, sapiens quidem videbitur, quia sibi consulit, sed & idem malus, quia nocet.

*
LACTAN. l. 5. c. 12.] Quæro, si duo sint, quorum alter optimus vir, æquissimus, summa iustitia, singulari fide, alter infirmi celere, & audacia existimetur: & si in eo sit errore ciuitas, ut bonum illum vitrum, celeratorem, facinorosum, nefarium patet, cõtra autem, qui sit improbius, summa esse probitate, ac fide existimet, proque hac opinione omnium ciuium,
VV iijj

bonus ille vir vexetur, rapiatur, manus ei denique auferantur, effodiantur oculi, damnetur, vinciatur, tratur, exterminetur, egeat, postremo iure etiam optimo omnibus miserrimus esse videatur: contra autem ille improbus laudetur, colatur, ab omnibus diligatur, omnes ad eum honores, omnia imperia, omnes opes, omnes denique copiae conferantur: vir denique optimus omnium existimatione, & dignissimus omni forma iudicetur: quis tandem erit tam demens, qui dubitet, verum se esse male?

NON. Famulatur.] Est enim genus iniustitiae scriptum, cum sit sunt alterius, qui sui possunt esse, cum autem his famulantur, *

NON. Infestum mare. Myoparo.] Nam cum quaeretur ex eo, quo scelere compulsus mare haberet infestum, in myoparone, eodem, inquit, quo tu orbem terrae. 10

GELLIVS.] Non grauaver Leli, nisi & hos velle putarem, & ipse cuperem te quoque aliquam partem huius nostri sermonis attingere, praeterim quum heri dixeris, te nobis etiam superfuturum: verum si id quidem fieri non potest, ne desis, omnes te rogamus. *

LACTANTIUS. 6. c. 8.] Esti quidem verò lex recta ratio, naturae congruens, diffusiva in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium iubendo, vetando à fraude deterreat, quae tamen neque probos frustra iubet, aut vetat, nec improbos iubendo, aut vetando mouet. Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque rota abrogari potest. Nec verò aut per senatum, aut per populum solui hac lege possumus. Neque est quaerendus explanator, aut interpres eius alius: nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed & omnes gentes, & omni tempore una lex, & sempiterna, & immortalis continebit, unusque erit communis quasi magister, & imperator omnium Deus ille legum huius inventor, disceptor, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas poenas, etiamsi cetera supplicia, quae putantur, effugerit. 20

LACTANTIUS.] Huic tu viro quas diuitias obiciis? quae imperia? quae regna? qui ista omnia putat humana, sua bona divina indicat. 15

PRISCUS. lib. 8.] quibus assentior, sollicitam, & periculosam iniustitiam non esse sapientis. *

NON. Vigenit pro ablatiuo.] Noster autem populus sociis defendendis terrarum iam omnium potitus est. 30

NON. Largaris.] Pyrrhi videtur largitas à cos. aut Samnitium copiae Curio defuerunt. *

NON. Apud.] Cuius etiam focum Cato ille noster, cum venerat ad se in Sabinos, ut ex ipso audiebamus, visere solebat, apud quem sedens Samnitium, quondam hostium, tum iam clientium suorum, dona repudiauerat. 35

AVGUSTUS.] Nullum bellum suscipitur à ciuitate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute. *

AVGUSTUS. 2. c. 4. Ciuit.] quorum non corpora sunt in caelum elata, neque enim natura pateretur, ut id, quod esset de terra, nisi in terra maneret. 40

AVGUSTUS. 2. c. 6. Ciuit.] Magis est in Romulo admirandum, quod ceteri, qui dii ex hominibus facti esse dicuntur, minus eruditus hominum saecula fuerunt, ut fingendi procliuor esset ratio, cum imperiis facile ad credendum impellerentur. Romuli autem aetatem minus his sexcentis annis, iam inueteratis litteris, atque doctrinis, omnique illo antiquo ex inculta hominum vita errore sublato, fuisse certissimus. 45

AVGUSTUS. ibidem.] Ex quo intelligi potest, permultis annis ante Homerum fuisse, quam Romulum, ut iam doctis hominibus, ac temporibus ipsis eruditus ad fingendum vix quicquam esset loci antiquitas enim recepit fabulas, fictas etiam nonnunquam incondite. Hac aetas autem, iam exulta praeteritis, & erudita, omne, quod fieri non potest, respuit. 50

LACTANTIUS. 5. c. 19.] Apud Ennium sic loquitur Africanus. 50

SENECA. 1. 19. epist.] Si fas endo plagae caelestium ascendere cuiquam est,

At soli celi maxima porta patet.

SENECA.]

Est verò, inquit, Africanus nam & Herculi eadem ipsa porta patuit.

Elic est ille situs, cui nemo cui, neque hostis

Quinit pro factis reddere oportet pretium. 55

AVGUSTUS. 3. c. 15. Ciuit.] tantum est consequutus, ut, cum subito sole obscurato non comparuisset, deorum in numero collocatus putaretur, quam opinionem nemo inquam mortalis assequi potuit sine eximia virtutis gloria. *

AVGUSTUS. 16.] Propterea & istum non creditum inter deos receptum tali morte, quia fortasse quod erat in Romulo probatum, Romani vulgare noluerunt, si hoc & alteri tribueretur. *

LACTANTIUS. 5. c. 19.] Vult plane virtus honorem, nec est virtutis ulla alia merces, quam tamen illa accipit facile, exigat

exile non acerbe, sed si aut ingrati, minus si aut invidi multi, aut inimici potentes suis virtutem praeiis spoliant, ne illa se tamen multis solatus oblectat, maximeque suo decore se ipsam iustentat.

- AVG. 2.2. c. 6. Cuius. Sed hic paucis, quos etiam stultissimi sentiunt, gestate, ex solio, vinculis, verberibus elabuntur
 5 saepe primati, oblata moris celeritate. Civitatibus autem mors ipsa parva est, quae videtur à paena singulos vindicare. debet enim constituta esse effe civitas, ut aeterna sit. Itaque nullus interitus est rei publicae naturalis, ut hominum, in quo mors non modo necessaria est, verum etiam optanda persaepe. Civitas autem cum tollitur, deletur, existimatur, simile est quodammodo, ut magnus parva conflagrans, ac si omnis hic mundus increparet, ac concideret.

- AVO. 1.2. c. 21. Cuius. Res est res populi. Populus autem non omnis ceteris multitudinis, sed ceteris iuris consensu, et utilitatis communione sociatus.

- AVG. 1.2. c. 21. Res res populi, cum bene, ac iuste geritur, siue ab uno rege, siue à paucis optimatibus, siue ab universis populo. cum vero iniustus est rex, quem tyrannum voco, aut iniusti optimates, quorum consensus factio est, aut iniustus ipse populus, cui nomen iustitiae nullum reperio, nisi ut etiam ipsum tyrannum appellem: non iam iustus, sed omnino nulla res est, quoniam non est res populi, cum tyrannus eam, factioque capessat: nec ipse populus est, si sit iniustus, quoniam non est multitudo iuris consensu, et utilitatis communione sociata.

- AVG. 5. T. Vbi vero iniustitia vera non est, nec ius potest esse, quod enim iure sit, profecto iuste sit, quod autem sit iniustus, nec iure fieri potest, non enim iura dicenda sunt, vel putanda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iniustitia fonte manaverit, falsumque sit, quod à quibusdam non recte sentientibus dici solet, id ius esse, quod ei, qui plus potest, ius est.

- AVG. 1.4. contra Pelagium. An non cernimus optimo cuique dominatum ab ipsa natura cum summa utilitate
 25 infirmorum datum? Cur igitur deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, iracundiaeque et ceteris vitiosis eiusdem animi partibus?

- AVG. ibidem. Sed et imperandi, et serviendi sunt dissimilitudines cognoscende. Nam animus corpori dicitur imperare, dicitur etiam libidini, sed corpori, ut rex civibus suis, aut pater liberis: libidini autem, ut servus dominus, quid
 30 eam coarctet, et frangit, sic regum, sic imperatorum, sic magistratum, sic patrum, sic populum imperi civibus, focusque praesent, ut corporibus animus, domini autem servus ita fatigant, ut optima pars animi, id est sapientia, eiusdem animi vitiosis, imbecillisque partibus, ut libidinis, ut iracundiae, et perturbationes ceteras.

- NON. Mercatura. Phoenices primi mercaturis, et mercibus suis avaritiam, et magnificentiam, et inexplebiles cupiditates omnium rerum supportaverunt in Graeciam.

NON. Confidentia. * duas sibi res, quo minus in vulgus, et in foro diceret, confidentiam et vocem deivisse.

NON. Proferre. Sapientia iubet proferre opes, amplificare divitias.

- 40 NON. Periculum. * sed ut ipsi seu animum periclitentur, seu videant, quid se putent esse facturos.

NON. Impigritas. Nunquam viri fortissimi fortitudinis, impigritatis, patientiae.

- 45 PRISC. 1.6. Quid ergo illi sibi vult absurda exceptio, nisi quis Aethonem pro monumento vult fundicis efficeret? Quis enim est Aetho, aut Olympus tantus?

NON. Vstrum. Non sunt in disputando rasti, non deceratores, non malitiosi.

EX M. TVLLII CICERONIS DE REPVB.

LIB. IIII.

- 55 NON. Vbi accusatus pro genitino. ATQUE ipsa mens, quae futura videt, praeterita nescit.

- NON. Mitis. Cumque autumno terras ad concipiendas fruges praefecerit, hieme ad conficiendas compresserit, vere ad effundendas relaxavit, aestate ac maturitate alias mitigavit, alias corruevit.

NON. Aptam. * eademque soli obiecta umbram noctemque efficiat, cum ad numerum dierum accipit, tam ad laborum quietem.

AVG. l. 2. c. 9. *Ciuit.*] Nunquam comedia, nisi consuetudo vitæ pateretur, probare sua theatri flagitia potuissent.

AVG. ibidem.] Quæ illa non attingit, vel potius quem non vexauit: cui pepercit esto: popularis homines improbos in remp. fedtiosos (leonem, Cleophontem, Hyperbolum leſit. patiamur: etsi huiusmodi ciuici a cenſore melius eſt, quàm a poeta notari. Sed Periclem, cum iam ſuæ ciuitati maxima auctoritate plurimos annos domi & belli præſuiſſet, violari verſibus, & eos agi in ſcena, non plus decuit, quàm ſi Plautus noſter voluiſſet, aut Næuius P. & Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Cætoni maledicere.

AVG. l. 6.] Noſtræ contrà x i i. tabule cum popuſcas res capite anxiiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt, ſiquis acſitauit, ſue carmen condidiſſet, quod inſaniam afferret, ſugiriūne alteri: præclare iudicii enim ac magiſtratu i o diſceptationibus legitimi propoſitum vitam, non poetarum ingenis habere debemus, nec probum audire, niſi ea lege, vt reſpondere liceat, & iudicio defendere.

AVG. l. 2. c. 10. *Ciuit.*] Aſchines Athenienſis, vir eloquentiſſimus, cum adoleſcens tragædias acſitauit, remp. capſiuit, & Ariſtodemum tragicum item actōrem, maximis de rebus paci, ac belli legatum ad Philippum Athenienſes ſæ- 15 pe miſerunt.

AVG. l. 2. c. 12. *Ciuit.* * Probiſ & iniuriis poetarum ſubieſtam vitam, ſamamque habere noluerunt, capite etiam puniri ſancientes, tale carmen condere ſiquis audeat.

AVG. l. 2. c. 13. *Ciuit.*] * Cum artem ludicram, ſcenamque totam in probro ducerent, genus id hominum non modo honore ciuium reliquorum carere, ſed etiam tribu moueri notatione cenſoria voluerunt.

AVG. l. 2. c. 14. *Ciuit.*] Ad quos cum acceſſit clamor, & approbatio populi, quaſi magni cuiuſdam, & ſapienſis magiſtri, quas illi obducunt tenebras, quos inuehunt metus, quas inflammant cupiditates? 25

NON. *Fingere.*] Ego verò eodẽm, quò ille Homerum redimitum coronis & delibutum inguentis emittit ex ea urbe, quam ipſe ſibi fingit.

MARCEL.] Cùmque nihil tam incorruptum eſſe debeat in rep. quàm ſuffragium, quàm ſententia, non intelligo cur, 30 qui ea pecunia corruperit, pœna dignus ſit: qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quàm qui pretio iudicem corrumpt, quòd pecunia corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt.

NON. *Impurus.* & *Immanis.*] * Sed iuuentuti noſtræ minimè audiendus. Quippe ſi ita ſenſit, vt loquitur, eſt homo impurus, ſin aliter, quod malo, oratio eſt tamen immanis.

NON. *Ignominia.*] Cenſoris iudicium nihil ſerè damnato aſſert, niſi ruborem. Itaque quia omnis ea iudicatio verſatur tantummodo in nomine, animaduerſio illa ignominia dicta eſt.

NON. *Vbi datius pro accuſatio.*] Nec verò mulieribus præſectus præponatur, qui apud Græcos creari ſolet, ſed ſit 40 cenſor, qui viros doceat moderari vxoribus.

NON. *Temulenta.*] Magnam habet vim diſciplina verecundiæ, cauent temèto omnes mulieres.

NON. *Fama.*] * atque etiam ſiqua erat ſamoſa, ei cognari oſculum non ſerebant.

NON. *Clepere.*] Non modo vt Sparta, rapere vbi pueri, & clepere diſcunt.

SERVIUS.] Apud Græcos opprobrio fuit adoleſcentibus, ſi amatores non haberent.

NON. *Iurgium à lire.* * admiror, nec verum ſolum, ſed verborum etiam elegantiam, SI IURGANT (in- 50 quis) beneuolorum concertatio, non lu inimicorum, iurgium dicitur.

NON. *ibidem.*] Iurgare igitur lex putat inter ſe vicinos, non litigare.

NON. *Petulantia.* Procacitas.] Itaque à petendo petulantia, à procando, id eſt, poſcendo procacitas nominata eſt.

NON. *Fides.*] Fides enim nomen ipſum mihi videtur habere, cum ſit, quod dicitur.

NON. *Blandimentum.*] In ciue excelſo, atque homine mobili blanditiam, oſtentionẽ, ambitionem notam eſſe leuitatis. 60

NON. *Portitor.*] Nolo enim eundem populum, imperatorem, & portitorem eſſe terrarum: optimum autem, & in priuatis familiis, & in rep. rectigal duco eſſe paſſimoniam.

* cum

NON. Pecuda.]

* cum adhibent in pecuda pastores.

NON. Excipere.]

* quos infepulcros reliquissent, eos, quos ex mari propter vim tempestatis excipere non potuissent, innocentes necauerint.

NON. Proprium.] Et noster Plato magis etiam, quam Lycurgus, omnia profus iubet esse communia, ne quis eius propriam, aut suam rem illam queat dicere.

10 NON. de doctrina.] Nec in hac diffensione suscepit populi causam, sed bonorum.

NON. Auguro.] Cui quidem ritum vere auguraverim.

NON. sanctitudo. * eosdem terminos hominum curæ, atque vite sic pontificio iure sanctitudo sepultura.

15 PRISC.] Non enim facile populo resistitur, si aut nihil imperiis iuris, aut parum.

PRISC.] Brachialia.

20 LACTAN.] * nec voluntatem mihi defuisse, nec curam.

EX M. TVLLII CICERONIS DE REPVB.

LIB. V.

25 AVG. [2. c. 21. Cuius. Ennius:

Moribus antiquis res stat Romana, virisque.

Quem quidem ille versum, vel breuitate, vel veritate, tanquam ex oraculo mihi quodam esse effatus videtur, nam neque viri, nisi ita morata ciuitas fuisset, neque mores, nisi hi viri presuissent, aut fundare, aut tam diu tenere potuissent tantam, & tam longam, latque imperantem remp. Itaque ante nostram memoriam & mos ipse patrius prestantis viros adhibebat, & veterum morem, ac maioris instituta retinebant excellentes viri. [NON. Vanum.] nostra vero ætas cum remp. ficut pieturam accepisset egregiam, sed iam euascentem vetustate, non modo cum coloribus isdem, quibus fuerat, renouare neglexit, sed ne id quidem curauit, ut formam saltem eius, & extrema tanquam lineamenta seruaret. quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem stare Romanam? quos ita obliuione obsoletos videmus, ut non modi non colantur, sed etiam ignorentur. Nam de viris quid dicamus? mores enim ipsi interierant virorum penuria cuius tanti mali non modo reddenda ratio nobis, sed etiam tanquam rei capitis quodammodo dicenda causa est. nostris enim ritibus, non casu aliquo remp. verbo retinemus, reapse vero lampridem amissimus.

40 CIC. 8. Atticum.] Ut enim gubernatori cunctus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori reip. beata ciuium vita propostia est, ut opibus firma, copiis locuples gloria ampla, virtute honesta sit. huius enim operis maximam inter homines, atque optimam illam esse effectorem volo.

DIOME.] * excellent.

45 NON. Anima.] Tum virtute, labore, industria quæretur summi viri indolem, nisi nimis animose ferrox natura illam nescio quo pacto.

NON. Contentio.] Que virtus fortitudo vocatur, in qua est magnitudo animi, moris dolorisque magna contentio.

50 NON. Lentum.] Marcellus ut acer, & pugnax: Maximus, ut consideratus, & lentus.

NON. Inuis.] Sed tamen ut bono patrifamilias colendi, edificandi, variocinandi quidam usus opus est.

55 NON. Imbueret.] Que cum Scipio dixisset, admodum probans, nimio enim erat odio reorum imbutus.

NON. Ferocia.] Qui comperit eius vim, & effrenatam illam ferociam.

PARIS.] * orbi terrarum comprehensos.

60 NON. Impertire.] * quod molestias senectutis sue vestris familiis impertire posset.

NON. Inuis.] Quod non modo singulis hominibus, sed potentissimam populi sæpe contigit.

NON. Prudentia.] TOTAM igitur expectas prudentiā huius rectoris, quæ ipsum nomen hoc nacta est ex promissione. 5

NON. Tristis.] Qui numeros optimatum, & principum obtulit his vocibus, & gravitatis suæ liquit illum tristem, & plenum dignitatis sonum.

NON. Expleri à satiari.] Graues enim domine cogitationum libidines, infinita quedam cogunt, atque imperant: quæ quia expleri, atque satiari nullo modo possunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris suis incenduntur. 10

NON. Samium.] Oratio extat, Leli, quam omnes habemus in manibus, quam diis immortalibus grata sint Samia, atque, ut hic scribit, capedines. 15

NON. Firmiter. & Priscianus.] Firmiter enim maiores nostri stabilita matrimonia esse voluerunt.

NON. Comparare.] Quamobrem se cōparet hic civis ita necesse est, ut sit contra hæc, quæ civitatis statum pervertunt, semper armatus. 20

NON. Seditio.] Eaque dissensio civium, quod seorsum eunt alij ad alios, seditio dicitur.

NON. de doct. ind.] Et verò in dissensione civili, cum boni plus, quam multi valent, expendendos ab his, non numerandos puto. 25

GELL. lib. 6. c. 16 & NON. Deprecari.] Quod quidem eo fuit maius, quia cum in causa pari collegæ essent, non modo invidia pari non erant, sed etiam Claudij invidiam Gracchi caritus deprecabatur.

NON. Mactare.] Ferunt hos laudibus, mactant honoribus.

AVGVST.] Alendus hic est gloria.

NON. Desubito.] in his, ut meministi, concursu leuissimæ multitudinis ære congesto funus desubito esset ornatum. 30

NON. Vbi genitius pro nominatio.] Ut, quemadmodum scribit ille, quotidiano in forum mille hominum cum pal- liis conchylio vinculis descenderent. 35

MACR. l. 1. Som.] Sed quamquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum virtutis præmiū est, tamen illa diuina virtus non statim plumbo inhaerente, nec triumphos ardentibus laureis, sed stabiliora quedam, & viridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tandem ista sunt? inquit Lælius. Tum Scipio, patimini me, (inquit) quoniam tertium diem feriati sumus. *

M. TVLLII CICERONIS, SCIPIONIS SOMNIUM,
EX EODEM LIBRO SEXTO DE REPUBLICA.

SCIPIO.

VVM in Africam venissem, M. Manilio consuli ad quartam legionem tribunos (ut scitis) militum: nihil mihi potius fuit, quam ut Massanißam conuenirem, regem familiæ nostræ iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex collacrymauit, aliquantòque post suscepit in cælum: &, Grateis, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui cælites, quod antequam ex hac vita migro, conspicio in meo regno & his rectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor: ita nūquam ex animo meo discedit illius optimi, atque inuictissimi viri memoria. Deinde ego illū de suo regno, ille me de nostra rep. percunctatus est: multisque verbis vltro citroque habitis, ille nobis consumtus est dies. post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem

etem produximus, quoniam senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniâque eius nō solum facta, sed etiam dicta meminisset. deinde, ut cubitū discēssimus, me & sēssum de via, & qui ad imaginem noctem vigilassem, arctior, quā solēbat, somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: sit enim ferē ut cogitationes, sermonēque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sēpissime vigilans solēbat cogitare & loqui) Africanus se ostendit illa forma, quæ mihi ex imagine eius, quā ex ipso, erat notior. quem ut agnouī, equidem cohorruī: sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriæ. Vidēne illam urbem, quæ pariter populo Ro. coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Karthaginem de excelso & pleno stellarum, illustri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandā nunc venis pene miles? hanc hoc biennio consul euerterit: eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes à nobis adhuc hereditarium. Quum autem Karthaginem deleueris, triumphum egeris, censorque fueris, & obieris legatus Ægyptum, Syriam, Asiam, Græciam: deligere iterum abiens consul, bellūque maximum conficies, Numantiam exscindes. Sed quum eris curru in Capitoliū inuectus, offendes remp. perturbatam consiliis nepotis mei. hic tu Africane offendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenij, consilijque tui: sed eius temporis ancipitem video quasi fatuorum viam, nam quum ætas tua septenose octies solis amfractus, reditūsq; conuerterit, duōque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causā habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerunt in te vnum, atque tuum nomen se tota conuerteret civi- *Fin. 6. m. s. app. in tuum*
 tas te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur: tu eris vnus, in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator remp. constitutus oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic quum exclamauisset Lælius, ingemuiscentque ceteri vehementius, leniter arrident Scipio, Quæso, inquit, ne me è summo excideris, & parum rebus, audite cetera. Sed quo sis Africane alacrior ad tutandam remp. sic habero, omnibus, qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo, ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quā concilia, cœtusque hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur, harum rectores & conseruatores hinc profecti, huc reuertentur. Hic ego, etsi eram perterritus non tam metu mortis, quā insidiarum à meis, quæsiui tamen, viuerēne ipse, & pater Paullus, & alij, quos nos extinctos arbitremur. Immo verò, inquit, ij viuunt, qui ex corporum vinclis, tanquam è carcere, euolauerunt: vestrā verò quæ dicitur vita, mors est. quin tu aspicias ad te venientem Paullum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrymarum profudi: ille autem me complexus atque osculatus, flere prohibebat. Atque ego, ut primū fletu represso loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est vita (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris? quin huc ad vos propero venire? Non est ita, inquit ille, nisi enim deus is, cuius templum est omne hoc, quod conspicias, istis te corporis custodiis liberauerit, quæ tibi aditus patre non potest. homines enim sunt hæc lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur: hique animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis: quæ globosæ & rotundæ diuinis animarū mentibus, circulos suos, orbēsq; conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est: ne munus humanum assignatum à deo defugisse videamini. Sed sic, Scipio, ut ausus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ quum sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria, maxima est: quia ea vita, via est in cælum, & in hunc cœtum eorum, qui iam vixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides: (erat autem is splendidissimo candore inter flammās circulus elucens) quem vos (ut à Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti,

En. in. de legibus, c. 2.
eff. p. n. m. m. v. m. 318
c. c. magnitudines, quæ
n. m. p. s. f. m. g.

Somnium Scipionis

præclara cetera & mirabilia videbantur. Erant autem eæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus: & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. ex quibus erat illa minima, quæ vltima cælo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autē globi, terrarum magnitudinem facile vincebant. Iam verò ipsa terra ita mihi parua visa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, peniteret. quam quum magis intruer, Quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit: nonne aspicias quæ in templa veneris? nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia: quorum vnus est cælestis extimus, qui reliquos omneis complectitur, summus ipse deus, arcens & continens ceteros, in quo infixi sunt illi, qui voluntur, stellarum cursus sempiterni, cui subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu, atque cælum. ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis: tum rutilus, horribilisque terris, quem Martem dicitis. subter mediam ferè regionem Sol obinet, dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. hunc ut comites consequuntur, Veneris alter, alter Mercurij: in infimòq; orbe Luna radiis solis accensa cōuertitur. infrā autem iam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos generi hominum, munere deorū datos. supra Lunam sunt æterna omnia. nam ea, quæ est media, & nona tellus, neque mouetur, & infima est, & in eā feruntur omnia suo nutu pondera. Quæ quum intuerer stupens, ut me recepi, Quis hic, inquam, quis est, qui complet aureis meas tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium efficitur: & acuta cum grauib; temperans, varios equabiliter cōcentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauius, ex altera autē acutè sonent. Quam ob causam summus ille cæli stellariferi cursus, cuius conuersio est concitatio, acuto & excitato mouetur sono: grauißimo autem hic lunaris atque infimus. nam terra nona immobilis manens, ima sede semper hebet, complexa medium mūdi locum. illi autem octo cursus, in quibus vis eadem est duorum, MERCVRII ET VENERIS, septem efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus est. quod docti homines neruis imitati, atque cantibus, aperuere sibi reditum ad hunc locum: sicut alij, qui præstantibus ingeniis in vita humana diuina studia coluerunt. hoc sonitu oppletæ aures obsurduerunt: nec est ullus hebetior sensus in vobis: sicut, vbi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum locum incolit, propter magnitudinem sonitus, sensu audiendi caret. Hic verò tantus est totius mundi incitatissima conuersione sonitus, ut cum aures hominum capere non possint: sicut intueri solem nequitis aduersum, cuiusque radiis acies vestra, sensusque vincitur. Hæc ego admirâs, referebam tamen oculis ad terram identidem. tum Africanus, Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum contemplari, ac domum: quæ si tibi parua, ut est, ita videtur, hæc cælestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam gloriam consequi potes? Vides habitari in terra raris & angustis in locis, & in ipsis quasi maculis, vbi habitatur, vastas solitudines interiectas: hosque, qui incolunt terram, non modò interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim trauersos, partim etiam aduersos stare vobis: à quibus sperare gloriā certè nullam potestis. cernis autem terram eandem quasi quibusdam redimitā & circumdatam cingulis: è quibus duos maximè inter se diuersos, & cæli verticibus ipsis ex vtraque parte subnixos, obriguisse pruina vides: medium autem illum & maximum, solis ardore torrer. duo sunt habitabiles: quorum Australis ille, in quo qui insunt, aduersa vobis vrgent vestigia, nihil ad vestrum genus. hic autem alter subiectus Aquiloni, quem incolitis, cerne quam vosteni parte contingat. omnis enim terra, quæ colitur à vobis, angusta verticibus, lateribus latior, parua quædā insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum,

16. contra cælum

16. abest

16. aduersos

ticum, quod Magnum, quem Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine
quàm sit paruus, vides. Ex his ipsis cultis, notisque terris num aut tuum, aut cuiusquam
nostrum nomen vel Caucaſum hunc, quem cernis, transcendere poruit, vel illum Gan-
gem tranare? quis in reliquis orientis, aut obeuntis solis vltimis, aut Aquilonis, Austri-
ve partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profecto, quantis in angu-
stis vestra gloria se dilatarì velit. ipsi autem, qui de nobis loquuntur, quàm diu loquuntur?
Quinetiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes vnus cuiusque
nostrum à patribus acceptas posteris proderet, tamē propter eluuiōes, exustionēque ter-
rarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modò non aeternā, sed ne diuturnam
quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab iis, qui postea nascuntur, ser-
monem fore de te, quum ab iis nullus fuerit, qui antè nati sunt? qui nec pauciores, & cerē
meliores fuerunt viri: quum præsertim apud eos ipsos, à quibus nomen vestrum potest
audiri, nemo vnus anni memoriam consequi possit. homines enim ioculariter annum
tantum modo solis, id est vnus aſtri reditu, metiuntur. reapse autem quum ad idem, vnde
semel profecta sunt, eundemq; tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem princi-
gis interuallis retulerint, tum ille verè verteris annus appellari potest: in quo vix dicere au-
deo, quàm multa sæcula hominum teneantur. namq; vt olim deficere sol hominibus, ex-
stinguique visus est, quū Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoquē
eadem parte sol, eodēq; tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem princi-
pium, stellisq; reuocatis, expletum annū habeto: cuius quidem anni nondum vigesimam
partē scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locū desperaueris, in quo omnia
sunt magnis & præstantibus viris: quā tandem est ista hominū gloria, hæc pertinere vix
ad vnus anni partē exiguum potest? Igitur altè spectare si voles, atque ad hanc sedem &
aeternā domum cōtueri, neq; te sermonibus vulgi dederis, nec in præmiis humanis spem
posueris rerum tuarū: suis te oportet illecebris ipsa virtus trahat ad verum decus. quid de
te alii loquātur, ipsi videant: sed loquuntur tamen. Sermo autē omnis ille & angustiss cingit
iis regionum, quas vides: nec vnquam de vllo perennis fuit: & obruit hominū in-
teritu: & obliuione posteritatis exstinguitur. Quæ quum dixisset, Ego verò, inquit, ô Afri-
cane, si quidem bene meritis de patria, quasi limen ad celi aditū patet, quanquā à pueritia
vestigiis ingressus & patris & tuis, decori vestro non defui: nunc tamē tanto præmio pro-
posito enitar multo vigilantius. & ille, Tu verò enitere: & sic habeto, te nō esse mortalem,
sed corpus hoc. nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque, is est qui-
que, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. deum te igitur scito esse: si quidem deus
est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui præuidet, qui tam regit & moderatur, & mouet
id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum princeps ille deus: & vt mundum ex
quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus mo-
uet. Nam quod semper mouetur, æternum est: quod autē motum affert alicui, quodq; ip-
sum agitur aliunde, quando finē habet motus, viuendū finem habere necesse est. solum
igitur quod sese mouet, quia numquam deferitur à se, numquā ne moueri quidem desi-
nitur. quinetiam ceteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principio
autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re oriri
potest. nec enim esset hoc principium, quod gigneret aliunde. quod si numquam ori-
tur, nec occidit quidem vnquam. nam principium exstinctum, nec ipsum ab alio renasce-
tur, nec ex se aliud creabit: si quidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit, vt motus
principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel
cōcidat omne cælum, omnisque terra & consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur,
quia à primo impulsā moueatur. Quum pareat igitur æternum id esse, quod à se ipso mo-
ueatur: quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget: in animis est enim omne,
quod impulsu agitur externo: quod autem animal est, id motu cietur interiore, & suo.
nam hæc est propria natura animæ, atque vis. quæ si est vna ex omnibus, quæ sese mouet:

Sic. ex m. quædamque.
nec in Cic. tantum scribitur.
invalsi. Sic error. Sed in al.
aut etiam scribitur, apud
quædamque, inest. Sic
est, pro quædamque.

Id. animans

h. n. ex ms. velocius

neque nata certè est, & æterna est. hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autè optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus, velociter in hanc sedem & domum suam peruolabit; idque ocyus faciet, si iam tum, quum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea, quæ extraherunt, cõtempnans, quam maximè se à corpore abstrahet. Nam eorum animi, qui se corporis voluptatibus dederunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obcedientium, deorum & hominum iura violauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur, nec in hunc locum, nisi multis exagitati sæculis, reuertuntur. Ille discēssit: ego somno solutus sum.

TESTIMONIA QVÆDAM, EX IPSIVS

CICERONIS SCRIPTIS, IN QVIBVS SVORVM

de Rep. librorum mentionem facit.

- 1 Quod quaeris quid illis libris fecerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi, neque cessō, sed saepe iam scribens de eorum consilium, rationemque mutavi. Nam iam duobus sæculis libris, in quibus Novendalibus inferioris, quæ fuerit Tuditano & Aquillio coss. sermo est à me institutus Africanus paulo ante mortem, & Lelii, Philii, Manilique, & Lelii generorum Fannij & Scaule. Sermo autem in novem & dies & libros distributus de optimo statu civitatis, & de optimo cive. Sanè exercebatur opus luculente, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Sallustio, admonitus sum ab illo, multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loqueretur de rep. præsertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis, & is qui in maximis versatus in rep. rebus esset: quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri facta esse. Oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle à me remouisse: ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem. Aristotelem denique, quæ de rep. & præstanti viro scribat, ipsum loqui. Commouit me, & eo magis, quod maximos motus nostræ civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quam illorum atas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quempiam. Nunc & id virabo, & loquar ipse tecum, & tamen illa, quæ insinueram, ad te si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum à me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos.
- 2 Varro, de quo ad me scribis, includitur in aliquem locū, si modo erit locus: sed nostri genus dialogorum meorum, ut in Oratoris, quos tu in celum fers, non potuit mentio fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auditus esset. Hanc ego de rep. quam institui disputationem, in Africanis personam, & Philii, & Petri Manilij conuli: adiunxi adolescentis, Q. Tiberonem, P. Rutilium, duos Lelii generos, Scaulam & Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris vtror proxiemus, ut de eisdem in his quos & ego te prope vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem. Id quod intelligo tibi placere: ut nam modo conata efficere possim, rem enim (quod te non fugit) magnam complexus sum, & grauem, & plurimi orij, quo ego maximè ego.
- 3 Si Cottam & Varronem fecissem inter se disputantes, ut à te proximis litteris admoner, meum καὶ τὸ ἑσώτερον esset. hoc in antiquis personis suauiter fit, ut & Heraclides in multis, & nos sex de rep. libris fecimus.
- 4 Qui Apollinis oraculo sapientissimus est indicatus, qui nō tum hoc, tum illud (ut in plerisque) sed idem semper, animos hominum & te diuinis, iisque, cum è corporibus excessissent, reditum in celum patere optimæ, quæ & iustissimo cuique expeditissimum, quod idem Scipioni videbatur. Qui quidem, quasi præagiret, per paucos ante mortem dies, cum & Philus & Manilius adessent, & alij plures, tunc etiam Scaula mecum venisset, triduum disseruit de rep. cuius disputationis fuit extremum ferè de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat.
- 5 Atque his libris numerandi sunt sex de r. p. quos tunc scripsimus, qui gubernacula rei publicæ tenemus: magnus locus, philosophiæque proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus verissime.
- 6 Quum à primo orbis ortu regis institutis, partim etiam legibus, auspiciis, caremonia, comitia, provocaciones, patrum consilium, equitum pedatibus de scriptio, tota res militaris diuinitus esset constituta: tum progressio admirabilis incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio rep. liberata. Nec verò hic locus esset, ut de moribus institutisque maiorum, & disciplina ac temperatione civitatis loquamur: alius locus satis accurate à nobis dicta sunt, maximeque in iis sex libris, quos de rep. scripsimus.
- 7 Quod si ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque approbas, ea tu haud multum requireres. Ilum virum, qui in sexto libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros deuorasti? quin nunc ipsum non dubitaborem tantam abicere, si id erit rectius: verumque verò simul agi non potest, & de triumpho ambrosio, & de rep. liberè. Sed ne dubitares, quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.
- 8 An censes, quum in illis de r. p. libris persuadere videatur, æphricanus omnium rerum publicarum nostram veterem illam fuisse optimam, non necesse esse optimam rep. leges dare consentaneas? a. Immo profus ita censeo. n. Ergo adeo expressæ leges, quæ genus illud optimum rep. contineant.
- 9 Quoniam igitur eius rei quam optimam esse docuit in illis sex libris Scipio, tenendus est nobis & seruandus status, omnesque leges accommodandæ ad illud civitatis genus, ferendi etiam mores, nec scriptis omnia sciendæ: repetam siue in iuris à natura.
- 10 Quam breui frater in conspectu posita est à te omnium magistratuum descriptio? sed ea pene nostra civitatis, etsi à 60

à te paul-

à repandum allatum est noui. *u.* Rectissime Quinte animaduertis. Hæc est enim quam Scipio laudat in sex libris, & quæ maximè probat temperationem reip. quæ effici non potuisset, nisi tali descriptione magistratuum. Nam sic habetote, magistratibus, æque, qui præstant, ceteri tempus. & ex eorum cõpositione quod cuiusque reip. genus sit, intelligi. Quæ res quanta sapientia, moderatissimeque constituta esset à maioribus nostris, nihil habui, sanè non multum, quod pararem nouandam in legibus.

11 Infractur qui uolet patiari, non potest. *u.* Quod præsertim cum sex libris, tanquam prædictis, me ipsum obstringerem: quos tibi tam ualde probari gaudeo. E quibus unum iterum requiris de Cn. Flavio. Anny F. 116. Verò ante x. viros non fuit, quippe qui ædile curulis fuerit, qui magistratus multis annis post x. viros institutus est. Quid ergo profecit, quod protulit fasti? Occurrit autem quoddam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur à paucis. Nec verò pauci sunt auctores.

12 Cn. Flauium scribam fastos protulisse, actionisque composuisse, ne me hoc, vel potius Aphricanum (si enim loquimur) commentum putes.

13 An tandem Artice, laudator integritatis & elegantie nostræ? ausus es hoc ex ore tuo, inquit Ennius, ut equites Scæpio ad pecuniam cogendam darem, merogarcian tui mecum effes (qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis) paterere me id facere, si uellem? Et post aliquot uersus,

14 Sed iam quid opus est equitatus? Solunt enim Salaminis, nisi forte id volumus armis efficere, ut senas quaternis centesimis ducant. Et ego auctore legere inquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero?

15 Et si (ut non a te admonemur recte in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe sit: certe utque istorum esse miserimus quorum utriusque semper patriæ salus & dignitas posterior sui dominatione & domesticis commodis fuit.

16 Filiola tua te delectari lector, & probari tibi quæpiam quædam esse tibi & tibi. Etenim, si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adiunctio: quæ subleat, vitæ societas tollitur. Bene eueniat, inquit Carneades. spurcet sed tamen prudens, quam Lucius noster & Patro, qui cum omnia ad se referant, quicquam alterius causâ fieri parent. cum ea re bonum unum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelligunt se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed hæc, opinor, sunt in his libris, quos dilaudando, animos mihi addidisti.

17 Quoniam scriptum est à te de optimo reip. statu, consequens esse uideretur, ut scribas tu idem de legibus. Sic enim fecisset video Platonem illum tuum.

18 Quoniam leges damus liberis populis, quæque de optimæ reip. sentiemus, in sex libris ante diximus, accommodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus, ciuitatis statum.

19 At te peror inquit Pomponius? ut scribas aliquid, iam pridem enim conticuerunt litteræ tue. Nam ut illos de reip. libros edidisti, nihil à te sanè postea accepimus, æque nosmetipsi ad rerum naturalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi sumus. Sed illa cum poteris, atque ut possis, rogo.

20 Quod in ciuitatibus ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarior, ut homines deorum agnatione & gente teneantur.

21 Sed heus tu, temporis, eis quæ Athenis, placet hoc tibi? Et si non impediebant mei certe libri, non enim ista largitio fuit in ciues, sed in hospites liberalitas.

22 Sed de hoc genere toto in iis libris, quos de Repub. scripsi, diligenter est disputatum.

23 Ut cupiditatibus principum & uitii infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Post, aliquot interpositis uersibus.

24 Sed hæc & nunc satis, & in illis libris tractata sunt diligentius.

25 Non quod hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. Nam Castæ legi culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. M. V. os demum, ut video, legem antiquastis sine tabella, sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, ut & auctoritate ualeant, & uiantur bonis, sic enim à me recitata lex est de suffragiis: Optimatibus nota, plebi libera sumo.

M. TVLLII CICERONIS DE LEGIBVS.

I B. I.

Desit fortasse quippiam.

ATTICVS.

1. V. C. V. S. quidem ille, & hæc Arpinatium quercus agnoscitur, sæpe à me lectus in Mario. Si manet illa quercus, hæc est profecto. etenim est sanè verus. Q. V. I. N. T. V. S. Manet verò, Artice noster, & semper manebit. fata est enim ingenio. nullius autem agricolæ cultu stirps tam diuturna, quam potæ versu seminari potest. Att. Quo tandè modo, Quinte, aut quale est istuc, quod potæ ferunt? Mihi enim videris fratrem laudando suffragari tibi. Q. Sit ita sanè. Veruntamen, dum Latinæ loquentur litteræ, quercus huic loco non deerit, quæ Mariana dicatur, eaque, ut ait Scæuula, de fratris mei Mario “ Canefcet sæclis innumetabilibus. — Nisi fortè Athenæ tuæ sempiternam in arce oleam tenere po-

tuerunt: aut, quod Homericus Vlysses Deli se proceram & teneram palmam vidisse dixit, hodie monstrant eandem: multaque alia multis locis diutius commemoratione manent, quam natura stare, potuerunt. Quare glandifera illa quercus, ex qua olim euolauit

Nuntia fulua Iouis, miranda visa figura,

Fin. deest in m. s. p. 322

num sit hæc, sed cum eam tempestas, verustasue consumserit, tamen erit his in locis, quam Marianam quercum vocent. Att. Non dubito id quidem: sed hoc iam non ex te, Quinte, quæro, verum ex ipso poeta, utne versus hanc quercum seuerint, an ita factum de Mario, vt scribis, acceperis. M. Respondebo tibi equidem, sed non antè, quam tu ipse mihi responderis Attice, certène longè à tuis ædibus inambulans post excessum suum Romulus Proculo Iulio dixerit, se deum esse & Quirinum vocari, templumque sibi dedicari in eo loco iusserit: & Athenis non longè item à tua illa antiqua domo Orichyiam Aquilo sustulerit. sic enim est traditum. Att. Quorsum tandem, aut cur ista quæris? M. Nihil sanè, nisi ne nimis diligenter anquiras in ea, quæ isto modo memoriz sunt prodita. Att. Atqui multa quæruntur in Mario, si certè, an vera sint: & à nonnullis, quod & in recenti memoria, & in Arpinati homine, sed veritas à te postulat. M. Et mehercule ego me cupio non mendacè putari: sed tamen nonnulli isti Tite faciunt imperitè, qui in isto periculo non vt à poeta, sed vt à teste veritatem exigant: nec dubito, quin iidem, & cum Egeria collocutum Numam, & ab aquila Tarquinio apicem impositum putent. Q. Intelligo te frater alias in historia leges obseruandas putare, alias in poemate. M. Quippe cum in illa ad veritatem Quinte referatur, in hoc ad delectationem plerique: quamquam & apud Herodotum patrem historiz, & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulæ. Att. Teneo quam optabam occasionem, neque omitam. M. Quam tandem Tite?

*l. A. C. I. a. veritatem
quæq. referantur. Q.
Cicero Marci Ciceroni
præquæ. deest libere
tore referantur.*

Att. Postulat à te iamdiu, vel flagitatur potius historia. sic enim putant, te illam tractante effici posse, vt in hoc etiam genere Græciæ nihil cedamus. Atque vt audias quid ego ipse sentiam, non solum mihi videris eorum studiis, qui litteris delectatur, sed etiam patriæ debere hoc munus, vt ea, quæ salua per te est, per te eundem sit ornata. abest enim historia litteris nostris, vt & ipse intelligo, & ex te persæpe audio. potes autem tu profecto facilius facere in ea, quippe cum sit opus, vt tibi quidem videri solet, vnum hoc oratoriu maxime. Quam obrem aggredere quæsumus, & sume ad hanc rem tempus, quæ est à nostris hominibus adhuc aut ignorata, aut relictæ. nam post annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucundius: si aut ad Fabium, aut ad eum, qui tibi semper in ore est, Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, aut ad Vennonium venias: quamquam ex his alius alio plus habet virium, tamen quid tam exile, quam isti omnes? Fannij autem ætati cõiunctus Antipater paulo inflauit vehementius, habuitq; vireis agrestis ille quidem atque horridas, sine nitore ac palæstra, sed tamen ad monere reliquos optavit, vt accuratius scriberent. Ecce autem successere huic belli, Clodius, Asellio: nihil ad Cælium, sed

Fin. Iulius Mæcen

*Fin. Arcum. Mæcen, ut
legio corripit.*

potius ad antiquorum languorem atque infortiam. Nam quid Attium memorem? cuius loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamè ex illa erudita Græcorum copia, sed ex librariolis Latinis: in orationibus autem multus & ineptus, ad summam impudentiam. Siffenna eius amicus omnes nostros scriptores, nisi qui fortè nondum ediderunt, de quibus existimare non possumus, faciliè superauit. is tamen neque orator in numero vestro vnquam est habitus, & in historia puerile quiddam consecatur, vt vnum Clitarchum, neque præterea quenquam, de Græcis legisse videatur, eum tamen velle duntaxat imitari: quem si assequi possit, aliquantum ab optimo tamen abest. Quare tuum est munus: hoc à te expectatur: nisi quid Quinto videtur secus. Q. Mihi verò nihil: & sæpe de isto colloqui sumus: sed est quædam inter nos parua dissensio. Att. Quæ tandem? Q. A quibus temporibus scribendi capiatur exordium. ego enim ab vltimis censeo: quoniam illa sic scripta sunt, vt ne legatur quidem: ipse autem æqualem ætatis suæ memoriam deposcit, vt ea complectatur, quibus ipse interfuit. Att. Ego verò huic potius assentior. sunt enim maximæ res in hac memoria atque ætate nostra: tum autem hominis amici si-

mi Cn. Pompeij laudes illustrabit : incurret etiam in illum memorabilem annum suum : quem ab isto malo prædicari, quàm, ut aiunt, de Remo & Romulo. *M.* Intellego equidè à me istum laborem iamdiu postulari Attice : quem non recusarem, si mihi vllum tribueretur vacuum tempus & liberum. neque enim occupata opera, neque impedito animo, res tanta suscipi potest : utrunque opus est, & cura vacare & negotio. *Att.* Quid à cetera, quæ scripisti plura, quàm quisquam è nostris, quod tibi tandem tempore vacuum fuit concessum? *M.* Subscitia quædam tempora incurrunt : quæ ego perire non patior : ut si qui dies ad rusticandum dati sint, ad eorum numerum accommodentur, quæ scribimus. Historiam verò nec institui potest, nisi præparato otio : nec exiguo tempore absolui. & ego animi pendere solco, cum semel quid orsus, traducor aliò : neque tam facile interrupta contexo, quàm absolutio instituta. *Att.* Legationem aliquam nimirum oratio ista postulat, aut eiusmodi quampiam cessionem liberam atque otiosam. *M.* Ego verò à tatis potius vacationi confidebam, cum præsertim non recusarem, quo minus more patrio sedès in folio consulentibus responderem, senectutisque non inertis grato atque honesto fungerer munere. sic enim mihi liceret & isti rei, quam desideras, & multis vberioribus atque maioribus operæ quantū vellem, dare. *Att.* Atqui vereor, ne istam causam nemo agnoscat, tibi quæ semper dicendum sit : & eo magis, quòd te ipse mutasti, & aliud dicendi genus instituisti : ut, quemadmodum Roscius familiaris tuus in senectute numeros & cantus remissiores, ipsasque tardiores fecerat tibi, sic tu à contentionibus, quibus summis vi solebas, quotidie relaxes aliquid, ut iam oratio tua non multum à philosophorū lenitate absit. quod sustinere, cum vel summa senectus posse videatur, nullā tibi à causis vacationem video dari. *Q.* At mehercule ego arbitrabar posse id populo nostro probari, si te ad ius respondendum dedisses. Quamobrem, cum placebit, tibi experièdū censeo. *M.* Id, si quidem, Quinte, nullum esset in experièdo periculum : sed vereor, ne, dum minuire velim laborem, augeam, atque ad illam causarum operam, ad quam ego nunquam nisi paratus & meditatus accedo, adiungatur hæc iuris interpretatio, quæ non tam mihi molesta sit propter laborem, quàm quòd dicendi cogitationem auferat, sine qua ad nullam maiorem vquam causam sum ausus accedere. *Att.* Igitur ista ipsa explicas nobis his subscitiis, ut ais, temporibus, & conscribis de iure civili subtilius, quàm ceterānam à primo tempore ætatis iuri studere te memini, cum ipse etiam ad Scævulam ventitaret : neque vquam mihi visus es ita te ad dicendum dedisse, ut ius civile contemneres. *M.* In longū sermonem me reuocas Attice : quem tamen, nisi Quintus aliud quid nos agere mauult, suscipiam : & quoniam vacui sumus, dicam. *Q.* Ego verò libenter audierim. quid enim agā potius : aut in quo melius hunc consumam diem? *M.* Quin igitur ad illa spatia nostra, sedesque pergitur : ubi, cum satis erit deambulatum, requiescemus : nec profectò nobis delectatio deerit, aliud ex alio quærentibus. *Att.* Nos verò : & hæc quidem, adire si placeat, tu ex me. sic placeat per ripam & vrbem. Sed iam ordine explicare, quæ so, de iure civili quid sentias. *M.* Egonè : summos fuisse in ciuitate nostra viros, qui id interpretari populo, & respondere soliti sint : sed eos magna profectos, in paruis esse versatos. Quid enim est tantū, quantum ius ciuitatis : Quid autem tam exiguum, quàm est munus hoc eorum, qui consuluntur, quantum est populo necessarium? nec verò eos, qui ei muneri præfuerunt, vniuersi iuris experte esse existimo, sed hoc, civile quod vocant, eatenus exercuerunt, quoad populo præstare vulerunt, illud autè incognitum, minus est in vsu, minúsque necessariū. Quamobrem quò me vocas : ut libellos consciam de stillicidiorum, ac de patrietum iure : aut ut stipulationum & iudiciorum formulas componam? quæ & cōscripta sunt à multis diligenter, & sunt humiliora, quàm illa, quæ à vobis expectari puto. *Att.* Atqui, si quæres ego quid expectem : quoniam scriptum est à te satis de optimo reip. statu, consequens esse videtur, ut scribas tu idem de legibus. sic enim fecisse video Platonem illum tuū, quem tu admiraris, quem omnibus anteponis, quem maximè diligis. *M.* Visne igitur, ut ille Cretæ cum Clinia, & cum Lacedæmonio Megillo, æstiuo, quemadmodum

describit, die, in cupressetis Cnosiorum & spatiis siluestribus, crebro insistens, interdum acquiescens, de institutis rerum publicarum ac de optimis legibus disputat: sic nos inter has procerissimas populos, in viridi, opacâque ripa inambulant, tum autem residentes, quæramus iisdem de rebus aliquid uberius, quam forensis usus desiderat? Att. Ego verò ista audire cupio. M. Quid ait Quintus? Q. Nulla de re magis. M. Et rectè quidem, nam sic habetote, nullo in genere disputationis sic patefieri, quid sit homini natura tributum, quantam vim rerum optimarum mens humana contineat, cuius muneris colendi, efficiendique causa nati, & in lucem editi sumus, quæ sit coniunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos. his enim explicatis, fons legum & iuris inueniri potest. Att. Non ergo à prætoris edicto, ut plerique nunc, neque à XII tabulis, ut superiores, sed penitus ex intima philosophia hauriendam iuris disciplinam putas. M. Non enim id quærimus hoc sermone, Pomponi, quemadmodum caueamus in iure, aut quid de quaque consultatione respondeamus. Sit ista res magna, sicut est: quæ quondam à multis claris viris, nunc ab vno summa auctoritate & scientia sustinetur. Sed noris ista. Complectenda in hac disputatione tota causa vniuersi iuris est, ac legum, ut hoc, ciuile quod dicimus, in paruum quendam & angustum locum concludatur naturæ. natura enim iuris nobis explicanda est, eaque ab hominis repetenda natura: considerandæ leges, quibus ciuitates regi debeant: tum hæc tractanda, quæ composita sunt, & descripta, iura & iussa populorum, in quibus ne nostri quidem populi latebunt, quæ vocantur, iura ciuilia. Q. Alitè verò, & ut oportet, à capite frater repetis quod quærimus: & qui aliter ius ciuile tradunt, non tam iustitiæ, quam litigandi tradunt vias. M. Non est ita Quinte: ac potius ignoratio iuris litigiosa est, quam scientia. Sed hæc posterius. Nunc iuris principia videamus. Igitur doctissimis viris proficisci placuit à lege: haud scio an rectè, si modo, ut iidem definiunt,

LEX EST RATIO SUMMA INSITA IN NATURA, quæ iubet ea, quæ faciendâ sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio cum est in hominis mente confirmata & cõfecta, lex est, itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, ut rectè facere iubeat, vetet delinquere: cæcâque rem illi Græco putant nomine νόμος à suum cuique tribuendo appellatam, ego nostro à legēdo, nam ut illi æquitatis, sic nos delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen vtrunque legis est. Quod si ita rectè dicitur, ut mihi quidem plerumque videri solet: à lege ducendum est iuris exordium. ea est enim naturæ vis, ea mens rationis prudentis, ea iuris atque iniuriæ regula. Sed quoniam in populari ratione omnis nostra versatur oratio, populariter interdum loqui necesse erit, & appellare eam legem, quæ scripro sancit quod vult aut iubendo, aut vetando, ut vulgus appellat. Constituendi verò iuris ab illa summa lege capiamus exordium, quæ sæculis omnibus antè nata est, quam scripta lex vlla, aut quam omnino ciuitas constituta. Commodius verò, & ad rationē instituti sermonis aptius. M. Visne ergo, ipsius iuris ortū à fonte repetamus? quo inuento, non erit dubiū, quò sint hæc referenda quæ quærimus? Q. Ego verò ita faciendum esse censeo. Att. Me quoque adscribito fratris sententiæ. M. Quoniam igitur eius reip. quâ optimâ esse docuit in illis sex libris Scipio, tenendus est nobis, & seruandus status, omnesque leges accomodandæ ad illud ciuitatis genus, serendi etiam mores, nec scriptis omnia faciendâ: repetam stirpem iuris à natura: qua duce est nobis omnis disceptatio explicanda. Att. Rectissimè: & quidem ista duce errari nullo pacto potest. M. Dâsne igitur hoc nobis Pomponi (nam Quinti noui sententiam) deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, mente, numine, siue quod est aliud verbum, quo planius significem quod volo, naturam omnem regi: nam si hoc non probas, à deo nobis causa ordiendâ est potissimum. Att. Do sanè, si postulas. etenim propter hunc concentum auium, strepitumque fluminum, non veror, discipulorum ne quis exaudiat. M. Atqui cauendum est. solent enim, id quod virorum bonorum est, admodum irasci. nec verò ferent, si audierint, te primum caput libri optimi prodidisse: in quo scripsit nihil curare deum nec sui, nec alieni. Att. Perge quæso. nam id, quod tibi concessi, quorsum pertineat, expecto.

id. p. Cracorum putat le
gendum: est verò ita Quinte
cit: nam in his libris
sepe ita legitur Cicero.

exspecto. M. Non faciam longius. huc enim pertinet: Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & cōsiliū, quem vocamus hominem, præclara quadam cōdicionē generatum esse à supremo deo. solum est enim ex tot animantium generibus, atque naturis particeps rationis & cogitationis, cum cetera sint omnia expertia. Quid est autem, nō dicam in homine, sed in omni cælo, atque terra, ratione diuinius? quæ cum adoleuit, atque perfectæ est, nominatur ritè sapientia. Est igitur, quoniam nihil est ratione melius, eaque & in homine & in deo, primâ homini cum deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. Inter quos porro est communio legis, inter eos communio iuris est. Quibus autem hæc sunt inter eos communia, & ciuitatis eiusdem habendi sunt. Si verò iisdem imperiis & potestatibus paret, multo etiam magis paret huic cælesti descriptioni, mentique diuinæ, & præpotenti deo: vnde etiam vniuersus hic mundus vna ciuitas communis deorum atque hominum est existimanda: & quod in ciuitatibus ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerū natura tanto est magnificentius, atque præclarius, ut homines deorū agnatione & gente teneantur. Nam cum de natura omni queritur, disputari solent ista: & nimirum ut disputantur, ita sunt, perpetuis cursibus, conuersionibus cælestibus extitisse quandam materiam ferendi generis humani, quod sparsum in terras, atque satum, diuino auctum sit animorum munere. Cum alia, ex quibus cohererent homines, è mortali genere sumferint, quæ fragilia essent & caduca: animum esse ingeneratum à deo, ex quo verè vel agnatio nobis cum cælestibus, vel genus, vel stirps appellari potest. Itaque ex tot generibus nullum est animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam deis ipsique in hominibus nulla gens est neque tam immanis, neque tam fera, quæ non, etiâ si ignoret qualem habere deum deceat, tamen habendum sciat. Ex quo efficitur illud, ut si agnoscat deum, qui, vnde ortus sit, quasi recordetur & agnoscat. Iam verò virtus eadem in homine ac deo est, neque vllō alio ingenio præterea. Est autem virtus nihil aliud, quàm in se perfectæ, & ad summum perducta natura. Est igitur homini cum deo similitudo. Quod cum ita sit, quæ tandem potest esse propior, certiorue cognatio? Itaque ad hominum commoditates & vsus tantam rerum vberitatem natura largita est, ut ea, quæ gignuntur, donata consultò nobis, non fortuitò nata videantur: nec solum ea, quæ frugibus atque bacis terræ sætu profunduntur: sed etiam pecudes, quod perspicuum sit, partim esse ad vsum hominum, partim ad fructum, partim ad vascendū creatas. Artes verò innumerabiles repertæ sunt docente natura. quam imitata ratio res ad vitam necessarias solerter consecuta est. Ipsum autem hominem eadem natura nō solum celeritate mentis ornauit, sed etiam sensus tanquam satellites attribuit ac nuntios, & rerū plurimarum obscuras, nec satis apertas intelligentias inchoauit, quasi fundamenta quadam scientiæ: figuramque corporisabilem & aptam ingenio humano dedit. nam cum ceteras animantes abiicisset ad partum, solum hominem erexit, ad cælique quasi cognationis domiciliumque pristini conspectum excitauit: tum speciem ita formauit oris, ut in ea penitus reconditos mores effingeret. Nam & oculi nimis arguti, quemadmodum animo affecti simus, loquuntur: & is, qui appellantur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habet. Omitto opportunitates, habilitatēque reliqui corporis, moderationem vocis, orationis vim, quæ cōsiliatrix est humanæ maximè societatis. Neque enim omnia sunt huius di-

sputationis ac temporis: & hunc locum satis, ut mihi videtur, in iis libris, quos legistis, expressit Scipio. Nunc quoniam hominem, quod principium reliquarum rerum esse voluit, generauit & ornauit deus, perspicuum sit illud, ne omnia discerat, ipsam per se naturam longius progredi: quæ etiam nullo docente profecta ab iis, quorum ex prima, & inchoata intelligentia genera cognouit, confirmat ipsa per se rationem & perficit. Att. Dij immortales: quam tu longè iuris principia repetis, atque ita, ut ego non modò ad illa non

properem, quæ expectabam à te de iure civili, sed facile patiar te hunc diem vel totum in isto sermone consumere. sunt enim hæc maiora, quæ aliorum causa fortasse completis, quam ipsa illa, quorum hæc causa præparantur. M. Sunt hæc quidem magna, quæ nunc breuiter attinguntur, sed omnium, quæ in hominum doctorum disputatione versantur, nihil est profectò præstabilius, quam planè intelligi nos ad iustitiam esse natos, neque opinione, sed natura constitutum esse ius. Id iam patebit, si hominum inter ipsos societatem, coniunctionemque perspexeris. Nihil est enim vnum vni tam simile, tam par, quam omnes inter nos metiplos sumus. Quòd si deprauatio consuetudinum, si opinio vanitas non imbecillitate animorum torqueret, & flecteret quocunque cœpisset: sui nemo ipse tam similis esset, quam omnes omnium. Itaque quæcunque est hominis definitio, vna in omneis valet. Quod argumenti satis est, nullam dissimilitudinem esse in genere. quæ si esset, non vna omneis definitio contineret. Etenim ratio, qua vna præstamus belluis, per quam coniectura valemus, argumentamur, resellimus, differimus, conficimus aliquid, concludimus, certè est communis, doctrina differens, discendi quidem facultate par. nam & sensibus eadem omnia comprehenduntur: & ea, quæ mouent sensus, iidem mouent omnium: quæque in animis imprimuntur, de quibus antè dixi, inchoatæ intelligentiæ, similiter in omnibus imprimuntur: interpretæque est mentis oratio, verbis discrepans, sententiis congruens. Nec est quisquam gentis vilius, qui ducem naturam nactus ad virtutem peruenire non possit. Nec solum in rectis, sed etiam in prauitatibus insignis est humani generis similitudo. nam & voluptate capiuntur omnes: quæ est illi celeberrima turpitudinis, tamè habet quiddam simile naturalis boni. læuitate enim, & suauitate delectans, sic ab errore mentis tanquam salutare aliquid asciscitur. Similisque inscientia mors fugitur, quasi dissolutio naturæ: vita expetitur, quia nos, in quo nati sumus, continet dolor in maximis malis ducitur, cum sua asperitate, tum quòd naturæ interitus videtur sequi. Propterque honestatis & gloriæ similitudinem, beati, qui honorati sunt, videntur: miseri autem, qui inglorij. Molestiæ, lætitiæ, cupiditates, timores similiter omnium menteis peruagantur: nec, si opiniones aliæ sunt apud alios, idcirco, qui canem & selem vt deos colunt, non eadem superstitione, qua ceteræ gentes, conflantur. Quæ autem natio non comitatem, nõ benignitatem, non gratum animum, & beneficij memorem diligit: quæ superbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aspernatur, non odit: Quibus ex rebus cum omne genus hominum sociatum inter se esse intelligatur, illud extremum est, quòd rectè viuendi ratio meliores efficit. quæ si approbata, pergam ad reliqua: sin quid requiritis, id explicemus prius. Att. Nos verò nihil: vt pro viroque respondeam. M. Sequitur igitur, ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omneis, iustos natura nos esse factos. Atque hoc in omni hac disputatione sic intelligi volo, quod dico, naturam esse tantam autem esse corruptelam malæ consuetudinis, vt ab ea tanquam igniculi exstinguantur à natura dati, exorianturque & consumentur vitia contraria. Quòd si, quo modo est natura, sic iudicio homines, humani (vt ait poeta) nihil à se alienum putarent, cohereret ius æquè ab omnibus. quibus enim ratio natura data est, iidem etiam recta ratio data est. ergo & lex, quæ est recta ratio in iubèdo & vetando. si lex, ius quoque. At omnibus ratio ius igitur datum est omnibus. Rectæque Socrates excorari cum solebat, qui primus vitilitatem ab honestate sciunxisset. id enim querebatur caput esse exiutorum omnium. vnde illa Pythagoræ vox, * τὸ τῆς φιλικίας καὶ ἀνιδρυτοῦ. Ex quo perspicitur, cum hanc beneuolentiam tam latè longèque diffusam vir sapiens in aliquem pari virtute præditum contulerit, tum illud effici, quod quibusdam incredibile videatur, sit autem necessarium, vt nihilo sese plus, quam alterum diligat. quid enim est, quod differat, cum sint cuncta paria? Quòd si interesse quippiam tantulum modò poterit, iam amicitia nomen occiderit: cuius est ea vis, vt, simul atque sibi aliquid, quam alteri, maluerit, nulla sit. quæ præmuniuntur omnia reliquo sermone, disputationisque nostræ, quo facilius, ius in natura esse positum, intelligi possit. De quo cum per pauca dixerò, ro-
tum

tum ad ius ciuile veniam, ex quo hæc omnis nata est oratio. *Quæ ex me et de a. q. d. i. n. si quis abbe*
videtur. Tu verò iam perparca scilicet ex iis enim, quæ dixisti, Attico (opinor) videtur, mihi quidem certè, ex natura or-
 tum esse ius. Att. An mihi aliter videri possit, cum hæc iam perfectæ sint, primum quasi
 muneribus deorum nos esse instructos & ornatos: secundo autem loco vnàm esse homi-
 num inter ipsos viuendi parem, communemque rationem: deinde omnis inter se natu-
 rali quadam indulgentia & beneuolentia, tum etiam societate iuris contineri: Quæ cum
 vera esse rectè, vt arbitror, concesserimus, qui iam licet nobis à natura leges & iura seiun-
 gere? *M. Rectè dicis: & res sic se habet. Verùm philosophorum more, non veterum qui-*
dem illorum, sed eorum, qui quasi officinas instruxerunt sapientie, quæ fuisse olim dispu-
tabantur, ac liberè, ea nunc articulatim distinctèque dicuntur. nec enim satisfieri censent
 huic loco, qui nunc est in manibus, nisi separatim hoc ipsum, naturæ esse ius, disputarint.

Att. Aut scilicet tua libertas disserendi amissa est: aut tu is es, qui in disputando non
 tuum iudicium sequare, sed auctoritati aliorum pareas. *M. Non semper Tite: sed, iter*

- huius sermonis quod sit, vides. ad reip. firmandas & stabilendas vires, & ad sanandos
 15 *populos omnis nostra pergit oratio. Quocirca vereor committere, vt non bene prou-*
isa, & diligenter explorata principia ponantur: nec tamen vt omnibus probentur (nam
id fieri non potest) sed vt iis, qui omnia recta atque honesta per se expectenda dixerunt, &
aut nihil omnino in bonis numerandum, nisi quod per se ipsum laudabile esset, aut cer-
tè nullum habendum magnū bonum, nisi quod verè laudari sua sponte posset: his omni-
 20 *bus, siue in Academia vetere cum Speusippo, Xenocrate, Polemone manserūt, siue Arist-*
otelem & Theophrastum, cum illis re congruētis, genere docendi paulū differentes, se-
cuti sunt, siue, vt Zenoni visum est, rebus non commutatis immutauerunt vocabula, siue
etiam Aristonis difficilem atque arduam, sed iam tamen fractam & conuictam sectam se-
 25 *cuti sunt, vt virtutibus exceptis, atque viriis, cetera in summa æqualitate ponerēt, his om-*
nibus hæc, quæ dixi, probentur. sibi autem indulgentis, & corpori deseruientis, atque
omnia, quæ sequantur in vita, quæque fugiant, voluptatibus & doloribus ponderanteis,
etiam si vera dicunt (nihil enim opus est hoc loco litibus) in hortulis suis iubeamus di-
 30 *scere, atque etiam ab omni societate reip. cuius partem nec norunt vllam, nec vnquā nos-*
se vluerūt, paulisper facessant rogemus. Perturbatricem autem harum omnium rerum
 35 *Academiam hanc ab Arcefila & Carneade recentem exoremus, vt sileat. nam si inuaserit*
 in hæc, quæ satis scitè nobis instructa & composita videntur, miras edet ruinas. Quam
 quidem ego placare cupio, submouere non audeo.

* desunt quædam fortasse de conscientia peccati, & de pecca-
 * torum, scelerumque poenis, quas improbi apud inferos luunt. *

- 35 * nam & in iis sine illius sufficientis expiati sumus. At verò scelerum in homines, atq;
 impietatum nulla expiatio est. Itaque poenas luunt nō tam iudiciis, quæ quondam nuf-
 quam erant, hodie multifariam nulla sunt, &, vt sint, tamen per se falsæ sunt: quàm con-
 scientia, vt eos agitent, in se sentiuntque furæ non ardentibus tædis, sicut in fabulis, sed an-
 gore conscientie, fraudisque cruciatur. Quod si homines ab iniuria pœna, non natura ar-
 40 cere deberet, quānam sollicitudo vexaret impios, sublato suppliciorū metu: quorum ta-
 men nemo tam audax vnquam fuit, quin aut abnueret à se commissum esse facinus, aut
 iusti sui doloris causam aliquam fingeret, defensionemque facinoris à naturæ iure aliquo
 quæreret. Quæ si appellare audent impij, quo tandem studio colentur à bonis? Quod si
 45 pœna, si metus supplicij, nō ipsa turpitudine, deterret ab iniuriis, facinorosisq; vita, nemo
 est iniustus: & incauti potius habendi sunt quàm improbi. Tum autem qui nō ipso ho-
 nesto mouemur, vt boni viri sumus, sed utilitate aliqua atque fructu, callidi sumus, non
 boni. Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet nisi testem, vel iudicem: quid
 in deserto loco, nactus quem multo auro spoliare possit imbecillum atque solum? No-
 50 ster quidem hic natura iustus vir, ac bonus etiam colloquetur, iuuabit, in viam deducet.

quid sit facturus. quod si negabit se illi vitam erepturum, & aurum ablaturum: numquam ob eam causam negabit, quod id natura turpe iudicet, sed quod metuat ne emānet, id est ne malum habeat. O rem dignam, in qua non modò docti, verum etiam agrestes erubescant. Iam verò stultissimum illud, existimare omnia iusta esse, quæ sita sint in populorū institutis aut legibus. Etiamne, si quæ sint tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent: aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæc leges iustæ haberetur: nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, ut dicitur, quem veller cicius, in dicta causa impune posset occidere. est enim vnum ius, quod deuincta est hominum societas, & quod lex constituit vna. Quæ lex est recta ratio imperandi atque prohibendi: quam qui ignorat, is est iniustus, siue est illa scripta vsquam, siue nusquam. Quod si iustitia est obtemperatio scriptis legibus, institutisque populorū, & si, ut iidem dicunt, vtilitate omnia metienda sunt: negliget leges, easque perumpet, si poterit, is, qui sibi eam rem fructuosam putabit fore. Ita sit, ut nulla sit omnino iustitia, si neque natura est, & ea, quæ propter vtilitatem constituitur, vtilitate illa cōuellitur. Atqui si natura confirmatum ius non erit, virtutes omnes tollentur. vbi enim liberalitas, vbi patriæ caritas, vbi pietas, vbi aut bene merendi de altero, aut referendæ gratiæ voluntas, poterit existere? nam hæc nascuntur ex eo, quod natura propensi sumus ad diligendos homines, quod fundamētum iuris est: neque solum in homines obsequia, sed etiam in deos cæremoniæ, religionisque tollentur: quas non metu, sed ea coniunctione, quæ est homini cum deo, conferuandas puto. Quod si populorum iussis, si principum decretis, si sententiis iudicum, iura constituerentur: ius esset latrocinari, ius adulterare, ius testamenta falsa supponere, si hæc suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur. Quod si tanta potentia est stultorum sententiis atque iussis, ut eorum suffragiis rerum natura vertatur: cur non faciant, ut, quæ mala, perniciosaque sunt, habeantur pro bonis ac salutaribus? aut cur, cum ius ex iniuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo? Atqui nos legem bonam à mala nulla alia nisi naturali norma diuidere possumus. nec solum ius & iniuria à natura diiudicantur, sed omnino omnia honesta ac turpia. nam & communis intelligentiæ nobis res notas efficit ea, quæ in animis nostris inchoauit, ut honesta in virtute ponantur, in vitiis turpia. Hæc autem in opinione existimare, nō in natura esse posita, dementis est. nam nec arboris, nec equi virtus quæ dicitur, in quo abutimur nomine, in opinione sita est, sed in natura. quod si ita est, honesta quoque & turpia natura diiudicanda sunt. Nam si opinione vniuersa virtus, eadem eius etiam partes probarentur. Quis igitur prudentem, & ut ita dicam, catum non ex ipsius habitu, sed ex aliqua re externa iudicet: est enim virtus perfecta ratio. quod certe in natura est. Igitur omnis honestas eodē modo. nam vt vera & falsa, ut consequētia, & contraria, sua sponte, nō aliena iudicantur: sic constans & perpetua ratio vitæ, quæ est virtus, itēque inconstantia, quod est vitium, sua natura probatur. Nos ingenia iuuenum non ratione, sed natura iudicamus: cur non item ab ingenua natura virtutes & vitia, quæ existunt ab ingeniis iudicabimus: an ea non aliter, quàm honesta & turpia, non ad naturam referri necesse erit: Quod laudabile bonū est, in se habeat quod laudetur, necesse est. ipsum enim bonum nō est in opinionibus, sed in natura. nam ni ita esset, beati quoque opinione essent: quo quid dici potest stultius? Quare cum & bonum & malum natura iudicetur, & ea sint principia naturæ: certè honesta quoque & turpia simili ratione diiudicanda, & ad naturam referenda sunt. Sed perturbat nos opinionum varietas, hominūque dissensio: & quia non idem contingit in sensibus, hos natura certos putamus: illa, quæ aliis sic, aliis secus, nec iidem semper vno modo videntur, ficta esse dicimus. quod est longè aliter. nam sensus nostros non parens, non nutrit, non magister, non poëta, non scena deprauat, non multitudinis consensus abducit à vero. animi omnes tenduntur insidiæ vel ab iis, quos modò enucleaui, qui teneros & rudes cum acceperunt, inficiunt, & flectunt ut volunt, vel ab ea, quæ penitus in omni sensu implicata infidet imitatrix boni voluptas, malorum autem mater omnium

cuius

cuius blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hæc & scabie carent, non cernimus satis. Sequitur, ut conclusa mihi iam hæc sit omnis oratio, id quod ante oculos ex iis est, quæ dicta sunt, & ius, & omne honestū sua sponte esse expetendum. Etenim omnes viri boni ipsam æquitatem & ius ipsum amant: nec est viri boni errare, & diligere, quod per se non sit diligendum. Per se igitur ius est expetendum & colendum. Quod si ius, etiam iustitia, sic reliquæ quoque virtutes per se colendæ sunt. Quid liberalitas: gratuita est, aut mercenaria? si sine præmio benigna est, gratuita: si cum mercede, cōducta. nec est dubium, quin is, qui liberalis, benignū sive dicitur, officium, nō fructum sequatur. Ergo item iustitia nihil expetit præmij, nihil pretij, per se igitur expetitur, eademque omnium virtutum causa atque sententia est, atque etiam si emolumentis, non suapte natura virtus expetitur, vna erit virtus, quæ malitia rectissimè dicitur. Vt enim quisque maximè ad suum commodum refert quæcunque agit, ita minimè est vir bonus, ut, qui virtutem præmio meuiunt, nullam virtutem nisi malitiam putent. Vbi enim beneficis, si nemo alterius causa benignè facit: ubi gratus, si non cum ipsum, cui referunt gratiam, cernunt grati: ubi illa sancta amicitia, si nō ipse amicus per se amatur toto pectore, ut dicitur: qui etiam deferendus & abiciendus est, desperatis emolumentis & fructibus: quo quid potest dici immanis? Quod si amicitia per se colenda est, societas quoque hominum, & æqualitas, & iustitia per se est expetenda. quod ni ita est, omnino iustitia nulla est. id enim iniustissimum ipsum est, iustitiæ mercedem quærere. Quid verò de modestia, quid de temperantia, quid de continentia, quid de verecundia, pudore, pudicitiaque dicemus: infamiae ne metu non esse petulantis, an legū & iudiciorum? Innocentes ergo & verecundi sunt, ut bene audiant: & ut rumorem bonum colligant, erubescunt, & pudet impudica loqui. Ac me nimirum istorū philosophorum pudet, qui nullum vitium vitare, nisi iudicio ipso multatum, putant. Quid enim? possumus eos, qui stupro arcetur infamiae metu, pudicos dicere, cum ipsa infamia propter rei turpitudinē consequatur? Nam quid aut laudari ritē, aut vituperari potest, si ab eius natura recesseris, quod aut laudandum, aut vituperandum putes? An corporis prauitates, si erūt per insignes, habebunt aliquid offensionis: animi deformitas non habebit? cuius turpitudine ex ipsis vitiis facillimè perpici potest. quid enim fecimus auaritia? quid immanius libidine? quid contemtius perfiditate? quid abiecius tarditate & stultitia dici potest? Quid ergo eos, qui singulis vitiis excellent, aut etiam pluribus, propter damna, aut detrimenta, aut cruciatus aliquos, miseros dicimus, an propter vim turpitudinēque vitiorum? quod item ad contrariam laudem in virtute dici potest. Nam si propter alias res virtus expetitur: melius esse aliquid, quàm virtutem, necesse est. Pecuniāne igitur an honores? an forma? an valetudinem? quæ & cum ad sunt, perparua sunt, & quā diu affutura sint, certū sciri nullo modo potest. an, id quod turpissimū dictū est, voluptatem? at in ea quidem spernenda, & repudianda virtus vel maximè cernitur. Videtisne, quāta series rerum, sententiarūque sit, atque ut ex alio alia necitantur? Quin labeat longius, nisi me retinuissem. Q. Quò tandem libenter enim frater ad istam orationem tecum prolaberetur. M. Ad finem bonorum, quò referuntur, & cuius asciscendi causa sunt facienda omnia, controuersam rem, & plenam dissensionis inter doctissimos, sed aliquando tamen iudicandam. A. Quī istuc fieri potest L. Gellio mortuo? M. Quid tandem id ad rem? Att. Quia me Athenis audire ex Phædro meo memini, Gellium, familiarem tuum, cum pro consule ex prætura in Græciam venisset, Athenis philosophos, qui tum erāt, in locum vnū conuocasse, ipsūque magnopere auctorē fuisse, ut aliquando controuersiarum aliquem facerent modum: quod si essent eo animo, ut nolent ætatem in libris conterere, posse rem convenire, & simul operam suam illis esse pollicitum, si posset inter eos aliquid conuenire. M. Ioculare istud quidem Pomponi, & à multis sæpe derisum: sed ego planè vellem me arbitrum inter antiquam Academicam & Zenonem datum. Att. Quo tandē istuc modo? M. Quia de re vna solū dissident, de ceteris mirifice congruunt. Att. Aīn tandem vna de re est solū dissensio? M. Quæ quidem ad rē pertineat,

vna: quippe cū antiqui omnes, quod secundum naturam esset, quo iuuaremur in vita, bonum esse decreuerint: hic, nisi quod honestum esset, nihil putauerit bonum. Att. Perparuum verò controuersiam dicis, ac non eam, quæ dirimat omnia. M. Probè quidem sentis, si res, ac non verbis disiderent. Att. Ergo assentiris Antiocho familiari meo: magistro enim non audeo dicere: quocum vixi, & qui me ex nostris pæne cōuellit hortulis, & deduxitque in Academiam per pauculis passibus. M. Vir iste fuit ille quidem prudēs & acutus, & in suo genere perfectus, mihi quæ, vt scis, familiaris: cui tamen ego assentiar in omnibus, necne, mox video: hoc dico, controuersiam totā istam posse sedari. Att. Qui istuc tandem vides? M. Quia si, vt Chius Aristō dixit, solum bonum esse diceret, quod honestū esset: malū quæ, quod turpe: ceteras res omnes planè pares, ac ne minimū quid-
dem, vtrū adessent, an abessent, interesse valde à Xenocrate & Aristotele, & ab illa Platonis familia discreparet, essetque inter eos de re maxima, & de omni viuēdi ratione dis-
fensio. nunc verò cū decus, quod antiqui summum bonum esse dixerunt, hic solum bo-
num dicar: item dedecus, quod illi summū malum, hic solum: diuitias, valetudinem, pul-
chritudinem, commodas res appelleret, non bonas: paupertatem, debilitatem, dolorem, in-
commodas, non malas: sentit idem, quod Xenocrates, quod Aristoteles: loquitur alio mo-
do. Ex hac autem non rerum, sed verborum discordia, controuersia nata est de finibus: in
qua quoniam vsucapionem x i i. tabulæ inter quinque pedes esse noluerunt, depasci ve-
terem possessionem Academicæ ab hoc acuto homine non finem usque: nec Mamiliæ lege sin-
guli, sed nos tres arbitri finis regemus. Q. Quānam igitur sententiam dicimus? M. Requirit placere terminos, quos Socrates pegerit, iis quæ parere. Q. Præclare, frater,
iam nunc à te verba vsurpantur ciuilis iuris & legum: quo de genere expecto disputatio-
nem tuam. nam ista quidem magna diiudicatio est, vt ex te ipso scire cognoui. M. Sed
certè res ita se habent, vt ex natura viuere summum bonum sit, id est vita modica, & apta
virtute perfrui, aut ducem naturam sequi, & eius quasi lege viuere, id est nihil, quantum
in ipso sit, prætermittere, quo minus ea, quæ natura postulet, consequatur, quod inter hæc
velit ē virtute tanquam lege viuere. Quapropter hoc diiudicare, nescio an vnquam, sed
hoc sermone certè non potest, si quidem id, quod suscepimus, perfectū sumus. Att. At
ego huc declinabā non inuitus. Q. Licebit aliās: nunc id agamus, quod cœpimus, cū
præsertim ad id nihil pertineat hæc de summo malo, bonoque dissenso. M. Prudentif-
simè, Quinte, dicis. nam quæ à me adhuc dicta sunt, ē media philosophia ducta sunt.
Tu autem alicuius ciuitatis leges fortasse desideras. Q. Equidem nec Lycurgi leges, nec
Solonis, neque Charondæ, neque Zaleuci, nec nostras x i i. tabulas, nec plebiscita dese-
ro: sed te existimo tum populis, tum etiam singulis hodierno sermone legem viuendi, &
disciplinam daturum. M. Est huius verè disputationis Quinte proprium id, quod ex-
spectas: atque vnam esset etiam facultatis mæ. sed profectò ita se res habet, vt, quoniam
vitiū emendatricem legem esse oportet, commendatricemque virtutum, ab ea, viuē-
di doctrina ducatur. ita fit, vt mater omnium bonarum artium sapientia sit: à cuius amo-
re Græco verbo philosophia nomen inuēnit: qua nihil à diis immortalibus vberius, ni-
hil florentius, nihil præstabilius hominum vitæ datum est. Hæc enim vna nos cū cete-
ras res omnes, tum, quod est difficillimum, docuit, vt nosmetipsos nosceremus: cuius
præcepti tanta vis, tanta sententia est, vt ea non homini cuiquam, sed Delphico deo tri-
bueretur. nam qui seipse norit, primū aliquid sentiet se habere diuinum, ingeniumq;
in se suum, sicut simulacrum aliquod, dedicatum putabit: tantōq; munere deorum sem-
per dignum aliquid & faciet & sentiet: & cū se ipse perspexerit, totūque tentarit, in-
telliget quemadmodum à natura subornatus in vitā venerit, quantāque instrumenta ha-
beat ad obtinendam, adipiscendamque sapientiam, quoniam principiorum rerum omnium
quasi adumbratas intelligentias animo ac mēte conceperit, quibus illustratus sapiētia du-
ce bonū virū, & ob causam ipsam causam cernat se beatū fore. Nam cū animus, cogni-
tis perceptisque virtutibus, à corporis obsequio, indulgentiæque discesserit, voluptatē-
que

que sicut labem aliquam decoris oppresserit, omnemque mortis dolorisque timorē effugerit, societatemque caritatis coierit cum suis, omnesque natura coniunctos suos duxerit, cultumque deorum, & puram religionem susceperit, & exauerit illam, ut oculorum, sic ingenij aciem ad bona deligenda, & reicienda contraria, quæ virtus ex providendo est appellata prudentia: quid eo dici, aut exogitari poterit beatus? Idemque cum cælum, terras, maria, omniumque rerum naturam perspexerit, eaque vnde generata, quò recurrant, quando, quò modo obitura, quid in iis mortale & caducū, quid diuinum, æternūque sit, viderit: ipsūque ea moderantem & regentem præne prehenderit, seque nō vnus circumdarum mœnibus popularem alicuius loci, sed ciuem totius mundi, quasi vnus vrbis, agnouerit: hac ille magnificētia rerum, atque in hoc conspectu & cognitione naturæ, dii immortales, quā ipse se noscet? quod Apollo præcepit Pythius: quā contemnet, quā despiciet, quā pro nihilo putabit ea, quæ vulgò dicuntur amplissima! Atque hæc omnia, quasi sepimento aliquo, vallabit differendi ratione, veri & falsi iudicandi scientia, & arte quadam intelligendi quid quanque rem sequatur, & quid sit cuique contrarium. cūque se ad ciuilem societatem natum senserit, non solum illa subtili disputatione sibi vtendum putabit, sed etiam fusa latius perpetua oratione, qua regat populos, qua stabiliat leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros, qua præcepta salutis & laudis apertè ad persuadendam edat suis ciuibus, qua hortari ad decus, reuocare à flagitio, consolari possit afflictos, factaque & consulta fortium & sapientium cum improborum ignominia sempiternis monumentis prodece. Quæ cum tot res, tantæque sint, quæ in esse in homine perspiciantur ab iis, qui se ipsi velint noscere: earum parens est, educatrixque sapientia. Att. Laudata quidem à te grauitur, & verè: sed quorsus hæc pertinent? M. Primum ad ea, Pomponi, de quibus acturi iam sumus, quæ tanta esse volumus, non enim erunt, nisi ea fuerint, vnde illa manant, amplissima. dein de facio & libenter, & vt spero, rectè, quod eam, cuius studio teneor, quæque me eum, quicūque sum, effecit, non possum silentio præterire. Att. Verò facis & meritò, & rectè, fuisse id, ut dicis, in hoc sermone faciendum.

M. TVLLII CICERONIS DE LEGIBVS,

30 LIBER SECVNDVS. ATTICVS.

33 Ed vñse, quoniam & satis iam deambulatum est, & tibi aliud dicendi initium sumendum est, locum mutemus, & in insula, quæ est in Fibreno, (nam opinor hoc illi alteri flumini nomen esse) sermoni reliquo demus operam sedentes? M. Sanè quidem. nam illo loco libentissimè soleo vti, siue quid mecum ipse cogito, siue aliquid scribo, aut lego. Att. Equidem, qui nunc primum huc venerim, scitari non queo, magnificèscque villas, & pauimenta marmorea, & laqueata tecta contemno. Ductus verò aquarum, quos isti nilos, & curipos vocant, quis non, cum hæc videat, irriserit? Itaque, ut tu paullo antè de lege & iure differens ad naturam referebas omnia, sic in his ipsis rebus, quæ ad quietem animi, delectationemque quærentur, natura dominatur. Quare antea mirabar (nihil enim his in locis nisi saxa & montis cogitabam: idque vt facerem, & orationibus inducebar ruis, & versibus) sed mirabar, ut dixi, te tam valde hoc loco delectari: nunc cōtrà miror, te, cū Roma abis, vsquam potius esse. M. Ego verò, cū licet pluris dies abesse, præsertim hoc tempore anni, & amoenitatem & salubritatem hanc sequor: raro autè licet. Sed nimirum me alia quoque causa delectat, quæ te non attingit ita. Att. Quæ tandem ista causa est? M. Quia, si verum dicimus, hæc est mea, & huius fratris mei germana patria. hic enim orti stirpe antiquissima sumus: hic sacra, hic genus, hic maiorum multa vestigia. Quid plura? hanc vides villam, ut nunc quidem est, lautius ædificatam patris nostri studio: qui cū esset infirma valetudine, hic ferè ætatem egit in litteris. Sed hoc ipso

in loco cum auus viueret, & antiquo more parua esset villa, ut illa Curiana in Sabinis, me scito esse natum. Quare inest nescio quid, & laet in animo ac sensu meo, quo me plus hic locus fortasse delectet: siquidem etiam ille sapientissimus vir, Ithacam ut videret, immortali-
tatem scribitur repudiasse. Att. Ego vero tibi istam iustam causam puto, cur huc libentius venias, atque hunc locum diligas. quin ipse, verè dicam, sum ipsi villæ amior factus, atque huic omni solo, in quo tu ortus & procreatus es. mouemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adfunt vestigia. Me quidem ipsæ illæ nostræ Athenæ non tam operibus magnificis, exquisitisque antiquorum artibus delectat, quam recordatione summorum virorum, ubi quisque habitare, ubi sedere, ubi disputare sit solitus: studioque eorum etiam sepulcra contemplor. Quare istum, ubi tu es natus, plus amabo posthac locum. M. Gaudeo igitur me in cunabula pæne mea tibi ostendisse. Att. Et quidem me cognosse admodum gaudeo. Sed illud tamen quale est, quod paullo antè dixisti, hunc locum (quem ego te accipio dicere Arpinum) germanam patriam esse vestram? Nunquid vos duas habetis patrias, an est illa vna patria communis? nisi fortè sapienti illi Caroni fuit patria non Roma, sed Tusculum. M. Ego me hercule & illi, & omnibus municipibus duas esse censeo patrias, vnam naturæ, alteram ciuitatis: ut ille Cato, cum esset Tusculi natus, in populi Ro. ciuitatē susceptus est. itaque, cum ortu Tusculanus esset, ciuitate Romanus, habuit alterā loci patriam, alterā ciuitatis: ut veteri Attici, priusquam Theus eos demigrare ex agris, & in astu, quod appellatur, omneis illam, quæ excepit sumus. sed necesse est caritate eam præstare, in qua reip. nomen, & vniuersæ ciuitatis est: pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus. Dulcis autem non multo secus est ea, quæ genuit, quam illa, quæ excepit. itaque ego esse hanc meam patriam prorsus nunquam negabo, dum illa sit maior, & hæc in illa contineatur. Att. Rectè igitur Magnus ille noster me audiente posuit in iudicio, cum pro Balbo tecum simul diceret, remp. nostram iustissimas huic municipio gratias agere posse, quòd ex eo duo sui conseruatoris extitissent: ut iam videar adduci, hanc quoque, quæ te procreauit, esse patriam tuam. Sed ventum in infusum est. Hac verò nihil est amœnius. Etenim hoc quasi rostro finditur Fibrenus, & diuisus æqualiter in duas partes latera hæc alluit, rapidèque dilapsus citò in vnum confluit, & tantum complectitur quoad satis sit modicæ palæstræ loci. quo effecto, tanquam id habuerit operis ac muneris, ut hanc nobis efficeret sedem ad disputandum, statim præcipit in Lirem, & quasi in familiam patriam venerit, amittit nomen obscurius, Liremque multò gelidiorē facit. nec enim vllum hoc frigidius flumē atigi, cum ad multa accesserim, ut vix pedegentare id possim: quod in Phædro Platonis facit Socrates. M. Est verò ita. sed tamen huic amœnitati, quemadmodum ex Quinto sæpe audio, Thyamis Epirotes tulle ille nihil, opinor, concesserit. Q. Est ita, ut dicis. caue enim putes Attici nostri Amaltheo, platanisque illis quicquam esse præclarior. sed, si videret, confidamus hic in vmbra, atque ad eam partem sermonis, ex qua egressi sumus, reuertamur. M. Præclare exigit Quinte. at ego me effugisse arbitrabar: & tibi nihil hori debere potest. Q. Ordire igitur. nam hunc tibori tum dicamus diem. M. Ab Ioue Musarum primordia, sicut in Arati carmine orsi sumus. M. Quorsum istuc? Q. Quia nunc iudem ab eodem, & ceteris diis immortalibus sunt nobis agendi capiendi primordia. M. Optimè verò frater: & fieri sic decet. Videamus igitur rursus, priusquam aggrediamur ad leges singulas, vim naturæque legis, ne, cum referenda sint ad eam nobis omnia, labamur interdum errore sermonis, ignoremufque vim sermonis eius, quo iura nobis definienda sint. Q. Sanè quidem hercule: & est ista recta docendi via. M. Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret imperandi, prohibendique sapientia. ita principem legem illam, & vltimam, mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis, aut

aut

Fl. inspecta m. l. vox duo.
de consilio. primim q. a. Sunij
Sunij fuit ducere debet: sed
de q. in omni. et in illis
Symphiatide. L. d. m.
de. pro Sunij. et in m.
quid. Symphiatide. L.
q. d. et ita exornat. T.
duces Athenis prius
T. d. q. d. c. cum q. d. e.
bu. nomen habuisse in
qua. consuebant. tum
Amicos etiam eorum
nominat. f. a. l.

Fl. p. Phædra sic leg.
quid. non p. m. t. m. o. n. i.
t. u. s. l. u. n. i. g. n. f. l. u. i. s.
c. o. m. p. a. r. a. t. i. u. s.

3. At.

runt, quos imitatus Plato, videlicet hoc quoque legis putauit esse, persuadere aliquid, nō omnia vi ac minis cogere. *Q.* Quid, quod Zaleucum istum negat vllum fuisse Timæus? *M.* At Theophrastus auctor haud deterior mea quidem sententia: meliorem multi nominant: commemorant verò ipsius ciues nostri clientes, Loeri. Sed siue fuit, siue non fuit, nihil ad rem. loquimur, quod traditum est. Sit igitur hoc iam à principio persuasum ciuib⁹, dominos esse omnium rerum, ac moderatores deos, eaque, quæ gerantur, eorum geri iudicio ac numine, eosdēque optimè de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate religiones colat, intueri, piorūque & impiorum habere rationem. his enim rebus imbutæ mentes, haud sanè abhorrebunt ab vili & vera sententia. quid est enim verius, quàm neminem esse oportere tam stultè *10* arrogantem, vt in se mentem & rationem putet inesse, in cælo mundoque non putet: aut ea, quæ vix summa ingenij ratione comprehendat, nulla ratione moueri putet? Quem verò astrorum ordines, quem dierum, noctiūque vicissitudines, quem mensium temperatio, quēque ea, quæ gignuntur nobis ad fruendum, non gratum esse cogant, hunc hominem omnino numerare qui decet: cūque omnia, quæ rationem habent, præstent iis, quæ *15* sint rationis expertia, nec sique sit dicere vllam rem præstare naturæ omnium rerum: rationem inesse in ea constentum est. Vileis esse autem opiniones has quis neget, cū intelligat, quàm multa firmentur iureiurando: quantæ saluti sint fœdera religionis: quàm multos diuini supplicij metus à scelere reuocari: quàmque sancta sit societas ciuium inter ipsos, diis immortalibus interpositis tum iudicibus, tum testibus: Habes legis proce- *20* mium, sic enim hoc appellat Plato. *Q.* Habeo verò, frater: & hoc admodum delector, quod in aliis rebus, aliisq; sententiis versaris, atque ille, nihil enim tam dissimile est, quàm vel ea, quæ antè dixisti, vel hoc ipsum legis exordium. vnum illud mihi videris imitari orationis genus. *M.* Vellem fortasse, quis enim id potest, aut vnquā poterit imitari: nam sententias interpretari per facile est, quod quidē ego facerem, nisi planè esse vellem meus. *25* quid enim negotij est, eadem propè verbis iisdem conuersa dicere? *Q.* Prorus assentior, verum, vt modò tute dixisti, te esse malo tuum. Sed iam exprome, si placet, istas leges de religione. *M.* Expromam eiqdem, vt potero: & quoniam & locus & fermo familiaris est, legum vocem proponam. *Q.* Quidnam id est? *M.* Sunt certa legum verba, Quinte, neque ita prisca, vt in veteribus his, sacratisq; legibus: & tamen quo plus auctoritatis habebant, paulo antiquiora, quàm hic fermo est. eum morem igitur cum breuitate, si pote- *30* ro, consequar. Leges autem à me edentur non perfectæ: nam esset infinitum: sed ipsæ summæ rerum, ac sententiæ. *Q.* Ita verò necesse est: quare audiamus verba legis. *M.* Ad di-
 “ uos adeunto castè, pietatem adhibento. opes amouento. qui secus faxit, deus ipse vindex
 “ erit. Separatim nemo habesit deos, néue nouos: sed nec aduenas, nisi publicè adscitos, pri- *35*
 “ uatim colunto. Constructa à patribus delubra in vrbibus habèto: locos in agris habento,
 “ & larum sedes, ritus familiæ, patrūque seruant. Diuos, & eos, qui cælestes semper
 “ habiti sunt, colunto, & ollos, quos in cælū merita vocauerint, Herculem, Liberum, Æscu- *40*
 “ lapium, Castorem, Pollucem, Quirinum. ast olla, propter quæ datur homini ascensus in
 “ cælum, Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, carūq; laudum delubra sunt. Nec vlla vi-
 “ tiorum sacra sollennia obuonto. Feriis iurgia amouento, eaque in famulis, operibus pa- *45*
 “ tratis, habento. Itaque, vt ita cadat in annuis amfractibus, descriptum esto. certāque fru-
 “ ges, certāque bacas sacerdotes publicè libanto: hoc certis sacrificiis ac diebus. Itēque
 “ alios ad dies vbertatem lactis, fatūque seruato. Id quod ne committi possit, ad eam rem,
 “ ratione cursus annuos sacerdotes finiunto. Quæque, quouque diuo decora, gratæque *45*
 “ sint hostiæ, prouidento: diuisque aliis alij sacerdotes, omnibus pontifices, singulis flami-
 “ nes sunt. Virgines Vestales in vrbe custodiunto ignē foci publici sempiternū. Quō-
 “ que & priuatim, & publicè modo, ritūque fiat, discunto ignari à publicis sacerdotibus.
 “ Eorum autem genera sunt duo, vnum quod prærit caeremoniis & sacris: alterū, quod
 “ interpretetur fatidicorum, & vatum effata incognita, cū senatus populūque ascuerit. *50*

Inter-

*In p. Placcor. legit; et
 quoniam legum etiam sermo
 familiaris est, eas legum
 vocem proponam. voce
 frater Brepsius.*

1. Interpretes autem Iouis optimi maximi publici augures signis & auspiciis postea vi-
 2. dento, Disciplinam tenento. Sacerdotes vineta, virgetaque, & salutem populi auguran-
 3. to: Quique agent rem duelli, quique popularem, auspicium premonento: *ollique obtem-* *fur. m. obliq.*
 4. peranto. Diuorūmq; iras prouidento, isque apparento: Caelique fulgura regionibus
 5. ratis temperanto: Vrbeūque, & agros, & templa liberata, & effata habento: Quaque au-
 6. guriniusta, nefasta, vitiosa, dira defixerit, irrita, insectaque sunt: Quique non paruerit,
 7. capitale esto. Foederum, pacis, belli, induciarum oratores, fetiales, iudices duo sunt:
 8. Bella disceptanto. Prodigia, portenta ad Etruscōs & haruspices, si senatus iusserit, deferū-
 9. to: Etruriāque principes disciplinam doceto: Quibus diuis creuerint, procuranto: lidēm-
 10. que fulgura atque obstita pianto. Nocturna mulierum sacrificia ne sunt, præter olla, *ib. d. g. m.*
 11. quæ pro populo ritē fient. Nēue quem initiant, nisi, vt affolet Cereri, Græco sacro. Sa-
 12. crum commissum, quod nec expiari poterit, impiē commissum esto: quod expiari pote-
 13. rit, publici sacerdotes expiant. Ludis publicis, quod sine curriculo & sine certatione
 14. corporum fiat, popularem letitiam in cantu & fidibus & tibiis moderantor, eamque cum
 15. diūm honore iungunt. Ex patriis ritibus optima colunto. Præter Idææ matris sa-
 16. mulos, cōsque iustis diebus, nequis stipem cogito. Sacrum, sacrōe commēdatum qui
 17. clepsit, raptiue, parricida esto. Periurij pœna diuina, exitium: humana, dedecus esto.
 18. Incestū pontifices supremo supplicio fāciunt. Impius ne aucto placare donis iram
 19. deorum. Sanctē vota reddunt. Pœna violati iuris esto. Ne quis agrum consecrato.
 20. Auri, argenti, eboris sacrandi modus esto. Sacra priuata perpetua manento. Deorum
 21. manium iura sancta sunt. Hos leto datos diuos habento. Sumtum in ollos, luctūmq;
 22. minuunt. Att. Conclusa est quidem à te magna lex, sanēquam breuiter: &, vt mihi qui-
 23. dem vider, non multum discrepat ista constitutio religionū à legibus Numæ, nostris-
 24. que moribus. M. An censes, cū in illis de rep. libris persuadere videatur Africanus, om-
 25. niūq; rerū publicarum nostram illam veterem fuisse optimam, nō necesse esse optimæ
 26. reip. leges dare consentaneas? Att. Immo prorsus ita censeo. M. Ergo adeo exspectatæ
 27. leges, quæ genus illud optimum reip. contineant: & siqua fortē à me hodie rogabuntur,
 28. quæ non sint in nostra rep. nec fuerint, tamen erant ferē in more maiorum, qui tum vt lex
 29. valebat. Att. Suade igitur, si placet, istam ipsam legem, vt ego, *Y T I R O G A S*, possim di-
 30. cere. M. An tandem Attice? non es dicturus aliter? Att. Prorsus maiorem quidem rem
 31. nullam sciscam aliter in minoribus, si voles, remittam hoc tibi. M. Atque mea quidem
 32. sententia est, at ne longum fiat, videre. Att. Vtinam quidem, quid enim agere malumus?
 33. M. Castē iubet lex adire ad deos, animo videlicet, in quo sunt omnia: nec tollit castimo-
 34. niam corporis: sed hoc oportet intelligi, cū multum animus corpori præstet, obferue-
 35. tūque vt casto corpore adeatur, multo esse in animis id seruandum magis. nam illud vel
 36. aspersione aquæ, vel dierum numero tollitur: animi labes nec diuturnitate euanesce-
 37. re, nec amnibus vllis elui potest. Quod autem pietatem adhiberi, opes amoueri iubet, si-
 38. gnificat probitatem gratam esse deo, sumtum esse remouēdum. Quid est enim, cū pau-
 39. pertatem diuitiis etiam inter homines esse æqualem velimus, cur eam sumtu ad sacra ad-
 40. hibito deorum aditu arceamus: præsertim cū ipsi deo nihil minus gratum futurum sit,
 41. quā non omnibus patēre ad se placandum & colendum viam. Quod autem non iu-
 42. dex, sed deus ipse vindex constituitur, præsentis pœnæ metu religio confirmari videtur:
 43. suosque deos, aut novos, aut alienigenas coli confusionem habet religionum, & ignotas
 44. cæremonias etiam sacerdotibus. nam à patribus acceptos deos ita placet coli, si huic le-
 45. gi paruerunt ipsi. Patrum delubra esse in vrbeis censeo: nec sequor magos Persarum:
 46. quibus auctoribus Xerxes inflammasse templa Græciæ dicitur, quod patrieius include-
 47. rent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorūque hic mundus om-
 48. nis templum esset, & domicilium, melius Græci atque nostri, qui, vt augeret pietatem in
 49. deos, eisdem illos, quas nos, vrbeis incolere voluerunt, affert enim hæc opinio religionē
 50. vtilem ciuitatibus: siquidem & illud bene dictum est à Pythagora, doctissimo viro, tum

sed est in collegio vestro inter Marcellum & Appium optimos augures magna dissensio: nam eorū ego in libros incidi: eūm alteri placeat, auspicia ista ad utilitatē esse reip. composita, alteri disciplina vestra quasi diuinare videatur prorsus posse. Hac tu de re quero quid sentias. *M.* Egonē diuinationem, quam Græci *μαντιαν* appellant, eīse censeo, & huius hanc ipsam partem, quæ est in ausibus, ceterisque signis discipline nostræ, quod, eūm summos deos esse concedamus, eorūque mente mundum regi, & eorūdem benignitatem hominū consulere generi, & posse nobis signa rerū futurarū ostendere, non video cur diuinationem esse negem. sunt autem ea, quæ posui, ex quibus id, quod volumus, efficitur & colligitur. Iam verò permultorum exemplorū & nostra plena est resp. & omnia regna, omnēque populi, cunctaq; gentes, augurum prædictis multa incredibiliter vera cecidisse. neque enim Polyidi, neque Melampodis, neque Mopsi, neque Amphiarai, neque Chalcantis, neque Helenitatum nomen fuisse, neque tot nationes id ad hoc tempus retinuisse, Arabum, Phrygum, Lycaonum, Cilicum, maximēque Pisidarum, nisi vetustas ea certa esse docuisset. nec verò Romulus noster auspiciatō urbem condidisset, neq; Attij Nauij nomen memoria floreret tam diu, nisi hi omnes multa ad veritatē admirabilia dixissent. Sed dubium non est, quin hæc disciplina & ars augurum euenerit iam & vetustate & negligentia. Itaque neque illi assentior, qui hanc scientiam negat vnquam in nostro collegio fuisse: neque illi, qui esse etiam nunc putat. quæ mihi videtur apud maiores fuisse duplex, vt ad reip. tempus nō vnquam, ad agendi consiliū sæpissimæ pertineret.

Att. Credo hercle ita esse, istiq; rationi potissimū assentior. sed redde cetera. *M.* Reddam verò, & si poterō, breui. Sequitur enim de iure belli in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo ius plurimum valet, & fides horūmq; vt publici interpretes essent, lege sancimus. Iam de haruspiciū religione, de expiationibus, & procurationibus satis, superq; in ipsa lege dictam puto. *Att.* Assentior, quoniam omnis hæc in religione versatur oratio. *M.* At verò, quod sequitur, quo modo aut tu assentiri, aut ego reprehendam, sanē quero. *Tite.* *Att.* Quid tādē id est? *M.* De nocturnis sacrificiis mulierū. *Att.* Ego verò assentior, excepto præferim in ipsa lege sollenni sacrificio ac publico. *M.* Quid ergo aget Iacchus, Eumolpidæque vestri, & augusta illa mysteria, si quidem sacra nocturna tollimus: nō enim populo Ro. sed omnibus bonis, firmisque populis leges damus. *Att.* Excipis, credo illa, quibus ipsi initiati sumus. *M.* Ego verò excipiam. nā mihi eūm multa eximia diuināque videntur Athenæ tuæ peperisse, atque in vitam hominū attulisse, tum nihil melius illis mysteriis, quibus ex agresti, immanique vitæ exculti ad humanitatem, & mitigati sumus: initiāque, vt appellātur, ita re vera principia vitæ cognouimus: neque solum eum lætitiā viuēdi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore moriendi. Quid autē mihi displiceat in nocturnis, poetę indicant comici. Qua licentia Romæ data, quidnam egisset ille, qui in sacrificium cogitatum libidinē intulit, quō ne imprudentiam quidem oculorum adici fas fuit? *Att.* Tu verò istam Romæ legem rogato, nobis nostras ne ademeris. *M.* Ad nos igitur reuertor: quibus profectō diligentissimè sciendum est, vt mulierum famam mulcorum oculis lux clara custodiat, inuicenturq; eo ritu Cereri, quo Romæ iniuntur, quo in genere seueritatem maiorū senatus vetus auctoritas de Bacchanalibus, & consulū exercitū adhibito quæstio, animaduersione declarat. atque omnia nocturna, ne nos duriores fortē videamur, in media Græcia Diagonas Thebanus lege perpetua sustulit. Nouos verò deos, & in his colendis nocturnas peruigilaciones sic Aristophanes facetissimus poeta veteris comedię vexat, vt apud eum Sabazius, & quidā alij dii peregrini iudicai, ē ciuitate eiciantur. Publicus autem sacerdos imprudentiam consilio expiatam mera liberet, audaciam in admittendis religionibus fœdis damnet, atque impiam iudicet. Iam ludi publici, quoniam sunt cauea, circōque diuisi, sint corporum certationes, cursu, pugilacione, luctatione, curriculaque equorum vsque ad certam victoriam circō constitutæ: cauea, cantu, voce ac fidibus, & tibiis: dum modō ea moderata sūt, vt lege præscribitur. assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros aique

Ex. in ms. languere facit

molleis induere, quàm varios canēdi sonos. quorū dici vix potest quanta sit vis in vtramque partem. namq; & incitat languentis, & languēfacit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit ciuitatūq; hoc multarum in Græcia interfuit, antiquum vocum seruare modum: quārū mores lapsi ad molliē, pariter sunt immutati cum cantibus, aut hac dulcedine corruptelāque deprauati, vt quidam putant: aut, cū seueritas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus animisq; mutatis etiā huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimæ Græciæ vir, longēque doctissimus valde hanc labem veretur, negat enim mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. Ego nec tam valde id timendum, nec planē contemnendum puto. Illa quidem, quæ solebant quondam complecti seueritatē iucundam Liuiānis & Næuiānis modis, nunc videtis, vt exsulent, ceruicis oculosq; pariter cum modorum flexionibus torqueant. Grauius olim ista vindicabat vetus illa Græcia, longē providens, quā sensum perniciēs illapsa in ciuium animos malis studiis, malisq; doctrinis repenti totas ciuitates euertet: siquidem illa seuerā Lacedæmon neruos iussit, quod plurcis quā septem haberet, in Timothei fidibus incidi. Deinceps in lege est, vt de ritibus patriis colantur optimi: de quo cū consulerent Athenienses Apollinem Pythium, quas potissimū religiones tenerent: oraculum editum est, eas, quæ essent in more maiorum. quo cū iterum venissent, maiorūque morem dixissent sæpe esse mutatum, quæsiuissentque quem morem potissimū sequerentur ē variis: respondit, optimum. Et profecto ita est, vt id habēdum sit antiquissimum, & deo proximum, quod sit optimum. Stipem sustulimus, nisi eam, quam ad paucos dies priorā Idææ matris excepimus. implet enim superstitione animos, & exhaurit domos. Sacriligo pœna est, neque ei soli, qui sacrum abstulerit: sed etiam ei, qui sacro cōmendatum, quod & nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia deposuisset apud Solem in delubro pecuniam dicitur, & Atheniensis Clisthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius, cū rebus tīmeret suis, filiarum dotes credidit. Sed iam de periuris: de incestis nihil sanē hoc quidem loco disputandum est. Donis impij ne placare audeant deos: Platonem audiant, qui verrat dubitare qua sit mente futurus deus, cū vir nemo bonus ab improbo se donari velit.

Diligētia votorum satis in lege dicta est, ac voti spōsio, qua obligamur deo. Pœna verō violatæ religionis iustam recusationē non habet. Quid ex his sceleratorū vtar exemplis: quorum sunt plenæ tragædiæ. quæ ante oculos sunt, ea potius attingantur. etsi hæc commemoratio vereor ne supra hominis fortunam esse videatur: tamen, quoniam mihi sermo est apud vos, nihil reticebo: velimque hoc, quod loquar, diis immortalibus gratum potius videri, quā graue. Omnia autem tum perditorum ciuium scelere, discessu meo, religionū iura polluta sunt: vexati nostri lares familiares: in eorum sedibus exardiscatum templum Licentiæ: pulsus à delubris is, qui illa seruarat. Circumspicite celeriternimo (uihil enim attinet quenquā nominari) qui sint rerum exitus consecuti. nos, qui illam custodem vrbs, omnibus ereptis nostris rebus ac perditis, violari ab impiis passi nolumus, eamq; ex nostra domo in ipsius patris domum detulimus, iudicia senatus, Italiæ, gentium denique omnium, conseruare patriæ cōsecuti sumus. quo quid accidere potuit illis distracti ac dissipati iacent. qui verō ex his & omnium scelerum principes fuerūt, & præter ceteros in omni religione impij: non solum vita cum cruciatu, atq; dedecore, priuati sunt, verumeriam sepultura ac iustis exsequiis caruerunt. Quidem ista agnosco frater, & meritis diis gratias ago: sed nimis sæpe fecus aliquāto videmus euadere. Non enim Quinte rectē existimamus, quæ pœna diuina sit: & opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus: morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicij, hominum miseras ponderamus: quæ fateor humana esse, & multis bonis viris accidisse: sceleris autem pœna tristis, & præter eos euentus, qui sequuntur, per se ipsa maxima est. Vidimus eos, qui nisi odissent patriam, nunquam inimici nobis fuissent, ardentis tum cupiditatum æstu, tum conscientia: quicquid agerent modō timentes, vicissim

contem-

id. in ms. Solem. vix nam
Solem fer sit legendum.

id. iudicio senatus, Italiæ, gentium
nam deniq. omnium conseruata
patriæ nomen consecuti sumus

contemnentis religiones, iudicia perrupta ab iisdem & corrupta hominū, non decorum. Reprimā iam me, & non insequar longius, eoque minus, quo plus pœnarum habui, quā petiui: tantum ponam breui, duplicem pœnam esse, diuinam, & humanam, quod constaret & ex vexandis viuorum amicis, & ex fama mortuorum, vt eorum exitium & iudicio viuorum, & gaudio comprobetur. Agri autem ne consecrentur, Platoni prorsus assentior: qui, si modò interpretari potuero, his ferè verbis vitur: " Terra igitur, vt focus, domesticum sacrum omnium decorum est, quocirca nequis iterum idem cōsecrato. Aurum autem, & argentum in vrbibus & priuatis, & in fanis inuidiosa res est. Tum ebur ex instrumentis, non fani. Lignum autem quod quis voluerit vno è ligno dedicato, itēque lapideum in delubris communibus. Textile ne operosius, quā mulieris opus mentili. Tincta verò absint, nisi à bellicis insignibus. Diuinissima autem dona, formæ ab vno pictore vno absolutæ die. Itēque cetera huius exempli dona sunt. Hæc illi placet. Sed ego cetera non tam restrictè præfinio, vel hominum vitiis, vel subsidiis temporum uictis. Terræ cultum segiorem suspicor fore, si ad eam tuendam, ferrōque subigendum superstitionis aliquid accesserit. Att. Habeo ista. nūc de sacris perpetuis, & de manium iure restat. M. O miram memoriam, Pomponi, tuam. at mihi ista exciderant. Att. Ita credo: sed tamen hoc magis eas res & memini, & exspecto, quod & ad pontificum ius, & ad civile pertinent. M. Verò & apertissima sunt istis de rebus responsa, & scripta multa: & ego in hoc omni sermone nostro, quod ad cumque legis genus me disputatio nostra duxerit, tractabo, quoad potero, eius ipsius generis ius civile nostrum: sed ita, locus ipse vt notus sit, ex quo ducatur quæque pars iuris, vt non difficile sit, qui paullum modò ingenio possit moueri: quæcunque noua causa, consultatiōe acciderit, eius tene re ius, cum scias à quo sit capite repetendum. Sed iuris consulti siue erroris obiciendi causa, quod plura & difficiliora scire videantur: siue, quod similis veri est, ignoratione docendi (nam non solum scire aliquid, artis est, sed quædam ars est etiam docendi) sæpe, quod positum est in vna cognitione, id in infinita dispersiuntur: velut in hoc ipso genere, quā magnum illud Scævulæ faciunt, pontifices ambo, & iidem iuris peritissimi? Sæpe, inquit Publij filius, ex patre audiui, pontificem bonum esse neminem, nisi qui ius civile cognosceret. Totūmne: quid ita? quid enim ad pontificē de iure parietum, aut aquarum, aut luminum? Ergo quod cum religione coniunctum est, id autem quantulum est? de sacris, credo, de votis, de feriis, de sepulcris, & siquid eiusmodi est. Cur igitur hæc tanta facinus, cum cetera perparua sint? De sacris autem, qui locus patet latius, hæc sit vna sententia, vt conseruetur semper, & deinceps familiis prodantur, & vt in lege posui, perpetua sint sacra. Hoc posito, hæc iura pontificum auctoritates consecutæ sunt, ne morte patris familiæ sacrorum memoria occideret, & vt iis essent ea adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia venerit. Hoc vno posito, quod est ad cognitionem disciplinæ sacris, innumera bilia nascuntur, quibus implentur iuris consultorum libri. Quærantur enim, qui astringantur sacris. Heredum causa iustissima est, nulla est enim persona, quæ ad vicem eius, qui è vita emigrauerit, propius accedat. Deinde qui morte, testamentō eius tantumdem capiat, quantum omnes hæredes. id quoque ordine. est enim ad id, quod positum est, accommodatum. Tertio loco, si nemo sit heres, is, qui de bonis, quæ eius fuerint, cum moritur, vsu ceperit plurimum possidendo. Quarto, si nemo sit, qui vllam rem ceperit, de creditoribus eius qui plurimum seruet. Extrema illa persona est, vt is, qui ei, qui mortuus sit, pecuniam debuert, neminē; eam soluerit, proinde habeatur, quasi eam pecuniam ceperit. Hæc nos à Scævula didicimus. nō ita descripta sunt ab antiquis. nam illi quidem his verbis docebat, tribus modis sacris astringi hereditatem, aut si maiorem partem pecuniam capiat, aut si maior pars pecuniæ legata est, aut si inde quippiam ceperit. Sed pontificem sequamur. Videtis igitur omnia pendere ex vno illo, quod pontifices pecu-

niam sacris coniungi volunt. iisdemque ferias & cæremonias ascribendas putant. atque etiam addunt hoc Scæuulæ, quod est partitionis caput, Si in testamento, vt c. deducantur, scriptum non sit, ipsique c. minus ceperint, quàm omnibus heredibus relinquantur, sacris ne alligentur. In donatione hoc iidem secus interpretantur. quod paterfamilias in eius donatione, qui in ipsius potestate esset, approbavit, ratum est: quod eo infcio factum est, si id is non approbavit, ratum non est. His propositis, quæstionculæ multæ nascuntur: quas qui intelligat, non, si ad caput referat, per se ipse perspicat: veluti, si minus quis cepisset, ne sacris alligaretur, ac post de eius heredibus aliquis exegisset pro sua parte id, quod ab eo, cuius ipse heres esset, pratermissum fuisset: eaque pecunia non minor esset facta cum superiore exactione, quàm heredibus omnibus esset relicta: qui eam pecuniam exegisset, solum, sine coheredibus, sacris alligari. Quinctiam cauent, vt, cui plus legatum sit, quàm sine religione capere liceat, is per æs & libram heredem testamenti soluat, tantumque stipuletur ab herede, quantum legatum est, propterea quòd eo loco res est ita soluta hereditate, quasi ea pecunia legata non esset. Hoc ego loco, multique aliis quæro à vobis Scæuulæ pontifices maximi, & homines meo quidem iudicio acutissimi, quid sit, quòd ad ius pontificium, civile appetatis. ciuilis enim iuris scientia pontificium quodam modo tollitis. nam sacra cum pecunia, pontificum auctoritate, nulla lege, coniuncta sunt. itaque si vos tantummodò pontifices essetis, pontificalis maneret auctoritas. sed quod iidem iuris ciuilis estis peritissimi, hac scientia illam eluditis. Placuit P. Scæuulæ & Coruncanio pontificibus maximis, itemque ceteris, qui tantundem caperet, quantum omnes heredes, sacris alligari. Habeo ius pontificium. Quid huc accessit ex iure ciuili: partitionis caput, scriptum cautè, vt centum nummi deduceretur. Inuenta est ratio, cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. Quòd si hoc, qui testamentum faciebat, cauere noluisse, admonet iurisconsultus hic quidem ipse Mucius, pontifex idem, vt minus capiat, quàm omnibus heredibus relinquantur. superiores dicebant, quicquid cepisset, altringi. rursus sacris liberantur. Hoc vetò nihil ad pontificium ius, & è medio est iure ciuili, vt per æs & libram heredem testamenti soluant, & eodem loco res sit, quasi ea pecunia legata non esset, si is, cui legatum est, stipulatus est id ipsum, quod legatū est, vt ea pecunia ex stipulatione debeat: sitque eadem sacris non alligata. Venio ad manium iura, quæ maiores nostri & sapientissimi instituerunt, & religiosissime coluerunt. Februario autem mense, qui tum extremus anni mensis erat, mortuis parentari voluerunt. quod tamè Decimus Brutus Decembris facere solebat. Cuius ego rei causam cum mecum quærerem, Brutum reperiēbam in hac re iccirco à more maiorum discessisse, (nam Sisennam video causam, cur ille verus institutum non seruaret, ignorare, doctum hominem sanè: cuius fuit Attius perfamiliaris: sed mensē, credo, extremum anni, vt veteres Februarium, sic hic Decembrem sequebatur. ostia autem maxima parentare, pietatis esse adiunctum putabat. Iam tanta religio est sepulcrorum, vt extra sacra & gentē inferri fas negent esse: idque apud maiores nostros Torquatus in gente Popillia iudicauit. Nec verò tam denicales, quæ à nece appellatæ sunt, quia residentur mortui, quàm ceterorū cælestium quieti dies feriarū nominantur, nisi maiores eos, qui ex hac vita migrassent, in deorum numero esse voluissent: quas in eos dies conferre ius est, quibus neque ipsius, neque publicæ feriarū sint. totaque huius iuris compositio pontificalis magnam religionem, cæremoniāque declarat. Neque necesse est edisseri à nobis, quæ finis funestæ familiæ, quod genus sacrificij Lari veruecibus fiat, quemadmodum os relictum terra obtegatur, quæ in porca contracta iura sint, quo tempore incipiat sepulcrum esse, & religione teneatur. Ac mihi quidem antiquissimum sepulcræ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus vitur. redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur. eodemque ritu in eo sepulcro, non procul à fontis ara, regem nostrum Numam cōditū accepimus: gentemque Corneliam vsque ad memoriā nostram hac sepultura scimus esse vsam. C. Marij sitas

Fin. Lari. veruecibus sacrum
rebat, ut ex inscriptione
statum arualium intelligatur
LARI. VERUECIBUS. II. MARTI
LARI. OV. II. II.

id. Fontis ara extra portam
Capenam erat in via Appia,
ubi ex inscriptione ibi erant
omnes Lari, quæ huius in
cisa fuit, cui Fontis ara
sepulcrum erat. in ista parte
autem à fontis ara fuit, qui
fontis ara huius in cisa fuit
in ista parte fuit.

rij fitas reliquias apud Anienem dissipari iussit Sylla victor, acerbo odio incitatus: cui parisset numquam, si tam sapiens fuisset, quàm fuit vehemens. quod haud scio an timēs ne suo corpori posset accidere, primus ē patritiis Corneliis igni voluit cremari. declarat enim Ennius de Africano. “ Hic est ille situs. — Verē. nam siti dicuntur ij, qui cōditi sunt. nec tamen eorum antē sepulcrū est, quā in iusta facta, & corpus cessum est. Et quod nunc cōmuniter in omnibus sepulcris ponitur, ut humati dicantur: id erat proprium tum in iis, quos humus iniecta contereget: cūque morē ius pontificale confirmat. nam prius quā in os iniecta gleba est, locus ille, ubi crematū est corpus. nihil habet religionis. iniecta gleba, tum is & humatus est, & tumulus vocatur: ac tum denique multa religiosa iura complectitur. Itaq; in eo, qui in naui necatus, deinde in mare proiectus esset, decrevit P. Mucius, familiam puram, quod os supra terram non extaret, citra porcam heredi esse. Contrā censet habendas triduū ferias, & porca femina piaculum dandū: si in mari mortuus esset, eadem prater piaculū & ferias. A. Video, quæ sint in pontificio iure. sed quæ tam ad religionem spectant, quā ad ius sepulcrorū. **HOMINEM MORTVVM**, inquit lex in XII. tabulis, in vrbe ne sepelito, ne vr̄e vrito. credo vel propter ignis periculum. Quod autē addit, **NE VR̄E VRITO**, indicat, non qui vratur sepeliri, sed qui humetur. A. Quid, qui post XII. in vrbe sepulti sunt? M. Claros viros credo, Tite, fuisse, aut eos, quibus hoc ante hanc legem virtutis causa tribuū est, ut Poplicolæ, ut Tūberto, quod eorū posterī iure tenuerunt: aut eos, si qui hoc, ut C. Fabricius, virtutis causa soluti legibus consecuti sunt. Sed in vrbe sepeliri lex vetat. sic decretū à pontificum collegio, non esse ius in loco publico fieri sepulcrum. nostis extra portam Collinam ædem Honoris: & aram in eo loco fuisse, memoriæ proditū est. ad eam cū lamina esse inuenta, & in ea scriptum, **LAMINA HONORIS**: ea causa fuit ædis huius dedicandæ. Sed cū multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt. statuit enim collegium, locum publicum non poruisse priuata religione obligari. Iam cetera in XII. de minuendo sumtu, lamentationeq; funeris, translata sunt de Solonis ferē legibus: **HOC PLVS**, inquit, **NE FACIT O ROGVM ASCIA NE POLITO**. nostis quæ sequuntur: discēbamus enim pueri duodecim, ut carnē necessarium: quas iam nemo disdit. Extenuato igitur sumtu tribus riciniis, & clauis purpureis, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. “ Mulieres genas ne carpunto, ne vr̄e lessum funeris ergo habento. — Hoc veteres interpretes Sex. Ælius, L. Acilius non satis se intelligere dixerūt, sed suspicari vestimenti aliquod genus funebri: Ælius lessum, quasi lugubrem ciuiationē, ut vox ipsa significat. quod eo magis iudico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat. Hæc laudabilia, & locupletibus ferē cum plebe cōmunia. quod quidem maximē è natura est, tolli fortunæ discrimen in morte. cetera itē funebria, quibus luctus angetur, duodecim sustulerunt: “ Homini, inquit, mortuo ne ossa legito, quo post funus faciat. Excipit bellicā, peregrināq; mortē. Hæc præterea sunt in legibus de vinctura: quibus seruilis vinctura tollitur, omnisq; circumpotatio. Quæ & rectē tolluntur: neq; tollerētur, nisi fuissent. ne sumtuosa resperio, nec longē coronæ, nec acerræ prætercantur. Illa iam significatio est, laudis ornāmēta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute paratam, & ei, qui peperisset, & eius parēti sine fraude esse lex impositam iubet: crediq; quod erat factitatū, ut murrham iniicerent, lectiq; plures sternerent, id quoq; ne fieret, lege sancitum est, qua in lege cū esset. “ Nēve aurū addito, — quā humanē excipit altero capite, sicuti auro dentes vincti essent, “ ast im̄ cum illo sepelire, & vr̄e se fraude esto. & simul illud videtote, aliud habitū esse sepelire, aliud vr̄e. Duæ sunt præterea leges de sepulcris. quarū altera priuatorum ædificiis, altera iplis sepulcris cauet. Nam quod rogū bustūve nouum vetat propius sexaginta pedes adici edcis alienas inuito domino, incendium videtur arcere. Quod autē forum, id est vestibulum sepulcri, bustive vsu capī vetat, tuctur ius sepulcrorū. Hęc habemus in XII. san. secundum naturā: quæ norma legis est. reliqua sunt in more: funus ut indicatur, si qui, ludorū dominūque

funeris utatur accenso, atque lictoribus: honoratorum virorum laudes in contione memorantur, cæque etiam cantu tibicines prosequuntur: cui nomen næniæ: quo vocabulo etiam à Graccho cantus lugubres nominantur. Q. Gaude nostra iura ad naturam accommodari: maiorumque sapientia admodum delector. M. Sed credo, Quinte, ut ceteros sumtus, sic etiam sepulcrorum modum rectè requiri. quos enim ad funtus progressa iam ista res sit, in C. Figuli sepulcro vides. Sed credo minimam olim istius rei fuisse cupiditatem, alioquin multa extaret exempla maiorum. Nostræ quidem legis interpretes, quo capite iubentur sumtus, & luctum remouere à deorum manium iure, hoc intelligunt in primis sepulcrorum magnificentiam esse minuendam. Nec hæc à sapientissimis legum scriptoribus neglecta sunt. nam & Athenis iam ille mos à Cecrope, ut aiunt, permansit, corporis terra humandi: quam cum proximi iniecerant, obductaq; terra erat, frugibus obferebatur, ut finus & gremium quasi matris mortuo tribueretur: solum autè frugibus expiatum ut viuis redderetur. Sequebantur epulæ, quas inibant parentes coronati: apud quas de mortui laude, cum aliquid veri erat prædicatû: (nam mentiri nefas habebatur): iusta confecta erant. Posteaquam, ut scribit Phalereus, sumtuosa fieri funera & lametabilia cœpissent, Solonis lege sublata sunt. quam legem eisdem propè verbis nostri decemviri in vndecimâ tabulam coniecerunt. nam de tribus riciniis, & pleraq; alia, Solonis sunt. de lamentis verò expressa verba sunt, “ Mulieres genas ne carpunto, nèue lessum funeris ergò habento. De sepulcris autè nihil est apud Solonem amplius, quàm, nequis ea debeat, nèue alienum inferat: pœnâq; est, siquis bustum (nam id puto appellari tymbon) aut monumetum, inquit, aut violari, deiecerit, fregerit. Sed post aliquâto propter has amplitudines sepulcrorum, quas in Ceramico videmus, lege sancitum est, nequis sepulcrum faceret operosius, quàm quod decem homines effecerint triduo. neq; id opere tectorio exornari, nec, Hermas quos vocant, licebat imponi, nec de mortui laude, nisi in publicis sepulchris, nec ab alio, nisi qui publicè ad eam rem constitutus esset, dici licebat. Sublata etiâ erat celebritas virorum & mulierum, quo lametatio minueretur. habet enim luctû concursus hominum. quocirca Pittacus omnino accedere quenquâ vetat in funus aliorum. Sed ait rursus idem Demetrius increbuisse eam funerum, sepulcrorumq; magnificentiam, quæ nunc ferè Romæ est. quam consuetudinè lege minuit ipse. fuit enim hic vir, ut scitis, non solum eruditissimus, sed etiâ ciuis è rep. maximè, tuèdâq; ciuitatis peritissimus. iste igitur sumtus minuit non solum pœna, sed etiâ tempore. ante lucem enim iussit efferri. Sepulcris autè nouis finivit modum. nam super terræ tumulû noluit quicquâ statui, nisi columellâ tribus cubitis non altiore, aut mælâ, aut labellû: & huic procurationi certum magistratû præfecerat. Hæc igitur Athenienses tui. Sed videamus Platonem, qui iusta funeri reiecit ad interpretes religionum: quem nos morem tenemus. De sepulcris autem dicit hæc: Vetat ex agro culto, eoque, qui coli possit, ullam partem sumi sepulcro: sed quæ natura agri tantummodo efficere possit, ut mortuorum corpora sine detrimento viuorum recipiat, ea potissimum ut compleatur: quæ autè terra fruges ferre, & ut mater, cibos suppeditare possit, eam nequis nobis minuat, nèue viuus, nèue mortuus. Exstrui autè vetat sepulcrum altius, quàm quod quinque homines quinq; diebus absoluerint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quàm quod capiat laudem mortui incensam quattuor heroicis versibus: quos lógos appellat Ennius. Habemus igitur huius quoque auctoritatem summi viri de sepulchris: à quo iterum funerum sumtus præfinitur ex censibus à minis quinque vsq; ad minam. Deinceps dicit eadem illa de immortalitate animorum, & reliqua post mortem tranquillitate bonorum, pœnis impiorum. Habetis igitur explicatû omnem, ut arbitror, religionis locû. Q. Nos verò frater, & copiose quidè: sed perge ad cetera. M. Pergam equidè: & quoniam libitû est vobis me ad hæc impellere, hodierno sermone conficiâ, ut spero, hoc præsertim die. video enim, Platonè idem fecisse, omnemq; orationem eius de legibus peroratâ esse vno æstiuo die. Sic igitur faciâ, & dicam de magistratibus. id est enim profectò, quod constituta religione remp. contineat maximè. Att. Tu verò dic, & istam rationem, quam cœpisti, tene.

En. ait rursus idem Demetrius increbuisse eam funerum, sepulcrorumq; magnificentiam, quæ nunc ferè Romæ est.

EQVARE igitur, vt institui, diuinum illum virum:quem quadam admi-
 ratione commotus sapius fortasse laudo,quam necesse est. Att. Plato-
 nem videlicet dicis. M. Istum ipsum Attice. Att. Tu verò cum nec ni-
 mis valde vnquam, nec nimis saepe laudaueris. nam hoc mihi etiam no-
 stri illi, qui neminem nisi suum laudari volunt, concedunt, vt cum arbi-
 tratu meo diligam. M. Bene hercle faciunt. quid enim est elegantia tua
 dignius: cuius & vita & oratio consecuta mihi videtur difficillimā illam societatem gra-
 uitatis cum humanitate. Att. Sanè gaudeo quòd te interpellaui: quandoquidem tam
 praelarum mihi dedisti iudicij tui testimoniū. sed perge, vt cœperas. M. Laudemus igi-
 tur prius legem ipsam veris & propriis generis sui laudibus. Att. Sanè quidem, sicut de
 religionum lege fecisti. M. Videtis igitur, magistratus hanc esse vim, vt præsrit, præscri-
 bantque recta, & vtilia, & coniuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita popu-
 lo præsunt magistratus: verèque dici potest, magistratum legem esse loquētem, legem au-
 tem mutum magistratum. Nihil porro tam aptum est ad ius, condicionēque naturæ
 (quod cum dico, legem à me dici intelligi volo) quàm imperium: sine quo nec domus
 vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis,
 nec ipse mundus potest. nam & hic deo paret, & huic obædiūt, maria terræque, & homi-
 num vita iussis supremæ legis obtemperat. Atque vt ad citiora veniam & notiora no-
 bis, omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt, quod genus imperij primū
 ad homines iustissimos & sapientissimos deferrebat. Idque in rep. nostra maximè valuit,
 quoad ei regalis potestas præfuit. Deinde etiam deinceps posteris prodebat: quod & in
 his etiam, qui nunc regnant, manet. Quibus autem regia potestas non placuit, non ij ne-
 mini, sed non semper vni parere voluerunt. Nos autem, quoniam leges damus liberis po-
 pulis: quæque de optima rep. sentiremus, in sex libris antè diximus: accommodabimus
 hoc tempore leges ad illum, quem probamus, ciuitatis statum. Magistratibus igitur opus
 est: sine quorū prudentia ac diligentia esse ciuitas non potest: quorum descriptione om-
 nis reip. moderatio continetur. Neque solum iis præscribendus est imperandi, sed etiam
 ciuibus obtemperandi modus. nam & qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est:
 & qui modeste paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Itaque oportet & eum,
 qui paret, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum, qui imperat, cogitare breui
 tempore sibi esse parendum. Nec verò solum vt obtemperent, obædiantque magistrati-
 bus, sed etiā vt eos colant, diligantque, præscribimus: vt Charondas in suis facit legibus.
 Noster verò Plato Titanum è genere statuit eos, qui, vt illi cælestibus, sic hi aduersantur
 magistratibus. Quæ cum ita sint, ad ipsas iam leges veniamus, si placet. Att. Mihi verò &
 istud, & ordo istius rerum placet. M. Iusta imperia sunt, iisque ciues modeste, ac sine
 recusatione parento. Magistratus nec obædientem, & noxiū ciuem multa, vinculis,
 verberibusque coercito, ni par, maiōrue potestas, populūque prohibeant, ad quos pro-
 uocatio esto. Cum magistratus iudicasset, inrogassetue, per populum multa, pecunia cer-
 tio esto. Militiæ ab eo, qui imperabit, prouocatio ne esto. quòdque is, qui bellum geret,
 imperasset, ius ratūque esto. Minores magistratus partii iuris plures in prælia sun-
 to. Militiæ quibus iussi erunt, imperanto, eorūque tribuni sunt. Domi pecuniam
 publicam custodiunto: vincula fontium seruato: capitalia vindicanto: æs, argentum, au-
 rumque publicè signant: liteis cōtractas iudicanto: quodcunque senatus creuerit, agun-
 to. Sunt quoque ædiles curatores vrbs, annonæ, ludorūque sollis: quæ ad hono-
 ris amplioris gradum is primus ascensus esto. Censores, populi æuitates, suboles, fami-
 lias, pecuniāque censento: vrbs templa, vias, aquas, ærarium, vestigalia tuerio: populū
 quoque partem in tribus distribuunto. ex in pecunias, æuitates, ordines partiūto: equitum, pe-

quedam, à Theophrasto primum, deinde à Dione Stoico quæ sita subtilius. Att. Ain'tan-
demeritiam à Stoicis ista tractata sunt? M. Non sanè, nisi ab eo, quem modò nominaui, &
postea à magno homine, & in primis erudito, Panætio. nam veteres verbo tenus, acutè illi
quidem, sed non ad hunc vsum popularem arque ciuilem, de rep. differabant. ad hanc fa-
miliam magis ista manarunt à Platone principe. post Aristoteles illustrauit omnem huc
ciuilem in disputatò locum, Heraclidesque Ponticus profectus ab eodè Platone. Theophras-
tus verò institutus ab Aristotele habitauit, vt scitis, in e genere rerum: ab eodè mag;
Aristotele doctus Diæarchus huic rationi studiòque non defuit. post à Theophrasto
Phalerens ille Demetrius, de quo feci supra mentionem, mirabiliter doctrinam ex vmbra-
culis eruditorem, otiòque non modò in solem atque puluerem, sed in ipsum diffusimem,
acièmq; produxit. nam & mediocriter doctos magnos in repub. viros, & doctissimos
homines non nimis in rep. versatos multos commemorare possumus. qui verò vtraque
re excelleret, vt & doctrinæ studiis, & regenda ciuitate princeps esset, quis facile præter
hunc inueniri potest? Att. Puto posse, & quidem aliquem de tribus nobis. sed perge, vt
cæperas. M. Quæsitum igitur ab illis est, placerène vnum in ciuitate esse magistratum,
cui reliqui parèrent: quod exactis regibus intelligo placuisse nostris maioribus. sed quon-
iam regale ciuitatis genus probatum quondam, postea non tam regi, quàm regis viriis
repudiatum est, nomen tàm vnde videtur regis repudiatum, res manebit, si vnus omnibus
reliquis magistratibus imperabit. Quare nec Ephori Lacedæmonie sine causa à Theo-
pompo oppositi regibus, nec apud nos consulibus tribuni. nam illud quidem ipsum,
quod in iure positum est, habet consul, vt ei reliqui magistratus omnes pareant, excepto
tribuno, qui post extitit ipse, nec id, quod fuerat, esset. hoc enim primum minuit consulare
ius, quod extitit ipse, qui eo non teneretur: deinde quod attulit auxilium reliquis nò mo-
dò magistratibus, sed etiam priuatis, consuli non parentibus. Q. Magnum dicis malum.
nam, ista potestate nata, grauius optimatù cecidit, conualuitq; ius multitudinis. M. Non
est ita Quinte. non enim ius illud solùm superbius populo, sed violentius videri necesse
erat: quod posteaquàm modica & sapiens temperatio accessit, conuersa lex in omnis est,

Deest omnium huius legis capitum explicatio à principio legis usque ad hoc caput

Domum cum laude, &c.

Domum cum laude redeunt. nihil enim præter laudē bonis atque innocentibus, neque ex hostibus, neque a fœcis reportandum. Iam illud apertum profectō est, nihil esse turpius, quàm quenquam legari, nisi reip. causa. omitto, quemadmodum isti se gerant, atque gesserint, qui legatione hereditates, aut syngraphas suas persequuntur. in hominibus est hoc fortasse vitium. sed quæro, quid reapse sit turpius, quàm sine procuratore senator, legatus sine mandatis, sine vilo reip. munere. Quod quidem genus legationis ego consul, quāquam ad commodum senatus pertinere videatur, tamen approbante senatu frequen-

40 tissimo, nisi mihi leuissimus tributum pl. intercessisset, sustulissem: tamen minui tempus, & quod erat infinitum, annum feci. Ita turpitudō manet, diuturnitate sublata. Sed iam, si placet, de provinciis decedatur, in urbemque redeatur. A. Nobis verò placet: sed iis, qui in provinciis sunt, minimè placet. M. At verò Tite, si pareant his legibus, nihil erit his vrbe, nihil domo sua dulcius, nec laboriosius, molestiusq; provincia. Sed sequitur lex, quæ sancit eam tribunorum pleb. potestatem, quæ in rep. nostra est: de qua differi nihil necesse est. Q. At merchule ego frater quæro, de ista potestate quid sentias. nam mihi quidem pestifera videtur: quippe quæ in seditione, & ad seditionem nata sit. cuius primū ortum, si recordari volumus, inter arma ciuium, & occupatis, & obfœcis vrbis locis procreatum videmus. deinde cum esset citò ablegatus tanquā ex x. i. tabulis, in insignis ad deformitatem

50 puer: breui tempore nescio quō pacto recreatus, multo quæ tatrior & fœdior renatus est.

Quem enim ille non edidit, qui primum, ut impio dignum fuit, patribus omnem hono-
 rē eripuit, omnia infima summis paria fecit, turbauit, miscuit: cum afflisset principum
 grauitatem, nunquam tamē conqueuit: atque ut C. Flaminiū, atque ea, quæ præscia sunt,
 relinquam: quid iuris bonis viris T. Gracchi tribunatus reliquit? isti quinquennio ante D.
 Brutum, & P. Scipionē consules, (quos, & quantos viros?) homo omnium infimus, & for-
 didissimus tribunus pleb. P. Curiatius in vincula coniecit: quod antē factum non erat. C.
 verō Gracchus *runis* & *ficis* iis, quas ipse se proiecit in forum dixit, quibus digladiaren-
 tur inter se ciues, nōne omnem reip. statum permutauit? Quid iam de Saturnini sup-
 plicio, reliquisq; dicam: quos ne depellere quidem à se sine ferro potuit resp. cur autem aut
 vetera, aut aliena proferamus potius, quàm & nostra & recentia? quis vnquam tam audax,
 tam inimicus nobis fuisse, ut cogitaret vnquam de statu nostro labefactando, nisi mucro
 nem aliquem tribunum exacuisset in nos: quem cum homines scelerati ac perditum non
 modò vlla in domo, sed nulla in gente reperirent, genteis sibi in tenebris reip. perturban-
 das putauerūt. quod nobis quidem egregium, & ad immortalitē memoriæ gloriosum,
 neminem in nos mercede vlla tribunum potuisse reperiri, nisi cui ne esse quidem licu-
 set tribuno. sed ille quas strageis edidit: eas videlicet, quas sine ratione, ac sine vlla spe bo-
 na furor edere potuit impuræ bellæ multorū inflammatus furoribus. Quamobrem in
 ista quidem re vehementer Syllam probo, qui tribunis pleb. sua lege iniuriæ faciendæ po-
 testatem ademerit, auxilium ferendi reliquerit: Pompeiūque nostrum ceteris rebus om-
 nibus, semper amplissimis, summisque effero laudibus: de tribunitia potestate taceo. nec
 enim reprehendere libet, nec laudare possum. *M.* Vitiū quidē tribunatus prætermis-
 sit, perspicis, sed est iniqua in omni re accusanda prætermis-
 sis bonis malorum enumeratio, vitiōrumque selectio. nam isto quidem modo vel cōsularis vituperabilis est, si cōsul-
 lum, quos enumerare nolo, peccata collegeris. Ego enim fateor, in ipsa ista potestate ines-
 se quiddam mali. sed bonum, quod est quaesitum in ea, sine isto malo non haberemus.
 nimia potestas est tribunorum pleb. quis negat? sed vis populi multo sæuior, multoque ve-
 hemētiōr: quæ ducem quod habet, interdum lenior est, quàm si nullū haberet. dux enim
 suo periculo progredi cogitat, populi impetus periculi rationem sui non habet. At ali-
 quando incenditur: & quidem sæpe sedatur. Quod enim est tam desperatum collegium,
 in quo nemo è decem sana mente sit: quin per ipsum Ti. Gracchum nō solū *nexus*, sed
 etiam sublati intercessor fuerat. quid enim illum aliud perculit, nisi quod potestate in-
 tercedendi collegæ abrogauit? Sed tu sapientiam maiorum in hoc vide. concessa plebi à
 patribus ista potestate arma ceciderunt: restincta seditio est: inuentum est temperamen-
 tum, quo tenuiores cum principibus æquari se putarint: in quo vno fuit ciuitatis salus.
 At duo Gracchi fuerunt. Et præter eos, quamuis enuemes multos, licet. Cum deni crea-
 rentur, non nullos in omni memoria reperies perniciosos tribunos: leuicis, & non bonos
 fortasse plures. inuidia quidem summus ordo caret: plebs de suo iure periculosas cōten-
 tiones nullas facit. Quamobrem aut exigendi reges non fuerunt, aut plebi re, non verbo
 dando libertas: quæ tamen sic data est, ut multis præclarissimis legibus addiceretur, ut au-
 thoritati principum cederet. Nostra autem causa, quæ, optime & dulcissime frater, incidit
 in tribuniciam potestatem, nihil habuit contentio-
 nis cum tribunatu. non enim plebs in-
 citata nostris rebus inuidit: sed vincula soluta sunt, & seruitia incitata, adiuncto terrore
 etiam militari. neque nobis cum illa tum peste certamen fuit, sed cum grauissimo reip.
 tempore: cui si non cessissem, non diuturnum beneficii mei patria fructum tulisset, atque
 hoc rei exitus indicauit. quis enim nō modò liber, sed etiam seruus libertati dignus fuit,
 cui nostra salus cara non esset? Quod si is casus fuisset rerum, quas pro salute reip. gesi-
 mus, ut nō omnibus gratus esset: si nos multitudinis vis furentis inflammata inuidia per-
 culis-
 set: si tribunus pleb. aliquis in me populum, sicut Gracchus in Lænatem, Saturninus in
 Metellum, incitasset: ferremus, ô Quinte frater: consolarenturque nos non tam philoso-
 phi, qui Athenis fuerunt, qui hoc facere debent, quàm clarissimi viri, qui illa vrbe pulsi
 carcere

*Ex his vettus ve-
 rum etiam*

carere ingrata ciuitate, quàm manere in improba maluerunt. Pompeium verò quòd vna ista in re nò ita valde probas, vix satis mihi illud vidèris attendere, nò solum ei, quid esset optimum, videndum fuisse, sed etiam quid necessarium. sensit enim deberi nò posse huic ciuitati illam potestatem, quippe, quam tanto pere populus noster ignotam ex petisset, qui posset carere cognita? Sapientis autè ciuis fuit, causam nec perniciosam, & ita popularem, vt non posset obfisti, perniciosè populari ciui non relinquere. Scis solere, frater, in huiusmodi sermone, vt transiri aliò possit, dici, admodum. Q. Prorsus ita esse haud equidem assentior: tu tamen ad reliqua pergas velim. M. Perseueras tu quidem, & in tua vetere sententia permanes. Q. Nunc mhercule. Att. At ego sanè à Quinto nostro dissentio. sed
 10 ea, quæ restant, audiamus. M. Deinceps igitur omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur: iudicia, vt esset populi potestas, ad quam prouocaretur: auspicia, vt multos in uileis comitiatus probabiles impedirent more, sepe enim populi impetum iniustum auspicis dii immortales represserunt: ex iis autem, qui magistratum ceperunt quòd senatus constituitur, populare est sanè neminem in summum locum nisi per populum venire subla-
 15 ta cooptatione ceforia. Sed præstò est huius vitij temperatio, quòd senatus lege nostra cõfirmatur auctoritas. sequitur enim, “ Eius decreta rata sunt. — nam ita se res habet, vt, si senatus dominus sit publici consilij, quòdque is creuerit, defendant omnes: & si ordines reliqui, principis ordinis consilio temp. gubernari velint, possit ex temperatione iuris, cum potestas in populo, auctoritas in senatu sit, teneri ille moderatus, & cõcors ciuitatis
 20 status, præsertim si proximæ legi parebitur. nam proximum est: “ Is ordo vitio caret, ceteris specimen esto. Q. Præclara verò frater ista lex est, & latè patet, vt & vitio careat ordo, & vt censorem quærat interpretem. Att. Ille verò, & si tuus totus est ordo, gratissimamque memoriam retinet cõsultatus tui: pace tua dixerim, nò modò censores, sed etiam iudices omnes potest defatigare. M. Omitte ista Attice. non enim de hoc senatu, nec his
 25 de hominibus, qui nunc sunt, sed de futuris, siqui fortè his legibus parère voluerint, hæc habetur oratio. nam cum omni vitio carere lex iubeat, ne veniet quidem in eū ordinem quisquã vitij participes. Id autè difficile factum est, nisi educatione quadam & disciplina: de qua dicemus aliquid fortasse, siquid fuerit loci, aut temporis. Att. Locus certè non deerit, quoniam tenes ordinem legum: tempus verò largitur longitudo dici. Ego autem, etiã
 30 si præterieris, repetam à te istum de educatione & de disciplina locum. M. Tu verò & istū Attice, & si quem aliū præterij: “ Ceteris specimen esto. — quod si est, tenemus omnia. Vt enim cupiditatibus principum, & vitiis infici solet tota ciuitas: sic emendari & corrigi continentia. Vir magnus, & nobis omnibus amicus, L. Lucullus ferebatur quam-
 35 commodissimè respondisse, cum esset obiecta magnificetia villæ Tusculanæ, duos se habere vicinos, superiorem equitem Ro. inferiorem libertinum: quorū cum essent magnificetia villæ, concedi sibi oportere, quod iis, qui inferioris ordinis essent, liceret. Nōne vides Luculle à te id ipsum natum, vt illi cuperent: quibus id, si tu non faceres, non liceret. quis enim ferret istos, cum videret eorum villas signis & tabulis referas partim publicis, partim etiam sacris & religiosis: quis non frangeret eorum libidines, nisi illi ipsi, qui eas fran-
 40 gere deberent, cupiditatibus eisdem tenerentur? nec enim tantum mali est peccare principes (quanquam est hoc magnum per se ipsum malum) quantum illud, quòd permulti imitatores principum existunt. nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerunt, talem ciuitatem fuisse: quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secuturam. idque haud paullo est ve-
 45 rius, quàm quod Platoni nostro placet, qui musicorum cantibus ait mutatis, mutari ciuitatum status. ego autem, nobilium vita, victusque mutato, mores mutari ciuitatum puto. quo perniciosius de rep. merentur vitiosi principes, quòd non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solum obfunt, quòd ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corruptum, plùsq; exemplo, quàm peccato nocent. Atque hæc lex dilata-
 50 ta in ordinem cunctum coangustari etiam potest. pauci enim, atque admodum pauci, ho-

nore & gloria amplificati, vel corrumpere mores ciuitatis, vel corrigere possunt. Sed hæc & nunc satis, & in aliis libris tractata sunt diligentius. quare ad reliqua veniamus. Proximū autem est de suffragiis: quæ iubeo nota esse optimatibus, populo libera. Att. Ita mehercule attendi, nec satis intellexi, quid sibi lex, aut quid verba ista vellent. M. Dicam Attice, & verborum in re difficili ac multum & sæpe quæ sita: suffragia in magistratu mandando, aut de reo iudicando, itémque lege aut rogatione ferenda, clām, an palām ferre, melius esset. Q. An etiam id dubium est: vercor, ne à te rursus dissentiam. M. Non facies Quinte. nam ego in ista sum sententia, in qua te fuisse semper scio, nihil ut fuerit in suffragiis voce melius. sed, obtineri an possit, videndum est. Q. Bonatua venia dixerim: ista sententia maximè & fallit imperitos, & obest sapissime reip. cū aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, id est obfisti posse populo, negatur. primum enim obfistitur, cū agitur seuerè: deinde vi opprimi in bona causa est melius, quàm malè cedere. Quis autem non sentit, omnem auctoritatem optimatum tabellariam legem abstulisse? quæ populus liber nunquam desiderauit, idem oppressus dominatu ac potentia principum flagitauit. itaque grauiora iudicia de potentissimis hominibus extant vocis, quàm tabellæ. Quamobrem suffragandi nimia libido in non bonis causis eripienda fuit potentibus, non latebranda populo, in qua bonis ignorantibus quid quisque sentiret, tabella vitiosum occultaret suffragium. Itaque isti rogationi neque lator quisquam est inuentus, neque auctor vnquam bonus. sunt enim quattuor leges tabellariæ: quarum prima de magistratibus mādandis: ea est Gabinia, lata ab homine ignoto & sordido. secuta benio post Cassia est de populi iudicio: ea à nobili homine lata est L. Cassio, sed, pace familiaris dixerim, dissidente à bonis, atque omneis rumusculos populari aucupante. Carbonis est tertia de iubendis legibus ac vetandis, seditiosi atque improbi ciuis: cui ne reditus quidem ad bonos salutem à bonis potuit asferre. Vno in genere relinquit videbatur vocis suffragiū, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, docuitque quoad vixit, se, vt opprimeret C. Popillium, nocuisse etiam reip. & auus quidem noster singulari virtute in hoc municipio, quoad vixit, restituit M. Cratidius, cuius in matrimonio fororem, auiam nostram, habebat, ferenti legem tabellariam. excitabat enim fluctus in simpulo, vt dicitur, Cratidius, quos post filius eius Marius in Ægæo excitauit mari. Ac nostro quidem auo cū res esset ad se delata, Scaurus cōsul, Vtinam, inquit, M. Cicero isto animo atque virtute in summa rep. nobiscū versari, quàm in municipali maluisses. quamobrem, quoniam non recognoscimus nunc leges populi Ro. sed aut repetimus creptas, aut nouas scribimus: non quid ab hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. nam Cassiæ legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. tu, si tabellariam tuleris, ipse præstabis, nec enim mihi placet, nec Attico nostro, quātum è vultu eius intelligo. Att. Mihi verò nihil vnquam popolare placuit: eamque optimam temp. esse duco, quam hic cōsul cōstituerat, quæ sit in potestate optimorum. M. Vos demum, vt video, legem antiquas sine tabella. sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, vt & auctoritate valeat, & vtatur bonis. sic enim à me lex est recitata de suffragiis, “Optimatibus nota, plebi libera sunt. quæ lex hanc sententiam continet, vt omnes leges tollat, quæ postea latæ sunt, quæ regunt omni ratione suffragium, nequis inspicat tabellam, ne roget, ne appellet. potēs etiam lex Maria fecit angustos, quæ si opposita sunt ambiosis, vt sit ferè, nō reprehendo. sin valuerint tantum leges, vt ne sint ambitus: habeat sanè populus tabellam, quasi vindicem libertatis, dummodo hæc optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur, vltroque offeratur, vti sit ipsa libertas, in qua populo potestas honestè bonis gratificandi datur. Eoque nunc fit illud, quod à te modò, Quinte, dictum est, vt minus multos tabella condemnet, quàm solebat vox, quia populo licere satis est. hoc recto, reliqua voluntas auctoritati aut gratiæ traditur. Itaque, vt omitam largitione corrupta suffragia: non vides, si quando ambitus sileat, quæri in suffragiis, quid optimi viri sentiant?”

sentiant: Quamobrem lege nostra libertatis species datur, bonorum auctoritas retinetur, contentiois causa tollitur. Deinde sequitur, quibus ius sit cum populo agendi, aut cum senatu. Grauis, & ut arbitror, præclara lex, " Quæque cum populo, quæque cum patribus agentur, modica sunt: id est modesta, atque sedata. auctor enim moderatur, & fingit non modò menteis ac voluntates, sed pæne vultus eorum, apud quos agit. quod in senatu non difficile est: est enim ipse senator is, cuius non ad auctorem referatur animus, sed qui per se ipse spectari velit. huic iustitia sunt: ut ad sit: nam gravitatem res habet, cum frequens ordo est: ut loco dicat, id est rogatus: ut modo ne sit infinitus. nam breuitas non modò senatoris, sed etiam oratoris magna laus est in sententia. nec est vnquã longa oratione vten-
 10 dum, nisi aut spectante senatu, quod sit ambitione sapissime, nullo magistratu adiuvante: tolli diem, vtile est: aut cum tanta causa est, ut opus sit oratoris copia, vel ad hortandum, vel ad docendum. quorum generum in vtroque magnus noster Cato est: quodque addit
 " Causas populi teneto: — est senatori necessarium nosse tempus, idque latè patet, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios resp. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quæ quisque sit lege, condicione, sedere: tenere consuetudinè decernendi, nosse exempla maiorum. Videbis iam, genus hoc omne scientiæ, diligentiæ, & memoriæ esse, sine quo paratus esse senator nullo pacto potest. Deinceps sunt cū populo actiones: in quibus primum & maximum, " Vis abesto. nihil est enim exitiosius civitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quàm, composita & constituta
 20 rep. quicquid agi per vim. Parère iubet intercessori: quo nihil præstantius: impediri enim bonam rem melius, quàm concedi malæ. Quod verò actoris iubeo abesse fraudem, id totum dixi ex Crassi sapientissimi hominis sententia: quam senatus esse secutus, cum decrevisset, C. Clodius consul de Cn. Carbonis seditione referente, eo inuito, qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri: quippe cui liceat concilium, simul atque intercessum,
 25 turbarique cœptum sit, dimittere. quod qui permouet, cum agi nihil potest, vim quærit. cuius impunitatem amittit hac lege. sequitur illud: " Intercessor rei malæ salutaris ciuis esto. — quis nò studiose reip. subuenerit, hac tam præclara legis voce laudatus: Sunt deinde posita deinceps, quæ habemus etiam in publicis institutis ac legibus: " Auspicia seruanto: auguri parento. — est autè boni auguris meminisse, se maximis reip. temporibus præsto esse debere, Iouisque optimo maximo se consiliarium, atque administrum datum, sibi eos, quos in auspicio esse iusserit: cælique parteis sibi definitas esse traditas, è quibus sæpe opem reip. ferre possit. deinde de promulgatione, de singulis rebus agendis, de priuatis, magistratibusve audiendis. tū leges præclarissimæ de xii. tabulis translatæ duæ. quarum altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, nisi maximo comitiatu, vetat,
 35 nondum cognitis seditiosis tribunis plebis, ne cogitatis quidem. Admirandum quidem. Admirandum, tantum maiores in posterum prouidisse: in priuatos homines leges ferri noluerunt: id est enim priuilegium: quo quid est iniustius? cum legis hæc vis sit, scitum esse, & iustum in omnibus, ferri de singulis nisi centuriatis comitiis noluerunt. descriptum enim populus censu, ordinibus, ætatibus. plus adhibet ad suffragium auxilij, quàm fusc in tribus cōuocatus. quo
 40 vetius in nostra causa vir magni ingenij, summæque prudentia L. Cotta dicebat, nihil omnino actum esse de nobis. præter enim quàm quod comitia illa essent armis gesta seruilibus, præterea neque tributa capitis comitia, rata esse posse, neque vlla priuilegia. quocirca nihil nobis opus esse lege, de quibus nihil omnino actum esset legibus. sed visum est & nobis, & clarissimis viris melius, de quo ferui, & latrones sciuisse se aliquid dicerent, de hoc eodem cunctam Italiam, quid sentiret, ostendere. Sequuntur de captis pecuniis, de ambitu leges. quæ cum magis iudiciis, quàm verbis faciendæ sint adiungitur.
 " Noxiæ pena par esto. — ut in suo vitio quisque plectatur, vis capite, avaritia multa, honoris cupiditas ignominia sancitur. Extremæ leges sunt nobis nobis nò vitaræ, reip. necessariæ. legum custodiam nullam habemus. itaque hæ leges sunt, quas apparatus nos-
 50 stri volunt: libris petimus: publicis litteris cōsignatam memoriam publicam nullam

Fig. in lege ex m. Quod
 in senatu difficile est
 sed enim senatoris ciuis
 non ad auctorem refer-
 tur animus, sed qui per
 se ipse spectari velit
 Sive iustitia sunt
 id aut enim n. m. in
 vultu.

habetur. Græci hoc diligentius: apud quos νομοφύλακες creantur: nec hi solum litteras (nam id quidem etiam apud maiores nostros erat) sed etiam facta hominum obseruabant, ad legesque reuocabat. Hæc detur cura censoribus: quandoquidem eos in rep. semper volumus esse. apud eosdē, qui magistratu abierint, edant, & exponat quid in magistratu gesserint: de quē iis censes preiudicet. Hoc in Græcia fit publice cōstitutis accusatoribus, qui quidem graues esse non possunt, nisi sint voluntarii. Quocirca melius est rationes referri, causamque exponi censoribus: integram tamen rem accusatori, iudiciōque seruari. Sed satis iam disputatum est de magistratibus, nisi forte quid desideratis. Att. Quid: si nos tacemus, locus tamen ipse non admonet, quid tibi sit deinde dicendum? M. Mihi ne de iudiciis arbitror, Pomponi. id est enim iunctum magistratibus. Att. Quid: de iure populi Ro. quemadmodum instituisti, dicendum nihil putas? M. Quid tandem hoc loco est, quod requiras? Att. Egō ne: quod ignorari ab iis, qui in rep. versantur, turpissimum puto. nam, ut modō à te dictum est, leges à librariis peti: sic animaduerto, plerosque in magistratibus ignoracione iuris sui tātum sapere, quantum apparitores velint. quamobrem, si de sacrorum alienacione dicendum putasti, cum de religione leges proposueras: facien-
dum tibi est, ut, magistratibus lege cōstitutis, de potestate eorum & iure disputes. M. Faciam breuiter, si cōseque potuero. nam hac de re pluribus verbis scripsit ad patrem tuum M. Iunius sodalis, perit, meo quidem iudicio, & diligenter. At de iure naturæ cogitabimus per nos, quæ dicere debeamus: de iure populi Ro., quæ relicta sunt, & tradita. Att. Sic profectō censeo: & id ipsum, quod dicis, expecto.

M TVLLII CICERONIS DE OFFICIIS AD

MARCVM FILIVM

LIBER I.

QVAM te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idque
Athenis, abundare oportet præceptis, institutisq; philosophiæ, propter
summam & doctoris auctoritatem, & vrbis: quorum alter te scientia augere
potest, altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam vtilitatem semper
cum Græcis Latina coniunxi, neque id in philosophia solum, sed etiam
in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, ut par sis in
vtriusque orationis facultate. quam quidem ad rem nos (ut videmur) magnum attulimus
adiumentum hominibus nostris: ut non modō Græcarum litterarum rudes, sed etiam do-
cti, aliquantum se arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. Quamobrem
disces tu quidem à principe huius ætatis philosophorum, & disces quādiu voles: tam
diu autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, nō pœnitebit. sed tamen nostra le-
gens non multum à Peripateticis dissidentia (quoniam vtrique, Socratici & Platonici
volumus esse) de rebus ipsis vtrē tuo iudicio: nihil enim impedit orationem autem La-
tinam efficies profectō legendis nostris pleniorē. Nec verō hoc arrogatē dictum exi-
stimari velim. nam philosophandi scientiam concedens multis: quod est oratoris pro-
prium aptē, distinctē, ornate dicere, quoniam in eo studio ætatē consumis, si id mihi assu-
mo, videor id meo iure quodam modo vendicare. Quamobrem magnopere te hortor
mi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui se iam
illis ferē æquarunt, studiose legas. vis enim maior in illis dicendi, sed hoc quoque co-
lendum est æquabile & temperatum orationis genus. Et id quidem nemini Græcorum
video adhuc contigisse, ut idem in vtroque genere laboraret, sequereturque & illud fo-
rense dicendi, & hoc quietum disputandi genus: nisi fortē Demetrius Phalereus in hoc nu-
mero haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen, ut Theo-
phrastus discipulum possis agnoscere. Nos autem quātum in vtroque profecerimus, alio-
rum sit iudicium: vtrumque certē secuti sumus. Equidem & Platonem existimo, si genus
forense dicendi tractare voluisset, grauissimē & copiosissimē potuisset dicere: & Demo-
sthenem

sthenem, si illa, quæ à Platone didicerat, tenuisset, & pronuntiare voluisset, ornatè splendi-
dèque facere potuisset. eodèque modo de Aristotele & Isocrate iudico: quorum uter-
que suo studio delectatus contempsit alterum. Sed, quum statuissem ad te scribere aliquid
hoc tempore, & multa posthac, ab eo ordiri volui maximè, quod & xiatu tuæ esset apri-
sum, & auctoritati meæ. nam, quum multa sint in philosophia & grauiæ & vtilia, accu-
rarè copiosèque à philosophis disputata, latissimè patère videntur ea, quæ de officiis tra-
dita ab illis & præcepta sunt. nulla enim vitæ pars neque publicis, neque priuatis, neque
forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero con-
trahas, vacare officio potest: in eoque & colendo sita vitæ est honestas omnis, & negligē-
do turpitudine. Atque hæc quidem quæstio communis est omnium philosophorū. quis
est enim, qui nullis officiij præceptis tradendis, philosophum se audeat dicere? sed sunt
nonnullæ disciplinæ, quæ propositis bonorum & malorum finibus, officium omne per-
uertunt. nam qui summum bonum sic instituit, vt nihil habeat cum virtute cōiunctum,
idque suis commodis, non honestate metitur: hic si sibi ipse consentiat, & non inter-
dum naturæ bonitate vincatur, neque amicitiam colere possit: nec iustitiam, nec liberali-
tatem: fortis verò, dolorem, summum malum iudicans, aut temperans, voluptatem sum-
mum bonum statuens, esse certè nullo modo potest. Quæ quanquam ita sint in promptu,
vt res disputatione non egeat: tamen sunt à nobis alio loco disputata. Hæ disciplinæ igitur
si sibi consentaneæ esse velint, de officio nihil queant dicere: neque vlla officij præce-
pta firma, stabilia, coniuncta naturæ tradi possunt, nisi aut ab iis, qui solam, aut ab iis, qui
maximè honestatem propter se dicant expetendam. Ita propria est ea præceptio Stoico-
rum, Academicorum, Peripateticorum: quoniā Aristonis, Pyrrhonis, Herilli iam pridem
explosa sententia est: qui tamen haberet ius suum disputandi de officio, si rerum aliquem
dilectum reliquissent, vt ad officij inuentionem aditus esset. Sequemur igitur hoc quidem
tempore, & in hac quæstione potissimum Stoicos, nō vt interpretes, sed, vt solemus, & fon-
tibus eorum, iudicio arbitrioque nostro, quantum, quòque modo videbitur, hauriemus.
* Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est, antè definire quid sit of-
ficium: quod à Panætio prætermisum esse miror. omnis enim, quæ à ratione suscipitur
de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci: vt intelligatur, quid sit id, de quo di-
sputetur. Omnis de officio duplex est quæstio. vnum genus est, quod pertinet ad finem
bonorum: alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnis partis vsus vitæ cō-
formari possit. superioris generis huiusmodi exempla sunt: Omniāne officia perfecta
sint: Num quod officiū aliud alio maius sit, & quæ sunt generis eiusdem. quorū autem of-
ficiorum præcepta traduntur, ea, quāquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus
apparet, quia magis ad institutionem vitæ cōmunis spectare videtur. de quibus est nobis
his libris explicandū. Atque etiam alia diuisio est officij. nam & medium quoddam offi-
cium dicitur, & perfectū. Perfectum autem officiū, rectum, opinor, vocemus, quod Græci
κατὰ φύσιν: hoc autem medium, commune: quod ἡ κατὰ φύσιν, vocant. atque ea sic definiunt, vt
rectum quod sit, id perfectū officium esse definiant: medium autem officiū id esse dicant,
quod, cur factū sit, ratio probabilis reddi possit. Triplex igitur est, vt Panætio videtur,
cōsiliij capiendi deliberatio. nam honestūne factū sit, an turpe, dubitant, id quod in deli-
berationem cadit. in quo considerando, sæpe animi in cōtrariis sententias distrahuntur.
Tum autem aut anquirunt, aut consultant ad vitæ commoditatem, iucunditatēque, ad
facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint iuuare, & suos,
conducant id, necne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem vilitatis cadit.
Tertium dubitandi genus est, quum pugnare videtur cum honesto id quod videtur esse
vile. quum enim vilitas ad se rapere, honestas contrā reuocare ad se videtur, fit vt distra-
hatur in deliberando animus, afferatque accipiem curam cogitandi. Hac in diuisione,
quum præterit aliquid maximum vitium in diuidendo sit, duo præmissa sunt. nec
enim solum, utrū honestum, an turpe sit, deliberari solet: sed etiam duobus propositis

F. u. m. r. v. n. c. a. t. u. r. s.
p. u. s. n. e. q.

honestis, utrum honestius: itemque duobus propositis vtilibus, utrum vtilius. ita, quam ille triplicem putauit esse rationē, in quinque partibus distribui debere reperitur. Primum igitur est de honesto, sed dupliciter: tum pari ratione de vili: post de comparatione eorū differendum. Principio generi animantium omni est à natura attributum, ut se, vitam, corpūque tucatur, declinet ea, quæ nocitura videantur: omniāque, quæ sint ad viuēdū necessaria, anquirat & pareat, ut pastum, ut laribula, ut alia generis eiusdē. commune autem animantium omnium est coniunctionis appetitus procreandi causā, & cura quædam eorum, quæ procreata sunt. Sed inter hominem & belluam hoc maximē interest, quod hæc tantum, quantum sensu mouetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accomodat, paullulū admodum sentiēs præteritū, aut futurum: homo autem, qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earūque prægressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque præsentibus adiungit atque annexit futuras: facile totius vitæ cursum videt, ad eamque degen- dam præparat res necessarias: eadem natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis & ad vitæ societatem: ingeneratque in primis præcipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt: impellitque ut hominum ceteris & celebrari inter se, & à se obiri velit: ob easque causas studeat parare ea, quæ suppedient ad cultum & ad victum, nec sibi soli, sed cōiugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, ruerique debeat. Quæ cura ex- suscitatur etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. in primisque hominis est prop- ria veri, inquisitio atque inuestigatio. Itaque, quum sumus necessariis negotiis cursūque vacuū, tum auemus aliquid videre, audire, addiscere: cognitionēque rerum aut occultarum, aut admirabilem, ad bene beatēque viuendum necessariam ducimus. ex quo intel- ligitur, quod verum, simplex, sincerūque sit, id esse naturæ hominis artificiosum. Huic veri vidēdi cupiditati adiuncta est appetitio quædam principatus, ut nemini parere ani- mus bene à natura informatus velit, nisi præcipienti aut docenti, aut utilitatis causa ius- te & legitimē imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarūque rerum con- temptio. Nec verò illa parua vis naturæ est, rationisque, quod vnum hoc animal sentit quid sit ordo, quid sit, quod deceat in factis dictisque, qui modus. itaque eorum ipsorum, quæ aspectu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, vniuersitatem, conuenien- tiam partium sentit. quam similitudinem natura, ratioque ab oculis ad animum transfe-rens, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in cōsiliis, factisque con- seruādum putat: cauēque nequid indecorē effeminatēue faciat: tum in omnibus & opi- nionibus & factis, nequid libidinose aut faciat, aut cogitet. quibus ex rebus conflatur & efficitur id, quod quærimus, honestum. quod etiam si nobilitatum non sit, tamen honestū sit: quodque verē dicimus, etiam si à nullo laudetur, laudabile esse natura. Formam quidē ipsam, Marce fili, & tanquam faciem honesti vides: quæ si oculis cerneretur, mirabilis amoris (ut ait Plato) excitaret sapientiā. Sed omne, quod honestum est, id quattuor par- tium oritur ex aliqua. aut enim in perspicientia veri, sollertiāque versatur: aut in hominū societate tuenda, tribuendōque suum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excessu atque inuicti magnitudine ac robore: aut in omnium, quæ sunt, quæque dicuntur, ordine & modo, in quo inest modestia & temperantia. Quæ quattuor quanquam inter se colligata atque implicata sunt, tamen ex singulis certa officiorum genera nascuntur: ve- lut ex ea parte, quæ prima descripta est, in qua sapientiam & prudentiam ponimus, inest indagatio atque inuētio veri: cuiusque virtutis hoc munus est proprium. ut enim quisque maximē perspicit quid in re quaque verissimum sit, quique acutissimē & celeritē po- test & videre & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus ritē haberi so- let. Quocirca huic, quasi materia, quam tractet, & in qua versetur, subiecta est veritas. reliquis autem tribus necessitates propositæ sunt ad eas res parandas tuendāque, quibus actio vitæ continetur: vt & societas hominum, coniunctioque seruetur: & animi excel- lentia, magnitudōque cū in augendis opibus, vtilitatibusque & sibi & suis comparan-

dis,

¶ In fine, respondet pr.
Sapientia, sibi in forma
Societatis, cum se honorat, pla-
tōis, acutissime, et
quæ sit, ex utroque, et
huius ex 2. et finis. quid
illa adinueniuntur ex
utroque, sibi videtur.

dis, tum multo magis in his ipsiſ despicendis eluceat. Ordo autem, & constantia, & moderatio, & ea, quæ sunt his ſimilia, verſantur in eo genere, ad quod eſt adhibenda actio quædam, non ſolùm mētis agitatio. his enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quendam, & ordinem adhibentes, honeſtatem, & decus conſeruabimus. Ex quatuor autem locis, in quos honeſti naturā, vimque diuiſimus, primus ille, qui in veri cognitione conſiſtit, maximè naturam attingit humanam. omnes enim trahimus & ducimur ad cognitionis & ſcientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, neſcire, decipi, & malum & turpe ducimus. In hoc genere & naturali & honeſto duo vitia vitanda ſunt: vnum, ne incognita pro cognitis habeamus, hiſque temerè aſſentiamur: quod vitium effugere qui volet (omnes autem velle debent) adhibebit & conſiderandas res & tempus & diligentiam. alterum eſt vitium, quòd quidam nimis magnum ſtudium, multamque operam in res obſcuras, atque difficileis conſerunt, eaſdemque non neceſſarias, quibus vitiis declinatis, quod in rebus honeſtis, & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id iure laudabitur: vt in aſtologia C. Sulpicium audiuiſimus, in geometria Sext. Pompeium ipſi cognouiſimus, multos in dialecticis, plureis in iure ciuili, quæ omnes artes in veri veſtigiatione verſantur: cuius ſtudio à rebus agendis abduci, contra officium eſt. virtutis enim laus omnis in actione conſiſtit: à qua tamen ſæpe fit intermiſſio, multisque dantur ad ſtudia reditus: tum agitatio mentis, quæ numquam acquieſcit, poteſt nos in ſtudiis cognitionis etiam ſine opera noſtra continere. Omnis autem cogitatio, motuſque animi aut in conſiliis capiendis de rebus honeſtis, & pertinentibus ad bene beatèque viuendum, aut in ſtudiis ſcientiæ, cognitioniſque verſabitur. Ac de primo quidem officij fonte diximus. De tribus autem reliquis latiſſimè patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ quaſi cōmunitas continetur. cuius partes due ſunt: iuſtitia, in qua virtutis eſt ſplendor maximus, ex qua boni viri nominantur: & huic coniuncta beneficiaria, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet. Sed iuſtitia primū munus eſt, vt necui quis noceat, niſi laeſiſſus iniuria: deinde, vt communibus pro communibus vtatur, priuatis vt ſuis. Sunt autem priuata nulla natura: ſed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt: aut bello, vt qui victoria potiti ſunt: aut lege, aut pactione, condicione, ſorte: ex quo fit vt ager Arpinas, Arpinarium dicatur, Tuſculanus, Tuſculanorum. Similiſque eſt priuatarum poſſeſſionum deſcriptio. ex quo, quia ſuum cuiuſque ſit: eorum, quæ natura fuerant communia, quod cuique obigit, id quiſque teneat. eo ſiquis plus ſibi appetit, violabit ius humanæ ſocietatis. Sed quoniam (vt præclare ſcriptum eſt à Platone) non nobis ſolū nati ſumus, oriūſque noſtri partem patria vendicat, partem parentes, partem amici: atque ita placet Stoicis, quæ in terris gignantur, ad vſum hominum omnia creati, homines autem hominum cauſa eſſe generatos, vt ipſi inter ſe alij aliis prodeſſe poſſent: in hoc naturam debemus ducem ſequi, & communis vtilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo: tum artibus, tum opera, tum facultatibus diuincere hominum inter homines ſocietatem. FUNDAMENTVM autem iuſtitia eſt fides, id eſt, dictorum conuentorumque constantia & veritas. ex quo (quanquam hoc videbitur fortasſe cuiſpiam durius) tamen audeamus imitari Stoicos, qui ſtudioſe exquirunt, vnde verba ſint ducta: credamūſque, quia fiat quod dictum eſt, appellatam fidem. Sed iniuſtitia genera duo ſunt: vnum eorum, qui inferunt: alterum eorum, qui ab iis, quibus inferunt, ſi poſſint, non propullant iniuriam. nam qui iniuſtè impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, iſ quaſi manus afferre videtur ſocio: qui autem non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, iniuriæ, tam eſt in vitio, quàm ſi parentis, aut amicos, aut patriam deſerat. Atque illæ quidem iniuriæ, quæ nocendi cauſa de induſtria inferuntur, ſæpe à metu proficiſcuntur, quum iſ, qui nocere alteri cogitat, timet ne, niſi id fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. Maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur, vt adipiſcantur ea, quæ concupiuerunt: in quo vitio latiſſimè patet aua-

ritia. Expetunt autem diuitiæ tum ad vñus vitæ necessarios, tum ad perfuadenda volu-
ptates. In quibus autem maior est animus, in iis pecuniæ cupiditas spectat ad opes, & ad
gratificandam facultatem: vt nuper M. Crassus negabat, vllam satis magnam pecuniam esse
ei, qui in rep. princeps velleret esse, cuius fructibus exercitum alere non posset. Delectant
etiam magnifici apparatus, vitæ quæ cultus cum elegantiâ & copia. quibus rebus effectum
est, vt infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec verò rei familiaris amplificatio nemini no-
cens vituperanda est: sed fugienda semper iniuria. maximè autem aducuntur plerique,
vt eos iniuriæ capiat obliuio, quum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatē inci-
derint. Quod enim est apud Ennium, “ Nulla sancta societas, nec fides regni est, — id
latius patet. nam quicquid eiusmodi est, in quo nō possint plures excellere, in eo plerun-
quod fit tanta contentio, vt difficillimum sit sanctam seruare societatem. Declarauit id mo-
dò temeritas C. Cæsaris, qui omnia iura diuinā, & humana peruertit propter eum, quem
sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum,
quod in maximis animis, impledidisimique ingenii plerumque existunt honoris, im-
perij, potentiz, gloriæ cupiditates. quo magis cauendum est, ne quid in eo genere pec-
tetur. Sed in omni iniuriâ permultū interest, vtrum perturbatione aliqua animi, quæ
plerumque brevis est, & ad tempus: an consultò, & cogitatò fiat iniuria. leuiora enim sunt
ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea, quæ meditata, & præparata inferun-
tur. Ac de inferenda quidem iniuriâ satis dictum est. PRÆTERMITTENDÆ autem
defensionis, deferendique officij plures solent esse causæ. nam aut inimicitias, aut labo-
rem, aut sumtus suscipere nolunt: aut etiam negligentia, pigritia, inertia, aut suis studiis,
quibusdamve occupationibus sic impediuntur, vt eos, quos tutari debeant, desertos esse
patiantur. Itaque verendum est, ne non satis sit id, quod apud Platonem est in philoso-
phos dictum, quod in veri inuestigatione versentur, quodque ea, quæ plerique vehemen-
ter expetunt, de quibus inter se digladiari solent, cōtemnant, & pro nihilo ducant, pro-
pterea iustos esse. nam alterum iustitiæ genus assequuntur, in inferenda necui noceant
iniuriâ, in alterum iniustitiæ incidunt. discendi enim studio impediti, quos tueri debent,
deserunt. itaque eos ne ad rem, quidem accessuros putat, nisi coactos. æquius autem em-
perat id voluntate fieri. nam hoc ipsum ita iustum est, quod rectè fit, si est voluntarium. Sunt
etiam, qui aut studio rei familiaris tuendæ, aut odio quodam hominum, suum se nego-
tium agere dicant, ne facere cuiquam videantur iniuriam: qui dum altero iniustitiæ ge-
nere vacant, in alterum incurrunt. deferunt enim vitæ societatem, quia nihil conferunt
in eam studij, nihil operæ, nihil facultatum. Quoniam igitur duobus generibus iniusti-
tiæ propositis, adiunximus causas vtriusque generis, eaque res antè constitutimus, qui-
bus iustitia continetur: facillè, quod cuiusque temporis officium sit, poterimus, nisi nos-
metipsum valde amabimus, iudicare. est enim difficilis cura rerum alienarum: quanquam
Terentianus ille Chremes humani nihil à se alienum putat. sed tamen, quia magis ea per-
cipimus, atque sentimus, quæ nobis ipsis aut prospera, aut aduersa eueniunt, quàm illa,
quæ ceteris, quæ quâlibet longo intervallo interiecto videmus: aliter de illis, ac de nobis, iu-
dicamus. Quocirca bene præcipiunt, qui vetant quicquam agere, quod dubites æquum
sit, an iniquum. æquitas enim lucet ipsa per se: dubitatio cogitatione significat iniuriæ.
Sed incidunt sæpe tempora, quum ea, quæ maximè videtur digna esse iusto homine, eò-
que, quem virum bonū dicimus, commutatur, fiuntque contraria: vt nō reddere deposi-
tum furioso, nec facere promissum: quæque pertinent ad veritatē & ad fidem, ea migrare
interdum, & non seruare, sit iustum. referri enim debet ad ea, quæ posui principio, fun-
damenta iustitiæ: primum vt ne cui noceatur: deinde, vt communi utilitati seruiatur. ea
quum tempore commutantur, commutatur officium, & nō semper est idem. potest enim
accidere promissum aliquod, & conueniunt, vt id effici sit inutile vel ei, cui promissum sit,
vel ei, qui promiserit. nam si (vt in fabulis est) Neptunus, quod Theſeo promiserat, non
fecisset, Theſeus filio Hippolyto non esset orbatus. ex tribus enim optatis (vt scribitur

hoc erat tertium quod de Hippolyti interitu iratus optauit: quo impetrato, in maximis
 luctus incidit. Nec promissa igitur seruanda sunt ea, quæ sint iis, quibus promiseris, in-
 utilia: nec si plus tibi noceant, quàm illi prosint, cui promiseris, cõtra officium est, maius
 damnum anteponi minori: vt, si constitueris te cuiquam aduocatum in rem præsentem
 5 esse venturum, atque interim grauius ægrotare filius ceperit, non sit contra officium,
 non facere quod dixeris: magisque ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se des-
 titutum queratur. Jam illis promissis non standum esse quis non videt, quæ coactus quis
 metu, aut deceptus dolo promiseris: quæ quidem pleraque iure pratorio liberantur, non
 nulla legibus. EXISTUNT ETIAM INIURIÆ sæpe calumnia quadam, & nimis
 10 callida & malitiosa iuris interpretatione. ex quo illud, SUMMVM IVS, SUMMA
 INIURIA, factum est iam tritum sermone proverbium. Quo in genere etiam in rep.
 multa pecantur: vt ille, qui, quum triginta dierum essent cum hoste indutiae pactæ, no-
 ctu populabatur agros, quod dierum essent pactæ, non noctium induciæ. Ne nosser
 quidem probandus est: si verum est, Q. Fabium Labeonem, seu quem alium (nihil enim
 15 præter auditum habeo) arbitrum Nolanis & Neapolitanis de finibus agri à senatu datum,
 quò ad locum venisset cum vtrisque, separatim locutur, vt ne cupidè quid agerèt, nève appe-
 terent, atque vt regredi, quàm progredi mallent. id quum vtrique fecissent, aliquantùm agri
 in medio relictum est. itaque illorũ finis, sicut ipsi dixerant, terminauit: in medio relictum
 quod erat, populo Ro. adiudicauit. decipere hoc quidem est, non iudicare. quocirca in o-
 20 mni re fugienda est talis sollertia. SUNT AUTEM QUÆDAM officia etiam aduersus
 eos seruanda, à quibus iniuriæ acceperis. est enim vlciscendi & puniendi modus. atque
 haud scio an satis sit, cum, qui lacefferit, iniuriæ suæ poenitere, vt & ipse nequid tale post-
 hac, & ceteri sint ad iniuriam tardiores. Atq; in rep. maximè conseruanda sunt iura bel-
 li. nam quò sint duo genera decertandi, vnum per disceptationē, alterum per vim: quum-
 25 que illud proprium sit hominis, hoc belluarũ: confugiendum est ad posterius, si vti non
 licet superiore. Quare suscipienda quidem bella sunt ob eā causam, vt sine iniuria in pace
 viuatur: parta autem victoria conseruandi sunt ij, qui non crudelis in bello, nec imma-
 nes fuerunt: vt maiores nostri Tusculanos, Æquos, Volscos, Sabinos, Hernicos etiā in ci-
 uitate acceperunt: at Karthaginem & Numantiam funditus sustulerunt. nollem Corinthiũ:
 30 sed credo aliquid secutos, opportunitatem loci maximè, ne posset aliquando ad bellum
 faciendum locus ipse adhortari. Mea quidē sententia, paci, quæ nihil habitura sit insidia-
 rum, semper est consulendum. in quo si mihi obtemperatum esset, si nõ optimam, at ali-
 quā temp. quæ nunc nulla est, haberemus. & cum iis, quos vi deuiceris, consulendum est:
 35 tum ij, qui armis positis ad imperatorũ fidem confugiunt; quamuis murum aries percuf-
 serit, recipiendi. in quo tantopere apud nostros iustitia culta est, vt ij, qui ciuitates, aut na-
 tiones deuictas bello in fidem receperunt, earum patroni essent more maiorum. ac belli
 quidem æquitas sanctissimè fetiali populi Ro. iure perscripta est. ex quo intelligi potest,
 nullum bellum esse iustũ, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatur antè sit &
 40 indictum. M. Popillius imperator tenebat prouinciã: in cuius exercitu Catonis filius tiro
 militabat: quum autè Popillio videretur vnã dimittere legionē, Catonis quoq; filium,
 qui in eadem legione militabat, dimisit. sed quò amore pugnãdi, in exercitu remansisset,
 Cato ad Popillium scripsit, vt, si eũ pateretur in exercitu remanere, secũdo eum obligaret
 militiæ sacramẽto, quia priore amisso, iure pugnare cũ hostibus non poterat: adeo summa
 erat obseruatio in bello mouendo. Marci quidē Catonis senis epistola est ad Marci filiũ,
 45 in qua scripsit se audisse eum missum factũ esse à cõsule, quũ in Macedonia bello Persico
 miles esset. Monet igitur, vt caueat ne præliũ ineat. negat enim ius esse, qui miles nõ sit, cũ
 hoste pugnare. Equidem illud etiam animaduerto, quod, qui proprio nomine perduellis
 esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi, tristitiã rei mitigatã. hostis enim apud maiores nos-
 tros is dicebatur, quẽ nunc peregrinũ dicimus. indicat duodecim tabulæ. “AVT STA-
 50 TVS DIES CVM HOSTE: itẽq; ADVERSVS HOSTEM ÆTERNA AVCTORITAS.

Quid ad hanc mansuetudinem addi potest, cum, quicum bella geras, tam molli nomine appellare: quanquam id nomen durius iam effecit vetustas, à peregrino enim recessit, & propriè in eo, qui ferret arma contrà, remansit. Quum verò de imperio decertatur, bellò, quæ queritur gloria, causas omnino subesse tamen oportet easdem, quas dixi paulo antè iustas causas esse bellorū. Sed ea bella, quibus imperij gloria proposita est, minus acerbè gerenda sunt. Vt enim quò ciuilitè contendimus, aliter si est inimicus, aliter si cōpetitor: cum altero certamè honoris & dignitatis est, cum altero capitis & famæ: sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, vt cum inimicis, gerebatur, vter esset, non vter imperaret: cū Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Pœni fœdissimè, crudelis Annibal, reliqui iustiores. Pyrrhi quidem de captiuis reddendis illa præclara:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:

*Ferro, non auro vitam cernamus vtrique,
Virtute experiamur: hoc simul accipe distum:
Eorundem me libertati parcere certum est.*

Nec cauponantes bellum, sed belligerantes,

Vosne velit, an me regare hera, quidue ferat fors,

Quorum virtuti, belli fortuna pepercit,

Dono ducite: dōque volentibus cum magnis diis.

Regalis sanè & digna Æacidarū genere sententia. Atq; etiam, si quid singuli, temporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides seruanda. Vt primo Punico bello Regulus captus à Pœnis, quom de captiuis commutandis Romam missus esset, iurassetq; se redditurum: primū vt venit, captiuos reddendos in senatu non censuit: deinde, quom retineretur à propinquis & ab amicis, ad supplicium redire maluit, quàm fidem hosti datā fallere.

Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnam, quos decem Annibal Roman misit adstrictos iureiurando, se reddituros esse, nisi de redimendis iis, qui capti erāt, impetrassent, eos omnes censores, quoad quique eorum vixit, quod petierant, in arariis reliquerunt: nec minus illum, qui iurissurandi fraude culpam muenerat. Cum enim Annibal permissu exisset de castris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret: deinde egressus de castris, iureiurando se solum putabat, & erat verbum, re non erat. Semper autem in fide qui senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est iniustitiae in hostem à maioribus nostris constitutum. Cum à Pyrrho per fugam senatus est pollicitus, se venenum regi daturum, & eum necaturum, senatus & C. Fabricius per fugam Pyrrho dedit. Ita ne hostis quidem & potens, & bellum vltro inferentis cum scelere interitum approbauit.

Ac de bellicis quidem officiis satis dictum est. Meminerimus autem & aduersus infimos iustitiam esse seruandam. Est autem infima condicio, & fortuna seruorum: quibus non malè præcipiunt, qui ita iubent vt, vt mercenariis: operam exigendam, iusta præbenda. Quom autem duobus modis, id est aut vi, aut fraude fiat iniuria: fraus, quasi vulpeculæ, vt leonis videtur: vtrumque homine alienissimum, sed fraus odio digna maiore. Tortius autem iniustitiæ nulla capitalior est, quàm eorum, qui tum, quom maximè fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur. De iustitia satis dictum est. Deinceps (vt erat propositum) de beneficentia ac liberalitate dicatur: qua quidem nihil est naturæ hominis accommodatius: sed habet multas cautiones. videndum est enim primū, ne ob sit benignitas, & iis ipsis, quibus benignè videbitur fieri, & ceteris: deinde ne maior benignitas sit, quàm facultates: tum vt pro dignitate cuique tribuatur. Id enim est iustitiæ fundamentum, ad quam hæc referenda sunt omnia. nam & qui gratificantur cupiam, quod ob sit illi, cui prodesse velle videantur, non beneficii, neque liberales, sed perniciosi assentatores iudicandi sunt: & qui aliis nocent, vt in alios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, vt si in suam rem aliena conuertant. Sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt aliis, aliis quod largiantur: hique arbitrantur se beneficos in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacunque ratione. Id autem tantū abest ab officio, vt nihil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur, vt ea liberalitate vtamur, quæ pro sit amicis, noceat nemini. Quare L. Syllæ, C. Cæsaris pecunia translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. nihil enim liberale, quod non sit idem iustum. Alter erat locus cautionis, ne benignitas maior esset, quàm facultates: quod qui benigniores volunt esse, quàm res patitur, primū in eo pec-

cant,

cant, quòd iniuriòsi sunt in proximos. quas enim copias his & suppetitari æquius est, & relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumque rapiendi, & auferendi per iniuriam, vt ad largiendum suppetant copię. Videre etiam licet plerosque non tam natura liberalis, quàm quadam gloria ductos, vt benefici videantur, facere multa, quę proficisci ab ostentatione magis, quàm à voluntate videntur. Talis autem simulatio vanitati est coniunctior, quàm aut liberalitati, aut honestati. Tertium est propositum, vt in beneficentia dilectus esset dignitatis: in quo & mores eius erunt spectandi, in quem beneficium conferetur, & animus erga nos, & communis ac societas vitę, & ad nostras vtilitates officia antè collata. quę vt concurrant omnia, optabile est: sin minus, plures causę, maioręque ponderis plus habebunt. **Q V O N I A M A Y T E M** vivitur nõ cum perfectis hominibus, plenęque sapientibus, sed cum iis, in quibus præclare agitur si in sunt simulacra virtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio virtutis appareat: colendum autem esse ita quenque maximè, vt quisque maximè his virtutibus lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, hæc ipsa, de qua iam multa dicta sunt, iustitia. nam fortis animus, & magnus in homine non perfectio, nec sapiente, feruentior plerumque est: illarum verò virtutes bonum virum videntur potius attingere. atque hæc in moribus. **D E B E N E V O L E N T I A** **A Y T E M** quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, vt ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur. sed benevolentiam non adolecentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius, & constantia iudicemus. Sin erunt merita, vt non incunda, sed referenda sit gratia, maior quædam cura adhibenda est. nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quòd si ea, quę vtenda acceperis, maiorem mensura (modò possis) iubet reddere Hesiodus: quidnam beneficio prouocati facere debemus an imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre: quales in eos esse debemus, qui iam profuerunt? Nam quum duo genera liberalitatis sint, vnum dandi beneficii, alterum reddendi: demus, necne, in nostra potestate est: non reddere, viro bono non licet, si modò id facere possit sine iniuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt dilectus habendi: nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. multi enim multa faciunt temeritate quadam, sine iudicio, vel modo in omnes, vel repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati. quę beneficia æquè magna non sunt habenda, atque ea, quę iudicio, consideratè, constantèrque delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, si cetera paria sint. hoc maximè officij est, vt quisque maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. quod contra fit à plerisque. à quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inseruiunt.

O P T I M È A Y T E M societas hominum, coniunctioque seruabitur, si vt quisque erit coniunctissimus, ita cum benignitatis plurimum conferetur. Sed quę naturę principia sint communitalis & societatis humanę, repetendum altius videtur. est enim primum quod cernitur in vniuersi generis humani societate. eius autem vinculum est ratio & oratio, quę docendo, discendo, communicando, disceptando, iudicando conciliat inter se homines, coniungitque naturali quadam societate. Neque vlla re longius absumus à natura ferarum: in quibus inesse fortitudinem sæpe dicimus, vt in equis, in leonibus: iustitiam, æquitatem, bonitatem non dicimus. sunt enim rationis & orationis expertes. Ac latissimè quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes societas hæc est: in qua omnium rerum, quas ad communem vsum hominum natura genuit, est seruanda communitas, vt, quę descripta sunt legibus & iure ciuili, hæc ita teneantur, vt sit constitutum: è quibus ipsis cetera sic obseruentur, vt in Græcorum proverbio est, **A M I C O R V M** esse communia omnia. Omnia autem communia hominum videntur ea, quę sunt generis eiusdem, quod ab Ennio positum in vna re, transferri in perculas potest:

Si scilicet ut res luceat,

Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi de suo lumine lumen accendat, facit.
Nihilominus ipsi lucet, quum illi accenderit.

Vna enim ex re satis præcipit, vt, quicquid sine detrimento commodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, NON PROHIBERE aqua profuente: PATI AB IGNE ignem capere, si qui velit: CONSILIUM FIDELI, deliberanti dare, quæ sunt vitia iis, qui accipiunt: danti non molesta. Quare & his vtendum est, & semper aliquid ad communem utilitatem afferendum. Sed quoniam copię paruæ singulorum sunt: eorum autem, qui his egeant, infinita est multitudo, vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennij finem: NILO MINVS IPSI LVCEAT: vt facultas sit, qua in nostros simus liberales. GRADVS AVTEM plures sunt societatis hominum. vt enim ab illa infinita discedatur, propior est eiisdem gentis, nationis, linguæ, qua maximè homines cōiunguntur: interius etiam est, eiisdem esse ciuitatis. multa enim sunt ciuibus inter se cōmunia, forum, fana, porticus, viæ, leges, iura, iudicia, suffragia, consuetudines præterea & familiaritates, multisq; cum multis res, rationesq; cōtractæ. Arctior verò colligatio est societatis propinquorum. ab illa enim immensa societate humani generis, in exiguum angustumq; cōcluditur. nam quum sit hoc natura commune omnium animalium, vt habeant libidinem procreandi: prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia. id autem est principium vrbis, & quasi seminarium reip. Sequuntur fratrum cōiunctiones, post consobrinorum, sobrinorumq; qui quum vna domo iam capi non possunt, in alias domos, tanquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui: quæ propagatio & suboles, origo est rerum. Sanguinis enim cōiunctio & beneuolentia deuincit homines caritate. magnum est enim eadem habere monumenta maiorum, eisdem vti sacris, sepulcra habere communia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmitior, quàm quum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate coniuncti. illud enim honestū, quod sepe diximus, etiam si in alio cernamus, tamen nos mouet, atque illi, in quo id inesse videtur, amicos facit. Et quamquam omnis virtus nos ad se allicit, facitque, vt eos diligamus, in quibus ipsa inesse videtur: tamen iustitia & liberalitas id maximè efficit, nihil autem est amabilius, nec copulatius, quàm morum bonorum similitudo. in quibus enim eadem studia sunt, eadem voluntates, in iis sit, vt æquè quisque altero delectetur, ac se ipso: efficiturque id, quod Pythagoras vltimum in amicitia putauit, vt vnus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ cōfiscitur ex beneficiis vtrò & citrò datis, acceptisq;: quæ mutua & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma illi deuinciuntur societate. Sed quum omnia ratione animòq; lustraris, omnium societatum nulla est grauior, nulla carior, quàm ea, quæ cum rep. est vnicuique nostrum. cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnis omnium caritates patria vna complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus: Quo est detestabilior istorum immanitas, qui lacerarunt omni scelere patriam, & in ea funditus delenda occurrere & sunt & fuerunt. Sed si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum sit officij: principes sint patria & parentes, quorum beneficiis maximis obligati sumus: proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud vllum potest habere perfrugium: deinceps bene conuenientes propinqui, quibus cum cōmunis etiam fortuna plerumque est. Quam obrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maximè, quos antè dixi. vita autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam obiurgationes in amicis vigent maximè: estque ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit.

SED IN HIS OMNIBVS officiis tribuendis, videndum erit quid cuique maximè necesse sit, & quid quisque vel sine nobis aut possit consequi, aut non possit. ita non iidem erunt necessitudinum gradus, qui temporum. sūntque officia, quæ aliis magis, quàm

id. exms. copulatiue

quàm aliis, debeantur: vt vicinũ citius adiuueris in fructibus percipiendis, quàm aut fratrem, aut familiarem. At si lis in iudicio sit, propinquum potius & amicũ, quàm vicinũ defenderis. Hec igitur, & talia circumſpicienda sunt in omni officio, & cõſuetudo exercitatiõque capienda, vt boni ratiocinators officiorum eſſe poſſimus: & addendo, ducendõque, videre quæ reliqui ſumma ſiat: ex quo quantum cuique debeat intellegas. Sed vt nec medici, nec imperatores, nec oratores, quauis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignum ſine uſu, & exercitatione conſequi poſſunt: ſic officij conſeruandi præcepta traduntur illa quidẽ, vt faciamus ipſi: ſed rei magnitudo uſum quoque, exercitationemque deſiderat. Atque ab iis rebus, quæ ſunt in iure ſocietatis humanæ, quemadmodum ducatur honeſtum, ex quo aptum eſt officiũ, fatiſ ſerẽ diximus. INTELLIGENDVM EST AVTEM, quum propoſita ſint genera quattuor, e quibus honeſtas, officiũque manaret, ſplendidiffimum videri, quod animo magno, clarõque, humanãque res deſpiciente factum ſit. itaque in probris maximẽ in promptu eſt, ſiquid tale dici poteſt:

„ Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem,
 „ Illaque virgo viri. — Et ſiquid huiusmodi:
 „ Salmacida ſpolia ſine ſanguine & ſudore.
 Contraque in laudibus: quæ magno animo, & foriter, excellẽtẽque geſta ſunt, ca neſcio quo modo quaſi pleniore ore laudamus. Hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, Leuctris: hinc noſter Cocles, hinc Decij, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabilẽque alij: maximẽque ipſe populus Ro. animi magnitudine excellit. declaratur autem ſtudium bellicæ gloriæ, quod ſtatuas quoque videmus ornatu ſerẽ militari. SED EA ANIMI ELATIO, quæ cernitur in periculis & laboribus, ſi iuſtitia vacat, pugnatque non pro ſalute communi, ſed pro ſuis commodis, in vitio eſt. non modò enim id virtutis non eſt, ſed potius immanitatis omnem humanitatem repellentis. Itaque probẽ deſinitur à Stoicis fortitudo, quum eam virtutem dicunt eſſe propugnantem pro æquitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam conſecutus eſt, inſidiis & malitia laudem eſt adeptus. nihil enim honeſtum eſſe poteſt, quod iuſtitia vacat. Præclarũ igitur illud Platonis, “ Non ſolũ, inquit, ſcientia, quæ eſt remota à iuſtitia, calliditas potius, quàm ſapientia eſt appellanda: verũ etiam animus paratus ad periculum, ſi ſua cupiditate, non vilitate communi impellitur, audaciẽ potius nomen habet, quàm fortitudinis. — Itaque viros fortis & magnanimos, coſdemque bonos & ſimplices, veritatis amicos, minimẽque fallacis eſſe volumus: quæ ſunt ex media laude iuſtitia. Sed illud odioſum eſt, quod in hac elatione & magnitudine animi facillimẽ pertinacia, & nimia cupiditas principatus innafeitur. vt enim apud Platonem eſt, omnẽ morem Lacedæmoniorum inflammatum eſſe cupiditate vincendi: ſic, vt quiſque animi magnitudine maximẽ excellit, ita maximẽ vult princeps omnium eſſe, vel potius ſolus eſſe. difficile autem eſt, quum præſtare omnibus concupieris, ſeruare æquitatem, quæ eſt iuſtitia maximẽ propria. Ex quo fit, vt neque diſceptione vinci ſe, neque villo publico ac legitimo iure pariantur: exiſtũtque in rep. plerumque largitores & factioſi, vt opes quammaximas conſequantur, & ſint vi potius ſuperiores, quàm iuſtitia pares. Sed quo difficilius, hoc præclarius. nullum enim eſt tempus, quod iuſtitia vacare debeat. Fortes igitur & magnanimi ſunt habendi, non qui faciunt, ſed qui propuſant iniuriã. Vera autem & ſapiens animi magnitudo honeſtum illud, quod maximẽ natura ſequitur, in factis poſitum, non in gloria iudicat, principẽque ſe eſſe mauult, quàm videri. Etenim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non eſt habendus. facillimẽ autem ad res iniuſtas impellitur, vt quiſque eſt altiffimo animo & gloriæ cupidò. qui locus eſt ſanẽ lubricus, quod vix inuenitur qui laboribus ſuſceptis, periculiſque aditis, non quaſi mercedem rerum geſtarum, deſideret gloriam.

OMNINO FORTIS ANIMUS & magnus duabus rebus maximẽ cernitur: quarũ vna in rerum externarum deſpicientia ponitur, quum perſuaſum ſit, nihil hominem, niſi quod

honestum decorumque sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nullique neque homini, neque perturbationi animi, neque fortunæ succumbere. altera est res, ut, quum ita sis affectus animo, ut suprà dixi, res geras magnas illas quidem, & maximè viles, sed vehementer arduas, plenâque laborum & periculorum cum vitæ, tum multarum rerum, quæ ad vitam pertinent, harum rerum duarum splendor omnis & amplitudo, addo etiam vtilitatem, in posteriore est: causa autem & ratio efficiens magnos viros, in prior. in eo enim est illud, quod excellentis animos, & humana contemnenteis facit. Id autem ipsum cernitur in duobus, si & solum id, quod honestum sit, bonum iudices, & ab omni animi perturbatione liber sis. nam & ea, quæ eximia plerisque, & præclara videtur, parua ducere, eaque ratione stabili, firmâque contemnere, fortis animi, magnique ducendum est: & ea, quæ videntur acerba, quæ multa & varia in hominum vita fortunâque versantur, ita ferre, ut nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis; hoc robusti animi est, magnâque constantiæ. Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec, qui inuictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate. Quamobrè & hæc vitanda sunt, & pecuniæ fugienda cupiditas. nihil enim est tam angusti animi, tamque parui, quam amare diuitias: nihil honestius, magnificentiûque, quam pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam, liberalitatemque conferre. Cauenda est etiam gloriæ cupiditas, ut suprà dixi. eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse cōtentio. Nec verò imperia expetenda, ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine, & voluptate animi, & iracundia, ut tranquillitas asit, & securitas, quæ afferat tum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se remouerunt, ad otiumque perfugerunt. In his & nobilissimi philosophi, longèque principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt: vixerintque nonnulli in agris delectari re sua familiari. his idem propositum fuit, quod regibus, ut nequa re egerent, ne cui parerent, libertate vterentur, cuius proprium est sic viuere ut velis. Quare, quum hoc commune sit potestatiæ cupidorum cum iis, quos dixi, otiosis: alteri se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeant: alteri, si cōtenti sint & suo, & paruo. in quo neutrorum omnino contemnenda est sententia est: sed & faciliior, & tutior, & minus aliis grauis aut molesta vita est otiosorum: fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque apriorum, qui se ad remp. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitan cōcedendum sit remp. nō capeffentibus, qui excellenti ingenio, doctrinæ sese dederunt: & iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti, à rep. recesserunt, quum eius administrandæ potestatem aliis laudemque concederent. Quibus autem talis nulla est causa, si despiciere se dicant ea, quæ plerique mirentur, imperia & magistratus, his non modo non laudi, verum etiam vitio dandum puto. Quorum iudicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu est non probare: sed videntur labores & molestias tum offensionum, tum repulsarum, quasi quandam ignominiam timere, & infamiam. Sunt enim qui in rebus contrariis parum sibi consent: voluptatem seuerissimè cōtemnant, in dolore sint molliores: gloriam negligant, frangantur infamia: atque ea quidem non satis constanter. Sed iis, qui habent à natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione adipiscendi magistratus sunt, & gerenda resp. est. nec enim aliter aut regi ciuitatis, aut declarari animi magnitudo potest. Capeffentibus autè remp. nihilominus quam philosophis, haud scio an magis etiam, & magnificentiâ, & despicientiâ adhibenda est rerum humanarum, & quam sæpe dico, animi tranquillitas atque securitas, siquidem nec anxii futuri sunt, & cum grauitate constantiâque victuri. Quæ eo faciliora sunt philosophis, quo minus multa patent in eorum vita, quæ fortuna feriat: & quo minus multis rebus egent: & quia siquid aduersi eueniat, tam grauius cadere non possunt. Quocirca

Quocirca non sine causa maiores motus animorum concitantur, maioræque efficienda
 remp. gerentibus, quàm quietis: quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & va-
 cuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caueat ne id modò consideret,
 quàm illa res honesta sit: sed etiam, ut habeat efficiendi facultatem: in quo ipso conside-
 5 randum est, ne aut temerè desperet propter ignauiam, aut nimis confidat propter cupiditatem. In omnibus autem negotiis, prius quàm aggrediare, adhibenda est præparatio dili-
 gens. SED QVVM PLERIQVE arbitrentur res bellicas maiores esse, quàm vrbanas,
 minuenda est hæc opinio. multi enim bella sæpe quæsiuerunt propter gloriæ cupiditatē:
 atque id in magnis animis, ingenisque plerunque contingit, eoque magis, si sunt ad rem
 10 militare apti, & cupidi bellorum gerendorum. Verè autem si volumus iudicare, multæ
 res exierunt vrbanæ maiores clariorésque, quàm bellicæ. Quauis enim Themistocles
 iure lauderur, & sit eius nomen, quàm Solonis, illustrius: citeturq; Salamis clari (simæ
 testis victoriæ, quæ anteponat ur consilio Solonis, ei, quo primum constituit Areopagias:
 non minus præclarum hoc, quàm illud iudicandum est. illud enim semel profuit, hoc
 15 semper proderit ciuitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorũ instituta seruan-
 tur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo Areopagũ adiuuerit: at ille verè à se di-
 xit adiutum Themistoclem. est enim bellũ gestum cõsilio senatus eius, qui à Solone erat
 constitutus. Licet eadem de Pausania, Lyfandróque dicere: quorum rebus gestis quam-
 quã imperium Lacedæmonii partum putatur, tamen ne minima quidem ex parte, cum
 20 Lycurgi legibus & disciplina cõferendi sunt: quinetiã ob has ipsas causas, & parentiores
 habuerunt exercitus & fortiores. Mihi quidem neque pueris nobis, M. Scaurus C. Mario,
 neque, quum versaremur in rep. Q. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur, parui enim
 sunt foris arma, nisi est consilium domi. Nec plus Africanus, singularis & vir & impera-
 25 tor, in exfrenda Numantia reip. profuit, quàm eodem tempore P. Nasica priuatus,
 quum Ti. Gracchum interemit. quanquam hæc quidem res non solũ ex domestica est
 ratione: attingit enim etiã bellicam, quoniam vi manũq; confecta est: sed tamen id ipsum
 gestum est consilio vrbanò sine exercitu. Illud autem optimum est, in quo me inuadi fo-
 30 lere ab inuidis & improbis audio: " Cedant arma togæ: cõcedat laurea linguæ. " Vt d. m. v. s. f. l. v. m. l. a. n. d. s.
 enim alios omittam, nobis remp. gubernantibus, nonnè togæ arma cessare: nec enim peri-
 culum in rep. fuit grauius vnquam, nec maius otium. ita consiliis, diligentiaque nostra
 celeriter de manibus audacissimorum ciuium delapsa arma ipsa ceciderũt. Quæ res igr-
 35 tur gesta est vnquam in bello tanta? qui triumphus conferendus: licet enim mihi, Marce
 fili, apud te gloriari, ad quem & hereditas huius gloriæ, & factorũ imitatio pertinet. Mi-
 hi quidem certè vir abundas bellicis laudibus Cn. Pompeius multis audientibus hoc tri-
 40 buit, ut diceret, frustra se triumphum tertium deportaturum fuisse, nisi meo in rep. be-
 neficio, vbi triumpharet, esset habiturus. Sunt ergo domestica fortitudo non in-
 feriores militariibus: in quibus plus etiam quàm in his, operæ studiũque ponendum est.
 omnino enim illud honestum, quod ex animo excelso, magnificoque querimus, animi
 45 efficitur, non corporis viribus. exercendum tamen corpus, & ita afficiendum est, ut obe-
 dire consilio, rationique possit in exsequendis negotiis, & in labore tolerando. Hone-
 stum autem id, quod exquirimus, totum est positum in animi cura & cogitatione. in
 quo non minore vtilitatem afferunt, qui rogati reip. præfunt, quàm qui bella gerunt.
 itaque eorum consilio sæpe aut non suscepta, aut confecta bella sunt: nonnunquam et-
 50 iam illata: ut M. Catonis bellum tertium Punicum: in quo etiam mortui valuit auctori-
 tas. Quare expetenda quidem magis est decernendi ratio, quàm decernendi: sed cauend-
 um, ne id bellandi magis fuga, quàm vtilitatis ratione faciamus. Bellum autem ita susci-
 piatur, ut nihil aliud, nisi pax quæ sita videatur. Fortis verò animi & constantis est nõ per-
 turbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deiici, ut dicitur, sed præfenti ani-
 mo vi, & consilio, nec à ratione discedere. quanquam hoc animi, illud etiam ingenij ma-
 55 gno est, præcipere cogitatione futura, & aliquanto antè constituere, quid accidere possit

in vtraque partem: & quid agendum sit, quum quid euenerit: nec committere, vt aliquando dicendum sit. **NON PVLTARAM.** hæc sunt opera magni animi & excelsi, & prudentia consilioque fidentis. Temere autem in acie versari, & manu cum hoste confingere, immane quiddam & belluarum simile est. Sed quum tempus est, necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors feruituri turpitudinique anteponenda. **DE EVERTENDIS AVTEM,** diripiendisque vrbibus valde illud considerandum est, nequid temere, nequid crudeliter. Idque viri magni est, rebus agitis punire fonteis, multitudinem commiseruare: in omni fortuna, recta atque honesta retinere. Vt enim sunt (quemadmodum supra dixi) qui vrbis rebus bellicis anteponunt: sic reperias multos, quibus periculosa & calida consilia quietis cogitationibus splendida & maiora videantur. Nunquam omnino periculi fuga committendum est, vt imbelles, timidique videamur: sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa: quo nihil potest esse stultius. Quapropter in adeundis periculis consuetudo imitanda medicorum est, qui leuiter ægrotanteis leniter curant: grauioribus autem morbis periculosas curationes & accipienteis adhibere coguntur. Quare in tranquillo tempestatem aduersam optare, dementis est: subuenire autem tempestatem quauis ratione, sapientis: eoque magis, si plus adipiscere re explicata boni, quam addubitata mali. **PERICVLOSÆ AVTEM** rerum actiones partim iis sunt, qui eas suscipiunt: partim reip. itemque alij de vita, alij de gloria & benevolentia ciuium in discrimen vocantur. Promtiores igitur debemus esse ad nostra pericula, quam ad communia dimicare: paratius de honore & gloria, quam de ceteris commodis. Inuenti autem multi sunt, qui non modò pecuniam, sed vitam etiam profundere pro patria parati essent: iidem gloriæ iacturam ne minimam quidem facere vellent, ne rep. quidem postulant: vt Callieratidas, qui, quum Lacedæmoniorum dux fuisset Peloponnesiaci bello, multaque fecisset egregie, venit ad extremum omnia, quum consilio non paruit eorum, qui classem ab Arginibus remouendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant. quibus ille respondit, Lacedæmonios, classe illa amissa, aliam parare posse: se fugere sine suo decore non posse. Atque hæc quidem Lacedæmonis plaga mediocris fuit: illa pestifera, qua, quum Cleombrotus inuidiam timens, temere cum Epaminonda conflixisset, Lacedæmoniorum opes corruerunt. Quanto Q. Maximus melius? de quo Ennius:

„ Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

„ Non ponebat enim rumores ante salutem.

„ Ergo magisque, magisque viri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus vrbanis. sunt enim qui quod sentiunt, et si optimum sit, tamen inuidiæ metu non audent dicere. **OMNINO QVI REIP.** præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant: vnum, vt vilitatem ciuium sic tueantur, vt, quicquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum: alterum, vt totum corpus reip. curet: ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserat. Vt enim tutela, sic procuratio reip. ad vilitatem eorum, qui commisi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. Qui autem parti ciuium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam: ex quo euenit, vt alij populares, alij studiosi optimi cuiusque videatur, pauci vniuersorum. Hinc apud Athenienses magnæ discordiæ, in nostra rep. non solum seditiones, sed pestifera etiam bella ciuilia. quæ grauis & fortis ciuis in rep. dignus principatu fugiet atque oderit, tradetque se totum reip. neque opes, aut potentiam confectabitur: totamque eam sic tuebitur, vt omnibus consulat. Nec verò criminibus falsis in odium, aut inuidiam quenquam vocabit: omninoque ita iustitiæ honestati que adhærescet, vt, dum ea conseruet, quemuis grauius offendant, mortemque oppetat potius, quam deserat illa, quæ dixi. **MISERRIMA** est omnino ambitio, honorumque contentio: de qua præclare apud eundem est Platonem, similiter facere eos, qui inter se contenderet, vter porius remp. administraret, vt si nautæ certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Idemque præcepit, vt eos aduersarios existimemus,

qui

qui arma contrà ferant : non eos, qui suo iudicio tueri temp. velint : qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum sine acerbitate dissenſio. **NEC VERÒ AVDIENDI**, qui graviter irascendum inimicis putabunt, idque magnanimi & fortis viri eſſe cenſebunt. nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia. In liberis verò populis, & iniuriis æquabilitate, exerceâda etiam eſt facilitas & altitudo animi quæ dicitur, ne, ſi irascamur aut intempereſciue accedentibus, aut impudenter rogâ-
tibus, in moroſitate inutilem & odioſam incidamus. & tamè ita probanda eſt manuſer-
vatio atque clementia, ut adhibeatur reip. cauſa ſeueritas: ſine qua adminiſtrari ciuitas non poteſt. Omnis autem & animaduerſio & caſtigatio contumelia vacare debet, neque ad
10 eius, qui punitur aliquem, aut verbis caſtigat, ſed ad reip. utilitatem referri. Cauendum eſt etiam, ne maior pœna, quàm culpa ſit, & ne iſdem de cauſis alij pleſtantur, alij ne appel-
lentur quidem. Prohibeâda autem maximè eſt ira in puniendo. nunquam enim iratus qui accedet ad pœnam, medioeritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimiũ & parum: quæ pla-
cet Peripatericis: & rectè placet, modò ne laudent iracundiam, & dicerent vilitèr à na-
15 tura datam. Illa verò omnibus in rebus repudianda eſt : optandũque, ut ij, qui præſunt reip. legum ſimiles ſint : quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur.

AT QVE ETIAM IN REBUS PROSPERIS, & ad voluntatem noſtram fluentibus, ſuper-
biam magnopere, ſaltidium, arrogantiamque fugiamus. nam ut aduerſas res, ſic ſecundas immoderatè ferre, leuitatis eſt: præclaràque eſt æquabilitas in omni vita, & idem ſemper
20 vultus, eadèque frons: ut de Socrate, itèmq; de Caio quoque Lelio accepimus. Philip-
pum quidem Macedonum regem, rebus geſtis & gloria ſuperatum à filio, facilitate & hu-
manitate video ſuperiorem fuiſſe. itaq; alter ſemper magnus, alter ſæpe turpiſſimus fuit:
ut rectè præcipere videantur qui monent, ut, quâto ſuperiores ſumus, tanto nos geramus
humiliſus. Panætius quidem Africanum auditorem, & familiarem ſuum ſolium ait
25 dicere: ut equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultanteis domi-
toribus tradere ſolent, ut his faciliſoribus poſſint uti: ſic homines ſecundis rebus effrena-
tos, ſibi que præſidentis, tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportere, ut per-
ſpiceret rerum humanarum imbecillitatem, varietatèmq; fortunæ. Atque etiam in ſecun-
diſſimis rebus maximè eſt vrendum conſilio amicorum: hiſque etiam quàm antè,
30 tribuenda eſt auctoritas: iſdemque temporibus cauendum eſt, ne aſſentatoribus pateſci-
amus aureis, nec adulari non ſinamus: in quo falli facile eſt. talcis enim nos eſſe puta-
mus, ut iure laudemur. ex quo naſcuntur innumerabilia peccata, quum homines inflati
opinioniſus, turpiter irridentur, & in maximis verſantur erroribus. Sed hæc quidem ha-
ctenus. **ILLVD AVTEM SIC EST IUDICANDUM**, maximas geri res, & maximi animi,
35 ab iis, qui reſp. regant, quòd earum adminiſtratio latiſſimè pateat, ad plurimòque per-
tineat: eſſe autem magni animi & fuiſſe multos, etiam in vita otioſa, qui aut inueſtigarent,
aut conarentur magna quædam, ſeſeque ſuarum rerum finibus continerent : aut interie-
cti inter philoſophos, & eos, qui temp. adminiſtrarent, delectarentur re ſua familiari, nò
eam quidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab eius uſu ſuos, potiùſque &
40 amicis impertientes, & reip. ſiquando uſus eſſet. quæ primũ bene parta ſit, nullo neque
turpi quaſtu, neque odioſo: tum quam plurimis, modò dignis, ſe vtilem præbeat: deinde
augeatur ratione, diligentia, parſimonia: nec libidini potius, luxuriæque, quàm liberali-
tati & beneficentiæ pateat. Hæc præſcripta ſeruantem licet magnificè, graviter, animo-
ſeque vivere, atque etiam ſimpliciter, fideliter, vitæque hominum amicè. **SEQUITVR**
45 **VT DE VNA RELIQUA parte honeſtatis dicèdum ſit**, in qua verecundia, & quali qui-
dam ornatus vitæ, temperantia & modeltia. omniſque ſedatio perturbationum animi &
rerum modus cernitur. hoc loco continetur id, quod dici Latine decòrum poteſt: Græ-
cè enim *νῆμις* dicitur. huius vis eſt ea, ut ab honeſto non queat ſeparari. nam & quod de-
cet, honeſtum eſt: & quod honeſtum eſt, decet. Qualis autem differentia ſit honeſti & de-
50 còri, faciliſus intelligi quàm explanari poteſt. quicquid enim eſt, quod decet, id tum ap-

pâret, quum antegressa est honestas, itaque non solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiam in tribus superioribus, quid deceat, appâret. nam & ratione uti atque oratione prudenter: & agere, quod agas, consideratè, omnique in re quid sit veri, videre & tueri decet: contrâque falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quàm delirare, & mente captum esse, & iusta omnia, decora sunt: iniusta omnia contrâ, ut turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis, quod enim viriliter, animoque magno fit, id dignum viro, & decorum videtur: quod cõtrâ, id, ut turpe, sic indecorum. Quare pertinet quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorum: & ita pertinet, ut nõ recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu. est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat: quod cogitatione magis à virtute potest, quàm re separari. & ut venustas & pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum illud quidem est cum virtute confusum, sed mente & cogitatione distinguitur. EST AUTEM EIVS DESCRIPTIO duplex. nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atque illud superius sic ferè definiri solet, Decorum id esse, quod consentaneum sit hominis excellentiæ, in eo, in quo natura eius à reliquis animantibus differat. Quæ autem pars subiecta generi est, eam sic definiunt, ut id decorum velint esse, quod ita naturæ consentaneum sit, ut in eo moderatio & temperata appareat cum specie quadam liberali. Hæc ita intelligi possumus existimare ex eo decoro quod poetæ sequuntur, de quo alio loco plura dici solent. Sed tum servare illud poetæ dicimus, quod deceat, quum id, quod quaque persona dignum est, & sit & dicitur: ut si Æacus, aut Minos diceret, ODERINT, dum metuant: aut, NATIS sepulcrum ipse est parens: indecorum videretur, quod eos fuisse iustos accepimus. at Atreo dicente, plausus excitatur. est enim digna persona oratio. Sed poetæ, quid quenque deceat, ex persona iudicabunt: nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, præstantiæque animantium reliquarum. Quocirca poetæ in magna varietate personarum, etiam in vitiosis quid conveniat & quid deceat, videbunt. nobis autem quum à natura, constantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ sint: quumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos aduersus homines geramus, efficitur, ut & illud, quod ad omnem honestatem pertinet decorum, quàm latè fusum sit, appareat, & hoc, quod spectatur in vno quoque genere virtutis. Ut enim pulchritudo corporis, apta compositione membrorum mouet oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in vita, mouet approbationem eorum, quibus cum viuunt, ordine & cõstantia, & moderatione dictorum omnium atque factorum. Adhibenda est igitur quædam reuerentia & oprimi cuiusque, & reliquorum. nam negligere quid de se quisque sentiat, nõ solum arrogans est, sed etiam omnino dissolutus. Est autem quod differat in hominum ratione habenda, inter iustitiã & verecundiam. Iustitiæ partes sunt, non violare homines: verecundiæ, non offendere: in quo maximè vis perspicitur decori. His igitur expofitis, quale sit id quod decere dicimus, intelleximus puto. OFFICIUM. AUTEM, QUOD AB EO ducitur, hanc primùm habet viam, quæ deducit ad conuenientiam, conseruationemque naturæ: quam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus: sequemurque & id quod acutum & perspicax natura est, & id quod ad hominum cõsociationem accommodatum, & id quod vehemens atque forte. Sed maxima vis decori in hac inest parte, de qua disputamus. neque enim solum corporis qui ad naturam apti sunt, sed multo etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam accommodati sunt. Duplex est enim vis animorum atque naturæ. vna pars in appetitu posita est, quæ est Græcè, quæ hominem huc & illic rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendum, fugiendumque sit. ita fit, ut ratio præsit: appetitus obtemperet. Omnis autem actio vacare debet temeritate & negligentia: nec verò agi quicquam, cuius non possis causam probabilem reddere. hæc est ferè descriptio officij. Efficiendum autem est, ut appetitus

appetitus rationi obcediant, eamque neque præcurrat, neque propter pigritiam aut ignauiam deserant: sintque tranquillī, atque omnī animi perturbatione carcant. ex quo elucebit omnis constantia, omnisque moderatio. nam qui appetitus longius euagantur, & tantum exultantes siue cupiendo, siue fugiendo, non satis à ratione retinentur, hi sine dubio finem & modum transeunt. relinquunt enim & abiiciunt obcedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ: à quibus non modò animi perturbantur, sed etiam corpora. Licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt, aut volupate nimia gestiant: quorum omnium vultus, voces, motus, statūque mutantur. ex quibus illud intelligitur (vt ad officij formam reuertamur) appetitus omneis contrahendos, sedandōsque, excitandāque esse animaduersionem & diligentiam, vt nequid temerè ac fortuito, inconsideratè negligentēque agamus. neque enim ita generati à natura sumus, vt ad ludum & iocum facti esse videamur, sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora atque maiora. Ludo autem & ioco vti illo quidem licet, sed sicut somno & quietibus ceteris, tum quā grauibz seriisqz rebus satifecerimus: ipsūque genus iocandi non profusum, nec inmodestum, sed ingenuum & factum esse debet. Vt enim pueris non omnem licentiā ludendi damus, sed eam, quæ ab honestis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat. **DVPLEX OMNINO EST IOCANDI GENUS:** vnum illiberale, petulans, flagitiosum, obscænum: alterum elegans, vrbānum, ingeniosum, factum. quo genere non modò Plautus noster, & Atticorum antiqua comœdia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri reperiuntur: multaque multorū faceret dicta, vt ea, quæ à sene Catone collecta sunt, que vocantur *Seneca'se* Facilis igitur est distinctio ingenui & illiberalis ioci. alter est, si tempore fit, vt si remisso animo, homine dignus: alter ne libero quidem, si rerum turpitudini adhibetur verborum obscenitas. **LV DENDI ETIAM EST QVIDAM** modus retinendus, vt ne nimis ludum profundamus, elatīque volupate in aliquam turpitudinem delabamur. **SED PERTINET AD OMNEM** officij quæstionem, semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquisque bestiis antecellat. illæ nihil sentiunt nisi volupatem, ad eamque feruntur omni impetu: hominis autem mens discendo alitur, & cogitando, semper aliquid aut anquiri, aut agi: vendiqz & audiēdi delectatione ducitur. Quinciam, si quis est paullo ad volupates propensior, modò ne sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) sed si quis est paullo erectior, quamuis volupate capiatur, occulat & dissimulat appetitum voluptatis propter verecundiam. ex quo intelligitur, corporis volupatem non satis esse dignam hominis præstantia, eamque contemni & reiici oportere. **SVN SIT** quispiā, qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendum esse eius fruendæ modum. Itaque victus cultūque corporis ad valetudinem referatur & ad vires, non ad volupatem. atque etiam, si considerare volumus quæ sit in natura excellentia & dignitas, intelligemus quā sit turpe diffuere luxuria, & delicatè ac moliter viuere: quāque honestū, parè, continenter, seuerè, sobriè. **INTELLIGENDVM ETIAM EST,** duabus quasi nos à natura indutos esse personis, quarum vna est communis, ex eo quod omnes participes sumus rationis, præstantiæque eius, qua antecellimus bestiis, à qua omne honestum decorūque trahitur, & ex qua ratio inueniēdi officij exquiritur: altera autem, quæ propriè singulis est tributa. vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt (alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere: itēque in formis, aliis dignitatem inesse, aliis venustatem) sic in animis existunt etiam maiores varietates. Erat in L. Crasso & L. Philippo multus lepos, maior etiam magnisque de industria in C. Cæsare L. filio. At iisdem temporibus in M. Scauro, & in M. Druso adolescente singularis seueritas, in C. Lælio multa hilaritas, in eius familiari Scipione ambitio maior, vita tristior. De Græcis autem dulcem & factum, festiūqz sermonis, atque in omni ratione dissimulatōrē (quem *εἰρωνία* Græci nominant) Socraticem acce-

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

præcipere

pimus: contrā Pythagoram & Periclem summam auctoritatem consecutos sine vlla hilaritate. Callidum Annibalem ex Pœnorum, ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus, facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, præcipere hostiū consilia. In quo genere Græci Themistoclem Atheniensem, & Pherum Iasonem ceteris anteponunt, in primisque versutum & callidum factum Solonis: qui, quo & tutior vita eius esset, & plus aliquanto reip. prodesset, furere se simulavit. Sunt his alij multum dispares, simplices & aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putāt, veritatis cultores, fraudis inimici: item alij, qui quidvis perpetantur, cuius deseruiant, dum, quod velint, consequantur, vt Sullam & M. Crassum videbamus. Quo in genere versutissimum & patientissimum Lacedæmonium Lyfandrum accepimus, cōtrāque Callicratidam, qui præfectus clāsi proximus post Lyfandrum fuit. itēque in sermonibus, alium aliquem quanvis præpotens sit, efficere vt vnus de multis esse videatur. quod in Carulo & in patre, & in filio, itēque in Q. Mucio Mancia vidimus. Audiui ex maioribus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nasica: cōtrāque patrem eius, illum, qui Ti. Gracchi conatus perditos vindicauit, nullam comitatem habuisse sermonis: ne Xenocratem quidem seuerissimum philosophorum: ob eāque rem ipsam magnum clarūque fuisse. Innumerabiles aliæ dissimilitudines sunt naturæ morūque, minimè tamen vituperātorum. Admodum autē tenenda sunt sua cuique nō vitiosa, sed tamen propria, quo facilius decōrum illud, quod quærimus, retineatur. Sic enim est faciendum, vt contra vniuersam naturam nihil contendamus: ea tamen conseruata, propriam naturam sequamur: vt, etiam si sint alia grauiora atque meliora, tamen nos studia nostra, naturæ regula metiamur. neque enim attinet repugnare naturæ, nec quicquam sequi, quod assequi nequeas. Ex quo magis emergit, quale sit decōrum illud: quia nihil decet inuita Minerua (vt aiunt): id est, aduersante & repugnante natura. Omnino si quicquam est decōrū, nihil est profectō magis, quàm æqualitas cum vniuersæ vitæ, tum singularum actionū: quam conseruare non possis, si aliorum naturā imiteris, omittas tuam. Vt enim sermone eo debemus vtī, qui notus est nobis, ne, vt quidam Græca verba inculcantes, iure optimo irrideamur: sic in actione, omnēque vitam, nullam discrepantiam conferre debemus. Atque hæc differentia naturarum tantam habet vim, vt nonnunquam mortem sibi ipse conciscere alius debeat, alius in eadem causa non debeat. nō enim alia in causa M. Catō fuit, alia ceteri, qui se in Africa Cæsari tradiderunt. Atquē ceteris forsitan vitio datum esset, si se interemissent, propterea quoddā lenior eorum vita, & mores fuerant faciliores: Catoni quum incredibilem tribuisset natura grauitatem, eāque ipse perpetua constantia roborauisset, semperque in proposito, susceptoque consilio permanisset, moriendum potius, quàm tyranni vultus aspiciendum fuit. Quam multa passus est Vlysses in illo errore diuturno, quum & mulieribus (si Circe & Calypso mulieres appellandæ sunt) inferuisset, & in omni sermone omnibus affabilem esse se vellet: domi verō & contumelias seruorum, ancillarūque pertulit, vt ad id, quod cupiebat, aliquādo perueniret. At Ajax, quo animo traditur, milles optetere mortem, quàm illa perpeti, maluisset, quæ contemplanteis expendere oportebit, quid quisque habeat sui: eāque moderari, nec velle experiri quum se aliena deceant. id enim quenque decet, quod est cuiusque maximè suum. Suum igitur quisque noscat ingenium, acrēque se & vitiorum & bonorum suorum iudicem præbeat: ne scenici plus quàm nos, videantur habere prudentiæ, illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt, qui enim voce freti sunt, Epigonos, Medæamque: qui gestu, Menalippam, Clytemnellam. semper Rupilius, quem ego memini, Antiopam: non sæpe Æsopus Aiace. ergo histrio hoc videbit in scena, quod non videbit sapiens in vita? Ad quas igitur res apertissimi erimus, in his potissimum elaborabimus. sin aliquando necessitas nos ad ea detulerit, quæ nostri ingenij non erunt: omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, vt ea, si non decore, at quam minimū indecore facere possimus: nec tam est enitendum, vt bona, quæ nobis data non sint, sequamur, quàm vt vitia fugiamus.

AC DVABVS IIS PERSONIS, quas suprà dixi, tertia adiūgitur, quam casus aliquis, vel tempus imponit: quarta etiam, quam nobismetipsis iudicio nostro accommodamus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes, eaque, quæ sunt his contraria, in casu sita, temporibus gubernantur ipsi autem quam personam gerere velimus, à nostra voluntate proficiunt. Itaque se alij ad philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicant: ipsarumque virtutum in alia alius mauult excellere. Quorum verò patres aut maiores aliqua gloria præstiterunt, student plerumque eodem in genere laudis excellere: vt Q. Mucius P. filius in iure ciuili, Paulli F. Africanus in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliquam suam: vt hic idem Africanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam: quod idem fecit Timotheus Cononis filius: qui quum belli laude non inferior fuisset, quàm pater, ad eam laudem, doctrinæ & ingenij gloriam adiecit. Fit autem interdum, vt nonnulli omiſſa imitatione maiorum, suum quoddam institutum cōsequantur: maximèque in eo plerumque elaborant ij, qui magna sibi proponunt, obscuris orti parentibus. Hæc igitur omnia, quum quærimus quid deceat, complecti animo & cogitatione debemus. IN PRIMIS AVTEM constituendum est, quos nos & quales esse velimus, & in quo genere vitæ, quæ deliberatio est omnium difficillima. Incurte enim adolescentia, quum est maxima imbecillitas consilij, tunc id sibi quisque genus ætatis degendæ constituit, quod maximè adamauit. itaque antè implicatur aliquo certo genere, cursuque viuendi, quàm potuit, quod optimum esset, iudicare.

10 Nam quòd Herculeum Prodicus dicit (vt est apud Xenophontē) tum quum primū pubesceret (quod tempus à natura ad deligendum, quam quisque viam viuendi sit ingreſſurus, datum est) exiſſe in solitudinem: atque ibi sedentem, diu secum, multumque dubitasse, quum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingredi melius esset: hoc Herculi Iouis fatu edito potuit fortasse contingere: nobis non item, qui imitamur

25 quos cuique viuimus est, atque ad eorum studia, institutaq; impellimur, plerumque autem parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moremque deducimur. alij multitudinis iudicio feruntur: quæque maiori parti pulcherrima videntur, ea maximè exoptant. nonnulli tamen siue felicitate quadam, siue bonitate naturæ, siue parentum disciplina, rectam vitæ secuti sunt viam. Illud autem maximè rarum genus est eorum, qui aut

30 excellentie ingenij magnitudine, aut præclara eruditione atque doctrina, aut vtraque ornati, spatiū etiā deliberandi habuerūt, quæ potissimū vim cursum sequi vellenti in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne reuocandum. nam cum in omnibus, quæ aguntur, ex eo, quo quisque modo natus est (vt suprà dictum est) quid deceat, exquirimus: tum in tota vita constituenda, multo est huius rei cura maior adhibenda, vt constare in vitæ perpetuitate possimus nobismetipsi, nec in vlllo officio claudicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet, fortuna proximam, vtriusque omnino habēda ratio est in deligēdo genere vitæ, sed naturæ magis. multo enim & firmitior est & constantior: vt fortuna nonnunquam, tanquā ipsa mortalis cum immortali natura pugnare videatur. qui igitur ad naturæ suæ non vitioſæ genus, consilium vitæ

40 omne contulerit, is constantiam teneat. id enim maximè decet: nisi forte se intellexerit errasse in deligendo genere vitæ. quod si acciderit (potest autem accidere) faciēda morum, institutorumque mutatio est. Eam igitur mutationem, si tempora adiuuabunt, facilius commodiūque faciemus: sin minus, sensim erit, pedetentimque faciēda. vt amicitias, quæ minus delectent, & minus probentur, magis decere consēnt sapiētes sensim dissuere, quàm

45 repentē præcidere. Commutato autem genere vitæ, omni ratione curandum est, vt id bono consilio fecisse videamur. SED QUONIAM PAVLO ANTÈ dictum est, imitandos esse maiores, primū illud exceptum sit, ne vitia sint imitanda: deinde, si natura non feret, vt quædam imitari possint: vt superioris filius Africanus, qui hunc Paullo narū adoptauit, non tam potuit propter infirmitatem valetudinis patris similis esse, quàm ille fuerat sui: Si igitur non poterit siue causas defenditare, siue populum contionibus tenere, siue bella gerere: illa tamen præstare debet, quæ erūt in ipsius potestate; iustitiam, si dem,

liberalitatem, modestiam, temperantiam, quo minus ab eo id, quod desit, requiratur. Optima autem hereditas à patribus traditur liber, is omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerumque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium iudicandum est. Et quoniam officia non eadem disparibus ætatibus tribuuntur, aliæque sunt iuuenum, alia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicendum est. EST Igitur ADOLESCENTIS, maiores natu vereri, exque his deligere optimos & probatissimos, quorum cōsilio atque auctoritate nitatur, ineuntis enim ætatis inscientia, senum constituenda & regenda prudentia est. Maxime autem hæc ætas à libidinibus arcenda est, exercendæque in labore, patientiæque & animi & corporis, ut eorum & in bellicis, & in civilibus officiis vigeat industria, atque etiam quum relaxare animos, & dare se iucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ: quod erit facilius, si in eiusmodi rebus maiores natu velint interesse. SENIBUS AUTEM labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur: danda verò opera ut & amicos, & iuuentutem, & maxime remp. consilio & prudentia quamplurimum adiuuent. Nihil autem magis cauendum est senectuti, quàm ne languori se desidiamque dedat. Luxuria verò cum omni ætati turpis, tum senectuti foedissima est, sin autem etiam libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus dedecus concipit, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. CA NE ILLUD QUIDEM ALIENVM EST, de magistratuum, de priuatorum, de ciuium, de peregrinorum officiis dicere. Est igitur proprium munus magistratus intelligere, se gerere personam ciuitatis, deberæque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, ea fidei suæ commissam meminisse. Priuatum autem oportet æquo & pari cum ciuibz iure viuere, neque summissum & abiectum, neque se effertentem in rep. ea velle, quæ tranquilla & honesta sint. talem enim solemus & sentire bonum ciuem, & dicere. PEREGRINI AUTEM & incolæ officium est, nihil præter suum negotium agere, nihil de alio anquirere, minimeque in aliena esse repub. curiosum. Ita ferè officia reperientur, quæ quæretur quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, ætatibus, nihil est autè, quod tam deceat, quàm in omni re gerenda, consilioque capiendi seruare cōstantiam. SED QUONIAM DECORVM ILLUD in omnibus factis, dictis, in corporis denique, motu & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem apto: difficilis ad eloquendum, sed satisfaciens poterit intelligi: in his autè tribus continetur cura etiam illa, ut probemur ab iis cum quibus, & apud quos viuamus: his quoque de rebus pauca dicantur. PRINCIPIO, CORPORIS NOSTRI magnam natura ipsa videtur habuisse rationem: quæ formam nostram, relinquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu: quæ autem partes corporis ad naturæ necessitatem datæ, aspectum essent deformem habituræ ac turpem, eas contexit atque abdidit. hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia, quæ enim natura occultauit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remouent ex oculis, ipsique necessitati dant operam, ut quàm occultissimè pareant: quarumque partium corporis vsus sunt necessarii, eas neque parteis, neque earum vsus suis nominibus appellant: quodque facere turpe non est, modò occultè, id dicere obscænum est. Itaque nec actio aperta rerum illarum, petulantia vacat, nec orationis obscænitias. Nec verò audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici pæne Cynici, qui reprehendunt & irident, quod ea, quæ turpia re non sint, verbis flagitiosa dicamus: illa autem, quæ turpia sint, nominibus appellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe est, sed dicitur non obscænè: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscænum: pluræque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputantur. Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quod abhorret ab oculorum, auriumque approbatione refugiamus. status, incessus, sessio, accubitio, vultus, oculi, manuum motus teneant illud decorum. Quibus in rebus duo sunt maxime fugienda, nequid effæminatnm, aut molle, & nequid durum aut rusticum sit. Nec verò histronibus, oratoribusque concedendum est, ut iis hæc apta

apta sint, nobis dissoluta. Scenicorum quidem mostantam habet vetere disciplina verecundiam, ut in scenam sine subligaculo prodeat nemo. verentur enim ne, si quo casu eue-
nerit, ut corporis partes quædam aperiantur, aspiciantur nõ decorè. nostro quidem mo-
re cum prætibus puberes filii, cum soceris generi non lauantur. Retinenda est igitur hu-
ius generis verecundia, præsertim natura ipsa magistra & duce. **QVVM AVTEM PVLI-**
CHRITVDINIS duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas: venu-
statem, muliebrem ducere debemus: dignitatè, virilem. Ergo & à forma remoueatut om-
nis viro nõ dignus ornatus, & huic simile vitium in gestu, motuque caueatur. nam & pal-
æstrici motus sunt sæpe odiosiores, & histionum nonnulli gestus ineptiis non vacant:
10 & in vitroque genere quæ sunt recta & simplicia, laudantur. Formæ autem dignitas colo-
ris bonitate tuenda est, color exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea nuditia
non odiosa, neque nimis exquisita: tantum quæ fugiat agrestem & inhumanam negli-
gentiam. Eadem ratio est habenda vestitus: in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas opti-
ma est. Cauendù est autem, ne aut tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pom-
15 parum ferulis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates:
quæ quum sunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus ma-
gna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne
animi motus à natura recedant: quod assequemur, si cauebimus, ne in perturbationes, at-
que exanimationes incidamus, & si attentos animos ad decòri conservationem tenebi-
20 mus. Motus autem animorum duplices sunt: alteri cogitationis, alteri appetitus. cogita-
tio in vero exquirendo maximè versatur: appetitus impellit ad agendum. curandum est
igitur ut cogitatione ad res quam optimas utamur, appetitum rationi obædientem præ-
beamus. **ET QVONIAM MAGNA VIS** orationis est, eaque duplex: altera contentio-
nis, altera sermonis: contentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, contionum, sena-
25 tus: sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur: sequatur
etiam conuiuium. contentionis præcepta rhetorum sunt, nulla sermonis: quanquam haud
scio an possint hæc quoque esse. sed discètiùm studiis inueniuntur magistri. huic autem
qui studeant, sunt nulli. rhetorum turba referta omnia, quæquam quæ verborum, senten-
tiarumque præcepta sunt, eadem ad sermonem pertinebunt. Sed quum orationis indicem
30 vocem habeamus, in voce autem duo sequamur, ut clara sit, ut suavis: utrunque omnino
à natura petendum est. verum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio pressè loquen-
tium & leniter. Nihil fuit in Catulis, ut eos exquisito iudicio putares vti litterarum. quan-
quam erant litterati: sed & alij, hi autem optimè vti lingua Latina putabantur. sonus erat
dulcis: litteræ neque expressæ, neque oppressæ: ne aut obscurum esset, aut putidum. sine
35 contentione vox, nec languens, nec canora. vberior oratio L. Crassi, nec minus facea: sed
bene loquendi de Catulis opinio non minor. sale verò & facetiis Cæsar: Catuli patris fra-
ter vicit omnis, ut in ipso illo forensi genere dicendi, cõtentiones aliorum sermone vin-
ceret. In omnibus igitur his elaborandum est, si in omni re, quid deceat, exquirimus. Sit
igitur hic sermo, in quo Socratici maximè excellunt, lenis minimèque pertinax: insit in
40 eo lepos. nec verò tanquam in possessionem suam venerit, excludat alios: sed cum reli-
quis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudinem non iniquam putet. ac videat in
primis, quibus de rebus loquatur: si seriis, severitatem adhibeat: si iocosis, leporem. in pri-
mis prouideat ne sermo vitium aliquod indicet inesse in moribus. quod maximè tum
solet euenire, quum studiose de absentibus detrahendi causa aut per ridiculum, aut se-
uere, maledicè, contumeliosèque dicitur. Habentur autem plerunque sermones aut de
domesticis negotiis, aut de rep. aut de artium studiis atque doctrina. Danda igitur opera
est, ut, si aberrare ad alia cœperit, ad hæc reuocetur oratio. Sed utrunque aderunt: (neque
enim eisdem rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur) animaduertendum est
45 quatenus sermo delectationem habeat, & ut incipiendi ratio fuerit, ita sit desinendi mo-
dus. Sed quoniam in omni vita rectissimè præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id est

motus animi nimios, rationi non obtemperantis: sic eiusmodi motibus sermo debet vacare: ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignavia, aut quid tale appareat. maximèque curandum est, ut eos, quibuscum sermonem conferimus, & vereri & diligere videamur. Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt necessariè: in quibus utendum est fortasse, & vocis contentione maiore, & verborum gravitate acriore. Id agendum etiam, ut ea facere videamur irati: sed ut ad vrendum & secundum medicis, sic nos ad hoc genus castigandi raro, inuitque veniamus, nec unquam nisi necessariò, si nulla reperietur alia medicina. sed tamen ira procul absit, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. Magnam autem partem clementi castigatione licet vii, gravitate tamen adiuncta, ut severitas adhibeatur, & contumelia repellatur. atque etiam illud ipsum, quod acerbitatis habet obiurgatio, significandum est ipsius causa, qui obiurgetur, susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, nec iis, qui adsunt, probari. Deforme etiam est de seipso predicare, falsa præsertim, & cum irrisione audientium imitari militem gloriosum. **ET QUONIAM OMNIA PERSEQVIMUR** (volumus quidem certe) dicendum est etiam, qualem hominis honorati & principis domum placeat esse. cuius finis est usus, ad quem accommodanda est ædificandi descriptio: & tamen adhibenda commoditatis, dignitatisque diligentia. Cn. Octavio, qui primus ex illa familia consul factus est, honori fuisse accepimus, quod præclaram ædificasset in palatio, & plenam dignitatis domum: quæ quum vulgò viseretur, suffragata domino, novo homini, ad consulatum putabatur. hanc Scæurus demolitus, accessione adiunxit ædibus. Itaque ille in suam domum consulatum primus attulit: hic summi & clarissimi viri filius in domum multiplicatam, non repulsam solum, sed ignominiam etiam, & calamitatem. ornanda est enim dignitas domo, non ex domo tota quærenda: nec domo dominus, sed domo mino domus honestanda est. & ut in ceteris habenda ratio, non sui solum, sed etiam aliorum: sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, & admitenda hominum cuiusque generis multitudo, adhibenda cura est laxitatis. aliter ampla domus decori sæpe domino sit, si est in ea solitudo: & maximè, si aliquando alio domino solita est frequentari. odiosum est enim quum à prætereuntibus dicitur: “O domus antiqua, quam dispari dominare domino. — quod quidè his temporibus in multis licet dicere. Cauendum est etiam, præsertim si ipse ædifices, ne extra modum sumtu, & magnificentia prodideas. quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiose enim plerique, præsertim in hanc partem, facta principum imitantur: ut L. Luculli summi viri virtutem quis? at quam multi villarum magnificentiam imitati: quarum quidem certè adhibendus est modus, ad mediocritatèque reuocandus: eadèque mediocritas ad communem usum, cultumque vitæ referenda est. Sed hæc hætenus. **IN OMNI AVTEM ACTIONE** suscipienda, tria sunt tenenda: primum, ut appetitus rationi pareat: quo nihil est ad officia conservanda accommodatius: deinde ut animaduertatur quanta illa res sit, quam efficere velimus: ut néve maior, néve minor cura, & opera suscipiatur, quam causa postulet. tertium est, ut caueamus, ne ea, quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem, immoderata sint. Modus autem est optimus, decus ipsum tenere: de quo antè diximus, nec progredi longius. horum autem trium præstantissimum est, appetitum obtemperare rationi. **DE INCEPS DE ORDINE** rerum, & opportunitate temporum dicendum est. hac autem scientia continetur ea, quam Græci *ἐπιστήμη* nominant, non hanc, quam interpretamur modestiam: quo in verbo modus inest. sed illa est *ἐπιστήμη*, in qua intelligitur ordinis conservatio. Itaque, ut eandem nos modestiam appellemus, sic definitur à Stoicis, ut modestia sit scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur, loco suo collocandarum. ita videtur eadem vis ordinis, & collocacionis fore. Nam & ordinem sic definiunt, compositionem rerum aptis, & accommodatis locis. Locum autem actionis, oportu-

Sicut et in veteri libro.
 Falsum tamen affirmari
 non solum vetustissimis
 invenisse scriptum: O domus
 antiqua, q. d. d. d. cam
 betteriam hanc etiam ad
 hunc ita confirmabat, ut
 non aliter se eadem esse
 contendat. præclaram autem
 id carmen fuisse ex
 Antio quodam, & Clelio
 le, live alio, cuius veritas
 ferus, illis nota fuit:
 in v. v. ali. t. littera
 t. mutata, & alia
 id rectum maluit.

portunitatem dicunt esse temporis. Tempus autem actionis opportunum, Græcè *συνεχία*, Latine appellatur occasio. sic fit, ut modestia hæc, quam interpretamur ita, ut dixi, scientia sit opportunitatis idonorum ad agendum temporum. Sed potest eadem esse prudentiæ definitio, de qua principio diximus, hoc autem loco de moderatione & temperantia, & aliis similibus virtutibus quaerimus. Itaque, quæ erant prudentiæ propria, suo loco dicta sunt: quæ autem harum virtutū, de quibus iamdiu loquimur, pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuscum vivimus, nunc dicenda sunt. *Fin ex me habum quod placeat.* TALIS EST IGITUR ORDO actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione constanti, sic in vita omnia sint apta, & inter se convenientia. turpe est enim, valdeque vitiosum, in re severa, convivio dignum, aut delicatum aliquem inferre sermonem. Bene Pericles, quem haberet collegam in prætura Sophoclem poetam, hique de communi officio convenissent, & casu formosus puer præteriret, dixissetque Sophocles, O puerum pulchrum Pericle. At enim, inquit Pericles, prætorem Sophocle decet, non solum manus, sed etiam oculos abstinentis habere. Atqui hoc idem Sophocles, si in athletarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. tanta vis est, & loci, & temporis. Ut si quis quum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse medietur, aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur: at hoc idem, si in convivio faciat, in humanis videatur in scientia temporis. Sed ea, quæ multum ab humanitate discrepant, ut si quis in foro cantet, aut si qua est alia magna perversitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem, & præcepta desiderant. quæ autem parva videntur esse delicta, neque à multis intelligi possunt, ab iis est diligentius declinandum. ut in fidibus, aut tibiis, quamvis paulum discrepent, tamen id à sciente animaduerti solet: sic videndum est in vita ne forte quid discrepet: vel multo etiam magis, quo maior & melior actionum, quam sonorum concentus est. Itaque, ut in fidibus, musicorum aures, vel minima sentiunt: sic nos, si acres ac diligentes volumus esse animaduersores vitiorum, magna intelligenus sæpe ex parvis, ex oculorum obtutu, ex superciliorū aut remissione, aut contractione, ex æstetitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, ex summifione, ex ceteris similibus facile iudicabimus, quid apte eorum fiat, quid ab officio naturæque discrepet. quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit ex aliis iudicare, ut si quid dedecet in illis, vitemus ipsi. fit enim nescio quo modo, ut magis in aliis cernamus, quam in nobismet ipsis, si quid delinquitur. Itaque facillime corrigentur in discendo, quorum vitia imitantur emendandi causa magistri. Nec verò alienum est ad ea eligenda, quæ dubitationem afferant, adhibere doctos homines, vel etiam vsu peritos, & quid his de quoque genere officij placeat, exquirere. maior enim pars eò ferè deferri solet, quò à natura ipsa deducitur. in quibus videndum est, non modò, quid quisque loquatur, sed etiam quid quisque sentiat: atque etiam qua de causa quisque sentiat. Ut enim pictores, & ij, qui signa fabricantur, & verò etiam poetæ suum quisque opus à vulgo considerari vult, ut si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur: hique & secum, & cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda, & non facienda: & mutanda & corrigenda sunt. Quæ verò more aguntur, & institutis civilibus, de iis nihil est præciendum. illa enim ipsa præcepta sunt: nec quenquam hoc errore duci oportet, ut si quid Socrates, aut Aristippus contra morem, consuetudinemque civilem fecerint, locutivæ sint, idem sibi arbitretur licere. magnis illi, & divinis bonis hanc licentiam assequabantur. Cynicorum verò ratio tota est eiiciens. est enim inimica verecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum. Eos autem, quorum vita perfecta in rebus honestis, atque magnis est, benè de rep. sentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut imperio affectos observare, & colere debemus: tribuere etiam multum senectutis: cedere iis, qui magistratum habebunt: habere dilectum civis, & peregrini: in ipsoque peregrino, privatimne, an publicè venerit. Ad summam (ne agam de singulis) communè totius generis hominum conciliationem & consociationem

colere, tueri, seruare debemus. Iam de artificiis & quæstibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, hæc ferè accepimus. Primum improbantur ij quæstus, qui in odia hominum incurrunt: vt portitorum & feneratorum. Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum operæ, nō quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus quod statim vendant carius. nihil enim proficiunt, nisi ad modum mentiantur. nec verò quicquam est turpius vanitate: opificesque omnes in sordida arte versantur. nec enim quicquam ingenuum potest habere officina: minimèque artes hæc probandæ, quæ ministræ sunt voluptatum: “ Ceteri, lanij, coqui, factores, piscatores, vt ait Terentius. adde huc, si placet, vnguentarios, saltatores, totūque ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, vt architectura, vt doctrina rerum honestarum: hæc sunt iis, quorum ordini conueniunt, honestæ. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est: si magna & copiosa, multa vndique apportans, multique sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda: atque etiam, si satiata quæstu, vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, sic ex ipso portu se in agros possessionesque contulit: videtur iure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius. de qua quoniam in Catone maiore satis multa diximus, illinc assumes quæ ad hunc locum pertinebunt. SED AB IIS PARTIBVS, quæ sunt honestatis, quemadmodum officia ducerentur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum, quæ honesta sunt, potest incidere sæpe contentio & comparatio, de duobus honestis vtrum honestius: qui locus à Panætio est prætermisus. nam quum omnis honestas mænēt à partibus quattuor, quarum vna sit cognitio- nis, altera communis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæc in deligendo officio sæpe inter se comparentur necesse est. Placet igitur aptiora esse naturæ ea officia, quæ ex communitate, quàm ea, quæ ex cognitione ducantur: idque hoc argumento confirmari potest, quòd si cōtigerit ea vita sapienti, vt in omnium rerum affluentibus copiis, omnia, quæ cognitio secum sint, summo otio secum ipse consideret & contempletur: tamen si solitudo tanta sit, vt hominem videre non possit, excedat è vita. Princepsque omnium virtutum est illa sapientia, quam *σοφία* Græci vocant. prudentiam enim, quam Græci *φρόνησις* dicunt, aliam quandam intelligimus, quæ est rerum expectandarum, fugiendarumque sciētia. Illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est diuinarum atque humanarum sciētia: in qua continetur deorum & hominum communitas, & societas inter ipsos. ea si maxima est, vt certè est: necesse est, quod à cōmunitate ducatur officium, id esse maximum. etenim cognitio contemplatiōque naturæ manca quodammodo atque inchoata sit, si nulla actio rerum cōsequatur: ea verò actio in hominum commodis tuendis maximè cernitur, pertinet igitur ad societatem generis humani. ergo hæc cognitioni anteponenda est: atque id optimus quisque re ipsa ostendit & indicat. Quis est enim tam cupidus perspicendæ, cognoscendæque rerum naturæ, vt, si ei tractanti cōtemplantique res cognitione dignissimas, subito sit allatum periculum, discernēque patriæ, cui subuenire, opitularique possit, non illa omnia relinquat atque abiciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur: atque hoc idem in parentis, in amici re aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, studiis officiisque sciētiæ præponenda esse officia iustitiæ, quæ pertinent ad hominum vtilitatem: qua nihil homini debet esse antiquius. Atque illi, quorum studia, vitæque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum vtilitatibus & commodis non recesserunt. nam erudierunt multos, quo meliores ciues vtilioresque rebus & suis, & publicis essent: vt Thebanum Epaminondam Lysis Pythagoræus, Syracusum Dionem Plato, multique multos: nōque ipsi, quicquid ad remp. attulimus, (si modò aliquid attulimus) à doctoribus atque doctrina instructi ad eam & ornati accessimus. Neque solum

viui atque præfentes, studiosos difcendi erudiunt atque docent, fed hoc idem etiam poft mortem monumentis litterarum affequentur. nec enim locus vllus prætermiffus eft ab iis, qui ad leges, qui ad mores, qui ad difciplinam reip. pertineret, vt otium fuum ad no-
 5 ſtrum negotium contuliſſe videantur. ita illi ipſi doctrinæ ſtudiis & ſapientiæ dediti, ad hominum vtilitatem, ſuam ſapientiam, prudentiam, intelligentiamque poſiſſimum con-
 ferunt. Ob eam etiam cauſam eloqui copioſe, modò prudenter, melius eſt, quàm vel acu-
 tiſſimè ſine eloquentia cogitare: quòd cogitatio in ſe ipſa veritur: eloquentia complecti-
 10 tur eos, quibuſcum communitate iuncti ſumus. Atque vt apium examina non fingendo-
 rum fauorum cauſa congregantur, ſed quum congregabilia natura ſint, ſingunt fauos: ſic
 15 homines, ac multo etiam magis natura congregati, adhibent agendi cogitandique ſoller-
 tiam. Itaque niſi ea virtus, quæ conſtat ex hominibus tuendis, id eſt, ex ſocietate generis
 humani, attingat cognitionem rerum, ſoliua cognitiō & ieiuna videatur: itémque ma-
 gnitudo animi, remota à cōmunitate, cōiunctioneque humana, feritas ſit quædem & im-
 mitatus. ita ſit vt vincat cognitionis ſtudium conſociatio hominum atque communitas.
 20 Nec verum eſt quod dicitur à quibuſdam, propter neceſſitatem vitæ, quòd ea, quæ natu-
 ra deſideraret, conſequi ſine aliis, atque efficere non poſſemus, idcirco iſtam eſſe cum ho-
 minibus communitatem & ſocietatem: quòd ſi omnia nobis, quæ ad victum cultumque
 pertinent, quaſi virgula diuina (vt aiunt) ſuppeditarent, tum optimo quiſque ingenio, ne-
 gotiis omnibus omiſſis, totum ſe in cognitione & ſcientia collocaret. Non eſt ita. nam
 25 & ſolitudinem fugeret, & ſocium ſtudij quæreret: tum docere, tum diſcere vellet: tum au-
 dire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad coniunctionem hominum & ad ſocieta-
 tem tuendam valet, anteponendum eſt illi officio, quod cognitione & ſcientia continetur.
 ILLUD FORSITAN QUÆRENDVM ſit, num hæc cōmunitas, quæ maximè eſt
 30 apta naturæ, ſit etiam moderationi modeltiæque ſemper anteponenda. Non placet. ſunt
 enim partim quædam ita ſæda, partim ita flagitioſa, vt ea ne cōſeruandæ quidem patriæ
 cauſa, ſapiens facturus ſit. ea Polidonius collegit permulta, ſed ita ræra quædam, ita ob-
 ſcæna, vt dictu quoque videantur turpia. hæc igitur non ſuſcipiet reip. cauſa: ne ſp. qui-
 dem pro ſe ſuſcipi volet. Sed hæc commodius ſe res habet, quòd nō poteſt accidere tem-
 pus, vt interſit reip. quicquam illorum facere ſapientem. Quare hoc quidem effectum ſit,
 35 in officiis deligendis, id genus officiorum excellere, quod teneatur hominum ſocietate.
 etenim cognitionem prudentiamque ſequetur conſiderata actio. ita ſit, vt conſideratè age-
 re, pluris ſit, quàm cogitare prudenter. Atque hæc quidem hæcenus, patefactus enim eſt
 locus ipſe, vt non ſit difficile in exquirendo officio, quid cuique ſit præponendum, vide-
 re. In ipſa autem communitate ſunt gradus officiorum: ex quibus, quod cuique præ-
 40 ſtet, intelligi poſſit: vt prima diis immortalibus, ſecunda patriæ, tertia parentibus: de-
 inceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Quibus ex rebus breuiter diſputatis, intel-
 ligi poteſt, non ſolùm id homines ſolere dubitare, honeſtūmnè, an turpe ſit: ſed etiā duo-
 bus propoſitis honeſtis, vtrum honeſtius. hic locus à Panætio eſt (vt ſuprà dixi) præter-
 miſſus. Sed iam ad reliqua pergamus.

M. TVLLII CICERONIS DE OFFICIIS AD

MARCVM FILIVM.

LIB. II.

45 VEMADMODVM officia ducerentur ab honeſtate, Marce fili, atque ab
 omni genere virtutis, ſatis explicatū arbitror libro ſuperiore. Sequitur
 vt hæc officiorum genera perſequar, quæ pertinent ad vitæ cultum, &
 ad earum rerum, quibus vtuntur homines, facultatem, ad opes, ad co-
 50 opias. in quo tum quæri dixi, quid vile, quid inuile: tum ex duobus vi-
 libus quid vtilius, aut quid maximè vile. de quibus dicere aggrediar, ſi

pauca prius de instituto ac de iudicio meo dixerō. Quamquam enim libri nostri, com-
 plureis non modò ad legendi, sed etiam ad scribendi studium excitauerunt: tamen inter-
 dum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiæ nomen sit inuisum, mirenturque,
 in ea tantum me operæ, & temporis ponere. Ego autem, quando resp. per eos regeba-
 tur, quibus se ipsa commiserat, omneis meas curas, cogitationesque in eam conferebam.
 quum autem dominatu vnius omnia tenerentur, neque esset vquam consilio, aut au-
 thoritati locus, socios denique tuendæ reip. summos viros amissem: nec me angoribus
 dedidi, quibus essem confectus, nisi iis restituissem: nec rursus indignis homine docto
 voluptatibus. Atque vtinam resp. steterisset, quo cœperat, statum: nec in homines non tam
 commutandarum rerum, quàm euertendarum cupidus incidisset. primum enim, vt stan-
 te rep. facere solebamus, in agendo plus quàm in scribendo operæ poneremus: deinde
 ipsis scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones nostras mandarem, vt sæpe fecimus. quum
 autem resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino,
 illæ scilicet literæ contiguerant forentes & senatoriæ. Nihil autem agere quum ani-
 mus nò posset, in iis studiis ab initio versatus ætatis, existimaui honestissimè poni posse,
 si me ad philosophiam retulisset: cui quum multum adolescens discendi causa tempor-
 is tribuisset, posteaquam honoribus inseruire cœpi, meque totum reip. tradidi, tan-
 tum erat: philosophiæ loci, quantum superfuerat amicorum, & reip. temporis. id autem
 omne consumebar in legendo: scribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc
 tamen boni affectui videmur, vt ea literis mandarem, quæ nec erant satis nota no-
 stris, & erant cognitione dignissima. Quid est enim per deos, optabilius sapientiæ? quid
 præstantius? quid homini melius? quid homine dignius? Hanc igitur, qui expectunt, phi-
 losophi nominantur: nec quicquam aliud est philosophia, si interpretari velis, præter
 studium sapientiæ. Sapientia autem est (vt à veteribus philosophis definitum est) rerum
 diuinarum & humanarum, causarumque quibus hæ res continentur, scientia. Cuius stu-
 dium qui vituperat, haud sanè intelligo quidnam sit, quod laudandum putet. nam siue
 oblectatio curæ animi, requiesque curarum, quæ conferri cum eorum studiis po-
 test, qui semper aliquid anquirunt, quod spectet & valeat ad bene beatèque viuendum?
 siue ratio constantiæ, virtutisque ducitur, aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam eas
 assequamur. nullam verò dicere maximarum rerum artem esse, quum minimarum sine
 arte nulla sit, hominum est parum consideratè loquentium, atque in maximis rebus erran-
 tium. Sin autem est aliqua disciplina virtutis, vbi ea quæretur, quum ab hoc discendi
 genere discesseris: Sed hæc, quum ad philosophiam cohortamur, accuratius disputari so-
 lent: quod alio quodam libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum
 fuit, cur orbari reip. muneribus, ad hoc nos studium potissimum contulissemus. Occur-
 ritur autè nobis, & quidem à doctis & eruditis, quærentibus, satisne constanter facere vi-
 deamur: qui quum percipi nihil posse dicamus, tamen & aliis de rebus differere solea-
 mus, & hoc ipso tempore præcepta officij persequamur. Quibus vellem satis cognita es-
 set nostra sententia. non enim sumus ij, quorum vagetur animus errore, nec habeat vn-
 quam quid sequatur. Quæ enim esset ista mens, vel quæ vita potius, non modò disputadi,
 sed etiam viuendi ratione sublata? Nos autè, vt ceteri alia certa, alia incerta esse dicunt, sic
 ab his dissentientes, alia probabilia, contrà alia improbabilia esse dicimus. Quid igitur
 est, quod me impediat ea, quæ mihi probabilia videantur, sequi: quæ contrà, improbare:
 atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, quæ à sapientia discedit plu-
 rimum? Contra autè omnia disputatur à nostris, quod hoc ipsum probabile elucere non
 posset, nisi ex vtraque parte causarum esset facta coniectio. sed hæc explanata sunt in Academi-
 cis nostris: satis (vt arbitror) diligenter. Tibi autem, mi Cicero, quamquam in antiquissima,
 nobilissimâque philosophia Cratippo auctore versaris, iis simillimo, qui ista præclara pe-
 pererunt: tamè hæc nostra, finitima vestris, ignota esse nolui. Sed iâ ad instituta pergamus.

QVINQUE Igitur rationibus propofitis officij persequèdi, quarum duæ ad de-
 cus

eus, honestatēque pertinent: id uero ad commoda, uitæ, copias, opes, facultates: quincta ad
 eligendi iudicium, si quando ea, quæ dixi, pugnare inter se viderentur: honestatis pars con-
 secta est: quam quidem tibi cupio esse notissimam. Hoc autem, de quo nunc agimus, id
 ipsum est, quod vile appellatur. in quo verbo lapsa consuetudo deflectit de via, sensimque;
 eò deducta est, ut honestatem ab utilitate secermens constitueret, esse honestum aliquid,
 quod vile non esset, & vile, quod non honestum: qua nulla perniciēs maior hominum
 uitæ potuit afferri. Summa quidem auctoritate philosophi seuerē sanē, atque honestē hęc
 tria genera confusa, cogitatione distinguunt, quicquid enim iustum sit, id vile etiam esse
 censent: itēque, quod honestum, idem iustum: ex quo efficitur, ut, quicquid honestum
 sit, idem sit vile. Quod qui parum perspiciunt, hi sæpe versutos homines, & callidos ad-
 mirantes, malitiam, sapientiam iudicant. quorum error eripiendus est, omnisque opinio
 ad eam spem traducenda, ut honestis consiliis, iustisque factis, non fraude & malitia se
 intelligant ea, quæ velint, consequi posse. *Quæ ergo ad vitam hominum*
tuendam pertinent, partim sunt inanima, ut aurum, argentum, ut ea, quæ gignuntur & ter-
ra, ut alia eiusdem generis: partim animalia, quæ habent suos imperus, & rerum appeti-
tus. Eorum autem alia rationis expertia sunt, alia ratione ventia. Expertes rationis equi,
boues, ratione pecudes, apes, quarum opera efficitur aliquid ad hominum vsum atque vi-
tam. Ratione autem ventium duo genera ponunt: vnum deorum, alterum hominum.
deos placatos pietas efficit, & sanctitas. proximè autem secundum deos, homines homi-
nibus maximè viles esse possunt. Earumque item rerum, quæ noceant & obstant, eadem
diuisio est. Sed quia deos nocere non putant, homines hominibus obesse plurimum, vel
prodesse arbitrantur. ea enim ipsa, quæ inanima diximus, pleraque sunt hominum ope-
ris effecta: quæ nec haberemus, nisi manus & ars accessisset: nec his sine hominū admini-
stratione vteremur. neque enim valetudinis curatio, neque nauigatio, neque agricultura,
neque frugum fructuumque reliquorum perceptio & conseruatio, sine opera hominum
vlla esse potuisset. Iam verò & earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum,
quibus egeremus, inuectio certè nulla esset, nisi his muneribus hominesungerentur.
eademque ratione nec lapides à terra exciderentur ad vsum nostrum necessarii: nec fer-
rum, aurum, æs, argentum effoderetur penitus abditum, sine hominum labore & ma-
nu. Tecta verò, quibus & frigorū vis pelleretur, & calorū molestiæ sedarentur, vn-
de aut initio generi humano dari potuissent, aut postea subuenire, si aut vi tempestatis,
aut terræ motu, aut vetustate cecidissent, nisi communis vita ab hominibus harum re-
rum auxilia petere didicisset? adde ductus aquarum, deriuationes fluminum, agrorum
irrigationes, moles oppositas fluctibus, portus manu factos, quæ vnde sine hominum
opera habere possemus? Ex quibus, multisque aliis, perspicuum est, qui fructus, quæ-
que utilitates ex rebus iis, quæ sunt inanimæ, percipiantur, eas nos nullo modo sine ho-
minum manu, atque opera capere potuisse. Qui denique ex bestiis fructus, aut quæ
commoditas, nisi homines adiuvarent, percipi posset? nam & qui principes inuenien-
di fuerunt, quem ex quaque bellua vsum habere possemus, homines certè fuerunt: nec
hoc tempore sine hominum opera, aut pascere eas, aut domare, aut tueri, aut tempe-
stiuos fructus ex his capere possemus: ab eis denique & ea, quæ nocent interficiantur,
et quæ vsui possunt esse, capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, sine
quibus vita omnino nulla esse potuisset? quis enim agris subueniret, quæ esset oblecta-
tio valentium, qui victus aut cultus, nisi tam multæ nobis artes ministrarentur? quibus
rebus exulta hominum vita tantum distat à victu & cultu bestiarum. Vrbes verò sine
hominum cætu nō potuissent, nec ædificari, nec frequentari: ex quo leges, morēque con-
stituit: tum iuris æqua descriptio, certaque viuendi disciplina: per quas bene, beatēque
viuitur: quas res & mansuetudo animorum consecuta, & verecundia est: effectumque,
ut esset vita munitior, atque ut dando & accipiendo, mutandisque facultatibus & com-
modis nulla te egeremus. Longiores hoc loco sumus, quàm necesse est, quis enim est, cui

non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis à Panætio commemorantur, neminem neque ducem belli, nec principem domi magnas res & salutares sine hominum studiis gerere potuisse: Commemoratur ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander: quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. Vitur in re non dubitatis: quæ non necessariis. Atque ut magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum, atque consensu: sic nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur. Est Dicæarchi liber de interitu hominum, Peripatetici magni & copiosi: qui collectis ceteris causis eluisionis, pestilentie, vastitatis, belluarum etiam repentine multitudinis: quarum impetu docet, quædam hominum genera esse consumta: deinde comparat, quanto plures deleri sint homines hominum impetu, id est bellis & seditionibus, quam omni reliqua calamitate. Quum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus & prosint & ob sint, proprium hoc statuo esse virtutis, conciliare sibi animos hominum, & ad usus suos adiungere. itaque quæ in rebus inanimis, quæque in tractatione belluarum fiunt vtiliter ad hominum vitam, artibus ea tribuuntur operosis: hominum autem studia ad amplificationem nostrarum rerum prompta ac parata, virorum præstantium sapientia & virtute excitantur. Etenim virtus omnis tribus in rebus ferè vertitur: quarum una est in perspicendo quid in quaque re verum, sincerumque sit, quid consentaneum cuique, quid consequens, ex quo quæque gignantur, quæ cuiusque rei sit causa. alterum, cohibere motus animi turbatos, quos Græci *πάθη* nominant: appetitionemque, quas illi *ἐπιθυμίαι*, obediens efficere rationi. tertium, iis, quibuscum congregemur, vti moderatè & scienter, quorum studiis ea, quæ natura desiderat, expleta cumulatæque habeamus: per eos denique, siquid importetur nobis incommodi, propulsemus: vti sciamurque eos, qui nocere nobis conati sunt: tantæque pœna afficiamus, quantam æquitas humanitatisque patiat. Quibus autem rationibus hanc facultatem assequi possimus, ut hominum studia complectamur, eaque teneamus, dicemus, neque ita multo post. sed pauca antè dicenda sunt. MAGNAM VIM ESSE IN FORTYNA in vtranque partem, vel secundas ad res, vel ad aduersas, quis ignorat: nam & quum prospero statu eius vtimur, ad exitus properamus: & quum reflauit, affligimur. hæc igitur ipsa fortuna ceteros casus rariore habet: primum ab inanimis procellas, tempestates, naufragia, ruinas, incendia: deinde à bestiis ictus, morsus, imperus. hæc igitur (ut dixi) rariora. At verò interitus exercituum, ut proximè trium, sæpe multorum: clades imperatorum, ut nuper summi ac singularis viri: inuidiæ præterea multitudinis, atque ob eas benemeritorum sæpe ciuium expulsioniones, calamitates, fugæ: rursumque secundæ res, honores, imperia, victoriæ: quanquam fortuita sunt, tamen sine hominum operis & studiis neutram in partem effici possunt. Hoc igitur cognito, dicendum est quonam modo hominum studia ad utilitates nostras allicere, atque excitare possimus. quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparatur. ita fortasse etiam breuior videbitur. QUÆCUMQUE igitur homines homini tribuunt ad eum augendum atque honestandum, aut benevolentie gratia faciunt, quum aliqua de causa quempiam diligunt: aut honoris, si cuius virtutem suspiciunt, & si quem dignum fortuna quam amplissimam putant: aut cui fidem habent, & bene rebus suis consulere arbitrantur: aut sicuius opes metuunt: aut contra, à quibus aliquid expectant: ut quum reges, popularesque homines largitiones aliquas proponunt, aut postremo pretio, aut mercede ducuntur. quæ sordidissima illa quidem est ratio, & inquinatissima & iis, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur. malè enim se res habet, cum, quod virtute effici debet, id tentatur pecunia. Sed quoniam nonnunquam hoc subsidium necessarium est, quemadmodum sit vtendum eo, dicemus, si prius iis de rebus, quæ virtuti propiores sunt, dixerimus. Atque etiam subiiciunt se homines imperio alterius & potestati pluribus de causis. ducuntur enim aut benevolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe sibi id vtile futurum: aut metu, ne vi parère cogantur: aut spe largitionis, promissionibusque: capiti aut postremo, ut sæpe in nostra rep. videmus, mercede

cede conducti. Rerum autem omnium nec aptius est quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligere nec alienius, quam timeri. Præclare enim Ennius,

„ Quem metuunt, oderunt:

„ Quem quisque odit, perisse expetit.

- 5 Multorum autem odiis nullas opes posse obistere, si antea fuit ignotum, nuper est cognitum. Nec verò huius tyranni solum, quem armis oppressa pertulit ciuitas, interitus declarat quantum odium hominum valeat ad pestem: sed reliquorum similes exitus tyrannorum, quorum haud ferè quisquam interitum similem effugit. malus enim est custos diuturnitatis, metus: contraque, beneuolentia fidelis vel ad perpetuitatem. Sed iis, qui vi
10 oppressos imperio coercerent, sit sanè adhibenda seuitia, vt heris in famulos, si aliter teneri non possunt, qui verò in libera ciuitate ita se instrunt, vt metuantur, his nihil potest esse dementius, quam uis enim sint demerse leges alicuius opibus, quam uis timefacta libertas, emergunt tamen hæc aliquando aut iudiciis tacitis, aut occultis de honore suffragiis, acriores autem morus sunt intermissæ libertatis, quam retentæ. Quod igitur latissimè patet,
15 neque ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes & potentiam valet plurimum, id amplectamur: vt metus absit, caritas retineatur, ita facillimè quæ volumus, & priuatis in rebus & in republica consequemur. etenim qui se metui volent, à quibus metuuntur, eosdè metuant ipsi necesse est. Quid enim censemus superiore illum Dionysium? quo cruciatus timoris angitur solitum, qui cultros metuens tonsorios, candente carbone sibi adurebat
20 capillum? quid? Alexandrum Pheræum quo animo uixisse arbitramur? qui (vt scriptum legimus) quum vxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex pulis in cubiculum ueniens, barbarum, & cum quidem (vt scriptum est) compunctum notis Threiciis, restricto gladio iubeat anteire: præmitteretque de stipulatoribus suis, qui perferutarentur arculas muliebris, & nequod in vestimentis occultaretur telum, exquirerent. Omiserunt, qui fideliorem & barbarum & stigmatiam putaret, quam coniugem. nec eum fecerit. ab ea est enim ipse propter pellicatus suspicionem interfectus. Nec verò vlla vis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna. testis est Phalaris, cuius est præter ceteros nobilitate crudelitas: qui non ex insidiis interiit, vt is, quem modò dixi, Alexander: non à paucis, vt hic noster: sed in quem vniuersa Agrigentinorum multitudo impetum fecit. Quid? Macedones nonne Demetrium reliquerunt, vniuersique se ad Pyrrhum contulerunt? Quid? Lacedæmonios iniuste imperantis nonne repente omnes socij deseruerunt, spectatoresque se otiosos præbuerunt Leuctricæ calamitatis? Externa libentius in tali re, quam domestica recordor. veruntamen quamdiu imperium populi Ro. beneficiis tenebatur, non iniuriis, bella aut pro sociis, aut de imperio gerebantur: exitus erant
35 bellorum aut mites, aut necessarii: regum, populorum, nationum portus erat & perugium senatus. Nostri autem magistratus imperatoresque ex vna hac re maximam laudem capere studebant, si prouincias, si socios æquitate & fide defendissent. itaque illud, patrociniū orbis terræ verius, quam imperium poterat nominari. Sensim hæc consuetudinem & disciplinam iam antea minuebamus, post verò Syllæ victoriam, penitus amissum. desit enim videri quicquam in socios iniquum, quum existeret in ciue tanta crudelitas, ergo in illo secuta est honestam causam non honesta victoria. est enim ausus dicere, hasta posita, quum bona in foro venderet & bonorum virorum & locupletium, & certè ciuium, prædam se suam vendere. Secutus est qui in causâ impia, victoria etiam maiore, non singulorum ciuium bona publicaret, sed vniuersas prouincias regionisque vno calamitatis genere comprehenderet. itaque vexatis & perditis exteris nationibus, ad exemplum amissi imperij portari in triumpho Mafsiliam vidimus, & ex ea vrbe triumphari, sine qua nunquam nostri imperatores ex transalpinis bellis triumpharunt. multa præterea commemorarem nefaria in socios, si hoc vno sol quicquam vidisset indignius. iure igitur plectimur. nisi enim multorum impunita scelera tulissemus, nunquam ad vnum tantum
50 peruenisset licentia: à quo quidem rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad multos im-

[illegible]

de cuerpo congozo se necesita ^{gracia}
^{mas} pero si te es mas util o mas
 baa ^{ro} el ^{infectada} ^{republica} ^{debe ser}
 defender esta parte de la ^{capitales} ^{republica}
 y tambien para ^{mucho} ^{demas}
 esto lo que es mas conveniente y hon
 roso. Yo estare sollicito en buscar
 dinero aquellas cosas que le pende
 necesan para ejecutarlas. Y mi
 misera ^{cuidare} ^{defendere} con todo ^{lo}
 a su illustre Padre. Y esto lo ha
 re no tan solamente por recon
 cil y para ^{mostrar} ^{las} ^{beneficio}
 sino tambien para ^{mostrando} ^{la}
 dignidad de ^{el} ^{que}

probos venit hereditas. Nec verò vnquam bellorum ciuiliū semen & causa deerit, dum homines perditū hastam illam cruentam & meminerint & sperabūt, quam P. Sylla quum vibrasset, dictatore propinquo suo, idem sexto & tricesimo anno post à sceleratiore ha-
sta non recessit. alter autem, qui in illa dictatura scriba fuerat, in hac fuit quæstor vrbanus. Ex quo debet intelligi, talibus premiis propositis, nunquam defutura bella ciuilia.
itaque parietes modò vrbis stant & manent, iique ipsi iam extrema scelera metuentes: rem
verò publicam penitus amisimus. atque in has cladeis incidimus (redeundum est enim
ad propositum) dum metui, quàm cari esse & diligi malumus. Quæ si populo Ro. iniuste
imperanti accidere potuerunt, quid debent putare singuli? quod quum perspicuum sit,
beneuolentiæ vim esse magnam, metus imbecillam: sequitur vt differamus, quibus rebus
posissimū facillimè eam, quam volumus, adipisci cum honore & fide caritatem. sed ea nō
pariter omnes egemus. nam ad cuiusque vitam instituendam accōmodandum est, à mul-
tisne opus sit, an satis sit à paucis diligi. Certum igitur hoc sit, idque & primum & maxi-
mè necessariū, familiaritates habere fidas amantium nos amicorum, & nostra mirantium.
hæc enim est vna res prorsus, vt non multum differat inter summos & mediocres viros:
eāque vtriusque propemodum comparanda. Honore & gloria, & beneuolentia ciuiū for-
tasse non æquè omnes egent: sed tamen si cui hæc suppetit, adiuvant aliquantum cum
ad cetera, tum ad amicitias comparādas. Sed de amicitia alio libro dictum est, qui inscri-
bitur Lælius. Nunc dicamus de gloria: quanquam ea quoque de re duo sunt nostri libri:
sed attingamus: quandoquidem ea in rebus maioribus administrandis adiuvat plurimū.

SUMMA IGITUR ET PERFECTA gloria cōstat ex tribus his: si diligit multitudo:
si fidem habet: si cum admiratione quadam, honore nos dignos putat. Hæc autem, si est
simpliciter breuiterque dicendum, quibus rebus pariuntur à singulis, eisdem ferè à mul-
titudine. sed est alius quidam aditus ad multitudinem, vt in vniuersorum animos tanquā
influerē possumus. Ac primum de illis tribus, quæ antè dixi, beneuolentiæ præcepta vi-
deamus: quæ quidem beneficiis paritur maxime: secundo autem loco beneficia voluntate
beneuolentia mouetur, etiam si res fortè non suppetit. vehementer autem amor multitu-
dinis commouetur ipsa fama & opinione liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fidei, om-
niumque earum virtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem. Et
enim illud ipsum, quod decorum honestūque dicimus, quia per se nobis placet, ani-
mōque omnium natura & specie sua commouet, maximèque quasi perlucet ex iis, quas
commemorauī, virtutibus: idcirco illos, in quibus eas virtutes esse remur, à natura ipsa di-
ligere cogimur. Atque hæc quidem causæ sunt diligendi grauissimæ, possunt enim præ-
terea nonnullæ esse leuiore. **FIDES AUTEM VT HABEATUR**, duabus rebus effici
potest: si existimabimur adepti cōiunctam cum iustitia prudentiam. nam & iis fidem ha-
bemus, quos plus intelligere quàm nos, arbitramur, quōsque & futura prospicere credi-
mus, & cum res agatur, in discriminēque ventum sit, expedire rem, & consilium ex tempo-
re capere posse. hanc enim vtilem omnes existimant, verāque prudentiam. iustis autem
& fidis hominibus, id est viris bonis, ita fides habetur, vt nulla sit in his fraudis iniuriæq;
suspicio. itaque his salutem nostram, his fortunæ, his liberos rectissimè committi arbitra-
mur. Harum igitur duarum ad fidem faciendam iustitia plus pollet, quippe cum ea sine
prudētia satis habeat auctoritatis: prudentia sine iustitia nihil valeat ad faciendā fidem.
quo enim quis versutior & callidior est, hoc inuiosior & suspēctior detracta opinione
probitatis. Quamobrem intelligentiæ iustitia coniuncta, quantum volēt, habebit ad fa-
ciendam fidem virium: iustitia sine prudentia multum poterit: sine iustitia nihil valebit
prudētia. **SED NE QVIS SIT ADMIRATVS**, cur, quum inter omneis philosophos
constet, à meque ipso sæpe disputatum sit, qui vnā haberet, omneis habere virtutes: nūc
ita seiungam, quasi possit quisquā, qui non idem prudens sit, iustus esse: alia est illa, quum
veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas: alia cum ad opinionem cōmunem omnis
accommodatur oratio. Quamobrem, vt vulgus, ita nos hoc loco loquimur, vt alios for-
teis,

teis alios bonos viros, alios prudenteis dicamus. popularibus enim verbis est agendum
 & vſitatis, cum loquamur de opinione populari: idque eodem modo fecit Panætiſ. Sed
 ad propoſitum reuertamur. Ex iis igitur tribus, quæ ad gloriam pertinerent, hoc
 erat tertium, vt cum admiratione hominum, honore ab iis digni iudicaremur. Admiran-
 5 tur igitur communiter illi quidem omnia, quæ magna & præter opinionem ſuam ani-
 maduerterunt. ſeparatim autem in ſingulis, ſi perſpiciunt, nec opinata quædam bona. ita-
 que eos viros ſuſpiciunt, maximisq; efferunt laudibus, in quibus exiſtimant ſe excellen-
 teis quaſdam & ſingulareis virtutes perſpicere: deſpiciunt autem eos & contemnunt, in
 10 quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum putant. non enim omneis eos contem-
 nunt, de quibus malè exiſtimant. nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, &
 ad faciendam iniuriam inſtruſtos, eos contemnunt quidem neutriquam, ſed de iis male
 exiſtimant. Quamobrem (vt antè dixi) cōtemnuntur ij, qui nec ſibi, nec alteri, vt dicitur:
 in quibus nullus labor, nulla induſtria, nulla cura eſt: admiratione autem afficiunt ij, qui
 anteire ceteros virtute putantur, & cum omni carere dedecore, tum verò iis viriſ, quibus
 15 alij non facilè poſſunt obſiſtere. nam & voluptates, blandiſſimæ dominx, ſæpe maio-
 res parteis animi à virtute detorquent: & dolorum cum admoûetur faces, præter modum
 plerique exterruntur: vita, mors, diuitiæ, paupertas omneis homines vehementiſſimè per-
 mouent. quæ qui in vtranque partem excelfo animo, magnòque deſpiciunt: cūque ali-
 qua his ampla & honeſta res obiecta eſt, totos ad ſe conuertit & rapit: tum quis non ad-
 20 miretur ſplendorem pulchritudinēque virtutiſ? Ergo & hæc animi deſpiciencia admi-
 rabilitatem magnam facit: & maximè iuſtitia, ex qua virtute viri boni appellantur, mirifi-
 ca quædam res multitudini videtur: nec iniuria. nemo enim iuſtus eſſe poteſt, qui mortē,
 qui dolorem, qui exſulium, qui egeſtatem timeret: aut qui ea, quæ ſunt his contraria, equita-
 ti anteponit. maximeque admirantur cum, qui pecunia non mouetur: quod in quo viro
 25 perſpectum ſit, hunc igni ſpectatum arbitrantur. Itaque illa tria, quæ propoſita ſunt ad
 gloriam, omnia iuſtitia cōſtitit: & beneuolentiam, quòd prodeſſe vult plurimiſ: & ob ean-
 dem cauſam, iſdem & admirationem, quòd eas reſ ſpernit & negligit, ad quas plerique in-
 flammati auiditate rapiuntur. Ac mea quidem ſententia, omniſ ratio & inſtitutio vitæ ad-
 iumenta hominum deſiderat, in primisq; vt habeas quibuscum poſſis familiareis con-
 30 ſerre ſermones: quod eſt difficile, niſi ſpeciem præ te viri boni feras. Ergo etiam ſolitario
 homini, atque in agro vitam agēti, opinio iuſtitix neceſſaria eſt, eoque etiam magis, quòd,
 ſi eam non habebunt, iniuſti habebuntur: nulliſ præſidiis ſepti, multis afficientur iniuriis.
 Atque iis etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, cōtrahendiſque negotiis impli-
 cantur, iuſtitia ad rem gerendam neceſſaria eſt: cuius tanta viſ eſt, vt ne illi quidē, qui ma-
 35 leſicio & ſcelere paſcuntur, poſſint ſine vlla particula iuſtitix viuere. nam qui eorum cui-
 piā, qui vnà latrocinantur, clam furatur aliquid, aut eripit, iſ ſibi ne in latrocinio quidem
 relinquitur locum. ille autē, qui archipirata dicitur, niſi equabiliter prædam diſperſit, aut
 occidetur à ſociis, aut relinquetur. quin etiam leges latronū eſſe dicuntur, quibus parcant,
 quas obſeruent. Itaque propter æquabilem prædæ partitionem & Barguliſ Illyrius latro,
 40 de quo eſt apud Theopompum, magnas opes habuit: & multo maiores Viriatus Luſitani-
 nuſ: cui quidem etiam exercitus noſtri, imperatorēſque ceſſerunt: quem C. Lælius, iſ, qui
 ſapiens uſurpatur, prætor fregit & comminuit, ferocitatēque eius ita reſpreſit, vt facile
 bellum reliquis traderet. Quum igitur tanta viſ iuſtitix ſit, vt ea etiam latronum opes fir-
 met atque augeat, quantam eius vim inter leges & iudicia in conſtituta rep. fore putamus?
 45 Mihi quidem nō apud Medoſ ſolū (vt ait Herodotus) ſed etiam apud maiores noſtroſ
 fruendæ iuſtitix cauſa videntur olim bene morati reges conſtituti. nam cum premeretur
 initio multitudo ab iis, qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem conſugebant vir-
 tute præſtantem: qui quum prohiberet iniuria tenuiores æquitate conſtituenda, ſummoſ
 cum inſtantiſ pari iure retinebat. Eadēq; conſtituendarum legum, fuit cauſa, quæ regū.
 50 ius enim ſemper quæſitum eſt æquabile. neque enim aliter eſſet ius. id ſi ab vno iuſto &

bono viro consequerentur, eo erant contenti: cum id minus contingeret, leges sunt inuentæ, quæ cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. adiuncto verò, ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrentur. Omni igitur ratione colenda & retinenda iustitia est, cum ipsa per sese (nam aliter iustitia non esset) tum propter amplificationem honoris & gloriæ. Sed ut pecuniæ non querendæ solum ratio est, verum etiam collocandæ, quæ perpetuos sumtus suppeditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales: sic gloriæ & querendæ & collocandæ ratio est. quanquam præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam & quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi velleret, talis esset. Quod si qui simulatione & inani ostentatione, ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia, celeriter, tanquam flosculi, decidunt: nec simulatum potest quicquam esse diuturnum. testes sunt permulti in utraque partem, sed breuitatis causa familia erimus contenti una. Ti. enim Gracchus P. filius tam diu laudabitur, dum memoria rerum Ro. manebit. at eius filij nec viui probabantur à bonis, & mortui nomen obtinent iure cætorum. Qui igitur adipisci veram gloriam vult, iustitiæ fungatur officiis. ea quæ essent, dictum est libro superiore. Sed ut facillimè quales simus, tales esse videamur: et si in eo ipso vis maxima est, ut simus ij, qui haberi velimus: tamen quædam præcepta danda sunt. nam si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis & nominis aut à patre acceptam, quod tibi, mi Cicero, arbitror contigisse, aut à quo casu atque fortuna in hunc oculi omnium coniciuntur, atque in eum quid agat, quem admodum vivat, anquiritur, & tanquam in clarissima luce versetur, ita nullum obscurum potest nec dictum eius esse, nec factum. quorum autem prima ætas propter humilitatem & obscuritatem in hominum ignoratione versatur, hi simul ac iuvenes esse ceperunt, magna spectare, & ad ea rectis studiis debent cōtendere: quod eo firmiore animo facient, quia nō modò non invidetur illi ætati, verum etiam fauetur. **PRIMA Igitur est ad adolescentem commendatio ad gloriam, si qua ex bellicis rebus comparari potest, in qua multi apud maiores nostros extiterunt. semper enim ferè bella gerebantur. Tua autem ætas incidit in id bellum, cuius altera pars, sceleris nimium habuit, altera felicitatis parum. quo tamen in bello, cum te Pompeius alæ alteri præfécisset, magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consequere, equitando, iaculando, omni militari labore tolerando, atque ea quidem tua laus pariter cum rep. cecidit. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de genere toto. quam obrem pergamus ad ea, quæ restant. Ut igitur reliquis in rebus multo maiora sunt opera animi, quam corporis: sic cæ res, quas persequimur ingenio ac ratione, gratiores sunt quam illæ, quas viribus. Prima igitur commendatio proficiscitur cum à modestia, tum à pietate in parenteis, tum in suis benevolentia. Facillimè autem in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros & sapientis viros, bene consulenteis reip. contulerunt. quibuscum si frequentes sunt opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerunt ad imitandum. P. Rutilius adolescentem ad opinionem & innocentiam & iuris scientiam, P. Mucij commendavit domus. nam L. quidem Crassus, cum esset admodum adolescens, non aliunde mutuatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa, & qua ætate qui exercentur, laude affici solent, ut Demosthenem accepimus, ea ætate L. Crassus ostendit, id se in foro optimè iam facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed cum duplex sit ratio orationis: quarum in altera sermo sit, in altera contentio: non est id quidem dubium, quin contentio orationis plus possit, maioremque vim habeat & ad gratiam, & ad gloriam. ea est enim, quam eloquentiam dicimus. sed tamen difficile dictum est, quantopere conciliet animos comitas affabilesque sermonis. Extant epistolæ & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigoni ad Philip-**

pum, trium prudentissimorum (sic enim accepimus) quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos ad benevolentiam alliciant, militisque blandè appellando, sermone deliniant. Quæ autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea sæpe vniuersam excitat. magna est enim admiratio copiosè, sapienterque dicentis: quem qui audiunt, intelligere etiam & sapere plus quàm ceteros arbitrantur. si verò inest in oratione mixta modestæ grauitas, nihil admirabilius fieri potest: eoque magis, si ea sunt in adolescente. Sed cum sint plurima causarum genera, quæ eloquentiam desiderant: multique in nostra rep. adolescentes, & apud iudices, & apud senatum dicendo laudem affectui sint, maxima admiratio est in iudiciis: quorum ratio duplex est. nam ex accusatione & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persæpe est. Dixi paulo antè de Crasso. idem fecit adolescens M. Antonius: etiam P. Sulpicii eloquentiam accusatio illustrauit, quum seditiosum & inutilem ciuem C. Norbanum in iudicium vocauit. Sed hoc quidem non est sæpe faciendum: nec vnquam, nisi aut reip. causa, ut ij, quos antè dixi: aut vlciscendi, ut duo Luculli: aut patrociniij, ut nos pro Siculis, pro Sardis Iulius. in accusando etiam M. Aquillio L. Fufij cognita industria est. Semel igitur aut nõ sæpe ceret. Sin erit, cui faciendū sit sæpius, reip. tribuat hoc munus, cuius inimicos vlcisci sæpius, non est reprehendendum. modus tamen adfit. duri enim hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. id enim tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere ut accusator nominere: quod contigit M. Bruto summo genere nato, illius filio, qui iuris ciuilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc præceptum officij diligenter tenendum est, nequem vnquam innocentem in iudicium capitis accessas. id enim sine scelere fieri nullo pacto potest. nam quid est tam inhumanum, quàm eloquentiam à natura ad salutem hominum, & ad conseruationem datam, ad bonorum pestem perniciemque conuertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum est, vtile habendum est religio, nocentem aliquando & nefarium impiūque defendere. vult hoc multitudo, patitur consuetudo, fert etiam humanitas. iudicis est semper in causis verum sequi: patroni, nonnunquam verisimile, etiam si minus sit verum, defendere. quod scribere, præsertim cum de philosophia scriberet, non auderem, nisi idem placeret grauissimo Stoicorum Panætio. Maximè autem & gloria paritur & gratia defensionibus, eoque maior, si quando accidit, ut ei subueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri, virgerique videatur: ut nos & sæpe aliàs, & adolescentes contra L. Syllæ dominantis opes pro Sex. Roscio Amerino fecimus: quæ (ut scis) extat oratio. SED EXPOSITIS ADOLESCENTIUM officiis, quæ valeant ad gloriam adipiscendam, deinceps de beneficentia ac liberalitate dicendum est: cuius est ratio duplex. nam aut opera benignè sit indigentibus, aut pecunia. facilius est hæc, locupleti præsertim: sed illa, laudior ac splendidior, & viro forti claroque dignior. quanquam enim in vtraque inest gratificandi liberalis voluntas, tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur: largitioque, quæ fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit. ita benignitate benignitas tollitur: qua quo in plures usus sis, eo minus in multos uti possis. At qui opera, id est virtute & industria beneficii & liberales erunt, primùm quo pluribus profuerint, eo plures ad benignè faciendum adiutores habebunt: deinde consuetudine beneficentiæ, paratiores erunt & tanquam exercitiores ad bene de multis promerendum. Præclare in epistola quadā Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione benevolentiam Macedonũ consecetur. “ Quæ te (malum) inquit, ratio in istam spem induxit, ut costibi fideleis putares fore, quos pecunia corrupisces? an tu id agis, ut Macedones non te regem suum, sed cū ministrum & præbitorem putent? — Bene ministrum & præbitorem, quod sordidum regi. melius etiam, quod largitionem corruptelam dixit esse. fit enim deterior qui accipit, atque ad idem semper expectandum paratior. Hoc ille filio. sed præceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non est dubium, quin illa benignitas, quæ constat ex opera & industria, & honestior sit, & latius pateat, & possit prodesse pluribus. nonnun-

quam tamen est largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandū est: & saepe idoneis hominibus de re familiari impertiendum, sed diligenter atque moderate. multi enim patrimonia effuderūt, inconsulte largiendo. Quid autem est stultius, quā, quod libenter facias, curare ut id diutius facere non possis? Atque etiam sequuntur largitionem rapinæ. cum enim dando egere cœperūt, alienis bonis manus afferre cōguntur. ita, cum beneuolentiæ comparandæ causâ benefici esse velint, non tanta studia assequuntur eorum, quibus dederūt, quanta odia eorum, quibus ademerūt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita referāda, ut pateat omnibus. modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. Omnino meminisse debemus id, quod à nostris hominibus sēpissime vsurpatum, iam in prouerbijs consuetudinem vēnit, *LARGITIONEM* fundum non habere. etenim qui potest esse modus, quum & iidem, qui consueuerunt, & illud idē alij desiderent? *OMNINO DVO SVNT GENERA* largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum venationūmq; apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuem, aut nullam omnino sint relicturi: liberales autem, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienū suscipiunt amicorum, aut in filiarum collocaione adiuuāt, aut optulantur in re vel querenda, vel augenda. Itaque miror quid in mētem venerit Theophrasto in eo libro, quem de diuitiis scripsit: in quo multa præclare, illud absurdū. est enim multus in laudāda magnificentia & apparatione popularium munerum: taliūque sumtuum facultatem, fructum diuitiarum putat. Mihi autem ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca posui, multo & maior videtur & certior. Quanto Aristoteles grauius & verius nos reprehendit, qui has effusiones pecuniarū non demiremur, quæ sunt ad multitudinem delinendam? at si, qui ab hostibus obsidentur, emere aquæ sextarium mina cogerentur, hoc primo incredibile videri, omnesque mirari: sed cum attenderint, veniam necessitati dare: in his immanibus iacturis, infinitisque sumtibus, nihil magnopere mirari: quum præsertim neque necessitati subueniatur, neque dignitas augeatur, ipsaque illa delinitio multitudinis sit ad breue, exiguumque tempus, eaque à leuissimo quoque: in quo tamen ipso vñ cum satietate memoria quoque moriatur voluptatis. bene etiam colligit, hæc pueris & mulierculis, & seruīs & seruorū simillimis liberis esse grata: graui verò homini, & ea quæ sunt, iudicio certo ponderanti, probari posse nullo modo. Ququam intelligo, in nostra ciuitate inueterasse iam bonis temporibus, ut splendor ædilitatum ab optimis viris postuletur. Itaque P. Crassus cum cognomine diues, tum copiis, functus est ædilitio maximo munere: & paullo post L. Crassus cum omnium hominum moderatissimo Q. Mucio magnificentissima ædilitate functus est: deinde C. Claudius App. filius: multi post, Lucullus, Hortensius, Silanus. omnes autem P. Lentulus me consule vicit superiores. hunc est Scaurus imitatus. Magnificentissima verò nostri Pompeij munera secundo consulatu: in quibus omnibus quid mihi placeat vides. Vitanda tamen suspicio est avaritiæ. Nam Mamercus homini diuitissimo, prætermisio ædilitatis consulatus repulsam attulit. quare &, si postuletur à populo, bonis viris si non desideratibus, attamen approbantibus faciendum est, modò pro facultatibus, nos ut ipsi fecimus: &, si quando aliqua res maior aut villior populari largitione acquiritur: ut Orestis nuper prandia in semitis decumę no mine magno honori fuerūt. ne M. quidē Scio vitio datum est, quòd in caritate annonæ asse modium populo dedit. magna enim se & inueterata inuidia, nec turpi iactura, quando erat ædilis, nec maxima liberauit. Sed & honori summo nuper nostro Miloni fuit, quòd gladiatoribus emtis reip. causa, quæ salute nostra continebatur, omnes P. Clodij conatus, furorēque compressit. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut vtile. In his autem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus Q. filius magno vir ingenio, in primisque clarus, gloriari solebat, se sine vlllo munere adeptū esse omnia, quæ haberentur amplissima. dicebat idem C. Curio. Nobis quoque licet in hoc quodammodo

p. e. p. admiratur.

do gloriari. nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adepti sumus nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modò nominaui, sanè exigui sumtus ædilitatis fuit. Atque etiam illæ impensæ meliores sunt, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniæque, quæ ad vsum reip. pertinent. Nam quamquam, quod præsens tanquam in manu datur, iucundius est: tamen hæc in posterum gratiora. Theatra, porticus, noua templa verecundius reprehendo propter Pompeium: sed doctissimi improbant: vt & hic ipse Panætius, quem multum in his libris secutus sum, nō interpretatus: & Phalereus Demetrius, qui Periclem principem Graciæ vituperat, quod tantam pecuniam in præclara illa Propylæa coniecerit. Sed de hoc genere toto, in iis libris, quos de rep. scripsi, diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum genere vitiosa est, temporibus necessaria: & tum ipsa ad facultates accommodanda, tum mediocritate moderanda est.

IN ILLO AVTEM ALTERO GENERE largiendi, quod à liberalitate proficiscitur, non vno modo in disparibus causis affecti esse debemus. alia causa est eius, qui calamitate premitur: & eius, qui res meliores querit, nullis suis rebus aduersis. propensior benignitas esse debet in calamitosos: nisi fortè erunt digni calamitate. in iis tamen, qui se adiuuari volunt, non vt ne affligantur, sed vt ad altiorem gradum ascendant, restricti omnino esse nullo modo debemus: sed in deligendis idoneis iudicium & diligentiam adhibere. nam præclare Ennius, " Benefacta malè locata, malefacta arbitror. QVOD AVTEM TRIBVTVM EST bono viro & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris. temeritate enim remota, gratissima est liberalitas: eoque cum studiosius plerique laudant, quod summi cuiusque bonitas commune perfugium est omnium. Danda igitur opera est, vt hos beneficiis quamplurimis afficiamus, quorum memoria liberis, posterisque prodatur, vt his ingratissimum esse non liceat. omnes enim immemorem beneficij oderunt: eamque iniuriam in deterrenda liberalitate sibi etiam fieri: eumque, qui faciat, communem hostem tenuiorum putant. Atque hæc benignitas etiam reip. vilis est, redimi è seruitute captos, locupletari tenuiores: quod quidem vulgò solitum fieri ab ordine nostro, in oratione Crassi scriptum copiosè videmus. hanc ergo consuetudinem benignitatis largitioni munerum longè antepono: hæc, est grauium hominum atque magnorum: illa, quasi assentatorum populi, multitudinis leuitatem voluptate quasi titillantium. conuenit autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum: in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, in vicinitatibus & confiniis æquum, facilem, multa multis de iure suo concedentem: à litibus verò, quantum liceat, & nescio an paullo plus etiam quam liceat, abhorrentem. Est enim non modò liberale, paullum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem est ratio rei familiaris: quam quidem dilabi sincere flagitiosum est: sed ita, vt illiberalitatis, auaritiæque absit suspicio. posse enim liberalitate vti non spoliante se patrimonio, is est nimirum pecuniæ fructus maximus. Rectè etiam à Theophrasto est laudata hospitalitas. est enim (vt mihi quidem videtur) valde decòrum, patère domos hominum illustrium hospitibus illustribus: idque etiam reip. est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe nostra non egere. est autem vehemèter vile iis, qui honestè posse multum volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia. Theophrastus quidem scribit Cimonem Athenis etià in suos ciuileis Laciadas hospitalem fuisse: ita enim instituisse, & villicis imperasse, vt omnia præberentur, quicunque Laciades in villam suà deuertisset. QVÆ AVTEM OPERA, NON LARGITIONE, beneficia dantur, hæc tum in vniuersam remp. tum in singulos ciueis conferuntur. nam in iure cauere, consilio iuuare, atque hoc scientiæ genere prodesse quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum multa præclara maiorum, tum quamoptime cōstituti iuris ciuilis summo semper in honore fuit cognitio atque interpretatio: quam quidem ante hanc cōfusionem temporū in possessione sua principes retinuerunt. nūc, vt honores, vt omnes dignitatis gradus, sic huius scientiæ splendor deletus est: idque eo indi-

gnius, quòd eo tempore hoc contigit, quum is esset, qui omneis superiores, quibus honore par esset, scientia facile vicisset. Hæc igitur opera grata multis, & ad beneficiis obstruendos homines accommodata. Atque huic arti finitima est dicendi facultas, & gratorum & ornator. quid enim eloquentia præstabilius vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? ergo huic quoque à maioribus nostris est in roga dignitatis principatus datus. diferti igitur hominis, & facile laboratis, quòdque in patriis est moribus, multorum causas & nõ gravatè, & gratuito defendentis, beneficia & patrocina latè patent. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem eloquentiæ, ne dicam interitum, deplorarem: nisi vererem, ne de me ipso aliquid viderem queri. sed tamen videmus, quibus exstinctis oratoribus, quàm in paucis spes, quanto in paucioribus facultas, quàm in multis sit audacia. Cùm autem omnes non possint, ne multi quidem aut iuris periti esse, aut diferti, licet tamen opera prodesse multis, beneficia petentem: commendantem iudicibus & magistratibus: vigilantem pro re alterius: eos ipsos, qui aut consuluntur, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, laetissimèque eorum manat industria. Iam illud non sunt admonendi (est enim in promptu) ut animadvertant, cùm alios iuvare velint, ne quos offendant. sæpe enim aut eos lædunt, quos non debent, aut eos, quos non expedit: si imprudentes, negligentia est: si scientes, temeritatis. Vitandum autem est excusatione aduersus eos, quos inuitus offendas, quacunque possis, quare id, quod feceris, necesse fuerit, nec aliter facere poteris: ceteris que operis & officiis erit, quod violatum est, compensandum. *SED CVM IN HOMINIBVS* iuuandis aut mores spectari, aut fortuna soleat, dictum quidem est proclive, itaque vulgò loquuntur, se in beneficiis collocandis mores hominum, non fortunam sequi. Honesta oratio est. Sed quis est tandem, qui inopis & optimi viri causa non anteponat in opera danda gratiam fortunati & potentis? A quo enim expeditior & celerior remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior. Sed animadvertendum est diligentius, quæ natura rerum sit. nimirum enim inops ille, si bonus est vir, etiam si referre gratiam nõ potest, habere certè potest. Commodè autem, quicumque dixit: "*PECUNIAM QVI HABEAT*, non reddidisse: qui reddiderit, non habere: gratiam autem, & qui retulerit, habere: & qui habeat, retulisse. At qui se locupletis, honoratos & beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt: quinetiam beneficium se dedisse arbitrantur, quum ipsi quamvis magnum aliquid acceperint: atque etiam à se aut postulari, aut expectari aliquid suspicantur: patrociniò verò se esse vsos, aut clientis appellari, mortis instar putant. At verò ille tenuis, quum, quicquid factum sit, se spectatum, non fortunam putat: nõ modò illi, qui est meritis, sed etiam illis, à quibus expectat (eget enim multis) gratum se videri studet. neque verò verbis auget suum munus, si quo fortè fungitur: sed etiam extenuat. videndumque illud est, quòd si opulentum fortunatumque defenderis, in vno illo, aut fortè in liberis eius manet gratia: sin autem inopem, probum tamen & modestum, omnes non improbi humiles (quæ magna in populo multitudo est) præsidium sibi paratum vident. Quamobrem melius apud bonos, quàm apud fortunatos beneficium collocari putato. danda omnino opera est, ut omni generi satisfacere possimus: sed si res in contentionem veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus: qui, cùm consuleretur, utrùm bono viro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: Ego verò, inquit, malo virum, qui pecunia eget, quàm pecuniam, quæ viro. Sed corrupti mores, deprauatque sunt admiratione diuitiarum: quarum magnitudo quid ad vnumquenque nostrum pertinet? illum fortasse adiuvet, qui habet: ne id quidem semper. sed fac iuvare: opulentior sanè sit, honestior verò quo modo? quòd si etiam bonus erit vir, ne impediunt diuitiæ, quo minus iuvetur, modò ne adiuvetur: sitque omne iudicium, non quàm locuples, sed qualis quisque sit. Extremum autem præceptum in beneficiis, operaque danda est, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid pro iniuria. fundamentum enim est perpetuæ commendationis & famæ, iustitia: sine qua nihil potest esse laudabile. *SED QVONIAM DE EO GE-*

NERE beneficiorum dictum est, quæ ad singulos spectant: deinceps de iis, quæ ad vniuersos, quæque ad remp. pertinent, disputandum est. Eorum autem ipsorum partim eiusmodi sunt, vt ad vniuersos ciueis pertineant: partim, singulos vt attingant: quæ sunt etiam gratiora. danda opera est omnino, si possit, vt vtriſque, nec minus vt etiam singulis consularur, sed ita, vt ea res aut proſit, aut certe ne obſit reip. C. Gracchi frumentaria magnalargitio. exhaurebat igitur ærarium. modica M. Octauij, & reip. tolerabilis, & plebi necessaria. ergo & ciuibus, & reip. salutaris. In primis autem videndum erit ei, qui remp. administrabit, vt suum quisque teneat, neque de bonis priuatorum publicè deminutio fiat. pernicioſe enim Philippus in tribunatu, quum legem agrariam ferret, quam tamen antequari facile passus est, & in eo vehementer se moderatū præbuit: sed cum in agendo multa populariter, tum illud malè: non esse in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent. capitalis oratio, ad æquationem bonorum pertinens: qua peste quæ potest esse maior? Hanc enim ob causam maximè vt sua tenerentur, resp. ciuitatèſque conſtitutæ sunt. nam etſi duce natura congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerū suarum, vt bium præſidia quærebant. Danda etiam opera est, ne (quod apud maiores nostros sæpe fiebat) propter ærarij tenuitatem, aſiduitatēque bellorum, tributum sit conferendum: idque ne eueniat, multo antè erit providendum. ſin qua neceſſitas huius muneris, alicui reip. obuenerit (malo enim alij, quàm noſtræ ominari: neque tamen de noſtra, ſed de omni reip. diſputo) danda erit opera, vt omnes intelligant, ſi ſalui eſſe velint, neceſſitati eſſe paratū. atque etiam omnes, qui remp. gubernabunt, conſulere debebunt, vt earum rerum copia ſit, quæ remp. neceſſariæ. quarum qualis comparatio fieri ſoleat & debeat, non eſt neceſſe diſputare. eſt enim in promptu. tantum locus attingendus fuit. CAPVT AVTEM EST IN OMNI procuracione negotij & muneris publici, vt auariiæ pellatur, etiam minima ſuſpicio. Vtinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora me fortuna reſeruauiſſet, & tunc eſſem natus, quando Romani acceperè dona cœpiſſent: non eſſem paſſus diuitius eos imperare. næ illi multa ſæcula exſpectanda fuerunt. modò enim hoc malū in hanc remp. inuaſit. itaque facile patior tunc potius Pontium fuiſſe, ſi quidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum & decem anni ſunt, quū de pecuniis repetundis à L. Piſone lata lex eſt, nulla antea quum fuiſſet. at verò poſtea tot leges, & proximæ quæque durioreſ: tot rei, tot damnati: tantum Italicum bellum propter iudiciorum mentum excitatum: tanta ſublatis legibus, & iudiciis expilatio, direptioque ſociorum: vt imbecillitate aliorum, non noſtra virtute valeamus. Laudat Africanum Panætius, quod fuerit abſtinentis. quidni laudet: ſed in illo alia maiora. laus enim abſtinentiæ, non hominis eſt ſolū, ſed etiam temporum illorum. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, positus eſt Paullus: tantum in ærarium pecuniæ inuexit, vt vnus imperatoris præda ſinem attulerit tributorum. at hic nihil in domum ſuam intulit præter memoriam nominis ſempiternam. Imitatus patrem Africanus, nihilo locupletior Karthagine euerſa. Quid? qui cuiſque collega in cenſura fuit, L. Mummius, nunquid copioſior, quum copioſiſſimam urbem funditus ſuſtulit? Italiam ornare, quàm domum ſuam maluit: quanquam, Italia ornata, domus ipſa mihi videtur ornatio. Nullum igitur virum tæritus (vt eò, vnde degreſſa eſt, referat ſe oratio) quàm auariiia, præſertim in principibus, & remp. gubernantibus. habere enim quæſtui remp. non modò turpe eſt, ſed ſceleratum etiam, & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculum edidit, Spartam nulla realia, niſi auariiia, eſſe perituram, id videtur non ſolū Lacedæmoniis, ſed & omnibus opulentis populis prædixiſſe. Nulla autem re facilius conciliare beneuolentiam multitudinis poſſunt ij, qui reip. præſunt, quàm abſtinentia & continentia. Qui verò eſſe populares volunt, ob eamque cauſam, aut agrariam rem tentant, vt poſſeſſores pellantur ſuis ſedibus: aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant: ij labefactant fundamenta reip. concordiam primū, quæ eſſe non poteſt, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pecuniæ: deinde æquitatem, quæ tollitur omnis, ſi habere ſuum cuique non licet. id enim eſt pro-

prium, ut suprà dixi, ciuitatis atque vrbis, ut sit libera, & non sollicita suæ rei cuiusque custodia. Atque in hac pernicië reip. ne illam quidem consequuntur, quam putant, gratiam. nam, cui res crepta est, est inimicus: cui data, etiam dissimulat se accipere voluisse: & maximè in pecuniis creditis occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse soluendo. at verò ille, qui accipit iniuriam, & meminit, & præ se fert dolorem suum: nec, si plures sunt ij, quibus improbe datum est, quàm illi, quibus iniuste ademtu est, idcirco plus etiam valent. non enim numero hæc iudicantur, sed pondere. Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis, aut etiam sæculis antè possessum, qui nullum habuit, habeat: qui autè habuit, amittat? At propter hoc iniuriæ genus Lacedæmonij Lyсандrum ephorum expulerunt: Agin regem (quod numquam antea apud eos acciderat) necauerunt: ex eoque tempore tantæ discordiæ securæ sunt, ut & tyranni existerent, & optimates exterminarentur, & præclarissimè constituta resp. dilaberetur. nec verò solum ipsa cecidit: sed etiam reliquam Græciam euerit contagionibus malorum, quæ à Lacedæmoniis profecta, manarunt latius. Quid? nostros Gracchos Ti. Gracchi summi viri filios, Africani nepotes, nonne agrariæ contentiones perdiderunt? At verò Aratus Sicyonius iure laudatur, qui, cum eius ciuitas quinquaginta annos à tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonè, clandestino introitu urbem est potius: quumque tyrannum Nicoclem improviso oppressisset, sexcentos exules, qui locupletissimi fuerant eius ciuitatis, restituit, remque publ. aduètu suo liberauit. Sed quum magnam animaduertetet in bonis, & possessionibus difficultatè, quòd & eos, quos ipse restituerat, quorum bona alij possederant, egere iniquissimum arbitrabatur, & quinquaginta annorum possessiones mouere non nimis æquum putabat, propterea quòd tam longo spatio multa hereditatibus, multa emtionibus, multa dotibus tenebantur sine iniuria iudicauit, neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur statuisset, ad eam rem constituendam opus esse pecunia, Alexandriam se proficisci velle dixit, remque integram ad reditum suum iussit esse: isque celeriter ad Ptolemæum suum hospitem venit, qui tum regnabat alter post Alexandriam cõditam: cui cum exposuisset, patriam se liberare velle, causamque docuisset: à rege opulento vir summus facillè impetrauit, ut grandi pecunia adiuuaretur. quam quò Sicyonè attulisset, adhibuit in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognouit & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui sua amiserant: perfecitque æstimandis possessionibus, ut persuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent: aliis, ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset, quàm suum recuperare. ita perfectum est, ut omnes concordia constituta sine querela discederent. O virum magnam, dignumque, qui in nostra rep. natus esset! Sic par est agere cum ciuibus, non (ut bis iam vidimus) hastam in foro ponere, & bona ciuium voci subiicere præconis. At ille Græcus (id quod fuit sapiētis, & præstantis viri) omnibus consulendum putauit: eaque est summa ratio & sapientia boni ciuiis, commoda ciuium non diuellere, atque omneis æquitate eadem continere. Habent gratis in alieno. quid ita? ut, quum ego emerim, ædificauerim, tunc, impendam, tu me inuito fruarè meo? quid est aliud aliis sua eripere, aliis dare aliena? Tabulæ verò nouæ quid habent argumenti, nisi ut emas mea pecunia fundum, eum tu habeas, ego pecuniam non habeam? Quamobrem ne sit æs alienum, quod reip. noceat, prouidendum est: quod multis rationibus caueri potest: nō, si fuerit, ut locupletes suū perdant, debitores lucentur alienum. nec enim vlla res vehementius remp. continet, quàm fides: quæ nulla esse potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditorum. Nunquam vehementius actum est, quàm me consule, ne solueretur. armis & castris tentata res est ab omni genere hominum, & ordine: quibus ita restiti, ut hoc tantum malum de rep. tolleretur. nunquam nec maius æs alienum fuit: nec melius, nec facilius dissolutum est. fraudandi enim spe sublata, soluendi necessitas consecuta est. At verò hic noster victor, tunc quidem victus, quæ cogitabat, tum ea perfecit, cum eius iam nihil interesset. tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipsum cum delectaret, peccare, etiam si causa non esset. Ab hoc

igitur

igitur genere largitionis, ut aliis detur, aliis auferatur, aberunt ij, qui temp. tuebuntur: in
 primisque operam dabunt, ut iuris & iudiciorum æquitatem suam quique teneat, & neque
 tenuiores propter humilitatem circumueniantur, neque locupletibus ad sua vel tenenda,
 vel recuperanda obsit inuidia. Præterea quibuscunque rebus vel belli, vel domi po-
 5 terunt, temp. augeant, imperio, agris, vectigalibus. hæc magnorum hominum sunt: hæc
 apud maiores nostros factitata: hæc genera officiorum qui persequitur, cum summa vili-
 tate reip. magnam ipsi adipiscuntur & gratiam, & gloriam. IN HIS AUTEM VTIL-
 ITATVM PRÆCEPTIS Antipater Tyrius Stoicus, qui Athenis nuper est mortuus,
 duo præcepta ciset esse à Panætio prætermissa: valetudinis curationem, & pecuniæ. quas
 10 res à summo philosopho præteritas arbitror, quod essent faciles: sunt certe viles. SED
 VALETUDO sustentatur notitia sui corporis, & obseruatione quæ res aut prodesse so-
 leant, aut obesse: & continentia in victu omni, atque cultu. corporis tuendi causa, præter-
 mittendis voluptatibus: postremo arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. Res
 autem familiaris quæri debet iis rebus, à quibus abest turpitudine: conseruari autem dili-
 15 gentia & parsimonia: iisdem etiam rebus augeri. has res commodissime Xenophon So-
 craticus persecutus est in eo libro, qui OEconomicus inscribitur: quem nos ista ferè æta-
 te cum essemus, quæ est tu nunc, è Græco in Latinum conuertimus. SED VILITATVM
 comparatio (quoniam hic locus erat quartus à Panætio prætermissus) sæpe est necessaria.
 nam & corporis commoda cum externis, & externa cum corporis, & ipsa inter se corpo-
 20 ris, & externa cum externis comparari solent. cum externis corporis, hoc modo, valere
 ut malis, quàm diues esse: cum corporis externa, hoc modo, diues esse potius, quàm maxi-
 mis corporis viribus. ipsa inter se corporis comparantur sic, ut bona valetudo voluptati
 anteponat, vires celeritati: externorum autem, ut gloria diuitiis, vectigalia urbana rustici-
 25 Ex quo genere comparationis illud est Catonis senis: à quo quum quæreret quid
 maxime in re familiari expediret, respondit, Bene pascere: quid secundum? Satis bene pa-
 scere: quid tertium? Bene vestire: quid quartum? Arare: & quum ille, qui quæsierat, dixisset:
 Quid teneraritur? Cato: Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo, & multis aliis in-
 telligi debet, vtilitatum comparationes fieri solere: recteque hoc adiunctum esse quar-
 30 tum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quærenda, de collocan-
 da pecunia: (vellem etiam de vtenda) commodius à quibusdam optimis viris ad mediū
 Ianum sedentibus, quàm ab vllis philosophis vlla in schola disputatur. sunt tamen ea co-
 gnoscenda. pertinent enim ad vilitatem, de qua hoc libro disputatum est. Reliqua deinceps
 persequamur.

M. TVLLII CICERONIS DE OFFICIIS

L I B. I I I.

40 **P**VBILIUM Scipionem, Marce filium, eum, qui primus Africanus appellatus
 est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit ferè eius æqualis, NVNQVAM
 SE MINVS OTIOSVM, quàm quum otiosus: nec minus solum, quàm
 quum solus esset. Magnifica verò vox, & magno viro & sapiente digna:
 quæ declarat, illum & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine se-
 45 cundum loqui solitum: ut neque cessaret vnquam, & interdum colloquio al-
 terius non egeret. Ita duæ res, quæ languorem afferunt ceteris, illum acuebant, otium &
 solitudo. vellem nobis hoc idem dicere liceret: sed si minus imitatione tantam ingenij
 præstantiam consequi possumus, voluntate certè proximè accedimus. nam & à rep. fo-
 rensiūque negotiis, armis impiis, vique prohibiti, otium persequimur: & ob eam cau-
 sam vrbe relicta peregrinantes, sæpe soli sumus. Sed nec hoc otium cum Africani otio,
 nec hæc solitudo cum illa comparanda est. ille enim requiescens à reip. pulcherimis mu-
 50 neribus, otium sibi sumebat aliquando, & à cætu hominum, frequentiâque interdum se,
 BBB ij

tanquam in portum, in solitudine recipiebat. Nostrum autem otium negotij inopia, non
 requiescendi studio constitutum est. extincto enim senatu, deletisque iudiciis, quid est,
 quod dignū nobis, aut in curia, aut in foro agere possimus? Ita qui in maxima celebritate,
 atque in oculis ciuium quondam viximus: nunc fugientes conspectū sceleratorum, qui-
 bus omnia redundant, abdimus nos, quantum licet, & sæpe soli sumus. Sed quia sic ab ho-
 minibus doctis accepimus, nō solum ex malis eligere minima oportere, sed etiam excer-
 pere ex his ipsis, siquid inesset boni: propterea & otio fruor, non illo quidem, quo debeat
 is, qui quondam peperisset otium ciuitati: nec eam solitudinem languere patior, quam
 mihi affert necessitas, non voluntas. Quanquam Africanus maiorem laudem vel meo iu-
 dicio assequebatur: nulla tamen eius ingenij monumenta mandata litteris, nullum opus
 otij, nullum solitudinis munus extat. Ex quo intelligi debet, illum mentis agitatione, in-
 uestigationēque earum rerum, quas cogitando consequēbatur, nec otiosum, nec solum
 vnquam fuisse. Nos autem, qui non tantum roboris habemus, vt cogitatione tacita à so-
 litudine abstrahamur, ad hanc scribendi operam omne studium, curamque conuertimus,
 itaque plura breui tempore euerfa, quàm multis annis, stante rep. scripsimus. Sed quum
 tota philosophia, mi Cicero, frugifera & fructuosa, nec vlla pars eius inculta ac deserta
 sit: tum nullus feracior in ea locus est, nec vberior, quàm de officiis: à quibus constanter
 honestēque viuendi præcepta ducuntur. Quare, quanquam à Cratippo vestro, principe
 huius memoriæ philosophorum, hoc te assidue audire, atque accipere confido: tamen
 conducere arbitror, talibus aureis tuas vocibus vndiq; circumsonare, nec eas, si fieri pos-
 sit, quicquam aliud audire. quod cum omnibus est faciendum, qui vitam honestam in-
 20 gredi cogitant: tum haud scio, an nemini potius, quàm tibi. Sustines enim nō paruum ex-
 pectationem imitandæ industriæ nostræ, magnam honorum, nonnullam fortasse nomi-
 nis. suscepisti onus præterea graue & Athenarum & Cratippi: ad quos cum tanquam ad
 mercaturam bonarū artium sis profectus, inanem redire turpissimum est, dedecorantem,
 & vrbs auctoritatem, & magistri. Quare, quantum conniti animo potes, quantum labo-
 25 re contendere (si discendi labor est potius, quàm voluptas) tantum fac vt efficias: nēve
 committas, vt, cum tibi omnia suppeditata sint à nobis, tute tibi defuisse videare. Sed hæc
 hæcenus. multa enim sæpe ad te cohortandi gratia scripsimus. nunc ad reliquam partem
 proposita diuisionis reuertamur. PANÆTIUS IGITUR, QUI SINE controuer-
 30 sia de officiis accuratissimè disputauit, quémque nos correctione quadam adhibita po-
 tissimum secuti sumus: tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines, & cō-
 sultare de officio solent: vno, cum dubitarent, honestūne id esset, de quo ageretur, an
 turpe: altero, vtile, an inutile: tertio, si id, quod speciem haberet honesti, pugnaret cum eo,
 quod vtile videretur, quo modo ea discerni oporteret: de duobus primis generibus, tri-
 35 bus libris explicauit: de tertio autem genere deinceps se scripsit dicturū, nec exsoluit id,
 quod promiserat. Quod eo magis miror, quia scriptum à discipulo eius Posidonio est,
 triginta annos vixisse Panætium postquàm illos libros edidisset, quē locum miror à Posi-
 donio breuiter esse tactum in quibusdam commētariis: præsertim quam scribat, nullum
 esse locum in tota philosophia tam necessarium. Minimè verò assentior iis, qui negant,
 40 cum locū à Panætio prætermisum, sed consultò relictum: nec omnino scribendum fuisse,
 se, quia nunquam posset vtilitas cum honestate pugnare. de quo alterū potest habere du-
 bitationem, adhibendūne fuerit hoc genus, quod in diuisione Panætij tertium est, an
 planè e omittendum: alterum dubitari non potest, quin à Panætio susceptum sit, sed reli-
 ctum. nam qui è diuisione tripartita duas partes absoluerit, huic necesse est restare tertiā.
 45 Præterea in extremo libro tertio, de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturū. Accedit
 eodem testis locuples Posidonius: qui etiam scribit in quadam epistola, P. Rutilium Ru-
 fum, qui Panætium audiuert, dicere solere, vt nemo pictor esset inuentus, qui Veneris eam
 partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolueret (oris enim pulchritudo, reliqui
 corporis imitandi spem auferbat) sic ea, quæ Panætius prætermisisset, & non perfecisset, ro
 propter

propter eorum, quæ fecisset præstantiam, neminem persecuturum. Quam obrem de iudicio Panætij dubitari non potest: recte autem hanc tertiam partem, ad exquirendum officium adiunxerit, an secus, de eo fortasse dubitari potest. nam siue honestum, solum bonum est, ut Stoicis placet siue, quod honestum est, id ita summum bonum est, quemadmodum Peripateticis vestris videtur, ut omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti instar habeant dubitandum non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Itaque accepimus, Socratem solitum exsecrari eos, qui primum hæc natura coherentia, opinione distraherent. cui quidem ita sunt Stoici assensu, ut etiam quicquid honestum esset, id utile esse censerent: nec utile quicquam, quod non honestum. Quod si is esset Panætius, qui virtutem propterea colendam diceret, quod ea efficiens utilitatis esset: ut ij, qui res expectandas vel voluptate, vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honestatem aliquando cum utilitate pugnare. sed quum sit is, qui id solum bonum iudicat, quod honestum sit: quæ autem huic repugnent specie quadam utilitatis, eorum neque accessione meliorem vitam fieri, neque decessione peiorem: non videtur huic modum debuisse de liberationem introducere: in qua, quod utile videretur, cum eo, quod honestum est, compararetur. Etenim quod summum bonum à Stoicis dicitur, convenienter naturæ vivere: id habet hanc (opinor) sententiam, cum virtute congruere semper: cetera autem, quæ secundum naturam essent, ita legere, si ea virtuti non repugnarent. Quod cum ita sit, putant quidam hanc comparationem non rectè introductam, nec omnino de eo genere quicquam præcipiendum fuisse. Atque illud quidem honestum, quod propriè, verèque dicitur, id in sapientibus est solis, neque à virtute diuelli vnquam potest: in iis autem, in quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem honestum, nullo modo: similitudines honesti esse possunt. Hæc enim officia, de quibus his libris disputamus, media Stoici appellant. ea communia sunt, & latè patent: quæ & ingenij bonitate multi afficiuntur, & progressionem discendi. Illud autem officium, quod rectum iidem appellant, perfectum atque absolutum est, & ut iidem dicunt, omneis numeros habet, nec præter sapientem cadere in quenquam potest. Cum autem actum est aliquid, in quo media officia compareant, id cumulatè videtur esse perfectum: propterea quod vulgus, quid absit à perfectò, non ferè intelligit: quatenus autem intelligit, nihil putat prætermisum. Quod item in poematis, in picturis vsu venit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti, laudentq; ea, quæ laudanda non sint: ob eam credo causam, quod insit in his aliquid probi, quod capiat ignarus, qui iidem quid in vnaquaque re vitij sit, nequeant iudicare. Itaque quum sint docti à peritis, desistunt facillè sententia. Hæc igitur officia, de quibus his libris differimus, quasi secunda quædam honesta dicunt esse, non sapientium modò propria, sed cum omni hominum genere communia. Itaque his omnes, in quibus est virtutis indoles, commouentur. Nec verò cum duo Decij, aut duo Scipiones, fortes viri commemorantur, aut quum Fabricius, aut Aristides, iustus nominatur: aut ab illis fortitudinis, aut ab his iustitiæ, tanquam à sapientibus, petitur exemplum. nemo enim horum sic sapiens, ut sapientem volumus intelligi: nec ij, qui sapientes habiti sunt & nominari, M. Caro, & C. Lælius, sapientes fuerunt: ne illi quidem septem: sed ex mediocribus officiorum frequentia similitudinem quandam gerebant, speciemque sapientium. Quocirca nec id, quod verè honestum est, fas est cum vtilis repugnantia comparari: nec id, quod còmuniter appellamus honestum, quod colitur ab iis, qui bonos viros se haberi volunt, cum emolumentis vnquam est comparandum: tamque id honestum, quod in nostram intelligentiam cadit, tuendum conservandumque nobis est, quàm illud, quod propriè dicitur, verèque est honestum, sapientibus. aliter enim teneri non potest, siqua ad virtutem est facta progressio. Sed hæc quidem de iis, qui conseruatione officiorum existimantur boni. Qui autem omnia metiuntur emolumentis & commodis, neq; ea volunt præponderari honestate, hi solent in deliberando, honestum cum eo, quod utile putant, comparare: boni viri non solent. Itaque existimo Panætium, cum dixerit, homines solere in

hac comparatione dubitare, hoc ipsum sensisse, quod dixerit: solere modò, non etiam oportere. etenim nò modò pluri putare quod vile videatur, quàm quod honestum, sed etiam hæc inter se comparare, & in his addubitare, turpissimum est. Quid est ergo, quod nonnunquam dubitationem asserere soleat, considerandumque videatur? credo, si quando dubitatio accidit, quale sit id, de quo consideretur. sæpe enim fit tempore, vt, quod turpe plerunque haberi soleat, inueniatur non esse turpe. exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius. Quod potest esse maius scelus, quàm non modò hominem, sed etiam familiarem occidere: nunc igitur se obstrinxit scelere, si quis tyrannum occidit, quamuis familiarem? populo quidem Ro. non videtur, qui ex omnibus præclaris factis illud pulcherrimum existimat. Vicit igitur vtilitas honestatem: immò verò honestas vilitatem secuta est. **ITAQUE, VT SINE VLLO errore diiudicare possimus, siquãdo cum illo, quod honestum intelligimus, pugnare id videbitur, quod appellamus vile, formula quædam constituenda est: quam si sequemur in comparatione rerum, ab officio nunquam recedemus.** Erit autem hæc formula Stoicorum rationi, disciplinæque maximè consentanea: quam quidem in his libris propterea sequimur, quòd quanquam & à veteribus Academicis & à Peripateticis vestris, qui quondam iidem erant, qui **Academici**, quæ honesta sunt, anteponitur iis, quæ videntur viliari: tamen splendidius hæc ab eis differuntur, quibus quicquid honestum est, idem vile videtur, nec vile quicquam, quod nò honestum: quàm ab iis, quibus est & honestum aliquid non vile, & vile non honestum. Nobis autem Academia nostra magnam licentiam dat, vt, quodcunque maximè probabile occurrat, id nostro iure liceat defendere. Sed redeo ad formulam. Detrahatur igitur alteri aliquid, & hominem hominis incommodo suum commodum augere, magis est cõtra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cetera, quæ possunt aut corpori accedere, aut rebus externis. Nam principio tollit conuictum humanum & societatem. Si enim sic erimus affecti, vt propter suum quisque emolumentum spoliatur, aut vicietur alterum, dirumpi necesse est eam, quæ maximè est secundum naturam, humani generis societatem. Vt enim si vnumquodque membrum sensum hunc haberet, vt posse putaret se valere, si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset: sic si vnusquisque nostrum ad se rapiat commoda aliorum, detrahatur quod cuique possit, emolumentum sui gratia, societas hominum & communitas euertatur necesse est. nam sibi vt quisque malit quod ad vsum vitæ pertineat, quàm alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. Illud natura non patitur, vt aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus. Neque verò hoc solum natura, id est, iure gentium: sed etiam legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus resp. continetur, eodem modo constitutum est, vt non liceret sui commodi causa nocere alteri. hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem esse ciuium coniunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exsulio, vinculis, damno coercent. atque hoc multo magis efficit ipsa naturæ ratio, quæ est lex diuina & humana: cui parere qui velit (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volent viuere) nunquam committet, vt alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, sibi assumat. Etenim multo magis est secundum naturam celsitas animi, & magnitudo, itémque communitas, iustitia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vita, quàm diuitiæ. quæ quidè contemnere, & pro nihilo ducere, comparantem cum vtilitate communi, magni animi est, & excelsi. detrahare autem alteri sui commodi causa, magis est contra naturam, quàm mors, quàm dolor, quàm cetera generis eiusdem: itémque magis est secundum naturam pro omnibus gentibus (si fieri possit) conseruandis, aut iuandis maximis labores molestiis que suscipere. imitantem Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in concilio cælestium collocauit: quàm viuere in solitudine non modò sine vllis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis, vt excellas etiam pulchritudine & viribus. Quocirca optimo quisque, & splendidissimo ingenio longè illam vitam huic anteponat. ex quo efficitur, hominem naturæ obædientem, homini nocere

*hæc. Sec. non leguntur in
ms. et inueniuntur certe non
requiritur*

hæc. ms.

nocere non possit. Deinde qui alterum violat, ut ipse aliquid commodi consequatur: aut
 nihil se existimat contra naturam facere, aut magis fugiendam censet mortem, paupertatem,
 dolorem, amissionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cui-
 5 quam iniuriam. Si nihil existimat contra naturam fieri hominibus violandis: quid cum
 eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat: si in fugiendum id quidem censet, sed
 multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem: errat in eo, quod vllum aut corporis,
 aut fortunæ vitium, vitilis animi grauius existimat. Ergo vnum debet esse omnibus pro-
 positum, vt eadem sit utilitas vniuersi cuiusque & vniuersorum: quam si ad se quisque rapiat,
 dissoluetur omnis humana consortio. atque etiam si hoc natura præferibit, vt homo ho-
 10 mini, quicumque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit, necesse est
 secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse cõmunem. Quod si ita est, vnã con-
 tinemur omnes, & eadem lege naturæ. idque ipsum si ita est, certè violare alterum nature
 lege prohibemur. verum autè primum: verum igitur & extremum. Nam illud quidem
 absurdum est, quod quidam dicunt, parenti se aut fratri nihil detracturos sui commodi
 15 causam: aliam rationem ciuium esse reliquorum. hi sibi nihil iuris, nullam societate com-
 munitis utilitatis causa statuunt esse cum ciuibus: quæ sententia omnem societatem distra-
 hit ciuitatis. Qui autem ciuium rationem dicunt habendam, externorum negant, hi di-
 rimunt communem humani generis societatem: qua sublata, beneficentia, liberalitas, boni-
 20 tates, iustitia funditus tollitur: quæ qui tollunt, etiam aduersus deos immortalis impij iu-
 dicandi sunt. ab his enim constitutam inter homines societatem evertunt: cuius societa-
 tis arctissimum vinculum est, magis arbitrari esse contra naturam, hominem homini de-
 trahere sui commodi causa, quam omnia incommoda subire vel externa, vel corporis,
 vel etiam ipsius animi, quæ vacent iustitia. hæc enim virtus vna omnium est domina &
 25 regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur sapiens, si fame ipse cõficiatur,
 abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem vtili: Minimè verò, non enim est mihi vi-
 ta mea vilior, quam animi talis affectio, neminem vt violem cõmodo mei gratia. Quid?
 si Phalarim crudelem tyrannum & immanem vir bonus, ne ipse frigore conficiatur, ves-
 titu spoliare possit: nonne faciat: Hæc ad iudicandum sunt facillima. nam si quid homi-
 ni homo ad nullam rem vtilis, tuæ utilitatis causa detraxeris, inhumanè feceris, cõtrãque
 30 naturæ legem: si autem is tu sis, qui multam utilitatem reip. atque hominum societati, si
 in vita remaneas, afferre possis: si quid ob eam causam alteri detraxeris, non sit reprehен-
 dendum: si autem id non sit eiusmodi, suum cuique incommodum ferendum est potius,
 quàm de alterius commodis detrahendum. Non igitur magis est cõtra naturam morbus,
 aut egestas, aut quid eiusmodi, quàm detractio atque appetitio alieni. Sed & communis
 35 utilitatis derelictio contra naturam est. est enim iniusta. Itaque lex ipsa naturæ, quæ utili-
 tatem hominum conseruat & cõtinet, decernit profectò, vt ab homine inerti atque inu-
 tili ad sapientem, bonum, fortem virum transferantur res ad viuendum necessariæ: qui si
 occiderit, multum de communi utilitate detraxerit: modò hoc ita faciat, vt ne ipse de se
 bene existimans, seque diligens, hæc causam habeat ad iniuriam. Ita semper officio fun-
 40 getur, utilitati consulens hominum, & ei, quam sæpe commemoro, humanæ societati.
 Nam quod ad Phalarim attinet, per facile iudicium est. nulla enim societas nobis cum
 tyrannis, sed potius summa distractio est: neque est contra naturam spoliare eum, si
 possis, quem honestum est necare. Atque hoc omne genus pestiferum, atque impium
 ex hominum communitate exterminandum est. Etenim vt membra quædam amputan-
 45 tur, si & ipsa sanguine, & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus
 corporis: sic ista in figura hominis, feritas & immanitas belluæ à communi tanquam
 humanitate corporis segreganda est. Huius generis quæstiones sunt omnes eæ, in qui-
 bus ex tempore officium exquiritur. Eiusmodi igitur credo res Panætiū perfec-
 turum fuisse, nisi aliqui casus, aut occupatio consilium eius peremisset: ad quas ipsas
 50 consultationes ex superioribus libris satis multa præcepta sunt, quibus perspicui possit,

quid sit propter turpitudinem fugiendum : quid sit id, quod ideo fugiendum non sit, quia omnino turpe non est. SED QUONIAM OPERI INCHOATO, PROPRIAMEN absolute tanquam fastigium imponimus, ut geometræ solent non omnia docere, sed postulare, ut quædam sibi cōcedantur, quo facilius quæ volunt, explicent: sic ego à te postulo, mi Cicero, ut mihi concedas, si potes, nihil præter id, quod honestum sit, esse propter se expetendum. sin hoc non licet per Cratippum: at illud certe dabis, quod honestum sit, id esse maximè propter se expetendum. mihi utrumvis satis est: & tū hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quicquam probabile. Ac primū in hoc Panætius defendendus est, quod non vitia cum honestis pugnare aliquādo posse dixerit. neque enim ei fas erat: sed ea, quæ viderentur vitia. Nihil verò vile, quod non idem honestum: nihil honestum, quod non idem vile sit, sæpe testatur: negatque, ullam pestem maiorem in vitam hominum inuasisse, quàm eorum opinionem, qui ista distraxerint. Itaque non ut aliquando anteponeamus vitia honestis, sed ut ea sine errore diiudicemus, si quando incidissent, induxit eam, quæ videretur esse, non quæ esset, repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, sed (ut dicitur) Marte nostro. neque enim quicquam de hac parte post Panætium explicatum est, quod quidem mihi probaretur, de iis, quæ in manus meas venerunt. CUM IGITUR ALIQUA species vitilitatis obiecta est, commoueri necesse est: sed si, cum animum attenderis, turpitudinem vides adiunctam ei rei, quæ speciem vitilitatis attulerit: tunc non vitilitas requirenda est: sed intelligendum, ubi turpitudinis sit, ibi vitilitatem esse non posse. Quod si nihil est tam cōtra naturam, quàm turpitudinis (recta enim & cōuenientia & constantia natura desiderat, aspernaturque contraria) nihil tam secundum naturam, quàm vitilitas: certè in eadem re & vitilitas, & turpitudinis esse non potest. Itēque si ad honestatem nati sumus, eaque aut sola expetenda est (ut Zenoni est visum) aut certè omni pondere grauior est habenda, quàm reliqua omnia, quod Aristoteli placet: necesse est, quod honestum sit, id esse aut solum, aut summum bonum: quod autem bonum, id certè vile. ita quicquid honestum, id vile. quare error hominum non proborum cum aliquid, quod vile visum est, arripuit, id continuo fecerint ab honesto. Hinc sicæ, hinc venena, hinc falsa testamenta nascuntur, hinc furta, peculatus, expilationes, direptionesque lociorum & ciuium, hinc opum nimiarum potentia non ferenda: postremò etiam in liberis ciuitatibus existunt regnandi cupiditates, quibus nihil necatius, nec fœdus excogitari potest. emolumenta enim rerum fallacibus iudiciis vident: pœnam non dico legum, quas sæpe perumpunt, sed ipsius turpitudinis, quæ acerbissima est, non vident. Quamobrem hoc quidem deliberantium genus pellatur è medio. est enim totum scelus & impium: qui deliberant, utrum id sequantur, quod honestum esse videant, an se scientes scelere contaminent. in ipsa enim dubitatione facinus inest, etiam si ad id non peruenerint. Ergo ea deliberanda omnino non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio: atque etiam in omni deliberatione, celandi & occultandi spes, opinioque remouenda est. satis enim nobis, si modò in philosophia aliquid profecimus, persuasum esse debet, si omnes deos, hominesque celare possimus, nihil tamen avaræ, nihil iniuste, nihil libidinosæ, nihil incontinenter esse faciendum. Hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui, cum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, descendit in illum hiatus, æneumque equum (ut ferunt fabulæ) animaduertit, cuius in lateribus fores essent: quibus apertis, si omnes mortui vidit corpus magnitudine inuistat, annulumque in digito aureum: quem ut detraxit, ipse in duit: erat autem Gyges regius pastor: tum in concilium pastorum se recepit. ibi cum palam eius annuli ad palmam conuerterat, à nullo videbatur, ipse autem videbat omnia: idem rursus videbatur, cum in lucem annulum inuenerat. Itaque hac opportunitate annuli usus, reginæ stuprum intulit, eaque adiutrice regem dominum interemit, sustulit quos ob stare arbitratur: nec in his cum facinoribus quisquam potuit videre. sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiæ. Hunc igitur ipsum annulum si habeat sapiens, nihilo plus sibi licere putet peccare, quàm si non habe-

ret.

Finis. ~~prope lam~~

id est effectus maximus propter se

id est nihil tam

ret. honesta enim bonis viris, non occulta quaeruntur. Atque hoc loco philosophi quidā,
minimè mali illi quidem, sed non satis acuti, fictam & commentitiam fabulam prolatam
dicunt à Platone. quasi verò ille aut factum id esse, aut fieri potuisse defendat. Hæc est vis
huius annuli, & huius exempli: si nemo sciturus, nemo ne suspicaturus quidem sit, cum
aliquid diuitiarum, potentia, dominationis, libidinis causa feceris, si id diis, hominibûs
que futurum sit semper ignotum, si sine facturus. negant id fieri posse: quanquam po-
test id quidem. sed quæro, quod negant posse, id si posset, quidnam facerent? Urgent rusti-
cè sanè. negant enim posse, & in eo perstant: hoc verbum quid valeat non vident. cum
enim quaerimus, si possint celare, quid facturi sint: non quaerimus, possintne celare: sed tā-
quam tormenta quædam adhibemus, vt, si responderint, se impunitate proposita facturos
quod expediat, facinorosos se esse fateantur: sin negent, omnia turpia per seipsa fugienda
esse cōcedant. Sed iam ad propositum reuertamur. incidunt multa sæpe causæ, quæ con-
turbent animos vtilitatis specie: non cum hoc deliberetur, Relinquendane sit honestas
propter vtilitatis magnitudinem, (nam id quidem improbum est) sed illud, Possintne id,
quod vile videatur, fieri non turpiter. Cum Collatino Tarquinio collegæ Brutus impe-
rium abrogabat, poterat videri facere id iniuste: fuerat enim in regibus expellēdis socius
Bruti, consiliarius etiam adiutor. quum autem consilium principes cepissent, cognatio-
nem Superbi, nomēque Tarquiniorum, & memoriam regni esse tollendam: quod erat
vile patriæ, id erat ita honestum, vt etiam ipsi Collatino placere deberet. Itaque vtilitas
valuit propter honestatem: sine qua ne vtilitas quidem esse potuisset. At in eo rege, qui
urbem condidit, non item. species enim vtilitatis animum pepulit eius: cui quum visum
esset vtilius, solum, quàm cum altero regnare, fratrem interemit. omisit hic & pietatem &
humanitatem, vt id, quod vile videbatur, neque erat, assequi posset. & tamen muri cau-
sam opposuit, speciem honestatis nec probabilem, nec sanè idoneam. peccauit igitur, pa-
ce vel Quirini, vel Romuli dixerim. Nec tamen nostræ nobis vtilitates omittendæ sunt,
aliisque tradendæ, quum iis ipsi egeamus: sed suæ cuique vtilitati, quod sine alterius iniu-
ria fiat, seruandum est. Scitè Chrylippus, vt multa: Qui stadium, inquit, currit, citi & cō-
tendere debet quàm maximè possit, vt vincat. supplantare eum, quicum ceterat, aut manu
depellere nullo modo debet. Sic in vita sibi quæque petere quod pertinet ad vsum, non
iniqum est: alteri deripere, ius non est. Maximè autem perturbantur officia in amici-
tiis: quibus & non tribuere quod rectè possis, & tribuere quod non sit æquum, contra of-
ficium est. Sed huius generis totius breue & non difficile præceptum est. Quæ enim vi-
dentur vtilia, honores, diuitiæ, voluptates, cetera generis eiusdem, hæc amicitia nūquam
anteponenda sunt. At neq; contra temp. neq; contra iusiurandum ac fidē, amici sui causa
viri bonus faciet, ne si iudex quidem erit de ipso amico. ponit enim personam amici, quā
induit iudicis. tantum dabit amicitia, vt veram amici causam esse malit: & vt oranda liti
tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Quum verò iurato dicēda sententia sit, me-
minerit, deum se adhibere testem, id est (vt arbitror) mentem suam, quæ nihil homini de-
dit ipse deus diuinius. Itaque præclarum à maioribus accepimus morem rogandi iudi-
cis, si eum teneremus: *QVÆ SALVA FIDE FACERE POSSIT. hæc rogatio ad ea per-*
tinet, quæ paullo antè dixi, honesta amico à iudice posse concedi. nam si omnia faciendā
sint, quæ amici velint, non amicitia tales, sed coniurationes putandæ sint. loquor autem
de communibus amicitiiis. nam in sapientibus viris, atque perfectis nihil potest esse tale.
Damonem & Pythiam Pythagorēs ferunt hoc animo inter se fuisse, vt, quum eorum al-
teri Dionysius tyrannus diem necis destinasset: & is, qui morti addictus esset, paucos sibi
dies commendandorum suorum causa postulauisset: vas factus sit alter eius sistendi, vt, si
ille non reuertisset, moriundum esset sibi ipsi. qui quum ad diem se recepisset, admiratus
eorum fidem tyrannus, periit vt se ad amicitiam tertium ascriberent. Quum igitur id,
quod vile videretur in amicitia, cum eo, quod honestum est, comparatur, iaceat vtilitatis
species, valeat honestas. quum autem in amicitia, quæ honesta non sunt, postulabuntur,

Si nemo possit
aut hoc potest
Pythias autem
aut paulo antè
aut quodam modo
incellum est, Dionysius
BASI-
AETE.

religio & fides antepōnātur amicitia, sic habebitur is, quem exquirimus, dilectus officij.

SED VTI LITATIS SPECIE in rep. sapissimè peccatur, vt in Corinthi disturbatio-
ne nostri, durius etiam Athenienses, qui sciuerunt, vt Æginetis, qui classe valebant, polli-
ces præcederentur. Hoc visum est vtile. nimis enim immincebat propter propinquitatem
Ægina Piræo. Sed nihil, quod crudele, vile. est enim hominum natura, quam sequi de-
bemus, maximè inimica crudelitas. Malè etiam, qui peregrinos vribus vii prohibet, cōf-
que exterminant, vt Pennus apud patrès nostros: Papius nuper. nam esse pro ciue qui ci-
uis non sit, rectum est non licere: quam legem tulerunt sapientissimi consules Crassus &
Sczuola: vsu verò vrbs prohibere peregrinos, sanè inhumanum est. illa præclara, in qui-
bus publicæ vtilitatis species præ honestate contemnitur. Plena exemplorum est nostra
resp. cum sæpe aliàs, tum maximè bello Punico secundo: quæ Cannensis calamitate accepta
maiores animos habuit, quàm vnquam rebus secundis. nulla timoris significatio, nulla
mentio pacis. tanta vis est honesti, vt speciem vtilitatis obscuraret. Athenienses quum Per-
sæ impetum nullo modo possent sustinere, statuerunt vt vrbe relicta, coniugibus &
liberis Træzene depositis, nauis conscenderent, libertatēque Græciæ, classē defende-
rent: Cyrillus quendam suadentem vt in vrbe manerent, Xerxēque reciperent, lapidi-
bus obruerunt. Atque ille sequi vtilitatem videbatur: sed ea nulla erat, repugnante hone-
stare. Themistocles post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in contione, se
habere consilium reip. salutare, sed id sciri non opus esse. postulatuit vt alique populus
daret, quicum communicaret. datus est Aristides. Huic ille, classē Lacedæmoniorum,
quæ subducta esset ad Gytheum, clam incēdi posse: quo facto, frangi Lacedæmoniorum
opes necesse esset. quod Aristides quum audiuisset, in contione magna exspectatione
venit, dixitque perutile esse cōsilium, quod Themistocles afferret, sed minimè honestum.
Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne vile quidem putauerunt: totā-
que eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Aristide repudiauerunt. melius hi,
quam nos, qui piratas immuncis, socios vectigaleis habemus. Pateat ergo, quod turpe
sit, id nunquam esse vile, ne tum quidem, quum id, quod vile esse putet, adipiscere. hoc
enim ipsum vile putare, quod turpe sit, calamitosum est. SED INCIDUNT (vt supra
dixi) sepe causæ, quum repugnare vtilitas honestati videatur: vt animaduertendum sit re-
pugnante planè, an possit cum honestate coniungi. Eius generis hæ sunt quæstiones: Si,
exempli gratia, vir bonus Alexandria Rhodum magnum frumento numerum aduxerit
in Rhodiorum inopia & fame, summæque annonæ caritate: si idem sciat, cōplures mer-
catores ab Alexandria soluisse, nauisq; in cursu frumento onustas petentis Rhodum
viderit: dicturusne sit id Rhodiis, an silentio suum quamplurimo venditurus? Sapientem
& bonum virum fingimus: de eius deliberatione & consultatione quærimus, qui celatu-
rus Rhodios non sit, si id turpe iudicet: sed dubitet, an turpe non sit. In huiusmodi causis
aliud Diogeni Babylonio videri solet, magno & graui Stoico: aliud Antipatro discipu-
lo eius, homini acutissimo. Antipatro omnia patefacienda, vt nequid omnino, quod ven-
ditor norit, emtor ignoret: Diogeni, venditorem, quatenus iure ciuili constitutum sit,
dicere vitia oportere, cetera sine insidiis agere, & quoniā vendat, velle quam optimè ven-
dere. Aduexi, exposui: vendo meum nō plus, quàm ceteri: fortasse etiam minoris, quum
maior est copia: cui sit iniuria? Exoritur ex altera parte Antipatri ratio: Quid agis? tute
quum hominibus consulere debeas, & seruire humanæ societati: cæque lege natus sis, vt
cas habeas principia naturæ, quibus parère, & quæ sequi debeas, vt vtilitas tua, com-
munis vtilitas sit: vicissim, communis vtilitas, tua sit: celabis homines, quid iis ad sit com-
moditatis & copię? Respondebit Diogenes fortasse sic. Aliud est celare, aliud tacere:
neque ego nunc te celo, si tibi non dico quæ natura deorum sit, quis sit finis bonorum:
quæ tibi plus prodesse cognita, quàm tritici vtilitas: sed non quicquid tibi audire vtile
est, id mihi dicere necesse est. Immo verò, inquit ille, necesse est: si quidem meministi esse
inter homines naturam coniunctam societatem. Memini, inquit ille: sed num ista societas
talis

talis est, ut nihil cuiusque sit suum: quod si ita est, ne vendendum quidem quicquam est, *Fin. in mo. eiusque quoniam*
 sed donandum. Vides in hac tota disceptatione non illud dici, Quamvis hoc turpe sit, ta-
 men, quoniam expedit, faciam: sed ita expedire, ut turpe non sit: ex altera autem parte, ea
 re, quia turpe sit, non esse faciendum. Vendat ædeis vir bonus propter aliqua vitia, quæ
 ipse norit, ceteri ignorent: pestilentes sint, & habeantur salubres: ignoretur, in omnibus
 cubilibus apparere serpentes: male materialæ, ruinosæ: sed hoc præter dominum sciat
 nemo. quæro, si hæc emtoribus venditor non dixerit, ædificque vendiderit pluris multo,
 quam se vendituro putarit, num id iniuste aut improbè fecerit? Ille verò, inquit Anti-
 pater. quid est enim aliud, erranti viam non monstrare (quod Athenis exsecrationibus
 publicis sanctum est) si hoc non est, emtorem pati rure, & per errorem in maximâ frau-
 dem incurrere? plus etiam est, quam viam non monstrare. nam est scientem, in errorem
 alterum inducere. Diogenes contrà: Num te emere coegit, qui ne hortatus quidem est: il-
 le, quod non placebat, proscriptu, quod placebat, emisti. quòd si, qui proferribus villâ
 bonam, benèque ædificatam, nò existimantur fefellisse, etiam si illa nec bona est, nec ædi-
 ficata ratione: multo minus qui domum non laudarunt. ubi enim iudicium emtoris est,
 ibi fraus venditoris quæ potest esse? sin autem dictum non omne præstandum est: quod
 dictum non est, id præstandum putas? Quid verò est stultius, quam venditorem, eius rei,
 quam vèdat, vitia narrare? quid tam absurdum, quam si domini iussu ita præco prædicet:
 Domum pestilentem vendo: Sic ergo in quibusdam causis, ex altera parte defenditur hone-
 stas: ex altera ita de vitilitate dicitur, ut id, quod vile videatur, non modò facere hone-
 stum sit, sed etiâ non facere, turpe. *HÆC EST ILLA, QUÆ VIDETUR VTILIVM*
FIERT cum honestis sæpe dissensio, quæ diiudicanda sunt. non enim ut quæreremus, ex-
 posuimus, sed vt explicaremus. Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec
 hic ædium venditor celare emtores debuisse. neque enim id est celare, quicquid reticeas:
 sed quum quod tu scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos, quorum inter sit id
 scire. Hoc autem celandi genus quale sit, & cuius hominis, quis non videt: certè nò aper-
 ti, non simplici, non ingenui, non iusti, non viri boni: versui potius, obseuri, astuti, fallaci-
 cis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. hæc tot, & alia plura nò nec inutile est vitiôrũ sub-
 ire nomina? Quòd si vituperandi sunt qui reticuerunt, quid de iis existimandum est, qui
 orationis vanitatem adhibuerunt? C. Cannius eques Ro. homo nec infactus, & satis lit-
 eratus, quum se Syracusas otianti (ut ipse dicere solebat) non negotiandi causa contu-
 lisset, dictitabat, se hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi se oblectare
 sine interpellatoribus posset. quod quum percerebrauisset, Pythius ei quidam, qui argenta-
 riam faceret Syraculis, dixit, venaleis quidem se hortos non habere, sed licere vti Cannio,
 si veller, ut suis: & simul ad cenam hominem in hortos invitavit in postero diem. quò
 ille promississet, tum Pythius, ut argentarius, qui esset apud omneis ordines gratiosus, pi-
 scatores ad se conuocauit, & ab iis petiuit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur, di-
 xitque quid eos facere veller. ad cenam tempore vènit Cannius: opiparè à Pythio appa-
 ratum erat conuiuium. cymbarum ante oculos multitudo. pro se quisque, quod ceperat,
 afferebat. ante pedes Pythij pisces abiiciebantur. tum Cannius, Quæro, inquit, quid est
 hoc Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? Et ille, Quid mirum? inquit. hoc lo-
 co est, Syraculis quicquid est piscium: hæc aquatio: hæc villa isti carere nò possunt. Incen-
 sus Cannius cupiditate, contendit à Pythio ut venderet. grauât ille primò, quid multa?
 impetrat: emit homo cupidus & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos:
 nomina facit: negotium cõficit. inuitat Cannius postridie familiaris suos: venit ipse ma-
 turè: scalmum nullum videt: quærit ex proximo vicino, num feræ quædam piscatorum
 essent, quòd eos nullos venderet. Nullæ, quod sciam, inquit ille: sed hic piscari nulli solent.
 itaque heri mirabar, quid accidisset. stomachari Cannius. sed quid faceret: nondum enim
 Aquillius collega & familiaris meus proterat de dolo malo formulas. in quibus iplis,
 quò ex eo quærerem quid esset dolus malus, respondebat, Quum esset aliud simulatum, *Fin. in mo. quæretæ
 tunc quod magis placeat.*

aliud actum. hoc quidem sanè luculenter, vt ab homine perito definiendi. Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulates, perfidi, improbi, malitiosi sunt. nullum igitur factum eorum potest vtile esse, quom fit tot vitiiis inquinatum. Quod si Aquilliana definitio vera est, ex omni vita simulatio, dissimulatioque tollèda est. ita nec vt emat melius, nec vt vendat, quicquam simulabit, aut dissimulabit vir bonus. Atque iste dolus malus legibus erat vindicatus: vt tutela xii. tabulis, circumscriptio adolescentium lege Lætorii, & sine lege, iudiciis, in quibus additur **EX FIDE BONA**. Reliquorum autem iudiciorum hæc verba maximè excellunt, in arbitrio rei vxoris, **MELIVS, ÆQVIVS**: in fiducia, **VT INTER BONOS BENE AGIER**. Quid ergo? aut in eo, **QVOD MELIVS ÆQVIVS**, potest vlla pars inesse fraudis? aut quom dicitur, **INTER BONOS BENE AGIER**, quicquam agi dolose aut malitiose potest? Dolus autè malus simulatione & dissimulatione (vt ait Aquillius) continetur. tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium. non licitorem venditor, nec qui contrahenteatur, emtor apponet. vterque si ad eloquendum venerit, non plus quàm semel, eloquatur. Quintus quidem Scævola P. filius, quom postulasset, vt sibi fundus, cuius emtor erat, semel indicaretur, idque venditor iei fecisset: dixit se pluris æstimare: addidit centum millia. nemo est, qui hoc viri boni fuisse neget: sapientis negant: vt etiam, si minoris, quom potuisset, vendidisset. Hæc igitur est illa perniciēs, quod alios bonos, alios sapientis existimant. ex quo Ennius: “ Nequicquam sapere sapientem, qui ipse sibi prodesse non quiret. verè id quidem si, quid esset prodesse, mihi cum Ennio conueniret. Hecatonem quidem Rhodium discipulum Panætij video in iis libris, quos de officiis scripsit Q. Tuberoni, dicere sapientis esse, nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris. neque enim solùm nobis diuites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximèque reip. Singulorum enim facultates & copix, diuitix sunt ciuitatis. Huic Scævole factum. de quo paulo antè dixi, placere nullo modo potest. etenim omnino se negat factorum compendij sui causa, quod non liceat. huic nec laus magna, nec gratia tribuenda est. sed siue simulatio & dissimulatio dolus malus est, per paucos res sunt, in quibus non dolus iste malus versetur: siue vir bonus est is, qui prodest quibus potest, nocet nemini, certè istum virum bonum non facile reperiemus. Nunquam igitur est vtile peccare, quia semper est turpe: & quia semper est honestum, virum bonum esse, semper est vtile. Ac de iure quidem prædiorum sanctum est apud nos iure ciuili, vt in his vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota essent venditori. nam quom ex xii. tabulis satis esset, ea præstari, quæ essent **LINGVA NVNCVPATA**, quæ qui infirmitas esset, dupli pœnam subiret: à iurifconsultis etiam reticentiæ pœna est constituta. quicquid enim inesset in prædio vitij, id statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere. vt, quom in arce augurium augures facturi essent, iussissentque T. Claudiū Centumalum, qui ædis in Caelio monte habebat, demoliri ea, quorum altitudo officeret auspiciis: Claudius proscripsit, insulam vendidit: emit P. Calpurnius Lanarius. huic ab auguribus illud idem denuntiatur est. Itaque Calpurnius quom demolitus esset, cognouissetque, Claudium ædis postea proscripsisse, quàm esset ab auguribus demoliri iussus, arbitrum illum adegit: **QVICQVID SIBI DARE**, facere oporteret ex fide bona. M. Caro sententiā dixit, huius nostri Catonis pater. vt enim ceteri ex patribus, sic hic, qui illud lumen progenuit, ex filio est nominandus. Is igitur iudex ita pronuntiavit: quom in venundando rem eam scisset, & non pronuntiaffet, emtori damnum præstari oportere. ergo ad fidem bonam statuit pertinere, notum esse emtori vitium, quod nosset venditor. quod si rectè iudicauit, non rectè frumentarius ille, non rectè ædium pestilentium venditor tacuit sed huiusmodi reticentiæ iure ciuili omnes comprehendi non possunt: quæ autem possunt, diligenter tenentur. M. Marius Gratidianus propinquus noster C. Sergio Oratæ vendiderat ædis eas, quas ab eodem ipse paucis antè annis emerat. hæc Sergio seruiebant: sed hoc in mancipio Marius non dixerat. adducta res in iudicium est. Oratam Crassus, Gratidianum defendebat

En. i. m. s. quom cas est

fendebat Antonius. ius Crassus vrgebat: quod vitij venditor non dixisset sciens, id oportere pręstare: æquitatem Antonius: quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas ædeis vendidisset, nihil fuisse necesse dici: nec eum esse deceptum, qui, id, quod emerat, quo iure esset, tenebat. Quorsus hæc? vt illud intelligas, non placuisse maioribus nostris astus. Sed aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias: leges, quatenus tenere manu possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia. Ratio igitur hoc postulat, ne quid insidiosè, ne quid simulatè, ne quid fallaciter. Suntne igitur insidię, rendere plāgas, etiam si excitaturus nō sis, nec agiturus: ipsę enim ferę nullo insequente sæpe in eas incidunt. sic tu, quum ædeis proscribas, tabulam tanquam plāgam ponas, domū propter vitia vendas, in eam aliquis incurrat imprudens? hoc quanquam video propter deprauationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege sanciri, aut iure ciuili: naturę tamen lege sanctum est. societas enim est (quod et si sæpe dictum est, dicendum tamen est sæpius) latissimè quidem quę pateat, omnium hominum inter omnes: interior eorum, qui eiusdē gēis sunt: propior eorum, qui eiusdē ciuitatis. Itaq; maiores aliud ius gentiū, aliud ius ciuile esse vulerūt. quod enim ciuile, nō idem cōtinuō gentiū: quod autem gentiū, idem ciuile esse debet. Sed nos veri iuris, germanęq; iustitię solidam & expressam effigiem nullam tenemus: vmbra & imaginibus vtimur: eas ipsas vtinam sequeremur. feruntur enim ex optimis naturę principiis, & veritatis exemplis. nam quanti verba illa: VTI NE PROPTER TE, FIDEMVE TVAM CAPTVS, FRAVDATVS ESSEM?

20 quām illa aurea: VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SINE FRAVDATIONE. Sed qui sint boni, & quid sit bene agi, magna questio est. Quidem Scæuula pontifex max. summam vim esse dicebat in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur EX FIDE BONÆ: fidēque bonę nomen existimabat manare latissimè, idque versari in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emtis, venditis, conductis, locatis, quibus vitę societas continetur: in his magni esse iudicis statuere (pręsertim quom in plerisque essent iudicia cōtraria) quid quenque cuique pręstare oporteret. Quocirca altitue tollendę sunt, eaque malitia, quę vult illa quidem videri se esse prudentiam, sed abest ab ea, distatque plurimū. prudentia est enim locata in dilectu bonorum & malorum: malitia, si omnia, quę turpia sunt, mala sunt, mala bonis antepōnit. Nec verō in prędiis solūm

30 ius ciuile ductū à naturā, malitiam fraudēque vindicat: sed & in mancipiorum venditione, venditorum fraus omnis excluditur. qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, pręstat edicto ædiliū. Heredum alia causā est. ex quo intelligitur, quoniam iuris naturā fons sit, hoc secundum naturam esse, neminem id agere, vt ex alterius prędetur inscientia. nec vlla perniciēs vitę maior inueniri potest, quām in malitia simulatio intelligentię. Ex quo illa innumera bilia nascuntur, vt vtilia cum honestis pugnare videantur, quos enim quisque reperietur, qui impunitate & ignoratione omnium proposito, abstinere possit iniuriā? Periclitemur (si placet) & in iis quidem exemplis, in quibus peccari vulgus hominum fortasse non putat. neque enim de sicariis, veneficis, testamentariis, furibus, peccatoribus hoc loco differendum est: qui nō verbis sunt & disputatione philosophorum, sed vinculis & carcere castigandi. sed hæc consideremus, quę faciunt i, qui habentur boni. L. Minucij Basili, locupletis hominis falsum testamētum quidam è Græcia Romam attulerunt: quod quo facilius obtinerent, scripserunt heredes secum M. Crassum & Q. Hortensium, homines eiusdē ciuitatis potētissimos, qui quum illud esse falsum suspicarentur, sibi autem nullius culpę essent conscij, alieni facinoris munusculum

45 non repudiauerunt. Quid ergo: satīn hoc est, vt non deliquisse videantur? mihi quidem non videretur: quanquam alterum amaui viuū, alterum nō odi mortuū. sed quum Basilius M. Satrium sororis filium nomen suum ferre voluisset, eūmq; fecisset heredem: hunc dico patronum agrī Picenī & Sabini (ō turpem notam temporum illorum) non erat æquū principes ciuitatis rem habere, ad Satrium nihil pręter nomen peruenire.

50 Etenim si is, qui nō defendit iniuriā, neque propulsat à suis, quum potest, iniustè facit,

ut in primo libro differui: qualis habendus est is, qui non modò non repellit, sed etiam adiuvat iniuriarum? Mihi quidem etiam veræ hereditates nõ honestæ videntur, si sint malitiosis blanditiis officiorum: non veritate, sed simulatione quæ sitæ. atqui in talibus rebus aliud vile interdum, aliud honestum videri solet. falso. nam eadem utilitatis, quæ honestatis est regula. qui hoc non peruiderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullû facinus. sic enim cogitans: Est istud quidem honestum, verum hoc expedire res à natura copularas audebit errore diuellere: qui fons est fraudium, maleficiorum, scelerum omnium. Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut, si digitis concreperit, possit in locupletium testamenta nomen eius irrepere, hac vi non vtatur, ne si exploratum quidem habeat, id omnino neminem vnquam suspicaturum. At dares hanc vim M. Crasso, ut digitorum percussione heres posset scriptus esse, qui re vera non esset heres: in foro (mihi crede) saltaret. Homo autem iustus, & is, quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in se transferat, detrahet. hoc qui admiratur, is se, quis sit vir bonus, nescire fateatur. At verò si qui voluerit animi sui complicatam notionem euoluere, iam se ipse doceat, eum virum bonum esse, qui pro sit quibus possit: noceat nemini, nisi laesisset iniuria. Quid ergo hic nõ noceat, qui quodam quasi veneno perficiat, ut veros heredes moueat, in eorum locum ipse succedat? Non igitur faciat, dixerit quis, quod vile sit: quod expediat? Immò intelligat, nihil nec expedire, nec vile esse, quod sit iniustum. hoc qui non didicerit, bonus vir esse non poterit. Fimbriam consularem audiebam de patre nostro puer, iudicem M. Lutatii Pinthiæ fuisse equiti Ro. sanè honesto, quum is sponsonem fecisset, **NI VIR BONVS ESSET.** itaq; ei dixisse Fimbriam, se illam rem numquam iudicaturû: ne aut spoliaret fama probatum hominem, si contrà iudicauisset: aut statuisse videretur, virum bonum esse aliquem, quum ea res innumerabilibus officiis & laudibus contineretur. Huic igitur viro bono, quem Fimbria etiam, non modò Socrates, nouerat, nullo modo videri potest esse vile quicquam, quod non honestum sit, itaque talis vir non modò facere, sed nec cogitare quidem quicquam audebit, quod non audeat prædicare. Hæc nõne est turpe dubitare philosophos, quæ ne rustici quidem dubitent: à quibus natum est id, quod iam cõritum est vetustate prouerbiû. quum enim fidem alicuius, bonitatẽque laudant, dignum esse dicunt **QVICVM IN TENEBRIS MICES.** hoc quam habet vim, nisi illam, nihil expedire, quod non deceat, etiam si id possis nullo resellente obtinere? Vidẽne igitur, hoc prouerbio, neque Gygi illi posse veniam dari, neque huic, quem paulo antè fingebam digitorum percussione hereditates omnium posse conuertere? Vt enim quod turpe est, id quamuis occultetur, tamen honestû fieri nullo modo potest: sic quod honestû non est, id vile ut sit, effici non potest, aduersante & repugnante natura. At enim, quam permagna præmia sunt, est causa peccandi. C. Marius, quum à spe consulatus longè abesset, & iam septimum annum post præturam iacêret, neque petiturus vnquam consulatum videretur, Q. Metellum, cuius legatus erat, summum & virum & ciuem, quum ab eo imperatore suo Romam missus esset, apud populum Ro. criminatus est, bellum illû ducere: si consulem fecissent, breui tempore aut viuum, aut mortuum Iugurtham se in potestate populi Ro. redacturum. Itaque factus est ille quidem consul, sed à fide, iustitiâque discessit, quo optimum & grauissimum ciuem, cuius legatus, & à quo missus esset, in inuidiam falso crimine adduxerit. Ne noster quidem Marius Gratiadianus officio boni viri functus est tum, cum prætor esset, collegiûque prætorum tribuni pl. adhibuissent, ut res nummaria de communi sententia constitueretur [*adhibebatur enim temporibus illis nummus, sic ut nequaquam possit scire qui habere.*] Conscripserunt communiter edictum cum pœna atque iudicio: alius aliò: Marius à subscelliis in Rostra rectâ: idque, quod communiter compositum fuerat, solus edixit: & ea res (si quæris) ei magno honori fuit: omnibus vicis statuta: ad eas tus & cerei. quid multa? nemo vnquam multitudini fuit carior. Hæc sunt, quæ cõturbant homines in deliberatione nonnunquam, quum id, in quo violatur æquitas, non habetur ita

magnum illud autem, quod ex eo paritur, permagnum videtur: ut Mario, præripere collegis & tribunis pl. popularem gratiam, non ita turpe: consulem ob eam rem fieri, quod sibi tunc proposuerat, valde vile videbatur. Sed omnium vna regula est, quam cupioribus esse notissimam: **AVT ILLVD, QVOD VTILE VIDETVR**, turpe ne sit: **AVT SITVRPE EST, NE** videatur esse vile. Quid igitur: possumusne aut illum Marium, virum bonum iudicare, aut hunc: explicat atque excute intelligentiam tuâ, ut videas, si qua sit in ea species, forma, & notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum mentiri emolumentum sua causa, criminari, præripere, fallere: nihil profectò minus. est ergo vlla res tanti, aut commodum vllum tam expectandum, ut viri boni & nomen, & splendorem amittas? quid est, quod afferre tantum possit vtilitas ista quæ dicitur, quantum auferre. si boni viri nomen eripuerit: fidem, iustitiamque detraxerit? Quid enim interest, utrum ex homine se cõuerat quis in belluam, an in hominis figura immanitatem gerat belluæ? Quid, qui omnia recta & honesta negligunt, dummodo potentiam consequantur: nõne id faciunt, quod is, qui etiam focerum habere voluit eum, cuius ipse audacia potens esset? vile enim videbatur, plurimum posse alterius inuidia. id quàm iniustum in patriam, quàm turpe, quàm inutile esset, non videbat. Ipse autë focer in ore semper Græcos versus Euripidis de Phænis: habebat: quos dicam, ut potero, in conditè fortasse, sed tamen ut res possit intelligi:

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Capitalis Etæocles, vel potius Euripides, qui id vnum, quod sceleratissimum omnium fuerat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus, hereditates, mercaturas, venditiones fraudulentas: ecce tibi, qui rex populi Ro. dominusque omnium gentium esse concupierit, idque perfecerit. Hanc cupiditatem si quis honestam esse ducit, amens est. probat enim & legum & libertatis interitum: earumque oppressiõnem tætram & detestabilem, gloriosam putat. Qui autem fateatur honestum non esse, in ea ciuitate, quæ libera fuit, quæque esse debeat, regnare, sed ei, qui id facere possit, esse vile: qua hunc oburgatione, aut quo potius conuicio à tanto errore coner auertere? potest enim, dii immortales: cuiquam esse vile fœdissimum & tærrimum patricidium patriæ: quanuis qui se eo obstrinxerit, ab oppressis ciuibus parens nominetur: Honestate igitur dirigenda vtilitas est, & quidem sic, ut hæc duo verbo inter se discrepare, vnũ sonare videantur. Nunc ab eo ad vulgi opinionem. quæ maior vtilitas, quàm regnandi, esse possit: nihil cõtrà inutilius ei, qui id iniuste consecutus sit, inuenio, quum ad veritatem cõpẽ reuocare rationem. possunt enim cuiquam esse viles angores, sollicitudines, diurni & nocturni metus, vita insidiarum periculorumque, plenissima? Multi iniqui, atque infideles regno, pauci sunt boni. — inquit Attius. at cui regno? quod à Tantalo & Pelope prodirũ iure obtinebatur. nam quanto plures ei regi putas, qui exercitu populi Ro. populum ipsum Ro. oppressisset, ciuitatẽque, non modò liberam, sed etiam gentibus imperantem seruire sibi cõgisset? Hunc tu quas conscientie labes in animo censens habuisse: quæ vulnera: cuius autẽ vita ipsi potest vtilis esse, cum eius vite ea condicio sit, ut, qui illam eripuerit, in maxima & gratia futurus sit & gloria? Quod si hæc vilia non sunt, quæ maximè videntur, quia plena sunt dedecoris: acturpitudinis: satis persuasum esse debet, nihil esse vile, quod non honestũ sit. Quancum id quidem cum sepe aliàs, tum Pyrrhi bello à C. Fabricio consule iterum, & à senatu nostro iudicatum est. Cum enim rex Pyrrhus populo Ro. bellum vltro intulisset: cumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potente, perfuga ab eo venit in castra Fabricij, eique est pollicitus, si præmium sibi proposuisset, se, ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & cum veneno necaturum. hũc Fabricius reducendum curauit ad Pyrrhum: idque factum eius laudatum à senatu est. Atqui si speciem vtilitatis, opinionemque querimus, magnum illud bellum perfuga vnus, & grauem aduersarium imperij sustulisset: sed magnum dedecus & flagitium, quicum laudis certamen fuisset: cum non virtute, sed scelere superatum. Vtrum igitur vtilius vel Fabricio, qui talis in hac

*F. N. ex m. s. cuius potest
vita ipsa p. u. esse*

quod promiserit ille, necne: promississe nollem, & id arbitror fuisse gravitatis. quoniam promisit, si saltare in foro turpe ducet, honestius mentietur, si ex hereditate nihil ceperit, quam si ceperit: nisi forte eam pecuniam in reipub. magnum aliquod tempus contulerit, vt vel saltare eum, quum patriæ consulturus sit, turpe non sit. Ac ne illa quidem promissa seruanda sunt, quæ non sint iis ipsis vilia, quibus promiseris. Sol Phæthonti filio (vt redeamus ad fabulas) facturum se esse dixit, quicquid optasset. optauit vt in currum patris tolleretur: sublatum est: atque is anrè quàm constitit, ictu fulminis deflagrauit. Quanto melius fuerat, in hoc promissum patris non esse seruatum? Quid, quodd Theſeus exegit promissum à Neptuno: cui quum treis optationes Neptunus dedisset, optauit interitum Hippolyti filij sui, quum is patri suspectus esset de nouerca. quo optato impetrato, Theſeus in maximis fuit luctibus. Quid? Agamemnon quum deuouisset Dianæ, quod in regno suo pulcherrimum natum esset illo anno, immolauit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. promissum potius non faciendum, quàm tam tæterum facinus admittendum fuit. ergo & promissa non facienda non nunquam: neq; semper deposita reddenda. Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens: reddere, peccatum sit: officium non reddere. Quid si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ: reddatne depositum? non, credo. facias enim contra rem, quæ debet esse carissima. Sic multa, quæ videntur natura honesta, temporibus sunt non honesta. Facere promissa, stare conuentis, reddere deposita, commutata vtilitate sunt non honesta. Ac de iis quidem, quæ videntur esse vtilitates contra iustitiam, simulatione prudentiæ, satis arbitror dictum. Sed quoniam à quattuor fontibus honestatis primo libro officia diximus, in eisdem versabimur, quum docebimus, ea, quæ videntur esse vilia, neque sunt, quàm sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidè, quam vult imitari malitia: itaq; de iustitia, quæ semper est vtilis, disputatum est. **RELIQVÆ SVNT DVÆ PARTES**

honestatis: quarum altera in animi excellentis magnitudine & præstantia cernitur: altera in conformatione, & moderatione continentia, & temperantia. Vtile videbatur Vlyſſi, vt quidem poëtæ tragici proderunt: nam apud Homerum, optimum auctorem talis de Vlyſſe nulla suspicio est: sed inſimulant eum tragediæ, simulatione insania militiâ subterfugere voluisse. Non honestum consilium. At vile (vt aliquis fortasse dixerit) regnare, & Ithacæ viuere otioso cum parentibus, cum vxore, cum filio. Vllum tu decus in quotidianis laboribus & periculis, cum tranquillitate hac conferendū putas? Ego verò istam contemnendam & abiiciendam: quoniam quæ honesta non sit, ne vilem quidem esse arbitror. Quid enim audiurum putas fuisse Vlyſſem, si in illa simulatione perseuerasset: qui quum maximas res gesserit in bello, tamen hæc audiuit ab Aiace:

- 31 " Cui ipse princeps iurifurandi fuit " Quod ni Palamedis perspicax prudentia
" Quod omnes scitis, solus neglexit fidem: " Istius percepisset malitiosam audaciam,
" Furere se simulauit: ne coiret, instituit. " Fides sacrata ius perpetuum falleret.

Illi verò non modò cum hostibus, verùm etià cum fluctibus (id quod fecit) dimicare melius fuit, quàm deserere consentientem Græciam ad bellum barbaris inferendum. Sed dimittamus & fabulas, & externa: ad rem, nostrâq; veniamus. M. Atilius Regulus consul iterum, in Africa ex insidiis captus, duce Xantippo Lacedæmonio, imperatore autem patre Annibalis Amilcare, iuratus missus est ad senatum, vt nisi redditi essent Pœnis captiui nobiles quidam, rediret ipse Karthaginem. is quum Romam venisset, vilitatis speciem videbat, sed eam, vt res declarat, falsam iudicauit: quæ erat talis, manere in patria, esse domi suæ cum vxore, cum liberis: quam calamitatem accepisset in bello, communem fortunæ bellicæ iudicantè, tenere consularis dignitatis gradum. Quis hæc neget esse vilia? Quem censes: magnitudo animi & fortitudo negat. Num locupletiores quæris auctores: harum enim est virtutum proprium, nihil eximere, omnia humana despiciere, nihil, quod homini accidere possit, intolerandum putare. Itaq; quid fecit: in senatum venit: mandata exposuit: sententiam ne diceret, recusauit: quandiu iureiurando hostium teneretur, non esse se

senatorem atque illud etiam: (O stultum hominem, dixerit quispiam, & repugnantem utilitati suæ?) reddi capitiuos negavit esse vile. illos enim adolescentis esse, & bonos duces: se iam confectum senectute. cuius quum valuisset auctoritas, captiui retenti sunt, ipse Karthaginem rediit, neque cum caritas patriæ retinuit, nec suorum. neque verò tunc ignorabat, se ad crudelissimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci: sed iusiurandum conferuadum putabat. Itaque tum, quum vigilando necabatur, erat in meliore causa, quam si dormi senex capitiuos, periturus consularis remanisset. At stultus, qui non modo nõ censuerit capitiuos remittendos, verum etiam dissuaserit. Quo modo stultus etiamne si reip. conducebat? potest autem quod inutile reip. sit, id cuiquam ciui vile esse? Peruertunt homines ea, quæ sunt fundamenta naturæ, quum utilitatē ab honestate seiungunt. omnes enim expetimus utilitatē, ad eamque rapimur: nec facere aliter villo modo possumus. nam quis est, qui vilia fugiat? aut quis potius, qui ea non studiosissimè persequatur? Sed quia nusquam possumus, nisi in laude, decore, honestate vilia reperire: propterea illa prima & summa habemus, utilitatis nomen non tam splendidum, quam necessariū ducimus. Quid est igitur, dixerit quis, in iureiurando? in iratum timemus Iouem? At hoc quidem commune est omnium philosophorum, nõ eorum modò, qui deum nihil habere ipsum negotij, nihil exhibere alteri: sed eorum etiam, qui deum semper agere aliquid, & moliri volunt: nunquam nec irasci deum, nec nocere. Quid autē iratus Iupiter plus nocere potuisset, quam nocuit sibi ipse Regulus? Nulla igitur vis fuit religionis, quæ tantam utilitatē præueneret. An ne turpiter faceret? primum, Minima de malis. num igitur tantum mali turpitudine ista habebat, quantum ille cruciatus: deinde illud etiam apud Accium, " Fregistine fidem? neque dedi, neque do infideli cuiquam: — quanquā ab impio rege dicitur, luculentē tamen dicitur. Addunt etiam, quemadmodum nos dicamus videri quædam vilia, quæ non sint: sic se dicere, videri quædam honesta, quæ non sint: ut hoc ipsum, videtur honestum, conseruandi iuri iurandi causa ad cruciatum reuertisse: sed sit non honestum, quia quod per vim hostium esset actum, ratum esse nõ debuit. Addunt etiam, quicquid valde vile sit, id fieri honestum, etiam si antea non videretur. hæc ferè contra Regulum. Sed prima videamus. Non fuit Iupiter metuendus, ne iratus noceret, quia neque irasci solet, neque nocere. Hæc quidem ratio non magis contra Reguli, quam contra omne iusiurandum valet. sed in iureiurando non qui metus, sed quæ vis sit, debet intelligi. EST ENIM IUS IURANDUM, affirmatio religiosa. QUOD AUTEM AFFIRMAT, QUASI DEO TESTE promiseris, id tenendum est. Iam enim non ad iram deorum, quæ nulla est: sed ad iustitiā, & ad fidem pertinet. nam præclare Ennius, " O fides alma, apra pinnis, & iusiurandum Iouis. — Qui ius igitur iurandum violat, is fidem violat: quam in Capitolio vicinā Iouis optimi maximi (ut in Catonis oratione est) maiores nostri esse voluerunt. At enim ne iratus quidem Iupiter plus Regulo nocuisset, quam sibi nocuit ipse Regulus. Certè, si nihil malum esset, nisi dolor: id autem nõ modò, non summum malum, sed ne malum quidem esse, maxima auctoritate philosophi affirmant. quorum quidem testem non mediocrem, sed haud scio an grauissimum, Regulum nolite, quæso, vituperare. quem enim locupletiores quærimus, quam principem populi Romani, qui retinendi officij causa, cruciatum subierit voluntarium? Nam quòd aiunt, MINIMA DE MALIS, id est, ut turpiter potius, quam calamitose: An est vllum maius malum turpitudine? quæ si in deformitate corporis habet aliquod offensionis, quanta illa deprauatio & foeditas turpificati animi debet videri? Itaque, neruosius qui ista disserunt, solum audent malum dicere id, quod turpe sit: qui autem remissius, hi tamen non dubitant summum malum dicere. nam illud quidem, " fidem Neque dedi, neque do infideli cuiquam: — iccirco rectè à poetis: quia quum tractaretur Atreus, personæ seruendum fuit. sed si hinc sibi sumunt, nullam esse fidem, quæ infideli data sit: videant ne quæratnr latebra perituro. Est autem ius etiam bellicum, fidisque iuri iurandi sæpe cum hoste seruanda. Quod enim ita iuratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id obseruandum est: quod aliter, id si non fecerit, nullum

- lum periurium est. ut, si p̄donibus pactum, pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris. nam pirata non est ex perduellum numero definitus, sed cōmunis hostis omnium. cum hoc nec fides esse debet, nec iusiurandum commune. non enim salū iurare, periurare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est. citē enim Euripides, ⁵ "Turauit lingua, mentem iniuratum gero." — Regulus verō non debuit cōdicionēs, pactionēq; bellicas & hostiles perturbare periurio. cum iusto enim & legitimo hoste res gerebatur: aduersus quem & totum ius fetiale, & multa sunt iura communia. quod nisi ita esset, numquā claros viros senatus victos hostibus dedidisset. At verō T. Veturius & Sp. ¹⁰ Postumius, quū iterum consules essent, quia quum malē pugnatum apud Caudium esset, legionibus nostris sub iugum missis pacem cum Samnitibus fecerant, dediti sunt his: iniussu enim populi, senatūq; fecerant. eodēque tempore Ti. Numicius, Q. Mælius, qui tum tribuni pl. erant, quōd eorū auctoritate pax erat facta, dediti sunt, ut pax Samnitium repudiaretur. atq; huius deditiōis ipse, qui dedebatur, Postumius, suāsor & auctor fuit. ¹⁵ quod item multis annis post C. Mancinus, qui ut Numantinis, quibus scū sine senatus auctoritate fœdus fecerat, dederetur, rogationē suā ite eam, quam L. Furius, & Sex. Atilius ex s. c. ferebant: qua accepta, est hostibus deditus. Honestius hic, quā Q. Pompeius, quo, quum in eadem causā esset, deprecante, accepta lex non est. hic ea, quæ videbatur vilitas, plus valuit, quā honestas: apud superiores, vilitatis species falsa ab honestatis auctoritate superata est. At non debuit ratum esse, quod erat actum per vim. quasi verō forti viro vis possit adhereri. Cur igitur ad senatum proficiscebatur, quum præsertim de captiuis dissuasurus esset: quod maximum est in eo, id reprehenditis. non enim suo iudicio stetit: sed suscepit causam, ut esset iudiciū senatus: cui nisi ipse auctor fuisset, captiui profectō Pœnis redditi essent: ita incolumis in patria Regulus restitisset. quod quia patriā ²⁵ non vile putauit, idcirco honestum sibi & sentire illa, & pari credidit. Nam quod aiunt, quod valde vile sit, id fieri honestum: Immo verō esse, non fieri. est enim nihil vile, quod idem non honestum: nec quia vile, honestum: sed quia honestum, vile. Quare ex multis mirabilibus exemplis, haud facile quis dixerit hoc exemplo, aut laudabilis, aut præstantius. Sed ex tota hac laude Reguli, vnū est illud admiratione dignum, quod captiuos retinendos censuerit. nā quod rediit, nobis nunc mirabile videtur: illis quidē temporibus facere aliter non potuit. itaq; ista laus non est hominis, sed temporū. nullum enim vinculum ad astringendam fidem, iureiurando maiores artūs esse voluerunt. indicāt id ³⁰ leges x i i. tabularū, indicant sacratæ, indicāt fœdera, quibus etiam cum hoste deuincitur fides: indicant notationes, animaduersionēq; censorum, qui nulla de re diligētius, quā de iureiurando iudicabāt. L. Manlio A. F. quum dictator fuisset, M. Pomponius tribunus pl. diem dixit, quōd is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset. Criminabatur etiam, quōd Titum filium, qui postea est Torquatus appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. quod quum audiuisset adolescēs filius, negotium exhiberi patri, accurrisse Romam, & prima luce Pomponij domum venisse dicitur. cui quum esset nūtiatum, qui illum iratum allaturum ad se aliquid contra patrem arbitrareretur, surrexit è lectulo, remotisque arbitris ad se adolescentem iussit venire. at ille vt ingressus est, confestim gladium destrinxit, iurauitq; se illum statim interfecitūrum, nisi iusiurandum sibi ³⁵ dedisset, se patrem missum esse facturum. iurauit hoc terrore coactus Pomponius: rem ad populum detulit: docuit, cur sibi causā desistere necesse esset: Manlium missum fecit. Tantum temporibus illis iusiurandum valebat. atque hic T. Manlius, is est, qui ad Anienum, Galli, quem ab eo provocatus occiderat, torque detractō, cognomen inuenit. cuius tertio consulari Latini ad Vesperim fusi, & fugati: magnus vir in primis, & qui perindulgens in patrē, idem acerbē seuerus in filium. Sed vt laudandus Regulus in conseruando iureiurando: sic decem illi, quos post Cannensem pugnā iuratos ad senatum misit Anibal, se in castra redituros ea, quorum erant positi Pœni, nisi de redimendis captiuis im-

petrauisſent: ſi non redierunt, vituperandi, de quibus non omnes vno modo. nam Polybius, bonus auctor in primis, ſcribit ex decem nobiliſſimis, qui tum erāt miſi, nouem reueriſſe, à ſenatu re non imperata: vnum ex decem, qui paulo poſt, quàm egreſſus erat è caſtris, rediſſet, quaſi aliquid eſſet obliuſ, Romæ remaniſſe. reditu enim in caſtra, liberatum ſe eſſe iureiurando interpretabatur: non rectè. **FRAVS ENIM ADSTRINGIT**, non diſſoluit periurium. Fuit igitur ſtulta calliditas, peruerſe imitata prudētia. itaque decreuit ſenatus, vt ille veterator & callidus venctus ad Annibalem duceretur. Sed illud maximum: Octo hominū millia tenebat Annibal, nō quos in acie cepiſſet, aut qui periculo mortis diſſugiſſent, ſed qui relictī in caſtris fuiſſent à Paulo & Varrone conſulibus. Eos ſenatus non cenſuit redimendos, cum id parua pecunia fieri potuiſſet: vt eſſet inſitum militibus noſtris aut vincere, aut emori. qua quidem re audita fractum animū Annibal ſcripſit idem, quod ſenatus populūſque Ro. rebus afflictiſ tam excelſo animo fuiſſet. Sic honeſtati comparatione, ea, quæ videntur vtilia, vincuntur. Atilius autem ille, qui Græcè ſcripſit hīſtoriam, plureis ait fuiſſe, qui in caſtra reuerſiſſent, eadem fraude, vt iureiurando liberarentur: eoſque à cenſoribus, omnibus ignominiiſ notatos. Sir iam huius loci finis. perſpicuum eſt enim quæ timido animo, humili, demiſſo, fractoque ſiant: quale fuiſſet Reguli factum, ſi aut de capriuiſ, quod ipſi opus eſſe videret, nō quod reip. cenſuiſſet: aut domi remanere voluiſſet: nō eſſe vtilia, quia ſint flagitioſa, ſœda, & turpia. **RESTAT**

QVARTA PARS, quæ decore, moderatione, modeſtia, continentia, temperantia continetur. Poſſe igitur quicquam vile eſſe, quod ſit huic talium virtutum choro cōtrarium? Atqui ab Ariſtippo Cyrenaici, atque Annicerij philoſophi nominati, omne bonū in voluptate poſuerunt: virtutēque cenſuerunt ob eam rem eſſe laudandam, quod efficiens eſſet voluptatiſ, quibus obſoletis floret Epicurus, eiſdem ferè auctor, auctōrque ſententiæ. Cum hiſ, viriſ, quiſque (vt dicitur) ſi honeſtatem tueri ac retinere ſententia eſt, decetandum eſt. nam ſi non modo vtilitas, ſed vita omniſ beata, corporiſ firma conſtitutione, eiſque conſtitutioniſ ſpe explorata (vt à Metrodoro ſcriptum eſt) continetur: certè hæc vtilitas, & quidem ſumma (ſic enim cenſent) cum honeſtate pugnat. nam vbi primū prudentiæ locus dabitur: an vt conquirat vndique ſuauiſ: quàm miſer virtutiſ famulariſ ſeruientiſ voluptatiſ! quod autem munus prudentiæ: an legere intelligenter voluptateſ: fac nihil iſto eſſe iucundiſ: quid cogitari poſſe turpiuſ: ſam qui doloreſ ſummū malum iudicat, apud eum, quem habet locum fortitudo, quæ eſt dolorum laborūque contemptio? quanuiſ enim multiſ in lociſ dicat Epicurus (ſicut hic dicit) ſatiſ fortiter de dolore: tamen non id ſpectandum eſt, quid dicat, ſed quid cōſentaneum ſit ei dicere, qui bona, voluptate terminauerit, mala, dolore: vt, ſi illū audiam, de continentia & temperantia dicit ille quidem multa multiſ lociſ: ſed aqua hæret, vt aiunt, qui poſſeſſe temperantiam laudare iſ, qui ponat ſummū bonum in voluptate: eſt enim temperantia libidinum inimica, libidines autem conſectatriciſ voluptatiſ. Atque in hiſ tamen tribuſ generibuſ, quoquo modo poſſunt, nō incallidè tergiuerſantur, prudentiā introducunt, ſcientiam ſuppeditantem voluptateſ, depellentē doloreſ. fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, cum tradunt rationem negligendæ mortis, perpetiendūque doloriſ. etiam temperantiam inducunt, nō faciliſ illi quidem, ſed tamen quoquo modo poſſunt. dicunt enim, voluptatiſ magnitudinem doloriſ detractiōe fieri. Inſtitia vacillat, vel iacet potiſ, omneſque hæc virtuteſ, quæ in communitate cernuntur, & in ſocietate generiſ humani. neque enim bonitas, neque liberalitas, neque comitas eſſe poſſeſ, nō pluſ quàm amicitia, ſi hæc non per ſe expectantur, ſed ad voluptatem vtilitatēue referantur. Conſeramus igitur in pauca. nam vt vtilitatem nullam eſſe docuimus, quæ honeſtati eſſet contraria: ſic omnem voluptatem dicimus honeſtati eſſe contrariam. quo magiſ reprehendendos Calliphonem & Dinomacum iudico: qui ſe diremturoſ controverſiam putauerunt, ſi cum honeſtate voluptatem tanquam cum homine pecudem, compulauiſſent. non recipit iſtam coniunctiōem honeſtas, aſternatur, repellit. nec verò ſiſ bonorum

& malo-

*Et in ms. ſpe perfecti
ex phocion.*

& malorum, qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri, & temperari potest. Sed de hoc (magna enim res est) alio loco pluribus. nunc ad propositū. Quemadmodum igitur, si quando ea, quæ videretur vitilitas, honestari repugnat, diiudicanda res sit, satis est supra disputatum. si autē speciem vitilitatis etiam voluptas habere dicatur, nulla potest esse eum honestate coniunctio. nam ut tribuamus aliquid voluptati, condimenti fortasse non nihil, vitilitatis certē nihil habebit. HABES A PATRE MVNVS, Marce fili, mea quidem sententia, magnum: sed perinde erit ut acciperis, quanquā & hi tibi tres libri inter Cratippi commentarios, tanquam hospites, erunt recipiendi. Sed ut si ipse venissem Athenas (quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara voce patria reuocasset) aliquando me quoque audires: sic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea est, tribus his temporis quantum poteris: poteris autē quantum voles. quum verō intellexero, te hoc scientiæ genere gaudere, tum & præsens tecum propediem (ut spero) & dum aberis, absens loquar. Vale igitur, mi Cicero, tibi quæ persuade, esse te quidem mihi carissimum: sed multo fore cariores, si talibus monitis, præcepisque lætabere.

15 M. TVLLII CICERONIS CATO MAIOR, SEV
DE SENECTVTE, AD POMPONIVM ATTICVM.

 Tite, siquid ego adiuero, curā me leuassō, ^{ut si possim inuenerim ubi habes quæst apud me}
Quæ nunc te coquit & versat sub pectore fixa, ^{scribis manu pomponii laeti, benivolentis}
20 Equid erit pretij? ^{in his primum reperitur in vestigulo etiam huius peroræ codicis.}
Licet enim mihi iisdem verbis affari te, Attice, quibus affatur Flamininum. " Ille vir haud magna cum re, sed plenus fidci. Quamquam certō scio, non ut Flamininum, Sollicitari te, Tite, sic nocteique, dieique. noui enim moderationem animi tui, & æquitatem: tūc non cognomen solum Athenis reportasse, sed humanitatem & prudentiam intelligo: & tamē suspi-
cor, iisdem rebus te, quibus me ipsum sentio, interdum grauius commoueri. quarum consolatio & maior est, & in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi visum est de senectute aliquid ad te scribere. hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut iam vrgentis, aut certē aduentantis senectutis, & te, & me ipsum leuari volo. etsi te quidē id modicē, ac sapiētē, sicut omnia, & ferre, & laturū esse certō scio. Sed mihi, quum de senectute vellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterq; nostrū cōmuniter vteretur. Mihi quidem ita iucunda confectio huius libri fuit, ut nō modō omneis absterferit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam, & iucundā senectutem. numquam igitur satis laudari philosophia poterit: cui qui pareat, omne tempus ætatis sine molestia possit degere. Sed de ceteris & diximus aliās multa, & sæpe dicemus. nunc librū de senectute ad te misimus. Omnem autem sermonem tribuimus nō Tithono, ut Aristoteli Chius, ne parum esset auctoritatis in fabula: sed M. Catoni seni, quo maiorē auctoritatē haberet oratio: apud quem, Lælium, & Scipionē facimus admirantes, quod is tam facile senectutē ferat, isque eum respōdentē. qui si eruditius videbitur disputare, quā consuevit ipse in suis libris: attribuito Græcis litteris: quarum constat eum persudiosum fuisse in senectute. sed quid opus est plura: iam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnē de senectute sententiam. ^{S C I P.} Sæpenumero admirari soleo cum C. hoc Lælio, tum ceterarum rerum tuā excellentem M. Cato, perfectāq; sapientiam, tū vel maximē, quod senectutem numquam tibi grauem esse senserim: quæ plerisque senibus sic odiosa est, vt onus se æterna grauius dicant sustinere. CATO. Rem haud sanē difficilem, Scipio & Læli, admirari videmini. quibus enim nihil est in ipsis opus ad bene beatēque viuendum, iis omnis ætas grauis est: qui autem omnia bona a se ipsi petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturæ necessitas afferat. quo in genere est in primis senectus. Quam vt adipiscantur, omnes optant: eandem accusant adepti: tanta est stultitiæ inconstantia, atque peruersitas. Obrepere autē eam citius quā putauissent. primū, quis coëgit eos falsum

putare: quī enim citius adolescentiæ senectus, quā pueritiæ adolescentia obrepit: deinde, quī minus grauis esset iis senectus, si octingentesimum annum agerent, quā si octogessimū: præterita enim ætas quamuis longa quum effluxisset, nulla consolatio permulcere posset stultam senectutem. Quocirca si sapientiam meam admirari soletis (quæ vitanam digna esset opinione vestra, nostrōq; cognomine) in hoc sumus sapientes, quod namis-
 turam optimam ducem, tanquam deum, sequimur, et quæ paremus. à qua non verisimile est, quum ceteræ partes ætatis bene descriptæ sint, extremū actum, tanquam ab incerti poetæ, esse neglectum. sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum, & tanquam in arborum baxis, terræque frugibus, maturitate tempestiua quasi vietum & caducum: quod ferèdum est molliter sapienti. quid est enim aliud gigantum modo bellare cum diis, nisi naturæ repugnare? LÆL. Atqui Cato gratissimum nobis (ut etiam pro Scipione pollicear) feceris, si, quoniā speramus, volumus quidem certè, senes fieri, multo antè à te didicerimus, quibus facillimè rationibus ingrauescentem ætatem ferre possimus. C. A. Faciam verò, Læli, præsertim si vtrique vestrum gratum, ut dicis, futurum est. LÆL. Volumus sanè, nisi molestum est, Cato, tanquam longam aliquam viam cōfeceris, qua nobis quoque ingrediendum sit, istuc, quod peruenisti, videre quale sit. C. A. Faciam ut poterō, Læli. sæpe enim querelis interfui æqualium meorum, (parēs autem cum paribus, veteri prouerbio, facile congregantur) quæ C. Salinator, quæ Sp. Albinus, homines consulares, nostri ferè æquales deplorare solebant: tum quod volupratibus carerent, sine quibus vitam nullam putarent: tum quod spernerentur ab iis, à quibus essent coli solui. quī mihi non id videbantur accusare, quod esset accusandum. nam si id culpa senectutis accideret, eadem mihi vsu euenirent, reliquisque omnibus maioribus natu: quorum ego multorum cognoui senectutem sine querela, qui se & libidinū vinculis laxatos esse non molestè ferrent, nec à suis despicerentur. sed omnium istiusmodi querelarum in moribus est culpa, non in ætate. moderati enim, & nec difficiles, nec inhumani senes, tolerabilem senectutem agunt: importunitas autem & inhumanitas omni ætati molesta est. LÆL. Est ut dicis Cato: sed fortasse dixerit quispiam, tibi propter opes & copias & dignitatem tuam, tolerabiliorem senectutem videri: id non posse multis contingere. C. A. Est istud quidem, Læli, aliquid, sed nequaquam in isto omnia: ut Themistocles ferrur Seriphio cuidam in iurgio respondisse, quum ille dixisset, non illum sua, sed patriæ gloria splendorem ascutum: Nec hercule, inquit, si ego Seriphius essem, nobilis: nec, si tu Atheniensis esses, clarus vnquam fuisses. quod eodem modo de senectute potest dici. nec enim in summa inopia leuis esse senectus potest, ne sapienti quidem: nec in sapienti in summa copia, non grauis. Aptissima omnino sunt, Scipio & Læli, arma senectutis, artes, exercitationesque virtutum: quæ in omni ætate cultæ, quum diu, multumque vixeris, mirificos effert fructus, non solum quia nunquam deserunt, ne in extremo quidem tempore ætatis, (quanquam id quidem maximum est) verum etiam quia cōscientia bene actæ vitæ, multorumque beneficiorum recordatio iucundissima est. Ego quidem Q. Maximum, eum, qui Tarentum recepit, senem adolescens ita dilexi, ut æqualem. erat enim in illo viro comitate condita grauitas: nec senectus mores mutauerat. quanquam eum colere cœpi non admodū grandem natu: sed tamen iam ætate prouectum. anno enim post quā primum consul fuerat, ego natus sum: cūmq; eo quartum consule adolescentulus miles ad Capuā profectus sum, quintoque anno post ad Tarentum: deinde quæstor: quem magistratum gessi consulibus Tuditano & Cethego: deinde ædilis: quadriennio post factus sum prætor: quum quidem ille admodum senex, suā for legis Cincix de donis & muneribus fuit. Hic & bella gerebat ut adolescens, quum planè grandis esset: & Annibalem iuueniliter exultantem patientia sua mollebat: de quo præclarè familiaris noster Ennius:

„ Vnus homo nobis cunctando restituit rem:
 „ Non ponebat enim rumores ante salutem.
 „ Ergo magisque, magisque viri nunc gloria claret.

Tarentum verò qua vigilantia, quo consilio recepit? quum quidem, me audiente, Salinatore, qui amisso oppido fugerat in arcem, gloriantique ita dicenti: Mea opera, Q. Fabi Tarētum recepisti. Certè, inquit ridens, nam nisi tu amississes, ego nunquam recepissem. Nec verò in armis præstantior, quàm in toga: qui consul iterum, Sp. Carbilio collega quiescente, C. Flaminio tribuno pl. quoad potuit, restitit, agrum Picentem & Gallicum viritum còtra senatus auctoritatem diuidenti: augurque quum esset, dicere ausus est, optimis auspiciis egeri, quæ pro reip. salute gererentur: quæ contra temp. ferrentur, contra auspicia ferri. multa in eo viro præclara cognoui: sed nihil est admirabilius, quàm quo modo ille mortē filij tulit, clari viui & consularis. Est in manibus laudatio. quam quum legimus, quem philosophum non contemnimus? Nec verò ille in luce modò, atque in oculis ciuium magnus: sed intus, domique præstantior. qui sermo? quæ præcepta? quanta notitia antiquitatis: quæ scientia iuris augurij: multa etiam, vt in homine Romano, litterarum: omnia memoria tenebat non domestica solum, sed etiam externa bella. cuius sermone ita tum cupidè fruebar, quasi iam diuinarem id, quod cūenit, illo exstincto, fore, vnde dicerem, neminem. Quorsum igitur hæc tam multa de Maximo? quia profectò videtis nefas esse dictu, miseram fuisse talem senectutem. Nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, vt virium expugnationes, vt pedestre, naualeque pugnas, vt bella à se gesta, vt triumphos recordentur. est enim quietè & purè atque eleganter actæ ætatis placida ac lenis senectus: qualem accepimus Platonis, qui vno & octogesimo anno scribens mortuus est: qualem Iſocratis, qui cum librum, qui Panathenæicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixisse quinquennium postea: cuius magister Leon-tinus Gorgias centum & septem compleuit annos: neque vquam in suo studio atque opere cessauit, qui, quum ex eo quæreretur cur tandiu vellet esse in vita, Nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem. Præclarum responsum, & docto homine dignum. sua enim vitia insipientes, & suam culpam in senectutem conferunt: quod non faciebat is, cuius modò mentionem feci, Ennius,

„ Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo
„ Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Equi fortis & victoris senectuti comparat suam. quem quidem probè meminisse potestis. anno enim vnde uigesimo post eius mortem hi còsules, T. Flamininus & M. Acilius, facti sunt. ille autè Cæpione & Philippo iterum còsulibus mortuus est, quum ego quinque & sexaginta annos natus, legem Voconiam voce magna & bonis lateribus suasissem. Annos septuaginta natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quæ maxima putantur, onera, paupertatem & senectutem, vt eis pæne delectari videretur. Etenim quum com-
35 plector animo, quattuor causas reperio cur senectus misera videatur: vnam, quòd auocet à rebus gerendis: alteram, quòd corpus faciat infirmum: tertiam, quòd priuet omnibus ferè voluptatibus: quartà, quòd haud procul absit à morte. earum, si placet, causarum quantu quæque valeat, quàmque sit iusta videamus. A rebus gerendis senectus abstrahit: quibus? an iis, quæ iuuenta geruntur & viribus? nullæne igitur res seniles sunt, quæ vel infirmis
40 corporibus, animo tamen administrètur? Nihil igitur agebat Q. Maximus? nihil L. Paulus pater tuus Scipio focer optimi viri filij mei? ceteri senes, Fabricij, Curij, Coruncanij, quum temp. consilio & auctoritate defendebant, nihil agebant: ad App. Claudij senectutem accedebat etiam vt cæcus esset: tamen quum sententia senatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho, sedèdusque faciundu, nò dubitauit illa dicere, quæ versibus persecutus est Ennius:

45 „ Quò vobis mentes, rectæ quæ stare solebant
„ Antehac, mentes, sese flexere viarum?

ceteraque grauissimè. notum enim vobis carmen est: & tamen ipsius Appij extat oratio. atque hæc ille egit septem & decem annis post alterum consularu, quum inter duos consularum anni decem interfuxissent, censorque ante còsulatum superiore m fuisset: ex quo
50 intelligitur, Pyrrhi bello grandem sanè fuisse: & tamen sic à patribus accepimus. Nihil

igitur afferunt, qui in re gerenda versari senectutem negant: similisque sunt, ut si qui gubernatorem in nauigando agere nihil dicant, quum alij malos scandant, alij per foros cursent, alij sentinam exhauriant: ille autem clavum tenens quietus sedeat in puppi. Non facit ea, quæ iuuenes. At verò multo maiora & meliora facit. non enim viribus, aut velocitate, aut celeritate corporis res magnæ geruntur: sed consilio, auctoritate, sententia: quibus nō modò non orbari, sed etiam augeri senectus solet. Nisi fortè ego vobis, qui & milites, & tribunos, & legatus, & consul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor, quum bella non gero. At senatui quæ sint gerunda, præscribo: & quo modo Karthagini resistatur, iam diu bellum cogitanti, multo antè denuntio: de qua vereri non antè desinā, quàm illam ex cissimam esse cognouero. quam palmam vinam dii immortales Scipio tibi referunt, ut aui reliquias persequare: cuius à morte tertius hic, & tricesimus annus est: sed memoriam illius viri omnes excipiant anni cōsequentes. Anno ante me censorem mortuus est, nouem annis post meum consulatum, quum consul iterum, me consule creatus esset, num igitur, si ad centesimum annum vixisset, senectutis eum suę pœniteret? Minimè verò pœniteret. nec enim excursionē, nec saltu, nec eminē hastis, aut minus gladiis videretur: sed consilio, ratione, sententia. quæ nisi essent in senibus, nō summum consilium maiores nostri appellassent senatum. Apud Lacedæmonios quidem ij, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur senes. Quod si legere & audire vobis externa, maximas resp. ab adolescentibus labefactas, à senibus sustentatas & restitutas reperietis. “ Cedò, qui vestram rempublicam tantam amisistis tam cito? — sic enim percunctanti, ut est in Næuij ludo, respondentur & alia, & hæc in primis: “ Prouehabant ad res noui, stulti, adolescentuli — Temeritas est videlicet florētis ætatis, prudentia senectutis. At memoria minuitur. Credo, nisi exerceas eam, aut etiam si sis natura tardior. Themistocles omniū ciuium perceperat nomina. num igitur censeris, eū, quum ætate processisset, qui Aristides esset, Lyfimachum salutare solitum? Equidem non modò eos, qui sunt, noui, sed eorum patres, etiam auos: nec sepulcra legens vereor (quod aiunt) ne memoriam perdam. his enim ipsis legendis in memoriam redeo mortuorum. nec verò quenquam senum audiui oblitum quo loco thesaurum obruisset. omnia, quæ curant, meminerunt, vadi monia constituta: qui sibi, quibus ipsi debeant. Quid iurisconsulti? quid pontifices? quid augures? quid philosophi senes: quàm multa meminerūt: manent ingenia senibus, modò permaneat studium & industria: nec ea solū in claris & honoratis viris, sed in vita etiam priuata & quæta. Sophocles ad summā senectutem tragedias fecit. propter quod studium quum rem familiarem negligere videretur, à filiis in iudiciū vocatus est, ut, quemadmodum nostro more, malè rem gerentibus, patriis bonis interdici solet: sic illum, quasi desipientem, à re familiari remouerent iudices. tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proximè scripserat, OEdipum Coloneū recitasse iudicibus, quæsisseque, num illud carmen desipientis videretur. quo recitato, sententiis iudicum est liberatus. Num igitur hunc, num Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, num, quos antè dixi, Isocratem, Gorgiam: num Homerum, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritū, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam vidistis Romæ, Diogenem Stoicum cōgigit in suis studiis obmutescere senectutis: an in omnibus his studiis otio, vitæ æqualis fuit? Age, ista diuina studio omitamus: possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos vicinos & familiaris meos, quibus absentibus nunquam ferè vlla in agro maiora opera sunt, non serendis, non percipiendis fructibus, non cōdendis. quanquam in iis minus hoc mirum. nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse viuere. sed iidem laborant in eis, quæ sciunt nihil ad se omnino pertinere: “ Serit arbores, quæ alteri sæculo profint, — ut ait Staius noster in Synephebis. Nec verò dubitat agricola, quamuis senex, quærenti cui serat, respondere: Diis immortalibus, qui me non accipere modò hæc à maioribus voluerunt, sed etiam posteris prode. Melius Cæcilius de senectute

- alteri sæculo prospiciente, quàm illud idem,
 ,, Ædèpol senectus, si nihil quicquam aliud vitij
 ,, Apportes tecum, quum aduenis: vnum id sat est,
 ,, Quòd diu viuendo, multa, quæ non vult, videt.
 5 Et multa fortasse, quæ vult: atque in ea quidem, quæ non vult, sæpe etiam adulescentia incurrit. Illud verò idem Cræcilij vitiosius:
 ,, Tum equidem in senecta hoc deputo miserrimum,
 ,, Sentire ea ætate esse se odiosum alteri.
 Iucundum potius, quàm odiosum. vt enim adulescentibus bona indole præditis sapien-
 10 tes senes delectantur, leuiorq; sit senectus eorum, qui à iuuentute coluntur & diliguntur:
 sic adulescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. nec mi-
 nus intelligo, me vobis, quàm vos mihi esse iucundos. sed videtis vt senectus non modò
 languida atque incers non sit, verùm etiam operosa, & semper agens aliquid & moliens,
 15 tale scilicet, quale cuiusque studium in superiore vita fuit. Quid, quòd etiam addiscunt
 aliquid: vt Solonem versibus gloriantem videmus, qui se quotidie aliquid addiscentem,
 dicit senem fieri: vt ego feci, qui litteras Græcas senex didici. quas quidem sic auide arri-
 20 pui, quasi diuturnam sitim explere cupiens: vt ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc
 exemplis vti videtis. quod quum fecisse Socratem in fidibus audirem: vellem equidem
 etiam illud: (discabant enim fidibus antiqui) sed in litteris certè elaborauit. Ne nunc qui-
 25 dem vireis desiderio adulescentis (is enim erat locus alter de vitij senectutis) non plus
 quàm adulescens tauri, aut elephanti desiderabam. quod est, eo decet vti: & quicquid agas,
 agere pro viribus. quæ enim vox potest esse contemtor, quàm Milonis Cratoniatæ: qui
 quum iam senex, athletas se exercere in curriculo videret: aspexisse lacertos suos dici-
 30 tur, illacrymansque dixisse: " At hi quidem mortui iam sunt. — Non verò tam isti,
 25 quàm tu ipse, nugator. neque enim ex te vnquam es nobilitatus, sed ex lateribus & lacer-
 tis tuis. Nihil Sex. Ælius tale, nihil multis annis antè T. Coruncanis, nihil modò P. Cra-
 sus: à quibus iura ciuib; præscribebatur: quorum vsque ad extremum spiritum est pro-
 uecta prudentia. Orator metuo ne languescat senectute. est enim munus eius non ingenij
 35 solum, sed etiam laterum. Omnino canorum illud in voce splendescit etiam nescio quo
 pacto in senectute. quod equidem adhuc non amisi: & videtis annos. sed tamen est deco-
 rus senis sermo quietus, & remissus: facitque persæpe ipsa sibi audientiam disertj senis
 comita, & mitis oratio. quam si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere &
 40 Lælio. quid enim est iucundius senectute stipata studiis iuuentutis: An ne eas quidem vi-
 reis senectuti relinquemus, vt adulescentis doceat, instituat, ad omne officij munus in-
 35 struat: quo quidem opere quid potest esse preclarius? Mihi verò Cn. & P. Scipiones, & au-
 rui duo, L. Æmilij & P. Africanus, comitatu nobilium iuuenum fortunati videbantur.
 nec vlli bonarum artium magistri non boni putandi, quauis consenserint vires, atque
 defecerint: etsi ista ipsa defectio virium, adulescētiæ vitij efficitur sapius, quàm senectū-
 40 tis. libidinosa enim & intemperans adulescentia effæctum corpus tradit senectuti. Cyrus
 quidem apud Xenophontem, eo sermone, quem moriens habuit, quum admodum senex
 esset, negat se vnquam sensisse senectutem suam imbecillio rem factam, quàm adulescen-
 45 tia fuisset. Ego L. Metellum memini puer, qui, quum quadrienio post alterum consula-
 tum pontifex maximus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio præfuit, ita bonis
 esse viribus in extremo tempore ætatis, vt adulescentiam non requireret. Nihil necesse est
 45 mihi de me ipso dicere. quanquam est id quidem senile, ætatiq; nostræ cōceditur. viden-
 tis enim, vt apud Homerum sæpissime Nestor de virtutibus suis prædicat. tertiam enim
 iam ætatem hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne vera predicans de se, nimis vide-
 retur aut insolens, aut loquax. etenim (vt ait Homerus) ex eius lingua melle dulcior flae-
 50 bat oratio: quæ ad suauitatem nullis egebat corporis viribus, & tamen ille dux Græciæ
 nunquam quærat, vt Aiæcis similis habeat decem, at vt Nestoris: quod si acciderit, non du-

bitat quin breui Troia sit peritura. Sed redeo ad me. quantum ago annū & octogesimum:
 vellem equidē idem posse gloriari, quod Cyrus: sed tamen hoc quocūq; dicere, non me qui-
 dem iis esse viribus, quibus aut miles Punico bello, aut quæstor in eodē bello, aut consul
 in Hispania fuerim, aut quadriennio post, quū tribunus militaris depugnaui apud Ther-
 mopylas M. Acilio Glabrione consule: sed tamen (vt videtis) non planē me enervauit, 5
 non afflixit senectus: non curia vires meas desiderat, non Rostra, non amici, non clien-
 tes, non hospites. nec enim vnquam sum assensus illi veteri, laudatōque proverbio, quod
 monet, maturē fieri senem, si diu velis senex esse. ego verō me minus diu senem esse mal-
 lem, quā esse senem antē quā essem. itaque nemo adhuc conuenire me voluit, quin
 fuerim occupatus. At minus habeo virium, quā vestrū vteruis. ne vos quidē T. Pontij 10
 centurionis vires habetis. num iccirco ille præstantior? moderatio modō virium ad-
 sit, & tantum, quantum potest, quisque nitatur: nā ille non magno desiderio tenebitur vi-
 rium. Olympiæ per stadium ingressus esse Milo dicitur, quū humeris sustineret bouem.
 Vtrū igitur has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenij dari: denique isto bo-
 no vtare, dum adsit: quum absit, ne requiras. nisi fortē adolescentes pueritiam, paullulum 15
 ætate progressi adolescentiam debent requirere. cursus est certus ætatis, & vna via natu-
 ræ, eaque simplex: suāque cuique parti ætatis tempestiuitas est data. vt enim infirmitas pue-
 rorū est, ferocitas iuuenum, grauitas iam cōstantis ætatis: sic senectutis maturitas naturale
 quiddā habet, quod suo tempore percipi debeat. Audisse te arbitror, Scipio, hospes tuus
 ait ut Massinissa quæ faciat hodie, non aginta annos natus: quum ingressus iter pedibus 20
 sit, in equum omnino non ascendere: quum equo, ex equo non descendere: nullo imbre,
 nullo frigore adduci, vt capite operto sit: summam in eo esse corporis siccitatem: itaque
 exsequi omnia regis officia & munera. Potest igitur exercitatio & temperantia etiam in
 senectute aliquid conseruare pristini roboris. Non sunt in senectute vires. Ne postulan-
 tur quidem vires à senectute. ergo & legibus & institutis, vacat ætas nostra muneribus iis, 25
 quæ nō possunt in vires sustineri. itaque non modō quod nō possumus, sed ne quan-
 tum possumus quidem cogimur. At ita multi sunt imbecilli senes, vt nullum officij, aut
 omnino vitæ munus exsequi possint. At id quidem non proprium senectutis vitium est,
 sed commune valetudinis. Quā fuit imbecillus P. Africani filius, is, qui te adoptauit?
 quā tenui, aut nulla potius valetudine: quod nisi ita fuisset, alterum ille exitisset lumen 30
 ciuitatis. ad paternam enim magnitudinem animi, doctrina vberior accesserat. Quid mi-
 rum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, quum id ne adolescentes quidem ef-
 fugere possint: resistendum Læli & Scipio senectuti est: cuiusque vitia diligentia compe-
 scenda sunt. pugnandum tanquam contra morbum, sic contra senectutem. habenda ratio
 valetudinis: vtendum exercitationibus modicis: tantū cibi & portionis adhibendum, 35
 vt reficiantur vires, non opprimantur. Nec verō corpori solum subueniendum est, sed
 menti atque adeo multo magis: num hæc quoque, nisi tanquam lumini oleum instilles,
 extinguuntur senectute. & corpora quidem & exercitatione & defatigatione ingraue-
 scunt: animi autem se exercendo leuantur. nam quos ait Cæcilius comicos stultos senes,
 hos significat credulos, obliuiosos, dissolutos, quæ vitia sunt non senectutis, sed inertis, 40
 ignaui, somniculosæ senectutis. vt petulantia, vt libido magis est adolescentium, quā
 senum, nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum: sic ista senilis stultitia,
 (quæ deliratio appellari solet) senum leuium est, nō omnium. Quattuor robustos filios,
 & filias quinque, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat & senex & cæcus. in-
 tentum enim animum tanquam arcum habebat: nec languescens succumbebat senectuti. 45
 tenebat non modō auctoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant serui, vere-
 bantur liberi, carum omnes habebant: vigeat in ea domo patrius mos & disciplina. ita
 enim senectus honesta est, si seipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini emancipata est,
 si vsque ad extremum spiritum dominatur in suos. vt enim adolescentem in quo senile
 est aliquid: sic senem in quo est aliquid adolescentis, probō. quod qui sequitur, corpore 50
 senex

En. Massinissa scriben-
 dum est ex an. Th. oratore
 uerere tabellas. quæ est
 quæ me in eam Salens Th.
 tiam legem, inquit, a
 r. man. q. donat. a
 nam pot. ubi. L. man. a
 erant. L. a. Massinissa

senex esse poterit, animo nunquam erit. Septimus mihi liber Originum est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: causarum illustrium, quascunque defendi, nunc cum maximè orationes conficio: ius augurium, pontificium, civile tracto. multum etiam literis Græcis vtor: Pythagoreorumque more, exercendæ memoriæ gratia, quid quoque die dixerim, audierim, egerim, commemoro vespere. Hæ sunt exercitationes ingenij, hæc curricula mentis: in his studijs, laboribusque viuenti non intelligitur quando obrepat senectus. ita sensim sine sensu ætas senescit: nec subito frangitur, sed diuturnitate exstinguitur. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus ætatis si quidem id aufert nobis, quod est in adolescentia virtuosissimum. accipite enim optimi adolescentes veterem orationem Archytæ Tarentini, magni in primis & præclari viri: quæ mihi tradita est, quum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo. Nullam capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam: cuius voluptatis avidæ libidines, temerè & effrenatè ac potiundum incitarentur. hinc patriæ proditioes, hinc rerump. euerfiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci: nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. supra verò, & adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris incitari, nisi voluptatis: quumque homini siue natura, siue quis deus nihil mente præstabilis dedisset, huic diuino muneri ac dono nihil esse tam inimicum, quàm voluptatem. nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere, quod quo magis intelligi posset, fingere animo iubebat tanta incitatum aliquem voluptate corporis, quanta posset maxima: nemini censebat fore dubium, quin tam diu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione cõsequi posset: quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quàm voluptatem: siquidem ea, quum maior esset atque longior, omne animi lumen exstingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite, patre eius, à quo Caudino prælio Sp. Postumius & T. Veturius cõsules superati sunt, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus hospes noster, qui in amicitia populi Ro. permanferat, se à maioribus natu accepisse dicebat: quum quidem ei sermone interfuisset Plato Atheniensis, quem Tarentum venisse L. Camillo, P. Claudio consulibus reperio. Quorsum hæc? ut intelligatis, si voluptatem aspernari ratione & sapientia non possemus, magnam habendam senectuti gratiam, quæ efficeret, ut non libèret, quod non oporteret. impedit enim consilium voluptas, rationis inimica: ac mentis (vrita dicam) præstinguit oculos: nec habet vllum cum virtute commercium. Inuitus feci, ut fortissimi viri T. Flaminij fratrem L. Flaminium è senatu eiicerem septem annis post quàm cõsul fuisset: sed notandam putavi libidinem. ille enim quum esset consul in Gallia, exoratus in conuiuio à scorto est, ut securi ferret aliquem eorum, qui in vinculis essent, damnati rei capitalis. hic Tito fratre suo censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est. mihi verò & Flacco neuiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perdita libido, quæ cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Sæpe audiui à maioribus natu, qui se pueros porro à senibus audiuisset dicebatur, mirari solitum C. Fabricium, quod quum apud Pyrrhum regem legatus esset, audisset à Thessalo Cinea, esse quendam Athenis, qui se sapientem profiteretur: eumque dicere, omnia, quæ faceremus, ad voluptatem esse referenda: quod ex eo audientes M'. Curium & T. Coruncanium optare solitos, ut id Samnitibus, ipsique Pyrrho persuaderetur: quo facilius vinci possent, quum se voluptatibus deditissent, vixerat M'. Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum consulem se pro rep. quarto consulatu deuouerat. norat eundem Fabricium, norat Coruncanis: qui cum ex sua vita, tum ex eius, quem dico, P. Decij factò iudicabant esse profectò aliquid

natura pulchrum atque præclarum, quod sua sponte pereretur, quòdque spreta & contempta voluptate optimus quisque sequeretur. Quorum igitur hæc tam multa de voluptate: quia non modò vituperatio nulla, sed etiam summa laus senectutis est, quòd ea voluptates nullas magnopere desiderat. caret epulis, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret vinolentia, & cruditate & insomnia. sed si aliquid dandum est voluptati, quoniam eius blanditiis non faciliè obstitimus (diuinus enim Plato escam malorum voluptatem appellat, quòd ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces) quanquam immoderatis epulis careat senectus, modicis tamen conuiuiis delectari potest. C. Duillum M. filium, qui Pœnos classe primus deuicerat, redeuntem à cena senem sæpe videbam puer. delectabatur crebro funali, & tibicine: quæ sibi nullo exemplo priuatus sumferat: tantum licentiæ dabat gloria. Sed quid ego alios: ad me ipsum iam reuertar. primum habui semper sodales. sodalitates autem me quæstorie constitutæ sunt, sacris Idæis Magnæ matris acceptis. epulabar igitur cum sodalibus, omnino modicè, sed erat quidam seruor ætatis: qua progrediente, omnia fiunt etiam in dies mitiora. neque enim ipsorum conuiuiorum delectationes corporis voluptatibus magis, quàm cæteri amicorum & sermonibus metiebar. bene enim maiores accubitionem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt, melius quàm Græci, qui hoc idem tum comperationem, tum concenationem vocant: vt, quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur. Ego verò propter sermonis delectationem tempestiuus conuiuiis delector, nec cum æqualibus solum, qui pauci admodum restant, sed cum vestra etiam ætate, atque vobiscum: habeo quæ senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis audilitatem auxit, potionis & cibi fustulit. Quòd si quem etiam ista delectant, ne omnino bellum indixisse videar voluptati, cuius est etiam fortasse quidam naturalis modus: non intelligo ne in istis quidem ipsis voluptatibus carere sensu senectutem. Me verò & magisteria delectant à maioribus instituta: & is sermo, qui more maiorum à summo adhibetur in poculo: & pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta atque forantia: & refrigeratio ætate & vicissim hieme aut sol, aut ignis hibernus: quæ quidem etiam in Sabinis persequi soleo: conuiuiumque vicinorum quotidie compleo: quod ad multam noctem, quam maxime possumus, vario sermone producimus. At non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus. credo: sed ne desideratio quidem. nihil autem molestum, quod nò desideres. Bene Sophocles, quum ex eo quidam iam affecta ætate quæreret, vtereturne rebus Venercis, Dij meliora, inquit: libenter verò istinc, tanquam à domino agresti ac furioso profugij. cupidinis enim rerum talium odiosum & molestum est fortasse carere: satiatis verò & expletis iucundius est carere, quàm frui: quanquam non caret is, qui non desiderat. ergo hæc nò desiderare dico esse iucundius. Quòd si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libetius: primum prauis fruitur rebus, vt diximus: deinde iis, quibus senectus, si nò abundè poritur, non omnino caret. vt Turpione Ambiuio magis delectatur, qui in prima cauea spectat: delectatur tamen etiam, qui in vltima: sic adolefcentia voluptates propter intuens magis fortasse delectatur: sed delectatur etiam senectus procul eas spectans, tantum quantum far est. At illa quanti sunt, animum tanquam emeritis stipendij libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque (vt dicitur) viuere: si verò habet aliquod tãquam pabulum studij quod doctrinæ, nihil est otiosa senectute iucundius. mori videbamus in studio dimetendi pæne cæli atque terræ Galium familiarem patris tui Scipio. quoties illum lux, noctu aliquid describere ingressum, quoties nox oppressit, quum cœpisset manè? quàm delectabatur cū defectiones solis & lunæ multo nobis antè prædicere: Quid in leuioribus studiis, sed tamen acutis: quàm gaudebat bello suo Punico Næuius? quàm Truculento Plautus: quàm Pseudulo? Vidi etiam senem Liuium: qui cū sex annis, antè quàm ego natus sum, fabulam docuisset, Centhone Tuditanòque cōsulibus, vsque ad adolefcentiam meam processit ætate. quid de P. Licinij Crafsi, & pontificij, & ciuilis iuris studio loquar? aut de huius P. Scipionis, qui his paucis

*F. h. m. m. s. Duillum
et ita scribunt ante?*

*mala neta senectus
siue neta neta neta
mala neta neta neta
neta neta neta neta*

paucis diebus pontifex maximus factus est? Atqui eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrantis senes vidimus. M. vero Cethegum (quem recte Suadæ medullam dixit Ennius) quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam senemque sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandæ? Atque hæc quidem studia doctrinæ, prudentibus & bene institutis pariter cum ætate crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, (ut antè dixi) Senescere se multa in dies ad discit: quæ voluptate animi nulla certe potest esse maior. Venerio vero ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere. habent enim rationem cum terra, quæ nunquā recusat imperium, nec unquam sine v'sura reddit quod accipit: sed aliàs minore, plerumque maiore cum fœnore. quanquam me quidem nō fructus modò, sed etiā ipsius terræ vis ac natura delectat: quæ quum gremio mollito ac subactò sparsum semen excipit, primū id occæcatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est: deinde tepefactum vapore & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris stirpium sensim adolefcit, calamòque erecta genicellato, vaginis iam quasi pubescens includitur, è quibus quum emerfit, fundit frugem spici ordine structam, & cœra avium minorum morsum munitur vallo aristarum. Quid ego vitium satis, ortus, incrementa commemorem? satiari delectatione non possum: ut meæ senectutis requiem, oblectamētumque pernoſceatis. Omitto enim vim ipsam omnium, quæ generantur è terra, quæ ex fici tantillo grano, aut ex acino vinacei, aut ex ceterarum frugum, ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncoſ, ramòſque procreat: mallocoli, plantæ, famenta, viuiradices, propagines nōne ea efficiunt, vt quemuis cum admiratione delectet: vitis quidem, quæ natura caduca est, & nisi fulta sit, fertur ad terram, eadem vt se erigat, clauiculis suis, quasi manibus quicquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu & erratico, ferro amputans coërcet ars agricolarum, ne filueſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Itaque incunte vere in iis, quæ relicta sunt, existit tanquam ad articulos ſarmentorū ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens vva sese ostendit: quæ & succo terræ, & calore ſolis augeſcens, primò est peracerba gustatu, dein maturata dulceſcit, vēſtigat quæ pampinis, nec modico tepore caret, & nimioſ ſolis defendit ardoreſ: quæ quid potest eſſe tum fructu lætius, tum aspectu pulchrius? cuius quidem non vtilitas me ſolum, (vt antè dixi) sed & cultura, & ipſa natura delectat: adminiculorum ordines, capitum iugatio & religatio, & propagatio, ſarmentorum ea, quàm dixi, aliorum amputatio, aliorum immiſſio. quid ego irrigationes, quid foſſiones agri, repaſtinationeſque proferam, quibus fit multo terra fœcundior: quid de viliitate loquar ſtercorandi? dixi in eo libro, quem de rebus ruſticis ſcripſi: de qua doctus Heſioduſ ne verbum quidem fecit, quum de cultura agri ſcriberet. at Homeruſ, qui multis (vt mihi videtur) antè ſæculis fuit, Lærtētem lenientem deſiderium, quod capiebat è filio, colētem agrum, & eum ſtercorantem ſcēit. Nec verò ſegetibus ſolum, & prariſ, & vineiſ, & arbuſtiſ reſ ruſticæ lætæ ſunt, ſed hortis etiam, & pomariis, tum pecudum paſtu, & apium examiniſ, tum ſtorum omnium varietate. nec conſitioneſ modò delectant, ſed etiam inſitioneſ: quibus nihil inuēnit agricola ſollentius. poſſum perſequi permulta oblectamenta rerum ruſticarū: ſed ea ipſa, quæ dixi, ſentio fuiſſe longiora. ignoſceſis autem. nam & ſtudio rerum ruſticarum proueſctuſ ſum, & ſenectuſ eſt natura loquacior: ne ab omniſ eam vitiiſ videar vindicare. Ergo in hac vita M. Curiuſ, quū de Samnitibuſ, de Sabiniſ, de Pyrrho triumphaeſſet, conſumſit extremum tempuſ ætatiſ. cuiuſ ego villam contemplanſ (ab eſt enim non longè à me) admirari ſatiſ non poſſum vel hominiſ continentiam, vel temporum diſciplinam. Curio ad focum ſedenti magnum auri ponduſ Samnitiſ quum attuliſſent, repudiati ab eo ſunt. non enim aurum habere, præclarum ſibi videri dixit: ſed eiſ, qui haberent aurum, imperare, poterātne tantuſ animuſ non efficere iucundam ſenectutē? Sed venio ad agricolat, ne à me ipſe recedam. in agriſ erant tunc ſenatoreſ, & iidem ſeneſ: ſi-

quidem aranti L. Quinctio Cincinnato nūtiatum est, eum dictatorem esse dictum. cuius
dictatoris iussu magister equitum C. Seruilius Ahala Sp. Mælium regnum appetentem
occupatum interemit. à villa in senatum arcessebantur & Curius & ceteri senes: ex quo
qui eos arcessebant, viatores nominati sunt. num igitur eorum senectus miserabilis fuit,
qui seagri cultione oblectabant? Mea quidem sententia, haud scio, an vlla vita beator
esse possit: neque solum officio, quòd hominum generi vniuerso cultura agrorum est sa-
lutaris: sed & delectatione, quam dixi, & saturitate, copiamque rerum omnium, quæ ad vi-
ctum hominum, ad cultum etiam deorum pertinent: vt, quoniam hæc quidam desiderat,
in gratiam iam cum voluptate redeamus. Semper enim boni, assiduèque domini referre
cella vinaria, olearia, & penuaria est, uillaque rota locuples est: abūdā porco, hædo, agno, 10
gallina, lacte, caseo, melle. iam hortum ipsi agricolæ succidiam alterā appellant. rum con-
ditiōra facit hæc superuacaneis operis aucupium atque venatio. Quid de pratorum viri-
ditate, aut arborum ordinibus, aut victorum, oliuetorumque specie plura dicam? præci-
dam. Agro bene culto nihil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatus: ad quē fruen-
dum non modò non retardat, verum etiam inuitat atque allecat senectus. vbi enim po- 15
test illa ætas aut calefcere, vel aplicatione melius, vel igni: aut vicissim vmbri, aquisue re-
frigerari salubrius? Sibi habeant igitur iuuenes arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clauam &
pilā sibi narationes atque cursus: nobis senibus ex lusionibus multos talos relinquunt, & tes-
teras. id ipsum tamen vt lubebit, quoniā sine his beata esse senectus potest. Multas ad res,
perutiles Xenophontis libri sunt: quos legite, quæso, studiose, vt facitis: quā copiose ab 20
eo agricultura laudatur in eo libro, qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus in-
scribitur: atque vt intelligatis nihil ei tam regale videri, quā studium agri colendi, So-
crates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, Perfarum regem, præstan-
tem ingenio atque imperij gloria, quum Lyfander Lacedæmonius vir summæ virtutis
venisset ad eum Sardis, eique dona à fociis attulisset: & ceteris in rebus comen: erga Ly- 25
sandrum atque humanum fuisse, & ei quendam conscriptum agrum, diligenter conscriptum
offēdissē, quum autem admiraretur Lyfander & proceritates arborū, & directos in quin-
cuncem ordines, & humum subactam atque puram, & suauitatem odorum, qui afflaren-
tur & floribustum cum dixisse, mirari se non modò diligētiam, sed etiam sollicitiam eius,
à quo essent illa dimensa atque descripta: & ei Cyrum respondisse, Atqui ego omnia ista 30
sum dimensus: mei sunt ordines, mea descriptio: multæ etiam istarum arborum mea ma-
nu sunt satæ. tum Lyfandrum intuentem purpuram eius & nitorem corporis, ornatum-
que Persicum multo auro, multisque gemmis dixisse: Rectè verò te, Cyre, beatum ferunt,
quoniam virtutis tuæ fortuna cōiuncta est. Hac igitur fortuna frui licet senibus: nec ætas
impedit quo minus & ceterarum rerum, & in primis agri colendi studia teneamus vsque 35
ad vltimum tempus senectutis. M. quidem Valerium Coruum ad ceterisimum annum ac-
cepimus vitam perduxisse, quum exacta iam ætate in agris esset, eoque coleret: cuius in-
ter primum & sextum consularum octo & quadraginta anni interfuerunt. Ita quantum
spatium ætatis maiores nostri ad senectutis initium esse voluerunt, tantum in eis cursus ho-
norum fuit. atque huius extrema ætas hoc beator, quā media, quòd auctoritatis habe- 40
bat plus, laboris minus. Apex est autem senectutis auctoritas: quanta fuit in L. Cæcilio
Metello, quanta in Atilio Calatino. in quem illud eclogium, “ Vno ore plurimæ con-
sentiunt gentes populi primarium fuisse virum. — notum est carmen in eisum sepulcro.
iure igitur grauis, cuius de laudibus omnium esset fama consentiens. quem virum nuper 45
P. Crassum pōtissimum maximum, quem postea M. Lepidum eodem sacerdotio præditum
vidimus: quid de Paullo aut Africano loquar, aut, vt iam antè, de Maximo: quorum non
in sententia solum, sed etiam in nutu residebat auctoritas. Habet, habet senectus, honora-
tū præferim, tantam auctoritatem, vt ea pluris sit, quā omnes adolescentiæ voluptates.
sed in omni oratione memento te eam me laudare senectutem, quæ fundamentis adole- 50
scentiæ constituta sit. ex quo efficitur id, quod ego magno quondam cū assensu omniū
dixi,

*Fusus in olearia, me
hædo et p.*

dixi, Miseram esse senectutem, quæ se oratione defenderet, non cāni, nō rugæ repenti auctoritatem arripere possunt: sed honeste acta superior ætas fructus auctoritatis carpit extremos. hæc enim ipsa sunt honorabilia, quæ videntur leuia atque communia, salutari, appeti, decedi, assurgere, deduci, reduci, consuli: quæ & apud nos, & in aliis ciuitatibus, et quæque optimè morata est, ita diligentissimè obseruatur. Lyfandrum Lacedæmonium, cuius modò mentionem feci, dicere aiunt solitum, Lacedæmone esse honestissimum domicilium senectutis: nusquam enim tantum tribuitur ætati, nusquam est senectus honoratio. quin etiam memoriæ proditum est, quum Athenis ludis quidam in theatrum grandis natu venisset, magno confessu locum ei nusquam à suis ciuibz datum: quum autem ad Lacedæmonios accessisset, qui legati quum essent, certo in loco confederant, confurrexissent omnes, & senem solum recepisse: quibus quum à cuncto confessu plausus esset multiplex datus, dixisse ex iis quēdam, Atheniensis scire quæ recta essent, sed facere nolle. Multa in nostro collegio præclara, sed hoc, de quo agimus, in primis, quod ut quisque ætate antecellit, ita sententiæ principatum tenet: neque solum honore antecedentibus, sed et iis etiam, qui cum imperio sunt, maiores natu augures anteponuntur. Quæ sunt igitur voluptates corporis cum auctoritatis præmiis comparandæ? quibus qui splendide viui sunt, hi mihi videntur fabulam ætatis peregisse, nec tanquam in exercitiis hiltionis, in extremo actu corruisse. At sunt morosi, & anxii, & iracundi, & difficiles senes: si querimus, etiā auari. sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. At morositas tamen, & ea vitia, quæ dixi, habent aliquid excusationis, non illius quidē iustæ, sed quæ probari posse videatur. contemni se putant, despici, illudi, præterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est, quæ tamen omnia dulciora sunt & bonis moribus & artibus: idque tum in vita, tum in scena intelligi potest ex iis fratribus, qui in Adelphis sunt. quanta in altero diritas, in altero comitas? sic se res habet. vt enim non omne vinum, sic non omnis natura coarcescit verustate. seueritatem in senectute probo, sed eam, sicut alia, modicam: acerbitatem nullo modo. auaritia verò senilis quid sibi velit, non intelligo. potest enim quicquam esse absurdius, quàm quo minus viæ restat, eo plus viatici querere? **QUARTA RESTAT CAUSA**, quæ maximè angere, atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis: quæ certè à senectute non potest longè abesse. O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non viderit! quæ aut planè negligenda est, si omnino exstinguit animū: aut etiam opranda, si aliqd eum deducit, vbi sit futurus æternus. atqui tertium certè nihil inueniri potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum? quanquam quis est tam stultus, quanuis sit adolescens, cui sit exploratum se ad vesperū esse victurum? quin etiam ætas illa multo plureis, quàm nostra, mortis casus habet. facilius in morbos incidunt adolēscētes, grauius ægrotant, tristius curantur. itaque per pauci veniunt ad senectutem: quod ni ita accideret, melius & prouidentius viveretur. mens enim & ratio & consilium in senibus est: qui si nulli fuissent, nullæ omnino ciuitates fuissent. Sed redeo ad mortem impendentem. quod illud est crimen senectutis, quum id videatis cum adolēcentia esse commune? sensi ego cum in optimo filio meo, tum in inspectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, mortem omni ætati esse communem. At sperat adolēscēns diu se esse victurum: quod sperare idem non potest senex. Inspiciēter sperat. quid enim stultius, quàm incerta pro certis habere, falsa pro veris? At senex ne quod speret quidem habet. at est eo meliore conditione quàm adolēscēns: quum id, quod ille sperat, hic consecutus est. ille vult diu viuere, hic videt diu, quanquam, o dii boni, quid est in hominis vita diu? da enim supremum tempus: expectemus Tartēsiū regis ætatem. fuit enim (vt scriptū video) Arganthonius quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum viginti vixit. Sed mihi ne diuturnū quidem quicquam videtur, in quo est aliquid extremum. quum enim id aduēnit, tunc illud, quod præterit, effluit: tantum remanet, quod virtute & recte factis consecutus sis. horæ quidem cedunt & dies, & menses & anni: nec præteritum tempus reuertitur: nec

quid sequatur, sciri potest. quod cuique temporis ad viuendum datur, eo debet esse contentus. neque enim histroni, ut placeat, peragenda fabula est: modò, in quocunque fuerit actu, probetur: neque sapienti vsque ad Plaudite, veniundum. breue enim tempus ætatis, satis longum est ad bene honesteque viuendum: sin procefferis longius, nò magis dolendum est, quàm agricolæ dolent, præterita verni temporis suauitate, æstatem, autumnumque venisse. ver enim, tanquam adolescentia, significat, ostenditque fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, & percipiendis accommodata sunt. fructus autem senectutis est (ut sæpe dixi) antè partorum bonorù memoria & copia. Omnia verò, quæ secundum naturam sunt, sunt habenda in bonis. quid est autem tam secundum naturam, quàm senibus emori? quod idem contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura. itaque adolescentes sic mihi mori videntur, ut quum aquæ multitudine, flammæ vis opprimitur: senes autem sic ut cum sponte, nulla adhibita vi, consumtus ignis exstinguitur. & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, auelluntur, si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis auferit, senibus maturitas: quæ mihi quidem tam iucunda est, ut quo propius ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandoque in portum ex longa nauigatione esse vëturus. Omnium ætatum certus est terminus: senectutis autem nullus certus est terminus: recteque in ea viuatur, quoad munus officij exsequi & tueri possis, & tamen mortem contempnere. ex quo fit, ut animosior etiã senectus sit, quàm adolescentia, & fortior. hoc illud est, quod Pisistrato tyranno à Solone responsum est, quum illi quærenti, qua tandem re fretus, sibi tam audacter obliteret, respondisse dicitur, Senectute. Sed viuendi finis est optimus, quum integra mente, certisq; sensibus opus ipsa suum eadem, quæ coagmentauit, natura dissoluit: ut nauem, ut ædificium idem destruit facillimè, qui construxit: sic hominem eadem optimè, quæ conglutinauit, natura dissoluit. nam omnis conglutinatio recens, ægre: in ueterata, facillè diuellitur. ita fit ut illud breue vitæ reliquum nec auide appetendum senibus, nec sine causa deferendum sit: vetatque Pythagoras, iniussu imperatoris, id est dei, de præsidio & statione vitæ decedere. Solonis quidè sapientis eclogium est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum, & lamentis vacare, vult, credo, esse carum se suis. sed haud scio an melius Ennius: " Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu " Faxit. Non censet lugendam esse mortem, quã immortalitas consequatur. Iam sensus moriendi, si aliquis esse potest, is est ad exiguum tempus, præsertim seni: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. sed hoc meditarum ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus: sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. moriendum enim certe est, & id incertum, an eo ipso die. Mortem igitur omnibus horis impendentem timens, qui poterit animo cõsistere: de qua non ita longa disputatione opus esse videtur, quum recorder non solum L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus: nò duos Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt: non M. Atilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem hosti datam conseruaret: non duos Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt: non auum tuum L. Paullum, qui morte luit collegæ in Cannensi ignominia temeritatem: non M. Marcellum, cuius interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepultura carere passus est: sed legiones nostras (quod scripsi in Originibus) in eum sæpe locum profectas alacri animo & erecto, vnde se nunquam redituras arbitrantur. Quod igitur adolescentes, & ij quidem non solum indocti, sed etiam rustici contemnunt, id docti senes extimefcunt: omnino (ut quidem mihi videtur) rerum omnium satietas, vitæ facit satietatem. Sunt pueritiæ certa studia. num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ. num ea iam constans requirit ætas, quæ media dicitur? sunt etiam huius ætatis. ne ea quidem quærentur à senectute. sunt extrema quædam studia senectutis. ergo, ut superiorum ætatum studia occidunt, sic occidit etiam senectutis: quod quum euenit, satietas vitæ tempus maturum mortis affert. Equidem nò video cur quid ipse sentiam de morte, non audeam vobis dicere: quod eo melius cernere mihi videor, quo ab ea propius

Fin. totum hoc zeel
in ins.

propius absum. Ego vestros patres, P. Scipio, tuque C. Læli, viros clarissimos, mihiq; amicissimos viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ est sola vita nominanda. nam dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & graui opere perfungimur. est enim animus celestis ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ, æternitatisque contrarium. Sed credo deos immortalis sparsisse animos in corpora humana, ut essent qui terras tuerentur, quique celestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque constantia. nec me solum ratio ac disputatio impulit ut ita crederem, sed nobilitas etiam summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebam, Pythagoram, Pythagoræque, incolas pæne nostros, qui essent Italici philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex vniuersa mente diuina delibatos animos haberemus. demonstrabantur mihi præterea quæ Socrates fupremo vitæ die de immortalitate animorum disseruisset, is, qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio, quom tanta celeritas sit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorum prudentia, tot artes, tot scientiæ, tot inuenta, non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem: quumque semper agitur animus, nec principium motus habeat, quia ipse se moueat: nec finem quidem habiturum esse motus, quia nuquam se ipse sit relicturus: & quum simplex animi sit natura, neque habeat in se quicquam admixtum dispar sui, atque dissimile, non posse eum diuidi: quod si non possit, non posse interire: magnôque esse argumento, homines scire pleraque antequam nati sint, quod iam pueri quum artibus difficilibus discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant: ut eas non tum primùm accipere videantur, sed reminisci & recordari. Hæc Platonis ferè. Apud Xenophontem autem moriens Cyrus maior hæc dicit: "Nolite arbitrarî, o mihi carissimi filij, me, quum à vobis discessero, nusquam aut nullum fore. nec enim dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed cum esse in hoc corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permanent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem nūquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, viuere: quum exissent ex iis, emori. nec verò tum animū esse insipientem, quum ex insipienti corpore euassisset: sed quum omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpisset, tum esse sapientem. Atque etiam quum hominis natura morte dissoluitur, ceterarum rerum perspicuum est quod quæque discedat. abeunt enim illuc omnia, vnde orta sunt. animus autem solus, nec quum adest, nec quum discedit, apparet. Iam verò videtis nihil mori tam esse simile, quàm somnum. atqui dormientium animi maximè declarant diuinitatem suam. multa enim quoniam remissi & liberi sunt, futura prospiciunt. ex quo intelligitur quales futuri sint, quum planè se vinculis corporis relaxauerint. Quare, si hæc ita sunt, sic me colitote, inquit, ut de usin interiturus vnà est animus cum corpore, vos tamen, deos verentes, qui hanc omnem pulchritudinem tuerentur & regunt, memoriam nostri pie, inuiolatæque seruabitis. — Cyrus quid hæc moriens: nos si placet, nostra videamus. Nemo vnquam mihi, Scipio, persuadebit aut patrem tuum Paullum, aut duos avos, Paullum & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enumerare non necesse est, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriâ pertinerent, nisi animo cernerent, posteritatem ad se pertinere. An censes (ut de me ipse aliquid more senum glorier) me tantos labores diurnos, nocturnosque domi, militiæque suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam meam, quibus vitam, essem terminaturus? nonne melius multo fuisset otiosam ætatem & quietam, sine vlllo aut labore, aut contentione traducere: sed necio quo modo animus erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi quum excessisset è vita, tum denique victurus esset. quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maximè ad immortalitatem & gloriam niteretur. Quid, quod sapientissimus quisque, æquisimo animo moritur, stultissimus

iniquissimo: nōne vobis videtur animus, is, qui plus cernat & lōgius, videre se ad meliora proficisci: ille autē, cuius obtusior sit acies, non videre? Equidem efferor studio, parres vestros, quos colui & dilexi, videndi: neq; verō eos solū conuenire aueo, quos ipse cognoui: sed illos etiam, de quibus audiui & legi, & ipse conscripsi. quōd quidē me proficiscerem haud sanē quis facillē retraxerit, nec si tanquā Peliam fecerunt. quōd si quis deus mihi largiatur, vt ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusē. nec verō velim, quasi decurso spatio, ad carceres à calce reuocari. quid enim habet vita commodi? quid non potius laboris? sed habeat sanē. habet certē tamen aut satietatem, aut modū. non libet enim mihi deplorare vitā, quod multi, & ij docti, sæpe fecerunt: nec me vixisse pœnitet, quoniam ita vixi, vt non frustrā me natū existimem: & ex ista vita discedo, tāquam ex hospitio, non tanquā ex domo. cōmorandi enim natura deuersorium nobis, non habitandi locum dedit. O præclarum diē, quum in illud animorum concilium, cætūmq; proficiscar, & quū ex hac turba & colluione discedā! proficiscar enim nō ad eos solū viros, de quibus antē dixi, sed etiam ad Catonem meum, quicquid nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior: cuius à me corpus est crematum: quod contra decuit ab illo meū. animus verō non me deserens, sed respectans, in ea profectō loca discessit, quōd mihi ipsi cernebat esse veniendum. quem ego meum casum fortiter ferre visus sum: non quōd æquo animo ferrem, sed me ipse consolabar, existimans non longinquum inter nos digressum & discessum fore. His mihi rebus, Scipio, (id enim te cum Lælio admirari solere dixisti) leuis est senectus, nec solū non molesta, sed etiam iucunda. quōd si in hoc erro, quōd animos hominum immortalis esse credam, libenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum viuō, extorqueri volo. sin mortuus, vt quidam minuti philosophi censent, nihil sentiam: non vereor ne hunc errorem meum philosophi mecum mortui, irrideant. quōd si non sumus immortales futuri, tamen extinguī homini suo tempore optabile est. nam habet natura, vt aliarum omnium rerum, sic viuendi modum. Senectus autem, ætatis est peractio tanquam fabulæ: cuius defatigationem fugere debemus, præsertim adiuncta satietate. Hæc habui de senectute quæ dicerem: ad quam vtinam perueniat, vt ea, quæ ex me audistis, re experti probare possitis.

M. TVLLII CICERONIS LÆLIVS, vel DE AMICITIA, AD T. POMPONIVM ATTICVM.

VINTVS Mucius augur multa narrare de C. Lælio socero suo memoriter, & iucundē solebat, nec dubitare illū in omni sermone appellare sapientem. Ego autem à patre ita eram deductus ad Scæuulam sumpta virili toga, vt quoad possem, & liceret, à senis latere nunquā discederem. itaq; multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breuiter & cōmodē dicta, memoriæ mādabam, fierique studebā eius prudentia doctior. quo mortuo, me ad pontificem Scæuulam cōtuli: quem vnū nostræ ciuitatis & ingenio & iustitia præstāntissimum audeo dicere. Sed de hoc aliās: nunc redeo ad augurem. Quum sæpe multa, tum memini domi in hemicyclio sedentem (vt solebat) quum & ego essem vnā, & pauci admodū familiares, in eum sermonem illum incidere, qui tum ferē multis erat in ore. meministi enim profectō Attice, & eo magis, quōd P. Sulpicio vtebare multum, quū is tribunus pl. capitali odio, à Q. Pompeio, qui tum erat consul, disideret, quocum coniunctissimē & amantissimē vixerat: quanta esset hominum vel admiratio, vel querela. Itaque tum Scæuula, quum in eam ipsam mentionem incidisset, exposuit nobis sermonē Lælij de amicitia habitum ab illo secum, & cum altero genero C. Fannio M. filio paucis diebus post mortem Africani. Eius disputationis sententias memoriæ mandauī, quas in hoc libro exposui arbitrari meo. quasi enim ipsos induxi loquentis, ne inquam & inquit, sapius interponeretur: atque vt tanquam à præsentibus coram haberi sermo videretur. Cum enim sæpe mecum ageres, vt de amicitia scriberem aliquid, digna mihi res

cūm

cum omnium cognitione, tum nostra familiaritate visa est. itaque feci non inuitus, ut prodessem multis rogatu tuo. Sed, ut in Catone maiore feci, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induxi senem disputantem, quia nulla videbatur aprior persona, quæ de illa ætate loqueretur, quam eius, qui & diutissime senex fuisset, & in ipsa senectute præ ceteris florulisset: sic quum accepissemus à patribus, maxime memorabilem C. Lælij & P. Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Lælij persona visa est, quæ de amicitia ea ipsa differeret, quæ disputata ab eo meminisset Scæuula. Genus autem hoc sermonum positum in hominum veterum auctoritate, & eorum illustrium, plus nescio quo pacto videtur habere grauitatis. itaque ipse mea legens sic afficior interdum, ut Catonem, non me, loqui existimem. sed, ut tum ad senem senex de senectute, sic hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi. Tum est Cato locutus, quo erat nemo ferè senior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Lælius, & sapiens (sic enim est habitus) & amicitia gloria excellens, de amicitia loquitur. Tu velim animum à me parumper auertas: Lælium loqui ipsum putes. C. Fannius & Q. Mucius ad socerum veniunt post mortem Africanam, ab his sermo oritur:

15 respondet Lælius, cuius tora disputatio est de amicitia: quam legens tute ipse cognoscis. FAN. Sūt ista Lælii. nec enim melior vir fuit Africano quisquam, nec clarior. sed existimare debes omnium oculos in te esse coniectos: vñ te sapienter & appellant & existimant. tribuebatur hoc modò M. Catoni. scimus, L. Atilium apud patres nostros appellatum esse sapientem: sed uterque alio quodam modo: Atilius, quia prudens esse in iure ciuili putabatur: Cato, quia multarum rerum usum habebat: multa eius & in senatu, & in foro vel prouisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acutè ferebantur. propterea quasi cognomen iam habebat in senectute sapientis. te autem alio quodam modo dicunt non solum natura & moribus, verum etiam studio & doctrina esse sapientem: nec sicut vulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem, qualem in reliqua Græcia neminem. nam qui se-

25 ptem appellantur, eos qui ista subtilius quærun in numero sapientium nō habent. Athenis vñum accepimus, & eum quidem etiā Apollinis oraculo sapientissimum iudicatum. hanc esse in te sapientiam existimant, ut omnia tua in te posita esse dicas, humanōque casus virtute inferiores putes. itaque ex me quærun, credo ex hoc item Scæuula, quonā passus mortem Africani ferre: quæque magis, quod his proximis Nonis, quū in hortos D. Brutii auguris commentandi causa (ut assolet) venissemus, tu non affuisti, qui diligentissime illum diem semper, & illud munus solitus esses obire. s c æ. Quærit quidē C. Lælii multum, ut est à Fannio dictum: sed ego id respondeo, quod animaduerti, te dolore, quem accep-

30 tis cum summi viri, tum amicissimi morte, ferre moderatè, nec potuisse nō commoueri, nec fuisse id humanitatis tuæ. quod autem Nonis in nostro collegio non affuisses, inuale-

35 tudinem causam, non mæstitiam fuisse. L æ. Rectè tu quidem Scæuula, & verè: nec enim ab isto officio, quod semper vsurpau, quum valerem, abduci in eodem modo meo debui: nec villo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut vlla intermissio fiat officij. Tu autem Fanni, qui mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis amicè: sed (ut mihi videris) non rectè iudicas de Catone. aut enim nemo, quod quidē

40 magis credo: aut, si quisquam, ille sapiens fuit. quo modo (ut alia omittam) mortē filij tulit: memineram Paullum, viderā Gallum: sed hi in pueris: Cato in perfecto & spectato viro. Quam obrem caue Catoni anteponas ne istum quidē ipsum, quem Apollo (ut ais) sapientissimum iudicauit. huius enim facta, illius dicta laudantur. De me autē, ut iam cum viroque loquar, sic habetote. Ego, si Scipionis desiderio me moueri negē, quā id rectè faci-

45 ciā, viderint sapientes: sed certè mentiar. moueor enim tali amico orbus, qualis (ut arbitror) nemo vnquā erit, & ut cōfirmare possum, nemo certè fuit. sed nō ego medicinam: me ipse consolor, & maxime illo solatio, quod eo errore carco, quo, amicorum decessu plerique angī solent. nihil enim mali accidisse Scipioni puto: mihi accidit, siquid accidit. suis autem incommodis grauiter angī, non amicum, sed se ipsum amantis est. cum illo

50 verò quis neget actum esse præclare? nisi enim, quod ille minime putabat, immortal-

litatem optare vellet: quid non est adeptus, quod homini fas esset optare: qui summam
 spem ciuium, quam de eo iam puero habuerant, continuò adolescens incredibili virtute
 superauit: qui consulatum petiuit nunquam, consul factus est bis, primùm ante tempus,
 iterum sibi suo tempore, reip. pæne serò: qui duabus vrbibus euerfis inimicissimis huic
 imperio, nõ modò præsentia, verùm etiam futura bella deleuit. Quid dicam de moribus,
 facillimis de pietate in matrè, liberalitate in sorores, bonitate in suos, iustitia in omneis:
 nota hæc sunt vobis. Quàm autem ciuitati carus fuerit, mærore funeris indicatum est.
 Quid igitur hunc paucorum annorum acceßio iuuare potuisset: senectus enim, quantis
 nõ sit grauis, vt memini Catonem anno antè quàm mortuus esset, mecum & cum Scipio-
 ne differere tamen aufert eam viriditatem, in qua etiam tum erat Scipio. Quamobrem vi-
 ta quidem talis fuit vel fortuna, vel gloria, vt nihil posset accedere: moriendi autem sen-
 sum celeritas abstulit. quo de genere mortis difficile dictu est: quid homines suspicetur,
 videris. hoc tamen licet dicere, P. Scipioni ex multis diebus, quos in vita celeberrimos, læ-
 tissimòsque viderit, illum diem clarissimũ fuisse, quum senatu dimisso domum reductus
 ad vesperum est à patribus conscriptis, à populo Ro. à sociis & Latinis, pridie quàm ex-
 cessit e vita: vt ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur deos potius, quàm ad in-
 feros peruenisse. neque enim assentior iis, qui hæc nuper differere cœperunt, cum corpori-
 bus simul animos interire, atque omnia morte deleri. plus apud me antiquorum aucto-
 ritas valet, vel nostrorum maiorum, qui mortuis tam religiosa iura tribuerunt: quod non
 fecissent profectò, si nihil ad eos pertinere arbitrantur: vel eorum, qui in hac terra fue-
 runt, magnamq; Græciam, quæ nunc quidem deleta est, tunc florebat, institutis & præce-
 ptis suis erudierunt: vel eius, qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus: qui nõ
 tum hoc, tum illud, vt in plerisque, sed idem dicebat semper, animos hominum esse diui-
 nos: iisque, quòd corporibus excessissent, reditum ad cælum patère, optimòq; & iustissi-
 mo cuique expeditissimũ, quod item Scipioni videbatur: qui, quidem quasi præfagiret,
 per paucis ante mortè diebus, quum & Philus & Manilius adessent, & alij plures, tunc etiã
 Scauila mecum venisses, triduum desseuit de rep. cuius disputationis fuit extremũ ferè
 de immortalitate animorũ: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat. Id si
 ita est, vt optimi cuiusque animus in morte facillimè exolet, tãquam e custodia, vinculis-
 que, corporis: cui censum cursum ad deos faciliorem fuisse, quàm Scipioni: Quòcirca
 mære hoc eius euentu, vereor ne inuidi magis, quàm amici sit. fin autem illa vereor, ne
 idem interitus sit animorũ & corporũ, nec vllus sensus maneat: vt nihil boni est in mor-
 te, sic certè nihil mali. sensu enim amisso, sit idem, quasi natus non esset omnino: quem ta-
 men esse natum & nos gaudemus, & hæc ciuitas, dum erit, lætabitur. Quamobrem cum
 illo quidè (vt supra dixi) actum optimè est, mecum incommodius: quem fuit æquius, vt
 prius introieram in vitam, sic prius exire de vita. sed tamen recollectione nostræ amicitie
 sic stuor, vt beatè vixisse videar, quia cum Scipione vixerim: quocũ mihi cura cõiuncta &
 de publica re, & de priuata fuit: quocum & domus fuit, & militia communis, & id, in quo
 est omnis vis amicitie, voluntatũ, studiorum, sententiarũ summa cõsensio. Itaq; non tam
 ista me sapietiz, quam modò Fannius cõmemorauit, fama delectat, falsa præsertim: quàm
 quòd amicitie nostræ memoriã spero sempiternam fore. idque mihi eo magis est cordi,
 quòd ex omnibus sæculis, vix tria, aut quattuor nominantur paria amicorũ: quo in gene-
 re sperare videor, Scipionis amicitiam & Lælij, notam posteritati fore. FANNIUS. Istud qui-
 dem Lælii ita necesse est. Sed quoniã amicitie mentionem fecisti, & sumus otiosi, pergra-
 tum mihi feceris, spero item Scauila, si, quemadmodũ soles de ceteris rebus, quum ex te
 queruntur, sic de amicitia disputaris quid sentias, qualem existimes, quæ præcepta des.
 SCAUILA. Mihi verò erit pergratum: atque id ipsum quum tecum agere conarer, Fannius an-
 teuerit. Quamobrem vtrique nostrũ gratũ admodum feceris. LÆLIUS. Ego verò non
 grauarer, si mihi ipse confiderem. nam & præclara res est: & sumus (vt dixit Fannius)
 otiosi. Sed quis ego sum: aut quæ est in me facultas: doctorem est ista consuetudo, eã-
 que

5. n. m. m. s. *affertur*

que Græcorum, vt iis ponatur, de quo disputent quamuis subitò. magnum opus est, egrotare exercitatione non parua. Quamobrem, quæ disputari de amicitia possunt, ab eis censeo petatis, qui ista profitentur. ego vos hortari tantum possum, vt amicitiam omnibus rebus humanis anteponeatis. nihil est enim tam naturæ conueniens, tam aptum ad res vel secundas, vel aduersas. Sed hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. neque ad viuum refeco, vt illi, qui hæc subtilius disserunt, fortasse verè, sed ad commune villitatem parum. negant enim quenquã virũ bonum esse, nisi sapientem. Sit ita sanè. sed eam sapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus. nos autem ea, quæ sunt in vſu, vitæque cõmuni, non ea, quæ finguntur, aut optantur, spectare debemus.

nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium, T. Coruncanum, quos sapientis nostri maiores iudicabant, ad istorum normam fuisse sapientis. Quare sibi habeant sapientiæ nomen & inuidiosum, & obsecrum: concedant, vt hi boni viri fuerint. ne id quidem facient. negabunt, id, nisi sapienti, posse concedi. Agamus igitur pingui Minerua, vt aiunt.

Qui ita se gerunt, ita viuunt, vt eorum probetur fides, integritas, æquitas, liberalitas: nec

fit in eis vlla cupiditas, libido, audacia, sintque magna constantia, vt hi fuerint, modò

quos nominavi: hos viros bonos, vt habiti sunt, sic etiam appellandos putemus, qui

quantur, quantum homines possunt, naturam optimam benè viuendi ducem. Sic enim

mihi perspicere videor, ita nos esse natos, vt inter omnes esset societas quædã: maior autem,

vt quisque proximè accederet. itaque ciues, potiores sunt, quàm peregrini: propin-

qui, quàm alieni. cum his enim amicitiam natura ipsa peperit: sed ea non satis habet fir-

mitatis. namque hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate beneuolen-

tia tolli potest, ex amicitia non potest. sublata enim beneuolentia, amicitia nomen tol-

litur, propinquitatis manet. Quanta autem vis amicitia sit, ex hoc intelligi maxime po-

test, quòd ex infinita societate generis humani, quam conciliauit ipsa natura, ita contra-

cta res est, & adducta in angustum, vt omnis caritas, aut inter duo, aut inter paucos iunge-

retur. Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarũ, humanarũque rerum cum

beneuolentia & caritate consensio. qua quidem haud scio an excepta sapientia, qui quæ-

melius sit homini à diis immortalibus datum. diuitias alij præponunt, bonam alij valetu-

dinem, alij potentiam, alij honores, multi etiam voluptates. belluarũ hoc quidem extre-

rum est: illa autem superiora, sunt caduca & incerta, posita non tam in consiliis nostris,

quàm in fortunæ temeritate. qui autem in virtute summum bonum ponunt, præclare illi

quidem, sed hæc ipsa virtus amicitia gignit & continet: nec sine virtute amicitia esse po-

test vllò pacto. Iam virtutem ex cõsuetudine vitæ, sermonisque nostri interpretemur: nec

eam, vt quidam docti, verborum magnificentiã metiamur: viròsque bonos eos, qui habent,

nummeremus, Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. his communis vita contenta

est: eos autem omittamus, qui omnino nusquã reperiuntur. tales igitur inter viros, ami-

citia tantas opportunitates habet, quantas vix quo dicere. Principio, quæ potest esse vita

vitalis, vt ait Ennius, quæ non in amici mutua beneuolentia conuiescit: Quid dulcius,

quàm habere quocum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis esset tantus fructus in pro-

ſperis rebus, nisi haberes, qui illis æquè, ac tu ipse, gauderet? aduersas verò ferre difficile

esset sine eo, qui illas grauius etiam, quàm tu, ferret. deniq; ceteræ res, quæ expetuntur, op-

portunæ sunt singulæ rebus ferè singulis diuitiæ, vt vitare opes, vt colare honores, vt lau-

dere voluptates, vt gaudere: valetudo, vt dolore carere, & muneribus fungare corporis:

amicitia res plurimas cõtinet: quoquò re verteris, præstò est: nullo loco excluditur: nun-

quam intempestiua, nunquam molesta est. itaque non aqua, non igni, (vt aiunt) pluribus

locis vimur, quàm amicitia. neque ego nũc de vulgari, aut de mediocri (quæ temen ipsa

deleſcit, & prodest) sed de vera & perfecta loquor: qualis eorum, qui pauci nominantur,

fuit. nam & secundas res splendiores facit amicitia, & aduersas paries, communican-

que, leuiiores. quòque plurimas & maximas commoditates amicitia continet, tum illa

so nimirum præstat omnibus, quòd bonam spem præluet in posterum, nec debilitat ani-

mos, aut cadere patitur. verum enim amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes ad sunt, & egentes abundant, & imbecilli valēt, & quod difficilius dictū est, mortui viuūt: tantus eos honos, memoria, desiderium profequitur amicorum. ex quo illorum beata mors videtur: horum vita laudabilis. quod si exemeris ex natura rerum benevolentiam vinctiōnem, nec domus vlla, nec vrbs stare poterit: ne agri quidem cultus permanebit. id si minus intelligitur, quanta vis amicitiae cōcordiaeque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest. quā enim domus tam stabilis, quā tam firma ciuitas est, quā non odiis atque dissidiis funditus possit eueri? Ex quo quantum boni sit in amicitia, iudicari potest. Agrigentinum quidem doctum quandam virum carminibus Græcis vaticinatum ferunt: quā in rerum natura, totūque mundo constarent, quāque mouerentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. Atque hoc quidem omnes mortales & intelligunt, & reprobant. Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis aut aduendis, aut communicandis, quis est qui id non maximis esset laudibus: qui clamores tota cauea nuper in hospitii mei, & amici, M. Pacuuij noua fabula, quum ignorante rege vter esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur: Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse perseueraret: stantes plaudabant in re ficta. quid arbitremur in vera facturos fuisse? facile indicabat ipsa natura vim suam: quum homines, quod facere ipsi non possent, id recte fieri in altero iudicarent. Hactenus mihi videor de amicitia quod sentire, potissimè dixisse. siqua præterea sunt, (credo autē esse multa) ab iis, si videbitur, qui ista disputat, quaeritote. FAN. Nos autem a te potius. quanquam etiā ab istis sæpe quaesui & audiui, non inuitus equidē: sed aliud quoddam filum orationis tuæ. SCÆ. Tum magis id diceres Fanni, si nuper in hortis Scipionis, quum de rep. disputatum est, affuisses. qualis tum patronus iustitiae fuit cōtra accuratam orationem Philī? FAN. Facile id quidem fuit, iustitiam iustissimo viro defendere. SCÆ. Quid amicitiam nōne facile erit, qui ob eam summa fide, cōstantia, iustitiaeque seruata, maximam gloriam ceperit? LÆ. Vim hoc quidem est asferre. quid enim refert, quā me ratione cogatis: cogitis certē. studiis enim generorum, praesertim in re bona, quū difficile est, tum ne æquū quidem obfistere. Sæpissimè igitur mihi de amicitia cogitanti, maximè illud considerandum videri solet, vtrum propter imbecillitatem atque inopiam desiderata sit amicitia, ut dādis recipiendisque meritis, quod quisque minus per se ipse posset, id acciperet ab alio, vicissimque redderet: an esset hoc quidem proprium amicitiae, sed antiquior & pulchrior, & magis à natura ipsa profecta alia causa. amor enim, ex quo amicitia nominata est, princeps est ad benevolentiam coniungendam. nam utilitates quidem etiam ab iis percipiuntur sæpe, qui simulatione amicitiae coluntur & obseruantur temporis causa. In amicitia autem nihil fictum, nihil simulatum: & quicquid est, id & verum & voluntarium est. Quapropter à natura mihi videtur potius quàm ab imbecillitate, orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam sensu amandi, quàm cogitatione quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bestiis quibuscum animaduerti potest, quæ ex se natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, ut facillè sensus earum appareat. quod in homine multo est euidentius: primum ex ea caritate, quæ est inter natos & parentis, quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest: deinde, quum similis sensus exiit amoris, si aliquem nacti sumus, cuius cum moribus & natura congruamus: quod in eo quasi lumen aliquod probitatis & virtutis perspicere videamur. nihil est enim amabilius virtute: nihil, quod magis alliciat ad diligendum: quippe quum propter virtutem & probitatem, eos etiam, quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus. Quis est, qui C. Fabricij, M. Curiij cum caritate aliqua & benevolentia memoriam non vsurpet, quos nunquam viderit: quis autem est, qui Tarquinium Superbum, qui Sp. Cassium, Sp. Mælium non oderit? Cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho & Annibale. ab altero, propter probitatem eius, non nimis alienos animos habemus: alterum propter crudelitatem semper

semper hæc ciuitas oderit. Quod si tāta vis probitatis est, vt eam vel in eis, quos nunquam vidimus, vel, quod maius est, in hoste etiam diligamus: quid mirum si animi hominum moueantur, quum eorum, quibuscum vsu coniuncti esse possint, virtutem & bonitatem perspicere videantur? Quanquam confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta. quibus rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis quædam exardescit beneuolentiæ magnitudo. quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, vt sit per quem assequatur quod quisque desideret: humilem sanè relinquunt, & minimè generosum (vt ita dicam) ortum amicitia: quam ex inopia, atque indigentia nasci volunt. quod si ita esset: vt quisque minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitia esset aptissimus: quod longe secus est. Vt enim quisque sibi plurimum confidit, & vt quisque maximè virtute & sapientia sic munitus est, vt nullo egeat, suaque omnia in se ipse posita iudicat: ita in amicitia expetendis, colendisque maximè excellit. Quid enim? Africanus indigebat mei? minimè hercule. ac ne ego quidem illius: sed ego admiratione quadam virtutis eius, ille vicissim opinione fortasse nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit: auxit beneuolentiam consuetudo. sed quanquam utilitates multæ & magnæ cõsecutæ sunt, non sunt tamen ab earum spe causæ diligendi profectæ. Vt enim benefici, liberalisque sumus, non vt exigamus gratiam (neque enim beneficium fæneramus, sed natura propensi ad liberalitatem sumus) sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quod eius omnis fructus in ipso amore incit, expetendam putamus ab iis, qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, longè dissensimus. nec mirum. nihil enim altum, nihil magnificum, nihil diuinum suspicere possunt, qui omneis suas cogitationes abiecerunt in rem tam humilem, tamque contentam. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone remoueamus: ipsi autem intelligamus à natura gigni sensum diligendi, & beneuolentiæ caritatem, facta significatione probitatis: quam qui appetuerunt, applicant sese, & propius admovent, vt & vsu eius, quem diligere cœperunt, fruuntur ac moribus: & sint pares in amore & equales, propensioresque ad bene mercedum, quam ad reposcendum: atque inter eos sit hæc honesta concertatio. sic & utilitates ex amicitia maximæ capiuntur: & erit eius ortus à natura, quam ab imbecillitate & grauior & verior. nam si utilitas amicitias conglutinaret, eadem commutata dissolueret. sed quia natura mutari non potest, iecirco veræ amicitia sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitia videtis, nisi quid adhuc fortè vultis. *F. A. N.* Tu verò perge Læli. pro hoc enim, qui minor est natu, meo iure respondeo. *S. C. A.* Rectè tu quidem. quamobrem audiamus. *L. A.* Audite verò optimi viri ea, quæ sapissimè inter me, & Scipionē de amicitia differebantur. quanquam ille quidem nihil difficultius esse dicebat, quam amicitiam vsque ad extremum vitæ diem permanere. nam vel vt non idem expediret, incidere sæpe: vel vt de repub. non idem sentiretur: mutari etiam mores hominum sæpe dicebat, aliàs aduersis rebus, aliàs ætate ingrauescente. atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat incunctis ætatis, quod summum puerorum amores sæpe vnà cum prætexa toga ponerentur: sin autem ad adulescentiam perduxissent, dirimi tamen interdum vel contentione vxoris conditionis, vel commodalicuius, quod idem adipisci vterque non posset. quod si qui longius in amicitia prouecti essent, tamen sæpe labefactari, si in honoris contentione incidissent. pestem enim nullam esse maiorem amicitia, quam in plerisque pecuniarum cupiditatem: in optimis quibusque honoris certamen & gloriæ: ex quo inimicitias maximas sæpe inter amicissimos extitisse. magna etiam dissidia, & plerunque iusta nasci, quum aliquid ab amicis, quod rectum nõ esset, postularetur: vt aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriā: quod qui recusarent, quanuis honestè id facerent, ius tamen amicitia deferere arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent: illos autem, qui quiduis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa proferri, omnia se amici causa esse facturos. eorū querela inueterata non modò familiaritates extingui solere, sed etiā odia gigni sempiterna. hæc ita multa, quasi fata, impendēre amicitia, vt omnia subterfugere, non modò sapientiæ, sed etiam felicitatis dī-

ceret sibi videri. Quamobrem id primum videamus, si placet, quatenus amor in amicitia progredi debeat. Numne si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debuerent: num Viscelinum amici, regnum appetentem, num Sp. Malium debuerunt iuare: Ti. quidem Gracchum remp. vexantē, à Q. Tuberone, æqualibusque amicis derelictum videbamus. At C. Blasius Cumanus, hospes familie vestrae, Scæuula, quum ad me, qui aderam Lænatī & Rutilio consulibus in consilio, deprecatur venisset: hanc, ut sibi ignoscerem, causam afferebat, quod tanti Ti. Gracchum fecisset, ut, quicquid ille vellet, sibi faciendum putaret. tum ego, Etiamne, inquam, si te in Capitolium facis ferre vellet? Nunquam, inquit, voluisset id quidem: sed si voluisset, paruissem. Videtis quam nefaria vox. & hercule ita fecit, vel plus etiam quam dixit. non enim paruit ille Ti. Gracchi temeritati, sed præfuit: nec se comitem illius furoris, sed ducē præbuit. itaque hac amentia, quaestione noua perterritus, in Asiam profugit: ad hosteis se contulit: pœnas recip. graueis, iustasque persoluit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici causa peccaueris. nam quum conciliatrix amicitiae, virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris. quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis quicquid velint, vel impetrare ab his quicquid velimus: perfecta quidem sapientia sumus, si nihil habeat res vitij: sed loquimur de iis amicis, qui ante oculos sunt, quos videmus, aut de quibus memoriā accepimus, quos nouit vita communis. ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt, & eorum quidem maximē, qui ad sapientiam proximē accedunt. Videmus Papum Æmiliū C. Luscinio familiarem fuisse (sic à patribus accepimus) bis vnā consules, & collegas in censuratum etiam cum iis, & inter se coniunctissimos fuisse M. Curium, & T. Coruncanium, memorię traditum est. igitur ne suspicari quidem possumus, quenquam horum ab amico quippiam contendisse, quod contra fidem, contra iusiurandum, contra remp. esset, nam hoc quidē in talibus viris quid attinet dicere, si contendisset, impetraturū non fuisset. quem illi sanctissimi viri fuerint: æquē autem nefas sit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare: At verō Ti. Gracchum sequebantur C. Carbo, C. Cato, & minimē tum quidem acer C. frater, nunc idem acerrimus. HÆC Igitur PRIMÆ lex in amicitia fanciatur, ut neq; rogemus res turpeis, neq; faciamus rogati. turpis enim excusatio est, & minimē accipienda, quum in ceteris peccatis, tum si quis contra remp. se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco Fanni & Scæuula locati sumus, ut nos longē prospicere oporteat futuros casus recip. Deflexit iam aliquantulum de spatio, curriculumque cōsuetudo maiorum. Ti. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnauit is quidem paucos menses. num quid simile populus Ro. audierat, aut viderat: hunc etiam post mortem secuti amici & propinqui, quid in P. Nasicam effecerint, sine lacrymis non quo dicere. nam Carbonem quoquo modo potuimus, propter recetē pœnam Ti. Gracchi sustinuisse. De C. Gracchi autem tribunatu quid exspectem, non libet augurari. serpit deinde res, quæ proclius ad perniciem, quum semel coepit, labitur. videtis in tabella iam antē quanta sit facta labe: primō Gabinia lege, biennio autem post Cassia. Videre iam videor populum Ro. à senatu disunctū, multitudinis arbitrio res maximas agi. plures enim discent quemadmodum hæc fiant, quam quemadmodum his resistatur. Quorsum hæc: quia sine sociis nemo quicquam tale conatur. præcipiendum est igitur bonis, ut si in eiusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment ita se alligatos, ut ab amicis in magna re aliqua in remp. peccantibus non discedant. improbis autē pœna statuenda est: nec verō minor iis, qui secuti erunt alterum, quam iis, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græcia Themistocles: quis potentior: qui quum imperator bello Persico seruitute Greg. ciam liberauisset, propterque inuidiam in exsiliū pulsus esset, ingratae patriæ iniuriam non tulit, quam ferre debuit. fecit idem, quod viginti annis antē apud nos fecerat Coriolanus. his adiutor contra patriam inuentus est nemo. itaque mortem sibi uterque concituit. Quare talis improborum consensio non modō excusatione amicitiae regenda nō est, sed potius omni supplicio vindicanda: ut ne quis concessum putet, amicū bellum pa-

id. ut ab amicis in rep. peccantes.

trix inferentem sequi. quod quidem, ut res cœpit ire, haud scio an aliquândo futurum sit. mihi autem non minori curæ est, qualis resp. post mortem meam futura sit, quàm qualis hodie sit. Hec igitur prima lex amicitie fanciatur, ut ab amicis honesta petamus, amicorû causa, honesta faciamus: ne expectemus quidem dum rogemur, sed studium semper ad sit, cunctatio abest: consilium verum dare gaudeamus liberè. plurimum in amicitia, amicorum bene suadentium valeat auctoritas: eaque adhibeatur ad monendum non modò aperte, sed etiam acriter, si res postulat: & adhibita pareatur. Nam quibusdam, quos audio sapientis habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam: sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutiis: partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit
 10 vnum sollicitum esse pro pluribus: satis superque esse sibi suarum cuique rerum curam: alienis nimis implicari molestum esse: còmodissimum esse quam laxissimas habenas habere amicitia, quas vel adducas quum velis, vel remittas. caput enim esse ad beatè viuendum, securitatem: qua frui non possit animus, si tanquam pasturiam vnus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt etiam multo inhumanius (quem locû breuiter paullo antè per
 15 strinxî) præsidij, adiumentique causa, non beneuolentiæ, neque caritatis, amicitias esse expectandas. itaque ut quisque minimum firmitatis haberet, minimumque virium, ita amicitias appetere maximè. ex eo fieri ut mulierculæ magis amicitiarû præsidia quærant, quàm viri: & inopes, quàm opulenti: & calamitosi, quàm ij, qui videntur beati. Opæ claram sapientiam! solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua nihil à
 20 diis immortalibus melius habemus, nihil iucundius, quæ est enim ista securitas? specie quidem blanda, sed reapse multis locis repudianda est. neque enim est consentaneum, vllam honestam rem, actionemque, ne sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam depone- re. Quod si curam fugimus, virtus fugienda est, quæ necesse est cum aliqua cura res sibi còtrarias aspernetur, atque oderit: ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignauiam
 25 fortitudo. Itaque videas rebus iniustus iustos maximè dolere, imbellibus fortis, agitis modestos. Ergo hoc proprium est animi bene constituti, & lætari bonis rebus, & dolere contrariis. Quamobrem si cadit in sapientem dolor (qui profectò cadit, nisi ex eius animo extirpatam humanitatem arbitramur) quæ causa est cur amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias: quid enim interest, motu ani-
 30 mi sublato, non dico inter pecudem & hominem, sed inter hominem & truncum, aut saxum, aut quiduis generis eiusdem? neque enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram, & quasi ferream esse volunt: quæ quidem est cùm multis in rebus, tum in amicitia, tenera atque tractabilis, ut ex bonis amici, quasi diffundatur, & incommodis còtrahantur. Quamobrem angor iste, qui pro amico sæpe capiendus est, nò tantum valet, ut tollat è vita ami-
 35 citiam: non plus quàm vt virtutes, quia nonnullas curas & molestias afferunt, repudientur. Quum autem contrahat amicitiam (vt supra dixi) si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis animus applicet & adiungat: id quum contigit, amor ibi exoritur necesse est. quid enim tam absurdum, quàm delectari multis inanibus rebus, ut honore, vt gloria, vt ædificio, vt vestitu, cultuque corporis: animo autem virtute prædito, eo, qui vel
 40 amare, vel (vt ita dicam) redamare possit, non admodum delectari? nihil est enim remuneratione beneuolentiæ, nihil vicissitudine studiorum officiorumque iucundius. Quod si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse, quod ad se rem vllam tam alligat, quàm ad amicitiam similitudo: concedetur profectò verum esse, vt bonos boni diligant, asciscantque sibi quasi propinquitatem coniunctos atque natura. nihil est enim appetentius similiû sui: nihil rapacius, quàm natura. Quamobrem hoc quidem Fanni, & Scru-
 45 uula, constat (vt opinor) bonis inter bonos quasi necessariam beneuolentiam esse: qui est amicitia fons à natura constitutus. Sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. non est enim inhumana virtus, neque immanis, neque superba: quæ etiam populos vn- uersos trahi, eisque optimè consulere soleat, quod non faceret profectò, si à caritate vulgi
 50 abhorreret. Atque etiam mihi quidem videtur qui vtilitatis causa fingunt amicitias, ama-

bilissimum nodum amicitiae tollere. non enim tam utilitas parva per amicum, quam ami-
 ci amor ipse delectat: tumque illud sit, quod ab amico est profectum, iucundum, si cum
 studio est profectum: tantumque abest, ut amicitiae propter in digentiam colantur, ut ij,
 qui opibus & copiis, maximeque virtute, in qua plurimum est praesidij, freti minime al-
 terius indigeant, liberalissimi sint & beneficentissimi. Atque haud sciam, an ne opus sit
 quidem, nihil unquam omnino deesse amicis. ubi enim studia nostra viguissent, si nun-
 quam studio, nunquam consilio, nunquam opera nostra nec domi, nec militiae Scipio
 eguisset: non igitur utilitatem amicitiae, sed utilitas amicitiam secuta est. Non ergo erunt
 homines deliciis diffuentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec vfu, nec ratione
 habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro deum fidem atque hominum, qui velit,
 ut nec diligat quenquam, nec ipse ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copiis, atque
 in omnium rerum abundantia vivere: haec enim est tyrannorum vita, nimirum in qua nul-
 la fides, nulla caritas, nulla stabilis benevolentiae potest esse fiducia: omnia semper suspen-
 sa atque sollicita, nullus locus amicitiae. quis enim aut eum diligat, quem metu ita ut cum,
 a quo se metui putet: coluntur tamen simulatione amicitiae duntaxat ad tempus. Quod
 si forte (ut fit plerumque) ceciderint, tum intelligitur quam fuerint inopes amicorum,
 quod Tarquinius dixisse ferunt, tum exultantem, se intellexisse quos fidos amicos habu-
 isset, quos infidos, quum iam neutris gratiam referre posset. quanquam miror, in illa super-
 bia & importunitate si quenquam habere potuit. Atque ut huius, quem dixi, mores, veros
 amicos parare non potuerunt: sic multorum opes praepotentium excludunt amicitias fi-
 deleis. non solum enim ipsa fortuna caeca est, sed eos etiam plerumque efficit caecos, quos
 complexa est. itaque efferrunt fastidio ferè & contumacia: neque quicquam insipiente
 fortunato intolerabili fieri potest. Atque hoc quidem videre licet, eos, qui antea com-
 modis fuerunt moribus, imperio, potestate, prosperis rebus immutari: spernuntque ab iis ve-
 teres amicitias, indulgeri novis. Quid autem stultius, quam ut plurimum copiis, faculta-
 tibus, opibus possint, cetera parare, quae paratur pecunia, equos, famulos, vestem egregiam,
 vasa pretiosa: amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitam (ut ita dicam) supelle-
 ctilem? etenim cetera quum parant, cui parent, nesciunt, nec cuius causa laborent. eius
 est enim istorum quidque, qui vincit viribus, amicitiarum sua cuiusque permanet stabilis
 & certa possessio: ut etiam si illa maneat, quae sunt quasi dona fortunae, tamen vita incul-
 ta & deserta ab amicis, non possit esse iucunda. Sed haec haec tenus. **CONSTITVENDI**
AUTEM sunt in amicitia fines, & quasi termini diligendi. de quibus treis video sen-
 tentias ferri, quarum nullam probo: vnam, ut eodem modo erga amicos affecti simus,
 quo modo erga nosmetipsos: alteram, ut nostra in amicos benevolentia, illorum erga nos
 benevolentiae pariter, aequaliterque respondeat: tertiam, ut quanti quisque se ipse facit,
 tanti fiat ab amicis. Harum trium sententiarum nulli prorsus assentior. nec enim illa prima
 vera est, ut, quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus. quam multa enim,
 quae nostra causa nunquam faceremus, facimus causa amicorum? precari ab indigno, sup-
 plicare, tum acerbius in aliquem inuchi, insectarique vehementius? quae in nostris rebus
 non satis honestè, in amicorum sunt honestissimè. multae quoque res sunt, in quibus de
 suis commodis viri boni multa detrahunt, detrahi quoque patiuntur, ut iis amici potius, quam
 ipsi fruantur. Altera sententia est, quae definit amicitiam paribus officiis ac voluntatibus.
 Hoc quidem est nimis exiguum & exilliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio ac-
 ceptorum & datorum. Diuitior mihi & affluentior videtur esse vera amicitia, nec obser-
 uare strictè, ne plus reddat, quam acceperit. neque enim verendum est, ne quid excidat,
 aut ne quid in terram defluat, aut ne plus a quo quid in amicitiam congeratur. Tertius ve-
 rò ille finis deterrimus, ut quanti quisque sese ipse faciat, tanti fiat ab amicis. saepe enim
 in quibusdam aut animus abiectior est, aut spes amplificandae fortunae fractior. non est
 igitur amici, talem esse in eum, qualis ille in se est: sed potius eniti & efficere, ut amici ia-
 centem animum excitet, in ducatque in speciem cogitationemque meliorem. Alius igitur
 finis

finis veræ amicitiz constituendus est, si prius, quid maximè reprehendere Scipio solitus sit, edissero. Negabat vllam vocem inimiciorem amicitie potuisse reperiri, quàm eius, qui dixisset, ita amare oportere, vt si aliquando esset ofusus: nec verò se adduci posse, vt hoc, quemadmodum putaretur, à Biante dictum esse crederet, qui sapiens habitus esset vnus è septem: impuri cuiusdam, aut ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam reuocatis esse sententiam. Quoniam enim modo quisquam amicus esse poterit eius, cuius se putabit inimicum esse posse? quinetiam necesse erit cupere, & optare, vt quàm sepiusimè peccet amicus, quo plures det sibi tantquam anfas ad reprehendendum. rursum autem rectè factis, commodisque amicorum necesse erit angere, dolere, inuidere. Quare hoc quidem præceptum, cuiuscunque est, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius præcipiendum fuit, vt eam diligentiam adhiberemus in amicitis comparandis, vt nequando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. Quinetiam si minus felices in deligendo fuissetis, ferendum id Scipio potius, quàm inimicitiarum tempus cogitandum, putabat. His igitur finibus vtendum arbitror, vt cum emendati mores amicorum sint, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, voluntatum sine vlla exceptione communitas: vt, etiam si qua fortuna acciderit, vt minus iustæ amicorum voluntates adiuvandæ sint, in quibus eorum aut caput agatur, aut fama: declinandum sit de via, modò ne summa turpitudine sequatur. est enim quatenus amicitiz dari venia possit. nec verò negligenda est fama: nec mediocre telum ad res gerendas existimare oportet benevolentiam ciuium, quam blanditiis & assentionibus colligere, turpe est. virtus, quam sequitur caritas, minimè repudianda est. Sed sæpe (redeo enim ad Scipionem, cuius omnis sermo erat de amicitia) querebatur, quòd omnibus in rebus homines diligentiores essent: capras & oves quot quisque haberet, dicere posse: amicos quot haberet, nò posse dicere: & in illis quidem parandis adhibere curam: in amicis eligendis negligentis esse: nec habere quasi signa quædam & notas, quibus eos, qui ad amicitiam essent idonei, iudicaret. Sunt igitur firmi, & stabiles, & constantes eligendi: cuius generis est magna pænuria: & iudicare difficile est sanè nisi expertum. experitum autem est in ipsa amicitia. ita præcurrit amicitia iudicium, tollitque experientiam potestatem. Est igitur prudentis suslinere, vt cursum, sic impetum benevolentiz, quo vtamur in amicitia, quasi aquis tétatis, sic aliqua ex parte periclitatis moribus amicorum.

Quidam sæpe in parua pecunia perspiciuntur quàm sint leues: quidam autem, quos parua mouere nò potuit, cognoscuntur in magna. sin verò erūt aliqui reperi, qui pecuniam præferre amicitiz sordidum existiment, vbi eos inueniemus, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitiz non anteponant: vt quum ex altera parte proposita hæc sint, ex altera ius amicitiz, nò multo illa malint? Imbecilla enim natura est ad cõtemnendam potentiam: quàm etiam si neglecta amicitia consecuti sunt, excusatum iri se arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta amicitia. Itaque verè amicitia difficillimè reperiuntur in iis, qui in honoribus, reque publica versantur. vbi enim istum inuenias, qui honorè amici anteponat suo? Quid? (hæc vt omittam) quàm graues, quàm difficiles plebisque videntur calamitatum societates? ad quas nò est facillè inuentu qui descendat.

Quamquam Ennius rectè, “ Amicus certus in re incerta cernitur. — tamen hæc duo leuitatis & infirmitatis plerosque conuincunt: aut si in bonis rebus contemnunt, aut si in malis deferunt. Qui igitur vtraque in re grauem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit, hunc ex maximè raro hominum genere iudicare debemus, & pænè diuino. Firmamentum autem stabilitatis, constantiaque eius, quàm in amicitia quærimus, fides est. nihil est enim stabile, quod infidum est. Simplicem præterea, & communem, & consentientem, & qui rebus iisdem moueatur, eligi par est: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & tortuosum. neque verò qui nò iisdem rebus mouetur, naturæque consentit, aut fidus, aut stabilis potest esse. addendum eodem est, vt ne criminibus aut inferèdis delectetur amicus, aut credat oblati. quæ per-

tinent omnia ad eam, quàm iam dudum tracto, cõstantiam. Ita fit verum illud, quod ini-

T. S. C. Ex m. s.
ut cursum maxis

tio dixi, AMICITIAM NISI INTER BONOS ESSE non posse. Est enim boni viri, quem eundem sapiētem licet dicere, hæc duo tenere in amicitia: primum, nequid fictum sit, nec simulatum: (apertè enim vel odisse, magis ingenui hominis est, quam fronte occultare sententiam) deinde non solum ab aliquo illatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. Accedat huc suauitas quedam oportet sermonum atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitia. Tristitia autem, in omni re, & seueritas, habet illa quidē grauitatem: sed in amicitia remissior esse debet, & liberior & dulcior, & ad omnem comitatem facilitatēque procliuior. Existit autem hoc loco quedam quæstio subdificilis, numquando amici noui, digni amicitia, veteribus sint anteponendi, vt equis vetulisti-
 10 neros anteponere solemus. Indigna homine dubitatio. non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum, satietates. veterimæ quæque (vt ea vina, quæ vetustatem ferūt) esse debent suauissimæ: verūque est illud, quod dicitur, *MULTOS MODIOS SALIS SIMVL EDENDOS ESSE*, vt amicitia munus expletum sit. nouitates autem, si spem afferunt, vt tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, nō sunt illæ quidem
 15 repudiandæ: vetustas tamen suo loco conseruanda. maxima est enim vis vetustatis & consuetudinis. Quin in ipso equo, cuius modò mentionem feci, si nulla res impediāt, nemo est, qui non eo, quo cōsuevit, libentius utatur, quàm intractato & nouo: nec verò in hoc modò, quod est animal, sed in iis etiam, quæ sunt inanima, consuetudo valeret: quum locis
 20 ipsis delectemur montosis etiam & siluestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia, superiorem parem esse inferiori. Sæpe enim excellentiæ quædā sunt, qualis erat Scipionis in nostro (vt ita dicam) grege. nunquam se ille Philo, nūquam Rupilio, nunquam Mummiō anteposuit, nūquam inferioris ordinis amicis. Q. verò Maximum, fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam parem, quod is anteibat ætate, tanquam superiorem colebat: suosque omnes posse per se esse ampliores volebat. Quod
 25 faciendum, imitandumque est omnibus: vt siquam præstantiam virtutis, ingenij, fortunæ consecuti sunt, impertiant eam suis, communicentque cum proximis: vt si parentibus nati humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo, vel fortuna, eorum augeant opes, eisque honori sint & dignitati: vt in fabulis, qui aliquamdiu propter ignorantem stirpis & generis in famulatu fuerint, quum cogniti sunt, & aut deorum, aut regum filij inuenti, retinent tamen caritatem in pastores, quos patres multos annos esse duxerunt. Quod est multo profectò magis in veris patribus, certisque faciendum. fructus enim ingenij & virtutis, omnisque præstantiæ tum maxime capitur, quum in proximum
 30 quenque conferitur. Vt igitur ij, qui sunt in amicitia, coniunctionisque necessitudine superiores, exquare se cum inferioribus debent: sic inferiores dolere non debent, se à suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. quorum plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant, eoque magis, si aliquid habere se putant, quod officiosè, aut amicè, & cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium, quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non cōmemorare qui contulit. Quamobrem vt ij, qui superiores sunt, summittere se debent in
 40 amicitia, sic quodammodo inferiores extollere. Sunt enim quidam, qui molestas amicitias faciunt, quum ipsi se contemni putant: quod non ferè contingit, nisi iis, qui etiam contemnendos se arbitrantur: qui hac opinione nō modò verbis, sed etiam opere leuandi sunt. Tantum autem cuique tribuendum, primum quātum ipse efficere possit: deinde etiam quantum ille, quem diligas atque adiuues, sustinere. non enim tu possis, quantum-
 45 uis licet exelles, omnes tuos ad honores amplissimos perducere: vt Scipio P. Rupiliū potuit consulē efficere, fratrem eius Lucium non potuit, quod si etiam possis quiduis deferre ad alterum, videndum est tamen quid ille possit sustinere. Omnino amicitia corroboratis iam, confirmatisque & ingeniis & ætatibus iudicandæ sunt: nec si qui inueniente ætate, venandi aut pilæ studiosi fuerint, eos habere necessarios oportet, quos tum eodem
 50 studio

tu n. m. s. per se posse
 esse q. ampliores

studio præditos dilexerunt. isto enim modo nutrices, & pædagogi iure vetustatis plurimum benevolentia postulabunt: qui negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo amandi. aliter amicitia, stabiles permanere non possunt. dispares enim mores dispartia studia sequuntur: quorum dissimilitudo dissociat amicitias. nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quantamaxima potest esse, morum studiorumque distantia. Recte etiam præcipi potest in amicitia, ne intemperata quædam benevolentia (quod per se fit) impediatur magnas utilitates amicorum. nec enim (vt ad fabulas redeam) Troiam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrimis iter suum impediens audire voluisset. & sæpe incidunt magnæ res, vt descendendum sit ab amicis: quas qui impedire vult, quod desiderium non facile ferat, is & infirmus est, mollisque natura, & ob eam ipsam causam in amicitia parum iustus. Atque in omni re cõsiderandum est & quid postules ab amico, & quid patiare à te impetrari. Est etiam quædam quasi calamitas in amicitia dimittendis nonnunquam necessaria. iam enim à sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. Erumpunt sæpe vitia amicorum tum in ipsos amicos, tum in alienos: quorum tamen ad amicos redundet infamia. tales igitur amicitia sunt remissione vsus eluenda, & (vt Catonem dicere audiui) dissuenda magis, quam disciendæ sunt: nisi quædam admodum intolerabilis iniuria exarserit, vt neque rectum, neque honestum sit, neque fieri possit, vt nõ statim alienatio, disunctioneque faciendæ sit.

Sin autem aut morum aut studiorum commutatio quædam (vt fieri solet) facta erit, aut in reip. partibus dissensio intercesserit (loquor enim, vt paullo antè dixi, non de sapientium, sed de communibus amicitia) cauendum erit ne non solum amicitia deponatur, sed inimicitia etiam suscepta videantur. nihil enim turpius, quam cum eo bellum gerere, quocum familiariter vixeris. Ab amicitia Q. Pompeij meo nomine se remouerat (vt scitis) Scipio: propter dissensionem autem, quæ erat in rep. alienatus est à collega nostro Metello. vtunque egi grauius, auctoritate, & offensione animi non acerba. Quamobrem primum danda opera est, ne qua amicorum discidia fiant: sin tale aliquid euenerit: vt existat potius amicitia, quam oppressa esse videantur. Cauendum verò est, ne etiam in grauis inimicitia cõuertant se amicitia: è quibus iurgia, maledicta, contumelie gignuntur. quæ tamen si tolerabiles erunt, ferendæ sunt: & hic honos veteri amicitia tribuendus est, vt is in culpa sit, qui faciat, nõ qui patiat in iuriam. Omnino omnium horum vitiorum atque incommodorum vna cautio est, atque vna prouiso: vt ne nimis citò diligere incipiant, neque indignos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Rarum genus: & quidem omnia præclara, rara: nec quicquam difficilior, quam regere.

perire quod sit omni ex parte perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit: & amicos, tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. ita pulcherrima illa & maxime naturali carent amicitia, per se & propter se expectanda: nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc vis amicitia qualis & quanta sit. ipse enim se quisque diligit, non vt aliquam à se ipse mercedem exigat caritatis suæ, sed quod per se sibi quisque carus est: quod nisi idem in amicitiam transferatur, verus amicus nunquam reperitur. est enim is, qui est tanquam alter idem. Quod si hoc apparet in bestiis, volucribus, natantibus, agrestibus, cicuribus, feris, primum vt se ipse diligant: (id enim pariter cum omni animante nascitur) deinde vt requirant atque appetant, ad quas se applicant, cuiusdem generis animantes: idque faciunt cum desiderio, & cum quadam similitudine amoris humani: quanto id magis in homine fit natura, qui & se ipse diligit, & alterum acquirit, cuius animu ita cum suo miscet, vt efficiat pæne vnum ex duobus: Sed plerique peruersæ, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt: quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab iis desiderant. Par est autem primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui querere. In talibus ea, quam iam dudum tractamus, stabilitas amicitia, cõfirmari

potest: quum homines beneuolentia coniuncti, primùm cupiditatibus iis, quibus ceteri seruiunt, imperabunt: deinde æquitare, iustitiâque gaudebunt: omniâque alter pro altero suscipiet, neque quicquam vnquam nisi honestū & rectum alter ab altero postulat: neque solūm colent inter se, ac diligunt, sed etiam verebuntur. nam maximum ornâmentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam. Itaque in iis perniciosus est error, qui existimant libidinum, peccatorumque omnium parēre in amicitia licentiam. Virtutum enim amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes: vt, quoniam solitaria non posset virtus ad ea, quæ summa sunt, peruenire, coniuncta & consociata cum altera perueniret. quæ si quos inter societas aut est, aut fuit, aut futura est: eorum est habendus ad summum naturæ bonum optimus, beatissimisque comitatus. Hæc est, inquam, societas, in qua omnia insunt, quæ putant homines expectenda: honestas, gloria, tranquillitas animi, atque iucunditas: vt &, quum hæc adsint, beata vita sit, & sine his esse non possit. Quod quū optimum, maximumque sit, si id volumus adipisci, virtuti opera danda est: sine qua neque amicitiam, neque vllam rem expectendam consequi possumus: ea verò neglecta, qui se amicos habere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, quum eos grauis aliquis casus experiri cogit. Quocirca (dicendum est enim sepius) quum iudicaris, diligere oportet: non quū dilexeris, iudicare. Sed cum multis in rebus negligētia plectimur, tum maximè in amicis & deligendis & colendis. præposteris enim vitimur consiliis, & acta agimus: quod vetatur vetere prouerbio. nam implicati vltro & citro vel vsu diuturno, vel etiâ officii, repente in medio cursu amicitias, exorta aliqua offensione, disrumpimus. quo etiam magis vituperanda est rei maximè tam necessariæ tanta incuria. Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius utilitate omnes vno ore consentiunt. Namque à multis ipsa virtus con-temnitur, & venditatio quædam atque ostentatio esse dicitur. multi diuitias despiciunt, quos paruo contentos tenuis victus, cultusque delectat: honores vero, quorum cupiditate quidam inflammantur, quàm multi ita contemnunt, vt nihil inanius, nihil esse leuius existiment: item cetera, quæ quibusdam admirabilia videntur permulti sunt, qui pro nihilo putent: de amicitia omnes ad vnum idem sentiunt, & ij, qui ad remp. se contulerunt, & ij, qui rerum cognitione, doctrinâque delectantur, & ij, qui suum negotium gerunt otiose: postremo ij, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. serpit enim nescio quo modo per omniū vi-
tas amicitia: nec vllam ætatis degendæ rationem patitur esse expertem sui. Quinetiam si quis asperitate ea est, & immanitate naturæ, congressus vt hominum fugiat, atque oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio quem accepimus: tamen is pati non possit, vt nō acquirat aliquem, apud quem euomat virus acerbitalis suæ. Atque hoc maximè iudicaretur, si quid tale posset contingere, vt aliquis nos deus ex hac hominum frequentia toller-
ret, & in solitudine vsquam collocaret: atque ibi suppeditans omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam & copiam, hominis omnino aspiciendi potestatem eriperet: quis tam esset ferreus, qui eam vitam ferre posset? cuique non auferret fructum voluptatum omnium solitudo? Verum igitur illud est, quod à Tarētino Archyæ (vt opinor) dici solitum nostros senes commemorare audiui, ab aliis senibus auditum: Siquis in cælum
ascendisset, naturamque mundi, & pulchritudinem siderum perspexisset, in suauem illam admirationem ei fore, quæ iucundissima fuisset, si aliquem, cui narraret, habuisset. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquid tãquam adminiculum annuitur, quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Sed quum tot signis eadem natura declaret quid velit, anquirat, desideret: obscurdescimus tamen nescio quo modo: nec ea, quæ ab ea mo-
nemur, audimus. est enim varius & multiplex vsus amicitiae, multæque causæ suspicio-
num, offensionumque dantur: quas tum euitare, tum eleuare, tū ferre, sapiētis est. Vna illa subleuanda offensio est, vt & veritas in amicitia & fides retineatur. nam & monendi ami-
ci sæpe sunt & obiurgandi: & hæc accipiendi amicè, quum beneuolè fiunt. Sed nescio quo modo verum est, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit, “ Obsequium
amicos,

Ex ins. ms. anquirat

Id. non habuisset.

amicos, veritas odium parit. — Molesta veritas est, si quidem ex ea nascitur odium; quod est venenum amicitiae: sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens, praecipitem amicum ferri sinit. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omnis igitur hac in re adhibenda ratio & diligentia est, primum vt monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. In obsequio autem (quoniam Terentiano verbo lubenter vtimur) comitas ad sit: assentatio, vitiorum adiutrix, procul amoueatur: quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. aliter enim cum tyranno, aliter cum amico viuatur. Cuius autè aures ita clausæ veritati sunt, vt ab amico verum audire nequeat, huius salus desperanda est. scitum est enim illud
 10 Catonis, vt multa, Melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quàm eos amicos, qui dulces videantur: illos verum sæpe dicere, hos nūquam. Atque illud absurdum est, quòd ij, qui monentur, eam molestiam, quam debeant capere, non capiunt: eam capiunt, qua debeant vacare. peccasse enim se non anguntur: obiurgari, molestè ferunt. quod contra oportebat, delicto dolere, obiurgatione gaudere. Vt igitur & monere & moneri, pro-
 15 prium est veræ amicitiae: & alterum liberè facere, non asperè: alterum patienter accipere, non repugnantè: sic habendum est, nullam in amicitia pestem esse maiorem, quàm adulationem, blanditiā, assentationem. quamuis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, leuium hominum atque fallacium, ad voluptatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. Cùm autem omnium rerum simulatio est vitiosa: tollit enim iudicium ve-
 20 ri, idque adulterat: tum amicitie repugnat maximè. delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. nam quum amicitiae vis sit in eo, vt vnus quasi animus fiat ex pluribus: quò fieri id poterit, si ne in vno quidem quoque vnus animus erit, idemque semper, sed varius, cōmutabilis, multiplex? Quid enim potest esse tam flexibile, tam deuium, quàm animus eius, qui ad alterius non modò sensum, ac voluntatem, sed etiam vultum
 25 atque nutū conuertitur? “ Negat quis? nego: ait: aio. postremò imperaui egomet mihi
 “ Omnia assentiri: — vt ait idè Terentius: sed ille sub Gnathonis persona, quod amici genus adhibere, omnino leuitatis est. Multi autè Gnathonum similes, quum sint loco, fortuna, fama superiores: horum est assentatio molesta, quò ad vanitatem accessit aucto-
 30 ritas. Secerni autem blandus amicus à vero, & interno scit tam potest adhibita diligentia, quàm omnia fucata & simulata à sinceris atque veris. contio, quæ ex imperitiisimis constat, tamen iudicare solet quid intersit inter popularè, id est assentatorem & leuè ciuem, & inter constantem, seuerū & grauem. Quibus blanditiis C. Papirius nuper influebat in anreis contionis, quum ferret legem de tribunis pl. reficiendis: dissuasimus nos. sed nihil de mercede Scipione dicā libentius. Quanta illa, dii immortales, fuit grauitas! quāta in oratione maiestas! vt faciliè ducem populi Ro. nō comitè diceres. sed affuistis: & est in manibus oratio. itaq; lex popularis suffragiis populi repudiata est. Atque (vt ad me redeā) meministis, Q. Maximo fratre Scipionis, & L. Mancino consulibus, quàm popularis lex de sacerdotiis C. Licinij Crassi ferretur. cooptatio enim collegiorū ad populi beneficium transferebatur. atque is primum instituit forum versus, agere cum populo. tamen illius
 40 vendibilem orationem, religio deorum immortalium nobis defendentibus faciliè vincebat. atque id actum est prætorè me quinquennio antè quàm consul sum factus. itaque re magis, quàm auctoritate, causa illa defensa est. Quòd si in scena, in qua rebus fictis & adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet, si modò id patefactum & illustratum est: quid in amicitia fieri oportet, quæ tota veritate penditur? in qua nisi (vt dicitur) apertum amici pectus videas, tuumque ostendas: nihil fidum, nihil exploratum habear: ne amare quidè, aut amari possis, quum id quàm verè fiat, ignores. Quamquam ista assentatio quāuis perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit, atq; ea delectatur. ita fit vt is assentatoribus patefaciat aureis suas maximè, qui ipse sibi assentetur, & se maximè ipse delectet. Omnino est amans sui virtus. optimè enim se ipsa no-
 50 uir, quāmq; amabilis sit, intelligit. ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis

gnum tamen afferret mihi ætas ipsa solatium. diutius enim iam in hoc desiderio esse non possum. omnia autem brevia, tolerabilia esse debent, etiam si magna sunt. Hæc habui, de amicitia quæ dicerem. vos autem hortor, ut ita virtutem locetis (sine qua, amicitia esse non potest) ut ea excepta, nihil amicitia præstabilis esse putetis.

M. TVLLII CICERONIS PARADOXA VI.

AD M. BRVTVM.

NIMADVERTI, Brute, sæpe Catonem, auunculum tuum, quum in senatu sententiam diceret, locos graueis ex philosophia tractare, abhorrenteis ab hoc vsu forensi & publico: sed dicendo consequi tamen, ut illa etiam populo probabilia viderentur. quod eo maius est illi, quam aut tibi, aut nobis: quia nos ea philosophia plus vitmur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione populari: Cato autem perfectus mea sententia Stoicus, & ea sentit, quæ non sanè probantur in vulgus: & in ea est hæresi, quæ nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, sed minutis interrogatiunculis, quasi punctis, quod proposuit, efficit. sed nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendeat oratione, & tanquam excolatur. quod quum ita putarem, feci etiã audacius, quam ille ipse, de quo loquor. Cato enim duntaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude virtutis, de diis immortalibus, de caritate patriæ Stoicè solet, nullis oratoriis ornamentis adhibitis, dicere. Ego autem illa ipsa, quæ vix in gymnasiis, & in otio Stoici probant, ludens conieci in communis locos: quæ, quia sunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipsis etiam *σοφιστῶν* appellatur. Tentare volui possentne profecti in lucem, id est, in forum, & ita dici ut probarentur: alia quædam esset erudita, alia popularis oratio: eoque scripsi libentius, quòd mihi ista *σοφιστῶν*, quæ appellantur, maximè videntur esse Socratica, longèque verissima. Accipies igitur hoc opusculum lucubratum his iam contractionibus noctibus, quoniam illud maiorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit: & degustabis genus exercitationum earum, quibus uti consueui, quum ea, quæ dicuntur in scholis *ῥητορικοῦ*, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. hoc tamen opus in acceptum ut referas, nihil postulo. non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidias: sed tamen, ut ex eadem officina exisse appareat.

Οἱ μὲν ἀρετὴν, τὸ καλόν:

id est, quod honestum sit, id solum bonum esse. 1.

Error, necui vestrum, ex Stoicorum hominum disputationibus, non ex meo sensu deprompta hæc videatur oratio. dicam tamen quod sentio: & dicam breuius, quam res tanta dici possit. Nunquam me hercule ego neque pecunias istorum, neque tanta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maximè astricti sunt, volutptates, in bonis rebus, aut expetendis numerandas esse duxi: quippe quum viderem, homines his rebus circumfluenteis, ea tamen desiderare maximè, quibus abundarent, neque enim vnquam expletur, neque satiatur cupiditatis sitis: neque ea solum, quæ habent, libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. in quo equidem contentissimorum hominum, maiorum nostrorum sæpe requiro prudentiam, qui hæc imbecilla & commutabilia pecuniarum membra verbo bona putauerunt appellanda, quum re ac factis longè aliter iudicauissent. Potestne bonum cuiquam malo esse: aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? Atqui ista omnia, talia videmus, ut & improbi habeant, & obsint probis. Quamobrem, licet irrideat siqui vult: plus apud me tamen vera oratio valebit, quam vulgi opinio: neque ego vnquam illum bona perdidisse dicam, siqui pecus,

EEE

aut suppellectilem amiserit: nec non sæpe laudabo sapientem illum Biantem (vt opinor) qui numeratur in septē, cuius quum patriam Prienam cepisset hostis, ceteriq; ita fugerent, vt multa de suis rebus asportarent, quum esset admonitus à quodam, vt idem ipse faceret: Ego verò, inquit, facio: nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ ne sua quidem putauit, quæ nos appellamus etiā bona. Quid est igitur, quæret aliquis, bonum? Siquid rectè sit & honestè, & cum virtute, id bene fieri, verè dicitur: quod rectum, & honestum, & cum virtute est, id solum opinor bonum. Sed hæc videri possunt obscuriora, quum sine expositione exemplorum lentius disputantur: vita atque factis illustrāda sunt summorum virorum hæc, quæ verbis subtilius, quàm satis est, disputari videntur. Quæro enim à vobis, num vllam cogitationem habuisse videantur ij, qui hanc rem. tam præclarè fundatam nobis reliquerunt, aut auri atque argenti ad auaritiam, aut amoenitatum ad delectationem, aut suppellectilis ad delicias, aut epularum ad voluptates. Ponite ante oculos vnumquēque regum. Vultis incipiam à Romulo: vultis post liberatam ciuitatem, ab iis ipsis, qui liberauerunt eam: quibus tandem gradibus Romulus ascendit in cælum? iisne, quæ isti bona appellā: an rebus gestis atque virtutibus? Quid? Numæ Pompilij minū sine gratas diis immortalibus capedines, ac fictileis vrnulas fuisse, quàm silicatas istorū pareras arbitramur? Omitto reliquos. sunt enim omnes pares inter se, præter Superbum. Brutum vero si qui roget quid egerit in patria liberanda, si quis item reliquos eiusdem cōsiliij socios, quid spectauerint, quid secuti sint: nū quis existat, cui voluptas, cui diuitiæ, cui denique præter officium fortis & magni viri, quicquam aliud propositum fuisse videatur? Quæ res ad necem Porcennæ Q. Mucium impulit sine vlla spe salutis suæ? Quæ vis Coclitē cōtra omneis hostium copias tenuit in ponte solus? quæ patrem Decium, quæ filium deuouit, atque immisit in armatas hostium copias? Quid continentia C. Fabricij, quid tenuitas victus M. Curij sequebatur? quid duo propugnacula belli Punici Cn. & P. Scipiones, qui Karthaginiensium aduētum corporibus suis intercludendū putauerunt? quid Africanus maior? quid minor? quid inter horū ætates interiectus Cato? quid innumerales alij (nam domesticis exemplis abūdamus.) cogitasse quicquam putamus in vita sibi expetendum, nisi quod laudabile esse & præclarum videretur? Veniant igitur isti irrisores huius orationis ac sententiæ: & iam vel ipsi iudicent, vtrum se horum alicuius, qui marmoris tectis, ebore, & auro fulgētibus, qui signis, qui tabulis, qui cælato auro & argento, qui Corinthiis operibus abundant: an C. Fabricij, qui nihil corū habuit, nihil habere voluit, similes esse malint. Atque hæc quidem, quæ modò huc, modò illuc transse runt, faciliè adduci solent, vt in rebus bonis esse negent: illud arctè tenent, accuratèque defendunt, voluptatem esse summum bonum. quæ quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. Tu, quum tibi siue deus, siue mater (vt ita dicam) rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque diuinus: sic te ipse abiciis, atque prosterne, vt nihil inter te, atque inter quadrupedē putes interesse: Quicquāme bonum est, quod non eum, qui possidet, meliorem facit: vt enim quisque est maximè boni particips, ita & laudabilis maximè: neque est vllum bonum, de quo nō is, qui id habet, honestè possit gloriari. quid autem est horum in voluptate: melioremne efficit, aut laudabiliorem virum? an quisquā in potiundis voluptatibus gloriatione sese & prædicatione extollit? Atqui, si voluptas, quæ plurimorum patrociniis defenditur, in rebus bonis habenda non est, eaque, quo est maior, eo magis mentem è sua sede & statu demouet: profectò nihil est aliud bene & beatè viuere, nisi honestè & rectè viuere.

Ὁ παλαιὸς οὐκ ἔστιν ἄλλος οὐδὲν αἰσχροκέραιον. In quo virtus sit, ei nihil deesse ad beatè viuendum. 2.

NEc verò ego M. Regulum ærumnosum, nec infelicem, nec miserum vnquam putauī. non enim magnitudo animi eius cruciabatur à Pœnis, non grauitas, non fides, non constantia, non vlla virtus, non denique animus ipse: qui tot virtutum præsidio munitus,

*F. u. in ms. gloriosus
etiam prædicatione effertur*

munitus, tantòque comitatu septus, quum corpus eius caperetur, capi certè ipse non potuit. C. verò Marium vidimus: qui mihi secundis in rebus, vnus ex fortunatis hominibus: in aduersis, vnus ex summis viris videbatur: quo beatus esse mortali nihil potest. Nec scis: in sane, nescis quantas viris virtus habeat. nomen tantum virtutis vsurpas: quid ipsa valeat, ignoras. Nemo potest nõ beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se vno sua ponit omnia. cui verò spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, nihilque, quod exploratum habeat permanfurum sibi nec vnum diem. Eum tu hominem terrore, si quem eris nactus istiusmodi, mortis, aut exulij minis. mihi verò quicquid acciderit in tam ingrata ciuitate, ne recusanti quidem euenerit, non modò non repugnanti. quid enim ego laboraui, aut quid egi, aut in quo euigilaui curæ & cogitationes meæ, si quidem nihil peperit tale, nihil consecutus sum, vt eo statu essem, quem neque fortunæ temeritas, neque inimicorum labefactaret iniuria? Mortemne mihi minitaris, vt omnino ab hominibus: an exsiliium, vt ab improbis demigrandum sit? mors terribilis est iis, quorum cum vita omnia exstinguuntur: non iis, quorum laus emori non potest: exsiliium autem iis, quibus quasi circumscriptus est habitandi locus: non iis, qui omnem orbem terrarum, vnam urbem esse ducunt. Te miseræ, te ærumnæ premunt omnes, qui te beatum, qui te florentem putas: tuæ te libidines torquent: tu dies, noctesque cruciaris: cui nec satis est, quod est, & id ipsum vt diuturnum sit, times: te conscientie stimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimat iudiciorum atque legum. quo cunquem aspexisti, vt furæ, sic tuæ tibi occurrunt iniuriæ, quæ te respirare nõ sinunt. Quam obrem vt improbo & stulto & inerti nemini bene esse potest: sic bonus vir, & fortis, & sapiens, miser esse nemo potest. Nec verò, cuius virtus, morisque laudandi sunt, eius non laudanda vita est: neque porro fugienda vita, quæ laudanda est. esset autem fugienda, si esset misera. Quam obrem quicquid est laudabile, idem & beatum, & florens, & expectandum videri debet.

Ὅτι ὅτε τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰ καλοῦσθαι.

æqualia esse peccata, & rectè facta.

31

PARVA, inquit, res est. At magna culpa. nec enim peccata rerum euentu, sed vitiis hominum metienda sunt. In quo peccatur, id potest aliud alio maius esse, aut minus: ipsum quidem illud peccare, quoquò te verteris, vnum est. auri nam euertat gubernator, an palæx, in re aliquantum, in gubernatoris inscientia nihil interest. Lapsa est libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quàm si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine: peccauit verò nihilò minus: siquid est peccare, tanquam transire lineas: quod quum feceris, culpa commissa est. quàm longè progrediare, quum semel trāsieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet. Peccare certè licet nemini. quod autem non licet, id hoc vno tenetur, si arguitur non licere. id siquidem nec maius, nec minus vnquam fieri potest: quoniam in eo est peccatum, si non licuit. Quod semper vnum & idem est, quæ ex eo peccata nascuntur, æqualia sint oportet. Quòd si virtutes pares sunt inter se, paria esse etiam vitia necesse est. Atqui pares esse virtutes, nec bono viro meliorè, nec temperante temperantiorem, nec forti fortioiorem, nec sapiente sapientioiorem posse fieri, facillimè potest perspicui. An virum bonum dices, qui depositum nullo recte, quum lucrari impune posset, auri pondo decem reddiderit, si idem in decem millibus pondo auri non idem fecerit? aut temperantem eum, qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? Vna virtus est cõsentiens cù ratione, & perpetua constantia: nihil huic addi potest, quo magis virtus sit: nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur. etenim si bene facta, rectè facta sunt, & nihil rectò rectius: certè ne bono quidè melius quicquā inueniri potest. Sequitur igitur, vt etiā vitia sint paria: siquidè prauitates animi rectè vitia dicuntur. Atqui, quoniam pares virtutes sunt, etiam rectè facta, quoniam à virtutibus proficiscuntur, paria esse debent: itemque peccata, quoniam ex vitiis manant, sint æqualia necesse est.

¶ EEE ij

A philosophis, inquit, ista sumis. Metuebam ne à lenonibus diceres. Socrates disputabat isto modo. Bene hercle narras. nam istum doctum & sapientem virum fuisse memoriam traditum est. Sed tamen quæro ex te (quoniam verbis inter nos contendimus, non pugnis) utrum potius est querendum, quid baiuli atque operarii, an quid homines doctissimi senserint: præsertim quum hac sententia non modò verior, sed ne vilior quidem hominum vitæ reperiri vlla possit: quæ vis est enim, quæ magis arceat homines ab omni improbitate, quàm si senserint nullum in delictis esse discrimen: & æquè peccare se, si priuatis, ac si magistratibus manus afferant: quancunque in domum stuprum intulerint, eandem esse labem libidinis: Nihilne igitur interest (nam hoc dicit aliquis) patrem quis necet, an seruum: nuda ista si pones, iudicare qualia sint, non facile possim. Patrem vita priuare, si per se scelus est: Saguntini, qui parentis suos, liberos emori, quàm seruos viuere maluerunt, patricidæ fuerunt. Ergo & parenti non nunquam adimi vita sine scelere potest: & seruo sæpe sine iniuria non potest. Causa igitur hæc, non natura distinguit: quæ quoniam alterò accessit, id fit propensius: si utroque adiuncta est, paria fiant necesse est. Illud tamen interest, quòd in seruo necando, si adsit iniuria, semel peccatur: in patris vita violanda, multa peccantur. violatur is, qui procreauit: is, qui aluit: is, qui erudit: is, qui in sede ac domo, atque in rep. collocatur. multitudine peccatorum præstas, còque poena maiore dignus est. sed nos in vita, non quæ cuique peccato poena sit, sed quantum cuique liceat, spectare debemus. quicquid non oportet, scelus esse: quicquid non licet, nefas putare debemus. Etiamne in minimis rebus? Etiam: siquidem rerum modum figere non possumus, animorum tenere possumus. Histrio si paullum se mouit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba vna breuior, aut longior, exsibilatur, & exploditur: tu in vita, quæ omni gestu moderatur, omni versu aptior esse debet, ut in syllaba te peccasse dicet: potest non audio in nugis: in vitæ societate audiam ciuem dignis peccata dimententem suæ: Visa sint breuiora, leuiora quæ possunt, quum, quicquid peccatur, perurbatione peccetur rationis atque ordinis: perturbata autem ratione semel, & ordine, nihil possit addi, quo magis peccari posse videatur?

Ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι μὴ σφρονται.

Omneis stultos insanire.

4.

30

F. in ms. ad Vincam
provinciam meam
ad Vincam.

 Go verò te non stultum, ut sæpe: non improbum, ut semper: sed dementem & insanum esse, rationibus vincam necessariis. Sapientis animus magnitudine consilij, tolerantia rerum humanarum, cõtemptione fortunæ, virtutibus denique omnibus, ut moribus, septus vincetur & expugnabitur, qui ne ciuitate quidè pelli potest? Quæ est enim ciuitas: omnisne conuentus etiam ferorum & immanium? omnisne etiam fugitiuorum ac latronum congregata vnū in locum multitudo: certè negabis. Non igitur erat illa rum ciuitas quum leges in ea nihil valebant: quum iudicia iacebant: quum mos patrius occiderat: quum ferro pulsus magistratibus, senatus nomen in rep. non erat. Prædonū ille concursus, & te duce latrocinium in foro constitutum, & reliquæ conurationis à Catilinæ furis ad tuum scelus, furorémque conuersæ, non ciuitas erat. Itaque pulsus ego ciuitate non sum, quæ nulla erat: arcessitus in ciuitatem sum, quum esset in rep. consul, qui tum nullus fuerat: esset senatus, qui tum occiderat: esset consensus populi liberi, esset iuris & æquitatis (quæ vincula sunt ciuitatis) repetita memoria. Ac vide quàm ista tui latrocinij tela contemserim. Iactam & immisam à te nefariam in me iniuriam semper duxi, peruenisse ad me nunquam putaui: nisi fortè, quum parietes disturbabas, aut quum relictis sceleratas facies inferebas, tunc meorum aliquid ruere aut deflagrare arbitrare. Nihil neque meum est, neque cuiusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripuisses diuinam animi mei constantiam, meas curas, vigilias, cõsilia, quibus resp. æ inuitissimo stat: si huius æterni beneficiij immortalē memoriam deleuisses: multo etiam magis

magis, si illam mentem, unde hæc consilia manarunt, mihi eripuiſſes: tum ego accepiſſe me iniuriam cōſiderer. ſed ſi hæc nec feciſti, nec facere potuiſti: reditum mihi glorioſum iniuria tua dedit, nō exitum calamitoſum. Ergo ego ſemper ciuis, & tum maximè, quum meam ſalutem ſenatus exteris nationibus, vt CIVIS OPTIMI, commendabaſtu ne nūc quidem: niſi fortè idem hoſtis & ciuis eſſe poteſt. An tu ciuem ab hoſte natura ac loco, nō animo, factiſque diſtinguiſ? Cædem in foro feciſti: armatis latronibus templa tenuiſti: priuatorum domos, ædiſque ſacras incendiſti. Cur hoſtis Spartacus, ſi tu ciuis? Potes autem eſſe tu ciuis, propter quem aliquando ciuitas non fuit? & me ex ſulem tuo nomine appellas, cum omnes meo diſceſſu ex ſulaſſe remp. putent? nunquā me homo amēriſſime te circumſpicias: nunquā me, quid facias, cōſiderabis, nec quid loquare? neſcis, ex ſulium, ſcelerum eſſe penam? meum illud iter ob præclariſſimas res à me geſtas eſſe ſulceptum? Omnes ſcelerati atque impij, quorum tu te ducem eſſe proſiteris, quos leges ex ſulio affici volunt, ex ſules ſunt, etiam ſi ſolum non mutarunt. An, cum omnes leges te ex ſulem eſſe iubeant, nō eris tu ex ſul? Non appelletur inimicus, qui cum telo fuerit? ante ſenatum tua ſica deprehenſa eſt. qui hominem occiderit? tu plurimos occidiſti. qui incendium fecerit: ædes Nympharum manu tua deſlagrauit. qui templa occupauerit: in foro etiam caſtra poſuiſti. Sed quid ego communis leges profero, quibus omnibus es ex ſul? Familiariſſimus tuus de te priuilegium tulit, vt, ſi in opertum Bonæ deæ acceſſiſſes, ex ſulares. At id te feciſſe, etiam gloriari ſoles. quo modo igitur tot legibus in ex ſulium eiectus, nomen ex ſulis non perhorreſcis? Romæ ſum, inquis. Et tu quidem in operto fuiſti. Non igitur vbi quiſque erit, eius loci ius tenebit, ſi ibi cum legibus eſſe non oportebit.

Ὁ π μόνος ὁ σφδρος ἐλευθερος, καὶ πᾶς ἀφραν δ ὕλος, id eſt ſolum ſapientem eſſe liberum:
& omnem ſtultum ſeruum.

5.

25 **A**udetur verò hic imperator, aut etiā appelletur, aut hoc nomine dignus putetur? quo modo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui nō poteſt cupiditatibus ſuis imperare? reſrenet prius libidines, ſpernat voluptates, iracundiam teneat, coëreat avaritiam, ceteras animi labes repellat: tum incipiat aliis imperare, quum ipſe improbiſſimis dominis, dedecori ac turpitudini, parère deſierit. Dum quidem his obœdicit, non modò imperator, ſed liber habendus omnino non erit. prælarè enim eſt hoc uſurpatum à doctiſſimis, quorum auctoritate non vterer, ſi mihi apud aliquos agreſteis hæc habèda eſſet oratio. quum verò apud prudentiſſimos loquar, quibus hæc inaudita non ſunt: cur ego ſimulem, me, ſiquid in his ſtudiis operæ poſuerim, perdidiffe? Dictum eſt igitur ab erudi-
tiſſimis viris, niſi ſapientem, liberum eſſe neminem. Quid eſt enim libertas? poteſtas vi-
uendi vt velis. Quis igitur viuut vt vult, niſi qui recta ſequitur? qui gaudet officio? cui vi-
uendi via conſiderata atque prouiſa eſt: qui legibus non propter metum paret, ſed eas ſequitur atque colit, quia id ſalutare maximè eſſe iudicat: qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, niſi liberet ac liberè: cuius omnia conſilia, reſque omnes, quas gerit, ab
ipſo proſciſcuntur, eodèque referuntur: nec eſt vlla res, quæ plus apud eum polleat, quàm ipſius voluntas atque iudicium? cui quidem etiam, quæ vim habere maximam dicitur, fortuna ipſa cedit: quæ, ſicut ſapiens poëta dixit, " Suis ea cuique fingitur moribus. Soli igitur hoc contingit ſapienti, vt nihil faciat inuitus, nihil dolēs, nihil coactus. quod eſt ita eſſe pluribus verbis diſſerendum eſt: illud tamen breui conſtitendum eſt, niſi
qui ta ſit affectus, eſſe liberum neminem. Igitur omnes improbi, ſerui: nec hoc tam re eſt, quàm dictu inopinatum atque mirabile. Non enim ita dicunt, eos eſſe ſeruos, vt mancipia, quæ ſunt dominoſ facta nexu, aut aliquo iure civili: ſed ſi ſeruitus ſit, ſicut eſt, obœdientia fracti animi & abiecti, & arbitrio carentis ſuo, quis neget omneſ leuicis, omneſ cupidos, omneſ denique improbos eſſe ſeruos? An ille mihi liber videatur, cui mulier
imperat: cui leges imponit, præſcribit, iubet, vetat quod videtur? qui nihil negare impe-

ranti potest: nihil recusare audet: poscit: dandum est. vocat: veniendum. ciicit: abundū.
minatur: extimescendum. Ego verò istum non modò seruum, sed nequissimum seruum,
etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. Atque vt in magna familia
sunt alij lautiores, vt sibi videntur, serui, sed tamen serui, vt attrienfes: * alij inferiore loco,
vt mediastini: sic stulti quidem omnes, vt tu, pares inter se stulticia sunt, sed maior eorum
stulticia est, * quos signa, quos tabulæ, quos cælaturum argentū, quos Corinthia opera, quos
ædificia magnifica nimio opere delectant. At sumus, inquit, principes ciuitatis. Vos
verò ne conseruorum quiddē vestrorum principes estis. sed vt in familia qui tractant ista,
qui tergun, qui vnguunt, qui verrūt, qui spargunt, non honestissimum locum seruitutis
tenent: sic in ciuitate, qui se istarum rerum cupiditatibus dederunt, ipsius ciuitatis locū
pæne infimum obtinent. Magna, inquis, bellagesi: magnis imperiis & prouinciis presui.
Gere igitur animum laude dignum. Actionis tabula te stupidum detinet, aut signum ali-
quod Polycteti. Omitto, vnde sustuleris, & quomodo habeas. intuentem te, admirantem,
clamores tollentem quum video, seruum te esse ineptiarum omnium iudico. Nōne igitur
sunt illa festiua? Sūt. nam nos quoque oculos eruditos habemus: sed, obsecro te, ita venu-
sta habeantur ista, non vt vincla virorum sint, sed vt oblectamēta puerorum. Quid enim
censes, si L. Mummius aliquem istorum videret, matellionem Corinthium cupidissimē
tractantem, quum ipse totam Corinthum contemisset: vtrum illum ciuem excellentem,
an attriensem seruum diligentem putaret? Reuiuscat M. Curius, aut eorum aliquis, quo-
rum in villa ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit præter ipsos: & videat aliquē
summis populi beneficiis vsū, barbatulos mullos exceptatē de piscina, & pertractan-
tem, & murenarum copia gloriantem: nōne hunc hominem ita seruum iudicet, vt ne in
familia quidem dignum maiore aliquo negotio putet? An eorum seruitus dubia est, qui
cupiditate peculij, nullam condicionem recusant durissimæ seruitutis: Hereditatis spes
quid iniquitatis in seruiudō non suscipit: quem nutū locupletis orbi senis non obseruat?
loquitur ad voluntatē: quicquid denuntiatur sit, facit: assidet, ar, assidet, munerat. Quid
horum est liberi: quid deniq; non serui inertis? Quid iā illa cupiditas, quæ videtur esse li-
beralior, honoris, imperij, prouinciarum: quā dura est domina, quā imperiosa, quā
vehemens? Cethego homini nō probatissimo seruire cōegit eos, qui sibi esse amplissimi vi-
debantur: munera mittere, noctu venire domū ad eum, precari, deniq; supplicare. Quæ
seruitus est, si hæc libertas existimari potest? Quid: quum cupiditatum dominatus excē-
sit, & alius est dominus exortus, ex cōsciētia peccatorū, timor: quā est illa misera, quā
dura seruitus: adolescentibus paullo loquacioribus est seruiendū: omnes, qui aliquid sci-
re videntur, tanquam domini timentur. Iudex verò quantum habet dominatū: quo timo-
re nocenteis afficit: an nō est omnis metus seruitus? Quid valet igitur illa eloquentissimi
viri L. Crasi copiosa magis, quā sapiēs oratio? ERIPITE NOS EX SERVITUTE.
quæ est ista seruitus tam claro homini, tamq; nobili: omnis animi debilitati & humilis &
fracti timiditas, seruitus est. NOLITE SINERE NOS CUIQVAM SERVIRE. in li-
bertatē vindicari vult: minimē, quid enim: adiungit, NISI VOBIS VNIVERSIS. do-
minū mutare, nō liber esse vult. QUIBUS ET POSSVMVS ET DEBEMVS. nos ve-
rō, si quidem animo excelsio & alto & virtutibus exaggerato sumus, nec debemus, nec pos-
sumus. tu posse te dicito, quoniam quidem potes. debere ne dixeris: quoniam nihil quisquā
debet, nisi quod est turpe non reddere. Sed hæc hæc tenus. iste videat quo modo impera-
tor esse possit, quum eum ne liberum quidem esse, ratio & veritas ipsa conuincat.

Ὁ π μείνος ὁ σαρδός, πολούσιος. id est Solum sapientem esse diuitem.

45

Quæ est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio? solūne tu di-
ues: Pro dij immortales: egōne me audisse aliquid & didicisse non gaudcam? so-
lūne tu diues: quid si ne diues quidem: quid si pauper etiam: quum enim intelligimus di-
uitem?

uitem? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta possessio est, vt ea ad liberaliter viuendum facile contentus sit: qui nihil querat, nihil appetat, nihil optet amplius. animus enim tuus oportet se iudicet diuitem, non hominum sermo, neque possessiones tuæ. Si nihil tibi deesse putas, nihil curas amplius, satius es, aut contentus etiam pecunia: concedo, diues es. sin autem propter auaritatem pecuniæ nullum quæstum turpem putas, quum isti ordini ne honestus quidem possit esse vllus: si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacifceris, auferis, eripis: si socios spoliis, ærarium expilas: si testamenta amicorū expectas, aut ne expectas quidem, atque ipse supponis: hec vt rûm abundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis, diues, nō arca, appellari solet. quamuis illa sit plena, dum te inanem videbo, diuitem non putabo. etenim ex eo quantū cuique satis est, metiuntur homines diuitiarū modum. Filiam quis habet? pecunia est opus. duas? maior. plures? maior etiam: Si (vt aiūt Danaï) quinquaginta sunt filiz, tot dotes magnā quærunt pecuniam. quantum enim cuique opus est, ad id accommodatur (vt antè dixi) diuitiarū modus. Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupidas habet, quæ breui tempore maximas copias exhaurire possint: hunc quomodo ego appellabo diuitē, quum ipse egere se sentiat? multi ex te audierunt quum diceres, neminem esse diuitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod populus R. ex tātis vestigalibus iam pridem vix potest. igitur hoc proposito numquā eris diues, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri sex legiones, & magna equitum ac peditum auxilia possis. Iam fateris igitur non esse te diuitem, cui tantum desit vt expleas id, quod exoptas. itaque istam paupertatem, vel potius egestatem, ac mendicitatem tuam numquā obscure tulisti. nam vt iis, qui honestate rem quærunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumendis, intelligimus opus esse quæsito: sic, qui videt domi tuæ pariter accusatorum atque iudicum consociatos greges: qui nocentes & pecuniosos reos eodē aut è tore corruptelam iudicij molientis: qui tuas mercedum pactiones in patrociniis: intercessionibus pecuniarū in coitionibus candidatorum, dimissionibus libertorū ad defensionandas, diripiendāsq; prouincias: qui expulsionibus vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum seruus, cum liberris, quī clientibus societates: qui possessiones vacuas, qui proscriptio nes locupletium, qui cædis municipiorum, qui illam Sullani temporis messē recordatur, qui testamenta subiecta, qui sublato homines, qui denique omnia venalia, dilectū, decretum: alienam, suam sententiam: forum, domū, vocem, silentium: quis hūc nō putet confiteri, sibi quæsito opus esse? cui quæsito autem opus sit, quis vniquam hūc verè dixerit diuitem? Est enim diuitiarum fructus in copia: copiam autem declarat satietas rerum, atque abundantia: quam tu quoniam numquam assequere, numquam omnino es futurus diues. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, & rectè (est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica) de me silebo: de te loquar. Si censenda nobis atque æstimanda res est, vt rûm tandem pluris æstimabimus pecuniam Pyrrhi, quam Fabricio dabat: an continentiam Fabricij, qui illam pecuniam repudiabat: vt rûm aurum Samnitium, an responsum M. Curij? hæreditatem L. Paulli, an liberalitatem Africanī, qui eius hæreditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit? Hæc profecto quæ sunt summarum virtutum, pluris æstimanda sunt, quàm illa, quæ sunt pecuniæ. Quis igitur, si quidem, vt quisque, quod plurimi sit, possidet, ita diuitissimus habendus sit, dubitet quin in virtute diuitiz positz sint: quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti pluris, quàm virtus æstimanda est: O dii immortales: nō intelligunt homines quàm magnum vestigal sit parsimonia. Venio enim iam ad sumtuosos, relinquo istū quæstuosum. Capit ille ex suis prædiis sexcenta sestertia: ego centena ex meis. illi aurata testā in villis, & sola marmorea facienti, signa, tabulas, supellectilem, vestem infinitè concupiscenti, non modò ad sumtum ille est fructus, sed etiam ad sæuus exiguus. ex meo tenui vestigali, detractis sumtibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit. Ver igitur est diuitior, cui deest, an cui superat: qui eget, an qui abundat? cuius possessio quo est maior,

Fin. nō est ab antiquo
i. s. s. et c. et c. et c. et c.
et c. et c. et c. et c.

eo plus requirit ad se tuendam: an quæ suis se viribus sustinet? Sed quid ego de me loquor, qui morum ac temporum vitio aliquantum etiam ipse fortasse in huius sæculi errore verser? M. Manilius patrum nostrorum memoria, ne semper Curios & Tuscanos loquamur, pauper tandem fuit, habuit enim ædículas in Carinis, & fundum in Labicano, nos igitur diuitiores, qui plura habemus: utinam quidem: sed non æstimatione census, verum victu atque cultu terminatur pecuniæ modus. Non esse cupidum, pecunia est: non esse emacem, vestigal est. contentum verò suis rebus esse, maximæ sunt, certissimæque diuitiæ. Etenim, si isti callidi rerum æstimatores prata & areas quasdam magno æstimant, quod ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quârit æstimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest vniquam: nec naufragio, nec incendio amittitur: nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur: qua qui præditi sunt, soli sunt diuites. soli enim possident res & fructuosas, & sempiternas: soli que, quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant, quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nil requirunt. Improbi autem & auari, quoniam incertas, atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuentus est, cui quod haberet, esset satis: non modò non copiosi ac diuites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt.

M. T. CICERONIS EX TIMÆO PLATONIS

DE VNIVERSO LIBER.

20

MULTA sunt à nobis & in Academicis conscripta contra physicos, & sæpe cum P. Nigidio, Carneadéo more & modo disputata. fuit enim vir ille cum ceteris artibus, quæ quidem dignæ libero essent, ornatus omnibus, tum acer inuestigator, & diligens earum rerum, quæ à natura inuolutæ videntur. Denique sic iudicio, post illos nobiles Pythagoræos, quorum disciplina extincta est quodam modo, cum aliquot sæcula in Italia, Siciliâque viguisset, hunc extitisse, qui illam renouaret, qui cum me in Ciliciam proficiscentem, Ephesi expectauisset, Romam ex legatione ipse decedens, venissetque eodem Mitylenis mei salutandi & visendi causa Cratippus Peripateticorum omnium, quos quidem ego audiuerim, meo iudicio facile princeps: perlibenter & Nigidium vidi, & Cratippum cognoui. ac primum quidem tempus salutationibus, reliquum percunctatione consumimus.

Desunt multa.

35

Quid est, quod est semper sit, neque vllum habeat ortum: & quod gignatur, nec vniquam sit: quorum alterum intelligentia & ratione comprehenditur, quod vnum semper, atque idem est: alterum, quod affert opinionem per sensum rationis expertem, quod totum opinabile est, id gignitur, & interit, nec vniquam esse verè potest. omne autem, quod gignitur, ex aliqua causa gigni necesse est. nullius enim rei, causa remota, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquid efficere molitur, eam speciem, quæ semper est eadè, intuebitur, atque eam sibi proponet exemplar, præclarum opus efficiat necesse est. sin autè illam, quæ gignitur: numquàm illam, quam expectet, pulchritudinè consequetur. omne igitur cælum, siue mundus, siue quouis alio vocabulo gaudet, hoc à nobis nuncupatus sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni questione considerandum, semperne fuerit nullo generatus ortu, an ortus sit ab aliquo temporis principatu. Ortus est, quando quidècernitur & tangitur, & est vndique corporatus. omnia autè talia sensum mouent: sensusque mouentia quæ sunt, eadem in opinione consistunt: quæ ortum habere gigni: diximus: nihil autem gigni posse sine causis. Atque illum quidem quasi parentem

parentem huius vniuersitatis inuenire difficile est: & cum iam inueneris, indicare in vulgus nefas. rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis verum sit imitatus exemplar, idne quod semper vnum & idem, & sui simile, an id, quod generatum, ortumque dicimus. Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex: profecto speciem æternitatis imitari maluit, sin fecus, quod ne dictu quidem fas est: generatum exemplum est pro æterno secutus. non igitur dubiū, quin æternitate maluerit sequi, quando quidem neque mundo quicquam pulchrius, neque eius ædificatore præstātius. Sic ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione sapientiæque comprehenditur, atque immutabili æternitate continetur. ex quo efficitur, vt sit necesse hunc, quem cernimus, mundū, simulacrum æternum esse alicuius æterni. Difficillimum autem est in omni cōquisitione rationis exordium. De iis igitur, quæ diximus, hæc sit prima distinctio. omni rationi cum iis rebus, de quibus explicandū est, videtur esse cognatio. itaque cum de re stabili & immutabili disputatur, oratio talis sit, qualis sit illa, quæ neque redargui neque conuinci potest. cum autem ingressa est imitata & effecta simulacra, bene agi putat, si similitudinē veri consequatur.

quantum enim ad id, quod ortum est, æternitas valet, tātum ad fidem veritas. Quocirca si forte de deorum natura, ortūque mundi differentes. minus id, quod habemus in animo, cōsequemur, vt tota dilucide & planē oratio exornata sibi cōstet, & ex omni parte secum ipsa consentiat, haud sanē erit mirum cōtentūque, esse debebitis, si probabilia dicentur. æquum est enim meminisse, & me, qui disseram, hominē esse, & vos, qui iudicatis: vt, si probabilia dicentur, nil vltēr requiratis. Queramus igitur causam, quæ eū impulerit, qui hæc machinatus sit, vt originem rerū & molitionem nouam quæreret. probitate videlicet præstabat. probus autem inuidet nemini. itaque omnia sui similia generauit. hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima. nam cum constituisset deus bonis omnibus explorē mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quicquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, nō tranquillum & quietum, sed immoderatē agitarum & fluctuans: idque ex inordinato in ordinem adduxit. hoc enim iudicabat esse præstātius. fas autem nec est, ne vmq̃uā fuit, quicquam nisi pulcherrimum facere eum, qui esset optimus. Cum hanc rationem igitur habuisset, reperiebat nihil esse eorū, quæ natura cernerentur, nō intelligens, intelligente, in toto genere præstantius. mentem autem illi rei adiunctam esse sine animo nefas esse. quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore. sic ratus est opus illud effectum esse pulcherrimū, quam ob causam nō est cunctandū profiteri, si modō inuestigare aliquid cōiectura potest, hunc mundum, animalē esse, idque intelligens, & diuina prouidentia constitutū. Hoc posito, quod sequitur videndum est, cuiusnam animantium deus in fingendo mundo similitudinem secutus sit. Nullius profecto, eorū quidem, quæ sunt nobis nota animantia, sunt enim omnia in quædā genera partita, aut inchoata, nulla ex parte perfecta: imperfecto autem, nec ab soluto simile pulchrū esse nihil potest. cuius ergo omne animal quasi paritula quædam est, siue in singulis, siue in vniuerso genere cernatur, eius similem mūdū esse dicamus. omnes igitur, qui animo cernuntur, & ratione intelligūt animātes, cōplexu rationis & intelligentiæ, sicut homines, hoc mūdo, & pecudes, & omnia quæ sub aspectum eadum, comprehenduntur. quod enim pulcherrimum in rerum natura intelligi potest, & quod ex omni parte absolutissimum est, ei cum deus similem mundū efficere velleret, animal vnum, aspectabile, in quo omnia animalia continerentur, effecit. Rectene igitur vnum mundum diximus, an plureis, & innumerabileis, fuit dictu verius & melius: vnus profecto: siquidem factus est ad exemplum. quod enim omnes animanteis eos, qui ratione intelliguntur, complectitur, id non potest esse cum altero. rursus enim alius animans, qui eum contineat, sit necesse est, cuius partes sint animantes superiores, celūque hoc simulacrū illius vltimi sit, nō proximi. quorum ne quid accideret, atque vt hic mundus esset animanti ab soluto similis, hoc ipso, quod solus atque vnus esset: ideo cōsecrā singularem deus hunc mūdum atque vnigenam procreauit. Corporeum autem

& aspectabile, itémque tractabile omne necesse est esse, quod natum est. Nihil porrò igni vacuum videri potest: nec verò tangi, quod careat solido: solidum autem nihil, quod terræ sit expers. Quamobrem mundum efficere molienti deus, terram primùm, ignémque iungebat. omnia autem duo ad cohærendum, tertium aliquid requirūt, & quasi nodum, vinculúmque desiderant. sed vinculorum id est aptissimum atque pulcherrimū, quod ex se, atq; ex iis, quæ adstringit, quammaximè vnum efficit, id optimè assequitur quæ Græcè ἀναλογία, Latine (audendū est enim, quoniam hæc primū à nobis nouantur) comparatio, proportiōve dici potest. quando enim triū vel numerorū, vel figurarū, vel quorumcumque generum contingit, vt veluti ei, quod medium sit, primū proportionē, ita id postremo comparetur, vicissimque vt extremum cum medio, sic medium cum primo confertur: id, quod mediū est, tum primum sit, tum postremum: postrema verò & prima, media sunt. ita necessitas cogit, vt eadem sint ea, quæ deuincta fuerunt. eadem autem cum facta sint, efficitur, vt omnia sint vnum. Quòd si vniuersitatis corpus planū & æquabile explicaretur, neque in eo quicquam altitudinis esset requisitum: vnū interiectum mediū, & se ipsum, & ea, quibus esset interpositū, colligaret. Sed cum soliditas mūdo quæreretur, solida autem omnia vno medio numquam, duobus semper copulentur: ita contingit vt inter ignem & terram, aquam deus, animāmq; poneret, eaque inter se cōpararet, & proportionē coniungeret: vt, quemadmodum ignis animæ, sic anima aquæ: quòdque anima aquæ, id aqua terræ proportionē redderet. qua ex coniunctione cælum ita aptum est, vt sub aspectum & tactum cadat. Itaque & ob eam causam, & ab iis rebus numero quattuor, mundi est corpus effectum, ea constructum proportionē, qua dixi: ex quo ipse se concordī quadam amicitia & caritate cōplectitur: atq; ita aptè cohæret, vt dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem, à quo est colligatus. Earum autem quattuor rerum, quas suprà dixi, sic in omni mundo omnes partes collocatæ sunt, vt nulla pars huiusce generis excederet extrà, atque in hoc vniuerso inessent genera illa vniuersa. id ob eas causas, primum vt mundus animam posset ex perfectis partibus esse perfectus: deinde vt vnus esset, nulla parte, vnde aliter gigneretur, relicta: postremo nequis morbus eum posset, aut senectus affligere. omnis enim coagmentatio corporis vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehemēti labefactatur & frangitur, & ad morbos, senectutémque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector mundi, molitorq; deus, vt vnum opus totum, atque perfectum ex omnibus totis, atque perfectis absolveret, quod omni morbo, seniove careret. formā autem & maximè sibi cognatam & decórā dedit. à quo enim animante omneis reliquos contineri veller animanteis, hunc ea forma figurauit, qua vna omnes reliquæ formæ concluduntur: & globosus est fabricatus, quod σφαῖρος Græci vocant: cuius omnis extremitas paribus à medio radiis attingitur: idque ita tornauit, vt nihil effici possit rotundius, nihil vt asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil incisum angulis, nihil amfractibus, nihil emnens, nihil lacunosum, omnesque partes simillimæ omnium, quòd eius præstabat iudicio dissimilitudini similitudo. Omni autem totam figuram mundi læuitate circūdedit, nec enim oculis egebat, quia nihil extrà, quod cerni posset, relictum erat: nec auribus, quia ne quod audiretur quidem: neque erant anima circumfusa extrema mundi, vt respirationem requireret. nec verò desiderabat aut alimenta corporis, aut detractiōnem cōfecti & consumti cibi. neque enim vlla decessio fieri poterat, neque accessio. neque verò erat vnde ita se ipse consumptione & senio alebat sui, cum ipse per se, & à se & pateretur & faceret omnia. sic enim ratus est ille, qui ista iunxit & condidit, ipsum se cōtentum esse mūdum, neque egere altero. Itaque nec ei manus affinxit, quia nec capiendum quicquam erat, nec repellendum: nec pedes, nec alia membra, quibus ingressus corpus sustineret. morū enim dedit cælo eum, qui figuræ eius sit aptissimus, qui vnus ex septem motibus menti atque intelligentiæ conueniret maximè. itaque vna conuersione, atque eadē ipse circum se torqueretur, & vertitur. sex autem reliquos motus ab eo separauit. itaque eum omni erratione liberauit, ad hanc igitur conuersionem, quæ pedibus & gradu non egeret, ingrediendi

membra

F. u. Lene ex m. s. attin-
gene. L

membra non dedit. Hæc deus is, qui semper erat, de aliquando deo futuro cogitans, lænem eum effecit, & vndique æquabilem, & à medio ad summum parem, & perfectum, atque absolutum ex absolutis atque perfectis. animum autem vt in eius medio collocauit, ita per totum retendit: deinde cum circumdedit corpore, & velsiuit extrinsecus: calòque solliuago, & volubili, & in orbem incitato complexus est, quod secum ipse propter virtutem facile esse posset, nec desideraret alterum, satis sibi ipse notus & familiaris. Sic deus ille æternus hunc perfectè beatum deum procreauit. sed animum haud ita, vt modò locuti sumus, tum denique cum corpus ei effecisset, inchoauit. neque enim esset rectum minori parère maiorem. sed nos multa inconsideratè ac temere dicimus. deus autem & ortu
 10 & virtute antiquiorem genuit animum, eumque vt dominum atque imperantem obcedienti præfecit corpori: idque molitus tali quodam est modo. Ex materia, quæ indiuidua est, & quæ semper vniusi modi, suisque similis: & ex ea, quæ in corporibus diuidua gignitur, tertium materiæ genus ex duobus in medium admiscuit, quod esset eiusdem naturæ, & quod alterius: idque interiecit inter indiuiduum, atque id, quod diuiduum esset in corpore. ea cum tria sumisisset, vnam in speciem temperauit: naturamque illam, quam alterius diximus, vi cum eadem coniunxit fugientem, & eius copulationis alienam. Permiscens autem cum materia cum ex tribus effecisset vnum, id ipsum in ea, quæ decuit, membra
 15 partitus est. iam parteis singulas ex eodem, & ex altero, & ex materia temperauit. fuit autè talis illa partitio: Vnam principio partem detraxit ex toto: secundam autem primæ partis
 20 duplam: deinde tertiam, quæ esset secundæ sesquialtera, primæ tripla: deinde quartam, quæ secundæ dupla esset: quintam inde, quæ tertiæ triplatum sextam octuplam primæ: postremò septimam, quæ septem & viginti partibus antecederet primæ. deinde instituit dupla & tripla interualla explere, parteis rursus ex toto descens: quas interuallis ita locabat, vt
 25 in extremis essent bina media: vix enim audeo dicere medietates, quas Græci μεσότητες appellant: sed quasi ita dixerim, intelligatur: erit enim planius. earum alteram, eadem parte præstantem extremis, eadèque superatam: alteram pari numero præstantem extremis, parique numero superatam. sesquialteris autem interuallis, & sesquiteritiis, & sesquioctauis sumtis ex his colligationibus in primis interuallis, sesquioctauo interuallo, sesquiteritia omnia explebat, cum particulam singulorum relinqueret. eius autem particulæ interuallo relicto, habebat numerus ad numerum eandè proportionem, comparationemque
 30 in extremis, quam habent C C L V I cum C C X L I I I. atque ita permixtum illud, ex quo hæc secuit, iam omne consumserat. hanc igitur omnem coniunctionem, duplicem in longitudinem diffidit: mediæque accommodans mediam, quasi decussauit: deinde in orbem torsit, vt & ipsæ secum, & inter se, ex commissura, quæ è regione esset, iungerentur: eoque
 35 motu, cuius orbis semper in eodem erat, eodèque modo ciebatur, vndique esset eas circumplexus. atque ita cum alterum esset exteriorem, interiorem alterum amplexus orbem, illum eiusdem naturæ, hunc alterius nominauit: eumque, qui erat eiusdem, detorsit à latere in dextram partem: hunc autem ciuium à media linea direxit ad læuam: sed principatum
 40 dedit exteriori, quem solum indiuiduum reliquit. interiorem autem cum in sex parteis diuisisset, septem orbis dispares duplo, & triplo interuallo moueri iussit, contrariis inter se curibus. eorum autem trium fecit pares celeritates, sed quattuor & inter se dispares, & dissimiles trium reliquorum, cum ratione tamen. animam igitur cum ille procreator mundi deus ex sua mente & diuinitate genuisset, tum denique omne, quod erat
 45 concretum atque corporeum, substernebat animo, interiùsque faciebat: atque ita medio medium accommodans copulabat. sic animus à medio profectus, extremitatem cæli à suprema regione rotundo ambitu circumiecit, seseque ipse versans, diuinæ, sempiternæ, sapientisque vitæ induxit exordium: & corpus quidem cæli aspectabile effectum est: animus autem oculorum effugit obrutum. est autem vnus ex omnibus, rationis, concentionisque (ἀσπαρίας Græcè) compos & particeps: quo nihil ab optimo & præstantissimo genitore sempiternarum rerum, & sub intelligentiam eadentium melius procreatum: quip-

pe qui ex eadem vinctus, alterâque natura, adiuncta materia, temperatione trium partium, proportionem compactus, se ipse conuersans, cum materiam mutabilem arripuit, & cum rursus indiuiduam atque simplicem, in se omnis mouetur, discernitque quid sit eiusdem generis, & quid alterius: & cetera diiudicat, quid cuique rei sit maximè aptum, quid quouque loco, aut modo, aut tempore cōingat: quæque distinctio sit inter ea, quæ gignantur, & ea, quæ sint semper eadem. ratio autem vera, quæ versatur in iis, quæ sunt semper eadē, & in iis, quæ mutantur, cum in eodem & in altero mouetur ipsa per se sine voce & sine villo sono, cumque eam partem attingit, qua sensus cieri potest: orbisque illius generis alterius incitatus iens, & rectus, omni animo, mentique denuntiat: tum opinionones, assensionēque firmæ, veræque gignuntur. Cum autem in illis rebus vertitur, quæ manentes semper eadem, non sensu, sed intelligentia continentur: tum cognitio, scientiæque efficitur, atque absoluitur.

Desunt non pauca.

Ita vim suam natura conuerit, vt terram Lunæ cursus proximè ambiret, eique supra terram proxima Solis circunuectio esset. Lucifer deinde & sancta Mercurij stella cursum habent Solis celeritati parem, sed vim quandam contrariam: eaque conuersione, quam inter se habent Lucifer, Mercurius, Sol: alij alios vincunt, vicissimque vincuntur. Reliquorum siderum quæ causa collocandi fuerit, quæque eorum sit collocatio, in sermone alium differendum est, ne in eo, quod attingendum fuit, quam in eo, cuius causa id attigimus, longior ponatur oratio. Quando igitur vnumquodque eorum siderum, cursum decorum est adeptum, quibus erat motus temporis consignandus: colligatæque corpora vinculis animalibus animantia orta sunt, eaque imperio parere didicerunt: tunc ex alterius naturæ motione transuersa, in eiusdem naturæ motum incurrentia, in eoque hærentia, atque impedita, cum alia maiorem lustrarent orbem, alia minorem, tardiusque maiorem, celeriusque minorem, motu verò vnius, eiusdemque naturæ: quæ velocissimè mouebantur, ea celeritate vinci à tardioribus, & cum superabant, superari videbantur. omnes enim orbis eorum quasi helices inflexio vertebat: quam bifariam contrariè simul procedentia efficiebant, vt, quod esset tardissimum, id proximum fieret celerrimo. atque vt esset mensura quædam euidens, quæ in istis octo cursibus celeritates, tarditatesque declararet: deus ipse Solem, quasi lumen accendit ad secundum supra terram ambitum, vt quammaximè cælum omnibus colluceret, animalisquæ, quibus vis esset doceri, ab eiusdem motu, & ab eo, quod simile esset, numerorum naturam, vîmque cognoscerent. nox igitur & dies ad hunc modum, & ob has generata causas, vnum circuitum orbis efficit sapientissimum atque optimum: mensis autem, quando Luna lustrato suo cursu Solem consecuta est: annus, vbi Sol suū totum confecit & peragrauit orbem. ceterorum autem siderum ambitus ignorantes homines, præter admodum paucos, neque nomine appellant, neque inter se numero caput retulerunt. itaque nesciunt hos siderum errores id ipsum esse, quod rite dicitur tempus, multitudine infinita, varietate admirabili præditos. Attamen illud perspici & intelligi potest, absoluto, perfectoque numero temporis, absolutum perfectumque annum tunc compleri denique, cum se octo ambitus confectis suis cursibus ad idem caput retulerunt, cumque eos permenus est idem, & semper sui similis orbis. Has igitur ob causas nata astra sunt, quæ per cælum penetrantia solstitiali se & brumali reuocatione conuertent: vt hoc omne animal, quod videmus, esset illi animali, quod sentimus, ad æternitatis imitationem simillimum. Et cetera quidem vsque ad temporis ortum expressa ab illis, quæ imitabatur, effinxerat. sed quia nondū omne animal in mundo intus incluse-
rat, ex ea parte deficiebat ad propositum exemplar imaginis similitudo. quot igitur, & quales animalium formas mens, in speciem rerum intuens, poterat cernere, totidem, & talis

& taleis in hoc mundo secum cogitauit effingere. erant autem animantium genera quatuor, quorum vnum diuinum atque cæleste, alterum pennigerum & aerium, tertium aquatile terrestre, quartum diuinæ animationis maximè speciem faciebat ex igne, ita ut splendidissimus esset, & aspectu pulcherrimus. cùmque similem vniuersitati figuram eius efficere vellet, ad volubilitatem rotundauit, comitèrque cum sapientiæ quàm optimæ mentis effecit, circumque cælum æqualiter distribuit, ut hac varietate distinctum, bene Græci *κόσμος*, nos lucentem mundum nominaremus. dedit autem diuinis duo genera motus: vnum, quod semper esset in eodem æquè, & idem in omnibus, atque vno modo celebrare: alterum, quod in anticam partem à cōuersione eiusdem, & similis, pelleretur. quinque autem reliquis motibus orbem cum esse voluit expertem, immobilem, & stantem. ex quo genere ea sunt sidera, quæ infixæ cælo nō mouentur loco: quæ sunt animantia, eaque diuina, ob eamque causam suis sedibus inhærent, & perpetuò manent. quæ autem vaga & mutabili ratione labuntur, ita generata sunt, ut suprà diximus. Iam verò terram alticrem nostram, quæ traiecto axe sustinetur, diei noctisque effectricem, eandemque custodem, antiquissimam corporum voluit esse eorum, quæ intra cælum gignerentur. flexiones autem eorum, & inter eos ipsos concursiones, quæque in orbibus eorum conuersiones, antecessionesque eueniant: cùmque inter se pæne contingant, eos, qui propè copulenter cōtraria regione, & ponè quos, aut ante labantur, quibûsque temporibus à nostro aspectu oblitescant, rurûsque emerſi terrorem incutiant rationis expertibus, si verbis explicare conemur, nullo posito sub oculis simulacro, earum rerum frustra suscipiatur labor. Sed hæc satis sint dicta nobis. quæ de deorum, qui cernuntur, quique orti sunt, natura præfati sumus, habeant hunc terminum. reliquorum autem, quos Græci *δαιμόνες* appellant, nostri, opinor, lares, si modò hoc rectè conuersum videri potest, & nosse, & enuntiare ortum maius est, quàm ut proficere scire nos audeamus. ceterèdum nimirum est veteribus & priſcis, ut aiunt, viris, qui se progeniem deorum esse dicebant. itaque eorum vocabula nobis prodiderunt. nosse autem generatores suos optimè poterant: ac difficile factum est, ortis à diis fidem non habere: quanquam nec argumentis, nec rationibus certis eorum oratio confirmatur. sed quia de suis rebus, & sibi notis videntur loqui, veteri legi, morisque parendum est. Sic igitur, ut ab his est traditum, horum deorum ortus habeatur, atque dicatur, ut Oceanum, Salaciàmque Cæli fatu Terræque conceptu generatos, editòsque memoremus: ex his Phorcyn, Saturnū & Opem: deinceps Iouem atque Iunonem, reliquos, quos fratres inter se, agnatosque vsurpari atque appellari videmus, & eorum, ut vtamur veteri verbo, profasiam. Quando igitur omnes, & qui mouentur, palàmque ostenduntur, & qui cætenus nobis declarantur, quâ ipsi volunt, creati sunt: ad eos is deus, qui omnia genuit, fatur: Hæc vos, qui deorum fatu orti estis, attendite: quorum operum ego parens, effectorque sum, non sunt dissolubilia me inuito: quanquam omne colligatum solui potest: sed haudquaquam boni est, ratione vinctum velle dissoluere. sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis: nec vnquam tamen dissoluemini, nec vos vlla mortis fata periment, nec erunt valentiora, quàm consilium meum: quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quàm illa, quibus estis tum, cùm gignebamini, colligati. quid sentiam igitur, cognoscite. Tria nobis genera reliqua sunt, eaque mortalia, quibus prætermisissis, cæli absolutio perfecta non erit. omnia enim genera animalium complexu non tenebit. teneat autem oportet, ut ab eo ne quid absit. quod si à me ipso effecta, & vitam consecuta sint, deorum vitam possint adæquare. ut igitur mortali generentur conditione, vos suscipite, ut illa gignatis, imiteminique vim meâ, qua in vestro ortu me vsum esse meministis: in quibus qui tales creabuntur, ut deorum immortalium quasi gentiles esse debeant, diuini generis appellentur, teneantque omnium animantium principatum, vobisque iure & lege volentes pareant: quorum vobis initium, fatûsque tradetur à me: vos autem ad id, quod erit immortale, partem atexitote mortalem. ita orientur animantes, quos & viuos alatis, & consumptos sinu recipiatis. Hæc ille dixit. deinde ad tem-

perationem superiorem reuertitur in qua omnem animum vniuersæ naturæ temperas permiscebat, superiorisque permixtionis reliquias fundens æquabat, eodem modo ferme, nisi quod non ita incorruptas, vt ea quæ semper idem: sed ab iis secunda sumebat, atque tertia. Toto igitur omnino constituto, sideribus parem numerum distribuit animorum, & singulos adiunxit ad singula, atque ita quali in currum vniuersitatis imposuit, & commonstrauitque leges fatales ac necessarias, & ostendit primum ortum vnum fore omnibus, cùmque moderatum atque constantem, nec ab vilo imminutum: satis autem, & quasi sparsis animis, fore vt certis temporum interuallis oriretur animal, quod esset ad cultum deorum aptissimum. sed cùm duplex esset natura generis humani, sic res habebant, vt præstantius genus esset eorum, qui essent futuri viri. Cùm autem animos corporibus vi ac necessitate in se uisisset, cùmque ad corpora accessio fieret, tum abscessio: primum necesse fuit sensum existere vnum, communemque omnium vehementiori motu excitato, coniunctumque naturæ: deinde voluptate & molestia mixtum amorem. post iram & metum, & reliquos motus animi, comites superiorum, & his etiam contrariè dissidentibus: quos qui ratione rexerit, iuste vixerit: qui autem his se dederit, iniuste. Atque ille, qui rectè & honestè curriculum viuendi à natura datum consecerit, ad illud astrum, cui aptus fuerit, reuertetur: qui autem immoderatè & intemperatè vixerit, eum secundus ortus in figuram muliebrem transferet. anno autem millefimo vterque ad sortitionem, optionemque vitæ secundæ perueniens optabit quod quisque vitæ genus velit. vbi & in bellæ vitæ animus humanus deferetur. & si netum quidem finem vitiorum faciet, grauius etiam iactabitur, & in simillimas suis moribus figuras pecudum & ferarum transferetur: neque malorum terminum prius aspiciet, quàm illam sequi coeperit conuersionem, quam habebat in se ipse eiusdem, & vnus simul innatam & insitam. quod tum eveniet, cùm illa, quæ ex igne, aëre, aqua, atque terra turbulenta, & rationis expertia in sederint, denique ratione depulerit, & ad primam atque optimam affectionem animi peruenirint. Quæ cùm ita designasset, seseque, si quid postea fraudis aut vitij euenisset, extra omnem culpam, causamque posuisset, alios in solem, alios in lunam, alios in reliquis mundi partibus, quæ sunt ad spationum temporis significationem notæ constituit, spargens quasi ferebat. post autem rationem eam, diis, vt ita dicam, iunioribus permisit, vt corpora mortalia effingerent, quantumque esset reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne, & quæ sequentia essent, perpolirent & absoluerent: deinde vt huic animanti principes se, decusque præberent, vitæque eius pulcherrimè regerent & gubernarent, nisi quatenus ipse sua culpa sibi aliquid miseriæ quæreret. Atque is quidem, qui cuncta composuit, constanter in suo manebat statu. qui autem erant ab eo creati, cùm parentis ordinem cognouissent, hunc sequebantur. Itaque cùm accepissent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem & effectorem sui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aëris à mundo, quas rursus redderent, mutuabantur, easque inter se copulabant, haud iisdem vinculis, quibus ipsi erant colligati, sed talibus, quæ cerni non possent propter paruitatem, crebris quasi cuncolis iniectis vnum efficiebant ex omnibus corpus: itemque in eo influente atque effluente animi diuini ambitus illigabant. itaque illi in ingens flumen immerfi neque tenebant, neque tenebantur, sed vi magna tum ferebant, tum ferebantur. ita totum animal mouebatur illud quidem, sed immoderatè & fortuito, vt sex moribus veheretur. nam & antè, & ponè, & ad læuam, & ad dextram, & sursum, & deorsum, modò huc, modò illuc, sex oras partisque versus errans procedebat.

45

Desunt non pauca.

Iam verò earum imaginum, quæ anguntur, & redduntur in speculis, eorumque, quæ splendida & læuia sunt, rationem perspicere haud difficile est. Nam ex ignis vtriusque, externi,

externi, atque interni communione interipsos, si in splendore & lætore confedit, tum vel eadem species, vel interdum immutata redditur, omniæque huiusmodi necessariò in speculo referuntur, atque apparent, cum ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os offusus, in re læui, & splendida se confudit & contulit. Dextra autem videtur, quæ læua sunt: quia contrariis partibus oculorum, contrarias partes attingunt præter morem vñtatum adiectionis, & commissuræ. Respondent autem dextra dextris, læua læuis conuersione luminum, cum ea inter se non coharecunt. id fit, cum speculorum læuitas hinc, illinque altitudinem assumit, & ita dextra destruit in læuam partem oculorum, læuæque in dextram. Supina etiam ora cernuntur depulsione luminum: quæ conueriens inferiora reddit quæ sunt superiora. Atqui hæc omnia ex eo genere sunt, quæ rerum adiuvant causas: quibus vitur ministeriis deus, cum optimi speciem, quoad fieri potest, efficit. sed existimant plerique nò hæc adiumenta causarum, sed has ipsas esse omnium causas, quæ vim habeant frigoris & caloris, concretionis & liquoris: careant autem omni intelligentia atque ratione, quæ, nisi in animo, nulla alia in natura reperiantur. animus autem sensum omnem effugit oculorum. at ignis, & aqua, & terra, & aer corpora sunt, eaque cernuntur. illum autem, qui intelligentiæ sapientiæque se amatorem proficitur, necesse est intelligentis sapientisque naturæ primas causas conquirere: deinde secundas causas rerum earum, quæ necessariò mouent alias, cum ipsæ ab aliis mouentur. Quocirca nobis sic cerno esse faciendum, vt de vtroque nos quidem dicamus genere causarum: separatim autem de iis, quæ cum intelligentia sunt efficientes pulcherrimarum rerum atque optimarum, & de iis, quæ vacantes prudentia, inconstantia, perturbatæ efficiunt. Ac de oculorum quidem causis, vt haberent eam vim, quam nunc habent, satis ferme esse dictum puto. maxima autem eorum vtilitas donata humano generi deorum munere deinceps explicetur. rerum enim optimarum cognitiones nobis oculi attulerunt. nam hæc, quæ est habita de vniuersitate, oratio à nobis, haud vnquam esset inuenta, si neque sidera, neque sol, neque cælum sub oculorum aspectum cadere potuissent. nunc verò dies noctesque, oculis cognitæ, tum mentium, annorumque conuersiones, numerum machinatæ sunt, & spatium temporis dimensæ, & ad quæstionem totius naturæ impulerunt, quibus ex rebus philosophiam adepti sumus: quo bono nullum optabilius, nullum præstantius neque datum est mortalium generi deorum concessu atque munere, neque dabitur.

Multa desiderantur.

M. TVLLII CICERONIS PHÆNOMENON

EX ARATO. FRAGMENTA.

35

CICERO.] *Ab Ioue Musarum primordia.*

*

LACTAN.] *Malebant tenui contenti vivere culm.*

*

40 LACTAN.] *Et Iouis in regno, celsiq; in parte resedit.*

*

CICERO.] *Cetera labuntur celeri cælestia motu,*

Cum celsiq; simul nocteiusq; discesserunt.

Extremusq; adeo duplici de cardine vertex

Dicitur esse polus.

*

45 CICERO.] *Ex his altera apud Graios Cynosura vocatur,*

Altera dicitur esse Helice.

Quæ nostri septem soliti vocitare triones.

Hæc fidunt duce nocturna Phœnices in alto,

50 *Sed prior illa magis stellas distincta refulget,*

Et late prima confestim à nocte videtur,

Hæc verò parua est: sed natus vsus in hac est.

Nam cursu interiore breui conuertitur orbe.

Etas inter, veluti rapido cum gurgite flumen,

Torui Draco serpit subter, supradis revolvens
 Se se, conficiensq; sinus et corpore flexos.
 Huic non una modo caput ornans stellare lucet,
 Verum tempora sunt duplici fulgore notata,
 E truchibusq; oculis duo feruida lumina flagrant.
 Atque uno mentum radiantem sidere lucet.
 Obstipum caput & tereti ceruice reflexum.
 Obtutum in cauda maioris figere dices.
 Hoc caput hic paulum sese, subiroq; recondit,
 Ortus ubi atque obitus pariter admittentur in unam.

* id autem caput.

CICERO.] Attingens de fessa velut marentis imago
 Vertitur. * quam quidem Graeci

CICERO.] Engonasin vocitant genibus quia mixta feratur.
 Hic illa eximio posita est fulgore corona.

CICERO.] * propter caput anguientis
 Quem clavo perhibent Ophiuncum nomine Graii.

Huic supera dupliceis humeros affixa videtur
 Stella micans, tali specie, talique nitore.

Hic pressu duplici palmarum continet Anguem,
 Eius & ipse manet velgatus corpore toto.

Namque virum meum serpens sub pectora cingit,
 Ille tamen nitens grauius vestigia ponit,

Atque oculos virget pedibus, pectusq; Nepai.

* septentriones sequitur

CICERO.] Arctophylax, vulgo qui dicitur esse Bootes:
 Quod quasi temone adiunctam praesequitur Arctum.

* huic Booti

CICERO.] * subter praecordia fixa videtur
 Stella micans radiis Arcturus nomine clavo.

* cui subiecta fertur

CICERO.] Spicum illastre tenens splendenti corpore Virgo.

*

Malebant tenui contenti vivere cultu.

*

Forrea cum vero proles exorta repente est,
 Ausque funestum prima se fabricarier ensent,
 Et gustare manu dictum, domitiumque iuuentum.

Et natos Geminos inuises sub caput Arcti.

Subiectus medice est cancer, pedibusque tenetur

Magna Leo tremulam quatiens e corpore flammam.

* auriga

Sub leua Geminorum obductus parte feretur.

Aduersum caput huic Helice truculentat tuetur.

At capra leuam humerum clara obtinet.

*

CICERO.] Verum hec est magno atque illustri praedita signo.

Contra Haedi exiguum iaciunt mortalibus ignem.

* cuius sub pedibus

Corniger est valido connixus corpore Taurus.

*

CICERO.] Has Graeci stellas Hyadas vocitare fuerunt:

*

CICERO.] Nanque ipsum ad regum Cynosura vertitur Arcti.
 * hunc antecedit

CICERO.] Obscura specie stellarum Cassiopea.

Hanc autem illustri versatur corpore propter

Andromeda, ausugens aspectum maesta parentis.

Huic Equus ille iubar quatiens fulgore micanti

Summum contingit caput alio stellae iungens

Una, tenet duplicis communi lumine formas.

Aeternum ex astris cupiens connectere nodum.

Exin contortis Aries cum cornibus haeret.

ARATI PHÆNOMENA A M. TVLLIO CICERONE
ADOLESCENTE LATINA FACTA.

SVPERIORA NON ERANT IN ALIIS EDITIONIBVS

NOS IN HANC EDITIONEM CONIECIMVS PARTIM

ex ipso Cicrone, partim aliunde collecta. Quæ deinceps

sequuntur, reperiuntur illa quædam in ceteris edi-

tionibus, sed locis innumerabilibus

emendata à nobis sunt.

10

- E quibus hinc subter posui cognoscere fulgur.
Iam cæli mediam partem terit, ut prius illæ
1) Chelæ, quum pectus quod cernitur Orionus.
Et propè conspicies paruum sub pectore claro
Andromedæ signum, Deloron dicere Gray
Quod soliti, simili quia forma littera claret:
Huic spatium ductum simili latius extat utrunque.
2) At non tertius pars lateris nam non minor illis,
Sed stellis longè densis præclara relictæ.
Inferior paullo est Ariæ, et flammæ ad Austris
Inclinatur, atque etiam vehementius illo
Pisces, quorum aliter paullo prolabitur antè,
3) Et magis horridis Aquilonis tangitur alis.
Atque horum è caudis duplices veniunt esse catenæ
Dicuntur sua diuersæ per limina serpenti:
Atque una tandem in stella communiter herent,
Quam veteres soliti celestem dicere nodum.
3) Andromedæ leuè ex humero si querere perges,
Apposuit potes supra cognoscere Pisces.
E pedibus Varum summo Ioue Perseæ natum
Quos humeris retinet defixo corpore Persus:
Quem veteres ab regione Aquilonis flamina pulsant.
3) Hic dextram ad sedes intendit Casioptere,
Diuersosque pedes rinctos talibus aptis
Pulcherrimentis uti de terra lapsu repenti
In calum visor magnum sub culmine portat.
At propter lætum genus omni ex parte locatas
4) Parus Virgilas tenui cum luce videtur.
Hæ septem vulgo perhibentur more vetusto
Stellæ, cernuntur veri sex indigne paræ.
At non interisse putari conuenit nam:
Sed frustra temere à vulgo ratione sine ulla
4) Septem dicier, ut veteres statueret poetæ,
Aeterno cunctis æuo qui nomine dignant,
Alcyone, Mæropique, Celæno, Taygetique,
Electra, Steropeque, simili sanctissima Maia:
Hæ tenues paruo labentes lumine lucent.
5) At magnum nomen signi, clarique vocatur,
Propterea quod et astatis primordia clavat,
Et post hiberni præpendens tempora ortus
Admonet, ut mandent mortales semina terris.
Inde Fides brevis appostit et connexa videtur,
5) Mercurius paruis manibus quam dicitur olim
In cunis fabricatus in alta sede locasse.
Quæ genus ad læum mixti delapsi rejedit,
Atque inter flexum genus, et caput Alutis hæsit.
Nanque est alæ Auslato sub regimine celi
6) Quæ volat, et serpens geminis fecit ætra pennis.
Altera pars tunc obscura est, et luminis expers:
Altera nec paruis, nec claris lucibus ordet,
Sed medio cre iactat quatuor è corpore lumen.

Hæc dextram Cephei dextrò pede pellere palmam
Gessit iam verò clinata est ungula vehemens
Fortis equi propter pennati corporis alam.
Ipse autem labens geminis equus ille tenetur
Piscibus: huic ceruix dextra mulectur Aquari.
Seriùs hæc obitus terræ visu equi vis,
Quam gelidam Valido de corpore frigis anhelans
Corpore semifero magno Capricornus in orbe:
Quem quum perpetuo desiliit lumine Titan,
Brumali stectens contorquet tempore cwisum.
Hoc caue te ponto studeas committere mense:
Nam non longinquum spatium labere diurnum.
Non hiberna cito voluctur curriculo nox:
Humida non sese vestris aurora querelis
Ocyus ostendit clari prænuntia solis.
At validis equor tum pulsant viribus Austris:
Tum fixum tremalo quatietur frigore corpus.
Sed tamen anni iam labuntur tempore toto,
Nec cui signorum cedunt, nec flamina vitant,
Nec metuunt canos minitanti nummire fluctus.
At ne tu supero navi, pelagique vagato
Mense, sagittipotens solis quum fulsit orbem,
Nam iam tum nimis exiguè lux tempore præsto est.
Hoc signum Veniens poterunt prænocere nautæ:
Nam propè præcipiti antè licebit visere nocti
Ut sese ostendens emergat Scorpionis alis,
Posteriore trahens flexum vi corporis arcum:
Iam superà cernes Aëti caput esse minoris,
Et magis erectum ad summum versarier orbem.
Tum sese Orion toto iam corpore condit
Extrema propè nocte, et Cepheus conditur antè,
Iuniorum tenui à palma depulsus ad Vindes.
Hic missore vacans fulgens iacet una genita,
Quam propter nitens penna conuoluitur Alæ,
Et clinata magis paullo est Aquilonis ad auræ.
At propter se Aquila ardeni cum corpore portat
Igniferum mulcens tremebundis æthera pennis,
Non minus ingenti cum corpore, sed graue mestis
Ostendit nautis perturbans æquora signum.
Tum magni curvus Capricorni corpora propter
Delphinus iacet haud nimio lastrata nitore,
Præter quadrupliceis stellis in fronte locatus,
Quæ intervalum binas disterrminat vnum.
Cetera pars læta tenui cum lumine scripit.
Ille quæ fulgent lucès ex ore corusco,
Sunt inter partes gelidas Aquilione locatæ,
Atque inter spatium, et læti vestigia solis.
At pars inferior Delphini fusca videtur
Inter solis iter simul inter flamina ventri,
Viribus orripit quæ summi spiritus Austris.
Exinde Crumpit obliquo corpore nitens

Inferiora tenet triculenti corpora Tauri:
 Quem qui suspiciens in celum nocte serena
 Late dispersum non viderit, addita vero
 Cetera ne speret cognoscere signa potesse.
 Nanque pedes subter rutilo cum lumine clare
 Feruidus ille Canis stellarum luce resurgens.
 Hunc regit obcurus subter præcordia Venter,
 Nec toto spirans rabido de corpore flammam
 Aestiferos validis erumpit flatibus igneis.
 Totus ab igne micans iacitur mortalibus ardor.
 Hic ubi se pariter cum sole in lumina cali
 Extulit, haud patitur soliorum regimine frustra
 Suspensos animos avulsula ornata tenere.
 Nam quorum stirpes tellus amplexa prehendit,
 Hæc augens anima Vitali flamine mulcet.
 At quorum nequeunt radices findere terras,
 Denudat foliis ramos & cortice truncos.
 Hunc propter, subterque pedes, quem diximus ante,
 Oriona, iacet leuipes Lepus. hic fugit ictus
 Horrificos mentem nostrum tremebundus acuti.
 Nam Canis infesto sequitur Vestigia cursu
 Precipitantem agitant, orientem denique paulum,
 Curriculum nunquam desesso corpore sedans.
 At Canis ad caudam serpens prolabitur Argos,
 Conuersam præ se portans cum lumine puppim:
 Non, aliæ naves ut in alto pondere proras
 Ante solent rostro Neptunia præta secantes,
 Sed conuersa retro celsi se per loca portat:
 Sicut quum ceptant tutos contingere portus,
 Obuertunt natum magno cum pondere nautæ,
 Aduersamque trahunt optata ad littora puppim.
 Sic conuersa Vetus super æthera vertitur Argos,
 Atque usque à prora ad celsum sine lumine malum,
 A malo ad puppim cum lumine clara videtur.
 Inde gubernaculum disperso lumine fulgens,
 Clavi posteriora Canis vestigia condit.
 Exin semotam procul, in tutoque locatam
 Andromedam tamen explorans fera quæere Pylæix
 Pergit, & usque sitam validas Aquilonis ad Auras
 Carula Vestigia finita in partibus austris.
 Hanc Aries regit, & squammoso corpore Pisces
 Fluminis illustri tangentem corpore ripas.
 Nanque etiam Eridanum cernes in parte locatam
 Celsi junctum magnis cum viribus amnem,
 Quem lacrymis mæstæ Phaethontis sæpe sorores
 Sparsurunt, letum merenti voce canentes.
 Hinc Orionis sub leua cernere plantam
 Serpentem poteris, proceræque Vincla videbis,
 Que retinent Pisces candarum parte locata
 Flumine mixta retro ad Pylæicæ terga reuerti.
 Hic una stella nocturnum, quam iacit ex se
 Pylæicæ spina valida cum luce resurgens.
 Exinde exigue tenui cum lumine multe
 Inter Pylæicæ fusæ sparsæque videntur,
 Atque gubernaculum stellæ, quas concegit omnis
 Formidans acrem m. r. sium Lepus: his neque nomen,
 Nec formam Vetere certam statuisse videntur.
 Nam quas sideribus clavis natura poluit,
 Et vario pinxit distinguens lumine formas,
 Hæc ille astrorum custos ratione notauit,
 Signa que signauit celestia nomine vero.
 Hæc autem, quas sunt paruo sub culmine fusæ
 Consimili specie stellæ, parique nitore,

Non potuit nobis nota clare figura.
 Exinde australem soliti quem dicere Pisces,
 Voluitur inferior Capricornio Versus ad Austrum,
 Pylæicæ obseruans, procul illis Piscibus harentes.
 Et prope conspicies experientis nominis omnes
 Inter Pylæicæ & Pisces quem diximus Austris
 Stellæ sub pedibus stratas radiantis Aquari.
 Propter Aquarius obscurum dextra rigat amnem,
 Exiguo qui stellarum candore nitescit.
 E multis tamen his duo late lumina fulgent.
 Vnum sub magnis pedibus cernitur Aquari:
 Quod super est, gelido delapsum flumine fontis
 Spumiferam subter candam Pylæicæ adhesit:
 Et tenues stellæ perhibentur nomine Aquari.
 Hic alia volitant paruo cum lumine clare,
 Atque priora pedum subeunt vestigia magni
 Arctiententis, & obscuræ sine nomine condant.
 Inde Neque cernes propter fulgentis acumen
 Aram, quam statum permulcet spiritus Austris,
 Exiguo superum quem limina tempore tranat:
 Nam procul Arcturo est aduersa parte locata.
 Arcturo magnum spatium supra dedit orbem
 Iupiter: huic paruum inferiorem in parte locat.
 Hæc tamen eterno inuisens loca curriculo nox,
 Signa dedit nautis, cuncti que noscere possent,
 Commiserans hominum metuentes Vndique casus.
 Nam quum fulgentem cernes sine nubibus atris
 Aram sub media cali regione locatam,
 A summa parte obscura caligine relictam,
 Tum validis fugito denitans viribus Austrum:
 Quem si propiciens vitaueris, omnia caute
 Armamenta locans, tuò labere per Vndas.
 Sin grauis incidit Vehementi flamine Ventus,
 Perfringeret celsos defixo robore malos:
 Vt res nulla ferus possit mulcere procellas,
 Ni parte ex Aquilonis optacam pellere nubem
 Caperis, & subitis auris duxerit Ara.
 Sin humeros medio in celo Centaurus habebit,
 Ipseque carula contextus nube feratur,
 Atque Aram tenui caligans vestit Umbra,
 Ad signorum obitum vis est metuenda Tawoni.
 Ille autem Centaurus in alta sede locatus
 Quæ sese claro collucens Scorpius infert,
 Hæc subter partem præportans ipse virilem
 Cedit, equi partem præportans coniungere Chelis.
 Hic dextera torrens quadrupes quæ vastâ tenetur,
 Quam nemo certo donauit nomine Graium,
 Tendit, & illustrem triculenti cedit ad aram.
 Hic sese infernis de partibus erigit Hydra
 Precipiti lapsu flexo cum corpore serpens.
 Hæc caput atque oculos torquens ad terga Nepai,
 Connexoque sinu subiens inferna Leonis,
 Centaurum leni contingit lubrica cauda:
 In mediæque sinu fulgens cratera relucet.
 Extremum nitens plumato corpore Corvus
 Rostro tundit, & hic Geminis est ille sub ipsis
 Antecanis, Grato Procyon qui nomine ferretur.
 Hæc sunt quæ visens nocturno tempore signa,
 Aeternumque volens mundi pernoscere motum,
 Legitimo cernes celsi lastrantia cursu.
 Nam que per bis sex signorum labier orbem
 Quinque solent stellæ, simili ratione notari
 Non possunt: quia quæ faciunt vestigia cursu,

Non eodem

- Non eisdem semper spacio portata revolvunt.
Sed malunt errare vagare per nubila celi,
Atque suos vario motu metiri orbis.
Hæc faciunt magnos longinquique temporis annos,
5 Quum redeunt ad idem celi sub tegmine signum.
Quare ego nunc nequeo torto evolvere cursus.
Verum hæc, quæ semper certo volvantur in orbe
Fixa simul magnos edicam gentibus orbis.
Quattuor æterni lustrantes lumine mundum,
10 Orbis stelligeri portant signa feruntur
Amplexi terræ celi sub tegmine fulci.
E quibus annorum volitantia lumina nosces,
Quæ densis distincta licebit cernere signis.
Tum multos orbis magno cum lumine latos,
15 Vincit inter se, & nodis celestibus apros,
Atque pari spatio duo cernes esse duobus.
Nam sic nocturno cognoscens tempore celum,
Quum neque caligans deterfit sidera nubes,
Nec pleno stellis superavit lumine Luna,
20 Vidisti magnam candentem serpere circum:
Lacteus hic nimio fulgens candore notatur.
Hic non perpetuum detexens conficit orbem,
Sed spatio multum superis præstare duobus
Dicitur, & lacæ celi lustrare cavernas.
25 Quorum alter tangens Aquilonis Vertitur axis,
Ora petens genitorum illustratum genus ardens
In sese retinens Arigæ portat transiitque.
Hunc sua læna Perseus humerisque sinistro
Tangit: at Andromedæ hic dextra de parte tenetur,
30 Imponitque pedes duplices Equus, & simul Ales
Ponit axis caput, & clinato corpore tergum.
Anguitenens humeris connititur: illa recedens
Australum consequitur deitans corpore Virgo.
At vero totum spatium conglusit & orbis
35 Magni Leo, & claro collucens lumine Cancer,
In quo consistens convertit curriculum sol
Æstivus, medio distinguens corpore cursus.
Hic totus mediis circo disjungitur ipso
Pectoribus validis, atque alio possidet orbem.

- 40 *
Hunc octo in partibus divisum noscere circum
Si potes, invenies supero convertitur orbe
Quinque pari spatio partes tres esse velicatas,
Tempore nocturno quæ vis inferna frequentet.
45 Alter ab infernis cancro connectitur Australis.
Aster alter medium subter fecat hic Capricornum,
Atque pedes pelidam rivum fundentis Aquari,
Ceruleæque feram caudam Piscicæ, & illum
50 Fulgentem Leporem, inde pede s Canis, & simul amplam
Argolicam retinet crebro cum lumine Navem:
Tergæque Centauri atque Nepai portat acumen:
Inde Sagittarii defixum possidet arcum.
Hunc à clarifonnis auris Aquilonis ad Australis,
55 Condens postremum rangit rota fœcunda solis:
Exinde in superas brumali tempore flexu
Se recipit fœdus: huic orbis quinque tributa
Nocturnæ partes superas tres luce dicantur.
Hæc inter mediam in partem retinere videtur
60 Tantus quantus erat collucens lacteus orbis,
In quo autumnali, atque iterum sol lumine Verno
Exæquat spatium lucis cum tempore noctis.
Hunc retinens Aries subluet corpore totus,

Atque genu flexo Taurus connititur ingens:
Orion claro contingens corpore feratur.
Hydra tenet flexu crateram, Corus adhaeret.
Et paucæ & Chelæ stellæ simul Anguitenens
Sunt genus & summi Iovis Ales nuntius inflat.
Propter Equus capite & cervicem lumine tangit:
Hosce æquo spatio detinuit & iustinet axis,
Per medios summo celi de vertice transans.
Ille autem claro quartus cum lumine circus
Partibus extremis extremos continet orbis,
Et simul à medio media de parte fecatur,
Atque obliquus in his nitens cum lumine feratur:
Vt nemo, cui sancta manu doctissima Pallas
Sollertem ipsa dedit fabrica rationibus artem,
Tam tornare caute contortos possit orbis,
Quam sunt in calo divino numine flexi
Terram cingentes, ornantes lumine mundum,
Culmine transverso retinentes sidera fœdem.
Quattuor hi motu cuncti volvantur eodem,
Sed tantum supra terras semper tenet ille
Curriculum, oblique inflexus tribus orbibus vnus,
Quanto est diuisus Cancer spatio à Capricorno,
Ac subter terras spatium par esse necesse est.
Et quantos radios iacimus de lumine nostro,
Quis lune connexum oculis contingimus orbem,
Sex tante poterunt sub eum succedere partes,
Bina pari spatio celestia signa tenentis.
Zodiacum hunc Græci docitant, nostrique Latini
Orbem signiferum perhibebunt nomine Vero:
Nam gerit hic volvens bis sex ardentia signa.
Æstifer est patens seruentia sidera Cancer,
Hunc subter fulgens cedit vis toria Leonis,
Quem rutilo sequitur collucens corpore Virgo.
Exin proiectæ claro cum lumine Chelæ,
Ipsæque consequitur lucens vis magna Nepai:
Inde Sagittipotens dextra flexum tenet arcum:
Post hunc oro fero Capricornus vadere peregit:
Humidus inde loci collucet Aquarius orbi.
Exin squamigeri serpentes ludere Pisces,
Quos comes est Aries obscuro lumine labens,
Inflexæque genu proiecto corpore Taurus,
Et Gemini clarum iactantes lucibus ignem.
Hæc sol æterni conuellit lumine lustrans,
Annua conficiens vertentia tempora cursus.
Hic quantus terris connexus pellitur orbis,
Tantum ille patens superas mortalibus extat.
Sex omni semper cedant labentia nocte,
Tot celum iussu fugientia signa reuolunt.
Hoc spatium transans cecis non conficit umbris,
Quod supra terras prima de nocte relictum est
Signiferum ex orbe & signorum ex ordine fulsum.
Quid si solis aures certos cognoscere cursus,
Ortus signorum nocturno tempore visci.
Nam semper signum exortens Titan trahit vnum.
Sic autem officiens signa mons obstruit altus,
Aut adimunt lucem ceca caligine nubes:
Certas ipse notas celi de tegmine lumen,
Ortus atque obitus omnes cognoscere possis.
Quæ simul existant cornes, quæ tempore eodem
Præcipitent obitum nocturno tempore nosces.
Iam simul ut supra se toto lumine Cancer
Exaltat, exemplo cedit delapsa Corona,
Et loca conuulsi cauda tenus infera Pisces.

Dimidium retinens, stellis distincta Corona
Partem etiam superas, atque alia de parte repulsa est:
Quum tamen insequitur Pifcus, nec totus ad Umbra
Tractus, sed sapere connectus corpore cedit,
Atque humeros vsque ad genibus, clarissime recondit
Anguitemas validas magnam à cervicibus Anguem.
Iam vero Arctophylax non æqua parte secatur:
Nam breuior clava celi de parte videtur,
Amplior infernas depulsus possidet Umbra.
Quattuor hic obiens secum deducere signa
Signifero solet ex orbis, sum serius ille
Quum supra sese auscivit luce, recedit,
Post mediam labens claro cum corpore noctem.
Hæc obscurata tenens consuevit sidera tellus:
At parte ex alia claris cum lucibus erat
Orion, humeros & lato pectore fulgens,
Et dextra retinens non cassum luminis ensen,
Sed quam de terris vis est patefacta Leonis,
Omnia, quæ Cancer præclaro detulit ortu,
Cedunt obscurata, simul vis magna aquilæ
Pellitur, ac flexo confidens corpore nixus
Iam supero ferme depulsus lumine cedit.
Sed leuon genus, atque illustrem linquit in altum
Plantam, tum contra exoritur clarum caput Hydrae,
Et Lepus, & Procyon, qui sese feruidus insert
Ante Canem: inde Canis vestigia prima videntur.
Non pauca è calo depellens fensa repente
Exoritur candens illustri lumine Virgo,
Cedit clara Fides Cylenia, mergitur vnda
Delphinus, simul obreget depulsa Sagitta,
Atque Ausus ad summam caudam, primæque recedit
Pinna, & magnus pariter delabitur Annis.
Hic Equus à capite & longa coruice læscit,
Longius exoritur iam claro corpore Serpens,
Crateræque tenus lucent mortalibus Hydra.
Inde pedes Canis ostendit iam posteriores,
Et post ipse trahit claro cum lumine Puppim,
Insequitur labens per celi lumina Navis,
Et iam iam toto processit corpore Virgo:
Hæc medium ostendit radiato silipe malum,
At quum procedunt obscuro corpore Chelæ,
Exiit pariter larga cum luce Bootes,
Cuius in aduersum est Arcturus corpore fixus,
Totæque iam superâ fulgens prolabitur Argò:
Hydræque quid latè calo dispersa tenetur,
Nondum tota patet: nam caudam conregit vmbra.
Iam dextrum genus, & decoratam lumine suram
Erigit, ille vagans vulgato nomine Nisus,
Quem nocte exsistinctum, atque exortum vidimus vna,
Persepe ut paruum transans geminauerit orbem,
Hic genus & suram cum Chelis erigit alto,
Ipse autem præceps obscura nocte tenetur,
Dum Nepa & Arctienens inuisant lumina celi,
Non se cum medium pandet Nepa, tollere vero
In celum totum exorients conabitur arcus.
Hic tribus elatus cum signis dispersa tenetur
Lucentat exoritur media de parte Corona,
Caudæque Centauri extremo candore refulget.
Hic se iam totum cæcus Equus abdit in vmbra,
Quem rutila fulgens pluma præteruolat Ales.
Occidit Andromeda clarum caput, & fera Pistrix
Labitur, horribiles epulas sumesta requirens.

Hanc contra Cephæus non cessat tendo e palmas,
Illa vsque ad spinam mergens se carula condit.
At Cephæus caput atque humeros, palmasque reclinat.
Quum vero vis est vehemens exorta Nepa,
Latè surâ volans in terras labitur vnda,
Orionque meta percussus conditur vna.
Pace huius liceat causam explicuisse timoris,
Virgo, tuam mihi, quæ so, veni placata Diana.
Hæc fame est hominum, hæc per terras fama vagatur,
Ut quondam Orion manibus violasse Dianam
Dicatur celsis errans in collibus amens,
Quos tenet Aegæo defixa in gurgite Echineis,
Bucchica quam viridi coniecit regimine vitis.
Ille feras vecors amenti corde necabat
Obiupionis auens epulas cinare nitens.
At vero pedibus subitò percussâ Dianæ
Insula discessit, disiectæque sacra remellens
Perculit, & cæcus lustravit luce lacunas.
E quibus ingenti exiit cum corpore præ se
Scorpius, in festus preportans flebile acumen.
Hic valido cupido venantem percussit ictu,
Mortiforum in Venas figens per vulnera Virus:
Ille graui moriens constravit corpore terram.
Quare cum magnis sese Nepa lucibus esset,
Orion fugiens commendat corpora terras.
Tum vero fugit Andromeda, & Neptunia Pistrix
Tota later, cedit conuerso corpore Cephæus
Extremas medio contingens corpore terras.
Hic caput & superas potis est demergere partes:
Infera lumborum nunquam conuehit vmbra:
Nam retinent Arcti lustrantes lumine suras.
Labitur illa simul natam lacrymosa requirens
Castipeda, neque ex calo depulsa decorè
Fertur: nam verso contingens vertice primum
Terras post humeros exorsa sede refertur.
Hanc illi tribuunt poenam Noreides abne,
Cum quibus (ut perhibent) ausa est contendere forma:
Hæc obit inclinatat pars exorta Corona est
Altera, cum caudæque omnis iam panditur Hydra.
At caput & totum sese Centaurus opacis
Eripit è tenebris linquens vestigia parua
ante pedum connecta, simul cum lumine pandit:
Ipse feram dextra retinet prolabitur inde
Anguitemas capite & manibus: profert simul Anguis
Iam caput, & summum flexo de corpore lumen.
Hic ille exoritur conuerso corpore Nisus,
Alum, crura, humeros, simul & præcordia lustrans,
Et dextre radios læto cum lumine iactans.
Inde Sagittipotens superas conspice lucas
Inflat, & emergit Nisi caput, & simul effort
Sese clara Fides, & promit corpore Cephæus,
Feruidus ille Canis toto cum corpore cedit,
Abditur Orion, obit & Lepus abditus vmbra.
Inferiora cadunt Arigæ lumina lapsu.
Inde obiens Capricornus ab alto lumine pellit
Arigam, instantinque Capram, paruos simul Hædos,
Et magnam antiquo depellit nomine nauem:
Crus dextrinque pedem linquens obit infera Persens
In loca, cum cedens à puppi linquitur Argò:
Obtrinit Procyon, emergunt alite lapsu,
Et terris Volucres: exiit clara Sagitta.

CICERO] *Hoc motu radiantis Etesiae in Vadae ponti,*

PRISC.] *sub pedibus profert finita Booti:*

PRISC.] *Tertia sub cauda ad genus ipsum lumina pandit*

PRISC.] *Nauibus assumtus fuitantia querere aplustra,*

PRISC.] *Huic supera duplices humeros adfixa videtur
Stella micans tali specie, salique nitore,*

PRISC.] *Quem neque tempestas perimet, neque longa vetustas
Interimet, linguens praecleara insignia celi.*

Q. CICERO DE PETITIONE CONSVLATVS

AD M. TVLLIVM FRATREM.

20 **H**TSI tibi omnia suppetunt, quæ consequi ingenio, aut vsu homines, aut diligentia possunt: tamen ab amore nostro non sum arbitratus alienum, ad te perscribere ea, quæ mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti: non ut aliquid ex iis noui addisceres, sed ut ea, quæ in re dispersa arque infinita viderentur esse, ratione & distributione sub vno aspectu poneretur. Quamquam igitur plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere. Ciuitas quæ sit, cogita, quid petas, qui sis. propè quotidie ad forum tibi descendenti meditandum hoc sit, Nouus sum, Consulatu peto, Roma est. Nominis nouitatem dicendi gloria maximè subleuabis. Semper ea res plurimū dignitatis habuit. nō potest, qui dignus habetur patronus consulariū, indignus consulatu putari. Quāobrem, quoniā ab hac laude proficisceris, & quicquid es, ex hoc es: ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de tuo omni ingenio futurum sit. Eius facultatis adiumenta, quæ tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint, cura: & sæpe quæ de Demosthenis studio, & exercitatione scripsit Demetrius, recordare. deinde & amicorū multitudo & genera appareant.

35 habes enim ea, quæ noui non habuerunt, omnes publicanos, totum ferè equestrem ordinem, multa præterea municipia, multos abs te defensos homines cuiusq; ordinis, aliquot collegia: præterea studio dicendi cōciliatos plurimos adolescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem & frequentiam. Hæc cura ut teneas, & commendando & rogando, & omni ratione efficiendo, ut intelligant & qui debent tua causa, referendæ gratiæ, & qui

40 volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. etiam hoc multum videtur adiuuare posse nouum hominem, hominum nobilium voluntas, & maximè consularium. Prodest enim, quorum in locum ac numerum peruenire velis, ab iis ipsis illo loco ac numero dignum putari. hi rogandi omnes sunt diligenter, & ad eos allegandum: persuadendumque est iis, nos semper cum optimatibus de rep. sensisse: minimè popularis fuisse: si

45 quid locuti populariter videamur, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompeium adiungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus, aut certè non aduersariū. Præterea adolescenteis nobileis elabora vel ut habeas, vel ut teneas, studiosos tui quos habes. multum dignitatis afferent. plurimos habes: perforce ut sciant, quantum in eis putes esse. quòd si adduxeris eos, qui nolunt, ut cupiant, plurimum

50 proderunt. Ac multum etiam nouitatem tuam adiuuat, quòd eiusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat dicere, plus illis nobilitatem, quàm tibi virtutem prodesse oportere. Nam P. Galbam, & L. Cassium summo loco natos, quis est, qui petere consularum putet: vides igitur, amplissimis ex familiis homines, qui sine neruis sint, tibi pares esse

ad Cn. Pompeij gloriam augendam tanto studio te dedisti, numquos tibi putes ob eam causam esse non amicos. Quamobrem cum & summum locum ciuitatis petas, & videas esse studia, quæ tibi aduerfentur: adhibeas necesse est omnem rationem, & curam, & laborem, & diligentiam. Et petitio magistratuum diuisa est in duarum rationum diligentiam: quarum altera in amicorum studiis, altera in populari volûrate ponenda est. Amicorum studia beneficiis, & officiis, & vetustate, & facilitate, ac iucunditate naturæ paria esse oportet. sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quàm in cetera vita. quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te volûtaris, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero est habendus. sed tamen, qui sunt amici ex causâ honestiore, cognationis, aut affinitatis, aut sodalitatis, aut alicuius necessitudinis, his carum & iucundum esse maximè prodest. deinde ut quisque est intimus, ac maximè domesticus, ut is amet, & quàm amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum puto: ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremò etiam serui tui. nam ferè omnis sermo ad forèsem famam à domesticis emanat auctoribus. denique instituendi sunt cuiuscunque generis amici: ad speciem, homines illastres honore ac nomine: qui etiam si suffragandi studia non nauant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis: ad ius obtinendum, magistratus: ex quibus maximè consules, deinde tribuni pl. ad consiciendas centurias, homines excellenti gratia, qui abs te tribum, aut centuriam, aut aliquod beneficium aut habeant, aut, si non habeant, sperent. eos protus magnopere compara & confirma. nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opera elaborarunt, ut possent à tribulibus suis ea, quæ peterent, impetrare. hos tu homines, quibuscunque rationibus tibi adiungere poteris, ut ex animo, atque ut ex illa summa voluntate tui studiosi sint, laborato. Quod si satis grati homines essent, hæc omnia tibi parata esse debebant, sicut parata esse confido. nam hoc biennio quatuor sodalitates ciuium ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanij, Q. Gallij, Cn. Cornelij, C. Orchinij. horû in causis ad te deferendis quidnam eorû sodales tibi receperint & confirmarint, scio. nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, ut hoc tempore ab iis, qui debent, exigas, sæpe commonendo, rogando, confirmando, curando ut intelligant nullum tempus aliud se vnquâ habituros restituentæ gratiæ. profectò homines & spe reliquorum tuorum officiorum, etiam recentibus beneficiis ad studium nauandum excitabuntur. & omnino quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maximè munita est, quod causarû defensionibus adeptus es: fac ut planè iis omnibus, quos deuinctos tenes, descriptum ac dispositum suum cuique munus sit, & quemadmodum nemini illorum vlla in re vnquam molestus fuisti, sic cura ut intelligant, omnia te, quæ ab illis tibi deberi putaris, ad hoc temporis referuasse. Sed quoniam tibus rebus homines maximè ad beneuolentiam, atq; ad hæc suffragandi studia adducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi, vel voluntatis: animaduertendum est, quemadmodum cuique horum generi sit inseruendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causas putent te sibi ad studium suffragationis dedisse: nedum ij, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos: ut intelligant, si hoc tuo tempore non satis fecerint, se probatos nemini vnquam fore. quod cum ita sit, tamen rogandi sunt, atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui nobis adhuc obligari fuerint, iis vicissim nos obligari adhuc posse videamur. Qui autem sperantentur, quod genus hominum multo est diligentius atque officiosius: iis fac ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur: denique ut spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem: ut videre te planè, atque animaduertere, quantum à quoque proficiatur, appareat. Tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus esse tui videbitur, significanda erga illos pari voluntate adducenda amicitia in spem familiaritatis & consuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus iudicato & perpendito quantum quisque possit, ut scias & quemadmodum cuique inseruias, & quid à quoque expectes & postules. Sunt enim quidam homines

in suis vicinitatibus & municipiis gratiosi sunt diligentes & copiosi: qui etiā si antea non studuerūt huic gratiæ, tamen ex tempore elaborare eius causa, cuius causa debent, aut volunt, facile possunt. his hominum generibus sic inseruiendum est, vt ipsi intelligant, te videre quid à quoque expectes, sentire quid accipias, meminisse quid acceperis. Sunt autē alij, qui aut nihil possunt, aut etiam odio sunt tribulibus suis: nec habent tantum animi, aut facultatis, vt enitātur ex tempore. hos internoscas vide-to, ne, spe in aliquo maiore posita, præsidiij parum comparetur. & quanquam partis & fundatis amicitiiis fretum ac munitum esse oportet: tamen in ipsa petitione amicitia permultæ ac perutilis comparantur. nam in ceteris molestiis habet hoc tamen petitio commodi, vt possis honestè, quod in cetera vita non queas, quoscumque velis adiungere ad amicitiam: quibus scum si alio tem-
pore agas, vt te vtātur, absurdè facere videre: in petitione autem nisi id agas, & cum multis, & diligenter, nullus petitor esse videre. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem, nisi si aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit adiunctus, à quo non facile, si cōenderis, impetrare possis, vt suo beneficio promereatur, se vt ames, & sibi vt debeas: modò intelligat te magni æstimare, ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo nō breuem
& suffragatoriam, sed firmam & perpetuam amicitia. Nemo erit, mihi crede, in quo modò aliquid virtutis sit, qui hoc tempus sibi oblarum amicitia tecum constituendæ prætermittat, præsertim quum id tibi casus afferat, vt ij tecum petant, quorū amicitia aut contemnenda, aut fugienda sit, & qui hoc, quod ego te hortor, non modò non assequi, sed ne incipere quidem possint. nam quid incipiat Antonius homines adiungere, atque inuita-
re ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit: mihi quidem stultius nihil videtur, quàm existimare eum studiosum tui, quem nō noris. eximiam quandam gloriam, & dignitatem, ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus meritis honore afficiant. vt quidem homo iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis septus, hominem plurimorum studio, atque om-
nium bona existimatione munitum præcurrat, sine magna culpa negligentia fieri non potest. Quamobrem omneis centurias multis & variis amicitiiis cura vt confirmatas habeas: & primum, id, quod ante oculos est, senatores, equitesque Ro. ceterorum ordinum nauos homines & gratiosos complectere. multi homines vrbani industrii, multi liberti-
ni gratiosi in foro, nauique versantur, quos per te, quos per communis amicos poteris
sumere. cura vt tui cupidi sint: elaborato, appetito, allegato, summo beneficio te affici ostendito, deinde habeto rationem vrbis totius, collegium omnium, pagorum, vicinitatum. ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. postea totam Italiam fac vt in animo ac memoria tibi tributum descriptam, comprehensamque habeas: ne quod municipium, coloniam, præfecturam, locum deni-
que Italiae nequam esse patiari, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. perquiras etiam & inuestiges homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes, cures vt in suis vicinitatibus tibi petant, & tua causa quasi candidati sint. volent te amicum, si suam à te amicitiam expeti videbunt. id vt intelligant, oratione, quæ ad eam rationē pertinet, habenda consequere. homines municipales, ac rustici, si nomine tantum nobis noti sunt, in amicis se esse arbitrantur. sin verò etiam præsidiij in se aliquid tibi constitutum esse putant, non amittunt occasionem promerendi. hos ceteri, & maxime tui competitors ne norunt quidem: tu & nosti, & facile cognoscas: sine quo amicitia esse non potest. neque id tamen satis est, tametsi magnum est, si non consequatur spes vtilitatis atque amicitia, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videre. ita quū
& hos ipsos, qui propter suam ambitionem, apud tribuleis suos plurimum gratia possint, tui studiosos in centuriis habebis: & ceteros, qui apud aliquam partem tribulū propter municipij, aut ciuitatis, aut collegij rationem valent, cupidos tui cōstitueris, in optima spe esse debebis. Iam equitum centuriæ multo facilius mihi diligētia posse teneri videntur. primum cognoscendi sunt equites: deinde adipiscendi. deinde habebis tecum ex
iuuentute

- iuventute optimum quæque, & studiosissimum humanitatis. multo enim facilius illa adolescentulorum ætas ad amicitiam adiungitur. tum autem quod equester ordo tuus est, sequentur illi huius auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiis eas centurias confirmatas habeas.
- 1) Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in affectando mirifice & magna, & honesta sunt. Et quoniam affectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut quotidiana cuiusque generis, & ordinis, & ætatis utare. nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virum ac facultatis habiturus. Huius autem reitres partes sunt: una saluatorum, quum domum veniunt: altera deductorum: tertia affectatorum. In saluatoribus, qui magis vulgares sunt & hac consuetudine, quæ nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Cum domum tuam venient, iis significato, te animadvertere, & eorum amicitia, qui illis renuntient, ostendito, sæpe ipsis dicito. sic homines sæpe, quum obeant plures competitores, & vident unum esse aliquem, qui hæc officia
- 15) maxime animadverat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus propriis, ex fucosis firmi suffragatores euadunt. Iam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, fucum, ut dicitur, facere velle audieris, aut senseris, ut te id audisse, aut scire dissimules: si quis tibi se purgare volet, quod suspectum esse arbitretur, affirmes te de illius voluntate nunquam dubitasse, nec debere dubitare. is enim, qui se non putat sati facere, amicus esse nullo modo potest. Scire autem oportet, quo quisque animo sit, ut etiam, quantum cuique confidas, constituere possis. Iam deductorum officium, quo maius est, quam saluatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito, & quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito. magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Tertia est ex hoc genere assidua affectatorum copia in ea quos voluntarios habebis, cura ut intelligant te sibi in perpetuum summo beneficio obligari. qui autem tibi debent, ab iis planè hoc munus exige: qui per artem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidui sint. qui si ipsi affectari non poterunt, necessarios suos in hoc munere constituent. valde ego te volo, & ad rem pertinere arbitror, semper cum multitudine esse. præterea magnam affert laudem & summam dignitatem, si ij tecum erunt, qui à te defendi, & qui per te servati, ac iudiciis liberati sunt. Hæc tu planè ab iis postulo, ut quoniam nulla impensa per te alij honestatem, alij salutem ac fortunas omneis obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerent. Et quoniam in amicorum studiis hæc omnis oratio versatur: qui locus in hoc genere cauendus sit, præmitendum non videtur. fraudis, atque insidiarum, & perfidie
- 35) plena sunt omnia. non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus & simulator diiudicari possit. tantum est huius temporis admonere. SUMMA TVA VIRTUS EOSDEM HOMINES & simulare tibi se esse amicos, & invidere cogit. Quamobrem ~~etiam de his~~ illud teneto, NERVOS ATQUE ARTVS ESSE SAPIENTIAE NON TEMERÈ CREDERE. & quum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obrectatorum, atque aduersariorum rationes & genera cognosce. hæc tria sunt: unum ex iis, quos læsisti: alterum, qui sine causa non amant: tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos læsisti, quum contra eos pro amico diceres, his te purgato planè: necessitudines commemorato: in spem adducito: te in eorum rebus si se in amicitiam contulerint, pari studio atque officio futurum spondeto. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando tua erga illos studia futura, delinito, dans operam, ut de illa animi prauitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, his quoque in seruitio oratione eadè, qua superioribus: & si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos beneuolo esse animo ostendito. Quoniam de amicitiis constituendis satis dictum est, dicendum de illa altera parte
- 50) petitionis, quæ in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam,

assiduitatem, benignitatem, rumorem, speciem in rep. Primum id, quod facis, ut homines
 noris, significa, ut appareat: & auge, ut quotidie melius fiat. nihil mihi tam popolare, ne-
 que tam gratum videtur. Deinde id quod natura non habes, induc in animum ita simu-
 landum esse, ut natura facere videare. non comitas tibi, nec ea, quæ bono ac suavi homine
 digna sunt, sed opus est magnopere blanditia: quæ etiam si vitiosa est, & turpis in cetera
 vita, tamen in petitione est necessaria. etenim cum deteriorem aliquem assentando facit,
 improba est: cum amicior, non tam vituperanda. petitori verò necessaria est, cuius &
 frons, & vultus, & sermo ad eorum, quosunque conuenerit, sensum & voluntatem com-
 mutandus est. iam assiduitatis nullum est præceptum: verbumque ipsum docet, quæ res
 sit. prodest quidem vehementer nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, nō
 solum esse Romæ, atque in foro, sed assidue petere, sæpe eisdem appellare: non comitti-
 tere ut quisquam possit dicere, si, quod eius sit, consequi possis, Se abs te nō esse rogatum,
 & valde ac diligenter rogatū. Benignitas autem latè patet, & est in re familiari: quæ quan-
 quam ad multitudinem peruenire non potest, tamen ab amicis laudatur, & multitudini
 grata est. Est in cōiuiis, quæ facito & abste, & ab amicis tuis concelebrentur & passim, &
 tributum. est etiam in opera, quam peruulga & communica: curaque ut aditus ad te diu-
 ni atque nocturni pateant, neque foribus solum ædium tuarum, sed etiam vultu & fron-
 te, quæ est animi ianua. quæ si significant voluntatem abditam esse ac reclusam, parui ré-
 fert patere ostium. homines enim non modò promitti sibi, præsertim quæ à candidato
 petant, sed etiam largè atque honorificè promitti volunt. quare hoc quidem facile præ-
 ceptum est, ut, quod acturus sis, id significes te studiosè ac libèter esse facturum. illud dif-
 ficilius, & magis ad tempus, quàm ad naturam accommodatum tuā: quod facere nō pos-
 sis, ut id aut iucundè promittas, aut ingenuè neges. quorum alterum est boni viri, alterum
 boni petitoris. nam quum id petitur, quòd honestè, aut sine detrimento nostro promitte-
 re non possimus: quo modo siquis roget, ut cōtra amicum aliquam causam recipiamus: 25
 bellè negandum est, ut ostendas necessitudinem, demonstres quàm molestè feras, aliis te
 id rebus ex facturum esse persuadeas. Audiui hoc dicere quandam de quibusdam orato-
 ribus, ad quos causam suam detulisset, gratiores sibi fuisse orationem quam, qui negasset,
 quàm illius, qui recepisset. sic homines fronte & oratione magis, quàm ipso beneficio, ré-
 que capiuntur. verum hoc probabile est. Illud alterum subdum tibi homini planè pe-
 rito suadere: sed tamen temporis tuo consulam. quibus enim te propter aliquod officium
 necessitudinis affuturum negaris, tamen ij possunt ab te placati, æquique discedere, qui-
 bus autem iccirco negaris, quòd te impeditum esse dixeris aut amicorū negotiis, aut gra-
 uioribus causis, antè susceptis: inimici discedunt, omnesq; hoc animo sunt, ut sibi te men-
 tiri malint, quàm negare. C. Cotta in ambitione artifex dicere solebat, se operā suam, quo-
 ad non cōtra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire iis, apud quos opti-
 mè poni arbitraretur: ideo se negare nemini, quòd sepe accideret, ut is, cui pollicitus esset,
 non videretur: sæpe ut ipse plus vacuus foret, quàm putaret: neque posse domum eius com-
 pleri, qui tantum modò reciperet, quātum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur ea,
 quæ non putaris: illa, quæ credideris in manibus esse, ut aliqua de causa nō agantur: dein-
 de esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. id si promittas, & incertum est,
 & in diem, & in paucioribus. sin autem id neges, certe ab alienis & statim, & plureis. plu-
 res enim multo sunt qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quàm qui vtantur. Quare fa-
 tius est, ex iis aliquos aliquando tibi in foro irasci, quàm omneis continuo domi: præfer-
 tim quū multo magis irascantur ei, qui neget, quàm ei, quem videant iusta causa impedi-
 tum: ut facere, quod promissum sit, cupiat, si vilo modo possit. Ac ne videar aberrare à distri-
 butione mea, qui hæc in hac populari parte petitionis disputem: hoc sequor, hæc omnia
 nō tam ad amicorū studia, quàm ad popularē famā pertinere. etsi enim inest aliquid du-
 ctū ex illo genere, benignè respondere, studiosè in seruire negotiis amicorū, ac periculis: ta-
 men hoc loco ea dico, quibus multitudinē capere possis, ut de nocte domus cōpleatur, ut 30
 multi

multi spe tui præsidij teneantur, vt amiciores abs te discedant, quàm accesserint, vt plurimorum aureis optimo sermone compleant. Sequitur, vt de rumore dicendum sit: cui maxime seruandū est. sed quæ dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandū rumorem valent, dicendū laus, studia publicanorum, & equestris ordinis, hominum nobiliū voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, alsiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat: bene vt homines nosse, comiter appellare, alsidue ac diligenter petere, benignus ac liberalis esse, bene loqui existimere, domus vt multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adsit, satissiat oratione omnibus: re, operâq; multis: perficiatur id, quod fieri potest labore & arte & diligentia, non vt ad populū abiis hominibus fama perueniat, sed vt in his studiis populus ipse uersetur. Iam vrbānam illā multitudinem & eorū studia, qui conciones tenent, quæ adprusus es in Pompeio ornando, in Manilij causa recipienda, Cornelio defendendo, excitāda nobis sunt: quæ adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatēq; haberet. Efficiendum etiā illud, vt sciāt omnes, Cn. Pompeij summa ergate esse voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id assequi, quod petis, pertinere. Postremō rota petitionis cura vt pompæ plena sit, vt illustis, vt splendida, vt popularis, vt habeat summā speciem ac dignitatem, vt etiā si quid possit, nec competitoribus tuis existat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis accomodata ad eorum mores infamia. Atque etiā in hac petitione maxime videndū est, vt spes populi Ro. bona de te sit, & honesta opinio. nec tamen in petendo resp. capeffenda est, neq; in senatu, neq; in concione: sed hæc sunt tibi retinenda, vt senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorē auctoritatis suæ fore: equites Ro. viri boni & locupletes ex vita acta te studiosum otij ac rerum tranquillarū: multitudo, ex conduntaxat quod oratione in cōcionibus ac iudicio popularis fuisti, te à suis cōmodis alienum non futurū. Hæc mihi veniebant in mentem de duabus illis cōmonitionibus matutinis, quod tibi quotidie ad forū descendenti meditandū esse dixeramus: Nouus sum, consulatum peto. Terriū restat, Roma est, ciuitas ex nationū conuentu cōstituta: in qua multæ insidiæ, multæ fallaciæ, multa in omni genere vitia versantur: multorū arrogantia, multorum contumacia, multorū maleuolentia, multorū superbia, multorum odia ac molestia perferenda est. video esse magni consilij atque artis, in tot hominum eiusmodi vitis, tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulā, vitare insidias, esse vnum hominē accommodatum ad tantam morū ac sermonum ac voluntatū varietatem. Quare etiam atq; etiam perge tenere istā viam, quam instituisti: excelle dicendo: hoc & tenentur Romæ homines, & alliciuntur, & ab impediendo ac lædendo repeffuntur. Et quoniā in hoc vel maxime vitiosa est ciuitas, quod, largitione interposita, virtutis ac dignitatis obliuisci solet, in hoc fac vt te bene noris, id est vt intelligas, cum esse te, qui iudicij ac periculū metū maximū competitoribus afferre possis. fac vt se abs te custodiri atq; obseruari sciant: eum diligentiam tuā, tum auctoritatem, vīmque dicēdi, tum profectō equestris ordinis ergate studiū pertimescēt. Atq; hæc ita te volo illis proponere, nō vt videre iam accusationē meditari, sed vt hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare. & planē sic cōtende omnibus neruis ac facultatibus, vt adpiscamur quod petimus. Video esse nulla comitia tam inquinata largitione, quibus nō gratis aliquæ centuriæ renuntiant suos maxime necessarios. quare si aduigilamus pro rei dignitate, & si nostros ad summū studiū beneuolos excitamus, & si hominibus gratiosis, studiosisq; nostri suum cuique munus describimus, & si competitoribus iudicia proponimus, sequestribus metū iniicimus, diuifores ratione aliqua cōcreemus: perfici potest, vt largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat. Hæc sunt, quæ putauī non melius scire me, quàm te, sed facilius istis tuis occupationibus colligere vnū in locū posse, & ad te perscripta mittere. quæ tamen ita scripta sunt, vt nō ad omnes, qui honores petent, sed ad te propriè, & ad hanc tuā petitionem valeant. tamen si quid tibi mutandum esse videbitur, aut omnino tollendū, aut siquid erit præteritum, velim hoc mihi dicas: volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

FRAGMENTA M. TVLLII

CICERONIS ORATIONVM, EPISTO-

LARVM, LIBRORVM PHILOSOPHI-

CORVM, POEMATVM, QUÆ EXTANT & QUÆ NON

EXTANT, à CAROLO SIGONIO, & AN-

DREA PATRICIO COLLECTA.

AVCTORES, EX QVIBVS HÆC FRAG-

MENTA COLLECTA FVERVNT.

Aquila.
Alconius.
Augustinus.
Boethius.
Carisius.
Cicero.
Columella.
Diomedes.
Donatus.
Festus.
Fortunatianus.
Gellius.
Hieronymus.

Isidorus.
Lactantius.
Macrobius.
Marcellinus
Nonius.
Plinius.
Priscianus.
Quintilianus.
Seneca.
Sextus
Suetonius.
Valerius.
Vlpianus.

INDEX ORATIONVM, M. TVLLII CICERO-

NIS, QVARVM DEINCEPS SVBICIVNTVR

FRAGMENTA.

Pro M. Tullio.
L. Varenio.
P. Oppio.
M. Fundanio.
C. Cornelio, I.
C. Cornelio, II.

In competitoribus.
Pro Q. Gallio.
De proscriptorum liberis.
Contra Q. Metelli concionem.
De consulatu suo.

In Clodium, & Curionem.
De rege Ptolemæo
Pro M. Emilio Scauro.
Pro A. Gabinio.
Item fragmenta orationum.
Pro P. Quintio.
M. Fonteio.
De lege agraria.
In L. Pisonem.
Item ex commentariis causarum.

EX ORATIONE PRO M. TVLLIO I.

Deest principium.

PRISCIANVS.] Hoc iudicium sic exspectatur, ut non una rei statui, sed omnibus constitui putetur.

QVINT. I. 4. c. 2.] Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.

QVINT. I. 5. c. de refutatione.] Quis hoc statuit inquit, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut cum iure potuerit occidere, a quo, metuisse dicat, ne ipse posterius occideretur?

QVINT.] Si quis furem occiderit, iniuria occiderit. quamobrem? quia ius constitutum nullum est. quid si se relo defendit?

fenderit: bawd iniuria, quid ita? quia constitutum est.
Cetera desunt.

Pro L. Varenio.

5

Deest principium.

PRISC.] C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate.

PRISC.] * in praefectura Fulginate.

10

QVINT.] 5. c. 13.] Cum iter per agros, & loca sola faceret, cum Populeno, in familiam Ancharianam incidisse dixerunt: deinde Populenum occisum esse: illico Varenum vincitum, adseruatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet.

QVINT.] 7. c. 1.] in legem de sicariis commissit L. Varenus. Nam C. Varenum occidendo, & Cneum vulnerando, & Salarium item occidendo cadit.

15

QVINT.] 1. 4. c. 1.] Tum C. Varenus is, qui à familia Anchariana occisus est: (Hoc, quæso, iudices, diligenter attendite.)

PRISC.] 3. & QVINT.] 8. c. 3.] * L. ille Septimius diceret. etenim est ad L. Crassi eloquentiam gravis, & vehementis, & volubilis. Erucius hic noster, Antonias ter est.

20

PRISC.] 1. 12.] Ea cedes si potissimum crimini datur, detur ei, cuius interfuit, non ei, cuius nihil interfuit.

QVINT.] 5. c. 10.] Optio vobis datur, utrum velitis, casu illo itinere Varenum esse visum, an huius persusum, & inductum.

25

PRISC.] Deum fidem.

Desunt reliqua.

30

Pro P. Oppio. III.

Deest principium.

QVINT.] 5. c. 10.] Vtrum cum Cottam appetisset, an cum ipse sese conaretur occidere, telum ei è manibus ereptum est?

35

QVINT.] ibid.] Quos educere inuitos in provinciam non potuit, eos inuitos retinere qui potuit?

QVINT.] 1. 11. c. 1.] At enim verisimile non est, tantum scelus M. Cottam esse commentum, quid? hoc verisimile est, tantum scelus Oppium esse conatum?

40

MARCELL.] Etenim multum posse ad salutem alterius, honori multum: parum potuisse ad exitium, probro nemini fuit.

QVINT.] O amorem mirum: benevolentiam singularem.

45

Cetera desiderantur.

Pro M. Fundanio. IIII.

Deest principium.

50 PRISC.] 1. 7.] Non modo hoc à Iulio Annale, sed vix me hercule à Q. Mutone factum probari potest.

PRISC.] 16.] Efferte id, quod Memo nuntiasset.

SERVIVS.] Arcades se proscelenos esse assuecuerant.

55

Plurima desunt.

Pro C. Cornelio I.

60 PRISC.] 1. 6.] Ut ab Ioue optimo maximo, ceterisque diis deabusque omnibus opem & auxilium petamus.

PRISC.] 1. 1.] * ex promulgatione trinundinum dies ad ferendam, potestatemque venisset.
* versu à primo circiter C. L. X. I.

A S C.] Postulat apud me pretorem primum de pecuniis repetundis, prospiciat videlicet Cominius, quid agatur. Videlicet homines fencos, in medium ad tentandum periculum proiecitos.

*F. n. de ex A. C. p. ad.
semel privatim batur
iterum publici legi,
is desecto est ratione,
an vi. an vari suspici
tionem animi tolleret*

A S C.] Quid Metellus summa nobilitate, ac virtute, cum bis inuasset, semel priuatum, a patre, iterum publice a lege coactus, destitit accusatione, an viam veritate: In quo suspicionem omnem tollit C. Catonis virtus, ac dignitas, & Q. S Metelli adolescentia ad summam laudem omnibus rebus ornata.

A S C.] Legem, inquit, de libertinorum suffragiis Cornelius cum Manilio dedit, quid est hoc dedit, an tulit, an rogauit, an hortatus est? nam legis ridiculum est, quasi legem aliquam ante ad scribendum difficilem, aut ad excoquitandum reconditam: quæ lex paucis his annis non modo scripta, sed etiam lata esset.

A S C.] In quo cum multa reprehensa sint, tum in primis celeritas actionis.

A S C.] Petitui tamen à me pretore maxima contestatione, ut causam Manilij defenderem.

* verlu à primo DECCCL.

A S C.] Nam cum is tribunus pl. duas leges tulisset in eo magistratu, nam perniciosam, alteram egregiam: quod summa temp. lesit, id ab illo ipso tribuno abiectum est, bonum autem, in summa rep. manet.

A S C.] Aliis ille in illum furorẽ magnis hominibus auctoribus impulsus est, qui aliquid institui exemplum disturbadorum iudiciorum perniciosissimum, temporibus suis accommodatissimum, meis alienissimum rationibus cupierunt.

* Ver. circiter.

A S C.] Possum dicere hominem summa prudentia clarum C. Cottam de legibus abrogandis ipsum ad senatum retulisse, possum & M. Cottæ legem de iudiis priuatis anno post quam lata sit, à fratre eius abrogatam, legem Liciniam & Manciam de ciuibus regundis video constare inter omnes, quam duo consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulissent, non modo inuilem, sed perniciosam reip. fuisse.

A S C.] Quattuor omnino genera sunt iudices, in quibus per senatum more maiorum statuatur aliquid de legibus. Vnum est eiusmodi, placere legem abrogari, ut Q. Cæcilio, M. Iunio cos. quæ leges rem militarem impederent, ut abrogarentur. alterum, quæ lex lata esse dicatur, ea non videri populum teneri, ut L. Marcio, Sex. Iulio cos. de legibus L. iunio tertium est de legum derogationibus, quo de genere per sepe S. C. fiunt, ut nuper de ipsa lege Calpurnia, cui derogaretur.

A S C.] P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solum à sapientissimis hominibus, qui tum erant, verum etiam à se ipso sepe accusatus est, quod cum consuli esset cum Ti. Longo, passus esset tum primum à populari consensu senatoria subellia separari.

* Circa medium.

A S C.] Est trique ius vetandi, cum ea feratur, quando non perferitur, quando qui suffragij ferendi causa conueniunt, huc & illuc transferuntur: dum priuatum dicunt: dum tabellæ diribentur: dum strella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit, & si qua sunt huius generis alia.

* paullo post.

A S C.] Vnum tamen, quod hoc ipso tribuno pl. factum est, prætermittendum non videtur, neque enim maius est, legere ad codicem, cum intercedatur, quam stellam ipsam cum ipso intercesse deferre: nec granius incipere ferre, quam perferre: nec vehementius ostendere se laturum, inuito collega, quam ipsi collega magistratum abrogare: nec criminiosius tribus ad legem accipiendam, quam ad collegam reducendum priuatum introvocare. quæ vir fortis, huius collega, A. Gabinus in re optima fecit omnia, neque, cum saluere populo Ro. atque omnibus gentibus finem diuturnæ captiuitatis, surpitudinis, & seruitutis afferret, passus est, plus minus collega sui, quam vniuersæ ciuitatis vocem vale- re, & voluntatem.

Q V I N T.] Codicem attigit.

A S C.] At enim de corrigenda lege reulerunt.

A S C.] Idem, nisi hec ipsa lex, quam C. Cornelius tulit, obstitisset, decreuissent id, quod palam iam isti defensores iudiciorum peruenissent, senatus non placere, id iudicium de Sylla bonis fieri, quam ego causam longe aliter prator in consone defendi, cum id dicerem, quod iidem iudices postea statuerunt, iudicium equiore tempore fieri oportere, antea vero quam multarum rerum iudicia sublata sint, & quia scitis, prætereo, & nequem in iudiciis oratio mea reuocare videatur.

* paullo post.

A S C.] Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honestissimum virum, communi & quotidiano iure priuasset: non denique homo illorum & vitæ, & prudentia longe dissimilis, sed tamen nimis in gratificando iure liber L. Sesterna bonorum Cn. Corneli possissionem ex edicto suo P. Scipioni adolecenti summa nobilitate, eximia virtute prædiorum, dedisset. Quare cum ambitum populus Ro. videret, & cum à tribunibus pl. doceretur, nisi pena accessisset in diuiores, exstingui nullo modo posse, legem hanc Corneli flagitabat: illam, quæ ex S. C. ferebatur repudiabat.

* paullo

- ^{*} paulo post.
- ASC.] Ut spectaculum illud duorum designatorum consilium calamitate, re, & tempore salubre, ac necessarium: genere, & exemplo miserum, ac funestum videremus.
- 9 ASC.] Quid ego nunc argumenti tibi respondeam, posse fieri, ut alius aliquis Cornelius sit, qui habeat Philertem? nota est, vulgare nomen est Philertus: Cornelios vero ita multos, ut iam etiam collegium constitutum sit?
- ASC.] At enim extremi, ac difficillimi temporis vocem illam, C. Cornelii, consulem mittere coegisti, qui temp. saluam esse velent, ut ad legem accipiendam adfessent.
- 10 ASC.] Plebem ex Maniliana offensione victam, & domitam esse dicit ante vestros annos propter illum tribuni pl. merentem posse adduci, ut omnino ne illius potestate abalienemur. ^{*} Qui restituerunt eam potestatem, alteri nihil unum posse contra multos, alterum longe abesse.
- 15 ASC. & PRISC. l. 6.] Tanta igitur in illu virtus fuit, ut anno xvi. post reges exactos, propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacras ipsi sibi restituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons sacer nominatur, in quo armati confederant, aeterna memoria causa consecrarent, itaque auspicio postero anno x. tribuni pl. comitii curiati creati sunt.
- 20 ASC.] Tum, interposita fide per treis legatos amplissimos viros, Romam armati reuenerunt in Auentino confederunt. inde armati in Capitolium venerunt. decem tribunos pl. per pontificem, quod magistratus nullus erat, creauerunt. Et tamen hac recentiora pretereo, ponam principium iustissima libertatis: Cassiam, qua lege suffragiorum ius potestatisque conuulsi, alteram Cassiam, qua populi iudicia firmauit.
- 25 ASC.] Qui non modo cum Sylla, verum etiam jillo mortuo, semper hoc per se summis opibus retinendum putauerunt, inimicissimi C. Corne fuerunt, quod is consul paululum tribunos pl. non potestatis, sed dignitatis addidit.
- ASC.] Quandiu quidem hoc animo erga nos illa plebs erit, quo se ostendit esse, cum legem Aureliam, cum Resciam non modo accepit, sed etiam efflagitauit.
- 30 ASC.] Memoria teneo, cum primam senatores cum equitibus Romanis lege Plotia indicarent, hominem ius, ac nobilitati perinuisum Cn. Pompeium, causam lege Varia de maiestate dixisse.
- PRISC. l. 8.] Que intermissa complureis annos.
- 35 PRISC. ibi.] Num alicui gratificabantur, aut homini, aut ordini?
- PRISC. l. 10.] Coeptum igitur per eos, qui agi volebant, desitum est per hunc, qui decessit.
- 40 PRISC. l. 8.] ^{*} Circuitus rostri eiicerentur lapidibus homines.
- A QV.] ^{*} refertum tribunis ius legibus, exhaustum a quibus sit, ipsi sciunt.
- PRISC.] ^{*} qui eloquentia ceteris antecellit.
- 45 ^{*} Cetera desunt.

Pro C. Cornelio II.

Deest initium.

- 50 ASC.] Pugnem aperte contra nobilissimorum hominum voluntates, studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam?
- CICERO. ORAT.] O callidos homines, o rem excogitatum, o ingenia metuenda, resiles dare volumus, quem, quos, nostrum suffellitur vos esse facturos?
- 55 ASC.] Num in eo, qui sint hi testes, hesitatis? ego vobis edam duos reliqui sunt de consularibus, inimici tribunis potestati, pauci preterea assentatores eorum, atque affecle subsequuntur.
- ASC.] Sed si familiariter ex Q. Catulo, sapientissimo viro, atque humanissimo velim querere, virius tandem tibi tributus minus probari potest, C. Cornelii, an non dicam P. Sulpicii, non L. Saturnini, non C. Gracchi, non Tiberii, neminem, quem isti seditiosum existimant, nominabo, sed aunculi tui Q. Catule, clarissimi, patriaeque amatissimi viri, quid mihi tandem responsurum putatis?
- ^{*} post xx. versus a precedenti.

En. in frag. orationis ii pro Bruto.
 Leam de curiam of. huciam de curibus reuocatis, quoniam duo resules omnia quae viderentur
 latianissimi tullestent videri contrae inter omnia mea modo iustitiam sed peractam
 res. fuisse. intercurat sic lego in me. edice, et ita omnia legem esse reuocare.

A S C.] Quid? annulus tuus, clarissimus Vir, clarissimo patre, auro, maioribus, non silentio, fauente nobilitate, nullo in-
tercessore comparato, populo Ro. dedit, & potentissimorum hominum collegiis eripuit cooptandorum sacerdotum pote-
statem? Quid idem Domitius M. Silanum, consularem hominem, quemadmodum tribunos pl. vexauit?

A S C.] Hec est controuersia eiusmodi, ut mihi tribuni pl. Cn. Domitius, Catulo * M. Terpolius contentissimus 5
nomen eiecum esse ex iis, qui tribuni pl. fuerunt.

C. C. orat. Quint. l. 9. c. 4.] Nam neque diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos, & Lælios multi venaliarij, mercä-
torijsque, superarunt, neque vestis aut calatru aurum, & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque multi
cinnichi et Syria, & Egyptoque vicerunt, neque vero mouent mea ornamenta ista villarum, quibus L. Paullum, & Mum-
mum, qui rebus his urbem, Italiæque omnem refferunt, ab aliquo video perfacile Deliauo, aut Syro potuisse superari.

PRISC. l. 18.] Quis tam abundans copiis.

Extrema defunt.

Contra C. Antonium & L. Catilinam competitores in toga candida.

Deest principium.

OMNIA ex Aconio.] Dico, P. C. superiore nocte cuiusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quæstus noti, &
cogniti, domum Catilinam & Antonium cum sequestribus suis conuenisse.

Quem enim aut amicum habere potest is, qui tot ciueis trucidauit, aut clientem, qui in sua ciuitate cum peregrino negauit 25
se iudicio æquo certare posse?

I. N. E.] Nec se iam tum respexit, cum grauissimis vestris decretis absens notatus est.

In iudicijs quanta vis esset, didicisti, cum esset absolutus: si aut illud iudicium, aut illa absolutio nominanda est. 30

Populum vero, cum inspectante populo collum secuit hominis maxime popularis, quanti faceret, ostendit.

Me, qua amentia inducens sit, ut contemneret, consiliuere non possum. Virum æquo animo laturum putauit? an in sua fa-
miliarissimo non viderat, me ne aliorum quidem iniurias mediocriter posse ferre? 35

Alter pecore omni vendito, & saltibus prope addictis, pastores retinet, ex quibus ait se, cum velis, subito fugitiuorum bel-
lum excitaturum, alter induxit eum, quem potuit, ut repente gladiatores populo non debito polliceretur, quos ipse con-
sularis candidatus perspexit, & legit, & emit presente populo Ro. factum est.

Quamobrem augere etiam mercedes si vultis, Q. Mucium conantem legem impedire, ut caput senatus c. o. s. prohibere, sed
ego ea lege contentus sum, qua duos consules designatos nro tempore damnari vidimus. 40

Te tamen, Q. Muci, tam male de rep. existimare, moleste fero, qui hesterno die me esse dignum consulari negabas. quid? popu-
lus Romanus minus diligenter scit sibi constituere defensorem, quam tu tibi qui, cum te furti L. Calenus argueret, me
potissimum fortunarum tuarum patronum esse voluisti, & cuius tu consilium in tua turpissima causa delegisti, hunc
honestissimarum rerum defensorem populus Ro. auctore te repudiare potest? nisi forte hoc dicturus es, quo tempore a L.
Caleno furti delatus sis, eo tempore in me tibi parum auxilij esse vidisse.

Atque ut istum omittam in exercitu Syllano predonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium. 50

Te vero Catilina consularum sperare, aut cogitare non prodigium, atque portentum esset? a quibus enim petis? a principibus ci-
uitatis? qui tibi, cum L. Volcatius consul in consilio fuisset, ne petendi quidem potestatem esse voverunt? a senatoribus?
qui te auctoritate sua spoliatarum ornamentis omnibus, victum pene Africanis oratoribus tradiderunt: ab equestri or-
dine? quem trucidasti? a plebe? cui spectaculum eiusmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo sine lætu aspicere, sine gemitu
recordari possit?

A S C. N.] Quod caput etiam tum plenum anime & spiritus, ad Syllam usque ad Ianiculo ad eadem Apollinis, mani-
bus ipse suis deculit.

Quis tu potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt quidem tibi dicere non licebit.

Dénique illi negare poterunt, & negauerunt, tu tibi ne insitiandi quidem * impudentie locum reliquisti.
quare

quare præclara dicuntur iudicia tulisse, si qui infirmam *Lusitiam* condemnarunt, *Catilinam* absoluerint consentem.

Is ergo negat se signatum esse, cum etiam illi imperitos se homines esse, & sequem etiam interfecissent, imperatori, ac dictatori paruisse dicent, ac negare quoque posse. *Catilinam* vero infirmum non posse.

Hanc tu habes dignitatem, qua frenus me contemni, & despicere? an eam, quam reliqua vita es consecutus cum ita vixisti, ut non esset locus tam sanctus, quò non aduentus tuus, etiam cum culpa nulla subisset, crimen assereret?

Cum deprehendebare in adulteris, cum deprehendebas adulteros ipse, cum ex eodem stupro tibi, & uxorem & filium inuenisti.

Supra se omnibus, ac flagitiis contaminavit, cade nefaria cruciavit, diripuit socios, leges, quæstiones, iudicia violavit.

Quid ego, ut violaveris provinciam, prædicem, sancto populo *Ro* clamante ac resistente? nam ut te illic gesseris, non audeo dicere, quoniam absolutus es. meritos esse equites *Ro* falsas fuisse tabellas honestissimæ civitatis existimo. mentem *Q. Metellum* *Pium*, mentem *Africam*, videri puto nescio quid illos iudices, qui te innocentem iudicarent. O miser, qui non sentias, illo iudicio te non absolutum, verum ad aliquid severius iudicium, ac maius supplicium referaturum.

Prætereo illum nefarium contum tuum, & per eum acerbum, & luctuosum populo *Ro*, diem, cum *Cn. Pisonem* socio neque alio nomine eadem optativum facere voluisti.

An oblitus es, te ex me cum præturam peteremus, petisse, ut tibi primum locum concederem? quod cum sapius ageres, & impudentius a me contenderes, meministi, me tibi respondere, impudenter te facere, qui id a me peteres quod a municipibus nunquam impetrasset? Nescis, me prætorem primum esse factum, te cõcessione competitorum, & collatione centuriarum, meo maxime beneficio, è postremo in tertium locum esse sublektum?

Qui postquam illo, ut conati erant, *Hispanien*si pugunculo nervos incidere cinium *Ro* non potuerunt, duas vno tempore conantur in tempus fides distringere.

Hunc vos scitote *Licinium* gladiatorem iam immisisse, cupidum *Catiline*, iudices, Quintumque *Curium*, hominem quæstivum.

Extremum deest.

Pro *Q. Gallio*.

Deest principium.

Quil. & Quint. l. 8 c. 3.] Ut clamor, conuicium, ut symphonie cantus. Videtur mihi videre alios inarantes, alios autem excurrentes partim ex vino vacillantes, partim hesternâ potatione ofuscantes: Versabatur inter hos *Gallius* ingruentis oblitus, redimitus coronis, humus erat immunda, lutulenta vine, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium.

Hier. vit. cleric.] Loquor enim que sum ipse nuper expertus vnius. Quidam poëta nominatus, homo per litteratos, cuius sunt illa colloquia poëtarum, ac philosophorum, cum facit *Euripidem* & *Menandrum* inter se, & in alio loco *Socratem* atque *Epi.* urum differentes, quorum ætates non annis, sed sæculis citius esse disjunctas, quætos in playfuss, & clamores mœnet? multos enim discipulos habet in theatro, qui simul litteras non didicerunt.

An ista vera essent, sic à te dicerentur?

Cic. Brut.] Tu istuc *M. Callidi* nisi fingeres, sic ageres, præsertim cum ista eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrime soleas, tum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi? qui etiam ex infantium ingenis elicere voces, & querelas solet. nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa, non femur, pedus? quod minimum est, nulla supposito, itaque tantum affuit, ut inflammaret nostros animos? somnum isto loco vix tenebamus.

Ego certo scio, omnes logos, qui ludis dicti sunt, animaduertisse.

Caris.] poëtarum.

Cetera defunct.

De proscriptorum liberis, 1 x.

Defunt cetera præter fragmentum, quod sequitur.

Q V I N T. l. II. cap. I.] *Quid enim crudelius, quam homines honestis parentibus ac maioribus natos à rep. submoveri? sed ita legibus Sylla continetur status civitatis, ut his solutis stare ipsa non possit.*

Contra contionem Q. Metelli.

Deest principium.

F O R T V N.] *Sic enim, ut opinor, insequar fugientem, quoniam congregi non licet cum resistente.*

P R I S C. l. 9.] * *per multis, atque recreata est.*

P R I S C. l. 18.] * *nisi eorum exitio non requieturam.*

G E L L. l. 18. c. 7.] * *Ascendi in contionem: concursus est populi factus.*

Q V I N T. l. 9. c. 3.] * *Qui indicabantur, eos vocari, custodiri, ad senatum adduci in senatu sunt positi.*

Reliqua defunt.

De consulatu suo.

N O N I V S.] * *Quorum luxuries fortunata censa peperit.*

In Clodium & Curionem.

Defunt multa, nec, quæ resstant, digerere possunt in illum ordinem.

N O N.] *Tu vero festinus, tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebri ornatu, quæ in cecissus psaltrix, qui leuare vultum, mollire vocem potes.*

N O N. Longus. Speculum.] * *Sed, credo, postquam tibi speculum allatum est, longe te à pulchris abesse sensisti.*

N O N.] * *Ac vide an facile tu fieri poteris, cum is factus non sit, cui tu concessisti.*

N O N. Calantica.] * *Tunc, cum vincirentur pedes fasciis, cum calanticam capiti accommodares, cum strophio accurate præcingerere.*

Q V I N T. l. 8. c. 6.] * *Integritas tua te purgavit, mihi crede pudor eripuit, vita antea cuncta servavit.*

Q V I N T. l. 9. c. 2.] * *quibus iste, qui omnia sacrificia nosset, facile à se deos placari posse arbitrabatur.*

Q V I N T.] * *Quo ex iudicio velut ex incendio nudus effugit.*

C I C E R O.] *Erras Clodium non te iudices urbi, sed carceri reservarunt: neque te reinere in civitate, sed ex silio priare voluerunt. Quam obrem Patres conscripti erigite animos, retinete vestram dignitatem: manet illa in rep. bonorum consensio, dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi, quod erat, inuentum est. in virius hominum perditio iudicio plures similes reperti sunt.*

De rege Ptolemæo.

Nisi unicum id fragmentum esset, nec ipsam orationis inscriptionem teneremus.

A Q V.] *Difficilis ratio belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis.*

Pro M. Aemilio Scauro.

F O R T V N. August. in Ethet.] *Maxime fuit optandum M. Scauro, iudices, et nullo suscepto cuiusquam odio, sine offensione ac molestia.*

A S C.] * *circa verum à primo XL.*

Subiit etiam populi iudicium, inquirente Cn. Domitio tribuno pl. Reus factus est à Q. Servilio Capione lege Servilia, cum iudicia penes equestrem ordinem essent, et P. Rutilio damnato nemo tam innocens uideretur, ut non timeret illa.

meret illa. Ab eodem etiam lege V'aria custos ille reip' prodicionis est in crimen vocatus: vexatus à Q' V'ario tribune, p' est, non multo ante.

5 A S C.] Non enim tantum admiratus sum ego illum virum, sicut omnes, sed etiam præcipue dilexi. primus enim me sua-
grantem studio laudis, in spem impulit, posse virtutem sine præsidio fortunæ, quò contendisset, labore, & constan-
tia peruenire.

10 A S C.] Si me hercle, iudices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria sceleratissimum & audacissimū fuisse
accepimus, tamen non timerem, venenum hospiti, aut conuine si diceretur cenanti ab illo datum, cui neque heres,
neque iratus fuisset.

A S C.] Sic, inquam, se iudices res habet, neque hoc à me nouum disputatur, sed quæsitum ab aliis est.

15 A S C.] Illa audiuius, hoc verò meminimus, ac pene vidimus, eiusdem stupris, & nominis P. Crassum, ne in manus inci-
deret inimicorum, se ipsum intremisse. Ac neque illius Crassifacium superioris, si dem honoribus usus, qui fortissimus
in bellis fuisset, M. Aquilius potuit imitari.

A S C.] Quid verò? alterum Crassum temporibus eisdem, num aut clarissimi viri Iulij, aut summo ingenio præditus M.
Antonius potuit imitari?

20 P R I S C. I. 6.] Cum dare noller Aris, clam ex Sardinia est fugere coactus.

P R I S C.] Arinis uxorem pellicatus dolore concitatum.

25 A S C.] Neque vero hæc ipsa quotidiana res Ap. Claudium, illa humanitate, & sapientia præditum per se ipsa monisset, ni-
si hunc Claudij fratris sui comperitorem fore putasset. qui siue patricius, siue plebeius esset, (nondum enim certum con-
stitutum erat, cum illo sibi contentionem fore putabat.

I S I D. I. 9. c. 3.] Quem purpura regalis non commouit cum Sardorum mastruca tentauit?

30 M A R C E L L.] Vos quoque de familia nobili cum auctoritate orbis terrarum sentire debetis.

A S C.] Nā cum ex multis unus ei restaret Dolabella paternus inimicus, qui cum Q. Cæpione propinquo suo contra Scau-
rum patrem suum obsignauerat l'iteras, eas sibi inimicitias non suspexit, sed relatus.

35 A S C.] Præsertim cum propinquitas, & celebritas loci suspicionem desidia rollat, aut cupiditatis.

A S C.] Ego porro qui Albanas habeo columnas, clirellus eas apportauit.

40 Q V I N T. I. 1. c. 13.] Domus tibi deerat? at habebas pecunia superabat? at egebas. Incurristi amens in columnas, in alienos
insanus insanisti, depressam, & acam, iacentem domum pluri, quam re, quam fortunæ tuas aestimasti.

S E R V. I. Georgic.] redimunt se ea parte corporis, propter quam maxime expetuntur.

45 ab ipsa stua mecum homines loquebantur.

A S C.] Hæc cum tu effugere non potuisses, contendes tamen, & postularis, ut M. Aemilius cum sua dignitate omni,
cum patris memoria, cum aui gloria, fortissima, leuissima, variissima genti, ac propè dicam pellitis testibus condonetur?
veru à nouissimo. c. l. x.

50 A I C.] Vndique mihi suppeditat, quod pro M. Scawro dicam, quocunque non modo mens, verum etiam oculi inciderint.
curia illa de grauissimo principatu patris, fortissimòque testatur. L. ipse Metellus, auius huius, sanctissimos deos illo con-
sistuisse in templo vidatur, in vestro conspectu, iudices, ut salutem à nobis nepotis sui deprecarentur.

C A R I S I V S.] minit'.

55 Desit extremum.

Pro A. Gabinio, x v.

Desunt cetera, præter hoc.

60 H I E R. Apol. aduers' Rufinum.] Ego cum omnis amicicias tuendas semper putau summa religione, & fide, tum
eas maxime, quæ essent ex inimicitias reuocata in gratiam: propterea quòd integris amicitias officium prætermisum,
imprudenter, vel (ut grauius interpretemur) negligentie excusatione defenditur, post reditū in gratiam, si quid est com-
missum, id non neglectum, sed violatum putatur, nec imprudentie, sed perfidia assignari solet.

Pro P. Quintio.

V I P I A N.]

*
Turpis occultatio sui.

5

Pro M. Fonteio.

M A R C E L L. l. 15.] Galli posthac dilutus porabunt, quod illi venenum esse arbitrabuntur.

10

Q U I N T. l. 6. c. 4.] Mater tua, dum vixit, Iudum, postquam mortua est, magistros habuit.

A Q V I L A.] Frumenti maximus numerus è Gallia, pediatas amplissima copiae Gallia, equites numero plurimi è Gallia.

15

Cetera in ea, quae inter reliquis orationes extat.

De lege Agraria. K. Ian.

Destinitium.

20

G E L L. l. 13. c. 24.] Padum, manubias, sectionem, castra denique Cn. Pompeij, sedente Imperatore, x. viri vendent.

G E L. ib.] * ex praeda, ex manubiis, ex auro coronario.

25

A Q V.] Veniet igitur sub praecone tota Propontis, atque Hellespontus, addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum, Myria, & Phrygia item conditioni, legique parebunt.

C A R I S.] * imberba iuventute.

30

Cetera in ea, quae extat in senatu habita.

In L. Pisonem.

Q U I N T. l. 9. c. 4. Diom. l. 2.] Proh di immortales, qui hic illuxit dies?

35

S E R V I V S.] Quae te bellum ex vtero, non hominem fudit.

A S C O N.] Insuper quidam fuit, id est mercator, & praeco is cum Romam cum filia venisset, adolescentem nobilem Caesonium, hominis fortissimi filium, ausus est appellare filium collocavit.

40

Q U I N T. l. 8. c. 3.] * Cum tibi tota cognatio in serraco aduehatur.

* circa verbum à primo.

A S C O N.] * quod minimam in te specimen ingenij: ingenij autem? imo ingenui hominis ac liberi, qui colore ipso patriam assernaris, oratione genus, moribus nomen.

45

A S C.] Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde se is ortum gloriari solet. neque enim haec mea natura fert, nec municipij praesertim de me optime meriti, dignitas patitur.

P R I S C.] Hic cum ad Padum Placentiae forte transisset, paucis post annis in eam civitatem (nam tum erat ciuitas) ascendit. prius enim Gallus, dein Gallicanus, ex tremo semiplacentinus haberi est ceptus.

50

A S C.] Lantiover pater tuus socerum, quam C. Piso in illo luctu, non ei filiam meam collocavi, quem ego potestas cum omnium fuisset, num potissimum delegissem.

55

D I O M E D.] Proxime Pompeium sedebam.

Ex commentariis lib. xii.

60

D I O M E D.] * re vendita, iterum emta.

INDEX EPISTOLARVM M. TVLLII
CICERONIS QVAVM DEINCEPS
Subiiciuntur Fragmenta.

INDEX FRAGMENTORVM EX EPISTOLIS.

Ad Titinium.		Ad M. Brutum.	lib.viii.
Ad Cornelium Nepotem.	lib.ii.	Ad M. Filium.	lib.ii.
Ad C. Cæsarem.	lib. iiii.	Ad M. Caluum.	
Ad Cæsarem iuniorem.	lib. iiii.	Ad Catonem.	
Ad C. Panfam.	lib. iiii.	Ad Cerialium.	
Ad Hirtium.	lib. ix.	Ad Piancium.	

AD M. TITINIVM EPISTOLA.

SVET. cl. Rhet.] Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere expisse L. Plorium quendam: ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus alii melius ingenia posse.

Ad Cornelium Nepotem epistolar. lib. ii.

MACR. l. 2. c. 1. Satur.] Itaque nostri cum omnia, quæ dixissemus, dicta essent, quæ facere, & breviter, & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari diceria voluerunt.

Ad eundem ex libro incerto.

PRISC.] Hoc reslitterat etiam, ut à te facta aggrederer donis.

MARCEL.] Neque enim quicquam aliud est felicitas, nisi honestarum rerum prosperitas: vel, ut alio modo definiam, Felicitas est fortuna, adiutrix consiliorum bonorum; quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis, impiisque consiliis, quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas: felicitasque meo iudicio Camillus exsulans, quam temporibus isdem Manlius, etiam si, id quod cupierat, regnare potuisset.

Ad C. Cæsarem epist. lib. i.

M. Cicero C. Cæsari S.

NON. Dicere.] Ealium quanti faciam, quàmque ei me totum dicauerim, ex ipso scies.

NON. Consequi. Honor.] Tum cum ea, quæ es ab senatu summo cum honore consecutus.

NON. Improbum.] Debes odisse improbitatem eius, quia impudentissimum nomen delegeris.

NON. Tueri.] Ut sciret, maiore cura tuenda esse, quæ parata sunt.

Ad eundem epist. lib. ii.

NON. Locare.] Vel quod locatio ipsa pretiosa.

NON. Putare.] Quod sapientes homines, ac boni putant.

NON. Monumentum.] Sed ego quæ monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor, ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quàm ad presentis temporis gratiam.

Ad eundem epist. lib. iiii.

NON. Dimittere.] Quæ si videres, non de exercitu retinendo tueri, sed eo tradito, aut dimisso.

NON. Contemno.] amici nonnulli à te contemni, ac despicì, ac pro nihilo haberi senatam velant.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Leuare.*] *Iam amplitudinem gloriæque tuam magno mihi ornamento fore existimo, quod me leuæ cura.*NON. *Consequi.*] *Extrema verò nec quantæ, nec qualia sunt, verbis consequi possum.*

5

Ad Cæf. iuniorem epist. lib. i.

Cicero Cæsari iuniori S.

OMNIA ex Nonio Sagum.] *Pridie Non. Feb. cum ad te litteras manè dedissem, descendì ad forū togatus, cum reliqui consulares sagati vellent descendere.*

10

ADITVS.] * *Et aut ad consules, aut ad te, aut ad Brutum adissent, his fraudi ne esset, quod cum Antonio fuissent.*

15

*Sed hæc viderimus, cum legati responsa retulerint.*VINDICARE.] *Quasi si me ad id beneficium arcesseres, quo per te me vna cum rep. in libertatem vindicasset.*

20

ACCIPERE, ROGARE.] *Roga ipsum, quem admodum ego cum Arimini acceperim.*CVNCTARI.] *Sed cito peruenit, domum rediit, ceteri cunctabantur.*OPINIO.] *Erat opinio bona de Planco, bona de Lepido.*

25

COMPARARE.] * *neminem tibi profectio hominem ex omnibus aut anteposuissem vnquam, aut etiam comparassem.*EXPEDIRE.] *Ex ceteris autem generibus tunc pecunia expeditur, cum legionibus victricibus erunt, que spondimus, perfoluenda.*

30

CONFECTVM.] *In singulas tegulas impositis sexcentis sexcentis confici posse.*DVCCERE.] *Neres duceretur, fecimus vt Hercules Antianus in alium locum transferretur.*

35

INVOLVERE.] *Sed quod videret nomine pacis bellum involutum fore.*IGNOSCERE à concedere.] *Quod mihi et Philippo vacationem dds, bis gaudeo. nam et præteritis ignoscis, et concedis futura.*

40

FEROX.] *Itaque vereor ne ferociorem eum faciant tua tam præclara de eo iudicia.*

Ad eundem epist. lib. II.

45

OMNIA ex Nonio.] *Sed ita locutus insulse est, vt mirum senatus conuiuium exceperit.**In quo tua me provocauit oratio, mea consecuta est, segnis.*

50

CONFECTVM.] *Bellum, vt opinio mea fert, ex consensu ciuitatis confectum iam habereamus.*CONSTAT.] * *cum conslet Cæsarem Luperis id vestigal dedisse, qui ante peterat id constare.**Adest Albe nescio quis Clodius, quem cum resitui iussisset, Ancone cum eo deiectus est ex senatus consulto.*

55

INSOLENS.] * *insolens, arrogans, iactans.*SECVNDVM.] *Scriptum erat equestre prælium valde secundum quin: potius aduersum.*

60

MERET.] *Quem perisse ita de rep. merentem consulens vehementer doleo.*PRAESTARE.] *Tu si meam fidem præsteris, quod confido te esse facturum.*

SPVRCVS.] Cum iter facerem Claternam tempestate spurcissima.

LOCVPLES.] Nihil omnino certi nec locupletem ad hoc auctorem habebamus.

5 PALVDATVS.] Antonius demens ante lucem paludatus.

Ad eundem epist. lib. III.

10 NON INUEHI.] Itaque in eum palam vehementer est inuectus.

Ad eundem ex lib. incerto.

15 NON OPINIO.] Post hac quod voles à me fieri scribito, vincam opinionem tuam.

NON PROMITTERE.] Promissa tua memoria teneas.

20 Ad C. Panfam epist. lib. I.

M. Cicero C. Panfæ.

25 NON HUMANITER. & PRISC. l. 15.] De Antiocho fecisti humaniter, quem quidē ego semper dilexi, meque ab eo diligi sensi.

NON INAUDIRE.] * quorum erupit illa vox, de qua ex te primum quiddam inaudieram.

Ad eundem epist. lib. III.

30 NON CONCALFACERE.] Ventidianis rumoribus concalfecimus.

Ad A. Hirtium epist. lib. II.

31 NON ERROR.] Quia in re si mediocriter lapsus sum, defendas velim tolerabile erratum.

Ad eundem epist. lib. V.

40 NON IMPERTIO.] Et quoniam, ut hoc tempus est, nihil habeo patriæ quod impertiam.

Ad eundem epist. lib. IX.

45 NON INTERFICI.] Dices, quid quæso istuc intererat, nescio, nisi tamen erat mihi verendum sepius, ne qui casus perimeret superiora.

Ad eundem ex lib. incerto.

50 NON VETUSTIFECERE VETERASCERE.] Cum enim nobilitas sit nihil aliud, quam cognita virtus, quis in eo, quem veterascens videt ad gloriam generis aiquitatem desideret?

NON IVS.] * luta & limum argerebant.

Ad M. Brutum epist. lib. VII.

55 NON EXPERIRI.] His contraria, atque parata, ut esse solent, expertus sum.

Ad eundem epist. lib. VIII.

60 NON DOCT. INDAG.] Et quod tantum amas, ut vel me audeat provocare.

NON AMARE & DILIGERE. & CONTENTUS.] Sic igitur facies, & me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges.

- QVINT. I. 5. c. 10.] *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali aliquid: csi argumentum si-
mile non erat.*
- QVINT. I. 8. c. 3.] *Nam eloquentiam, quæ adinationem non habet, nullam iudico.*
- QVINT. *ibid.*] ** Et cum amore, Et cum, ut hoc verbo utar, fauorem in consilium aduocabo.*
- QVINT. I. 9. c. 3.] *Ego cum in gratiam redierim cum Ap. Claudio, Et redierim per Cn. Pompeium: ego cum redierim.*
- QVINT. *ibid.*] ** Sermo nullus, scilicet nisi de te. quid enim potius? Tum Flavius, Erras, inquit, tabellarie, Et ego ibidem
orans inter cenam exorauit.*
- QVINT. *ibid.*] ** Prestat enim nemini imperare, quam alicui seruire sine illo enim viuere honeste licet, cum hoc viuendi
nulla condicio est.*
- QVINT.] ** Simne bonus vir, si hoc suadeam: minime. Suis foris enim est finis, utilitas eius, cui quisque suadet. At recta
sunt, quis negat? sed non est semper rectus in suadendo locus.*
- QVINT.] ** Populo imposuimus, Et oratores vixi sumus.*
- QVINT.] ** Res mihi iniussæ sunt Brute.*

Ad M. filium. lib. II.

- PRISC. I. 8. Et I. 10.] *Quare effice, Et elabora, ut exceleas.*

Ad eundem lib. II.

- NON. Commodare.] ** Cui ego, quibuscumque rebus potero, libentissimè commodabo.*

Ad eundem ex libro incerto.

- DIOM. I. I.] ** Ceris delitis.*

- LACTANT.] ** Philosophiæ quidem præcepta noscenda, viuendum autem ciuilitate.*

Ad Caluum. lib. I.

- PRISC. I. 9.] ** Tuli molestie, quod litteræ delite sunt mihi à te reddere.*

- NON. Auguro.] ** Præsentit animus, atque augurat quodam modo, quæ futura sit suauitas.*

Ad Catonem epistola.

- NONIVS.] ** Nec idcirco mihi desiderandam esse dignitatem meam, quod eam multi impugnarint, sed eo magis recolendam, quod plus desiderarint.*

Ad Cæreliam epistola.

- QVINT.] ** Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.*

Ad L. Plancum.

- GELLIVS.] ** Nam neque deesse rei publicæ volo, neque superesse.*

Ex epistola incerta.

- QVINT. I. 9. c. 3.] ** Data Lupercalibus, quo die Antonius Casari.*
- QVINT.] ** Ne vili sunt pedes faciei, ac delicti ingrediendi mollius.*

INDEX LIBRORVM PHILOSOPHICORVM

M. TVLLII CICERONIS, QVORVM

deinceps subsequuntur Fragmenta.

- 9 Oeconomica è Xenophonte.
 Protagora ex Platone.
 De iure ciuili liber.
 De augurio lib.
 Hortensius vel de philosophia.
 10 Caro.
 De gloria.
 De consolatione.
- De suis consiliis.
 Præterea fragmenta librorum:
 Academicorum.
 De natura Deorum.
 De diuinatione.
 De legibus.
 De Fato.
 Timæi.

FRAGMENTA LIBRORVM DE REP.

SVpra POSITA SVNT.

15

OECONOMICORVM EX XENOPHONTE

LIBER I.

- 20 PRISC. [l. 8.] *Homo ex eo numero hominum, qui apud nos hoc nomine dignantur.*
- *
 COLVM. l. 12. c. 1.] *Maritale coniugium sic comparatum est natura, ut non solum iucundissima, verum etiam vtilissima vite societas iniretur, & ne genus humanum temporis longinquitate occideret. propter hoc mas cum femina est coniunctus: deinde ut ex hac eadem societate mortalibus adiutoria senectutis, nec minus propugnacula præparètur: tum etiam, cum victus & cultus humanus nõ, uti foris, in propatulo, ac siluestribus locis, sed domi sub tecto accuratius esset, necessarium fuit alterutrum foris & subsidio esse, qui labore, & industria compararet, intus, qui tectis reconderet, atque custodiret: si quidem vel rusticari, vel navigare, vel etiam alio genere negotiari necesse erat, ut aliquas facultates acquireremus. Cum vero parata res sub tecto essent congestæ, aliud esse oportuit, qui & illas custodiret, & cetera conficeret opera, quæ domi deberent administrari. nam & fruges, & cetera alimenta terrestria indigebant tecto, & ouium ceterarumque pecudum fætas, atque fructus claustro custodiendi erant, nec minus reliqua vinctis, quibus aut alitur hominum genus, aut etiam excolitur. Quæ cum & operam, & diligentiam ea, quæ proposuimus, desiderarent, nec exigua cura foris acquirerentur, quæ domi custodiri oporteret, iure, ut dixi, à natura comparata est opera mulieris ad domesticam diligentiam, viri autem ad exercitationem forenses, & extraneam. itaque viro calores, & frigora perpetuanda, tum itam itineraria, & labores pacis, ac belli, id est rusticationis, & militarium stipendiorum distribuit: mulieri deinceps, quod omnibus his rebus cum fecerat in habilem, domesticæ negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc sexum custodie & diligentiæ assignauerat, iccirco timidiorum reddidit, quàm virilem. nam metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi. Quod autem necesse erat foris, & in aperto victum querentibus nonnunquam iniuriam propulsare, iccirco virum, quàm mulierem fecit audaciorum. Quia vero partis opibus æque fuit opus memoria, & diligentia, nec minus femina, quàm vir, earum verum tribuit possessionem. Tum etiam, quod simplex natura non omnes res commodas amplecti volebat, iccirco alterum alterius indigere voluit: quoniam, quod alteri deest, præstare plerumque esset alteri.*
- *
 COLVM.] *Nam vetus est proverbum, paupertatem certissimam esse, quum alicuius indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur, ubi proiectum iaceat quod desideretur. itaque in re familiari laboriosior est negligentia, quàm diligentia. Quis enim dubitet nihil esse pulchrius in omni ratione vite, dispositione, atque ordine, quod etiam ludici spectaculis licet sæpe cognoscere. Nam ubi chorus canentium, non certis modis, neque numeris præcantis magistri consensit, dissonum quiddam ac tumultuosum audientibus canere videtur. At ubi certis numeris ac pedibus velut facta conspiratione consensit, atque coniuncti, ex eiusmodi vocum concordia, non solum ipsis canentibus, amicis quiddam & dulces resonat, verum etiam spectantes audientesque lætissima voluptate permulcentur.*
- *
 50 DONAT. in Ter.] *Quid igitur pro deum immortalium, primum eam docebas? quæ so.*
- *
 COLVM.] *Preparatis idoneis locis, instrumentis & supellectilem distribuere capimus, ac primum ea secreuimus, quibus ad res diuinas uti solemus: postea mundum muliebrem, qui ad dies festos copatur, deinde ad virilem item diuorum solennium ornatum, nec minus scolæ canentiæ, sexui cōuenientia, tum iam consensum arma ac tela seponēbātur, & in altera parte instrumēta quibus ad lanificia vītur, post quæ ad cibū conficiendū vasa, ut afflenti construebātur, inde, quæ ad lationē, quæ ad exortationē, quæ ad mensam quotidianam atque epulationem pertinent, exponēbantur, postea ex iis, quibus quotide vītur, quod mensurum esset, seposuimus, quod annuū quoque, in duas partes diuisimus. nam sic minus fallit, qui exitus futurus sit. Hæc postquam omnia secreuimus, tum suo quoque loco disposuimus: deinde quibus quotidianæ vītur, quæ ad lanificia, quæ ad cibaria coquenda & conficienda pertinent, hæc ipsi viis, qui uti solent, tradidimus. & ubi ea ponerent demonstrauimus, & ut salus essent, præcepimus. Quibus autem ad dies festos, & ad hospitium aduentum vītur, hæc primo tradidimus, & loca singula demonstrauimus, & cuiusque sui annumerauimus, atque annumerata ipsi exscripsimus, eamque adnumeramus, ut, quodcumque opus esset, sciret unde daret: & meminisset*

atque adnotaret, quid, et quando, & cui dedisset, & cum recepisset, & quidque suo loco reponeret.

Oeconomicorum ex Xenophonte lib. I I.

C O L U M . l . 2 . c . 1 .] Vtrumne Iſchomache, inquam, ſi res familiaris deſideraſſet, mercari villicum tanquam ſabrum, an ſi ipſe inſtituere conſueviſſet? Ego vero ipſe inſtituo. Etenim qui me abſente in meum locum ſubſtituiſſim, & vicarius mea diligentia ſuccediſſis ea, quæ ego ſcire debet.

Oeconomicorum ex Xenophonte lib. I I I.

N O N . interſici.] Nullo modo faciliſ arbitror poſſe neque herbas aſſecere, & interſici, neque terram ab ſole percoqui.

Q V I N . l . 15 . c . 5 . N O N . proſſigare.] Cum vero aſſectâ iam prope æſtate vus à ſole miſcere tempus eſt.

M A C R . l . 3 . c . 20.] Neque ſerit vitem, neque, quæ ſata eſt, diligenter coſit: oleum, ficus, poma non habet.

C A R I S . l . 1.] * apes in alucarium conceſſerunt.

C I C E R O .] Cum ad Cyrum minorem, regem Perſarū, præſtantem ingenio, atque imperij gloria, Lyſander Lacedæmonius, vir ſummæ virtutis, veniſſet Sardis, eiſque dona à ſociis attuliſſet: & ceteris in rebus comis erga Lyſandrum atque humanus rex fuit, & ei quendam conſeptum agrum, diligenter conſitum, oſtendit. Cum autem admiraretur Lyſander & prociatates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, atque puram, & ſuavitatem odorum, qui eſſarentur è floribus, tum dixit: Mirari ſe non modo diligetiam, ſed etiam ſollertiam eiſ, à quo eſſent illa dimenſa, atque deſcripta. & Cyrus reſpondit: Atqui ego iſta ſum omnia dimenſus, mei ſunt ordines, mea deſcriptio: multæ etiam iſtarum arborum mea manu ſunt ſate. Tum Lyſander intuenſ eiſ purpura, & nitorem corporis, ornavimque Perſicum multo auro, multiſque gemmis, dixit: Recte vero te, Cyre, beatum ſerui, quoniâ virtuti tuæ fortuna coniuncta eſt.

S E R V I V S .] * Scrobes.

M. Tullij Ciceronis, Protagoras ex Platone.

P R I S C . l . 6.] Quid tu, unde tandem appares d Socrate: an id quidem dubium non eſt, quin ab Alcibiade?

P R I S C . l . 8.] Nunc à vobis Protagora, & Socrates poſtulo, cœcedatis alter alteri, & inter nos de huiſmodi rebus contro- uerſemini, non concertetis.

P R I S C . l . 6.] Quæ igitur poteſt eſſe indigentia voluptatis ad moleſtiam, niſi in magnitudine, aut longitudine alterius vtrius poſita?

M. Tullij Ciceronis de iure ciuili.

C A R I S .] Aliquo eccellente, ac nobile viro.

G E L L I V S .] Nec verò ſcientia iuris maioribus ſuis Q. Aelius Tubero deſuit, doctriſna etiam ſuperſuit.

M. Tullij Ciceronis de auguriis.

O M N I A E X C A R I S I O .] Oſcen.

Aui incerta.

Oſcinis.

M. Tullij Ciceronis de philoſophia, ſive Hortenſius.

N O N . Occipare.] * Et Paulum Marcelli occipuiſſe.

N O N . Annuere.] Quod cum uterque noſtrum annuiſſet, omneſque ad id tempus, quod erat dictū, poſtero die veniſſemus.

N O N . in Anima.] Nam cum omnis ſollertia admiranda eſt, tum ea, quæ efficit, anima quæ ſunt, viuere, & ſpirare videantur.

* præter

- NON. Effero.] *
* præter ceteras nostras extulit ciuitas.
- NON. Lentus.] *
* hunc Crassum, qui lentus (ut scitis) dicere solebat, ad imitationem quasi nostri
5 generis contempsisse. F. N. in comment. Noni. editione Sabent. ut si qui purpuram combibi valens
- NON. Imbuere. Sufficere.] Ut si, qui purpuram *
* volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam, sic li-
teris, talibusque doctrinis ante excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, & preparari decet.
- NON. Subigere segetes.] Ut enim segetes agricola subigunt aratri multo ante quam ferant.
- NON. Graue. Non. Acre. Non. Mite.] Quid enim aut Hero doto dulcius, aut Thucydide grauius, aut Philisto breuius,
aut Theopompo acrius, aut Theophrasto mitius inueniri potest?
- NON. Cognoscere. Non. Graue.] Vnde autem facilius, quam ex annalium monumentis, aut res bellicæ, aut omnis rei di-
15 sciplina cognoscitur? Vnde ad agendum, aut dicendum copia depromi maior grauiusmodi exemplorum, quasi in corru-
ptorum testimoniorum, potest?
- NON. Exordium.] Perge quæ nec enim imperite exorsus es.
- NON. Contendere.] Magna etiam animi contentio adhibenda est, explicando Aristotelem si legeris.
- NON. IVS.] Se ad extremum pollicetur prolatum quæ scissa comest, quod efficit dialecticorum ratio.
- NON. Relaxo. Remitto.] Quæro enim, non quibus intendam rebus animum, sed quibus relaxem, & remittam.
- LACTANT. l. 3. c. 15.] Quando philosophi esse ceperunt? Thales, ut opinor, primus recens hæc quidem ætas.
- AVG. l. 3. contra Acad.] Id enim est sapientis providere, ex quo sapientia est appellata, prudentia.
- NON. ERVIVS.] Epicurei plures volunt esse cælos.
- NON. Vrgeo.] Itaque tunc Democriti manus vrgebatur, est enim non magna.
- NON. ERVIVS. in 1. & 2. Aen.] *
* annum magnum esse voluerunt omnibus planetis in eundem recurrenti-
bus locum, quod sit post 11. millia nongentos quinquaginta quattuor annos.
- AVGVST.] Beati certe omnes esse volumus.
- QUANTUM inter se homines studiū moribus, omni vite ratione differant.
- NON. Præfractus.] Et uia contrarius Aristoteli Chius præfractus, ferreus, nihil bonum, nisi quod rectum, & honestum est.
- AVG. Beata Vita. August.] Ecce autem nū philosophi illi quidem, sed promti tamen ad disputandum homines, omnes aiunt
45 esse beatos, qui uiuant, ut ipsi velint. Falsum id quidem. Velle enim quod non deceat, id ipsum miserimum est: nec tam
miserum est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat.
- LACTANT. l. 6. c. 7.] Si deus vnus est, quis beatus esse in solitudine queat.
- NON. Præcipere.] Præcipiunt hoc isti, & facit nemo.
- LACTANT. l. 3. c. 16.] Profecto omnis istorum disputatio, quamquam verborum fortassis virtutis, & scientie contineat, ta-
men, collata cum horum actus perfectis que rebus, vereor ne tantum videatur attulisse negotii hominum quamdam ob-
lectationem otij.
- NON. Lautum.] Quæ est igitur philosophia, Socrates? nec dubito, quin quæcunque sit, lautum victum & elegantem, ma-
gnifice, neque minus quam deceret, colere instruxisset.
- NON. de doct. ind.] Vidi in dolore podagrie vel omnium maximum Stoicorum Posidonium, nihilo ipsum, quam Nico-
60 machum Tyrium, hospitium meum, fortorem.
- NON. Sublatum.] *
* eloquentiam tuam, quam tu in celum Hortensi, credo, et ipse cum ea simul ascenderes,
sustulisset.

- NON. Euentus.] Tu me & aliàs nonnunquam, & paullo ante adhortatus es, & aliorum facta & euenta conquiram.
 NON. Samo.] Quare velim dari mihi, Luculle, iubeas indicem tragicorum, & samam, siquiforte mihi defunt.
 Facessant igitur omnes, qui docere nihil possunt, quo melius sapientisq; viuamus.
 AVGVST.] prudentiæ partes sunt, memoria, intelligentia, providentia.
 AVGL. 4. Trinit.] Si nobis, cum ex hac vita migraverimus, in beatorum insulis immortale eum, & fabule sunt, de-
 gere liceret, quid opus esset eloquentia? cum iudicia nulla fierent: aut ipsi etiam virtutibus: nec enim fortitudinis indige-
 remus, nullo proposito aut labore, aut periculo, nec iustitia, cum esset nihil, quod appeteretur alieni, nec temperantia, quæ
 regeret eas, quæ nullæ essent, libidines: ne prudentia quidem egeremus, nullo dilectu proposito bonorum, & malorum. Vna
 igitur essent beati cognitio naturæ, & scientia, quæ sola etiam deorum est vita laudanda, ex quo intelligi potest, ce-
 tera necessitatis esse, vnum hoc voluptatis.
 NON. Capere.] deinde boni mores, & modestiores, & ad capienda præcepta molliores.
 NON. Aptum.] Altera est nexa cum superiore, & inde, apteque pendens.
 NON. Spectare.] Calisignorum admirabilem ordinem, insatiabilemque pulchritudinem magis
 spectant.
 AVGL. 4. c. 15. ciuit.] Vt eadem tenebras efficiat, quæ effecit in interitu Romuli, qui in obsecratione
 solis factus est.
 NONIVS.] Tunc Pseudomenon, & Soritam, & totam dialecticam aut illudis, aut increpauit
 NON. Pressum.] Quis te aut est, aut fuit inquam in partibus rebus, in definiendis, in explanandis pressior?
 LACT. 1. 6. c. 2.] Malo vel vnum paruum de officio libellum, quam longam orationem pro seditioso homine Cornelio.
 NON. Conuenire.] Nam quod vereris, ne non conueniat nostris ætatibus ista oratio, quæ spectat ad hortandum.
 NON. Cadere.] Aut tibi id ipsam peruertendum fuit, quod tu ne attingisti quidem: aut eius partes, quasi membra quedam, &
 cadendæ.
 NON. æra.] Quid tu, inquam, soles, cum rationem à diffensatore accipis, si æra singula probasti, summam, quæ ex his
 confecta sit, non probare?
 NON. Scripta.] Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicuius dati panites.
 NON. Gratificari.] Quare egredere, quæso, & gratificare reip.
 NON. Tollere.] nihil tamen esse, in quo se animus excellens tollat.
 NON. Capere.] Captum me fortasse, inquit, tu putas, & id quod nollem confiteri coactum.
 NON. subducere.] An cum videt me, & meos comites, fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam, constantiam,
 gravitatem, fidem, ipsa se subducit?
 PRISC. 1. 6.] Vt ait Ennius: Refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu.
 NON. Præstare.] Itaque nec in philosophia cuiquam cessis, & vitæ gravitate præstitis.
 NON. Contentus.] magnitudo animi, patientia laborum, mortis denique contentio.
 NON. Detrahere.] Vt ea si ratio vera restituat, quæ consuetudo vitiosa detraxerit.
 NON. Despicere.] Consolabitur eum magnitudo animi & humanarum opinionum atra quedam despectio.
 NON. Reductum.] Habet enim ipsa certam & definitam viam, sed ex ea multus vitii, & erroribus deprauata deducitur.

- NON Vindicat.] * deinde imitator, ut sibi quidem videtur, naturæ mos vindicat.
- NON Exsultat.] Imbecillus autem est pudori magister timor, qui si quando paululum aberraverit, statim se impunitatis exsultat.
- NON IVS.] Tum intelligis, quàm illud non sit necessarium, quod redundat.
- NON Glyco.] * ad iuvenem libidinem, copia voluptatum glycis illa, et ignis oleo.
- NON Verecundantur.] Hi nostri amici verecundantur capti splendore virtutis.
- AVGVSTINVS Vita Beata.] Orate homini ditissimo, amantissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quicquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam, integramque valetudinem. Nam et prædixi quæ essetissimis amicis in cunctis simis, quantum libuit, et abundavit, et illis omnibus aptissime ad salutem corporis usus est: cuiusque et virtutis totum explicem omne institutum, voluntatemque omnem successio prospera consecuta est.
- NON Balneæ.] Primus balneolus suspendit, inclusit pisces.
- NON IVS.] * et amicitie summa perfructus est.
- NON IVS.] * solertiaque eam, quæ possit vel in regulis profeminare ostendat.
- NON Summus.] Vixit ad summam senectutem valetudine optima.
- NON Inuitare.] Voluptates autem nulla ad res necessarias inuitamenta afferunt sensibus.
- AVG. l. 4. contra Pelagium. Non. Conficere.] An verò voluptates corporis expetendæ, quæ vere et graviter à Platone dictæ sunt illecebæ atque esse malorum: quæ enim confectio est valetudinis, quæ deformatio coloris, et corporis, quod turpe damnum, quod dedecus, quod non evocetur, atque eliciatur voluptate? cuius motus et quisque est maximus, ita est inimicissimus philosophiæ, congruere enim cum cogitatione magna voluptas corporis non potest, quis enim cum naturæ voluptate ea, quæ nulla possit maior esse, attendere animum, invire rationem, cogitare omnino quicquam potest? quis autem tantus est gurgis, qui dies et noctes sine ulla minimi temporis intermissione velut ita moveri suos sensus, et moventur in summis voluptatibus? quis autem bona mente præditus non mallet nullis omnino nobis à naturæ voluptatibus datas?
- AVGVST.] * tunc obsequatur naturæ, cum sine magistro scripsit, quid naturæ desideret.
- NON Vbi genitius pro ablativo.] Et qui expectat, pendet animi, quia semper, quid futurum sit, incertum est.
- NON. noxia à noxa.] Et ceteris quidem in rebus, in quibus peccata non maxima insunt, noxias tamen inferunt.
- NON. Equuleus.] Ut igitur domitores equorum non verbera solum adhibent ad domandum, sed cibum etiam sæpe subtrahunt, ut fame debilitetur equuleorum nimis effrenata vis.
- NON. lentum.] Qui cum publicas iniurias lente tulisset, suam non tulit.
- NON. Continens.] In continentibus quidem terris vestrum nomen dilatari potest.
- NON. Conficere.] Ea facultas nostris maioribus erat, qui confectus senatus consultis.
- NON. Acce.] * quod alterius ingenium sic dulce, ut accit Aegyptium, alterius sic acre, ut mel Hymettium dicimus.
- NON. Fides.] Ponenda sunt fides, et tibi.
- NON. Severum.] Aliud ex silvis severum, et triste.
- NON. Tenui.] Eundem enim non modo ex mediocri pecunia, sed etiam extenui percipere possumus.
- NON. Priores à primores.] Qui iidem nescio quid, quod in primoribus habent, ut aiunt, labris.
- NON. Subducere.] * non et sine ea cogitatione in eundem subducendi, quæ rationibus.

*
A V G. l.4. contra Pelagium.] Ex quibus humana vite erroribus, & arumnis sit, ut interdum veteres illi sue Vates, siue in sacris, iniitque tradendis diuine mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera suscepta in Vita superiore, penarum ludum causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur, verumque sit illud, quod est apud Aristotelem, simili nos affectos esse supplicio, atque eos, qui quondam, quum in predonum Etruscorum manus incidissent, crudelitate excoctata, necabantur, quorum corpora Vita cum mortuis, aduersa aduersis accommodata, quamaptissime colligabatur, ita nostros animos cum corporibus copulatos, ut viuos cum mortuis esse coniunctos.

*
NON. Appendix.] Vidit enim, quod videndum fuit, appendicem animi esse corpus, nihilque in eo esse magnum.

*
A V G V S T.] Que nobis dies noctesque considerantibus, ac uentibusque intelligentiam, que est mentis acies, cauentibusque nequando illa hebescat, magna spes est, aut si hoc, quod sentimus & sapimus, mortale & caducum est, incertum nobis, perfunctis muneribus humanis, occasum, neque molestem extinctionem & quasi quietem Vita fore: aut si, ut antiquis philosophis, hisque maximis, longaque claris placuit, eternos animos ac diuinos habemus, sic existimandum est, quo magis hi fuerint semper in cursu, id est in ratione & inuestigandi cupiditate, & quo minus se admisserint atque implicuerint hominum vitis atque erroribus, hoc illos facilio in ascensum & reditum in celum fore. Quapropter ut aliquando terminetur oratio, si aut exstingui tranquille volumus, cum in his artibus vixerimus, aut si ex hac in aliam haud paullo meliorem domum sine mora demigrae, in his studiis nobis omnis opera & cura ponenda est.

M. Tullij Ciceronis Cato.

*
M A C R. l. c.2.] Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut maiora omnia re, quam fama viderentur, id quod non sepe euenit, ut expectatio a cognitione, aures ab oculis vincerentur.

M. Tullij Ciceronis de gloria lib. 1.

*
C A R I S.] In Tusculanum mihi nuntiabantur gladiatorij stabili.

*
F E S T V S.] Oppidorum appellationem usurpatione appellatam esse existimo, quod opem darent.

M. Tullij Ciceronis de Gloria lib. 11.

*
G E L L. l.15. c.6.] Apud eundem poetam Ajax cum Hectorē congregiendi depugnandi causa agit, ut peliatur, si sit forte victus, declaratque se velle, ut suum tumulum multis etiam post seculis pratercentes, sic loquantur.
Hic situs est vite iam pridem lumina loquens,
Qui quondam Hectorē percussus concidit ense.
Fabitur hoc aliquis, mea semper gloria viuet.

*
C A R I S I V S.] Quo stante, & incolumi.

M. Tullij Ciceronis de Consolatione liber.

*
P L I N I V S.] Crantorem sequor.

*
L A C T A N T.] Idcirco nati sumus, ut scelerum poenas luercmus.

*
L A C T. l.2. c.19.] Non nasci longe optimum, nec in hos scopulos incidere vite. Proximum autem, si natus sis, quamprimum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunam.

*
L A C T. l.3. c.14.] Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri.

*
C I C. Thuc. l. Lact. l. c.10. l.1. c.5. In sit.] Animarum nulla in terris origo inueniri potest. Nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse videatur, nihil ne humidum quidem, aut stabile, aut igneum, his enim in naturis, itul inest, quod vim memorie, mentis, cogitationis habeat, quod & praterita teneat, & futura provideat, & complecti possit presentia, que sola diuina sunt. Nec inueniatur inquam, inde ad hominem venire possunt, nisi a Deo. Singularis est igitur quedam natura, atque vis animi, seu iuncta ab his vitata, notisque naturis. Ita quicquid est illud, quod sapit, quod vult, quod digerit, celeste, & diuinum est: ob eamque rem eternum sit necesse est, nec verò Deus iste, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quedam, & libera, segregata ab

gata ab omni concretionē mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaque prædica motu sempiterno.

1 L A C T. l. i. c. 15.] Cum Verò & mares, & seminas compluris ex hominibus in deorum numero esse videmus, & etiam in viribus atque artibus augustissima templa veneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenus, & inuentus omnem vitam legibus, & institutis excelsam constitutamque habemus. Quid si illum inuicem animam consecrandum fuit, illud profectò fuit, si Cadmi, aut Amphionis progenis aut Tyndari in celum tollenda fama fuit, huiusmodi honores certe dicandus est, quod quidem faciam, teque omnium optimam, doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cætu locatam ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

10 L A C T. l. 3. c. 19.] Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitratī sunt eundem cursum in cælum patere, nam viriis & sceleribus citaminiatos deprimi in tenebras atque in cæno iacere docuerunt, casios autem, furios, integros, incorruptos, bonos citam studiis atque artibus expolitos, leui quodam ac facili lapsu ad Deos, id est ad naturam sui similem peruenire.

15 L A C T. l. 3. c. 28.] Cedo, & manum rollo.

De suis consiliis, vel expositio suorum consiliorum.

20 B O E T H.] Sed ut aliqua similitudine adductus, maximis minima conferam, ut cum inuolens adolescentem, tiliarium etiam canem, ut sit, insitit, mulieris pudice fores frangere admonuisse tibicinem, ut ipsa cum canere, Pythagoras dicitur, quod cum illa fecisset, tarditate modorum, & grauitate cantus, illorum furem petulantiam refecisse.

25 Ad M. Tullij Ciceronis ad Varronem Academicorum lib. I.

N O N. Digladiari.] Quid autem stomachetur Mnesarchus, quid Antipater digladietur cum Carneade tot voluminibus?

30 Ad lib. I. I. Academicorum ad Varronem.

N O N. Adhamare.] Qui enim serius honores adhamauerunt, vix admittuntur ad eos, nec satis commendati multitudini possunt esse. Errat hic Non. legendum enim est, adhamauerunt.

35 N O N. Exponere.] Frangere auaritiæ scelera ponere, vitam suam exponere ad imitandum inuentui.

N O N. Hebes.] Quid? Lunæ quæ lineamenta sunt, potes ne dicere? cur eius nascentis aliis hebetiora, aliis acutiora videantur cornua?

40 N O N. Purpurascit.] Quid? mare non ne ceruleum? at eius unda, cum est pulsa remis, purpurascit.

N O N. Aequor.] Quid tam planum videtur, quam mare? ex quo etiam aquor illud potius vocant,

N O N. Alabaſter.] Quibus etiam alabaſter plenus ingruenti putere videtur.

45 N O N. Siccum.] Alius adultus, alius senibus, alius egros, alius sanis, alius siccis, alius vinolentis.

N O N. Vrinari.] Si quando enim nos demersimus, ut qui vrinantur, aut nihil superum, aut obscure admodum ceruimus,

50 N O N. Perpendiculum.] Atqui, si id crederemus, non egeremus perpendiculis, non normis, non regulis.

D I O M E D.] Opera affixa.

Ad lib. I. I. I. Academicorum ad Varronem.

N O N. Ingenerari.] In tanta animalium varietate homini ut soli cupiditas ingeneraretur cognitionis & scientiæ.

N O N. Vindico.] Aliqua potestas sit, vindicet se in libertatem.

60 N O N. Digladiari.] Digladiari autem semper, depugnare cum facinorosis, & audacibus, quis non cum miserrimum, tum etiam iustissimum dixerit?

*
NON. Exsulto.] Et ut nos nunc sedemus ad Lucinum, si siculoque exsultantis Videmus.

*
L A C T. I. 6. c. 24.] Quod si liceret ut iis, qui in itinere decrauiſſent, sic Vitam denique secutus corrigere errorem peniten-
do, facilius effet emendatio temeritatis.

Ad lib. incertum Academicorum ad Varronem.

*
L A C T. I. 3. c. 15.] Mihi autem non modo ad sapientiam caci Videmur, sed ad ea ipsa, quae aliqua ex parte cerni Videan-
tur, hebetes & obſti.

*
Latet ista omnia Varro, magnis obſcurata, & circumſuſa tenebris.

*
A V G V S T.] Academicus sapienti ab omnibus ceterarum ſectarum, qui ſibi ſapientes videntur, ſecundae partes dantur,
cum primis ſibi queneque vendicare neceſſe ſit: ex quo poſſeſi probabiliter confici, cum recte primum eſſe iudicio ſuo, qui
omnium ceterorum iudicio ſit ſecundus. Fac enim, verbi cauſa, ſtoicum ad ſeſe ſapientem, nam contra eos poſitiſſimum
Academicorum exarſit ingenium. Ergo Zeno, vel Chryſipus ſi interrogentur, quid ſit ſapientis, reſpondere debet, cum eſſe,
quem ipſe deſcripſerit. Contra Epicurus, vel quis alius aduerſariorum negabit, ſuumque potius poſitiſſimum Voluptatis
aucupem, ſapientem eſſe contendet. Inde adiurgium. Clamat Zeno, & tota illa porticus tumultuatur, hominem natum
ad nihil eſſe aliud quam honeſtatem: ipſam ſuo ſplendore in ſe animos ducere, nullo prius commodi extrinſecus poſito,
& quaſi lenocinante mercede, Voluptatisque illam Epicuri ſolis inter ſe pecoribus eſſe communem, in quorum ſocieta-
tem & hominem, & ſapientem trudere ne ſuſ eſſe. Contra ille, conuocata de hortulis in auxilium quaſi libera turba re-
mulentorum, quarentum ſatium, quem in comita ſingulis bacchantes, aſperoque ore diſperant, Voluptatis nomen, ſuau-
ritatem, quietem reſte populo exaggerans, inſtat acriter, ut ſine ea, beatus nemo eſſe poſſe videatur. In quorum vixam ſi
Academicus incurrit, utroſque audiet trahentes ſe ad ſuas partes. ſed ſi in illos, aut in iſtos conceſſerit, aut eis, quos de-
ſerit, inſanſus, imperitus, temerariuſque clamabitur. Itaque cum & hic, & illic aures diligenter admoerit, interro-
gatus quid ei videatur, dubitare ſe dicit. Roga nunc ſtoicum, quis ſit melior, Epicuruſne, qui delirare illum clamat, an
Academicus, qui ſibi adhuc de re tanta deliberandum eſſe pronuntiat. nemo dubitat Academicum prelatum iri. Rur-
ſus re ad illum conuerſe, & quere, quem magis amet, Zenonem a quo beſtia nominatur, an Arceſilam a quo audit, tu
foraſſe verum dicis, ſed requiram diligentius: non ne apertum eſt totam illam porticum, inſanam, Academicos autem
pra illis modeſtos, cauſoſque homines uſum iri Epicuro?

*
A V G V S T.] Mos fuit Academicis occultandi ſententiam ſuam, nec eam cuiquam, niſi qui ſecum ad ſenectutem uſque
vixiſſent, aperienti.

Ad lib. de natura Deorum I I I.

*
L A C T. I. 2. c. 9.] Primum igitur non eſt probabile, eam materiam rerum, unde orta ſunt omnia, eſſe diuina providentia
eſſe ſitam, ſed habere & habuiſſe ſim, & naturam ſuam. Vt igitur faber, cum quid edificaturus eſt, non ipſe facit ma-
teriam, ſed ea utitur, quae ſit parata, ſic ille ſi providentia diuina materiam preſto eſſe oportuit, non quam
ipſa faceret, ſed quam habere paratam: quod ſi non eſt a Deo materia facta, ne terra quidem, & aqua, & aer, & ignis a
Deo factus eſt.

*
L A C T. I. 2. c. 10.] Non ſunt iſta vulgo diſputanda, ne ſuſceptas publice religiones diſputatio talis exſtinguat.

Ad lib. I. de Diuinatione.

*
D I O M E D.] Praeterea ſimiliter cohortatione circum conciliabula antecellunt.

Ad lib. I. de legibus.

*
L A C T. I. 5. c. 8.] Sicut una eademque natura mundus omnibus partibus inter ſe congruentibus coheret, ac niritur, ſic
omnes homines inter ſe natura conſuſi prauitate diſſentiant, nec ſe intelligunt eſſe conſanguineos, & ſubiectos omnes
ſub unam, eandemque tutelam: quod ſi teneretur, deorum proſpectu vitam omnes diuerſent.

Ad lib. I. de legibus.

*
L A C T. I. 1. c. 20.] Magnum, audaxque conſilium Graecia ſuſcepit, quod Cupidinum, & Amorum ſimulacra in in gym-
naſis conſecrauit.

Ad lib.

Ad lib. v. delegibus.

M A C R. I. 6.] *Vixne igitur, quoniam sol paululum à meridie iam deexus videtur, neque dum satis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur, descendamus ad Lirim, & que, quæ resstant, in illis aliorum umbraculis persequamur?*

Ad librum incertum de legibus.

L A C T. I. 3. c. 19.] *Gratulemurque nobis, quoniam mors aut meliorem, quàm qui est in vita, aut certe non deteriorem est allatura statum: nam sine corpore animo vigente diuina est vita, sensu carenti nihil profectò est mali.*

A V G V S T.] *Octo pauperum genera in legibus continentur, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exsulium, mors, seruitus.*

Ad lib. de fato.

M A C R. I. 3.] *Nam cum esset apud se ad Læternium Scipio, unaque Pontius: allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur, sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. Cum autem Scipio unum & alterum ex iis, qui cum salutatum venerant, inuitasset, pluresque etiam inuitaturus videretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est.*

Ad Timæum ex Platone.

N O N. Curriculum.] *Ratione igitur, & mente diuina ad originem temporis curriculum inuentum est Solis, & Lunæ.*

P R I S C. *Defensrix.*

INDEX POEMATVM M.

TVLLII CICERONIS.

Phænomena ex Arato, iam suprà posita.

Alcyones.

Limon.

Marius.

Prognostica.

De consulatu suo. lib. III.

De suis temporibus.

Iocularis libellus.

M. Tullij Ciceronis Alcyones.

D O N A T.] *Alcyonem genuit clavis delapsus ab astris
Præius auroræ solis, noctisque satellites.*

M. Tullij Ciceronis Limon.

C I C E R O.] *Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti.
Conuersum, expressumque Latina Voce Menandrum* *In medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens, atque omnia dulcia linguens.*

M. Tullij Ciceronis Marius.

C I C E R O.] *Nuntia fulua Iouis, miranda visa figura.*

C I C E R O.] *Hic Iouis alrisoni subitò pinnata satelles
Arboris et trunco serpentis faucia morfu,
Ipsa feris subigit transgens inquilis anguem
Semianimum, & varia grauior ceruice micantem,
Quem se intorquentem Lanians, postroque cruentans,
Iam satiata animum, iam duos vtra dolores,
Abiicit efflantem, & laceratam affligit in undas,*

*Sæpe obitu à solis nitidos conuertit ad ortus.
Hanc ubi præpetibus pinnis lapsuque volantem
Conspexit Marius diuini numinis angur,
Fausitque signa sua laudis, reditusque notauit:
Partibus inuonuit celi pater ipse sinistris.
Sic aquila clarum firmavit Iupiter omen.*

HHH

M. Tullij Ciceronis prognostica.

*
CICERO.] Atque etiam ventos præmissat saepe furuos.
Inflant mare, cum subito penitusque tumescit:
Saxaque causa salis nixio spumata liquore
Tristificas certant Neptuno reddere voces:
Aut densus stridor cum celsò è vertice montis
Ortus adausciscit populi, orami saepe repulsi.

*
CICERO.] Cana fulix itidem fugiens è gurgite ponti,
Nuntiat horribiles clamans inflare procellas,
Haud modicos tremulo funiens è gutture cantus,
Sæpe etiam pertristis canit de pectore carmen,
Et matutinis accedula vocibus inflat,
Vocibus inflat, & assiduus iacit ore querelas,
Fuscis,que non nunquam pecoris per littora cornix
Demersit caput, è sinclum ceruicerecepit.

M. Tullij Ciceronis de suo consulatu. lib. II.

CICERO.] Principij ætherio flammatus Iupiter igni
Vertitur, & totum collum, terræque petiit:
Mentis,que diuina calum, terræque petiit:
Que & penitus sensus hominum, vitæque retentat,
Ætheris æterni septis, atque inclusa cavernis.
Et si stellarum motus, curvisque vagantibus
Nosse velis, quæ sint signorum in sede locata,
Que verbo, & falsis Graiorum vocibus errant,
Re vera certo lapsu, spatioque feruntur:
Omnia iam cernes diuina mente notata.
Nam primum astrorum volucreste Consule motus,
Concurfusque grauis stellarum ardore micantis
Tu quoque, cum tumulus Albano in monte ninaleis
Lustrasti, & leto maculasti lacte Latinas,
Vidisti, & claro tremulus ardore cometas,
Multæque miseri nocturna strage putasti,
Quod ferme diuinum in tempus cecinerit Latine,
Cum claram speciem concreto lumine luna
Abdidit, & subito stellanti nocte peremta est.
* Quid verò Phœbi sax tristis nuntia belli,
Que magnam ad columnæ flammato ardore volabat,
Precipitatis caliparteis, obitusque petiit:
Aut cum terribili percussus fulmine ciuis
Luce serenanti vitæ lumina liquit:
Aut cum se gaudio tremescit corpore tellus.
Iam verò variæ nocturno tempore visæ
Terribiles forme bellum, motusque monebant:
Multæque per terras vates oracula furenti
Pectore fundebant tristis,que mimentia casus,
Atque ea, quæ lapsu tandem cecidere vetusto,
Hæc fore, populeis, ignis clavisque frequentans
Ipse deum genitor celo, terroreque canebat.
Nunc ea, Torquato quæ quondam, & Consule Cotta
Lydius ediderat Tyrihenæ gentis haruspex,
Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
Nam pater alitronans stellanti nixio Olympo,
Ipse suos quondam tumulos ac templa petiuit,
Et Capitolinis iniecit sedibus igneis.
Tum species ex ære vetus, genosique Natæ

NONIVS.] Atque animo pendens noctis euenta timebat.

M. Tullij Ciceronis de suo consulatu. lib. III.

CICERO.] Interea cursus, quos prima à parte inuenit,
Quosque adeo consilij virtute, animoque petisti,

Vos quoque signa videtis aquæ dulcis alumnæ,
Cum clamore paratis inanis fundare voces,
Absurdosque sono fontes & signa cietis.
Mollipedesque boues spectantes iumina cæli
Naribus humiferum duxere ex ære succum.
Iam verò semper viridis, semperque gramæa
Lenis, cum triplici solita & grandæcere fetu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

*
PRISC.] Ast autem tamen quæ candelæ lumine Phatnæ,

*
PRISC.] Ut cum luna means Hyperionis officit orbi,
Stinguuntur radij cæca caligine tecti.

*
PRISC.] Caprigeni pecoris custos de gurgite vasto,

*
Concidit, claspque vetusto numine leges:
Et diuinum simulacra peremit fulminis ardor.
Hic siluestris erat, Romani nominis altrix
Marta, quæ paruos Maurois semine natos
Veribus grauidis viridi rore rigabat:
Que tam cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atque auulsa pedum vestigia liquit.
Tum quis non artis scripta ac monumenta volutans,
Voces tristificas charis promebat Etruscis?
Omnes ciuili generosam stirpe projectam
Vitare ingentem cladem, pestemque monebant:
Vel legum exitium constanti voce ferebant,
Templa deimque adeo flammis, urbisque inebant
Eripere, & stragem horribilem, eademque vereri:
Atque hæc fixa graui fatis ac fundata teneri,
Nihil post exitium ad lumen formata decore
Sanctæ Ionis species claros spectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus, sanctusque senatus
Cernere conatus posset, si solis ad ortum
Conuersa, inde patrum sedes, populi que videret.
Hæc tardata diu species, multumque morata,
Consule te tandem celsa est in sede locata:
Atque una fixi ac signati temporis hora
Iupiter excessa clarabat sceptris columna:
Ac clades patriæ flamma, ferroque parata
Vocibus Allobrogum patribus populoque patebat.
Rite igitur veteris, quorum monumenta tenetis,
Qui populos, urbisque modo ac virtute regebat:
Rite etiam vestri, quorum pietas, fidesque
Præstitit, ac longe victi sapientia cunctos,
Precipue ingenti coluerunt numine diuos.
Hæc adeo penitus cura videre sagaci,
Orti qui studiis læti renuere decori,
Inque Academia umbriferæ nitidior Lycæo
Fuderunt claras secundæ pectoris artis.
E quibus creptum primo iam à flore iuuentæ,
Te patria in mediâ virtutum mole locauit,
Tu tamen anxiosas curas requiere relaxas,
Quod patria voces studiis, nobisque sacrasti.

Et os retine, atque auge famam, laudemque bonorum.

M. Tullii Ciceronis de suis temporibus.

QVINT.] *Cedant arma togæ, concedat laurea lingue.*

QVINT.] *Ofortunatam natam me Consule Romanæ.*

M. Tullii Ciceronis iocularis libellus.

QVINT.] *Fundum Varro vocat, quem possim mittere fundæ,
Ni tamen ex cideris, quâ causa funda pater.*

M. Tullii Ciceronis incerta quædam.

* quoniam utraque earum sententiarum doctissimos habuit auctores, nec, quid certi sit, divinari potest.

LACT. l. 3. c. 16.] Recteque Tullius civilem viros, qui remp. gubernant, qui urbei aut novus constituent, aut constitutus æquitate tueantur, qui salutem, & libertatē civium, & bonis legibus, & salubribus consiliis, & iudiciiis gravibus conseruent, philosophia doctoribus præfert.

AVG. lib. 4. contra Iul. Pelagium.] Eorum quippe opinionis convenienter ait quodam loco Tullius, se non putare idem esse arctis, & P. Africanis bonum.

AVG. Vita Beata.] An verò, quod ait Tullius, multorum in terris predorum dominos divites appellamus, omnium virtutum possessores pauperes nominabimus?

AVG. epist. 1.] * nullum unquam verbum, quod revocare vellet, emisit.

QVINT. lib. II. c. 11.] * non se id egisse, ut ita diceret, quo modo se quilibet posse consideret, sed quo modo nemo.

HIER. super obitu Pauline.] Cæsar cum quosdam ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit.

LACT. lib. 5. c. 11.] Etenim si nemo est, qui non mori malit, quàm conueri in aliquam figuram bestie, quamvis mentem hominis habiturus, quanto est miserior, in hominis figura animo esse effracto? mihi quid tanto videtur, quanto est præstabilior animus corpore.

LACT. l. 7. c. 11.] Nihil esse, quod sit manibus humanis laboratum, quod non aliquando ad interitum redigatur, & in iniuriâ hominum, & ipsa confectrice omnium vetustate.

QVINT. l. 8. c. 6.] Hoc miror enim, quæcunque hominem ita pessundare verbis alterum velle, & etiam nauem perforet, in qua ipse nauiget.

PLIN. lib. 7. c. 5. & L. 13. c. 3.] Meliora ingenientia sunt, quæ terram, quàm quæ cricum sapiunt.

SENE. C. I. Tranquil.] Gladiatores inuisos habemus, si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, si contentum eius præferunt.

MARCELL. l. 15.] Et quamquam optatissimum est, perpetuo fortunam quàm florentissimam permanere: illa tamen equalitatis vite non tantum habet sensum, quantum cum ex aduersis, & perditis rebus ad meliorem statum fortuna renovatur.

PLINIVS.] In libris de Repub. Platonis me comitem profiteor: in Consolatione filie, Crantorem sequior, item Panætium de officiis.

AVGVST.] * Omnium pectora sic attingit, & cogat in gemitum.

AVGVST.] Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine.

NONIVS.] * arceat.

NONIVS.] Exiguissimi honestissimè molestias posse deponi, si me ad philosophiam retulisset.

FORTVN.] * forem.

SERVIVS.] Ad militiam cunctibus dari solebant custodes, quibus primo anno regerentur.

MARCEL.] * cum parcere, vel ledere potuissim, ignoscendi quærebam causas, non puniendi occasio-
nes, quod iudicis leni & considerati est proprium.

MARCEL.] Infelices esse, qui omnia sibi licere existimarent.

AVGVST.] * de plebeia face sellulariorum.

MARCEL.] * Erythreo oppido superpositum montem Mimanta.

DIOMED.] Qui fuit locus religiosissimus, is erit desertissimus, & custodia castrorum non honoris, sed oneris existimatur.

LACTAN.] Lex Dei preclara & diuina semper, quæ recta & honesta iubet, vetat praua & turpia: cui parentem
sanctissimam, ac certissimam legem iuste ac legitime necesse est viuere.

LACTAN.] Atque adeo in plerisque ciuitatibus intelligi potest acunde virtutis gratia, aut quo libentius reip. causâ pe-
riculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam.

FESTVS.] * ructaretur.

QVINT.] Dic mihi quæso Xenophonis vxor, si vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, verum ne illius, an
tuum malis illius, inquit. Quid? si vestem & ceterum ornatum mulierem pretij maioris habeat, quam tu habes,
tuum ne, an illius malis? illius vero respondit. Agassis, inquit, si virum illa meliorem habeat, quam tu habes, verum
ne tuum virum malis, an illius? Hic mulier erubuit, & merito, male enim responderat se malle alienum aurum, quam
suum. nam est id improbum. At si respondisset, se malle aurum suum tale esse, quale illud esset: potuisset pudice re-
spondere, malle se virum suum talem esse, qualis melior esset.

DIONYSII LAMBINI MONSTRO-

LIENSIS ANNOTATIVNCVLÆ IN LIBR. PRI-

MVM ACADEMICARVM QVÆSTIO-
num ad Varronem.

PAG. 3. lin. 31. feliciter euenire volo] legendum, tibi feliciter
euenire volo. p. A. G. 4. lin. 12. non hæsians] vulgati libri habent
non multum hæsians: nos vocem multum, non repetam in libris
manuscriptis, delectam curauimus. lin. 19. Amasiani] quidam libri
manuscripti, habet Amasini, lin. 23. verbis quamquam noui, cor.] Si
delectat vox quamquam, longè plenior sit, ut milis quidem videntur,
sententia, malum tamen in locum quamquam substitui aliquando.
lin. 29. adhibenda enim ea materia est, &c.] locus est admodum
corruptus, ad quæ tamè emendandam aliquantum nos libris veteres ad-
iuuauerunt: in quorum nonnullis scriptum est, in materia pro geomet-
ria. Omnino vox geometria nihil loci habet: cetera, quæ penur-
so ordine erant collocata, eadem opera, & in summum locum restituta,
& perpurcata sunt. lin. 39. & ad vitæ constantiam, &c.] libri vul-
gati habent & ad vitæ consuetudinem & constantiam, nos li-
bros veteres secuti, vocem consuetudinem deleuimus. lin. 41. id est
ex Græcis inuice] possit aliquis suspicari hæc verba esse ex decla-
ratione superiorum verborum nata, & in contextum Ciceronis tran-
sulta: eæ quidem ita esse arbitror. p. A. G. lin. 9. sed eam mihi nunc
&c.] sic hunc locum emendauit Turnebus, in libris vulgaris corru-
ptum, in quibus legitur, sed da mihi &c. lin. 35. aqua absumam iam
diu] sic habent libri veteres & probant docti quidam, ut si irralia
ab edificij clauione & vi aquarum ablatis: quamquam vulgata le-
ctio non est reuocanda à qua absum iam diu. l. 49. sapientissimum esse
dictum] forsitan legendum, esse indicatum. p. A. G. l. 47. aut au-
gendum, aut iucundum] sic reposui ex codice Memmiano, sententia
autem plana est. cetera, quæque pertinent ad id bonum aut amplifican-
dum atque augendum, aut iucundum ac reuocandum, augendum, quod

est in vulgaris, ferri non potest. p. A. G. 7. lin. 18. nihil est enim, quod
non alicubi esse cogatur] hoc totum mihi videtur alienum, non Cice-
ronis. lin. 42. ex qua omnia expressa atque effusa sunt] sic censet
legendum. Ad. Turnebus: & rectè: cum vulgati libri habeant, effu-
sa. lin. 43. eoque etiam interire] nempe ea, quæ genita sunt. Itaque
velim sic legi, eoque etiam omnia interire, &c. p. A. G. 8. lin. 19.
nisi in animi notionibus,] sic habet cod. vnus vetus, alij motio-
nibus: quod non rescit Adrian. Turnebus, & interpretatur, agita-
tionibus. Nam in cægiando, (inquit) Platonis animus mouetur, ega-
tamen magis pro notionibus, quemadmodum edendum curant:
neque ille improbat. lin. 23. quasi rerum notis vitæbatur] liber ma-
nuscripti, habet, & quasi rerum notis dicibus vitæbatur: quod ta-
men non proba. lin. 31. & ita moderatus, ut præs] liber vnus ma-
nuscripti habet & ita moderatus: unde quidam legendum putant, & vitæ
ita moderatus, & c. p. A. G. 9. lin. 7. media putabat, ut dixi] malim le-
gi, media ponebat, &c. lin. 14. in angustissimam deducunt] legi
ad ducerent, &c. lin. 8. opinionis] quæ iudicio] scribe, opinionis-
que iudicio, & ceratum est optatum. p. A. G. 9. l. 47. sed latius
quædam ad rationem inueniendam via reperitur] legendum for-
tasse est, via aperitur: verumtamen nihil mutare ausim sine li-
bro veterum auctoritate. p. A. G. 10. lin. 6. & qua de causâ
disidium factum sit] sic est legendum, & ita scriptum est in vno
antiquo codice, disidium autem à disidendo natum: significatque
dissensionem & distractionem de quo nos alibi. lin. 17. neque
assensione approbare] sic legendum, non ut est in libris vulg.
assensione, &c. Item infra non longè assensionem, non assen-
tionem.

EIVSDEM IN LVCVLLVM,
SEV LIB. IIII. ACADEMICARUM
quaestionum.

P A G. 11. lin. 7. non desideravi incivilem. *scilicet discipuli*. si recte scriptura est disciplinam visu indocilem interpretor, disciplinam visum, quae doceri non potest, quia nullis praecipitibus ita potest. *scilicet ad docendum*. in quibusdam libris vulgaris impressum est, indocile militis disciplinam. P A G. 12. lin. 1. nisi vi in viamque partem dicendo eliciat. *scilicet* sic habent libri veteres, neque est in eis audiendum quod est in vulgatis. lin. 35. sed ut praeveniat, potuerit. *scilicet* hunc locum multos ab hinc annos sic emendandum esse indicant, mentemque in sententia. Nihil enim neque ad Ciceronis sensum accommodatum, neque scripturae receptae assensus ac similibus excogitari potest. lin. 50. si non fuerint verae. *scilicet* restituit, codices manuscripti secutur in quibus partim ista scriptum est, partim si non fuerit veritas. P A G. 13. lin. 20. quin etiam sumum de thorem, librum etiam edidit sic habent libri veteres, aequa in legendum. Nem quoniam non pertinet ad verbum tenuit, quod proxime accendit, sed per se stat, et ad ea quae sequuntur, *scilicet* hoc modo. Quia etiam contra sumum de thorem. *scilicet* lin. 32. Repetunt iam ad P. Valerio cum in libri veteribus scriptura reperisset. Valerio, ego ad P. Valerio responsum, quia scriptura perspicue recta est. P A G. 14. lin. 27. nec enim verum esse displicet, *scilicet* sic est legendum, non, vi quidam emendare se putantes corruperunt, nec vero esse vllam rationem, &c. Verum autem id est infirmum, aequum vi apud Horat. *scilicet* ad Maccenatem 2. lib. 1. Metri se quemque suo modulo ac pede verum est. & item apud M. Tullium pro Quinctio: continue verum fuit praetore postulare vi tibi ex edicto imperio liceret? Neque autem me putes pro me iure agere, quia se edendum curasse: ita planè scriptum repertum in duobus libris manuscriptis, nisi quod in eis est, ordine verborum mutato, nec verum enim: duarum autem illarum vocum vllam rationem nulli exstant in libri veteribus, quibus vi sumus, restituit: neque vero cuiquam dubium esse debet, quin ab his fuerint adiectae, qui vete pro verum legerint. lin. 42. *scilicet* sic emendat Adrian. Tannus. lin. 45. effusumque ex eo, quod esset, quale, *scilicet* hic locustestinus est ex ipso Ciceronis restituit per, vice, quanta, isti. Quale igitur visum? Tullius illa definitiue: ex eo, quod esset, sicut esset, impressum & signatum & effusum, sequitur paulo post. Hic Zenonem vidisse acutè, nullà esse visum, quod percipi posset, si talis idale esset ab eo, quod est, vi eiusmodi ab eo, quod non est, possit esse. Vigilat hunc locum aliquanto obscurior declaramus, hoc et dicebat Philo. Si Zeno rectè definitiue visum, quod percipi posset (sic autem definitiue: Visum, quod percipi posset, est quod impressum ac signatum est ex eo, quod est, quale esse non potest ex eo, quod non est) verum est nihil comprehendendi, nihilque percipi posse. At Zeno visum definitiue non rectè: siquid igitur comprehendendi potest, effusum autem edendum curavimus, Mantuanam editionem secuti, quamvis in omnibus libris, effectum scriptum invenimus. P A G. 16. lin. 35. sapienter fassus non sit, non esse falsum &c. negatius particulam, quae abest ab omnibus libris vulgaris, restituit ex codice demum, sic enim legitur in omnibus vulgaris, satis licet vobis quid non videt negationem descript. P A G. 17. lin. 10. qui licet eripere conetur? sic omnes quidem habent libri, sed Passeratius legendum putat: qui licet vobis clarissimis eripere conatur. lin. 13. quemadmodum prima vis &c. legendum fortasse est, primò visà, &c. lin. 16. aliqua se recondit? Mantuanus putat legendum aliqua sibi reconditè delenti particulam sic, ego chon videmus accipi in omnibus libris, *scilicet* super aliquid potius desinere, verbi gratia, tale quiddam: ut horum visum in alia tempora relectur. lin. 38. quia ista regula est, si notionem veri & falsi, &c. in libr. vulgaris ita legitur: quia ista regula est veri & falsi, &c. ego hoc totum veri & falsi, *scilicet* quam à librario errantē tēmerē bis possum, *scilicet* hoc non suo loco, iterumque suo loco funditus deleri. Nam quae hoc regula, quam dicit, non intelligitur regula veri & falsi: sed regula, quae certum ab incerto, certum ab incognito distinguitur, id est regula cognitionis: super paulo ante operam istam massie planè & fractionem mendis ediderunt, non moventi pro vos moventi, & mox differendo pro differendo. lin. 47. Quoties me sue tu probabilem visumem, &c. quae non impeditur, *scilicet* hunc locum ante mutatum ac lacrum beneficio codicum manuscriptorum sanè quādam

felicitate restituit. P A G. 19. lin. 37. cumque ipsa natura accretat: *scilicet* rationis, &c. docti quidam legi voluit accretat rationis: & paulo post: qualis est illorum ratio, &c. ego nihil minus, *scilicet* in dante eorum coniecturam. P A G. 20. lin. 20. sed ut in libris nihil in teris omnino, &c. quidam legi malant, sed ut inter hæc, &c. lin. 22. nihil vi esset, qui distinxit, *scilicet* illi & pallor, neque vi, &c. quidam libri vulgaris sic habent, nihil intererit, qui distingueretur, &c. quae lectio videtur planè mendosa: alii sic, vi hic edidit omis, minus corrupti, nam hoc in codice lectio mendo vacat. *scilicet* videtur enim sic potius legendum, nihil esset, qui quod distinxit, illi & pallor, neque quicquam intererit, &c. lin. 24. cur non vi planè nihil interis? legendum fortasse est, cur non inter quod planè, &c. *scilicet* sic cur non eiusmodi, vi planè nihil interis? P A G. 21. lin. 1. nam videbar summi me & ego, &c. legidum, nam videbar somniare me ego esse, &c. vel somnare egomet esse mortuum. lin. 4. eadem est in somniis, species horum & eorum. *scilicet* omisum fuerat à scriptore horum cum capula &c. vi ex ipsa sententia intelligere licet, quidam legi voluit in somniis. lin. 30. nec sit in duobus, aut pluribus nulla re diff. nulla comm. *scilicet* sic esse legendum sententia ipsa clamat. Nul enim Citero, & ab Academicis falsum contendere & consulare. Nam hæc falsa sunt, hoc primum, non esse visum quidque in genere tale, quale est. *scilicet* constanter enim verum, quo quodque in genere tale, quale est. *scilicet* Alterum quidem falsum: nam in duobus aut pluribus nulla re differere non est aliquam communem autem, paulo post legendum vi edidimus, &c. At tibi lin. & omnia ovum, &c. Est enim concessio. P A G. 22. lin. 47. iuratis, quid dixeris, ea te comper. *scilicet* lege eas te comperisse. P A G. 23. lin. 48. Carneades minumquam & secundum illud dabat. *scilicet* nempe hoc, At aliquando assentientur. P A G. 24. lin. 2. assentiri quicquam aut falsum, aut incognitum? vel legendum assentiri cuiquam aut falso, aut incognito: vel assentiri accipendum est. *scilicet* lin. 2. & quae percipi non possunt, quae possunt fuerant hoc loco omisae à scriptore quatuor voces propter verbum possunt his possumus. At verbum enim percipi continentur se ad secundum possunt. lin. 5. si enim omnino nihil est, quod percipi, &c. Nam si nihil percipi potest, non potest sapienter assentiri vi incognita, quin vult tempore opinetur. At sapienter non opinatur: ergo sapienter sensus omnes habere debet. lin. 20. qui illam glorie causam facere dicent: sperare etiam scriptor librarius pro facere dicent, scriptor facient duobus verbis in ynam contrahit. lin. 26. cum quaereret, Dionysius ille Heracl. cum quaereret nempe Antiochus quidam quod verbum quaereret, debet nota dici in huius potius: quam omiserunt opera. lin. 45. esse sensus quidem dicit, &c. *scilicet* inquam excudat, si opera mihi abtemperare voluissent, esse sensus quidem dicit, sed obsecuros & renerotiores, &c. P A G. 25. lin. 9. sed etiam imitari quemquam, &c. malim sic legi: sed etiam imitari non nisi nobilem quemquam. lin. 16. videtur minime contenti philosophi? quidam sic legi voluit, videtur mihi quidem non contenti, &c. alij sic, videtur tibi tibi contenti philosophi? quod magis placet. lin. 28. visum credo? sic quidam putant legendum, visum verum, credo. Quia legi videtur tibi contenti philosophi? quod magis licet. lin. 36. licet enim mihi percipere? nempe si nullum visum verum esse. lin. 37. & tamen opinari? id est assentiri incognito & falso. P A G. 26. lin. 12. dicit me acutus videre, &c. legendum fortasse est, dicit me, &c. praeterea docti quidam legi voluit acutus videre. lin. 24. ubi legitur illud est (scilicet) pertinet hic locus ad illi, qui est superius pagina, verum? *scilicet* eo enim rem dimittit Epicurus, si vnas fensus semel in vita mentis sit, &c. lin. 25. qui me tunc quidem? vel repetendum est 270 con? putat: vel à scribendo, doctus quidam nescit non probat, sed vult deleri relatum qui, lin. 41. quoniam dicit esse oportere, non possit, &c. sic legendum est, non, vi est in libris vulgaris, quae dicit oportere. P A G. 30. lin. 24. noui (modi diuinitudinis) Passeratius legendum putat eiusmodi similitudinis, &c. lin. 45. Passeratius in multis modis curvumque legemque iuraverunt. *scilicet* Nonius legit, manè raum, vi vulgaris omnes & manè, *scilicet* habent manè flauum. P A G. 31. lin. 25. Herculi quidam laborum exclamationem Herculi possum pro Herculis, quae de re dicit, proferi autem hunc locum Nonius in verbo exaltat, vi legi exclamationem pro e. quasi ad verbi anculationem: quod quidam dicit autem veteres valuisse haurire. At qui festino anculatione significat apud veteres miserrare, non haurire: & ita Festus in voce ancille: id est percipere ancile docet eum esse à Graeco verbo ancila, nec me muer, quod non enim scriptum est ancilare in libris vulgaris. nonnulli enim veteres habent.

edendum curavi ex aut. libr. manfcr. paulo post eod. v. 17. pro iudicatione, legendum forte est vincione. p. a. g. 127. lin. 17. qui acerbis oculis deficientem solem intererat] sic edendum curavi libris omnibus innotis duobus secus: Lucetium, Virgilium, apud Ciceroem, Lucrer. lin. 3. Cdm feruissit & ex oculis nituit acerbis ardor. Virg. lib. 12. Scintilla absistunt, oculis nituit acerbis ardor. M. Tull. pro Plancio, Populum Romanum aureis habetioribus, oculos acriores & acutiores habere. lin. 20. multa aduersa reuerens, tanquam in rate, in mari immenso nostra rebatur ratio] legendum tanquam in rate, in mari. &c. hoc primum, quemadmodum habent libri veteres, & docet Adr. Turnebus lib. 10. Aduersar. & ita insitram excudi. reuerens autem edendum curavi, tum quod ita repererat scriptum in vno libro vetere, tum quod existimaret cunctis, hic idem fere valere, quod reuerens. sed nunc reuerens minus probe, ut habent alij libri, quam legendum idem Turnebus tunc & explicat erudit. Iam ratio legendum ut & edendum curavi, in oratio, significat enim, nostra mentis aciem & rationem in hoc mundo rebus tanquam quoniam rebatur, in mari immenso, de oratione non loquitur. lin. 31. nequiquam aliud effi] sic habent omnes libri vulgati, & plerique manfcr. Mutatus adest in codicibus Massici scriptum reperit, nihil quicquam. Turnebus nequiquam reuertit: & interpretatur non quicquam. Ego ne quicquam repouendum censio: & ita reperi scriptum in codice Memmiano & Huraltino, nec quicquam autem valeo non quicquam. nam nec pro non vsurpabat veteres: ut scitur non manifestum, nec opinatio, nec fuit, nec recedat, pro non manifestum, non opinatio, non erit, non recedat. vide Festum. Quid si quis dicit etiam non posuisse veteres pro non: respondebo, illud esse absumptum & controuersum, aut certe minus vsitatum, hoc perspicuum esse & inter omnes constare, & vsitatissimum esse. Quare nequiquam probone quicquam non item: quemquam vel ite improbo, neque damno. lin. 40. & sine retardibus.] Codex Memmianus & Huraltinus habent vernaculatis: quod probat, & ita repouendum censio. lin. 47. accerrime autem, &c.] hic non fuit legendum spatium, sed potius hoc fuerunt cum superuocis continuanda] fuit enim Cicero, non eius, qui posuit de quo audire vellet. p. a. g. 128. Nam similitudo.] Codex Huraltinus habet. Iam similitudo, &c.] p. a. g. 129. lin. 25. publice gratulabantur] lege publice ei gratulabantur. p. a. g. 130. lin. 42. a quo animo ferendum putant.] quidam adiecta negatione, legunt, a quo animo ferendum putant: vel iniquo animo ferendum putant. lin. 48. Nam reor, non vilius, &c.] vel sic legendum, vel, ut habet codex Huraltinus: Nam reor, nullus, &c. hoc autem significat Cicero, Cur eorum, qui excaesi exate moriuntur, fortuna laudatur? nulli enim posset esse vita inuolunt, si longior vita daretur, quam illis, quippe cum essent prudens simi, prudentia autem nihil dulcius. p. a. g. 131. lin. 13. venenum, ut sitiens obducisset] Sic esse legendum, iam pridem admonuit P. Victorius, idque ex auctoritate librorum veterum, quibus cum omnes nostri consentiunt & consunt. obducisset autem, id est exorbisset, ebullisset. Horatius oda. 3. lib. 3. illum ego lucidas Inire sedes, ducere necatari Succos, & ascribi quicquid Ordinalibus parat decorem. p. a. g. 132. lin. 2. mortis si est misera, finis, &c.] sic habet vnius codex antiquus, & ita sine duobus legenda. p. a. g. 133. lin. 9. etiam mortui puniuntur] sic habent libri veteres, & ita legendum: puniuntur autem, id est puniuntur, seu puniuntur & poenitent. lin. 10. Ipse summus faxis] scribit, ipse, minus et prima littera. In oratione in Pisonem, ubi hic idem versus proferuntur, pro ipse faxis iudicet, &c. legitur vsipiam faxis: quorum vitium rectius sit, iudicet erudit. p. a. g. 134. lin. 26. qui cum Appollini] scribo Appollini vno, peritum esse operatum. p. a. g. 135. lin. 25. quod cum exanclauisset omnes, & c.] proferunt hunc locum Domini, sed legit exanclauisset. ego exanclauisset proba hoc loco, quod modo habent aliqui libri manu sc. exanclauisset tamen non damno. Effi enim vbi ab anclaud, quod valeo ministrare & ministraria laboribus] ubi ex quoniam ancilla dicta est. Quicquid exanclaud laboros, pro subire labores, videtur etiam pulchre & eleganter dictum.

EIVSDEM IN LIB. II.

p. a. g. 136. li. 33. & reflectere sine pertinacia, &c.] hanc lectionem

tueretur Adrianus Turnebus Aduersariorum lib. 1. cap. v. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

elici, quod minus proba. lin. 37. *omnibus vengit*]. Quidam legi-
t. *omnibus vengit*. P. A. G. 147. lin. 32. Si tanti sunt,
vt *ferenda non sint*]. Sic legendum, non vt in libris vulgatis, si tanti
non sunt, vt ferendi sunt, negatio subicit loco suo mota fuerat, &
ita aliterum translat.

IN LIB. III. TVSCVL.

QVAEST.

P. A. G. 148. lin. 12. *vt vitiis resinas, tanquam imago voci*] sic
legendum libri omnibus inuitis: neq. me mouet Adr. Turnebi au-
thoritas aliter sentiens: quid enim ab arduis dici potest, quam glo-
ria virtuti resonat, tanquam imago gloriae? P. A. G. 150. lin. 36.
nec & coniugata sunt] Non ut & iugatae sunt: & ita repon-
endum censet, libri omnibus inuitis. lin. 41. quod nec quicquam est
in tali homine] sic legendum censet, nec quicquam autem id est, non
quicquam, nec pro non, vt supra diximus: vel lege ne quicquam, vt
ne pro non item vt legitur. P. A. G. 151. lin. 31. nam cum annis per-
it bario misera est, &c.] miseria est habent omnes libri vulgati: &
bona pars manet, & ita malum legi: & sic id iusserat, lin. 42.
Præterea tum ad Troiam cum mis. &c.] Præterea tum
ad Troiam cum mis. &c. la. proximo versu autem, pro
Scibam, libri veteres habent Sciebam: vt in legendum, vt vterque
ratio constet, ne hoc quidem distimulabo, in libris veteribus scriptum
esse ab defendendam Græciam, vbi vulgati habent ad defen-
dendam Græciam. P. A. G. 155. lin. 41. sed quæ dicat, videamus:
quemadmodum, &c.] vti iam in initio punctum corripit hoc tantum, quo
facto hic locus planus factus est. dicebat pauli ante, se Epicuri sen-
tentiam suo more perfectum esse: quam Epicuri suo exprimitur:
sed quæ dicant, inquit, videamus: quomodo dicant, ne labo-
remus. P. A. G. 154. lin. 3. Nam reuocato illa, &c.] legendum vi-
detur auocatio: vt pagina superior, auocatione à cognata molestia,
& c. lin. 33. habet formam &c.] legendum fortasse est, habes for-
mulam. P. A. G. 155. lin. 3. Nec veritate dici potest, &c.] hoc non
fuerit separata à superioribus sententiis enim enim verba Epicuri vsq.
ad illa, atque hæc, &c. lin. 10. nisi cum vbi quia efficiantur, &c.]
sic restituitur Nam, qui ita legitur vnde exhibetur, lin. 47. aliquid vi-
deamus & cili] sic restituitur vsq. lin. 2. P. A. G. 156. lin. 35. ratum
habueram, quod legunt] sic emendandum censet, enim libri omnibus
inuitis, ita enim leguntur Latini, ratum habere, non adum habere.
lin. 46. id ferre videremur] sic emendandum olim Rhenus, cui assentit,
& confirmat hanc lectionem similis locus alii, qui post verbum ibi, sententiam
enim fortasse grauius. P. A. G. 157. lin. 26. non id efficitur, vt ea quæ
dicant, maiora sunt: videtur quæ ita leguntur, non quia repent] Sic
hoc locum emendandi parum coniectura ductus, parum libri in ma-
nifestis, aut fortasse secutus in quibus non sunt hæc, quæ reperiuntur in
quibusdā vulgatis, maiora videtur quæ illa, recentia sunt. P. A. G.
159. lin. 4. Cælo atque terra disticta miseris] lege Medea, vt emen-
dat Turnebi lib. Adversarios 19. P. A. G. 161. lin. 18. vt fere nos
omnia in conspectu] legendum fortasse est in Cōsolationē
nostram, quam quam in huius vbi omnia, vnam, videtur non incon-
ueniens antithesis. Itaque in huius mutare assunt. lin. 19. in eo tenebatur
curatio] legendum putat verbebar curatio. lin. 23. Oratiorem
maturis, &c.] sic hunc versum restituius, si autem qui proxime se-
quitur, sic legendus: siquidem qui tempesti, &c. Nam opæ ma-
le hic finitum, diuissum à reliquo versu, separatim posuerunt,
videtur tamen legendum adducit. P. A. G. 162. lin. 13. Quamquā
plene disputatiōis sunt, non delectatiōis, &c.] Cum vulgata lectio,
plane disputatiōis sunt, delectatiōis, me sepe offendit, &
quod non ideo est in libro suo impresso, quem commodato mihi
dederat, ac scriptis, non delectatiōis: vnde autem hunc locum sic
esse emendandum, sed falsit me opinio. Nam emendandum vt
& coniecit Turnebus, quamquam plene disputatiōes sunt de-
lectatiōis, &c.

EIVSDEM IN LIB. IIII.

P. A. G. 165. lin. 6. presens autem mali sap. aff. nulla est] *aff.*
atque inuicem patientia, seu tolerantia esse paulo ante quidam lege-
bunt à ratione aucta cautio. lin. 4. vulgati malevolentia la-
teant, & c. Nonius legit, malevolentia latens: sed erat Nonius. de-

scribitur enim ea, quam Græci *ὀνείδης* appellant. P. A. G. 166.
lin. 12. distinguunt etiam illud, &c.] nouissima libri veteres habent,
distinguit etiam illud, &c. quæ non inueniuntur. lin. 31. vt hominum
vitiis sit generis] sic esse legendum permittitur, & videretur & ra-
tio. fabulæ enim eum & repperit, & vnde adum, quemad-
modum autem super à dicit adum multum, sic debet hic dicitur, adum
vniuersi generis bene nam. lin. 47. sed quid enim capere vult ei, &c.]
approbata Fruterij Brongesii, iunctus ad illud ceterum, taderet
legendum censet, taderet autem inquit Nonius, & talis. P. A. G. 167.
lin. 14. quia proclius ad eas perturbationes, non quia, &c.] verbum
lunt quod est in lib. vulgatis, nullis in veteribus repperit. lin. 34.
& vt corporis temperatio] etiam hic constat & congruit ratio cū
auferatur veterum librorum, in quibus ita legitur, vt edendum cu-
ramus, nisi quod esse adueniunt similitudines. vt quod à librario
emissum putamus præter capula & similitudinem. P. A. G. 168.
lin. 6. morbis enim manentibus vitia sublate esse possunt, &c.]
sic legendum non vt est in libris vulgatis, vitia sublata esse non pos-
sunt. Quid si cadentes veteres hanc emendationem non confirmant,
tamen ratio iam satis confirmare debet. lin. 50. scriptulis cor-
ribus] legendum fortasse est, scriptulis. Lucræti libro 4. haud qua-
quam ratio scriptulis clidit est. P. A. G. 169. lin. 19. mata esse
egritudo noua: sed ea modica, &c.] hoc hic non videtur emendatur,
quod sic legamus à mata est agr. noua: nec ea modica: ma-
gna tamen, &c. quid si sic? nata autem ægritudo noua:
quod si esset illa modica, magna tamen, &c. quid si sic? nata
esset agr. noua: quæ vt esset modica, magna tamen, &c.
lin. 41. vitiis lentitudinis nomine applicant] sic legendum,
neque dissimulant ab hac lectione libri vulgati. Nonium igitur
non sequimur, qui legit lenitudinis. P. A. G. 169. lin. 30. In
preclue labuntur] malum legi proclue labuntur, detrahit propo-
sitione in quemadmodum apud Lucet. lib. 2. Et proculius item
proclue volubilis exlat. sic enim scriptum est in codicibus ma-
nifestis, nota melius vt adnotum in commentar. Lucet. P. A. G. 170.
lin. 34. Quam gladium in sinuacho, iura &c.] Turnebus assentior,
qui iura legendum putat: vt iura bis venteris significet.
P. A. G. 171. lin. 24. In perpetiendis laboribus, &c.] legendum fortasse
in perpetiendis laboribus: & ita infra petiendorum labo-
rum, vbi est petiendorum rerum. P. A. G. 172. lin. 38. Itaque
bene adhibita ratio] Turnebus legendum censet bene habita. lin. 17.
vt etiam sic nec mala sunt illa, &c. nec bona] legendum, vt, etiam sic
mala sunt illa, quæ, & c. bona, quæ, & c. lin. 19. omnia premittit] quid
dicit legendum putat omnia spernentem. ego nihil mutandi censet.
significat enim, vti non foret & magnanimum, omnia seipso in ser-
ua atque humiliora quæda oportere. P. A. G. 175. lin. 30. excludit vt
iniqua]. Adr. Turnebus est cod. antiq. legit, vt nequā. P. A. G. 176.
lin. 14. quod est enim quod non progre] ita videtur quod sunt] hunc locū
sic emendans diuinus videretur in iuam locum restitutus, ita quod
in libris vulgatis, quod est enim, quod non progre, eodem ita, quod
furor. lin. 46. potest videri aliis alio natura, &c.] hic pro vt, quod
erat deprauatum, scilicet alio. P. A. G. 177. lin. 4. qui se aggruindi
dediderunt] legendum, vt habent libri veteres, dederunt.

EIVSDEM IN LIB. V.

lin. 42. & corporū doloribus congruentibus] in verbo congruen-
tibus, mendum subesse suspicor. Significat enim Cicerō, in istum ma-
lis dedisse animos & ex corporum doloribus dolentem contrarietates,
ac perferentes, & ex his, &c. quibus dixerit, non ex animis & ex
miseris, & vnde & corporibus dolentibus, non ex animis & ex
miseris. At vt congruentes, non videtur hanc sententiam no-
tionemque exprimere, fortasse melius expressisset, si scriptum esset,
corporum doloribus congruentibus, seu congruentibus: vel
congruentibus, vel congruentibus. Omnia alio verbi hic de-
siderat. Cum hic autem Ciceronem conuenit illa Lucrætiā lib. 5.
Præter enim quā quod morbis cum corporis agitur: Adue-
nit id quod eam de rebus fæta futuris Macerat, inque metu
male habet, vixque fatigat. lin. 43. Sed in hoc me ipse caligo]
Nonius in verbo caligo legit, fed hoc me ipse caligo: in
quo non sum cum fecutus. Quid autem idem paulo post mollitia,
legit, non, vt habent omnes libri, mollitie, in eo firm cum fecutus.
P. A. G. 178. lin. 1. studiūque nos compulsi] sic habent libri ma-

refugit, & si est aquarum quasi vapor, cum vapor omnis sit calidior, & interitum pro calore respiciat? P. A. G. 218. lin. 43. cum remittitur enim concutitur sic legendum, non continetur interitum, nam concutitur, & remittitur sunt contraria, vi funis reuoluitur: funis contentus animi reuoluitur, animi contentio. P. A. G. 221. lin. 50. cum subiungitur autem, hesperus, &c. videtur sic legendum, cum subiungitur autem, Græcæ hesperus, Latine vespere.

P. A. G. 223. lin. 38. Apicæ hoc sublime candens scribitur supra adum, cum subiungitur autem, Apicæ hoc Sublime candens, quem inuocant omnes Iouem. P. A. G. 224. lin. 1. Darum est igitur Neptuno id eorum, &c. quidam legi volunt, alteri, &c. P. A. G. 224. lin. 22. Diana antea dicitur sic refertur Adr. Iunius ex Probo, idem legi paullo ante apud nos, ubi vulgo apud nostros, paullo post ubi vulgo legitur, sed quod in septem numeratur tanquam vagantibus, ille vult legi in septem vagatur tanquam venantibus. P. A. G. 226. lin. 6. quo facilius id quod docere volumus quidam lib. veteres habent volumus unde suspicari quis possit scriptum esse ad Cicerone velimus: quamquam volumus non est relictum, cum veteres dixisse volumus pro velim, constat. hac retentum me subfunderit, quod scenam adit. P. A. G. 227. lin. 24. hac animabilis, spirabilis, idem Iunius ex Probo, legi animalis: contra Seruius apud Virg. ad illam locum lib. 3. an. hoc casti spirabile lumen: legit spirabilis, sic enim ille, spirabile, id est vitale, quo spiramus: & est sermo Ciceronis: quamquam ille dixit spirabile in libris de nar. Deor. P. A. G. 229. li. 7. nec spiritum asperitatis vastari Nonius legi vult: crederet: & ita censos reponendum. lin. 13. ipsum autem mare sic terram app. lit. claudat &c. videtur legendum clauditur. P. A. G. 231. li. 15. & iurum trahunt indutæ sic legendum. indidem autem, id est eodem loco, sen ex eodem locis. P. A. G. 233. lin. 33. Vomitione canit porge, alio sic ibi est. sic refertur scriptura veteris refertus, canit, non vulg. lectio, vomitione canis purgare, alio ibi. Egypti curant, mendoſa est. P. A. G. 235. lin. 16. in reliquum corpus diducuntur. Lucet. lib. 4. Inde quoque exprimimus, per causas omne palati Didit, &c. lin. 35. solum recipere, &c. alij lib. habent percipere, docti quidam legi volunt excipere: ego accipere, vt pagina ducentis, trices, sexta, versus duodecimo. lin. 49. qui naturam sublime ferunt legendum libri non habent in, sicut ferre. P. A. G. 236. lin. 23. bestiola conarens irumpere quidam legendum putant irrepere: idque annotatum est ad oram codicum Memmiani, non tamen, vt ex antiquo aliquo exemplari profectum: sed quasi ad coniecturam natum. P. A. G. 237. lin. 16. natus comibus iis, qui resonant &c. videtur legendum, que resonant, &c. li. 31. arborum autem confectium quidam legi volunt, confectioe. P. A. G. 238. lin. 12. eorum enim cuius demetatis, &c. sic legendum, non demetiti, nam à verbo demetior, sic demetior sum: demetatis autem à demetando. lin. 43. cui quidem ne pueresceret &c. legendum libri amebus inuiri, vt est apud Nonium in voce putidum, ne putifceret, & ita edis usseram, hinc loco similis est ille sup. lib. 5. de Firmibus: animam illi pecudi datam pro sale ne putifceret, sic enim illic quoque legendum est, n. n. putifceret, vt habent libri vulgati.

EIVSDEM IN LIB. III.

P. A. G. 240. lin. 23. neque enim mihi par ratio quidam legendum putant, par certatio est: quod ego valde prebere, si qua essent libri scriptura in libro veteribus vestigia. lin. 48. mihi quidem ex animo excoi non potest sic habent omnes fere libri & vulgati, & ma nuscriti, que lectio si vobis probabitur, tralatio erit ab eis notis, que fere inueniuntur, quædam exempla tamen vulgata habent excoi, unde nuper quidam scriptum, excoi alij legi volunt excoi, ego vultum. P. A. G. 241. lin. 25. Apicæ hoc sublime candens scribitur apicæ hoc Iuxta a. amine: Sublime s. maior, propter eam causam, quâ su pra dicit. P. A. G. 243. lin. 12. Nihil igitur afferit pater iste Stoicorum Sic Lucetius Epicurum patre appellat, lib. 3. princip. Tu pater & iterum inueniuntur patria nobis Suppeditas præcepta, &c. P. A. G. 246. lin. 31. cuius maior æternæ Afferit, id est, mater Latona sic refertur generaliter, hisloriam secutus. Latona enim & Afferit ferreus fuisse traditur: Hecate autem Letæa filia. P. A. G. 247. lin. 11. Item, Leonæum, esse delubrum Atheni, quod Leonæus, &c. hunc loco scellula, seu dæmonem nostri inscribereque id temere, quid enim sibi

vult hoc Leonæum? Nam Leonæum, quid sit, scimus omnes: mediterer eruditior: nempe delubrum, seu templum Lei filiusque, quæ sua mente potius ciuitatis Atheniensis sedantur, dedicantur. Leonæum autem fere omnes corruptum esse putant, ex quibus alij confabunt legendum Leonticum, aut Leontium putant à Lei, quæ illarum illarum patre: quem adducimus à Timolente Timolentium dictum esse. Sed errat. Nam à Timolente non Leonæum nulla modo, alij Leo natis est delubrum, & alij putant Leonaticum esse referendum & Leonaticum dictum à Lei natis, seu natalibus, id est filibus, vt Greci nomen ipsum nominantur: tunc vix ita vix esset, sed hoc ne in quid, quibus hoc venit in mentem, magnopere probant. Ego putabam sic legendum, Leo Attico est delubrum Athenis, &c. sed non placet. delubrum enim erat filiarum Lei, non ipsius Lei. Putabam etiam sic, Leo dicarum est delubrum, &c. sed eadem ratione hoc quoque reieci. Venit tandem mihi in mentem, sic omnino esse legendum. Itém, Quo nararum est delubri Athenis, &c. quæ coniectura ita mihi placet, vt nihil puti excogitari posse melius. lin. 18. Cur autem argui species non in deorum homines fere libri & vulgati, & manuscr. habent cur autem argui species non in deorum, &c. nisi quid in vno scriptum erat, argui quod probo. Nam veteres grammatici docent, argui in generali casu, argui, dicitur: arcum, in patria casu, argus, suspensus fornicem. Sic Lucet. lib. 6. Tum color in arcus exsistit nubibus argui. Sed Carisius sic legit hunc locum lib. 1. cap. de analogia. Cur autem argui species non in deorum, &c. quod quidam codicum librarij. P. A. G. 248. lin. 5. qui sub ieris habet sic habent libri manuscr. habet autem quid id est habitat. lin. 35. Tertius quidem &c. delo quidem: quod inane & superuacaneum est. P. A. G. 249. lin. 11. & Orbone ad idem Larum, sic edendum curam codicum manuscr. secutus, quomodo iam ante à Memmi fuerat hic locus restitutus, mendoſa autem hic opera emiserunt præpositionem ad. P. A. G. 251. lin. 9. scilicet prætor sic erat enodatus hic locus in codice Memmiani: & recte. lin. 43. tacere prætor philosophis &c. malim legi philosophos, P. A. G. 254. lin. 17. sed quomodo idem dicitur, non omnia deos, &c. mendoſa est hic opera, quæ fecerunt, quid vultis, &c. pro qui idem vultis, &c. hoc primum, alioqui legendum ita videtur, vt in nonnullis vulgatis persequi idem vultis delecti, non. Ne hoc quidem modo male legere, sed quomodo idem dicitur, n. o. d. persequi, qui vultis à diis immortalibus, &c. deler. idem.

EIVSDEM IN LIBRVM. I.

DE DIVINATIONE.

P. A. G. 254. li. 46. quæque precine ad deorum vim sic refertur hinc locum Adr. Turnebus Adversus iur. lib. 5. cap. 20. P. A. G. 255. li. 9. celum mihi in A. Eulii sic enodatum adr. Turnebus. P. A. G. 256. li. 4. credo ne conamina iura migrare sic habet codex manuscr. & ita legendum. Sic loquitur officii. quæque pertinent ad veritatem, & fidem, ea migrare interdum, non feruare sit iustum. & 3. de finibus, Quoniam quæ ea natura esset hominis, vt cum genere humano quasi diuilius intercederet: quid conseruaret, eum iustum qui migraret, iniustum fore. P. A. G. 257. lin. 35. quæ nomen ex innotata reperit, rem ipsum, &c. sic refertur certissima coniectura ad Eulium. Nam nullo modo lectum vulgata ex inuocatore, ferri poterat, vt fere sine iudicio. P. Vitorius, & innotat reprehenditur hic à quibusdam Nunc & sententia aperta est, & verba sententia congruunt, neque discipant ab eis, quæ ceteri scriptores de aristotelia tradiderunt, hoc enim dicit Ciceron, aristoteliæ nomen, quod ad partus sit vultissima atque optimæ in ipso, id est heram inuentum reperisse ex somnio, & eius vim, & sum. P. A. G. 258. lin. 19. vitali limina liqui sic legendum, non vi habent libri vulgati, & nonnulli manuscr. vitalia: & ita etiam edendum curam apud Lucet. lib. 5. indigens omni Vitali auxilio, &c. ubi libri vulgati, & plerique scripti habent Vitali. P. A. G. 260. lin. 20. sic tum ambus magne rei imperitij alabant sic omnes quidam libri habent, sed legendum censui imperitij. Imperitij autem antiquum verbum, quo veteres plerumque in auspicijs, præ imperitrat. lin. 25. secundo timore, quæque autem legendum putat, adducitque aut. P. A. G. 261. lin. 23. nec abducit vt reat, &c. legi, nec adducat vt reat. P. A. G. 264. lin. 33. crudeli dominatu premebatur liber vult manuscr. habet renebatur. P. A. G. 265. lin. 36. et

et graniter dormire cepto] videtur legendum dormire, verumta-
men nihil mutandum censet. p. a. g. 266. lin. 30. qui secus quam
dicitur, & quidam legi volunt quam debuit, subit. viii. lin. 48.
ubi paulo ante sapientis & vernalis modesti. sic restituit hunc ver-
sum te. Auratus. Idem paulo post peperit respondendum censet
pro vulgato repetit. in ceteris. Ad. Turnebi sententiam sum secus
mendosus ante hoc opera imperferunt virginali modestia.
p. a. g. 269. l. 13. aut Bacchi sacris comota legendum putat Auratus,
aut Bacchi sacris comata cum vulgo legatur, ut Bacchi sacris
imbura, &c. cuius correctura equid. probat nihil mutari voluerat.
p. a. g. 271. lin. 26. somnandi causa excubantibus nonnulli libri ha-
bent incubabant, quod malo. & ita Manutius. lin. 39.
quoties senatus desenuit ad libros, &c. haec iterum nam &
hic, & paulo ante versu 27. posita sunt] mihi mendi suspitionem
commouet. p. a. g. 272. lin. 21. vrbem Romam, Remam amae voc.
sic legendum est, non, ut vulgo, Romam Remamne vocaret. mendo-
sus autem hoc opera iterumque ne: & excudat, Romamne, Re-
mamne vocaret, delendum enim ne affixum nomini Romae:
quod de suo addiderunt. p. a. g. 274. l. 1. ut aquarum eluuantur
sic legendum censet Turnebus Aduersiorum libro quinto: & recte.

EIVSDEM IN LIB. II. DE DIVINATIONE.

p. a. g. 278. lin. 4. vehementius in dies incitatur] Nonius legit
citatur in verbis citare. p. a. g. 280. lin. 38. qui thesaurum inuen-
turi] sic legendum est vatio perueniri, libri omnibus reclama-
ntibus. lin. 60. anile sanè & plenum superflui.] quidam legendum pu-
tant anile sanè plenum superfluitatis, &c. p. a. g. 283. lin. 6.
vi enim iam sit aliquis in natura rerum cognatus] libri veteres habet
contagio, ego tamen nihil muta. nam paulo ante cognatus nomine
vsus est in eand. sententia mihi, cum rerum autem natura, quam
cognitionem habet & insinuat non longe [et aequiterum eadem
pag. qua ex cognitionis naturae, & quasi coniecturae, atque co-
sensu, & c. ubi mendosa opera fecerunt cogitatione: nisi quis dicat
vbiq; contagiosis nomen esse respondendum, sic enim loquitur lib.
de fato, vi in reliquis eiusmodi naturae contagio valetet, &
infra ibidem. Cui primum quidem de ipsa rerum contagione
respondemus. lin. 20. vi is, qui impetire velit, &c.] sic legen-
dum, non impetire, ut est in libris vulgatis. neque impetrate, ut
opera hic mendose fecerunt, aliter enim impetire antiquum verbum,
quod significat impetrare, ut supra diximus. Falsa impetritum
impetratum. p. a. g. 285. l. 6. cur se contra naturam inter abdidit]
videtur legendum abdidit. p. a. g. 287. lin. 22. cunctis terrarum.
sic legendum esse & duo libri veteres, & ratio peruenit, non ut
vulgo, errorum. l. 33. velle circumuenire sufficit.] sic habet liber
vni m. ensifer. malum tamen, velle circumuenire effectus: quis
dicat esse & c. p. a. g. 289. l. 6. ita aqua Albana dedit]
videtur hic aliquid desisse, si videretur attendas. p. a. g. 291. lin. 7.
at Homericus, Ajax] immo videretur, ut iam animaduertit aliquot viri
docti sunt enim vbiq; verba ibi. p. a. g. 294. l. 37. negant enim
&c.] inter haec verba, & superiora, quam licet, desit quiddam
tale, loquitur, deos ex nobis praesignificantes negant, deinde leg-
dum autem enim, & c. debet igitur hic notari scilicet, & ita iussit,
l. 38. ceteris enim introspiciet. sic legendum censet dantur. Na librali
eius habent, causas l. 47. nec si non datur vias, nulla est diuin.] sic
legendum, non ut vulgo, nec si datur vias, &c. hoc enim ait Cicero, posse
deos non dare vias ad scientia significacionis, & tamen esse diuina-
tionem: ut ostendat, Stoicos ea sumere, quibus concessis, nihil magis effi-
cient, quod velint. p. a. g. 295. lin. 38. Quoniam sciti] sic restituit
hunc locum Auratus, male autem opera fecerunt. Qu. pro Q. lin. 39
ex primo versu cuiusque sententiae primis litteris, &c.] Idem Aurat-
us hic haec legenda putat, ex primis versuum cuiusque sententiae
litteris, &c. p. a. g. 296. lin. 28. tamen haec ambipolitam versu]
vel sic legendum, vel ambipolitam. Nam ambipolita neque Grae-
cum est, neque Latium. p. a. g. 292. lin. 14. non aliquando collime]i
malum illic collimeat, ut lib. 3. de finibus, pag. septuages. quarta,
versu quadrag. octauo. Vt enim si cui ferat propositum collimare, &c.
Nam illic quoque vellem illic collimare. p. a. g. 300. lin. 18. Et enim
ex diuisione hoc secundum est, &c.] vel legenda sunt haec hoc or-

dine, Quae autem est continuatio, conuenitque natura, quem, ut
dicitur, vultumque vocant. Sic enim ex d. h. s. e. l. c. i. o. s. m. o. d. i. &c. vel
ali quid desit. lin. 21. nonnulli etiam sunt relet. &c.] huius scilicet
non abscura sententia est, ut omne significari vultumque certis ex
sonantibus: hoc ipsum, pleni, an fame ex h. a. n. l. i. s. i. m. m. i. s. i. m. i. d. i. c. i. t.
intelligi ex quodam genere sonorum. sed, ne mentiar, vulgatam
huic antepone: nonnulli etiam valetudinis significaciones,
ut hoc ipsum pleni, enecesse fame simus, ex quodam gene-
re sonorum intelligi posset dicunt: atque ita excudi vultum-
ram: sed opera alteram secuti sunt mei in istis. Tantum & scriptum
de regone huius loci, haec scriptum & dissimilandum, quum in vno
libro vetere repererit planè expressum, nisi quod in eis erat, ut in vulg.
dicuntur: hinc operarius isti in errata causa praebita est, erat, lin. pleni,
enecesse simus] legendum puro, pleni, enecesse fame simus. sic enim
supra pag. ducentis, & c. l. 3. nona, versu quadrag. primo locutus
est. lin. 46. multisque ex aliis futuris praesentibus] videtur legendum
multisque ex aliis, quibus futura praesentibus, ut si signa quodam
habent, &c. quibus, &c. p. a. g. 301. l. 25. eiciende sunt] ma-
lim legi eiciende sunt, ut Manutius censet.

EIVSDEM IN LIB. SINGU- LAREM DE FATO.

p. a. g. 303. lin. 7. It igitur ad quasdam res natura loci pertinet]
posset haec verba in libris omnibus, sequitur deinceps, & operatur a-
liquis, quod ego funditus sustuli, ut aliter, & ex declaratione su-
periorum natum. l. 16. Quae autem ex eo colligit, &c.] alij legunt, cogi, ut
est in omnibus libris vulgatis. l. 33. percepta, appellata, quae dicuntur
busi uera] sic vbiq; legendum, percepta, non praeperta, p. a. g. 304.
lin. 1. at si ista comprobabis diuina praedicta: & quae falsa, &c.] hic
locus, ut in vulgatis legitur, non videtur integer sententia enim non
concluditur, neque finitur, nesciens ab illo principio, at si ista com-
probabis, &c. nisi dicamus esse hyperbatum, quod pertinet ad
haec, quae sequuntur, sed tamen & naturalis est, &c. lin. in iis habe-
bis vi] alij libri habent, habemus, quod minus probabo: enim vi-
detur Cicero sentire, si comprobabis haec diuina praedicta, sentis ocula,
eas, vera & necessaria praebis incidens in aenigmata, quae reformidant,
nam in, qui futurum quidem ponis, sed nescias ut tollis, ceteris fa-
teri & ea quae sunt falsa in futuro, fieri non posse, & quod verum est
in futuro, necessarii euentuum: quae est Diodori sententia. Diogenes
enim haec dicebat, si falsa est haec enuntiatio in futuro, Cras cenabit
Epicurus: non potest fieri vi, cras cenabit Epicurus: est vera haec enun-
tiatio in futuro. Cras cenabit Epicurus. necessarii autem cenaturus
est Epicurus, quod vtrumque ne abbat Chrysippus. lin. 23. Karthagine po-
situm] libri veteres habent Karthaginem positum: & itale-
gendum. l. 33. sed in factis immutabile] legendum immutabilitate app-
eratum est operatum. lin. 47. per in animis sentiantur, &c.] legendum
videtur per man. deorsum ferantur, &c. p. a. g. 305. lin. 21. Om-
nia fato fieri non possunt] desideratur negatio: quoniam ego flagitan-
te ratione restitui. lin. 23. cum declinat atomis intervallo min.] legen-
dum fortasse est, quo decl. atom. p. a. g. 306. lin. 4. quae causas ha-
bent cur sunt, &c.] haec aberrat a libris vulgatis. l. 6. m. p. est aeterni-
tate causa causam ferent, &c.] veteres quidam libri habent, nisi ex
aeternitate causarum series causam, &c. sed hoc puto esse ex an-
notatione natum. lin. 46. arcibus astriguntur non possit in quib-
uslibet libris sic legitur: hoc arcibus astrigunt ratione non potest.
p. a. g. 307. lin. 26. Non ut ea res causam afferant.] videtur ante
haec quaedam desiderari. p. a. g. 308. lin. 2. medium ferre voluisti, &c.]
sic restitui hunc locum P. Vitorius dicit ante legitur me-
dium fe ferre, &c.] autem medium ferre medium quam
sequi sententiam. lege Vitorius. lib. 1. capite. 18. Far. l. 18. lin. 42.
fatur tamē, non ea sine via] in &c.] profus legendum censet, eas
sine viso antecedente, &c. deleta negatione nam exciderunt, neque eam
causam ad assentendum, &c. cum iussu finis delicti, neque lin. 45.
Itemque illi, qui hoc dissimulant, &c.] legendum arbitror, neque
illi, quibus hoc dissent. lin. 48. si omnia fato fierent eiusmodi, &c.]
legendum videtur si omnia iura fierent, &c. verum tamen nihil autem
mutare. p. a. g. 309. lin. 6. ab ista quidam abesse] qui non videt lib-
desse alterum membrum, neque tale quiddam aliter, sine haec, suo
illae causae antecesserint, at rebus fatum abesse.

Currite pag. superiore, versu 8. enectine fame, &c. & ead. pag. ab
anxi, ad lib. de iure. versu 4. Qui autem ex eo, &c. versu 11. sed 14-
men si naturalis est, &c. & versu 12. seu oscula. & versu 25. vide-
tur, per inane deos. & versu 34. scribitur, 29. ubi est 26.

EIVSDEM IN FRAGMENTA LIB. I. DE REPVB.

LIN. 54. Omnis civitas, quæ est constitutio populi | legendum
fortasse est, omnis civitas, constituta a populo, &c. p. a. g. 310.
L. 61. Anci Marci pater quoque ignorat. Andædæ Patricius sic emen-
dat, Anci pater etiam ignoratur, nisi quod is rex Ancus Mar-
cius, &c. aliquanto longius | scripturam recepit. 43. quæ terretis om-
nia | sic restitui, cum libri alij habeant teneant, alij terrent.

EIVSDEM IN FRAGM. LIB. II. DE REPVB.

LIN. 61. Esse autem angore esse miserias, &c. | malim sic legi.
Esse autem angore & miseria afflictas atque a bectas, &c.
L. 63. ut autem idem de curru trahitur, operitur, &c. | lego est cur-
ru trahitur, deripitur, &c. & ita sine dubio legendum.

EIVSDEM IN FRAGMENTA LIB. III. DE REPVB.

P. A. G. 311. lin. 5. regali, optimis, & populari, &c. | legendum puto
regali, optimati & populi. lin. 55. qui si eius vita in peric. veniet, et
cuiusdam necesse sit aut occupare, &c. | sic legendum, neque quic-
quam mutandum: occupare autem hoc loco, id est, æquagere, aut
civem, extenuare, anticipare, præoccupare: hoc est, vt cum necesse
sit aut occidere insidiatorem, seu grassatorem, seu quem alium vim in-
ferentem, aut ab illo interficere, incepte enim quidā interpretantur tabulā
aut equum, quo vehatur, vi capere. p. a. g. 312. li. 4. dignissimus om-
nis forma | lego omni fortūna erratum esse operatum. p. a. g. 312. Est qui-
dem verū lex, &c. | sic videtur legendum, non vt vulgo. Est quidem
vera lex. &c. & c. mensuræ autem operæ excedunt Et si quidem, &c.
L. 32. Pyrrhi videtur laqueus ad eos. A. Silius, &c. videtur sic potius
legendum. Pyrrhi videlicet largitas Cōsiliū, aut Samnitium
copiæ Curiō defuerunt. lin. 50. Si fas endo plagas caelestium, &c.
huius primi versus restitui debetur P. Pulcher, nisi Cōsilio eruditissi-
mo & politissimo. Non enim ita legatur vulgō, Si fas cædendo
caelestia scandere cuiquam est: apud Senecam autem hoc modo,
Si fas est plagas caelestium, &c. in sagittas adoratus est, legendum
esse Si fas endo plagas, &c. endo autem valet in. Hos versus specta-
vit Cicero cum illa scriberet, quæ sunt lib. 6. de rep. sub perso-
na Scipionis minoris. Ego verō, inquam, d. Africane, siquidem
bene meritis de patria quasi limē ad cæli aditū parat, quan-
quam ad pueritiam vestigiis ingressus & patris & tuis decori ve-
stro non desui, nunc tamen tanto præmio propitio, cniat
multo vigilantius.

EIVSDEM IN FRAGMENTVM LIBRI. VI. DE REPVB. SEV sōmnum Scipionis.

P. A. G. 316. l. 14. quā diis immortalibus grata sint Sēmia | ex
veteris scripturæ vestigiis, quæ obsequant in Nonio manuē, qui est a-
pud Iu. Turneb. typographum clariſſ. non ita pridem mortuum, cum
esset Lugduni civis sic esse legendum, quā simpinia pontifi-
cum diis immortalibus grata sint, Samia quæ, vi scribit, ca-
pedines. Ita autem scriptum est in illo vet. cod. quā si impenia
pontif. diis immortibus grata sint, Samia quæ, &c. l. 19. quæ civitatis
statum pervertunt | apud Nonium legitur permouent: quod miror ad
Stegio esse mutatum. permouēt enim valet, valde commouēt &
conuoluit. p. a. g. 317. l. 2. me & sissimā de via | & Langius fa-
teretur in suis libris non reperiri vocem sissimā, neque nos reperimus
in nostris. Quare deligere quod rectum est: ex quo dillectus vt dilec-
tus voluit. Festus lin. 2. a. & parum rebus | sic habent libri ve-
teres, non, vt vulgō, parum rebus. parum rebus autem per acta locu-

cio est, quæ sic integra sit: parum rebus temporis tribuitur;
p. a. g. 318. lin. 12. prosperis & salutaris | sic habent omnes libri ve-
teres, atque ita legendum: sic enim loquebantur veteres, immo vtrū
vtriusque est propter, quā pater quædam exierat, super
rursus infuit & similia, quā exierat, super infuit, &c. l. 14. mens mū-
di & temperati | lege, mens mundi & temperator. lin. 21. quā in-
teruallis continuis imparibus | doctus quidam, idemque amicus
mens legendum putat: diluētus, pater, coniunctus. mens (inquit)
interualla disingunt, sed ex contentis, nihil esse mutandi. nam sym-
phoniam, seu concentum constat, sit vtrius, coniunctus, sed ex interuallis
imparibus: vtrius gratia ex dicto tempore, dicitur, d. a. p. o. o. quæma-
modum cinnus constat ex multis distantibus rebus: & color aliquis
componi potest ex multis distantibus ac diversis coloribus. lin. 39. aut
quā expiendam gloriam | nihil immo, neque quicquam immutari
est in codice Memmiano, cum tribus cædicibus antiquis comparator
quāuis Langius ediderit quā expecto. ego quā cum accen-
tu lego, pro quā valde, pro quā optere, hoc tantum. p. a. g. 319.
lin. 15. homines enim in ioculari | sic legendum putat. Adr. Turnebus
libris quidem omnibus reclamantibus & recentioribus & antiquis:
quorum hi quidem habent loquelatiter: illi populariter: sed & pu-
denter & propius antiquæ scripturæ, quā quæ repōserunt, popu-
lariter. Nam loquelatiter, scilicet ex loculatiter: loculatiter ex
ioculatiter, cum l. scriptum est pro i. quod sepe peccabat ad libe-
rariis illis. lin. 43. Cum parat legitur, &c. cum parat, id est cum appa-
reat, mendoſe autem hic parat habent libri vulgati.

EIVSDEM IN LIBRVM. I. DE LEGIBVS.

P. A. G. 322. lin. 15. sed veritas à te postulat | sic legendum potius
quā vel securitatis quāuis in quibusdam libris manuē, &c. repa-
tur. nam restitui hanc scripturam id quod respondet Marcus: facient
imperit, qui in isto periculo non vt à potest, sed vt à teste ve-
ritatem exigant. Veritatem, nequid dissimile, puto hic aliquid
desse. mouet mihi huius rei suspicem verus scripturam, vel securi-
tas: quā puto natam esse, led veritas, vt quidam tale ad Attico
dixim esse credibile sit: & ad nonnullis, quod & in recenti me-
morizā, & in Atipinai homine hoc omne confidum esse exi-
stimeret. Ap. potius quidem quidvis confingere licere fateren-
tur: sed veritas à te postulat. lin. 16. qui in isto periculo | sic
omnes libri vet. habent: in isto periculo (inquam) non in isto opu-
sculo: & ita legendum, periculum autem hoc loco significat id quod
fit ab artifice tantum expectandi & periclitandi ingenij gratia, seu
quod primò ab artifice excogitatur & efficitur, vt postea explatur
& accuratus absolutatur. exat titulus lib. v. l. i. codicis Iustin. de
sententiis ex periculo recitandis: ubi vulgō legitur ex breuitate,
plane mendosè. p. a. g. 322. lin. 22. teneo quā optab. occas. neque
amittam | in codice Memmiano scriptum erat ad oram libri, legen-
dum fortasse est, neque amittam. lin. 31. quibus nihil potest esse in-
candus | scribi quidem hoc lectis potestine cum improbat Adr. Tur-
nebus: & eam reperi in libris veteribus expressam: sed tamen malim
legi nudius. lin. 39. ad summam impudentiam | libri manuſcr. ha-
bent impudentiam. p. a. g. 323. lin. 12. cessionem liberam atque
otiosam | sic habent omnes libri manuſcr. Unde quidam legendum ar-
bitrantur cessionem: alij repositum cessationem: quod reici-
cessionem non improbat Turnebus. lin. 18. numeros & cantus re-
missiores, &c. | sic videtur legendum ex vestigiis veteris scripturæ:
quāquam amicus quidam inuenit manuſcr. legi numeros & cantus
remiserat, & quā cessionem, cum ab antiqua ne ipsa quidem val-
de longe al' sit, non reiciat: sed omnibus hanc antepone numeros in
canto reciderat. lin. 41. quāquam est populo necessarium | alij
aliter: ego sic hunc locum emendandum esse censeo, hoc autem sentit
M. Tullius: quāquam ius civile, in quo iuri consulti versantur, po-
pulo sit necessarium, esse tamen etiam minus exiguum. lin. 42. quoad
populo preſtare vel | libri veteres habent, quoad populum praſt-
volutum quā scripturam magis probat Turnebus: ego hanc vul-
gatam reuocandam non puto. lin. 43. illud autem inuicem minus
est in v. s. sic legendum puto, non longe d. cedens à vulgata. cessione.
sententia autem est hac, ut illud inuicem, nempe ius civile, seu
ius publicum, minus est in v. s. id est minus exultat à iuriſconsultis
minuſqueſt necessarium. p. a. g. 324. lin. 6. nullo in genere d. ſupra-
tantis, &c. | sic restitui hunc locum Adr. Turnebus: idque ex antiquæ
scripturæ.

plerosque magistratus, non improbum: verumtamen nihil precere mitto.

EIVSDEM IN I. LIBRVM DE OFFICIIS.

Eadem pagina. l. 25. Propterea quod libri de officiis, & Cato maior, & Lelius, & Paradoxa à Carlo Langino multis locis sunt emendatae: et auctoritate libri, manus scriptorum diligenter cum vulgatis comparatorum, nos eius emendationes, nisi quae nobis non probabuntur, sequemur: neque verò temere, vel sequemur, vel fugiemus, sed & antiqua scriptura librorum Memmianorum, & aliorum, quibus res sumus, considerata, & iudicio deorum requisito, quid sequi, quid improbare debeamus, statuimus, lin. 36. quoniam utique, Socratici & Platonici esse vel. sic habent libri manus scripti nostri: neque aliter edidit Langius: sed propterea quod hunc locum vulgo non intelligit, quae idcirco depravari videtur: libet mihi cum paucis explicare. sic igitur cum explans, sed tamen notari legens, &c. nostra, nempe Academica. Cicero enim erat Academicus: neque est quid quicquam mihi dicat, eum hic secutum esse Panetium Stoicum, nam hoc esse esse Academicum, nunc hoc, nunc illud tueri, & quod in quoque res ac disciplina in se probabile, id defendere. Iam hac quae deinceps sequuntur, non multum à Peripateticis differentia illuc pertinent, multis locis ostendit Cicero Academicos existimasse ferè fuisse, atque Peripateticos, utriusque volumus esse Socratici & Platonici, &c. utriusque id est non Academici, & vos Peripatetici. (Cratippus enim erat Peripateticus) volumus esse Socratici & Platonici, id est, Socratici & Platonici decreta utriusque volumus: Philosophiam moralem Platonici à Socrate acceptam sequimur, lin. 42. qui se iam illis ferè aequat. cum in tribus libris manus scripti, partim ita scriptum reperissem, qui se iam illis ferè aequat: partim sic, qui iam illis ferè aequantur, & aliquoties post tempore accessit codex à Cuiacio nostro item manus scripti, mihi ab hoc negotium consensum commodat missus in quoque duntaxat abesse pronuntiandum, se, nisi maduerissem, non putavi mihi à vulgata lectione discedendum: quia mihi hoc loco, risum movit quorundam semidoctorum arrogantissimum supercilium, qui ubi mihi aliquid in quavis codice manus scripti repererunt à vulgata lectione discrepare, etiam absurdissimum, statim damnatae lectione recepta, affirmant, atque adeo adiuvant deos omnes ita ut in illo nescio quo codice scriptum esse esse legendum, quod fieri non debet, ita sciendum sunt libri veteres cum iudicio. Atque ut non temere vulgata & recepta lectio damanda est, etiam si nonnulli codices veteres ab eis differant: ita non est moriturus retinenda, neque pertinaciter defendenda, etiam si eam libri veteres adiuvant, cum ratio & veritas reclamant. Omnino si quid sit mirandum, malim legi qui iam illos ferè aequantur. sic enim Caesar loquitur, lib. 5. legatorum navis vitum adaequavit. & ipse Cicero in Timo. vt decorum vitum possint adaequare. lin. 45. ut idem in Tim. gen. laboraret malim legi elaboraret, quamvis reclamant codices. p. a. g. 351. lin. 23. si verum aliquid dilectum reliquissent. toties diximus dilectum dixisse veteres pro eo, quod vulgatum dilectum dicit, & ita scriptum esse in libris manus scripti. vt reat ne lectorem abundantem non parum, sed tamen etiam hoc loco testium volui ita habere eos libros veteres, quibus res sumus.

p. a. g. 352. lin. 11. carumque praegressu sic scriptum repertum in antiquo codice, quo modo item Ad. Turnebus se in alio scriptum vidisse mihi asseveravit, ut de scriptura veritate non sit dubitandum, cum praefertim nomen antecessiones, quod sequitur, probet ita legendum esse. lin. 16. vt hominum ceteris & celebrari inter se libris aliquot veteres sine verbo celebrari debent ceteris, & esse, & de, &c. nonnulli ceteris & celebrationes ita de obiri, &c. lin. 22. ad bene beatque vivendum codices manus scripti. habent, ad beate vivendum, tantum. p. a. g. 353. lin. 19. potest nos in studiis cognitionis. sic legendum est vel libris omnibus reclamantibus: non vt vulgo, cogitationis, nam primum absurdum est ita dicere, agitationem mentis non continere in studiis agitationis, seu cognitionis. Deinde cum cognitatio veretur vel in consiliis capiendis de rebus ad bene beatque vivendum pertinentibus, vel in studiis cognitionis: studia cognitionis à studiis cognitionis differant necesse est, sic enim & statim loquitur, aut in studiis scientiarum, co-

gnitionisque. lin. 24. & hinc continetur beneficentia com Langius refertur suos codices habere beneficentia, & vtriusque habent, non putavi mihi crimen temeritatis esse permissendum, si tot librorum consensum secutus essem. lin. 28. aut bella, vt qui vtriusque patris sunt sic vnus habet ex nostris codicibus, & reddendum in aliis libris voces peruersi ordine posita sunt. lin. 32. eo si quis sibi plus appetit secutus sum libros vulgatos. nam etiam nostri sic habent, vt in quibus est vsus Langius, ex quo si quis sibi appetit, &c. lin. 37. maturatione officiorum sic habent plerique libri veteres: nonnulli tamen mutatione, vt vulgati. p. a. g. 354. lin. 23. itaque videndum est ne non satis sit sic omnes quidem libri habent: sed ego us reclamantibus legendum puta verendum est. lin. 26. nam alterum iustitiae genus, &c. hic locus, qui in libris vulgatis seditum in madum corruptus est, epe librorum veterum praclare emendatus est. Est autem eius sententia hac. nam philosophi alterum quidem iustitiae genus assequuntur, necui nocent in inferenda alteri iniuria: id est, eo quod nemini iniuriam inferant, iusti sunt: sed in alterum iniustitiae genus incidunt, quod discendi studio impediti, non timentur eos, quos debent tueri. Langius negationem addidit, quam in nostris exemplaribus non reperimus. Omnino nulla negatio adscribi debet: & ita, vii ego explicanti, locus est intelligendus, quamvis alter Langius. lin. 45. adreddere depositum fursivo, &c. sic habent aliqui ex nostris codicibus, non dupliciter autem, quod Lenzio videtur, addi censum, vt sit, depositum enim fursivo, nisi suspecta mihi esset vox fursivo: quae deleta sic puti potius legendum, non reddere depositum, nec prom. facere, &c. p. a. g. 355. lin. 2. cum hys inducia pacis vtur codex vnus habet, inducia facere. lin. 30. sed credo aliquid secutus, opportunitatem loci max. Langius possum putat aliquid, Gracorum more, & id est, &c. non inhi non videtur, itaque disfunctionis notam ascribi post secutus: vt sit hac sententia: puti eos non cruditate impulsos Corinthios euerisse, sed aliquam rationem secutus, maxime loci opportunitatem, &c. p. a. g. 356. lin. 3. qui ferat arma cum va) sic Langius: sed legendum puta, contra tempus. itaque ex amique scriptura vestigiis, lin. 12. quidam ferat arma, sic habent libri manus scripti, atque ita sine dubio legendum, non vt in vulg. ferat fors, quod non est ab aliis emendatum, lin. 14. Deum ducite. Passerium distinguendum consist, post Doct, vt sit verbum, dno, &c. cui assensio. lin. 20. Secundo autem bello Punico habet omnia, quae dissimilibus litteris impressa sunt, absque à veteribus libris, & nonnullis vulgatis. lin. 45. id autem tantum abest ab officio libri veteres habent, tantum abest officio: quod probi, talia sunt illa adigere arbitrum, apud eundem: propugnari nugas, apud Horatium, & hac animam advertere, pro ad hac, apud Lucretium libri. p. a. g. 357. lin. 11. in quibus praclare agitur, sic insunt simulacra, &c. sic habent nostri codices veteres, & recte, sententia autem est hac. in quibus si insunt simulacra virtutum, praclare agitur. lin. 24. imitari agros fertiles, &c. sic legendum, & ita habent omnes libri veteres, an autem hoc loco interrogatio affirmat, id est, responsum aientem posulet. lin. 38. sed quae naturae principia sunt, &c. nonnulla ex nostris libris veteres habent, sed quae natura, &c. quo modo & Langius edidit: utique edi insunt, patelli autem vbi operam culpa excusum est, ita eum. &c. legendum, ita in eum, &c. & spora non longe, coniunctioque, vbi opere excuserunt, coniunctioque. p. a. g. 358. lin. 22. quae praeparata & suboles sic habent libri nostri veteres: suboles, inquam, & ita legendum & scribendum esse admonimus in commentariis Horatianis. 23. id quod Pythagoras virtutem in amicitia putavit sic hunc locum legit Notius, & libri veteres cum vulgatis congruunt, qui habent, vult in amici vt vnus, &c. p. a. g. 359. l. 3. exercitatio, capienda docti quid legi volumus, exercitatioque adhibenda. li. 4. & addenda, adducendoque sic omnes quidem habent libri veteres: sed malim legi, subducendoque. lin. 15. illaque virgo viri, legendum, vt habent libri veteres illa virago: & ita excidit inferam, si mihi ab operari istis obtineatur esset, lin. 19. Lenzius: hinc noster Caelus: hinc Decii. Sic restitui, atque omnino sic legendum. Nam Socrates, quod est in vulg. non reperitur in libris manus scriptis, sed pro e Stereocoles & deinceps libere Decii, &c. ita vt facile appareat hoc Stereocoles esse peccatum hinc rui, qui cum scribere deberet, noster Caelus, scripsit Stereocoles, omissa prima syllaba o. lin. 31. eosdemque vnus & simplices le-

non permutantur maximè capitulorum beneficis, sic enim in omnibus ferè libris legitur. Quid si inalegamus, inquirunt illi, ut est in libris vulgatis, benevolentie præcepta videmus; quæ quidem beneficis capitulorum maximè dicuntur benevolentie capite beneficis: quod non consentit. Rectè illi: sed nos nimis audaciter putamus, addere vocem integram, cuius nulli in manuscriptis comparant vestigia. Itaque cum hic nihil mutemus, paulo post pro capitulorum, patitur legitimum, quod depravatum factum esse, aptitur, inde carpitur, unde capitur, si quis tamen ita legi male, benevolentie multitudinis præcepta videmus, quæ quidem capitulorum beneficis maximè, non pugnat, paulo post vocem benevolentie, nemine ab aliquo illatam in contextum, delendani puto, & substitutum nomen multitudinis. Et fortasse hoc vox hinc illata, enim coniecturam adiuvant, qui supra, benevolentie multitudinis, legi volunt, quæ lectio comprobata, subintelligitur vox multitudo. p. a. g. 379. l. 12. nec sibi, nec alteri (ut dicitur) verbum profunt, quod est in vulgatis libris, non comparat in manuscriptis, nisi quod in manuscripto videtur supra vocem alteri, alia manu, supple profunt, hoc facite, scilicet in contextum manavit: cuius rei exempla sunt in bonis libris innumerabilia, & plura quæ velle debent qui hæc sacra tractant. lin. 13. Ad imitationem autem efficiunt. sic legendum libri omnibus inuitis, non, ut vulgè, ad imitationem efficiuntur. Nam ad imitationem affici dicuntur, qui adiuvantur alterum: ad imitationem efficiuntur autem, qui sunt aliis admirabiles propter aliquam præstantiam, ut hic. lin. 26. hunc igitur spectatum arbitrantur. Cum & libri veteres res, quibus Langius est usus, & nostri sic habeant, igitur spectatum: eximiam, me, qui pollicentur sum hominibus, me ad laborum manuscriptorum normam & auctoritatem hanc editionem deducimus, nihil me fide, præter officio alienum facturum, si ita edendum curarem. Est autem tractatus ab auro optimo, perfectissimo, & purissimo. Quid, Salicet ut solum spectatur in ignibus aurum, & velum tamen sic legi, hunc tanquam igni spectatum arb. Omnino recepta & vulgate lectio mihi non probatur, hunc dignum spectatu, quod si quem hæc antiqua subfunderet, fortasse non reciteri cuiusdam viri dicitur coniecturam, qui putat legendum, hunc virum spectatum arbitrantur. lin. 34. insitit ad rem gerendam, & c. Nonnulli libri veteres habent, ad rem gubernandam: ego legendum puto vel ad rem gerendam, vel ad rem gubernandam. lin. 48. summus cum insitit pari iure retinetur. scilicet summi librorum vulgatos. Nam manuscripti habent, pertinebant: vnde supplet locum esse corruptum, & lectorem vulgatum esse coniectura & ingenio alienum non indocti hominis esse natum: quam tamen non probò, existimòque longe aliter esse adinuandum, atque hoc modo esse legendum, ad summum cum insitit paria iura pertinebant. pertinebant autem, id est, pertinebant & permanebant, sic de natura Deorum, lib. 1. Venit in omnes corporis partem pertinentes, si quis tamen vulgatum retinet, & tueri vult, non valde pugnabo, sic enim propemodum loquitur insitit eodem libro pag. 1. rececit octog. sexa, versus trices, sept. commoda ciuium non diuelleret, atque omnes æquitate eadem continere. p. a. g. 380. lin. 9. sic gloria querenda, & collocanda ratione est. Sic omnes quidem libri habent: sed sit omnibus inuitis legendum videtur, sic gloriæ & querendæ & collocandæ ratio est. Atque hoc modo operari ipsi ediderunt me imprudenter & inscio, cum insitit lectorem vulgatum & receptam seruari, quæ sit, sic gloria querenda & collocanda ratione est. lin. 17. nomen obitum iure capitur libri veteres nonnulli habent nomen: nonnulli, numer. ex quibus alii nomen fecerunt, alii numerum: quod magis probò, præteritum cum sit planè habeant quidam veteres. Langius tamen edidit nomen: quem hic non inuitis secutus sum. p. a. g. 381. lin. 2. blandè appellandum sermone delata, Ires libri veteres non habent sermone. lin. 15. pro Sardis Iulius libri vulgati, quibus cum congruunt omnes manuscripti habent, pro Sardis, pro Albucio Iulius. At Langius cum videt hoc cum historia pugnare, quia Iulius Albucium accusatum Sardis non regem, sic edidit, pro Sardis contra Albucium. ego neque pro Albucio, neque in Albucium, verba Ciceronis esse puto, sed ex annotatione aliqua nata. Nam absurdum fore hoc nomen eius, qui accusatus sit, commemorari: Peris, quem M. Tullius: Semili, quem duo Luculli accusant, filii. Eodem libro: in accusando autem M. Aquilium. Sic legendum: Non non est in manuscriptis. Manili. Non constat ex Bruto Cicer. M. Aquilium à Eupia accusatum esse ab Ana-

stasio defensorum. p. a. g. 381. lin. 37. tamen aliter ex dicat. hæc verba aliter ex arca, non in libris nostris manifestum reperimus. Itaque retinenda esse ferimus: vndeque à Langio dissentimus, qui et hinc fortis ex alit. p. a. g. 381. lin. 22. grauius & verius nos reprehendit. Langius hoc totum nos reprehendit, tollit de medio, ut ad alterum. Ego retineo, ut in libris veteribus reperitur, & ad sententiam necessarium. p. a. g. 383. lin. 15. in his tamen qui se adiuuari, & c. Quibusdam legendum videtur, in eos tamen. p. a. g. 384. lin. 1. Cum sit esset, qui omnes (perperit, & c.) Scribit Salpicius significatur, lin. 27. Commo autem quicunque dicit, totum hic loci præter Nosius, & valde inepte & ridicule interpretatur, hoc modo, dixit pecuniam, hoc est dat, quod verè dixit pecuniam, legendum sit sine dictione, lin. 45. opulentior sanè sit, honestior vero, & c. Etiam nostri libri habent: ventior sanè sit. Vnde feci, opulentior sanè sit, quo modo habet codex unus & alter. Non ventior, suppletur esse, ipsum à librario aliquo pro opulentior, omisit duobus prioribus litteris. Huc ventior. Quidam amicus meus potius esse reponendum, locupletior. Est qui minus, diuitior. Non deest qui iuuantior, reponendum esse vix reponatur ad magnitudinem diuitiarum, hoc modo: Magnitudo diuitiarum iuuantior sit. Atque Turnebus nulla correctura opus esse existimat, sed legendum esse, ut habent veteres codices, ventior: quod comparatum est à participio vens. Indec lectior ingenio. mihi quidem non placet. p. a. g. 385. lin. 2. Eorum autem ipsorum partem. Noster librorum alii habent, Eorum autem ipsorum quidam partem: alii, ipsorum quæ, partem; Langius aliquid fuisse dissimulantis in suis libris non adnotat. Nos altero modo legi posse arbitramur: vel ipsorum quidam partem, vel ipsorum partem. lin. 8. M. Tullio enim alij, quod non est emmā. Sic quidem habent omnes libri veteres: malo enim, quàm nostræ omniari: sed videtur aliquid deservisse fortasse ita sit legendum, alij enim malo, quàm, & c. vel alio enim, vel cuius enim malo, & c. vel malo enim alij, quàm, & c. quemadmodum edidimus, lin. 26. ne illi multa fecerit, & c. Sic habent etiam nostri libri veteres, hoc est M. Tullius, Pubertus, Dantes: neque est in illis neque particula quidem vestigia. Non est scriptum tamen in illis neque per diuinationem, sed ne per vocem e, quomodo scribendum esse arbitror. Sed vsus scribendi in hacre papæ concessi: sententiam mihi referant, ut ait M. Tullius. Quid autem A. Turnebus qui biennio sed post huiusmodi editionem Langianam, hunc locum sic emendandum censet, quasi à nemine alio sit emendatus, quæ sit, ipse occupauerit, hanc causam afferre possum, vel illum non vidisse editionem Langianam, vel, ut videtur, tamen cum haberet emendationem in suis aduersariis tamperim perperit, ut & multis alias, non eximias, secumquam inuicem se Turam, si, quæ multis ante annis & exegisset, & litteris in emendasset, ea quæ multis ab aliis esse editione occupata, ipse quoque ederet: quod in multis aliis videtur ei accidisse. Quin multa quoque sic erant à nobis emendata & impressa, ut ei visum est, antequam Aduersaria sua ederet. Neque id mirum est, repote qui in idem libris veteribus vsus sumus: neque sit mirum, eos, qui eadem studia tractant, in eadem quasi vestigia incurtere. p. a. g. 386. lin. 17. vrbem esse potius. Tres libri Memmiani cum vulgatis consentiunt, nisi quod in vno videtur exsa fuisse linola supra vocem vrbem vrbem reuocare. Nonnulli alij habent ita ut Langianus, vrbem. Omnino vrbem modo legi potest, vel vrbem potius, vel vrbem potius: ut edidit Langius, lin. 43. At verò hic noster victor, tum quidem victus, & c. Omnes ferè libri veteres, & c. quos non vidi, habent. At verò hic nunc, victor: nonnulli: hic noster victor: quæ sequor. Assertor quæ Langius, qui putat, hoc dictum esse inuidiosè & amari in Cæsarum: quamquam licet etiam docere nonnullum disceptare, quia supra Græci posuerat. Itaque velum sit legi: At verò hic noster, nunc victor, tum quidem victus, & c. Tum autem, id est, me consule. Sed huius loci explicationem pete à Langio. p. a. g. 387. lin. 3. propter humilitatem circumueniuntur. Non disceptat vulgate lectio, propter imbecillitatem. Sic si veteres codices omnes habent, propter humilitatem: quid est quæ nobis eorum auctoritatem negligamus. lin. 26. quid certum: ibem vestire. Sic habent omnes libri veteres, quibus vsus sumus: à quibus discedere nefas est dixi. Verum mihi magis placet, vitio: quod testatur reperiri in vno libro manuscripto Langius: neque tamen Langius sententiam improbo, qui collectis aliquot exemplis ad scripturam antiquam

Et receptam confirmandam: ex *Tufculan.* 5. sepulcrum vestitum verpibus: Ex libro secundo de Nat. Deorum, montes vestiti autem siluestres: Et ex *Sallust.* in *Inguet.* colles velutius olestellæ, & munitis: Et ex *Columno:* agum vineis vestisse, ostendit hanc lectionem esse alteri anteponeendam.

EIVSDEM DIONYSII LAM- BINI IN LIBRVM TERTIVM de Officiis.

LIB. 48. vrbis relicta peregrinantes. Tameſi libri noſtri habent, rura peragantes: Et vult: placet tamen mihi *Langij* conſtitura, qui cum in viro ex ſuis codicibus antiquis animaduertiſſet abſeſſe vocē, tūc, conici legendum eſſe, peregrinantes. p. a. g. 388. lin. 24. Cū tamquam ad mercatum, malim legi ad mercatum: tameſi & noſtri libri ſic habent, & Nonius ita legit. lin. 39. breuiter eſſe tractum.] Sic habent libri veteres: vulgati autem, tractatum: quos ſequi malueram, quia videtur mihi *Cicero* ſi vocem, tractum, poſuiſſet, aduerbium leuiter, adiuuaturuſſe poſuiſſe, quā breuiter. Contra, tractatum breuiter, comenientius dici putamus, quā tractatum leuiter. Veniant tamen ſequamur libros veteres. lin. 44. quā in *Panætio* ſuſceptum ſit, ſed dereliſtum.] Libri veteres habent: ſed reliſtum. Sed librarium eratum eſſe putamus: quāquam reliſtum non reſcio. ſic enim paulo ante loquitur. lin. 47. Accedit eodem reſus locuples *Peſidonius.* Quomnis apud Nonium legatur, locupletis, veteres codices tamen ſequi malueram præſentem dicti poſuit, erratum eſſe librarium in Nonio, quia diſcretum non dicat locupletis, poſitum eſſe a veteribus in caſu recto, pro locuples. p. a. g. 389. lin. 3. de ea ſortieſſe dubitari poſſet.] libri noſtri habent, diſputari poſſet, eodem tamen nihil minus. p. a. g. 391. l. 9. diſſoluitur omnis humana conſortio. Sic habent omnes libri veteres, & quos videmus, & quos non videmus alij reſti dunt. l. 42. ſed potius ſumma diſtraſtio eſt.] Secutus ſum libros vulgatos. Nam anſcripti habent, & poſtius, quod eorum librorum eſt. Nam omniſſum eſt (s) propter vocem, quā proximè antecedit, tyrannus. Sed autem ſcribebant interdum per, ita in omnes libros irroſit eſt, pro ſed. p. a. g. 392. lin. 19. tunc non vultus requirenda eſt, &c.] Codices *Dioniani* dunt, & nonnulli alij, quibus vi ſumum, habent, relinquenda eſt: quous ſcriptura probat. lin. 27. cū aliquid, quod vtile viſum eſt, eripuit: id continendū ſecernit.] *Langius* admonet, in duobus libri veteribus ſcriptum eſſe, accipiunt & ſecernunt: quod probat: & alij figuratè dictum eſſe. Noſtri libri nihil hic a vulgatis diſcrepant. *Quamobrem* ſequimur. l. 46. Cū in lucem annulum inuenerat.] Sic edidit *Paulus* *Dianurus*, *Robur* *Stephanus*, & *Carolus* *Stephanus*, & alij libri veteres tamen habent, in locum: quos ſequitur *Langius*: ego autem vulgatos. Nam hac leſſio conſentanea magis eſt cum verbis *Platonis*: ex cuius libro ſecundo de rep. hæc ſumta ſunt. Sic enim *Plato*: itō eorūſum itō epītaim, id eſt, cum palam annuli extra conuertit. Extra, id eſt, ad lucem. p. a. g. 393. li. 6. quāquam poſſet id quidem.] In libri veteribus non eſt negatio: quæ tamen videtur neceſſaria: & reperitur in libri vulgatis, hæc modo: quāquam non poſſet id quidem. lin. 46. vi, ſi ille non reuertit. ſit.] In libri manuſcriptis non ſunt hæc ad diem: quæ reperiuntur in vulgatis, poſt verbum, reuertit. ſit. Idcirco ego ſuſtulit. p. a. g. 397. l. 4. non placuiſſe maioriſſe noſtris alij.] Nonnulli in libri veteribus noſtris, habent altuſus, pro altus. lin. 29. mala bonis anteponi.] Noſtri libri, vt & *Langiani*, habent ponit ante. lin. 40. ſed vinculus & carcere caſſigandi.] Noſtri libri omnes habent, & carcere fatigandi: quo modo & *Langiani*. Quare ſic legendum cenſeo: quomnis vulgata leſſio non ſit reuſcenda. lin. 43. homines eiſdem ciuitatibus potentiſſimos.] Omnes libri veteres habent homines eiſdem etatis potentiſſimos: quod probat, vulgati, eiſdem ciuitatibus. lin. 49. Non erat æquum principes ciuitatis.] Libri *Dioniani* habent, principis ciuis: Quam ſcripturam ſi probauimus (non videtur autem cur improbemus.) ciuis, ſcilicet accuſandi caſus erit, numeri multitudine. p. a. g. 398. lin. 7. qui ſons eſt fraudum.] Sic

eſt legendum: & ita habent libri veteres emet, lin. 33. hereditates annuum poſſe conuerrere.] Sic eſt ſine dubio legendum: & ita ſcriptum eſt in duobus libri antiquiſſimis, & longè optimis: quomodo & *Langius* aduocat legi in aliquot ſuorum. Alique vt magis credas ita legendum, nulla libri habent ad ſc. adſcripta ſunt, ſcilicet, ad aliquo magiſtro ſemidoſa, cū forteſſe eſt conuerrere, prius ſciſſet conuerrere. Eſt autem itaſalo a piſca toribus, qui genere quædam recti, quod euericulum appellant, magnam vinu piſcium corripunt. Poſt etiam dici itaſalationem eſſe ab iis ſeruis aut ancillis, quæ ſcapis & verriculis quilibet, & ſordis domus vinum in locum conuerrunt, vt poſtea in vinum acutum congeſtas pane negotio auferant. Eſdem itaſatione uſus eſt *Horatius* ſaty. 4. lib. 2. Nec ſatis eſt cara piſceis auertere menſa, &c. Sic enim ſcriptum eſt in libri manuſcripti, aique ita legendum: quomnis hic locus in noſtra editione cū vulgatis conſentiat, culpa operatur. lin. 4. 3. tractabatur enim temporibus, &c.] Hæc *Langius* non putat eſſe *Ciceronis*, cui aſſentior: ea tamen reſtini, neque auſus ſum tollere, quia in libri antiquis reperitur: tantum iuſti diſſimilibus literis imprimi. lin. 49. Hæc ſunt, quæ conuolant in delub.] In noſtris libri non eſt vix, homines: & vix videtur ad aliquo ſemidoſa adſcripta. p. a. g. 399. lin. 11. ſe conuolat in bellum.] Nihil minus: ſic enim habent libri, & quos mihi dicimus nobis ſuſceptum, & alij, quomnis *Langius* alij libri ſecutus, vt ait, cōſeruat, edidit. Præterea ſuprà viſi idem edidit, vt videas quæ ſit in ea ſpecie, &c. ut, ſpecies, edidimus, quia ſic in libri veteris antiquis ſcriptum reperimus. Neque vero *Langij* ſententiam probare poſſumus, qui per ſpeciem, eueniunt illem & ſactum vel huius, vel illius diſtinctiſſimam, intelligentia tua. lin. 23. hæc cupiditatem ſi quæ beneſit eſſe ducit.] Omnes libri veteres, quos vidimus, habent eſt dicit. Neque aliter edidit *Langius*. Riuius tamen legendum cenſet, ducit: quod probat. lin. 27. coer auertere.] legendum auellere: ſi librarium antiquorum auctoritatem ſequi volumus: quāquam nonnulli habent diuellere: quod minus probat. lin. 30. vix inter ſe diſcrepare, vinum ſonare videntur.] Videtur legendum re vnum ſonare vid. Idem ex obſcuris duorum librorum veterum literarum veſtigij. p. a. g. 400. lin. 14. Vincat vilitas.] Quidam libri manuſcripti habent, vineat Reipub. vilitas: & paulo poſt, reip. vilitis. lin. 33. Qui venenum fugiens vendat.] Alii omnes veteres quibus uſus ſum, habent, venenum fugiens: quomodo & *Barnabas* *Brſſianus* ſe in viro libro antiquiſſimo ſcriptum videt mihi aſſeruerat: idque literis mandant. Probat enim hæc antiquam ſcripturam: & ait per venenum, ſignificari bonum & ſalutare venenum, ſeu pharmacum: ſagienſ, autem: id eſt cuius vix, & virtus emanatur. lin. 49. Iuce cloro in ſoro ſilet.] Sic reſtinet *Nonio*. p. a. g. 401. lin. 1. promiſſeſſe nollem.] Sic habent noſtri libri. *Langius* autem ex reſtigiis antiquæ cuiuſdam ſcripturæ, legit promiſſionem. Omnino hæc vulgata, & recepta, mihi ſuſpecta eſt. Videtur enim legendum potius, promiſſiſſe nollem. Paulo ante hæc eodem verſu legendum, quod promiſſiſſe ille: non quod promiſſiſſe ille: vel delendum ille, cuius vocis nulli extant in libriſ perſigieſſe. lin. 44. quæ erat talis.] Hæc tres voces inſiſt alijſ libriſ inſiſt: approbata *Langij* conſtitura, qui eas putat eſſe alienas. Ego tamen quod liſſet, non ſum auſus eas expungere, propterea quod reperi in noſtris veteribus libriſ. Idem libri habent paulo poſt, domi ſua, vt & *Langianis* vbi videtur, domi ſua: quos ſecuti ſumus: non pugnat, ſi quos hinc vulgate antepoſuit ſcripturam antiquam. p. a. g. 403. lin. 39. & prima luce.] ſic habent libri omnes vulgati, & item aliquot manuſcripti: neque aliter edidit *Langius*: ſed alij manuſcripti, cum prima luce: quod probat. ſic enim loquebatur veteres. lin. 48. Idem acerbe ſecutus in filium.] *Nonius* legit: idem acerbe ſecutus in ſilium. Et ita noſtri aliquot manuſcripti, vbi vulgati: acerbus & ſecutus. Non veteres ſequimur, & *Nonium*. p. a. g. 404. lin. 5. fraus enim diſtingit, non diſſoluit perit.] Nihil minus, ſic enim habent omnes libri manuſcripti, quos vidi, præterea diſtingere eſt diuerſe paribus ſtringere: longè quæ aliud ſignificat, quā deſtingere, & præpē contrarium: vt cūm dicimus, deſtingere ferrum. *Langius*

duum fortasse est, & elicit: in quibus verbis saepe variatum est. lin. 20. aut ex acino vinaceo? Omnes libri habent, ex acino vinaceo. lin. 40. quibus libri innuunt agricola? legendum non habent omnes libri veteres, agricultura. P. A. G. 414. lin. 10. & penaria est? libri veteres omnes habent penaria. lin. 19. idipsum tamen, et lulebit? secutus sum libros vulgatos. Nam manu scripti habent, idipsum tamen vtrum lulebit. lin. 28. qui assentiant de flantibus? habent tres cedentes manu? Cuiusdam autem efflagrantem, unde facile fieri possit? efflagrantem, possit tamen etiam indidem elici efflagrantem: sed indidit acutioris: ego afflagretur proba, neg. efflagretur tamen adu. assentiant etiam, quod tamen nusquam reperiri, ferri potest. J. 6. ad consensum animi acceptum vitia perdoxavi. In sermone libri veteres non habent vitam: neque videretur habuisse Longian. lin. 42. eologium vno ore, &c. secutus sum editionem & consuetudinem Longianam. nostri enim omnes libri veteres habent, eologium vnicum plurima, &c. dicitur me similibi lacus lib. 2. de Emiliis: videntur tamen, et dicam quod sentio, vocem vnicum retinendam putari, ita vt cohercat cum eologium, & ita legatur: in quem illud eologium vnicum, Vno ore plurima consentiunt, &c. Credibile enim est, duas voces, vno ore, & librarij esse amissas, propter similitudinem nominis vnicum. Quod si quis baculum, vno ore delendum censuit, propterea quod non reperitur in libri manu scriptis, non repugnet, eologium autem quare delendum curatum, non vt vulgus, eologium, & libri causam exposuimus. P. A. G. 415. lin. 23. quantis in altero dicitur? sic delendum curauit Longius, & Nonium secutus: & item ego, sed liquet mihi deinde, me in vocem co-dicibus veteribus, placet reperiisse scriptura ducitas: idque mihi longum magis placet, quam dicitas: relictique operamur comitati: non item dicitas. Praeterea pariter & seutioris. in filio pane, duri & ferret dicuntur, non diti. lin. 31. aut etiam opanda? sic habent libri veteres, alijs, appetenda. Diffus quidam exilium legendum opetenda. lin. 44. quumid, quod legendum fortasse est, quod id, quod. P. A. G. 416. lin. 4. vsque ad plaudite reuocandum? sic libri veteres ferunt omnes habent, & ita edidit Longius. vulgus autem, viuendum, quod quauis non damnum, idque alterum tamen magis proba. est enim venusta rursus latio, vt & in ista paullo post, ubi: in processit longius: id est in ductus vixit. lin. 21. ceterisque sensibus? sic plerique habent libri veteres: nonnulli vulgati, ceteris. Quidam legi volunt, relictisque sensibus. P. A. G. 417. lin. 3. & graui opere perfungimur. Videtur legendum, graui opere: vel putari graui opera, sic Lucret. parua perfunctus opella. Vnum tamen nihil hic animum mutare sine libro manu scripto, auctoritate. lin. 11. delibatos animos habere omnes? alij delibatos, id est decertos & detractos quasi corticem detractum dicat. Nam omnino idem dicit, quod lib. 5. Tusculan. questio. Humanus autem animus decerptus ex mente diuina cum alio nullo, &c. lin. 22. Hac Platonis sero? libri quidam veteres habent. Hac Plato noster. lin. 49. ad immortalitatem & gloriam niteretur? sic edidit malum, quam vt Longius, ad immortalitatem, quamvis nonnulli libri veteres sic habent. Nam ego quoque in duobus cod. Memmianis scriptum reperiri, ad immortalitatem & gloriam, vulgus autem habent, ad immortalitatem gloriam quam letissimum non damnum.

EIVSDEM DIONYSII LAM- BINI IN LAELIUM, SEV de Amicitia.

P. A. G. 419. lin. 41. Sed hi in pueris: Cato in perfecta, &c. Sic emendatum reperimus in codice Memmiano quoque emendatione multi alij codices manu scripti comprobant: itaque edidit Longius. lin. 50. nisi enim, quod ille minime putabat, &c. locus mihi suspectus. Nam primum quid libi hoc vult, quod ille minime putabat? Vtrum hoc significat, non esse optandum homini immortalitatem, an minimi faciem esse immortalitatem, quae si scriptum sit, minimi esse putabat, seu minimi putabat? At qui immortalitatem parui assemei? an per immortalitatem amicitiam significat dicentem, quod Longio videtur? deinde quae ita loquitur, volo optare immortalitatem? quae ita vult? & optare non idem ferri videntur. At si forte quidem bonum autem lib. 3. de re, ubi disputat de bonis & malis in bonum vocem differentis, hanc etiam nunc erat, quod

hanc de seu volumus interdum ad uiam id est quae fieri non possunt: sed de rebus, id est quae summum sem confisio capio ea duntaxat, quae fieri possunt. Et ubi vult ad uiam, idem quod optare ad uiam. Hac me de hoc loco dubitare cogit. Quid si quis ita legat, nisi enim, quod ille homini faciem non putabat, seu fas esse non putabat, immortalitatem optare vellet, seu optare quid non est adeptus, &c. Quid si quis, nisi enim, quod ille minime petebat immortalitatem petere vellet, quid non est, &c. Vnum tamen nihil mutandum censio sine codicum veterum auctoritate. P. A. G. 420. lin. 24. cum ex corporibus exessissent? sic habent nonnulli libri veteres cum vulgatis congruentes. Longius autem edidit, exissent. Non dissimulandum tamen in alijs legatur scriptum esse, & corpore. lin. 27. mecum venisset? nihil mutatum est in codice Memmiano, quamobrem nec ego hic quicquam mutae: quamquam Longius edidit, me conuenisset, secutus alios libros etiam manu scriptos. lin. 31. merere hac eius cunctis? in istam hic optas sequi gloriolam Longianam, merere hunc eius cunctis, &c. Nam nonnulli libri cum vulgatis consentientes habent, hoc eius cunctis. lin. 40. fama delectat, falsa praefertim? Hac duas voces, falsa praefertim, deleuit Longius pro suo iure, contra omnium librorum manu scripti, auctoritatem non retinuit. lin. 42. ammittatur parua amittitur? legendum putari libris omnibus inueni numeratum. P. A. G. 421. lin. 25. me inter duo, aut inter pl.? sic hic emendati in cod. Memmiano. Duo autem vsurpari veteres in quarto casu pro duos, vt alij ad amittimus, id est non senel. lin. 50. bonum sem prolectum? sic habent nonnulli libri habent. Omnium mirabiliter & perlegendum dictum pro eis, quod est ipsum esse dicitur tanquam lucem quendam praetatum, transillum ab his, lucem alij praefertunt, & vt loquitur Lucretius, lumen praepandunt: sic ille lib. 1. Clara tunc possum praepandere lumina menti. P. A. G. 422. lin. 10. potissime dixisse? Etiam in codice Memmiano notata est hac omnium antiquorum scriptura, potuisse dicere: quam non praetermissi Longius: & ita habent ceteri codices veteres, quibus vsus sum. Philo, Danielis, Cuiusdam, lin. 23. sed aliud quoddam experimus filium orationis tuae? Vult enim expectimus, abesse feret ab omnibus libri manu scripti, itaque legendum videtur: sed aliud quoddam est filium, &c. Et ita feret edidit Longius. Codex Etalensis tamen & Pithaeus habent: sed aliud quoddam filium orationis tuae expectamus: quia recte scriptum esse arbitror: & ita edidit Longius: quamquam existimant dicit quidem hoc esse ex annotatione nauii: & vultus uerbum subintelligi, quod scribi. lin. 31. & magis a natura ipsa profecta? quodam libri veteres habent: natura ipsa profecta. Ego sine profecta, sine profecta quis malit delendum putat. P. A. G. 423. lin. 36. alijs aduersis? plerique libri veteres habent, alios adu. rarios, &c. Ego vulgaram lectionem retinui. Quid si hoc sit mutandum, ynam legi, aliorum aduers. reb. aliorum, &c. lin. 39. contentione vel vixitae conditionis, &c.? Cum in codicibus veteribus feret omnibus scriptum reperisset, vel luxurie conditionis, pro quo vulgus habent, vel luxurie, vel conditionis, vel, &c. ego coniectura deluxus, vel vixitae conditionis repositi. Conditio autem vixitae est, in qua res vixitae agitur, seu res, quae ad vixitae ducenda pertinet. Omnino luxuria nomen ad hunc locum ineptum est, & inepti sunt qui lectionem vulg. inueniunt. lin. 49. Hac ita nulla quae fasti? Sic habent nonnulli libri manu scripti: quicquam varietatis annotatum est in Codice Memmiano. Longius tamen edidit, quasi fasto: nisi forte typographi peccatum sit: Nos ita interpretamur kēzes interius, pēstus. P. A. G. 424. lin. 6. Lenati & Rutilio? legendum, & Rutilio? & ita edidit Longius. lin. 42. in magna re aliqua in Romp.? libri veteres habent: in magnam aliquam Romp. & ita edidit Longius. P. A. G. 425. lin. 8. sed nihil est quod illi non persequantur suis argutis? libros vulgatos secutus sum. Nam librorum veterum alij habent: non persequantur argutis, alij, non persequantur suis argumentis. lin. 10. suarum cuique rerum curam? Bene pars librorum veterum non habet vocem, curam, eoque delinsumus, nisi in vno & altero reperissemus. lin. 48. neque inuenimus. Omnes libri veteres habent immunis: & ita edidit Longius: ita denique emendatum est in cod. Memmiano. immunis autem significat interdictum improbum, quod admodum docet Nonius: & ita Plautus, quomodo fortasse etiam apud Horatium accipiendum est oda 33. lib. 3. Immunis aram si tergit manus: Non sum tuos blandior hostia Lenibit aures penas Farte pio & Galitica. P. A. G. 426. 1. 9. delicias diffundunt. lin.

Ita cum luna means Hyperionis officio orbi,
Singuntur radij caca caligine tecti.

At autem tenui quæ candenti lumine Phœnæ.

Atque etiam ventos præmonstrat sepe furto-
rum, Inflatum mare, cum subitò penitus tumeat,
Saxatæ cana salis mæno humata liquore,
Tristificas certant Neptuno reddere voces:
Aut densus fridor cum celsæ verticem montis
Oritur adangit, sic sepulchrum sepe repulsi.

Canæ fulvis itidem fugienti de gurgite ponti,
Nuntiat horribilibus clamans insulare procellas,
Haud modicis tremulo fundens è gutture canis.

Itaque quæ signa videtis aquæ dulcis alumina
Cum clamore paratis maris fundere voces,
Abfurdosque sono fontis & signa cietis.

Quis est qui vannuculos hoc videre sufficari possit?
Sepe etiam peritissæ canis de pectore carmen
Et matutinis acredula vocibus inflat,
Vocibus inflat & æstidus tacti ore quæretas,
Cum primum gelidus rores aurora remittit.
Fuscæque nonnumquam cursant per littora cornix
Dimerse caput, & fluctum cervice recedit,
Nellipedeque bonis spectantes lumina celi
Nativus humifusus ducere ex ævis succum,
Iam vero semper viridis, semperque grævata,
Lentissus triplex solvia & grandiscere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

EIVSDEM IN LIBRUM Q. CICERONIS DE PETI- tione consulatus.

IN 20. quæ consequi ingenio Muretus negat, vocem homi-
nes in quodam libro manserit, æperit, quod si probabimus, verbum
consequi = *consequi* est accipiendum, quod cum in duobus libris non
manserit, eam vocem repperissem, neque in codice Memmiano, expuncta
esset, non sum usus cum delere, non reclamaturus tamen, si quis delenda
contendat. Lin. 23. non vi aliquod ex his non addideris, secutus
sum hic religio scripturæ veteris vestigia. Nam duo libri manserunt,
habent addiderem, addiderem autem factum putæ, ad id addiderem
cum 3 scriptum esset initio pro 5, deinde pro m acceptum. lin. 26. a-
meu videatur in parcomum mensum negotio] videatur delenda præ-
positio in lin. 35. quæ nunc non habetur, sic habet locum iam pridem
emendandum consuevit, nec in sententiæ, doctus quidam, idemque
mihi amicus, existimant addendum omnes: visit, quæ novum
omnes habuerunt. P. A. G. 454. lin. 3. non autem alter us bene præfer-
rit, vocem denique audit. C. Antonium describit, ad hunc locum per-
tinet illud ex fragmentis orationis in C. Aut. & L. Caril. Quem
enim aut amicum habere potestis, qui tot civis trucidavit:
aut clientem, qui in sua ciuitate cū peregrino negavit se iudi-
cio æquo certare posse? lin. 6. cum, ad tabulam quos ponet, non
putarim legendum quos ponet, alios non habebat, nempe quàm
Sabidum & Pantheram, tabulam autem putæ accipiendum, cen-
sorem. lin. 9. Alter vero dñi bini, & C. Carilium designat, hic locus
erat vocibus peruersis & præpessis, sic de corruptis quibus in
sui ordine restituitis, nihil vñ est integris, sic enim legimus: primum
nobilitate eadem: deinde maiore non virtute, sed adaciâ.
lin. 10. Quam libi manias & vrbem suam, & vrbem locum conie-
ctura non in manu, meo quidem iudicio, dñus, sanè felicitate restitui,
dicuntur autem manias & vrbem suam metiri, pronuntialis ser-
mone, qui supra modum metuntur, vi pueri, quos nutrices cum plorat
immoderate, & improbus pectus quibus terribiliter obiectis,
latris quibusdam aut lamis & signis deformibus commemoratis ac
nominatis à plorata reuocare conantur. Erant autem manie, vi docet
Festus, stupres, deformisque persona, vel, vi alij volunt, sic quædam
hominum similitudo, ex farina: vel larva, id est, manes, quos deos
quosque putabant, quosque ab inferis ad sup. o. emanare credebat,
deos æneque sunt nuntius minabantur, talis fide erat vox illa

parum apud Græcos: ex quæ usquequæque, & nonnulla. Nequid
dissimilem, in hanc me coniecturam deduxi: T. affertur, qui tanta
manus legendum pro inanis existimabat, deest quidem & inge-
niosis, sed minus probabiliter, minusque vere. lin. 11. hic ne leges qui-
dem, sic legendum, non, vrbem, hunc negliges quidem, cunctis
autem nunc plana est. C. Antonium ita timidus est (inguit) vi pueri
toto more manias & vrbem suam metiri. Carilina ita audax, vi
ne leges quidem metuit, lin. 14. hominem optimum, & C. leges cõ-
iectura, quàm feci ex scriptura antiqua, hominem honestissimum,
virtutemque optimum, nam liber vrbem antiquus habet, hominem,
virtutemque optimum. lin. 17. vrbem pro totam vrbem ceciderit
libri manus habent, vrbem pro totam, & C. lin. 18. tantum collam
gladio suo dext. sec. ad hunc locum pertinet illud ex fragmentis ora-
tionis in C. Anton. & L. Caril. Populum vero cum inspectante
populo Ro. collum fecit hominis maxime popularis, quanti
faceret, ostendit. lin. 22. & si in aliis culpam non esset, & C. doctus
quidam, idemque amicus meus legendum putat, detracta negatione
& si in aliis culpa esset, & C. ego nihil mutandum censet. Nam hunc
locum esse integrum declarat verba Marci Ciceronis in oratione in
Anton. & Caril. quæ reperiuntur in fragm. pagina quadringensis,
sextæ, & quinta. Cum ita visis, vi non esset locus tam sanctus,
quod non adductus totus etiam cum culpa nulla foret, crimen
affertur. lin. 26. vi parentum prope in gremio libet vrbem vnu ha-
ber, prope videntum gremio, vide sufficari quidam, legendum,
in parentum prope videntum gremio lin. 34. tamen enim alter-
rum, cum deest alter, & vel legendum cum tibi deest alter, vel
deest positi, pro abesse, vi & alibi infra, vel deest legendum,
vi existimat pass. deest autem vult decessit, qualis iust ex-
stinxem, promissis, diuissis, & similia. lin. 43. vi forti viro, dis-
torte, & C. sic iussam edi & ita legendum confuso, vi forti viro,
homini diserto, & innocenti, & C. lin. 45. eos vero, quos suscipi-
bus famulis, & C. sic hunc locum restitui, detracta voce suscipi-
bus, quæ huc ab aliquo adducta illata fuerat, sententia autem huius loci est
hæc, & ii, qui eodem honore visi sunt, vident quid dignitatis adpetu-
erint, cum tu idem, quod ipse sis adeptus: & ii, qui consularibus fami-
lis nati locum maiorem consecutus non sunt, nisi qui te admodum amant,
tibi inuident. Sic opte inserunt tibi, legendum enim tibi non inuide-
re. P. A. G. 455. lin. 2. esse non amicos negotiationem addidit, Adrianus
Turnebus, sine dubio à scriptoribus libris omissem, & hinc loco
necessariam. lin. 11. deinde vi quisque est intimus ac maxime, & C.
sic habent duo libri manus. & ita emendatum est in codice Memmiano,
& C. Turnebi, & Lædæ. Quærit. In eodem libro emendatum
etiam est, vi edidimus & quàm amplissimum esse te cupiat.
lin. 20. omni iudicio, æque opte elaboravi, sic emendatum Adr.
Turnebus coniectura dñus. lin. 23. sicut parata esse confido] sic
emendatum est in codice Adr. Turnebi, idque ex auctoritate codicis
manus, vi mihi ipse cõfirmant, ego olim antequam hæc ex vetere codi-
ce emendationem cognovissem, sufficabar legendum esse pro con-
cedo, omnino certo. Passeratius concedo retinendum putat.
lin. 27. vi hoc tempore ab his, qui debent, sic legendum, & ita emen-
datum est in codice Memmiano & Turnebi ex veteribus. natum enim
erratum vocis idem, ex antiqua scribendi consuetudine temp. quod
vult tempus, seu temporis, seu tempore. lin. 31. petio ita ma-
ximè munita est sic emendatum est in his, quos dicit, codicibus, ex an-
tioribus veterum: neque de variatæ scripturæ dubitandum. Quam
quam, quod quidam coniectura dñi repperiunt, in iuxta non est re-
stituendum, sed veteri scripturæ plus ponderis habet. lin. 32. & quem-
admodum ne aini illorum villam re vrbem, & C. sic & iam pridem
emendat Muretus, & ego nuper emendatum reperi in duobus co-
dum, quos honoris causa semper nominatis velim, codicibus. P. A. G.
456. lin. 2. cuius causa debent, aut volunt] sic legendum. sic enim
loquebantur veteres, debeo tua causa: volo tua causa: carissime
loquendi forma, si excenta sunt apud Latini sermonis auctores exem-
pla. lin. 16. in quo modo aliquid virtutis sit] vox virtutis dele-
erat in libro Adr. Turnebi ex antiquis, veterum cedit. integra compa-
rebat in Memmiano. lin. 24. nullis suffragantibus meritis] vox me-
ritis abest à duobus libris veteribus: quæ tamen videtur necessariæ
in istem participium Ieptus paulo pñ non reperitur. lin. 30. gra-
tiosi in forte, nauigie versantur] sic restitui Adr. Turnebus leni
mutatione facta. lin. 32. deinde habet rationem] sic sic emendatum
in codice Memmiano & Turnebus planèque ita legendum. lin. 34.
tibi tributum de scriptum] sic restitui coniectura dñus, cum animad-

ueritatem ex codice Memmij & Turnebij esse in libris manuscriptis, tributum distictam ex qua scriptura tamen Turnelius facit, distictam. ego de scriptam malo. lin. 45. Ita enim & hoc ipsi, qui & c. sic hunc locum emendat, una voce, quæ fuerat sui loco mota, in suam sedem restituit: nempe cum in libris omnibus pronuncubulum qui locatum sit ibi, qui apud tribuleis ego na edidi, qui propter suam ambitionem, &c. p. A. G. 475. lin. 2. tum autem quod eque-
fiet videri, & c. totus hic locus præclarè ab Adr. Turnebo ope veteris codicis emendatus, & in integrum restitutus est. lin. 31. alij bonestatem sic restituit: Duretur: & redd. lin. 38. nervos atque artus esse spiritibus] sic Epicharmus Græcè, νῆρας ἔχουσας ἀρτῶν. ἀρτῶν τῶν πνεύματι: ex quibus Græci videntur aliquid deesse his Latinis Quinti, utque ita legendum: nervos atque artus esse spiritibus vigilare, & cauere, & non temere credere. præferuntur in epistola ad eam vltimam antecedit lib. 1. ad. Attic. & 2. Suida in voce πνεύματι, p. A. G. 458. lin. v. speciem in rep.] sic legendum censeo, re-
te illa lectione vulgata. nam ex horum membrorum explicacione, quæ sub iungitur, spem legi nō posse intelligere licet. sunt enim sex membra, nō mēclatio, blāditia, alsiduitas, benignitas, tumor, species, in rep. Ac cetera quidem suo loco explicantur: postremum autem insi ad pagina quadrag. quin. quag. nona, versus decimo quinto, ibi. Postremo tota petitio cura vt pompe plena sit, &c. lin. 4. non conitatus est. nec ea, &c.] hunc locum alij restituere in integrum conati sunt, sed frustra. ego mihi videor huius videri a manu medicæ ad-
monuisse, vt nihil integrum fingi possit. Est autem hoc genus loquendi veteribus vsitatum, & Quæritur dignum quod sic explicari non comitas tibi opus est, nec ea, quæ bona viro, ac suis bonis digna sunt, sed opus est magnopere blanditia, &c. lin. 8. commendandus est] nihil mutuo, quāuis quidam putet legendum, accommodandus est: quod tamen sciri magis probabitur, non repugnabo. lin. 12. si quod eius sit, consequi possis, &c.] sic hunc locum emendandum arbitror, & par-
ua immutatione scripturæ veteris facta, & optima sententia expressa. lin. 15. est in conuiuiis] malim legi: est in conuiuiis, &c. ead. lin. quæ facio & abs te, &c.] sic habet liber vetus vnus: alter, quæ fac vt & abs te: quod idem valet. lin. 23. vt id aut incomed promittas] dicitur hic primum membrum: id quod intelligere licet ex his, quæ sequuntur: quoniam alteri, &c. alterum, &c. Errauerat librarius, si-
cet in vocibus iucundè & ingendè: atque ab adverbio iucundè ad adverbij neges transierat, si recte egeret restituo vt id aut iucundè promittas, aut ingendè neges. Nam quid Adrianus Turnelius sic emendari vult, vt id aut promittas, aut iucundè neges: primum verbum promittas solitum, & sine adverbio non placet. deinde iucundè neges, non conuenit. lin. 26. alius te id verbus exarsurum] maneo in sententia, vt hunc locum sic emendandum esse existimem:

quam emendationem deest sumi quidam viri prebent. Nonnulli ta-
men exaucturum inueniunt. lin. 30. homini plane perito] liber vetus vnus alter homini Platonico. lin. 37. quid sate accideret, vt, &c.] vocem causa delectum: multa, quæ deest in libris vulgatis, reperiam manuscriptis restitui. lin. 42. totè abalentes & statim, & plures] sic eadem cursu ducunt veterum librorum auctoritatem fecerunt. præterea verbum inueniantur delecti iusti, quia eius nullum est in libris veteribus vestigium. lin. 46. vt facere quod promissus, & c.] hæc sunt aptæ ex superioribus, hoc modo, sua impedimentum, vel ita iusta causam impeditur, &c. supra proxime videtur aliquid deesse, & ita legi debere, quem vel iusta causa impeditum non facere. p. A. G. 479. lin. 9. re, peritque nullis: perficiantur id, &c.] immutata interpunctione, & emendato verbo proficiatur, ex eoque facta perficiatur, hic locus ab omni lebe vindicatus ac purus est, idque ex librorum antiquorum auctoritate, non sine coniectura tamen nostra. lin. 12. excitanda nobis] libri veteres habent excuranda nobis sunt. lin. 17. vt citius siquid possit, &c.] hic locus non videtur à mendo vacuus. nee autem inuisu lib. opera fecerunt, nec com-
pet. Nam libri omnes habent ne competitoribus: & ita legendum. p. A. G. 465. lin. 7. quoniam aduentus tuus etiam cum culpa nulla sub.] ex hoc loco apparet, nihil esse mutandum in lib. de petit. consul. qui est pagin. quadring. quing. quarta, et si in aliis culpa non esset, &c. lin. 54. qui etiam ex infantium ingenuis elicere, &c.] huius loci testimonio confirmari potest eorum sententia, qui nihil mu-
tandum putant in oratione pro M. Cælio pag. quingent. tertia, vers. tris: tertio, nōnne ipsam domum treueret, nequam vocem eliciat? Nam vt hic ardor animi vocem elicere ex infantium ingenuis dicitur, sic illic ne de domo flagitiorum confusa, vocem eliciat, meture debet is, qui falsum crimen ex ea domo prolatum in alterum transfert. p. A. G. 466. lin. 32. quæ leuare vultis, &c.] vsus est hoc verbum & Lu-
bl. v. Materiem leuare, dolare, & radere signa, &c. enim legendū esse admonuit: non vt plagiaris quidam, Materiemque dolare, le-
uare, & radere signa, plane incipit. p. A. G. 467. lin. 52. vt salutem à nobis, &c.] leg. à vobis, &c. p. A. G. 472. l. 51. quod plus desiderarint.] legend. quid plures desiderarint. p. A. G. 478. l. 12. aut si hoc quod sentim.] lege. quo sentimus. p. A. G. 481. vsu vltimo affligit in vna.] legend. vel affligit in vna: vel affligit in vna, ead. pag. in frag-
mento Limonis. Quicquid comelocens, atque omnia dulcia linquens] legendum vel omnia linquens, vt sit particip. à verbo liquor. eris vel quod est nimis remotum à scrip. vulg. omnia dulcia manans: p. A. G. 482. Quid verò Phæbi locus est non fuerit. Eadem pag. pau-
cis post vsu. vitalia lumina liquit] legendum vitæ lumina liquit, vt edendum curauit lib. de Diuinatione.

IN Q V A R T V M T O M V M

OPERV M C I C E R O N I S I N D E X A L P H A -

B E T I C O O R D I N E D I G E S T V S .

capite repetere — alrē & à capite repetere. 324. 20
Abioue Musarum primordia. 333. 41
Abaci complures argento ornati. 782. 37.
Abdicare — consules abdicauerunt. 220. 26
Abdicere — cūm treis patreis aues abdisissent, &c. 260. 47
Abduceretur quā minimum animus à cogitationibus. 113. 14
Abduci à rebus agendis studio veri vestigandi contra officium est. 353. 16
Aberrant à cōiectura qui suspicari sunt &c. 210. 11
Aberramus à proposito. 112. 21
Aberrare — danda opera est, vsq; aberrare ad alia coeperit, ad hæc reuocetur oratio. 369. 47
Abhorrent à Græcorum artibus & disciplinis. 4. 16
Abhorre à libribus. 383. 32
Abhorrentes ab vsu forensi & publico loci. 433. 10
Abicere dolorem cūm velis in potestatem est. 119. 25
Abicere se atque prosternere — sic te proiciat utque prosternat, &c. 413. 46
Abiecta omni cūctatione. 360. 44
Abiection est animus in quibusdam. 416. 48
Abiectione — in innocentia. 150. 29
Abilegatus tanquam ex x i i. tabulis insignis ad deformitatem puer, &c. 345. 49
Abluere perturbationem — sed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur illa quidem, &c. 173. 2
Abnuere — cūm intelligas quid quisque concedat, quid abnuat, 512. 27
Abnuere — nihil vnquam abnuat voluntas tuas meo studio. 302. 23
Abnuere alicui imperium. 393. 16
Abrogare fidem visis. 18. 17
Abrogare legem, obrog. legi, derogare legi. 462. 28
Abrogare magistratum collegæ. 162. 42
Abfens factus ædilis L. Luculus. 10. 49
Abfotere — ne ætus consuetudinis nos abfotbeat. 333. 4
Abstergere alicui luctum. 151. 17
Abstergere — absterge omnes fenebras tuis molestias. 405. 32
Abstinens — laudat Africanum Panætius quod fuerit abstinens. 385. 33
Absum propius à morte, quā vos, 417. 1
Abesse ab oculis fori & curiæ. 11. 25.
Absumum aqua. 5. 35
Abstus Medæ frater, qui est apud Pacuuium Ægialeus. 246. 49
Abundamus doctissimis exemplis. 434. 27
Abundare omnibus copiis. 390. 48

Abundans copiis. 464. 14
Abundans — egens opp. 439. 9
Abuteris ad omnia atomorū regno & licentia. 204. 46
Abutimur communi consuetudine sermonis, cūm ita dicimus, velle aliquem quippiam, aut nolle sine causa. 305. 38
Abutentis est intemperater & otio & litteris, non allicet aliqua delectatione lectorem. 116. 5
Academia nostra nobis magnam licentiam dat. 390. 20
Academiz adolefcenti oris os nostri. 3. 16
Academia noua confundit vera cū falsis, spoliat nos iudicio, priuat approbatione, omnibus orbat sensibus. 22. 39
Academia quæ noua appellatur, vetus videtur Ciceroni, siquidem Platonem ex illa vetere numeramus. 10. 24
Academiz nouæ mos in disputando. 53. 18
Academia vetus & Zeno vna de re disferunt. 329. 48
Academiz propriū est, iudicium suum nullum interponere. 301. 37
Academiz veteris patroni Speusippus, Xenocrates, & post hos Polemo, Crates, Crantor. 8. 38
Academiz veteris principes. 327. 20
Academico sapienti ab omnibus ceterorum qui sibi sapientes videntur, secundæ partes dantur. 480. 15
Academici vnde dicti sint. 6. 10
Academici alia probabilia, alia improbabilia esse dicunt. 374. 42
Academici — cum Academicis in cetera luctatio est, qui nihil affirmat, &c. 58. 38
Academici co libeiores & solutiores sunt, quod integra eis est iudicandi potestas, &c. 12. 25
Academici & Perip. — ab Academicis & Peripateticis omnes bonarum artium artifices exiterunt. 98. 36
Academici & Peripatetici rebus cognoscendis non multum a Peripateticis disident. 350. 36
Academici non eripiunt sensus, sed discipulant non inesse in eis propriā, quæ nusquam alibi esset, veri & certi notum. 30. 29
Academici noui cum seditiosis ciuibus comparantur. 13. 30
Academici noui — multa in Academicos nouos. 32. 21
Academici Peripateticorum & Stoicorum controuersias disceptabant. 163. 42
Academici præ Stoicis modesti, cauti, que homines. 480. 30
Academici prudenter à rebus incertis assensionem cohibuerunt. 195. 35
Academici lib. quattuor — quæ pro A.

cademia dicenda erāt, satis accuratè in Academicis quattuor libris explicata arbitramur. 136. 20
Academici quidam consiluisse dicuntur extremum bonorum, & summum munus esse sapientis obfistere visis, assensuque suos firme sustinere. 76. 19
Academici Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceteri. 98. 33
Academici veteres dicebant permotiones vilitate animis nostris à natura datas. 36. 42
Academici veteres & Aristoteles finem bonorum esse putant honeste viuere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet. 35. 49
Academici veteres, & Peripatetici, honesta anteponunt vilius. 390. 16
Academico ingenium potissimum contra Stoicos exarfit. 480. 17
Academico ratio, & disciplina. 93. 32
Academicorum veterum disciplina exponitur. 84. 11
Academicis mos fuit occurrendi sententiam suam, nec eam cuiquā, nisi qui secum ad senectutem vsque vixisset, aperienti. 480. 35.
Accessio — decessio — opp. 389. 13
Accessio fit ad corpora & abfcessio. 446. 11
Accessus, discessusque solis, solstitiis, brumisque. 216. 40
Accessus & recessus marinorum æstus fluxu motu gubernantur. 285. 13
Accessus, vel recessus æstuum maritumorum. 243. 23
Accipio omen, inquit, mea filia. 272. 28
Accipere calamitatem in bello. 401. 45
Accipere calamitatem maximam ob aliquam causam. 260. 30
Accipere in ciuitatem. 355. 29
Accipere iniuriam. — at verò ille, qui accipit iniuriam, & meminit, & præ se fert dolorem suum. 386. 5
Accipere — nullum est animal, quod effugiat accipendi aliquid extrinsecus, id est quasi ferendi & patiendi necessitatem. 244. 5
Accipere — roga ipsū quem admodum ego eum Arimam acceptem. 470. 22
Accipere, quā facere, præstat iniuriam. 185. 50
Accepti regio apparatu. 316. 61
Acceptorum beneficiorum dilectus seu dilectus sunt habendi. 357. 28
Acceptorum & datorum ratio par sit. 426. 44.
Acceptus — nihil est deo, quod quidē in terris fiat, acceptus, quā concilia. cæti que hominum iure societatis, quæ ciuitates appellantur. 317. 28
Accommodare tempus, oranda liti. 399. 37
Accommodatum ad naturam — *dic. 107.* 18. 36

vilitatem, quam ex ea caperent, consecrauerunt. 210. 19
 Ægyptij fere omne genus bestiarum consecrauerunt. 245. 25
 Ægyptiorum mos — Ægyptij quibus carnicinum subierit potius, quæ ibi, aur apud ægyptios, aut felenum, & violent. 189. 23
 Aemilius Papius Clusinus familiaris bis vni colis, & collegæ in celsura. 414. 19
 Aemulantis est angustiano bono, quod ipse non habet. 165. 34
 Aemulatio dupliciter dicitur. 172. 16
 Aequabile & temperatum orationis genus. 350. 44
 Aequabile nihil esse potest, quod non à certa ratione profectum est. 147. 9
 Aequabilis prædæ partitiō. 379. 39
 Aequabilis cūm vniuersæ vitæ, tum singularum actionum. 366. 25
 Aequabilitas in omni vita præclara, & idem semper vultus, eademq; frons, vt de Socrate, itemq; de C. Lelio accipimus. 363. 19
 Aequabiliter prædæ dispertire. 379. 37
 Aequalis nostræ ætatis historia. 322. 48
 Aequalis temporum illorum. 261. 11
 Aequilibras — sic enim, si placet, æquilibratam appellemus. 211. 24
 Aequimelium — an cūm in Equime-
 lium missus qui afferat agnum, quæ immolemus, is mihi agnus offertur, qui habet extra rebus accommodata, &c. 284. 4
 Aequitas animi maxima. 331. 21
 Aequitas locet ipsa per se. 354. 41
 Aequitas — probabo, modò ea sit æquitate, quam offends. 41. 33
 Aequitas tollitur omnis, si habere suum cuique non licet. 385. 50
 Aequora camporum parentium. 270. 50
 Aequus, facilis, multa de suo iure concedens in omni re contrahenda. 283. 30
 Ær — animabilis, spiritabilisq; natura, cui nomen est ær — Græcum illud quidem, sed receptum iam ramen vix à nostris. 227. 44
 Ær æthi tenuitate & calore temperatus, vitalem & salutare spiritum præbet animantibus. 232. 18
 Ær cur effeminatus, & Iunonis nomine consecratus. 223. 49
 Ær interiectus inter mare & calum Iunonis nomine consecraturusque est Iori, & coniux Iouis. 223. 47
 Ær mari hinc iturus tum fufus & extenuatus in nobis cogitur, humoremque colligens terram augerimur, tum effluens huc & illic ventos efficit, &c. 229. 15
 Ær natura maxime humidus, non est expertus caloris — ortus ex respiratione aquarum. 217. 46
 Ær nobiscum videt, nobiscum audit, nobiscum sonat: mouetur nobiscum: quacunque enim imus, quacunque mouemur, videtur quasi locum dare, & cedere. 226. 25
 Ær plenus est immortalium animorū. 266. 35
 Ærarij — eos in ætatis reliquerūt cen-

fores. 356. 22
 Aerumna quid. 165. 41
 Aerumna Herculis perpetui. 70. 48
 Aerumnosus — M. Regulus non fuit ærumnosus. 434. 46
 Æs alienum cōfale Cicerone fuit maximum, & optimè dissolutum. 386. 47
 Æs & libra — per æs & libram heredes testamenti soluere. 340. 13 & ea pag. lin. 27.
 Æs atque ferrum duelli instrumenta, non fan i. 339. 9
 Æs Corinthium tardius in ære gemem incidit. 168. 1
 Aëris, argenti, auri venæ penitus abditæ. 237. 32
 Aeschines non poëta tantum, sed etiam Pythagoræus. 139. 41
 Aeschines Atheniensis, vir eloquentissimus, adolefcentis tragædias actura iussit, temp. capessit. 314. 14
 Aeschines in Demosthenem inuehitur, quod in septimo die post filie mortem hostias immolasset. 158. 41
 Aesculapius primus, Apollinis: quæ Arcades colunt speculum inuenisse, primusq; vulnus obliuiscit dicitur. 248. 10
 Aesculapij Epidaurij barbaram aureâ deminuit Dionysus. 252. 40
 Aesculapij plutes. 248. 10
 Aescopus egeritne vniquam quicquam itatus. 171. 49
 Aescopus — in Æsopo sæpe visus tantus ardor vultuum, atque motuum, vt eū vis quædam abstraxisset à sensu videatur. 269. 20
 Aescopus non sæpe Aiacem sumebat. 366. 45
 Aestimabile ægum, quod secundum naturam est, &c. 74. 25
 Aestimabilia — eorū, quæ nihil valent ad beatæ, miseræque viuendæ, alia æstimabilia, alia contrā, alia neutra. 79. 28
 Aestimantur plurius alia breuitate, alia diuturnitate. 78. 49
 Aestimanda quæ sunt Zenoni, sumēda, & apta naturæ, ea sunt bona Aristoteli, & Xenocrati, & Speusippo. 93. 50
 Aestimatio quæ æsthe dicitur, neque in bonis numerata est, neque rursus in malis. 76. 47
 Aestimatio quadam dignata quæ Zenoni. 9. 1
 Aestimatores rerum callidi. 440. 8
 Aestuarium — hoc loco æstusas Chrysippus, &c. 304. 11
 Aestus consuetudinis — ne æstus nos consuetudinis absorbeat. 333. 4
 Aestus maritimi, frerorūque angustius ortu aut obitu lunæ commouentur. 216. 41
 Aestus maritimi tum accedentes, tum recedentes. 234. 33
 Aestus maritimi vel Hispaniensis, vel Britannici, eorūq; accessus, vel recessus. 243. 22
 Aetas — cunctis est ætas ætatis. 410. 16
 Aetas ingrauescens. 406. 13
 Aetas — quæ verò ætas longa est? 130. 50
 Aetas quæque, purè atque eleganter acta. 407. 18
 Aetate ingrauescente. 423. 36

Aetate egit in litteris Cic. pater. 331. 10
 Aetatum omnium cunctis est terminus. 416. 16
 Aether — calis cōplexus, qui idem æther vocatur, extrema ora, & determinatio mundi. 229. 19
 Aether cōstat ex altissimis ignib; — mutuum hoc quoque verbum, diciturque ram æther Latine, quàm dicatur æther. 227. 46
 Aether — ex æthere innumerabiles flammæ siderum existunt. 228. 8
 Aether non satis aptus videtur ad stellarum continendâs. 222. 10
 Aether summa pars calis, & suum retinet ardorem tenuem, nullaque admixtione concretum, & cum ætris extrimitate coniungitur. 232. 10
 Aether tenuissimus est, & semper æthere, vt vegeta, quod animal in eo gignitur, idem quoque & sensu acceritum, & mobilitate celeritima est. 220. 1
 Aethera esse eum: quem homines Iouem appellarent. 261. 33
 Aethetæ est id, quod à seipso mouetur. 319. 47
 Aethærorum ignium eruptio. 228. 31
 Aëtionis tabula stupida detinet. 438. 12
 Affabilitas sermonis magnopere conciliat animos. 380. 49
 Affecta ætas. 412. 31
 Affecta iam propè æstate. 47. 4
 Affecti morbo graui, & mortifero. 266. 28
 Affectio animi suum cuique tribuens, iustitia. 109. 36
 Affectio animi lumine mentis carens, amentia est. 149. 11
 Affectio affertur vix fortasse ad quasdam res: ad omnes non. 303. 7
 Affectio calis — ex qua affectione calis primum spiritum puer duxerit, fortasse refert. 293. 36
 Affectionem hanc animi nemo est, qui non laudet. 109. 18
 Affectiones animi rectæ, virtutes appellantur. 143. 24
 Affectus animi — qualis cuiusque animi affectus est, talis homo est, &c. 184. 39
 Affectum calis — ad rem pertinet quomodo affectus calis, compositusque fidebus quodque animal oriatur. 293. 30
 Affert pacem animis temperantia, cōflect quasi concordia quadam placat, ac lenit. 46. 35
 Afferre alicui causam alicuius rei agendæ — Ac mihi quidè explicandæ philosophiæ causam attulit grauis casus ciuitatis. 278. 43
 Afferre causam — hanc vt sibi ignoscere, causam afferbat. 424. 7
 Afferre dubitationem — quid est ergo, quod nonnumquam dubitationem afferre soleat, considerandūque videatur? 390. 4
 Afferre incrementum — dies non affert incrementum summo bono, aut vitæ beatæ. 66. 9
 Afferre manus socio. 313. 45
 Afferre errorem & perturbationem animis

- mis. 266. 22
 Afferre manus magistratibus. 436. 8
 Afferre metum aliquibus. 439. 36
 Afferre vim. 422. 26
 Afferre opinionem populo, fore, &c. 380. 40
 Afferendum semper aliquid est ad communem utilitatem. 358. 8
 Afficiunt admiratione alios ij, qui anteire ceteros virtute putantur. 379. 13
 Afficere deorum honores deformis 201. 21
 Afficere sepultura — moueri visus est ab eo, quod sepultura affecerat. 265. 16
 Affingere — deus mudo neq; manus neque pedes affinxit. 442. 45
 Affingere — quae procreacionis causa natura corpori affinxit, ea frustra habebit deus. 208. 47
 Affingi — huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum esse & equum, & ad officium pertinere, & efferre. 159. 45
 Affirmare nihil oportere, neque allensione approbare. 10. 17
 Affirmare — quod affirmare, quasi deo teste promissis, id tenendum est. 402. 31
 Afflatus diuinus — nemo vniquam vir magnus sine aliquo diuino afflatu fuit 239. 39
 Afflatus ex terra mentem ira mouens, ut eam prouidam reddi futurarum efficiat, diuinum quidam est, neque velle fuisse confici potest. 296. 37
 Afflictio quid. 165. 43
 Affligit — laceratum affligit in vendas. 277. 6
 Affligi & exanimati iacent. 145. 20
 Afflicti rebus — rebus afflictis excelsio animo fuit populus Ro. 404. 12
 Afflari ad nos inficitur, similium imaginem species ex innumerabilibus induit. 202. 50
 Affluere voluptatibus — miser esset in vita vitiosa, & flagitiosa afflueret voluptatibus. 67. 5
 Afranius locos à Menandro transferre solet. 40. 16
 Africanus — A sole exortiente supra Mæori paludes, &c. 185. 5
 Africanus M. Alienum seculo protexit, gladiumque hostium pectus infixit. 170. 45
 Africanus cum patria sic loquitur: Desine Roma tuos hostes — Nāq; tibi monumenta mihi peperere labores. 69. 10
 Africanus eloquentia cumulo bellicā gloriā. 367. 9
 African' maior, African' iunior. 434. 36
 Africanus nihil locupletior à Arrhagine euerfa. 385. 37
 P. Africanus. — Tudiciano, & Aquillio consulis P. Africanus soli extitit est. 215. 48
 Africanus Xenophontem semper in manibus habebat, laudatūque illud quod diceret, imperatori non esse eque Graecia labores, vt militi. 146. 35
 Africanus dictum — vt equos propter crebras cōtentiones preliorum, &c. sic homines secundis rebus effrena-
 tos, &c. 363. 24
 Africanepith. — Si fas endo plagas &c. 312. 51
 Africanus liberalitas, qui Paulli hereditate. Q. Maximo fratri partem suam concessit. 439. 40
 Africanum domesticū parietes non teneant. 212. 11
 Africanum laudat Panætiū quod fuerit abstinent. 385. 32
 Africanus Paulli F. in te militari excellere studeo. 367. 8
 Aganænon deuouit Dianæ quod in regno suo pulcherrimum natum esset illo anno, &c. 401. 11
 Agamemnon Homericus, & idē Atianus Scindens dolore identidem intorsam comam. 158. 37
 Agamemnonis, & Sisyphi prudentia. 131. 39
 Agatholus historicus. 264. 10
 Agathos dictus M. Crassus, quod femel in viat rēserit. 114. 7
 Ager Arpinus. 351. 29
 Ager conscriptus, diligenter consuetus. 414. 26
 Ager cultus — Plaro verat ex agro cultus, eoque, qui colī possit, villam partem lumen sepulcro. 342. 36
 Ager quamuis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest. 137. 40
 Ager Tuscianus. 353. 30
 Agri colendi studium — nihil tam regale, quā studium agri colendi. 414. 22
 Agri fossiones, & repallinationes. 419. 33
 Agri bene culto nihil potest esse nec vberius, nec specie ornatus. 414. 14
 Agri multa ferunt manu qua sita, quæ vel statim consumantur, vel mandantur cōdita vetustati. 237. 26
 Agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur. 137. 36
 Agros consecrati non vult Plaro. 339. 5
 Agros fertiles inuitati debemus, qui multo plus afferunt, quam acceperunt. 357. 24
 Agrarum contentiones Gracchos petiderunt. 386. 14
 Agricola quamuis sit senex, non dubitat querenti cui ferat, respondere, diis immortalib. 408. 49
 Agricolam volupræres. 411. 8
 Agriculura abhorret ab omni politione elegantia. 71. 43
 Agriculura laudatur à Xenophonte in eo libro, quod est de rusticæ familiaritate. 414. 21
 Agriculura nihil melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius. 372. 17
 Agestis nūc de ratione videamus. 145. 12
 Aggrederetur hoc restiterat etiam, vt à te fictis aggrederetur donis. 469. 51
 Aggreddi dicere de iis reb', &c. 373. 10
 Aggreddi sic ad hanc disputationem quasi, &c. 241. 1
 Agri regem Lacedæmonij, quod nūquam antea apud eos acciderat, necauerunt. 386. 10
 Agitatio studiorum. 408. 42
 Agitator callidus, priusquam ad finem veniat, equos sustinet. 27. 31
 Agnationem nobis esse cum celestibus, vel genus, vel stirpem. 325. 21
 Agnationibus familiarū distinguuntur status in ciuitatibus. 325. 14
 Agnoscere. — veretur ne istā causam nemō agnoscat. 323. 16
 Ago recum liberaliter. 204. 26
 Agere — ad agendum nati sumus, actum autem genera plura. 108. 17
 Agere animam, & efflare. 118. 14
 Agere ad bustum — ad bustum egerit. 454. 18
 Agere considerare — considerare agere pluris est, quā cogitare prudenter. 373. 31
 Agere cum publicanis sic debent ciuitates, vt non cū colonis solem'. 400. 12
 Agere cuniculos in ærarium. 400. 27
 Agere forum versus. 433. 39
 Agere — nihil agi debet, cuius nō possit causam probabilē reddere. 364. 49
 Agere — qui nihil agit, mihi esse omnino non videtur. 220. 24
 Agere suum negotium. 354. 30
 Agere triumphum — cum triumphum egeris, &c. 317. 13
 Agendi initia proficiuntur aut à voluntate, aut à dolore. 455. 48
 Agatur caput aut fortuna. 427. 17
 Agi in crucem — in crucem qui agitur, beatus esse non potest. 112. 36
 Agrestes — si mihi apud aliquos agrestes habenda esset oratio. 437. 32
 Agri gentium multitudo vniuersa in Phalaridem impetu fecit. 377. 29
 Aiax cum Hectorē congregiens, errat hic: Cicero. 478. 36
 Aiax depugnaturus cū Hectorē. 170. 39
 Aiax, quo animo traditur, milles oppetere mortem, quā illa perpeti, (quæ Vlysses) maluisset. 366. 38
 Aiaceum ira ad furorem, mortēq; perduxit. 171. 16
 Aio loquenti ara dedicata. 272. 11 &c. 389. 8
 Aio loquenti — cum deinceps ex primis verisum litteris aliquid connectitur, vt in quibusdam Ennianis, Q. Ennius fecit. 295. 36
 Aio loquenti senex Zeno Epicureus. 154. 30
 Alabandū consecratur Alabandij. 245. 26
 Alabandenses sanctius Alabandum colunt, quā quemquam nobilium deorum. 247. 11
 Alabaster plenus vnguentis eis putere videtur. 479. 44
 Alacti animo ad reliqua tendebamus. 278. 31
 Albanæ columnæ. 467. 38
 Albinus prator P. Scipione, & M. Marcello coss. 37. 5
 T. Albius animo æquissimo Athenis exul philosophabat. 393. 29
 Albius se plane Græcum dici volebat. 40. 18
 Alcaus multa scripsit de amore. 175. 12
 Alcaum delectat quod natus in articulo pueri. 126. 46
 Alcibiades dicitur cacinthum dicitur sustulisse eū Zopyrus Socratem mæ-

Ierofum esse dixit. 32. 16
 Alcibiadi perſuaſit Socrates, cum nihil hominis eſſe. 161. 35
 Alcidaemus rhetoricus antiquus. 134. 45
 Alcmæon — Sed nihil nequitiam cor cōſentit cum oculorum aſpectu. 21. 11
 Alcmæo Crotoneſis ſoli & lunæ, reliquique ſideribus diuinitatem dedit. 199. 35
 Alcmæo negat cor ſibi cum oculis conſentire. 27. 38
 Alea quædam ineſt in hoſtis diligendis. 285. 29
 Alexander in Cilicia depoſuiſſe apud Solem in delubro pecuniā dicitur. 338. 23
 Alexander magnus cum intermiſſet Clyem familiarem ſuum, vix à ſe matrem abſtinent. 176. 26
 Alexander magnus rebus geſtis & gloria Philippo patre ſuperior: facilitate & humanitate ab eo ſuperatus. 363. 21
 Alexander Phæzus ab vxore propter pellicanus ſuſpicionem interfectus. 377. 26
 Alexander Phæzus cum vxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eā ex epulis in cubiculum veniens, barbarum quemdam deſtrictū gladio iubebat anteire. 377. 20
 Alexandro draco loqui viſus eſt. 300. 8
 Alexandri motus prædicta à Caleno indo. 263. 40
 Aliena cius copulationis. 143. 16
 Alienatio diſtinctione ſtatim facienda. 429. 19
 Alio die — quid grauius, quàm rem ſuſcepim diſtincti, ſi vnus augur, alio die, diſerit? 336. 45
 Aliquid ſibi dicere videtur Epicurus. 309. 17
 Aliud agentes, aliud ſimulantes, perſidi, improbi, malitioſi. 396. 2
 Allegare aliquem ad aliquos. 433. 43
 Allicere aliqua delectatione lectorem. 176. 4
 Allicere atque excitare hominum ſtudia ad vilitates noſtras. 376. 35
 Allicere multitudinis animos ad beneuolentiam. 381. 1
 Altera — altera — altera occulta quædam & quaſi inuoluta aperiri: altera promta & aperta indicari. 43. 47
 Altiori animo qui fur, caſſeſſum reprob, aut totos ſe ad ſtudia doctrinæ conferunt. 108. 8
 Alucinati — quæ Epicurus oſcitant, alucinati eſt. 205. 42
 Alueolum poſcere, aut querere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere. 108. 1
 Alui natura ſubiecta ſtomacho, cibi eſt receptacula — multa ibidem de aluo. 225. 10
 Alunur & augentur cogitatione & memoria. 432. 50
 Aluo continere — cum prægrans nihil ipſum Dionyſium aluo contineret. 262. 12
 Amaſianus Epicurus. al. Amſin. 4. 19
 Amaſianus — al. Amaſianus Epicurus libros Latinos edidit. 163. 45
 Amalthæum Attici, platani, &c. 332. 37

Amaſiſſima vita — ex quo amaſiſſimā vitam effici neceſſe eſt. 46. 21
 Amare eſt velle bonis aliquem affici quàm maximis, etiam ſi ad ſe eſt vihil redeat. 64. 27
 Amare nihil aliud eſt, niſi cum ipſum diligere, quem ames, nulla indigētia, nulla vilitate quaſita. 432. 35
 Amare, diligere — me aut amabis, aut quo contentus ſum, diliges. 471. 63
 Amareita oportere, vt ſi aliquādo eſſet oſutus — Biantis. 427. 3
 Amatoris Chæreæ elatio animi. 174. 26
 Amatori quæ adhibēda curatio ſit. 175. 33
 Amatorem eſſe aliud eſt, aliud amātem. 167. 11
 Amatores — apud Græcos opprobrio fuit adoleſcentibus, ſi amatores nō haberent. 314. 49
 Amatoriis leuitatibus dedit. 48. 43
 Ambitio, honorumque contentio miſerrima eſt. 362. 47
 Ambitionis contentiones, & labores. 146. 33
 Ambitioſi quæ pariantur honoris cauſa, laudis ſtudioſi, gloriæ. 139. 29
 Ambulauiſſe matia, teſtā nauigauit Xerxes. 68. 49
 Amfractus annui. 334. 42
 Amfractus — nihil incifum anguli, nihil amfractus. 442. 36
 Amfractus ſolis — cum atas tua ſepem oſtēs ſolis amfractus, reditusque conuerterit, &c. 317. 18
 Amica — amica Alcibiadis corpus eius rexit amiculo ſuo. 360. 29
 Amicitia bonam ſpem in poſterū præluet. 421. 50
 Amicitia — de amicitia alio libro dictū eſt, qui inſcribitur Lælius. 378. 18
 Amicitia digni ſunt, quibus in ipſis cauſa eſt cur diligantur. 429. 33
 Amicitia — diſputatio de amicitia ex ſententia Epicuri. 49. 33
 Amicitia ea iucundiſſima eſt, quam morum ſimilitudo bonorum coniungit. 358. 47
 Amicitia & ſecondas res, ſplendidioreſ facit, & aduerſas partiens, communicanſque, leuioreſ. 421. 48
 Amicitia ex ſententia Stoicorum. 81. 30
 Amicitia — haud ſcio, an excepta ſapiētia, quicquam ſit homini amicitia melius à diis immortalibus datū. 421. 27
 Amicitia hoc præſtat propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli poteſt, ex amicitia non poteſt. 421. 21
 Amicitia — in amicitia nihil fictum, nihil ſimulatum eſt: & quicquid eſt, id verum, & voluntarium eſt. 422. 35
 Amicitia — in vera amicitia nihil ſe plus alter, quàm alterū diligit. 326. 44
 Amicitia — lex prima in amicitia ſauendi, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. 424. 27
 Amicitia — præcipiendū in amicitia ne intemperata beneuolentia (quod perſepe fit) impediatur magnas vilitates amicorum. 429. 7
 Amicitia — ne optandum quidem eſt in amicitia, vt miſſe plus, quàm ſe, amet:

ego illum plus quàm me. 160. 36
 Amicitia nihil aliud eſt, niſi omnium diuinatum, humanarumque rerum cum beneuolentia, & caritate conſenſio. 421. 26
 Amicitia — in amicitia debet eſſe omnium rerum conſilio, voluntarium ſine vlla exceptione communis. 427. 15
 Amicitia — nihil eſt tam naturæ conueniens, tam aptum ad res vel ſecundas, vel aduerſas. 421. 4
 Amicitia nō breuis & ſuffragatoria, ſed firma & perpetua. 456. 16
 Amicitia nō eſt ad fructum noſtrum referenda, nō ad illius commodum, quem diligimus: alioqui non erit iſta amicitia, led mercatura quædam vilitatum ſuarum. 233. 14
 Amicitia non niſi in bonis eſſe poteſt. 421. 5. & 428. 1
 Amicitia — non vilitatē amicitia, ſed vilitas amicitiam ſequitur. 426. 8
 Amicitia nullo loco excluditur. 421. 44
 Amicitia numquam intempeſtiua, numquam moleſta eſt. 421. 44
 Amicitia — omnium rerum, quas ad beatē viuendum ſapientia comparauerit, nihil eſt maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. 49. 33
 Amicitia oritur à natura potius, quàm ab imbecillitate. 422. 37
 Amicitia — plurimum in amicitia amicorum bene ſuadentium valeat auſcultitas. 425. 5
 Amicitia ſerpiſſe per omnium vitā. 430. 30
 Amicitia — ſolem à mundo tollere videntur qui amicitiam à velle tollunt. 425. 19
 Amicitia tota, veritate perpenditur. 431. 44
 Amicitia — tres ſententiæ de finibus diligendi, quarū nullam probat Lælius. 426. 32
 Amicitia virtutum adiutrix à natura data eſt, non vitiarum comes. 430. 7
 Amicitia — vltimum in amicitia putauit Pythagoras, vt vnus fiat ex pluribus. 358. 32
 Amicitia — de amicitia vilitate omnes vno ore conſentunt. 430. 22
 Amicitia vilitatis cauſa coſtituta, manebit tam diu, quantum ſequetur vilitas. 64. 31
 Amicitia virtutem propter imbecillitatem atque inopiam deſiderata ſit, necne, &c. 422. 30
 Amicitia nomen ſine veritate valere nō poteſt. 431. 21
 Amicitia opportunitates. 421. 37
 Amicitia vis in eo eſt, vt vnus quaſi animus fiat ex pluribus. 431. 21
 Amicitia vis quanta ſit, vel ex hoc intel ligi maxime poteſt, quod ex infinita ſocietate generis humani, quam conſiliauit ipſa natura, ita cōtracta res eſt, & adducta in anguſtum, vt omnis caritas, aut inter duo, aut inter paucos iungeretur. 421. 23
 Amicitia viſus varius eſt & multiplex. 430. 46
 Amicitiam manere difficile eſt, ſi à iuraturæ

- rure defeceris. 424. 15
Amicitiam omnibus rebus humanis esse anteponendam. 421. 4
Amicitiam summam fide, constantia, iustitia feruare. 422. 25
Amicitiam vbi ad extremū vitæ diem permanere difficillimum est. 423. 34
Amicitiam — in amicitia superior par debet esse inferiori, id quod maximum est. 428. 21
Amicitia — fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit vnum sollicitum esse pro pluribus. 425. 9
Amicitia deposita — non solum amicitia depolita, sed etiam inimicitia susceperat. 429. 22
Amicitia numquam sunt anteponenda ea, quæ videntur vtilia. 393. 33
Amicitia omnes summam religione & fide tuenda sunt, sed hæ maxime, quæ sunt ex inimicitia reuocata in gratia. 467. 61
Amicitia plerique ante ponit honores, magistratū, imperia, potestates. 427. 33
Amicitia præsidij, adiumentique causa, an beneuolentia & caritatis liti expectanda. 425. 15
Amicitia verè reperiuntur in his, qui in honoribus, reque publica versantur. 427. 36
Amicitia propter indigentiam non coluntur. 426. 3
Amicitiam non debet esse satietates. 428. 12
Amicitia — veteritatis quæque amicitia (vt ea vina, quæ vetustate feruunt) debent esse suauissima. 428. 12
Amicitia pennis quæ maxima. 423. 42
Amicitiarum sua cuique permanet stabilis & certa possessio. 426. 29
Amicitias fructibus & emolumentis non esse colendas. 65. 21
Amicitias quæ minus delectant, & minus probantur, magis decere censent sapientes sensum diffuere, quam repetere prædicere, al. diluere. 367. 44
Amicalum autem grandi pondere Iouii Olympio detraxit Dionysius. 252. 37
Amicus certus in re incerta cernitur. 427. 40
Amicus esse nemo cuiquam potest, quæ non ipsum amet propter ipsum. 64. 25
Amicus esse non potest, qui se non putat satisfacere. 417. 19
Amicus — quid dulcius, quam habere quocumque omnia audeas sic loqui, vt tecum? 421. 39
Amicus verus tanquam alter idem 429. 41
Amici causa neque contra remp. neque contra iusturandum, ac fidem vir bonus faciet. 393. 34
Amici — multa quæ nostra causa numquam faceremus, facimus causa amicorum. 428. 38
Amicum bellum patriæ inferentem sequi non oportet. 424. 50
Amicum quiddam & dulce resonat. 473. 48
Amici — ab amicis in magna re aliqua in rep. peccatis discere licet. 424. 42
Amici firmi, stabiles & constantes, sunt eligendi. 427. 23
Amici noui — sint ne amici noui digni amicitia vereris? antepone. 428. 10
Amici, qui ante oculos sunt, & quos nouit vita communis. 424. 47
Amici saepe & monendi & obiurgandi sunt. 430. 43
Amici — si omnia faciendi sunt, quæ amici velint, non amicitia rales, sed conuersiones putandæ sunt. 393. 42
Amicorum bene suadentiū plurimum valere debet auctoritas. 425. 6
Amicorum esse cōmunia omnia. 317. 48
Amicorum nomen in petitione latius parcat, quam in cetera vita. 415. 7
Amicorum paria vix tria, aut quattuor ex omnibus saculis numerantur, — al. nominantur. 420. 42
Amicorum vix tria paria reperiuntur in fictis tam multis, tamque variis ab vltima antiquitate repetitis veterum fabulis. 409. 37
Amici non est concedendum quicquid velint, neque ab iis impetrandum est quicquid velimus. 424. 15
Amici — plerique amicos, tanquam pecudes, eos potissimum deligunt ex quibus sperant se maximum fructum esse caputuros. 429. 36
Amicos non parare optimā & pulcherrimam vitæ (vt ita dicam) suppellectilem. 426. 24
Amilcar Annibalis pater. 401. 42
Amisimus penitus temp. 378. 7
Amittite auctoritatem aliarum rerum. 35. 16
Amittite occasionem — non amittite occasionem promerendi. 456. 42
Amittite penitus consuetudinem & disciplinam. 377. 39
Ammon — Ioviter Ammō Afris alio est, quam Capitolinus Romanis. 207. 24
Amicis quoddam exartat, aut in aliu cursum contortos, & de flexos esse. 262. 3
Amor cōfirmatur & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta. 423. 4
Amor, ex quo amicitia nominata est, princeps est ad beneuolentiam coniungendam. 422. 32
Amor in amicitia quatenus progredi debeat. 424. 1
Amor lenitatis plenissimus. 174. 36
Amor — Medea patri dicere audeat, se coniugem habuisse illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorque est patre. 174. 49
Amoris mala ex Terentio. 175. 43
Amorem negant philosophi stupidi esse, & in eo litigant cum Epicuro. 175. 1
Amorem præcipuum in eos, qui promerati sunt, ingenerat natura. 352. 15
Amorem veterem nouo amore, vt clauum clauo, eiiciendum putant. 175. 37
Amore incensi quæ patiantur cupiditatis causa. 189. 30
Amores sancti non sunt à sapiente alieni. 82. 18
Amores adolescentium Græcis liberi & concessij sunt. 175. 5
Amphiarus — Amphiatæ sub terram addite. 146. 19
Amphiarus, & Tiresias non hamiles & obsecrari. 270. 17
Amphiarus & Trophonius si ante diu habendi. 247. 2
Amphiarus sic honorauit fama Græciæ, deus vt haberetur, atque vt ab eis solo, in quo est humatus, oracula peterentur. 270. 22
Amphilochus & Mopsus Argiurum reges, idem augures, &c. 270. 15
Amphiphare viuitorem suis laudibus. 110. 41
Amphiphare rei familiaris nemini nocere non est vituperanda. 354. 6
Amplissima familia natus. 438. 3
Ampliores bonorum. 86. 40
Ampulla sit, necne sit, iure optimo irideatur, si quis laborat. 88. 49
Amputare miseriarum ramos. 149. 45
Amputata, circumcissique inanitate. 46. 21
Amputatio samentorum, aut immisio. 413. 33
Amphiancti in Hipirinis. 269. 8
Anaces. v. Anaxagoras. 247. 38
Anacharsis Scythæ pecuniā pro nihilo ducebat, eiusdem epistola ad Hannem. 191. 6
Anactontis potēs tota amatoria est. 175. 12
Analogia — Latine cōparatio, proportio ve dici potest. 442. 7
Anapæstum — carmen scriptum anapæsticis versibus. 17. 41
Anaticulæ nant. 165. 15
Anatum oua gallinis saepe supponimus. 233. 11
Anaxagoras & Democritus agros & patrimonium sua reliquerunt discendi, quærendi quæ diuine delectationi toto se animo dederunt. 194. 25
Anaxagoras materiam infinitam, id est particulam similem inter se & minutam, dixit esse principium rerum, &c. 35. 12
Anaxagoras morte nuntiata filij, sciebant, inquit, me genisse mortalem. 153. 4
Anaxagoras moriens — nihil necesse est me Clazomenas deferri, vndique enim ad inferos tantumdem via est. 152. 38
Anaxagoras nix nigra dixit esse. 24. 37
Anaxagoras quia aquā nigram esse sciret, vnde nix concreta esset, niuem albam esse ne videri quidem. 29. 47
Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium, rerum descriptionem & modum, mentis insinavit vi ac ratione designari & conficere voluit. 199. 28
Anaxarchus Democritus, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. 145. 3
Anaxarchum Democritus à Cypro tyranno exartificat accepimus. 252. 28
Anaximander infinitatem nature dixit esse quæ omnia gignantur. 33. 10
Anaximander Phylacus Lacedæmonios monuit vt urbem, & tecta relinquerent, armati que in agro, excubarent, quod tæte motus insisteret, &c. 274. 10
Anaximandri opinio est natius esse deos, &c. 129. 22

Anaximenes aëra deumflatu, eumque
gigni. 199.24
Anaximenes infinitum aëra dixit esse
vnde orientur omnia. 33. 11
Anceps cura cogitandi. 351. 48
Ancipites belligri vtrique sede viuē-
tes. 210.36
Andria Menandri, & Terentij. 39.43
Aurogyni ortus nōne fatale quod-
dam nostrum fuit. 271.34
Andromacha Ennii pōstine describi
suis. 259. 12
Andromeda. 448. 69
Andromeda querit Pistris. 450. 18
Anguis domi vestem circumexus est.
287.33
Angues duo à C. Ciaccho domi com-
prehensi. 287.36
Angor quid. 165.40
Angor, qui pro amico sepe capiendus
est, non tantum valet, vt tollat è vita
amicitiam. 425.34
Angi suis incommodis. — suis incom-
modis grauior angi, non animum,
sed seipsum amat est. 419. 49
Angustia per quas penetratuit ca, quas
est nominata Argo. 112. 33
Angustissimi animi est amare diuitias.
360.15
Anhelitus mouentur, vultus mutan-
tur, ora torquentur, cum in festinat-
ibus nimia celeritates suscipiuntur.
369.16
Anhelitus quidam certe fuerunt, quibus
inflatae mentes oracula fundebant.
274.35
Anienus, & Anio, Flu. 403.45
Anima, ex qua animantium constat ani-
mus. 244.50
Anima quæ in pulmones spiritu ducitur
&c. 225. 31
Animam mundi quomodo, & vnde ef-
fecerit deus. 443. 11
Animabilis, spiritabilisque natura — aër.
227.44
Animaduersio & castigatio contumē-
lia vacare debet. 363.9
Animaduētores acres vitiorum. 371.25
Animal nulli esse sibi inimicum. 102.25
Animal aliquid agit, in animi nihil agit.
18.30
Animal non potest non appetere id
quod accommodatum ad naturam ap-
pareat. 18.35
animal omne ad accipiendam vim ex-
ternam, & ferendam paratum est.
244.8
Animal — ortu ne animal applicatum ef-
fe ad se diligendum, simulque sit or-
tum. 89.28
Animal — omne animal seipsum dili-
git, & simul atque ortum est, id agit,
vt se conferat. 101. 34
Animal omne esse mortale probatoe
quod sentiat: & contraria sentiat, vt
calida frigida: iucunda, iniucunda, &c.
& eod quod in eo appetitio, & decli-
natio sit naturalis. 244.43
Animal omne ipsum sibi esse comen-
datum, vt se solum in suo genere, in-
colūmque velit. 86.50
Animal omne patibilem naturā habet.

244.4
Animal omne, simul vt ortum est, &
seipsum, & omneis partibus suas dili-
git. 57.11
Animal — quod animal est, id motu ci-
etur interiore, & suo. 319.49
Animal omne simul atque natum sit,
ipsum sibi conciliari, & commendari
ad se conferendum. 73. 44
Animalis, id est aërea, — vel terrena,
vel ignea, vel animalis, vel humida na-
tura. 244.37
Animalis quædam intelligentia per om-
nia permeat, & transit. 33. 26
Animalis, quibus & quā variis modis
ad pastum accedant. 231.43
Animalium omnium commune est,
secundum naturam viuere, sed natu-
ra sunt diuersæ, vt aliud equo sit
natura, aliud boui, aliud homini.
102. 3
Animante delecto, & factio interitu vni-
uerso, inter hippopotamum, qui num-
quam fuit, & regem Agamemnonem
nihil interest. 130.17
Animantes mortales à diis minoribus
genti. 445.45
Animantes aspirantione aëris sustinen-
tur. 226.25
Animantes suis se armis quæque defen-
dunt, cornibus tauri, apti dentibus,
morsu leonæalis fuga fe, aliæ occul-
tatione tutantur. 233.39
Animantium alie coris rectæ, alie vil-
lis vestitæ, alie spinis hirtæ: pluma
alias, alias squamma videmus obdu-
ctas, &c. 232.35
Animantium alie mares, alie feminae:
quod perpetuatis causa machinata
natura est. 233.48
Animantium genera quattuor à deo ef-
ficatum. 445. 1
Animantium omni generi à natura at-
tributum est, vt se, vitam, corpusque
ruentur. 352.4
Animantium ortum aliorum esse in ter-
ra, aliorum in aqua, in aëre aliorum:
absurdum igitur esse in ea parte, quæ
sit ad gignendum aptissima, animal
gigni nullum. 219.49
Animatum omne cietur motu interio-
re & suo. 124.7
Animatus — vt quemadmodum in se
quisque, sic in amicum sit animatus.
420.37
Animus à se ipse discedens, secumque
discordans nullam partem gustare li-
quidæ voluptatis & libertatis potest.
48.27
Animus ab anima dictus est. 118.15
Animus accipit quæ videmus. 193.45
Animus æger semper errat. 148.25
Animus bene à natura informatus ne-
mini vult parere, nisi præcipienti, aut
docenti, aut utilitatis causa iuste, legiti-
mæque imperanti. 352.25
Animus caelestis est, ex altissimo do-
milio depressus, & quasi demersus in
terram. 417.4
Animus — castus animus, purusque vi-
gilans, & ad astorum, & animum, re-
liquorumque signorum & ad exto-

rum veritatem est parator. 275.43
Animus cum ad sui simile penetrat,
nullam in partem mouebitur: & nul-
la re egens, aletur, & sustentabitur iis-
dem rebus, quibus alia sustentantur,
& aluntur. 112.20
Animus commotus — nec oratio in cau-
sis, nec ipsa actio potest esse vehemens
& grauis & copiosa, nisi est ipse
animus commotus. 269.19
Animus conuens ortus, obitusque, &
curfus siderum, &c. accipit ab his co-
gnationem deorum: ex qua oritur pietas:
cui coniuncta iustitia est. 237.47
Animus — deus intelligentiam in ani-
mo, animum concludit in corpore.
441.30
Animus, deus est, siquidem deus est, qui
viger, qui sentit, qui mentitur, qui præ-
uidet, qui tam regit & moderatur, &
mouet id corpus, cui præpositus est,
quā hunc mundum principes ille deus
319.33
Animus deorum cognatione tenetur.
266.34
Animus est in corpore tanquam alienæ
domi. 133.30
Animus diuinus extræ est: vnde huma-
nus dicitur. 267.31
Animus est in capite, vt Cicero videt-
tur. 126.41
Animus, & mens hominis — de quibus
multa. 236.45
Animus & videt, & audit, non ex par-
tes, quæ quasi fenestrae sunt animi.
122.45
Animus excelsus & altus, & victutibus
exaggeratus. 438.41
Animus hominis diues, non arca, appel-
lari solet. 439.9
Animus hominis non id præstat solum
vt viuamus: viuunt enim etiam vitis: nō
vt appetamus, aut fugiamus: est enim
hoc nobis cōmune cum bestis, &c.
124.20
Animis hominis in bellæ vitam defe-
retur, nisi tertio ortu recte & hone-
ste vixerit. 446.20
Animus hominis datus est ex illis se-
piternis ignibus, quæ sidera, & stellæ
vocat. 317.41
Animus humanus decerpit ex mente
diuina, cum alio nullo, nisi cum ipso
deo, si hoc fas est dictu, comparari po-
test. 183.22
Animus imperat corpori, vt rex ciuibus
suis, aut parens hiocens: libidini autem
vt seruus dominus, quod eam coercet
& frangit. 313.31
Animus impræparatus tanquam cera.
125.7
Animus — in homine summa omnis a-
nimæ est, in animo rationis, ex qua
virtus est. 104.31
Animus inflatus & tumens, in vitio est.
110.50
Animus in partibus est distributus duas.
144.15
Animus in quibusdā est abiectione. 416.48
Animus, qui, plus cernit et melius cū
discedit à corpore, videt se ad melio-
ra proficisci, 418.1
Animus

- Animus moueri non potest ad appetendum, si id, quod videtur, non percipitur accomodatūque naturæ sit, an alienum. 161. 15
- Animus mundi — animus vt in mundi medio collocatur, ita per totum tendit deus. 443. 3
- Animus mundi, mens, sapientiaque perfecta. 82. 2
- Animus mundi & ortu & virtute antiquior genitus est à deo, quàm corpus. 443. 10
- Animus non cognoscit res tam multas in corpore, sed cognitas attulit. 124. 37
- Animus non inane nescio quid est, sed in quodam genere corporis. 89. 48
- Animus non valet tantum, vt sese ipse videat: vt oculus, sic animus fide non videns, alia cernit. 126. 9
- Animus nunquam diuinat, nisi cū ita solutus & vacuus est, vt ei planè nihil rei sit cum corpore. 274. 16
- Animus optimi cuiusq; in morte facillime euolat, tanquam è custodia, vinculisque corporis. 410. 29
- Animus quàm multa, quàm varia spectacula in locis caelestibus habet habiturus. 123. 5
- Animus, quā in aliquo morbo est, non est sanus. 140. 14
- Animus quid sit. 116. 7
- Animus quodammodo eripituris, quos neque sentit, neque assentiri volunt Academicis noui. 18. 32
- Animus retinendus est in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo datus est, ex hominum vita migrandum. 317. 43
- Animus semper agitur, nec principii motus habet, quā ipse se moueat, &c. 417. 16
- Animus sibi mederi potest, cū ipse corporis medicinam inuenierit. 148. 28
- Animus sensum omnem effugit oculorum. 447. 15
- Animus sit, an non sit, ibidem multa de animo. 34. 22
- Animus, siue anima, siue ignis sit, diuinus est. 125. 1
- Animus — siue deus, siue mater omnium rerum natura tibi animi dederit, &c. 434. 35
- Animus somno seuocatus à societate, & à cōiugatione corporis, meminit praeceptorū, praesentia cernit, futura prouidet. 266. 24
- Animus triū temporū particeps. 69. 25
- Animus totus oportet se iudici dimitte, non hominum sermo, neque possessiones tuae. 439. 3
- Animus vacante corporis quidā intelligere nequeunt: iccirco incredibilibus eis est animorum aeternitas. 123. 23
- Animus velociter in domum suā peruolabit, si ita rati, cū erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea, quae extrā sunt, contemplantur quā maxime se à corpore abstrahat. 320. 2
- Animus videtur somnis, liber à sensibus atque ab omni impedimento curarum, iacente & mortuo p̄ne corpore. 274. 37
- Animi aciem impedit aspectu oculorū putabat Democritus. 194. 18
- Animi bonae constituti proprium est & letari bonis rebus, & dolere contrariis. 425. 26
- Animi bona ex sententia Academicorum. 6. 34
- Animi commotio omnis infania est. 148. 10
- Animi concitatio declarat, vim in animis esse diuinam. 269. 15
- Animi cultus, quasi quidam humanitatis cibis. 107. 32
- Animi deformitas multo plus habet offensionis, quàm corporis. 329. 27
- Animi ianua frons & vultus. 458. 18
- Animi labes nec diuturnitate euanesceat, nec annibus vllis elui potest. 335. 36
- Animi lineamētā pulchriora sunt, quàm corporis. 82. 21
- Animi magnitudo vera & sapiens, honestum in factis positum, non in gloria iudicatur. 359. 43
- Animi medicina philosophia est. 148. 32
- Animi medicina nec tam desiderata, nequam inuenta, nec tam culta posteaquàm cognita est. 147. 37
- Animi morbi sunt cupiditates immentae & inanes, diuitiarum, gloriae, &c. 436. 31
- Animi munera, & actiones, & facultates. 125. 10
- Animi naturam esse simplicem, neque habere in se quicquam admixtum dispari sui, atque dissimile. 417. 18
- Animi opera maiora sunt, quàm corporis. 380. 36
- Animi partis, quae princeps est, quæque mens nominatur, plures sunt virtutes sed duo prima genera. 103. 4
- Animi partium aspectus illustrior, quā corporis. 106. 25
- Animi plures & perniciosiores morbi sunt, quàm corporis. 148. 24
- Animi principatū Plato posuit in capite. 118. 24
- Animi — rationem & intelligentiam Zeno dixit ex igne oriri. 85. 36
- Animi finis quando dicatur. 167. 35
- Animi status quietus & placatus. 189. 6
- Animi tātā requiras est, vt fugiat aciem oculorum. 123. 26
- Animi valentes morbo tentari non possunt, corpora possunt. 167. 46
- Animi vis quæ sit, & vnde sit, scire difficile est. 124. 43
- Animi voluptates & dolores fatentur Epicurei nasci ex corporis voluptatibus, & doloribus. 47. 50
- Animum antequam in corpus intraret, retum cognitione viguisse. 124. 34
- Animum corporis esse expertem omnes dixerunt prater Zenonem & Epicurum. 9. 24
- Animum cum corpore extinguī nonnulli putant. 118. 5
- Animum discedere qui putant, alij statim dissipari, alij dum permanere, alij semper existimant. 118. 6
- Animum, dominem atque imperantem obediēti praeficit corpori deus. 443. 10
- Animum esse hominibus ingeneratum à deo. 325. 20
- Animum esse immortalem demonstrat Cicero libro sexto de rep. 319. 37
- Animum esse numerum subtiliter magis, quàm dilucide dicitur. 121. 37
- Animum esse sapientem quom omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer esse cōspicitur. 417. 30
- Animum Euripides deum esse dicere audeat. 125. 41
- Animum in duæ partes diuidendū Pythagorici, & Platonici. 164. 18
- Animum non posse esse mortalem, & quam ob causam non possit. 417. 14
- Animum tale quiddā esse, vt sit ex igne atque anima temperatus, probabilius est. 245. 2
- Animum animum videre, est maximum. 123. 35
- Animum cernere. 417. 33
- Animus & praeterita & futura sentimus. 48. 6
- Animus & sensibus ea quæ extra sunt, percipimus, atque comprehendimus. 237. 3
- Animus multis modis delectari licet, cū iam non adhibetur aspectus. 193. 45
- Animus nihil est velocius: nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. 122. 13
- Animi corporibus soluti, si re ad homines vixerint, reuertuntur ad illud astrū cui apti fuerint: qui autem immo derat & intemperatè vixerit, eo secundus ortus in figuram muliebrem transferret. 445. 16
- Animi corporibus vi ac necessitate insit. 446. 11
- Animi dormientium maxime declarat diuinatam suam. 417. 34
- Animi duobus modis sine ratione & scientia, motu ipsi suo soluto, & libero incitantur, vno furente, altero somniantē. 255. 19
- Animi eorum, qui se corporis voluptatibus dederunt, earumque se quasi ministros praebeuerit, &c. corporibus elapsi circum terram ipsam volitant. 320. 5
- Animi hominum quadam ex parte extrinsecus tracti & hausti sunt. 266. 30
- Animi inaniter mouentur eodem modis rebus, quæ non sunt, vt iis, quæ sunt. 20. 11
- Animi mortales si sunt, ne minima quiddē sensus suspicio relinquitur. 129. 45
- Animi multo magis viuunt vbi exierit de corporibus, quàm dum in corporibus sunt. 417. 28
- Animi non omnes culti fructum ferunt. 137. 39
- Animi praecursorū hominū, diuini sunt, & aeterni. 241. 36
- Animi, quise sanari voluerit, precepta quæ sapientum praeuerint, sine vlla dubitatione sanantur. 148. 30
- Animi saepe pelluntur vehementius specie quadam, saepe vocum grauitate, & cantibus. 269. 12
- Animi se exercendo leuuntur. 410. 39

Animi liquefactio vel vaticinando, vel
somniae vera videntur, vñ sunt for-
tuna atque casus. 129. 12
Animi siue sint animales, id est spyrabi-
les, siue ignei, in sublime feruntur.
121. 37
Animi vigilantes vitæ necessitatibus fer-
unt, disjunguntque, se à societate di-
uina vinculis corporis impediunt. 273. 47
Animorum affectus. 446. 13
Animorum ex corpore excedunt duas
esse vias, duplicique cursus. 127. 6
Animorum cōmixtio in diuersa cor-
porum & dissimiles figuras animan-
tum. 446. 19
Animorum cum corporibus cōiunctio,
supplicij causa à deo instituta. 478. 4
Animorum est ea vis, atque natura, vt
vigilent vigilantes, nullo aduentio
pulsu, sed suo motu, incredibili quadā
celeritate, &c. Cum autem hæc sub-
tracta sunt, deseruitque animus, &c.
299. 44
Animorum immortalitatis argumentum
maximum. 120. 8
Animorum medicina nonnulla est.
148. 25
Animorum mita iactatio, & in simili-
muis suis moribus figuras pecudum &
ferarum translatio. 446. 20
Animorum nulla est in terris origo, &c.
478. 52
Animorum sanitas in tranquillitate qua-
dam posita est. 149. 8
Animorum sensus omnium communis.
446. 13
Animorum vis atque natura, duplex.
364. 46
Animus nihil est admixtum, nihil cōcre-
tum, nihil copulatum, nihil cōgen-
tatum, nihil duplex. 126. 47
Animus omnes tendit in infidus. 328. 48
Animus à natura deorū haustus & deli-
baros habemus. al. delibatos. 273. 45
Animus dedit nobis natura, & corpori
doloribus congruentis, & suis angus-
tibus implicatos. 177. 42
Animus diu mansurus post mortem
aiunt Stoici, semper negant. 127. 50
Animus esse diuinus, iisque cum è cor-
poribus excessissent, redit ad calpa
tère, dicebat semper Socrates. 420. 23
Animus ex viuifica mente diuina esse
delibatos dixerūt Pythagorei. 417. 10
Animus habemus ex diuinitate haustus
aut acceptos, aut libatos. 182. 7
Animus immortalis esse credo — quod
si in hoc erro, libenter erro: nec mihi
hunc errorem, quo delector, dum vi-
uo, extorquet volo. 418. 21
Animus interire, quia nati sint, Pan-
zetur putat. 128. 14
Animus non interire simul cum corpo-
ribus, neque omnia morte delecti. 420. 18
Animos per se viuere non poterant
mente cōplecti: formam aliquam, fi-
guramque querebant. 121. 5
Animos quasi capite damnatos quidam
philosophi morte multant. 123. 22
Animos sperantur in corpora humana
dij immortales, vt elset qui terras tue-
rentur, &c. 417. 6

Annales Numerij Fabij Pictoris. 162. 49
Annales pontificum — annalibus pon-
tificum nihil lucundius. — al. nihil
nudi. 322. 30
Annalium monumenta. 475. 15
Annibal, crudelis. 356. 10
Annibal callidus. 366. 2
Annibal octo hominum millia tenebat,
post Cannensem pugnam. 404. 8
Annibal responsū Prufæ regi, ne-
gantem se audere pugnare, quod ex-
prohiberet: an tu, inquit, caruncula
virulæ maius, quam imperatori ve-
teri credere? 186. 13
Annibalem propter crudelitatem sem-
per odit populus Ro. 422. 50
Annicerij & Cyrenaici philosophi.
404. 21
Annorum caritas. 394. 32
Annus est vbi sol suum totum conficit
& peragrat orbem. 444. 37
Annus vertens quando verè possit ap-
pellari. 319. 16
Anni tempora quattuor. 315. 19
Annum ioculariter homines tantummo-
do solis, id est vnius astri reditū
metiuntur. 319. 13
Annorum cccclxxx. millia monu-
mentis comprehensa continet Baby-
lonij, & qui ex Caucaſo celi signa ser-
uant, &c. 161. 42
Anquiro — cogitando semper aliquid
aut acquirit, aut agit mens hominis.
365. 30
Anquiro — quid velis, inquirit, deside-
ret. 430. 45
Anquiritur in eum quomodo viuat.
380. 23
Anquirendum non esse nimis diligen-
ter in ea, quæ certo modo memoriz
sunt prodita. 322. 13
Ante oculos — amici, qui ante oculos
sunt, & quos vult vita communis.
424. 17
Antecanis. Procyon. 450. 57
Anteire ætate. 128. 24
Anteire ceteros virtute. 379. 14
Antelucana opificum industria. 169. 47
Anteuertere — atque idipsum cum to-
cum agere conari, Fannius anteuer-
tit. 420. 47
Antica pars. 446. 9
Anticipationem quandam deorum sine
doctrina habent omnes, æquum, id
est anteceptam animo rei quādam in-
formationem. 202. 5
Antigoni ad Philippum epistola.
380. 50
Antiochus & Aristus fratres. 180. 45
Antiochus Aristi frater. 5. 26
Antiochus Aristoni & Dionii plurimum
secundum statum Aristum tribuebat.
13. 30
Antiochus antiquorum sententiam di-
ligenter persequens est. 100. 1
Antiochus appellabatur Academicus,
sed erat, si percauca mutasset, germa-
nissimus Stoicus. 36. 8
Antiochus Aristotelem, & Xenocratem
sequi volebat. 37. 10
Antiochus Attici familiaris, Acade-
micus. 330. 4

Antiochus fuit politissimus & acutissi-
mus omnium nostre memoriz philo-
sophorum. 32. 15
Antiochus in senectute cōtulit se ad ve-
teres Academicos, reliquis nouis. 24. 9
Antiochiliber, qui Solus inscribitur, cō-
tra Philonem doctorem suum. 13. 20
Antiochus Philonis auditor, qui scientia
parabat excellere, cum L. Lucen-
lo quæstore, & imperatore vixit. 11. 37
Antiochus remigravit in domum vete-
rem è noua. 5. 29
Antiocho præter honestatem multa bo-
na: præter turpitudinem multa mala
videntur. 36. 36
Antiocho Stoici cū Peripateticis re cō-
sentite videntur. 198. 3
Antiochicæ partes. — tibi dedi patetis
Antiochinas. 3. 22
Antiochia Pactu. 39. 41
Antiochia, aut Andromachiam aut esse
primo inflatu tibiscinis, musici. 15. 17
Antipater duos libros edidit de diuina-
tione. 255. 44
Antipater Stoicus disputauit cum iis,
qui nihil probant. 14. 27
Antipater, & Archidemus, opiniofissi-
mi homines. 38. 9
Antipater, homo acutiss. Diogenes Baby-
lonij Stoici discipulus. 394. 37
Antipater poëta quotannis, die natali
febris corripiebatur. 302. 31
Antipater historiā paulo inflauit vehe-
mentius, habuitque vires agrestes,
atque horridas, sine nitore ac palæstra.
322. 34
Antipater Tyrinus Stoicus. 387. 8
Antipatri Cyrenaici dictum paulo ob-
scenius. 193. 49
Antipatri epistola ad Castandū 380. 50
Antiphon somnitorum oraculorū, & vati-
cinationum interpres. 174. 42
Antipodes — qui aduersis vestigijs stitit
cōtra nostra vestigia, quos antipodas
vocatis. 34. 17
Antiquare legem — vos legem antiqua-
stis sine tabella. 348. 38
Antiquiorem fuisse deiorum laudem &
gloriā, quam regnum & possessiones
suas. 290. 26
Antiquiorem sibi fuisse possessionibus
suis gloriam. 260. 12
Antiquissimum id habendum est, quod
optimum. 338. 19
Antiquitas clarissimis monumentis te-
stata, & confirmata. 270. 13
Antiquitas — errabat multis in rebus
antiquitas. 289. 18
Antoniafiter. 460. 20
Antonius & Catilina cum Cicerone pe-
tuerunt. 454. 1
Antonij bona proscripta, vox iuran-
tis, fæ Romæ iudicio æquo cum homi-
ne Romæ certare non posse. 454. 4
Antonius — In Antonium. 437. 26
Anus fatidica æstima à Stoicis induci-
tur. 225. 6
Anus fatidica Stoicorū, æstima. 198. 20
Anus nulla est tam delita, quæ timeat,
ista, quæ vos, si physica nō didicissetis,
timeretis. 125. 10
Anicula sepe inedia biduum & triduum

- ferunt. 142. 43
 Anxietas, vnde anxij. 167. 8
 Anxietas differt ab angore. 167. 9
 Anxitudo prona ad luctum, & matrens
 semperque ipsa se follicitans. 310. 19
ἀνξιδύς — sapientem ea, quæ sunt media
 ne sentire quidem. 35. 42
 Appelles Veneris pattem inchoatam re-
 liquit. 388. 49
 Appetite thetorum mysteria. 172. 10
 Apertè dicitur, magis ingenui hominis
 est, quam fronte occultare sententiã.
 428. 3
 Apertas, simplex, ingenuus, iustus, bo-
 nus. 395. 26
 Apertum amici pectus videre oportet
 in amicitia, suumque ostendere. 431. 45
 Apex senectutis est auctoritas. 414. 41
 Apis, sanctus Ægyptiorum bos. 207. 19
 Apium examina. 413. 39
ἀποδείξω — argumenti conclusio, ita de-
 finitur, ratio, quæ ex rebus percipit ad
 id, quod non percipiebatur, adducit.
 165. 25
ἀποδείξω Hegesiz liber. 129. 6
 Apollines plures — Antiquissimus cū-
 stos Athenarum. 248. 15
 Apollo imberbis, Iupiter barbatus.
 207. 26
 Apollo numquam Latine locutus est.
 296. 25
 Apollo Pythii temporibus vetus facere
 desierat. 296. 26
 Apollinis nomen est Græcum; quomodo so-
 lem esse voluit. 224. 17
 Apollinis opertis non esse credendum.
 295. 50
 Apolline preceptum, quo monet, ut se
 quisque noscat. 123. 36
 Apollinem non posse futura prædicere,
 nisi ea, quorum causas natura ita con-
 tineret, ut ea fieri necesse esset. 307. 2
 Apollo Pythius ab Atheniensibus con-
 sultus, quas potissimum religiones te-
 nerent, respondit, eas, quæ essent in mo-
 re maiorum: quod cum iterum venissent,
 & respondit optimum. 338. 16
 Apollo Pythius oraculo edidit Spartam
 nulla re alia, nisi avaritia esse perita-
 ram. 382. 43
 Apollo Pythius præcepit, ut nos ipsi no-
 sceremus. 331. 11
 Apollodorus tyrannus multos homi-
 nes ante Dionysium in ipso Græcia flo-
 re fustulit. 252. 25
ἀποδείξω — a fene Catone collecta.
 365. 21
ἀποδείξω — reiecti, remoti. 79. 34
 Apparatus magnificus. 354. 5
 Apparatus opipare conuiuium. 395. 38
 Apparitores — plerique in magistrati-
 bus ignorantie iuris sui tantum fa-
 piunt, quantum apparitores velint.
 350. 14
 Apparuit in tuo uomine munus illud.
 433. 29
 Appellare eum, quicum bella geras tam
 molli nomine. 356. 1
 Appellare homines comiter. 459. 7
 Appellare — istorum verborum amo-
 re, quæ petarò appellantur ab Epicu-
 ro, &c. 60. 7
- Appendix — corpus animi appendix.
 478. 9
 Appetit omne animal, id, quod nature
 est accommodatum. 101. 42
 Appetere alienam, & id quod alteri de-
 traheris, sibi assumere. 390. 39
 Appetuntur quæ secundum naturam
 sunt: declinantur contraria. 244. 31
 Appetitio animi, quæ *ἐπὶ* Græce voca-
 tur. 75. 19
 Appetitio naturalis, quam *ἐπὶ* vocant.
 90. 25
 Appetitio — qua ad agendum impelli-
 mur: quam *ἐπὶ* Græci dicunt. 16. 12
 Appetitionem animi moueri, cū aliud
 ei secundum naturam videatur. 93. 32
 Appetitus — efficiendum est, ut appe-
 titus rationi obediant, eamque neq;
 præcitant, neque propter pigritiam
 aut ignauiam deserant. 365. 1
 Appetitus impellit ad agendum. 369. 21
 Appetitus — pars animorum posita est
 in appetitu: quæ est *ἐπὶ* Græce, quæ
 hominem huc & illuc rapit. 364. 46
 Appetitus rationi parere debet.
 370. 38
 Appetitum animi debet inuitare & al-
 licere posse id, in quo prudentia versa-
 tur, idque aptum & accommodatum
 nature esse oportet: hunc appetitum
ἐπὶ Græci vocant. 100. 21
 Appetitum rationi obedientem præbe-
 re debemus. 369. 22
 Appetitus omnes contrahendi, & sedan-
 di, excitandaque animaduersioni, & di-
 ligentia, &c. 365. 1
 Appius, bonus augur, censor P. Arium
 notauit parum scienter, quod ementi-
 nam auspicia subscripserit. 260. 27
 App. Clodius Cæcus. 407. 42
 Appius Cæcus, qui cæcus multos annos
 fuit, in illo suo casu, nec priuato, nec
 publico muneri defuit. 194. 1
 App. Clodij augur Ciceroni consiliū nū-
 tians, bellū domesticum trisile ac tut-
 bulentum fore — ibid. laudatur App.
 Clodius. 272. 38
 Appius — psychomātia, quibus Appius
 vii solebat. 277. 31
 Appius senex & cæcus magnam domū
 regebat. 410. 44
 Appij Cæci carmen, quod valde lauda-
 bat Panætius. 163. 27
 Applicari me potissimum ad hanc phi-
 losophiam. 23. 19
 Applicare se ad — bestia requirunt ar-
 que appetit, ad quas se applicant eius-
 dem generis animalibus. 429. 44
 Applicare — cū similibus animis se ad
 virtutem alterius applicat & adiun-
 git. 425. 37
 Applicatio animi. 422. 37
 Applicatum ad se diligendum esse omne
 animal. 89. 29
 Apponete licitatorem — venditor licit-
 atorem non apponet. 396. 13
 Apponere modum virtutis. 169. 28
 Apponere qui contrā liceatur — emtor
 non apponet qui contrā liceatur.
 396. 13
 Approbatio audientium, effectrix elo-
 quæ est. 156. 8
- Appropinquare ad summam aquam ex
 alto. 94. 46
 Appropinquatione mortis angustie
 confecti homines senescunt. 103. 14
 Aptus totus ex se, qui in se vno ponit
 omnia. 415. 5
 Apra — causa ex externis causis apta du-
 ctur. 307. 14
 Apra — cui viro ex seipso apta sunt omnia,
 quæ ad beatè viuendum conferunt,
 nec suspensa aliotum aut bono casu,
 aut cōtrario, pendunt ex alterius euen-
 tibus, & extrane coguntur: hanc optimā
 viuendi ratio comparata est. 182. 48
 Apra inter se & coherant. 240. 19
 Apra membrorum corporis figura.
 167. 40
 Aptum ex illis tribus honestum. 59. 22
 Aqua, & ignis — non aqua, non ignis
 pluribus levis videri, quàm amicitia.
 421. 45
 Aqua hæret, vt aiunt. 424. 35
 Aqua — humor omnis ita mollis est, vt
 facile comprimatur, collidique possit.
 244. 17
 Aqua inter cutem. — medicamentum
 ad aquam inter cutem. 400. 43
 Aquæ admixtum esse calorem. 217. 38
 Aquam & animam deus iuxta ignem &
 terram posuit. 442. 17
 Aquæ tenitate — quo vram in amicitia
 quasi aquis tenentis, sic aliqua ex
 parte petiuitatis moribus amicum.
 427. 29
 Aquarum inductionibus tertis secunditatem
 damus. 237. 41
 Aquatiles bestie crocodili, florentissimæ,
 quæ testudines, & quadam serpentes,
 &c. 235. 9
 Aquatio — hic aquatio: hac villa isti ca-
 rare non possunt. 395. 42
 Aquillus collega & familiaris Ciceronis
 prelatit de dolo malo formulas.
 395. 49
 Aquilliana definitio doli mali. 396. 3
 Aquilone Orithyiam fustulerit. 322. 12
 Arā, quam stat perculset spiritus Aus-
 tri. 450. 28
 Arabes, Phryges, Cilices curant auiū,
 & volatus facilius notauerunt. 271. 8
 Araneolæ tere terunt, vt, si quis inhaere-
 rit, conficiant. 233. 2
 Aratio fructuosa quæ dicatur. 190. 30
 Aratus Sicyonijs iure laudatur. — multa
 hic de Arato. 386. 15
 Atati carmina à Cicerone admodum ad-
 lescentulo conuersa. 229. 35
 Arati prognostica. 266. 48. & 285. 12
 Atates Cicer. — Atates quædam nostra
 memoriter à re pronuntiat. 280. 10
 Arbitrator honorarius — videtur Chry-
 sippus tanquā arbitrator honorarius, me-
 dium fete voluisse. 308. 2
 Arbitrari — qui testimonium dicebat,
 arbitrari se dicebat, etiam quod ipse
 vidisset. 38. 36
 Arbitrium rei vxoris — in quo additur
 æquus melius. 395. 68
 Arbitria, in quibus additur ex fide bo-
 na. 397. 21
 Arborem nouellam & vetulam: & vi-
 gere, & fenescece. 104. 34

Arbores hiemali tempore cum luna simul senescentes, quia cum exsiccata sunt, tempestivè eam purant. 28. 11
Arbores — in arborum autem, & earum rerum, quæ gignuntur et terra, tribus inesse principatus putatur.

28. 10

Arborum confectio, omnisque materia & culta, & silvestris. 237. 33

Arborum & virium augendari & alendatum quidam est cultus, quæ est scientia atque ars agriculturæ, &c. 10. 436

Arceades se prelelenos esse asseruerat.

461. 54

Artem Stoicorum Quinte defendis.

256. 23

Arcefilas — Cicero probat ea, quæ ab Arcefila nouata sunt. 10. 5

Arcefilas constitutum philosophiæ euerit, in eorum auctoritate desinens, qui negant quicquam sciri posse, vt Ti. Gracchus otiù perturbauit in optima rep. 14. 4

Arcefilas dicebat nihil sciri posse, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. 10. 15

Arcefilas dicebat omnia esse falsa, quæ sensibus videntur. 205. 31

Arcefilas in differendo pertractat.

114. 29

Arcefilas instituit, vt ij, qui se audire vel lent, non de se quererent, sed ipsi dicentes quid sentirent. 51. 18

Arcefilas rerum auctoritate, non petitiua, aut studio vincendi desinuit à Zenone. 10. 8

Arcefilas sibi certamen omne cum Zenone instituit. 10. 7

Arcefilæ calomniam non est confersenda cum Democriti veredicia. 13. 45

Arcefilam non obtrectandi causa cum Zenone pugnauisse, sed verum inuenire voluisse. 25. 22

Arceffere capitis innocentem in iudicium. 381. 22

Arceffitus in ciuitatem Cicero, non ciuitate pulsus. 436. 24

Arceffitus — cum ad eum ipse rogatu, arceffitus venisset. 197. 43

Archelaus & Cassander summi astrologi, æquales Panætij. 291. 1

Archelaus Perdicæ filius, num beatus esse, quæstus ex Socrate. 182. 41

Archelaum Anaxagoræ discipulum Socrates audierat. 178. 49

Archias poëta (speciè Rofcij pueri dormientis circumspicaci serpente amplecti exprobrat veribus. 269. 3

Archilochus regnante Romulo. 115. 24

Archilochi versu vulneratus. 273. 49

Archimedes non plus valuit in imitandis spheræ conuersionibus, quàm natura in efficiendis. 227. 15

Archimedes lunæ, solis, quinque errantium morus in spherâ illiguit. 125. 22

Archimedes humilis hominulus — cuius ignorari ab Syracusanis sepulchrum, septem vndique & vestrum veribus & dumeris Cicero indagauit. 187. 13

Archimedes — prius quàm Archimedes rationes omnes descripsit eas, quibus efficitur, multis partibus solè maiorem esse, quàm terram. 32. 48

Archimedes — quem ardorem studij centies fuisse in Archimede, qui dum in puluere quidam describit actus, ne partem quidem esse captam sensu? 107. 4

Archipræta nisi æqualiter prædam disperiat, aut occidetur à sociis, aut relinquetur. 379. 37

Architectari voluptates. 60. 12

Architectus beatæ vitæ Epicurus. 44. 13

Architecti auertunt ab oculis & naribus dominorum ea, quæ profuentia necesse fati danti esset aliquid habitura. 236. 5

Archonte Pirharato mortuus Epicurus. 395. 3

Archytas cum villico factus esset irator, Quomodo te, inquit, accepissem, nisi iratus essem? 176. 21

Archytas Tarentinus. 430. 39

Archytas Tarentinus cum ad villam venisset, &c. 311. 1

Archytæ Tarentini, magni in primis & præclari viri oratio. 411. 14

Archytam, & Timum in magna Græcia cognouit Plato. 121. 10

Arctæ & grauer dormitare cepisse, & dormire. 265. 39

Arctior me, quàm solebat, somnus complexus est. 317. 3

Arctura duæ nunquam accedentes circum axem feruntur: quarum altera Cynosura, altera Helice dicitur. 229. 43

Arcturus. 448. 30

Ardebat podagra doloribus. 114. 30

Artere studio veri rependiendi. 23. 35

Ardeatensium cupiditatum æstu, tum conscientia vidimus. 338. 50

Ardor mundi non agitur ab alio, neque extremo pulsus, sed per se ipse ac sua sponte mouetur. 218. 24

Ardor studij fuit magnus in Archimede. 107. 3

Ardescere herbas, atque interficere. 74. 12

Argantonius quidam fuit Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum vixit. 415. 45

Argentatim facere. 395. 33

Argentum calatum. 438. 6

Argo nauis à pastore de monte conspecta admirationem ei excitauit. 227. 18

Argo ad caudam Canis. 450. 24

Argo — qui ostium Ponti videntur, & eas angustias, per quas penetravit Argos. 122. 34

Argo — ignaua ratio: — dissolutur à Chrylippo. 306. 20. cad. u. 30.

Argo, vehiculum Argonautarum. 227. 18

Argumentum ratione conclusum. 85. 7

Argumentum conclusio — à Socrate. 76. 15

Argopagus à Solone constitutus. 361. 17

Aties. 449. 22

Aries — quamvis murum aries percussit. 355. 34

Arietare — in me arietare, eoque ictu me ad casum dari. 263. 10

Ariolorum, & vatium funibundæ prædictiones. 255. 22

Atrionem Methymnæum delphinus excepisse dicitur. 147. 19

Aristeus oliuæ inuētor, Apollinis filius. 246. 27

Aristides. 389. 37
Aristides consiliarius Themistoclis, quod velle videbatur, in honestū id iacuit: atque idcirco à populo improbatum est. 394. 22

Aristides eam rem pulsus est patriæ, quod præter modum iustus esset. 193. 8

Aristides talis Athenis, qualis Romæ Fabricius. 400. 1

Aristidæ mortuus quis non diligit? 109. 10

Aristidæ quasi animum nulli habemus, corpus solum tuetur. 37. 24

Aristippus qui Socratem audierat, vnde Cyrenaici, voluptatem finem bonorum esse voluit. 35. 44

Aristippus Socraticus non dubitauit summum malum dolorem dicere. 138. 5

Aristippi schola — Afoti ex Aristippi schola exire possunt. 251. 41

Aristo Chius præfectus, ferreus, nihil bonum, nisi quod rectum & honestum est, esse dicebat. 475. 44

Aristo Chius aut Stoicus Zeno, qui nisi quod turpe est, nihil turpe, nihil malum dicebant. 181. 39

Aristo Chius dicere solebat, nocere audientibus, philosophos iis, qui benedicta male interpretarentur. 251. 40

Aristo Chius nihil eorum, quæ supra nos sunt, sciri putat posse. 34. 20

Aristo Chius, solum bonum esse dixit, quod honestum est: malumque quod turpe: ceteras res omnino planè pades, ne minimū quidem, vtrum adessent, an abessent, interesse. 330. 9

Aristo Chius Tithonum facit de fenestris disputantem. 405. 36

Aristo occurritia nescio quæ comminiscitur, quibus commotus sapiens appeteret aliquid. 91. 6

Anfo Zenonis auditor, reprobat illa, quæ ille verbis. 35. 38

Aristonis diffilis, atque ardua secta. 327. 23

Aristonis explosa sententia est, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec res esse vllas præter virtutes & vitia, inter quas quicquam omnino interest. 91. 45

Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum sententia euanescunt. 190. 21

Aristonis, Pyrrhonis, Herilli sententia. 331. 22

Aristonis sententia de diis magno in errore est. 201. 8

Aristoni & Pyrrhoni omnia præter virtutem, vicia sunt pro nihilo: iisdem viciis est nihil interesse inter optime valeat, & grauissimè ægrotat. 58. 31

Aristodemum tragicum adorem Arthienens maximis de rebus legatum ad Philippum sepe miserant. 314. 15

Aristolochia, quæ non ex inuēta reperit, ad morsus serpentum multum potest. 257. 34

Aristophanes ætate duxit in lit. 107. 5

Aristophanes, facetissimè poëta veteris comædiæ, nocturnas peruigilaciones vexat. 37. 44

Aristoteles abundantia quadam Ingenij præstabat. 6. 17

Aristoteles

Aristoteles ait bestiolas esse apud in-
panum suum, quæ vnum diem vi-
uant. 131. 40
Aristoteles ait, omnes ingeniosos, esse
melancholicos. 128. 24
Aristoteles censebat eos, qui valedu-
dinis vitio furent, habere aliquid in ani-
mi præfagies. 269. 27
Aristoteles Ciceronis iudicio propè fin-
gularis. 36. 7
Aristoteles, & eius filius Nicomachus.
99. 35
Aristoteles & Isocrates uterque suo stu-
dio delectatus contentis alteri. 351. 2
Aristoteles & Theophrastus excellere
viri cum subtilitate, cum copia, cum
philosophia dicendi etiam præcepta
confluxerunt. 278. 28
Aristoteles excepto Platone princeps
philosophorum. 98. 35
Aristoteles in tertio de philos. libro de-
deo disputans multa turbat à magistro
Platone non dissentiens. 200. 25
Aristoteles longe omnibus (Platonem
semper excipio) præstans ingenio, &
& diligentia, quantam quandam na-
tura censet esse, è qua sit mens. 118. 34
Aristoteles omnia, quæ mouerunt, aut
natura moueri, celsiuit aut vi, aut volu-
tate. 220. 15
Aristoteles persecutus est omnium ani-
malium ortus, victus, figuras — mul-
ta ibidem de Aristot. 99. 10
Aristoteles primus species labefactauit,
quas mirifice Plato erat amplexatus.
8. 29
Aristoteles princeps vsus est consue-
tudinè de omnibus rebus in contrariis
partibus differendi, 137. 4
Aristoteles quicquid genus, è quo essent
astra, mentesque singulares, aliorum
quatuor initiorum dissimile quiddam
esse rebarat. 7. 39
Aristoteles Stagiritæ Platonis discipulus
6. 8.
Aristoteles veteres philosophos accu-
sans, qui existimauissent philosophiâ
suis ingeniti esse perfectam, ait eos,
aut stultissimos, aut gloriosissimos
fuisse, &c. 119. 49
Aristoteles vir summo ingenio, scientia,
copia, moras Isocrates rhetoris glori-
a dicere etiam cepit, adulescentis
docere. 116. 9
Aristoteles virtutis vsum cum vita pro-
spereat coniunctum, summum bonum
esse voluit. 54. 22
Aristoteles, Xenocrates, Speusippus, Po-
lemon, Peripatetici. 181. 26
Aristotelis (encreia laudatur de effluui-
o-nibus pecuniarum, quæ sunt ad mul-
titudinem delinendum. 382. 22
Aristotelis verba ex quodam libro, qui
non extat, quibus significat intelligi
ex cali ornatu, & ceteris rebus, quæ
mundo continentur, deos esse. 228. 19
Aristoteles nihil acutius, nihil politius.
38. 3
Aristoxenus Aristotelis discipulus, con-
cedat magistro Aristoteli, canere ipse
doceat. 121. 47
Aristoxenus musicus, idemque philo-

sophus, ipsius corporis intentionem
quandam, qui harmonia dicitur, ani-
mum esse dixit. 118. 13
Aristoxeni ingenium consumtum in
musicis. 107. 4
Aristus Antiochi frater. 5. 25
Atma mēbra militis esse dicunt. 142. 16
Arma — parati sunt foris arma, nisi est
conflum domi. 361. 23
Arma senectutis aptissima. 406. 34
Arpinates. 351. 30
Arpinum germana Ciceronum patria.
332. 13
Arquus ex imbibus efficitur quodam-
modo coloratus. 247. 21
Arqui species cur nō in deorum nume-
ro reponatur? 247. 18
Atripere mihi videmini quasi vestro in
re rem nullo modo probabilem.
206. 23
Atripere — pueri cum artes difficiles
discant, ita celeriter res innumerabi-
les attingunt, vt eas non tum primum
accipere videantur, sed remissis & re-
cordari. 417. 21
Atripere auidè litteras, 409. 16
Atripere — non cani, non rugæ repente
auctoritatem attripere possunt. 415. 2
Atripere verba de foro. 71. 46
Asinorum negotiationes, 166. 27
As dicendi Ciceronem ornauit. 154. 16
Ars dux est certior, quàm natura. 85. 24
Ars est Etruscorum aliqua: diuinatio
non est. 284. 44
Ars gubernatoris. 406. 6
Ars ludicra, & scena tota probro du-
cta à Romanis. 314. 21
Ars medendi, gubernatoris, & impera-
toris, presensio est rerum fortuitarum.
280. 6
Ars non potest esse, nisi quæ ex multis
perceptionibus constet. 15. 37
Ars — nulla ars in se versatur, sed aliud
est arsi, aliud, quod propositum sit
arti. 100. 16
Ars — nulla ars imitari naturæ soler-
tiam potest. 208. 45
Ars — nulla est ars, quæ à se proficiscat-
ur. semper illud extrā est, quod arte
comprehenditur. 100. 15
Ars est quædam docendi. 339. 27
Ars quæ litæ corporis curandi, & tuendi
causa. 147. 36
Artis præcepta nihil profunt sine vltis, &
exercitatione. 319. 6
Artis maxime proprium esse creare &
gignere. Zeno. 222. 22
Arte nihil effici potest, nisi is, qui artem
tractabit, multa peceperit. 15. 45
Artes duæ, quibus perfectè ratio, & ora
tione complectatur. 85. 16
Artes efficiuntur è cognitionibus, cō-
prehensionibusque rerum. 79. 37
Artes elegantes & ingenue. 71. 42
Artes innumerabiles doctæ natura re-
perit. 325. 33
Artes omnes habent quendam absoluti
operis effectum. 210. 50
Artes plures, quàm vellem, ad sensus
natiū, gustandi tangendi capiendos,
& persfruendos reperta. 236. 43
Artes propter se expetendas putant

Stoici. 74. 9
Artes, quæ coniectura continentur, &
sunt opinabiles hoc habet, vt eas mul-
ta fallant. 259. 37
Artes, quæ in veri vestigatione verlan-
tur. 353. 16
Artes quasi sensus alteri. 17. 24
Artes, quibus aut prudentia maior inest,
aut non mediocriter vtilitas queritur,
vt medicina, vt architectura, vt doctri-
na rerum honestarum. 372. 11
Artes sua quæque habent vocabula.
71. 38
Artes voluptatum ministræ, non sunt
probandæ. 372. 9
Artium aliud eiusmodi genus est, vt
tantummodo animo rē cernat, aliud
vt moliarut aliquid & faciat. 154. 0
Artium multitudo ab hominibus in-
uenta. 375. 39
Arteix res comprehensibilis, collatis
& comparatis efficitur partim ad
vsum vitæ, partim ad oblectationem
necessarias. 237. 5
Artes non tollit euentus artium minus
felix, & non respondens earum præ-
ceptis. 259. 43
Artificem ab incio qui distinguit, si ar-
tem substat exis? 15. 38
Artificia quæ liberalia, quæ sordida.
372. 1
Artificiose præfensionis ratio, diffici-
lior est. 273. 38
Artemisia Mausoli Caræ regis vxor lu-
dorum contabuit. 161. 7
Arteria à pulmonibus vsque ad os inti-
mum pertinet. 237. 12
Arteria aspera ostium habet adiunctū
lingue radicibus, excipitque animam
eam, quæ ducta est spiritui, eandem-
que à pulmonibus respicit, ac reddit,
&c. 215. 5
Atrophylax. 452. 7
Atrophylax, vulgò Bootes. 448. 26
Ascendere ad altiores gradum.
383. 16
Ascendere in contionem. 63. 41
Ascendere in equum. 410. 21
Ascendi in contionem. 466. 17
Ascia — rogum ascia ne polito.
341. 28
Asciscere — bonos boni diligunt, ascisc-
scentque sibi quasi propinquitate con-
iunctos atque natura. 425. 44
Asclepiades medicus, al. Philosophus
non ignobilis interrogatus quid ei car-
ciras attulisset, respondit vt vno pue-
ro esset comitator. 194. 11
Asciscere ad amicitiam — petitur vt se
ad amicitiam tantum asciscerent.
393. 48
Ascribitur mo: fratris sententiæ. 324. 38
Ascripti cive. — quos quasi novos
& ascriptos civeis in cælum rece-
ptos putant. 245. 29
Asidubus Rarthaginem euertit.
254. 5
Asidubus vult esse deum Plato.
200. 13
Asori quidā ita nō religiosi, vt edant de
parellarita monē non timētes, vt illud
in ore habent illud ex Thymide: Mi:
k k k iij

hi sex menses satis sunt vitæ: septimū
Orco spondeo. 55.6
Aspectabile. 441. 43
Aspectabile Scitabile est omne quod
natum est. 442. 1
Aspernari & respicere — cum id dicat,
quod omnium mentes aspernentur
ac respiciant. 309. 17
Aspersione aque, aut dierum numero
tollitur corporis labes. 355. 36
Aspice hoc Sublime candens, quem in-
vocant omnes Iouē. 214. 14. & 223. 39
Aspidem vsquam si latere scieris, &c.
61. 18
Asscelæ. — assentatores eorū atque as-
sclæ. 463. 56
Assectatio. 457. 6
Assentari suæ imbecillitati. 149. 46
Assentatio quamvis perniciosa sit, nemi-
ni nocere potest, nisi ei, qui eam reci-
pit. 431. 47
Assentatio semper anget. 432. 7
Assentatio vitiō aditrix, procul amo-
uenā. 431. 7
Assentatoris callidi descriptio. 431. 10
Assentatoribus non esse patefaciendū
aureis. 363. 30
Assentiri — animus quodammodo erip-
tū iis, quos neque sentire, neq. assen-
tiri Academici volunt. 18. 33
Assentiri omnia. 431. 26
Assentiri rei non satis cognita non esse
sapientis. 256. 2
Assentendi consuetudo periculosa esse
videtur — lubrica. 246. 1
Assensio non potest fieri nisi commota
visio. 308. 28
Assensio — peccat nemo nisi assensione.
18. 42
Assensio, seu approbatio, quam Græci
εὐνομία sicut vocant. 18. 6
Assensio sustinenda est ne præcipiet, si
tenere potest. 24. 3
Assensione fabulata omnem & motum
animorum, & actionem rerum sus-
tulerunt Academici noui. 22. 44
Assensiones — si assensiones et actiones
non essent in nostra potestate: neque
laudationes iustæ essent, neque vitu-
perationes: nec honores, nec suppli-
cia. 308. 13
Assensiones, vi effici & necessitate dice-
bant illi veteres, quibus omnia facta
fieri videbantur: qui autem ab his dis-
sentiebant, raro assensiones liberabāt.
308. 6
Assensus tollendus est, si nihil percipi
potest. 22. 21
Assensum, aut visum qui tollit, is omni
actionem tollit et vitæ. 18. 45
Assensio omnium approbatio. 76. 2
Assensu fabulato tollaturne actio. 31. 19
Assesquebatur maiorem laudem. 388. 9
Assesque id quod volo, si instituta per-
fecero. 278. 42
Assesque facultatem — quibus rationi-
bus hæc facultatem assensui possumus,
ut hominū studia complectamur, cā-
que teneamus, dicemus non multo
dōt. 476. 24
Assi qui licentiam — magnis & diuinis
bonis hanc licentiam assessequebantur

Socr. & Aristippus. 374. 44
Assiduitas quid sit, verbum ipsum do-
cet. 458. 9
Assignatum deo præceptum, nolite re-
ipsum, quia maius erat, quam ut ab ho-
mine videretur. 105. 39
Assyrii propter plantiæ, magnitudi-
nemque regionum, quas incolabant,
&c. traiectiones, morisque stellarum
obscurauerunt. 255. 1
Alteria Latonæ foror. 245. 49
Altra in æthere volūtūque se & nixu
suo conglobata continent, & forma
ipsa, figuræque sua momenta susten-
tant. 232. 10
Altra in deorum numero sunt ducenta.
220. 4
Altra, metæque singulares, sunt è quin-
to quodam genere, aliorum quatuor
initiorum dissimili. 7. 38
Altra quas ob causas nata sunt. 444. 45
Alstrorum motus est voluntarius. 220. 21
Alstrorum motus in orbem citum fer-
rit. 220. 19
Astrologia studiosus C. Sulpici. 353. 14
Astrologi de circo, vicani haruspices.
277. 33
Astrologi summi, Archelus, & Cassan-
der, Scylax. 292. 2
Astrologorum precepta qualia. 303. 35
Astingere breuiter argumenta. 150. 3
Astrictus necessitate — nulla eius modi
astrictus necessitate, ut mihi, vel in-
lim, sit cetera quædam tuenda senten-
tia. 198. 16
Astricti — nullis vnus disciplinæ legi-
bus astricti, quibus in philosophia ne-
cessario pareamus. 164. 3
Astru — Theus Atticos ex agris demig-
rare, & in astru se cōferte iussit. 331. 19
Astru non placuerunt veteribus Ro-
397. 5
Astrux tollendæ sunt. 397. 26
Atellano versu farum irrisum. 281. 48
Athamas, Alectæon, Aiax, Orestes.
149. 30
Athenis tenuæ cælum: ex quo acutiores
putantur Attici. 303. 1
Athenienses cum Persarum impetu
nullo modo sustinere possent, vrbe re-
lictâ, coniugibus & liberis Træzene
depositis, nauis condescenderunt, &c.
394. 13
Athenienses durus, qui scierunt, ut
Æginetis, qui classe valeant, pollices
præciderent. 394. 3
Athenienses omnibus semper publicis
consiliis diuinis quosdam sacerdotes,
quos manteis vocat, adhibuerunt. 271. 18
Athenienses scire quæ recta sunt, sed fa-
cere nolle. 415. 12
Athleta, si ei cibis subdatur, Iouem
Olympium implorabit. 142. 46
Athleta se exercentes in curriculo.
409. 23
Attilius Calatinus. 414. 42
Attilius Græce scripsit historiam. 404. 13
Attilius ferreus scriptor. 39. 44
Attilus cur cælum sustinere traditus sit.
17. 24
Atomi — de corpore coloris (sic enim ap-
pellant atomos) conuersione fortuita

loquunt non est magnum. 427
Atomi quorū fortanur, & quomodo
altera alterum attingat. 42. 1
Atomi, seu individua corpora per in-
nitatem feruntur. 304. 47
Atomorum concursus non potest mun-
dum efficere. nam si posset, magis pos-
set porticum, templum, domū, vrbe-
m, quæ finis sunt operosa, & multo fa-
ciliora. 228. 15
Atomorum declinatio quamobrem ab
Epicuro sit excogitata. 205. 26
Atomorum innumerabilium vis infini-
ta volitat in hac immensitate latitudi-
num, longitudinum, altitudinum,
&c. 203. 27
Atomorum motus ex æterno tempore.
41. 46
Atomis prouincias dare. 42. 13
Atratus fluius sanguine fluxit, & 271. 35. &
287. 4
Atræus sanctas epulas fratri comparas.
249. 45
Atrei filij Agamemnon & Menelaus. 176. 8
Atrei præceptum — Proinde ita parent
sein vita, ut vincat nesciant. 185. 23
Atreo dicente, Odestin dum metuant,
plusvis excitantur. 364. 23
Atrenies ferui. 438. 4
Attendo te studiosè. 77. 44
Attendere animi, inire rationē. 477. 12
Attendere animum — cum animum at-
tenderis. 392. 18
Attinet — neque enim nature repu-
gnare attinet. 366. 1
Attinet — quid attinet dicere? 424. 24
Attinet — quid attinet inculcare fatum,
cum sine fati ratio omnium rerum ad
naturā, fortunā me referatur? 301. 45
Attingere — cognitio veri maximè na-
turam attingit humanam. 353. 6
Attius in Menalippo. 151. 13
Attius, multis & inceptus, ad summam
impudentiam. 324. 40
Attius Nauis — ab Attio Nauio per
lituum facta regione descriptio.
260. 43
Attij Nauij lituus, quo ad inuestigandam
suum regiones vineæ terminauit. 215. 3
Attij Nauij lituus. 241. 50
Attij nomē memoria diu floruit. 337. 15
Attij versus in Philocteta. 103. 17
Attio Nauio aliquot annis antiquior
Romulus, & Remus. 290. 45
Auaritia — caput est in omni procura-
tione negotij & muneris publici, ut
auaritia pellat etiam minima suspici-
o. 385. 23
Auaritia morbus animi hærens in vice-
ribus. 166. 37
Auaritia — nullum vitium tætius, quam
auaritia, præsertim in principibus, &
remp. gubernantibus. 385. 41
Auatia quid. 166. 10
Auaritia lenis quid sibi velit, non in-
telligo, potest enim quicquam esse ab-
furdum, quam quo minus vitæ restat, eo
plus vitæ querere? 415. 26
Auceps volupratum. 480. 19
Aucupati aliorum opinionem erratam,
contemnere suam conscientiam sta-
bilem. 63. 21
Auctor

Auctoramentum — in mercenariis ipsa merces est auctoramentum feruituris

372. 5

Auctoribus ciuibus. 260. 11

Auctoribus bonis ut in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum. 119. 22

Auctoritas — aduersus hostem æterna auctoritas. 357. 10

Auctoritas eorum, qui se docere possunt, obest plerumque iis, qui discere volunt. 197. 5

Auctoritatis momenta, in disputando querere. 197. 3

Audacia in multis, in paucis facultas. 384. 11

Audine hæc Amphiaræ, sub terram ab dicit. 146. 19

Audire — quid auditurum putas fuisse vlysses, si in illa simulatione perfectus esset? 401. 35

Audiendum iis magis, quam auscultandum censeo. 277. 22

Auditus semper patet, eius enim sensu etiam dormientes egemus — ibidem multa de auditu & auribus. 236. 21

Auditus, sensus in hominibus maxime hebes. 318. 31

Auctri lacus. 121. 6

Auertere aliquem ab errore, obviacione aut conuicio. 399. 27

Auertere animum ab aliquo — tu velim animum a me parumper auertas: Latium loqui ipsum putes. 419. 13

Auferre spem rei alicuius facienda. 388. 50

Augendi libidine, amittendi metu cruciari. 433. 44

Augere atque honestare alique. 366. 18

Augere, & sollicitum habere. 416. 28

Augere suum commodum alterius incommodum magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, &c. 390. 22

Augere te scientia potest — augere exemplis. 350. 27

Augere verbis suum munus — extenuare. 384. 35

Augur — est boni auguris meminisse, se maximis reip. temporibus præstid esse debere, Iouique optimo maximo se consiliarium atque administratum dari, tibi eos, quos in auspicio esse iusserit. 349. 29

Augures — ius augurum, diuinationis opinione principio constitutum, potest reip. causa conferuatum ac retentum. 290. 8

Augures Marcellus & Appianus. 397. 1

Augures mendaces, qui sui quæstus causa fictas suscitant sententias. 270. 19

Augures — Polydus, Melampus Mopsum, Amphiaræus, Chalcas, Helenus. 337. 11

Augures veteres Mopsus, Tiresias, Amphiaræus, Chalcas, Helenus. 214. 40

Augurum maximum & præstantissimum in rep. munus. 336. 41

Augurum prædictis multa in credibilitate vera cecidisse. 337. 10

Augurum disciplina, & ars enauim veritate & negligentia. 337. 16

Auguribus cæli partes definite traditæ. 349. 31

Augurare — cui vitam verè auguratur. 315. 12

Auguratus est ei mortem, qui venenum præbuerat. 131. 20

Augurium facturi erant augures. 396. 35

Augurium seculorum futurorum in mentibus nostris inheret. 120. 23

Auguria — apud veteres, qui rerum potuebant, iidem auguria tenebant. 270. 28

Auguria multa amissa, multa auspicia, negligentia collegij. 260. 16

Auis alcs. 449. 59

Aues — alie gentes omnibus fere auiibus vtuntur in auguriis & auspiciis: Romani paucis. 290. 10

Aues euentus significant aut aduersos, aut secundos. 290. 28

Auiibus auctoribus — eas aues, quibus auctoribus officium & fidem securus esset, bene sibi consuluisset. 260. 11

Auium significationibus quæ nationes maxime obtemperant. 270. 46

Auicula sæpe inedia biduum & triiduum ferunt. 142. 45

Auiditas legendi in exhausta erat in Catone. 72. 18

Auitus — hospes tuus auitus. 410. 20

A. Vatii, qui est habitus iudex durior, dictum. 61. 43

Avocat — rebus gerendis senectus. 407. 35

Avocati a vitis non potestis, qui ad ea propensas fuerit, sine voluntate, studio, disciplina. 303. 30

Avocatio a contuendis malis, quam affert Epicurus, nulla est. 154. 3

Aurata testis. 439. 46

Aures clausæ veritati. 431. 8

Aures cum sonum recipere debeant, qui natura in sublime fertur, recte in altis corporis partibus collocatæ sunt. 215. 49

Aures duros & quasi corneolos habent introitus, multi que cili flexibus, quod his nativis relatus amplificatur sonus. 236. 30

Aures extræ eminent, & regendi causa factæ. 236. 25

Aures — hoc sonitu oppletæ aures obsurdæ sunt. 318. 31

Aureis — nostrorum hominum ad eorum doctissimas aures, clausas fuisse non est credibile. 163. 11

Aurium est admirabile quoddam, artificiosumque iudicium, &c. 236. 38

Aureum genus hominum, ut poetæ loquuntur. 228. 37

Aurigeris diuim placantes numina tauris. 288. 5

Auri Tolosani quæstio. 251. 13

Auscultare — audire — audiendum iis magis, quam auscultandum censeo. 277. 22

Auspiciat — Bellicam rem administrari maiores nostri nisi auspiciatò noluerunt. 290. 14

Auspiciatò — nihil ferè quoddam maioris rei, nisi auspiciatò, ne priuatum quidem gerebatur. 260. 18

Auspiciatò urbem condidit Romulus. 255. 17

Auspices nuptiarum. 260. 19

Auspicium ex acuminibus, quod tori militare est, M. Marcellus ille quinque consul, idem imperator, idem augur optimus, totum omisit. 290. 15

Auspicium ratum facere — vt aues ratum auspicium facere possint. 290. 43

Auspicium iuge — ne iuge auspicium obueniat. 290. 22

Auspiciat vililitatem reip. esse composita, &c. 337. 2

Auspiciat neglecta populo Ro. magnas cladeis attulisse. 214. 43

Auspiciat, & reliqua diuinandi genera in optima repub. maxime valuerunt. 271. 14

Auspiciat nunc a Romanis auguribus ignorantur: a Ciliciis, Pamphylis, Pisidis, Lyciis tenentur. 260. 2

Auspiciat — sæpe populi impetum insulsum auspiciis diu immortales represserunt. 347. 12

Auspiciat — simulacra auspiciatò, auspiciat nullo modo — multa de auspiciat depraustione. 289. 27

Auspiciat coactis vtuntur nostri magistratus. 260. 13

Aur bibat, aut abeat. 195. 1

Augurium — effatum — quicquid enuntiatur. 270. 43

Augurium — omnis enuntiatio aut vera, aut falsa est. 205. 9, & 307. 47

Augurium — vis enuntiationum: quæ Græci augurium vocant. 301. 50

Axis — cum circum axem se summa celeritate terra conuectat, & torqueat, nulla effici omnia, quæ, si stantem terram celum moueretur, putabat Nicetas. 34. 16

Axis — mundus versatur circum axem admirabilis celestitate. 203. 13

B

Babylonij — contemnunt etiam Babylonios. 261. 39

Babylonios quadringenta & septuaginta milia annorum in periculis, experiendi quæ pueris, quicunque essent nati, posuisset. 293. 24

Bacæ arborum, & fruges terræ. 406. 9

Bacchanalia — de Bacchanalibus quæstio & animaduersionis consulens exercitu adhibito. 337. 40

Bacis Bæotius, vares. 261. 19

Bailii, atque operarii. 436. 4

Balbutire — me quidem auctore Peripatetici, veteresque Academici balbutire desinant aliquando. 188. 50

Balantes hostiæ. 262. 40

Balbus Cornelius tomo 3. lib. 2. epist. ad Art. epist. 3. 218. 18

Balbutiens — perpaucæ balbutiens. 37. 11

Balistræ lapidum, & tormenta telorum. 145. 38

Barbarorum dii, boues, equi, ibes, accipitres, apides, crocodili, pisces, canes, lupi, feles, &c. 246. 42

Barbari — antiqui illi, quasi barbari, vt nos de nostris solemus dicere. 94. 33

Barbatulos mullos exceptare de piscina. 438. 21

Bargalus Illyrius latro, magnas opes ha-

Index

522

buit. 379. 39
 Baruit impudenter, romo. 3. lib. epit. 105. 4
 ad M. Varro, &c. epit. 22.
 Beata vita gloriatioe digna. 75. 43
 Beatum vitam in virtute ponere videatur Socrates. 182. 46
 Beatum vitam ponunt Epicurei in animi securitate, & in omnium vacacione munerum. 203. 17
 Beate vivere vestrum quale sit, videamus. 61. 42
 Beate vivere, ex sententia Epicuri est cum voluptate vivere. 47. 47
 Beatitas, siue beatitudo, vtrumque omnino durum, sed vsu mollienda nobis verba sunt. 209. 23
 Beatus esse in solitudine nemo potest. 475. 48
 Beatus esse nemo potest sine virtute. 208. 20
 Beatus esse si potest is, qui in asperis, reiciendisq; rebus est, potest esse qui est in parvis malis. 111. 47
 Beatus — volumus eum, qui beatus fit, tutum esse, in expugnabilem, septum, atque munitum, &c. 183. 37
 Beati, & honorati beneficium fe desistit arbitrantur cum ipsi quamvis magnam aliquid acceperit. 384. 30
 Beati sunt, qui sunt in bonis, nullo adfunctio malo. 181. 48
 Beatos esse, qui viuunt vt ipsi velint. 475. 45
 Bellerophon — Qui miser in campis me rens errabat Aleis — Ipse sum cor edens, hominum vestigia vitans. 358. 48
 Bellicae res — adolescenti prima commendatio ad gloriam, siqua ex bellis rebus comparari potest. 380. 28
 Bellia tantum, quantum sensum mouetur, ad ad solum quod ad est, quodque praesens est, se accommodat, &c. 352. 8
 Bellum confectum. 470. 51
 Bellum — in bello & suscipiendo, & gerendo, & deponendo vsu plurimum valet, & fides. 337. 21
 Bellum ita suscipi debet, vt nihil aliud, nisi pax quae sit videatur. 361. 46
 Bellum Italicum propter iudiciorum metum excitatum. 385. 30
 Bellum Maricum — initio belli Marici & deorum simulacra fuduisse, & sanguinem fluxisse, & discesisse caeli, & clypeos à muribus derosos. 271. 44
 Bellum Mithridaticum gessit L. Lucullus. 112. 2
 Bellum nomine pacis inuoluitur. 470. 37
 Bellum nullum est iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatur ante sit, & iudicium. 355. 38
 Bellum Octauianum. 215. 46, & 215. 22
 Bellum Pyrrhi. 399. 42
 Bellum Punicum secundum. 268. 28, & 394. 11
 Bellum Pyrrhi. 407. 50
 Bellum tertium Punicum M. Catonis consilio illatum. 361. 44
 Bellum — remere in acie versari, & manu cum hoste confingere, immanem quiddam, & belluorum simile est. 362. 3
 Bellum Veiens — Veiens bello cum la-

cus Albanus praefer modum creuisset &c. 271. 47
 Belli tempus — in bello plura & maiora ostenta videntur timoribus: eadem non tam animaduertuntur in pace. 287. 8
 Bella cur suscipienda. 355. 26
 Bella, quibus imperij gloria propolita est, minus acerbe gerenda sunt. 356. 5
 Bellorum exitus erant aut mites, aut necessarii. 377. 35
 Bellis & seditionibus plures delicti sunt, quam omni reliqua calamitate. 476. 10
 Bellis reip. salus continetur. 215. 6
 Bellus — homo bellus & humanus. 68. 20
 Bene agi putat, si, &c. 441. 14
 Bene audire à parentibus, à propinquis, &c. 80. 22
 Bene esse — improbo & stulto & inerti bene esse non potest. 435. 21
 Bene cenare quid. 55. 44
 Benefacta male locata, malefacta arbitror. 383. 18
 Benefacta volunt se in luce collocari. 146. 48
 Beneficentia & liberalitate nihil est naturae hominis accommodatius. 356. 36
 Beneficentia nihil est praestitius. 269. 37
 Beneficentiae & liberalitatis ratio duplex est. 381. 34
 Beneficium collocare — in beneficio collocando, & in referenda gratia, si cetera paria sint, hoc maxime officij est, vt quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. 357. 34
 Beneficium illud habendum non est, si tuam ob causam cuiquam comodes, sed fenetatio. 70. 39
 Beneficium melius apud bonos, quam apud fortunatos collocatur. 384. 39
 Beneficium potius conferendum in bonum virum inopem, quam in opulentum. 384. 29
 Beneficium — spectandi motes eius, in quem beneficium conferatur, &c. 357. 7
 Benefici & liberales sumus, non vt exigamus gratiam, sed natura propensius ad liberalitatem sumus. 423. 17
 Beneficij inmemorem omnes oderunt. 383. 25
 Beneficia collocare — in beneficiis collocandis motes hominum, non fortunam sequi oportet. 384. 22
 Beneficia, quae opera, non largitione dantur, haec tum in vniuersam Remp., tum in singulos ciues conferuntur. 383. 45
 Beneficia vltro & citro data, acceptaq; 358. 33
 Beneuolentia. — tribus rebus homines maxime ad beneuolentiam arque ad susfragandi studia adducuntur. 455. 31
 Beneuolentia ciuium non est mediocre reum ad res gerendas. 429. 19
 Beneuolentia fidelis est vel ad perpetuam. 377. 9
 Beneuolentia non ardore amoris, sed stabilitate potius, & constantia iudicari debet. 357. 20
 Beneuolentiam multitudinis facillime

conciliare possint. ij, qui reip. praefunt, abhominant & conueniunt. 385. 45
 Beneuolentia sublati, omnis est et vitia sublati iucunditas. 432. 36
 Beneuolus & simulator quibus rebus iudicari possint. 457. 36
 Benigne fit hominibus indignis aut opera, aut pecunia. 381. 34
 Benigne respondere. 458. 49
 Benignitas latè patet, & est in re familiaris, & in cōuiuiis, & in opera. 458. 13
 Benignitas, quae constat ex opera, & industria, & honestior est, & latius patet, & potest prodesset pluribus. 381. 49
 Benignitas non debet esse maior, quam facultas. 356. 49
 Benignitas reip. vtilis, quae. 383. 25
 Benignitas quae nam largitioni munerum anteponeatur. 383. 27
 Benignitate benignitas tollitur. 381. 38
 Bestia sui generis bestia maxime delectatur. 206. 31
 Bestiae alii nantes incolae aquarum, aliae volucres, aliae serpentes, &c. 183. 14
 Bestiae hominum causa generatae sunt, nedum bestiarum causa arborum fructus, & terrae fruges, & tot rerum copiam comparatae sunt. 238. 28
 Bestiae ex se natos ita amant, ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, vt faciliè eorum sensus appareat. 422. 39
 Bestiae multa faciunt daec sua quaeque natura, &c. 69. 34
 Bestiae pro suo partu ita propugnauerunt, vt vulnera excipiant. 189. 28
 Bestiae quae delectationis causa conclusae, cum copiosius alantur, quam si essent liberae, non tamen se facile contineri patiuntur, &c. 108. 4
 Bestiae quaedam sunt, in quibus inest aliud simile virtutis, vt in leonibus, vt in canibus, &c. 104. 28
 Bestiae aliae terrenae, partim aquatiles, aliae quasi ancipites, in vtraque sede viuentes: sunt etiam quae ex igne nascuntur. 210. 35
 Bestiarum nulli iudicium: quia quamuis deprauatae non sint, praeu tamen sint. 57. 7
 Bestiarum quantus amor in educandis, custodiendiisque iis, quae procreauerint, viget ad eum finem, dum possint fe ipsa defendere. 234. 8
 Bestiis sensum & motum dedit natura, & cum quodam appetitu accessum ad res salutares, à periferis recessum. 218. 47
 Bestiole apud Hypanim fluuium, quae vniuersae viuunt. 131. 4
 Bias sapiens habitus vnus è septem. 427. 4
 Bias, qui numeratur in septem, laudatur, cuius cum patriam Prienam cepisset hostis, ceterique ita fugerent, &c. ego vero, inquit, facio: nam omnia mea mecum porto. 434. 1
 Biantis sententia, ita quae, amare oportere, vt si aliquando esset ossor. 427. 3
 Biceps — puella biceps, portendit seditionem in populo fore, corruptelam & adulterium domi. 275. 35
 Bionis facitissimum illud perinde similitudinem

cissimū regem in locū capillum sibi euellere, quasi caluitio leuatur mactat. 358. 39
 Blaudia — blanditia, ostentatio, ambitio, nota leuitatis, in ciue excello. 314. 60
 Blanditia tibi opus est: quæ etiam si victiosa est, & turpis in cetera vita, tamē in peritione est necessaria. 458. 5
 Blanditijs præsentium voluptatum delin-
 tijs atque corruptijs. 44. 22
 Blandus amicus à verō fecerit & inter
 nosci potest. 431. 29
 Boethius Stoicus causas præsentionum
 dicere conatus est. 257. 6
 Boethius Stoicus, & Posidonius pro-
 gnoscitorum causas præfecerunt. 285. 14
 Bona atas. 412. 35
 Bona causa — vi opprimi in bona causa
 est melius, quàm male cedere. 348. 12
 Bona fama — *εὐδοκία*. 80. 17
 Bonæ deæ opertum. 437. 18
 Bonæ famæ gratia ne digitum quidem
 porrigendum esse dicebant Chrysip-
 pus, & Diogenes. 80. 18
 Bonæ fidei nomen latissimè manet, ver-
 sarūque in iurelis, societatibus, fidu-
 cijs, mandatis, rebus emris, venditis,
 conductis, locatis, quibus viri societas
 continetur. 597. 23
 Bona tua venia dixerim. 598. 9
 Boni non est, ratione victum velle
 dissoluere. 445. 37
 Bonitas — summi cuiusque bonitas cō-
 mune persequium est omnium. 383. 21
 Bono animo re iussit esse. 265. 43
 Bonum appello quicquid secundum na-
 turā est: quod contrā, malum. 113. 30
 Bonū — quicquid bonum est, quod
 non cum, qui possidet, meliorem facit.
 434. 37
 Bonum aut quod est naturæ appen-
 dū, aut quod prodest, aut quod iuvat,
 aut quod libet. 51. 41
 Bonum definiuit Diogenes, id quod est
 natura absolutum. 76. 37
 Bonum est *καλόν*. 242. 43
 Bonum & malum natura indicantur.
 328. 42
 Bonum ex quo appellatum sit, nescio.
 96. 15
 Bonum — id solum bonè fieri, quod re-
 ctè sit, & honestè & cum virtute: id
 solum bonum, quod rectum & hon-
 nestum, & cum virtute est. 434. 5
 Bonum non potest cuiquam malo esse.
 433. 47
 Bonum non est in opinionibus, sed in
 natura. 328. 40
 Bonum non est sine aliquo malo — bo-
 num, quod est quæritum in consula-
 tia, sine isto malo non haberemus.
 346. 25
 Bonum — omne bonum est laudabile,
 vt vult Zeno, sed negaret Aristoteles
 & Xenocrates. multa enim bona, non
 laudabilia, vt diuitiæ, opes, &c. 92. 8
 Bonum omne esse laudabile demon-
 stratur: rex quo efficitur, vt quod sit ho-
 nestum, id sit solum bonum. 184. 27
 Bonū omne, honestū est, Stoici. — quo-

modo hoc concludatur. 75. 36
 Bonum Stoicorum conuenientia, atque
 opportunitate finitur. 78. 43
 Bonum — summum bonum in natura
 querendum. 6. 29
 Bona corporis & fortunæ ad honestum
 perexigua & minuta videntur. 141. 14
 Bona externa, quæ dicuntur, non esse in
 bonis numeranda. 435. 40
 Bona corporis habent accessiōem, in
 qua laboretur. 88. 44
 Bona dicas, æne præposita nihil inter-
 est. 87. 40
 Bona non perdidit, si quis pecus, aut su-
 pellestem amiserit. 435. 50
 Bona præterita nō effluere sapienti, ma-
 la memisse non oportere. 68. 39
 Bona quæ dicuntur, & improbi habent,
 & ab sunt probis. 433. 48
 Bona quæ sunt extrā, summo bono non
 continentur, & tamen ad summū bo-
 num referuntur. 110. 12
 Bona — sepe maiorum nostrorū requiro
 prudentiam, qui hæc imbecilla & com-
 mutabilia pecuniæ membra verbo bo-
 na putauerunt appellanda. 433. 46
 Bonorum alia sunt ad vltimum perti-
 nentia, quæ *κατὰ φύσιν* — alia efficiētia
 quæ *κατὰ νόμον* dicuntur. 80. 6
 Bonorum deorum — mensis argenteis
 inscriptum. 252. 43
 Bonorum ratio tripartita ab Academi-
 cis inducta. 6. 48
 Bonorum tria genera, maxima animi,
 secunda corporis, externa tertia. 190. 17
 Bonorum tria genera, sententia Peripa-
 teticorum. 78. 16
 Bonorum finem crescere, non putant
 Stoici. 79. 3
 Bonis externis, vt honoribus auditi, aut
 re familiari, aut si aliud quippiam nati
 sumus sortuiti boni, aut depulsumus
 mali, cum diis gratias agimus, tum ni-
 hil nostræ laudis assumum arbitramur.
 253. 17
 Bonis nominibus qui hostias ducerent,
 eligebant. 272. 21
 Bonus vir si habeat seruum fugitiuum,
 vel domum in salubrem ac pestilentē,
 quæ vitia solus sciat, & idēd proferbat,
 vt vendat, verūmne profitebitur, fugi-
 tiuum seruum, ac pestilentem domum
 se vendere, an calcabit emorem? 311. 49
 Bonus vir est, qui prodest quib⁹ potest,
 nocet nemini. 396. 28
 Bonus vir, inops, etiam si referte gratiā
 nō potest, referte certe potest. 384. 26
 Bono viro & grato benignè faciendum.
 383. 19
 Bonū virum esse, semper est vtile, quia
 semper honestum est. 396. 30
 Boni sunt, qui omnibus virtutibus in-
 structi & ornati sunt. 181. 46
 Bonis viris honesta, non occulta que-
 rantur. 593. 1
 Bonos alios, alios sapientēis existimāt.
 396. 18
 Boues celum spectantes, & naribus suc-
 cum ex aëre ducentes pluuiam presi-
 gnificant. 257. 25
 Boum terga declarant non esse se ad
 onus accipiendum figurata: ceruices

autem natæ ad iugum, &c. 258. 34
 Bobus nulla vis afferebatur ab illo au-
 reo genere. 238. 37
 Boues, equos, ibes, &c. colunt barbari.
 246. 42
Βούλη voluntas, quæ in solo sapien-
 te est, quid sit. 164. 45
 Brachialia — Priscæ ex libro 5. de rep.
 35. 16
 Bratsica — à bratsicis, vt à pestiferis &
 nocentibus, vires refugere dicuntur.
 232. 33
 Brenno Gallorum duci, formæ obiecit
 269. 22
 Breue in tempore quiddam non defi-
 nit Epicurus. 143. 43
 Breue tempus ætatis satis longum est
 ad bene honesteque viuendum.
 416. 3
 Breuia omnia, tolerabilia esse debent
 etiam si magna sunt. 432. 2
 Breuitas non modò seuatoris, sed etiā
 oratoris magna laus est in sententia.
 349. 8
 Brumali die nati. 302. 31
 Brutus cum in omni philosophia, tum
 in optimo genere philosophiæ mul-
 tum processit. 72. 8
 Brurus excellēs omni genere laudis phi-
 losophiam Latinis litteris persequitur.
 5. 23
 Brutus liber de virtute ad Ciceronē mis-
 sus. 40. 23
 Bucula — buculum cutasse ex eo facien-
 dam. 263. 50
 Bustum — si quis bustū (nam id puto ap-
 pellari tymbon) aut monumentū, aut
 colummam violat, &c. 342. 20

C

Cachinnatio vituperanda, etiam si
 ridere concessum sit. 174. 14
 Cachinnus dicitur fuisse Alcibiades
 cum Zopyrus Socratem multo-
 sum esse dixisset. 303. 28
 Cadit in nostram intelligentiam.
 389. 45
 Cadunt sub aspectum. 441. 41
 Cadere sub aspectum oculorum.
 447. 26
 Cadere causa. — concedo eos cadere
 causa siquē à nostris aliter existimant.
 48. 2
 Cadere in cogitationem — ne in cogita-
 tionem quidem cadit. 198. 42
 Cadere in — cadit in virum bonū men-
 titi emolumentū sui causa, criminari
 prætipere, fallere? 441. 25
 Cadere in — quicquid caderet in cernē-
 di sensum. 441. 25
 Cadunt sub iudiciū, & dilectum sa-
 pientis. 81. 3
 Cadere sub aspectum & tactum.
 442. 20
 Cadere sub sensum — res subiecit sen-
 sibus aut ita paræ; sunt, vt sub sen-
 sum cadere non possint, aut ita mo-
 biles & coniectæ, vt nihil sit con-
 stans, ne idem quidem, quia continen-
 ter labantur, & fluant omnia. 8. 16
 Cæcilia Balacris filiz somniū. 255. 26

Cecitas—multa hic de cecitate, & mul-
ti carci commemorantur. 194. 1
Cecitas quibus caret volupcratibus?
192. 41
Calibes esse prohibento. 345. 1
Caelius historicus de Annibale. 265. 45
Caelius historicus de clade Ro. duce
C. Flamini. 268. 39
Calla vinaria, olearia, penaria. 414. 10
Caelum astris distinctum, & ornatum.
238. 28
Caelum—certum esse in caelo locum,
vbi beati & eo sempiterno fruuntur,
vbi patriam conseruant, &c. 317. 26
Caelum crassum Thebis: itaque pingues
Thebani, & valentes. 303. 2
Caelum in xvi. patris diuiserit Etrusci.
284. 22
Caelum discessisse visum est, 271. 29, &
282. 45.
Caelum—nulla in caelo nec fortuna, nec
meritas, nec erratio, nec vanitas in-
est, contraque omnis ordo, veritas, ra-
tio, constantia. 222. 14
Caelum, vix aether omnium pater, &c.
277. 23
Caelum, solem, lunam, stellas, & supera
omnia stare censebat Nicetas Syra-
censis. 34. 15
Caelum tenue Athenis: ex quo Attici
acutiores. 303. 1
Caeli acque terrarum deflagratione ali-
quando fururam. 274. 2
Caeli caerulea templa. 262. 31
Caeli complexus, qui idem aether voca-
tur, extrema ora, & determinatio mū-
di. 229. 19
Caeli parentes Aether, & Dies: fratres &
sorores, amor, dolus, motus, labor, in-
videntia, &c. 246. 16
Caeli partes definitae auguriis traditae.
349. 31
Caeli plenior natura—hebetiora sunt ho-
minum ingenia propter caeli plento-
rem naturam. 216. 24
Caeli species, candor, conuersionis cele-
stias tanta, quantam cogitare nō pos-
sumus. 126. 13
Caeli stelliferi cursus acuto & excitato
monetur sono. 318. 25
Caelstem, thetēcamque naturam, quae
per se omnia gigneret, voluerunt va-
care ea parte corporis, quae coniu-
ndae alterius egeret ad procreandū.
223. 25
Caestitia vel procul esse à nostra co-
gnitione censebat Socrates, vel si ma-
xime cognita essent, nihil tamen ad
bene viuendum conferre. 6. 44
Caelus à filio exsecutus, vindicta à filio Sa-
turnus. 248. 47
Caelus exsecutus à filio Saturno. 223. 4
Caelus Saturni pater. 246. 15
Caelio, & Philippus itae, cons. 407. 31
Caeremoniae sepulcrorum. 119. 27
Caeli Caruli patris frater, sale & face,
tūc vicit omnes. 369. 36
Caelum cum à fummo haruspice mone-
retur, ne in altissimum transiret,
transiit. 286. 15
Caelar—Ecce tibi qui rex populi Ro.
dominusque omnium gentium esse cō-

caplerit, idque perfecerit. 399. 22
Caelar. —Hunc tu quas conscientie
labes in animo censes habuisse quae
vulnera? 399. 38
Caelar—interpres Sibyllae versuum di-
citur purabatur in senatu, eum, quē
reuera regem habebamus, appellan-
dum quoque esse regem, si salui esse
vellemus. 295. 30
Caelar inuidiose capitur & notatur.
386. 48
Caelar—paullō ante interitum Caela-
ris, cum immolaret, illo die, quo pri-
mum in sella aurea sedet, & cum parpu-
ta veste processit, in extis bouis opi-
mi cor non fuit. 278. 20, & 283. 33
Caelar quo cruciatus animi virā egisset,
si diuinasset, fore, vt in eo senatu, quē
maior ex parte cooperasset, ante ipsius
Pompeii simulacrum, &c. à nobilissi-
miuibus, &c. cruciatus ita iaceret, &c.
Caelar, secutus est, qui in causa impia,
victoria etiam fœdere, vniuersas pro-
uincias, regionēque vno calamitatis
genere comprehenderet. 377. 43
Caelar semper habebat in ore Græcos
versus Euripidis de Phœnis, 399. 16
Caelar, tyrannus,—quem armis oppre-
sa pertulit ciuitas. 377. 6
Caelaris & exercitus videbatur & audacię
plus habere, quippe qui patrię bellū
intulisset, & roboris propter vetusta-
tem. 296. 4
C. Aquillius iudicium de dolo malo pro-
tulit. 251. 20
C. Blafius Cumanus hospes Scæuularū
Ti. Gracchi amicus. 424. 5
C. Blafius homo nouus. 434. 42
C. Cannius eques Ro. 395. 30
C. Caelar L. filio—magnus lepos erat
in C. Caelare L. filio. 365. 47
C. Caelaris, in quo mihi videtur fuisse pe-
cimen humanitatis, falsis, fauuitatis, le-
pōtis, prædici caput Cinna iussit.
185. 40
C. Caelaris temeritas: qui omnia diuina,
& humana iura peruerit, &c.
354. 12
C. Claudius App. filius magnificēss. ædi-
licatē functus est. 382. 35
C. Coponius, cum primis homo pru-
dens & doctus pratorio imperio classi
Rhodię præerat. 266. 16
C. Corta Academicus. 197. 41
C. Corta in ambitione artifex nemini
negare operam suam solebat. 418. 35
C. Curtio dicebat se, sine vilo munere a-
deptum esse maximos honores.
382. 50
C. Drufi, cæci domum compleri consul-
toribus solita accepimus. 194. 3
C. Duillus, qui Pœnos primis classe de-
uicit, delectabatur crebro funali & ti-
bicinē à cenare diens. 412. 8
C. Fabricius per fugam Pyrrho dedit.
355. 27
C. Fabricij continentia. 434. 23
C. Fannius. 419. 14
C. Flaminius consul iterum neglexit re-
rum futurarū præsignificationes ma-
gna cum clade recipi. 268. 28
C. Flaminius legem agrariam aliquot

annis ante secundum bellū Punicum
tribunus pluri inuito senatu. 13. 34
C. Gracchus cum largitionis maximas
fecisset, & effudisset ararium, verbis
tamē defendebat ararium. 156. 17
C. Gracchus turmis & sicis omnem reip.
statum permittit. 346. 7
C. Gracchi frumentaria magna largitio.
381. 5
C. Gracchi tribunatus. 424. 36
C. Gracchi fomium. 265. 9, & 299. 27
C. Lelius augur, & sapiens. 240. 34
C. Lelius—in C. Lelio multa erat hi-
larietas. 365. 48
C. Lelius, is, qui sapiens visorparatur, præ-
tor Vitiarum Lulitani fregit. 379. 41
C. Licinius Crassus. 413. 38
C. Mancinus. 403. 15
C. Marcellus, App. Claudius augures,
collegæ Ciceronis. 290. 6
C. Mari' Catuli interitus, sex foveis obruit
consulatus, & contaminauit extremū
tempus ætatis. 36. 1
C. Marius Cimbricę victorię gloriam
cum collega Catulo communicauit:
idem ciuili bello victor iratus neces-
sariis Catuli sepelientibus non fœmel
respondit, sed sapientius, 184. 46
C. Marius Q. Metellum, cuius legatus
erat, apud populum Ro. criminosus
est. 398. 38
C. Marius expulsus, egens, in palude de-
mersus. 68. 49
C. Marius omnium perfidiosissimus, cur
Q. Catulum præstantissimū dignitate
virum mori potuit tubere? 252. 16
C. Marius tulfianus vir, sed planē vir,
cum secaretur, principio vetui se alligari.
145. 9
C. Marius fecundis in rebus vnus ex for-
tunatis hominibus: in aduersis, vnus
ex summis videbatur. 435. 2
C. Mario varices secebantur. 142. 3
C. Papirius in fluebat in auris contionis
miris blanditiis, &c. 431. 32
C. Pontius Samnis. 411. 29
C. Pontius Samnis. C. Pontij Sam-
nitis optatum. 381. 24
C. Postumius haruspex. 268. 1
C. Salinator. 406. 18
C. Sergius Orata. 396. 48
C. Serulius Ahala Sp. Melium regnum
appetentem occupatum interemit.
414. 2
C. Sulpicius astrologiē studiosus.
353. 14
C. Sulpicius Gallus, astrologus. 412. 43
C. Volcatius vir honestiss. 462. 59
C. Triarius, in primis, grauis, & doctus
adolescens. 41. 19
Calamitas quædam est in amicis di-
mittendis nonnunquam necessaria.
420. 13
Calamitatum societates, difficiles ple-
rique videntur. 417. 39
Calanus Indus ad mortē proficiscens,
cum ascenderet in rogam ardentem:
O præclarum discessum (inquirit) vi-
ta, &c. 263. 38
Calanus Indus, in doctos ac Barbaros
sua voluntate viuis combustus est.
145. 5

- Calantica capiti accommodare. 356.39
 Calx—ad calcem peruenire. 432.34
 Calcem video, ad quam cum sit decursum, &c. 117.30
 Calchas apud Homerum, ex pascitur numero belli Troiani annos auguratus est, &c. 267.48
 Calciamentum, forum callum. 191.8
 Calculum reducere — itaque tibi concedo, quod in scribis duodecim solemus, ut calculum reducas, si realitius dati penitet. 476.41
 Calculi — vocare ad calculos amicitia. 426.43
 Calculus volupratum subductus. 61.27
 Calida cōsilia quibusdā videntur quicris cogitationibus splendidiora & maiora. 362.10
 Caligo — per caliginem cernitur in infirma aetate, imbecillāque mente, vis naturae. 105.34
 Calix nulli huic impingendus. 155.24
 Callicratidas, apertissimus, & simplicissimus. 366.10
 Callicratidas Lacedaemoniorum dux Pe-
 loponnesiacō bello, cum multa fecisset egregie, vertit ad extremū omnia. 362.23
 Calidum & igneum — omne, quod est calidum & igneum, cietur & agitur mortuo. 217.17
 Callidi, non boni sunt ii, qui non ipso honesto mouentur, ut boni viri sint, sed vilitate aliqua, atque fructu. 327.46
 Callidos eos appello, quorum tamquā manus opere, sic animus vii conculcit. 243.29
 Callimachus nō male ait, multo saepius lacrymasse Pryamum, quā Troiā, 156.46
 Callimachi epigramma in Cleombrotū Ambraciorum. 129.2
 Callipho ad virtutem nihil adiunxit nisi volupatem. 57.21
 Callipho adiunxit ad honestatem volupatem. 54.23
 Callipho & Dinomachus cum honestate volupatem copularunt. 404.48
 Callipho volutate & honestatem finis bonorum esse censuit. 35.46
 Calliphonis sententiam Carneades ita studiose defendebat, ut eam probare videretur. 37.26
 Callisthenes historicus — Thebis in templo Hercules valae clausae repaguli subitō se ipsae aperuerunt. 268.11
 Callisthenes — quid in mentem venit Callistheni dicere deos gallis signum dedisse cantandi, cum id natura, vel ea suis efficere potuisset? 287.2
 Callisthenes Theophrasti sodalis, ab Alexandro interfectus. 151.17
 Callum — labor obducit callum quoddam dolori. 142.11
 Calore maximo fulas mundi partem sustineret. 217.29
 Calor non leuatur maior. 158.40
 Calumnia, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatio. 355.9
 Campus in quo exultare possit oratio. 32.3
- Campus theorum de Marathonē, Salamine, Platais, &c. 359.18
 Campus — seppeditat & campus non iter, & studia venandi, honesta exemplalia dendi. 365.26
 Candiduli dentes, venusti oculi, &c., & eaque laudat Eurycleia Vlysi pedes ab luens, &c. 184.12
 Canebant tibiam, deinceps qui accubabant, clarorum virorum laudes atque virtutes. 163.21
 Canere receptui. 153.38
 Canere solitos in epulis veteres Romanos de clarorum hominum virtutibus. 115.29
 Canendi modi varij — Assentior Platonī, nihil tā facile in animos teneros atque molles induere, quā varios canendi modos. 338.1
 Canorum — omnino canorū illud splendescit etiam nescio quo modo in senectute. 409.29
 Cantus tam fuisse descriptos vocum sonis, & carmina. 163.22
 Canis similis lupo. 209.31
 Canes vomitione purgantur. 233.33
 Canum tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos, &c. significat se ad hominum commoditates esse generatos. 238.31
 Cani, rugae — nō cani, non rugae repente auctoritatem arripere possunt. 415.1
 Canicula in his locis, quae nos incolimus, post solstitium exoritur, & quidem aliquot diebus apud Troglodytas, ante solstitium. 292.42
 Canicula — ortum caniculae diligenter seruauit Cei. 277.10
 Canicula obscurior, quasi caliginosa, & contrā illustis & perlucida quid significet. 277.12
 Cannensis pugna. 403.49
 Cannensis pugna. etiam hoc requiro, omnesne, qui Cannensis pugna ceciderunt, vno illo fuerint. 293.27
 Cannensis calamitate accepta maiores animos habuit populus Ro. quā vim quam rebus secundis. 394.11
 Cantare in foro. 371.19
 Cantores Euphorionis. 155.39
 Cantus & modi — vis cantuum & modorum quanta sit. 338.2
 Cantu & fidiis soliti erāt veteres mentis suas a cogitationum intentione ad tranquillitatem traducere. 163.19
 Cantib' immutatis, mores pariter sunt immutati in Gracia. 338.3
 Cantibus, & vocum grauitate saepe pelluntur animi. 269.11
 Cantharidis vim si consecutus es, magnum effecisti. 194.45
 Capedines & siciles vtrūque Numē Popili. 434.16
 Capedines, quā diis immortalibus gratia sunt fimpinia pontificum, Samothicae, vtilis, scribit capedines. 376.14
 Capessere rēmp. in senatu, in contione. 489.20
 Capessunt rēmp. ii, qui alioque animo sunt, honoribus, imperisque adipsiscendis, aut totos se ad studia doctrinae conferunt. 108.8
 Capit ex suis praediis sexcenta sestertia: ego centena ex meis. 439.46
 Capiebat eorum exemplum ex similitudine inuentis etatis. 423.37
 Capere consilium — cum consiliū principis cepissent, cognationem Superbi, nomenque Tarquiniorum, & memoriam regi esse tollendam. 393.18
 Capere consilia in sublimis, an pensiles annus futurus sit ex ortu Caniculae. 277.11
 Capere laudem maximam ex aliqua re. 377.36
 Capere molestiam. 431.12
 Captiuitas — diuturna captiuitas. 462.45
 Captus & fraudatus. 397.19
 Captus hominum — vt est captus hominum, facis animos. 147.6
 Captiones — omnes istius generis captiones eodem modo refelluntur. 306.38
 Captiones dialecticae. 54.2
 Captiosa soluere — ambigua distinguere. 42.27
 Captiosis interrogationibus circumferri & decepti quidā, cum eas dissoluere non possunt, descendunt ad veritate. 20.5
 Captiosissimum genus interrogatio-
 nis. 20.29
 Caprae feræ in Creta confixae venenatis sagittis, herbae quaerunt, quae dictamūs vocatur: quam cum gustaret, sagittae excidere dicuntur & corpore. 233.35
 Captiui decem, quos post Cannensem pugnam iuratos ad senatū misit Annibal, se in castra redituros ea quorū erunt portui Paeni, nisi, &c. 403.49
 Caput — ab isto capite fluere necesse est omnem rationem bonorum & malorum. 57.18
 Caput ad beate viuendum, securitas. 425.12
 Caput cenae — negant se iure illo, quod cenae caput erat, delectatum. 192.4
 Caput est in omni procuracione negotij & muneris publici, vt autētiq; pel-latur: eiam minima suspicio. 385.23
 Capium iugatio, & religatio, & propagatio. 413.32
 Capitalis L. Philippi oratio, ad aequationem bonorum pertinens. 385.12
 Capitalis Eteocles. 399.20
 Carceres — & carceribus emissus. 432.33
 Carceres, vincula rumpere verā leges. 127.25
 Cardiaci phrenitici, melancholici. 269.29
 Carere malo non dicitur. 129.50
 Carere non potest re vlla qui non est. 129.37
 Carere quid sit, videndum, ne redinquare aliquid erroris in verbo. 129.46
 Carere — fatiatis & expletis iucundus est carere, quā frui. 412.34
 Carere sensu sitne malum. 119.20
 Catendi nomen, triste est. 129.37

Carotinis, incōmoda, — caret oculis o-
dioſa cecitas, &c. 129. 39
Caritas hominum & amicitia, gratia
eſſe debet. 212. 16
Caritas inter naros & parentes, di-
miſi detreſtabili ſcelere non poteſt.
422. 41
Caritas — quibus rebus poſſimus fa-
ciliſſimē eam, quam volumus, adpſci
cum honore & fide caritatem. 378. 11
Caritate, benevolentia quæ ſublata, om-
nis eſt ē vita ſublata iucunditas.
432. 36
Carmen condi ſolium eſſe ætate pri-
ſtorum Romanorum. 163. 23
Carmen ne liceret fieri ad alterius iniu-
riam, leges ſanxerunt. 163. 24
Carmen virtutis — elementis naturæ
auſtis virtutis quaſi carmen efficitur.
109. 29
Carminibus ſoliti erant veteres præce-
pta quædam oculis tradere. 163. 18
Carneades audiuit Egeſium, qui Euan-
dram audierat, Læydis diſcipulum, cū
Arceſilæ Lacydes fuiſſet. 14. 19
Carneades — Clitomachus affirmabat
nūquam ſe intelligere poteſſe, quid
Carneadi probaretur. 37. 17
Carneades concertationis ſtudio modō
ait hoc, modō illud. 266. 17
Carneades cum Stoicis bellum ge-
bat. 58. 23
Carneades docebat, poſſe Epicureos
ſuam cauſam, id eſt liberam volunta-
tem, ſine cōmentitia atomorum de-
clinatione defendere. 305. 32
Carneades homo acutus, vt Pænus.
29. 31
Carneades interdum huc delabebatur,
vt diceret opinaturum, id eſt pecca-
tatum eſſe ſapientem. 22. 22
Carneades libenter in Stoicis inuehe-
batur. 259. 9
Carneades morē diſputandi in vtramq;
partem, quo princeps vſus erat So-
crates, tenuit. 179. 8
Carneades nonaginta vixit annos.
14. 20
Carneades quatuor ab Arceſilæ, nullius
philoloſophæ partis ignarus, incredibi-
li dicendi facultate. 10. 28
Carneades querere ſolebat quæſumma
rerum diuinaſio eſſet, &c. 279. 14
Carneades ſæpe optimas cauſas inge-
ſſit calumnia luſificari ſolebat. 311. 30
Carneades ſummum bonum eſſe dice-
bat, ſui iis rebus, quas primas naturæ
homini conſtituiſſet, non quod pro-
baret, ſed vt opponeret Stoicis. 36. 1
Carneades itaquam honorarius arbiter
Stoicorum & Peripateticorum con-
trouerſiam iudicare ſolebat. 195. 11
Carneadis ingenium contra Stoicorum
diſciplinam exarſerat. 150. 9
Carneadis libri quatuor de ſuſtinentis
aſſenſionibus. 29. 32
Carneadi finis bonorum ſui principii
naturalibus. 57. 31
Carteada diuiſio, quæ pertinet ad ſen-
tētiās omnīs philoſophorum de ſum-
mo bono. 100. 11
Carteadeo more multa ſunt à Cice-
-

no diſputata contra phyſicos. 440. 23
Carpere fructus — honeſte acta ſuperior
ætas fructus auctoritatis carpit extre-
mos. 417. 2
Carpi animos noſtros ex deo, qui ani-
mus ſit per naturam rerū cōmmeans,
&c. 199. 37
Carus ſibi quiſque eſt natura. 103. 31
Carum ipſum verbum eſt amoris: ex
quo amicitia nō eſt diſtictum. 312. 12
Caſcos appellat Ennius, priſcos. 119. 25
Caſſandra — Dens inclufus corpore hui
mano, non Caſſandra loquitur.
266. 10
Caſſandra furens cur futura proſpiciat,
Priamus ſapiens hoc idem facere non
queat. 270. 2
Caſſandra — Iamque mari magno: ca-
dēmus, &c. 295. 46
Caſtiopæa. 448. 57
Caſſum quiddam, & inani vocis ſono
decoratum. 197. 6
Caſſe adire deos iubet lex, animo vide-
licet. 335. 33
Caſtigandi vinculis & carcere ſicarij,
&c. 397. 40
Caſtigatio contumelia vacare debet.
363. 9
Caſtigatio clementi magnam par-
tem licet vti. 370. 9
Caſtimonia corporis, & animi. 335. 33
Caſtor & Pollux ex Ioue tertio nati, &
Leda. 247. 40
Caſtor & pollux in acie Ro. ex equis pu-
gnate viſi ſunt. 214. 29
Caſtor & Pollux, Tyndaridæ fratres.
119. 36
Caſtoris equi vngulæ veſtigium in ſi-
lice apud Regillum apparet. 241. 35
Caſtor & Pollux ædes in foro dedica-
ta ab A. Poſtumo. 241. 40
Caſtores — redimunt ſe ea parte cor-
poris propter quam maximè experit-
ur. 467. 42
Caſtra caſtris collata. 296. 4
Caſus — multa de iis, quæ caſu fieri poſ-
ſunt. 259. 35
Caſus numquam perfectè veritatem
imitatur. 259. 35
Catadupa — ſicut vbi Nilus ad illa, quæ
Catadupa nominantur, præcipitat ex
altiffimis montibus. ea gens, quæ illud
locum incolit, ſenſu audiendi caret.
318. 32
Catilina, & Antonius cum M. Cicerone
petierunt, ambo ſicarij, ambo libidi-
noſi, ambo egentes. 454. 1
Catilina ne leges quidem metuſit, natus
in patris egeſtate, educatus in fororibus
ſtupris, &c. 454. 11
Catilinæ in M. Marium crudelitas.
454. 17
Cato apud Ciceronem de ſe dicit.
410. 1
Cato cum Socrate cōtēparatur. 419. 42
Cato Bruti auunculus. 433. 9
Cato & diuiſiſſimè ſenex fuit, & in ip-
ſa ſenectute, præ ceteris floruit. 419. 4
Cato Fil. — proſcribitur ad Catonem
meum, quo nemo vir melior natus
eſt, nemo pietate præſtantior.
418. 14

Cato grauiſſimus auctor diſit in Origi-
nibus ſolitius eſſe veteres, mentes ſuas
à cogitationum intentione cantu &
ſidibus ad tranquillitatem traducere.
163. 20
Cato maior — de agricultura in Ca-
rone maiore ſatis multa dixit Cice-
ro. 372. 18
Cato nimis præſtictè defendere vide-
batur ætætarum & veſtigialia. 400. 10
Cato perſectus Sroicis, ea ſentit, quæ
non prebentur in vulgus. 433. 15
Cato perſuaduoſus in ſenectute fuit Græ-
carum litterarum. 401. 40
Cato, ſenex Græcas litteras didicit.
409. 16
Cato ſi abiit ē vita, vt cauſam morien-
tiſ nactum ſe eſſe gauderet. 127. 22
Catonis animo ferenda, aut Ciceronis
ſtomacho. 472. 55
Catonis dictum ſcitum, Melius de qui-
buſdam æcerbos inimicos mereri,
quàm blandos amicos. 431. 10
Catonis diſpurandi genus. 435. 20
Catonis patria vtrum ſit, Tuſculum, an
Roma. 332. 15
Catonis ſenis reſponſum cūm eſſet ab
eo quaſitum quid maxime in te fami-
liari expediret. 387. 24
Catonis verus quiddam, ſcitum, qui mi-
rari ſe aiebat, quod non tideret haru-
ſpicem: haruſpicem cūm vididiſſet.
286. 10
Catonem moriendum potius, quàm ty-
ranni vulus aſpiciendum fuit. 366. 32
Catuli æquæ cæci ſunt priuſquam de-
ſpererunt, ac ſi ita futuri ſemper eſ-
ſent. 95. 3
Catuli optime vti lingua Latina vide-
bantur. 369. 33
Catus — prudens, &, vt ita dicam, ca-
rus. 318. 33
Caucasus — ij, qui ex Caucaſo cali ſi-
gna ſeruaſus, numeris & motibus ſtel-
larum curſus perſequuntur. 261. 40
Caucasus — num aut tuum, aut cuiuſ-
quam noſtrum nomen vel Caucaſum
tranſcendere potuit, vel Gangem tra-
nſe? 319. 3
Caudium — male pugnatum apud Cau-
dium. 403. 10
Cauca — qui in prima cauea ſpectat.
412. 37
Cauca — qui clamores tota cauea, &c.
422. 14
Cauent in temperantiam adoleſcentes.
368. 10
Caute in iure. 385. 45. & 324. 12
Caulis, & braſſicæ — vites à caulibus
& braſſicis, ſi propè ſati ſunt, reſugere
dicuntur. 232. 33
Cauno aduocat caricæ. 291. 22
Cauponari bellum. 256. 11
Cauſa — cauſa non ſic debet intelligi,
vt quod cuiſque antecedit, id ei cauſa
ſit, ſed quod cuiſque efficiat antecedit.
307. 16
Cauſa ea eſt, quæ id efficit, cuius eſt cau-
ſa, vt vulnus mortis, cruditas morbis,
ignis ardoris. 307. 15
Cauſa æternitate cauſam ſerens.
306. 6

Causa—id, sine quo quippiam non fit, non est causa. 307. 31
 Causa inuoluta obscuritate natura la-
 ret. 261. 26
 Causa mundi gignendi iustissima. 441. 23
 Causa—nihil fieri potest sine causa. 287. 22 & ead. 26
 Causa, non natura, distingui hominum facta. 436. 13
 Causa—nullius rei, causa remota, reperti origo potest. 440. 41
 Causam muri opposuit Romulus. 303. 24
 Causa alia fortuitio antegressa, alię cohibentes in se efficientiam naturalem. 305. 1
 Causa fatales cur ita accideret. 305. 3
 Causa—in causis cōditae sunt res futurae, quas esse futuras aut concitata mens, aut soluta fomno cernit, aut ratio, aut coniectura praesentit. 276. 44
 Causae primae—causae secundae. 447. 17
 Causas primas intelligentis, sapientisq; naturae conquirere, oportet eum, qui se intelligentis, sapientia quę amorem proficitur. 447. 17
 Causae secundae, quę necessarię mouent alias, cū ab aliis moueantur. 447. 17
 Causae principales—principalibus causis. 305. 20
 Causae rerum aliae ex aliis aptae, & necessitate nexae. 187. 12
 Causae volūtatum & appetitionum nostrarum non sunt illae naturales & antecedentes. 303. 14
 Causatum aliae sunt perfectae & principales: aliae adiuuantes & proximae. 308. 17
 Causarum ignoratio in re noua mirationem facit. 285. 39
 Causarū plurima genera, quę eloquentiam desiderant. 381. 7
 Causarum seriem sempiternam quin introductum, ij mentem hominis voluntate libera spoliata, necessitate fusi deuincunt. 305. 6
 Causis ab aeterno tempore fluctibus in aeternitatio, mensq; moderatur. 188. 13
 Cautio quid. 165. 4
 Cautio—omnium horum incommo-
 dorum vna cautio est, atque vna prou-
 sio. 429. 32
 Cautiones multas habet liberalitas. 316. 37
 Cecrops—mos Athenis à Cecrope per-
 manit corporis terra humandi à quem
 cū proximi iniecerat, obduciq; jter-
 ra erat, fugibus obsequebatur. 342. 10
 Cei ortum canicule diligenter quatuorannis
 obseruant. 277. 10
 Celare deos & homines—satis enim no-
 bis, si modò in philosophia aliquid p-
 fecim, persuasū esse debet, ij omnes
 deos, hominesq; celare possumus, nihil
 tamen aures, nihil iniussu, nihil libidi-
 nosē, nihil incontinentem esse facien-
 dum. 392. 39
 Celare—tacere—aliud est celare, aliud
 tacere. 394. 46
 Celare quid sit. 395. 24

Celandi, & occultandi spes, opinioque
 remouenda est in omni deliberatione. 392. 37
 Celebratissimi dies—ex multis diebus,
 quos in vita celeberrimos, letissimōs;
 vidit Scipio, ille dies, clarissimus fuit,
 &c. 420. 13
 Celebrare rurem. 459. 3
 Celebrari epulis memoria sui nominis
 voluit Epicurus. 68. 32
 Celebratae res gestae L. Luculli & Grae-
 ci litteris, & Latinis. 11. 31
 Celebritas sermonis—celebritatē ser-
 monis ab hominibus consequi. 318. 39
 Celebritas vitorū & mulierum. 342. 15
 Celeritas ingenij, laudi datur, dicta propter
 animi multarum rerum breui tē-
 pore percursionem. 167. 44
 Celitas animi, & magnitudo, itēque
 communitas, iustitia, liberalitas, magis
 est secundum naturam, quā voluptas,
 quā vita, quā diuicia. 390. 41
 Celtiberi, Cimbri, inimici populi Rom. 356. 7
 Censa fortunata peperit eorum luxu-
 rias. 466. 27
 Censere—si censenda atque aestimanda
 res est. 439. 37
 Censoris animaduersio veritatem dun-
 taxat in nomine. 314. 37
 Censoris iudicium nihil ferē damnato
 adest praeter tuborem. 314. 37
 Censoris Cicero vult esse *res publica*. 310. 3
 Censorum notationes, & animaduersio-
 nes. 405. 34
 Censurus—nō affirmatione cēsus, vtrū
 viciū atque cultu terminatur pecuniae
 modus. 440. 15
 Cethego, Tuditanoque cons. 412. 48
 Centauri ex quadam nube nati. 247. 22
 Cepheus. 2. col. 445. 15
 Cepheus cur stellatus cum vxore, ge-
 nero, filia traditus. 178. 25
 Cerberus triplex. 116. 33
 Ceres à gerōdo dicta est: quod si verum
 est, terra dea est. 247. 25
 Ceres—terra, ea, quę Ceres dicitur.
 201. 34
 Ceres—fruges, Ceterum: vinum, Libe-
 rum cum dicimus: genere nos quidem
 sermonis vtimur vñtato: sed eque-
 tam amentem esse putas, quā illud, quo
 vescatur, deum credat esse? 245. 36
 Ceres Proserpinę mater à gerendis fru-
 ctibus tāquā Geres, & *diuinitas* quasi *pe-
 rous*. 224. 7
 Ceris delitis. 472. 36
 Cernimus in aliis magis, quā in nobis,
 siquid delinquitur. 371. 31
 Cernere animo. 417. 43
 Cernere vitam ferro. 356. 12
 Cerni animo—& ratione intelligi. 141. 39
 Certare armis cum hoste vñtius Fabri-
 cio fuit, quā venenis. 400. 2
 Certationes corporum, cursu, pugilatio-
 ne, luctatione, curriculaque equestrum
 357. 48
 Cerux paullo ante partum perpurgant
 se quadam herbula, quę sceleris dicitur.
 233. 37

Cetarij, lanij, coqui, factores, &c. 372. 9
 Cethego homini nō probatissimo spes
 imperij seruire coegit eos, qui sibi esse
 amplissimi videbantur. 438. 29
 Chaldaei, ceterisq; diuinis. 204. 7. & lin. 15
 Chaldaei—in Syria Chaldaei cognitione
 altorum, follet itaque ingentiorum an
 recessunt. 270. 40
 Chaldaei non ex aris, sed ex gentis ve-
 cabulo nominati sciendū putantur ef-
 fecisse, ut praedici posset quid cuique
 euenturum, & quo quique facto
 natus esset. 255. 4
 Chaldaei—Chaldaei in praedictione &
 notatione cuiusque vitae ex natali
 die minime esse credendum. 291. 49
 Chaldeorū natalitia praedicta qui defen-
 dunt, quemadmodū dispuent. 392. 6
 Chaldeorum promissa consequi. 131. 11
 Chaldeorum vanitas—quā multa
 ego Pompeio, quā multa Crasso,
 quā multa huic Caesari Chaldaei di-
 cta memini, ne minem eorum nisi se-
 nectute, nisi domi, nisi cum claritate
 moriturum? 293. 39
 Charon, Cerberus non sunt dij putan-
 di. 246. 10
 Charondas & Zaleucus leges ciuitati-
 bus suis scriperunt. 335. 49
 Chelae. 449. 15
 Chorus canentium. 473. 46
 Chorus—Epicurus pæne à philoso-
 phorum choro sustulisti. 43. 13
 Chorus virtutum. 404. 20
 Chrysippus—Chrysippo placet, omnia
 esse verā praeceptis: quia sunt im-
 mutabilia, nec in falsū vero praecepta
 possunt conuerti. 304. 6
 Chrysippus cū necessitatem impro-
 baret, & nihil veller sine praecepti-
 causis euenire, causatum genera di-
 stinguit, vt & necessitatem effugiat, &
 retineat fatum. 308. 15
 Chrysippus dum studiose omnia con-
 quisiuit contra sensus & perspicuita-
 tem, &c. ipsum sibi respondentem in
 feriozem se fuisse, & armatum ab eo
 esse Carneadem. 276. 15
 Chrysippus expōens differentias anim-
 mantium, ait alias earum corpore ex-
 cellere, alias animo, nonnullas viraque
 re. 387. 26
 Chrysippus fulcire putatur porticum
 Stoicorum. 25. 13
 Chrysippus in omni historia curiosus. 333. 27
 Chrysippus quāquam est acerrimo in-
 genio, tamē ea dicit, vt ab ipsa natura
 didicisse, nō vt ipse reperisse videatur.
 216. 8
 Chrysippus, quomodo caueat sibi à so-
 ritis. 27. 23
 Chrysippus quomodo dissoluat ignauā
 rationem, seu *εργασις*. 306. 38
 Chrysippus scripsit artem theoreticam:
 sed sic vt si quis obtemperare velit,
 nihil aliud legere debeat. 84. 39
 Chrysippus Stoicorum somniorum va-
 ferimus interpres magnā turbam cō-
 gregat ignotorum decorum. 201. 23
 Chrysippus totam de diuinatione expli-
 cauit sententiam. 215. 41

Chrysippus treis solas sententias esse
restitit, quæ defendi possint, de fini-
bus bonorum. 37. 14
Chrysippi sedentis statum in Ceramico,
porticula manu. 45. 20
Chrysippo cum Diodoro, valente Stoi-
co, magna luctatio est. 303. 26
Chrysippum nunquam nisi Chelippum
vocabat Zeno Epicureus. 209. 11
Chrysippæ, ne ab ipso quidem dissolu-
ta. 29. 5
Cibarius in casa panis Ptolemæo datus,
iucundissimus vilis. 191. 50
Cibus confectus & consumtus. 44. 24
Cibus—quo cibo vtare, interesse ad mè-
ris aciem putant. 210. 7
Cibus inuassimus & idem facillimus
ad concoquendum. 62. 11
Cibi & potionis nimia copia menti ob-
est. 192. 20
Cibi & potionis tantum sumendum est,
vt sufficiant vires, non opprimantur.
410. 35
Cibum viliu tam graui negat esse Chry-
sippus, viliu in die & nocte concoquar-
tur. 217. 22
Cicero à primo tempore ætatis iuri stu-
duit. 323. 30
Cicero Academi. — Occurrit aut no-
bis, & quidè à doctis & etuditis, quæ-
rentibus, scilicet cõsulanter facere vide-
mur: qui cum percipi nihil posse dica-
mus, tamen hoc tempore præcepta
officij perséquamur. 374. 35
Cicero Academiã veterem reliquit,
trahit nouam. 5. 28
Cicero ad suam vilitatem semper cum
Græcis Latina coniunxit. 319. 29
Cicero adolescens contra L. Syllæ do-
minantis opes pro Sex. Roscio Ame-
tino dixit. 381. 32
Cicero cogitabat efficere ne Romani
Græcis de philosophia litteris egerent.
278. 41
Cicero consuetæ patriæ iudicia fena-
tus, Italici, gentium denique omnium
consecutus est. 318. 39
Cicero cõ esset in vniuersitate resp.
neque se abdidit, neque deseruit, neque
affixit, nequã gessit quasi homini, aut
temporibus iratus, &c. 278. 46
Cicero cum minime videbatur, tum ma-
ximè philosophabatur. 196. 30
Cicero cum rebus suis gestis in consula-
tum nullum triumphum esse conferen-
dam dicit. 361. 32
Cicero cur tam serò philosophica litte-
ris mandare cœperit. 196. 36
Cicero de se in paradoxo. 2. & parado-
xo 4. 435. 9
Cicero de suo discipulo, & exsilio suo.
338. 33
Cicero de suo casu loquitur. 346. 40
Cicero ea philosophia plus vtebatur,
quæ peperit dicendi copiam. 431. 13
Cicero — historia à Ciccone postula-
ta, vel flagitator potius. 322. 23
Cicero honores amplissimos cõdis sus-
cepit, adeptus est suo anno, quod con-
tigit præterea nemini. 383. 1
Cicero in senectute se ipse mutatur,
& aliud dicendi genus instituit.

323. 17
Cicero — multa sunt à Ciccone con-
scripta contra physicos. 440. 22
Cicero institutus à Diodoro, Philone,
Antiocho, Posidonio. 196. 33
Cicero lamentatur & deplorat resp. Ita-
rum, & temporum calamitatem. 388. 1
Cicero laudat veteres Romanos. 462. 43
Cicero multa veritate poetis Græcis.
140. 32
Cicero non vertit Platonem, nec Aristoteli,
sed locos quosdam ab ijs transu-
lit. 40. 12
Cicero numquam nisi paratus, & medi-
tatus ad causarum operam accedebat.
323. 25
Cicero sine dicendi cogitatione ad nul-
lam maiorem vniquam causam acce-
debat. ead. pag. lin. 28.
Cicero prætor primus factus. 465. 26
Cicero quicquid ad temp. attulit, à do-
ctoribus & à doctrina instructus ad
eam, & ornatus accessit. 372. 49
Cicero respõdet iis, qui volebant clatos
viros tantum studij in philosophia, &
Græcis litteris ponere. — paulo post
iis, qui Academiæ rationem non pro-
babant. 11. 1
Cicero sic paratus ad scribendum, vt ni-
si quæ causa grauior obstitisset, nullum
philosophicæ locum pateretur, qui non
Latinis litteris illustratus pareret.
278. 32
Cicero solebat commoueri initio dicen-
di maxime in maioribus causis. 23. 13
Cicero Xenophontis Oeconomici ado-
lescens è Græco in Latinum sermone
conuertit. 387. 16
Ciceronis domus doctissimorum homi-
num familiaritatis floruit. 106. 32
Ciceronis eratum *perit*. 478. 36
Ciceronis liber, quæ respondit philo-
sophiæ vituperatoribus. 39. 21
Ciceronis libri Academi. 374. 46
Ciceronis libri philosophici in vocularum
maleuolentiam, & reprehensorum in-
ciderunt. 196. 23
Ciceronis libri de rep. 383. 9
Ciceronis libr. 4. de finibus. — in eo
contra Catonem differens, vult osten-
dere, inter Zenonem & Peripatetico-
s, nihil præter verborum nouitatem
interesse. 182. 24
Ciceronis pater ætatem egit in litteris
Aspini. 331. 50
Ciceronis pecunia ad vulgi opinionem
medicis. 439. 35
Ciceronis sententia in philosophia.
374. 39
Ciceronis stomacho ferendum, Catoni-
s animo. 472. 55
Ciceronis versus ex libr. 2. de consulari
quos Vrania pronuntiat. 257. 44
Ciceroni explicandæ litteris Latinis phi-
losophicæ causam quid attulerit. 278. 43
Ciceronem F. in bello ciuili alii alteri
præfecerat Brutus. 380. 31
Cicri — cuique eam partem attingit,
qua sensus cieri potest. 444. 8
Cilicium & Pisdarum gens, & his finitima
Paphlagonia, volatibus auium, canibusq;
v. certissimis signis declarari res furi-
tas putant. 255. 7

Cimbri & Celtae in prælio exulsi
lamentantur in morbo. 147. 8
Cimmeris aspectum solis deus ademit.
22. 40
Cinnatus abductus ab aratro, vt di-
ctum est. 53. 3
Cineas Thesalus. 411. 44
Cingitur corpore extero mens. 100. 33
Cinna collegæ suis consulis Cn. Octauij
prædici caput iussit P. Craſſi, L. Cæſa-
ris, & nobilissimorum hominū. 185. 39
Cinna crudelissimus omnium diu regna-
uit. 252. 29
Cinna — cur tot civitates principes à
Cinna interfecit? 212. 15
Cinna quater consul. 185. 36
Cerce, & Calypso. 369. 36
Circæ & Palaphæ, è Perſide Oceani fi-
lia nata parte sole, sintne in numero
deorum habendæ. 246. 147
Circutio & amfractus — quid opus
est circutione & amfractu, vt sit
tendum interpretibus somnorum po-
rius, quam directò deus, si quidem non
bis consulari, diceret, Hoc facio, &c.
289. 9
Circulus elacens — orbis lacteus. 244. 4.
xlii. 317. 49
Circuli — sermo in circulis, disputa-
tionibus, congregationibus familiarium
versari debet. 369. 25
Circulus & femicirculus confectari.
108. 3
Circumcidit, & amputat multitudinem
37. 14
Circumfluere omnibus copiis, atque in
omnium rerum abundantia vivere.
426. 11
Circumfusa esse tenebris omnia. 19. 14
Circumfusa magnis tenebris. 480. 13
Circumfusa molestit — nostris acer-
bissimis doloribus, variisque & vici-
disque circumfusus molestis alia nulla
potuit inueniri leuatio. 162. 22
Circumfusi caligine. 322. 31
Circumnexus — anguis veterem circūne
sus ellect. 287. 35
Circumplicare serpētibz bellua. 264. 7
Circumscribere — incidere non possit
in hunc orbem, quem circumſcripſi-
mus. 107. 25
Circumſcriptio adolescentum. 395. 6
Circumſcriptis iis sententiis, quas posui
&c. 76. 23
Circumſonare aures tuas talibus vo-
cabz debent. 388. 20
Circumſcribere celestem animo, qui ſint
resum exitus conſecuit. 338. 35
Circumſpicere. — namquãne homo
ameriſſime te circumſpicies? 437. 10
Circumſpicere — cum diligentiſſime
circumſpexerit ſapiens, diſſiſtere po-
teſt aliquid, quod & veriſſimile videat-
ur, & abſit longiſſimè à vero. 18. 18
Circumſpicere — hæc talia circumſpi-
cienda ſunt. 319. 3
Circumſpectans, hæſitans, multa aduer-
ſa reuertens. 127. 20
Circumſpectio, & accurata cõſideratio.
18. 14
Circumſpectio ſolis proxima. 444. 17
Circumſpectio

Circumueni — ne tenuiores proprietate humilitatem circumueniantur. 387. 3
 Circumueni, vrgente potentis aliquid opibus. 381. 30
 Circumuentus morbo, exulsiu, atq; inopia. 94. 37
 Circumuenti iudicio iniquorum, Palamedes, Ajax. 131. 38
 Citizid Pœnicia profecti. 93. 10
 Cituma — deduc orationem tuam de celo ad hæc cituma. 309. 45
 Ciues — ciuium rationem esse habendâ, non solum propinquorum. 391. 15
 Ciuius multa sunt inter se communia. 358. 13
 Ciuille & populare quiddâ, quod Græci *πολιτικόν* vocant, innatū est in homine. 109. 41
 Ciuis ab hoste nō natura, nec loco: sed animo & factis distinguendus. 437. 5
 Ciuitas ex summis, & infimis, & mediis interiectis ordinibus, vt sonis, moderata ratione consensu dissimilimotū concinit, &c. al. moderatis. 311. 12
 Ciuitas non debet mori — ciuitatis nullas interitus esse naturalis. 313. 6
 Ciuitas non est omnis conuentus etiâ ferorum & immanū, &c. 436. 36
 Ciuitas — omnis ergo populus, qui est talis cæteris multitudinis, qualem exposui, ciuitas est: omnis ciuitas, quæ est constitutio populi, resp. 309. 48
 Ciuitas quanti estimanda est, ex qua boni, sapienterq; pellantur: 193. 33
 Ciuitas sine seueritate administrari non potest. 363. 8
 Ciuitates — concilia, cæterisq; hominū iure sociati, quæ ciuitates appellatur. 317. 29
 Claritas vocis. 6. 33
 Clarorum virorum neque taciti congressus, neq; iudicij sermones, neq; rerū colloquia leuiores esse debet. 11. 49
 Clariora, & illustriora sole ipso. 50. 25
 Clasis — Cleâthes, Chrysippus, reliq; inferioris ætatis cū Democrito collati quintæ clasis videntur. 24. 44
 Claudere rem familiarem — non ita claudenda est res familiaris, vt eam benignitas aperire non possit. 382. 8
 Claudicare in officio. 367. 35
 Claudicare — venientur, ne tota amicitia claudicare videatur. 50. 14
 Clauum tenere. 408. 3
 Clauiculi — vitis clauiculis suis, quasi manibus, quicquid est nacta, complectitur. 413. 24
 Cleanthes pater Stoicorum nihil affert quare mundum ratione vti putemus. 243. 12
 Cleâthes quasi maiorum gentium Stoicus, Zenonis auditor. 34. 49
 Cleanthes quattuor de causis dixit in animis hominum informatas deorū esse notiones. 215. 37
 Cleanthes quattuor modis formatas in animis hominum putat deorum notiones. 242. 12
 Cleanthes, qui Zenonem audiuit vnâ cum Aristone tunc mundū deum dicit esse, tum rotius nature menti, atq; animo hoc nomen tribuit. 201. 10

Cleanthes scripsit artē theoricā. 8. 48
 Cleanthis tabula — Cleanthes iubebat, eos, qui audiebant, secum ipsos cogitare pictam in tabula voluptatem, pulcherrimovestitū, & ornatu regali, in folio sedentem, &c. 62. 48
 Clemens in disputando. 62. 50
 Cleombrotus Ambraciota cū ei nihil aduersi accidisset, ē muro se in mare abiecti lecto Platonis libro. 129. 4
 Cleombrotus inuidiam timens temere cum Epaminonda conflixit. 362. 28
 Cleobis & Biton Argiæ sacerdotis filij. 134. 19
 Clepere — Spartz pueri rapere & clepere discunt. 314. 47
 Clepere — sacrum, factō ve comēdatū qui clepsit, raptivæ, paricida est. 335. 16
 Clepsydra — cras ad clepsydrā. 147. 25
 Clithestes Atheniensis, cuius egregius Junoni Samiæ filiarū dotes credidit, cum rebus timeret suis. 338. 24
 Clitarchus, historicus Græcorum — quem Sisenna videtur velle imitari. 322. 42
 Clitellæ columnas apportauit. 467. 38
 Clitomachus & Callipho voluptatē cum honestate copulantur. 190. 19
 Clitomachus — indultitæ plurimum in Clitomacho fuit. 14. 21
 Clitomachi liber ad C. Lucilium poetā, al. Licinium. 30. 20
 Clitomachi liber, quem euerfa Karthagine misit consolandi causa ad captiuos ciueis suos. 157. 11
 Clodius — multa in Clodium. 437. 5
 Clodius — ille, qui in sacrificium cogitatam libidinem intulit, quo ne imprudentiam quidem oculorum adici fas fuit. 337. 36
 Clodius Quadrigatius, historicus, & alij. 322. 36
 Clypei à muribus derosi: quod haruspibus tristissimū vīsum est. 271. 46
 Cn. Aufidius prætor, eruditus homo, oculis captus. 107. 33
 Cn. Aufidius prætorius, cæcus & in fenatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam historiam scribebat, & videbat in litteris. 194. 5
 Cn. & P. Scipiones duo propugnacula belli Punici. 434. 25
 Cn. Flauius falsos protulit. 310. 16
 Cn. Octavius primus ex illa familia cōsul factus est — ei honoris fuit, quōd plebem dignitatis edificasset in palatio domum. 370. 19
 Cn. Octavius M. filius conficietur summo dolore. 47. 1
 Cn. Pompeius abundans bellicis laudibus. 361. 34
 Cn. Pompeius tribus suis consularibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria non esset lætatur, si cesseret in solitudine Ægyptiorum trucidatum iri amisso exercitu, &c. 281. 26
 Cn. Pompeium vulneribus circumdēntē qui viderant, quanto metu perturbati fuerint. 159. 26

Coagmentare — cum eadem, quæ coagmentauit, natura, opus ipsa summi dissoluit. 416. 22
 Coagmentatio nature ad mundi incoagmentationem consentiens. 212. 26
 Coagmentatio omnis corporis vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur & frangitur, & ad morbum, senectutemque compellitur. 442. 29
 Coagmentatio non dissolubilis. 198. 33
 Congustari — dilatarī — opp. 347. 50
 Coelicia — Terrigena, herbigrada, domiporra, &c. 298. 50
 Coeles à tergo pontem rescindit fortitudinis lege, atque imperio. 335. 12
 Coeles, Decij Cn. & P. Scipiones M. Marcellus. 339. 19
 Coelitem contra omnes hostium copias tenuit in ponte solum, officium fortis & magni viri. 434. 23
 Coccyi fremitus. 116. 33
 Codrus & ceteri, qui pugnantesspro patris libertate ceciderunt. 247. 6
 Codrus se in medios immisit hostiles familiari veste ne posset agnosci, si esset ornatu regio. 335. 1
 Codrus verbis conseruator. 109. 9
 Calum — nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in calum patere. 470. 10
 Cæteris & frequentia hominum — cæteris, frequentiaque hominum se in solitudinem, tanquam in portum, recipiebant. 387. 50
 Cogitare de — nihil vt de commodis suis cogitent? 443. 36
 Cogitare docto homini, est viuere. 195. 47
 Cogitatio diuturna nihil esse in re mali, dolori meclatur, non ipsa diuturnitas. 160. 10
 Cogitatio in vero exquirendo maxime versatur. 369. 22
 Cogitatio omnis, motusq; animi in duobus versatur. 353. 19
 Cogitatio perpetua in omni vita, nihil esse, quod accidere non possit, obtundit, & eleuat ægitudinem. 155. 44
 Cogitatio sapientis nō ferē ad inuestigandū adhibet oculos aduocatos. 193. 47
 Cogitatio tacita — tantum roboris habemus, vt cogitatione tacita à solitudine abstrahamur. 388. 13
 Cognatio est omni orationi cum iis rebus, de quibus explicandū est. 441. 12
 Cognationē aliquam esse rerum in natura. al. contagionem. 285. 6
 Cognouit causas & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui sua amiserat. 386. 30
 Cognoscere naturam suam. 105. 5
 Cognitio & scientia — omnes trahimur, & ducimur ad cognitionis & sciētiæ cupiditatem. 353. 6
 Cognitionis omnis multis est obstructa difficultatibus. 12. 17
 Cognitionis amor & sciētiæ in omnibus innatus. 106. 27
 Cognitionem rerum aut ocularem, aut admirabilem ad bene, beatèq; viuendū necessariam ducimus. 352. 24
 L. L. L.

Cognitiones, seu comprehensiones, id est *agmata*, hae propter se affiscendas arbitrantur Stoici. 79. 7
 Cohærent inter se præclare quæ dicuntur à Zenone. 118. 10
 Cohibere, & ab omni lapsu continere temeritatem. 10. 18
 Cohibere motus animi turbatos: quos *Græci* *μαῖν* nominant. 476. 19
 Cohibitum assensus omnes sapienterem. 24. 7
 Coinquinari matres. 250. 3
 Coire societatem catitatis cū suis. 331. 2
 Colere officium — negligere — opponere. 351. 9
 Colere studia — qui præstantibus ingeniiis, in vita humana studia colere vult. 318. 31
 Colere virtutem — colendam virtutem diceret, quod ea efficiens utilitatis esset. 389. 10
 Colligat omne dissolui potest. 445. 16
 Colligatio naturalis — omnia naturali colligatione confert, contextæque sunt. 306. 43. & ead. 48
 Colligata sunt inter se, & implicata. 358. 42
 Colligo omnia antiquitatis monumēta. 411. 2
 Colligit cogitatione & ratione, &c. 74. 37
 Colligere — bene etiā colligit, hæc pueris, &c. esse grata. 382. 29
 Colligere benevolentiam cūm blan ditis & assentionibus. 427. 20
 Colligere bonū a morē — innocētē & verecundū sunt, vt bene audiant & pueri impudica loqui, vt morem bonum colligant. 329. 22
 Colligere — eum primū perterritū somniis torrexisset: deinde cūm se colle- flet, idque visum pro nihilo habedū esse duxisset, recubuisse. 265. 25
 Colligere seipsum, quid sit. 176. 17
 Collimare — quis est, qui totum diem iaculans non aliquando collimet? al. collinet? 297. 14
 Collimare hastam aliqd. 74. 49
 Collocauit meam filiam. 468. 54
 Collocavit nos in hoc gradu populus Ro. 123. 3
 Collocare Amorem in cōcilio decorum. 174. 44
 Collocare cūm vellet in matrimoniu fortis suæ filium. 272. 30
 Collocare te totum in cognitione & scientia. 375. 19
 Collum columbæ. 15. 6
 Collum columbæ — in collo columbæ plures videntur colores, nec sunt plus vno. 25. 45
 Collustrare omnia oculis. 187. 17
 Colluuiū — cūm ex hac turba & collu- uione discedam. 418. 13
 Colonus ille locus. 97. 46
 Colonia, præfectura, municipiū. 416. 35
 Color albus præcipue decorus deo est. 339. 12
 Color egregi⁹, integra valetudo. 62. 14
 Color exercitationibus corporis ruen- dus est. 369. 11
 Combibere — quas arteis si, dum tener

est, combibere, &c. 72. 16
 Comes — dux — nō se comitem illius fu- rois, sed ducem præbuit. 424. 11
 Comitari — ceteraque, quæ comitatur huic vitæ. 192. 23
 Comitatu nobilium iuuentum fortuna- ti Scipiones. 409. 36
 Cometas stellas Græci, trinitas Latini vocant, quæ bello Octauiano magna- rum calamitatum fuerūt prænotiæ. 215. 46
 Comice leuitates. 250. 39
 Comici, stulti lenes al. coamici. 431. 15
 Comis erga Lylandrum & humanus, humanus Cytus. 44. 25
 Comitas, affabilitasque sermonis diffi- cile dictū est quantopere conciliet a- nimos. 380. 49
 Comitare condita gravitas. 406. 40
 Comitiourum soldam vicium est fulmen. 284. 29
 Comitria centuriata. 349. 38
 Comitria — Ioue resonante, fulgurante co- mitria populi habere nefas esse. 284. 27
 Comitria largitione inquinata. 459. 41
 Comitriatus — vt multos inutiles comi- triatus probabiles impedirent morē. 347. 12
 Commemoratio — multa multis locis diutius commemoratione manent, quā natura stare potuerunt. 322. 2
 Commendari debet omnium erudi- torum lectioni quicquid literis man- datur. 136. 49
 Commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria, plus molestia habet, quā voluptatis. 192. 41
 Commendatio prima adolescentis pro- ficiat ad modestiam, &c. 380. 36
 Commendatus alicui — sepe fit, vt is, qui commendatus sit alicui, plus eum faci- at, cui cōmendatus sit, quā illum, a quo sit. 75. 6
 Commētati secum futuras miseras. 152. 48
 Commentandi causa in hortos D. Bruti auguris venissemus nonis. 419. 30
 Commentitia, futilis que sententia. 198. 19
 Commertium cum musis, id est cum hu- manitate, & cum doctrina habere. 187. 26
 Commisisci scelus — conati scelus. 461. 38
 Continuis agamus — sed hæc fuerit no- bis tanquam levis armaturæ prima orationis excurso: nunc continuis agamus. 282. 3
 Continuis — nec continuis gladiis vereretur. 408. 15
 Committere se in præcipitem locum. 24. 5
 Commissi culpa. 435. 35
 Commissura. 442. 34
 Commode alteri — quicquid sine detrimento commodari possit, id tribuatur vlgnoto. 318. 4
 Commodè dicta — breuiter & com- modè dicta. 418. 36
 Commodè, quicunque dixit — Pecunia qui habeat, &c. 384. 27

Commodi mores. 426. 24
 Commoditates — rerum multarum v- bertas ad hominum commoditates & vsus. 325. 29
 Commodandi nobis natura deuerforū, non habita locum dedit. 418. 11
 Commouet omnium animos specie sua honestum. 378. 31
 Commouit me ad altiorum Oedipidis memoriam species al. commouit mi- hi altiorum memoriam. 97. 49
 Commouere studia discendi, & scribē- di — multoties non modò discendi, sed etiam scribēdi studia commouit. 196. 42
 Commotio omnis animi infania est. 148. 50
 Communia — Plato magis, quā Lycu- rus, omnia prorsus iubet esse com- muna, neque cuius propriam, aut suam rem vllam queat dicere. 315. 7
 Communitas & societas cum homini- bus non est propter necessitatem vitæ 373. 17
 Communitas non est semper modestie & moderationis antependenda. 373. 25
 Commutabilis est omnis cetera. 244. 9
 Commutatio exvero in falsum, ne in fu- turo quidem vlla fieri potest. 304. 37
 Comœdia — multa hic de comœdia li- bertate & licentia. 314. 4
 Comœdia nisi consuetudo vitæ pate- retur nunquam probare sua theatrii flagitia potuissent. 314. 1
 Compactio membrorum. 103. 22
 Compages — inclusi in his compagibus corporis. 417. 3
 Comparat filii magnam ad beatam vi- tam præsidium qui mortem non timet 136. 5
 Comparata vitæ ratio — ita vitæ natu- ræque ratio comparata est, vt alia atas oriatur ex alia. 432. 32
 Comparatio villitatum. 387. 18
 Compedes corporis. 127. 35
 Compendium — compendij sui causa. 396. 26
 Competitor, — aliter si est inimicus, aliter si est competitor, contendimus. 316. 6
 Compensant cum maximis curis & la- boribus eam, quā ex discendo capiūt, voluptatem. 106. 34
 Compensabatur cum his doloribus ani- mi lætitia, quam capiebam ex memo- ria rationum, inuentorumque nostro- rum. 67. 29
 Competisse — iuratusque dixisset, eas res te compeisse. 22. 47
 Competisse — qui tibi constans, cum idem negares quicquam ceti posse re- peti, idem te compeisse dixisset. 22. 9
 Compescenda vita senectutis. 411. 33
 Compilare — caupones compilare ma- luit. 414. 8
 Complector animo. 407. 35
 Complecti animo & cogitatione. 67. 15
 Complecti multa vna comprehensione. 103. 8
 Compellat aures quamplurimorum o- ptimo sermone. 419. 2
 Compleatur domus tua de nocte. 457. 58

Cōpleri corporis cōmodis vitam beatam putant Peripatetici. 78. 19
 Completi domum eius nō posse, qui cū modo recipiet, quāvis videret se obite posse. 458. 39
 Compoluerunt certam quādam disciplinā formulam Academicī & Peripatetici. 612. 12
 Componere formulas stipulationum, & iudiciorum. 323. 45
 Compotio anni conferre debet & ad perfectionem operum rusticōrum, & ad remissionem animum. 236. 24
 Compotio disciplinæ Stoicæ admirabilis. 83. 8
 Compositio membrorum, conformatio lineamentorum. 202. 34
 Compositiones vnguentorum, ciborum cōditiones, corporū lenocinia. 236. 44
 Compotum edictum. 398. 47
 Compotem rationis & cōsiliū esse mundum. 218. 9
 Compotes virtutis omnes beati sunt. 183. 26
 Compotes virtutis—si virtutis compotes, vel poti⁹ vite esse volumus. 143. 27
 Compotes virtutum homines, magno animo, erectōque videntes, semper sunt beati. 110. 28
 Comprehendere—qui negant quicquid comprehendē, eripiunt vel instrumēta, vel ornamēta vite, vel potius totam vitam euerunt funditus. 77. 26
 Comprehendit intelligentia, & ratione id, quod semper est, nullumque habet ortum. 440. 38
 Comprehēdi quādam posse, multis verbis ostenditur. 15. 2
 Comprehenibile — nomen nouum, *κατανοητέον*. 9. 33
 Comprehensio facta sensibus Zenoni vera, & fidelis videbatur. 9. 33
 Comprehensio, quam *κατανοητική* vocant. 14. 30
 Comprehensio vnde. 9. 35
 Comprimere cōscientiam animi nihil negotij est. 60. 26
 Compunctus notis Threiciis, al. Thraciis, al. Threiciis. 377. 22
 Cōta & mitis oratio dēferri senis. 409. 32
 Communis cōsilio, lexq; vitæ, oratione explicanda est. 173. 30
 Conari scelus. 461. 38
 Concalcescimus Vēridianis rumoribus. 471. 31
 Concedere — abnuere contrā. 51. 26
 Cōcedere dignitatē—cōcelluram arbitror voluptatem cōmunitam superiori libro dignitati. 71. 17
 Concentio — *εἰσπνοή*. 443. 48
 Concentus actionum multo maior & melior est, quā sonorum. 371. 24
 Concentus ex distinctis sonis, quem immutatū ac discrepantē aures eruditæ ferre non possunt, sique concen-
 tus ex distinctissimā vocum modera-
 tione concors ramen efficitur, & con-
 gruens, sic ex summis, &c. 311. 10
 Conspiciunt fraudes inexplicabiles in rep. violanda. 127. 9
 Concertatio — de bello Punico cū ali-
 quid M. Catoni, aliud L. Lentulo vi-

deretur, nulla inter eos concertatio vngam fuit. 156. 37
 Cōcetratione verborū sublata. 141. 12
 Conchylium—cum pallis conchylio tinctis. 316. 38
 Cōciderit animus simul cum te — cui animus simul cum te cōciderit. 154. 42
 Cōciderit totis voluminibus Timocra-
 tem Metrodori fratrē Epicuri. 209. 7
 Cōciderit hæc vniuersa minutus. 19. 18
 Cōciliari & cōmōdari ipsū sibi ani-
 mal simulatque natum sit, ad se con-
 ferendum. 73. 44
 Cōciliatio, & cōsociatio generis hu-
 mani. 371. 50
 Cōciliatio prima hominis ad ea, quæ sunt secundum naturam. 74. 33
 Cōciliationes—in primis naturæ cō-
 ciliationibus non inest honesta actio. 74. 45
 Cōciliatrix amicitie virtutis opinio. 424. 14
 Cōcilium & ceteris animum. 418. 12
 Concinnare—quid attinuit cum iis, qui-
 bus cum te cōcinebat, verbis discre-
 pare? 94. 9
 Concinnare—vidēne vt hæc cōcinnant? 112. 27
 Concipit dedecus ipsa senectus, si libi-
 dinosa sit. 368. 17
 Cōcipere animo flagitia. 205. 6
 Cōcipere verbis iururādum. 403. 5
 Cōciscere sibi mortē alius debet in ea-
 dem causa, alius nō debet. 366. 29
 Concitabat mētem Pythiæ diuino af-
 flatu, vis terrea. 262. 3
 Cōcludi argumētum nō potest, nisi iis,
 quæ ad cōcludēdum summa erunt, ita
 probatis, vt falsa eiusmodi nulla esse
 possint. 19. 34
 Cōclusio rationis ea probāda est, in qua
 ex rebus dubiis id quod dubitatur, ef-
 ficitur. 294. 17
 Conclusio sic composita. 19. 4
 Concordia res omnes contrahit, discor-
 dia dissipat. 422. 11
 Concordiam in ea rep. posse esse facili-
 mam, in qua idem conducatur omnibus. 310. 35
 Cōcrepare digitis — si vir bonus habeat
 hanc vim, vt, si digitis cōcreperit, pos-
 sit in locupletium testamenta nonien
 eius irrepere, hac vi non vtatur. 398. 8
 Concretum — omne corpus aut aqua,
 aut aer, aut ignis, aut terra est: aut id
 quod est cōcretum ex his, &c. 244. 15
 Concreta ex plurimis naturis natura. 244. 38
 Concretio mortalis — mens soluta & li-
 bera, & segregata ab omni concretio-
 ne mortali. 479. 1
 Concubia nocte. 265. 20
 Concurfus prædonum. 436. 39
 Condemnatis ceteros causa incognita. 225. 6
 Condidit omne bonum in visceribus,
 & medullis Metrodorus. 181. 41
 Conditum amicitie non mediocre,
 sermonis atque mortis suauitas. 428. 6
 Conditum cibi esse famem, potio-
 nis sitim, Socrates dixit. 66. 28
 Condimēta labor in venatu, sudor, cur-

sus ab Eurora, fames, sitis. 192. 5
 Conditus — comitate condita grauitas. 406. 40
 Conditiones ciborum, compositiones vnguentorum. 236. 44
 Cenduntur omnia iucunda desideria. 191. 47
 Condolere — nec si pes condoluit, si dens, ferre non possumus. 145. 6
 Condoluisse — Diczarchus ne condo-
 luisse quidem vngam videretur, qui a-
 nimus se habere non sentiat. 121. 43
 Conducere — facillimam in ea rep. esse
 posse concordiam, in qua idem cōdu-
 car omnibus. 310. 35
 Confatalis — copulata res, & confa-
 talis. 306. 34
 Confatalia, quæ appellet Chryppus. 306. 40
 Consecidi longam viam. 406. 15
 Consecutio cæcaram. 234. 50
 Consecutio senectutis. 402. 3
 Consecrabam omnes meas curas, cogi-
 tationesque in temp. 374. 5
 Cōsecrarem omnem dispositionem ad
 id explicandum. 81. 9
 Consecratus in paucis. 404. 45
 Conferre aliquam discrepantiam in ac-
 tionibus, omnēque vitam. 366. 28
 Conferre causas, & quid in quamq; sen-
 tentiam dici possit, ex promere. 301. 38
 Conferre cum aliquibus familiaribus ser-
 mones. 379. 29
 Conferre — fructus præstantia tum ma-
 ximē capitur, cū in proximū quem-
 que confertur. 428. 34
 Conferre — nihil conferunt in vite so-
 cietatē studiū, nihil opem, nihil salu-
 tarium. 354. 33
 Conferre nimis magnus studium, mul-
 tū tamque operam in res obscuras, atque
 difficiles, eademque non necessitas
 313. 12
 Conferre officia in eos, quos spectamus
 nobis profuturos. 357. 25
 Conferre pecuniam in magnū aliquod
 tempus recipi. 401. 3
 Conferre vita omnium voluptatum va-
 rietate. 62. 15
 Conficiētia bonorum, amici, liberi, pro-
 pinqui, diuitiæ, honores, &c. 112. 9
 Confidere à rimendo discrepat. 150. 6
 Confidens mala consuetudine loquen-
 di in vitio ponitur. 150. 4
 Confinita—in vicinioribus & confinis
 æquis, facilis, multa de suo iure con-
 cedens. 383. 31
 Confirmare—quamq; nec argumētis, nec
 rationibus certis eorum oratio confir-
 mat. 445. 28
 Cōfiteri peccatū suū, quod celari posset,
 maluit, quā herere in rep. religionē.
 220. 28
 Cōfiteri—quibus ex reb⁹ cōfistat, & effi-
 citur id, quod querim⁹, honestū. 352. 33
 Confictu atque attritu lapidum elici
 ignem videmus. 217. 30
 Cōformari—præcepta, quib⁹ in omnis
 partē vi⁹ cōformari possit. 331. 31
 Cōformatio animi—omnē enim talem
 conformationē animi ceteri philoso-
 phi motum inanem vocant. 210. 50

Conformatio lincamentorum, compo-
sitio membrorum. 202. 34
Conformatio membrorum, animalis
figura. 226. 38
Conformatio omnium officiorum. 100. 9
Confundendum est in eandem arcem.
141. 48
Confunditur in eundem portum ma-
gna rempessate iactati. 178. 2
Congerere — non est verendum ne plus
æquo in amicitia congeratur. 426. 46
Conglutinatio — omnis conglutinatio
recens, ægè inueterata, facile diuel-
litur. 416. 24
Congruenter natura, conuenienter
que visere, extremum est Stoicis.
75. 28
Coni, pyramidis, cylindri, quadrati for-
ma. 199. 10
Coniecti illa ludens in communis lo-
cos. 433. 23
Coniectilia in miram latebant. 187. 8
Conicere acutè morbi naturam. 279. 50
Conicere — bene qui coniciet, varem
hunc petibero optimum. 279. 49
Coniunctionem forniciorum quomodo
definiat Chrypsippus. 298. 36
Coniectur — tum coniectorem postu-
lat, pacem petens. 262. 41
Coniectura alia est accusatoris, alia defen-
soris, & tamen virtusque credibilis: sic
in omnibus iis rebus, quæ coniectura
inueniuntur solent, anceps reperitur
oratio. 286. 38
Coniectura assequi — nemo belli ad-
ministratorem prudentem, quàm im-
perator, coniectura assequitur. 180. 1
Coniectura consequentium non multum
ad diuinationem differens. 70. 7
Coniectura inueniuntur — in omnibus
iis rebus, quæ coniectura inueniuntur
solent, anceps reperitur oratio. 286. 39
Coniectura omnis, in qua nititur di-
uinitas, ingentis hominum in multis ac
diuersas, aut etiam contrarias parteis
sepe deducitur. 286. 36
Coniectura interpretantur somnia
in veramque partem. 300. 31
Coniecturam modò huc, modò illuc
ducere. 300. 45
Coniecti sunt omnium in te oculi. 419. 17
Coniugium maritale. 473. 23
Coniugium — prima societas in coni-
ugio est, proxima in libens, deinde vna
domus, còmunia omnia: id autem est
principium vrbis, & quasi seminarium
reip. 318. 18
Coniugio & stipendia tota domus coni-
ugio: eripit sensum foras cognationibus
primis, tum affinitatibus, deinde ami-
citiis, &c. 109. 34
Coniugia virorum & vxorum natura
coniuncta. 86. 36
Coniunctio ex repugnantiis, & est Fa-
bius, & in mari Fabius morietur: si Fa-
bius oriente canicula oras est. 303. 42
Coniunctio appetitus procreandi causa,
omnium animalium còmunis est.
312. 7
Cōiunctionis luxurhine questio. 2. et. 13
Cōnecta, & apta inter se omnia. 218. 40
Connit animo — quantum conniti ani-

mo potes, quantum labore contendere. 382. 26
Connituent somno consopui semper-
terno. 135. 12
Connituentibus somno oculis. 236. 16
Connubia & affinitates. 358. 12
Conquassata maximis terræ motibus
Apulia. 271. 31
Conqueri fortunam aduersam, non la-
mentari decet. 144. 43
Conquisitisimis epulis mensæ extrue-
bantur. 182. 40
Conscendere nauem — cum haberet in
animo nauem conscendere. 265. 16
Conscientia animi improbos excru-
ciari. 60. 15
Conscientia — ardentis tum cupiditatis
affectu, tum conscientia. 338. 50
Conscientia bene actæ vitæ, multorum-
que benefactorum recordatio iucun-
dissima est. 406. 37
Conscientia ipsa factorum egregiorum
amplissimum virtutis præmium est fa-
pientibus. 316. 40
Conscientia peccatorum — ex conscientia
peccatorum timor, dominus frui si-
mus. 438. 32
Conscientia virtuti theatrum magnum
est. 146. 48
Conscientiæ graue pondus est. 253. 5
Conscientiæ labes — hunc tu quas
conscientiæ labes in animo censes habuisse?
399. 38
Conscientiâ suâ stabile cōtemnere, aliorum
opinionem erratè aucupari. 63. 20
Conscientiæ — te conscientiæ stimulat
malefactorum ruorum. 435. 18
Conscripserunt edictum. 398. 45
Consecratur nostri maiores auguste,
sacrisque Liberis, Cererem, & Liberam.
223. 15
Consecrata, & publicè dedicata sunt
mensæ, fides, virtus, cōcordia. 225. 44
Consecraria — Nunc venio ad illa tua bre-
uia, quæ consecraria esse dicebas. 92. 5
Consecraria Stoicorū breuia, & acuta.
75. 33
Consecrati non eminentem effigiem
virtutis, sed adumbratam imaginem
gloriæ. 148. 10
Consensio improborum contra patriam,
non modò excusatione amicitie tegenda
non est, sed potius omni supplicio vin-
dicanda. 424. 49
Consensio — maner illa in rep. bonorum
consensio. 466. 48
Consensio omnium gentium omni in re
lex naturæ putanda est. 120. 2
Consensio voluntatum, studiorum, sen-
tentiarum. 420. 39
Consensus omnium, naturæ vox est.
120. 36
Contentaneum — non est spectandum,
quid dicat Epicurus, sed quid conten-
taneum sit ei dicere. 404. 33
Contentus ager, & diligenter cōstruus.
414. 26
Contentuerunt vires. 409. 37
Contentui gratiam — ne illam quidem
consequitur, qui putant, gratiam. 386. 2
Consequi verbis non possum. 478. 5
Consequi imitatione tantam ingenij

præstantiam non possumus. 387. 45
Consequens aliquod si falsum sit, illud,
cuius id consequens sit, non potest
esse verum. 95. 27
Consequencia euentorum. — cursum
rerum, euentorumque consequentiam
diuturnitate pertractata notauerunt
276. 47
Consequencia si falsa sint, falsæ etiam
ex res, quas illa sequuntur. 95. 2
Consequentibus sublati prima tollun-
tur. 95. 5
Conferere manum — prius quàm ma-
num conferent. 170. 43
Conferre — si omnia antecedentibus
causis sunt, omnia naturali colligatione
conferre, contextèque sunt. 306. 43
Conferre & iolusurandum. 402. 5
Conferre — Ægyptii nullâ belluani-
ti ob aliquam vitilitatem, quæ ex ea ca-
peret, consecraverunt. 210. 18
Conseruatrices esse sui res omnes, na-
tura. 112. 19
Considerate agere plures est, quàm co-
gitare prudenter. 373. 31
Consideratio, cōtemplatioque naturæ,
naturale quoddam est animorum pabu-
lum. 35. 7
Consistamus litteris, quæ munimen-
tis mandare volumus. 11. 17
Consignata in animis notiones, quas
Græci *εἰδῆς* appellant. 12. 4. 33
Consilium, & disciplina — nec tantum
habuisset opum Karthago sine consi-
liis & disciplina. 310. 39
Consilii fidei deliberanti dare. 358. 6
Consilium verum dare gaudemus libe-
rè. 425. 5
Consilii capidi deliberatio triplex. 351. 4
Consilii nostri laus est ætterna Laco-
num. 185. 4
Consistiones — inquisitiones. 413. 40
Constituere — non ex agri constituta, quæ
cernebat. &c. 310. 27
Consociare, & coniungere cum amicis
iniuriam. 82. 38
Consociari accusatorum atque indicum
greges. 439. 24
Cōsociatio hominum atque comuni-
tas, vincit cognitionis studium. 373. 14
Consolandum variorum ægritudinū
varie rationes. 172. 42
Consolatio oratio. 15. 4. 11
Consolatio — Cicero in Consolatione
fatis lamentatur est. 127. 38
Consolatio Clarissimorum hominum
nostræ ciuitatis grauissimos exitus in
Consolatione collegimus. 281. 23
Consolatio, liber Ciceronis. quos in
Consolatione collegimus. 160. 11
Consolatio liber Ciceronis, in quo seip-
sum, quantum posuit, consolatus est.
128. 49
Consolatio liber Cicer. — vt fere nos
omnia in Consolationem vnâ cōse-
cimus al. nostram. 161. 18
Consolatio — liber de Consolatione etiā
ipsi Cicer. aliquantū medetur. 278. 24
Consolationis liber in media maxime
& dolore à Cicerone scriptus. 173. 38
Consolationes, — in consolationibus quæ
sunt prima medicina. 161. 26
Consequi

Conſopiti ſomno ſempiterno. 135. 12
 Conſopiti ſomno Alexander. 299. 20
 Conſpectus — erat illis pene in conſpectu Pythagoras, &c. 163. 4
 Conſperſum illa ſcripta multa hilari-
 tate. 4. 46
 Conſpiratio, cōſenſusq; victuū. 109. 45
 Conſpiratione hominum, atque con-
 ſenſu magnas res adſpicimur. 476. 5
 Conſtat inter omnes philoſophos, qui
 vnam virtutem habeat, omnis ha-
 bere. 378. 47
 Conſtare in vitę perpetuitate nobil-
 metiſipſi vſ poſſimus, cura multo ma-
 xima adhibenda. 367. 35
 Conſtare — mente vix conſtare. 169. 10
 Coſtare ſibi — ſi tibi coſtare viſ. 116. 27
 Conſtare ſibi — parum ſibi conſtare in
 rebus contrariis. 360. 41
 Conſtare video inter omnes. 462. 24
 Conſans ætas, quę media dicitur.
 416. 45
 Conſanti homini non arbitror hoc
 poſſe contingere, vt vlla intermiſ-
 ſio fiat offici. 419. 37
 Conſtantia tenenda ei eſt, qui conſiliū
 vitę ad naturę ſuę nō vitiōſi genus
 conſultet. 367. 0
 Conſtituunt neceſſarii in hoc mun-
 do, ij, qui nō poreunt aſſeclari. 457. 28
 Conſtituere, & tēperare ciuitates. 11. 21
 Coſtituere modū rebus infinitis. 39. 28
 Conſtituere — ſi conſtitueris te cui-
 piam aduocatum in rem præſentem
 eſſe venturum. 355. 4
 Conſtituendi ſunt in amicitia fines, &
 quaſi termini diligendi. 426. 31
 Conſtitutio ſirma corporis. 404. 25
 Conſtituto ſummo bono in philoſo-
 phia, conſtituta ſunt omnia. 100. 4
 Conſtituta reſp. 379. 44
 Conſuetudo Academicorum & Peri-
 paret. de omnibus rebus in cōtrariis
 partibus diſſentiendi quę placeat. 137. 1
 Coſuetudo auget beneuolentiam. 423. 15
 Conſuetudo — ferre laborem, contem-
 nere vultus coſuetudo docet. 142. 21
 Conſuetudo ferendi doloris non con-
 temnenda magiſtra. 444. 34
 Conſuetudo mala & impia eſt con-
 tra deos diſputandi, ſiue ex animo id
 fiat, ſiue ſimularet. 239. 49
 Conſuetudo oculorum — difficile eſt à
 conſuetudine oculorum aciem men-
 tis adducere. 220. 26
 Conſuetudinis magna viſ eſt. 142. 47
 Conſuetudinis male corruptela ſignifi-
 ca à natura dati exiſtinguntur. 326. 36
 Conſuetudinis quantitas viſ in rebus
 omnibus, maxime in amicitia. 50. 19
 Conſuetudini oculorum aſſueſcunt a-
 nimi. 228. 36
 Coſuetudinis deprauatio, & opinio-
 nis vanitas animorum imbecillita-
 tem torquet, & ſectit quocunq;
 cepit. 326. 8
 Coſultrix & prouida vilitatū, opportu-
 nitatūq; omniū natura mēdi. 222. 28
 Coſulō & cogitātō facere ſiuit. 354. 7
 Conſuſumum primū reſapſu ſalutatio-
 nibus, reliquū perſuaditione. 440. 33
 Conſumebatur in his deliberationibus

omnis ferē noſtra oratio. 302. 11
 Conſumebatur omnis oratio Socratis
 in omnibus hominibus ad virtutis
 ſtudium cohortandis. 6. 2
 Contagio cum corporibus. 127. 11
 Cōragio naturę — alcognatio *συμμετρία*.
 283. 16
 Contagio naturę valet in ſimul ægro-
 tantibus fratribus, in vtrinaq; vngu-
 bus, &c. 302. 32
 Contagio — quę poteſt igitur conta-
 gio ex infinito pane intervallo perſi-
 ſtere ad lunam, vel potius ad terram?
 292. 32
 Contagiones malorum. 386. 13
 Contaminat ſe ſupris ac flagitiis om-
 nibus. 465. 12
 Contaminare extremū tempus ætatis.
 186. 2
 Contaminare ſe ſcelere ſcienti. 392. 35
 Contaminati ſcelerebus, deprimentur
 in terras. 479. 11
 Contemplari oculis pulchritudinē ea-
 rum rerum, quas diuina prouidentia di-
 citur conſtitutas. 228. 47
 Contemplatio rerum & cognitio, inſula-
 ſis ſine ſocio aut amico. 430. 41
 Contemplationē rerū, cognitionēque
 longē oibus ſtudiis præſtare. 178. 44
 Contemplationes rerum caleſtiū quē-
 admodum nos moueant. 107. 12
 Contemnuntur ij, qui nec ſibi, nec alte-
 ri, vt dicitur. 379. 12
 Contendimus inter nos verbis, non pu-
 gnis. 436. 3
 Contende omnibus neruis ac faculta-
 tibus. 459. 39
 Contendere ad magna rectis ſtudiis.
 380. 26
 Contedere aliquid ab aliquo impu-
 dentius. 465. 24
 Contendere ciuilitatē. 356. 6
 Contendere labore. 388. 27
 Contendendum non eſt quicquid con-
 tra equitatē, neq; pro iniuria. 384. 49
 Contenta — incontenta fides. 96. 15
 Contentis corporibus onera facilius fe-
 runtur. 145. 22
 Contentio animi eſt adhibenda in om-
 nibus officiis perſequeendis. 145. 25
 Contentio orationis vbi locum habeat.
 369. 24
 Contentioni vocis aſſeruiunt qui volūt
 exclamare maius. M. Antonius cum
 contente pro fe lege Varia diceret,
 genua terram tangebat. 145. 37
 Cōtentiones iracundię in diſputatio, cō-
 certationes pertinaces, male dicta, con-
 tumelie, indignę philoſophia videri
 ſolent. 42. 22
 Cōtentionib; diſſenſionib;q; doctri-
 ſimorum hominū iuguit philoſophia.
 136. 22
 Contentū ſuis rebus eſſe maximę ſunt
 certifiſimęq; diſtinxit. 440. 7
 Conteſtatio — petiuit à me prætor ma-
 xima conteſtatione. 462. 14
 Contextus rerum apud Stoicos mira-
 biliſ. 112. 28
 Contextas & perperuas voluptates in-
 ſapiente ſemper fore. 191. 43
 Continere ſe in aliqua libidine. 437. 44

Continere ſe ſuis ſtibiſ. 363. 34
 Cōtinentur intelligēcia — res, quę cōt-
 intellig. 444. 11
 Cōtinentur omnia vno diuino, & con-
 tinuato ſpītu. 216. 44
 Cōtineri ſtīpibus — ea, quę à terra
 ſtīpibus continentur, arte naturę vi-
 unt, & vident. 226. 20
 Cōtineri ſtīpibus — res, quę alte ad
 radicibus à terra, aut ſtīpibus conti-
 nentur. 233. 43
 Cōtinentur orationem malo. 117. 46
 Cōtinentes terre. 477. 48
 Cōtinentia in vīdū omni atque cultu,
 corporis tuendi cauſa. 187. 12
 Cōtinentia in vīdū ſtīdus, & com-
 moda. 192. 14
 Continuatio, cōiunctioque naturę quę,
 vt dixi, *συμμετρία* vocant. 300. 18
 Continuatio, ſerēſque rerum admini-
 ſtratis, vt alia ex alia pexa, & omnes inter
 fe apta, colligata quę videntur. 197. 1
 Contorquere verba — quę verba con-
 torquet? 188. 43
 Contorta & aculeata quxdam ſophiſ-
 mata. 25. 11
 Contortiones orationis Stoicorum diſ-
 ſigere maius eſt, quàm ortus, obſitūq;
 ſignorum. 304. 28
 Cōtortius cōcludunt à Stoicis. 151. 24
 Contortulis quibdaſdam ac minutis con-
 cluſionibus nec ad ſenſus permanen-
 tibus effici volunt Stoici, non eſſe ma-
 lum, dolorem. 143. 15
 Contra Stoicos multa diſſeruit Carne-
 des contra deorū proſidentur. 196. 16
 Contrā niti — pluriſimū contrā nititur.
 123. 21
 Contraſtictio animi. 130. 16
 Contraſtictiuncula quędā animi. — mor-
 ſus & contraſtictiuncula quędam ani-
 mi. 162. 22
 Contraſtictum malum opinionis errore.
 162. 7
 Contrahere aliquid damni. 113. 49
 Contrahere — quantis moleſtiſ vacat
 qui nihil omnino cum populo contra-
 hunt? 193. 10
 Contrahere vniuerſitatem generis hu-
 mani, cūque gradatim ad pauciores,
 poſtremū deducere ad ſingulos. 239. 20
 Contraria hoc loco ex dico, quorū alte-
 rum alic quid, alterum negat. 307. 37
 Contraria ex dico, quorū alter ū ait, alte-
 rum negat. 29. 19
 Contrariorum contraria ſunt confe-
 quentia. 185. 13
 Contrariis rebus dolent qui contrariis
 amant, vt iuſti maxime dolēt rebus in-
 iuſtis, &c. 425. 25
 Conſtrictum omne otioſum tempus
 ſtudiis cognoscendi ſemper aliquid.
 432. 47
 Controuerſares, & plena diſſenſionis
 inter doctiſſimos viros. 329. 40
 Controuerſari — poſtulo vt concedatis
 alter alteri, & inter vſ de huiusmodi
 rebus controuerſemini, non concer-
 tetis. 474. 35
 Controuerſia de finibus. 330. 18
 Controuerſia facti, aut iuris, aut nomi-
 nis. 84. 35

Controversia inter Oratam, & Grati-
dianum: Oratam Crassus, Grati-
dianum defendebat Antonius. 396. 30
Contulerit se homines ad philosophiæ
studium. 60. 9
Conurbatio quid. 166. 1
Conuenienter dici non potest, nihil com-
prehendi posse, si id ipsum comprehendere
posse dicatur. 31. 35
Conuenienter naturæ viuere Stoici finem
bonorum esse sentiunt. 189. 43
Conuenienter naturæ viuere, Stoicis sum-
mum bonum. 389. 16
Conuenienter naturæ viuere quid. 86. 9
Conuenienter, congruenterque naturæ
uiuere quid. 76. 26
Conuenientia, consensusque naturæ,
euuoluntatis. 243. 47
Conuenientia, & consensus totius mun-
di. 242. 25
Conuenientiam nullam esse naturæ cū
extis. 283. 19
Conuenientiam nullam esse naturæ cū
extis. 283. 16
Conuenientiam Stoici *εὐνοίας* ap-
pellant. 74. 39
Cōuenire debet inter nos, esse quādam
appetitionem naturalem. 89. 11
Conuenire — hoc mihi cum tuo fratre
conuenit. 113. 6
Conuerrere omnium hereditas di-
gitorum percussione. 398. 32
Conuerto — cauendum est, ne etiam in
grauis inimicitias cōuertat se ami-
citiæ. 429. 29
Conuertimus omne studium, curamque,
ad hanc scribendi operam. 388. 14
Conuerrere se ad studia — Nec verè ef-
fici posset confido, quod ne postulan-
dam quidem est, ut omnes adoleſcen-
tes se ad hæc studia cōuertant. 278. 37
Conuerrere se ex homine in bellum. 399. 11
Conuersa — eadem verbis iisdem con-
uersa dicere facile est. 334. 26
Conuersiones esse quasdam naturalis
rerum publicarum, &c. ad Platone. 49
Conuiuium — accubitionem epularem
amicorum, quia vitæ coniunctionem
haberet, conuiuium nominant Ro-
mælii quādam Græci, qui hoc idem tur-
compartationē, rum conuentionem
vocat. 412. 17
Coniugia tempestiua. 412. 19
Coniugiorum delectationes non cor-
poris voluptatibus magis, quā caru-
amicorum mercedibus Cato. 412. 14
Cooptatio collegiorum ad populi be-
neficium transferrebat. 431. 38
Copiam declarat satietas rerum, atque
abundantia. 439. 33
Cor animantis aliusculi euulsus ita mo-
biliter palpitat, ut imitetur ignem ce-
leritatem. 217. 24
Cor nō habere — hoc est non modò cor
non habere, sed ne palatū quidē. 6. 63
Cor — nullum animal, quod sanguinem
habeat, sine corde esse potest. 27. 22
Cor — per venam cauā cibus confectus
et ex aqua ad cor perlabitur corde

autem distribuitur per venas admodū
multas, in omnes partes corporis
pertinentes. 225. 26
Corinthia opera. 434. 31. Et 438. 6
Corinthia — siquid de Corinthiis tuis
amiseris. 141. 28
Corinthus & Karthago — Critolaus &
Astrubal duos illos oculos o. z mari-
tume effoderunt, non iratusalicui, quē
cōno itaci posse negatis, deus. 234. 5
Corinthi disturbatio. 394. 2
Coriolanus ingratus patriæ iniuriarum
non tulit: bellum ei intulit. 424. 47
Coriolanus mortē sibi cōciuit. 424. 48
Coriolanus — si Coriolanus habuit a-
micos, ferre contra patriam arma illi
cum Coriolano nō debuerunt. 424. 4
Cornix in sinistra facit ratum. 269. 50
Cornix cursans per littora. 257. 16
Cornix — cum cornix cecinerit, assen-
tiuntur & approbant, eam aliquā aut
iubere, aut verare. 35. 17
Cornua — experiamur cornua commo-
uere disputationis tuæ. 282. 6
Corona. 448. 15
Corona — aderant vnguenta, coronæ:
incendebantur odores. 182. 39
Corona tibi & iudices defuerunt. 213. 44
Corona — tibi erit maxima corona cau-
sa dicenda. 116. 39
Coronis languidulis operata humus. 465. 41
Corpus animi appendix. 478. 9
Corpus aspectabile effectū est. 443. 47
Corpus & qualitatē nominabant Aca-
demici veteres, quod ex vi efficien-
te & ex materia constaret. 7. 19
Corpus — magni refert quali in corpo-
re animi locati sint. 128. 23
Corpus omne esse mutabile: ergo nul-
lum immortale. 244. 12
Corpus quali vras est, aut aliquod animi
receptaculum. 123. 39
Corporis bona. 6. 31
Corporis bona præcipua, pulchritudo,
vires, &c. 167. 33
Corporis facibus inflammari solemus
ad omnes cupiditates, &c. 122. 21
Corporis grauitatem & dolorem ani-
mo iudicamus, animæ morbum cor-
pore non sentimus. 147. 40
Corporis nostri magnam naturā ipsa
videtur habuisse rationem. 368. 33
Corporis prauitates, si sint perinſignes,
habent aliquod offensionis. 329. 27
Corpora aspera, leuia, hamata, vincina-
ta. 33. 45
Corpora dedit nobis infirma natura,
isque & morbos insanabiles, & do-
lores intolerabiles adiunxit. 177. 41
Corpora exercitatione & defatigatio-
ne ingrauescunt. 410. 38
Corpora nostra tertremo principium
genere concreta, ardore animi conca-
lescunt. 122. 9
Corpora nostra non nouimus, qui sint
sirus partium, quā vim quæque pars
habeat, ignoramus. 34. 4
Corpora quædam solida atque indiuidua
sua vi & granitate deorsum ferti, nun-
dūmque effici ornatissimū & pulcher-
rimum ex eorum concussionē fortuita

— Epicurus. 228. 7
Corpora viuā cum mortuis colligata, ad-
uersa aduersis accommodata. 118. 6
Corporū adiumenta adhibentur extrin-
secus, animorū salus inclusa in his ipsis
est. 172. 37
Corporum quattuor sunt genera: quo-
rum vicissitudo mundi cōtinuat na-
tura est. 226. 30
Corpuseula indiuidua non colore, non
qualitate aliqua, quā *πυκνότης* Græci
vocat, non sensu prædita — ex his cō-
currentibus, remere atque casu mundū
esse perfectum, vel innumerabiles po-
tius in omni puncto temporis alios na-
scialios interire. 228. 12
Corpuseula quædam leuia, alia aspera:
rotunda alia, partim angulata, curuata
quædam, & quasi aduncata: ex his ef-
fectum esse cælum, &c. 205. 1
Corpuseula quædam cursu fortuita. 427
Correctio veteris philosophiæ. 87. 26
Correptis in dumeta. 205. 18
Corrigere abruptio, pedis offensio, ster-
nutationem, &c. 291. 24
Corroboratis iam, confirmatisque in
geniis & statibus. 428. 49
Corrumpere in extremo actu. 415. 18
Corrumpere — non intelligit cur qui
pecunia corrumpitur, pena dignus sit:
qui eloquentia, laudem etiam ferat,
&c. 314. 31
Corruptelam iudicii moliri. 439. 25
Corrupti mores, deprauateque sunt ad-
miratione diuitiarum. 384. 43
Corricibus & radicibus validis feruunt
ea, quæ terra gignit. 103. 21
Coruncanium, aut Scæuulæ pontifices
maximos te audire dicas. 212. 12
Corusca vis fulminis — Iace, obsecro, in
me vim corusca fulminis. 139. 25
Coruus — plumato corpore coruus. 402. 1
Coruus ad dextrā facit ratum. 269. 49
Corypheus Epicureorum Zeno. 204. 4
Cos fortitudinis iracundia. 36. 44
Cotem fortitudinis esse dicunt iracun-
diam Peripatetici. 169. 33
Cotem in comitum illatam inſpectan-
te & rege & populo Atius Nauius di-
scidit. 261. 3. Et 290. 38
Cotta Academicus incipit refellere quæ
sunt à Valerio disputata de diis. 204. 20
Cotta Academicus, incipit refellere Sto-
icorum sententiam de providentia
deorum. 240. 47
Cotta, & Torquatus consules. 258. 28
Cranioris consolatio. 134. 39
Cranioris, qui in Academia in primis
fuit nobilis de indolentia verba. 149. 40
Cranioris veteris Academici liber de
luctu aureolus, & ad verbum edifican-
dus. 36. 40
Crasitudo aëris — propter aëris crassi-
tudinem. 271. 3
Crassus & concretus aër. 122. 8
Crassus dicere solebat, diuitem esse ne-
minem nisi qui exercitum alere posset
suis fructibus. 439. 17
Crassus multa in Crassipara. 438. 48
Crassus

Cynici non sunt audiendi, qui, &c.
368. 42
Cynicorum ratio tota est eiciens.
372. 44
Cynofura — patra viri. 229. 48
Cypellus Corinthi tyrannus 193. 34
Cypellus nō fuisse necesse regnare Corinthi.
305. 49
Cyrenaici & Annicerii philosophi, ab Anilippo nominati, omne bonum in voluptate posuerunt. 404. 21
Cyrenaici in solo tactu interiore putāt veri esse iudicium. 15. 20
Cyrenaici prater permotiones intimas, nihil putant esse iudicij. 37. 47
Cyrenaici tum ægritudinem censeant existeret, si necopinatio quid cerneret.
156. 44
Cyreni negant esse quicquam, quod percipi possit extrinsecus. 256. 6
Cyrenaici non recusant totum diem esse voluptate. 70. 18
Cyrenaici malo imperato duntaxat, & necopinatio ægritudinem effici putāt.
112. 38
Cyrus apud Xenophontem eo sermone, quem moriens habuit, cum admodum senex esset, &c. 409. 39
Cyrus minor, praestans ingenio, atque impetij gloria. 414. 23
Cyrus maioris morietis apud Xenophontem oratio ad filios. 417. 13
Cyrillum suadetem ut Xerxem reciperent, Athenienses lapidibus obstruerunt, 394. 16

D

Daemonium — Hoc nimitum est illud, quod de Socrate accepti mus, &c. 275. 43
Damiani rei capitalis. 411. 40
Damoctes vnus ex Dionysij tyranni assessoribus. 182. 32
Damo & Pythias Pythagoræ quo animo inter se fuerint. 393. 44
Danae quinquaginta filiae. 439. 12
Dāscæ adolescentem veniam? id est per-mittis, &c. 111. 19
Dant se ad ludendum. 105. 21
Dabis diem nobis aliquem, ut cōtra ista dicamus. 254. 28
Dare huic generi litterarum. 5. 26
Dare alicui testimonium iudicii sui. 343. 12
Dare ansem — quo plures dei sibi tanquam anfas ad reprehendendū. 417. 8
Dare ciuitatem philosophia. 77. 39
Dare fidem — fidem neque dedi, neque deo infideli cuiquam. 402. 22
Dare manus — iurare se simulans blanditur, atque ad extremum dat manus, vincique se patitur. 431. 13
Dare penas — prohiberi Cinnam melius fuit, impediri ne tot summos viros interficeret, quam ipsum aliquādo penas dare. 212. 20
Dare se ad dicendum — numquam mihi vilis es irare ad dicendum dedisse, vtius civile contemneres. 323. 31
Dare se iucunditati. 368. 10
Dedisse se somno adolefcēti. 134. 24

Dandis, recipiendisque meritis. 422. 30
Daphnia sophista de saxo, cui equo nomen erat, præceps actus Attali iussu. 302. 34, & 35
Darius in fuga cum aquam turbidam, & cadauerib⁹ inquinatam bibisset, negavit, se vniquā bibisset iucundius. 191. 47
Darius — si luna paulo ante solis ortū defecisset in signo leonis, fore vt armis Darius, & Persæ ab Alexandro, & Macedonibus prælio vincerentur. Dariusque moreretur. 275. 34
De nocte. 458. 50
Debent tua causa — qui debent tua causa. 453. 39
Deberi — sed tibi hoc video non posse deberi. 147. 25
Debile factum rem ad amicos detulisse, quorum de sententia lēctacula in curiam esse delatum. 95. 6
Debilis animi. 47. 4
Decantare quasi dictata. 85. 20
Decedere de sententia — quis potest illis breuib⁹ & acutis auditis de sententia decedere? 92. 34
Decedere nonnumquam paulum de suo iure, non modò liberale est, sed etiam fructuosum. 383. 34
Decessio — accessio oppon. 443. 42
Decere — id quemque decet, quod est cuiusque maxime suum. 366. 41
Decere — in omnibus, quæ aguntur, ex quo quisque modo natus est, (vt supra dictum est) quod deceat, exquirimus. 367. 33
Decentia — colorum & figurarum venustatem, atque ordinem, & vitia dicā, decentiam, oculi iudicant. 236. 36
Decem captiui post Cannensem pugnam iurati ad senatum missi, &c. 403. 49
Decempea — solis magnitudinē quasi decempea permenſi referis. 35. 4
Decerptus ex mente diuina humanus animus. 183. 21
Decertandi duo sunt genera. 351. 24
Decessio honorū molesta magis, quam cumulus iucundus. 133. 49
Decij — Decius pater cum Larinis decerans, cum Etruscis filius, cum Pyrrho nepos fe hostium telis obiecerunt. 150. 9
Decij duo. 389. 36
Decij duo ad voluntariam mortē cursum equorum intrauerunt. 416. 36
Decij fulgentis gladios hostium videbant cum in aciem eorum intruebant. 146. 6
Decij se deuouerunt atque immiserunt in armatas hostium copias. 434. 22
Decorum deuotione placari dij. 242. 4
D. Brutus augur. 419. 29
Decimus Brutus decembris mense mortuis parentabat. 340. 32
Decipere, non iudicare. 355. 19
Declamare causas. 116. 16
Declinandum est de via. 427. 17
Declinar — nō ab atomo pulsa atomus declinat, cum omnes gravitate deorsū ferantur ad perpendicularum, rectis lineis. 305. 24
Declinare atomum per paulum. 42. 4

Declinare ea, quæ nocturna videantur. 352. 5
Declinatur quæ sunt contra naturam. 244. 51
Declinatio atomi ad libidinē fingitur. 42. 8
Declinatio atomorum frustra ab Epicuro excogitata. 34. 45
Declinatione atomorum quomodo ex cogitatione Epicuri. 205. 16
Declinatione atomi futi necessitatem vitari posse putat Epicurus. 205. 22
Declinationes atomorum, vt essent atomi, numquam explicarentur. 309. 22
Declinatione atomi esse nō posse. 309. 8
Decoloratio — decoloratio quæ dæcolora contagione terrena maxime, potest sanguinis similis esse. 187. 6
Decolorare omnem sanguinem exorbuit. 139. 3
Decori descriptio duplex. — decorum generale, & huic subiectū, quod pertinet ad singulas partes honestatis. — ibi dem virtutis definitio. 304. 13
Decori, & honesti qualis differentia, facilius intelligi, quàm explanari potest. 363. 49
Decorum ad omnem honestatem pertinent. 364. 8
Decorum Latine: Græcè *epistēmē*. 363. 48
Decori & honestum — decorum ab honesto non potest separari. — 363. 48
Decori in omnibus factis, dictis, in corporis denique motu & statu cernitur, idq; positū est in tribus rebus. 368. 28
Decorum, quod potest sequi. 364. 19
Decori, quod elucet in vita, mouet approbatione eorum, quibuscumq; viuunt, ordine & cōsistia, & modulatione didici omnia atq; factorum. 364. 33
Decrepita ætate mortua est. 131. 6
Decretum debet esse stabile, fixum, ratū, quod moueri nulla ratio queat. 16. 36
Decreta sapientia, quæ philosophi vocant *deijura*. 16. 31
Decumbere — quis gladiator decubuit turpiter? 143. 4
Decurrere ad calcem. 117. 30
Decussauit — quasi decussauit. 443. 33
Dedecus & flagitium. 399. 49
Dedere se angonibus, — nec me angonibus dedidi. 874. 8
Dedicata xdes in foro Castori & Polluci ab A. Postumio. 241. 40
Dedicatum videmus in Capitolio à M. Emilio Scauro, fidem & mentē. 223. 2
Deducimus à timore perterritos eloquentia vi. 337. 9
Deduxit in viā placata, tranquille, quiete, beate vitæ omnes beneficos Epicurus. 50. 32
Deducere aliquē de sententia. 146. 15
Deducere de — da operā vt eos de animi prauitate deducas. 417. 46
Deducti de via certa ac definita. 476. 62
Deductio Albanæ aquæ facta à maioribus nostris. 272. 2
Deerrare. Quid si liceret vt iis, qui in itinere deerrauissent, sic vitam deusam secutus, corrigere errorem penitentem, facilius esset emendatio remittentis. 470. 4
Deesse

- Deesse — superesse — neq; deesse reip.
volo, neque superesse. 473. 59
- Defatigatio miseriarum & gritudinis exci-
cit leuiiores. 159. 41
- Defendere iniuriam — is, qui non de-
fendit iniuriam, neque propulsat à suis
cum potest, iniuste fecit. 397. 10
- Defendere quippiam negligentia excu-
satione. 467. 62
- Defendere — vna vestra pampinis, ni-
mios solis defendit ardores. 413. 29
- Defenditur plurimotum patrociniis vo-
luptas. 434. 42
- Defessio laudabilior est, quam accusatio.
381. 10
- Defensionum laboribus, senariorisque
muneribus liberatus. 115. 6
- Defensitare causas. 362. 50
- Deferebant ad eum primas ex nostris
hominibus Epicuri. 197. 45
- Defertur causam suam ad aliquem. 458. 48
- Deferre — quod si possis quidvis deferre
ad alterum, videntur tamen quid
ille possit sustinere. 428. 48
- Deferre fecit ira — dū deferre fecit ira.
176. 17
- Deferre fecit significat ardorem animi
infusa ratione excitatum. 176. 20
- Deficiebat ex ea parte ad propositum
exemplar imaginis similitudo. 444. 49
- Deficere à virtute. 424. 15
- Defectio virium, adolescentie vitii effi-
citur sepius, quam senectutis. 409. 38
- Defectiones solis & lunæ prædicantur
in multos annos ab his, qui sidera cur-
sus, & motus numeris persequuntur.
280. 31
- Defectionis solis & lunæ ab hominibus
cognita, prædicta quæ in omne poste-
rum tempus, &c. 237. 45
- Defigere animos — parum defigunt ani-
mos, & intendunt in ea, quæ perspicua
sunt. 20. 3
- Defixa — mens minus defixa. 318. 6
- Definiri rem non placet Epicuro. 11. 34
- Definitio est quasi patefactio rerum oper-
tarum. 51. 38
- Definitio hominis in omnis valet.
326. 10
- Definitio — omnis, quæ à ratione sus-
cipitur de aliqua re institutio, debet à
definitione proficisci. 311. 29
- Definitiones, & partitiones, & harum
luminibus viens oratio fidentius est
hominum, ea, quæ dicunt esse vera, fir-
ma, &c. 19. 23
- Definitiones rerum ad omnia, de quibus
disceptabatur, adhibebant Academicus
veteres. 8. 20
- Defugiario terrarum. 81. 40
- Deflagrationem futuram aliquando celi
arque terrarum. 274. 1
- Deflexit aliquantum de spatio, curriculaque
consecutus maiorum. 424. 31
- Deflexit oratio ab amicitii perfectiorum
hominum, ad leues amicitias. 437. 19
- Desuere — non est verendum ne quid
in terram desuatur. 426. 46
- Defenerationes. 439. 26
- Deformatio coloris. 477. 29
- Deformis esse sub lecto thesauri. 299. 8
- Desugere munus sibi assignatum — ne
munus humanum assignatum à deo
defugisse videamini. 317. 45
- Desusum vinum è pleno œnophoro.
55. 20
- Degenerare illum à Zenone dolebat.
146. 20
- Degutabis genus exercitationum earum,
quibus uti consuevi, &c. 433. 30
- Deianira Herculi nocere nolit, cum ei
tunicam sanguine Centauri tinctam
dedit. 250. 26
- Deianira Herculi sanguine Cetauri tin-
ctam tunicam induit. 138. 43
- Deiecti multum mali ex humana con-
dicionem. 117. 28
- Deiectum me esse tam citò de sententia,
pudet. 137. 45
- Deiortus à Cæsare retrahitur regno,
pecuniæ multatus est: & tamen cum
auspiciis, quæ ei ad Pomp. profici-
scenti facta sunt, non poenituit.
290. 24. & 260. 8
- Deiortus ex itinere quodam propo-
sito, & iam constituto reuertit, aquilæ
admonitus volatu. 260. 4
- Deiortus nihil vnquam nihil auspicatò
gerebat. 260. 3
- Deiortus fugit ex prelio cum Pompeio:
grauis tempus, discessit ab eoductuosa
res, Cæsarem eodem tempore & hos-
tem & hospitem vidit. 290. 31
- Deiortus ex itinere ab aquila reuoca-
ri non debuisset. 281. 3
- Delabatur ad vulgares amicitias à sapien-
tium familiaritatibus oratio nostra.
429. 15
- Delabatur in eas difficultates, &c. 380. 4
- Delatus fuerit. 404. 48
- Delati quasi tempestate ad aliquam di-
sciplinam, ad eam, tanquam ad saxum,
adhærescunt. 12. 30
- Delectatio quid. 166. 4
- Delectatus sum hesternâ disputatione,
vel potius adiutus. 137. 12
- Deletos — homines morte deletos re-
ponere in deos. 201. 22
- Deliberanda non sunt ea, in quibus est
turpis ipsa deliberatio. 392. 36
- Deliberatio — in omni deliberatione,
celandi & occultandi spes, opinioque
remouenda est. 392. 37
- Deliberatio omnium difficillima, quos
nos, & quales esse velimus. 367. 16
- Deliciari — munera ista, quibus delicia-
ris, diis immortalibus dona. 191. 10
- Delinito eos aut beneficio, aut spe.
457. 45
- Delinire aliquos blandè appellando.
381. 3
- Deliniturque corrupti blanditiis præ-
sentium voluptatum. 44. 22
- Delinquere — cernimus in aliis magis
quam in nobis, si quid delinquitur.
371. 31
- Deliquescat gestibus alacritate futili.
168. 44
- Delitare — ad eam ne delitare censes,
vi ista esse credam? 116. 40
- Deliranti somnia — non philosophorum
iudicia, sed deliranti somnia. 201. 46
- Deliratio — O delirationem incredibili-
tem: non enim omnis error stultitia
est dicenda. 292. 16
- Delphinus haud nimio lustratu nitore.
449. 53
- Delphini se in portum cōcipientes, tem-
pellarum gubernatoribus significant.
300. 47
- Deltron. 449. 17
- Demaratus Tarquinij regis nostri pa-
ter tyrannum Cypsellum, quod ferre
non poterat, fugit Tarquinius Corin-
tho, & ibi suas fortunas constituit, ac
liberos procreauit. 193. 34
- Demere — addere opp. 27. 22
- Demersæ leges alicuius opibus. 377. 12
- Demetere fructus. 416. 7
- Demetati cursus solis & lunæ, &c.
238. 13
- Demetata — Atque demetata signa sunt,
vt in tatis descriptionibus diuina sol-
ertia appareat. 230. 34
- Demetrius increbuisse rursus Athenis
ait cum funerum, sepulcorumque me-
ficientiam, quæ nunc ferè Romæ
est. 342. 28
- Demetrius Phalerus à patria pulsus ad
Ptolemæum regem se Alexandriā cō-
tulit: multaque præclara in illo cala-
mitoso otio scripsit. 117. 29
- Demetrius Phalerus disputator subli-
sior, orator parum vehemens: dulcis ta-
men, vt Theophr. discipulum positis
agnoscere. 350. 47
- Demetrius Phalerens mirabiliter do-
ctrinam ex vmbraculis eruditorem,
otioque non modo in solem, atque pul-
uerem, sed in ipsum delirium, aciem
que produxit. 345. 9
- Demetrius Phalerus Periclem principem
Græciæ vituperat, quod tantam
pecuniam in præclara illa propheta
coniecit. 383. 8
- Demetrius tuæ civitatis peritissimè — idē
funerum fumum minuit non solum
pena, sed etiam tempore, ante lucem
enim iussit efferri. 342. 30
- Demetrius Macedones reliquerunt,
vniuersique se ad Pyrrhum contule-
runt. 377. 30
- Demigrare ab hominibus, moriendo: ab
improbis, exsulando. 435. 43
- Demittere animum — efferre — opp.
168. 45
- Demittere animos. 105. 25
- Democritus auctor atomorum hoc ac-
cipere maluit, necessitate omnia fieri,
quam à corporibus indiuiduis natura-
lis motus auellere. 305. 30
- Democritus à corporibus solidis, & à
certis figuris vult fluere imagines.
299. 34
- Democritus agros & patrimonium reli-
quit, vt discendi, quærendique delecta-
tionis toto se animo dederet. 194. 25
- Democritus ait innumerabile esse mū-
dos. 21. 35
- Democritus atomos censet in infinito
inani ita ferri, vt concursibus inter
se coherescant. 41. 43
- Democritus censet sapienter instituisse
veteres, vt hostiarum immolationem
inspicere exta. 277. 14
- Democritus dicitur oculis se priuasse, vt

quāminimū animus a cogitationibus abduceretur, partitionū neglexit, 2705. defecit incolus, &c. 113. 13
 Democritus & Epicurus simulacra & imagines inducētes negant quodammodo deos esse. 225. 2. 4
 Democritus ex leucibus & rotundis corpulculis conuersus quodam fortiori, efficit animum. 118. 43
 Democritus — iam verò physica, si Epicurum, id est si Democritum probarem, possem scribere ita plane, vt Amafinus. 4. 25
 Democritus imagines, earumq; circuitus in deorum numerum refert, &c. 200. 5
 Democritus ita est ausus ordiri, Mac loquor de vniuersis. 24. 40
 Democritus luminibus amissis alba scilicet, & atra discernere non poterat: at verò bona, mala: aqua iniqua, &c. poterat. 194. 15
 Democritus Leucippo in hoc similis, quod plenū & inane principia rerum dixit, vberior in ceteris. 35. 16
 Democritus minime est obscurus. 298. 47
 Democritus nutare videtur in natura deorum. 212. 4. 4
 Democritus negat, quemquam potius, sine furore magnū esse posse. 269. 16
 Democritus nō inficite nugatur: vt physici: quo genere nihil arrogantius. 282. 31
 Democritus optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. depulso enim de pectore, & in omne corpus diuino & modificato cibo cantus edere quiete satiatos: &c. 286. 48
 Democritus praesentationem rerum futurarum comprobauit. 255. 36
 Democritus, Pythagoras, Anaxagoras, — quae regna, quas opes eorum studiis & delectationibus anteponet: 187. 30
 Democritus, Plato, Pythagoras — ab his videmus propter discēdi cupiditatem vltimas terras esse peragratas. 107. 6
 Democritus senex. 408. 40
 Democritus veritatem dixit in profundum penitus esse abstrusam. 17. 32
 Democriti manus vrgebarur. est enim non magna. 475. 33
 Democriti fontibus Epicurus hortulos suos irrigauit. 212. 43
 Democriti, siue etiam Leucippi flagitia, esse corpuscula quaedam leuia, alia aspera, &c. 240. 50
 Democriti somnia non docentis, sed optantis. 33. 47
 Democriti sunt aromi, inane, imagines, quarum in cursione non solum videamus, sed etiā cogitemus, infinitio ipsa, innumerabiles mundi. 42. 20
 Democritus sol magnus videtur, quippe homini erudiō in geometriacae perfectio. 42. 17
 Democritus summum bonum est animi tranquillitas. 101. 22
 Demosthenes exercebatur — vt Demosthenem accipimus. 380. 44
 Demosthenes — leuculus sane Demosthenes, qui illo susuro delectari se dicebat aquā ferens mulierculae. 192. 42

Demosthenes *παρὰ τὸν* Pythiam dicebat. 296. 39
 Demosthenes, si illa, quae a Platone didicerat, tenuisset, & pronuntiare voluisset, ornate splendideque facere potuit. 350. 50
 Demosthenis studium — recordare quae de Demosthenis studio & exercitatione scripserit Demetrius. 433. 33
 Demosthenis vigilae. 169. 47
 Demosthenem aiunt in Phalerico ad studium declamare solitum, vt fremitum assueceret voce vincere. 98. 16
 Demosthenem scribit Phalerensū rhodice nequiret, exercitatione fecisse vt planissime loqueretur. 293. 17
 Demoueri de dignitatis gradu. 146. 5
 Demouet mentem de sua fede & statu voluptas. 434. 43
 Denicales feriae a nece appellatae, quia residentur mortui. 340. 39
 Dentes chordarum similes. 237. 16
 Dentibus in ore constructis manditur, & molitur cibus. 234. 48
 Deprecari fana. 76. 31
 Depellere — me nemo de immortalitate depellet. 128. 2
 Depelli de sententia. 138. 10
 Depingere aliquid cogitatione. 20. 47
 Depingere cogitatione. 20. 18
 Depingere cogitatione — mens nostra quidvis videtur cogitatione posse depingere. 201. 25
 Depingere vitam. 418. 10
 Deponere de manibus — nec de manibus vniquam deponere. 4. 6
 Deponere studium dicendi pristinum. 116. 11
 Depositorum non semper reddendum. 354. 43
 Depositum nullo teste non reddere, nō est viri boni. 437. 42
 Deprecatio consuetudinis. 397. 10
 Deprecantur nepotis sui salutem a vobis. 467. 52
 Deprecari — Claudij inuidiam Gracchi deprecabantur. 316. 28
 Deprehendere in adulteriis. 475. 9
 Depromere — vnde ad agendum aut dicendum copia depromi maior grauisimorum exemplorū, quasi in corruptorum testimoniorum, poresit. 475. 16
 Depromta ex Stoicorum disputationibus oratio. 433. 38
 Deputare esse in lucto, quicquid praeter spem cūtiat. 153. 17
 Deputare — malo quidem me quouis dignum deputem. 159. 16
 Derelictio communis virilitatis, contra naturam est. 391. 35
 Deripere de curru auriga in doctas, de curru trahitur, deripitur, &c. 310. 63
 Derepta temeritate falsarum opinionū. 46. 14
 Deriuare — iustitia fretus sapiens nihil ex vilitate ciuium in suam domū deriuat. 188. 25
 Deriuationes fluminum. 375. 33
 Derogare, abrogare, obrogare, &c. 312. 18

Derogare fidē vni somnio debent Stetici ex multis falsis potius, quā ex vno vero innumerabilia confirmare. 301. 9
 Derosi a muribus clypei initio belli Marfici 271. 47 & 287. 11
 Descendere in Rostra. 398. 46
 Descendere — non est facilis iueneri, qui descendat ad calamitatum societates. 427. 39
 Deficiit ab hac antiqua institutione Zeno. 86. 49
 Descriptam tibi tributum, comprehensamque Italiam, fac in animo ac memoria habens. 436. 24
 Describere amicus suum cuique munus. 459. 43
 Descripio ædificandi, in vsum accommodanda est. 370. 18
 Descriptio — iuris aequa descriptio. 375. 47
 Descriptio omnium corporis partium, in qua nihil inane, nihil sine causa, nihil superuacuum est. 208. 44
 Descriptio partium, subtilis & sollers & admirabilis fabrica membrorum in figuris animantium, ad pastum capessendum, & conficiendum. 232. 40
 Descriptio magistratum omnis recipi, moderatio continetur. 343. 29
 Descriptus — partes ætatis bene à natura descriptae. 406. 7
 Desecans pariter ex roto. 443. 42
 Desedit terra — cum ad infinitam altitudinem terra defecisset. 271. 31
 Desederunt terras. 208. 42
 Deserunt officia mollitia amicitiae est, laborum & dolorem fuga. 44. 24
 Deserere ius amicitiae arguerentur. 423. 46
 Deserere — multo tardius fama deferret Carium Praefidium, &c. 133. 44
 Deserere praefidium — non deseruisse mihi videor praefidium, in quo à populo Ro. locus sum. 40. 42
 Desiderare, non desiderare voluptates iucundius est, quā frui. 412. 35
 Desiderium quid. 166. 12
 Desiderium coniunctissimis viri, atque amantiss. ferre nullo modo possum. 432. 48
 Desideriis conduntur iucunda omnia. 191. 47
 Designatio omnis atque apparatus totius orbis. 198. 35
 Desistere de sententia. 140. 42
 Desistere sententia. 389. 3
 Desistere sententia — cepit hortari, vt sententia desisterem. 23. 4
 Desperatio quid. 165. 44
 Despicunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil ne uorum putant. 379. 8
 Despiciebat eorum exterminum. 359. 50
 Despiciebat eorum humanum. 131. 10
 Desinare diem necis alicui. 395. 45
 Desistitur se queritur. 315. 7
 Desistit gladium. 403. 42
 Desistit eae duas in remp. cas conatur. 465. 29
 Destruere, construere — nauem, ædificium idem destruit facillime, qui construxit. 416. 22
 Desubito

Deſubito — ſumus deſubito eſſet orna-
rum. 316, 34
Deſudare, atque elaborare in re aliqua
411. 6
Deterrere de ſententia, 291. 1
Detorquere — quos à recta ratione na-
tura vicioſa detorſiſſet. 191. 12
Detorſit à latere. 443. 37
Detrahere aliquid de pondere. 93, 24
Detrahere alteri ſui commodi cauſa,
magis eſt contra naturam, quàm mors
quàm dolor, &c. 390. 43
Detrahere de abſeſſibus ſtudioſe aut per
ridiculum, aut ſeuere, maledice, con-
rumelioſe. 369. 44
Detrahere multa de ſuis commodis vi-
rorum bonorum eſt. 426. 41
Detrahere nihil debent de opera publi-
ca privatis ſtudiis principes, & made-
ratos recip. 11. 3
Detrahere aliquid alteri. 390. 21
Detraſſio & appetitio alicui. magis eſt
contra naturam, quàm morbus, aut e-
geſſas, &c. 391. 34
Detorquebat ponticulum ligneum.
182. 23
Detuſiſſe rem ad amicos. 265, 7
Deturcula quarunt ipſi voluptarii.
111. 1
Deuſus à Palatii radice, 272. 9
Deuſiam vitam ſequi. 480. 4
Deuincite hominū inter homines ſocie-
tatem artib, opera, ſa cultaribus, 353, 38
Deuinciri ſirma ſocietate. 358. 34
Deuioni iter, ſecluſum à concilio deo-
rum, 127. 9
De uiſo detrahere. 368. 41
Deuotione Deuotior placati dii. 242. 4
Deuſalio modo intelligi non poſſet, ni
ſi mens ſoluta quædam, & libera, &
ſegregata ab omni cōcretionē mor-
tali, omnia ſentiens, & mouens, 126. 3
Deus, animus mundi, mens, ſapientiā
que perfectā, omnium rerum, quæ
ſunt ei ſubiectæ, prouidentia quædam
procurans cæleſtia, &c. 8. 3
Deus cū mundum fabricaretur, ſpecie
æternitatis imitatus eſt. 441. 4
Deus cū omnia noſtri cauſa faceret,
cur tantam vim natricum, viperarū
que fecerit. 33. 37
Deus cur dormienteſ nos moneat, vigi-
lanteſ negligat. 270. 1
Deus — de deo variæ philoſophorum
opiniones. 199. 45
Deus effector, molitorq; mūdi, 442. 30
Deus Epicuri nihil habet nec fui, nec ali-
eni negotiū, 284. 13
Deus, — eſſe præſtāntem aliquem, æ-
ternāque naturam, & eam ſuſcipien-
tē, admirandāque hominum ge-
nerū, pulcherrimo mundi, ordoſque re-
rum cæleſtium cogit conſtitui. 301. 22
Deus eſt animas, & deo nihil eſt omni
natura præſtāntius. 220. 30
Deus, in nobis dominans, vetat innoſ
hinc nos ſuo demigrare, 127. 12
Deus intelligi non poſſet ſine virtutē in
deo non eſt virtus: non igitur deus.
In deo non eſt virtutem offendit
Corta ex virtutis partibus. 245. 14
Deus — ipſis in hominibus nulla gens

eſt neque tam immanſucta, neque rā
fera, quæ non etiam ſignoret, qualem
habere deum debeat, ramen haben-
dum ſciat. 325. 24
Deus nihil agit, nullis occupationibus
eſt implicatus, nulla opera molitur.
203. 9
Deus — nihil eſt, quod deus efficere nō
poſſit. 291. 41
Deus non poſſet ignorare qua quiſque
mente ſit, 297. 46
Deus omne quod erat concretum atque
corporeum, ſuſtinebat animo.
445. 44
Deus — omnes eſſe vim & naturam di-
uinam arbitrantur. 119. 50
Deus perituri vindex cōſtituitur. 335. 42
Deus — quis non timeat omnia proui-
dentem, & cogitantē, & animaduerſe-
rem, & omnia ad ſe pertinere putan-
tem, curioſum, & pleni negotii deū?
203. 32
Deus — ſiue deus, ſiue mater (vt ita di-
cam) rerum omnium natura, animū
tibi dederit, &c. 434. 35
Deus ſi humana ſit figura, non digito
vno redondat, ſed capite, collo, cer-
uicibus, lateribus, alio, tergo, popli-
tibus, membris, feminibus, cruribus.
210. 2
Deus — ſit alius eſt deus, vt nulla gratia,
nulla hominum caritate teneatur, va-
let, quid enim dicam, propitius ſit?
213. 30
Deus vnus, — ſi deus vnus eſt: quā bea-
tus eſſe in ſolitudine queat? 475. 48
Deus — vt mihi ne in deū quidem cade-
re videatur, vt ſciat quid cauſa & for-
tu fututum ſit. 280. 42
Dei opera non ſunt diſſolubilia eo inui-
to. 445. 36
Dei, qui omnia genuit, ad deos à ſe ge-
nitos oratio. 445. 35
Dei ſpeciem percipi cogitatione, non
ſenſu, &c. dicebat Epicurus. 210. 43
Deo delphico tributum præceptū, No-
ſce teipſum. 330. 42
Deo ne excuſatio quidem inſcientiæ
eſt. 253. 41
Deo nihil minus gratum futurum eſt,
quàm non omnibus patere ad ſe placē-
dum & colendum viam. 335. 40
Deo nō eſt inuiſus, aut à deo neglectus
is, cuius fegetibus, aut vineis tempe-
ſtas nocuerit, aut cui e vitæ commodis
aliquid cauſa abſtulerit. 239. 40
Deum adhibere teſtem, iſt eſt mentem,
qua nihil homini dedit ipſe deus diui-
nius. 395. 39
Deum agnoſcimus ex operibus eius.
126. 39
Deum eſſe mundum quibus argumen-
tis probat Zenō. 216. 50
Deū eſſe probatur phyſicis rationibus.
217. 15
Deum nihil habere ipſum negotiū, nihil
exhibere alteri. 402. 16
Deum nunquam nec iraci, nec nocere,
402. 18
Deum omnia non poſſe. 20. 36
Deum quæ cauſa impulit originem
rerum & molitionem nouam querere.

441. 21.
Deum ſemper agere aliquid & moliri.
402. 17
Deum vult eſſe ἀόρατος Plato. 200. 13
Dij alij, quos ἀνιματας appellant Græci,
Latini Lares, &c. 445. 22
Dij — ab Ioue, & ceteris diis, immortalibus
ſunt nobis agendi capiendi primi-
ordia. 331. 42
Dij conſulunt non ſolūm vniuerſo ge-
neri hominum, ſed etiam ſingulis.
239. 18
Dij ex hominibus facti. 312. 41
Dij genitales — Romulus in cælo cum
diis genitalibus æuū Degit. 119. 33
Dij immortales vim ſuam longē lateq;
diffundunt. 269. 5
Dij immortalis non conſulunt paucis.
250. 22
Dij iuniores. 446. 29
Dij magna curant, parua negligunt.
219. 42
Dij — mares & feminas complures ex
hominibus in deorum numero eſſe vi-
demus, & eorum in vrbibus atque a-
grīs auguſtiſſima templa veneramus.
479. 3
Dij meliora, inquit Sophocles. 412. 32
Dij minima negligunt, neque aggelos
ſingulorum, neque viticulas perſequū-
tur. 253. 9
Dij neque ſalutem dant egriſ, neque ca-
lamitatem impoſant hominibus, ſed
& medici cuius ſūt ſaluti, & homines
ipſi ſibi calamitatem pariunt ſenten-
tia impia. 254. 1
Dij non curant res humanas: nam ſi cu-
rent, bene bonis ſit, male malis: quod
nunc abeſt. 252. 5
Dij perſeuerandi, & perſeuerabiles ab Epicuro
inducti. 284. 9
Dij quæ agunt, non moluntur cum la-
bore oſperſo ac moleſto. non enim ve-
nis, & neruis, & oſibus continentur,
nec iis eſcis, aut potionibus veſcuntur,
vt aut cauſus, aut ichus extimeſcant, &c.
222. 37
Dij veteres. 445. 50
Dij vitilitatum magnitudine conſtituti,
qui vitilitates quæque gignebāt. 223. 10
Deorum alie multæ nature ex magnis
beneficiis eorum non ſine cauſa &
à Græciſ ſapientibus, & à maio-
ribus hominibus conſtituitur, nominatæ-
que ſunt. 222. 44
Deorum animi ſine oculis, ſine auri-
bus, ſine lingua ſentiant inter ſe, quid
quiſque ſentiat. 277. 2
Deorum bella, & prælia. 224. 36
Deorum cultus caſtiſſimus qui. 224. 42
Deorum cupiditates, ægritudines, ira-
cundiæ. 224. 35
Deorum eximiam quandam, & præſtāntem
eſſe naturam, vt ea debeat ipſi per
ſe ad colendam elicere ſapientem.
212. 16
Deorum forma a qualis ſit ex Epicuri ſen-
tentia. 202. 30
Deorum formæ, ætates, veſtitus, orna-
tus, genera, cōſuegna, cognationes,
&c. 214. 32
Deorum formas eſſe humanas ait Epi-

curus. — refellitur hoc à Corta. 106. 18
Deorum formæ — hominum species cor
in deo, collatz sint. 206. 25
Deorum immortalium, nutu atque po-
testate vrbes administrari. 329. 47
Deorum immortalium vi, natura, ratio-
nem, potestate, mente, numine naturam
omnem regi. 324. 43
Deorum iudicia de morte. 324. 17
Deorum magna multitudo fluxit ex ra-
tione physica. 223. 20
Deorum mente atque ratione omnia
mundum administrari. 196. 10
Deorum munerebus nos esse instru-
tios. 327. 4
Deorum natura — quæstio de natura
deorum & ad agnitionem animi pul-
cherrima est, & ad moderandam re-
ligionem necessaria. 196. 31
Deorum non esse corpus, sed quasi sangui-
nem. 201. 42
Deorum numine omnia fingi, moveri,
mutari posse. 254. 9
Deorum præstans natura, hominū pi-
tate colenda. 201. 23
Deorum providentia mundum admini-
strari probatur. 225. 2
Deorum sæpe præsentia declarat ab his
& civitatibus & singulis hominibus
consili. 239. 34
Deos ab hominibus non esse colendos,
neque vllam esse pietatem, si non mo-
dò hominibus non consulant, sed om-
nino nihil curent, nihil agant. 211. 4
Deos certos discernimus & periculorū
comites principibus heroum quam-
obrem adiunxit Homerus. 239. 34
Deos ea facie nominis, qua pictores, fi-
coræque voluerunt. 207. 14
Deos esse censet Ennius, sed non cura-
re, qui agat humanum genus. 27. 47
Deos esse cur credere debeamus. 119. 47
Deos esse intelligi necesse est, quoniam
institas eorum, vel potius innatas co-
gnitiones habemus. 202. 12
Deos esse licet intelligere ex aspectu ter-
re, maris & cæli, & ceterarum rerum,
quæ in mundo insunt, & fiunt. 228. 20
Deos esse non omnibus nationibus esse
persuasum. 204. 32
Deos esse omnium rerum dominos ac
moderatores: eaque, quæ gerantur, eo-
rum geri iudicio ac numine, &c. 334. 6
Deos esse plerique dixerunt. 196. 39
Deos immortalis ad omnium morta-
lium, qui vbiq; sunt, non modò le-
ctos, verum etiam grabatos concursa-
re non est probabilis. 258. 25
Deos esse rerum omnium dominos: al-
tissimos: & eorum mente mundum
regi. 337. 6
Deos impij ne audeant donis placare.
338. 26
Deos neque habere negotij quicquam,
neq; exhibere alteri: itaque neque ira,
neque gratia teneri. 201. 20
Deos non significare, aut denuntiare ho-
minibus calamitates. 286. 27
Deos novos, aut alienigenes coli consu-
sionem habet religio. 335. 43
Deos nullam omnino habere humanam

rum rerum procuracionem. 196. 49
Deos nullos esse putauerunt Diagoras
Melius, & Theodorus Cyrenaicus.
196. 40
Deos omnia cernere, & deorum omnia
esse plena dixit Thales. 336. 2
Deos placatos pietas efficit, & sancti-
tas. 375. 19
Dextra Grecis & Barbaris meliora sunt,
sinistra Romanis. 291. 11
Dextri fulgures — Prospera Iupiter his
dextris fulgoribus edit. 291. 9
Dicere de se ipso, senile est. 409. 45
Diagondas Thebanus nocturna omnia
sacra lege perpetua sustulit. 337. 42
Diagoras atheos quid responderit ve-
teribus, qui ei vñ naviganti adversa
tempestate petteriti dicerent, nō in-
iuria suis illud accidere, qui illū in ean-
dem naum recepissent. 213. 35
Diagoras, qui atheos dixit* est, & Theo-
dorus, apertè deorum naturam sustu-
lerunt. 204. 35
Diagoras Melius, & Theodorus Cyre-
naicus nullos esse deos putauerunt.
196. 40
Diagoras Rhod* Olympionices. 131. 50
Diagoras & Theodorus, qui deos esse
omnino negabant, superstitioni esse
non poterunt. 212. 25
Diagoræ eius, qui atheos dictus est, re-
sponsum dati ei, qui quærebat ab eo,
numquid animaduertet ex tot tabel-
lis pictis, quàm multi voris vim tem-
pestatis effugerint, in portumque salu-
i peruenierint. 253. 31
Dialectica continet omnem & perspi-
ciendi quid in quaque re sit, sciendi,
& iudicandi quæ quidque sit, ac ratio-
ne & via disputandi. 54. 10
Dialectica disciplina, id est orationis ra-
tione conclusa. 8. 24
Dialectica, seu differendi ratio & scien-
tia per omnes partes sapientiæ manat,
& fuditur, rem definit, genera disper-
tit, &c. 188. 19
Dialectica veri & falsi quasi discepta-
trix & iudex. 27. 8
Dialecticæ fundamentū, quicquid enun-
tiatur, id aut verum esse, aut falsum.
27. 43
Dialecticam contemnit Epicurus. 49. 13
Dialecticam & Physicam virtutum no-
mine appellant Stoici. 82. 42
Dialecticam pugno similem dicebat Ze-
no. 54. 6
Dialecticæ captiones. 54. 2
Dialecticus, in geometriæ iudicatorius
sit, quid sit verum, vel falsum, an in li-
teris, &c. 27. 9
Dialecticus quidā iudicatorius sit. 27. 11
Dialectici docet, si ea, quæ rem aliquam
consequuntur, falsa sint, falsam illam
ipsam rem esse, quam sequantur. 93. 2
Dialectici — si quid ita connexum est,
si dies est, lucet, quo modo quod est
ita connexum, iudicare oportet, ve-
rumne, an falsum sit. 38. 6
Dialecticorū verba nulla sit pub. 7. 26
Dialogorum mos. 3. 24
Diana anniua in septem numerat-
ur tangam vagantibus. 224. 32

Diana dicta, quia noctu quasi diem effi-
ceret. 224. 23
Dianæ Ephesiæ templum desigrauit
qua nocte natus est Alexander. 224. 27
Dianæ Ephesiæ templum qua nocte
desigrauit, eadem constat ex Olym-
piade natum esse Alexandrum. 263. 42
Dianam & Lunam eandem esse putant.
224. 18
Dianæ plures. 248. 19
Dicæarchus acerrime contra immorta-
litate animorum disputat, & treis li-
bros scripsit, qui Lesbiaci vocantur,
quod Mitylenis sermo habetur. 127. 47
Dicæarchus animū esse nō putat. 34. 23
Dicæarchus doctus ab Aristotele huic
rationi, studiūque non deficit. 345. 8
Dicæarchus ne cōdoliui quidem vim-
quam videtur, qui animū se habere
non sentiat. 121. 42
Dicæarchus putat nihil esse omnino ani-
mum, & hoc esse nomen totū inane.
118. 30
Dicæarchus Peripateticus cetera diui-
nationis genera sustulit, somniorum
& furoris reliquit. 255. 36
Dicæarchi liber de interitu hominum,
Peripatetici magni, & copiosi. 476. 7
Dicæarchi liber est, necesse quæ nobis
sunt euentura, melius esse, quàm scire.
294. 36
Dicare se alicui — Balbum quanti faciā,
quam; ei rem totū dicauerim. 469. 42
Dic holpes Sparte nos te hinc, &c. 312. 13
Dicendi gloria nominis nouitate ma-
ximè fubelebas. 453. 28
Dicere alicui mendacium. 478. 41
Dicere causam — tanti mali non mo-
dò nobis reddenda ratio est, sed etiam
tanquam reus capitis quodammodo di-
cenda causa. 315. 37
Dicere sapienter & copiose — magna
est admiratio, copiose, sapienterque di-
centis. 381. 4
Dicendi exercitatio duplex erat apud
Peripateticos. 84. 34
Dicamus — herba, quæ gustata sagittæ,
quibus capræ setæ in Creta confixæ
sunt, excidunt è corpore. 233. 35
Dictata — Ista vestra, si grauis, breuissimè
longus, leuis, dictata sunt. 67. 23
Dictata — quasi dictata decantare negi-
tatis suis com: entariolis discedere. 85. 21
Dictata — quasi dictata redduntur.
206. 41
Dictionum, commentorūque constan-
tia & veritas. 313. 40
Dictata — quasi dictata, nullo dilectu,
nulla elegancia. 140. 29
Dictionum, magister populi. 344. 9
Dictionum — quem nos dictionem dici-
mus, & in historia ita nominari legi-
mus, apud antiquos magister populi
vocalus est, quod quia ab illo nomina-
tur, magister equorum est. 310. 13
Dictionaria — Itaque nostri, cui omnia, quæ
dissimiles, dicta essent: quæ faceret &
breuiter & acutè locuti essemus, ea
proprio nomine appellari dictionaria
volutur. 469. 25
Dictionum operam dedimus ante men-
diciam. 157. 8
Dictione

Didere — omnia concocta atque confecta, in reliquum tempus didantur. 225. 16
Diducere interualla, aut contrahere. 15. 10
Dies celeberrimi. 420. 13
Dies liberior, & magis vacuus ab interuentoribus. 302. 12
Dies me deficiat, si velim numerare quibus bonis male eueniat, improbis optimè. 252. 17
Dies multa afferre potuit, quæ animaduertendo notarentur. 277. 18
Dies natalis vrbs Romæ. 293. 33
Dies non potest esse sapius, qui semel fuit. 68. 21
Dies procedens mala ita mitigat, vt iustum malis manentibus, non modò leniatur agritudo, sed in plerique tollatur. 157. 3
Dies — vice sumus dies lunæ. 681. 9
Dies vnus bene, & ex præceptis philosophiæ, pæne toti immortalitati est anteposendus. 178. 9
Dici, nodique viciis itudo conseruat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi. 245. 36
Differre inter — quid inter Indos, & Persas, Æthiops, & Syros differat, corporibus, animis. 293. 20
Differenda in aliud tempus consolatō &c. 405. 27
Differendum in fermonē aliū. 444. 21
Differentia naturarum quantum habeat vim. 366. 28
Diffidere decet, timere non decet. 174. 19
Diffidere perpetuati bonorum suorum. 65. 46
Diffusio deliciis homines. 426. 9
Diffusio luxuria, & delicatæ ac molli- ter vivere, aurse. 365. 38
Diffundi — contrahi — ex bonis amici quasi diffundi, ex incommotis contrahi. 425. 33
Digitum contractio facilis, facilisque porrectio propter molles commissa- ras, & artus, nullo in motu laborat. 237. 18
Digladiari — de quibus plerique inter se digladiari solent. 354. 25
Digladiari semper, depugnare cum fa- cinorosis & audacibus. 479. 61
Digladiari — quid Antipater digladiet- ur cum Cæsar detor voluminibus. 479. 27
Dignatur — qui apud nos hocno- mine dignantur. 473. 21
Dignitas pulchritudinis, virilis ducen- da est. 369. 7
Dignus quicum in tenebris micet. 398. 29
Diudicabis eam controuersiam, quæ mihi fuit cum aunculo tuo, &c. 240. 13
Diudicare — vt sine vilo errore diu- dicare possimus, quando, &c. 390. 11
Diudicare — verum igitur inter has sententias diudicare malumus, &c. 118. 46
Dilabere resp. præclarissimè consti- tuta. 386. 12

Dilabi sinere rem familiarem flagitio- sum est. 383. 35
Dilatari nomen vestrum in continen- tibus terris qui potest? 477. 48
Diligere alterum plus se nullo pacto quisquam potest. 160. 33
Diligere — ipse se quisque diligit, non vt aliquam mercedem exigit caritatis suæ, sed quod per se sibi quisque carus sit. 429. 39
Diligere oportet cum iudicatis, non cum dilexeris iudicare. 430. 16
Diligi & carum esse, incertum est pro- pterea quia tutiorem vitam, & volu- ptatem efficit pleniorē. 47. 40
Diligi — rerum omnium nec aptius est quicquam ad opes tuendas, ac tenen- das, quàm diligere alienos, quàm ri- meri. 377. 2
Dilectus — harum rerum hic tenetur à sapiente dilectus. 44. 19
Dilectus — obseruant in dilecto vt pri- mus miles fiat bono nomine. 27. 22
Diligendi causæ grauissimæ, quæ. 378. 33
Diligendi principium à se natum. 75. 50
Diligentia rei familiaris. 95. 30
Diminire multitudine effusionibus pe- cuniarum. 382. 23
Dilutus potabunt Galli. 468. 10
Dimenta, atque descripta. 414. 30
Dimicabit cui casu si opus fuerit. 60. 50
Dimicare cum aliquibus de imperio. 356. 9
Dimicare prælio cum, &c. 214. 28
Dimittere aliquem cum bona gratia. 30. 2. 47
Dinomachus. 404. 48
Diuenerat stellas, metiri mundi ma- gitudinem. 372. 42
Diodorus ad honestatem adiunxit va- cuitatem doloris. 54. 24
Diodorus coniunxit vacuitatem mole- stia cum honestate. 35. 47
Diodorus Critolai auditor ad honesta- rem adiunxit vacuitatem doloris: hic dici verè Paripareticus non potest. 99. 49
Diodorus Peripareticus indolentiam honestati adiunxit. 190. 20
Diodorus valens Stoicus — cum hoc magna Chrysippho lætatio est. 303. 57
Diodori sententia qualis. 304. 4
Diodoro placet id solui fieri posse, quod aut verum sit, aut verum futurum sit. 304. 30
Diodorus, Philo, Antiochus, Posidonius? Cicerone instituerant. 196. 33
Diodorus Stoicus habitauit apud Cice- ronem. 32. 31
Diodorus Stoicus cæcus, qui multos an- nos domi Ciceronis vixit: quod sine oculis vix posse fieri videtur, geome- triæ munus tuebatur, &c. 194. 6
Diogenes Appolloniates aërem deum putat. 200. 9
Diogenes Babylonius Chrysippi audi- tor, vnum librum edidit de diuinatione. 255. 43
Diogenes Babylonius, Stoicus. 394. 37
Diogenes Babylonius librum scripsit de Minerva. 201. 41

Diogenes prociis se iussit inhumatum, 132. 33
Diogenes Stoicus, & Carneades Aca- demicus Lælio & Scipione adolescen- tibus misit ad senatum legati. 163. 34
Diogenes Stoicus Chrysippum dialec- ticam docuerat. 29. 23
Diogenes Stoicus senex. 108. 41
Diogenis Cynici ad Alexandrū rogan- tem vt diceret, siquid sibi opus esset, responsum. 191. 19
Diogenis Cynici dictum de Harpalo. 252. 30
Dion Stoicus. 345. 1
Dion Syracensius à Platone eruditus. 372. 48
Dionysius corporis sui custodiam bar- baris committeret. 186. 14
Dionysius cum cenasset in Phiditiis La- cedæmone, negauit seque se iure illo nigro, quod cenæ caput erat, delecta- tum: tum is, qui illa coxerat, minime mirum, (inquit) condimenta enim de fuerunt. 192. 4
Dionysius duodequadraginta annos ty- rannus fuit opulentissimæ & beatif- simæ ciuitatis. 252. 23
Dionysius Heracleotes cum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deuictus est. Nam cum ex renibus laboraret, ipse in eiulatu clamabat, falsā esse il- la, quæ antea de dolore ipse sensisset. 146. 13
Dionysius Heracleotes ex Stoico, factus Epicureus. 242. 26
Dionysius Heracleotes flagitiose deli- ciis videtur à Stoicis propter oculo- rum dolorem, al. renem. 114. 24
Dionysius ne tonsori collum commit- teret, rondere filias suas docuit. 186. 16
Dionysius quamvis impius atque inius- tus, neque à Ioue fulmine percussus est, neque ab Æsculapio, mistro diu- rurnoque morbo intabescens, inter- emtus: sed in suo seculo mortuus, in Tympanidiæ rogum illatus est, &c. 252. 50
Dionysius Stoicus multos versus admi- scebat orationi. 149. 29
Dionysius superior: quo cruciatus ang- solutus? 377. 18
Dionysius superior cultus metues ro- sorios candente carbone sibi adurebat capillum. 377. 18
Dionysius tyrannus Syracensis expul- sus, Corinthi pueros docebat. 152. 26
Dionysius, tyrannus Syracusanorū duo- dequadraginta annos fuit, cum v. &c. x. natus annos dominatum occu- passet. 186. 3
Dionysij dicta, & facta impia. 252. 32
Dionysij eius, qui Syracusanorum tyran- nus fuit, matris somnium. 262. 10. &c. 299. 26
Dionysij equus summersus voragini- bus, &c. 268. 4. & 248. 41
Dionysij tyranni duæ vxores Aristor- mache, & Doris — quomodo ad eas noctu ventitaret. 186. 20
Dionysij tyranni summa in visu tem- perantia, acrimonia in rebus geren- dis, & industria, &c. 186. 6

Dionysium tyrannum musicorum per-
studiosum fuisse accepimus, poetam
etiam tragicum. 187.3
Dionysos multos habemus. 248.22
Discebat apud Græcos multis modis no-
minantur. 247.37
Dira — in dira, & in vitiosa incurritur.
260.21
Diræ, sicut cetera, ut auspicia, ut omina,
ut signa, non causas afferunt, cur quid
eveniat, sed denuntiant eventura, nisi
providetur. 260.34
Dirarum obnuntiatione neglecta quid
M. Crasso acciderit, videmus. 260.26
Diribere — dum tabellæ diribentur.
462.37
Dirigo meas cogitationes non ad illam
parvulam Cynosuram, sed ad Elcen,
&c. 23.30
Dirigere finis bonorum utilitate, aut
voluptate. 108.16
Dirigi officii utilitate magis, quam hu-
manitate. 400.18
Dirigenda honestate utilitas est. 399.29
Dirigentes omnia voluptate non pos-
sunt, aut tueri, aut retinere virtutem.
62.12
Directi in quinquem ordinem. 414.27
&c. 474.23
Dirigit tempus, & profert diem pulmo
incisus. 269.49
Dirimere communem humani generis
societatem. 391.18
Dirimere conjunctionem civium — qui
dirimunt civium conjunctionem, eos
mortis, exilii, vinclis, damno coar-
cent. 390.36
Dirimere controuersiam. 404.48
Dirimi interdum amicitias vel conten-
tiones vixitæ conditionis, vel commo-
di alicuius, quod idem adipisci utque
non possit. 423.39
Dirimi non potest caritas, quæ est inter
natos & parentis, nisi detestabili sce-
lere. 422.43
Dirimi rem fulceptam. 336.45
Diritas — comitas — opp. al. duritas.
415.23
Dirum — cum tristissima exa sine capi
te fuerunt, quibus nihil videtur esse
ditius. 283.31
Discedo ex hac vita tanquam ex holi-
pitio, non tanquam ex domo. 418.10
Discedunt abs re inimici. 478.34
Discedit abs te placitum, æqueque. 458.32
Discessit à constantia, atque à mente, at-
que à se ipso magnitudine timoris.
296.8
Discessit à fide & iustitia. 398.40
Discessit terra — cum terra discessisset
magnis quibusdam imbribus, &c.
392.41
Discedere à latere — à senis latere num-
quam discederem. 418.35
Discederent omnes concordia conli-
tura sine querela. 386.33
Discedere à naturæ statu — nihil disce-
dere à naturæ statu. 360.12
Discedere à se quisque prius poterit, quam
appetitur earum rerum, quæ sibi con-
ducunt, amittere. 103.26
Discessisse cælum visum est. 271.29 &

cad. 4.
Discessus calite non terrebis. 287.23
Disceptabant Peripateticorum & Stoi-
corum controuersias Academici. 163.42
Disceptari hoc modo causam oportet.
309.7
Disceptione vinci se non patiuntur,
neque vilo publico ac legitimo iure
magnanimit. 316.38
Discebant fidibus antiqui. 409.19
Discedere — facile corriguntur in dis-
cedendo vitia inuitantur emendan-
do causa magistri. 371.32
Discedere nihil aliud esse, quam recordari.
124.28
Discedi cupiditate quos labores per-
ferantur homines. 107.3
Discedi labor — si discedi labor est
potius, quam voluptas. 388.27
Discedim nouorum Academicorum &
Stoicorum. 10.6
Discedia — danda opera nequa discedia
amicorum fiant. 419.27
Disciplina reip. magnam vim habet.
132.21
Disciplinam bene viuendi vita magis,
quam litteris persequi. 163.40
Discordia quid. 166.11
Discrepantia — in actiones, omnemque
vitam nullam discrepantiam conferte
debemus. 366.28
Discrepantia maiorem rerum, quam ver-
borum habent Stoici & Peripatetici.
78.8
Discedere captiones. 20.8
Disserat negligentiam fecit difficultas,
laborem discendi. 272.47
Disungamus nos à corporibus: id est
consecramus mori. 127.32
Disunctum — ita disiectum, aut etiam,
aut non, non modò verum, sed etiam
necessarium est. 29.15
Disiunctiones — traditum est à dialecti-
cis, in omnibus disiunctionibus, in quibus
aut etiam, aut non ponatur, alteru-
trum esse verum: quod non probat
Epicurus. 205.27
Disparates mores dispartia studia sequen-
tur. 429.3
Disparilis terrarum aspiratio. 269.11
Dispicere verum non possunt animi im-
cilli. 291.3
Dispositione & ordine in omni re nihil
pulchrius. 473.45
Disputari non potest sine reprehensione,
nec cum iracundia, aut pertinacia re-
cte disputari. 432.24
Disumpimus repente in medio cultu
amicitias exorta aliqua offensione.
430.20
Disruppi necesse est humani generis
societatem, si fecerimus affectu, ut pro-
pter suum quisque commodum spo-
liet, aut violet alterum. 390.26
Disserit ipsum à se ipso. 111.46
Disensio doctissimorum hominum de
diis, sint, an non sint, nos addubitare
cogit. 97.40
Disensio inter P. Africanum, & Q. Me-
tellum sine acerbitate. 363.2
Disserendi contra omnia ratio, nullam
que rem aperte iudicandi, profecta à

Socrate, repetita ab Arcefila, confi-
mata à Carneade. 197.13
Disserendi de omnibus rebus in contra-
rias partes confectus. 137.2
Disserendi ratio, à sapiente non negli-
getur. 331.13
Dissemblitudo hominum inter se — quid
inter Indos & Persas: Ethiopas & Sy-
ros differat corporibus, animis. 293.20
Dissemblitudo locorum dissemblis ho-
minum procreaciones habet. 293.19
Dissemblitudo merum dissociat amicitias.
429.4
Dissemblitudines ventorum, imbrum,
tempestatum in proximis locis sæpe ma-
ximæ sunt. 292.49
Dissemblatione utebatur Socrates ea,
quæ Græci *εἰρηναῖα* vocant. 74.10
Dissociare — morum dissemblitudo dis-
sociat amicitias. 429.4
Dissoletur omnis humana confortio
si ad se quisque rapiat utilitatem vni-
uersorum. 391.9
Dissoletur — boni non est, ratione vin-
ctum velle dissoletur. 445.31
Dissoletur posse multam, seu penam si-
ne mutatione, & sine vltura. 132.8
Dissohibiles — sed quoniam dissohibi-
les orti estis, immortales vos quidem
esse & indissolubiles non potestis,
&c. 441.38
Dissoletur — quod dissoletur est, id
est sine sensu: quod autem sine sensu
est, id nihil omnino ad nos pertinere.
68.11
Dissoletur magis, quam discedere amici-
tia, al. deducere. 429.47
Disstantia morum & studiorum. 429.6
Disstentus — fac, providentiam esse dis-
stentam, cælum versantem, terram me-
tem, maria moderantem, &c. 254.22
Distincte, distribute, eleganter, ornate.
136.41
Distortione & depravatione quadam,
aut motu, statim deformi peccare, ut
manibus ingredi, retro ingredi. 103.44
Distortum enuntiandi genus. 304.26
Disturbare parietes. 436.46
Disturbatio Corinthi. 394.2
Diti patri, qui apud Græcos est *Πλούτης*,
terrena vis omnis, atque natura dedicata
est, &c. 224.4
Diutelle non oportet commoda civium,
sed clare. 386.37
Diutelle res à natura copulatas. 398.7
Diues quis. 438.50
Diues appellandus non est, qui cupidi-
tates habet innumerales. 439.15
Diutem esse neminem, nisi qui exercitum
alere possit suis fructibus, dicebat Cra-
sus. 439.16
Diuites esse volumus non solum nobis,
sed liberis, propinquis, amicis, maxime
que reip. 396.24
Diuites & fortunati esserunt fastidio
& contumacia. 426.22
Diuitiæ — corrupti mores, deprauati
que sunt ad mutationem diuitiarum.
384.43
Diuitiæ expetuntur tum ad usus vitæ ne-
cessarios, tum ad persuadendas volup-
tates. 354.1
Diuitiæ

- Diuitiæ expetuntur ut vitare. 421.42
 Diuitiæ — animus hominis diues, non
 arca appellari solet. 439.9
 Diuitiæ — animus tuus oportet te iudi-
 cet diuitem, non hominum letum, ne-
 que possessiones tue. 439.3
 Diuitiæ — ex eo quantum cuique satis
 est, meriuntur homines diuitiarum mo-
 dum. 439.11
 Diuitiæ maximæ, & certissimæ sunt, con-
 tentum suis rebus esse. 440.7
 Diuitiæ postea sunt in vitute. 439.43
 Diuitiarum fructus, quis. 382.21
 Diuitiarum fructus est in copia. 439.33
 Diuitiarum modus ad id accommoda-
 tur quantum cuique opus est. 435.13
 Diuitiarum proprium est, contentum esse
 rebus suis. 440.12
 Diuitias non modò duces esse ad volu-
 ptatem, & ad valetudinem, sed etiam
 ea continere. 79.11
 Diuitiis multi venaliatij & mercatores
 omnes Africanos & Lælios supeta-
 runt. 464.8
 Diuitior est cui supetatur, quàm cui deest:
 qui abundat, quàm qui eget. 439.50
 Diuitior & affluentior videtur esse ve-
 ra amicitia. 426.44
 Diuidere — præterire aliquid maximū
 victim est in diuidendo. 351.49
 Diuidere — non diuidere, sed frangere
 rem. 56.2
 Diuidere — vitiosum est in diuidendo
 partem in genere numerare. 56.4
 Diuisio triperita — quid est diuisione tri-
 perititas duas partes abfoluit, huius
 necesse est restare tertiam. 388.45
 Diuinare, ut sapere, regale ducebant ve-
 teres. 270.28
 Diuinandi artem quæ gentes sint con-
 secrata. 255.7
 Diuinandi duo esse genera, alterum ar-
 tis, alterum naturæ. 216.34
 Diuinandi duo genera Dicerarcho, &
 Cratippo probantur: vnum ex furore,
 & vaticinationibus, alterum ex som-
 niis. 274.17
 Diuinandi duo genera posita sunt lib. 1.
 de diuinatione, vnum artificiosum, al-
 terum naturale. 282.4
 Diuinandi duo genera tantum probata
 sunt Peripateticis, si aut furore diuino
 incitatus animus, aut somno relaxatus
 solutè moueatur ac liberè. 293.48
 Diuinandi genus artificiosum in quo ha-
 ruspicis, augures, coniectoresque nu-
 metantur, improbat à Peripateticis,
 à Stoicis defenditur. 267.45
 Diuinandi genera artificiosa quæ.
 256.35
 Diuinandi genera naturalia quæ. 256.37
 Diuinandi scientiæ genera, & nationes
 deditæ. 270.37
 Diuinandi vis omnis, & ratio à deo, fa-
 to, natura repetenda. 276.21
 Diuinatio à Cratippo confirmatur.
 267.35
 Diuinatio ad nullam earum rerum, quæ
 sensu accipiuntur, adhibetur. 279.20
 Diuinitas animi integræ est, non vitioſi
 corporis. 269.30
 Diuinatio artificiosa vnde & quomodo
 efficiatur. 276.40
 Diuinatio ducta est à tribus rebz, à deo,
 à fato, à natura. 282.12
 Diuinatio — Carneades querere sole-
 bat quænam rerum diuinatio esset,
 &c. 279.15
 Diuinatio est earum rerum, quæ fortui-
 te putantur, prædictio, atque præsen-
 sio. 256.20
 Diuinatio est earum rerum, quæ
 essent fortuitæ, prædictionem, & præ-
 sensionem. 280.4
 Diuinationem esse, ratione Stoicorum
 concluditur. 269.30
 Diuinationem his verbis definit Chry-
 sippus, vim cognoscentem, videntem,
 & explicantem signa, quæ à diis homi-
 nibus portendantur. 298.33
 Diuinationem nō idcō minus esse quod
 multa fallant eos, qui aut arte, aut con-
 iectura diuinare videantur. 276.13
 Diuinationem, quæ Græci *μαρτυρία* ap-
 pellatur, & præsentationem, & scientiam
 rerum futurarum, versari inter homi-
 nes, vetus opinio est, &c. 254.43
 Diuinationem, quæ Græci *μαρτυρία* ap-
 pellatur, esse. 337.4
 Diuinationum opportunitates ex locis
 ipsis, qui à quibusque incolabantur,
 ductæ. 270.48
 Diuinationem qui philosophi proba-
 rint qui improbarint. 255.27
 Diuini — falli sperat Chaldeos, cete-
 rosque Chrylipp. 304.12
 Diuini supplicij metus multos à scelere
 reuocauit. 334.19
 Diuinam quandem esse vim, hominum
 vitam continentemque posito, & cō-
 cesso, esse diuinationem. 275.15
 Diuinatio est: quæ multis locis, rebus,
 temporibus, apparet. 259.11
 Diuinatio naturalis aut concitatione
 mētis edi, & quasi fundi videbatur, aut
 animo per somnum sensibus & curis
 vacuo præuideri. 282.11
 Diuinatio naturalis physica disputandi
 subtilitate referenda est ad naturam
 deorum. 273.43
 Diuinatio nihil nos admonere potest
 ut cautioreſ simus. quoquo modo e-
 nim nos gesserimus, fiet tamen illud,
 quod futurum est, &c. 281.16
 Diuinatio non est opus in iis rebus, quæ
 arte tractantur. 279.20
 Diuinatio non prodest, si omnia fato
 sunt. 281.2
 Diuinatio per somnia & per furorem.
 255.19
 Diuinatio, quæ *μαρτυρία* dicitur à Græcis,
 203.36
 Diuinatio refellitur à Matco. 279.8
 Diuinatio, rerum est fortuitarum earū,
 quæ nulla nec arte, nec sapientia pro-
 uideri possunt. 280.14
 Diuinationis ars effecta est, eadem sape
 animaduertendo atque norando.
 259.50
 Diuinationis artificiosæ quæ genera po-
 ſita ſunt lib. 1. de diuinatione. 281.3
 Diuinationis duo genera: vnum artis
 particeps: alterum, quod arte caret.

Diuinationem esse concesserunt om-
 nes veteres philosophi, præter Xeno-
 phanem: omnes recentiores præter
 Epicurum. 270.10
 Diuitiacus Hædus physiologiam, id est
 naturæ rationem sibi notam esse pro-
 fitebatur. 279.32
 Diuturnitas temporis vtrum ad beatè
 viuendum aliquid afferat. 66.4
 Diuturnum mihi nihil videtur, in quo
 est aliquid extremum. 415.47
 Docere atque erudire iuuentutem
 — Quod munus reip. afferre maius,
 meliusve possumus, quàm si docemus,
 atque erudimus iuuentutem? 278.34
 Docere — docuit fabulam. 412.48
 Docendi ars quædam est. 339.27
 Docendi ignorantia. 339.27
 Docendi via recta, quæ. 332.47
 Doctō & erudito viro, viuere est cogi-
 tare. 193.47
 Docti non solum viuī atque præſentes,
 studiosos discendi erudiat qui doc-
 cent, sed hoc idem etiam post mortem
 monumentis litterarum assequuntur.
 373.1
 Doctōrum consuetudo, eaque Græco-
 rum, ut iis ponatur, de quo disputent,
 quæuis subitō. 420.50
 Doctos fuisse Galbam, Africanum, Læ-
 lium. 115.45
 Doctos homines aut vſu peritos adhi-
 bere debemus ad ea eligenda, quæ
 dubitationem afferant. 571.33
 Doctrina — animus sine doctrina fra-
 ctuosus esse non potest. 327.40
 Doctrina, & cognitio rerum — illi, quo-
 rum studia, vitæque omnis in rerum
 cognitione versata est, tamen ab au-
 gendis hominum vilitatibus & com-
 modis non recesserunt. 372.45
 Doctrina studiis & sapientiæ dediti ad
 hominum vilitatem, suā sapientiam,
 prudentiam, intelligentiāque potis-
 simum conferunt. 373.4
 Diuina, decreta sapientiæ — quorum
 nullum sine scelere prodi potest.
 16.32
 Dolatus à robore non est sapiens. 30.2
 Dolere aliud est, quàm laborare. 142.2
 Dolor — à dolore abhorrens natura.
 81.20
 Dolor — ad quem dolor veniat, ad eun-
 dem etiam interitum venit. 245.6
 Dolor ægritudo cretians. 165.42
 Dolor cadit in sapientem. 425.27
 Dolor, capitalis aduersarius. 89.3
 Dolor est id omne, quod offenditur
 45.30
 Dolor, & ardor animi etiam ex infan-
 ti ingenis elicere voces & que-
 las solet. 465.54
 Dolor in longinquitate leuiſ, in graui-
 tare breuiſ. Epicuri sententia. 45.36
 Dolor, morus asper in corpore. 141.48
 Dolor nō modò nō summum malū, sed
 ne malum quidem est. 402.37
 Dolor optinendū patientia. 141.37
 Dolor sine malum. 157.44
 Dolor videtur esse acerrimus virtutis ad-
 uersarius. 189.9

Doloris medicina non ab Epicuro, qui dolorem summum malum putat, sed ab iis, quibus honestum quid sit, solus, aut summum bonum sit, querenda est.

143. 47
Doloris mortuus acerrimus est. 158. 30
Doloris omnis privatione putat Epicurus terminari summam voluptatem.

45. 17
Doloris privatio omnis rectè nominata est voluptas. 45. 11
Doloris suscipiendi plures causæ. 160. 26

Dolorem summum malum qui iudicat, apud eum nullum locum habere potest fortitudo, neque ceteræ virtutes.

404. 30
Dolorum magnitudinem brevitatem cōsolatur Epicurus, longinquitate leuitate. 190. 49

Dolus malus est, cum est aliud simulatum, aliud actum. 395. 50
Dolus malus legibus erat vindicatus. 396. 5

Dolus malus simulatione, & dissimulatione continetur. 396. 11
Dolum malum tum teneri putat, cum aliud sit simulatum, aliud actum. 251. 20

Dolo deceptus, metu coactus. 355. 8
Domestici fortitudines non sunt inferiores militibus. 361. 36

Domestici — ferè omnis sermo ad forensē famam à domesticis emanat auctoribus. 455. 13

Domesticum — forensē — sententia domestica, sententia forensis. 64. 17
Domicilia vitæ sunt cerebrum, cor, pulmones, iecur. 214. 5

Domina beatæ vitæ fortuna, apud Epicurum, siquidem voluptas summum bonum est, cum perpetuum voluptatē nemo præstare sapiēti possit. 66. 22

Domitatus vnicuique ab ipsa natura cum summa utilitate infirmorum datus est. 313. 24

Dominus funeris vitatur accensio, &c. 341. 50
Domini fumus mediocrium dolorum. 47. 9

Domitores equorum, non verbera solum adhibent ad domandum, sed cibum etiam sepe subtrahunt, ut fame debilitetur equulorum nimis effrenata vis. 471. 45

Domus animi — cum animus è corpore excesserit, tum domum reuertere videtur. 264. 41

Domus complatur. 418. 50
Domus eius compleri non posse, qui, &c. 418. 49

Domus est vna omnium, eaque communis. 277. 27
Domus, & res, in qua nec rectè factis præmia extant villa, nec supplicia peccatis, non videtur ratione quadam & disciplina designata. 255. 6

Domus hominis honorati & principis qualis esse debeat. 370. 17
Domus — ornanda est dignitas domo, non ex domo tota querenda: nec domo dominus, &c. 370. 25

Domi nobis ista nascuntur. 26. 3

Dormire — Contrahimus animum Zeno, & quasi labi putat, atque concidere, & ipsum esse dormire. 296. 49

Dormire nemo velit annos sexaginta, cum velit nonaginta vivere. 130. 33
Dormientis corpus iacet, ut mortui: viget autem & vivit animus. 266. 26

Dormientes — dii cum dormientibus colloquantur. 266. 35
Dormientium animi vel externo & aduentitio pulsu commouentur, vel ipsi per se, vel aliqua alia causa. 298. 2

Dormientium animi maxime declarant diuinitatem suam. 417. 34
Dormientium & vigilantium non est eadem integritas. 21. 6

Draco — Torus draco. 448. 1
Druides in Gallia, augures, & sapientes. 270. 31

Drusus domi suæ interfectus. 252. 14
Dux ne ex lucerna flammula videatur, si quis oculum torqueat. 25. 50

Dubitatio cogitationem significat iniuriæ. 354. 41
Ducimus acere spiritum — aliud habemus abacere eo, quem spiritu ducimus. 216. 31

Ducere bellum. 398. 38

Ducere spiritum — ex qua affectione calidum primum spiritum duxerit. 29. 39

Duci — ne res duceretur. 470. 35
Duci opinione, aut studio. 147. 10
Ducuntur homines aut benevolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe sibi id utile futurum, aut metu, ne vi patere cogantur, &c. 376. 48

Ductus oris — qui ductus oris, qui vultus in quoque sit. 106. 15
Duces & principes res magnas & salutaris sine hominum studiis gerere non possunt. 376. 2

Dulcedo corporis titillans. 71. 19
Dumeta Stoicorum. 32. 4

Dum modò doceat aliquid, doceat quid libet. 170. 8. & 172. 7

Duo — omnia duo ad coherendam, certum aliquid requirunt, & quasi notum, vinculumque desiderant. 442. 4

Duo genera sunt decetandi. 355. 24
Duo maxima in philosophia — iudicium veri, & finis bonorum. 117. 1

Duo querenda in rerum natura, vnum quod materia sit, ex qua quoque res efficiatur, quæ quicque efficiat. 41. 48
Duo quicque fumus. 144. 14

Duodecim tabulæ — aut status dies cum hoste. 355. 49
Duodecim tabulæ capite inxerunt si quis aditauisset, siue carmen condidisset, quod infamiam afferret, flagitiumque alteri. 314. 9. & ead. 18

Duodecim tabulæ declarant condiam tum solitum esse carmen. 165. 13
Duodecim tabulæ vscapionem inter quinque pedes esse voluerunt. 330. 18

Duodecim tabulæ discabant pueri, ut carmen necessarium. 341. 28
Duri hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. 381. 18

Dyrtrachini studiosi Ciceronis. 254. 4
Dyrtrachij fuit Cicero aliquandiu tempore exsiliij sui. 173. 22

Δυσχερής est misericordia propter metum aut mortem. 393. 8
Δυσχερής est misericordia. 250. 4
Δυσχερής. 80. 40

Δυσχερής tua mihi valde molesta est. 320. 35
Δυσχερής. 276. 1
Δυσχερής. 361. 6

Δυσχερής — sponsores appellare videtur habere quandam dyscheer. 396. 22

E

Εἰς τὴν πρῶτην. 159. 12
Ebrij — partim ex vino vacillantes, partim besterna potatione olestantes. 465. 42

Ebris & infans multa falsa videntur. 297. 8
Ebrietas — ebriositas — inter ebrietatē & ebriositatem interest. 167. 11

Ebriosus, & mulerosus Stilpo Megaricus. 303. 22
Ebullire nonnumquam solet Epicurus, sapientem semper beatum esse. 112. 1

Ebullire virtutes & sapientias. 155. 9
Ecce tibi quirex populi Ro. dominus, que omnium gentium esse concupiscit, idque perfecerit. 399. 20

Ecologium — in quem illud ecologium est. 414. 42
Ecologium Solonis, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum & lamentis vacare. 416. 27

Ecologia mortuorum nonne hoc significant? velut hoc ad portam, vno ore cui plurimæ consentiunt gentes, &c. 70. 31

Ecologia — quid ecologia significant, nisi nos futura etiam cogitare? 120. 14
Eculeo torqueri. 78. 12

Edere clamorem. — cum clamorem maiorem cum admiratione edidisset. 285. 49

Edere. — quæ enim ille non edidit, qui primum, ut impio dignum fuit, patribus honorè eripere ausus est, &c. 364. 1

Edere ruinas — miras edere ruinas. 327. 31
Edere restis. 463. 55

Educere exercitum in expeditionem. 268. 1
Esfara fatidicorum, & vatium. 341. 50

Esfatum est id, quod aut verum, aut falsum sit. 28. 48
Esfatum — versum illum tamen ex oraculo mihi quodam esse esfatus videtur. 315. 29

Efferre aliquid maximis laudibus. 422. 14
Efferre homines aliquos maximis laudibus. 379. 7

Efferre misericordis fructus. 406. 35
Efferuntur fastidio, & contumacia diuites & fortunati. 426. 62
Efferri studio videndi, &c. 418. 2

Efficacitas — tantum habet in libidine artibus & efficacitatis. 434. 25
Efficitur

- Efficitur ex his & colligitur. — al. cogitur. 377. 9
 Effectum — hoc effectum sit in officiis deligendis, &c. 373. 29
 Efficienter — quod cuique efficienter antecedit, id ei causa est. 307. 16
 Efficientia naturalis — causæ coherentes in se efficientiam naturalem. 305. 2
 Efficientia — tum etiam solis efficientiam cognouissent. 218. 26
 Effigiem & humanitatis & probitatis suæ filium reliquit. 61. 11
 Effingere — quæ est forma tam inusitata, tam nulla, quam non sibi animus possit effingere? 299. 39
 Effingere — Et cetera quidem vsque ad temporis ortum expressa de illis, quæ imitabatur, effinxerat. 444. 48
 Effugit extremum habitum. 139. 30
 Efflare animam. 118. 15
 Effluere vitilitas ex amicitia, etiam si tuam minus secutus sis. 432. 26
 Effluere amorem. 50. 16
 Effusiantur ei oculi. 312. 1
 Effeminatur cogitationibus molliissimis. 131. 11
 Effatum corpus tradit senectuti libidinosa & inemptans adolescentia. 409. 39
 Effrenatos rebus secus diu homines, sibi quæ perfruentes, tanquam in gyrum rationis duci oportet. 363. 26
 Effugere — si impius propinquo manus effugeris. 317. 22
 Effugit oculorum obtutum animus munda. 443. 48
 Effundere se in aliqua libidine. 437. 47
 Egeria — Numa sine cum Egeria collocutus. 312. 18
 Elici & fundi vocem à lateribus, faucibus, lingua. 145. 36
 Elicere quædam fatalis necessitas. 203. 33
 Elicere, id est, id est ordo, scilicet quæ causatur, ea est ex omni æternitate fluens veritas sempiterna. 276. 23
 Eilutare ne mulieri quidem concessum est. 145. 29
 Eilutare vtebatur Socrates: quam arctius in Africano fuisse Fannius. 14. 10
 Elabi penitus, egestate, exilio, vinculis, verberibus. 313. 4
 Elari voluptate. 365. 25
 Eleatici philosophi Xenophanes, Parmenides, Zeno Eleates. 35. 31
 Elegantes ab eligendo, intelligentes ab intelligendo. 224. 49
 Elegancia differendi adhibita ratione & via philosophantur. 136. 38
 Elementa, initia rerum, de quibus aer & ignis mouendi vim habent & efficiendia quæ & terra, accipiendi. 7. 37
 Elementa inter se vertuntur, & vicissim retrò commeant. 244. 20
 Elementa quattuor corpora sunt, & cernuntur. 447. 15
 Elementa quattuor patritia habent inter se & diuisa momenta, &c. 121. 31
 Elementorum collocatio. 442. 17
 Elementorum comparatio inter se, seu proportio. 442. 18
 Elementorum vicissitudine mundi con-
- tinuata natura est. 215. 30
 Elephanto belluarum nulla prudentior, at figura quæ vastior? 209. 49
 Elephantorum acutissimis sensibus ad vitilitatem nostram abutimur. 237. 30
 Elephantus manus data est, quia propter magnitudinem corporis difficileis aditus habebant ad pascuis. 232. 49
 Eleuatur argumentatione perspicuitas. 241. 11
 Eleusina sancta & augusta, ubi initiatur gentes oratorum vltima. 212. 39
 Elicere. 23. 39
 Elicimus ferrum de terræ cauernis rem ad colendos agros necessariam. 237. 31
 Elicere — ad neruorum eliciendos sonos, ac tibiarum apta manus est ad motionem digitorum. 237. 20
 Elicere aliquem præmio. 180. 37
 Elicere aliquid dicendo in vitram quæ partem, & tanquam exprime te quod aut vetum sit, aut ad id quæ proximè accedat. 12. 21
 Elicere causas præfensionis quis potest? 257. 5
 Elicere solebat percutiendo atque interrogando eorum opinionem, quibus cum diserebat Socrates. 51. 15
 Elicere ignem cor. fluit, atque attritu lapidum. 217. 30
 Eliditur — qui rebus his fractus agritudine eliditur. 179. 48
 Elidenda stirpes agritudinis. 262. 25
 Elimare ad tenue rationes. 23. 35
 Elinguere reddidit 357. 27. ex 2. tomo.
 Elis in Peloponneso familias duas certas habet, Iamidarum vnam, alteram Clutidarum haru spicina nobilitate præstanteis. 270. 39
 Eloqui copiose, modò prudenter, melius est, quam vel acutissimè sine eloquentia cogitare. 375. 6
 Eloqui — vtique, (venditor & emor) si ad eloquendum venierit, non plus quam semel loquatur. 296. 14
 Eloquendi vis domina rerum — ibidem multa de eloquentiæ vitilitate. 237. 8
 Eloquentia à sapiente adhibebitur, quæ regat populos, &c. 331. 16
 Eloquentia indices contrumpere a quæ graue est vt pecunia. 314. 31
 Eloquentia quid præstabilis vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? 384. 4
 Eloquentia sine vi quadam maiore fluere non potest, abundans sonantibus verbis, vberibusque sententiis. 125. 28
 Eloquentiam, quæ admirationem non habet, nullam iudico. 472. 5
 Eloquentiam à natura ad salutem hominum, & ad conseruationem datam, ad bonorum pestem, perniciemque conuertete. 381. 23
 Eloquentiam desiderant causarum plurima genera. 381. 7
 Eloquentiæ intermissio, ne dicam interitio. 381. 7
 Tomus quartus.
- Elucebit omnis constantia, omnisque moderatio ex eo, si appetitus sit tranquillitatis, atque omni animi perturbatione careat. 365. 2
 Elucere non potest id quod est probabile, nisi ex vtriusque parte causarum facta sit contentio. 374. 45
 Eludere — quæ est ista ars coniectio- nis eludentis ingenio? 300. 43
 Eluio, pessilentia, vastitas, belluarum repentina multitudo. 476. 38
 Eluiones aquarum. 274. 1
 Eluiones, exustionesque terrarum accidere tempore certo necesse est. 319. 8
 Emancipare alicui filium suum in adoptionem. 42. 41
 Emancipata — si nemini emancipata est senectus. 410. 48
 Emarex — non esse emacem vestigal est. 440. 6
 Emergit — ex quo magis emergit, &c. 366. 22
 Emergere ex alto. 94. 45
 Emerit subitò ex lumine. 300. 4
 Emersi — tursusque emerfi. 445. 19
 Eminentia — alij nullam soliditatem habent, nec eminentiam. 210. 58
 Eminus — nec eminus hastis vteretur. 408. 15
 Emeritis stipendiis libidinis. 412. 40
 Empedocles Agrigentinus carminibus Gtæcis vaticinatus est: quæ in rerum natura, totòque mundo constarent, amice- que moueretur, ea contrahere amicitiæ, dissipare discordiam. 422. 11
 Empedocles animum esse censet cordi suffusum sanguinem. 118. 11
 Empedocles clamat quasi mente concitatus, vt interdum furere videtur, absurda esse omnia, nihil nos sentire, nihil cernere, nihil omnino quale sit, posse reperire. 13. 47
 Empedocles hæc perulgata & nota quatuor principia rerum posuit, & amicitiam & item. 35. 17
 Empedocles non fuit, sed dignissimum rebus iis, de quibus loquitur, sonum fudit. 24. 49
 Empedocles quattuor naturas, ex quibus omnia constare vult, diuinas esse censet. 200. 2
 Empiricus non sunt notiora corpora humana, quam alii, quia posuit fieri, vt patet facta & detecta mutantur. 34. 7
 Emori notum vitium esse oportere, quod nosset venditor. 396. 45
 En gossalin. 448. 24
 Enartare — enartauisset senatus in munda suum. 265. 3
 Enartare — videtur se habere angustius enartatum, tamen. 190. 38
 Enartare, perspicuitas, aut euidencia. 14. 32
 Enerare, affligere — nò me plane enerauit, non afflixit senectus. 410. 5
 Eneratum — est in animis omnium molle quiddam, demissum, humile, eneratum, languidum. 144. 17
 Endymion ne sic quando in Larne ob-

dormiuit: nondum opinor est experire
chus. 130.35
Endymionis somnum nobis nolimus
dari. 107, 48
Enedus fame. — ausis fame enedus.
289.43
Enedus fame — plenus, an fame enedus si-
mus. 300.21
Ennius ab Homero locos transiit, &
Africanus à Menandro. 40.6
Ennius duo quæ maxima putantur one-
ra, pauperatē & senectutem, ita fe-
rebat, ut eis pæne delectari videretur.
407.34
Ennius recte — Amicus certus in re in-
certa cernitur. 427.40
Ennius — sit ut cogitationes, sermones
que nostri pariant aliquid in somno ta-
le, quale de Homero scribit Ennius, de
quo videlicet sepiissime vigilans sole-
bat cogitare & loqui. 317.5
Ennius iram initium insanie dixit.
171.14
Ennius maior natu, quàm Plautus.
115.27
Ennius quibus consulis mortuus sit.
407.35
Ennius, Pacuvius, Attus, non verba,
sed vim Græcorum expresserunt pœ-
tarum. 5.11
Ennius Ser. Galba vicinus. 20, 49
Ennius — refugiat timido sanguine atq;
exall' exat metu. 476.52
Ennius — versus ex Ennio de Romulo
& Remo. 273.14
Ennius — Vnus homo nobis, &c.
406.47
Ennius carmē sepulcro, incisum eius Ne-
mo me lacrymis decoret, &c. 416.28
Ennius Medea. 39.41
Ennius versus — Cum tonuit Læum be-
ne tempestate serena. 291.5
Ennius versus — Ego deū genus esse se
pet dixi caritum: sed eos non curare
opinor, quid agat humanum genus.
294.28
Ennius versus in Afr. — Sifas endo pla-
gas, &c. 312.51
Ennius versus — Moribus antiquis res
stat Ro. vitisque. 315.27
Ennius versus, quibus deos esse censet,
sed eos non curare quid agat humanū
genus. 277.41
Ennius versus, Sicut fortis equus, &c.
407.26
Ennius notio, intelligentia. 74.34
Ennius notitias appellamus. 15.30
Ennius, seu *enēsis*, notitiae rerū. 17.18
Ennotatio nominum, & explicatio fabu-
larum. 248.47
Ennotatius explicare. 102.13
Ennotatius quasi continuata quædam mo-
tio & petennis. 118.40
Enucleare — Hæc nunc enucleare non
ita necesse est. 181.3
Enucleatē — grandia ornate, enucleate
minora dicere. 84.31
Enucleatē — Hæbes ea, quæ de perturba-
tionibus enucleatē disputat Stoici: quæ
logica appellantur. 168.7
Enuntiare — hanc subtilitatem qui-
bānam quæm enuntiare verbis?

432
Enuntiatio omnis, quod *ἐννουν* dial-
ectici appellant, aut vera, aut falsa crit.
306.9. & 307.47
Enuntiatum omne aut vetum, aut fal-
sum est: nec tamen ex eo sequitur, ef-
fe causas immutabiles, eāque æter-
nas, &c. 306.12
Epaminondas — Consilii nostri laus
est attona Læconum. 185.4
Epaminondas princeps Græciæ, fidibus
prælate cecinitur, dicitur. 115.38
Epaminondas Thebanus à Lyfide Pytha-
goræo studitus. 372.48
Epaminondas victis Lacedæmoniis ad
Mantinæm cum se gravi vulnere exa-
minari videret, ut primum despexit,
quæsiuit salutē esse clypeus.
67.52
Epaminondas non ingemuit cum vnā
cum sanguine vitam efflucere sentie-
bat. 146.8
Ephesti cum Hermodorum ciuitate ex-
pellerent, ita locuti sunt: Nemo de no-
bis vnus excellat. 193.6
Ephippia, acratophora. 73.38
Ephori Lacedæmone non sine causa à
Theopompo oppositi regibus. 345.19
Epimachus illud, nervos atque artus
esse sapientiæ, non temere credete.
457.38
Epicharmi acuti, nec insulsi hominis,
sententia. 117.31
Epicurus à Zenone bestia nominatur.
480.29
Epicurus archonte Pichararo mortuus.
305.3
Epicurus audent dicere ne suspicati qui-
dem se vllum bonum sciuntum ab il-
lo Aristippō genere voluptatis. 5.43
Epicurus ausus est dicere esse innume-
rabilia mundorum millia. 209.27
Epicurus ait, non crescere voluptatem
dolore detractō, summamque esse vo-
luptatem nihil dolere. 156.8
Epicurus balbutiens de natura deorum,
diuinationem non probat. 255.30
Epicurus censet illa indiuidua, & soli-
da corpora ferti suo deorsum pondere
adlineata. 42.1
Epicurus circuitione quadam deos tol-
lens recte non dubitat diuinationem
tollere. 284.11
Epicurus comis fuit in amicitiis tuēdis.
64.50
Epicurus completitur verbis quod
vult, & dicit plane, quod intelligam.
41.29
Epicurus contumeliosissimē Aristotelē
veraxiit, Phzdonē Socratico turpissi-
mē male dixit, &c. 209.5
Epicurus cupiditatum genera diuisit nō
nimis fortasse subtiliter, vultus tamē.
191.24
Epicurus declinationem atomi induxit
ob eam rem, quod veritas est, ne, si sem-
per atomus grauitate ferretur naturali
ac necessitate, nihil liberū nobis esset,
cum ita moueretur animus, ut atomo-
rum motu cogereetur. 305.2
Epicurus declinatione atomi vitari fat
necessitatem putat. 205.21

Epicurus dicit nullum sapientem tempus
esse, et si vratur, torqueatur, leceatur,
quis posset exclamare, Quam pro ni-
hilo putol. 188.32
Epicurus dicit, sapientem si vratur, si cru-
ciatur, diciturum, quāu laus est hoc?
138.22
Epicurus dicebat, nullum se bonum ne
intelligere quidem, quod non sit seiu-
dum à delicatis, & obsecratis volupta-
tibus. 211.37
Epicurus dolorum magnitudinem breui-
tate, longinquitate leuitate consola-
tur. 190.49
Epicurus duobus in rebus ponit leuatio-
nem ægritudinis. 133.35
Epicurus ea dicit, ut risus captare videa-
tur. 138.19
Epicurus eō rem demittit, si vnus sen-
sus semel in vita meritis sit, nullum
quam esse credendum. 25.48
Epicurus erroribus subuenire volēs iis,
qui videntur cōtribare veri cognitio-
nem, dixit sapientis esse, opinionem ad
perspicuitate se iungere. 195.50
Epicurus — esse eandem Atheni, qui
se sapientem esse profiteretur, eūmque
dicere, omnia, quæ faceremus, ad vo-
luptatem esse referenda. 411.45
Epicurus exiguum fortunam dicit inter-
uenire sapienti. 49.10
Epicurus fatum extimecens ab atomo-
rum declinatione præsidium petit, &
eos de via deducit. 344.44
Epicurus floret Cyrenāsīs obsolescit.
404.23
Epicurus forniculū se præbet in tormi-
nibus, & fraguria sua. 143.46
Epicurus gloriatur se magistrum habu-
isse nullum. 205.42
Epicurus homo minime malus, vel po-
tius vir optimus. 143.29
Epicurus homo minime vaser. 107.46
Epicurus homo non apertissimus ad iocū-
dum. 220.34
Epicurus honesta Stoicorum irridet, &
ait eos inane sonos fundere, &c.
188.35
Epicurus in ea parte philosophiz, quæ est
quærendi ac dissidendi, plane inermis
ac nudus esse tollit definitiones, nihil
de diuidendo, ac partiendo docet, &c.
42.25
Epicurus — Epicurum in physicis De-
mocritum puro. 85.47
Epicurus in physicis non est suus — iam
verò Physica, si Epicurum, id est Ti-
mocrum probarem, possem scribere
ita planē vt Amasianus. 42.25
Epicurus in physicis totus est alienus.
41.40
Epicurus, in quibus se quitur Democri-
tum, non fere labitur. 41.49
Epicurus inuenit quo modo necessitatē
fati effugere. 205.22
Epicurus locūdi causa deos induxit per-
tulosos & perflabiles, & habitantes
quantum inter duos lucos, sic inter
duos mundos. 284.9
Epicurus ita diuidit — omnium, quæ
sunt, naturam esse corpora, & inane,
quæque his accidunt. 216.15

- Epicurus incedere posse viui negat, nisi cum virtute viuatur. 156. 25
- Epicurus iudicia rerum in sensibus ponit, quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, falsitatem esse omnino iudicium veri & falsi putat. 42. 28
- Epicurus librum scripsit de sanctitate, & pietate aduersus deos, in quibus ita loquitur, vt Confucium, aut Serapionem, pontifices maximos, te audire dicat. 212. 11
- Epicurus luxuriam non reprehendit, modo si vacua infinita cupiditate & timore. 56. 39
- Epicurus maius dicit esse malum, medicrem dolorem, quam maximum decus. 140. 42
- Epicurus mortem & dolorem contemnit, eumque diem, quo moritur, beatum appellat. 190. 44
- Epicurus — multa contra Epicurum, qui putet leuari egritudinem auocatione à malis cogitandis, & reuocatione ad contemplandas voluptates. 155. 35
- Epicurus multa sepe praeclare dicit, sed parum sibi constanter, parumque cum uenietur — laudat reuem victum. 181. 29
- Epicurus multis locis satis fortiter dicit de dolore: tamen non id spectandum est quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, &c. 404. 32
- Epicurus negat effata ita disuncta, aut etiam, aut non, necessaria esse. 29. 13
- Epicurus negat enuntiationem esse veram aut falsam. 307. 40
- Epicurus negat quicquam deos nec alioquin curare, nec sui. 294. 27
- Epicurus nihil tam irridet, quam praedictionem rerum futurarum. 239. 9
- Epicurus — non conuenit, vt is, qui vel summum, vel solum malum, dolorem esse dicat, idem censeat, Quam hoc suae est tum cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem. 182. 19
- Epicurus non satis politus est in artibus, quas qui reuocet, eruditus appellatur. 43. 10
- Epicurus non sine causa ausus esse dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quam malis. 193. 38
- Epicurus nullam eruditionem esse dixit, nisi quae beatae vitae disciplinam iuuat. 50. 33
- Epicurus paruo est contentus, & plurima de tenui victu scripsit. 191. 3
- Epicurus philosophus nobilis, quo non solum Graecia, sed etiam omnis barbaria commota est. 59. 35
- Epicurus omne iudicium constituit in sensibus, & in rerum notitiis, & in voluptatibus. 37. 48
- Epicurus posse putat minorem esse solem, quam videatur, vel paulo maiorem, vel tantum, quantum videatur. 262. 2
- Epicurus primo capite libri optimi scribit, nihil curae deum nec sui, nec alieni. 324. 49
- Epicurus pugnantia loquitur. 181. 32
- Epicurus quia Democritum fuisse. 42. 20
- Epicurus quaedam commutauit ex Democritis: sed plerique secutus est. 206. 3
- Epicurus quantum solem putat. 34. 9
- Epicurus quasi pueri delicati nihil cessatione melius existimat. 210. 26
- Epicurus — quemadmodum omne, quod in natura rerum infinitum esse dicimus, id infinitum esse concludit Epicurus. 294. 20
- Epicurus — quod aeternum, beatumque est, id nec habet ipsum negotij quicquam, nec exhiberi alteri. 202. 20
- Epicurus re tollit, opinione relinquit deos. 213. 29
- Epicurus sapientem dicturum cum summis doloribus conficiatur, quam suae est quam nihil curat. 112. 2
- Epicurus, si vratur, ait se, quam hoc suae, dicturum. 66. 14
- Epicurus sibi constat: Stoici non item. 284. 12
- Epicurus solem tantum esse censet, quantum videtur, vel paulo aut maiorem, aut minorem: — bipedem. 42. 19
- Epicurus sustulit omnem funditus religionem nec manibus, vt Xerxes, sed rationibus deorum immortalium templa & aras euerit. 212. 13
- Epicurus tantummodo induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit. 188. 32
- Epicurus tantummodo negare deos esse non audeat, nequid inuidia subeat, aut criminis, &c. 240. 15
- Epicurus timuit ne, si vnus vitium esset falsum, nullum esset verum: itaque sensus omnes, veri nuntios esse dixit. 205. 32
- Epicurus totam dialecticam & contemnit, & irridet. 29. 13
- Epicurus vidit esse deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. 202. 2
- Epicurus vna in domo, eaque angusta quam magnos, quamque amoris conspiratione contenti essent tenuit amicorum greges. 49. 38
- Epicurus vna se acquiescere dicit recordatione praeteritarum voluptatum: nulla alia remedia sibi comparauit ad tolerandum dolorem. 183. 44
- Epicurus vno tempore suscipit res duas inenodabiles, &c. 304. 45
- Epicurus vnus vidit verum, maximusque erroribus hominum animos liberauit. 41. 24
- Epicuri ad Hermachum epistola. 67. 25
- Epicuri de diis sententia. 202. 19
- Epicuri de regula, & iudicio liber. 202. 8
- Epicuri disciplina notior, quam Aristippi, neque tamen de ipsa voluptate cum Aristippo consentiens. 35. 45
- Epicuri horri. 98. 1
- Epicuri inconstantia arguitur. 66. 5
- Epicuri *νεκρὰ δόξαν*: id est maxime rata. 54. 39
- Epicuri *ὁπότε δόξαν*. 207. 44
- Epicuri magna peccata ostenduntur. 156. 9
- Epicuri pater Neocles agriptrae amum profectus est. 205. 48
- Epicuri ratio plenique notissima est. 41. 15
- Epicuri sapiens beatus semper induitur. 49. 1
- Epicuri sententia de atomis & mundis innumerabilibus, de diis, refellitur. 207. 5
- Epicuri verba, quibus significat, se luxuriosorum voluptatem approbare, & eos beatos duere, si deorum, & mortis, & doloris metum vacent. 54. 42
- Epicuri verba de summo bono. 154. 59
- Epicuri vitae beata forma. 154. 31
- Epicurus non placet rem definiti. 51. 34
- Epicurus non placuit medium esse quicquam inter dolorem & voluptatem. 45. 14
- Epicurus nullos deos videri scripsit Posidonius, quia quae is de diis immortalibus dixerit, inuidia detestanda gratia dixisset. 213. 24
- Epicurus placet opinionem mali agitudinem esse naturae, &c. siue prouultum sit, siue inueneratur. 152. 36
- Epicurus, si diis placet, videtur semper fidei, beatus nunquam id diceret, si ipse se audiret. 182. 17
- Epicurus & Metrodori non fere praeferunt quicquam in manus sumit. 136. 47
- Epicurus hebetem & rudem dicere solent Stoici. 294. 18
- Epicurus ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis reliquiss deos, re sustulisse. 207. 42
- Epicurus nihil posse dicere de virtutibus, auris quid dicat, non dicere consentanea. 404. 32
- Epicurea doloris medicamenta: si grauis, breuisque longus, leuis. 55. 9
- Epicurei homines optimi. 43. 5
- Epicurei — o admirabilem licentiam, & miserabilem inscientiam detestandi. 307. 43
- Epicurei multi & in amicitia fideles, & in omni vita constantes, & graues, nec voluptare, sed officio consilia moderantes. 65. 5
- Epicurei neminem nisi suum laudari voluit. 345. 8
- Epicurei philosophi Phaedrus, & Zeno. 41. 54
- Epicurei plures voluit esse calos. 471. 31
- Epicurei simpliciter pecudis & hominis idem bonum esse censent. 43. 50
- Epicurei totam Italiam occupant. 163. 49
- Epicurei viri optimi, nam nullum genus est minus malitiosum. 156. 30
- Epicurei contumeliosi in omnes alios philosophos. 209. 5
- Epicurei videtur facere melius, quam dicere. 65. 8
- Epicurus *ἐν τῷ*, posterum quodammodo & consequens. 76. 28
- Epicurus, Medea — al. Medus. 366. 44
- Epicurus therorum. 134. 14
- Epicurus Ceres. 261. 19
- Epistola Philippi ad Alexandrum filium. 381. 42
- Epistola trium regum prudentissimorum ad filios, quibus praecipit, vt oratione benigna multitudinis animos ad benivolentiam aliant. 381. 1
- Epulæ, id est assentionis retentio. 211. 9
- Epulæ & viceratationes. 382. 13
- Epulas inibat partes coronati. 342. 13
- Equestre praelium. 470. 59
- Equus intratus & nouus. 428. 18

Equus vehendi causa factus, arandibos, venandi & custodiendi canis. 219. 20
 Equo incitato immitteretur se in holles imperatorem persequeretur exercitus. 242. 8
 Equos propter crebras preliorum contentiones ferocitate exultantes domitoribus trahere solent, vt his facilius vti possint. 361. 25
 Equuleorum vi nimis efferata. 477. 44
 Ereximus animos ad audiendum. 13. 6
 Erichtheus, cuiusque filii in numero deorum sunt Athenis. 247. 10
 Erichthei filia cupide mortem experierunt pro vita ciuium. 134. 50
 Erichthei filia. 109. 9
 Erichthei delubrum Athenis visum esse & sacerdotem. 247. 4
 Etidam cerues in cali parte locatum. 450. 43
 Eriguntur spe consequentis, & posterius temporis. 50. 1
 Eripiamus laudem huius generis languenti Græciæ. 136. 24
 Eripere aliis, quod alijs largiare. 356. 4
 Errare — nihil errat, quod in omni errantitate consequat progressus & regressus, reliquique motus constans & ratos. 221. 29
 Errans & vagans sententia — opp. stabili & certa. 213. 48
 Erranti comitet monstrare viam. 318. 1
 Erranti viam nō monstrare: quod Athenis exsecrationibus publicis sanctum est. 395. 9
 Errantes — quinque stellæ, quæ saluō v cantor errantes. 211. 8
 Erraticus — multiplices & erratico lapsu. 413. 25
 Erratum tolerabile. 471. 36
 Error hominum nō proborum fecerint vtile ab honesto. 392. 26
 Error, temeritatis, ignorantie, opinatio, suspicio, aliena sunt firmæ & constantis assentionis. 9. 49
 Errore duci. 371. 42
 Eruditus omni doctrina. 243. 8
 Eruditus pulvis — numquam eruditum illam poluerem attrigissis. 221. 2
 Eruditi Græcis institutionibus. 196. 42
 Eruditi Græcis litteris. 39. 17
 Erumpunt sæpe vitia amicorum tum in ipsos amicos, tum in alienos. 429. 16
 Erupit illa vox. — quorum erupit illa vox. 471. 27
 Escam malorum voluptatem appellat Plato, quod ea videlicet homines capiantur v hamo pisces. 412. 6
 Est vt — non est vt mirandum sit, &c. 276. 42
 Esse in hoc desiderio diutius non possum. 433. 1
 Esse in optima spe debebis. 456. 49
 Esse — Plato: quod oritur & intereat esse non potest. 124. 35
 Esse soluendo — non esse soluendo. 386. 4
 Esse in maxima & gratia, & gloria. 399. 39
 Græci vocant, quos Latini mores. 361. 48
 Græci, quæ à Græcis dicitur, eadem à La-

tinis Vestia, tracto ab illis vocabulo 224. 13
 Errata venti, rempessui, & salutare nō modo hominum, sed etiam pecudum generi. 254. 30
 Erroria de calo tacta scientissimè animaduertit. 270. 41
 Erruria — non adducat, vt reat in exitu totam Erruriam delirare. 261. 28
 Erruria populi singulis, de principum filiis sex in disciplina tradebantur, ne ars tanta propter tenuitatem hominū à religionis auctoritate abduceretur. 270. 44
 Etrusci calum in x. r. parte diuiserūt, 284. 22
 Etrusci, quod religione imbuti studiosus & crebris hostias immolabant, extorrum cognitioni se maxime dediderunt. 271. 1
 Etruscorum & haruspicum disciplina. 215. 13
 Erymologus, idest verborum explicatio, qua de causa quæque ita essent nominata. 8. 22
 Euadere — eadem somnia & aliis aliter euadunt, & illdem non semper eodem modo. 301. 6
 Euadere — nimis sæpe secus aliquanto videmus euadere. 338. 44
 Euasurum ex morbo ægrotum optime omnium consiliet medicus. 280. 7
 Euagari — appetitus longius euagares & tanquam exultantes siue capiendos, siue fugiendos. 365. 3
 Euauisse vetustate vim loci eius, vnde anhelitus ille recte fiebat, quo Pythia mente incitata oracula ederet. 296. 33
 Euaneſcunt vetustate vinum, & sallemata. 296. 34
 Euryclia, cōmoda — Euryclia, cōmoda. 82. 24
 Eudoxus Platonis auditor, in astrologia iudicio doctissimorum hominum facile princeps, sic opinatur, Chaldaei in prædictione, & notatione cuiusque vitæ ex natali diei minime esse credendum. 291. 48
 Euenisset melius Priamo si in columi regno occidisset. 129. 18
 Euenire — bonis male euenit, improbis optime. 252. 17
 Euenie tibi feliciter volo emtionem tuam. 3. 31
 Euerticubum malitiarum omnium, iudicium de dolo malo. 251. 19
 Euertere nauim — auri nauim euertat gubernator, an palea, in re aliquam, i gubernatoris incitètia nihil interest. 435. 31
 Euersa resp — stans — opp. 388. 15
 Eufrates Mesopotamiam fertilem efficit in quam quotannis quasi nouos agros inuohit. 234. 23
 Euhemetum interpretar? & securus est præter ceteros Ennius, ille autē moris & sepulchri demōstrat deorū. 212. 36
 Euidens — in causis siquid est euidens, de quo inter omnes conueniat, argumentari non solet. 241. 11
 Euidens mensura. 444. 31
 Euidètia, quàm Græci Eudispar appellat.

14. 32
 Euigilare — in quo euigilauerūt curæ & cogitationes mæ? 445. 10
 Euilicetatum corpus. 139. 23
 Euigilia, opportunitas. 78. 34
 Euigilia, tempus actionis opportunum. 371. 1
 Euileſſim sancta & angusta, vbi initiatur gentes otarum victimæ. 213. 39
 Eumenides sinit deæ — earum Athenis sanum est. 246. 33
 Euomolpide, & angusta illa mysteria. 337. 28
 Eunuchus Terēij — ex Eunuchio verus. 250. 40
 Eunuchi à Syria. 464. 10
 Euolare facillimè à custodia corporis optimi cuiusque animus. 420. 29
 Euolueret animi sui complicatam notionem. 398. 14
 Euoluit potiarum. 41. 50
 Euomere virus acerbissimum fugapod alique. 430. 34
 Euphorion, poëta nimis obscuro. 298. 46
 Euphorionis cantores. 155. 39
 Euryclia Vlyſi pedes abluit, quædam laudet. 184. 32
 Euripides Anaxagore fuit auditor. 134. 4
 Euripides — iurari lingua, mentem, &c. 403. 6
 Euripidis in Cephonte sententia. 134. 33
 Euripidis versus ex Orefte. 173. 33
 Euripidum carmen à Chrysippo laudatum. Mortalis nemo est, quem non attingat dolor. 158. 11
 Euripo Chalcidico in motu identidem reciprocando quid fieri potest constans? 243. 19
 Euryptilus, homo exercitatus. 142. 31
 Euryſia — in qua intelligitur ordinis conseruatio. 370. 46
 Euryſia & Euryſia summum bonū Democrito. 113. 17
 Euryſia — securitas, seu animi tranquillitas Democrito summum bonū. 101. 22
 Ex animo agere. 456. 15
 Ex maiore parte pleraque res nominari. 180. 49
 Ex sententia navigare. 29. 45
 Exacta grætas — cum exactam ætate in agris esset, &c. 414. 37
 Exacere vt oculorū, sic ingenij aciem ad bona deligenda, & reſicienda contrariare. 331. 3
 Exagare se cū inferioribus debent, qui sunt in amicitia superiores, &c. 418. 35
 Exaggerare grauiter, dignitateque virutis. 190. 25
 Exaggerantes voluptatis nomen. 480. 23
 Exaggerare rem suam familiarem omninatione. 363. 39
 Exaggerata regis opes. 155. 40
 Exaggeratio q̄ altissimi animi. 146. 44
 Exaggerare virtutibus animos. 448. 41
 Exalbeſcat mēt. 102. 59
 Exalbeſcere vel motu mētis aliquo, vel obiecta terribili re extrinſecus. 20. 21
 Examen apum cōſedit in iuba equi Dionij tyri. 268. 7, & 248. 4
 Examina apium nō fingendorū fauorū causæ congregantur, sed, &c. 373. 8
 Exanima

- Examina apium. 433.39
 Examinatus patibus ponderibus. 122.18
 Examinare — te metus exanimat iudiciorum tuorum. 435.14
 Examinatio quid. 167.1
 Exantlabimus — Tor nos ad Troiam belli exantlabimus annos. al. exantlabimus. 288.22
 Exantlasset omnes labores. 133.25
 Exantlassit labor Herculis à Carneade. al. exantlassit. 31.25
 Exaratus — estne quisquam, qui credat, exaratum esse dum dicam, an hominem? 286.5
 Exardescit admirabilis quædam benevolentia magnitudo, his rebus ad illum primum motum animi & amoris adhibitis. 425.6
 Exardescit ex eo siue amor, siue amicitia. 432.24
 Exardescere — nisi quædam admodum intolerabilis iniuria exarferit. 429.18
 Exardescens ira fortitudo vim maiorem habet. 460.36
 Exardescencia Græcè *δυσκαρδία*. 166.9
 Exarnificatus — Anaxarchum à Cypriotyanno. exarnificatum accepi-mus. 252.28
 Excedere — excessit è vita. 420.15
 Excelles — elabora vt excelles. 472.26
 Excellere — à habet venationem iustam quicquid excellit. 202.25
 Excelsio animo, magnôque despiciere vitam, mortem, diuitias, paupertatem. 379.18
 Excipere ex malis si quid insit boni. 388.6
 Excidere — neque enim verendum est ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat. 426.45
 Excipere — memoriam illius viri excipient omnes annis cōsequentes. 408.12
 Excipere vulnera fortiter. 147.3
 Excepti — & cæ patriam dicimus, vbi nati, & illam, quæ excepti sumus. 332.21
 Excitauit magna miseriarum incendia amor Medæ. 174.47
 Excitauerūt complures ad legendi studium libri nostri. 374.2
 Excitate amicitia eam animi. 426.50
 Excitare, & agitare feras. 397.8
 Excitare telles ex annualium monumentis. 62.32
 Excitate omnes rationes fortitudinis ac patientiæ. 89.4
 Excitanda animaduertit, & diligētia est, vt nequid temere, ac fortuito, inconsideratè, negligenter quæ agamus. 361.10
 Excitata est repente ciuitas ad arma. 264.10
 Excludunt amicitias fidelis multorum opes præpotentium. 426.20
 Excludit virtutem à summo bono res sententiæ. 77.11
 Excludere alios sermone, tanquam in possessionem suam venerit. 369.40
 Excludere suos ab vfu rei suæ familiaris. 363.39
 Excoli animo litteris, talibusque doctrinis dect. 475.8
 Excors — apertè adulantem nemo nō videt, nisi qui admodum est excors. 432.10
 Excordes, vecordes, concordēs à corde dicti. 116.8
 Excubat sic semper animo, vt ei nihil improsum acciderè possit. 168.49
 Excultus doctrina — qui musicam nesciebat, non satis excultus doctrina putabatur. 115.40
 Excusatio peccati nulla est, si amici causa peccaueris. 424.13
 Excusatio turpis, & minime accipiendam cū ceteris peccatis, tum si quis contra temp. se amici causa fecisse fateatur. 424.28
 Excusatione vtendum est aduersus eos, quos inuitus offendas. 384.18
 Excusare mihi hanc opinionem radicatus volui. 154.40
 Exedere — quos nulle ægritudines exedunt. 180.4
 Exeamus è vita æquo animo, tanquam è theatro, cum ea non placeat. 47.10
 Exedunt — mætores, qui animos exedunt. 48.3
 Exer. si postterioribus partibus versicolorum. 187.22
 Exemplum aliquod institui, &c. 462.19
 Exemplum eorum rerum capiebat ex similitudine ineuntis ætatis. 423.37
 Exemplum iustitiæ maximū in hostem constitutum. 356.25
 Exemplum — multum mali in exemplo est, si quis ædificans extra modum summum producat. 370.33
 Exemplum sequi. 441.5
 Exempla — hæc videri possunt obscuriora cū sine expositione exemplorum lentius dispartunt. 434.8
 Exempla nobis ex hoc numero fumentur. 424.18
 Exempla piæ, amicæ, magno animo è Romanis factorum. 109.19
 Exempla quasi incorrupta testimonia. 475.6
 Exemplis clatis & illustribus vsus est. 279.11
 Exercere studia — vtinam aliquo, si nō bono, at saltem certo statu ciuitatis hæc inter nos studia exercere possemus. 32.18
 Exercitatus miles quanto præstet inexercitato. 142.18
 Exercitus Ro. labor. 142.13
 Exhalationes terræ — calum humidum & caliginosum, propter exhalationes terræ. 822.15
 Exhaustiebat æratum C. Gracchi domus. 385.5
 Exhaustire sentinam. 408.3
 Exhibere negotium alteri. 402.17
 Exhiberi negotium patri cū audiuiisset &c. 403.38
 Exigam hæc à te primam operam. 97.18
 Exige ab iis hoc munus. 457.26
 Exigere gratiam. 423.17
 Exigere mercedem acerbè. 313.1
 Exigere mercedem — ipse fe quisque diligit, non vt aliquam mercedem exigat caritatis suæ, sed quod per se sibi quisque carus est. 429.40
 Exigere promissum ab aliquo. 401.9
 Exisse de potestate qui dicantur. 149.22
 Exisse de potestate dicimur iratos. 176.15
 Exitus omniorum mirabiles existerent. 264.29
 Exitum reperire — malè instituta ratio exitum reperire non potest. 210.42
 Existimare — bene de se existimans, seque diligens. 351.39
 Existimare — non omnes eos contemnimus, de quibus malè existimamus. 379.10
 Existimatio — bona omnium existimatione munitus. 456.26
 Existimationem suam negligere — negligere quid de le quisque contiat, non solum arrogans est, sed etiam omnino dissolutus. 364.35
 Existimator & iudex — te habeo existimatum eorum studiorum, quæ mihi cōmunia tecum sunt, existimatorem & iudicem. 72.12
 Exordium — difficillimum est in omni conquisitione rationis exordium. 441.10
 Exoritur dicere — quasi ab alio principio exoritur dicere. 294.1
 Exortui libri, — populariter scripti. 99.27
 Expedit — eos ledunt, aut quos non debent, aut quos non expedit. 384.16
 Expedit — Est istud quidem honestum, verum hoc expedit. 398.6
 Expedit — quamvis hoc turpe sit, tamen quoniam expedit, faciam. 395.3
 Expedit — nihil expedit, quod nō deceat. 398.30
 Expedit rem, & consilium ex tempore capere. 378.37
 Expeditur tunc pecunia, cū &c. 470.30
 Expeditur & celerior remuneratio. 384.24
 Experimentum — sed nimirum hoc maximum est experimentum. 160.46
 Expetenda esse etiam propter se bona corporis & bona fortuna. 106.5
 Expilas æratum. 439.7
 Explanata vocum impressio. 654
 Explēbimus hanc parē relictam. 392.15
 Explere cupiens diuturnū situm. 409.17
 Explere mundum bonis omnibus constituit deus. 441.24
 Explere — nō es diues, cū tantum deest, vt explas id quod optas. 439.20
 Explere summam. 89.7
 Expletum omnibus suis partibus. 76.30
 Expletum quiddam est omnibus suis numeris ac partibus, mundus. 218.17
 Explēta, & cumulata habere ea, quæ natura desiderat. 476.21
 Explicabo de omni animi perturbatione. 150.2
 Explica, atque excute intelligentiam tuā. 399.6
 Explicare rem — re explicata — re adhibita. 362.16
 Explicare scholam aliquam. 51.7
 Explicare verbis. 445.19
 Explicatio rudentis — quasi rudentis explicatio, sic tractatio tēporis nihil noui efficiens, & primum quicque replacantis. 276.36
 Explicatus — cum philosophiam viderem diligentissimè litteris Græcis explicatam. 4.14
 Expoliti bonis artibus. 279.22

Fama—futura post mortem famæ confulendum etiam detractò vñ. 80.25
 Fama non est negligenda. 427.18
 Fama popularis plerumq; peccatorum, vitiòrumq; laudatrix, veræ gloriæ iniuratrix, formæ eius, pulchritudinemq; corrumpit. 148.15
 Fames, sitisq; cibo & potione depulsa. 46.11
 Familia amplissima natus. 438.3
 Familia puta erat citra porcam heredi, si is, cuius heres esset, in nauis necatus, deinde in mare protectus esset. 341.11
 Familiâ ducit illa vestra sententia, honestum quod est, id esse solû bonû. 91.22
 Familiariâs fidas habere amantiû nos, amicorû, & nostra mirantium. 378.4
 Famulantur—cûm autem hi famulantur. 312.6
 Fana, delubra,—in fanis & delubris pecunia deponi solebat. 338.23
 Fanatici—philosophi isti superstitionis, & pænæ fanatici, quidvis malle videntur, quàm fe non esse ineptos. 296.43
 Fasciæ—cum vincirentur pedes fasciis. 466.34
 Fasciculum ad narcis admovebis? 151.15
 Fastidium domesticarum rerum tam intolerans. 40.33
 Fastidium delicatissimum. 39.47
 Fastigium imponimus operi inchoato. 392.3
 Fatalis necessitas *εὐκαιρία*. 203.33
 Fatalis & immutabilis continuatio ordinis sempiterni. 8.7
 Fataliter—ex omni æternitate fataliter omnia definita. 280.45
 Fatû est causa æternarum, cur & ea, quæ præterierunt, facta sint, & quæ insistant, fiant, & quæ sequuntur, futura sint. 276.27
 Fatum—dax sententiæ veterum philosophorum de fato, vna eorum, qui censent omnia ita fato fieri, vt id fatum vitæ necessitatis affert, in qua sententia Democritus, Heraclitus, Epichodorus, Aristoteles fuit: altera eorum, quibus videretur sine vilo fato esse animum motus voluntarij. 307.49
 Fatû—Homerus Iouë querentem inducit, quòd Sarpedonem filiû à morte cõtra fatum eripere non possit. 281.45
 Fatum, quòd Græci dicunt *εὐκαιρία*, id est, ordo serendi casuum, cûm causa causæ nexa rē ex se gignat, &c. 276.22
 Fatum—si fatum tibi est ex hoc morbo cõualere, siue medicum adhibueris, siue non adhibueris, cõualeres. 306.22
 Fatum—si fatû fuit, classis populi R. obello Panico primo alterâ naufragio, alteram à Pæonis deceptâ interire, etiam si tripudium solistimum puli fecissent, L. Iunio, & P. Clodio cõsules. 281.7
 Fatum—versus in hanc sententiâ, Græci, Quod fore paratum est, id summû exsuperat Iouem. 281.47
 Fati necessitatem quomodo effugit Epicurus. 209.22
 Fati nomē amile, & plenû superstitionis al. anilis superstitionis plenum. 280.50
 Fata mutari non possunt. 281.14

Fata—hæc quasi fata impendete amicitis. 413.49
 Fata mortis valentiora non sunt, quàm dei consilium. 443.39
 Fauere linguis—rebus diuinis, quæ publice fierent, vt fauerent linguis, imperabatur. 272.18, & 291.17
 Fannius historicus. 312.32
 Fauni in præliis sæpe auditi. 272.6
 Faundrum voces sæpe exaudiri, sæpe vix formæ deorum. 214.36
 Fanni vocem equidem nunquam audiui. 242.9
 Faunius insultrat, nauigandi nobis tempus esse. 383.8
 FAVOR—& cû amore, & enim, (vt hoc vocabulo vtar) fauorem in consilium aduocabo, &c. 472.7
 Felis sanum in Palatio. 249.11
 Febres tertianæ, & quartanæ non iccirco diuinæ sunt, quòd earum reuerfione & motu nihil sit constantius. 243.25
 Februarii mense Romani mortuis parenti voluerunt: qui tum extremus anni mensis erat. 340.31
 Fel gallinaceû—sunt qui vel argutissimæ hæc exta esse dicant. 282.29
 Felicior Camillus exulans, quàm temporibus iisdē Manlius, etiam si id, quod cupierat, regnare potuisset. 469.31
 Felicitas—felicitas nihil aliud est, nisi honestarum rerû prosperitas: vel (vt alio modo definiam): Felicitas est fortuna adiutrix cõsiliorum bonorum. 469.43
 Felicitatem, & prosperitatem vitæ homines se à diis habere putant: virtutē autem nemo vniquam acceptam deo reulit. 253.14
 Feneſtræ animi, aures, oculi, &c. 122.46
 Fera—At id ne fera quidem faciat, vt ita ruat, atque turbentur, vt earû motus & impetus quòd pertineant, non intelligamus. 44.37
 Fera ipse, subiecto metu mortis horrescent. 103.11
 Ferax—nullus in philosophia feracior loc⁹ est, nec vberior, quàm de officiis. 388.17
 Feriatu—deum sic feriatu volunt Epicurus celsatione torpere, vt, si se commouerit, veteant ne beatus esse non possit. 210.28
 Ferit vehementius, quod prouisum antè non fuerit. 156.46
 Ferox—veteror ne ferocior eû faciâ in tua causa præclara de eo iudicia. 470.42
 Ferre facies in capitolium. 424.8
 Ferri multitudinis iudicio. 367.27
 Ferre nomen alterius—Cum Basilus M. Satrium fororis filium nomen suû ferre voluisset. 397.47
 Ferre obscûrè—istam paupertatem, vel potius egestatem nunquam obscûrè tulisti. 439.22
 Ferre silentio plagas grauissimas. 144.2
 Ferri multitudinis iudicio. 367.27
 Ferrum de terræ cauernis elicimus, rem ad colendos agros necessariam. 237.31
 Ferrea tum verò proles exorta repente est. 238.38
 Ferreus scriptor Atilius. 39.45
 Fessus de via. 3.40

Fibre stirpium. 413.15
 Fibre stirpium persequenda, & omnes elidenda. 162.32
 Fibras radicem euellere. 149.47
 Fibrenus fluminis nomen. 331.34
 Fibrenus, frigidissimum flumen—nec enim vllum hoc frigidus flumen attrigūm ad multa accesserim, vt vix pedetentate id possim. 332.34
 Fibrenus—hoc quasi rostru finditur Fibrenus, & diuisus æqualiter in duas partes latera hæc alluit, rapidèq; delapsus citò in vnum coëruit, &c. 332.29
 Fidas familiaritatis habere amantiû nos amicorum, & nostra mihi. 378.14
 Fidentia, id est firma animi consilio, scientia quædam est, & opinio grauis, non remouet assentiens. 176.31
 Fides Cyllenia. 452.29
 Fides seu Iyta, quam Mercurius in cunis fabricatus esse dicitur. 449.14
 Fides—dilectat fidius antiqui. 409.19
 Fides contentæ—incontentæ. 66.31
 Fides præcinebant puluinaribus deorû, & epulis magistratum. 163.25
 Fides—O fides alma, apta pinis, & iurandum Iouis. 402.33
 Fides est firmamentum eius stabilitatis, constantiaq; que, quam in amicitia querimus. 427.44
 Fides in Capitolio vicina Iouis optimi max. fuit. 402.34
 Fides iurandi sæpe cum hoste feruanda. 402.49
 Fides iustitiæ fundamentum. 353.39
 Fides—nomē ipsum mihi videtur habere cûm sit quòd dicitur. 314.58
 Fides—nulla res vehementius temperet, quàm fides: quæ nulla esse potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. 386.44
 Fides quæ fiat quòd dictum est, appellata. 353.42
 Fides tecum contrafecta. 352.39
 Fides vt habeatur, duabus rebus efficitur potest. 378.34
 Fidem dare—fidem neque dedi, neque do infideli cuiquam. 402.22
 Fidem quibuscumq; habeamus. 378.35
 Fiducia—in qua additur, vt inter bonos bene agier. 396.10
 Fidum non potest esse multiplex ingenium & tortuosum. 427.47
 Figaret maledictis—Zeno Apollodotû ingebat maledictis. 209.10
 Figaret modum rerû non possumus: animorum tenere possumus. 443.20
 Figuli sepulcrum. 342.6
 Figura—quid pulchrius ea figura, quæ sola omnem alias figuras complexa continet &c. 220.45
 Figura corporis humani consideratio. 103.33
 Figuram corporis nostri, in qua species esset aliqua honesta, eam natura posuit in promptu. 368.34
 Filicite patet. 434.16
 Filius patrem sana expulsem, aut cupiculos in ætariu, agentem debeatne arguere aut indicare. 400.27
 Filii condemnati non debent, si pater deliquit. 253.45

Filij puberes cum parentibus non laus-
dant, nec cum socris generi. 369.4
Fimbria cōsularis, iudex M. Lutatius Pin-
thia datus: cūm is sponſione fecisset,
ni vir bonus esset. 398.19
Fingimus sapientem & bonum virum.
394.35
Fioxerat sibi principatum opinionis er-
rore Caesar. 354.13
Fingere cogitatione — omnia, quæ co-
gitatione nobis inceptis fingere possumus.
246.39
Fingere sibi vultum, incessum. 64.20
Fingere animo praeumper & cogitatione
praestans vir optimis artibus, &c.
187.40
Ficta omnia, tanquam floſculi, dēcidūt.
380.13
Finis bonorum Acadē. & Peripat. cō-
munis ad ipsi prima in natura, quæq;
ipsa per se expetenda, aut omnia, aut
maxima. 7.2
Finis bonorum Acadēmicis & Peripatē-
ticis secundum naturam vivere: id est
virtute adhibita frui primis à natura
datis. 57.11
Finis bonorum, id est, quod omnia quæ
recte fiunt, referuntur, neque id ipsum
vltquam refertur. 51.40
Finis bonorum — quis sit finis, quod om-
nia bene viuendi, recte egē, faciendi con-
silia referenda, maximè quærendū. 41.1
Finis bonorum sententia antiquorum,
secundum naturam vivere, sic affectū,
vt optimè quis affici possit, ad natu-
rāque accommodatissimè. 101.43
Finis bonorū expertes honestatis res:
toridem, in quibus honestas cum ali-
qua accessione, vnus simplex 57.27
Finis bonorum — sententia de finibus
bonorum, quot. 190.13
Finis bonorum — sententiæ variae
de finibus bonorum. 35.26
Finibus suis se tenere — Quare illam
quidem dimittamus, & suis se finibus
tenere iubeamus. 71.21
Firma corporis constitutio. 404.25
Firmandus animus ad dolorem fren-
dum. 140.48
Fissum familiare, & vitale. 282.47
Fissum in exis, & fibra quid valeant, ac-
cipio: quæ causa sit, nescio. 257.83
Fissum iccoris — quis inuenit fissum ic-
coris? 241.49
Fissum — quod fissum, periculū: quod,
commodum ostendat. 281.12
Flagitare — vt admoneam te, non vt
flagrem. 3.13
Flagitare legem — repudiare oppo-
462.63
Flagitia Democriti, siue etiam Leucipi,
esse quædam corpusculalævia, &c.
204.50
Flagitiosum est aliquid per se, etiā si nul-
la comiteretur infamia. 61.26
Flagrantes in studiis fenes. 414.2
Flaminij exercitus tribus horis confu-
sus, quæ ipse interfecit est. 268.33,
& 189.24
Flaminivus, & Mⁱ Acilius coss. 407.30
Flaminium T. Flauini fratrem cecit
ē senatu Caro. 411.37

Flamma — quæ flamma est, per quam
non cucurrerint ii, qui hæc olim pun-
ctis singulis colligebant? 146.34
Flexibiliter lametatur in vulnere. 144.29
Fletus, quem x 11. rabulæ in funebus
adhiberi vterunt. 145.29
Fletus muliebri ingenio additus. 144.44
Fletu muliebri quid viro turpius?
145.45
Flectere — in flectendis promuntoriis
maximas ventorum mutationes sen-
tienti i, qui nauigant. 293.1
Flexi, fradique morus, quales proteruo-
rum hominum, aut mollium. 103.46
Flexibile ac deuium. 431.23
Flexiones modorum. 538.11
Flexuosum iter habet auditus, nequid
intrare possit. 236.22
Floruit acumine ingenij Arceſilas.
14.16
Floruit doctissimum hominum fami-
liaritas domus Ciceronis. 196.32
Flos oleæ — agricola cūm florem oleæ
videt, bacam quoque se visurum pu-
tat. 280.24
Floſculi — ficta omnia, tanquam flo-
sculi dēcidunt. 380.13
Fluctuare non debent in suo decreto.
16.47
Fluctibus hostiam immolare consue-
rūt duces Rō. marcingressuri. 247.24
Fluimus mollitia. 145.8
Fluit corporis voluptas, & prima quæ-
que auolat. 69.8
Fluere & labi continenter omnia. 8.18
Fluxisse — multum video fluxisse, va-
riūque sermonem de nostris libris.
196.23
Fluitantes & innantes bello x 229.12
Flumine inanium verborum non con-
turbor. 213.42
Flumine orationis reprehensoris vitia
diluuntur: angustia conclusæ oratio-
nis non facile se ipsa tutatur. 216.48
Flumina arcemus, dirigimus, avertimus.
237.41
Flumina in cōtrarias partes fluxerunt.
268.42
Fluuius Atratus sanguine fluxit. 271.35,
& 287.4
Fluuij — amnium liquores perlucidi.
229.2
Fluuiorum nomina in augurum preca-
tione. 247.28
Fodiat sanè dolor. 141.38
Fodicantibus iis rebus, quas malas opi-
nemur. 154.5
Fœdus Numantinum. 602.35
Fœmenta sumorum dolorum. 146.10
Fons legum, & iuris quibus rebus ex-
plicatis inueniri possit. 324.9
Fons delubrum Marſo ex Cōfice de-
dicauit. 247.27
Fontium gelidæ perennitates. 229.1
Foramina, quæ parent ad animum à cor-
pore, calidissimo artificio natura fa-
bricata est. 123.1
Forente dicendi genus — quietum di-
spurandi genus — opp. 350.46
Forti — per foros cursare. 408.2
Forma atque descriptio artis. 7.13
Forma honestatis vndique explorata

que perfecta. 59.27
Forma — inter homines nonne & si-
millimis formis dispares mores, & mo-
ribus figura dissimilis? 209.41
Forma — omnis à forma remouetur
non viro dignus ornatus. 369.7
Forma rotunda, & globosa reliquis om-
nibus formas continet. 442.33
Formæ dignitas coloris bonitate ruen-
da est. 369.10
Formæ — in formis aliis dignitas inest,
in aliis venulus. 365.45
Formosi pauci — quotus quisque for-
mosus est? 206.43
Formula Epicuri vitæ beatæ, verbis Ze-
nonis Epicuri expressa. 154.35
Formula quædam constituenda est. 390.12
Formula de dolo malo ab Aquillio pro-
lata. 395.49
Formido, metus permanens. 166.2
Fors — quid ferat fors. 356.12
Fors, fortuna, casus, euentus, est cūm sic
aliquid dēcidit, sic euenit, vt vel nō cā-
dere, atque euenire, vt aliter cadere
atque euenire potuerit? 280.19
Forticolum se præbet in torminibus &
stranguria sua Epicurus. 143.46
Fortis animus & excelsus duabus rebus
maxime cernitur. 359.49
Fortis animus & magnus in homine nō
perfecto, nec sapiente, feruentior ple-
rūmque est. 357.25
Fortis animi & constantis est non per-
turbari in rebus asperis, nec tumultu-
antem de gradu deiici. 361.47
Fortis deus intellegi qui potest in dolo-
re, an in labore, an in periculo? quod
deum nihil attingit. 245.21
Fortis — qui fortis est, idem est fidens.
150.6
Fortes & magnanimi sunt habendi, non
qui faciunt, sed qui propellant iniu-
tiam. 359.42
Fortes & magnanimi, iidem boni viri
& simplices. 359.31
Fortis fortuna adiuvat. 137.19
Fortitudo — animus paratus ad pericu-
lum, si sua cupiditate, non vtilitate cō-
muni impellitur, audaciter potius nō
habeat, quam fortitudinis. 359.30
Fortitudo animi affectio cūm in aduen-
do periculo, tum in labore ac dolore
patiundo procul abest ab omni metu.
183.41
Fortitudo definitur à Stoicis, virt⁹ pro-
pugnans pro equitate. 359.25
Fortitudo est animi affectio legi summe
in perpetuendis rebus — al. laboribus
& doloribus, obtemperans. 171.24
Fortitudo — fortitudo, in qua est ma-
gnitudo animi, mortis dolorisque con-
tentio. 315.48
Fortitudo in laboribus, periculisq; cer-
nitur. 110.1
Fortitudo non patitur, sapientem afflic-
tum, & iacentem lamentabili voce
deplorare. 141.26
Fortitudinis duo munera maxima, mor-
tis dolorisque contentio. 143.26
Fortitudine non egeremus nullo pro-
posito, aut labore, aut periculo. 476.11
Fortuita

- Fortuita, certa esse non possunt. 281. 41
 Fortuitò facta & creata omnia volunt
 Epicuri. 258. 32
 Fortuna amica varietati, constantiam
 respuit. 225. 14
 Fortuna — ara malæ fortunæ Elquiis
 consecrata. 249. 92
 Fortuna cæca est, & eos efficit cæcos,
 quos complexa est. 426. 21
 Fortuna — Clitomachus scribit Car-
 neadem dicere soliti, nullam fore for-
 tunariorem, quam Præneste vidisse
 Fortunam. 291. 44
 Fortuna — cum fortuna reslauit, asig-
 mur. 476. 28
 Fortuna, domina rerum & exterarum,
 & ad corpus pertinentium. 181. 28
 Fortuna fortis. 73. 41
 Fortuna huius diei, fors, primigenia.
 336. 20
 Fortuna — interdum deum fortunam
 appellant, quod efficiat multa impro-
 bia, & nec propitia propter obscurita-
 tem, ignorantemque causarum.
 8. 8
 Fortuna — magna vis est in fortuna in
 vitamque partem, vel secundas ad res,
 vel ad aduersas. 476. 26
 Fortuna — nihil est tam contrarium ra-
 tioni, quam fortuna, &c. 280. 42
 Fortuna non est, si omnia certè eueni-
 unt, & si futura ex omni æternitate fatali-
 ter sunt definita. 280. 43. & lin. 48.
 Fortuna — non multa patet in vita phi-
 losophorum, quæ fortuna feriat.
 360. 49
 Fortunæ casus rariore, procellæ, tempe-
 stas, naufragia, ruina, incendia, &c.
 376. 18
 Fortunæ fulmina contemnens. 147. 16
 Fortunæ impetu terri. 182. 13
 Fortunæ motus, mutationesque rerum
 & temporum, leues & imbecilli sunt,
 si in virtutis certamè venerint. 20. 29
 Fortunæ naufragia esse in malis facit
 Theophrastus. 181. 20
 Fortunæ stabilitate considerare qui pote-
 rit qui bona diuidit tripertito? 183. 30
 Fortunæ temeritas. 435. 12
 Fortunæ tormenta varia. 177. 28
 Fortunam à deo petendam, à seipso su-
 mendam esse sapientiam. 253. 26
 Fortunam aduersam conqueri, non lamen-
 tari decet. 144. 43
 Fortunam exiguum interuenire sapien-
 tiam ait Epicurus. 66. 22
 Fortunam nemo ab inconstantia & tem-
 peritate se iungit: quæ digna certè nō
 sunt deo. 248. 45
 Fortunato insipiente nihil intolerabi-
 lius fieri potest. 426. 23
 Forum versus agere. 43. 39
 Fracta spes. 426. 48
 Fragile corpus — in fragili corpore odio-
 sa omnis offensio est. 415. 21
 Frangi timore. 168. 43
 Fratres simul ægrotantes. 302. 32
 Fraudare — quotidie fraudas, decipis,
 &c. 439. 7
 Fraudare rem aliquam suo veteri no-
 mine. 114. 2
 Fraudandi spe sublata, soluendi neces-
 sitas consecuta est. 386. 47
 Fraus adstringit, non dissoluit petiuri.
 40. 45
 Fraus, vulpeculæ videtur. 356. 32
 Fraudis arque insidiarum & perfidiæ
 plena sunt omnia. 457. 34
 Fraudis ne esset. — his fraudis ne esset,
 quid cum Antonio fuissent? 470. 14
 Fregisti ne fidem? 402. 21
 Frenibus ex cælo auditus. 271. 29
 Fretum ac munitum esse oportet par-
 tis ac fundans amicitiis. 457. 7
 Frons, animi ianua. 458. 17
 Frons non percussa. 465. 55
 Frons tranquilla & serena Socratis. —
 154. 22
 Fronte & oratione magis, quam ipso be-
 neficio, requæ homines capiuntur.
 418. 29
 Fronte occultare sententiam. 428. 3
 Frontones, capitoes, filii, flacci, parti-
 strabones. 207. 6
 Fructuosum — plerique in rebus huma-
 nis nihil bonum norunt, nisi id fru-
 ctuosum sit. 429. 56
 Frugalitas à fruge, qua nihil melius e ter-
 ra oritur. 150. 49
 Frugalitas ~~modestia~~. 150. 26
 Frugalitas treis virtutes fortitudinem,
 iustitiam, prudentiam amplectitur.
 150. 35
 Frugalitas non iis angustis, quibus ple-
 rique putant teneretur. 150. 31
 Frugalitatis proprium, motus animi ap-
 petentes, regere, & sedare: semper que
 ad eam libidini moderatam in
 omni te seruare constantiam. 150. 38
 Frugi hominem omnia rectè facere.
 168. 40
 Frugi homines Græci ~~ἀγαθοὶ~~ appellant
 nomine angustiore. 150. 27
 Frugi L. Pisonis cognomen. 150. 31
 Frugifera & fructuosa tora philosophia
 est. 388. 16
 Frumentarius ille Rhodius. 396. 23
 Frumenti ratio ex temporibus est, & an-
 nona. 157. 19
 Frustrari — ego de omni statu, cōsilio;
 rotius vitæ aut certare cum aliis pagna-
 citer, aut frustrari cum aliis, tum etiā
 me ipsum velim? 212. 2
 Fucata, & simulata internoscitur possunt à
 sinceris & veris. 431. 39
 Fucosi frustratores. 457. 16
 Fuga nobis gloriosa, patriæ calamitosa.
 265. 37
 Fugit aciem, animi tenuitas. 123. 27
 Fugere nostræ intelligentiæ vim, & no-
 tionem videtur. 199. 18
 Fulcendi sunt omnibus modis qui ruit
 158. 26
 Fulgens gladius è lacunari seta equina
 appensus. 181. 41
 Fulgur — in fulguribus valet observa-
 tio diuturna. 284. 21
 Fulgurales, haruspicij, rituales. 267. 46
 Fulguratores, & interpretes ostentorij.
 295. 22
 Felix fugiens è gurgite ponti nuntiat
 procellas insulare. 257. 9
 Fulmē — comitiorum solū virtū est ful-
 men: quod idem omnibus rebus opti-
 mum auspiciū habemus, si finistritū
 fuerit. 284. 29
 Fulmen Cyclopes in Aetna nō sunt fa-
 bricati. 284. 32
 Fulmen non iaci à Ioue. Quid enim pro-
 fic cum in medium mare fulmen iaci-
 rit? quid cum in aliosimōs montes?
 quod plerumq; fitis &c. sic Luciter lib.
 v. In mare qua porro mittat ratione?
 quid vndas Arguit &c. 284. 42
 Fulmen finistritum, optimum habebant
 Ro ad omnes res, priet quā ad
 comitia. 289. 45
 Fulmina fortunæ. 147. 16
 Fulmina — nōne petisculum est, ex
 prima admiratione, homines, quod to-
 nitrua, iactūque fulminum extimui-
 sent, credidisse, ea efficere rerum om-
 nium præpotentem Iouem? 284. 26
 Fuluiaster. 349. 33
 Fundamenta naturæ perueniunt homi-
 nes, cum vilitatem ab honestate se-
 iungunt. 402. 10
 Fundamenta, & munera iustitiæ. 333. 26
 Fundamenta virtutum in aqua ponitis.
 63. 22
 Fundata tam accuratè disciplina. 83. 40
 Funda oracula Physicorum. 204. 49
 Funditor hoc quasi rostris Fibrenus.
 332. 29
 Funeffate saxum Lemnium clamore
 Philoetæro. 67. 11
 Furem occidere si se telo defendat, li-
 cet: aliter non licet. 459. 52
 Fures, eorum rerū, quas ceperunt signa
 commutant. 111. 5
 Furex ex multis causis possunt homi-
 nes. 149. 29
 Furis — quocumque apsefixisti, vt furis,
 sic tibi occideri iniurias, que te respi-
 rare non sinunt. 435. 20
 Furis agitant, & insectantur impios nō
 ardentibus rēdis, sed a dolore conscien-
 tiæ, fraudisque cruciatu. 327. 38
 Furis, speculatrix & vindices facino-
 rum & scelerum. 246. 34
 Furis lucus. 246. 34
 Furiosum, dominum vetant esse rerum
 suarum x i i tabulæ. 149. 32
 Furor à Platone laudatus in Phædro.
 269. 17
 Furor diuinus — quid habet auctorita-
 tis furor iste, quem diuinum vocatis,
 vt, quæ sapiens non videat ea videat
 insanus? 295. 27
 Furor — inest in animis præfagitio ex-
 trinfecus iniecta atque inclusa diuini-
 tus: ea exarfit actus, furor appellat-
 tur, cum à corpore animus abstractus
 diuino instinctu concitatur. 266. 45
 Furor in sapientem cadere potest, non
 potest insaniam. 149. 36
 Furorem, mentis ad omnia cæcitatem
 esse rati sunt veteres. 149. 34
 Furorem vocant Latini, quem Græci
~~μωρος~~. 149. 28
 Facile — quid tam futile, quā quicquid
 approbare non cognitur? 22. 21
 Futurum cognoscit posse, causis efficien-
 tibus quamque rem cognitis, non alie-
 ter. 307. 6
 Futurum — sæpe ne vile quidem est sci-

re quid futurum sit. 247. 45
 Futura à diis significari, & à quibusdam
 hominibus intelligi, prædicique posse.
 254. 50
 Futura hominibus à diis significari.
 275. 8
 Futura veta quæ. 306. 11
 Futurorum maioris ignorantio vilior est,
 quam scientia. 281. 34
 Futurorum rerum scientiam non esse no-
 bis vilem. 281. 21
 Futuras mecum commentabar mis-
 tias. 357. 49

G

GAlba, Africanus, Lælius docti fue-
 runt. 115. 44
Galeatus. — circulus cluceus — orbis
 laeus. 317. 49
Gallææ in Sicilia potentiorum in-
 terpres. 262. 13
Gallus animal canorum sua sponte.
 287. 1
Galli cur ante lucem canant, causam ex-
 plicat Democritus. 286. 48
Galli gallinacei assidue canere cepe-
 runt, ut nihil intermitterent, ante vi-
 ctorem Thebanorum. 268. 14
Galli gallinæ civei filere solent, canere
 si vicerint. 268. 15, & 286. 43
Galli silentio noctis, fauente faucibus
 rufis, cantu, plausuque premunt a-
 las. 286. 50
Gallina — Deli fuerunt complures, qui
 gallinas alerent quæstus causa, hi cum
 obum inspererant, quid id gallina pe-
 perisset, dicere solebant. 22. 7
Gallina ouem peperit. 22. 8
Gallina, autem reliquæ & quietum re-
 quunt ad parandum locum, & cu-
 billa sibi, nidusque construunt, &c.
 334. 12
Gallionus gurgæ. 55. 33
Gallionus numquam bene cenauit.
 55. 42
Gallionus — vivit ut Galloni loquitur,
 ut frugi ille Piso. 66. 29
Gallus — Gallicanus — primum Gallus,
 deinde Gallicanus, extremè semi pla-
 centinus, haberi est ceptus. 468. 52
Gamelio mensis. 68. 18
Ganymedes Laomedontis filius à diis
 raptus. 125. 37
Ganymedis raptus quid significet.
 175. 9
 Gaudere in sinu — in sinu gaudent,
 gloriose loqui desinant. 156. 43
Gaudium quid. 163. 1
Gazza — omni Macedonum gazæ pos-
 situs est Paulus, quæ fuit maxima.
 385. 34
Gemini — Proclus & Eurythenes La-
 cedæmoniorum reges gemini fratres
 fuerunt. 292. 21
Gemini, Semillij. 21. 46
Geminorum formæ similes, vitæque
 fortuna plerumque dispar. 292. 20
Geminus cognoscit mater consuetudi-
 ne oculorum. 22. 4
Gemma — exsistit tanquam ad articulos
 samentorum ea, quæ gemma dicitur.
 433. 27

Genæ ab inferiore parte oculos tutan-
 tur subiectæ, leuiterque eminentes.
 236. 19
Generatores suos nosse optime poterat
 antiqui. 445. 26
Generi cum soceris non laubant.
 369. 4
Generatim — exponam generatim ar-
 gumenta eorum. 20. 9
Genicularis — calamo erecta genicula
 rotunditas. 415. 15
Genitibus & nationibus omnibus, eadē
 esse videri recta, & honesta. 326. 29
Gemini dentes intimi, qui consuecunt
 efscas. 234. 50
Genus hominum sociatum esse inter se
 intelligitur. 226. 31
Genus — in genere hominum nullam est
 dissimilitudo. 326. 11
Geometræ profiterentur se non persua-
 dere, sed cogere. 32. 42
Geometræ solent non omnia docere,
 sed postulare, ut quædam sibi conce-
 dantur quod facilius quæ volunt, ex-
 plicent. 392. 3
Geometria in summo apud Græcos ho-
 nore fuit. 115. 41
Geomettrica, musica à falsis initiis pro-
 fedta. 50. 36
Geometrix studiosus Sex. Pompeius.
 353. 15
Gerere similitudinem quandam, spe-
 cique sapientium. 389. 41
Geram tibi morem, & agam quam bre-
 vissime potero. 214. 3
Gerere animi laudem dignum. 438. 12
Gerere in hominis figura immanitatem
 bellæ. 399. 12
Gerere — natura docet non negligere,
 quemadmodum nos aduersus homi-
 nes geramus. 364. 28
Gerere nos debemus tantò summi-
 us, quanto superiores sumus. 363. 24
Gerere personam ciuitatis. 368. 20
Gerere res — non enim virtus, aut ve-
 locitate, aut celeritate corporis res ma-
 gnæ geruntur: sed consilio, auctorita-
 te, sententia. 408. 5
Germana iustitia, verum ius. 397. 16
Germana patria — hæc est mea germana
 patria. 311. 47
Gerundium — quarum potiùs spe in-
 flammæ, &c. 48. 40
Gigantum modo bellare cum diis.
 406. 10
Gigni odia sempiterna. 425. 49
Gladiatores & perdidit homines quas
 plagas perferunt? 142. 50
Gladiatorum munera. 382. 14
Gladiatorum spectaculum, crudeliter o-
 nullis videri solet. 143. 9
Gleba in os iniecta — prius quam in os
 iniecta gleba est, locus ubi crematum
 corpus est, nihil habet religionis.
 341. 8
Glisco — ad iuuenilem libidinem copia
 voluptatum gliscit illa, ut ignis oleo.
 476. 9
Globus: sic enim *cosmæ* interpretari
 placet. 220. 48
Globus terræ eminens est mari, fixus in
 medio mundi vniuersi loco. 126. 20

Glebi — nouem tibi orbibus, vel potius
 globis connexa sunt omnia. 318. 7
Globo & formæ extremis omnis à me-
 dio radiis attingitur. 442. 34
Globo est fabricatus mundus. 442. 34
Gloria — de gloria duo Ciceronis libri.
 378. 19
Gloria & gratia maxime pariter defen-
 sionibus. 381. 29
Gloria — gloriam ab hominibus nullam
 esse sperandam. 318. 43
Gloria hominum magnis angustis vult
 se dilatare. 319. 6
Gloria — omnes inenduntur ad studia
 gloria. 115. 36
Gloria — non perfecti homines, & ta-
 men ingenis excellentibus præditi, ex-
 citantur sæpe gloria, quæ habet formam
 honestatis, & similitudinem. 110. 19
Gloria non terminatur iisdem finibus,
 quibus vita. 417. 45
Gloria popularis molestia plus habet,
 quam voluptas. 192. 41
Gloria solida quædam res, & expressa,
 non adumbrata: ea est conferentis
 laus bonorum: incorrupta vox bene
 iudicantium de eccellente virtute.
 148. 11
Gloria — summa & perfecta gloria con-
 stat ex tribus. 378. 21
Gloria — vera gloria radices agit, arque
 etiam propagat. 380. 13
Gloria — via ad gloriam proxima &
 quasi compendiana. 380. 10
Gloria virtutem tanquam umbra sequi-
 tur. 335. 38
Gloria virtuti resonat tanquam imago
 voci. 148. 12
Gloria — vix inuenitur, qui laboribus
 suscepris, periculisque aditis, non quasi
 mercedem rerum gestarum, desideret
 gloriam. 319. 48
Glorie cupiditas eripit libertatem.
 360. 18
Gloriam veram adipisci qui vult, iusti-
 tiam fungatur officii. 380. 17
Gloriatione digna, vita beata: 75. 43
Gloriatione dignam esse beatam vitam,
 quæ non possit sine honestate con-
 tingere. 92. 22
Gnathion persona. 431. 26
Gorgias Leontinus cum ex eo quære-
 retur, cur tamdiu velleret esse in vita: Nihil
 habeo, inquit, quod accufem senectute-
 tem. 407. 23
Gorgias Leontinus Isocratis magister
 centum & septem compleuit annos.
 407. 22
Gorgias Leontinus in conuentu posce-
 re questionem primus ausus est, si. 11
Græchos in Lanatæ, Satorninus in
 Metellam, populi incitauit. 346. 48
Græchos Ti. Gracchi, summi viri, filios,
 Africanæ nepotes, agrariæ contentio-
 nes perdidit. 386. 14
Gradus necessitudinum non iidem sunt,
 qui temporum. 38. 50
Gradus officiorum in communitate.
 373. 34
Græci potius, quam Latina legunt Græ-
 cis litteris eruditi. 415

Græcia verba inculcere. 366. 27
 Græcia verba, quibus Latini ex instituto
 veterum pro Latinis vruntur, philo-
 sophia, Rhetorica, Dialectica, Gram-
 matica, Geometria, Musica. 72. 6
 Græcis verbis vi licet, si quando minus
 occurrat Latinum. 75. 37
 Græcas litteras M. Cato in senectute
 didicit. 114. 45
 Græcia Latinos doctrina, & omni li-
 terarum genere superabat. 115. 22
 Græcia — magnum, ad quæ consiliū
 Græcia suscepit, quod Cupidinum &
 Amorū simulacra in gymnasiis con-
 sectauit. 148. 61
 Græcia — magna Græcia in Italia flore-
 bat maximis & potētissimis urbibus.
 163. 9
 Græcia multos habet ex hominibus
 deos. 245. 26
 Græcia verborum inops, quibus abun-
 dare fe putat. 141. 2
 Græciā, quæ magna dicta est, exornauit
 Pythagoras & priuatum & publicè præ-
 stantissimis & infinitis, & artibus.
 178. 47
 Græci — à Græcis philosophiam, & om-
 neis ingenus disciplinas habemus.
 62. 39
 Græci in consueui solent nominare
 cui poculum traditurū sint. 131. 19
 Græci laborem & dolorem vno nomi-
 ne appellant. 141. 49
 Græci quoque nouarum rerum noua no-
 mina faciunt, aut aliunde transferunt.
 7. 23
 Græcorum copiosior est lingua, quàm
 Latina. 141. 49
 Græcorum gymnasia — in quibus li-
 beri, & concessi sunt puerorum amo-
 res. 175. 4
 Græcis exercitationibus ali melius in-
 genia posse. 464. 20
 Grædis natu — atate prouectus. 406. 41
 Gratia — eccellente gratia homines.
 455. 17
 Gratia — cum bona gratia aliquem di-
 mittere. 302. 47
 Gratiam tollit Epicurus ex deorum na-
 tura, quod cum facit, tollit id quod ma-
 xime proprium est optimæ, præstantis-
 simæque naturæ. 213. 3
 Gratiosus apud omnes ordines. 395. 36
 Gratuitas esse omnes virtutes, & sua-
 pte natura esse. 329. 10
 Gratulatorum latrorem esse, quàm eū,
 cui aliquid gratuletur, incredibile est.
 69. 27
 Grauarer — ego verò non grauarer, si
 mihi ipse considerem. 420. 49
 Grauari ille primò. 395. 43
 Grauedino. 167. 6
 Grauidata feminibus terra omnia patit,
 & fundit ex se, &c. 226. 21
 Grauitas cum humanitate societas dif-
 ficillima. 343. 10
 Grues — de gruibz quiddam mirabile,
 ab Aristotele animaduertit. 233. 23
 Grunio sardi non audiunt, cum iu-
 gulator fus. 194. 35
 Gubernatores cum exultantibus loli-
 gibus, aut delph inos se in portu conui-

cientis viderint, tempestatem signifi-
 ficari putant. 300. 47
 Gumiz — compellens gumias ex or-
 dine nostris. 51. 31
 Gurgēs — quis tantus est gurgēs, qui
 dies & noctes sine vlla minimi tem-
 poris intermissione velit ita moueri
 suos sensus, vt mouerent in summis
 voluptatibus? 477. 33
 Gurgultium — antea videlicet in reno-
 bis tanquam in gurgultio habita-
 rat. 198. 47
 Gustare vite fusuatatem. 130. 44
 Gustasse physiologiam primis labris.
 198. 12
 Gustatus præclarè sepius est. 236. 31
 Gustatus, qui sentire eorum, quibus ve-
 scimur, genera debet, habitat in ea
 parte oris, quæ esculentis & poculen-
 tis iter natura patefecit. 236. 2
 Gyges à Platone in ducitur. 392. 40
 Gylo Karthaginiensem iytānos louea
 Olympium ornat autem amiculo
 grandi pondere ex manubis.
 252. 38
 Gymnici — ludi gymnici. 146. 31
 Gyrum rationis — in gyrum rationis &
 doctrinæ duci oportet homines rebus
 secundis effrenatos. 363. 27
 Gytheum — clasīs ad Gytheum subdu-
 ctā. 394. 21

H

H Abenas amicitia, quàm laxissimas
 habere, esse cōmodissimū. 425. 11
 Habere opus magnum in manibus. 4. 1
 Habuerant exitus — haruspicum respō-
 sa aut nullos habuerunt exitus, aut con-
 trarios. 286. 18
 Habere aliquam rem religioni. 268. 31
 Habere cæcus & sermones. 6. 10
 Habere dilectum ciuis & peregrini de-
 bemus. 371. 48
 Habere quæsitū temp. non modò turpe
 est, sed sceleratorum etiam & nefarium.
 385. 42
 Habere rationem — cum hanc rationē
 habuisset deus, reperiebat, &c. 441. 28
 Habere religioni — non est habendum
 religioni necentem aliquod, & ne-
 farium, impiūque defendere. 381. 25
 Habere speciem — quod haberet spe-
 ciem honesti. 388. 14
 Habere speciem vilitatis. 405. 4
 Haberi pro nihilo — contemni, despici.
 469. 63
 Haberi pro nihilo. 469. 63
 Habuisse nullam cogitationem auri ar-
 que argenti. 434. 10
 Habenda est ratio rei familiaris. 383. 34
 Habitatore — in esse non solum habitato-
 rem in hac calesi ac diuina domo, sed
 etiam redōrem, & moderatorem, &
 tanquam architectum tanti operis,
 tantique muneris. 227. 40
 Habitus quidam oris. 80. 14
 Hæc omnia vidi inflammari. 129. 19
 Harer — aqua heret, vt aiunt. 404. 35
 Hæresis — Cato in ea est hæresis, quæ
 nullū sequitur florem orationis, neq;
 dilatat argumentum, &c. 433. 6
 Harere in rep. religionem — confiteri

peccatum suum, quod celari possit,
 maluit, quàm latere in rep. religio-
 nem. 220. 28
 Hæsitans — non hæsitans respondebo.
 4. 12
 Hamilcaris Karthagiensis somnium,
 264. 11. & 299. 26
 Harioli — ea, quæ in geometria descri-
 buntur, sunt Mathematicorum, non
 Hariolorum. 279. 28
 Harmodius & Aristogiton, Leonidas,
 Epaminondas. 135. 5
 Harmoniam ex sonorum intervalis
 nosse possumus: membrorum verò si-
 nus, & figura corporis vacans animo
 quam possit harmoniam efficere, nō
 video. 121. 46
 Harpalus prædo felix contra deos tes-
 timonium dicebat, quod in illa fortu-
 na tamdiu viueret. 252. 31
 Haruspicum nō ridere, cū haruspicum
 videat, mirabile videtur. 205. 37
 Haruspices — Vetus illud Catonis ad-
 modum scitum est, quod mirari ea aie-
 bat, quod non rideret haruspex, haru-
 spicum cum vidisset: ibidem multa in
 haruspice. 286. 11
 Haruspices, harioli, astrologi, interpre-
 res fo miorū, lege hic in hoc genus
 hominum multa. 277. tota pag.
 Haruspicum ars, diuina. 215. 30
 Haruspicina rep. causā, communis
 religionis colenda. 282. 17
 Hasta cruenta, quam P. Sylla vibravit,
 dictatore propinquo suo. 378. 2
 Hasta polita — Sylla dicere ausus est, se,
 cū bona ciuium venderet, prædam
 suam vendere. 37. 41
 Hastam in fore ponere, & bona ciuium
 voci subicere præconis. 386. 35
 Hastæ — nec eminus hastis vteretur.
 408. 15
 Haud sciam an ne opus sit quidem nihil
 vniquam omnino deesse amicis.
 426. 6
 Haud ficio an aliquando futurum sit.
 425. 1
 Haud ficio an excepta sapientia quicquā
 melius sit homini à diis immortalib;
 datum amicitia. 421. 27
 Haud ficio an melius fuerit nō dāi om-
 nino rationem humano generi, quàm
 tam munifice, & tā large dari. 20. 19
 Haud ficio an nemini potius, quàm tibi
 sit sciendum. 388. 21
 Haud ficio an satis sit, &c. 355. 22
 Haud ficio an vlla vita beator esse pos-
 sit. 414. 5
 Haurire & fontibus potius, quàm riuo-
 lus confectari. 4. 41
 Haurire multas & magnas calamitates,
 129. 31
 Haurire voluptates — quo affluentius
 vndique voluptates hauriat, &c.
 180. 1
 Hausta omnia & fonte naturæ. 50. 26
 Hebes acies oculorum. 95. 4
 Hebes — non sum ira hebes, vixisti dicā.
 117. 2
 Hecates matertera Aferia, mater La-
 tona. 246. 31
 Hecatonis liber, de officiis, plenus quæ

- stionum, &c. 400. 16
 Hecaro Rhodius. 396. 20
 Hector Homericus moriens propinquam Achilli mortem denuntiatur. 266. 38
 Hectorum pœnitet prouocasse pugnam Aiacem. 170. 40
 Hecubam non fuisse Troianis causam interitus, &c. 307. 17
 Hecubam putat propter animi acerbitatem quandam & rabiem fingi in caueam esse conuersam. 158. 49
 Hecubæ Græcè, Latine voluptas 13. 1
 Hecubæ latitiam appellare malo, quasi gestientem animi elationem voluptatiam. 77. 6
 Hegesias liber ἀντιστήτης. 129. 4
 Hegesias Cyrenaicus incommotis vitæ humanæ enumeratis vitâ ita reddidit inuisam, ut multi is auditus mortem ipsi sibi concuerint. 128. 50
 Helice. 447. 47
 Helice — vrsâ maior — septem triones. 229. 45
 Helicis indexio. 444. 29
 Heluo librorum — al. heluari libros. 72. 21
 Hemicyclium — in hemicyclo sedens. 418. 40
 Heracles Ponticus, doctus vitæ, auditor & discipulus Platonis. 263. 26
 Heracles Ponticus Platonis auditor vitæ doctus in primis. 178. 29
 Heracles Ponticus rebus puerilibus refert sit libros, errantibus stellis diuinatatem tribuit. 200. 39
 Heracles Ponticus profectus à Platone. 345. 6
 Heracitus cognomento qui οὐρανόθεν peribatur. 53. 29
 Heracitus consulto etat obscurus. 206. 11
 Heracitus ignem principium rerum posuit. 244. 43
 Heracitus ignem principium rerum dixit esse. 35. 18
 Heracitus physicus de principe Ephefiorum Hermodoro. 193. 4
 Heracitus quid intelligeret, intelligi non luit. 244. 44
 Heracitus Tyrius, qui Clitomachum multis annos, & Philonem audierat, familiaris Antiochi. 13. 7
 Heracitus valde est obscurus, minime Democritus. 298. 47
 Herba non fallaces. 428. 15
 Herbarum, & radicum genera à medicis animaduersa à morsu bestiarum, ad oculorum morbos, &c. 256. 45
 Hercules abiat ad deos, nunquam absistit, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam munississet. 120. 18
 Hercules, Castor & Pollux, Æsculapius, Liber in cælum sublatus propter beneficia in humanum genus. 223. 13
 Hercules & Liber ad feruendum genus humanum suas opes contulerunt. 81. 50
 Hercules tantus, & tam præfens deus. 119. 35
 Hercules nõ iratus confixit cum apro Ety mæthio, aut leone Nemeæo. 171. 1
 Hercules plures tradunt iij, qui interiores scrutatur, & reconditas litteras. 245. 43
 Hercules pro omnibus gētibz, conferuandis & iuandis maximos labores, molestiasque suscepit. 390. 46
 Hercules quas voces edat apud Sophocles, in Trachiniis. 138. 43
 Hercules tibi sit iratus. 247. 15
 Hercules ut Eurythæi filios, ita suos configebat sagittis. 27. 37
 Hercules labor exaltatus à Carneade quod ex animis nostris assensionem extraxerit. 31. 25
 Herculis indicis sanum. 264. 47
 Herculis perpeti ærumnas. 70. 48
 Herculi decumâ nemo vouit vnquâ, si sapiens factus esset. 253. 22
 Herculem, Æsculapium, Tyndaridas cuncta Græcia consecrauit. 245. 27
 Herculem hominum fama beneficiorum memor in cœcilio cælestium collocavit. 390. 47
 Hercules non potuisse in domum æternam patris ex illo ardore peruenire. 245. 40
 Herculem Prodicus dicit exisse in solitudinem, &c. 367. 20
 Heredes — nulla est persona, quæ ad vitæ cius, quæ vitæ emigrauerit, propius accedat, quàm heres. 339. 40
 Hereditas cupiditatum ab eo venit ad multos improbos. 378. 1
 Hereditas optima quæ liberis à patribz tradatur. 368. 2
 Hereditatis spes quid iniquitatis in seruendo non suscipit? 438. 24
 Hereditatem tribus modis sacris altitragi. 339. 48
 Hereditates malitiosis blanditiis officiorum quæritur. 39. 3
 Herillus ad scientiam omnia reuocans, vnum quoddâ bonum vidit, sed nec optimi, nec quo vitæ gubernari possit. 18. 35
 Herillus animi cognitionem amplexatus est, actionem reliquit. 90. 1
 Herillus in cognitione, & scientia summum bonum ponit. 35. 28
 Herillus si ita sensit, nihil esse bonum præter scientiâ omnem consilij capiendâ causam, inuentionemque officij sustulit. 101. 30
 Hermæ — nec Hermas, quos vocant, libebat sepulcris imponi. 342. 24
 Hermachus — Epicurus, Metrodorus, Hermachus. 208. 50
 Hermodoros ab Ephefîs ciuitate cicatus. 195. 5
 Herodotus pater historiarum — apud Herodotum sunt innumerabiles fabulæ. 321. 21
 Herodotus — quid enim aut Herodotus dulcius, aut Theocyde grauius, aut Philisto breuius, aut Theopôpo actius, aut Theophrastomitis inueniri potest? 475. 12
 Heroici versus, quos longos appellat Ennius. 342. 41
 Hesiodus de stercoreatione nec verbum quidem fecit. 413. 35
 Hesiodus iubet ea reddere maiore mensura, quæ vtenda acceperis, modò possis. 357. 23
 Hesiodus, senex. 408. 38
 Hesiodi theogoniam interpretatur Zeno. 201. 4
 Hesiodus — quiescere, quod dicitur ab illis Hesiodus, 275. 25
 Hieronymus Rhodius finem bonorum potuit nihil dolere. 52. 20
 Hieronymus Rhodius dolore vacare summum bonum dixit. 138. 7
 Hieronymus vult uacare omni molestia summum bonum esse voluit. 35. 47
 Hilaritas multa erat in C. Lælio. 365. 48
 Hippocrates — ab Hippocrate potius, quam ab Æsculapio salus datur. 254. 2
 Hippodamia Oenomei filia à Thyeste rapta. 121. 0
 Hippolyti odium mulierum. 167. 4
 Hippocrædis aut Archilochi iambus. 133. 42
 Historia abest litteris Latinis. 322. 27
 Historia æqualis nostræ ætatis. 322. 48
 Historia — alix in historia leges obseruandæ, alix in poetæ. 322. 19
 Historia — in historia omnia ad veritatem referuntur. 322. 20
 Historia nec institui potest, nisi præparato otio, nec exiguo tempore absolui. 333. 9
 Historia, opus est otatorium maximè. 322. 28
 Historia quâ optet nos delectet, quam solemus persequi usque ad extremum. 107. 14
 Historici — Fabius, Gellius, Cælius. 264. 48
 Historici Græci. 475. 12
 Historici Latini Fabius, Cato, Piso, Fanianus, Venonius, Antipater, Clodius, Aeslio, Artius, Sisenia. 322. 31
 Historio si paulum se mouit extra numerum, aut si versus pronuntius est syllaba vna breuior, aut longior, exhibetur, & expoditur. 436. 21
 Historiis vtile placet non est peragenda fabula, modò in quocunque fuerit actus, probetur. 416. 2
 Historiones fabulas sumunt sibi accommodatas. 366. 46
 Historiones in exercitatu in extremo auctu corruunt. 415. 17
 Historionum nonnulli gestus inepti nõ vacant. 369. 9
 Hædi. 448. 49
 Homerus, Archilochus, Pindarus. 70. 20
 Homerus certos deos discriminum & petulorum comites principibus heroum cur adiunxit. 339. 34
 Homerus & Hesiodus ante Romanos citantur. 115. 24
 Homerus & Hercules conueniunt apud ferros ab Vlyste facit. 245. 42
 Homerus Lycurgi teponibus fuisse traditur. 378. 22
 Homerus multis ante Hesiodum seculis fuit, sententia Ciceronis. 413. 36
 Homerus non est obscurus. 298. 47
 Homerus querentem Iouem inducit, quod Sarpedonem filium à morte cōtra

tra fatum eripere non posset.
287. 45
Homerus quid significare voluerit per
Sirenum cantus. 306. 35
Homerus tecens à Tyndaridum at-
ta. 141. 31
Homeri nemo similis nascitur. 293. 30
Homeri versus, b. 7. Namque nimis
multos, &c. 159. 20
Homeri versus de octo pascibus &
matte, ex quorum numero Calchas
auguratus est annos belli Troiani.
287. 44
Homeri versus fub persona Achillis.
150. 46
Homerum cæcum fuisse traditum est,
atque picturam, nō possumus videmus.
quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ,
&c. non ita ab eo expictus est, ut quæ
ipse non viderit, nos vt videremus,
efficeret. 194. 20
Homerum permultis annis ante fuisse,
quàm Romulam. 312. 46
Homerum redimunt cotonis, & deli-
baturum vnguentis emittit ex ea vrbe,
quam ipse sibi fingit Plato. 314. 27
Homericus Ajax: (immo Vlyffes) que-
ritur de ferocitate Troianorum. 291. 9
Homerus veltus — Tertia te Phriz
tempeftas lata locabit. 264. 27
Homo ad intelligendum natus, vt ad
cursum equus, ad arandum bos, ad in-
dandum canis. 58. 9
Homo — animal hoc prouidum, (agax,
multiplex, acutum, memot, plenus ta-
tionis & consilij, quem vocamus ho-
minem. 335. 1
Homo cõstat ex animo & corpore, cum
primæ sint animi partes, secundæ
corporis. 103. 32
Homo & bellua — inter hominem &
belluam quid interfit. 352. 8
Homo — hoc solum animal natum pu-
dotis ac veterundia particeps, appe-
tensq; coniunctionem hominum ac
societatum. 86. 44
Homo — in tanta animalium varietate
homini vt soli cupiditas ingeneretur
cognitionis & scientiæ. 479. 57
Homo naturæ obadiens homini nece-
re non potest. 390. 50
Homo natus est non fubi soli, fed patriæ
& suis, vt perexigua pars ipsi relinqua-
tur. 59. 14
Homo nemo velut nisi hominis similis
esse. 206. 42
Homo — nec figura corporis, nec ratio
excellens ingenij humani significant
ad hanc vnam rem natum hominem,
vt fructetur voluptatibus. 68. 14
Homo nec infacetus, & satis litera-
tus. 395. 30
Homo non est, quem forma declarat,
sed mens cuiusque, is est quisque, nō
ea figura, quæ digito demonstrati po-
test. 319. 32
Homo nō vt à matre, sed vt à nouerca
editus est in vitâ, corpore nudo, & fra-
gili, & infirmo: animo autē anxio ad
molestias, humili ad timores, molli ad
labores, prono ad libidines, &c. 313. 37
Homo — nullus esse animal præter ho-

minem, quod habeat notitiam aliquā
dei. 325. 22
Homo ortus est ad mundū contemplā-
dū, & imitādū, nullo modo perfectus,
sed quedam particula perfecti. 219. 21
Homo pars quædam ciuitatis, & vni-
uersi generis humani. 6. 44
Homo quasi contemplator celi ac deo-
rum. 126. 34
Homo, qui rationis est particeps, princi-
pia, & causas rerum videt, &c. 352. 11
Homo quibus ex partibus constet, & à
quibus, & quo modo creatus, 446. 36
Homo — semper in promptu habendum
est, quærum natura hominis pecudibus,
reliquisque bestiis antecellat — al. an-
tecedat. 365. 27
Homo — siquidem homo esset, sed nihil
vidi minus. 142. 36
Homo — tulit dolorem vt vir: & vt ho-
mo maiorem fete sine causa necessa-
ria noluit. 145. 13
Homo — vnum hoc animal sentit quid
sit ordo: quid sit, quod deceat in factis
distique, qui modus. 352. 28
Hominis creatio. 446. 35
Hominis fabricatio, & humanæ naturæ
figura atque perfectio. 234. 46
Hominis in primis propria est veri in-
quisitio, & inuestigatio. 352. 19
Hominis figura habilis & apta ingenio
humano. 325. 37
Hominis mens discendo alitur, & cogi-
tando semper aliquid aut anquirit, aut
agit, &c. 365. 29
Hominis natura dissoluta perspicuum
est quod quæq; res earū, ex quibus as-
tatur, discat animus solus, nec quā a-
dest, nec quā discit, apparet. 417. 31
Hominis natura quanto omnes ante-
ceat animantes. 237. 50
Hominis naturam Stoici diuiserunt
in animam & corpus. 86. 24
Homini cum deo prima est rationis so-
cietas: ergo & legis: si legis, ergo &
iuris. 325. 7
Homo homini pestilens — nulla tam
deestabilis pestis est, quæ non ho-
mini ab homine nascatur. 476. 6
Homini id est in bonis vltimum secu-
dom naturā viuere: viuere ex hominis
natura vndique perfectæ, & nihil re-
quirentæ. 102. 12
Homini tribuit animi excellentiam
Chryppus. 88. 29
Homini sensus tanquā satellites, ac nun-
tios attributos esse à naturâ. 325. 35
Homine à deo non esse fictum. 27. 9
Hominem ad nihil aliud natum esse,
quàm ad honestatē. 480. 19
Hominem ab homine nō alienum vi-
deti ob id ipsum quod homo sit, oportet.
81. 23
Hominem homini detrahare sui com-
modi causa magis est contra naturā,
quàm omnia in cōmoda subire vel ex-
terna, vel corporis, vel etiā ipsi animi,
quæ vacant iustitiæ. 391. 21
Homines cōsecratos coli lex Ciceronis
iubet, sicut Herculem, & ceteros.
336. 9
Homines cum taciti optant aliquid,

aut vellent, haud dubitant, quin dij il-
lud exaudiant. 277. 4
Homines diligentiores sunt omnibus
in rebus, quàm in amicis. 427. 22
Homines è terra non vt incolæ & ha-
bitatores, sed quasi spectatores supera-
rum rerum, atque celestium. 225. 44
Homines esse natos ad cōgregationem
hominum, & ad societatem, & commu-
nitatemque generis humani. 842. 6
Homines ex hominibus deos multos
habent in Græciâ. 245. 62
Homines fæci. 462. 2
Homines hominibus plurimum obesse,
vel prodesse arbitrantur. 375. 21
Homines humo excitatos celsos & e-
rektionem constituit deus, vt deorum co-
gnitionem calum intuitus capere po-
sint. 225. 43
Homines in calum sublati ob beneficia
in hominum genus. 232. 12
Homines ita nati sunt, vt inter omnes
esset societas quedam, &c. 421. 18
Homines nō intelligunt se esse omnes
consanguineos, & subiectos sub vnam
eandemque tutelam. 480. 55
Homines omnes inter se similes. 326. 8
Homines plurimum hominibus & pro-
sunt, & obstant. 476. 11
Homines proximè secundū deos homi-
nibus maxime viles esse possunt.
375. 19
Homines quæ homini tribuunt ad em-
augendum, atque hominē ad eum, pro-
pter aliquam è sex causis faciunt.
376. 37
Homines quod facere ipsi non possunt,
id recte fieri in altero iudicant. 412. 18
Homines vt hac lege generati, qui tu-
centur illum globum, quem in hoc te-
mple medium vides, quæ terra dici-
tur. 317. 37
Hominum adiumenta omnis ratio &
iustitiam vitæ desiderat. 379. 29
Hominū causa cetera nata sunt, & deo-
tum. 82. 9
Hominum causa effecta & parata om-
nia, quæ sint in hoc mundo, quibus v-
tantur homines. 238. 3
Hominum conspiratione atq; consen-
su magnas utilitates adspiciuntur. 476. 5
Hominum impetu, id est, bellis & sedi-
tionibus plures delicti sunt, quàm o-
mnia reliqua calamitate. 476. 10
Hominum inter ipsos vnam esse, com-
munemque rationem. 327. 5
Hominum labor, & manus — sine ho-
minum labore & manu lapides à terra
non exciderentur, aurum, &c. non ef-
foderetur penitus abditum. 373. 29. &
lin. 35
Hominum membra nulla contentione,
mente ipsa moueri. 254. 8
Hominum naturæ — in hominum natu-
ris dissimilitudines sunt, vt alios dul-
cia, alios subamata delectant: alij libi-
dinosi, &c. 303. 8
Hominum ratio non in calum vique pe-
nerauit: & ibid. multa de iis, quæ ho-
minum ratione inuenta sunt. 337. 43
Hominum sensus multo antecellit sen-
sibus bestiarum. 236. 33

- Hominum societas, & cōmunitas iustitiam procreavit. 245. 19
 Hominum sollicitudo & diligentia accelescit ad nonnullorum animantium, & carum rerum, quas terra gignit, conferuationem, & saluam. 234. 38
 Hominum vita artibus exulta tantum diffinita vitæ & cultu bestiarum. 375. 45
 Hominum vita diis iunioribus regenerata tradita à deo est. 446. 32
 Homuncio hic, (Antiochus) qui multa putat præter virtutem homini partim caruisse, partim etiam necessariam. 366. 25
 Homunculus vnus est multis. 117. 50
 Honestior oratio est. 384. 22
 Honestior oratio : Socratica, Platonis est. 112. 33
 Honestior quædam secunda. 385. 34
 Honestas aut sola expetenda est, vt Zenoni est visum, aut certe omni ponderare grauior est habenda, quam reliqua omnia. 392. 24
 Honestas & officii manat ex quatuor generibus. 359. 11
 Honestas omnis manat à quattuor partibus, quarum vna est cognitionis, &c. 372. 23
 Honestas pluribus nominibus appellatur. 144. 6
 Honestas quædam seruanda verbis. 389. 34
 Honestatis appetentissimi sumus natura. 146. 1
 Honestatis & vilitatis eadem est regula. 398. 4
 Honestatis nomen non facile intelligi. 373. 6
 Honestatis splendore ducti Romani quàm multa præclare, piè magno animo fecerint. 109. 27
 Honestate vna vitam beatam continet 184. 15
 Honestum animos omnium natura, & specie sua commouet, maximè; quâsi per lucet ex iis, quas dixi, virtutibus. 378. 31
 Honestum illud, quod propriè, verè què dicitur, id in sapientibus est solus. 389. 20
 Honestum, ita summum bonum est, Pe ripareticorum sententia, vt omnia ex altera parte collocata vix minimi momenti insar habeant. 389. 5
 Honestum — longa disputatio de honesto in Epicurum. 59. 16
 Honestum nihil esse potest, quod iniustitia vacat. 359. 27
 Honestum, quattuor partium, quæ paulo ante dictæ sunt, oritur ex aliquo. 352. 37
 Honestum, quod detracta omni vilitate, sine viliis præmiis, fructibusque per se ipsum positi iure laudari. 58. 50
 Honestum, quod ex virtutibus exoritur, & in his hæret, per se est expetendū. 476. 29
 399. 30
 Honestum, quod finis est solum bonū, gratissima Stoicorum sententia, & quæ familiam docet. 91. 22
 Honestum totum est positum in animi cura & cogitatione. 361. 41
 Honestum verè id dici debet, quod tale est, vt vel si ignorarent id homines, vel si obmutuissent, sua ramen esse pulchritudine, speciem, laudabile. 59. 41
 Honestum, vt consuetudo loquitur, id solum dicitur, quod est populari fama gloriosum. 59. 33
 Honestum, vile — nihil vile, quod non idem honestum: nihil honestū, quod non idem vile sit negat Panætius vltimam pestem maiorem in vitam hominum inuasisse, quàm eorū opinio, qui ista distraherent. 392. 12
 Honesti forma si oculis cerneretur, mirabiles amores, vt ait Plato, ex citaret sapientia. 352. 36
 Honesti vis tanta est, vt speciem vilitatis obscuraret. 394. 13
 Honestæ & turpia ad naturā referenda sunt, & natura iudicantur. 328. 43
 Honesti in virtute esse ponenda in virtutibus, turpia, communis intelligentia non bis notum efficit. 328. 28
 Honesti bonis viris, quæuntur, non occulta. 393. 1
 Honesti per se expetenda, turpia per se fugienda. 77. 30
 Honesti quæ dicuntur à Petipateticis: per se & suapte natura sunt expetenda. 108. 47
 Honestorum contentio, & cōparatio incidere potest. 372. 21
 Honorabilia — salutari, appeti, decedi, assurgere, deduci, reduci, consuli. 414. 4
 Honorarius arbitri. 195. 11
 Honoris alit artes. 115. 35
 Honoris, victoria, salus, &c. non sunt dii. 298. 40
 Honorem esse contemnendum. 157. 39
 Honores, imperia, popularis gloria, non sunt ita expetenda homini, vt videntur inania sunt. 148. 6
 Honorum contentio — qui inter se conenderent, vt potius temp. administraret, similiter facere, vt si nautæ certarent, quis eorū potissimū gubernaret. 262. 48
 Horæ cedūt, & dies, & menses, & anni: nec præteritū rēpus reuertitur. 415. 50
 Horrefcere — cum subitō mare cepit horrefcere. 310. 49
 Hortensius, Crassus: — alterum amantem Cicero viuum: alterum non odit mortuum. 397. 43
 Hortensius — in Hortensio Cicero respondit vniuersæ philosophiæ vtiuatoribus. 136. 19
 Hortensius maiorem verborum, quàm rerum memoriam habuit. 11. 11
 Hortensius — quantopere & expetenda & colenda philosophia esset, satis dictum est in Hortensio. 148. 35
 Hortensius — quis te aut est, aut fuit vnam in partium dīs rebus, in definitis dīs, in explanandis præfior? 476. 29
 Hortensii villa ad Baulos. 12. 39
 Hortum, succidiam alteram agricole appellant. 414. 11
 Horti Epicuri. 98. 1
 Hortuli Epicureorum. 327. 27
 Hospitalitas à Theophrasto laudata. 383. 37
 Hostia — ad hostiam deligendam potest dux esse vix quædam sententia, quæ est toto consula mundo, &c. 278. 16
 Hostiæ quæ cuique diuo decore, gratæque. 314. 45
 Hostiæ — quibus hostiis immolandum cuique deo, cui maius, cui lætentibus, cui manibus, cui fœminis. 336. 29
 Hostilis rex Atij augurio maxima bellagegit. 215. 4
 Hostis dicitur apud maiores nostros, quem nunc peregrinum dicimus — aut status dies cum hoste — aduersus hostem æterna audonias. 355. 48
 Hostes — fides iurifurandi sæpe cum hoste seruanda. 402. 49
 Hostis — fœderibus, etiam cum hoste deuincitur fides. 403. 33
 Hostib' dediti vincti à senatu clari viri. 403. 10
 Humanus animus ex diuino ducitur. 267. 31
 Humani casus virtute sunt inferiores. 419. 27
 Humani generis duplex natura, mas & fœmina. 446. 9
 Humare — mos corporis terra humani à Cæprope Athenis permantit, &c. 342. 10
 Humati discit, ex eo quod mortui terra tegantur. 120. 45
 Humatio ad corpus pertinet, siue occiderit animus, siue vigeat. 132. 40
 Humatio & sepultura — multa de humatione & sepultura. 132. 24
 Humati proprie dicebantur, quos terra contegat. 341. 6
 Humor ita mollis est, vt facile comprimatur, collidique possit. 244. 17
 Hyades. 448. 13
 Hyades à plando, *sen* enim effe plueret: nostri imperitæ scūlas, quasi à fuis essent, non ab imbribus nominantur. 230. 45
 Hydra — Præcipiti lapsu flexo cum corpore serpens. 450. 49. & ead. 2
 389. 20
 Hydræ horrebere vt audiat voces, &c. 155. 14
 Hymettus — mel fex Hymetto afferre voluisse. 70. 1
 Hypanis fluuius, qui ab Europæ parte in Pontum influit. 131. 3
 Hyperides, Demosthenes — Oratores quidem laudari video, siquid nostris Hyperidem sint, aut Demosthenem imitari. 5. 15
 Hyppolytus — Neptunus optauit, interitum Hyppolyti filij sui. 401. 10
 Hyrcania — in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimares, domesticos. 133. 25
 I
 I Act tota conclusio. 194. 48
 Iacere — valere opp. 393. 49
 Iacere fundamenta — Romulus auspiciis, Numa sacris constitutis fundamenta iecit nostræ ciuitatis. 240. 39
 Iacturum

Iacturam facere equi pretiosi, an feruuli vilis. 400. 19

Iactus fulminum — quod tonitruus, & iactus fulminis extimulissent homines, deos esse crediderunt. 284. 26
Iacta sunt. paulo ante fundamenta. 18. 27

Iacturo quid. 166. 7

Iactare — in quo maxime consequitur

iactare vestra oratio. 44. 47

Iactari magna tempestate. 178. 2

Ianus ab eundo dictus: quem principē in sacrificiō esse voluerunt, quia prima & extrema, vim habent maximā: à quo fores in liminibus priuatarum ædium, ianux nominantur. 224. 11
Ianus medius — optimi viri ad medium ianum sedentibus. 387. 30

Iason Phæreus — Phæreo Iasoni prodesse non voluit is, qui gladio vomitācam eius aperuit. 250. 27

Ibes Ægyptiæ aluo fe cutant. 233. 33

Ibes maximam vim serpentem conficiunt, cum sint aues excelsum, cruribus rigidis, corneo, procerōque rostro. 210. 19

Ibicus Rhæginus maxime omnium amo re flagrauit. 175. 13

Ichneumones Ægyptiis viles, crocodilli, feles. 210. 23

Ictus in Capitolio ex cælo Centaurus. 271. 36

Idea sacra. 109. 21

Idea mater. 338. 21

Idea matris famuli. 335. 15

Idei dactyli — à quibus Hercules certius. 245. 48

Idea à Platone appellatur id quod semper est simplex & vniuersi modi, & tale quale esset: nos recte speciem possumus dicere. 8. 13

Ideas solas esse puta Plato. 124. 36

Idonea persona mihi vita est, quæ de amicitia, ea ipsa disliceret, quæ, &c. 419. 6

Idoneam complexa natura valet multum philosophia. 137. 18

Idoneis locis preparatis. 473. 53

Ieiunitatem & famem se malle, quam vbertatem & copiam dicebant. 136. 11

Ignari quid in vnaquaque re vitii sit, nequeunt iudicare. 389. 32

Ignaua ratio — ἡγεῖν ἀλόγως. 306. 20

Ignis corporum nostrorum, (corporeus) vitalis & salutaris est, omnia conseruat, alit, auget, sustinet, sensuque afficit. 219. 44

Ignis & ær omni impulsu facile pellitur, naturamque cedens maxime, & dissipabilis. 244. 18

Ignis ex se ipse animal non est nulla se alia admissente natura. 245. 3

Ignis hic noster, quem vsus vitæ requirit, confector est, & consumitor omnium videmque quocunque inuasit, cuncta distubat, ac dissipat. 219. 41

Ignis — nihil igni vacuum videri potest. 442. 7

Ignis Stoicorum sententia omnia gignit, etiam sensus & mentem. 9. 21

Ignem omnem pastu indigere, nec permanere illo modo posse, nisi alatur, placet Stoicis. 245. 8

Igniculi à natura dati, à mala consuetudine exstinguuntur. 326. 37

Igniculos paruos dedit nobis natura, quos celeriter malis moribus, opinionibusque restinguimus. 147. 45

Ignominia afficere — al. attingere non potest sapientem. 193. 22

Ignorare — optimus & grauissimus quisque ex philosophis constituitur multa se ignorare. 160. 6

Ignoratio causarum in re noua mirationem facit. 285. 39

Ignoratio stirpis & generis — qui propter ignorantem stirpis & generis in famulatu fuerunt, cum cogniti sunt, & aut deorum, aut regū filij inuenti, retinent tamen caritatem in pastores. 428. 10

Ignorantia rerum bonarum & malorum maxime hominum vita vexatur. 46. 10

Illigare graues personas sermonibus de philosophia. 11. 49

Iliona — Mater te appello. 27. 18

Illicere mulierem in stuprum. 249. 49

Illudere manus ad vulnus grauescens. 161. 25

Illicque factæ voluptates. 166. 6

Illudi — quid autē turpius, quam illudi? 411. 14

Illusi, destituti que videamur. 131. 12

Illustrare dubia perspicuis debemus, 95. 22

Illustrare litteris philosophiam veterem à Socrate ortam. 4. 9

Illuxit dies — proh dij immortales: qui hic illuxit dies? 408. 35

Illuxerit — quis vniquam iste dies illuxerit, quero, qui illi ostenderit veri & falsi notam. 24. 13

Imagō ne aliqua me pellat earum rerū, quas nunquam vidi, cum eas cognito. 299. 42

Imagines à corporibus solidis, & à certis figuris vult dicere Democritus. 299. 34

Imagines Democriti, quas ille deos esse censet, irridentur ac refelluntur. 312. 45

Imagines — Epicuri sententia de imaginibus refellitur. 211. 70

Imagines extrinsecus in animos nostros per corpus irrompere putat Democritus. 34. 40

Imagines mortuorum morbo graui affectis plerumque occurrunt. 266. 29

Imagines mortuorum nec sine lingua, nec sine palato, &c. loqui possunt. 121. 9

Imagines — quid ergo istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, vt simul atque velimos, accurrant? 299. 37

Imaginum iucursionem non solum videri nos, sed etiam cogitare. 42. 21

Imbecillitas maxima consilij est incuncte erare. 167. 17

Imbecillitas rerum humanarum, variatque fortunæ. 363. 18

Imbecillitas — vos autem quid mali datis, cum in imbecillitate gratificatione & beneuolentiam ponitis? 213. 10

Imbecillitatis generis humani cogitatio quid valeat. 173. 47

Imberba iuuentute. 478. 29

Imber lapidum, sanguinis nonnumquam, terræ interdum, quondam etiā laetis defluxit. 271. 36

Imbutus omnium mentis Deorum opinio. 119. 48

Imbuimus erroribus ita variis, vt vanitati veritas, opinioni iam confirmare natura ipsa cedat. 148. 1

Imbutus dialecticis. 117. 19

Imbutus odio — Scipio nimio odio theorum imbutus. 315. 54

Imitari exemplar, quod semper est vni & idem, & sui simile, &c. 441. 3

Imitata & effecta simulacra. 441. 14

Imitatio factorum, & hereditas gloriæ ad liberos nostros pertinet. 361. 33

Imitatione consue qui tantā ingenij præstantiam non possumus. 387. 45

Immanitas animi — stupor in corpore. 149. 44

Immanitas verborum. 87. 46

Immemorē beneficij omnes oderunt. 383. 23

Immensitas latitudinum, longitudinū, altitudinum, in qua volitat atomorum innumerebilibus vis infinita. 203. 26

Immetā, & interminata regionū magnitudo. 203. 23

Immigrauit animos in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium. 124. 39

Immittit perturbationes in vitam hominum stulticia tanquam furias. 152. 4

Immunis — virtus nō est inhumana, neque immunis — alimannis. 425. 48

Improbabilem dolorē facitis, cum cum improbis penam proponitis. 61. 3

Impelli in fraudem obsequio. 431. 4

Impense quæ optimæ in temp. 383. 3

Imperare — qui bene imperat, paruere aliquando necesse est: & qui modeste paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. 343. 31

Imperare sibi ipsi, non inscite dicitur, quasi duo simus. 144. 13

Imperadi & seruendi dissimilitudines sunt cognoscendæ. nam animus corpori dicitur imperare: dicitur etiā libidi: sed corpori, vt rex ciuibus suis, aut pater liberis libidini autem, vt seruus domino. &c. 313. 28

Imperator — nemo belli administrationem prudentius, quam imperator, cōiectura assequitur. 280. 2

Imperatoris, id est dei iussu de prædicio & statione vitæ decedere veter Pythagoras. 416. 26

Imperatoris labores non esse quæ graues, vt militi. 146. 37

Imperatores claris, sine adiumentis hominum tantas res gerere non possunt. 376. 3

Imperatores — Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander. 476. 3

- Imperatoris mortes — præclare mor-
tes sunt imperatoris. 673, 8
Impetrit laudant ea, quæ laudanda non
sunt. 389, 30
Impetrium debet esse solum gloria, &
benevolentia sociorum. 400, 9
Impetrium — sine imperio nec domus
villa, nec ciuitas, nec gens, nec homi-
num vniuersum genus stare, nec re-
rum natura omnis, nec ipse mundus
potest. 343, 18
Impetria non esse expetenda. 360, 19
Impetrio — nihil habeo, patriæ quod im-
petriam. 471, 41
Impetrit philosophiæ aliquid suorum
studiorum. 98, 26
Impetrit — siquam præstantiam vir-
tutis, ingenij, fortitudinis consecutus
sunt amici, impetrit eam debent
suis, & communicare cum proximis.
418, 27
Impetritum est hominibus indigen-
tibus de re familiari, sed diligeret atque
moderate. 382, 2
Impetriti — vt nunc exitis, sic tum aui-
bus magnæ res impetriti solebant.
260, 20
Impetritre. — is, qui impetritre velit.
283, 1, 20
Impetus cæli — cum videmus impetū
cæli admirabili cum celeritate moueri,
& verti constantissimè, conscientem
vicissitudines annuiterarias, &c.
228, 43
Impigritas, fortitudo, patientia. 315, 43
Impij ne audent deos donis placare.
Platonem audiant, qui verat dubitare
qua mente sit futurus deus, &c. 38, 26
Impingendus huic calix nullus. 155, 24
Implicet de omnium mortalium societati.
19, 12
Implicari aliquo certo genere, cursuque
viuendi. 367, 19
Implicari contrahendis negotiis. 379, 33
Implicari vltro & citro vel vsu diuturno,
vel etiam officiis. 430, 19
Implicarum & constructum me multis
officiis tenebat reip. non solum cura,
sed quædam etiam procuratio. 5, 16
Imponimus onera, & iuga quibuscumque
bestiis. 237, 30
Imposuit in curru vniuersitatis. 446, 5
Imposuit nobis personam naturæ, ma-
gnæcum excellentia, præstantiæque
animantium reliquarum. 364, 25
Imposuissis ceruicibus nostris semper-
ternum dominum. 203, 30
Imposuerit eū in rogū multi filij, filix,
nepotes, nepes. 129, 12
Imposuerit sibi leges tam graues.
16, 2
Imponere fastidium operi inchoato.
392, 3
Imponere leges alicui. 437, 50
Imponere — populo imposuimus, &
oratores vixi sumus. 472, 20
Imponere reip. vulnera — sanare —
quæ C. Gracchus reip. vulnera impone-
bat, eadem ille sanabat. 95, 11
Imponere rei iniuriæ & rōnem nouum.
73, 33
Imponere rebus nomina — quis primus
nomina rebus imposuerit. 125, 12
Imponi in rogum — mulier victrix vnā
cum viro in rogum imposita. 189, 20
Important ægritudines anxias atque ac-
cerbas turbidi animorum motus.
168, 20
Importare aliquid incommodi alicui
— siquid importetur nobis incommo-
di. 476, 22
Importare — hæc mala casus importat,
qui in sapientem potest incurere.
182, 5
Importari putant eas sollicitudines à
diis immortalibus supplicij causa.
47, 26
Importuna — facilia esse non impor-
tuna. 65, 32
Impotentia quædam animi à tempe-
rantia & moderatione plurimum dif-
fidens. 168, 24
Impotentium cupiditates distrahantur
in contrarias partes. 182, 30
Improvisa mala, grauiora. 153, 6
Improbiorum facta primò suspicio in-
sequitur, deinde sermo, atque fama,
&c. 47, 21
Improbiorum, & impiorum prosperitas
res, scilicet que res redargunt, vt Dio-
genes dicebat, vim omnem deorum
ac potestatem. 253, 29
Improvisò Nicoclem tyranum oppressit
Atarus. 386, 17
Impulsi me in spem, posse virtutem sine
præsidio fortunæ, quò cōtendisset,
labore & constantia peruenire. 467, 5
Impunitate & ignoratione omnium
proposita vix quicquam est, qui abstinere
iniuriæ possit. 397, 36
In consuetudine bonorum fuerit ali-
quid. 153, 1
In conspectu posita — continet autem
sedationem animi humana in conspe-
ctu posita natura. 175, 29
In diem viuimus: quodcumque nostros
animos probabilitate percussit, id di-
cimus. 182, 30
In luce & in oculis. 407, 10
In manibus est oratio. 431, 35
In manibus — locus, qui nunc est in ma-
nibus. 327, 11
In manibus semper habui illius viri vir-
tutem. 432, 38
In ore esse — incidere in sermonem, qui
tum multis erat in ore. 418, 41
In promptu habere oportet ea quæ pro
perpiciuitate responderi possunt.
20, 7
In promptu esse — ea dicam, quæ mihi
sunt in promptu. 4, 13
In quiete causas rerum videre, aut per-
furorē. 276, 31
In quiete vidisse. 265, 31
In vmbra pugnabimus. 132, 18
Inestimabile quid Stoiæ. 74, 27
Inane — cum vas inane dicimus, non
ita loquimur, vt phisici, quibus inane
nihil esse placet, sed ita verbi causa, si-
ne aqua, sine vino, &c. 305, 40
Inane — non esse inane. 34, 32
Inaneis voces fundere. 155, 8
Inanimum nihil agit, animal agit ali-
quid. 18, 30
Inanimum est omne, quod pulsū agita-
tur externo. 319, 48
Inanimum est omne, quod pulsū agita-
tur externo. 12, 46
Inaudieram ex te ea de re. 471, 27
Inaurata extrinsecus istura — solida
— opp. 263, 46
Increduisse eam funerum, sepulcro-
rumque magnificentiā. 342, 28
Incredibile — nihil est tam incredibile,
quod non dicendo fiat probabile.
433, 19
Incubant (somnia) causa — al. ex-
cubant. 271, 26
Inculcantes Græca verba, iure optimo
irridentur. 366, 27
Inculcare — quid attinet inculcare fa-
tum, &c. 302, 46
Incurabula — gaudeo me incurabula
pæne meatibus ostendisse. 322, 11
Incurabula — veteres philosophi ad in-
curabula accedunt, quod in pueritia
facillimè se arbitrāt naturæ volūtate
posse cognoscere. 107, 44
Incuria rei tam necessaria. 430, 21
Incurrere in hominum facietorum ve-
babitatem. 58, 34
Incurrere in odia hominum. 372, 3
Incurrere in varias reprehensiones. 39, 13
Incurrere in iniuriā. 354, 32
Incurisunt rami bacatum vberitate.
126, 30
Incurrunt in damna, & dedecora.
46, 42
Incurrere bona corporis & fortunæ ne-
cessè est in virtutes, tanquā in solis
diodos. 113, 46
Incendete odores, redimire fœtis &
rosa. 180, 16
Incensūs Cannius cupiditate. 395, 42
Incerta ea dico, quæ & iure Græci.
21, 23
Incertum, & id quod percipi non pos-
sit, inter se differunt. 17, 34
Inchoauit virtutem natura: nihil am-
plius. 108, 38
Inchoare — rerum plurimarū obscuras,
nec satis apertas intelligentias inchoa-
uit, quasi fundamenta quædam scienti-
æ, natura. 325, 36
Inchoarum officium. 86, 12
Incido — quocumque non modò mens,
verum etiam oculi inciderint.
467, 50
Incidit in eam ipsam mentionem.
418, 45
Incidimus in has clades. 378, 7
Incidimus in crudelem necessitatem.
158, 19
Incidentur in honoris contentione.
433, 41
Incidere in plagas. 397, 7
Incidere in sermonem. 418, 45
Incidere in perturbationes atque exa-
minationes. 369, 19
Inciderat nervos ciuiū Ro. pinguicula
conati sunt. 465, 28
Incisidisse — moleste ferebam tantum
ingenium in tam leuēs, ne dicam in
tam ineptas sententias incisidisse.
204, 9
Incisum

- Incensum carmen in sepulchro. 414. 43
 Incitatus aliqua perturbacione. 353. 45
 Incitatus repentinum quodam animi impetu, quali venio. 357. 32
 Inclinare — cum sententia senatus inclinaret ad pacem cum Pyrho, fudusque faciendum. 407. 43
 Inclinationes rerum, & momenta temporum. 99. 22
 Inclinato in pomeridianum tempus die. 148. 40
 Inclusi in his compagibus corporis. 417. 3
 Inconstantia leuatur auctoritas. 24. 13
 Incutere terrorem. 445. 19
 Indagatio initiorum, & quasi seminum, unde sunt omnia orta, generata, concreta, nata ex aspectu cæli, & motuum, & certorum spatioium, quibus mouentur, & quibus inret se distant sidera errantia. 188. 2
 Indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum, habet oblectationem. 35. 9
 Index tragicorum. — Velim mihi dari iubeas, Luculle, indicem tragicorum — vt sumā qui forte mihi defant. 476. 6
 India — in India qui sapientes habent, nudi ætatem agunt, & Caucasii nives, hiemalēque vim perferunt sine dolore, &c. 189. 16
 Indigē mulieres cum est cuiusque earum vir mortuus, in certamen iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dixerit, &c. 189. 20
 Indicare semel — cum postulat, vt sibi fundus, cuius emtor erat, semel indicaretur, &c. 356. 15
 Indicere bellum voluptati. 412. 23
 Indifferens — *ἀδιαφορῶν*, quod nec bonum, nec malum. 79. 47
 Indigentia — amicitie propter indigentiam non coluntur. 416. 3
 Indigentia quid. 166. 11
 Individua corpora — atomi. 211. 28
 Individua, seu atomi per inanitatem, alia deorum feruntur e regione, alia declinant, vt vult Epicurus. 304. 47
 Individua, unde omnia Democritus eigni affirmat. 21. 40
 Indocilis vsus disciplina — al. militie disciplina. 11. 7
 Indolentia, & voluptas sintne idem. 52. 43
 Indoles virtutis. 389. 36
 Induxi Catonem senem disputantem. 419. 3
 Induxi eos quasi loquentes. 418. 44
 Inducere aliquem in spem. 381. 44
 Inducere alterum in errorem, sciētem. 395. 12
 Inducere amicū in spem, cogitationēque meliorem. 426. 50
 Inducere poteris animum de diuinatione dicere contra, &c. 259. 24
 Inductionibus æquarum terris faciendatē damus. 237. 41
 Inductus amicitia — me qua amentia inductus sit, vt contemneret, consilium non possum. 464. 34
 Induis quotidie imaginem mortis. 330. 38
 Induit annulum. 392. 44
 Induite se in id ipsum, quod timebat. 14. 42
 Induere — cur vos induitis in eas captationes, quas nunquam explicetis? 284. 15
 Induere — cum venti se in nubem induerint, &c. 284. 36
 Induere personam philosophi. 188. 32
 Induere personam — ponere personam. 393. 36
 Indus omnium fluuiorum maximus nō aqua solum agros lætificat, & mitigat, sed eos etiam conserit. 234. 23
 Indutissimus quasi duabus personis. 365. 40
 Indutis cum hoste pactæ, aliis factæ. 315. 12
 Industrios homines Græci appellant studiosos, seu potius amanreis doloris, *παιονιστῶν*: Latini commodius laboriosos. 141. 50
 Inerantes stellæ habent suam sphaeram ab æthere coniunctione secretam, & liberam. 222. 11
 Inerantes stellæ — quarum est conueniens, constansque conuersio. 222. 6
 Inertes appellabantur ab antiquis, qui artibus liberalibus carebant. 70. 19
 Inestimabiles homines, singulari nequitia præditos videmus tamen & animo & corpore moueri semper, & aut alucolum poscere, aut querere quempiam ludam. 107. 50
 Inertiam, & quietem sempiternam fugit, vt quisque optimæ natus, iustitiamque est. 108. 6
 Inexhausta erat in Catone, legendi auditas. 72. 18
 Ineuendis subducendisque rationibus. 477. 53
 Ineuens ætatis inficentia, senem constitutenda, & regenda prudentia est. 368. 6
 Inexplicabilia Stoicorum. 27. 43
 Infantes & pueri parui cōqueiscere nō possunt, cum verò paulum processerint, Iustonibus vel laboriosis delectantur. 107. 46
 Inferre facies sceleratas cælis. 436. 47
 Inferre sermonem conuiuio dignum, aut delicatum in re seuerâ, turpe, valdeque vitiosum est. 371. 10
 Inferri — qua in sede animi mancant, qualesque sint, ratione descendendum est, cuius ignoratio finxit inferos, cæque formidines, &c. 120. 43
 Inferi, Cerberus, Cocythus, &c. — adeo non me delitare censet, vt illa esse credam? 116. 40
 Inferi — quæ anus tam excors inueniunt potest, quæ illa, quæ quondam credebantur apud inferos, portenta extrinsecus? 214. 23
 Infestum mare — quo scelere compulsus, mare infestum haberet vno myoparone. 312. 9
 Inficimus opinionum prauitate. 148. 5
 Inficimus animum vmbriis, deliciis, otio, languore, desidia. 189. 22
 Tomus quartus.
 Infici de bet hæc ætas iis artibus, quas, &c. 72. 36
 Infidum — stabile nihil est, quod infidum est. 427. 45
 Infixum est in ipsa natura, comprehensumque suis cunctis sensibus, vt omne animal seipsum diligit. 102. 19
 Infimus, mollis que natura. 429. 11
 Inflammaris cupiditatem incendius. 110. 23
 Inflammati honorum cupiditate. 430. 25
 Inflammati plerique auiditate rapiuntur ad fortunæ bona, ad voluptates. 279. 28
 Inflatus errore — esse quisquam tanto inflatus errore, vt sibi se illa scire perfoaserit? 32. 40
 Inflatus & tumens animus in vitio est. 150. 50
 Inflatus tibi cinis — primo inflatu tibi cinis Antiochæ, aut Andromacham esse aiunt mœsi. 15. 17
 Inflati opinionibus homines turpiter iridentur, & in maximis versantur erroribus. 363. 33
 Infringere scotos. 139. 8
 Influere certis blanditiis in auras cognitionis. 431. 32
 Influcere — vt in vniuersorum animos ranquam influcere possumus. 378. 24
 Informare cogitatione — viâ, quæ cogitatione informantur. 20. 44
 Informare coniectura — ita ignoti dii, vt eos, ne coniectura quidem informare possumus. 201. 25
 Informari non potest virtus, si quicquam nisi quod honestum sit, numeretur in bonis. 91. 25
 Informationem quandam dei in animo instam habemus. 210. 13
 Informatas deorum non notones quatuor de causis esse dixit, Cleanthes. 215. 38
 Informatum est iis, quæ diximus, quid hominis natura postulet. 103. 11
 Ingemiscere viro nonnumquam concessum est: euolare ne mulieri quidem. 145. 28
 Ingenerati — soli homini cupiditas in generator cognitionis & scientie. 479. 57
 Ingenium — mores — de ingenio eius, non de moribus queritur. 64. 48
 Ingenij præstantia, quam virratem vocamus. 92. 47
 Ingenua iuuenum non ratione, sed natura iudicamus. 328. 37
 Ingenua sunt acutiore, & ad intelligendum aptiora eorum, qui terras incolunt eas, in quibus ær sit purus ac tenuis, quàm illorum, qui ventos crasso celo, atque concreto. 220. 5
 Ingeniosi qui vocentur. 103. 8
 Ingeniosi vt æs Corinthium in æluginem, sic in morbum & incident tædium, & recreantur ocys. 167. 50
 Ingenui ex doctrina oblectantur. 108. 3
 Ingenui negare. 458. 23
 Inglorij — beati, qui honorati sunt, videntur: miseri, qui inglorij. 326. 25
 Ingrauescens ætas. 406. 13

- Ingressus — al. gressus — cauendum est, ne viam terdaritibus, in ingressu mollioribus. 369. 14
- Ingressi manibus, aut non ante, sed retro. 103. 44
- Ingressi timide ad aliquod genus disputandi. 302. 28
- Ingressi via longa — al. viam longam. 406. 15
- Ingressi vitam — qui vitam honestam ingredi cogitant. 388. 21
- Ingressus sum eas res, quas tecum simul didici, mandare monumentis. 4. 7
- Iningurgiare se — crudi postridie se rursus ingurgitant. 55. 16
- Inhabilis fama ad forensia negotia. 473. 36
- Inhæret in mentibus nostris sæculorum quoddam augurium futurorum. 120. 23
- Inhoruisse — horum enim seueritatem dicitur inhoruisse primum ciuitas. 310. 11
- Inhospitalitas quid. 167. 2
- Iniciens & intendens se animus in immensam regionum magnitudinem, irate, longæque peregrinatione, vix nullam tamen otam vltimi videat, in qua possit insistere. 203. 24
- Iniciere metum sequestribus. 459. 44
- Iniecta gleba, rum mortuus & humatus est, & tumulus vocatur. 341. 9
- Inimicitia quid. 166. 10
- Inimicitia — amicitia ex maxime, que sunt ex inimicitia reuocatur in gratiam, summa religione & fide tuenda sunt. 467. 60
- Inimicum sibi esse nullum animal. 102. 25
- Inimici — melius de quibusdam acerbi inimici merentur, quam i amici, qui dulces videntur, illi sæpe verè dicunt, hi nunquam. 431. 10
- Inimicus nō esse grauius irascēdū. 363. 3
- Inite epulas — sequebantur epulas, quas inibant parentes coronati. 342. 13
- Inite gratiam — non inuenda gratia, sed referenda. 357. 22
- Inite pericula prætorum audacius. 264. 18
- Inite prælium. 355. 46
- Inire rationem. 477. 32
- Inita, subdolaque ratione nefaria scelerata meditates. 250. 38
- Initia — in factis, iniunctis tradendis diuinæ mentis interpretes. 478. 3
- Initia — iniunctaque, vt appellantur, ita re vera principia vite cognouimus, neque solum cum læritia, viuendi rationem accepimus, sed etiā cum spe meliore accipiendi. 317. 33
- Initiati — sacra, quibus initiati sumus. 337. 30
- Iniuria fit duobus modis: vi, aut fraude. 356. 32
- Iniuria maxime capitalis eorum, qui tum cūm maxime fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur. 356. 34
- Iniuria nefaria à re in me iacta & immissa. 436. 45
- Iniunctæ spe existunt calumnia quadam & nimis callida iuris interpretatione. 315. 9
- Iniuncti in proximis. 357. 1
- Iniunctus eius, à quo nobis animus datus est, ex hominum vita migrandum non est. 317. 44
- Iniunctus populi, & senatus pacem fecerant cum Samnitibus. 403. 11
- Iniunctus suo hinc nos demigrare vetat dominus ille in nobis deus. 127. 22
- Iniuncte multa fieri possunt, quæ nemo possit reprehendere. 61. 7
- Iniuncti duo genera sunt: vnum eorum, qui inferunt: alterum eorum, qui ab iis, quibus inferunt, si possint, non propulsant iniuriam. 353. 42
- Iniunctus in omnibus cognitionis amor. 106. 27
- Innocens — hoc præceptum officii diligenter tenendum est, nequem vniquam innocentem in iudicium capitis accessas. 381. 21
- Innocens is dicitur, nō qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet. 183. 39
- Innocentia, quæ potest dici *inopatia*, — affectio talis est, animi quæ noceat nemini. 150. 29
- Innumerabilitas atomorum. 211. 22
- Ino Cadmi filia, Leucothea à Græcis, à Latinis Matuta. 119. 37
- Ino, quæ Leucothea à Græcis, à Latinis Matuta dicitur, sitne dea habenda. 246. 45
- Inopes amicorum — si ceciderunt tyranni, tum intelligitur quàm fuerint inopes amicorum. 426. 16
- Inopina — nec hoc tam re est, quàm dictum, inopinatum atque mirabile. 437. 46
- Inordinatum — adduxit in ordinem ex inordinato. 441. 26
- Inquam, & inquit, — ne inquam, & inquit sæpius interponeretur. 418. 48
- Inquinati sceleribus & paricidiis homines. 54. 42
- Inquinatum tot viris factum, vtile esse non potest. 396. 3
- Insania significat mētis ægrotationem, & morbum. 149. 3
- Insaniam stultitiæ iunctam distinguunt Latini à futuro. 149. 27
- Insaniam: id est, inconsistentiam finitate vacantem, censuræ nr posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vite communem cultum atque vitætarum. 149. 34
- Insani incipientes furere dicunt, aliud quid, quod non sit, videri sibi. 21. 20
- Inscientia multa versatur in vita. 38. 35
- Insculpit in mentibus nostris ipsa natura, vt deos æternos, & beatos habeamus. 202. 18
- Insculptus in animo res habebat L. Lucullus. 11. 18
- Insculptum — omnibus inuicem, & in animo quasi insculptum, esse deos. 215. 37
- Insculantur maledictis eos, à quibus de veritate dissentiant. 64. 49
- Insequar fugientem, quoniam cōgredi nō licet cum resistente. 466. 11
- Inferuire honoribus. 374. 17
- Infidiarium & perfidia plena sunt omnia. 417. 34
- Insidiose, simulatè, fallaciter. 397. 7
- Insigni veri obscurato, & oppresso, quod tandem verum sibi videbuntur attigere. 18. 11
- Insignita notæ veritatis. 266. 36
- Insinuare se — callidus ille & occultus ne se infuset, studiosè cauendum est. 432. 11
- Insipientia, insanitas quædam est animi. 149. 16
- Insitiones — conitiones. 413. 40
- Institutionibus nihil inuenit agricola solertius. 413. 40
- Insula in animis nostris notio. 44. 6
- Insulam, vel potius innatam habere cupiditatem scientiæ. 84. 15
- Insitum in animis habemus, omnes boni nostri suorum, quàm grauissimè merere oportere. 157. 44
- Insitum — vt esset insitum militibus nostris aut vincere, aut emori. 404. 10
- Insolens, arrogans, iactans. 470. 57
- Insula — mortis insula putant. 384. 32
- Insula — vt omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti insula habent. 389. 5
- Insillare oleum menti tanquam — luminari. clychnio. 410. 37
- Insinatus diuinus, affatus — oracula, quæ insinuat a diuino, affaturque funduntur. 261. 21
- Insitui aliquid exemplum disturbanorum iudiciorum perniciosissimum cupierunt. 462. 19
- Insituere certamen. 176. 40
- Insituere sibi certamen cum aliquo. 10. 8
- Insitura, leges — non institutis opinio est confirmata, non legibus. 126. 1
- Insituta vita præceptis philosophorum. 86. 40
- Insitutio morum. 7. 12
- Insitutio viræ communis. 351. 35
- Institutus in honesta familia, & educatus ingenuè. 77. 23
- Institutus sermo ad hunc modum, & à tali quodam inductus exordio. 117. 11
- Instruere ad omne officii munus. 409. 34
- Instruendus ad mortem contemnendum. 61. 2
- Instructus & ornatus plurimis virtutibus. 70. 2
- Instruenda ad iniuriam faciendam. 379. 11
- Instruendi hortii — emit hortos in structos. 395. 44
- Instructa & composita satis scitè. 327. 31
- Instructa mihi sunt in corde consilia omnia. 251. 3
- Instructor doctrinæ vellem fuisset Epicurus. 49. 9
- Insula. 11. 18

Infula beatorum. 476. 10
 Infula beatorum— veteres philosophi fingunt qualis futura sit vita sapientium in insulis beatorum. 107. 23
 Infultat in omnis Epicurus. 225. 16
 Infultat ipse Fauonius, nauigandi non bis tempus esse. 38. 38
 Integrum—atque ei ne integrum quidem erat, vt ad iustitiam remigraret. 182. 46
 Intelligens— nihil est non intelligens intelligente praestantius. 441. 29
 Intelligentia prima & inchoata. 325. 49
 Intelligentia primum, deinde consequentium cum primis coniunctio, & comprehensio. 236. 48
 Intelligentiae, quae animis imprimuntur, similiter omnium animis imprimuntur. 326. 17
 Intelligentiae rerum omnium quasi adumbratae. 330. 48
 Intelligentiam acere, quae est mentis acies. 478. 11
 Intelligentiam in animo, animus deus concludit in corpore. 441. 30
 Intemperantiam, omnium perturbacionum fontem dicunt esse Stoici. 166. 15
 Intemperantis esse arbitror scribere quod oculatuli velit. 4. 1
 Intemperata beneuolentia. 419. 7
 Intendimus sensus ad res percipiendos. 17. 14
 Intendere acrem in omnis patteis acie. 168. 50
 Intendere — remittere, & relaxare. Quato enim non quibus intendam res animus, sed quibus relaxem, & remittam. 475. 25
 Intendere se ad firmitatem. 145. 31
 Intendi longius acies non potest. 26. 7
 Intendat ardenteis faces dolor. 189. 10
 Intentum animus, tanquam arcum, habebat. 410. 45
 Intento opus est animo, ne omnia delabantur, si vnum aliquod effugerit. 164. 23
 Intercessionem pecuniarum in pactionibus candidatorum — al. intercessus. 439. 26
 Intercessor rei malae, salutaris ciuis est. 344. 30
 Intercaleare — diligenter habenda ratio intercalandi est. 336. 27
 Intercaleatio — in eorum vita nulla est intercalatio molestia. 48. 45
 Intercludere aditus — bene laudata virtus voluptati aditus intercludat necesse est. 70. 43
 Intercludere aditus fortunae, ne adipiscatur ad te possit. 181. 38
 Interdici bonis patriis solet male rem gerentibus. 408. 35
 Interfesse — eorum ratione, qui illa virescunt quicquam a falsis interesse. 16. 37
 Intererunt genita non in nihilum, sed in suas partes. 7. 43
 Interfici herbas. 474. 13
 Interior est eorum Societas, qui sunt

eiusdem gentis. 397. 14
 Interiectus inter horum aetates. 434. 26
 Interitus est quasi discessus, & secretio, & diremtus earum partium, quae ante interitum iunctione aliqua tenebantur. 126. 49
 Intermittere — nequando intermittere consulere rei p. 278. 5
 Intermundia Epicuri — tamquam modo ex Deorum concilio, & ex Epicuri intermundiis descendisset. 58. 19
 Intermundia — indiuidua, & intermundia, nec sunt vlla, nec possunt esse. 63. 50
 Internosci a falsis non possunt. 15. 42
 Internosci possunt fucata & simulata a sinceris atque veris. 431. 29
 Interponere moram — nullam moram interponendam putauimus, quin, &c. 3. 41
 Interpretes mentis diuinæ in sacris iniunctisque tradendis. 478. 3
 Interrogatiunculæ minuz, quasi puncta. 433. 17
 Interuentiones — quodam liberiore, & magis vacuo ab interuentoribus dic. 302. 12
 Intonsa coma — Scindens dolore identidem intonsam comam. 158. 38
 Intrare in rerum naturam, & penitus quid ea possit, peruidere. 105. 37
 Introducere tribus ad legem accipiendam. 462. 43
 Inueneri acti animo & attento. 48. 19
 Inueneri speciem optimam, quamque sibi proponere exemplum. 440. 42
 Inueneri in speciem rerum. 444. 50
 Inuadere — modò hoc malum in hanc temp. inuasit. 385. 27
 Inualeretudinem, causam, non maiestatem fuisse. 419. 35
 Inuicere mala alicui — mala, quae tibi casus inuexerat. 152. 21
 Inuicere metus — quos inuehant metus? 314. 25
 Inuicere — quemcumque casum fortuna inuixerit, hunc capere & quiete ferat. 169. 2
 Inuehi in aliquem acerbis, insectarique vehementius. 426. 39
 Inuestio earum rerum, quibus egeamus. 375. 27
 Inuestus curru in capitulum. 317. 15
 Inuestus est in eum palam. 471. 11
 Inuenit cognomen torque detractio, &c. Torquatus. 403. 46
 Inuenire — nemo inuenit falsa. 16. 22
 Inueniendi, & differendi artes. 85. 16
 Inuenta dicuntur tum, cum, quae quasi inuoluta fuerunt, aperta sunt. 16. 24
 Inuenta est ratio, cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. 340. 23
 Inuenta — nec ea, quae falsa permanent, inuenta esse possunt. 16. 23
 Inventiones rerum, seu excogitationes. 125. 10
 Inuestigare coniectura — si modò inuestigare aliquid coniectura potest. 441. 32

Inuenerat iam bonis temporibus in nostra ciuitate, vt splendor adilitatum ab optimis viris postuleretur. 382. 32
 Inuenerat — recentia. 169. 12
 Inueneratio vt in corporibus ægris depellitur, sic in animis quoque perturbationo. 176. 44
 Inuidere cum accusandi casu — Florent quoniam librum inuidiam meam? 151. 12
 Inuidere — probus inuidet nemini. 441. 22
 Inuidisse nobis videntur optimam naturam qui, &c. 148. 6
 Inuiditia ab inuidendo rectè dici potest. 151. 9
 Inuiditia, ægrotum ex alterius rebus secundis. 151. 20
 Inuiditia in eo, qui inuidet propriè dicitur: inuidia etiam in eo, cui inuidetur. 165. 23
 Inuiditia quid. 165. 30
 Inuidiz metu nonnulli quod sentiant, & si optimum sit, non audent dicere. 362. 34
 Inuidiz multitudinis. 47. 32
 Inuidiz nomen ambiguum est — ductum autem est a nimis intuendo fortunam alterius. 151. 10
 Inuita in hoc loco versatur oratio. 255. 3
 Inuita Minerua — nihil decet inuita Minerua, id est aduersante, & repugnante natura. 366. 23
 Inuitare & allicere debet appetitum animi ipsam per se, in quo prudentia versatur. 100. 21
 Inuitabatur illecebris blandis voluptatis multitudinis. 165. 47
 Inuitamenta ad res necessarias. 477. 26
 Inuitamenta, in iis ipsis rebus, quae cognoscuntur, inuitamenta in iis, quibus ad discendum, cognoscendumque moueamur. 157. 22
 Inuitamenta prima naturæ. 100. 25
 Inuolutus — mortem suam ne inuolutum esse pateretur. 265. 25
 Inuoluta obsecritate naturæ causa. 261. 26
 Inuolutum clypei causa, & vagina, gladii facta est. 218. 18
 Inuoluta res a natura. 440. 25
 Inuolutum nomine pacis bellum. 470. 37
 Inuere quam maximam dolorem ei, qui læsetur. 151. 4
 Ioca, seria — quicum ioca, seria, vt dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia. 65. 31
 Iocandi genus duplex. 365. 18
 Iocandi genus profusum, & immodestum — ingenuum & modestum. 365. 15
 Iocandi locus non est in rebus feueris. 281. 49
 Ioci ingenui, & illiberalis facilis distinctio est. 365. 22
 Ioculare istud quidem, & a multis læperum. 320. 47
 Ioculariter annum homines vnius affri redire metiuntur. 316. 13

- Iphigenia Aulide duci se immolanda iuber, vt hostium sanguis eliciatur fuo
335. 4
Iphigeniam immolauit Agamemnon pater.
401. 12
Ira eodem progreditur, quò furor.
176. 14
Ira exardescit, libido concitatur.
145. 47
Ira in puniendo maxime est prohibenda.
363. 12
Ira — nihil infaniz similis, quàm ira.
171. 14
Ira procul ab sit, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest.
370. 8
Ira quid.
166. 8
Ira quando perturbat animum, dubitationem infaniz non habet.
176. 3
Iracundia ab ira differt, est quæ aliud iracundum esse, aliud iratum.
167. 9
Iracundia cos fortitudinis.
36. 44
Iracundia qualis est cum vxore? cum liberis? &c.
171. 40
Iracundia viciendi libido.
149. 24
Iracundiam laudant Peripatetici, & dicunt vtiliter à natura datam.
363. 14
Iracundos solos, morbosos nominauerunt.
171. 44
Iracundi nemo potest sine perturbatione mentis.
171. 43
Iracundi virorum bonorum est.
314. 48
Iracundi animus, turgidus est.
171. 2
Iraus Iupiter non est metuendus.
402. 15
Iraus qui accedit ad penam, numquàm mediocritatem illà tenebit, quæ est inter minimum & parum.
363. 2
Iraus primum est cupere à quo læus videatur, ei quàm maximum dolorem inuolue.
151. 3
Iraus ora, qualia.
365. 7
Iraus propriè dicimus exisse de potestate.
176. 15
Irrepere possit nomen eius in testamen talo completum.
398. 9
Irretire — ite se adulescentes irretierat erratis, eaque commiserat, vt salus esse non posset, si sanus esse cepisset.
182. 47
Iraci coniectores.
277. 34
Iracratus cum librum, qui Panatheraius inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripisse dicitur, vixisse quinquenium postea.
407. 20
Iracratus senex.
408. 39
Iracratus rhetoris gloria Aristoteles dicere etiam cepit.
116. 9
Iracratus appellat Epicurus, idest æquabilem rationem: idest cum omnia omnibus paria paribus respondet.
203. 4
Ira — sunt ista Varro.
4. 49
Ira dum eadem & ista mihi.
27. 31
Ira dum eadem ista mihi.
143. 32
Iucunde vivi non posse nisi sapienter, honeste, iustèque viuatur, clamat Epicurus.
48. 25
Iucundi acti labores.
68. 46
Iucunditas victus est in desiderio, non in farietate.
192. 16
Iudicare aliquè esse sapientem non possunt rudes & indocti.
12. 32
Iudex — cum iurato sententia dicta sit, meminerit deum se adhibere testem, idest mentem suam, &c.
393. 37
Iudex ponit personam amici, cum induit iudicis.
393. 35
Iudicis est semper in causis verum sequi.
381. 26
Iudicis rogandi mos præclarus, quæ salua fide facere possit.
393. 40
Iudices cum sententiâ pronuntiant, addere solent, siquid mei iudicij est.
57. 37
Iudices integri Minos, Rhadamanthus, Æacus, Triptolemus.
131. 34
Iudices, quæ iurati cognouissent, non ea esse facta, sed videri pronuntiabant.
38. 37
Iudicium de dolo malo, cuerciculum malitiarum omnium, quod C. Aquilius protulit.
251. 19
Iudicium publicum rei priuæ lege Lætoria.
251. 19
Iudicium veri, & finis bonorum, duo in philosophia, maxima.
17. 1
Iudicio opinionis suscipi perturbationes, Stoicum.
39. 8
Iudicio cuique suo est vitendum.
240. 8
Iudicia de fide mala, tutelæ, mandati, pro socio, fiduciæ, &c.
251. 17
Iudicij, in quibus additur, ex fide bona.
396. 7
Iudiciorum duplex est ratio, nam ex accusatione & defensione constant.
381. 9
Iugatio capitum.
413. 32
Iugula concava Socratis.
303. 27
Iugum — cum esset in iugo luna, Romam natam esse dicebat L. Tarutius Firmus.
293. 34
Iugum — legionibus nostris sub iugum missis.
403. 11
Iunius tēpestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset & propterea necem sibi ipse concituit.
214. 47
Iononis Sospitæ ornatus, qualis.
207. 21
Iupiter. — Ab Ioue Musarum primordia.
447. 36
Iupiter Capitolinus.
241. 24
Iupiter Dodonæus — cum oraculum ab Ioue Dodonæo petuissent, &c.
268. 24
Iupiter, idest iuuans pater, quem conuersus casibus appellamus à iuuando Ioue, à poetis pater diuūque hominūque dicitur.
223. 33
Iupiter optimus, maximus, salutaris, hospitalis, fletor.
82. 1
Iupiter semper barbarus, Apollo semper imberbis, Minervæ oculi cæcis, Neptuni cæculis.
207. 26
Iupiter Stator. — ante signum Iouis Statoris, C. Flaminius consul iterum, & equus eius sine causa repente cecidit.
268. 31
Iouis aut Veneris stella coniuncta cum luna cur ad ortus puercorum salutaris sit.
269. 50
Iouis stella interiecta inter Saturni stellam & Martis illustrat, & temperat.
232. 23
Iouis stella — prosperus hominum generi & salutaris fulgor.
318. 12
Iouis stella, quæ ædæ dicitur infra Saturnum x 1. annis x 1. signorum orbem conficit.
221. 42
Iouem esse æthetæ.
201. 33
Ioue fulgente, tonante.
223. 42
Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas esse.
284. 27
Ioues treis numerant ij, qui theologi non minantur.
247. 33
Iurati lingua, mentem iniuriam, gero.
403. 6
Iurare ex sui animi sententia.
38. 34
Iurare in legem.
470. 5
Iurare — quod ita iuratum est, vt mens conciperet fieri oportere, id obferuandum est.
402. 50
Iurgium — beneuolorum concertatio, non lis inimicorum iurgium dicitur.
314. 52
Ius augurium, pontificium, ciuile.
411. 4
Ius bellicum.
402. 48
Ius ciuile — pontificem bonum esse neminem, nisi qui ciuile cognouisset.
339. 30
Ius esse natura.
82. 36
Ius & æquitas vincula ciuitatis.
436. 43
Ius & iniuria à natura diiudicantur.
328. 27
Ius ex iniuria lex facere non potest.
328. 25
Ius feriale.
403. 8
Ius feriale.
355. 37
Ius gentium, ius ciuile differunt inter se.
397. 15
Ius gentium omne, est & ciuile: sed nō quod ciuile est, continuū est & gentiū.
397. 15
Ius natura confirmatum si non erit virtutes omnes tollentur.
328. 15
Ius naturale — nullum est ius naturale.
311. 43
Ius — non enim iura dicenda sunt iniuriæ hominum constituta.
313. 20
Ius nō opinione, sed natura esse constitutum.
326. 6
Ius prætorium — quæ quis promiserit, metu coactus, aut dolo deceptus, iure prætorio liberatur.
355. 8
Ius respondere — fit ad ius respondendum de diffesis.
323. 23
Ius semper questum est æquabile, neque enim aliter esset ius.
359. 50
Iuris æquabilitas.
363. 5
Iuris ciuilis summo semper in honore fuit cognitio atque interpretatio.
381. 48
Iuris constituendi ab illa summa lege capiendum est exordium.
324. 34
Iuris consulti — multa in iuriconsulitos.
359. 23
Iuris consulti — summus fuisse in ciuitate nostra viros, qui ius ciuile interpretari populo, & respondere soliti sunt: sed eos magna professos, in paruis ius versatos.
323. 38

Iuris disciplina haurienda penitus est ex
intima philosophia. 324. 10
Iuris exordium à lege ducendum est.
324. 30
Iuris ignorantio, nō scientia, litigiosa est.
324. 12
Iuris natura ab hominis natura repe-
tenda est. 324. 17
Iuris ortum à fonte repetamus.
324. 36
Iuris periti omnes esse non possunt.
324. 12
Iure gentium — neque natura, id est iu-
re gentium, neque legibus populorū
licet sui cōmodi causa nocere alteri.
390. 33
Iura belli in rep. maximè sunt confer-
uanda. 355. 25
Iura et iussa populorū. 324. 18
Iura manium — Venio ad manium iu-
ra, quæ maiores nostri & sapientissi-
mè instituerunt, & religiosissimè co-
luerunt. 340. 30
Iusurandum, est assertio religioſa.
402. 30
Iusurandum — in iureiurando, non
qui metus, sed quæ vis sit, debet in-
telligi. 402. 30
Iusurandum — multa firmantur iure-
iurando, magnæ salutis sunt fœdera re-
ligionis. 354. 18
Iusurandum — nullum vinculum ad
astringendam fidem iureiurando ar-
ctius. 403. 32
Iusurandi religio quanta apud vete-
res Rom. 403. 35
Iussa iussis populorū, — principū decre-
tis, sententiis iudicium iura nō confir-
mantur. 328. 19
Iusta functum reitit ad interpretes re-
ligionem Plato. 341. 34
Iusta omnia existimare ea, quæ iura sunt
in populorū institutis aut legibus,
iustissimum est. 328. 4
Iusta prabadia feruis. 356. 31
Iustus & fœdis hominibus, id est viri bo-
nis, ita fides habetur, vt nulla sit in his
fraus, iniuria quæ suspicio. 378. 38
Iustitia ad fidem faciendam plus pollet,
quàm prudentia. 378. 41
Iustitia coli ab eo non potest, qui pro-
pter vim doloris enuntiat commissā,
prodar confcios, &c. 141. 23
Iustitia, animi affectio suum cuique tri-
buens. 109. 36
Iustitia & liberalitas omnium virtu-
rum maximè nos ad se allicit. 358. 29
Iustitia & verecundia — inter iustitiam
& verecundiam interest in hominum
ratione habenda. 364. 37
Iustitia — ex iustitia viri boni appellan-
tur. 379. 21
Iustitia foras spectat, & proiecta est, at-
que eminet. 311. 15
Iustitia, fundamentum est perpetuè cō-
médationis & famæ, sine qua iustitia
nihil potest esse laudabile. 384. 49
Iustitia — honestum nihil esse potest,
quod iustitia vacat. 359. 27
Iustitia — in iustitia virtutis splendor
est maximus. 353. 24
Iustitia in suo cuique tribuendo cerni-

tur. 110. 2
Iustitia intelligentiæ, seu prudentiæ
coniuncta quantum voluit, habebit ad
faciendam fidem virium. 378. 44
Iustitia — intelligendum est, nos ad iu-
stitiam esse natos. 326. 5
Iustitia — ne ij quidem, qui maleficio
& scelere pascuntur, sine vlla parti-
cula iustitiæ possunt vivere. 379. 35
Iustitia nihil expetit præmij, nihil pre-
tj. 329. 10
Iustitia non est obtemperatio scriptis
legibus, institutisque populorum.
328. 11
Iustitia — nullum est tempus, quod iu-
stitia vacare debeat. 359. 41
Iustitia omni ratione colenda & reti-
nenda est. 379. 5
Iustitia præter ceteras totam se ad alien-
as vilitates porrigit, atque explicat.
311. 17
Iustitia, quæ suum cuique distribuit, quid
pertinet ad deos? 245. 18
Iustitia si alienis vilitatibus consular,
suis negligat, iustitia est dicenda.
311. 43
Iustitia vna hæc tria conficit, quæ ad
gloriam proposita sunt: benevolen-
tiam, fidem, admirationem. 379. 25
Iustitiæ fundamenta. 354. 46
Iustitiæ mercedem querere, id ipsum in-
iustissimum est. 329. 19
Iustitiæ munera, & fundamenta.
373. 26
Iustitia non indigeremus cum esset ni-
hil, quod appeteretur ali-ri. 476. 12
Iustitiæ partes sunt non violare homi-
nes. 364. 37
Iustitiæ primam munus. 353. 26
Iustitiæ tanta vis est, vt ea etiam latro-
num opes firmet, atque augeat.
379. 43
Iustus nemo esse potest, qui mortem,
qui dolorem, qui exilium, qui egesta-
tem timet, &c. 379. 22
Iuare — vnde iacundum. 53. 18
Iuventas, & Gaius medes pocula diis
ministrantes. 211. 41
Iuventas pocula ministrans diis.
125. 36
Iuventus ita prolapsa, vt omnium opi-
bus refrenanda, atque coercenda sit.
278. 35
Iuvenum lusiones. 414. 17

K

Καὶνότης — officium. 74. 29
Καὶνότης — officium medium, &
commune. 351. 38
κακίας vitia malo, quam malitias appel-
lare. 77. 37
Karthago coacta parēte populo Ro-
per Scipionem, renouat pristina bel-
la, nec potest quiescere. 317. 9
Karthaginem & Numantiam cur Ro-
fundius sustulerit. 355. 29
Karthaginenses multi Romæ seruie-
runt. 157. 4
κατὰ λόγον verbum è verbo expri-
men-

tes comprehensionem dicimus.
17. 22
κατὰ νοῦν — comprehensibile vertit Ci-
cero. 9. 34
κατὰ νοῦν, quod comprehendere potest.
14. 43
κατὰ νοῦν appellant Dialectici, quæ
de quodam, aut quibusdam dicuntur.
166. 14
κατὰ νοῦν contingit soli sapienti.
86. 11
κατὰ νοῦν, officium perfectum, & re-
ctum. 351. 38
κατὰ νοῦν iustitiam, recta, aut recte facta.
75. 18
κατὰ νοῦν — recta affectio. 78. 36
κατὰ νοῦν — mundus. 445. 7
κατὰ νοῦν Saturnus — quæstidem *κατὰ νοῦν*
id est temporis spatium. 29. 23
κατὰ νοῦν Epicuri id est maximè ratæ.
54. 29
κατὰ νοῦν — in illis selectis, breui-
bûsque sententiis, quas appellatis
κατὰ νοῦν. 207. 44

L

Labeſtauit sententiam meam, nō
ramen funditus sustulit Cor-
disputatio. 256. 11
Labes agri Priuernatis ad senatum dela-
ta est, cum ad infinitam alitudinem
terra deſe diſſet. 271. 39
Labes libidinis ea dem. 456. 9
Labes multis locis facta. 268. 42
Labienus venit ex Pharsalica fuga.
266. 23
Labimur — sermonis errore labimur.
185. 45
Labi, errare, nescire, decipi.
353. 7
Labi errore sermonis. 332. 45
Labi & flere continenter omnia.
8. 18
Lapsus sum mediocriter. 471. 36
Lapis est libido in muliere ignota.
435. 32
Lapsus & cursu suo si ad mare profluxif-
set locus Albanus. 271. 50
Laborare — aliud est laborare, aliud
dolere. 142. 1
Labor, dolor — interest aliquid inter
laborem & dolorem. 141. 46
Labor est functio quædam vel ani-
mi, vel corporis grauioris operis &
muneris. 141. 48
Labor — qui Græciæ formam rerum,
dederunt, corpora iuuenum firmari
labore voluerunt. 142. 6
Laboriosus — non miser, sed laborio-
sus. 67. 4
Laboriosi — industrios homines appel-
lant laboriosos Latini. 142. 1
Lacæne mulieris dictum nuntiat filij
in prelio occisi morte. 132. 19
Lacænis virginibus palæstra, Euratas,
sol, puluis, labor, militia, magis stu-
dio est, quàm fertilitas barbara.
142. 8
Lacædemone esse honestissimum do-
micilium ſeneſcitur. 415. 6

- Lacedæmonij — apud Platonem est omnem morem Lacedæmoniorum inflammari esse cupiditate vincendi. 319. 34
- Lacedæmonij miranti Philippo per litteras, se omnia, quæ conantur, prohibuitur, quæque fuerant, num se esset etiam mori prohibetur. 183. 48
- Lacedæmonis paulo ante Leuctricam calamitatem multa ostenta facta sunt. 268. 9
- Lacedæmonij pueri, & adolefcentes doloris patientissimi. 189. 12
- Lacedæmonij regibus suis augurem assessorum dederunt. 271. 10
- Lacedæmoniorum disciplina non ab Apolline, sed à Lycuro Sparte data est. 254. 3
- Lacedæmoniorum epulæ his rebus cunctantur, labore in venatu, sudore, &c. 192. 6
- Lacedæmoniorum opes corruerunt cum Cleombrotus temere cum Epaminonda conflixisset. 362. 28
- Lacedæmoniorum victus in Phiditiis. 192. 3
- Lacedæmonis multis signis Leuctricæ pugne calamitas densabatur. 268. 16 & 286. 24
- Lacedæmonios iniuste imperanteis repere omnes socij deseruerunt. 377. 31
- Lacerantur omni seculo partium. 358. 39
- Lacerari intolerabili dolore. 16. 1
- Laconis dictum in quendam mercatorem gloriantem, quod à multis navibus in omnem oram maritimam dimississet. 183. 31
- Laconis vox — more Diagora: non enim in celum ascensus es. 131. 50
- Lactescere — omnis fere cibum matrum lactescere incipit. 214. 3
- Lacteus circulus, seu circulus. 411. 21
- Lacunar — gladius è lacunati, fere equinas pennis. 182. 42
- Lacinosum — nihil eminens, nihil lacunosum à laciniis. 220. 47
- Lacus Albanus — Viciis capi non posse dum lacus is redundaret. 271. 47 & 289. 5
- Lacydes Arcefilæ discipulus. 113. 14
- Lælius — liber de Amicitia, qui inscribitur Lælius. 378. 18
- Lælius, non eo dictus sapiens quod non intelligeret, quid suavisimam esset, sed quia pari id duceret. 5. 26
- Lælius post repullam, consul factus fuit. 185. 35
- Lælius sapiens est habitus. 419. 12
- Lælioratus aurea — in qua dicit de capedunculis iis, quas Numa reliquit. 246. 4
- Lenas & Rupilus cōs. 424. 6
- Latentem lenientem desiderium, quod capiebat è filio, colentem agrum & eum stercorentem, Homerus facit. 413. 37
- Latrabile — omne bonum, latrabile est. 184. 10
- Latrabilia — quæ magna bona, & latrabilia dicuntur. 174. 6
- Latissima voluptate permulcentur. 473. 49
- Latitia gestiens quid. 165. 1. & 14
- Latitia immoderata, id est voluptas animi elata & gestiens. 151. 35
- Latitia profusam hilaritatem efficit. 161. 19
- Leuare vultum, mollire vocem. 166. 32
- Leuitas speculorum. 447. 7
- Leuitas — omni rotam figuram mundi leuitare circumdedit deus. 442. 32
- Lamentari vitam possem, si liberet. 127. 37
- Lamentatio lugubris, fletusque mœrens. 120. 5
- Lamentatio quid. 165. 42
- Lamina inuenta ad aram quandam extata portam Collinam. 341. 24
- Langue otiō — beatam vitam in deo negas esse, nisi otiō langueat. 205. 9
- Langue otiō — cum otiō languemus. 196. 37
- Languescit corpore. 95. 4
- Lanx in libra ponderibus impositis deprimitur. 18. 34
- Lanx, in qua virtus est posita, terram & mare deprimit. 114. 4
- Lapathus herba suaui & iucunda continenter viuere volenti. 55. 29
- Laqueata recta. 331. 38
- Lati veruicibus sacrificium fiebat. 340. 44
- Lates — reliquorum decorum, quos æmonas appellant Græci, Latini Lates, si modo hoc rectè conuersum videri possit, & nosse & enuntiare maius est, quam ut profiteri seire nos audeamus. 445. 22
- Largitur tempus longitudo dici. 347. 29
- Largiri inconsultè — multi partimonia effuderunt inconsultè largiendo. 382. 3
- Largiri maiorem libertatem, & licentiam ei, qui contrā dicturus est. 17. 9
- Largiriō — Largiriōnem corruptelam dixit Philippus in epist. quadam ad Alexandrum. 381. 47
- Largiriō fundum non habet. 382. 11
- Largitiō, quæ fit ex re familiaris, fontem ipsum benignitatis exhaurit. 381. 38
- Largiriōnem sequuntur rapinæ. 382. 5
- Largitores cum dando egere ceperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. 382. 5
- Largorum duo genera sunt: quorum alteri, prodigi, alteri liberales. 382. 12
- Latebra perituro quærat. 402. 48
- Latebram dare — non fuit latebra danda populo. 348. 17
- Latina legant, qui Græcæ nō poterunt, & qui Græcæ poterunt, non contemnant sua. 5. 9
- Latina lingua non modò inops, sed locupletior etiam est, quàm Græcæ. 40. 19
- Latina ferre — cum Latinis feris ad eum venissem. 197. 42
- Latini cum Græcis comparantur. 115. 14
- Latinitum scriptorum contentores. 39. 38
- Latinos omnia aut inuenisse per se sapientius, quàm Græcos, aut accepta ab illis, fecisse meliora. 115. 13
- Latinos poetas legunt litteris Græcis eruditi. ergo & philosophos legunt. 5. 10
- Latona filia Hecate. 246. 31
- Latrocinari, fraudare, adulterare re turpe est, sed dicitur non obscenè. 368. 44
- Latrocinium te duce in foro constitutum. 436. 40
- Laudabile — quicquid est laudabile, id è beatum, & florens, & expetendum videri debet. 435. 24
- Laudationes Cyri, Agesilai, Aristidis, Themistoclis, Philippi, Alexandri, &c. 70. 28
- Laudationes mortuorum in epulis — apud quos mentiri nefas erat. 342. 14
- Laus abstinentiæ non hominis (Africani) est solum, sed etiam temporum illorum. 385. 33
- Laus — Domum cum laude redeunto, nihil enim patet laudem bonis atque innocentibus neque ex hostibus, neque à sociis reportandum. 345. 33
- Laus & caritas, vitæ finem degendæ præstidia sumissima. 444. 42
- Laudes honoratorum virorum in contione memorantur. 342. 1
- Lautius mihi videtur quod eligitur, & ad quod dilectus adhibetur, &c. 113. 42
- Laxi vinculis. 406. 23
- Laxissimas habenas amicitia habere commodissimum esse quas vel adducas cum velis, vel remittas. 425. 11
- Lectiōnem sine vlla delectatione negligo. 136. 42
- Legari quemquam nisi reip. causa, turpissimum. 345. 35
- Legari — cum legari responsa retulerint. 470. 18
- Legatio, aut eiusmodi quæpiam celsio libera, atque otiosa. 323. 12
- Legatus sine mandatis, sine villo reip. munere, turpe. 315. 38
- Legiones Ro. in eum loci fere profectas scribit Cato, vnde rediuras fere arbitrantur. 132. 10
- Legiones Ro. sæpe in eum locum profectæ sunt (quod scripsit Cato in Originibus suis, vnde fere nunquam rediuras arbitrantur. 416. 41
- Legionum exercitatio, cursus, concursus, clamor, &c. 142. 18
- Legum functiones. 295. 15
- Lemnus — Prætere Samothraciam, eaque, quæ Lemni nocturno aditu occulte coluntur. siluestribus sepiibus densa. 212. 41
- Lemnius saxum clamore Philoetæzo sonare. 67. 10
- Lenocinari — nullo profluo commodò extinxisse posito, & quasi lenocinante mercede. 480. 21
- Lentiscus Ter fruges fundens tria tempora monstrat arand. 257. 29

Lentitudine appellant Peripatetici, quâ lenitatem appellamus. 169. 41
 Lentus—Maximus, cōsideratus & len-
 rus. 318. 50
 Leuē ferre publicas iniurias. 477. 46
 Leocorton, delubrum Athenis.
 247. 11
 Leon Philaſtorū princeps quæſiuit ex
 Pythagora quānam eſſent philoſo-
 phi. 178. 33
 Leonidas, Epaminondas, ceteri, qui pro
 rep. ſe deuouerunt. 61. 41
 Leonidas Lacedæmoniōrū dux in Ther-
 mopylis occubuit. 132. 15
 Leonidas, rex Lacedæmoniōſe Ther-
 mopylis, trecentōſque eos, quos edu-
 xerat Sparta, oppoſuit hoſtibus.
 67. 38
 Lepos eſt adhibēdus ſiquis ſeriis de re-
 bus loquatur. 369. 42
 Lepos multus inerat in L. Craſſo, L. Phi-
 lippo, C. Cæſare, L. Filio. 365. 46
 Lepus acrem morſum formidans.
 450. 56
 Lepus, leupies. 450. 19
 Leſſum—neque leſſum funeris ergō ha-
 bent—leſum alij veſtimentis genus
 funebriſ: alij lugubrem ciulationem
 eſſe dicunt. 341. 31
 Leuauerunt multi dolorem ſuum do-
 ctinæ ſtudiis. 107. 28
 Leuator inconfiſtanti auctoritas.
 24. 13
 Leuari onere ſenectutis vrgentis, aut
 aducentis. 405. 29
 Leuamentum miſeriarum—nō ſolū
 beatæ vitæ oblectatio, ſed etiam mi-
 ſeriarum leuamentum. 107. 27
 Leuas me cura. 470. 3
 Leuationem ægroudinis in duabus re-
 bus ponit Epicurus, auocatione à co-
 granda moleſtia, & reuocatione ad
 contemplandas voluptates. 153. 35
 Leucas—qui è Leucade ſe præcipita-
 uerit, non facile ſe, cum velis, ſuſtinere
 poſſit. 169. 20
 Leucippus plenum & inane principia
 rerum dixit eſſe. 33. 16
 Leucothea à Græcis, Matuta à Latinis.
 119. 38
 Leucotheam, quæ fuit Ino, & eius Pa-
 lemonem filium, cuncta Græcia con-
 ſecrauit. 245. 27
 Leuctra Boetia prius tollātur, quā pu-
 gnæ Leuctricæ gloria. 135. 47
 Leuctrica calamitas—Lacedæmoniis
 paulo ante Leuctricam calamitarem
 quæ ſignificatio facta eſt cū in Hercu-
 lis ſano arma ſonerunt? 268. 6
 Leuctrica calamitas—ſocij Lacedæmo-
 niōrū, ſpectatores ſe præbuerunt orio-
 ſos Leuctricæ calamitatis. 377. 32
 Leuctricæ pugnæ calamitas multis ſig-
 gnis, Lacedæmoniis denuntiabatur,
 &c. 268. 16, & 286. 24
 Leuis armatura leuifſima—Sed hæc fue-
 rit nobis ranquam leuis armaturæ pri-
 ma orationis excuſio. 282. 2
 Lex à Carbone lata de iubēdis legibus
 ac vetandis, ſeditioſo arque improbo
 ciue. 348. 23
 Lex amicitiæ prima ſanciri debet, ut &

amicis honeſta ab petamus, & amicorū
 cauſa honeſta faciamus. 456. 3
 Lex annalis—iuramentum annali lege ſer-
 uanto. 344. 8
 Lex Aurelia. 463. 28
 Lex bonæ à mala, nulla alia, niſi naturali
 norma diſci poſſet. 328. 26
 Lex Calpurnia. 462. 30
 Lex Caſia de populi iudicio.
 348. 21
 Lex Caſia de ſuffragiorum iure, & al-
 tera Caſia de iudiciis. 463. 22
 Lex Cincia de donis & muneribus,
 cuius ſuaſor fuit Q. Maximus.
 406. 45
 Lex de pecuniis repetundis à L. Piſone
 lata eſt. 385. 29
 Lex de ſacerdotiis. 431. 37
 Lex de tribunis pleb. reſciendis.
 431. 33
 Lex debet eſſe victorum emēdatrix cō-
 mendatrixque virtutum. 330. 37
 Lex dicta à legendo. 324. 28
 Lex eſt iuſtorum, iniuſtorūque di-
 ſtinctio ad illam antiquiſſimam, & re-
 rum omnium principem expreſſa na-
 turam, ad quam leges hominum di-
 riguntur, quæ ſupplicio improbos
 afficiunt: defendunt ac tuentur bo-
 nos. 333. 39
 Lex eſt ratio ſumma, inſita à natura, quæ
 iubet ea, quæ facienda ſunt, prohibet
 que contraria. 324. 24
 Lex eſt recta ratio imperandique ve-
 tandi. 328. 9
 Lex eſt recta præceptio, prauitque de-
 pulſio. 225. 42
 Lex Gabinia de magiſtratus mandan-
 di lata ab homine ignoto & fordi-
 do. 348. 20
 Lex Gabinia, & Caſia. 424. 38
 Lex Gabinia & Caſia. videntis quanta
 ſit facta labes in tabella. 424. 38
 Lex habet vim ad recte facta vocandi,
 & à peccatis auocandi: quæ vis non
 modò ſenior eſt, quā n. xras populorū
 & ciuitatum, ſed æqualis illis
 cælum atque terras tuentis & regen-
 tis dei. 333. 6
 Lex ius ex iniuria facere non poſſet.
 228. 25
 Lex Letoria. 396. 6
 Lex Letoria. 251. 19
 Lex Licinia & Mucia de ciuibus regun-
 dis, non modò inuſitis, ſed etiam per-
 nicioſe teip. 462. 23
 Lex Manilia—nec Manilia lege ſin-
 gulis, ſed nos tres arbitri, ſineis rege-
 mus. 330. 19
 Lex M. Cottæ de iudiciis priuatis.
 462. 23
 Lex Maria pontis fecit anguſtus.
 348. 43
 Lex, murus magiſtratus. 343. 17
 Lex natura—vna continemur omnes
 & eadem lege naturæ. 391. 11
 Lex naturæ—omni re conſenſio om-
 nium gentium, lex naturæ paranda
 eſt. 120. 2
 Lex naturæ rationi ſubiecti ſunt appe-
 ritus. 366. 6
 Lex naturalis.—Eſt quidem verò lex

recta ratio, naturæ congruens, diſ-
 ſuſa in omnes, &c. 316.
 Lex neque hominum ſententiis excogi-
 rata eſt, neque ſcitur aliquod eſſe po-
 pulorum, ſed æternum quiddam.
 332. 47
 Lex prima in amicitiæ ſancienda, v. n. q.
 rogemus res carpeis, neque facinus
 rogati. 424. 27
 Lex princeps, & vltima, eſt mens om-
 ni ratione aut cogentis, aut verantis.
 332. 50
 Lex, quæ in Græcorum conuiuiis ebi-
 neunt aut bibat, aut abeat. 195. 1
 Lex, recta ratio eſt in iubendo, & vetan-
 do. 326. 40
 Lex Roſcia. 462. 28
 Lex ſociorum cauſa rogata ex indice. 2.
 romi. 157. 46
 Lex tabellaria—quis non ſentit, om-
 nem auctoritatem optimatum tabella-
 riam legem fuſtuliſſe? 348. 25
 Lex Titia.—al. Sulpicia. 336. 48
 Lex Varia. 467. 1
 Lex Varia de maiestate. 463. 32
 Lex Voconia—iuratum in legem Vo-
 coniam, contra eam facere non aude-
 re. 60. 33
 Legem Voconiam voce magna & bo-
 nis lacteribus ſuaſit Caro. 407. 32
 Legem corrigere. 462. 10
 Legem omnem, quæ recte lex appella-
 ri poſſit, eſſe laudabilem, quibus argu-
 mentis doceant philoſophi. 333. 22
 Lex carens ciuitas, ob id iplum nullo
 loco habenda. 333. 32
 Lex Sempronio patrimonium publi-
 cum diſpari declarauit Piſo Fruſi.
 176. 23
 Lex Scruilia reus factus eſt. 466. 62
 Leges à Cicrone rogatæ in libris de le-
 gibus. 343. 38
 Leges ad puniendum non iracūdia, ſed
 æquitate ducuntur. 363. 16
 Leges ad ſalutem ciuium, ciuitatūmq;
 incolūmitatēque, vitæque omnium
 quicquid, & beatæ cōditas eſſe. 333. 24
 Leges aliter rollunt aſtutias, aliter phi-
 loſophi. 397. 5
 Leges Apuleiz. 333. 45
 Leges cum omnibus ſemper vn. atque
 eadem voce loqui debent. 379. 2
 Leges de religione. 334. 34
 Leges—diſputatione de legibus pate-
 rit maxime quod ſit homini natura
 tributum, &c. 324. 9
 Leges x. i. i. rab. leges ſacratæ. 403. 33
 Leges ſarales ac neceſſariæ. 446. 6
 Leges hoc ſpectant, hoc volunt, incolū-
 mitatem eſſe ciuium conſervationem.
 390. 35
 Leges Liuiæ. 336. 48, & 462. 29
 Leges Lycurgi, Solonis, Choronæ, Za-
 leuci x. i. i. rabularum. 330. 32
 Leges, omnium ſalutem ſingularum la-
 luri anteponunt. 81. 33
 Leges præſunt magiſtratis, populo ma-
 giſtratus. 343. 15
 Leges—quatuor omnino genera ſunt,
 iudices, in quibus per ſententiam mo-
 re maiorum ſtauitur aliqua de le-
 gibus, &c. 462. 27

Leges sacratae. 403.35. & 463.16
 Leges tabellariae, quattuor. 348.19
 Leges Titiae al. Tucia — aliis Sulpiciae
 353.43
 Leges tyrannorum, non sunt leges iustae
 328.5
 Leges verant carceris vincula rumpere.
 127.25
 Legum constituendarum eadem causa,
 quae regum. 379.49
 Legum custodiam nullam habent Ro.
 349.49
 Libas ex omnibus disciplinis, quodcum-
 que te maxime specie veritatis mouit
 189.49
 Libetere genare, & bene cenare, differit.
 55.39
 Liberalitas habet multas cautiones.
 356.36
 Liberauit se magna & inueterata inui-
 dia, nec turpi iactura, nec maxima.
 382.45
 Libet ad scribendi licentiam Epicurus.
 213.20
 Libet & Libera Cerere naticicco dicti
 quod ex nobis natos liberos appella-
 mus. 223.17
 Liber Semel enatus. 119.35
 Libet quibz, ex sententia Stoicorum.
 437.36
 Liber nemo, nisi sapiens. 437.45
 Liber non est qui mulier imperat, cui le-
 ges imponit. 437.49
 Liberi à parentibus amantur natura —
 ab hoc initio communis humani ge-
 neris societas profecta est. 81.15
 Liberos amittere — Q. Maximus filium
 consularem exultit: L. Paulus duos fi-
 lios paucis diebus amisit: M. Catoni
 praeior designatus mortuus est filius.
 160.9
 Liber, Cato in scriptis de laudibus Cato-
 nis in numero librorum philosophico-
 rum ponendus est. 278.27
 Liber Ciceronis, quo respondit philoso-
 phiae vituperatoribus. 39.21
 Liber de Consolatione ipsi Ciceroni ali-
 quantum medetur. 278.24
 Liber de faro adiunctus libris de diuina
 ratione. 278.20
 Liber de senectute ad Atticum missus.
 278.26
 Liber — obducuntur libro, aut cortice
 trunci, quo sunt à frigoribus, & à calo-
 ribus tutiores. 212.30
 Libro, qui est in scriptis Horrensus, ad
 philosophiae studium cohortatus est
 Cicero. 278.9
 Libri Ciceronis de rep. 383.9
 Libriduo de diuinatione scripti sunt
 post librum. tres de natura deorum.
 278.20
 Libri Larini, scripti inconsiderate.
 116.1
 Libratorij à Cicerone scripti: tres de
 oratore, quartus, Brutus quintus, O-
 rator: qui tam scripti erant, cum
 libros de diuinatione scriberet.
 278.30
 Libri sex de rep. tum scripti à M. Tul-
 lio cum gubernacula reip. tenebat.
 278.22

Libri sex de rep. — in iis libris accurate
 scripti Cicero de moribus, institutis-
 que maiorum, de disciplina & tempe-
 ratione ciuitatis. 163.2
 Libri tres de natura deorum scripti sunt
 post quinque libros, Tuscul. quæst. 278.18
 Libri Tusculan. quæst. res ad bene viu-
 dum maxime necessariae aperuerunt.
 278.13
 Librorum philosophicorum à Cicerone
 scriptorum ordo & numerus. 278.9
 Libris Academicis quattuor ostendit Ci-
 cero, quod genus philosophandi mi-
 nimè esset arrogans, maximè que con-
 stans. 278.10
 Libris omnia referferunt Graeci.
 136.36
 Liberalis, & benignus qui dicitur, offi-
 cium, non fructum, sequitur. 329.8
 Liberale nihil est, quod non sit idem iu-
 stum. 356.42
 Liberales non sunt, qui gratificantur cui
 piam, quod obstit illi, cui prodesse vel-
 le videantur, sed perniciosi assentato-
 res. 356.41
 Liberales, qui. 382.16
 Liberalitas, pietas, bene merendi de al-
 tero, aut referendae gratiae voluntas
 nascuntur ex eo, quod natura ptopen-
 si sumus ad diligendos homines.
 18.15
 Liberalitatis duo genera sunt. 357.26
 Liberalitatis & beneficentiae duplex ratio
 est. 381.44
 Liberalitas gratuita est, non mercenaria.
 329.6
 Liberalitas, seu benignitas propensior
 esse debet in calamitosos, quam in
 eos, qui res meliores quærunnt nullis
 suis rebus aduersis. 383.11
 Liberalitate nihil est naturæ hominis ac-
 commodatius. 356.36
 Libertas, est potestas viuendi vt velis.
 437.35
 Libertatis proprium est, sic viuere vt ve-
 lis. 360.28
 Libido effrenata appetentiam efficit.
 165.20
 Libido, immoderata appetitio opinati
 magni boni, rationi non obtemperans.
 151.48
 Libido, quæ in omnibus stultis iuueni-
 tur, quid sit. 164.49. & 165.15
 Libidini quæ subiecta. 165.28
 Libidinem studia appellatis? 172.3
 Libidine, aut metu commotorum ora
 qualia. 365.7
 Libidine dominante temperantiae loci
 non esse, nec omnino in voluptatis re-
 gno virtutem posse consistere.
 411.23
 Libidines confectrices voluptatis.
 404.37
 Libidines, graues dominæ cogitationū
 infinita quædam cognatæ arque impe-
 rant. 316.11
 Librata — vnde terra, & quibus libra-
 ta ponderibus, quibus cauernis maria su-
 stineat. 187.5
 Licentia iocularis. 304.14
 Licentia templum in sedibus Laris Ci-
 ceronis exaedificatum. 338.35

Licet — peccare nemini licet.
 185.44
 Licet — quicquid non licet, nefas pu-
 rare debemus. 199.19
 Licuit esse oriofo Themistocli, licuit
 Epaminondæ. 120.22
 Licere id cuique dicimus, quod cuique
 conceditur. 185.45
 Licere — vt his ingratis esse non liceat.
 383.23
 Limatur veritas — alia est illa cum ve-
 ritas ipsa limatur in disputatione sub-
 tilitas, alia cum ad opinionem com-
 mune omnium accommodatur oratio.
 378.49
 Limantur à me politici libri. 4.3
 Limatus moribus domesticis, & no-
 strorum hominum vrbaniat. 225.14
 Limata quædam rerum tenuitas.
 77.40
 Linea longitudo latitudine carens.
 32.46
 Lineamenta — extrema tanquam linea-
 menta seruare alicuius picturæ. 315.34
 Lineamenta lunæ. 479.37
 Lineamenta oris. 285.31
 Lineamenta oris effingere. 259.30
 Lingua — quorum lingua sic inhaerent,
 vt loqui non possint, ex scalpello re-
 sectæ liberantur. 293.15
 Lingua, sita est in ore, finita dentibus: &
 cetera. 237.14
 Linguam ad radices eius hærens excipit
 stomachus. 225.1
 Linguam Graecam plerique lingua Latini
 vbi etiam putant. 71.48
 Lingua plectri similem nostri folent
 dicere, chordarum dentes, naris cor-
 nibus. 232.16
 Lippiduo diuturna non facile depelli-
 tur. 176.45
 Liquefacere voluptatibus — quos nullæ
 fuit letitiae exultantes languidis li-
 quefaciant voluptatibus. 180.5
 Liquefecimus voluptate, fluimurque mol-
 litia. 145.8
 Liquere — si habere aliquid, quod li-
 queret, &c. 214.2
 Liqueores per lucidum aminum. 229.1
 Liris — Fibrenus statim præcipit in Li-
 rem: &c. quem multo gelidiorē faci-
 cit, &c. nec enim vllum hoc fig. fil.
 332.32
 Litare — proxima hostia litatur saepe
 pulcherrime. 283.31
 Litare — qui tandem euenerit, vt li-
 teratoris, aliis non literator? 283.47
 Litibus & iurgis vt se abstinerent in
 furis imperandis, imperabatur. al.
 indicendis. 272.19
 Litigiosa disputatio. 111.28
 Litteræ, historiarum, cognitio rerum.
 42.49
 Litteræ — innumerales vnus & vigin-
 ti formæ litterarum vel aurearum, vel qua-
 leslibet si aliquid coniciantur, possint
 ex his in terram excusis, anna-
 les Ennii vt deinceps legi possint, effi-
 ci. 228.10
 Litteræ interiores & reconditæ — qui
 scrutantur litteras interiores & re-
 conditas. 245.44

Litteræ neque expressæ, neque oppressæ. 359. 34
 Litteræ — quid est dulcius otio litteratoris, dico, litteris, quibus infinitatem rerum, atque naturæ & in hoc ipso mundoculm, terras, maiora cognoscimus. 193. 10
 Litteræ — rectum quod est, verum quoque est, neque cum litteris, quibus scita scribuntur, aut oritur, aut occidit. 333. 19
 Litora — agri, insula, littora operis hominum distincta rectis & vrbibus conlucent. 229. 8
 Littus clarissimum insigne auguratus: Romulus regiones dixerit tum, cum vrbem condidit. 260. 38
 Littus, id est incurvum, & leniter à summo inflexum bacillum, quod ab eius litui, quo canitur, similitudine nomen invenit, &c. 260. 40
 Littus in curia Saliorum situm, cum ea deflagrasset, repertus est integer. 260. 42
 Littus Romuli in magno incendio non potuit comburi. 290. 37
 Liuius pœta. 412. 43
 Liuius quo tempore fabulam deditur. 115. 26
 Locare — vos hortor, vt virtutem locetis, vt ea excepta nihil amicitia præstabilis esse putetis. 433. 4
 Locos — locus iis etiã natus, quæ line animis sunt, suus est cuique proprius. 210. 33
 Loci graues ex philosophia. 433. 10
 Loci & temporis magna vis est. 371. 15
 Loci natura nihil asserere potest, vt in porticu Pompei portus, quàm in campo ambulemus. 303. 5
 Loca — cum in locis semen insedit, rapit omem fere cibum à se, &c. 214. 1
 Loca, in quibus memoria dignos viros accepimus multum esse veratos, magis nos mouet, quàm si quando eorum iporum aut facta audiamus, aut scriptum aliquid legamus. 97. 35
 Loca — magna vis admonitionis inest in locis. 97. 44
 Locum dissimilitudo dissimileis hominum procreationes habet. 293. 19
 Locorum naturæ — inter locorum naturas quæ tantum intersit, videmus. 302. 49
 Loci ipsi, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia, nescio quo modo mouemur. 332. 7
 Locri Crotoniatis ad Fl. Sagram maximum prælio deuicerunt, &c. 214. 35
 Locupletare — sapientem locupletare ipsa natura. 66. 23
 Locupletis reitis. 388. 47
 Locupletes auctores. 401. 47
 Locupletes & honorati, & beati, ne obligati quid beneficio volunt, &c. 29. 29
 Locupletes vnde dicti. 311. 27
 Logica — quæ de perturbationibus enucleat disputant Stoici; quæ logica appellatur. 168. 8
 λογική — pars philosophiæ, quæ est quærendi, ac differendi, quæ λογικά dicitur. 42. 25
 λογική — questio, quæ dicitur tota est λογική, quæ ratione differendi voco. 302. 2

Loligines — gubernatores cum exsultantes loligines, aut delphinos se in portum conicientes viderint, tempestatem significari putant. 300. 47
 Longinquitas & dies medicinam doloris asserit tardam illam quidem, sed magnam. 154. 9
 Longinquitas temporum — nihil est, quod non longinquitas temporum excipiente memoria, prodendis monumentis, efficere, atque assequi possit. 256. 43
 Longinqui temporis vsu, & periculatione. 239. 3
 Longinquus — non longinquus inrer nos erit digressus, discessus. 418. 18
 Longum homini nihil est. 130. 50
 Loquitur ipsa conclusio, nihil posse percipi. 30. 11
 Loqui secum — qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requirit. 194. 40
 Loqui ad voluptatē omnia, nihil ad veritatem. 431. 18
 Lubricus locus. 319. 46
 Lubricum — sunt in lubrico. 169. 29
 Lubricos fecit oculos natura & mobilis. 236. 10
 Lucem relinquere — discessu à sui, & ipsa relinquenda luce moueri. 103. 12
 Lucifer & sancta Mercurij stella cursum habent (sols celeritati parem, sed vim quamdam contrariam. 444. 17
 Lucilius non vult sua legi à Persio, Scipione, Rutilio. 40. 17
 Lucilij scripta, leuiora, vt in eis vrbani tas summa appareat, doctrina mediocritas. 40. 20
 L. Atilius appellatus sapiens. 419. 18
 L. Atilij nostri occisus. 4. 44
 L. Brutus arcens eū reditu tyrannū, quē ipse expulerat, in prælio cōcidit. 130. 8
 L. Brutus — dubitari potest an propter in finitum odium tyranni effrenatus à Arutem inuasit. 170. 49
 L. Brutus in liberanda patria est interfectus. 416. 35
 L. Cecilius Metellus. 414. 41
 L. Camillo, P. Claudio c o s s. Tarentum venit Plato. 411. 32
 L. Censorinus consul cum M. Manilio fuit. 30. 21
 L. Cotta dicebat, nihil omnino actum esse de Cicerone, &c. 349. 40
 L. Crassus & Q. Mucius magnificētissima exilitate functi sunt. 382. 34
 L. Crassus, L. Philippus — in his erat multus lepos. 365. 46
 L. Crassus non aliunde mutatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa, Carbonis. 380. 42
 L. Crasi eloquentissimi viri copiosa magis, quàm sapiens oratio. 438. 36
 L. Crasi vberior, quàm Carulorum, nec minus faceta, oratio. 369. 35
 L. Flaccus interrex legem tulit, vt dictator quem veller ciuium, indicta causâ impune posset occidere. 328. 7
 L. Fufij in accusando M. Aquillio cognita industria est. 381. 15
 L. Gellius philosophus vnum in lo-

Athenis conuocauit, ipsique magnopere auctor fuit, vt aliquando controuersiarum aliquid facerent modum. 329. 43.
 L. Iunio, & P. Clodio c o s s. classes populi Ro. interierunt. 281. 13
 L. Lucullus Antiochum Philonis auditorem secum habuit quæstus, & post aliquot annos imperator. 281. 13
 L. Lucullus habuit diuinam quandam memoriæ rebus: verborum maiorem Hortensius. 11. 10
 L. Lucullus imperator, & dux maximus, 11. 18
 L. Lucullus inimicorum calumnia triennio tardius, quàm debuit, triumphauit. 11. 26
 L. Lucullus — multa de L. Lucullo. 10. 45
 L. Lucullus quibus temporibus florere in foro maxime potuit, cavit rebus vrbani. 70. 45
 L. Luculli commodissimum responsum cum esset et obiecta magnificentia villæ Tusculanæ. 347. 33
 L. Luculli magnū ingenium, magnūque optimarū artium studium. 10. 43
 L. Luculli villarum magnificentiam multum imitati. 370. 34
 L. Minucij Basilij falsum testamentum Romam allatum ē Græcia. 397. 41
 L. Mummius totam Corinthum contempsit. 438. 17
 L. Mummius nihilo copiosior cūm copiosissimam urbem funditus sustulisset. 385. 38
 L. Murena — in oratione pro L. Murena iocatus est Cicero in Catonem. 96. 30
 L. Philippi Q. F. sententia. 400. 4
 L. Pisonis cognomen Frugi magnopere laudatum. 150. 31
 L. Paulus regem Persem captum adduxit Roman. 110. 36
 L. Paulus morte luit college in Cānenis ignominia te meruerit. 416. 39
 L. Paulo obligit, vt bellum cum rege Perse gereret. 272. 25
 L. Piso legem tulit de pecuniis repetundis. 385. 29
 L. Piso L. Pisonis, qui prætor fuit pater, L. Pisonis eius, qui primus legem de pecuniis repetendis tulit, filius, in Hispania occisus est. 170. 4
 L. Plorius quidam puero Cicerone primus Latine docere cœpit. 469. 18
 L. Quintilio Cincinnato aranti nuntiatum est eum dictatorē esse dictum. 414. 1
 L. Sifenna nimis in gratificando iure liberali. 462. 60
 L. Sylla, C. Cæsaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. 356. 47
 L. Sylla dictatori lege L. Flacci interdictis licetare quemlibet ciuem indicta causa impune occidere. 328. 8
 L. Tarutius Firmianus in primis Chaldaicis rationibus et uditus vrbis etiam Romæ natalem diem repetebat iis Parilibus, quibus condita fuerat. 293. 32
 L. Thorius L. Balbus Lanouius, copia voluptatum, & cuiusvis generis eius

intelligens, & copiosus, minime superfluius, &c. 62. 4
 L. Torquatus apud Cicero. Epictetum sen tentiam de voluptate defendit. 41. 18
 L. Torquatus is, qui cōsul cum Cn. Octa vius fuit, filium à Macedonibus accu- satum, quod pœnitus prator cepisset, in conspectum suum venire vituit. 42. 40
 L. Tubul' aperit pecunias cepit ob rem indicandam. 60. 20
 L. Tubulus, Lupus, Carbo, perituri & im- pji. 204. 40
 L. Tubulus, quem vnū ex omni memo- ria sceleratissimum, & audacissimum, fuisse accepimus. 467. 1
 L. Tubulus vitiosus homo atq; impro- bus. 97. 2
 L. Virginis, tenuis, vnūque de multis, Virginiam filiam sua manu occidit po- rius, quā ea App. Claudij libidinē, qui tum erat summo in imperio, dedere- tur. 62. 17
 Lucifuci, maledici, morosi. 48. 42
 Lucubratio — vix digna lucubratione anicularum. 209. 15
 Lucubrationes detraxi, & meritiolus- nes addidi. 300. 15
 Lucubrator opusculum huius iam con- tractioribus noctibus. 433. 28
 Luculenter — hoc quidem fanē lue- renter, vt ab homine perit definiti. 396. 1
 Luculenter scio Gracē. 33. 28
 Ludendi quidam modus est retinendus. 365. 14
 Ludimur ambiguo. 96. 36
 Ludus & iocus — neque enim ita ge- nerati à natura sumus, vt ad ludum & iocum facti esse videamur, sed ad fen- stritatem potius, & ad quædam studia grauiora atque maiora. 357. 12
 Ludum habuit mater tua dum vixis- se, giffros postquam mortua est. 468. 12
 Ludo & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno, & quietibus ceteris, &c. 365. 13
 Ludi gymnici — apud quos eorum lu- dorum, qui gymnici nominantur, ma- gnus honos sit. 146. 31
 Ludi instauratiui. 164. 50
 Ludi publici cauea, circōque diuisi. 337. 47
 Ludi votui maximi bello Latino pri- mum facti. 264. 49
 Ludorum, venationūque apparatus. 353. 14
 Ludi commissis. 72. 24
 Ludibria fortunæ, quæ nos appellamus bonæ, ita quidem putauit. 434. 5
 Lugemus nostrorum mortem eo quod eos orbatos vitæ cōmodis arbitramur. 120. 5
 Lugere vitam hominū possem. 128. 45
 Lugendi varia & diversissima genera. 158. 35
 Lugendum non esse viris. 160. 9
 Luctus — Matres & magistri castigare etiam pueros solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, siquid in domes- tico luctu hilaris ab his factum est, aut dictum. 359. 8

Luctus quid. 165. 40
 Lumen accendere de suo lumine. 358. 2
 Lumen alterum ciuitatis extitisset. 410. 30
 Luna à lucendo nominata: eadem Luci na, eadem Lucifera. 224. 20
 Luna à sole illuminata grauiditates & partus affert, maturitatēque gignen- di. 232. 24
 Luna accretione, & deminutione lumi- nis quasi fastorum notans, & significans dies. 126. 17
 Luna. — docet mathematici quanta hu militate luna feratur, terram pæne cō- ringens, &c. 292. 28
 Luna — ex stellis erat illa minima, quæ vltima cælo, citima terris, luce lucebat aliena. 318. 3
 Luna in infimo orbe radiis solis accensa conuertitur. 318. 16
 Luna maior est, quā dimidia pars ter- ræ: & tum congregens cum sole, tum degrediens, & eam lucem, quā à so- le accipit, mittit in terras, & varias ip- sa mutationes lucis habet, &c. 229. 26
 Luna — multa ab ea manant, quibus & animantes alantur, augescantque, & pubescant, maturitatēque assequan- tur, quæ oriuntur à terra. 221. 27
 Luna si paulū ante solis ortum defecis- set in signo leonis, quid Dario & Per- sis præsignificaret. 275. 33
 Luna solis annuus cursus spatii men- stris consequitur. 221. 21
 Luna — tres lunæ visæ. 271. 28
 Luna tum subiecta atque opposita so- li radios eius & lumen obcurat: tum ipsa incidens in vmbra terræ cūm est è regione solis, interpositum, interiectū- que terræ repente deficit. 229. 28
 Luna — Xenophanes ait habitari in lu- na, eamque esse terram multarum vr- bium, & montium. 34. 10
 Lunæ cursus terram proximè ambit. 444. 10
 Lunæ defectio quā ob causam fiat. 280. 34
 Lunæ motus constantissimus. 280. 34
 Lunæ motu accessus & recessus mari- norum æstuum gubernantur. 283. 13
 Lunæ varietas tum crescentis, tum sen- scntis. 228. 29
 Lunaris & infimus cursus grauisimo mouetur sono. 318. 26
 Lupercalia — data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari. 472. 62
 Lupus, Carbo, Tubulus Nept. fil. impj 204. 40
 Lustreus animo atreus. 70. 19
 Lustre animis, tanquam oculis certam 239. 3
 Lustre orbem maiorem — minorem. 444. 26
 Lustre ratione, & animo. 318. 35
 Luxuria cūm omni erari turpis, tum se- cunctis foedissima. 368. 15
 Luxuriosos non reprehendere se dicit Epicurus, si deorum, & mortis, & do- loris metu vacent. 54. 42
 Lycæum — Cum ambulandi causa in Lycæum venissemus. 256. 9

Lycomedes — Neopolemus Troiam capere non potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter suum impediens audire voluisset. 42. 9
 Lycurgus, qui Lacedæmoniorum temp- peramentum, leges suas auctoritate Ap- pollinis Delphici confirmauit. 271. 22
 Lycurgi leges laboribus erudiunt iuuen- tutem. 141. 41
 Lycurgi temporibus fuisse traditur Ho- merus. 178. 22
 Lycurgus, quāvis λόγος idest solutionem to- tius hominis Chrylippus putat appel- latam. 158. 27
 Lyfander cūm vellet Lycurgi leges cō- mutare, ab Apolline Delphico prohibi- tus est. 271. 24
 Lyfander Lacedæmonius. 414. 24
 Lyfander Lacedæmonius, versutissimus, & patientissimus. 366. 9
 Lyfandri statue in capite corona ex af- peris herbis subito exstitit. 268. 18. & 288. 47
 Lyfandrum ephorum expulerunt Lacedæmonij. 386. 9
 Lyfimachus minatus mortem Theodo- ro Cyrenæo. 132. 22
 Lyfimacho quid responderit Theodo- rus mortem minantem. 144. 45
 Lyfippus eodem ære, eadem tempera- tione, eodem cælo, ceteris omnibus potuerint centum Alexandros eius- demmodi facere. 264. 49
 372. 48
 Lyfis Pythagoræ Epaminōdam The- banum erudit. 372. 48

M

Machinæ — amica de machinis emit Anronius. 454. 7
 Machinari sibi ipsi nefariam pestem vi- detur. 249. 29
 Machinatio — cūm machinatione qua dam moueri aliquid videmus, vt ipse- ram, vt horas, non dubitamus, quin il- la opera sint rationis. 228. 41
 Machinatio quædam atque solertia da- ta est quibusdam bestiis. 235. 2
 Mastræ honoribus — ferunt hos laudi- bus, mastrant honoribus. 316. 30
 Mastræ virtute. ego enim ipse, &c. 121. 16
 Mena — acipenser mæne se non an- teponere, licet iis dicere, qui volupta- tem contemnantur. 66. 34
 Meror quid. 165. 41
 Merore funeris indicatum est, quā- carus ciuitati Scipio fuerit. 420. 7
 Magi — genus sapientum & doctorum in Persis. 263. 34
 Magi in Persis augurantur & diuinant. 270. 34
 Magorum mos est nō humare corpora suorum, nisi à feris sint ante lanata. 133. 24
 Magorum portenta Egyptiorumque dementia. 201. 49
 Magis Persarum auctoribus Xerxes tē- pla Græcæ inflammasse dicitur, &c. 335. 46

- Magisteria à maiorib⁹ instituta. 412. 24
 Magistratus, illeque, qui præsunt, continent resp. 344. 42
 Magistratus, lex loquens. 343. 16
 Magistratus opus est, sine quorum prudentia ac diligentia esse ciuitas non potest. 343. 28
 Magistri artium. 409. 37
 Magistri — facile corriguntur in disendo, quorum vitia imitantur emendandi causa magistri. 371. 32
 Magistrum se habuisse nullum glorabatur Epicurus; quod tamen etiam non prædican⁹ facile quis crederet. 205. 42
 Magnæ matris sacra Idæa. 412. 12
 Magnanimum & fortem virum, sedatum, grauem, humana omnia spernentem esse volumus. 173. 19
 Magnes lapis, qui ad se ferrum allicit, &c. 270. 5
 Magnificētia, & desipientia rerum humanarum adhibenda est capessentibus resp. nihilominus quàm philosophis. 360. 46
 Magnitudo animi, & humanarum opinionum alia quædā despectio. 47. 60
 Magnus annus mathematicis qui dicatur. 222. 34
 Magnas verò agere gratias, &c. 432. 6
 Maieestas — quanta in oratione maiestas? 431. 35
 Maiorem partem mihi quidem ipsi nimis etiam videtur quadam affirmare. 13. 49
 Maiores natu vereri adolescentis est. 368. 4
 Maiorem gentium dij ab hominibus profecti. 119. 40
 Maiorum vitæ genus, & instituta plerique imitantur. 367. 6
 Maiorum vitæ non esse imitanda. 367. 47
 Male accipere — magistrum suum male accepit Epicurus. 209. 9
 Male de se mereri. 102. 35
 Male pugnatum apud Caudium. 403. 10
 Malitia ea, quæ vult illa quidem se videri prudentiam, sed abest ab ea longissimè. 397. 27
 Malitia est versuta, & fallax nocendi ratio. 251. 23
 Malitia — nec vlla perniciēs vitæ maior inueniri potest, quàm in malitia simulario intelligentiæ. 397. 34
 Malitia non est ea, quàm Græci *κακία* appellant. 168. 19
 Malevolentia quid. 166. 3
 Malitiosa iuris interpretatio. 355. 10
 Malū nihil esse, q^o turpe non sit. 76. 4
 Malum nullū est sempiternum, ne diuturnum quidem, timendum. 50. 10
 Malum nullum esse, nisi culpam. 154. 2
 Malum pleribus nominibus appellant Stoici asperum, contra naturam, difficile perperissu, triste, durum. 141. 5
 Mala — ex malis minima eligere oportere. 388. 6
 Mala — non solum ex malis minima eligere, sed etiā excerpere ex his ipsiis siquid inesse boni oportere. 388. 6
 Malorum præteritorum memoria iucunda. 68. 45
 Mammar vitæ datæ ad ornatum quendam, vt & barba. 74. 16
 Mammarum data est multitudo iis animalibus, quæ multiplices fætes procreant, vt fues, vt canes, paucas habent ea, quæ pauca gignunt. 234. 6
 Mammæ appetunt ea quæ paullo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, earūque vberitate saturantur. 234. 4
 Mamercio homini diuitiisimo prætermisio ædilitatis, consularis repullam attulit. 382. 39
 Manare — Hercules simulacrum multo fudore manauit. 268. 10
 Manare latius — latius manabit hac ratio, & aliquāto maiorem locum occupabit. 147. 14
 Manare — latissimè eorum manat industria. 384. 15
 Mancipium — Marius vëditor in mancipio Sergio Oratæ emtori nō dixerat, ædeis, quas ab eodem paucis ante annis emerat, Sergio seruare. 396. 49
 Mancipia, dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili. 437. 46
 Mandabam memoria multa ab eo prudenter disputata, &c. 418. 37
 Mandare literis cogitationes suas, nec eas disponere, nec illustrare possit. 116. 3
 Mandare literis — quicquid literis mandatur, id commendari omnium eruditiorum lectioni debet. 136. 49
 Mandare malis suos natos. 176. 13
 Mandare scriptis actiones suas. 374. 12
 Mandata literis ingenij monumenta, agitatio mentis. 388. 10
 Manere cōstanter in suo statu. 446. 34
 Manendi in vita & migrandi ratio quibus & quot rebus fit metienda. 81. 5
manis vnde dicta sit, nō facile dici possit. 149. 26
 Manias & ymbræ suā metuerē. 454. 10
 Manliana iussa, seu castra, seu imperia. 68. 44
 Manum vertere — virtutis causa, nisi ea voluptatem acciret, ne manum quidē se versutos fuisset. 114. 18
 Manu cum hoste confingere, & temerē in acie versari, immane quiddā, & beluatum simile est. 361. 3
 Manus tollere — vehementer admirā, vt etiam manus saepe tolleret. 23. 1
 Manus multarum artium ministras dedit homini natura — multa hic de manibus. 237. 17
 Manibus nostris in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur. 237. 42
μανία à furore: diuinatio à diuis. 254. 4
μανία diuinatio id est prædictio, & scititia rerum futurarum. 254. 44
μανία Latine diuinatio. 203. 36
 M. Curius consumit extremum remporis ætatis in vita rustica. 413. 44
 M. Curius, & Coruncanus, inter se cōiuncti sūt. 424. 28
 M. Curius vixit cum P. Decio. 411. 48
 M. Curius — in M. Curij villa nihil plēdidū, nihil ornatum fuit præter ipsum. 458. 19
 M. Curius, T. Coruncanus. 411. 46
 M. Curij victus tenuitas. 434. 24
 M. Manilius pauper — habuit ædificulas in Carinis, & fundum in Labicano. 440. 3
 Marathion — campus rhetorum de Marathione, Salamine, Plateis, &c. 359. 18
 Marcellus acer & pugnax. 315. 50
 Marcellus ad Venulium cecidit. 130. 11
 Marcellus & Appius augures. 337. 1
 Marcellum Annibal interemit. 252. 10
 Marcellus, qui ter consul fuit naufragio periit. 280. 15
 M. Marcellus dicebat, siquid nō agere vellet, ne impediretur ad spiciis, lectica operta facere se iter solere. 290. 20
 Marcelli interitum ne crudelissimum quidem hostis honore sepulture carere passus est. 416. 40
 Marcus, & Publicius vates. 274. 34
 Marcij, Fratres, nobili loco nati, diuinabant. 270. 35
 Marcus vatibus nō esse credendū. 195. 50
 M. Atilius Regulus ad supplicium est profectus, vt fidem hosti datam conseruaret. 416. 37
 M. Atilius Regulus consul iterum, in Africa ex iniūdiis captus, &c. 401. 40
 M. Brutus summo genere natus, illius filius, qui iuris ciuili in primis peritus fuit, accusator nominatus. 381. 20
 M. Cato, & C. Laelius sapientes. 389. 40
 M. Cato in fenecluræ Græcæ literas didicit. 11. 45
 M. Cato, M. Catonis pater, à filio M. dictus. 396. 41
 M. Cato sapiens appellatus. 419. 18
 Marci Catonis epistola ad M. Fil. 355. 45
 M. Cora bis consul cum P. Serulio Geminio fuit. 16. 37
 M. Crassus erat surdaster, idem male audiebat. 194. 31
 M. Crassus, & Q. Hortensius homines ciuism ciuitatis, al. ciuism ætatis, potētissimi. 397. 42
 M. Crassus semel trisice fertur: inde *trixice* dictus. 114. 7
 M. Crasso exercitum Brundisij imponēti quidam in portu catenas Canno adnectas vendens, Canenas clamitabat. — caue ne eas. 291. 21
 M. Crasso non fuit vile tum cum maximis opibus, fortunæque florebat, sibi interfecto P. filio, exercitūque delecto, trans Eufratem cum ignominia & dedecore esse perentum. 281. 24
 M. Crasso quid acciderit, videmus diram obnuntiatione neglecta. 260. 20
 M. Crassum illum veterem semel in omni vita trisice Lucilius. 153. 23
 M. Cratidius aut Cicetorum sororem in matrimonio habebat. 348. 27
 M. Lepidus pontifex max. 414. 45
 M. Marius à Catilina, inspicente populo Ro. virgisper totam urbem cæsus. 454. 14
 Marco Nobiliori obiectum à Catone quoddā in prouinciā pœias duxisset. 115. 30
 M. Octauij frumentaria largitio. 385. 6
 M. Pacuvij noua fabula. 422. 14
 M. Pifo familiaris Ciceronis, Stoicos irridebat. 466. 12

M. Pomponius tribunus pl. diem dixit
L. Manlio A.F. 403.35
M. Marius Gracidianus. 396. 48
M. Popilius imperator. 351.39
M. Regulus, nec arumnosus, nec infelix,
nec milier. 434.48
M. Regulus nulla vi coactus prateritis-
dem, quam dederat hosti, ex patria
Karthaginem reuertit, ibique vigiliis
& fame cruciatus est. 62.17
M. Scaurus C. Mario non cedebar.
361.21
M. Scaurus, M. Drusus adolefcens val-
de ferui. 365.47
M. Valerius Coruus. 414.36
M. Valerio, A. Cornelio. c o s s. 264.17
M. Varro, & M. Cato docti homines,
vehementer perterriti. 266.22
M. Seio non est vitio datum, quod in
caritate annonae esse modum populo
dedit. 382.43
Mare Atlanticum, mare magnum, O-
ceanus. 318.50
Mare cum supra terram sit, medium ta-
men terrae locum expetens, congloba-
tur vndeque aequaliter, neque redun-
dat vnuquam, neque effunditur. 332.5
Mare Faouio nascens purpureum vi-
detur. 30.44
Mare in amneis influxit. 268.43
Mare terram appetens, scilicet notius clau-
ditur, vt vna ex duabus naturis con-
stat videatur. 229.13
Maris & ventorum, quas res violentis-
simas natura genuit, eorum rerum mo-
derationem nos solihabemus. 237.38
Mars pulchritudo, species vniuersae, mul-
titudine & varietas insularum. 229.10
Maria agitata ventis tempestunt. 217.42
Mariana quercus. 320.58
Maritale coniugium — hic multa de ma-
trimonio. 473.23
Marius Gracidianus. 398.42
Marius — poema Ciceronis: versus ex
eo poemate. 272.49
Marius septimum consul domi suae fe-
nex est mortuus. 252.18
Marmorea sola. 439.47
Mars — rutilus, horribilisque, terris, Mars.
318.15
Mars stella proximum Iouis stellae in-
feriorem orbem tenet, *magis* a Gre-
cis dicitur. 221.44
Mars stella, quae media est, incendit.
232.23
Marte nostro — nullis adminiculis, sed
vt dicitur, Marte nostro. 392.15
Marsus augur — non habeo nauci Mar-
sum augurem. 277.33
Mas cum femina coniunctus. 475.25
Mas, & femina — in mare, & in femi-
mina commiscendorum corporum mi-
te libidines. 235.50
Mas & femina. — Quid loquar quanta
ratio in bestiis ad perpetuum conserua-
tionem eorum generis appareat Nam
primum aliae mares, aliae feminae sunt:
quod perpetuitatis causa machinata
natura est, &c. 235.48
Massanilla hospes auitus Scipionis.
410.20
Massanilla rex familiaris Scipionum ami-

cis, &c. 316.52
Massilia in triumpho portata. 377.46
Mastrucca Sardonius. 467.29
Matellio Corinthius. 438.17
Matre geminos cognoscit consuetudi-
ne oculorum. 22.4
Matre te appello, quae curam, &c. 132.50
Matre natus libera, liber est iure ciuili:
item iure naturae, qui de dea matre est,
deus sit necesse est. 246.26
Materia, in eo quod efficitur. 7.16
Materia omnibus subiecta, sine vlla spe-
cie, & carens omni qualitate, ex qua
omnia expressa, atque efficta sunt. 7.40
Materia, vna indiuidua, altera diuidua:
Tertium genus materiae, ex vtraque
constitutum. 44.11
Materiam quandam ferendi generis hu-
mani exitiis perpetuis curibus, con-
uersionibusque celestibus. 325.18
Materiam rerum totam esse flexibilem,
& commutabilem, vt nihil sit, quod non
ex ea quamuis subito fingi, conuertere
possit. 254.10
Materiam rerum, vnde orta sunt omnia,
non esse probabile diuina prouidentia
esse effictam. 480.39
Materiatum — res male materiata, rui-
nosae 395.6
Matertera — Asteria Hecates mater-
tera. 246.32
Mathematici confirmant, solem amplius
duodeuiginti partibus maiorem esse,
quam terram. 262.20
Mathematici persuadent terram in me-
dio mundi sitam ad vniuersi calis com-
plexum quasi puncti instar obinere.
121.28
Mathematicorum & geometrarum mos,
cum aliquid docere volunt, siquid ad
eam rem pertinet eorum, quae ante do-
cuerunt, id sumunt pro concessio & pro-
baro. 180.16
Mathematicorum initia, quibus non con-
cessis digitorum progredi non possunt.
32.44
Mathematicis nihil in Graecia illustrius.
115.42
Mauros quia magna vertat. 224.9
Mauus sibi quisque quod ad vsum vitae
pertinet, quam alteri acquirere: idque
concessum est non repugnante natura.
390.31
Maximus, consideratus & lentus. 315.50
Maximus extulit filium consulari. 252.9
Medea duobus auis, Sole & Oceano,
Eeta patre, matre Idyia procreata est.
246.48
Medea Ennii. 39.41
Medea patrem, patriamque fugiens, quae
facinorosa faciat. 249.38
Medeae amor quanta excitauit miseria-
rum incendia? 174.47
Mediasini ferui. 438.5
Medicamentorum salutarium plenissi-
ma terra. 234.34
Medicina animi & feru inuenta, & mi-
nuta posteaque cognita est. 147.37
Medicinae vitilae deorum immortalium
inventioni consecrata. 147.37
Medicus morbum ingrauescentem ra-
tione prouidet, infidias imperator, re-

pellentes gubernator. 180.21
Medici ad vendendum & secundum raro
inuitique veniunt. 370.6
Medici aperuerunt corpora humana, ve-
stris partium, & vim cuiusque partis
viderent. 34.5
Medici leuiter agrorantes leuiter cu-
rant: grauioribus autem morbis peri-
culosas curationes & accipiteis adhi-
bere coguntur. 362.13
Medici, quamquam saepe intelligunt, ta-
men nunquam aegris dicunt, illo mor-
bo eos esse morituros. 286.30
Medici saepe falluntur. 242.3
Medici signa quaedam habent ex venis,
& ex spiritu aegroti, multisque ex aliis,
quibus futura praesentunt. 300.46
Medicorum consuetudo in adeundis pe-
riculis imitanda est, qui leuiter agro-
tantes, leuiter curant, &c. 362.13
Medicorum praecipua dici non possunt,
siqua insciji, impetitiue pro salutari-
bus mortifica conscripserint. 333.36
Medicorum scientia. 46.5
Medierates vix audeo dicere Cicero,
quas Graeci *μωμματα* vocant. 443.24
Mediocritas a Peripateticis inducitur,
reprehenditur. 169.6
Mediocritas perturbationum non est
probanda. 151.27
Mediocritas placet Peripateticis, & re-
cte placet, modo ne laudent iracun-
diam, & dicere vultit a natura da-
ram. 363.14
Mediocritates malorum quis laudare re-
cte possit? 172.19
Mediocritates probabant veteres Aca-
demici. 36.39
Meditanti ante — mihi quidem videtur
idem fere accidere iis, qui ante medi-
tantur, quod iis, quibus medetur dies.
158.2
Meditari in conuiuiis, inhumani homi-
nis infcientia temporis. 361.17
Meditarum nobis ab adolescentia esse
debet mortem vt negligam, sine qua
meditatione tranquillo esse animo
non potest. 416.32
Meditata & praeparata. 354.18
Meditata debent esse homini mala om-
nia. 153.9
Meditationem mali futuri stultam esse
placet Epicuro. 153.31
Medius inter eum, qui crucietur fummis
doloribus, & eum, qui potitur expectis
voluptatibus, is, qui vtriusque caret:
33.14
Medium ferire. — Chrysippus tanquam
arbitror honorarius videtur medii feri-
re voluisse. 308.2
Medium in sphaera est infimum. 232.2
Megarici, quorum fuit nobilis disci-
plina, non multum a Platone dissenferunt.
35.30
Mel Hymettium — alterius ingenium
sic dulce, vt acetum Aegyptium: alterius
sic acie, vt mel Hymettium. 477.52
Mel vno proprio genere aporis, non
comparatione cum aliis, dulce esse fen-
titur. 76.44
Melancholici — melancholicos censet
Aristot. habere aliquid in animis pra-
sagians,

- sapiens, atque diuinum. 269. 28
 Melancholicos — omnis ingeniosus
 esse melancholicus ait Aristoteles.
 128. 25
 Μελαγχολικὸς vocat Græci, quàm Latini fu-
 rorem. 149. 28
 Melanthius Rhodius — in hoc multum
 fuit suauitatis. 14. 22
 Mellis, quod est infinitum & immuta-
 bile, principium esse rerum, dixit. 33. 18
 Melius ei est factum, cum grauitur Nea-
 poli ægrotaret. 129. 24
 Membra nobis ita data sunt, vt ad quā-
 dam rationem viuendi data esse appa-
 reat. 75. 9
 Membrorum alia propter vsum à natu-
 ra donata, alia ad ernatum. 74. 13
 Membrorum prauitatem, aut debilita-
 rem maxime oculat homines. 106. 7
 Meminisse — omniāque eius nō solum
 facta, sed etiam dicta meminisse. 317. 2
 Memoria aliorum. 97. 47
 Memoria est etiam falsorum. 31. 3
 Memoria infinita rerum innumerabilium,
 quam Plato vult esse recordationem
 vitæ superiōris. 124. 23
 Memoria — numquam ex animo mo-
 dificat illius optimi, atque inuisibili-
 mi viri memoria. 316. 8
 Memoria minuitur nisi exerceas eam.
 408. 23
 Memoria quæ præstiterint. 124. 45
 Memoria sine assensione consistere non
 potest. 18. 39
 Memoria vnde oritur. 17. 16
 Memoriae nihil loci relinquitur, si nihil
 comprehendere possit. 15. 35
 Menalippus, Clytemnestra. 36. 45
 Menalippus Attici — vt est in Menalip-
 po, Florem quāquam liberum inuidit
 mēsum. 151. 11
 Mendacium omne ex rebus cōstehen-
 dis tollendum est. 396. 13
 Menecheus oraculo edito largitus est
 patriæ suam sanguinem. 135. 3
 Meniana — Anthiocus veterum, vt Me-
 nianorum, sic Academicorū vmbra
 secutus est. 24. 25
 Menippum imitati quadam hilaritate
 conspersimus. 4. 45
 Meno Platonis liber. 124. 25
 Mens cuiusque is est quisque, non ca-
 gura, quæ digito demonstrari potest.
 319. 32
 Mens, spes, virtus, &c. nō sunt dij.
 248. 40
 Mens futura videt, præterita meminit.
 313. 53
 Mens hominis aptissima est ad rerum
 scientiam, vitæque constantiam. 17. 20
 Mens mouetur ipsa per se. 20. 17
 Mens omni turbido motu semper va-
 cat. 128. 19
 Mens rerum index, sola idonea, cui crea-
 datur. 8. 11
 Mens sagax, quæ & causas rerum, & cō-
 secutiones videt, & similitudines trās-
 ferat, & distincta coniungat, & cū præ-
 sentibus futura copulet. 59. 8
 Mens sagax — quid est in homine sages-
 ci & bona mente melius? 187. 33
 Mens sensum fons est, atque etiam ipsa
 sensus est. 17. 14
 Mens — sine mente nulla res effici præ-
 clara potest. 34. 35
 Mentis agitatio numquam acquiescit.
 313. 18
 Mentis excellens perfectio rārum præ-
 stat sensibus, vt vix cogitari possit quid
 intersit. 108. 42
 Menti regnum totius animi à natura tri-
 butum est. 149. 25
 Mentem ab oculis seuoacere difficile nō
 esse. 242. 45
 Mens & rationem esse in calo &
 mado multo magis, quàm in homine.
 334. 11
 Mentem vnde homo arripuit, nisi ex
 mente diuina, vt ait apud Xenoph. So-
 crates? 216. 27
 Mente nihil interius. 199. 33
 Mente nihil præstabilis homini dedit
 deus. 411. 22
 Mente res dissimilimas comprehendit,
 vt colore, saporem, calorem, odo-
 rem, sonum. 122. 47
 Mensæ Syracusanæ grauitur à Platone
 vituperantur. 66. 38
 Mensæ conquisitisimæ epulis exstue-
 bantur. 182. 40
 Mensæ Syracusanæ — vita illa beata,
 quæ ferebatur, plena Italicarum, Syra-
 cusanarūque mensarum, nullo mo-
 do mihi placuit, bis in die facturum fi-
 ri, &c. 192. 22
 Mensis est, quādo luna lustrato suo cur-
 su solem consecuta est. 444. 37
 Mensis Gamelio. 68. 18
 Menses dicti quia mensa spatia consi-
 ciunt. 224. 25
 Mentientem, quem *ψευδής* vocant,
 quo modo dissolus, dialectici dicunt,
 non diuici. 279. 36
 Mercatura bonarum artium — ad quos
 cum tanquam ad mercaturam bonarū
 artium sis profectus. 388. 24
 Mercatura quæstiuosa quæ dicatur.
 190. 30
 Mercatura si tenuis est, sordida putan-
 da est: si magna & copiosa, multa vn-
 dique apportans, multique sine vni-
 tate impetiens, non est admodum vi-
 tuperanda. 372. 13
 Mercator celebris. 178. 40
 Mercenariorum omnium quæstus funt
 illiberales. 372. 4
 Merces — illuc non dolere nō sine ma-
 gna mercede contingit immanitatis
 in animo, suporis in corpore. 149. 44
 Mercurius vnus Ægyptiis leges & litte-
 ras tradidisse dicitur. 248. 9
 Mercurij & Venetis stell. vis eadē est.
 318. 28
 Mercurij plures. 248. 3
 Mercurij stella infra Martis stellam: ea
σέβας appellatur à Græcis: quæ anno
 fere verterente signiferum lustrat orbē.
 221. 46
 Merere — Quid enim mercas, vt Epi-
 cureus esse desinas? 205. 7
 Mereri — quid mereri velis, vt te dicas
 in magistratu omnia voluptatis causa
 esse facturum? 63. 40
 Meridiationes addidi, & incubrationes
 detraxi. 300. 15
 Metulæ euolant. 109. 16
 Metis Syllani temporis. 439. 29
 Metapontus — Metapont locus vbi
 Pythagoras vitam edidit. 98. 9
 Metellus honoratus quattuor filiis.
 129. 10
 Metelli sperat sibi quisque fortunam.
 129. 33
 Metenda est vita omnibus. 158. 17
 Metiri amicitiam caritate, non emolu-
 mento. 65. 33
 Metiri debemus nostra studia naturæ re-
 gula. 366. 21
 Metiri omnia emolumentis & commo-
 dis. 389. 48
 Metiri omnia suis commodis. 327. 50
 Metiri res expectas vel voluptate, vel
 indolentia. 389. 11
 Metiri summum bonum suis commo-
 dis, non honestate. 351. 23
 Metiens similitudinem clarorum virorum
 non fama populari, sed vera bo-
 norum laude. 133. 46
 Metrodorus accusat fratrem suum, quod
 dubitet omnia, quæ ad beatam vitam
 pertinent, venire metiri. 211. 50
 Metrodorus Chius librum scripsit de na-
 tura. 24. 47
 Metrodorus definit, summum bonum
 firma corporis affectione, explorata,
 quæ spe contineri. 181. 41
 Metrodorus Epicuri collega sapientia.
 211. 48
 Metrodorus eum perfectē putat beatū,
 cū corpus bene constitutum sit, & ex-
 ploratum ita semper fore. 138. 17
 Metrodorus non profectus est se sapien-
 tem. 51. 2
 Metrodorus — occupauit te fortuna, ar-
 que cepi, omneque ditius tuos inter-
 clusi, vt ad me aspirare non posses.
 181. 37
 Metrodorus pene alter Epicurus, beatū
 esse describit his verbis, cū corpus
 bene constitutum sit, & sit exploratū
 ita futurum. 66. 41
 Metrodorus scripsit, vitam omnem bea-
 tam firma corporis constitutione, cuius
 quæ constitutionis spe explorata con-
 tineri. 404. 26
 Metrodorus Stratoniceus bene nosse
 Carneadem putabat. 14. 22
 Metuentium ora qualia. 365. 7
 Metuere manias & vmbra suam.
 45. 4. 10
 Metui — Quem metuū, oderunt: Quē
 quisque odit, perisse experit. 377. 3
 Metui — quicquid metui volent, à quibus
 metuūtur, eosdem metuari ipsi neces-
 se est. 377. 17
 Metus absit, caritas retineatur. 377. 16
 Metus — eorum rerum est absentium
 metus, quarum presentium est agri-
 tudo. 154. 13
 Metus — malus custos diuturnitatis me-
 tus. 377. 9
 Metus omnis, est seruitus. 438. 35
 Metus opinio est magni mali impeden-
 tis. 151. 50
 Metus plurimum confert ad diligentiā
 custodiendi. 47. 7

- Merus quid. 165. 6
 Merus — quis aut eū diligat, quem me-
 ruit, aut eum, à quo fe merui putet?
 426. 14
 Merus rationi aduerſa cautio. 165. 6
 Merus reſcuſum quendam animi & fu-
 gam efficit. 165. 19
 Merui ſubiecta ſunt pigritia, pudor, ter-
 ror, &c. 165. 26
 Merū quidā dicunt eſſe agriutudinis par-
 tem, — ibidem multa de metu. 375. 42
 Metum quiddam præmoſtiam appel-
 lant, quod eſt quaſi dux conſequens
 moleſtiæ. 173. 44
 Metu præſente nulla imperij vis quanti-
 us magna, poteſt eſſe diuturna. 377. 27
 Micare cum aliquo in tenebris — di-
 gnus quicum in tenebris mices. 60. 13
 Midæ Phrygio, cum puer eſſet, dormiſſi
 fornicæ in oſtetrici grana congeſſe-
 runt. 268. 44, & 288. 32
 Migrare — conſervare ius civile — mi-
 grare. opp. 82. 12
 Migrare ex hac vita. 476. 10
 Migrare quæ pertinent ad veritatem, &
 ad fidem, & non ſervare. 354. 44
 Migrare — Qui quam earum rerum mi-
 graſſet, noxiæ pœna par eſſet. 344. 36
 Miles inexercitatus, mulier videbitur
 præ exercitatu. 142. 20
 Miles glorioſum imitari. 370. 16
 Milites glorioſi. 432. 5
 Milites Ro. ferebāt plus dimidiati men-
 ſis cibaria, ferebant vallum: non plus
 numerabant ſcutum, gladium, galeam
 in onere, quam humeros, lacertos, ma-
 nus. 142. 14
 Milo Olympiæ per ſtadium ingreſſus
 eſt, dicitur, cum humeris bouem ſuſti-
 netet. 410. 13
 Milonius Crotoniatæ vox valde con-
 temta. 409. 22
 Miloni ſummo honori fuit, quod gladi-
 atoribus emtis reſp. cauſa, quæ ſalutē
 Ciceronis continebant, omnes P.
 Clodij conatus, furores ſque compreſ-
 ſit. 382. 45
 Miluium bellum eſt quoddam naturale
 cum coruo. 233. 21
 Minerva dicta quia vel minueret, vel
 minaretur. 224. 9
 Minerva galeata, Iupiter barbar. 210. 14
 Minerva inuenerit & princeps belli.
 247. 35
 Minerva Plidix. 433. 32
 Minervæ mulxæ. 248. 29
 Minima de malis. 402. 20
 Minima ex malis diligere oportere.
 388. 6
 Minimum eſſe aliquid credere, non eſt
 Phyſici. 42. 15
 Minimum omnino nihil eſt in rerum
 natura, quod diuidi nequeat. 7. 45
 Minimum nihil eſſe — lege annot. 20. 4. 48
 Miniſter & præbitor, non rex. 381. 46
 Minos & Rhadamantus, iudices inex-
 orabiles. 116. 37
 Minos, Rhadamantus, Æacus, Triptole-
 mus, verè iudices appellatur. 131. 34
 Minuere ſenſim alienam conſuetudinem
 & diſciplinam. 377. 39
 Minutæ interrogatiunculæ, quaſi pun-
 cta. 431. 7
 Minutim ex communib' proprij ſuū,
 &c. 417. 15
 Minuci philoſophi. 418. 33
 Minutim interrogare. 27. 20
 Minucius Timon. 166. 42
 Miſcere alteri mulſum. 53. 50
 Miſere quiſque iniuſus eſt. 182. 46
 Miſereri cadit in eundem, atque inuide-
 re. 151. 15
 Miſereri — cur miſerere potius, quam
 ferar opem, ſi id facere poſſis? 172. 12
 Miſericordia agriutudo ex alterius rebus
 aduerſis. 151. 19
 Miſericordia quid. 165. 38
 Miſerum: odium mulierum. 166. 41
 Mittere ſub iugum legiones. 403. 11
 Miſſus fact' miles ab imperatore. 355. 45
 Mithridaticum bellū — ad bellum Mi-
 thridaticum à ſenatu miſſus L. Lucul-
 lus. 11. 2
 Mixta modeſtiæ grauitas in oratione.
 381. 5
 Mucſarch', Antipater, Carnead. 479. 27
 Moderatio animi & æquitas. 405. 24
 Moderatio cupiditatu rationi obediens.
 61. 24
 Moderatio, temperantiæ, aliz virtutes.
 371. 4
 Modeſtia, ſcientia opportunitatis ido-
 neorum ad agendum temporum. 371. 2
 Modeſtia, ſcientia eſt earum rerum, quæ
 aguntur, aut dicuntur, loco ſuo collo-
 candarum. 370. 48
 Modica, i. deſt modeſtia, atque ſedata.
 349. 4
 Modios multos ſalis ſimul edēdos eſſe,
 vitamictiæ munus expletum ſit. 428. 13
 Modus adhibeatur largitioni, ſiſque re-
 feratur ad facultates. 382. 9
 Mod' optim', decus ipſū tenere. 370. 4
 Modus veri inueſtigandi nullus eſt, niſi
 inueneris. 39. 30
 Modum vitio quærere ſimile eſt atque
 putare, cum, qui ſe à Leucade præcipi-
 tauerit, ſuſtinere ſe cum velit. 169. 19
 Modi Liuiani, & Næuiani. 338. 10
 Moles oppoſitæ fluctibus. 375. 34
 Moleſtia quid. 165. 43
 Moliti æterna licet etiam animum mor-
 talem iudicantem, non gloriæ cupidi-
 tate, ſed virtutis. 130. 27
 Moliti iudicij corruptelam. 459. 25
 Molitio — cuiuſnam cauſa tantarum re-
 rum molitio facta ſit. 234. 39
 Mollire aliquem iuueniſſit exultan-
 tem, ſua patientia. 406. 47
 Mollis — infirmus, molliſque natura.
 429. 11
 Mollem & iucundam efficit ſeneſcutē.
 405. 33
 Mollire vocem. 466. 33
 Molliores ad capiēda præcepta. 476. 17
 Molliter ferendum ſapienti ætatis ex-
 tremum. 406. 10
 Momētā bene viuendum ſunt in bo-
 ni animi & corporis maxima. 10. 4. 13
 Momenta rationis in diſputando quæ-
 renda magis, quam auctoritatis. 197. 4
 Monere & monetū proprium eſt veræ
 amicitiz: alterum liberè facere, non
 aſperè. 431. 14
 Monitio acerbitate carere debet. 431. 5
 Moneta Iuno cur appellata. 272. 14, &
 389. 11
 Moneta ſitne dea. 246. 39
 Monogrammata deos, & nihil agentis
 communis eſt Epicurus. 212. 41
 Mons Cælius. 396. 37
 Mons ſacer, mons trans Auiem. 463. 17
 Montes — impenduntur mōtium al-
 titudines. 229. 3
 Monumenti quæ ratio ſit, nomine ipſo
 admoner. ad memoriam magis ſpe-
 ctare debet poſteritati, quam ad præ-
 ſentis temporis gratiam. 469. 56
 Monumenta ingenij mandata litteris.
 388. 10
 Mopſus, Trefiaſ, Amphiaras, Calchas,
 Helenu. ſaugores. 214. 40
 Moralis philoſophia — ſed decreta gen-
 tem linguam Latinam, nominare mo-
 ralem. 301. 48
 Morbus, eſt totius corporis corruptio.
 167. 19
 Morbo moriſſimo affectis imagines
 mortuorum plerumque occurrunt: &
 tum eos, qui ſecus, quam decuit, vixe-
 runt, peccatorum ſuorum maxime per-
 niit. 266. 28
 Morbi, ægrotationeſque in corpore na-
 ſcuntur cum ſanguis corruptus eſt, aut
 pituita redundat, aut bilis. 166. 21
 Morbi veſicæ, & viſcerum. 672. 6
 Morbos animi Græci appellant, motus
 animi rationi nō obſepientiæ. 148. 45
 Morderi eſt melius conſcientia. 170. 5
 Mordicus tenere debemus perſpicua-
 tem. 20. 46
 Mordicus — verba tenent mordicus.
 97. 10
 Mori — non naſci homini longè opti-
 mum: proximum quam primum mori.
 33. 4. 33
 Mori ſuo tēpore, homini optabile eſt.
 — homini exſtingui ſuo tempore opta-
 bile eſt. 418. 24
 Moriendi ſenſus ſi aliquis eſſe poteſt, ſi
 ad exiguum tempus, præſertim ſeni.
 416. 30
 Moriēdis ſenſum celeritas mortis auferit,
 420. 11
 Moriendum certe eſt, & id incertum an
 eo ipſo die. 416. 33
 Moriendum quando — Cum verò cau-
 ſam iuſtam deſe ipſe dederit, vt tunc
 Socrati, nunc Catoni, ſape multis: nā
 ille vir ſapiens ſerus ex his tenebris in
 lucem illam exceſſerit. 127. 23
 Morientes diuinare. 266. 31
 Morientes exiſtimare debent ſe emitti
 è cuſtodia, & leuari vinculis. 135. 19
 Morofitas inuſilis & odioſa — nō incida-
 mus in morofitatem inuſilem & odioſa-
 ſam. 363. 7
 Morofitas & quædam alia vitia ſenſilia
 habent aliquid exultationis. 415. 19
 Mors aut plane negligenda eſt, ſi omni-
 no exſtinguit animū, aut etiam optan-
 da, ſi aliquo eum deducit, ſi ſit ſu-
 turus æternus. 415. 30
 Mors fugitur, quaſi diſſolutio naturæ.
 326. 23
 Mors homini optimum iudicio Apol-
 linis.

- Mors. — in morte esse sensum, neque excessu ÷ vita fide deleri hominem, vt funditus intereat. 119.26
 Mors mea ne careat lacrimis. 135.16
 Mors migratio in eas oras, quas qui vita excesserit, incolunt. 131.31
 Mors non est oppetenda iis, qui sine virtute sunt, etiam si res postuler. 81.6
 Mors omni ætati communis est. 415.40
 Mors — omnibus curæ sunt, & maximæ quidem quæ post mortem futura sunt. 120.9
 Mors — portus præstò est, quoniam morsibidem est, eternū nihil sentienti receptaculum. 194.44
 Mors — mortè portum potius paratum & persequi putemus. 135.26
 Mors — præclarum nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se cū tempus mortis venisset, totos perituros. 123.16
 Mors propter incertos casus quotidie imminet. 130.24
 Mors, quasi saxum Tantalī semper impendit. 48.36
 Mors quid sit. 118.3
 Mors sæpe caret sensu, interdum etiam moriturū homines cum voluptate. 128.44
 Mors sensu caret, ex senectū Epic. 45.35
 Mors seruienti antependenda est. 362.5
 Mors sit ne malum. 116.23
 Mors somni similis. 130.32
 Mors terribilis est iis, quorum cum vita omnia exstinguuntur, non iis, quorum laus emoti non potest. 435.14
 Mors tum æquissimo animo oppetit, cum suis fide laudibus vita occidens cōsolari poterit. 133.31
 Mors vitæ miseræ finis. 132.2
 Mors vt nihil ad nos pertinet ante otium: sic nihil post mortem pertinebit. 130.30
 Mortis contentio non minimum valet ad animum metu liberandum. 136.2
 Mortis fata. 44.39
 Mortis metu omnis quietæ vitæ status perturbatur. 47.3
 Mortis, si est misera, finis esse nullus potest. 132.2
 Morti iam aduentanti paulum procedere obuiam. 186.1
 Morti nihil tam simile, quàm somnus. 417.34
 Mortem aut nō esse malum, aut esse bonum. 119.1
 Mortem esse negligendam — medicum nobis ab adolescentia esse debet, mortem vt negligamus: sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. 416.32
 Mortem nihil ad nos pertinere: quod enim dissolutum sit, id esse sine sensu, &c. 68.10
 Mortem non esse expectandam vt quis dicatur beatus. 83.25
 Mortem non esse interitum omnia tolerantem atque dolentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ. 119.29
 Mortem omnibus horis impendentem — mens qui poterit animo consistere?
- 416.34
 Mortem — post mortem sensus aut optandus, aut nullus est. 416.31
 Mortem qui in malis ponit, non potest non timere. 75.50
 Morte affecti, in eadem causa sunt, quæ ante quàm nati. 47.7
 Mortalis nemo est, quem non attingat dolor, morbusque &c. 158.12
 Mortales animantes generati à diis minoribus. 445.45
 Mortuum lex x 11. tabularum in vrbe sepeliri, aut vti verat, clari quiddā tamen viti virtutis causa in vrbe sepulit sunt. 341.15
 Mortui — si mortui miseri sunt, nascuntur in miseriam sempiternam. 116.30
 Mortui non carent vita. 129.40
 Mortui — viuūt iij, qui ex corporis vinculis, tanquā carcere euoluerunt. 317.32
 Mortuorum clarorum virorum honores post mortem permanent. 417.26
 Mortuorum viram reliquam agi sub terra censabant: quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt. 120.46
 Mortuus in deorum numero Romani esse voluerunt. 340.41
 Mortuus non esse miseris demonstratur. 116.27
 Mortuis parentari voluerunt antiqui Romani Februario mense. 340.32
 Mortuis religiosissima iura tribuerunt antiqui. 420.19
 Mortuis aciores sunt intermissæ libertatis, quàm tacentæ. 377.15
 Mortuum aciem fuisse doloris Marius ostendit, crux enim alterum non præbuit fidei. 12
 Mos & instituta ciuilia — quæ more aguntur, & instituta ciuilibus, de iis nihil est præcipiendum. illa enim ipsa præcepta sunt. 371.40
 Mos naturæ numquā vinceret: est enim ea semper inuicta. 189.21
 Mos patrius. 436.38
 Mos — quod mos valet, ratio non valet. 141.46
 Mos rogandi iudicis: Quæ salua fide facere possit. 393.40
 Mores commodi. 426.24
 Mores dispares, studia disparia sequuntur. 429.3
 Mores eius, in quem beneficium conferretur, & animus erga nos, spectandus. 357.7
 Mores facillimi Scipionis. 420.5
 Mores hominum mutari aliis aduersis rebus, aliis ætate ingrauescēte. 423.36
 Mores hominum, non fortunam sequi conuenit in beneficiis collocandis. 384.23
 Mores obliuione obsoletis. 315.35
 Morum vitia, non senectutis. 415.19
 Morum dissimilitudo dissociat amicitias. 429.4
 Morum studia esse, & quasi consuetudinem putabant Academici. 6.37
 Moueri prima specie admirationem, re explicata risum. 94.15
 Mouebit me nemo ea opinione, quam à maioribus accepti de cultu deorum immortalium. 240.30
- Mouere — cognitiones rerum mouent appetitiones. 79.18
 Mouere hominum studia, retinere non posse. 39.24
 Mouere plausus & clamores. 465.48
 Mouere possessiones quinquaginta annorum. 386.11
 Mouere sensum — quæ sunt corporata, sensum mouent. 440.49
 Mouere veros heredes, in eorum locū succedere. 358.16
 Moueri sæpe aliquo acutè conclusio. 128.3
 Moueri desiderio alicuius. 419.44
 Moueri natura — quæ mouetur natura, aut pondere deorsum, aut leuitare in sublime feruntur. 220.17
 Motus animorum, duplices sunt. 369.40
 Motus aeternorum nullo à principio, sed ex æterno tempore. 41.45
 Motus corporis, apti ad naturam — motus animi accommodati ad naturam, probandi. 364.44
 Motus deorsum, naturalis est, & proprius omnium ponderum, seu corporum grauium. 309.33
 Motus — duo genera motus diuini de dit deus. 445.7
 Motus cæli eius figure aptissimus, qui vnus ex septem motibus menti atque intelligēti conuenit maxime. 442.47
 Motus naturalis omnium corporum deorsum ferri ad lineam. 42.2
 Motus palæstrici sunt sæpe odiosiores. 369.9
 Motus — Platonī placet duos esse motus, vnum suum, alterum extrinsecum. 218.28
 Motus (ex, ante, pone) ad laeuam, ad dextram: sursum, deorsum. 446.43
 Motus tertius ab Epicuro excogitatus: extra pondus & plagam, quod declinat aeternum intervallo minimo id appellatur. 205.22
 Motus totius mundi, conuersionesque, &c. 187.48
 Motus turbulenti, iactationesque animorum incitatur, & impetu inconsiderato elatè, rationem omnē repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. 179.40
 Motus voluntarij causa est ipsa natura. 305.50
 Motu animi sublati, nihil interest non dico inter pecudem & hominem, sed inter hominem & truncum, aut faxi. 425.29
 Motu atque exercitatione corpora nostra recalcantur. 217.45
 Mucius Porcennam interfecit sine spe salutis suæ. 434.21
 Mugitus tertæ. 261.29
 Mula parus, — Quid qui irridet parus hic mulæ, nōne quia fetus existit in sterilitate naturæ, prædictus est ad horripicibus incredibilis parus malorum? 261.31. & 283.36. & ead. p. lin. 40
 Muliebri superstitio. 150.28
 Muliebribus amoribus maiorem licentiam natura concessit. 175.9
 Mulier leonem peperisse visā — quid hoc portenderet. 275.36

- Mulieri famose cognatio osculū nō ferebatur. 314. 45
Mulieres cauere temeto. 314. 43
Mulieres genas ne carpunt. 341. 30
Mulierum fama — diligentissime faciendum ut mulierum famam multorum oculis lux clara cultodiat. 337. 38
Mulieribus perfectus praeponetur apud Gracos. hoc improbat Cicero: 314. 40
Muliercula magis amicitiarum praesidia querunt, quam viri: & inopes, quam opulenti, &c. 425. 17
Mulierofitas, *mulierofitas* 166. 39
Mulorum, & aliorum virilitates persequi longum est. 230. 42
Mullos barbarulos de piscina exceptare. 438. 21
Multiplex ingenium & tortuosum, fidi esse non potest. 427. 47
Multiformes qualitates. 7. 34
Multiplicata comita. 370. 24
Multitudo imperita — Qui ex errore imperitiae multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus. 319. 45
Multitudo — quod a multitudine laudatur, etiam si turpe non sit, tamen non potest esse non turpe. 59. 39
Multitudinis amor quibus rebus maxime commouetur. 378. 27
Multitudinis beneuolentia facillime conciliare possunt si, qui respiciunt, absentia & continentia. 385. 45
Multitudinis iudicio stare non debemus. 146. 39
Mulus & ineptus ad summam impudētiam. 312. 39
Multos modios salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. 428. 13
Mundi elegantes. 55. 18
Munditia non odiosa, neque nimis exquisita est adhibenda. 369. 11
Mundus, animal est intelligens, & diuina providentia constitutum. 441. 33
Mundus cum omnibus suis partibus vnde sit effectus, sententia veterum Acad. 7. 49
Mundus — Deum quae causa impulerit, ut originem rerum, & molitionem novam quæreretur. 441. 21
Mundus deine, an hominum, causa factus sit. 198. 46
Mundus deorum, hominumque causa factus est. 238. 4
Mundus est quasi communis deorum atque hominum domus, aut urbs vtriusque. 238. 5
Mundus — euentuum putant vi mundus ignesceret, cum humore consumto neque terra alii posset, neque remaneret: cuius ortus aqua omni exhausta, esse non posset. 231. 19
Mundus expletus est omnibus suis numeris & partibus. 218. 17
Mundus hic animanti absoluto similior. 441. 49
Mundus — hic mundus vna ciuitas communis deorum, atque hominum est existimanda. 315. 13
Mundus hic aliquando ardore designabit. 35. 27
Mundus hic, quem cernimus, simulacrum aeternum est alicuius aeterni. 441. 9
Mundus ira apud coheret, ut dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem, à quo est colligatus. 442. 22
Mundus ita stabilis est, atque ita coheret ad permanendum, ut nihil ne excogitari quidem possit aptius. 231. 45
Mundus — *uixus* 445. 7
Mundus nec oculis, nec auribus & lege bar. 441. 39
Mundus, ortus est, quandoquidem cernitur, & tangitur, & est vndeque corporatus. 440. 47
Mundus, perfectus, vnus: neque morbo neque senectute affligi potest. 442. 25
Mundus sempiternus est, ut Aristoteli videtur. 126. 38
Mundus si in aeterno praeteriti temporis spatio fuit insipiens, non quam profecto sapientiam consequetur. 218. 13
Mundus, siue caelum, siue quo alio nomine gaudet, semperne fuerit, nulloque ortu, aut ortus sit ab aliquo temporis principatu. 440. 45
Mundus vna conuersione atque eadem ipse circum se torquetur, & veritatur. 442. 48
Mundus vna, eademque natura omnibus partibus inter se congruentibus coheret, ac nititur. 430. 54
Mundi adificatores cur repente exstiterint. 398. 37
Mundi corpus aspectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obturum. 443. 48
Mundi corpus qua proportionem constitutum. 442. 21
Mundi est propria virtus. 219. 29
Mundi forma, qua omnes reliquae formae concluduntur. 442. 33
Mundi igne causa iustissima. 441. 33
Mundi motus, eius figurae aptissimus. 442. 47
Mundi natura omnis motus habet voluntarios, conatusque & appetitiones, quas *epistoteli* Graeci vocant, &c. 222. 30
Mundi parentem inuenire difficile est, & cum inuenieris, indicare in vulgus nefas. 441. 1
Mundi pars quarta tota natura feruida est. 217. 50
Mundi partes ira constitutae sunt, ut neque ad usum potuerint esse meliores, neque ad speciem pulchriores. 227. 1
Mundi partes omnes maximo calore fultas sustinent. 217. 29
Mundi partes vndeque medium locum capessentes nituntur aequaliter. 231. 46
Mundi volubilitas nisi in globosa forma esse non potest. 221. 11
Mundum à natura esse conformatum, non à deo adificatum. 243. 49
Mundum animo & sensibus praeditum, rorundum, ardentem, volubile deum. 198. 22
Mundum censent regi numine deorum Stoici. 81. 30
Mundū cur deus conceperit signis & luminibus tanquam aedilis ornare. 198. 46
Mundum vniuersum diuina mente administrari dixit Zeno. 85. 39
Mundum efficere moliens deus, terram primū, ignemque iungebat, &c. 442. 3
Mundum effectum esse eorum animarum causa, quae ratione videntur. 234. 42
Mundum effectū esse naturae nihil opus fuisse fabricae, &c. Epic. 205. 19
Mundum esse animantem in eo esse intelligentiam. 218. 32
Mundum esse vnum, non plures, neque innumerabiles. 441. 44
Mundum non canere ad harmoniam, ut Pythagoras existimat. 243. 44
Mundum non esse adificatum diuino consilio. 24. 46
Mundum non esse deum, quia nisi quicquid, nihil beatum sit, &c. 203. 12
Mundum non esse deum ostendit Cora. 242. 41
Mundum non posse esse sempiternum, si ortus sit, & manu pene factus, ut vult Plato. 198. 30
Mundum omni erratione liberauit deus. 442. 49
Mundum sapientem esse, naturamque eam, quae res omnes complexa reneat, perfectione mentis excellere, eoque deum esse mundū, &c. 218. 17, & p. 217
Mundo nihil est pulchrius. 441. 6
Mundo nihil omnium rerum melius est, nihil praestabilius, nihil pulchrius. 216. 35
Mundos esse, & fieri, & interire quod innumerabiles. Epic. 203. 20
Mundos esse innumerabiles. 215. 35
Mundos non esse innumerabiles. 343. 8
Munerare. 438. 26
Municipum esse conuenit in dando, non acerbum in exigendo. 383. 30
Municipia, praefectura, colonia. 456. 38
Municipibus omnibus duae sunt patriae, altera loci, altera ciuitatis. 332. 16
Munus omnium bona existimatione, 416. 26
Munus tanto praesidio. 435. 1
Munus petitio certo genere amicitiarum. 415. 31
Munus animi est ratione bene vti. 150. 21
Munus officii — ad omne officii munus instituit. 409. 34
Munus suum cuique descriptum ac disposuit. 455. 32
Munus in copia gloriari. 438. 22
Mures apud Ciceronem, Platonis politiam corroserunt. 287. 15
Mures — derosi à muribus dylpei initio belli Marci. 271. 47, & 287. 11
Muros vrbis praefices sacros esse dicunt. 254. 30
Murthata, quod erat fastidium, ut murthatur iniceretur, &c. 341. 42
Murem nihil modis non minatur. 247. 41
Musculorum iecuscula bruma dicuntur augeri. 283. 7
Murem vis — cum violenti adolefcentibus cantu (ut sit) inlinit, mulieris pudica fores frangerent, admonuisse ribicam, ut spondum caneret, Pythagoras dicitur: quod cum illa fecisset, tarditate modorum, & grauitate cantus, illorum furens petulantia reledit. 479. 20
Muscic

Musici in Græcia floruerunt. 116. 40
Musici multa exaudiunt in cantu, quæ nos fugiunt. 15. 16
MUSICORUM aures vel minima sentiunt. 371. 24
MUSICORUM cantibus moratis, mutari ciuitatum status ait Plato — Cicerō autem nobilium vita, victuque mutato, mores mutari ciuitatum. 347. 45
Musica leges mutari posse negat Plato sine mutatione legi publicari. 338. 8
MUTATIO officiorum — alias mutatio. 353. 37
Mutare dominum, non liber esse vult. 438. 40
Mutatio morum, institutorumque facienda est, si quis intellexerit, de cæsis in deligendo genere vite. 367. 42
Myopato — mare infestū habet vno myopatore. 212. 9
Myrmecides minorum opusculorum fabricator. 33. 41
Mysteria — augusta illa mysteria. 337. 28
Mysteria — nihil melius illis mysteriis, quibus ex agresti, immanique vita exculsi ad humanitatem, & mitigati fumus initiique, vt appellatur, ita re veritatis principia vite cognouimus. 337. 32
Mysteria — quæ sunt tandem illa mysteria? 22. 28
Mysteria — quæ traduntur mysteriis. 119. 43
Mysteria — quod quale sit, ex mysteriis intelligi potest. 223. 16

N.

NACTI tenebras & solitudinem homines, nullo dedecore se abstinere, nisi eos per se fœditate sua turpitudine detestaret. 77. 27
Nacti te sumus aliquando otiosum. 41. 22
Næ ego haud paulo hunc animum malim, quàm, &c. 151. 47
Næ ego incautus, qui cum Academicis, & eodem theorete congressus sum. 213. 39
Næ ille est implicatus molestis negotiis & operosis. 203. 16
Næ ille non magno desiderio vinum te nebitur. 410. 12
Næniæ — cantus, quo tibicines laudes honoratorum virorum prosequerantur. 342. 2
Nexus in articulo pueri delectat Alcibi. 206. 46
Nant anaticulæ. 105. 15
Nares contractiores habent introitus, nequid in eas, quod noceat, possit pervadere. 236. 30
Nares cornibus sunt similes iis, quæ ad nervos resonant in cantibus. 237. 16
Nares, quod omnis odor ad superiora fertur, rectè fœsus sunt, &c. 351. 50
Nasci — non nasci homini longe optimum: proximum quàm primi mori. 134. 32
Nasci — non nasci longe optimum, nec in hos scopulos vite incidere. 478. 17
Nascendi tempus nihil ad agendam vi-

tam pertinere. 293. 11
Natalis dies — agere diem natalem. 68. 17
Natalis dies — sapientis non est, physici præsertim, quem se ille esse vult, putare vilius esse cuiusquam diem natalem. 68. 22
Natalitia sidera notant Chaldaei quæcunque lunæ iuncta videantur. 292. 25
Nati — qui nati non sunt, sint ne miseri. 117. 8
Nati sumus non ad ludum & iocum, sed ad severitatem potius. 365. 12
Natos nos esse iccirco, vt scelus per nos loqueretur. 478. 3, & ead. 50
Natio stirps dea — Natio à nascitibus nominata. 246. 35
Nationes, quæ auguria retinebant Arab. Phryges, Lycaones, Cilices, Pisidæ. 357. 12
Nasica ille prudens, Corculum appellatus. 116. 8
Nasturtiū — esto: sit voluptas non minor in nasturtio illo, quo vesca Petas esse solitos scribit Xenophon, quàm in Syracusanis menfis. 66. 38
Natus ita locatus est, vt quasi murus oculis interiectus esse videatur. 236. 20
Natare mihi magis visus est, quàm ipse Neptunus. 249. 5
Natare videtur in natura deorum Epicurus. 212. 44
Nataæ status, simulacra deorum, Romulique & Remus cum altrice bellua vi fulminis icti conciderunt. 285. 1
Natura — à natura gignitur sensus diligendi, & benevolentie caritas. 423. 23
Natura abhorret ab interitu. 103. 3
Natura ad hominum commoditates, & usus quantum rerum vberteret largita sit. 325. 29
Natura — adipisci prima in natura, quæque ipsa per sese sunt expetenda, aut omnia, aut maxima, communis vitæque, Academicis & Peripateticis bonorum finis. 7. 2
Natura — aliquid esse natura pulchritudine præclarum, quod sua sponte perterretur. 412. 1
Natura, — ars — meliora sunt quæ natura, quàm quæ arte perfecta sunt. 227. 4
Natura blanda conciliatrix, & quasi sua lena. 206. 31
Natura corpus hominis quomodo genuit, & formauerit. 108. 31
Natura cupiditatem ingenuit homini veniendi. 59. 15
Natura diuitias, quibus contenta est, & parabilis habet, & terminatas. 46. 28
Natura est, quæ conineat mūdum omnem, eūque uocat, & ea quidem non sine sensu, atque ratione. 218. 6
Natura experta est rationis. 220. 13
Natura hominis sic generata est, vt ad omnem virtutem percipiendam facta videatur. 105. 27
Natura hoc præsertim, vt homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consilium velit. 391. 9
Natura imbecilla est ad contemnendam potentiam. 427. 34
Tomus quartus.

Natura — in iis rebus, quæ ad quietem animi, & delectationem queruntur, natura dominatur. 351. 41
Natura — in omnibus, quæ aguntur, ex eo, quod quicque modo natus est, vt iura dictum est, quid deceat, exquirimus. 367. 33
Natura, juris fons est. 397. 33
Natura iustum ac bonum esse oportet, non metu pœnæ, aut spe utilitatis. 327. 47
Natura — maior pars hominum eò se deferri solet, quod à natura ipsa deducitur. 371. 35
Natura mirabiliter à primo occulta est 105. 8
Natura multo firmiter & constantior est, quàm fortuna. 367. 37
Natura mundi omnes motus habet vniuersales, &c. 212. 30
Natura mundi non solum artificiosa, sed planè artifex à Zenone dicitur, cōsultrix & prouida utilitatum, opportunitatumque omnium. 222. 27
Natura mutari non potest. iccirco veræ amicitia sempiternæ sunt. 423. 29
Natura — naturam diuidebant Academici in res duas, alteram efficientem, alteram quasi huic se præbentem, ex qua efficeretur aliquid. 7. 14
Natura, nisi quæ vis obstitit, suo quodā iunere ad vltimum peruenit. 218. 49
Natura nobis corpora infirma dedit, siquæ & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles adiunxit. 177. 40
Natura non patitur, vt aliorum spoliis nostras facultates, copias augeamus. 399. 32
Natura, normale legis est. 341. 50
Natura — nulla natura est, quæ suæ primæ institutionis oblita sit. 89. 20
Natura offenditur turpitudine, etiam si nos laetitia nō sit: odimus sordidos, vanos, leues, fures, &c. 77. 25
Natura — omnia, quæ secundum naturam sunt, sunt habenda in bonis. 416. 9
Natura — omnis natura est diligens sui 89. 17
Natura — omnis natura vult esse conservatrix sui. 86. 20
Natura paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusque deprauatos sic exstinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. 147. 45
Natura prouida, & sollers. 234. 5
Natura quæque animalia ducent sequitur. 105. 13
Natura quanto artificio sit sensus nostris, mentemque, & totam constitutionem hominis fabricata. 27. 7
Natura quicquid genuit, perfectum esse voluit — id ostenditur pluribus verbis. 183. 7
Natura — quicquid oritur, quæcunque est, causam habet à natura necesse est. 287. 19
Natura rerum omnium mater. 434. 35
Natura rerum nullā nobis dedit cognitionem finium, vt vllā inde statuere possimus, quatenus. 27. 8
Natura sentiens, in qua ratio perfecta

- inest, quæ est eadem sempiterna Deus
seu animus mundi. 8.1
- Natura — si simul atque ortus esset, se
quisque cognosceret, continuo videret
quid esset omnium rerum, quas
experimus, summû & vltimum. 105.5
- Natura sic inuestigata est à Peripatetici-
cis, vt nulla pars celo, mari, terra, præ-
termissa sit. 99.6
- Natura solitatum nihil amat, semperque
ad aliquid, tãquam ad miniculum, anhi-
ritur. 430.43
- Natura suis omnibus expleri paribus
vult. 106.25
- Natura — tantam ingenuit animantibus
côseruandi sui natura custodiam,
&c. 235.14
- Natura vniuersa — contra vniuersam
naturam non est contendendû. 366.19
- Natura vltimam vitæ dedit, tanquam pecu-
niam, præstituta die. 130.40
- Natura, vt à Zenone definitur, est ignis
artificiosus ad gignendum progressus
via. 212.21
- Naturæ benignitas, quæ tam multa ad
vescendum, tam varia, tãquam iacunda
gignat. 234.27
- Naturæ diuitias parabile esse: Epicu-
rus. 191.26
- Naturæ esse subiecta omnia, & quæ ab
ea pulcherrimè regi. 226.5
- Naturæ tam diligenter fabricam homini-
um viderendâ est imitata. 368.36
- Naturæ indicia, clara, perspicua, nec du-
bitanda. 107.40
- Naturæ nulla vis est, vt sui dissimilia ef-
ficere possit. 243.9
- Naturæ ratio, est lex diuina & humana.
390.37
- Naturæ sollicitam nulla ars imitari po-
test. 208.45
- Naturæ vis perspicitur cum in omnibus
rebus generis, tum maxime in bellis.
183.13
- Naturæ vitium. — multi naturæ vitium
meditatione & perspicatione sustule-
runt, vt Demosthenem scribit Phale-
teus, &c. 293.16
- Naturæ vitia extirpari, & funditus tolli,
non est id possum in naturalibus
causis, sed in voluntate, studio, disci-
plina. 303.29
- Naturæ parendum dicebant Academiciveteres.
61.8
- Naturæ repugnare non attinet. 366.21
- Naturam definiunt alij alio modo.
226.7
- Naturam ducem sequi — si naturam
intueri & perspicere, eadè quæ optima
duce cursum vitæ cõscire possemus,
haud erat sane quodd quisquam ratio-
nem ac doctrinam requireret. 147.42
- Natura duce congregabantur homines
385.14
- Natura duce errari nullo pacto potest.
324.42
- Natura duce omnis de legibus disputa-
tio est explicanda. 324.41
- Naturam eam dico, qua nunquam ani-
mus insilens agitatione & motu esse
vacuus potest. 298.18
- Naturam excellentem atque præstantè
piæ sanctæque colendam dicunt Epi-
curei. 203.40
- Naturam imitari aliorum, omittere sua.
366.26
- Naturam mos vincere non potest. est
enim ea semper inuicta. 189.21
- Naturam omnem artificiosam esse puta-
bat Zeno. 222.25
- Naturam omnium esse corpora, & ina-
ne, & quæ his accidunt. Epicurus.
226.16
- Naturam optimam ducem, tanquam
deum, sequamur, eique pareamus.
406.6
- Naturam optimam viuendi ducem fe-
qui. 421.17
- Naturam sequamur, & ab omni, quod
abhorret ab oculorum auriumque ap-
probatione, refugiamus. 368.46
- Natura constare, administrari quæ mun-
dum, quomodo intelligendum sit.
226.17
- Natura nihil appetentius similium sui,
nihil rapacius. 425.45
- Natura nihil potest esse callidius. 236.8
- Natura nos esse iustos. 326.55
- Natura omnium terribi cognita, leuamur
superstitione, liberamur mortis metu,
&c. 451.6
- Naturales diuitias dixit esse parabileis
Epicurus, quod à paruo esset natura con-
tenta. 66.31
- Naturæ studia suffragandi. 455.15
- Nautici non habeo Marsum augurem.
27.33
- Naufragus quidam in riuo lapsus.
302.38
- Nauigatio classiû, instructio exercitus.
226.36
- Nauigantibus moueri videntur ea, quæ
stant. 297.7
- Nauigorum cursibus suppeditatur om-
nes vndique ad vitam copia? 237.36
- Nauis conductâ, quoad periculum sit
eò quod sumta est, non domini est, sed
nauigantium. 400.23
- Nauis iis, qui sunt in litore, stare viden-
tur atque iis, qui in navi sunt, moueri li-
tus. 26.16
- Naufcare, atque ipsum sibi displicere.
207.35
- Nauphanes Democritus auditus ab
Epicuro. 206.1
- Nearchus Tarentinus Catois hospes.
411.50
- Nebulosum, & caliginosum cælum.
125.2
- Necessitas. — mentem, sapientiã quæ
perfectam interdum necessitatem ap-
pellant, quia nihil aliter esse possit, at-
que ab ea constitutum sit. 8.6
- Necessitati esse parendum. 385.19
- Necessitati vt quàm occultissimè pa-
reant, omnes operam dant. 368.38
- Necessitatem non vult esse in natura E-
picurus. 29.18
- Necessitudinum gradus nō idem sunt,
qui temporum. 318.50
- Nec obediẽtem & noxium ciuē mul-
ta, vinculis, &c. magistratus cõtrahẽto.
343.39
- Nec opinata & subita cur maiora videã-
tur. 156.50
- Nec opinata feruunt vehemẽtius. 156.46
- Nectere — quid non sic ex alio necti-
tur, vt non, si vnam litteram impueris,
labent omnia? 83.12
- Nefas — cum huius vltimiferitas parẽ-
te inuenieris, indicare in vulgus, nefas.
441.2
- Nefas dictu. 407.16
- Negare ingenuè. 428.23
- Negligere — non curare — idem. 96.48
- Negligentia in re familiaris laboriosior
est, quàm diligentia. 475.44
- Nepesina — Inde ea, quæ meus ami-
cus Appius nepesina faciebat. 121.6
- Negar quis? nego, &c. 431.25
- Nemo me lacrymis decoret, &c. 113.14
- Nemo pius est, qui pietatem cauet. 63.15
- Neoptolemus apud Ennii philosopha-
ri sibi ait necesse esse, sed paucis. 135.41
- Neoptolemus Troiam capere non po-
tuerit, si Lycomedem, apud quæ erat
educat?, multis cum lacrymis iter suū
impedirent, audire voluisset. 429.8
- Nepai pedus. 448.25
- Neptunus, atq, qui per maria manat.
201.34
- Neptunus animus cum intelligentia per
mare pergens. 249.15
- Neptunus falsus fuit, cum Theseus fi-
lium perdidit. 251.36
- Neptunus quod Theseo promiserat, fa-
cere non debuit. 354.49
- Neptunus treis operationes — al. op-
tiones Theseo dedit. 401.9
- Neptuno datum maritimum regnū, no-
mẽneque productum, vt Portunus à
portu: sic Neptunus à nando, paullū
primis literis immutatus. 224.1
- Nequitur — frugalitas, quæ te turpiet,
& nequitur facere nihil patitur.
154.16
- Nequisimus seruus. 438.2
- Nequitia ab eo, quod nequamque est
in tali homine. al. nequiqua. 150.40
- Nerui — à neruis artus continentur.
225.30
- Nerui — homines sine neruis. 453.43
- Nerosus in fidebus aliis pulsis resonare
alios. 283.9
- Nerosus disserere — remissus opp-
401.44
- Nestor — dux ille Græciæ numquam
oppat, vt Aiæcis similis habeat decem,
at vt Nestoris. 409.48
- Nestor & Ulysses heroicis temporibus
habiti sapientes. 178.23
- Nestor tertiam iam ætatem hominum
vivebat. 409.46
- Nestor sapissime apud Homerum de
virtutibus suis prædicat, tertiam enim
iam ætate hominū vivebat. 409.46
- Nestoris eloquentia — ex ore Nestoris
melle dulciior fœuebat oratio. 409.48
- Nexu. — manduca, quæ sunt facta do-
minorum nexu, atque iure ciuili.
437.47
- Nicetas Syracusius cælum, solem, lu-
nâ, stellas, supra denique omnia sta-
re censet, neque præter terram, rem
vllam in mundo moueri. 344.4
- Nicocles tyrannus improuiso oppres-
sus

- sus ab Arato. 386.17
 Nichomachus Tyrius. 475.60
 Nichomachi libri de moribus accurate scripti. 99.35
 Nihil admirari cum acciderit, praestans & diuina sapientia est. 153.10
 Nihil dicere — nec cognoui quemquam qui maiore auctoritate nihil diceret. 299.44
 Nihil dolore Epicuro summa voluptas est. 45.28
 Nihil est omni ex parte perfectum. 429.35
 Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. 413.18
 Nihil fieri sine causa. 304.46, & 305.46
 Nihil fieri posse qui philosophi dixerint ante Arcefilam. 10.10
 Nihil homo — nequam, homo nihil. 150.41
 Nili & Eucri. 331.39
 Nilos Aegyptum irrigat. 234.21
 Nimiam boni est, cui nihil est mali Ennius. 58.19
 Nimium quantum differre inter honestum & turpe. 95.45
 Niobe fingitur lapidea, propter atrenum, credo, in locum silentium. 158.49
 Niobe bisulpha nefariam pestem machinatur. 249.29
 Nifus — vulgare nomine Nifus. 452.48
 Niter oratio Peripateticorum. 84.27
 Nitore corporis. 414.32
 Nitore — vires agrestes sine nitore & palustria. 322.35
 Nitro coniectura — diuinatione coniectura nititur: ultra quam progredi non potest. 259.47
 Nitri suis stirpibus. 183.8
 Niti — tu eris vnus, in quo nitatur ciuias. 317.21
 Nobiles, qui cum Cicerone petierunt, quales. 413.50
 Nobiles vitii — non tam genere insignes, quam viris nobiles. 414.38
 Nobilitas nihil aliud est, quam cognita virtus. 471.50
 Nocere alteri sui commodi causa non licet. 390.35
 Nodus amabilissimus amicitiae. 426.1
 Nomen — erat in magno nomine Graecia. 260.50
 Nominis nouitatem dicendi gloria maxime subleuabit. 453.28
 Nomina facere. 395.45
 Nominum enodatio, Saturni dictum esse, quia se saturaret annis, &c. refellitur. 248.50
 Nomenclatio, blanditia. 457.50
 Nomenclator — ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videatur. 416.45
 Nominantur res plerumque ex maiore parte. 180.50
 Nomophylax: legum custodes. 370.1
 Nomen — lex à suum cuique tribuendo appellata nomine Graeco: à legendo Latino. 324.27
 Non considerare, sed quasi fortiter quid loquere. 209.49
 Non dolere — maxima voluptas Epicuro. 48.15
 Non putaram — magni ingenti est ne committere, vt aliquando dicendum sit, non putaram. 362.2
 Norma — ad normam istorum (Stoicorum) non fuerunt sapientes. 421.11
 Nosce teipsum — Haec tractanti animo, & dies noctisque cogitanti existit illa à Deo Delphis praecipra cognitio, vt ipsa se mens viris exutam, cognoscat, coniunctamque cum diuina mente sentiat. 187.9
 Nosce quisque se ipsum, Apollinis praeciprum, quid significet. 123.36
 Noscere nosmetipsos iubet nos Pythi Apollo. 105.39
 Noscere se ipsum — cuius praecipri tanta vis, tanta sententia est, vt ea non homini cuiuspiam, sed Delphico deo tribueretur, &c. 330.41
 Notae morbi. 166.25
 Notauit eas res, in quibus versatur, nominibus nouis. 71.44
 Notare — astrologi motus errantium stellarum notauerunt. 301.4
 Nota turpis — o turpem notam temporum illorum. 397.48
 Nota veri & falsi — si nota veri & falsi sit communis, sublatum est iudicium veritatis. 17.46
 Notari omnibus signominis. 404.15
 Notationes, animaduersionesque censure. 403.34
 Notio, quam Stoici appellant *νοτιον*: seu intelligentia. 74.34
 Notio — quae istarum definitionum non aperit definitionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine, rectam, atque inuolutam? 171.33
 Notionem animi sui complicatam euoluere. 398.14
 Notiones rerum ex comprehensione sensibus facta animis imprimuntur. 9.46
 Notiones rerum in animi sunt. 76.39
 Notitia antiquitatis. 407.12
 Notitia — (*διωτικὴ* notitias appellamus.) 15.30
 Notitia parua rerum maximam. 168.37
 Notitia rerum, quas Graeci tum *ἐπιστήμη*, tum *ἡγεσις* vocant. 17.17
 Nouitas non debet nos magis, quam magnitudo rerum ad exquirendas causas excitare. 228.57
 Nouis rebus noua sunt ponenda nomina. 202.16
 Nouus homo — Cn. Octauius nouus homo. 370.21
 Nox — terra solis obiecta vmbra, non quae efficit 313.62
 Noctē efficit vmbra terrae soli officiens. 221.14
 Nocturna caeli forma vndique sideribus ornata. 126.20
 Nocturna — quid mihi displiceat in nocturnis, poetae indicant comici. 337.35
 Nocturna sacrificia & mulierum, & alia rollit Cicero. 337.26
 Nocturnas perurgillationes Aristophanes facetissimus poeta veteris comediae vexat, &c. 337.43
 Nouitas nominis. 453.28
 Nouus homo. 453.28
 Nubes — in nubibus numquam animaduertit illi leonis formam, aut hippo-
 centauro? 285.34
 Nubes quaedam Cerauros peperisse dicuntur. 247.22
 Nudare inter ciuicis corpora, principum flagitii est. 175.6
 Nugator — Milo Crotoniata. 409.22
 Nullus peritor esse videre, nisi id agas. 456.11
 Numa rex propter Pythagoreorum admirationem à posterionibus Pythagoreis existimatus. 163.12
 Numa sine cum Egeria collocutus. 322.18
 Numae Pompilij capedines, ac fideles vinctulae non minus gratiae diis immortalibus fuerunt, quam filiae istorum patere. 424.45
 Numantia ab Africano excissa. 361.24
 Numero iudicare — pondere — non enim numero haec iudicatur, sed pondere. 316.7
 Numeros omnes habere — omnes numeros habere. 389.26
 Numeros omnes veritatis habere. 219.18
 Numerius Sufficius Praenest. honestus homo & nobilis somnis crebris, ad extremum minacibus, admonitus. 291.30
 Numerij Fabij Pictoris annales. 262.49
 Numitor Fregellanus proditor. 109.7
 Nummus in Cressi diuitiis obsecratur. 89.9
 Nummi adulterini. 400.33
 Numcupate — quae essent lingua numcupata, satis erat praestari. 396.33
 Numcupatas esse deorum vocabulis & eas res, quae essent viles, ac salutare, & earum inuentores. 201.19
 Nutare — dicunt Epicurum in conuolare. 51.48
 Nutare videtur Democritus in natura deorum. 312.44
 Nutrices & paedagogi negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo amandi. 429.2
 Nurus — quem nutum locupletis orbis senis non obseruat? 458.25
 Nurum quod vult, conficiet. 144.49
 Nympharum aedes manu Clodij defrauit. 437.19
 Nympharum templa publice dedicata. 246.6

O.

Οτι *ἐπὶ τῶν καλῶν ὥσπερ ἀνθρώπος* 369.33
 O Tite, siquid ego. 390.1
 Obsecrati cupiditate non prouident quos dolores, quaeque molestias excepturi sint. 44.22
 Obdormiscere in mediis laboribus, opimum. 135.11
 Obduci dolori callum quoddam labor. 142.11
 Obduruit contra studia naturae. 77.19
 Obdixit apud Talam postremum diem. 391.43
 Obdixit venenum vt sitiens. 131.17
 Obducere tenebras, inuicere metus. 314.25
 Obducere tenebras rebus clarissimis conatus est Arcefilas. 14.15

○○○ j]

Obdurui. 319. 17
 Obdurui contra studia naturæ. 77. 19
 Obdurosum ad ista. 311. 42
 Obdurosum se cõtra fortunam abstrahunt. 159. 35
 Obduretur hoc triduum ex ind. 3. tom. 1.
 335. 47
 Obfuerit multi, cum prodesse vellent. 210. 29
 Pro fuerint multi, cum obesse vellent. 210. 28
 Obicere — huic tu viro quas diuitias obicies? quæ imperia? quæ regna? qui ista omnia putat humana? sua bona, diuina iudicat. 312. 25
 Obicere tortuosa, quædam & obscura viâ dormientibus deos non est probabile. 298. 27
 Obiciuntur sæpe formæ, quæ re apæ nulle sunt, speciem autem offerunt. 269. 21
 Obiciebatur animo metus quidam & dolor cogitanti fore aliquando finem huius lucis. 137. 13
 Obiecta aliqua species villitatis. 392. 17
 Obiecta species — simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. 164. 45
 Obiecta specie voluptatis tradunt se libi dinibus confringendos. 46. 39
 Obiciendi erroris causa. 339. 25
 Obiri pedibus tantas regiones barbarorum Pythagoras. 113. 12
 Obire audicionis diem facile poterunt. 314. 45
 Obire — cum obeunt plureis competitoribus, &c. 457. 14
 Obire — cum m obieris egarus. 357. 14
 Syriam, Asiam, &c. 317. 14
 Obire diem, & munus — qui diligenter sine illud diem semper, & illud munus solitus es obire. 419. 31
 Obire — qui tantummodo recipere quæ tuam videret se obire posse. 458. 39
 Obire reliquas colonias cogitat. 393. 23
 Obire — vinis potuissim ea obire, quæ mihi tempestiua ad mortem fuerunt. 133. 34
 Obiri — vt hominum cæteris à se obiri vellet. 312. 16
 Obiurgatio contumelia carere debet. 431. 5
 Obiurgatio — idipsum, quod acerbiter habet obiurgatio, significandum est ipsius causa, qui obiurgetur, esse suspectum. 370. 11
 Obiurgationes nonnumquam incidunt necessitate. 370. 4
 Obiurgatores beneuolos placare. 196. 20
 Oblaram mihi esse causam gaudeo, in qua, &c. 396. 16
 Oblat se multis solatiis, maximeque suo decore le ipsum sustentat. 313. 2
 Oblatamenta puerorum, non vinculorum debent esse signa, & tabulæ pictæ. 438. 16
 Obligare aliquem militiæ sacramento. 315. 42
 Obligare — medicum requirens, à quo obligetur. 142. 24
 Obligare vulnus — vt vulnus obliget.

142. 35
 Obligantur legum, iudiciorumque penis. 46. 43
 Obligare aut impia fraude, aut anili superstitione. 256. 7
 Obligare — locus publicus non potest priuata religione obligari. 341. 26
 Oblimati agri — mollioris, & oblimatos agros ad serendum relinquere. 234. 22
 Oblitescere ab aspectu — quibusque reפורibus à nostro aspectu oblitescant, rursumque emerit terrorem incutiant, &c. 445. 19
 Oblitus vnguentis. 465. 43
 Obnulescere in suis studiis nemine vni quam coegit senectus. 408. 42
 Obtepit quibusdā senectus citius quam putant. 405. 50
 Obrepunt — nulla ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus, nec omnino sunt illæ. 299. 44
 Obrepere — semper in his studiis, laboribusque viuenti non intelligitur quādo obrepat senectus. 411. 10
 Obrigitur niue & pruina pars regionum terræ. 199. 16
 Obriuerunt pruina duo terræ cinguli. 318. 46
 Obrogare, derogare, abrogare &c. 312. 18
 Obruere obliuione — si bene ab eo cõsulta quæ facta, ipsius obliuione obruerunt. 69. 2
 Obruere præterita perpetua obliuione. 48. 18
 Obruere thesaurum — nec verò quemquam senum audiui oblitum quo loco thesaurum obruisset. 408. 28
 Obruebantur ea mala virtutis magnitudine. 114. 13
 Obruentur copia sententiarum. 136. 10
 Odrui tanquam fluctu, sic magnitudine negotij. 400. 9
 Obscurare, ne dicam inquinare. 101. 18
 Obscurata & circumfusa magnis tenebris. 480. 13
 Obsequere huic errori meo. 343. 35
 Obsequi fortunæ. 319. 10
 Obsequium amicis, veritas odium parit. 430. 30
 Obseruare acerrimè — alacriter. 323. 50
 Obseruare & colere debemus bene de rep. sentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore aut imperio affectos. 371. 47
 Obseruare stricte, ne plus reddat, quàm acceperit. 426. 44
 Obseruare nutrū locupletis senis. 438. 25
 Obseruare tribuleis suos ex ind. 2. tom. 1. 448. 2
 Obseruando notare, memoria complecti. 303. 3
 Obseruatio constans atque diuturna. 297. 38
 Obseruantissimus mei. 408. 42
 Obsessi ab hostibus si aquæ extarum emere mina cogerentur, hoc primò non in mirari, deinde ubi attenderint, veniam necessitati dare. 382. 24
 Obsignari nihil inane solet. 300. 43
 Obsignata iam epistola superiore non placuit ei dare cui cõsisteret. 320. 48

Obsignatores testamenti. 341. 1
 Obsolescere — ne hæc obsolescerent, renouabam legendo. 5. 18
 Obsoleuit Bruto, Balbo inchoatum dari nolebam ex ind. 3. tom. 1. 357. 24
 Obsoletis Cyrenais & Anniciis, foliis Epicuri. 404. 23
 Oblipsum caput. 448. 7
 Oblipsum caput & tereti ceruice reflexum. 230. 13
 Oblita — fulgura, & oblita pianio. 335. 11
 Oblitterare beneficiis homines. 383. 2
 Oblitterare se patricio patrie. 399. 28
 Oblitterare se scelere. 390. 8
 Oblitterare religioni voti. 349. 14
 Oblituda multis difficultatibus omnis cognitio est. 12. 17
 Oblutidicimus. 430. 45
 Obtrudunt quasi quibusdā simulationum velis vniuersis, natura. 401. 41
 Obteri posse quæ dura, difficilia, aduersa videantur, virtutibus iis, quibus à natura efflatus ornat. 95. 47
 Obtinere nomen suum viâ beata ex maiore parte est ex aliqua parte claudicet, &c. 181. 2
 Obtinere & conseruare nos eam necessitudinem patiantur, quæ est nobis cum publicanis ex ind. 3. tom. 1. 405. 8
 Obtinere licentiam cupiditatum suarum. 314. 39
 Obtinere locum non honestissimum feruitus. 438. 9
 Obtinere — quomodo sapientia nomen obtinebit sapientia, si signorabit, sapientia stitit, &c. 166. 6
 Obtrui miseris. 159. 40
 Obtrectatio, quæ zelotypia, quid. 165. 37
 Obtrictatis est angustia alieno bono, quod id etiam alius habet. 172. 16
 Obtrult eam speciem natura — quæ natura obtrult eam speciem Simoniadi, à qua veteretur nauigare? 300. 26
 Obtrundit, eleuatque agri tudinem præmeditatio, & perpetua in omni viâ cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit, & meditatio conditionis humanæ. 113. 43
 Obtrubant me scriptio, & litteræ, non leniunt. 340. 40
 Obtrusor acies — animus, cui fit obtrusor acies, non videt, se, cum à corpore discedit, ad meliora proficisci. 418. 2
 Obuenire — siqua necessitas huius muneris obuenit, &c. 385. 17
 Obuerfantur species honestæ animo. 145. 2
 Obuiam itio. 332. 19, & 365. 27
 Occæcatus — occæcatus semen cohibet, vnde occatio. 413. 13
 Occatio — occæcatus semen cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est. 413. 13
 Occludi tabernacula iubet, vt seditiosi tribuni solent. 38. 11
 Occulari — aperiti opprui — occulantur, tum rursus aperiantur. 221. 21
 Occultaria & circumfusa crasis tenebris. 34. 3
 Occumbere morti. 132. 20
 Occupo

Occipio — tanta desperatio rerū Pompeij omnium regum, & populorū animos occupat, vt quocūque venisset, hoc putaret futurum. 327. 24
 Occupavit cū parochiis publicis. 351. 48
 Occupare tyrannidem. 400. 30
 Occupate — si vita eius in periculo veniet, vt eum necesse sit aut occupare, aut mori, &c. 331. 56
 Occupatur antē animus ab iracundia, quam providere ratio poterit, ne occupetur. 405. 34
 Occupatum Malium interemit Scruilis Ahala. 414. 3
 Occurrere vltro negotiis. 400. 10
 Occurritur nobis à doctis, &c. 374. 35
 Oceanus. 445. 30
 Oceani feruor illis in locis, Europæ, Libyæq; tapax vbi diuidit vnda. 243. 20
 Oceanus — mare Atlanticum, mare Magnum. 319. 1
 Oceani freta — Europa, Libyæq; tapax vbi diuidit vnda. 122. 36
 Ocelli Italix, villulæ meæ ex ind. 3. tomi. 391. 47
 Octauius Ciceroni totus deditur ex ind. 3. tomi. 369. 29
 Octauius esse planè puer ex ind. 3. tomi. 394. 42
 Octauius Neapolim venit x i i i. Kal. ex ind. 3. tomi. 369. 7
 Octauius postulat à Cicerone vt clam cū eo colloquatur ex ind. 3. to. 393. 25
 Octauius veteranos perduxit ad suam sententiam ex ind. 3. tomi. 393. 23
 Octauij aduentus ex ind. 3. tomi. 367. 28
 Octauij contio ex ind. 3. tomi. 378. 40
 Octauiano quid credendum sit, quid extati, quid nomini, quid hereditati, magni consilij est ex ind. 3. tomi. 382. 42
 Octauianus, Cæsarem sui salubantem ex ind. 3. tomi. 369. 41
 Octupla. 443. 21
 Oculi conturbatus non est probe affectus ad suum munus fungendū. 150. 18
 Oculi — à consuetudine oculorum animi abducere difficile esse dicebat Balbus. 243. 49
 Oculi abstinentes — prætorem non solum manus, sed etiam oculos abstinere habere oportet. 371. 14
 Oculi — duo lumina ab animo ad oculos perforata nos voluit habere natura. 241. 14
 Oculi falluntur — quodam obtutu oculorum duo per vno lucetnæ lumina videntur. 297. 7
 Oculi hominū multa cernunt subtilius, quam reliquarum animalium. 236. 33
 Oculi in eum conuertuntur, qui abincedente ætate habet causam celebrariis & nominis aurā patre acceptam, aur aliquo casu & fortuna. 380. 22
 Oculi — mentem ab oculis seuocare nō esse difficile. 242. 45
 Oculi nimis arguti quemadmodum animo affecti simus, loquuntur. 325. 40
 Oculi pari non poterunt. 317. 29
 Oculi — quæ aspectu percipiunt, nō versantur in vlla oculorū voluptate. 193. 43
 Oculi rerum optimarum cognitiones nobis attulerunt. 447. 24

Oculi tanquam speculatores, altissimum locum obtinent. 225. 47
 Oculorum causæ. 447. 22
 Oculorum consuetudo — difficile est à consuetudine oculorum aciem mētis abducere. 220. 26
 Oculorum fallacissimo sensu iudicare quæ ratione & animo videre debes. 292. 26
 Oculorum ignis. 447. 7
 Oculorū (inquit Plato) est in nobis sensus acerrimus: quibus sapientiam non cernimus: quā illa ardentes amores excitaret, si videretur. 60. 9
 Oculorum obtutus. 371. 26
 Oculi eruditos habemus. 438. 15
 Oculi membranis tenuissimis vestiuntur, & sepius natura. 236. 9
 Oculos omnium in te cōiectos esse existimare debes. 419. 17
 Odisse aliquem libet, bellū est, 365. 12
 Odisse aperte magis ingenui hominis est, si ore occultare sententiam. 428. 3
 Odisse se ipsum — nullum esse animal, quod se ipsum oderit. 102. 22
 Odiosam mihi dixi hanc imperatorem, nō molestam. 366. 5
 Odium insigne in aliquem. 371. 27
 Odium quid. 166. 10
 Odia hominum — multorum odiis nullas opes posse obstitere, nuper est cognitum. 377. 5
 Odia hominum multum valent ad pestem. 377. 7
 Odia, inuidiæ, despiciationes aduersantur voluptatibus. 49. 48
 Odorare Antonij dicitur. 367. 1
 Odorare — tu tamen si quid potes, odorare. 342. 36
 Odorari — copio odorati diligenter quid futurum sit. 377. 6
 Odorandum nobis erit coram & consiliendum tutōne Romæ esse possumus. 379. 7
 Odor — omnis odor ad superiora fertur, 225. 50
 Oeconomicus Xenophontis. 1414. 21
 Oeconomicum Xenophontis Cicero è Græco in Latinum sermonem conuertit, cum esset adolefens. 387. 17
 Oedipus Coloneus, tragedia Sophocli. 408. 36
 Onomachus Hippodamix pater, socer Thyeæ. 152. 10
 Ossa obiecta necesse est frustum cadere ex ore pulli, cum pascitur. 260. 14
 Offendere alicuius animum. 331. 4
 Offendere animum Pompeij manens in Italia non vult Cicero. 309. 19
 Offendere — si quid est, in quo aliquid offenderit. 401. 36
 Offensio — in fragili corpore odiosa omnis offensio est. 415. 21
 Offensio — turpitudine in deformitate corporis habet aliquid offensionis. 402. 43
 Offensuræ, pollicetur, proficitur. 409. 25
 Offerre se gratulationi. 300. 22
 Offerre se periculis sine causa. 362. 12
 Offerre se pro patria ad mortem. 120. 21
 Officina nihil ingenuum habere potest. 372. 8
 Officinas instruere alicuius rei — officinas quas sapientie instruxerit. 227. 9
 Officere — demoliri ea, quorum altitudo officeret auspiciis. 396. 37
 Officium aliud medium, aliud periculi. 351. 36
 Officium appellatur Stoici quod ratione factum sit. 80. 33
 Officium commutatur fundamentis iustitiae commutatur. 354. 47
 Officium consulum, senatus, imperatoris. 396. 3
 Officium, id appello dicitur. 74. 29
 Officium magistratus. 368. 19
 Officiū mediū quoddam est, quod neq; in bonis, neq; in malis ponitur. 80. 30
 Officium — nulla vitæ pars vacare officio potest. 351. 9
 Officium — omni de officio duplex questio est. 351. 30
 Officium peregrini & incolæ. 368. 14
 Officium priuati hominis. 368. 21
 Officium quid sit. 351. 27
 Officium, quod ad coniunctionem hominū & ad societatem tuendam valet, antequam illi illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. 373. 22
 Officium rectum, perfectum quæ absolute. 389. 25
 Officium vnde ducatur. 7. 7
 Officia — latissime patent ea, quæ de officiis tradita à philosophis, & præcepta sunt. 351. 6
 Officia media appellat Stoici, cōmunia, quæ & latè patent, & ingenij bonitate multis assequuntur, & progressionē discedendi. 389. 24
 Officia naturæ sunt aptiora ea, quæ ex communitate, quæ tam ea, quæ ex cognitione ducuntur. 372. 25
 Officia non eadem disparibus ætatibus tribuuntur. 368. 4
 Officia omnia à principiis naturæ proficiuntur. 75. 4
 Officia quædam aliis magis, quàm aliis debentur. 358. 50
 Officia seruanda etiam aduersus eos, à quibus iniuriarum acciperis. 355. 20
 Officia seruata, prætermissa quæ, media putabat Zeno. 9. 17
 Officia vitæ cumulatā erant fortuna. 132. 14
 Officiorum generæ, quæ pertinent ad vitæ cultum persequitur Cicero lib. 1. de officiis. 373. 47
 Officia scientiæ, præponenda sunt officiis iustitiæ. 372. 43
 Offenditur piscibus aqua, vt nobis ære caualis. 26. 14
 Offendens noctem quādam rebus Academicis philosophia. 196. 27
 Offusa in doctōrū animis caligo. 178. 15
 Oikos ginos. 384. 44
 Oileus apud Sophoclem. 160. 16
 Olere — nihil olet ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne à puerilibus quidem discipulis. 205. 44
 Oleo corpora perunxerunt, ad iugum cessarent. 354. 22
 Oleum & opera — de eodem oleo & opera. 362. 14
 Olympiorum victoria pugilibus consularum videtur. 142. 48

- Patrem necare—in patris vita violanda multa peccantur. violatur is, qui procreavit is, qui aluit is, qui educavit is, qui in sede ac domo atque in re collocavit. 436.15
- Patrē vita priuare, per se non est scelus. 436.10
- Patrum gloriæ emuli filij — quorum patres aut maiores aliqua gloria præstiterunt, student plerumque eodem in genere laudis excellere. 367.7
- Patrum imagines perturbationes appellari, quum morbos. 164.26
- Patrum motus animi turbidi. 476.19
- Patrum perturbationes animorum, morbos appellare poteram, sed non conueniret ad omnia. 77.2
- Patrum poteram morbos dicere, & id verbum esset de verbo, sed in consuetudine nostram non crater. 148.43
- Patrum vocant Græci, idest morbi, quicumque est motus in animo turbidus. 151.33
- Patriniorum. 429.31
- Patribilem naturam habet omne animal. 244.4
- Patienter, non repugnanter. 431.15
- Patientia laborum. 476.16
- Patria ea, que genuit, dulcis est non multo fecus, quam que excipit. 312.23
- Patria est, vbi cumque est bene. 193.27
- Patria præstat omnibus officiis. 400.29
- Patria — sapientissimus ille vir, Ithacam vbi videtur, immortalitatem scribi tur repudiasse. 322.3
- Patria vna omnis omnium ciuitates complexa est. 318.37
- Patria caritas tanta est, vt eam non sen su nostro, sed salute ipsius meriamur. 330.23
- Patria conducit pios ciues in parentes habere. 400.29
- Patriæ & parentibus primo loco tribuendum officium est, quorum beneficiis maximè obligati sumus. 358.41
- Patriæ, parentis, amici periculum si sapienter allatum sit, subueniat eis, si possit, reliquis & abiectis studiis suis, etiam si, &c. 372.40
- Patriæ duæ sunt municipibus omnibus. 332.16
- Patricius — plebeius — siue patricius, siue plebeius esset. 467.26
- Patricium patriæ. 399.28
- Patria illa & auita philosophia. 122.29
- Patrocinium vrbis terræ verius, quàm imperium. 377.38
- Patrocinii plurimorum defenditur voluptas. 434.42
- Patroni causam est, non nunquam verisimile, etiam si minus sit verum, defendere. 381.27
- Patroni — qui ciuitates, & nationes bello deuictas in fidem receperunt, eorum patroni sunt more maiorum. 355.36
- Pauca nisi est multis eligi non possunt. 335.46
- Pauimenta marmorea. 331.38
- Paulus Æmilii in Cannis cecidit. 130.10
- Paulus Persæ deprecanti ne in triumpho duceretur, in sua id, inquit, potestare est. 194.47
- Paulus potius est omni Macedonum Gæza, que fuit maxima. 385.19
- Paulum Cannæ sustulerunt. 252.10
- Pauoni cauda data est ad ornatum. 74.16
- Pauor quid. 165.48
- Pauperes multi patientes commemorantur. 57.38
- Paupertas certissima est, cum alieuius in digas, vt eo non possit, quia ignoretur vbi proiectus iaceat quod de se dicitur. 473.45
- Paupertas & senectus duo maxima onera. 407.34
- Paupertas quoniam beatum esse facit. 192.33
- Paupertatis causam si velim defendere, dies me deficiat. 192.38
- Paupertatis onus quomodo disputatum leuemus. 157.29
- Peccare est tanquam transire lineas. 435.34
- Peccare licet nemini. 435.36
- Peccare nunquam est vitale. 396.26
- Peccare quoque te veteris, vnum est. 435.31
- Peccatum omne imbecillitatis & incōstantiæ est. 96.49
- Peccatum — quicquid peccatus, perturbatione rationis peccatur. 436.25
- Peccata & recte facta esse æqualia. 435.27
- Peccata ex vitis manant. 435.50
- Peccata omnia esse paria. 87.22
- & 36.18
- Peccata, seu delicta esse paria — quæ vis est, quæ magis arceat homines ab omni improbitate, quàm si scelerum nullum in delictis esse discernimus? 436.6
- Pecuda — cum adhibent in pecuda pastores. 315.2
- Pecundum nulla neque ferendi, neque colendi, neque tempestiue demerendi, percipiendique fructus, &c. sciētia est. 328.17
- Peculij cupiditate nullam conditionem recusare durissimæ seruitutis. 438.24
- Pecunia corrupti non possunt esse fideles. 381.45
- Pecunia efficitur multarum & magnarum voluptatum. 60.42
- Pecunia — in pecunia spernenda & repudianda virtus maxime cernitur. 329.36
- Pecunia — male se res habet, cum id, quod virtute effici debet, reatur pericunia. 376.45
- Pecunia — non esse cupidum, pecunia est. 440.6
- Pecuniæ cupiditas, & honoris certamen, & gloriæ, amicitiarum pestes. 425.42
- Pecuniæ cupiditas quamobrem sit infinita apud perosque. 314.5
- Pecuniæ cupiditate, voluptatum libidine feruntur. 148.19
- Pecuniæ fugienda cupiditas est. 360.15
- Pecuniæ modus — non æstimatione cē-
- fus, verum victu atque cultu terminatur pecuniæ modus. 440.6
- Pecuniæ non quærendæ solum ratio est, verum etiam collocandæ. 380.7
- Pecuniæ repetit — lex de pecuniis repetundis data à L. Plinone. 385.29
- Pecuniam aperte cepit L. Tubulus ob te iudicandam. 60.21
- Pecuniam qui habet, non redditit: qui redditit, non habet: gratiam & qui retulit, habet, & qui habet, retulit. 384.27
- Pecuniam paruum quidam amicitie anteponunt. 437.10
- Pecuniosi vnde didici. 311.27
- Pedalis nobis videtur sol. 16.22
- Pedem ponere — sapientia vbi pedem poneret, non habebat. 95.34
- Pedes me tulerunt in Tusce. 440.44
- Pedibus non opus est sine ingressu: nec manibus, si nihil cōprehēdatur. 208.43
- Pelagij — de Pelagis omnibus colligitis, &c. 53.5
- Pelles — imperatori non multum otij sub pellibus telingunt. 11.36
- Pelias — quod me proficiscētem haud sanè quis facile retraxerit, nec si tanquam Peliam recoerit. 418.5
- Pellicatus dolore concitata Atinis vxor. 467.23
- Pellicatus suspicio. 377.25
- Pelopis equi Neptunij, qui per vndas curtus suspensos rapuisse dicuntur. 147.20
- Penates — Dijenates, siue à penu dato nomine, (est enim omne, quo vescuntur homines, penus.) siue ab eo, quod penitus insident: ex quo etiam penetrales à poetis vocantur. 224.16
- Pendemus animis expectandæ & desiderando. 331.13
- Pendēte animi. 477.39
- Pendēte ex fortuna — cui spes omnis & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, &c. 415.6
- Penelope celum retexere. 27.41
- Penetrare in calum. 34.4
- Penitus amittere. 377.39, & 378.7
- Penitus temp. amissimus. 78.7
- Pennigerum & ætium animantium genus. 445.2
- Pennus peregrinos vrbis vsu prohibuit. 394.7
- Peperit sibi maximam laudem ex illa ac cuspulatione nobili Carbonis, L. Crassus. 380.43
- Peragratum mente innumerablem mundo Epicurus. 68.27
- Percello — si nos multitudinis vis furētis inflammata inuidia perculisset, &c. 346.47
- Percello — Ti. Gracchum quid aliud perculit, nisi quod potestatem interdendi collegæ abrogauit? 346.37
- Percipi nihil posse neque ratione, neque cōiectura sententia Academ. nouorum. 19.18
- Percipi nihil posse, nisi tale verū, quale falsum esse non possit. 111.26
- Percipi nihil posse — quattuor sunt capita, quæ concludunt nihil esse, quod nosci, percipi, cōprehēdi possit. 26.38

Pericipi potest id solum, quod est tale
verum, quale falsum esse non possit.
— ex sententia Academicorum. 32. 12
Pericipi quidam posse multis verbis
ostenditur. 15. 2
Perceptum saltem à sapiente Academi-
co nouo id debet esse, nihil percipi
posse, negat Carneades. 16. 38
Percepta appello, quæ dicuntur Græcè
παρρησια. 305. 33
Perceptus penitus & pertractatus huma-
nas habere. 153. 10
Perceptebruisset—quod cum perceptebruisset, &c. 395. 33
Periculis grauisimo fortis vulnere.
5. 13
Pericunctatus est me de nostra repub.
316. 60
Percurrere oratione dissimilem homi-
num procreationes, facile est. 293. 20
Perclusa frons, percussus femur.
465. 55
Perclusio digitorum. 398. 10
Perclusione digitorum hereditates om-
nium posse conuerrere. 398. 32
Perclusiones pectoris, feminum, pe-
ctoris. 158. 36
Percludi ad exitum non poterit vita bea-
ta, &c. 69. 2
Perduellus, hostis olim vocabatur.
315. 47
Perduellus — pirata non est ex per-
duellum numero definitus, sed com-
munis hostis omnium. 403. 2
Peregisse ætatis fabulam. 415. 17
Peregrinantes, etiam si que in nostram vr-
be—nam nos in nostra vrbe peregre-
nantes errantesque tanquam hospi-
tes tibi libri, quasi domum deduxer-
ant. 470
Peregrinatio—nobilissimi philosophi
in perpetua peregrinatione ætatem
suam consumserunt, Xenocrates,
Crantor, Arcelias, Lacies, &c.
193. 18
Peregrinationes, rusticationesque mihi
cum eo erant communes. 432. 45
Peregrini—male qui peregrinos vrbi-
bus vri prohibent. 394. 6
Peregrini—vni vrbs prohibere pere-
grinos, esse inhumanum est, quod fe-
cerunt Pennus, & Papius. 394. 9
Perennia—nulla perennia seruantur:
nulla ex ædificiis. 215. 7
Perfecta mens: id est absoluta ratio:
quæ est idem, quod virtus. 183. 23
Perfectum omni ex parte nihil est.
425. 35
Perfidia plena sunt omnia. 457. 34
Perforata nos ab animo ad oculos duo
luminia voluit habere natura. 241. 15
Perfricare os—cum os perfricauit.
154. 48
Perfractus—aménitate summa per-
fractus est. 477. 20
Perfuga à Pyrrho rege venit in casta Fa-
bricij: &c. 399. 44
Perfuga à Pyrrho senatus est pollicitus,
se venenum regi daturum, & cum
necaturum. 356. 26
Perfunctio laborum. 46. 49
Perfusi omni dulcedine sensus moue-

rentur. 70. 16
περὶ δὲ αὐτῶν — de eo, quod posuit
fieri, aut non posuit, quam vim ha-
beant, obscura questio est: quam
δύσκολον appellat. 302. 1
Pericles à Demetrio Phalereo repre-
henditur, quod tantam pecuniam in
præclara illam propylæa coniecerit.
383. 8
Pericles Sophoclem collegam repre-
hendit. 371. 11
Periculose & accipites curationes gra-
uioribus morbis adhibenda. 362. 14
Periculum—qui in isto periculo non
vt à poëta, sed vt à teste veritatem
exigant. 322. 17
Perimere — huiusmodi credo res Pa-
næum persecutum fuisse, nisi ali-
qui calvus consilium eius peremisset.
391. 49
Perimere — verendum mihi erat, ne-
qui calvus perimeret superiora. 471. 45
Peripatetici ad placandos animos mul-
ta afferunt: spinas partiendi & defi-
niendi prætermittant. 164. 20
Peripatetici Aristoteles, Theophrastus.
327. 20
Peripatetici dicunt actione honestam,
& sine dolore, magis esse expectandam,
quàm si esset eadē cum dolore: quod
non item Stoici, qui dolorem, malum
non putant. 78. 27
Peripatetici dicti qui erant cum Aristo-
tele, quia disputabant inambulantes
in Lyceo. 6. 9
Peripatetici duo tantum genera diuin-
nandi probant, si aut furore diuino in-
census animus, aut somno relaxatus
solutè moueatur ac liberè. 293. 46
Peripatetici egregie attem inueniendi
tradiderunt. 85. 17
Peripatetici & Academici veteres nihil
inter se differabant. 6. 17
Peripatetici honesta commiscunt com-
modis. 198. 6
Peripatetici—honestum ita summum
bonum est, quemadmodum Peripate-
tici videtur, vt omnia ex altera parte
collocata vix minimi momenti instar
habeant. 389. 5
Peripatetici ignorant dialecticam. 78. 2
Peripatetici laudant iracundiam, &c.
363. 14
Peripatetici mediocritatem perturbati-
onum, vel motorum animi mihi
non sanè probant. 251. 26
Peripatetici multa de rep. scripserunt,
de legibus. 84. 23
Peripatetici perturbationes dicunt esse
vtiliter à natura datas. 169. 31
Peripatetici—quàm multa à Peripate-
tici cōquisita & collecta sunt de om-
nium animantium genere, ortu, mem-
bris, ætibus? &c. 85. 41
Peripatetici sibi cum oratoribus cogna-
tionē esse, claros viros à se instructos
dicunt temp. sæpe rexisse. 32. 29
Peripatetici sine bonis externis, & cor-
poris viram beatissimam esse negant.
184. 37
Peripateticorum de summo bono duo
sunt genera librorum: vnum popu-

lariter scriptum, quod ἱστορικὸν ap-
pellant: alterum limatius, quod in
commentariis reliquerunt. 99. 26
Peripateticorum disciplina. 99. 3
Peripateticorum & veterum Academi-
corum disciplina exponitur. 84. 11
Peripateticorum nitet oratio. 84. 27
Peripateticorum posteri meliores, quàm
reliquarum philosophi disciplinarum.
99. 39
Peripateticorum ratio & oratio, mollis
& enutata putanda est, qui perturbati
animos necesse esse dicunt, sed adhi-
bent modum quemdam, quem vltra
progređi non oportet. 169. 6
Peripatetica, & Academica simillima
inter se sunt, & fere eadem. 350. 36
Periurare non est fallere iurare, sed quod
ex animi vi sententia iuraueris, id non
facere. 403. 4
Periurare—honestum maxime quasi
perlocut ex iis, quas commemoravi,
virtutibus. 378. 31
Periurad oculorum membranz fa-
ctæ à natura, vt per eas cetni posset.
236. 9
Perilucidus—exilem quandam & peri-
lucidum deum. 215. 27
Permanebat in sententia Socrates. 6. 1
Permanere semper in proposito, in se-
pibusque consilio. 366. 34
Permitteri sibi eandem licentiam scriben-
di volunt. 116. 6
Permulcare—nulla consolatio permul-
care potest stultam senectutem.
406. 3
Permulcentur audientes latissima vo-
luptate. 473. 49
Pernoctant venatores in niue, in mon-
tibus vri se patiuntur. 142. 47
Perpendicularum—perpendicularis non
egregius, non normis, non regulis.
479. 50
Perpendo—in amicitia tota veritate per-
penditur. 431. 44
Perpungere penam legum. 392. 32
Perse cetera circumlocutio conuadit, vt
quammaximè permaneant diuturna
corpora. 133. 23
Perse—in Persis auguratur & diuinant
Magi. 270. 34
Perseum magis auctoribus Xerxes
templa Græciæ inflammasse dicitur,
quod patrius uis includeret deos, qui-
bus omnia deberent esse potentia ac
libera. 335. 47
Perseum rex nemo potest esse, qui non
ante magorum disciplinam, scientiamque
percepisset. 270. 36
Perseum videtur à Xenophonte expo-
nitur: quos negat ad panem adhibere
quicquam præter nasciturum. 192. 10
Perstricatur arcus muliebres.
377. 23
Persecare, aperire, diuidere rerum natu-
ras. 34. 8
Perseu victum nuntiauerunt Tynda-
ridæ. 241. 29
Persequi alterius reliquias. 408. 11
Persequi disciplinam bene viuendi vita
magis, quàm litteris. 163. 40
Persequi non debemus quæ à falsis prin-
cipijs

- ciris profecta congruunt ipsa sibi, & à propofito non aberrant.
- Periculus eff. paternas inimicitias magna cum gloria L. Lucullus. 10. 48
- Perleuebat in eadem fenetria. 25. 36
- Perleus. 451. 28
- Perleus Citieus ea, quæ prodesse hominum vitæ, deorum in numero habita effe dixit. 212. 32
- Perleus Zenonis auditor, eos dicit deos effe habitos, à quibus magna vitulus ad vitam cultum effe inuenta. 201. 18
- Perleus, Scipio, Rutillus — ab his sua non vult legi Lucullus. 40. 18
- Perfoluit reip. penas grauis, & iustas. 424. 13
- Persona tertia, quam casus nobis imponit. 367. 1
- Persona quarta, quam nobismetipsis iudicio nostro accomodamus. 167. 2
- Personæ graues debent in sermionibus de philosophia illigari. 11. 48
- Perpicuitas argumentatione eleuatur. 241. 11
- Perpicuum aliquid effe ostendere volunt Academi. 18. 4
- Perpicua à perceptis distinguit Academi. 18. 3
- Perstare in prauitate. 16. 20
- Perstringere — quem locum breuiter paulo ante perstringi. 423. 14
- Perstus & in ductu huius fecit. 460. 20
- Pertecerebrare — columam auream pertecerebrasse. 263. 47
- Pertinere — dolor ad pauciores pertinet, quam si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine. 435. 33
- Petractare totam philosophiam. 196. 49
- Perturbare conditiones, passionisque bellicas perituro. 403. 7
- Perturbata ratio semel & ordine nihil potest addi, quò magis peccari possit videatur. 436. 25
- Perturbatio animi, plerumque breuis est, & ad tempus. 35. 47
- Perturbatio animi — possitne sapiens omni animi perturbatione vacare. 164. 8
- Perturbatio est auersa à ratione contrarietas animi commotio. al. appetitus vehementior. 170. 23
- Perturbatio omnis, animi motus est vel rationis expertus, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens. 151. 43
- Perturbatio — quæ cum aliqua perturbatione sunt, ea nec constanter fieri possunt, nec his, qui adfunt, probari. 370. 14
- Perturbatio quid sit ex Stoicorum sententia. 164. 34
- Perturbatio vitæ atque officiorum consequatur, si quis plus alterum, quam se amet. 160. 37
- Perturbatione omni animi vacandum est. 360. 20
- Perturbationes animorum genere quatuor, partibus plures. 77. 5
- Perturbationes animorum vitam insipientium miseram, acerbamque reddunt, & vocant Græci. 76. 10
- Perturbationes duæ sunt ex opinione boniduz ex opinione mali. 151. 45
- Perturbationes fugere debemus in omni vitasit est morus animi nimio rationi non obtemperantis. 369. 50
- Perturbationes genere sunt quatuor, partibus plures. 151. 43
- Perturbationes omnes esse in nostra potestate, omnes iudicio susceptas, omnes voluntarias. 174. 4
- Perturbationes omnes animi, morbos philosophi appellant. 149. 5
- Perturbationis partem volunt ex duobus opinatis bonis, & ex duobus opinatis malis nasci Stoici. 164. 37
- Perturbationes Peripatetici dicunt vitiliter esse à natura daras. 169. 31
- Perturbationes sunt opiniones, & iudicia leuitatis. 77. 8
- Perturbationes voluntarias dicebat esse Zeno, non naturales. 9. 18
- Perturbationum curationes variae sunt. 172. 41
- Peruenire — ad Satrium nihil præter nomen peruenire. 397. 49
- Peruenire velle in locum ac numerum nobilium. 453. 42
- Peruerse imitari — stulta calliditas peruerse imitata prudentiam. 404. 6
- Perueritas — si quis in foro carnet, aut si qua est alia magna perueritas. 371. 19
- Peruideri — qui non peruiderit, eandem esse vitiatas, atque honestatis regulam, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. 398. 5
- Perunxerunt corpora oleo. 134. 22
- Peruolare ad deos leui quodam & facili lapsu. 479. 11
- Pestilentæ ædes — salubres. 395. 5
- Pestis in amicitia maxima, adulatio, blanditia, assentatio. 431. 16
- Pestem nullam esse maiorem amicitias, quam in plerisque pecuniarum cupiditatem: in optimis quibusque honoris certamen & gloria. 423. 41
- Petefso — calum, terræque petesit al. petisio. 257. 48
- Petisio, seu petefso — qui hanc laudem petisunt. 146. 33
- Petuerunt oraculum ab ioue Dodonæo. 268. 24
- Petitio in ceteris molestiis habet hoc tamen commodum, ut possis honeste, quod in cetera vita non queas, quocunque velis adungere ad amicitiam. 456. 9
- Petulantia à petendo nominata est. 314. 56
- Phædrus & Zeno Epicuræi. 41. 34
- Phædro nihil elegantius, nihil humanius. 209. 4
- Phætho ictu fulminis deflagrauit. 401. 7
- Phætho folis filius. 401. 5
- Phæthontem filium cum in curram sol sustulit, falsus fuit. 251. 36
- Phalaris ante Dionysium multos homines in ipso Græciæ flore sustulit. 252. 25
- Phalaris, cuius est præter ceteros nobilitata crudelitas: qui non ex insidiis interit, ut Alexander Phæruus: sed in quem vniuersa Argentinorum multitudo impetum fecit. 377. 27
- Phalaridis taurus. 112. 45
- Phalaridis taurus — beatam vitam in Phalaridis taurum descensurum esse audent dicere Academi veteres, & Peripatetici. 189. 1
- Phalaridis taurus — ille dixerit sane idem in Phalaridis tauro, quod si esset in ledulo. 158. 28
- Phalaris — visum. 9. 28
- Phalaris — visum — iam enim hoc pro Phalaris verbum satis hesternum letumone trituimus. 14. 44
- Pharfalla fuga. 266. 23
- Phærvs in Thesi, quæ ab Alexandro tyranno, crudeli dominatu premebatur, al. renebatur. 164. 33
- Pherecrates Phthia fenex à Decanale ortus. 118. 28
- Pherecydes Pythagore magister cum vidisset aquam de iugi puteo, terræ motus distinere. 274. 15, & 242. 41
- Pherecydes Syrus primus dixit animos hominum esse sempiternos. 121. 15
- Phidias, Polycleus, Zeuxis. 70. 21
- Phidias filii similem speciem indult in clypeo Mineræ, cum inscribere nomen non liceret. 120. 34
- Phidias Mineræ. 433. 32
- Philerotis nomen vulgare est. 462. 6
- Phili accurata oratio contra iustitiam. 422. 24
- Philerotis dicebat Pythiam Demosthenes effe, quasi cum Philippo faceret. 296. 40
- Philippus Alexandrum filium accusat in epistola quadam, quod largitione beneuolentiam Macedonum confectetur. 381. 42
- Philippus Macedonæ rex rebuss gestis, & gloria superatus à filio, facilitate & humanitate superior. 363. 21
- Philippus quadraginta vix monebatur. 304. 37
- Philippus perniciose in tribu unata, cum legem Agrariam ferret: dixit non esse in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent. 385. 11
- Philippus Q. Filius, magno viro ingenio, inprimisque clarus, gloriari solebat, se sine vilo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur maxima. 382. 48
- Philippi epistolæ ad Alexandrum. 380. 50
- Philistus doctus homo, & diligens, & æqualis temporum illorum. 262. 10
- Philo Antiochi magister, negat duas Academiæ esse. 5. 31
- Philo definitionem visû, à Zenone factam infirmabat, ut aliquid comprehendere posse ostenderet. 14. 48
- Philo instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. 137. 5
- Philo multos annos Clitomacho operam dedit. 14. 23
- Philo noua quadam commouit, quod ea, quæ contra Academicorum perniciam dicebantur, vix poterat sustinere. 14. 39
- Philonis libri duo. 13. 11
- Philone viuo patrociniura Academicæ

non defuit. 14. 24
 Philoſophia — ea perſerunt, quæ vide-
 mus Philoſopheram in fabulis: qui viri
 aucupio ſagittarum propagabant. 103. 15
 Philoſophia decimum iam annū in ſpe-
 lunca iacet. 67. 17
 Philoſophia nondum vicerat ſerpentes
 morſu quæ cauſa in rerū natura
 contrinebatur, fore vt is in ſinula Lemno
 liqueretur? 307. 33
 Philoſophia concedendum eſt gementi.
 138. 31
 Philoſophæ dolor magnus, ſed tamen
 nō ſummus. 143. 15
 Philoſophia nihil ſagittæ, quas ab Her-
 cule acceptæ, cōſolabantur tum cū
 ē viperino morſu venæ viſcerum tæ-
 tros cruciatus eicient. 138. 33
 Philoſophus ille clamor reſutandus, ac
 reiciendus. 145. 18
 Philoſophæ clamore ſaxum Lemnium
 funeſtare. 67. 10
 Philoſophari — quid opus eſt in hoc
 Philoſophari, cū rem non magnopo-
 tere egere philoſophia videamus?
 130. 5
 Philoſophandi ratio accepta à Platone
 triplex. 6. 24
 Philoſophandum paucis — philoſo-
 phandum non paucis. 137. 42
 Philoſophia ab arare ſapientiæ nomen
 inuenit. 330. 39
 Philoſophia ab animo, tanquam ab ocu-
 lis, caliginem diſpuit. 175. 32
 Philoſophia Academica noctem quan-
 dam rebus offundens. 196. 27
 Philoſophia animi medicina eſt. 14. 85
 Philoſophia aræ eſt vitæ. 71. 32
 Philoſophia iacuit Romæ vique ad æ-
 ratem Ciceronis. 115. 48
 Philoſophia medetur animis, inaneis
 ſollicitudines detrahit, cupiditatibus
 liberat, pellit timores. 137. 17
 Philoſophia nihil aliud eſt, ſi interpre-
 tari velis, præter ſtudium ſapientiæ.
 374. 23
 Philoſophia nullum arbitror, vt apud
 Platonem eſt, maius, aut melius à diis
 datum munus hominī. 4. 40
 Philoſophia omnium mater artium, ni-
 hil aliud eſt, niſi, vt Plato ait, donum
 vt Cicerone, inuentum deorum. 125. 29
 Philoſophia paucis contenta eſt iudi-
 cibus. 136. 15
 Philoſophia rationibus progredi de-
 bet. 163. 30
 Philoſophia tota, commentatio mortis
 eſt. 127. 27
 Philoſophia tota fruſtrifera, & fruſtro-
 ſa eſt, nec vlla pars eius inculca ad de-
 ferat. 388. 16
 Philoſophia treis in partibus diuiſa eſt ab
 Academicis veteribus, & Peripateri-
 cis. 84. 18
 Philoſophia triplex. 187. 43
 Philoſophia vera & elegans ducta à So-
 crate. 163. 41
 Philoſophia vitæ, vixit, vixoris inda-
 gatrix, expulſiſque vitiorum. 178. 3
 Philoſophia vitæ parens. 178. 13
 Philoſophiz auctoritas omnis conſiſtit

in beata vita comparanda. 113. 5
 Philoſophiz beneficia in hominum ge-
 nus. 178. 4
 Philoſophia bono nullum optabilis,
 n ullum præſtantius neque datum eſt
 mortali generi, deorum conceſſa
 atque munere, neq. dabitur. 447. 29
 Philoſophia effecta, & utilitates. 125. 30
 Philoſophia explicandæ quid cauſam
 attulerit Ciceroni. 278. 41
 Philoſophiz fundamentum poſitum in
 finibus bonorum, & malorum. 278. 11
 Philoſophiæ pars tertia, quæ per omnes
 partes ſapientiæ manat, & funditur,
 quæ rem deſiit, genera diſperſit, ſe-
 quentia adiungit, &c. 188. 19
 Philoſophiæ præcepta omnia referun-
 tur ad vitam. 196. 34
 Philoſophiz quidem præcepta noſcen-
 da, viuendum autem diuulſerunt.
 472. 38
 Philoſophia ſupellex pluris eſtimanda,
 quàm poſſeſſiones reliquarū. 114. 40
 Philoſophiæ ſtudium mihi ſumo &
 ad vitæ conſtantiam, quātam poſſum,
 & ad delectationem animi. 4. 38
 Philoſophia tractatio optimo, & am-
 pliſſimo quoque digniſſima eſt. 12. 1
 Philoſophiæ vniuerſæ vituperatōibus
 reſpōdit Cicero in Hortenſio. 136. 18
 Philoſophiam adepti ſumus ex totius
 naturæ quæſtione, ad quam nos impu-
 lerunt menſum, auroſque conuer-
 ſiones, &c. 447. 29
 Philoſophus — à philoſopho, ſi aſſerat
 eloquentiam, non aſpetnet: ſi nō ha-
 beat, nō admodum flagitem. 41. 32
 Philoſophus in ratione vitæ peccans,
 hoc turpius eſt, quod in eo ipſo labi-
 tur, cuius magiſter eſſe vult. 137. 31
 Philoſophus quas res tractet animo, &
 dies, noctesque cogitet. 187. 47
 Philoſophi & ſapientiis oblectatio.
 187. 47
 Philoſophi in his ipſis libris, quos ſcri-
 bunt de gloria conſequentia, ſua no-
 mina inſcribunt. 120. 35
 Philoſophi minui. 418. 22
 Philoſophi — neſcio quā omodo nihil
 abſurde dici poteſt, quod non dicatur
 ab aliquo philoſophorum. 297. 4
 Philoſophi non eſt teſtis viri, qui aut
 caſu veri, aut malitia falſi, fictique eſſe
 poſſunt. 282. 14
 Philoſophi — non multa patent in vita
 philoſophorum, quæ fortuna ſeriat.
 360. 49
 Philoſophi omnes præter Academicos,
 re ſeſcel audita ad vniuersi auctoritatē
 ſe conferunt. 12. 35
 Philoſophi omnes veteres, præter Xe-
 nophanem recentiores præter, Epicu-
 rum, diuinationē præbuerunt. 270. 10
 Philoſophi phyſici — quod eſt ante pe-
 des, nemo ſpectat, cæli ſecurantur pla-
 gas. 282. 33
 Philoſophi plebei, qui à Platone & So-
 crate diſſentunt. 124. 9
 Philoſophi quamcumque rem habent in
 manibus, in eam, quæ conueniunt, con-
 gerunt omnia. 180. 20
 Philoſophi quia in veri inueſtigatione

verſantur, quodque ea, quæ plerique
 vehementer experant, contemnuunt,
 propterea iuſti ſunt. 364. 23
 Philoſophi — quotus quiſque philoſo-
 phorum inuenitur, qui ſit ita moratus,
 ita animo & vita conſtitutus, vt ratio
 poſtulat? 137. 25
 Philoſophorum inter ſe contentio de
 principatu. 480. 15
 Philoſophorum nonnullorum inſolen-
 tia, quæ naturæ cognitionem admiran-
 tur, cuique inuentori & principi gra-
 tias exultantes agunt, quæque vene-
 rantur vt dei, liberatos eum ſe dicunt
 per eos grauiſſimis dominis, terrore
 ſempiterno, & diurno, ac nocturno
 metu. 123. 6
 Philoſophorum quorundam leuitas, &
 iactatio, quidam pecuniæ cupiditas, glo-
 riæ nonnulli, quidam libidinum ſerui,
 vt cum eorum vita mirabiliter pugnet
 oratio. 137. 26
 Philoſophorum tot & tam variz de
 ſummo bono ſententiæ vnde nata ſunt.
 110. 42
 Phœnices primi mercaturis & mercib.
 ſuis auaritiæ & magnificentiæ, &
 inextinguiſſis cupiditatibus omnium rerū
 ſupportauerunt in Graeciam. 313. 34
 Phœroim Terentianus — Cedo ſenem,
 &c. 271. 8
 Phœroim, prudentia, retum expectandam,
 fugiendarumque ſcientia. 372. 31
 Phryges, Phidæ, Calices, Arabes autem
 ſignificationibus plurimum obtempe-
 rant. 270. 46
 Phrygi cantus — quæ Phrygiis canti-
 bus incantatur. 274. 25
 Phyſica Academicorum veterum con-
 ſiſtant ex eſſeſtione, & ex materia
 ea, quæ fingit & format effectio. 4. 18
 Phyſici — eſt phyſicis & fortitudo ſumitur
 contra mortis timorē, & conſiſtit
 contra metum religionis. 49. 27
 Phyſica — explicatio naturæ: quæ viu-
 tur Academicis veteribus, & Stoici: non
 ob duas modō cauſas, quod Epicuro
 videatur, vt pellatur mortis & religio-
 nis metus: ſed quod & modeſtiam
 quandam cognitio rerum caeleſtium
 aſſertit, quæ videant quanta fit etiam
 apud deos moderatio, &c. 85. 26
 Phyſica — in phyſicis plurimum operā
 poſuit Epicurus. 49. 15
 Phyſica ratio non inelegans incluſa eſt
 in impiis fabulis. 223. 25
 Phyſica nō ſunt valde affirmanda. 35. 15
 Phyſici veteres Democritus, Anaxago-
 ras, Empedocles, Parmenides, Xeno-
 phanes, Plato. 13. 36
 Phyſicam & Dialecticam virtutum no-
 mine cur appellant Stoici. 82. 47
 Phyſicis rationib.
 217. 15
 Phyſicus, id eſt ſpeculator, venatorque
 naturæ. 207. 24
 Phyſicæ — vide in voce, natura pag. ſept.
 7. 14
 Phyſici non eſt credere aliquid eſſe mi-
 nimum. 42. 15
 Phyſico nihil turpius, quàm aliquid di-
 cere fieri ſine cauſa. 42. 2

Physiologia totam pervertere. 283. 42
 Picen — agrum picentem & Gallicum
 vitium placentem C. Flaminio restitit
 Q. Maximus. 407. 5
 Pictores multa vident in vmbris & in
 emineutiæ, quæ nos non videmus.
 15. 5
 Pictores, & qui signa fabricantur, & poë-
 tæ suum quicquid opus v. vulgo con-
 siderari vult, vt liquid reprehensum sit
 pluribus, ita corrigatur. 374. 37
 Pictura egregia, iam evanescentes veru-
 state. 315. 34
 Pictus — qui numquam philosophum
 pictum, vt dicitur, viderunt. 112. 5
 Pictum magnificis operibus stragulum.
 182. 37
 Pietate aduersus deos sublata, fides etiã
 & societas humani generis, & vna ex-
 cellensissima virtus tollatur necesse est
 106. 8
 Pietas esse iustitia aduersus deos. 212. 20
 Pigmenta temere in tabula aspersa, oris
 liuementa effingere possunt. 219. 30
 & 281. 28
 Pignerati — vt plurimas ad vitilitatem
 pigneretur. 310. 32
 Pignitia, quid. 165. 45
quia, iohannes. 326. 43
quæ, iohannes. 166. 39
 Pinatij Nattæ nobiles fuerunt. 285. 17
 Pingue — quod ipsi Antiocho pingue vi-
 debatur, & sibi contrarium. 313. 4
 Pingui Minerua agere. 421. 13
 Pinna paruas grandibus parula conchis
 cum parua quilla quasi sociatæ coit
 comparandi cibi. 234. 4
 Pinna patula. 81. 26
 Pinnotæ, qui enatæ concha, didus
 quod eam custodiat. 81. 27
miss litterarum significat esse doctio-
 rem. 367. 50
 Pirata non est ex perduellium numero
 definitus, sed cõmunis hostis omnium.
 403. 2
 Pisces in Syri venetantur. 245. 25
 Pisces. 449. 24
 Pisces cum oua genuerunt, relinquunt.
 234. 9
 Piscium multitudo, & suauitas. 238. 45
 Piscibus aqua, vt nobis aer crassus, offi-
 ditur. 26. 14
 Pisidia, & Vmbria maximè notantur cã-
 tus & volatus auium. 271. 10
 Pisistratus, Phalaris, Apollodorus multos
 homines in ipso Græcia flore sustule-
 runt. 252. 25
 Pisistrato tyranno quærenti ex Solone
 qua tandè se fretus sibi tam audacter
 obfisteret, respõdit, senectute. 418. 20
 Piso Frugi semper contra legem frumẽ-
 tariam dixerat, quam Græchus tulit.
 156. 19
 Pitifrix Andromedam quærete petgit.
 410. 38
 Pirtacus vetat accedere quẽquam in fu-
 nus aliorum. 342. 27
 Placabilis & clementia magno & præ-
 clato viro dignissima. 363. 4
 Placidissimam pacem semper esse in a-
 nimo sapientis. 18. 45
 Platea — aus platea vnde & quomo

do cibum quærar. 335. 15
 Platani — caue enim putes Attici no-
 stri Amal-hæo, platanis quẽ illis quic-
 quam esse præclaris. 332. 37
 Plato à Dicaërcho accusatur, quod de a-
 more nimis multa scribat. 175. 15
 Plato ait musicorum cantibus mutatis
 mutari ciuitatum itatus. — Cicero no-
 bilium vita, videtur mutato, mores
 mutari ciuitatum. 347. 45
 Plato — assentior Platoni nihil tam fa-
 cile in animos teneros argi molle in-
 fluere, quàm varios canendi modos.
 337. 50
 Plato Atheniensis Archytæ Tarentini
 sermoni de voluptate interfuit, cū Ta-
 rentum venisset L. Camillo, P. Clau-
 dio cõs. 411. 32
 Platonur Ægyptum peragravit, vt à bar-
 baris numeros, & cælestia acciperet,
 nisi philosophia efficeret beatum potest?
 113. 7
 Plato Dionem Syracusum erudit.
 372. 48
 Plato ea, quæ Socrates repudiabat, addi
 dicit. 113. 11
 Plato — errare malo cū Platone, quàm
 cum aliis vera sentire. 121. 25
 Plato & Socrates vt rationem non red-
 derent, auctoritate tamen hos minu-
 tos philosophos vincerent. 266. 20
 Plato, & philosophia docet, naturalis
 esse conuerfiones quasdam rerũ publ.
 278. 48
 Plato & Democritus propter discendi
 cupiditatem vltimas terras peragravit.
 107. 6
 Plato ex materia in se omnia recipiente
 mundum esse factũ censet à deo sem-
 piternum. 33. 19
 Plato formam rotundam ait esse omnium
 pulcherrimam. 199. 10
 Plato Homerus philosophorum appel-
 latur à Panætio. 128. 12
 Plato — in libris Platonis nihil affirma-
 tur, & in vtramque partem multa dis-
 seruntur, de omnibus quæritur, nihil
 certi dicitur. 10. 25
 Plato in philosophos — eos esse iustos,
 quia ea contemunt, quæ plerique ve-
 hementer expetunt. 354. 23
 Plato in Phædro, qua de re agitur primũ
 videri oportere. 51. 32
 Plato in Timæo terram moueri dicit, sed
 paulo obcurius. 34. 17
 Plato iusta funetum reicit ad interpre-
 tes religionum. 342. 34
 Plato magis etiã quàm Lycurgus om-
 nia prorsus iubet esse communia, ne-
 quis cuius propriam, aut suam tem vllã
 queat dicere. 315. 17
 Plato omne iudicium veritatis, verita-
 tẽ quẽ ipsam abductam ab opinio-
 nibus, cogitationis ipsius & mentis
 esse vult. 57. 49
 Plato præclare beatum, cui etiã in se-
 nectute contigerit, vt sapientiã, veritã-
 quẽ opinionẽ assequi possit. 108. 28
 Plato — præclare scriptum est à Plato-
 ne, nẽ nobis solum nati sumus, ortũ-
 que nostri patriæ patriã vendicet, per-
 tem amici. 353. 33

Plato — Quibus oculis intueri poruit
 vester Plato fabricam illam tanti ope-
 ris, quæ constituit à deo, atque ad dif-
 ferri mundum facit? 198. 24
 Plato quasi quidam deus philosophorũ.
 218. 27
 Plato reliquit pfectissima philosophia
 Peripateticis & Academicis nominib-
 us differenteis, re congruentis. 14. 6
 Plato sapientissimus Græciæ vir, longẽ
 quæ doctissimus. 338. 7
 Plato fenex. 408. 40
 Plato si genus fortẽ tractare voluisset,
 grauissimè, & copiosissime potuit di-
 cere. 350. 49
 Plato sic ad formã corporibus affectis
 proficisci iubet, vt nihil sit, quod erro-
 rem animis, perturbationẽ quẽ affe-
 rat. 266. 21
 Plato — similiter facere eos, qui inter
 se contendentes, vt potius rempãd
 ministrare, vt si nauis cœraret, quis
 eorum potissimum gubernarent.
 362. 48
 Plato rantes ille vir si sapiens non fuit,
 nihil melius, quàm quicvis improbi-
 ssimus, nec beatus vixit, sententiã Stoi-
 corum. 87. 24
 Plato triplice m. finxit animi naturam:
 cuius principatũ in capite posuit, &c.
 118. 24
 Plato varius & multiplex, & copiosus.
 6. 4
 Plato vetat ex agro culto, eẽque, qui coli
 possit, vllam partem sumi sepulcro.
 342. 35
 Plato, vir diuinus — qui nec minis val-
 de, nec nimis sæpe laudari potest.
 345. 4, & 7
 Plato, vir doctissimus, atque idem gra-
 uissimus. — omnium quẽ princeps.
 335. 47
 Plato — vt rationem nullam afferret,
 quare animus sit immortalis Plato, ipsa
 auctoritate se frangere. 124. 19
 Platonis auctoritate, vna & cõsentiens,
 duobus vocabulis philosophiã forma
 instituta est, Academicorum, & Peri-
 pateticorum. 63
 Platonis auditores Speusippus, Aristot-
 eles, Xenocrates. 84. 6
 Platonis epistola ad Dionem. 319. 21
 Platonis dictum præclarum. 350. 28
 Platonis inconstantia de deo. 200. 11
 Platonis liber de animo, vbi ostendit a-
 nimos esse immortales. 119. 11
 Platonis loc' de somno, & de visis, quẽ
 obiciuntur. 266. 2
 Platonis Meno — in eo libro Socrates
 pusionem quẽdam interrogat quã-
 dam geometrica de dimensione qua-
 drati, &c. 124. 26
 Platonis oratio in Timæo obfcura pro-
 pter rerum obfcuritatem. 53. 32
 Platonis præcepta duo tenenda ab iis,
 qui reip. præfuri sunt. 362. 35
 Platonis ratio à Socrate in Phædro ex-
 plicata à Ciccone posita in sexto libro
 de rep. 123. 43
 Platoni natus est mundus. 126. 37
 Platoni parulo in cunis dormienti ap-
 paretur.

in tabellis considerant. 268. 45, 35
268. 35
Platonem audiant impii, qui vetat dubitare, qua sit mente futurus deus, cum vir nemo bonus ad improbo se donari velit. 338. 26
Platonem Cicero admiratur, omnibus anteponeit, maxime diligit. 323. 48
Platonem & Socraticos legunt omnes etiam, qui illa non approbant. 136. 45
Platonem ferunt, vt Pythagoricos cognoscere, in Italiam venisse. 121. 19
Platonem, quoniam nondum videbat, æque cæcum animo, ac Phalarim fuisse 94. 50
Platonem, si sapiens non sit, non esse in eadem causa, qua tyrannum Dionysium. 93. 16
Platonem Socrate mortuo primam in Ægyptum discendi causa, post in Italiam contendisse. 310. 21
Plaudire — neque sapienti vsque ad plaudere veniendum. 416. 3
Plautus multiplex Lacedæmonis datus à cuncto confellu. 415. 11
Plautus delectabatur suo bello Punico, Truculento, Pseudulo. 412. 47
Plautus, & antiqui comici Attici, facietiarum pleni. 365. 19
Plebs anno xvi. post reges exactos secessit, leges sacratas ipsa sibi restituit, duos tribunos creauit, &c. 463. 17
Plectimur — iure plectimur. 377. 49
Plectimur multis in rebus negligentia. 430. 17
Plumbeus pugio — ð plumbeum pugio nem. 92. 7
Plumbei in Phycis. 126. 47
Pluronia in Asia. 269. 8
Pocula minuta, atque rotantia. 412. 26
Poëma — in poemate pleræque ad delectationem referuntur. 322. 20
Poëma tenerum, & moratur, atque molle. 266. 6
Pœna diuina quæ sit, non recte existimamus. 338. 45
Pœna duplex est, diuina & humana. 339. 3
Pœna non arcer homines, sed natura. 327. 39
Pœna sceleris, tristis est. 338. 48
Pœni fœdissimæ. 356. 9
Pœnitet — eos, qui mortifero morbo affecti sunt, si fecus, quam debuit, vixerunt, peccatorum suorum maxime pœnitet. 260. 30
Pœnitere — num eum sceleris lux pœniteret, si ad centesimū annū vixisset? 408. 14
Pœnitere — tamdiu discere velle debetis, quo ad te, quantum proficias, non pœnitebit. 350. 35
Pœnitere — quid? eum Mæfarchi pœnitebat? 24. 16
Pœniuntur — multi inimicos etiā mortuos pœniuntur. 133. 9
Poëta — à poëta veritas non est exigenda, tamquam à teste. 321. 17
Poëta graue, plenumque carmen sine calelli aliquo mentis instinctu non potest fundere. 125. 27
Poëtam non audio in nugis: in vitæ fo-

cietate audiam ciuem digiti peccata dimerientem sua? 436. 24
Poëta à Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum reip. statum exquireret. 140. 37
Poëta — à poëtis portenta, & flagitia dicuntur. 253. 48
Poëta — adhuc neminem cognoui potest, qui sibi non optimus videretur. 187. 6
Poëtæ cum magna speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, edificantur, & inhaerescunt penitus in mentibus. 148. 3
Poëtæ decorum tum feruare dicuntur cum id, quod quaque persona dignum est, & sit, & dicitur. 364. 20
Poëtæ & oratores multi, & magni breui tempore Romæ exstiterunt. 165. 30
Poëtæ — in poëtis nulla solida vilitas, omnisque puerilis est delectatio. 50. 35
Poëtæ ipsa suauitate nocent, qui & ira inflammatis, & libidine furentis induxerunt deos, &c. 201. 45
Poëtæ multum mali afferunt, cum lamentantes inducunt fortissimos viros. 140. 33
Poëtæ post mortem nobilitari volunt. 120. 26
Poëtæ quid quenque deceat, ex persona iudicant. 364. 24
Poëtæ serò à Latinis vel cogniti, vel recepti. 115. 23
Poëtæ tragici cum explicare argumenti exitum non possunt: confugiunt ad deum. 203. 12
Poëtæ versus — nullius agricolæ cultu stirps tam diuturna, quam poëtæ verbi seminati potest. 329. 54
Poëtarum & pictorū portenta. 116. 43
Poëtarum genus è doctis antiquissimum est apud Græcos. 115. 23
Poëtarum more verba fundere — aliud est poetarum more verba fundere, aliud ea quæ dicas, ratione & arte distinguere. 85. 25
Poëtica serius à Latinis accepta. 115. 25
Polemio finem bonorum dixit, secundū naturam viuere. 86. 6
Polemonis auditores Zeno, & Arcefilas. 8. 41
Polyænus Mathematicus Epicuri familiaris. 42. 16
Polyænus magnus Mathematicus. 30. 50
Polybius bonus auctor in primis. 404. 1
Polyclætes Samius annulum, quo delectabatur, in mare abiecerat: idem ab Oratore prætoris Darij in crumē actus est. 114. 7
Polydus Corinthius multis multa prædixit. 270. 26
Polyditi signum. 438. 13
Polygnosus, & Parthasius — non multos etiam apud nos futuros Polygnosos & Parthasios fuisse? 115. 35
Polyphemum Homerus facit cum ariste colloquentem, &c. 194. 28
Poma cruda, ex arboribus euelluntur:

matura & cocta decidunt. 416. 13
Pompa plena petio, illustris, splendida, popularis. 459. 16
Pomparum fercula. 369. 15
Pompeius admodum extis, & olentis mouebatur. 286. 10
Pompeium Cæsarem focerum habere voluit, cuius audacia potens esset. 399. 14
Pompeius in bello ciuili Ciceronem F. alæ alteri præfecerat. 380. 31
Pompeius — Magnus ille noster, &c. 32. 25
Pompeius Posidonium vixit Rhodi. 146. 21
Pompeius quot & quātas hauserit calamitates propagatione vitæ. 129. 31
Pompeius — restituit ordinem tribunitium. 346. 20
Pompeij magnificissima munera fecundo consulat. 332. 37
Pompeio, Craffo, Cæsari Chaldaei dicebant neminem cōmū nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate periturū. 293. 38
Pompeio Neapoli agrotanti melius est factum. 319. 25
Pompeio quæ acciderint productione & propagatione vitæ. 129. 27
Pompeium nostrum ceteris rebus omnibus semper amplissimis summiisque effere laudibus: de tribunitia potestate taceo, nec enim reprehendere libet, nec laudare possum. 346. 19
Pomponius Atticus ita Athenis se collocat, vt sit pæne vnus ex Atticis. 98. 4
Ponderamus hominum miseras morē, & aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicij. 338. 47
Ponderare omnia voluptatibus & doloribus. 327. 26
Pondo — decem millia auri pondo. 137. 43
Ponere ante oculos vnumquemque regem. 434. 12
Ponitis virtutum fundamenta in aqua. 63. 22
Ponere — Græcorum consuetudo, vt is ponatur de quo dispuent, quamuis subitū. 421. 1
Ponere in conspectu — hortuli illi non solum mihi Platonis memoriam afferunt, sed ipsum videtur in conspectu meo ponere. 397. 40
Ponere omnem cogitationem, & curā in tep. 279. 5
Ponere operā in studiis aliquibus — cur ego disipulum me, siquid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? 437. 34
Ponere orationem in aliqua re — ne in eo, quod attingendum fuit, quæ in eo, cuius causā id attigimus, longior ponatur oratio. 444. 22
Ponere personam — inducere personā, oppon. 393. 35
Ponere — quod operæ, curæque ponitur in rebus honestis, &c. 353. 13
Ponere plus operæ in agendo, quā in scribendo. 374. 11
Ponere se extra omnem culpam, causamque. 446. 27
Ponere

Ponere sub oculis — nullo posito sub oculis simulacro. 445. 20
 Ponere iudicium, de quo quis audire vellet. 116. 17
 Poneretur sub vno aspectu. 455. 25
 Positum sit, noimetioplos comendatōs esse nobis. 88. 3
 Positis armis — qui armis positis ad imperatorum fidem confugiant. 355. 34
 Pontes lex Maria fecit angustus. 348. 43
 Ponticulus ligneus — cum eius fossæ transita ponticulo ligneo conium-xisset. 186. 12
 Pontificem bonum esse neminem, nisi qui civilis cognosset. 339. 30
 Popilla gens. 340. 39
 Popularis, id est assentator & levis ci-vis. 431. 31
 Populares — qui populares esse voluit, ob eamque causam, aut agrariam rem tentant, vt possessores pellantur suis sedibus, aut pecunias creditas debitoribus condonandæ putant. 381. 45
 Popularibus verbis est agendum & v-finitas. 379. 1
 Populus est non omnis cæcus multitudinis, sed cæcus iuris consensu & vilitatis communiōe sociatus. 313. 10
 Populus, & multitudo ad vitia consuetudinis naturam nobis deprauat. 148. 4
 Populus iniustus — cui nomen vilitatum nullum reperio, nisi vt etiā ipsam tyrannum appellem. 313. 16
 Populus non est, si sit iniustus, quoniam non est multitudo iuris consensu, & vilitatis communiōe sociata. 313. 16
 Populus Romanus magnitudine excellit. 319. 20
 Populus testis — laudabilior omnia sunt, quæ sine populo teste sunt. 146. 48
 Populi impetus periculi sui rationem non habet. 246. 28
 Populo Romanus videtur is se obstringere scelere, si quis tyrannum occidit. 390. 9
 Populi omnes omnem exsuperantiam virtutis oderunt. 195. 7
 Porrigere digitum — bonæ famæ causa ne digitum quidē esse porrigendū. 80. 19
 Porrigere se, atque explicare — iniustitia præter ceteras virtutes porrigit se, atque explicat ad alienas vilitates. 311. 17
 Postquam Mucius interfecit sine spe salutis suæ. 414. 21
 Porta Capena — egressus porta Capena. 117. 19
 Porta Collina — extra portā Collinam ædes honoris. 341. 92
 Porta iecoris — viz quædam ducta ad directæ ad portas iecoris. 215. 20
 Portentum — si, quod rarū sit, id portentum putandum est, sapientem esse portentum est. 287. 28
 Portenta, & offensa multa hic commemorantur. 268. 1
 Portitorum, & feneratorum quæstus. 372. 3
 Porticus — clamat Zeno, & tota illa porticus tumultuatur hominē ad nihil aliud

nati esse quā ad honestatē. 480. 19
 Posidonius æger disputavit de hoc ipso nihil esse bonū, nisi quod honestum. 146. 27
 Posidonius in libro quinto de natura Deorum, dixit nullos esse deos Epicuro videri: quæq; is de diis immortalibus dixerit, inuidiæ detestanda gratia dixisse. 213. 24
 Posidonius Panzti discipulus. 388. 37
 Posidonius quinque libros edidit de diuinatione. 255. 44
 Posidonius sphaeram effecit, cuius singulæ conuersiones idem efficiebant in Sole & in Luna, & in quinq; stellis errantibus, quod efficitur in cælo singulis diebus & noctibus. 227. 11
 Posidonium Rhodi agrum vistr Pompeius. 146. 23
 Posidonius maximus omnium Stoicus. 475. 19
 Possessio quæ se suis viribus sustinet. 419. 10
 Possessiones incertas, atque in casu positas habent improbi. 440. 14
 Possessionum genus, cui minimè quasi noceri potest, prara, arces. 440. 9
 Possertitas ad nos pertinet. 417. 43
 Possertitas ad vnumquemque pertinet. 130. 26
 Posteritatis seruire — optimus quisque maximè posteritati seruit. 120. 40
 Posterius priori cōuenit: quod sequitur, respondet superiori. 83. 11
 Potans in rotha Thotius. 62. 20
 Potentia — imbecilla est natura ad contemnendam potentiam. 427. 35
 Potitura gens aliqua vrbē nostra. 150. 22
 Potitus est urbem clandestino introitu. 386. 17
 Potitus terrarum omnium. 312. 30
 Præ se ferre speciem boni viri. 379. 30
 Præbuit se satis docilem ad hanc enervatam sententiam Epicurus. 158. 6
 Præbuit se tertiam reip. victimam Decius. 61. 40
 Præbuit spectaculum plebitua crudelitas eiusmodi, vt nemo sine luctu aspicere, sine gemitu recordari posset. 464. 14
 Præberent se huic animanti principes ducēque. 446. 32
 Præbere se ducem alicui ad. 46. 14
 Præbere — villicis imperasse vt omnia præberent, quicunque Laciades in villam suam deuerisisset. 383. 43
 Præceptus locus — sapiens non debet se in præceptum locum committere. 24. 1
 Præcise, inquit, statue aliquando quid libet. 36. 20
 Præcidere — sciuerunt Athenienses, vt Æginetis pollices præciderentur. 394. 4
 Præcingere accurate strophio. 466. 39
 Præcipere cogitatione futura, & aliquanto antè constituere, quid accideret post in vtramque partem ingenij magni est. 361. 50

Præcipere hostium consilia. 366. 3
 Præcipere — si ipse ex loqui nequeas, positis tamen Scipioni præcipere & Lælio. 409. 32
 Præcipit in Liui Fibrenus. 332. 32
 Præcipitare hoc quidem est, non descendere. 208. 25
 Præcise dicitur, prouidentia mundum adiuuillari, descit enim deorum. 215. 9
 Præclare agitur, si in his, quibuscom vniuersis, insunt simulacra virtutis. 357. 11
 Præclarum — quid præclarum nō idem arduum? 162. 33
 Præco prædicat — quid tam absurdum, quā si dominus iussu præco in prædicat, domum pestiferam vendit? 395. 18
 Præconis vocis bona cinium subiciere. 386. 35
 Præcurrit amicitia iudicium, tollitque experiendū potestatem. 427. 27
 Præcurrere cognitioni & perceptioni non debet assensio, neque approbatio. 10. 20
 Præcursum — non fieri assensiones sine percussione visum. 308. 48
 Prædari alterius infidentia. 397. 33
 Prædicare de se ipso, deforme est. 370. 15
 Prædictio mali tem probatur, cum ad prædictiōem caurio adiungitur. 286. 33
 Prædictiōem rerum futurarum irridet Epicurus. 219. 10
 Prædictiōes ariolorum, & vatium futibunda. 255. 22
 Prædictiōes & præfensionis rerum futurarum quid aliud declarant, quā ea, quæ sunt, ostendi, monstrari, portendere, prædicare. 214. 38
 Prædicta Chaldaeorum videmus quotidie & euentis reselli. 293. 41
 Præfari honorem — cetera addit, quæ si appelles, honos præfandus sit. 56. 29
 Præfectura Fulgiana. 461. 7
 Præfata de defendebat ararium & vestigalia Cato — nimis præfata de. 400. 10
 Præfatus — Aristoteli Chius, præfatus, ferreus, nihil bonum, nisi quod rectū & honestum est, esse dicebat. 475. 42
 Prægressio causa — vt nihil fieret sine prægressione cause. 308. 49
 Prægressus rerum, & quasi antecessiones homo non ignorat. 352. 12
 Præluce bonā spem in posterum amicitia. 421. 50
 Præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia longe antè videris. 152. 44
 Præmeditationem rerum futurarū male reprehendi ab Epicuro. 153. 42
 Præmia rectæ fidei, supplicia peccatis existere debent. 251. 7
 Præmuniuntur hæc omnia reliquo sermone. 326. 49
 Præsentia fortis — Fani polchritudine & venustas Præsentium etiam fortium retinet nomen. 291. 43

præfari, quæ essent lingua nuncupata. 396. 32
Præfari — quicquid esset in prædio vitij, id statuerunt, si venditor scriberet, nisi nominatim dictum esset, præfari oportere. 396. 33
Præstantem aliquam esse naturam necessè est, quæ nihil sit melius: hæc autè deus est. 210. 36
Præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. 183. 20
Præstige verborum. 96. 2
Præstigia — doli, fallacie, præstigia nunt sine ratione esse possunt? 251. 6
Præstigiis quibudam & captationibus ab iis, quæ clara sunt, depelli. 19. 49
Præstinguis aciem animorum nostrorum virtutis splendore. 90. 8
Præstinguit mentis oculos voluptas. 411. 36
Præstingere aciem mentis folent fatigatus, & inopia. 266. 13
Præstinxit omnes meos dolos, fallacias, præstipias commoditas patris. 251. 5
Præstuita die — nulla præstuita die. 130. 41
Præfultor — præfultorem sibi non placuisse ludis. 265. 3
Præsumtio, *πρόληψις*. 291. 16
Prætere numero officij — peccata, quæ placenti numero officij prætereunt. 93. 19
Præstata vera quæ nā dicam? 206. 10
Præstrolauit nescio quomodo oratio. 111. 29
Prætorius disceptator, qui priuata iudicat, iuris cultor. 344. 4
Præueterre — nulla vis fuit religionis, quæ tantam præueterre vilitatem. 402. 19
Præuerti — si nihil habes, quod huic sermone præueterendum putes. 256. 29
Præuaricatio — Diogenes quædam præuaricatione hoc Chaldaicus cōcedit. 292. 23
Prauā, aut debilitatā, aut imminuatā in membris occultant homines. 166. 7
Prauā factā: id est peccata sola in malis actionibus ponebat Zeno. 9. 6
Prauitas animi. 457. 46
Prauities animi, rectè vitia dicuntur. 455. 48
Prauities corporis, si sunt perisinesses, habent aliquid offensionis. 329. 27
Prætexiles fidor speciem Roscij pueri dormientis circumcapiti serpentis amplexu præstis verbis. 269. 3
Prætexiles — Prætexilia capita necesse est insessim omni marmore illa inefficiunt detractione, &c. 285. 30
Precari ab indigno. 426. 28
Precata à dea dicitur ut illis præmium daret pro pietate. 134. 23
Premeditata mala nō fieri leuiora vult Epicurus. 153. 30
Premere verbo — quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, &c. 117. 16
Premi lumnis doloribus. 138. 11
Prestesse loqui & leniter. 369. 31
Pressus in partuendis rebus, in definiendis in explanandis. 476. 29

Prefatus & flebilibus modis. 133. 1
 Prefatus ad istum locum videbatur ac-
 cedere. 16. 45
 Prefatus agamus. 87. 47
 Prefatus definit perturbaciones Sroci-
 ci. 165. 12
 Pietas deos placatos efficit. — repone
 hæc loco. 375. 19
 Priamus fepius lachrymauit, quàm Troi-
 lus. 130. 47
 Priami quinquaginta filij: è quibus decem
 & septem iusta vxore nati. 129. 10
 Priami regis filius Helenus, & filia Cal-
 sandra diuinabant: aliter augurij, al-
 tera mentis incitatione, & permo-
 tione diuina. 270. 23
 Priamo quæ vita fuisset, si ab adolefcentia
 fuisset, quos euentus senectutis ef-
 fect habiturus? 281. 21
 Priamum hostilis manus interemit. 129. 12
 Prima luce Pomponij domum venisse.
 403. 39
 Primigenia fortuna. 316. 21
 Primoribus labris, vt aiunt. 477. 61
 Primus rogatorum, repente mortuus. 215. 15
 Principatum dico, quod Græci *ἀρχή* vocant.
 228. 11
 Principes ciuitatis. 435. 7
 Principes — neque enim tantum mali
 est peccare principes, quantum illud
 quod permitti imitatores principum
 existunt. 347. 40
 Principes vitiosij eo perniciosius de rep-
 merentur, quod non solum vitia con-
 ciunt ipsi, sed ea infundunt in ciuita-
 tem, &c. — plūque exemplo, quàm
 peccato, peccant. 347. 47
 Principum cupiditatis & vitij infici
 solet tota ciuitas: emendari, & corrigi
 continentia. 347. 32
 Principum facta studiosi plerique imi-
 tantur. 370. 34
 Principum extincti, nec ipsum ab alio
 renascitur, nec à se aliud creabit, siquid-
 dem necesse est à principio oriri om-
 nia. 124. 1
 Principium nunquam occidit. 319. 43
 Principij nulla est origo. 123. 48
 Principio nulla est origo, &c. 319. 40
 Principia bene prouisa, & diligenter
 explorata ponere. 327. 16
 Principia rerum — concordia, & discor-
 dia. 422. 15
 Priscus — rex Priscus Tarquinius Atium
 Nauium arcescit. 260. 50
 Priuari dolore. 45. 9
 Priuata nulla sunt miranda. 353. 27
 Priuilegium — a dmirandis, tantum ma-
 iores in posterum prouidisse in priua-
 tos homines leges ferri noluerunt: id
 est enim priuilegium. 349. 37
 Priuilegia neitragro de capite capitis,
 nisi per maximū comitatum, 344. 33
 Pro nihilo ducere mala corporis, & ex-
 terna. 182. 12
 Probare se — multis se probant priu-
 curus. 61. 1
 Probabile quid sit Academicis nouis.
 18. 13

- Probabilia esse multa, non comprehensa, neque percepta, neque assensa, fed similia veri. 29. 43
- Probabilia esse multa, quibus sapientis vita regi possit. 197. 15
- Probandi species est: percipiendi nulum signum est. 32. 2
- Probatio Athletarum. 371. 14
- Probitas vis tanta est, vt eam vel in eis, quos nunquā vidimus, vel, quod minus est, in hoste etiam diligamus. 423. 1
- Probus inuidi nemini. 441. 21
- Prociatas à procando: id est poscendo nominata. 314. 56
- Procerfiter multum in virtute. 95. 9
- Procedere ætate — cū ætate procerfiflet, &c. 408. 25
- Procedere — cū paullum procerfiflet infans, lufionibus vel laboriofis delectantur. 107. 46
- Proceritate collorum adiutur cynci, guæ, cameli. 232. 49
- Proceritates arborum. 474. 13
- Proclue — in proclui currit oratio. 112. 32
- Procluius ad perniciem res. 424. 37
- Procluius alius alio ad motū. 176. 41
- Procluius ad suum quodque morbi genus. 167. 15
- Procreandi habitum esse à natura rationem declarant membra & figura corporum. 81. 16
- Procreandi libido — commune est omnium animatum, vt habeant libidinem procreandi. 318. 18
- Procreata — amorem præcipuum in eos, qui procreati sunt, ingenerat natura. 352. 16
- Procreatio libetorum, propagatio nominis, adoptionis filiorum. 120. 12
- Procreatio vitis, aut arboris. 226. 37
- Procuratio — vt, procuratio fieret fœle na vocem ab æde lunonis ex arce extitisse. 272. 13
- Procuratoris rebus diuinis omnia leuius casura. 281. 43
- Proderet decretum — cū decretum sapientie prodiret, lex veri, rectique prodiret. 165. 33
- Proderet officium aut fidem. 16. 1
- Proderet vrbem philosophie, castella defendere. 283. 41
- Proderet memoria — quorum memoria liberis, posterique prodatur. 383. 22
- Proderet posteris laudes aliorum à maioribus acceptas. 319. 8
- Proditor Fregellanus. 109. 8
- Prodesse quid fit. 396. 20
- Prodesse — profuerunt multi, cū obesse vellent. 250. 18
- Proditus dicit Herculeum exisse in solitudinem, &c. 367. 20
- Prodigi, qui. 382. 13
- Prodire extra modum sancti & magnificientia. 370. 32
- Produximus sermonem in multam noctem. 317. 1
- Producere conuiuium vario sermone ad multam noctem. 412. 29
- Produximus, productum, promotor, præcipuum, præpositum — huius vocabuli faciendi ratio exponitur. 79. 34
- Producta Græcè, Latine producta, seu præcipua, aut præposita Stoicis: quæ Peripateticis bona; contraria, relictanea Stoicis: his mala. 96. 2
- Præclum equestre, valde secundum: 470. 59
- Proferre in lucem: id est in forum. 433. 25
- Proferre vitam beatam vsque ad rogiū. 83. 27
- Proficifceris ab hac laude. 413. 31
- Profecta à falsis principiis persequi non debemus, nisi congruat ipsa sibi, & à proposito non aberrant. 92. 45
- Profligata iam hæc, & pæne ad exitum adducta questio est. 179. 39
- Profigere ab aliquo, tanquam ab agresti, & furioso domino. 412. 32
- Profundere ludum, aut iocum. 365. 25
- Profundere pecunias in eas res, quarū memoriā aut breuem, aut nullam sis relicurus. 382. 14
- Profundere vitam pro patria parati. 362. 21
- Prognostica ex Arato. 256. 43
- Prognosticorum causas Boëthius Stoicus, & Posidonius persecuti sunt. 285. 14
- Progredi longè. 435. 35
- Progredi longius — non progredi longius modo. 370. 43
- Progrediente ætate natuta alia fingit, alia in primo ortu perficit. 108. 32
- Progressio ad virtutem. 6. 39
- Progressio — sita ad virtutem est facta progressio. 389. 47
- Progressionem ad virtutem fieri aiunt Stoici, leuationem vitiorum fieri negant. 95. 15
- Progressus multorum dictum viam. 260. 7
- Prohibere — non prohibere aqua profluente. 358. 5
- Proiectus, inhumatus, ab omnibusque desertus iacens Alcibiades. 309. 29
- Prolapsa — his moribus atque temporibus ita prolapsa iuuentus est, vt omnium opibus refrenanda atque coëctenda sit. 278. 35
- Proles futurorum hominum. 319. 7
- Proleptis, id est antecepta animorei quædam informatio, sine qua nec intelligi quicquam, nec quæri, nec disputari possit. 202. 6
- Proleptis, præsumtio. 295. 16
- Prometheus doctus clepsisse dolo, &c. 139. 43
- Promittere incundè, ingenuè negare. 458. 23
- Promittere large & honorifice. 458. 23
- Promissum facere — non facere. 401. 35
- Promissum non semper faciendum. 354. 44
- Promissa seruanda non sunt ea, quæ sint iis, quibus promissis, inutilia. 355. 2
- Promoti ad disputandum homines. 475. 44
- Promiores debemus esse ad nostra pericula, quàm ad communia. 362. 19
- Promulgatio: rimūdmūdm. 461. 62
- Promuntoria flectere — in flectendis promontoriis maxime ventorum mutationes animaduertuntur. 295. 1
- Prouidentia, quam Latine licet prouidentiam dicere. 198. 21
- Pronuntiare — is iudex ita pronuntiauit. 396. 43
- Pronuntiare sententiam, & paulo post iterum. 57. 37
- Pronuntiatum — omne pronuntiatum, (æstus) quod aut verum, aut falsum esse dicitur. 117. 22
- Propagatio & suboles. 358. 22
- Propagabat vitam aucupio sagittarum. 103. 16
- Propagatio nominis, propagatio libetorum. 120. 12
- Propensior ad veritatem visa est Lucij Balbi disputatio. 256. 18
- Propensior nostra voluntas est in eum, à quo expeditior & celerior remunratio fore videtur. 384. 25
- Propino hoc pulchro Critici. 131. 18
- Propinquitas — sublata beneuolentia, amicitie nomen tollitur, propinquitatis manet. 421. 23
- Propinquum potius & amicum, quàm vicinum defendendis, si lis in iudicio sit. 319. 2
- Propinquorum societatis colligatio arctior est, quàm alienorum. 358. 16
- Proponeat aliquis largitiones. 376. 42
- Proportio, seu comparatio æquioris. 442. 8
- Proportio trium numerorum, aut figurarum. 442. 8
- Proptium in communi signo notari nō potest. 175. 50
- Proprietates — singulorum rerum singulas esse proprietates. 21. 45
- Propter Tuberonem iussit assidere. 309. 45
- Propugnacula duo belli Punici, Cn. & P. Scipionis, qui Karthaginensium aduentum corporibus suis in retcludendum putauerunt. 434. 25
- Propylæa — in quæ Pericles tanta pecuniam coniecit. 383. 8
- Prore nata. 367. 34
- Prospia — eorum, vt vtamur veteri verbo, prospiam. 445. 43
- Proscripsit — ille quod non placebat, proscripsit. 395. 13
- Proscribere ædis. 397. 9
- Proscribere — qui proscribit villam bonam, bene edificatam, non existimatur sefellisse, etiam si illa necebo na est, nec edificata ratione. 395. 13
- Prosecutus est eum honorifice verbis. 146. 24
- Proselenus se esse assuebant Arcades. 461. 54

- Proserpinam Dis rapuit, eam, quæ Græce *persephōnē* nominatur : quam frugum semen esse volunt, abscōditamq; quærī à matre fingunt. 224. 4
 Proposopia ad Catonem. 94. 11
 Proposopia virtutis. 143. 5
 Prosperæ res — qui antea commodis fuerunt moribus, videre licet, eos prosperis rebus immutatis; spernere ab his veteres amicitias, indulgeri nonis. 426. 24
 Prospericiebat posteritatem animus. 417. 47
 Prospericie futura. 378. 36
 Prospericie longe futuros calus reip. 424. 30
 Protastæ, & afflicte religiones impiorum scelere. 338. 40
 Protogoras Abderites sophistes cum in principio libri sui hoc posuisset — De diis neque vt sunt, neque vt nō sunt, habeo dicere, Atheniensium insuū vrbe atque agro exterminatus est, librisque eius in contione combustis. 204. 34
 Protogoras dubitauit sintne dii. 195. 40
 Protogoras negat fe de diis habere quod liqueat. 200. 3
 Protogoras putat id cuique verum esse, quod cuique videatur. 37. 46
 Protogoræ neutrum liquit, dii sint, an non sint. 212. 26
 Protenus — præcepisse, vt pergeret protenus. 264. 10
 Prouchitur in altum imprudens. 169. 26
 Prouchitur ad exitus optatos cum prospero fortunæ statu vitur. 476. 27
 Prouehi longius in amicitia. 423. 41
 Prouecta ætate — ex his bestis, quæ hora octaua mortua est, prouecta ætate mortua est. 131. 5
 Prouectus — ætate prouectus. 406. 41
 Prouectus sum studio rerum rusticarū. 413. 43
 Prouecti ætate nonnulli in libris Ciceronis acquiescebant. 278. 38
 Prouerbiū — apertum amici pectus videre, suūq; offendere. 431. 45
 Prouerbiū — manias & vumbra tuam meture. 454. 10
 Prouerbiū — secum esse, secūq; (vt dicitur) viuere. 412. 41
 Prouerbiū sermone tritum, summum ius, summa, &c. 355. 10
 Prouerbiū verus, acta agere. 430. 18
 Prouerbiū verus & laudatum, mature fieri senem oportere, si diu esse se senex. 410. 8
 Prouerbiū verus, paupertatem certissimam esse, cum alicuius indigeas, vt conon posses, quia ignoretur vbi prociūm iaceat quod desideretur. 473. 42
 Prouerbiū veritate contritum — dignum esse aliquem, quicum in tenebris rices. 398. 28
 Prouerbiū vulgare Græcorum, certiora, quàm quæ apud Sagram. 241. 43
 Prouerbij veteris admonitu, viuorum memini. 98. 2
- Prouerbio Græcorum bene præcipitur: Quam quilibet norit artem, in hac fe exerceat. 121. 48
 Providebo rem istam. 269. 25
 Prudentia deorum mundum, & omnibus mundi partibus & initio constituta esse, & omni tempore administrari, probatur tribus rationibus. 225. 17
 Prudentia, mens mundi, Græcè *σοφία*. 212. 33
 Prudentia omnium rerum, quæ sunt deo subiecta. 8. 4
 Prudentia — quis enim potest cum existimet se à deo curari, non & dies, & noctes diuinum numen horreare, & si quid aduersi acciderit (quod cui non accidit) extimescere? 33. 49
 Prudentiam diuinā esse ficticem, & moderatice maretæ vniuersæ. 254. 13
 Prudentiam reprehendendam, quæ rationem dederit iis, quos scicit ea peruertere & improbe vtiliores. 256. 47
 Prouisa prudenter. 419. 21
 Prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem. 153. 8
 Prouocatio ad maiorem potestatem, aut populum. 343. 40
 Prouocationem ad populum etiam à regebus fuisse. 310. 9
 Prouocati beneficio. 357. 23
 Proximati — capiti equi proximat aquarū dextra. 231. 14
 Proxime Pompeium sedebam. 468. 57
 Proximus — fructus ingenij & virtutis, omnique præstantiæ tum maxime capitur cum in proximum quemque confertur. 418. 33
 Proximum autem, si natus sis, quàm primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. 478. 52
 Prudentes, id est prouidentes. 274. 3
 Prudentia est locata in dilectu bonorum & malorum. 393. 28
 Prudentia est scientia rerum bonarum & malarum: & nec bonarum, nec malorum, hæc virtus in deo esse non potest. 245. 15
 Prudentia est viuendi ars, vt medicina valetudinis. 100. 18
 Prudentia ex prouidendo appellata. 331. 5
 Prudentia futurorum. 417. 14
 Prudentia in dilectu bonorum & malorum versatur. 110. 2
 Prudentia — in prudentia inest indagatio quæ inuenio veri. 352. 43
 Prudentia nomen nata ex prouidendo. 316. 6
 Prudentia non egeremus, nullo proposito dilectu bonorum & malorum. 476. 13
 Prudentia non finit nos quicquam facere nihil proficicentis & frustra laborantis. 141. 22
 Prudentia — sapientis est prouidere: ex quo sapientia est appellata prudentia. 475. 29
 Prudentia sine iustitia nihil valet ad faciendam fidem. quo enim quis versutior & callidior est, hoc inuisior, & fu-
- spicior est detracta opinione probitatis. 378. 42
 Prudentiam omnibus artibus ac virtutibus volumus esse attributā. 96. 46
 Prusias rex, cum Annibali apud eum exulanti pugnare placeret, negabat se audere, quod exa prohiberet. 286. 13
 Pseudomenos — de sorte, aut pseudomeno. 38. 43
 Pseudomenos — mentientem, quem *ψευδομένης* vocant, dissolueret. 279. 37
 Pseudomenos, fortiter. 476. 27
 Psychomantia: quibus Appius vti solebat. 277. 31
 Psychomantia. 134. 40
 Ptolemæus alter post Alexandriam conditam regnabat cum Aratus ad eum venit. 386. 26
 Ptolemæus numquam elusurus ederat. 191. 49
 Ptolemæium. 97. 28
 Publica sumere. 439. 23
 Publicani cum agri deorū immortalium in Bæotia excepti essent lege cetera, negabant immortalis esse vtilos, qui aliquando homines fuissent. 247. 2
 P. Africanus superior à seipso accusatus. 62. 32
 P. Africanus filius, valde imbecillus fuit. 410. 29
 P. Africanus in legatione illa nobili comes vnus fuit Panætius. 11. 45
 P. Africanus, (sol alter Tuditano, & Africanus confectus) fuit. 215. 48
 P. Calpurnius Lanarius. 396. 38
 P. Claudius Ap. Cæci fil. ciuijs collega L. Iunius clauis maximas perdidit, cum vito nauigasset. 260. 21. & 289. 21
 P. Claudius, L. Iunius cosq; omni supplicio digni, qui contra auspiciā nauigauerunt. 289. 21
 P. Claudius per iocum deos irridens, cum cauea liberati pulli non pascerebant, mergi eos in aquam iussit, vt bibebant, quoniam esse nolent. 214. 43
 P. Crassus, & P. Scævola Ti. Graccho audtores legum fuerunt, alter palam, alter obsecrarius. 13. 38
 P. Crassus iurificus. 409. 26
 P. Crassus pontifex maximus. 414. 45
 P. Crassus seipsum interemit, ne in maius incidere inimicorum. 467. 14
 P. Crassus cum cognomine diues, tum copis, functus est edilicio maximo munere. 382. 32
 P. Curiatius tribunus pl. homo omnium infimus, D. Bruttus, P. Scipionem consules in vincula coniecit. 346. 6
 P. Decius cum consul esset, in aciem Latinorum irrupit ardens. 264. 11
 P. Decius Q. Fil. qui primus è Deciis consul fuit. 264. 16
 P. Decius quinquennio ante M. Curiū consul fere pro rep. deuouerat. 411. 48
 P. Decius princeps in ea familia consalutus, cum fe deuoueret, & equo admissio in mediam aciem Latinorū irrueret, &c. 61. 34
 P. Galba

P. Galba, & L. Cassius petierunt confu-
latum cum Cicerone. 433. 32
P. Lentulus Cicerone consule adlita-
tis magnificentia vicit omnes supe-
riores. 382. 36
P. Mucij domus. 380. 41
P. Nafica priuatus Ti. Gracchum inter-
emit. 361. 24
P. Nafica — quid in P. Naficam effec-
erint amici & propinqui Gracchi sine
lacrymis non quo dicere. 424. 34
P. Nigidius cum cereris artibus, quae di-
gna libero sunt, ornatus omnibus, rû
acer, inuestigator earum rerum, quae à
natura inuolutae videntur. 440. 23
P. Rutillius damnatus. 466. 63
P. Rutillius fratris repulsam confules
ægre tulisse dicitur: sed tamen tran-
silisse modum videtur, quippe qui ob
eam causam à vita decesserit. 169. 15
P. Rutillius Panatium audiuerat. 388. 47
P. Rutillius vir innocentissimus, idemq;
doctissimus, cur in exilio est 222. 13
P. Rutilij adolefcentiam ad opinionem
& innocentiam, & iuris scientiam P. Mu-
cij commendauit domus. 380. 41
P. Scipio Nafica eius filius, qui Ti. Gra-
cchi conatus perditos vindicauit.
366. 13
P. Scipio, qui primus Africanus appella-
tus est, dicere solitus erat, numquam
se minus esse otiosum, q̄ cum otiosus,
nec minus solum, quam cum solus
esset. 387. 40
P. Seruilius Geminus Q. Seruiliij frater.
26. 35
P. Sexilius Rufus heres Q. Fadio Gal-
lo. 60. 29
P. Sulpicius seditiosum & inutilem ci-
uem C. Norbanum in iudicium vo-
cauit. 381. 12
P. Sulpicius tribunus pl. capitali odio à
Q. Pompeio, consule dissidebat.
418. 43
P. Sylla hastam cruentam vibrauit dista-
tore propinquo suo. 378. 2
P. Valerius, qui exactis regibus primo
anno consul fuit. 13. 32
P. Valerius est praefectura Reatina regē
Perfen illo die captum, senatus nunti-
auit. 214. 30
Pudor moderatior cupiditatis. 70. 8
Pudorem rubor consequitur. 165. 47
Pudore saepe vidimus fractos, qui ratio-
ne nulla vincerentur. 144. 24
Pueri effectuantur lacticia cum vicerunt.
108. 50
Pueri & bestiae specula naturae Epicuro.
56. 50
Pueri Lacedaemonij ferunt plagas glo-
ria ducti, ferunt pudore alij, multi me-
tu. 144. 3
Pueri ne verberibus quidem à contem-
plandis, perquirendisque rebus deter-
rentur. 106. 29
Pueri victi debilitantur, animosque de-
mittunt. 105. 25
Puericia certa sunt studia. 416. 45
Pugiles castibus conuati, ne ingemi-
scent quidem. 142. 48
Pugiles cum ferunt aduersarium in ia-
ctandis castibus cur ingemiscant.

145. 32
Pugnare appetit contra nobilissimo-
rum hominum voluntates. 463. 50
Pugnare cum deo — necessitas ferendae
conditionis humanae quasi pugnare
cum deo prohibet. 158. 22
Pugnacissimè defendere eam senten-
tiam, quam quis adamarit. 123. 6
Pulchre est — mihi pulchrè est: ego bea-
tus sum. 212. 7
Pulchritudo corporis apta compo-
sitione corporis monet oculos, & de-
lectat hoc ipso, quod inter se om-
nes partes cum quodam lepore con-
sentiant. 364. 32
Pulchritudo corporis fecerit non po-
test à valetudine. 364. 11
Pulchritudo est apta membrorum cor-
poris figura cum coloris quadam su-
auitate. 167. 40
Pulchritudo ipsa propter se expe-
nda est, sententia Peripateticorum.
106. 18
Pulchritudinis duo genera. 369. 5
Pulchrum esse nihil potest, quod sit
imperfecto, nec absoluto simile.
441. 37
Pulegium aridum florescere dicitur ip-
so brumali die. 283. 7
Pulsi esurientes — praecara verò au-
spicia si esurientibus pullis res ge-
ri poterit, fatuus nihil geretur.
268. 35
Pullarius, à pullis nominatur. 289. 34
Pulmentum — mihi pulmentum, fa-
mes. 191. 9
Pulmo incisus dirimit tempus, & pro-
fert diem. 269. 48
Pulmones — in pulmonibus inest ri-
tatis quadam, & asinilis spongias
molitudo ad hauriendum spiritum
aptissima, &c. 225. 16
Puluaribus deorū, & epulis magistra-
tum fides praecinebat. 163. 25
Pulsus in exilium Themistocles.
424. 46
Punctum est, quod nullam magnitudi-
nem habet, &c. 32. 45
Punctum, & 121. 29
Puncto — vno, eodemque temporis
puncto. 253. 9
Pungit eas aliquid cum illa vnde habe-
ant, recordantur. 192. 37
Pungunt quasi aculeis, interrogatiuncu-
lis angustis. 84. 47
Pupugit — si ignominia pupugit.
162. 16
Punitur — & 307. qui punitur aliquem,
aut verbis castigat. 363. 10
Pupilla — acies, qua cernimus, quae pu-
pilla vocatur. 236. 11
Purgant, & aperuerunt locum.
187. 21
Purpura regalis. 467. 29
Purpurascit vnda maris pulsa remis.
479. 40
Putamina iuglandium — instituit vt
candentibus iuglandium putaminibus
barbam sibi & capillum adderent.
186. 19
Puteal — cotem illam & nouaculam,
defossam in comitio supraque impo-

situm puteal accepimus. 261. 6
Putei — ex puteis iugibus aequam cali-
dam trahi, hibernis temporibus, quod
magna vis caloris terrae cauenis con-
tineatur. 217. 33
Putidum — obsecrum, aut putidum.
369. 34
Putius — qualitates Graeci vocant: quod
ipsum non est vulgi verbum, sed phi-
losoforum. 7. 19
Pylades cum sis, dices te esse Orestem,
vt moriare pro amico? 64. 40
Pyramidis, conij, quadat, cylindri for-
ma. 199. 10
Pyrrho, Aristo, Herillus iam dudum
abieci. 172. 29
Pyrrho & Aristo omnia exquirant.
72. 48
Pyrrho virtute constituta nihil omni-
no, quod appetendum sit, relinquit.
91. 3
Pyrrhonis, Aristonis, Herilli explosio,
eicteque sententia. 101. 24
Pyrrhus — à Pyrrho propter eius pro-
bitatem non nimis alienos animos ha-
beant Romani. 421. 70
Pyrrhus & Annibal — cum duobus du-
cibus de imperio in Italia decertatum
est, Pyrrho & Annibal. 422. 49
Pyrrhus rex populo Ro. bellum vltro
intulit — ab eo persequa venit in ca-
stra Fabricij. 399. 43
Pyrrhi bellum. 407. 50
Pyrrhi largitas ridetur à cos. 312. 32
Pythagoras Apollini Delio hostiam im-
molare noluit, ne aram sanguine as-
pergeret. 253. 25
Pythagoras celare solebat alienos suas
rationes. 206. 10
Pythagoras censuit deum animum esse
per naturam rerum omnem intem-
perat & commeanet, ex quo nostri
animi carpentur. 199. 37
Pythagoras cum in geometria quiddam
nouum inuenisset, Mulis bouem immo-
lauit — fallum. 253. 23
Pythagoras cum Philintem venisset,
cum Leone principe Phislaorum
docte & copiose quadam disseruit.
178. 29
Pythagoras cum vinolenti adolescen-
tes tibiarum canere, vt sit, instincti,
mulieris pudice fores frangerent,
admonuisse tibicinem, vt spondeum
canerent, dicitur: quod cum illa scis-
set, tarditate modorum, & grauitate
cantus, illorum furens petulantia
refedit. 479. 21
Pythagoras & Aegyptum lustrauit, &
Perisaram magos adiit. 113. 12
Pythagoras & Pericles summam aucto-
ritatem consecuti sine ulla hilaritate.
366. 1
Pythagoras & Plato locupletissimi au-
diores. 296. 50
Pythagoras & Pythagoræ, incolae pro-
pè Romanorum, qui sunt philosophi
Itali nominati: numquam dubitarunt,
quin ex vniuersa mète diuina delibato-
sas animos haberemus. 417. 9
Pythagoras existimat mundum canere
ad harmoniam. 243. 44

Pythagoras Græciam, quæ magna dicta est, & priusim & publicè præstantissimis & institutis & artibus exornauit.

178.46

Pythagoras — illud bene dictum est à Pythagora. doctus viro, tum maxime & pietatem & religionem versari in animis, cùm rebus diuinis opem daremus.

335.50

Pythagoras — ipse dixit, ipse autem erat Pythagoras.

197.8

Pythagoras magnam auctoritatem tribuit diuinationi: qui etiam ipse augur vellet esse.

255.31

Pythagoras Pherecydis discipulus, opinionem de immortalitate animorum maxime confirmauit: qui cùm regnante Tarquinio in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam, &c.

121.15

Pythagoras, Plato, Democritus — ab his videmus propter descendit cupiditate vltimas terras esse peragratas.

107.6

Pythagoras præstanti sapientia, & nobilitate fuit in Italia temporibus illis, quibus L. Brutus partem liberauit.

163.5

Pythagoras fenex.

498.40

Pythagoras vetat, iniussu imperatoris, id est dei, de præsidio & statione vitæ decedere.

416.26

Pythagoras vltimū in amicitia putauit, vt vnus fiat ex pluribus.

358.32

Pythagora doctrinam cum longè, latè, que fluere, permanauisse in ciuitate Ro. putat Cicero.

163.6

Pythagora summa sapientia visum esse rebus nomina imposuisse.

125.12

Pythagora vires ingenij Milonis virtutis corporis optabiliores.

410.14

Pythagora vox, πῦθῑος ἄνθρωπος, & ὁ πῶς ἔστιν.

326.43

Pythagoram, Democritum, Platonem vltimas terras lustrasse descendendi causa acceptiss.

169.49

Pythagorei duo, quorum alterum mortaliterius vadē acceperat Dionysius.

186.49

Pythagorei etiam hominum voces, quæ vocant omina, obseruauerunt.

273.16

Pythagorei ex numeris & mathematico rû initijs proficisci voluit omnia.

33.20

Pythagorei magnam Græciam institutis, præceptisque suis erudierunt.

420.21

Pythagoreorum disciplina exstincta: quæ aliquot sæcula in Italia, Siciliaque viguit.

440.26

Pythagoreorum mos, exercere memorie causa commemorare vespere quid quocumque die dixissent, audiuisent, egissent.

411.4

Pythagoreorum vestigia in Italia multa colligi possunt.

163.16

Pythagoreis cur interdici sit, ne faba vescerentur.

266.22

Pythia — eua nisse vetustate vim loci eius, vnde anhelitus ille terræ fiebat, quo Pythia mète incitata oracula edebat.

296.43

Pythiam Delphi terræ viciu incibat.

269.6

Pythius Apollo — nectamen quasi Pythius Apollo, certa vt sint, & fixa quæ

dixero.

Pythius Apollo quæ Cræso, & Athenisibus & Lacedæm. & Tegæatis, &c. respondet.

261.45

Pythius quidam, qui argentariam faciebat Syraculis.

395.33

Q Vade re agatur.

51.31

Quæ de re agatur — acutè in causis videat, quæ de re agatur.

111.42

Quæ de re agatur, & in quo causa consistat, non videt.

303.12

Quadrigarius.

464.50

Querere rem honeste, mercaturis faciendis, operis dandis, publicis fumen dis.

439.22

Querere sibi aliquid miserie sua culpa.

446.33

Quærit sibi opus esse constitutur, qui omnia habet venalia.

439.42

Quærit sibi opus esse intelligimus, qui mercaturis faciendis &c. rem querunt.

439.23

Quæritio est appetitio cognitionis.

16.21

Quæritio finis inuentio.

16.22

Quæritio de diis immortalibus diuidunt Stoici in partes quattuor, &c.

217.4

Quæritio noua perterritus.

424.12

Quæritio auri Tolosoni, coniurationis Iugurthinæ, &c.

251.13

Quæritio, in quibus videtur vitulitas honestati repugnare.

394.30

Quæritio quæ tractantur ab Hecatore libro de officiis.

400.16

Quæritio testamtorum lege noua.

251.15

Quæritulus — quæ ex contagione naturæ meus quæritulus cōuenire potest cum celo, terra, cerumque natura?

283.17

Quæritus ordini senatorio honestas nullus est.

439.6

Quæritus qui liberales, qui sordidi.

372.1

Quæritus mercatura, & fructuosa aratio quæ dicitur.

190.29

Qualitates alie principes, alie ex his ortæ.

7.33

Qualitas, quæ est quid.

7.19

Quantum efficere possumus.

47.2

Quatenus amor in amicitia progredi debeat.

424.1

Quatenus — est quatenus amicitia dati venia possit.

417.18

Quatenus — natura rerum nullam nobis dedit cognitionem finium, vt vlla in re statuere possumus, quatenus.

27.9

Quati ægritudine, quasi tempestate.

149.40

Quattuor capita, quæ concludunt, nihil posse percipi.

26.28

Quattuor libris Academicis responsum satis est à Cicerone iis, qui mirantur, cum hanc potissimum disciplinam secutum.

197.10

Quattuor omnia gigantia corpora.

121.30

Quercus Mariana.

324.58

Qui vult, quod vult, ita dat se res, vt operam dabit. versus seminatio omnium malorum.

249.31

Quicquid in solum — al. in solum, venit.

204.47

Quid enim? adiungit, &c.

438.39

Quid enim? Africanus indigebat me.

422.13

Quid enim? confcendens nauem sapiens, &c.

29.44

Quid enim? de bello Punico agitur?

156.36

Quid enim? fortè me possumus dicere Torquatum illum!

63.23

Quid enim? non videmus, &c.

269.7

Quid enim? possumus eos, qui stupro arcuerunt, &c.

329.24

Quid enim? si Daphnia fatum fuit de eo cadere, &c.

302.35

Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest.

66.48

Quid enim? te ipsum dignissimum maioribus tuis voluptatibus induxit, vt, &c.

61.46

Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non poterunt.

141.45

Quid ergo? ad hæc mediocri opus est prudentia?

258.47

Quid ergo? eos, qui singulis, &c.

329.30

Quid ergo? hic non nocet, &c.

398.15

Quid ergo? in quod ille, quoniam, &c.

302.14

Quid ergo? istius vitij num nostra culpa est?

272.18

Quid multa?

395.43

Quid multa? sic mihi persuasi, &c.

417.13

Quid potest esse ita flexibile, tam deuotum, quam animus eius, qui ad alterum non modo sensum, ac voluntatem, sed etiam vultum atque nutum conuertitur?

431.23

Quies — quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat.

420.28

Quiescit nimiam & otium, & inertiam fugit vt quilibet optime natus, institutusque est.

108.6

Quietem sempiternam nulla condicio ne potest animus pati.

107.41

Quietis temporibus.

3.28

Quietum disputandi genus.

350.46

Quinquæ — directi in quinquæ ordines.

414.27

Quinque formæ, ex quibus reliquæ formantur, apte cadentes ad animum formandum, pariendūque sensus.

198.27

Quinta illa non nominata magis, quam non intellecta natura.

121.38

Quinta natura ab Aristotele inducitur.

125.43

Quintum genus vacans nomine, vt de sit animus, adhibuit Aristoteles.

118.40

Quintus Tiberio maioribus suis scientia iuris nō defuit, doctrina etiam superfluit.

474.46

Q. Carulus

Q. Catulus Cn. Pompeio cedere non videbatur. 361. 22
 Q. Catulus dilexit Roscium comēdit: in quem illud est eius: Conſtitit exoriente, &c. 206. 47
 Q. Fabius Labco, arbiter Nolanis & Neapolitanis datus, de finibus à fenatu. 355. 14
 Q. Lucilius Baſſus magnos progreſſus habebat in ſtrotis. 197. 45
 Q. Lutatii Catuli innumerabiles. 21. 42
 Q. Maximus æquo animo mortem ſiſſi tulit, clari viri & conſularis. 407. 9
 Q. Maximus callidus. 366. 2
 Q. Maximus cunctator, laudatur. 362. 29
 Q. Maximus efferens filium conſularem. 160. 9
 Q. Maximus ſuſor fuiſſe legis Cincir de donis & mancribus idem Annibalem iuvenit exultantem patientia ſua mollebat. 406. 45
 Q. Maximus Tarentum recepit. 406. 38
 Q. Maximi laudatio. 407. 9
 Q. Maximus reſponſum falſum Salinartoti. 407. 2
 Q. Maximo, L. Mancino coſ. 431. 37
 Q. Metellus ſumma nobilitate. 462. 4
 Q. Metellus tres filios conſules vidit, & quibus vnum etiam & cenſorem, & triumphantem quartum prætorē, &c. 112. 16
 Q. Mucius. 416. 14
 Quintus Mucius augur. 418. 32
 Q. Mucius Cicerone dignum eſſe conſulatu negabat. 464. 44
 Q. Mucius Mancin. 366. 13
 Q. Mucius Porſennam interfecit. 434. 21
 Q. Mucius P. Fil. iuriſconſultus. 367. 8
 Q. Pompeius — à Q. Pompeij amicitia ſe remouerat Scipio Laſij nomine. 429. 24
 Q. Pompeius callidè improbus inſudete, Numantino inſitiando fuiſſe. 60. 25
 Q. Scæpula pontifex max. temperantia prudentia quæ ſpecimen, ante ſimulacrum Veſte trucidatus. 252. 14
 Q. Scæpula P. Filius cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cuius emtor erat, ſemel indicaretur, idq; venditor ita ſceſſit: diſiſſe ploris aſſtimare. 396. 15
 Q. Varius, homo importuniſſimus, qui Drufum ferro, Metellū veneno ſuffulerat, ſummo cruciatu, ſupplicioque periit. 252. 21
 Quintinus, vel Romulus. 393. 25
 Quintinus quidam eundem putant, arg. Romulum. 223. 18
 Quoad eius fieri poterit. 457. 22
 Quod bonum, fauſtum, felix, fortunatumq; ſit, omnibus rebus agendis præſtabant maiores Ro. 272. 17
 Quoquò te verteris, amicitia præſtò eſt. 421. 44

Quorſum hæc ſpectat oratio? 124. 47
 Quot homines, tot ſententiæ. 41. 32
 Quotus quiſque reperietur, qui impunitate & ignorantie omnium propolita abſtinere poſſit iniuria? 397. 36

R

R Abere. 266. 47
 Râbide — omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate. 179. 49
 Radiatus — ſol radiatus. 35. 2
 Ratum adductum, ut remiſſus eſſet, in oculum recidiſſe. 276. 2
 Ranz aquæ dulcis alumnae plauium prænotant. 257. 19
 Ranz marinæ dicuntur obuiere ſeſe arena ſolere, & moueri prope aquam. 233. 20
 Ranunculis mice quedam natura inſeſt ſignificans aliquid, &c. 257. 22
 Rapax — nihil appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius natura. 425. 45
 Rapi cura omni, ſtudioſi quæ ad diuinatum rerum cognitionem. 273. 50
 Rapi in inuidiam. 34. 47
 Rapinæ largitionem ſequuntur. 382. 5
 Rara — omnia præclara, rara. 429. 34
 Ratio domina omnium & regina, quæ connixa per ſe, & prægreſſa longius, fit perfecta virtus. 14. 19
 Ratio & oratio vinculum ſocietatis vniuerſi generis humani. 357. 40
 Ratio laxa quedam, iumentumque naturæ. 16. 20
 Ratio — motum iſtum celerem cogitationis, acumen, ſollertiam, quam rationem vocamus, quoniam peſſit ſit multis, paucis admodum ſalutaris, humano generi non dari omnino, quàm tam munificet, & tam largè dari melius ſuit. 250. 17
 Ratio noſtra tanquam in rate vehitur in mari immenſo. 127. 70
 Ratio præſtè, appetitus obtemperat. 364. 48
 Ratio, qua vna præſtat ſuſtinet, per quam coniectura valeamus, &c. omnium hominum communis eſt. 326. 12
 Ratio quærendi initium attulit, quæ perfectit virtutem. 16. 20
 Ratio quomodo imperet ei parti, quæ parere debet. 14. 40
 Ratio ſordidiſſima & inquinatiſſima. 376. 43
 Ratio — vera ratio inuitat bene ſanos ad iuſtitiam, æquitatē, fidē, &c. 47. 31
 Rationem à diſpenſatore accipere. 476. 37
 Rationem hominibus datam, plus mali aſſerre, quàm boni. 249. 27
 Rationem nobis nullam à diſimortalibus eſſe datam ſatius fuit, quàm tanta cum pernicie datam. 250. 14
 Rationem non poſſe eſſe niſi in hominis figura. 208. 22
 Ratione & oratione longiſſimè abuſum à ſeris. 357. 42
 Ratione in omni cælo atque terra nihil diuini, quæ cum adoleuit, atque

perfecta eſt, nominatur rite ſapientia. 325. 5
 Ratione quemadmodum rectè ſuſcita, & peccatur. 210. 12
 Ratione ſtabili & firma quæ plenique eximia & præclara videtur, contemneret. 360. 10
 Ratiocinantes — ut boni ratiocinantes officiorum eſſe poſſimus. 359. 4
 Ratum eſſe non debuit, quod erat aſſu per vim. 403. 20
 Ratum habiturum quod illi egerit. 156. 35
 Rato tempore — quod nulla conſtantia, nullo rato tempore videmus eſſe fieri. 284. 39
 Rari aſtrorum ordines, cæci cæli motus. 228. 39
 Rati, immutabilēſque ſiderum curſus. 228. 30
 Ratis ordinibus omnia moderata. 227. 39
 Raum — mare manè raum videbatur. 30. 46
 Reapſe nihil turpius, quàm ſine conſultatione ſenator, legatus ſine mandatis, ſine vilo reſp. manere. 345. 37
 Reapſe — obiciuntur ſape formæ, quæ reapſe nullæ ſunt, ſpeciem autem offeſerunt. 269. 21
 Reapſe — quod idem reapſe primi eſt. 102. 18
 Reapſe — reapſe autem cum ad idem, &c. 319. 14
 Reapſe — temp. verbo retinemus, te apſe verò iam pridem amiſimus. 315. 38
 Reapſe — ſecuritas blanda, reapſe multis locis repudianda. 425. 21
 Recedere à natura — elaborandum eſt ne animi motus à natura recedant. 369. 18
 Recedere ab officio — ab officio minus quam recedemus. 390. 13
 Recentiore memoria idem Tyndarida, &c. 214. 29
 Recentiffima quæque ſunt correctæ & emendata maxime. 5. 31
 Recipiebat ſe interdum à cætu, frequentiaque hominū in ſolitudine, tanquam in portum. 388. 1
 Recipere aliquem, ſellum. 415. 11
 Recipere cauſam contra amicum honeſtè non poſſumus. 418. 25
 Recipere ferrum — quis ferrum recipere reſuſſus collum contraxit? 145. 5
 Recipere in fidem nationes bello deuictas. 335. 36
 Recipere ſe — quæ cum intueret ſtupēſ, vi me recepit, &c. 318. 19
 Recipere ſe in portum — quem in portum ſe recipiant, ſcire non poſſint. 100. 7
 Recipere — Tarentum qua vigilantia, quo conſilio recepit Q. Maximus? 407. 3
 Reciprocanruſta — ſi diuinatio ſit, diſiſſi diſi ſint, diuinatio eſt. 296. 24
 Reconditæ auri, argenteique venæ. 229. 4
 Reconditum ad excoꝑitandum. 462. 9

- Reconditoria — à me quæ in promtu erant, dicta sunt, à Lucullo reconditoria desidero. 12. 47
 Reconcipere aliquem tamquam Peliam. 418. 5
 Recte facta sola ponebat in bonis actionibus Zeno. 9. 6
 Recte animi affectiones, virtutes appellatur. 143. 24
 Rectam vite secuti sunt viam nonnulli siue felicitate, siue bonitate naturæ. 367. 29
 Rectis lineis ad perpendicularum feruntur corpora indiuidua. 309. 26
 Rectis lineis sursum in cælestem locum subuolant ignea, & animalis natura. 121. 34
 Reculare — nullumque reculent, nec supplicium, nec dolorem. 179. 24
 Reculare — nullum supplicium reculare. 16. 5
 Redamare. 125. 40
 Reddenda est terre terra. 158. 16
 Redeo in memoriam mortuorum sepulchris legendis. 408. 27
 Redeat illic, vnde deflexit oratio. 189. 31
 Redeat, vnde aberrauit oratio. 187. 25
 Redeamus in gratiam cum voluptate. 414. 9
 Reditus gloriosus, non exitus calamitosus. 437. 2
 Redimire fertis & rosa. 155. 16
 Redimitur coronis. 465. 43
 Redundabit aliquid ex meo tenui vedigali detractis sumptibus cupiditatis. 439. 49
 Redundare — quorum ad amicos redunder infamia. 429. 16
 Refero — sic ego nunc tibi refero, artem siue scientia esse non posse. 38. 29
 Refellere siue pertinacis, & refelli siue iracundia parati sumus. 336. 33
 Refero ad vos, quem sequar. 36. 5
 Referebam oculos ad terram identidē. 318. 36
 Retulit ad coniectorem matrona. 300. 41
 Retulit ad haruspices. 269. 1
 Referre ad aliquem de suis rebus. 261. 5
 Referre gratiam — nullum officium referenda gratia magis necessarium est. 357. 22
 Referre in acceptum. 433. 32
 Referre omnia ad arbitrium suum, sapientis est proprium. 189. 41
 Referre responsa — sed hæc viderimus, cum legati responsa retulerint. 470. 18
 Refertur ad vnam summam. 90. 31
 Refertur solent hæc ad sapientem, quemadmodum sit parentibus, cum fratribus, cum amicis viuendum. 279. 32
 Reficiatur — numquam eris diues antequam tibi ex ruis possessi omnibus tantum reficiatur, vt ex eoru feris legiones, & magna equitum, ac pedum auxilia possis. 439. 19
 Reficere — cum fortuna reslauit, affligimur. 476. 28
 Resistantibus ventis relictis à portu. 135. 28
 Refrenare suas libidines. 437. 28
 Refrigerari vmbis, aquisque. 414. 17
 Refrigeratio æstate. 412. 26
 Refugere oculi: corpus macie extrahitur. 152. 17
 Regalis potestas posteris prodebat. 343. 25
 Regale ciuitatis genus probarum quondam, postea non tam regni, quam regis virtus repudiatum est. 345. 47
 Regnare — inutile regnare, ei, qui id iniuste consecutus sit. 399. 31
 Regillum — vestigium vngule Castoris equi in silice apud Regillum apparuit. 241. 34
 Regio imperio duo sunt. 344. 5
 Regnum à Tantalò, & Pelope proditum, iure obtinebatur. 399. 35
 Regnum — multi iniqui, atque infideles regno. 399. 34
 Regnum — nulla sancta societas, nec fides regni est. 354. 9
 Regredi in infinitum. 307. 24
 Regula est eadem utilitatis, quæ honestatis. 358. 5
 Regulus captus à Pœnis primo bello Punico, &c. 356. 16
 Regulus in potestate hostium vigilis & inedia necatus est. 112. 19
 Regulus — multa de hic Regulo. 401. 49
 Reguli corpus Pœnorum crudeliter est præbitum? 252. 11
 Recte Zenoni quæ. 9. 4
 Relaxauerint fidei animi vinculis corporis. 417. 36
 Relaxare aliquid à summis contentionibus. 332. 20
 Relaxare animos, & dare se incunditati. 368. 10
 Relegasset filium ab hominibus. 403. 37
 Religio neglecta quot & quantas cladeis attulerit. 214. 43
 Religio omnis populi Ro. in sacra, & in auspiciis diuina est: tertium adiunctum est, siquid prædictionis causa ex portentis & monstris Sybillæ interpretes, haruspicesque monuerint. 240. 36
 Religio — qui dixerunt totam de diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus reipub. causa, vt, quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret, ij omnem religionem funditus sustulerunt. 212. 30
 Religioni parendum est, nec partius mos contumaciter repudiandus. 289. 22
 Religionem nullam esse, si dii non habeant curam rerum humanarum. 195. 50
 Religione, id est cultu deorum Romanis aliis populis multo superiores. 215. 2
 Religiones ex colendis, quæ optimæ, 338. 16
 Religionis sapienter ad opinionem imperitorum esse fictas: refellitur. 272. 44
 Religiosi dicti à relegendo. 224. 4
 Relinquere, & abire obediendum. 365. 5
 Relinquere præsidium propter metum — de metum relinquit. 110. 32
 Reliquam — videre quæ reliqui summa fiat. 359. 5
 Reliquis cibi quemadmodum depellantur. 225. 28
 Reliquis conurationis. 436. 40
 Remedia morbis animorum à philosophia adhibita. 172. 34
 Remigremus in nostram domum. 135. 20
 Remigrare in domum veterem è noua. 5. 30
 Remissione sic virgetur animus, vt se ne queat extollere. 145. 24
 Remissior in vlciscendo qui fuit, laudatur ex ind. 2. tomi. 395. 29
 Remoti ab oculis populi. 432. 47
 Remunerent te hoc officio. 457. 32
 Remunerari te volo quàm similimum munere. 3. 18
 Remuneratione beneuolentiæ nihil iucundius. 425. 40
 Remus inflexus. 15. 5
 Remus infractus — in remo sentio non esse id, quod videatur. 25. 43
 Repaificationes. 413. 33
 Repellere criminationes ab aliquo ilatas. 428. 4
 Repens cura — ne me imparatum curare lacerat repens. 153. 2
 Repens hostium aduentus magis aliquanto conturbat, quàm expectatus. 156. 47
 Repentina feruit vehementius. 156. 46
 Repentina omnia videntur grauiora. 152. 40
 Reperire exitum — nec vos exitum reperitis, totaque res vacillat, & claudicat. 211. 9
 Repetendum altius. 357. 39
 Repetita memoria iuris & æquitatis. 436. 44
 Replicare memoriam temporum. 347. 42
 Repressit Viriati ferocitatem Lælius. 379. 42
 Reprehensiones inter se differentium non sunt vituperandæ: maledicta, contumelie, conterritioque in disputando pertinaces, indignæ mihi philosophia videri solent. 42. 21
 Repudiauerunt eam rem, quam ne audierunt quidem, auctore Aristide. 394. 35
 Repudiare munusculum — alieni facinorosum munusculum non repudiauerunt. 397. 45
 Repudiaretur pax Samnitium. 403. 13
 Repulsam non fert vir bonus à vno populo, sed populus à viro bono. 185. 34
 Repug-

- Reputascere — si quis mihi largiatur,
vt ex hac arate reputascam, &c.
418. 6
- Requiescens a teip. pulchertimis muneri-
bus. 387. 49
- Requiritur. a. um. 466. 15
- Res familiaris primum bene parta sit,
nullo neque turpi quaestu, neq. odio-
so: deinde augetur ratione, diligetia,
parsimonia. 353. 40
- Res familiaris quibus rebus quære-
deat. 387. 14
- Res in negotiis gerendis plus quam vr-
ba profunt. 11. 11
- Res, in quibus vis maior inest aliqua,
deorum nomioibus appellatæ, vt si-
des, mens, &c. 223. 1
- Res militaris — in re militari cum vir-
tute, illam multum valuerunt, tum
plus etiam disciplina. 115. 17
- Res nummaria — vt res nummaria de
communis sententia constitueretur.
398. 44
- Rem gerere — ad rem gerendam qui ac-
cedit, cauere debet ne id modò con-
fideret, quàm illa res honesta sit: sed e-
tiam, vt habeat efficiendi facultatem,
361. 4
- Rem integrum Lucullo totam feruati
oportuit. 124. 6
- Rem male gerere propter temeritatem.
150. 34
- Re intellecta in verborum vsu faciles esse
debemus. 79. 44
- Res occultæ, & ab ipsa natura inuolutæ.
5. 41
- Res omnes conseruatrices esse sui na-
tura. 103. 19
- Res prosperæ, & ad voluntatē nostram
fluentes. 363. 17
- Res vebanæ multæ existerent maiores,
clatiorēque, quam bellicæ. 361. 11
- Retem a natura inuolutum ac deter-
minatum P. Nigidius. 440. 25
- Retum publicum omnium, veterem
Romanam fuisse optimam. 335. 25
- Rerum publ. quasdam esse conseruati-
ones naturalis, &c. docet Plato.
278. 49
- Rerum publicum rectiones, genera,
status, mutationes, leges etiam & insti-
tuta ac mores ciuitatum à Peripateti-
cis percepti. 94. 19
- Res bellicas non esse maiores, quam vr-
banas. 361. 7
- Res aduersas & secundas immoderate
ferre, leuitatis est. 363. 18
- Refectate ad vium. 421. 6
- Refectari nimia oportere, naturalia re-
linqui. 172. 29
- Refectandas esse perturbationes, non pe-
nitentes euellendas. 170. 14
- Referenda non est res familiaris ita, vt,
vt pateat omnibus. 382. 8
- Referenda illa in id tempus. 242. 30
- Referatur — Erras Clodii, non te iudi-
cis vbi, sed carceri referaturum.
466. 47
- Referatur ad aliquod seuerius iudiciū,
ac maius supplicium. 465. 18
- Reforat amicum quiddam & dulce.
473. 49
- Resonare mutum. 67. 13
- Resonare mutum. 141. 35
- Respirare — in iuriz tua, vt furiz, te respi-
rare non sinunt. 435. 20
- Respondent extrema primis, media vtrif-
que, omnia omnibus. 112. 28
- Respondent in speculis dextra dextris,
& laua leuis conuersione hominum,
cum ea inter te non coherescunt.
447. 6
- Respondent Græcorum gloriæ La-
tini. 115. 35
- Respondere benignè. 418. 49
- Respondere consulentibus sedetem in
solio. 323. 44
- Respondere ius — si te ad ius responden-
dum dedisses. 333. 23
- Respondere — vt nostra in amicos be-
neuolentia illorum erga nos beneuo-
lentia pariter, æqualiterque respon-
deat. 426. 35
- Responsa acutè. 419. 21
- Resp. — de rep. magnus locus, philoso-
phiæ; maximè proprius, à Platone,
Aristotele, Theophrasto, totaque Pe-
ripateticorum familia tractatus eber-
time. 278. 24
- Resp. est res populi. 313. 20
- Resp. optima, quæ sit in potestate opti-
morum. 348. 38
- Resp. optime constituta est illa, quæ ex
tribus generibus illis regali, optimati,
& populari confusa modice, nec puni-
endo irritum animum immanem ac
ferum, nec omnia prætermittendo, li-
centia ciuici detrectio tedat.
313. 6
- Respubl. — qui reip. præfuti sunt,
duo Platonis præcepta teneant: vnū,
vt utilitatē ciuium sic tueatur, vt quic-
quid agent, ad eam referant obli-
commodum suorum: alterum, vt
totum corpus reip. curent, ne, dum
partem aliquam tuerentur, reliquas de-
ferant. 362. 35
- Resp. — qui reip. præfunt, debent esse
legum similesque ad puniendum nō
iracundia, sed æquitate ducuntur.
363. 16
- Resp. — res maximas geri ab iis, qui
resp. regunt. 363. 34
- Resp. causa adhibenda est seueritas, si-
ne qua administrari ciuitas non po-
test. 363. 8
- Resp. procuratio ad utilitatem eorum,
qui commissi sunt, non ad eorum,
quibus commissa, gerenda est.
362. 38
- Remp. gerentibus maiores animorum
motus concitantur, maioræque effi-
cienda sunt, quàm quietis. 362. 2
- Remp. non capessentibus quibuldam
esse veniam dandam: non omnibus.
360. 34
- Restituere gratiam — nullum tempus
aliud se viquequam habituros restituere
de gratia. 455. 28
- Restitui esse non debemus in eos, qui
se adiunxi volent, vt ad altiore grā-
dia ascendant. 383. 16
- Retexere — non potest dicere, nisi re-
texeris illa. 112. 34
- Retentitæ omnes iure ciuili compre-
hendi non possunt. 396. 47
- Retentitæ pœna constituta est à iuri-
consultis. 396. 34
- Retiner gratissimam memoriam con-
sultus rui. 347. 23
- Retinere modum ludendi. 365. 24
- Retinere morem — qui mos cum à po-
sterioribus non esset reuerens. 51. 16
- Retrahere — siue retrahabis, siue pro-
petabis, al. retardabis. 127. 40
- Retraheratio — vt sine retrahatione li-
bere dicere auderent, sapientes esse
semper beatissimos. 190. 1
- Reuententia optimi cuiusque est adhi-
benda. 364. 35
- Reuerens multa aduersa — al. reue-
rens. 127. 20
- Reuocari studia remissa temporibus,
longo intervallo intermissa. 115. 9
- Reuocari me patris de medio cursu.
405. 9
- Reuocare rationem ad veritatem.
399. 32
- Reuocare hunc morem — reuocauit
morem Arcesilas. 51. 17
- Reuocare mentem (a sensibus) — ma-
gni ingenij est reuocare mentē à sen-
sibus, & cogitatione ad consuetudi-
nem abducere. 121. 12
- Reuocare modum villarum ad medio-
critatem. 370. 36
- Reuocasse primos treis versus Oetilis
Euripidis dicitur Socrates. 173. 32
- Reuocans omnia ad suam potentiam.
427. 5
- Reuocari debet oratio ad ea, vnde ad
alia aberrauit. 369. 47
- Reuolueris eodem. 117. 4
- Reuoluit ad patris sententiam.
38. 47
- Reuolueris eodem. 280. 3
- Reuoluitur eod. quò minime vult.
14. 50
- Rex iniustus, quem tyrannum voco.
313. 14
- Rex — nuper interpres vestrum Si-
bylle falsa quadam hominum fama
dicturus in senatu putabatur, eum,
quem reuera regem habebamus, ap-
pellandum quoque esse regem, si fal-
si esse vellemus. 295. 30
- Rex Perfarum nemo potest esse, qui
non antè magorum disciplinam, scien-
tiamq. percepit. 270. 36
- Regem Romæ posthac nec dii, nec ho-
mines esse patitur. 295. 44
- Reges bene morati olim constituti
sunt, non solum apud Medos, sed et-
iam apud Romanos, fruendæ iusti-
tiae causa. 379. 45
- Reges in regnis non omnia minima
curant. 213. 11
- Reges olim erant & augures, ac diui-
natores. 270. 29
- Reges — omnes antiquæ gentes regi-
bus quondam paueant. 345. 23
- Reges Romani. — duos Rom. reges:
quorum alter patrem non habet, al-
ter matrem. Nam de Seruij matre
dubitat. Anci Marcij pater quoque
ignotatur. 310. 4

Reges siquid scientes pretermittunt,
magna culpa est. 213. 41
Rhetori quidvis licet. 158. 43
Rhetorum campus de Marathonē, Sa-
lamine, &c. 359. 18
Rhetorum turba referta omnia. 359. 28
Rhetoricā palmā simillē dicebat Zeno.
54. 5
Rhetorica quid à dialectica differat ex
sententia Zenonis. 54. 5
Rictium—extenuato igitur sumtu tri-
butis rictiis, & clausi purpureis, &c.
341. 29
Rimatur—sed tamen rimaturā quo-
que quantum potest Posidonius,
277. 8
Rifus & iocus comes vanitatis.
62. 24
Rituales libi, fulgurales, haruspici-
ni. 261. 46
Rivalitū similis emulatio. 172. 45
Robor animi, ac magnitudo, & om-
nium rerum humanarum contentio.
131. 9
Robustus animus, & excelsus.
47. 6
Rogator comitorum non iustus.
215. 18
Rogator iustus.—haruspices negaue-
runt, iustum comitorum rogatorem
fuisse. 261. 14
Roma, ciuitas ex nationum conuentu
constituta: in qua multæ indiciæ, mul-
tæ fallaciæ. 459. 26
Roma.—in hoc maxime est vitiosa
hæc ciuitas, quod largitione interposi-
ta virtutis ac dignitatis obliuisci solet
459. 34
Romani celeriter oratorē amplexi sunt
115. 43
Romani cum Græcis comparantur.
115. 14
Romulus augur, cum fratre augure,
273. 14
Romulus inambulans post excessum
suum Iulie Proculo Iulio se deum
esse, & Quirinum vocari, &c.
322. 10
Romulus tantū est consecutus, ut, cum
subito sole obscurato nō cōparuisset,
deorum in numero collocatus putare-
tur: quam opinionem nemo vniquam
mortalis assequi potuit sine finima vir-
tutis gloria. 312. 52
Romulus lactens fulmine ictus.
285. 18
Romulus lituo regiones direxit rum, cū
urbem condidit. 260. 39
Romulus quibus gradibus in cælum af-
cendit. 434. 14
Romulus vrbis Ro. parens non solum
aupiscatō urbem condidisse, sed etiam
ipse optimus augur fuisse tradit.
255. 13
Romulus urbem aupiscatō condidit.
337. 14
Romulus fratrem interemit, cum ei vi-
sum esset vitulus solum, quàm cum al-
tero regnare. 393. 22
Romuli artem minus his ferentis an-
nis, iam inuenerat licetis, atque do-
ctrinis, omnique illo antiquo ex in-

culta hominū vita errore sublato fuisse cernimus. 312. 43
Romuli interitus in obscuracione solis
factus. 476. 24
Romulum, aliōsq̃ue complacitis Roma
ni consecrarunt. 245. 28
Romulum credibile est habuisse opinio-
nem, esse in prouidentis rebus augurā
di scientiam. 289. 27
Romulum quidam eundem Quirinum
putant. 225. 18
Roscius erat peruersissimis oculis.
207. 4
Roscius in senectute numeros & cantus
remissiores: ipsiq̃ue tardiores fecerat
tibias. 323. 18
Roscius puer dormiens circumplexus
serpentis amplexu, &c. 268. 50, &
288. 35
Rostra — descenderent in Rostra.
398. 46
Rostra — beatam vitam in rotam non af-
cendere dicit Theophrastus. 181. 18
Rotundauit ad volubilitatem mundum
deus. 445. 5
Rotundē — aptē ac rotundē.
84. 45
Rudem, esse in nostris poetis, aut in-
certissimæ segnitæ est, aut fastidij de-
licatissimi. 39. 46
Rudentibus apta fortuna. 183. 34
Rumor. — quæ valeant ad celebrandū
rumorem, 459. 4
Rumori maxime seruendum est.
459. 2
Rompete vincula carceris nō oportet.
leges enim verant. 127. 25
Rupilius tragediæ Antipam semper
elicebat. 366. 45
Ruisis faucibus fauent galli.
287. 1
Rustici — si qui dies ad rusticandum
dati sunt, ad eam numerum accom-
modantur quæ scribimus. 323. 8
Rutilus, horribilique tertis Martis ful-
gor. 318. 12

S

Sabazus, nouus deus, è ciuitate eiici-
tur ab Antioch. 337. 44
Sabazæ secundo Dionysio sunt insti-
tuta. 248. 24
Sacerdotes alij ad placandos deos con-
stituti, qui sacris præstint sollempnibus:
ad interpretanda alij prædicta vatium,
&c. 336. 38
Sacerdotes deorum vacationem habent.
33. 43
Sacræ cum pecunia nulla lege coniun-
cta sunt. 340. 18
Sacræ Idææ Magnæ matris. 412. 12
Sacræ Idææ — nos ad sacræ Idææ concipi-
enda optimum virū delegimus, &c.
109. 11
Sacræ — pietatem lex iubet adhiberi, o-
pes amoueri: quo significat prohibere
gratam esse deo, sumtum esse remo-
uendum. 355. 38
Sacræ semper conferuanda, & deinceps
familis prodenda. 339. 35
Sacrorum molestia — inuenta est ratio,

tur pecunia sacrorum molestia libera-
retur. 340. 23
Sacræ quinam asstringantur. 339. 40
Sacramento militiæ aliquem obligare,
355. 42
Sacula nunc dico, non ea, quæ diuina
notiūque numero annuis cursibus
constituuntur, &c. 198. 39
Sæpe est etiam sub pallio fordido fa-
pientia. 157. 33
Sagaram superstitione somnia interpretari,
an explicatione naturæ, vestrum sit
philosophia dignus. 298. 29
Sagarus — descendit ad forum rogatus
cū reliqui consulares sagati vellent
descendere. 470. 12
Sagax — mentem, ut ita dicam, sagacem
159. 8
Sagaci & bona mente quid est in homi-
ne melius? 187. 33
Sagaces canes. 266. 42
Sagacitate canum ad vtilitatem nostram
abutilur. 241. 41
Sagire scire acutē est: ex quo sagax annus
266. 42
Sagra — de Sagra Græcorū etiā vulgare
proverbium: qui quæ affirmant, certio-
ra esse dicunt, quā illa, quæ apud Sa-
gram. 241. 41
Sagra Fl. — ad Fl. Sagram Locri Cro-
tonias maximo proelio deuicerunt.
214. 35
Saguntini, qui parentis suos, liberos e-
mori, quā seruos viuere maluerunt,
patriæ non fuerunt. 459. 11
Salamini tropæi gloria. 135. 42
Salamis citatur tellis clarissimæ Them-
istidis victoriæ, quæ anconitum cōfil-
io Solonis, ei, quo primū constituit
Ariopagitas. 361. 22
Salebra — heget in salebra oratio. 112. 32
Salebra — nunquam in tantas salebras
incidisset, &c. 163. 32
Salem istum, quo vos Epicurei carētis,
nolite in irridendis nobis consumere.
225. 12
Sallinæ ab ora maritima remotissimæ.
234. 33
Saliorum curia, quæ est in palatio.
260. 41
Salmacida spolia, sine sanguine, & su-
dore. 359. 16
Saltare in foro. 398. 11
Salutatores. 457. 9
Samia — quā diis immortalibus grata
sunt simplici Samiæque capedines.
316. 14
Sannius spurcus homo, &c. 143. 7
Sannites cū M. Curio ad focum sedē-
ti magnū aurū pondus attulissent, re-
pudiati ab eo sunt. 437. 47
Sannitium aurum cum M. Curij res-
ponso comparatur. 439. 39
Samotheia — prætereo Samotheia
&c. 212. 41
Sanatus nisi sit animus, finis miseriarum
nullus futurus est. 149. 49
Sanctæ legem. 424. 27
Sanctæ militaris imperij disciplinam
dolore suo. 44. 44
Sancti lege, aut iure ciuili. 397. 11
Sanctam seruare societatem difficile est

- in eo, in quo non possint plures excellere. 314.10
 Sanctum est iure civili de iure praediorum. 396.31
 Sanctum est lege naturae. 397.12
 Sanctitas est scientia colendorum deorum. 212.21
 Sanctitudo — sanctitudo sepulturae. 315.14
 Sanguen — cui non refugiat timido sanguen. 102.50
 Sanguis per venas in omne corpus diffunditur. 225.34
 Sanguinis coniunctio & benevolentia deinceps homines caritate. 318.23
 Sani iij intelligendi sunt, quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit. 149.20
 Sanitas animi quando dicatur. 167.35
 Sanitas animorum in tranquillitate quadam posita est. 149.8
 Sanitas quaedam animi est, quae etiam in insipientem cadat. 167.38
 Sapere — nihil generosum sapit, atque magnificum. 423.30
 Sapiens ab Epicuro semper beatus inducitur. 49.1
 Sapiens — cadit in sapientem animi dolor. 425.27
 Sapiens civis totius mundi. 331.9
 Sapiens & beatus consistere debet & fidei, & suae vitae, & actus, & consequenti. 76.6
 Sapiens & bonus vir cum iustitiam praeferat, populus a bono consule potius, quam ille a vano populo repulsum fert. 185.33
 Sapiens in solitudine tanta ut hominem videre non possit, excedat e vita. 372.27
 Sapiens multa sequitur probabilitatem, non comprehensionem, neque perceptam, neque assensum, sed similia veri. 29.43
 Sapiens non est e faxo sculptus, aut e robore dolatus. 30.2
 Sapiens perturbationibus semper vacabit. 77.8
 Sapiens possit sine decretis vitam agere. 31.39
 Sapiens — sapiens videbitur, quia sibi consulerit: sed e idem malus, quia nocere. 311.19
 Sapiens si ei patriae, parentis, amici periculum allatum sit, is subueniat, si possit, cognitionis studiis abiectis, etiam si se diuenerat stellas posse arbitreretur. 372.40
 Sapiens si fame conficiatur utrumque abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem vitis. 394.25
 Sapiens si Gygis anulum habeat, nihil plus sibi licere putet peccare, quam si non habeat. 392.50
 Sapiens — statueret quis sit sapiens vel maxime videretur esse sapiens. 12.33
 Sapiens Stoicus vult gerere & administrare remp. vixorem adiungere, ex ea liberos procreare. 81.17
 Sapiens animus cum talibus habitans, perniciosusque curis quasi gaudio afficitur. 187.47
 Sapiens animus virtutibus omnibus sepius, ut mœnibus neque vincit, neque expugnari potest. 456.33
 Sapiens animus semper vacat vitio, nūquam turgeat. 151.1
 Sapiens animum nunquam neque cupiditate moueri, neque laetitia effreri, &c. 36.32
 Sapiens est providere: ex quo sapientia est appellata prudentia. 475.29
 Sapiens est proprium nihil, cuius perire possit, facere, nihil inuitum, &c. 189.38
 Sapiens esse nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris. 396.22
 Sapiens qualis sensus, cogitatio, vita. 350.43, & pag. sequi.
 Sapiens saepe officium est desciscere a vita. 81.6
 Sapiens Stoici descriptio. 83.16
 Sapiens soli contingit, ut nihil faciat inuitum. 437.43
 Sapiens esse non posse, qui aut cognoscendi esse initium ignoret, aut extremum expetendi. 77.2
 Sapiens nequicquam sapere: qui ipse sibi prodesse non quirit. 396.19
 Sapiens nihil opinari, id est nunquam assentiri rei falsae, vel incognitae. 22.25
 Sapiens nulli rei assentiri, demonstratur. 23.43
 Sapientes, boni — Hæc igitur est illa perniciēs, quod alios bonos, alios sapientes existimant. 396.18
 Sapientes habiti sunt C. Fabricius, M. Curius, T. Coruncanus. 421.10
 Sapientes habiti & appellati, L. Atilius, M. Cato, C. Laelius. 419.18
 Sapientes incommoda vitae, commodorum compensatione leniunt. 198.5
 Sapientes, M. Cato, C. Laelius, septem sapientes. 389.40
 Sapientes — quibusdam, qui sapientes habiti sunt in Græcia, placuerunt mirabilia quædam. 425.8
 Sapientes sapientibus sunt amici etiam ignotis. 213.8
 Sapientes solos reges, solos diuites, solos formosos, &c. 36.48
 Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur: stultissimus iniquissimo. 417.50
 Sapientia est conueniens actio. 80.11
 Sapientia est diuinum, & humanarum rerum scientia, & cognitio quæ causa cuiusque sit. 172.24
 Sapientia est rerum diuinum, & humanarum, causarumque, quibus hæres continentur, scientia. 374.24
 Sapientia in treis partibus distributa est. 32.39
 Sapientia iubet proferre opes, amplificare diuitias. 313.39
 Sapientia mater est omnium bonarum artium: a cuius amore Græco verbo philosophia nomen inuenit. 356.38
 Sapientia neque de se dubitare debet, neque de suis decretis. 163.31
 Sapientia nihil optabilis, nihil præstantius, nihil melius. 374.21
 Sapientia non ipsa genuit hominem, sed accepit a natura inchoatum. 89.36
 Sapientia non modo re antiqua, verum etiam nomine. 178.18
 Sapientia oculis corporis non cernitur: quia illa ardentes amores exciteret sui, si videretur? 60.10
 Sapientia præcipit, seipsum, si iustitiam, sapiens ut relinquat. 81.8
 Sapientia princeps omnium virtutum, quam *σοφία* Græci vocant, rerum diuinarum, atque humanarum scientia. &c. 372.30, & 32
 Sapientia, sanitas est animi. 149.16
 Sapientia semper eo contenta est, quod adest. 185.31
 Sapientia si se ignorabit, sapientia sit, necne, non obtinebit nomen sapientiae. 16.6
 Sapientia sola nos a libidinum impetu, & formidinum terrore vindicat, &c. 46.35
 Sapientia in se tota conuersa est — aliter est. 75.26
 Sapientia vera, omnia sua in seipso posita ducere, humanæque calis virtutis inferiores putare debet. 419.27
 Sapientia, intelligentia quæ amatorem necesse est intelligentem, sapientem naturæ primas causas conquerere. 447.16
 Sapientia munus in omni s cultu est occupatum. 89.44
 Sapientia neruos & artus esse, non temere credere. 477.38
 Sapientia studium ante Lælii & Scipionis artem non fuisse cultum a Ro. 163.32
 Sapientia studij laus. 374.27
 Sapientiam eam interpretantur Stoici, quam adhuc mortalis nemo esse consecutus. 421.8
 Sapientiam totius hominis custodem & procuratricem esse, naturæ comitem & adiutricem. 86.27
 Sardanapali epigramma ab Aristotele descriptum. 69.6
 Sardanapali opulentissimi Syriæ regis error, & epitaphium. 192.27
 Sardi — Iulius, pro Sardis dixit. 381.15
 Satiatus — pro eo quod nunc, satietas. 253.47
 Satiatus & expletis incundus est carere, quam frui. 412.33
 Satiatus omnium rerum vitam facit satietatem. 416.44
 Satiatus vitam tempus maturum moris affert. 416.49
 Satis superque esse sibi suarum cuique rerum curam. 425.10
 Satisfacere — is, qui se non putat satisfacere, amicus esse nullo modo potest. 457.19
 Saturninus in Metelli, Gracchi in Lænatem populum incitauit. 346.48
 Saturninus nihil habuit veterum simile L. Luculli inimicus. 33.44
 Saturninus — Quid iam de Saturnini supplicio, reliquique dicam? 346.8
 Saturnus a filio Ioue victus. 223.24
 Saturnus est appellatus, quod fatetur annis, ex se enim natos comelle fingitur solitus, quia consumit ætas temporum spatia, annisque præteritis insaturatione expletur, &c. 223.30

Senectus

- Seneſcitur ita honeſta eſt, ſi ſe ipſa defendit. 410.48
- Seneſcitur — legibus & inſtitutis vacat ſeneſcitur muneribus iis, quæ, non poſſunt ſine viribus ſuſtineri. 410.25
- Seneſcitur miſera eſt, quæ ſe oratione defendit. 415.1
- Seneſcitur miſera videtur quattuor ob cauſas. 107.35
- Seneſcitur non cogit doctos viros in ſtudiis ſuis obmureſcere. 408.42
- Seneſcitur non modo languida, & iners non eſt, verum etiam operoſa, & ſemper agens aliquid & molens. 409.13
- Seneſcitur — non ſunt in ſeneſcitur vires: ne poſtulantur, quidem vires in ſeneſcitur. 410.24
- Seneſcitur, quæ ſit fundamentis adoleſcentiæ conſtituta, laudanda. 414.49
- Seneſcitur quamvis non ſit gravis, auferat tamen eam viriditatem, quæ eſt in ætate media. 410.8
- Seneſcitur tantam habet auctoritatem, vt ea pluriſ ſit, quàm omnes voluptates. 414.48
- Seneſcitur verſatur in re gerenda. 408.1
- Seneſcitur, vt cetera auferat, aſſert certe prudentiam. 130.49
- Seneſcitur arma aptiſſima. 406.34
- Seneſcitur fructus anie partorum bonorum memoria. 416.8
- Seneſcitur incommoda. 409.2
- Seneſcitur nullus certus eſt terminus. 416.16
- Seneſcitur magnam habeo gratiam, quæ mihi ſermonis audientiam auxit, portioſ & cibi ſuſtulit. 412.21
- Seneſcitur magna habenda gratia eſt, quæ efficiat, vt non libeat, quod non oporteat. 411.34
- Seneſcitur maximè cauendum eſt, ne languoti ſe, deſidiaque dedar. 368.14
- Seneſcitur multum tribuere debemus. 371.48
- Seneſcitur pluriſimum tribuitur Lacedæmonie. 415.8
- Seneſcitur quæ tribuenda. 415.3
- Senex agricola querenti cui ſeruat, non dubitat reſpondere: diis immortalibus. 408.49
- Senex od meliore conditione eſt quàm adoleſcens: quod id, quod ille ſperat, hic conſecutus eſt. 415.43
- Senex — nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe viuere. 408.46
- Senex — o miſerum ſenem, qui mortem contemnendam eſſe in tam longa ætate non videt. 415.30
- Senem maturè fieri oportere, ſi diu velis eſſe ſenex. 410.8
- Senes appellatur apud Lacedæmonioſ ij, qui ampliſſimum magiſtrum gerunt. 408.18
- Senes bonarum artium ſtudioſi. 412.45
- Senes comici, ſtulti, creduli, obliuiſi, diſſoluti. 410.34
- Senes etiam ſi corporibus ſint infirmiſ agunt tamen multa. 407.40
- Senes Lacedæmonieſiſ enim publicum conſilium appellant. 271.20
- Senes — manent ingenia ſenibus, modo permanent ſtudia, & induſtria. 408.31
- Senes — maximas reſp. ab adoleſcentibus labefactas, à ſenibus ſuſtentratas & reſtitutas reperietis. 408.19
- Senes — mens & conſilium & ratio in ſenibus eſt, qui ſi nulli fuiſſent, nullæ omnino ciuitates fuiſſent. 415.37
- Senes, moroſi, anxij, iracundi, diſſiciles. 415.18
- Senes — nec verò quemquam ſenem, audiui oblitum quo loco theſaurum obruiſſet. 408.28
- Senes ſapientes adoleſcentibus bona indole præditiſ delectantur. 409.10
- Senes ſic mori videntur, vt cum ſponne nulla adhibita vi, conſumtus ignis exſtinguitur. 416.12
- Senam improvidorum & credulorum perſona. 431.17
- Senum querele. 406.17
- Senibus labores corporis minuendi, excitaciones animi etiam augenda videntur. 368.12
- Senibus vitæ auferat maturitas. 416.14
- Senilis auaritia quid ſibi velit, non intelligit. 415.26
- Senile eſt de ſe ipſo dicere. 409.45
- Seniles quædam reſ ſunt. 407.39
- Senſim & pedecentim progrediſ extenuatur dolor. 157.17
- Senſus accipiens voluptatē mouetur, & iucunditate quadam perfunditur. 12.5
- Senſus in corpore nullus eſt, ſed vt phyſiciſ & medici docent, vitæ quali quædam ſunt ad oculos, ad aureis, ad nares à ſede animi perforatæ. 122.41
- Senſus — quicquid eſt, quod ſenſum habeat, id necceſſe eſt ſenſiat & voluptatem, & dolorem. 245.5
- Senſus — odioſum ſine ſenſu eſſe. 130.13
- Senſus quid iudicet: 57.39
- Senſu amiſſo, ſiſ idem homo quali natus non eſſet omnino. 420.33
- Senſu iudicari, voluptatem eſſe expectandam, dolorem fugiendum. 43.44
- Senſus, incorruptiſ atque integri teſtes. 50.27
- Senſus iurepreſes ac nuntij rerum, in capite tanquàm in arce miſtiſe ad vſus neceſſarios & facti & collocati ſunt. 225.46
- Senſus — quamquam iudicium oriatur à ſenſibus, non eſt tamen iudicium veritatis in ſenſibus. 8.11
- Senſus — quicquid animo cernimus, id omne oriatur à ſenſibus. 49.23
- Senſus vera non nuntiant. 25.42
- Senſum diſtributio. 105.12
- Senſum iudicia, clara & certa ſunt. 15.2
- Senſibus fidem tribuebat Zeno. 9.43
- Senſibus integris, & incorruptis contentam eſſe debere naturam. 15.4
- Senſibus plus tribuit Epicurus, quàm nobis leges permittunt. 17.35
- Senſus eſſe anguſtos, & animos imbecillos, breuia curricula vitæ dixerunt veteres philoſophi. 10.11
- Senſus eſſe obſcuros & tenebriſcos. 24.46
- Senſus falli in iis, quæ ſubiecta ſunt ſenſibus. 297.7
- Senſus ipſos aſſenſus eſſe dicunt Stoici. 31.21
- Senſus noſtros eſſe imbecillos. 2.6
- Senſus noſtros non parens, non nutrit, non magiſtrat, &c. deprauat. 32.8.46
- Senſus omnis eſſe hebetes & tardos arbitrantur Academici. 8.15
- Senſus omnis veri nuntius eſſe dixit Epicurus. 205.33
- Senſibus & animo ea, quæ extra ſunt, percipimus atque comprehendimus. 237.3
- Sententia antiquorum de ſummo bono 101.34
- Sententiam non erratē & vagantem vt Academ. habere, ſed ſtabilem, & certam. 215.48
- Sententiæ philoſophorum tot & tam variæ de ſummo, bono vnde nata ſit. 110.42
- Sententiæ ſex de ſummo bono, ſimplices duæ ſine patrono: quattuor deſenſe: iunctæ & duplices, quæ. 101.3
- Sententiæ variæ de ſummo bono, & tot, quot eſſe poſſunt. 100.27
- Sentire — quæ aſpectu ſentiuntur. 352.29
- Sepeliri — qui vritur, non ſepelitur, ſed qui humatur. 341.17
- Sepia atramenti effuſione ſe tuitur. 235.40
- Sepimentum. — hæc omnia quali ſepimeto aliquo, vallabit diſſendendi ratione. 331.13
- Sepre ſapientes Græci quæ appellatur, ſintne habendi in numero ſapientium 419.25
- Septem ſapientes non ſuo, ſed populoſum omniū ſuffragio nominati ſunt. 52.13
- Septem ſapientes, qui à Græciſ *οἱ ἑπτά*. 178.21
- Septem — ſeptem diſtinctiſ interuallis ſoni: qui numerus rerum omnium ſere nodus eſt. 318.28
- Septemtriones. 447.48
- Septus — nullis amicis ſeptus. 456.25
- Septus tanto comitatu. 435.1
- Septi — nullis præſidiis ſepti. 379.32
- Sepulcrum exſtrui vetat alius Plato, quod quinque homines quinque diebus abſoluerint, nec è lapide excitati plures, nec imponi, quàm quod capiet laudem mortui incinſam quattuor heroicis verſibus: quos longos appellat Ennius. 343.39
- Sepulcrū mortuorū non ante eſt, quàm iuſta facta, & corpus ceſſum. 341.5
- Sepulcrum portus corporis. 133.19
- Sepulcra Calatini, Scipionum, Scutiliorum, &c. 117.16
- Sepulcra — nec ſepulcra legens veteroſ ne memoriam perdam. 408.27
- Sepulcorum amplitudines lege vitæ Atheniſ. 342.21

- Sepulcrorum cremonias magna cura
coluerunt viri maximis ingenii prædi-
cari, & violatas inextinguibili religione
fanxerunt. 119. 28
Sepulcrorum magnificentiam esse mi-
nuendam. 342. 5
Sepultura — multa hic de humatione
& sepultura. 352. 24
Sepultura genus antiquissimum, quo
apud Xenoph. Cyrus vitur. redditur
enim terra corpus, &c. 340. 47
Sequestres — sequestrius metum in-
iiciunt. 459. 44
Sequestrius — Carilnam & Antonium
cum sequestribus suis cuiusdam homi-
nis nobilis domum cōuenisse. 464. 23
Sequi se dicunt eorum institutum. 13. 41
Sequi viam deum. 488. 4
Serapis — An Æsculapius, an Serapis
potest præscribere per somnium cura-
tionem valetudinis, Neptunus guber-
nantibus non potest? 297. 29
Serapis, & Isis. 246. 41
Series maioræ necens. 15. 27
Series rerum admirabilis, vt alia ex alia
nexa, &c. 197. 11
Seriphi lepores, & vulpeis habent: eo-
nes & pantheras non habent. 208. 15
Serrit abores, quæ alteri sæculo profunt,
diligens agricola. 120. 14
Serere mores — ferendi mores, nec scri-
pris omnia faciendæ. 334. 40
Sermo intimus, cum ipse secū, caue turpe
per quicquam, &c. 145. 1
Sermo omnis de nobis obruitur homi-
nium interitu. 319. 27
Sermo — providendum ne sermo vi-
tium aliquid indicet inesse in morib.
369. 43
Sermo quietus & remissus. 409. 31
Sermo — nec verò, tanquā in possessione
venierit, excludat alios: sed cum in reli-
quis in rebus, tum in sermone commu-
ni, vicissitudinem non insequere putet.
369. 40
Sermo ubi locum habeat. 369. 25
Sermone debemus vti eo, qui notus est
nobis. 366. 26
Sermone quibus de rebus plerumque
habeantur. 369. 45
Sermonebus vulgi se dare non oportet.
319. 24
Serpō — illa quā longè serpent, non
videt? 247. 16
Serpit deinde res: quæ proclius ad per-
niciem cum semel cepit, labitur.
424. 35
Serpit per omnī vitas amicitia. 430. 30
Serpunt anguiculi. 105. 15
Serpit hoc in immensum. 247. 29
Serracum — cum tibi tota cognatio in
ferraco aduehatur. 468. 43
Serrare & aquirat difficile est, cum præ-
stare omnibus concupieris. 359. 37
Serrare amicitiam summa fide, constan-
tia, iustitia. 422. 25
Serrare constantiam in omni re geren-
da, consilii quæ capiendū, maxime de-
cet. 368. 28
Serrare de celo — serrabant de celo
olim ipsi, qui auspicabatur, &c. 289. 44
Serrare patris mortui memoriam pie &c
inuiolate. 417. 39
Serrare promissa. 401. 5
Ser. Tullio caput arsisse. 275. 30
Serruiliij gemini. 21. 46
Serruerunt multi de liberis serui facti, &
bello capti. 157. 4
Serruire — ades Sergio serruibant.
396. 49
Serruire — præstat nemini imperare,
quā alicui serruire, sine illo enim viue-
re honestè licet: cum hoc viuendi nul-
la condicio est. 472. 14
Serruendum personæ. 402. 47
Serruitus, est obedientia fratri animi, &
abiectione, & arbitrio caritatis suo. 437. 17
Serruus ineptiarum. 438. 14
Serruus nequissimus. 438. 2
Serruo sepe sine iniuria vita non potest
adimi. 436. 13
Serrui atrienses. 438. 4
Serrui mediastini. 438. 5
Serrui non honestissimum serruitus lo-
cum obtrinentes. 438. 9
Serrui vt nos ament, elaborandum est,
nam fere omnis sermo ad forensē
famam à domesticis emanat auctoriti-
bus. 455. 13
Serruorum condicio & fortuna, infima.
316. 30
Sesilis — ceruæ paullo ante partum per-
purgant se quadam herbula, quæ sese-
lis dicitur. 233. 38
Sesquialtera. 443. 20
Sesquialtera interualla, & sesquicertia,
& sesquioctaua. 443. 27
Sesquimodij ex ind. 2. tomi. 157. 20
Sesquimodij Q. Hortensij ex ind. 2. to.
157. 20
Seueritas reip. causa adhibenda est ab iis
qui reip. præsumunt, sine qua administrari
ciuitas non potest. 363. 8
Seueritatem in senectute probō, & eā
modicam, acerbiter nullo modo.
415. 25
Seuocare animum à corpore, à re fami-
liari, &c. 127. 29
Sex. Ælii. 409. 26
Sex. Pædæcei probitas, fides, & iustitia.
61. 10
Sex. Pompeius geometriæ studiosus.
353. 15
Sex. Tarquinii cōtra legem sempiter-
nam vim Lucræ Tricipitini filia æ-
mulata. 333. 14
Si maxime verum sit, ad corpus omnia
referre sapientem, &c. 156. 41
Si scies falso. 38. 34
Sibilij gladiatorij. 478. 29
Sybilla Erythraea. 261. 20
Sybillæ carmen non esse furentis, cum
ipsum poemā declarat, tum verò ea,
quæ ænesyge dicitur. 295. 36
Sybillæ libri — in Sybillæ libris eadem
prædictiones repetere sannt. 273. 39
Sybillæ libri valent ad deponendas po-
tius, quā ad suscipiendas religiones.
295. 42
Sybillæ versus — inque his omnibus
responsa haruspicum cum Sybillæ ver-
sibus concinebant. 271. 33
Sybilla versus alias in aliam rem pos-
sunt accommodari. 295. 34
Sybillæ versus obseruamus, quos illa fu-
rens fuisse dicitur. 295. 28
Sybillam naturæ vi incitabat. 269. 7
Sybillinis versib. furoris diuinationem
maximè contineri putarunt Rom. eo-
tūque decem interpretes delectos ad
ciuitate esse voluerunt. 255. 21
Sybilline vaticinationes. 215. 11
Sicarij, venefici, testamentarij, fures, pec-
culatores, vinculis & carcere castigandi
tal. fatigandi: non verbis philoso-
phorum. 397. 38
Siccitas orationis. 213. 43
Sidera ætheream mundi partem incol-
lunt, & marinis, terrenisque humori-
bus longo intervallo extenuatis alun-
tur: iccirco probabile est præstantem
in eis intelligentiam esse. 220. 9
Sidera æthereum locum obtinent. 220. 1
Sidera — aliorum siderum, quā solis
& lunæ ambitus ignorantes homines,
præter admodum paucos, neque no-
mine appellant, neque inter se nume-
ro committuntur. 444. 38
Sidera esse ignes, duorum sensuum tes-
timonio cōfirmari Cleantes putabat,
tactus, & oculorum. 219. 35
Sidera ex nobilissima, purissimaq; æthe-
ris parte gignuntur: tota sunt calida,
atque perlucida, animata esse, sentire,
intelligere. 219. 32
Sidera, quibus motus temporis erat con-
signandus. 444. 23
Siderum descriptio ex Arato Latine fa-
cto à Cicero. 229. 38
Siderum duo sunt genera. 221. 8
Siderum omnium eodē, vnde profecta
sunt, ad vnum tempus reuersio. 682. 4
Signare — nihil ita signari in animis no-
stris à vero posse, quod nō eodem mo-
do possit à falso. 24. 30
Signum à deo mali impēdētis datum.
276. 11
Signa — certis rebus signa certa præ-
currunt. 275. 11
Signa, quæ cōsequētia declarant. 276. 35
Signa hæc nulla sunt, solum iccoris, cor-
ui cantus, volatus aquilæ, stellæ traie-
ctio, voces furentium, fortes, somnia.
280. 28
Signa rerum futurarum neglecta à C.
Flaminio magnam cladem respatur-
lerunt. 268. 29, & 288. 39
Signa rerum futurarū, & potentia multa
hic commemorantur. 268. 1
Signis, tabulis pictis, melius fruuntur re-
tines homines. 192. 33
Significationibus rerum futurarū, quæ
tum dormientibus, tum vigilantibus
portenduntur, intelliguntur à diis & sin-
gulis hominibus, & ciuitatibus cōfusi.
239. 36
Silent diutius Musæ Varronis, quā so-
leant. 3. 49
Silenus — fabella de sileno à Mida ca-
pto. 134. 31
Silentium dicitur in aspiciis, quā om-
ni virio caret. 289. 29
Silice nari non sumus. 149. 39
Sili, flacci, frontones, capitoes, patij,
strabones. 297. 5
Siluescere fœrmentis. 413. 35
Simia,

Simia, monstrosissima bellua. 289. 3
 Simia quam similibus turpissima bellua no-
 bis? 209. 39
 Simile à balistis lapidum, & reliquis tor-
 mentis telorum. 145. 38
 Simile à catulo, qui iam appropinquat
 ut videat. 79. 5
 Simile à causis iudicialibus. 286. 37
 Simile à causis — ut in causis non fem-
 per vitium eodem statu, &c. 161. 47
 Simile à clypei inaulocro, & gladii va-
 gina. 218. 18
 Simile à corporum dissimilitudinibus.
 365. 43
 Simile à cultura vitium. 90. 16
 Simile à deorum animis, qui sine oculis,
 sine auribus, sine lingua, sentiunt inter
 se quid quique sentiat. 277. 2
 Simile à domo, & rep. in qua nec recte
 factis præmia existit villa, nec supplicia
 peccatis. 253. 6
 Simile à fabro. 480. 39
 Simile à fame, sitique depulsa cibo &
 potione. 45. 11
 Simile à fidibus, aut tibis. 371. 21, & 21. 4
 Simile à fidibus, & tibis. 238. 19
 Simile à fidibus, seu neruis. 96. 34
 Simile à gubernatore. 408. 2
 Simile à gubernatore, medico, impera-
 tore. 315. 40
 Simile à gubernatore navem palestrum,
 & nauf. auti euertere, refellitur. 96. 40
 Simile à iactu talorum. — ita iactet ta-
 lum, ut rectus assilatur. 89. 2
 Simile à lance in libra. 18. 34
 Simile à legibus, quæ omnium salutem
 singulorum saluti anteponiunt. 81. 33
 Simile à luce solis, quæ lumen lucernæ
 obfcurat: & à magnitudine maris Æ-
 gæi, quæ stilla maris interimit, &c. 78. 30
 Simile à mali ædificij domino glorianti
 se nullum architectum habuisse. 201. 44
 Simile à maris tranquillitate. 180. 5
 Simile à medico, qui sciat, cum ægroto,
 qui iustus sit vinum fumere, meracius
 sumitur. 251. 45
 Simile à medicis. 162. 14
 Simile à medicis & imperatoribus, &
 oratoribus. 319. 6
 Simile à melle. 77. 44
 Simile à membris corporis singulis ad
 se traducendis proximi membri va-
 letudinem. 390. 27
 Simile à mēbris corporis humani. 81. 27
 Simile à mēbris, seu membrorum. 82. 5
 Simile à membris — ut membra que-
 dam amputantur, &c. 391. 44
 Simile à membrorum figura corporis
 apta. 167. 40
 Simile à milite ignavo fugiente & pro-
 lio abiecto scuto. 145. 17
 Simile à morbis corporis. 48. 29
 Simile à morbis corporis, qui nascuntur
 cum sanguis corruptus est, aut pituita
 redundat, aut bilis. 166. 21
 Simile à pictoribus, & iis, qui signa fa-
 bricantur, & poësis. 371. 37
 Simile à pictura & fabrica. 218. 49
 Simile à pomis, quæ cruda ex arboribus
 auellantur: matura & cocta decidunt.
 416. 13
 Simile à proficiente anni, & contrā con-

clusa aqua. 216. 47
 Simile à pueris. 365. 16
 Simile à pulchritudine corporis, quæ
 apta compositione membrorum mo-
 uet oculos, &c. 364. 31
 Simile à rege, & iis, qui in aliquo hono-
 re sunt. 79. 38
 Simile à scientia medicorum. 46. 5
 Simile à feminibus — atque ut in femi-
 nibus vis inest earum rerum, quæ ex iis
 progignuntur, sic, &c. 276. 43
 Simile à stellis in radio solis. 110. 33
 Simile à tauris, qui pro virulis cōtra leo-
 nes, summa vi impetūq; contendunt. 81. 48
 Simile à theatro, & theatri locis. 82. 13
 Simile à tibicini. 194. 48
 Simile à tibis modularē canentibus ex
 olia nascuntur. 217. 9
 Simile à turela. 362. 37
 Simile à Venere Apellis inchoata, quam
 nemo pictor abolere conatus esset.
 388. 48
 Simile à venustate & pulchritudine cor-
 poris. 364. 11
 Simile à vino, quod ægroto datur. 250. 15
 Simile à vino, — ut non omne vinum,
 sic non omnis natura coaccit vetu-
 state. 415. 24
 Simile à vinis leuibus, quæ nihil valent
 in aqua. 179. 26
 Simile à vite, & pecude. 218. 48
 Simile ab acervo, qui constat ex fusi-
 libus granis. 184. 20
 Simile ab ægro corpore. 151. 29
 Simile ab agris, qui non omnes sunt fru-
 giferi, etiam si colantur. 137. 36
 Simile ab architectis. 236. 5
 Simile ab arte gubernatoris. 46. 6
 Simile ab eo, qui cylindrum protulit.
 308. 34
 Simile ab eo, qui domum magnam, pul-
 chrāque videt, &c. 216. 17
 Simile ab eo, qui grammaticum se pro-
 fessus barbare loquatur, & ab eo, qui cū
 se haberi musicum velit, absurde ca-
 nat. 137. 29
 Simile ab eo, qui stadium currit. 393. 27
 Simile ab eo, qui ingrediarur in aliquod
 gymnasium, aut domum, &c. cum vi-
 deat omnium rerum rationem, modū,
 disciplinam, &c. 216. 3
 Simile ab eo, qui se tradit quieti præpara-
 to animo & bonis cogitationibus, & re-
 bus ad tranquillitatem accommodatis.
 275. 40
 Simile ab iis, qui demersi sunt in aqua.
 79. 3
 Simile ab iis, qui nisi sub nube, solem nō
 ferunt. 24. 24
 Simile ab iis, qui ferro vincit multos an-
 nos fuerunt. 127. 36
 Simile ab iis, qui acibus oculis deficiē-
 tem solem inueniunt. 127. 17
 Simile ab iis, qui solis & lunæ, reliquo-
 rumque siderum ortus, obitus, motū-
 que cognorunt, &c. 276. 45
 Simile ab iis, qui sunt mersi in aqua, &
 aliis, qui ad summam aquam appropin-
 quant & à catulis rellitur. 95. 1
 Simile ab equis propter crebras prælio-
 rum contentiones ferocitate exultan-
 tibus. 363. 25

Simile ab his trionis actione, & saluta-
 ris mortu. 75. 11
 Simile ab oculo conturbato. 150. 18
 Simile ab operibus animi. 380. 35
 Simile ab viribus, Athenis & Lacedæ-
 mone. 238. 7
 Simile Cratippi ab oculis, ad probādam
 diuinationem, refellitur. 294. 45
 Simile & idem — omnia esse sui generis,
 nihil esse idem, quod sit aliud. 16. 44
 Simile non semper esse liberos parem-
 tum, aut nepotes suorum, neque ani-
 mes, neque corporibus. 128. 30
 Similes sunt dii tanquam si Peni, aut
 Hipsani in senatu nostro sine interpre-
 te loquantur, sic nobis obiciunt, &c.
 298. 42
 Similia esse multa multorum nō est fa-
 tis ad cognitionem tollenda. 21. 28
 Similitudo hominum in corporum figu-
 ra magis extat, quā in ingenis.
 128. 22
 Similitudo insignis, generis humani.
 326. 20
 Similitudo maxime ad amicitiam allicit.
 425. 43
 Similitudo nō nunquam creat errorem
 in iis rebus, quas cum natura, tum ca-
 sus affert. 286. 40
 Similitudo in corpore bono nihil ama-
 bilius, nihil copulatus. 358. 30
 Similitudines geminorum, aut signoriū
 anulis impressorum. 21. 25
 Similitudines nemo negat esse, cum ex
 multis in rebus appareant. 21. 27
 Similitudines quedam animi cum cor-
 pore. 145. 22
 Simonides cum quæsiisset de eo tyrann-
 nis Hiero, quid esset deus, vnum diem
 postulat, deinde biduum, & ita deinceps
 duplicat numerum dierum, &c.
 204. 12
 Simonides senex. 408. 38
 Simonides epigramma in Lacedæmonios,
 qui in Thermopylis occiderunt. 132. 12
 Simonidis memoria, Themistocles, Cy-
 næ. 124. 43
 Simplicem & communem, & consen-
 tiantem, & qui rebus idem moueat-
 tur, amicum eligi par est. 427. 45
 Simplicia — versuta. 95. 37
 Simpulum — M. Cratidius fluctus ex-
 citabat in simpulo, quas post eius filius
 Matius in Ægeo excitauit mari. 348. 29
 Simpinia — quā simpinia pontificū
 diis immortalibus grata sint, &c. 316. 14
 vide annot.
 Simul ex parte dii sumus, visa illa cōtem-
 nimus. 21. 3
 Simulacra humanarum virtutum in be-
 stis. 69. 40
 Simulacra virtutis. — præclarè agitur si
 in iis, quibuscumque viuimus, insunt simu-
 lacra virtutis. 357. 12
 Simulare — omnes aliud agentēs, aliud
 simulant, perdidit, improbi, multoties.
 356. 2
 Simuladum est, ut id, quod natura nō habet-
 mus, natura facere videamur. 48. 3
 Simulatio, dissimulatio quæ ex omni vi-
 ta tollenda est. 396. 4
 Simulatio intelligentiæ in malitia, vitæ

perniciēs maxima. 397. 34
 Simulatio omnium rerum vitiōsa est, & amicitia repugnat maxime. 434. 19
 Simulatio videtur paucorum mentium negotio naturā posse vincere. 433. 26
 Simulatio, & benevolus quibus rebus diuulgarī possint. 417. 36
 Simulatum nihil potest esse diuturnum. 380. 14
 Sincrum — ex quo licet existimare, in aliis quoque oraculis Delphici aliquid non fieri fuisse. 296. 42
 Singulares viri apud singulas ciuitates diis immortalibus cari. 239. 31
 Singulorum facultates & copiae, diuitiarum sunt ciuitatis. 396. 24
 Singulis hominibus dii consulunt, non solum generi vniuerso. 239. 19
 Sinistra Romanis, Graecis & Barbaris dextra meliora. 291. 10
 Sinus — in sinum philosophiae primis temporibus nos voluntas nostra compulsi. 177. 50
 Sirenes apud Homerum scientia Vlyssis pollicentur. 106. 49
 Sirenum cantus quid significant apud Homerum. 106. 35
 Sifenna historicus de somnio Caecilii. 274. 42
 Sifenna historicus — Multa ostenta in Sifenna collecta. 286. 24
 Sifenna omnes superiores historicos Latinos superauit — in historia puerile quiddam confectatur. 322. 40
 Sifenna historia — in Sifenna historia scriptum quiddam de Sylla. 267. 49
 Sisyphus — illud, quod Sisyphus veritas saxum suum nitendo, neque proficit huius. 116. 35
 Sisyphi, Vlyssis prudentia. 131. 39
 Sitella — cum Ti. Gracchum videre videtur contionantem in capitolio, de M. O. audio deferentem sitellam, &c. 211. 2
 Sitella — dum sitella deferretur. 462. 37
 Sitellam deferre. 462. 41
 Siti dicuntur qui cōditi sunt. 341. 4
 Sitis sitis voluptas potu sitim restringit, in motu est. 52. 27
 Sitiens aliquid appetere. 168. 43
 Sitis cupiditas numquam expletur. 433. 43
 Societas difficillima grauitas cum humanitate. 343. 10
 Societas est omnium hominum inter omnes, atque haec latissime patet inter eos, qui sunt eiusdem gentis. 397. 13
 Societas & communicatio vitularum, & ipsa caritas generis humani. 109. 32
 Societas generis humani, quae maxime est secundum naturam disrumpitur, si sic erimus affecti, vt propter suū quicquid commodum ipso licet violenter. 390. 25
 Societas hominum & cōmunitas euerteretur necesse est, si vni quisque nostrum ad se rapiat commodum aliorum, detrahātque quod cuique possit, emolumentum sui gratia. 390. 30
 Societas hominum, & cōiunctio quomodo optime seruari possit. 357. 37
 Societas hominum — ratio, quae societas hominum inter ipsos, vitaeque quasi cōmunitas continetur. 353. 22

Societas, in qua omnia insunt, quae putantur homines esse expetenda, virtus cum amicitia. 450. 10
 Societas — ita nos esse natos, vt inter omnes esset societas quaedam: maior autem, vt quisque proxime accederet. Itaque ciues potiores sunt, quam petegunt: propinqui, quam alieni, &c. 421. 18
 Societas prima in coniugio est, proxima in liberis, deinde vna domus, &c. 318. 18
 Societas vniuersi generis humani. 317. 40
 Societatis hominum plures gradus. 318. 11
 Societatem inter homines ad diis constitutam euerunt qui beneficentiam, liberalitatem, bonitatem, iustitiam tollunt. 391. 20
 Societatum omnium nulla est grauior, nulla carior, quam ea, quae cum reposita est vniuersi nostrum. 318. 36
 Societatum omnium nulla praestantior, nulla firmiter est, quam cum viri bonis moribus, similes, sunt familiaritate coniuncti. 318. 25
 Societas — ad Socrate haec omnis, quae est de vita & moribus philosophia, manauit. 149. 2
 Socrates ab Apolline omnium sapientissimus dictus — aliud iudicatus. 5. 49
 Socrates Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus. 417. 13
 Socrates Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus. 420. 22
 Socrates Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus. 419. 26
 Socrates Archelaum Anaxagorae discipulum audierat. 178. 49
 Socrates cum apud Delium male pugnatum esset Lachete priore, fugeretur cum ipso Lachete, vt ventum esset in triumum, eadem, quae ceteri, fugeretur noluit, &c. 276. 3
 Socrates cum impiis sententiis damnatus esset, æquissimo animo se dixit mori, &c. 276. 10
 Socrates de rebus obscuris, & incertis ad Apollinem censebat referendum. 271. 49
 Socrates de se ipse detrahens in disputatione plures tribuebat, quos volebat refellere. 14. 8
 Socrates de sepultura quid sentierat. 132. 26
 Socrates dicebat semper, animos, hominum esse diuinos, iisque cum eis corporibus, excessissent, redire ad caelum patere, &c. 420. 23
 Socrates dictum in pompa — quam multa non desidero! 191. 13
 Socrates discipulus, dissimulatur in omni oratione. 361. 50
 Socrates & Aristippus — non siquid Socrates & Aristippus contra mortem, consuetudinemque ciuilem fecerunt, idem nobis licet. 371. 42
 Socrates exacerari cum solebat, qui primum vititatem ad honestatem se conuertebat. 326. 41
 Socrates interrogatus cuius esset, respondit se esse mundanum. 193. 28

Socrates nihil affirmabat ipse, refellebat alios, nihil se scire dicebat, nisi id ipsum. 5. 47
 Socrates parens philosophiae iure dici potest. 51. 8
 Socrates — permulta collecta sunt ab Antipatro, quae mirabiliter ad Socrate diuina sunt. 276. 7
 Socrates persuasit Alcibiadi eum nihil hominis esse. 161. 33
 Socrates — philosophiam veterem & Socrate orā Latinis litteris illustrare. 4. 9
 Socrates primus ad rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis, auocauit philosophiam, & ad vitam communem adduxit. 5. 41
 Socrates primus philosophiam deuocauit ex caelo, & in vrbibus collocauit, &c. 179. 2
 Socrates quaerit apud Xenophontem vnde anima arripitur, si nulla fuerit in mundo. 243. 41
 Socrates quae supremo vitae de immortalitate animae differunt. 417. 11
 Socrates quibus rebus adductus nec patronum quibus fuerit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit, &c. 127. 1
 Socrates — Quid dicam de Socrate cuius morti illacrymari soleo, Platonem legens. 252. 29
 Socrates quo melius cenaret, obsonabam ambulando famem. 192. 1
 Socrates sententiam suam tegere solitus, errore alios leuare, quid esset finis limum veri, quaerere. 179. 6
 Socrates solitus est execrari eos, qui prius hanc (honestam & vtilem) naturam heretici opinionione distinxerunt. 389. 7
 Socrates — termini, quos Socrates pergit. 350. 22
 Socrates vitia naturae, ratione correxit. 176. 40
 Socrates vtebatur dissimulatione ea, quam Graeci ὀργάνωσι vocant: quam etiam in Affricano fuisse Fannius. 14. 10
 Socrates — vultus semper idem, quem dicitur Xantippe predicare solita in viro suo. 135. 20
 Socratis multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria & litteris confecta est. 179. 4
 Socratis & C. Lepidi idem semper vultus, eademque frons. 363. 20
 Socratis oratio, quae facit eum vsum apud iudices Plato iam morte multatus. 131. 24
 Socrati nihil visum est sciri posse: exceptum tantum, scire se nihil se scire. 25. 6
 Socratem, doctum & sapientem virum fuisse traditum est. 436. 2
 Socratem parentem philosophiae Socratem Atticum fuisse dicebat Zeno Epicureus. 209. 10
 Socratem Zopyrus phrygiomon dixit esse stupidum, bardum, muliericosum &c. 303. 25
 Socratica dubitatio de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita, consuetudo differendi. 6. 13
 Socratica ratio contra alterius opinionem differendi. 116. 20
 Socratici & Platonici iudicant. 306. 36
 Socraticorum

- Socratici maxime excellent in sermone dulci & faceto, & leni, minimè peritaci. 369.39
- Socraticorum philosophorum libri latectis & salubres referunt. 363.20
- Sodalitates Catone quaestore constitutæ. 412.12
- Sol astrum obtinet principatū. 221.12
- Sol cursum inflectit tum ad septentriones, tum ad meridiem, æstates & hiemes efficit, & ea duo tempora, quorū alterum hiemi senescenti adiunctum est, alterum æstati. 221.18
- Sol Democrito magnus videtur, quippe homini eruditio, in geometriæ perfecto. 42.17
- Sol dictus vel quia solus ex omnibus visibilis efficitur, vel quia cum efficitur, obcurtatur omnibus solus apparet. 224.18
- Sol duabus vniuersis vltimis partibus definitis motum, orbis annuos cōstituit. 203.8
- Sol eam causam Cleantes affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itēque brumali, ne longius discedat a cibo. 241.10
- Sol. — mediam fere regionem soli obtinet dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, &c. 318.13
- Sol modo accedet, tum aut recedet, binas in singulis annis reuersiones ab extremo contrarias facit. 229.33
- Sol. — nihil potest sole esse maius, quē Mathematici amplius duodeciginti partibus maiorem esse, quā terram, confirmant. 26.20
- Sol nobis videtur quasi pedalis. 26.21
- Sol Oceani aliter humoribus, quā nullus ignis sine passu alioque potest permanere. 219.39
- Sol olim deficere, & extinguī visus est cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetraret. 319.17
- Sol omnium temporum & vicissitudinum moderator & dux. 126.17
- Sol Phaëtonem siliū cum in currū fustulit, falsus fuit. 213.36
- Sol Phœthoni filio factūrum se esse dixit quicquid optasset. 401.6
- Sol quantus Epicuro videatur. 34.19
- Sol, qui tanta incitatione fertur, ut celeritas eius quanta sit, ne cogitari quidem possit, tamen nobis stare videtur. 26.35
- Sol. — si hoc vno sol quicquam vidisset indignus. 377.48
- Sol siderum princeps, omnia clarissima luce collustrans: multis partibus maior atque amplior, quā terra vniuersa. 228.2
- Sol accessus, discessusque solstitialis, brumisque. 216.40
- Solis candor illustrior est, quā villus ignis, &c. 219.36
- Solis defectio vnde fiat. 280.35
- Solis defectiones, itēque lunæ prædicuntur in multis annis ab iis, qui siderum cursus, & motus numeros persequuntur. 280.31
- Solis & lunæ, reliquorumque siderum circuitus spectaculum hominibus præbent. 238.11
- Solis ignis similis est eorum ignium, qui sunt in corporibus animalium: micco solem quoque animantem esse oportet. 219.46
- Solis orbium circulus quot diebus cōuersionem conficiat annuum. 221.16
- Solis magnitudo obcura est. 35.2
- Solis magnitudo percipi nō potest. 35.22
- Solis magnitudine multis partibus terra superatur. 229.21
- Solis proxima post lunam circūuolutio est. 444.17
- Solis tum accessus modici, tum recessus, & frigoris & caloris modum temperant. 221.15
- Solem aduersum intueri nequit, eiusque radii acies vestra, sensusque vincitur. 318.35
- Solem è mūdo tollere videtur qui amiciriæ è vita tollunt. 425.19
- Solem deficientem acribus oculis intueri. 127.17
- Solem, lunam reliqua astra aliis aquis alia dulcibus, alia marinis. 245.9
- Solem plus quā duodeciginti partibus maiorē esse, quā terrā affirmat mathematici. 35.19
- Solem quasi lumen Deus accendit ad fecundum supra terram ambitum, ut quam maxime calum omnibus colluceret. 444.32
- Solem, ut aiunt, nec occidentem vnamquam, nec orientem viderint. 55.16
- Sole ipso illustriora, & clariora sunt. 50.25
- Soles — duo vñi soles, tres lunæ, sol nocte, &c. 271.28
- Soles multi à Theologis proferuntur. 247.45
- Sola loca, 461.11
- Sola marmorea. 439.47
- Solarium vel descriptum, vel ex aqua. 227.7
- Solatia, & fomenta summorum dolorum. 146.9
- Solida & expressa effigies germanæ iustitiæ. 397.16
- Solida omnia vno medio nunquā, duo biles semper copulantur. 442.16
- Solidum nihil esse potest, quod terræ sit expertus, 442.2
- Solitaria virtus ad ea, quæ summa sunt, peruenire non potest. 450.7
- Solitaria vita, cum omnium rerum abundantia, & copia, cuius homini intolerabilis. 450.35
- Solitarium nihil amat natura. 450.43
- Solitaris, etiā solitatio homini arque in agro vitam agentī, necessaria est opinio iustitiæ. 379.31
- Solitudo auferit fructum voluptatum omnium. 450.39
- Solitudo, & vita sine amicis, infiducia & metus plena est. 49.46
- Solitudo. — si deus vnus est, quis beatus esse in solitudine queat? 475.48
- Solitudo — viuere in solitudine non modo sine vllis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus. 390.47
- Solitudinem fugit, & socium studij quærit sapiens. 373.20
- Soliua cognitio & ieiunia. 373.15
- Soliua & bellia — congregatæ opponuntur. 183.17
- Soliuagum & volabile calum, & in orbem incitatum. 445.5
- Sollenne, & statum sacrificium. 13.40
- Sollertia ingeniorum antecellunt. 270.41
- Sollertia — cum omnis sollertia admiranda est, tum ea, quæ efficit, ut inanimata quæ sunt, viuere & spirare videantur. 47.62
- Sollertia — fugienda est talis sollertia. 319.20
- Sollicitare naturam suam sedem. 45.47
- Sollicitudo quid. 169.43
- Sollicitum habere — angere & sollicitum habere. 41.28
- Solium — cum præsertim non recula-rem, quo minus more patrio sedens in solio cōsultentibus respondere. 323.14
- Solon — nō esse expectandum extremum vitæ diem sapienti, ut tum denique iudicetur beatus. 83.35
- Solon adiunxit Themistoclem: Themistocles Solonem nulla in re adiunxit. 361.16
- Solon Atheniensis orientem tyrannidē multo antè prospexit. 274.43
- Solon Pistratam tyrannum querenti quā tandem re fretus sibi tam audacter obfisteret, respondit, senectute. 416.19
- Solon verbis gloriatur, & se quoties aliquid ad discedentem dicit senem fieri. 409.15
- Solonis eclogium, quo se negat velle suam mortem dolore amicum & lamentis vacare. 416.26
- Solonis factum verfurum & callidum, qui futuri se simulauit, &c. 366.5
- Solonis illud, honestum est, Senecæ se multa in dies adficientem. 413.6
- Solonis leges. — translata quedam de Solonis legibus in xi. tabulas. 341.27
- Solorum callum, nihil est calciamen- tum. 191.8
- Solstitialis & brum. reuocatio. 444.45
- Soluisse ab Alexandria. 394.32
- Soluti somno animi, & corpore vacantes. 277.5
- Solutio rerū creditur nisi erit necessaria, nulla fides esse potest. 386.44
- Solus iure iudans. 316.24
- Somniant homines tribus modis deorum impulsu ut vult Posidonius. 316.24
- Sōniamus ea, de quibus vigilantes aut cogitamus, aut egimus. 300.1
- Somnariæ — nihil tam præpostere, tam inordinatē, tam monstruosē cogitari potest, quod nō possumus somnari. 301.2
- Somniant nihil esse magnum. 300.11
- Somniantium visū multo inter dum per turbatio sunt, quā in sanos. 297.22
- Somnium æneæ. 262.48
- Somnium Alcibiadis, de amice amico. 300.27
- Somnium Alexandri: cum Ptolemæus familiaris eius in prælio venenato re-locutus esset, &c. 298.18, & 299.8
- Somnium Annibal. 163.47, & 164.26
- & 299.26
- Somnium Cæcilii Balæarici filii. 299.27

- Somnium Cæciliæ Q. Filiz. 271. 40
 Somnium C. Gracchi. 269. 9
 Somnium cuiusdam, qui cum in somnis
 complexu Venereo iungeretur, cal-
 los dicitur eiecisse. 300. 24
 Somnium cuiusdam rustici Romanl.
 269. 2
 Somnium Cui. 263. 32, & 299. 26
 Somnium de præfatore. 267. 3, & 299. 27
 Somnium Eudemi Cyprij familiaris Ari-
 stotelis. 264. 35
 Somnium eius cursoris, qui ad Olympia
 proficisci cogitabat. 300. 33
 Somnia grauiora, si quæ ad temp. perti-
 nent vita sunt, à summo consilio non
 sunt neglecta. 255. 23
 Somnium Hamilcaris Karthaginensis.
 264. 11
 Somnium M. Ciceronis. 265. 36, & 299. 30
 Somnium matris Phalaridis. 263. 26,
 & 299. 26
 Somnium matronæ parere cupientis, quæ
 visa est in quiete obsignatum habere
 naturam. 300. 40
 Somnium — ouum pendere ex falcia
 lecti cubicularis. — respondit con-
 ditor thesaurum desolatum esse sub-
 lecto, &c. 299. 7
 Somnium Priami, quo est conturbatus.
 262. 35
 Somnium P. Decij Q. Filij. 264. 16, &
 299. 26
 Somnium — quidam ad interpretē de-
 tulit, se aquilam in somnis visum esse
 factum. 300. 37
 Somnium Q. Frattis. 365. 30, & 299. 30
 Somnium Socratis. 264. 25
 Somnium Sophoclis. 264. 44
 Somnium Tarquinij Superbi. 263. 1
 Somnium Vellalis apud Ennium. 262. 15
 Somnia diuina putanda non sunt. 298. 8
 Somnia duo Simonidis. 265. 14, & vers.
 19, & pag. 299. 15, & 17, & 300. 26
 Somnia eorum, qui immoderato cibo
 & potu onusti ad quietem accedunt,
 qualia. 266. 6
 Somnia eorum, qui salubri & moderato
 culta & victu quieti se tradunt. 266. 10
 Somnia — multa hic de somniis. 262. 6,
 & 297. tota pag. contra somnia multa
 dicuntur.
 Somnia obscura, minime obscura sunt
 maiestati deorum. 299. 15
 Somnia — probabilis est natura fieri,
 vt mobilitat agitata animus, quod vi-
 gilans viderit, dormiens videre videa-
 tur. 298. 28
 Somnia — quæ in vita vsurpant homi-
 nes, cogitant, curant, vident, Quæque
 agunt vigilantes, agitantque, ea si cui in
 somno accidunt, Minus mirum est.
 263. 23
 Somnia — thesaurus, hereditas, honos,
 victoria, & multa generis eiusdem, qua
 cum somniis naturali cognitione iun-
 guntur? 300. 23
 Somnia vnde — cum animus languore
 corporis, nec membris vti, nec sensu-
 bus potest, incidit in visa varia, & in-
 certa ex reliquiis, vt air Aristoteles, in
 hærentibus earum rerum, quas vigilas
 gesserit, aut cogitauit. 298. 19
- Somnia Xenophotis Socratici. 264. 29
 Somniorum coniectione quomodo defi-
 niat Chryppus. 298. 36
 Somniorum obsecrantes & enigmata
 quò pertinent? 293. 44
 Somniorum patrocinium suscepit
 philosophi non contentissimi. 301. 31
 Somniis credi non oportere. 271. 43
 Somnus, & quies — si ad quietem inte-
 gri iremus, multo plura somnia vera
 euenirent: nunc onusti cibo & vino
 perturbata, & cõfusa cernimus. 266. 2
 Somnus — fit vt cogitationes, sermo-
 nesq; nostri pariant aliquid in somno
 tale, quale de Homero scribit Ennius,
 &c. 317. 5
 Somnus imago mortis, eamque quoti-
 die induit. 130. 37
 Somnus — morti nihil ita simile, quàm
 somnus. 417. 34
 Somnus refugium omnium laborum,
 & sollicitudinum. 301. 30
 Somnus — quise tradit ita quieti, præ-
 paratio animo tum bonis cogitationi-
 bus, tum rebus ad tranquillitatem ac-
 commodatis, certa & vera cernere in
 somnis. 275. 40
 Somnus sine visis somniorum placati-
 simam quietem afferens. 131. 29
 Somnum nisi requietem corporibus, &
 medicinam quandam laboris afferret,
 nobis contra naturam putamus da-
 tum. 107. 35
 Somno soluti animi, & vacantes cor-
 pore. 277. 5
 Sonare inani voce. 59. 31
 Sonare — quid sonet hæc vox volup-
 tatis. 51. 50
 Sonare vnum — vitilitas & honestas
 verbo inter se discrepant, re vnum so-
 nant. 399. 10
 Sonitus cæli, & totius mundi incitati-
 sima conuersione, vt cum aures homi-
 num capere non possint. 318. 34
 Sonus dulcis ex conuersione globorum
 cælestium. 318. 20
 Sonus interuallis coniunctus impa-
 ribus, impulsu & motu orbium cæle-
 stium effectus. 318. 22
 Sonus natura in sublime fertur. 225. 49
 Soni vocis paucis litteratum notiter-
 minati. 125. 14
 Sono acuto & excitato mouetur sum-
 mus ille cæli stelliferi curvus. 318. 25
 Sonorū varietas, interualla, distinctio,
 & vocis genera permulta auribus in-
 dicantur. 236. 40
 Sontes olim ferro depugnabant. 143. 10
 Sontes sapientia, principes omnium vir-
 tutum. 372. 50
 Sophismata contorta, & aculeata. 25. 11
 Sophiste appellatur, qui ostentationis,
 aut quæstus causa philosophantur.
 24. 38
 Sophiste lusi à Socrate. 51. 14
 Sophocles à Pericle reprobatus. 371. 13
 Sophocles ad summam senectutem tra-
 gedias fecit — ibid. à filiis in iudi-
 cium vocatus est. 408. 32
 Sophocles cum ex eo quidam iam affe-
 cta ætate quereretur, veteriturne rebus
 Venetis, Dij meliora, inquit. 412. 37
- Sophocles, doctissimus homo, poeta di-
 uinus. 264. 42
 Sophocles optime scripsit Electram.
 39. 44
 Sophocles recitata tragedia Oedipo
 Colon. sententia iudicam est libera-
 tus. 408. 38
 Sophocles ventus. — Nec vter tanta
 prædictus, &c. 160. 19
 Sophocles licet temperantiam, modera-
 tionem, modestiam, frugalitatem ap-
 pellare. 350. 24
 Sordes aurium — in sordibus aurium,
 tãquam in visco, inbaretceret. 236. 24
 Sorites — captiosissimum genus inter-
 rogationis — quia acerrimum efficiunt
 vno addito grano. 20. 30
 Sorites lubricus & periculosus locus.
 27. 27
 Sorites quomodo frangat Chryppus.
 27. 21
 Sorites — sorites ille, quo nihil est vi-
 tioliosius. 92. 18
 Soriti, quomodo Latino verbo licet acetua-
 lem appellare quemadmodum resi-
 stendum. 279. 37
 Sors idem propemodum, quod micare,
 quod talos iacere, quod telas. 291. 26
 Sors pro oraculo — ista fors inaudita
 Græcis est. 296. 25, & 1. 18.
 nam cum fors illa edita est opulentis-
 simo regi, &c.
 Sorte, aut micando visus. 400. 26
 Sortes Laacedæmoniorum à summa qua-
 dam disturbat & dissipat. 268. 25,
 & 389. 2
 Sortes ear, quæ ducuntur, non illæ, quæ
 vaticinatione funduntur: quæ oracu-
 la veteris dicimus. 289. 12
 Sortes — multa hic de sortibus. 291. 35
 Sortes — sortes de terra edite, ibid. for-
 tes ducit vt in rem apte cadant, fieri
 credes posse diuinitus. 261. 22
 Sortilegi, & ij, qui quæstus causa hatio-
 lantur. 277. 30
 Q. Sotius eques Ro. ex agro Piceno se ta-
 bulatum incendisse cõfessus est. 257. 10
 Sospita — Iuno Sospita, quàm numquã
 ne in somnis quidem vides, nisi cum
 pelle caprina, cum hasta, cum scutulo,
 cum calceolis repandis. 207. 21
 Spartacus. 437. 7
 Sparte pueri tapete, & cleptere discunt.
 314. 47
 Sparte pueri ad aram se verberibus ac-
 cipliuntur, vt multus est visceribus lan-
 guis exeat. 141. 43
 Spartam nulla alia re, nisi auraria esse
 peritram, Apollo Pythius vaticinatus
 est. 385. 43
 Spartiatæ pueri non ingemiscunt ver-
 berum dolore laniati. 189. 12
 Spartiatiorum cohortatio ad prælian-
 dum procedit ad modum, & ad tibiam.
 142. 12
 Species — cura vt peritio tua pompæ
 plena sit, vt illustri, vt splendida, vt po-
 pularis, vt habeat summam speciem ac-
 dignitatem. 419. 16
 Species in rep. 458. 1
 Species — nulla est instabilior spe-
 cies, nulla pulchrior, & ad rationem,
 folletissimæque

tiendis & definiendis occupati sunt.
164. 17
Stoici, dicitur dici appellantur. 294. 42
Stoici dicunt hunc modum esse sapientem, habere metem, quæ & se ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moueat, regat. 33. 24
Stoici & sapientem amaturum esse dicunt. 175. 16
Stoici in Aristonem incidunt. 97. 9
Stoici ita assensu sunt Peripateticis de honesti præstantia præ vili, ut etiam quicquid honestum esset, id vtile esse conferret: nec vtile quicquam, quod non honestum. 339. 9
Stoici — multa in Stoicos, quod à veteribus Academicis desceverint. 87. 7
Stoici non tollunt rerum dilectum, vt Aristoteli. 79. 22
Stoici omnia ad vim igneam referre solent, Heraclitum, vt opinor, sequentes. 24. 42
Stoici omnia diuinationis genera probant. 255. 39
Stoici plurima verba nouarunt. 74. 6
Stoici — quæ dicunt Stoici præclare inter se coherent. 111. 50
Stoici — quæ Stoici aspera, reicienda, incommoda, Peripateticis mala dicunt, sed parua & exigua. 111. 39
Stoici sibi non constant, vt Epicurus. 284. 13
Stoici siqui fuerunt pane Cynici, non sunt audiendi, qui reprehendunt, & irident, quod ea, quæ turpia re nō sunt, verbis flagitiosa dicamustilla aut, quæ turpia sunt, nominibus appellem suis. 368. 43
Stoici solent breuiter asserere argumenta. 150. 3
Stoici totam questionem de diis immortalibus in partem quatuor diuidunt. 214. 5
Stoici — verborum, quibus vtuntur Stoici, gloriæ, illis cum Pythone & Aristone, qui omnia ex æquo, est communis. 72. 48
Stoici vsuram nobis latigunt, tanquam cornicibus. 117. 49
Stoicorum, Academicorum, Peripateticorum propria est præceptio de officiis. 351. 21
Stoicorum dumtaxat — cur orationem in tās angustias, & in Stoicorum dumtaxat compellimus? 32. 4
Stoicorum paradoxa exagitantur. 96. 24
Stoicorum ratio, & sententia exponitur. 73. 43
Stoicorum ratio, quæ reuera diuinationem esse concluditur. 269. 30
Stoicorum rationis cōclusio & Cratippi de diuinatione refellitur. 294. 4
Stoicorum sententia cum Peripateticorum ratione comparatur, & contenditur. 78. 6
Stoicorum sententia de diuinatione, nimis superfluitiosa. 293. 46
Stoicorum sententia nullā potest aditū habere in urbem, in forum, in curiam. 87. 27
Stoicorum sollertia quoquē se vertunt, jaceat necesse est. 281. 39

Stoicorum subtile, vel spinosum porius differendū genus. 71. 34
Stoicis cum Peripateticis cōtrouersiarum non esse, led nōminum. 78. 5
Stoicis finis bonorum consensit natura, id est, & virtute, seu honeste vivere. 57. 23
Stoicis non videtur optabilior vita beata si sit longa, quā si brevis. 78. 40
Stoicis placet omnia peccata esse paria. 36. 18
Stoicis placet, quæ in terris gignantur, ad vsum hominum omnia creati, homines autem hominum causa esse generatos, &c. 353. 35
Stoicis summum bonum, natura conuenienter vivere. 389. 16
Stoicos à Peripateticis non verbis, sed vniuersa re, & tota sententia dissentire. 84. 1
Stoicos re cū Peripateticis cōsentire putat Antiochus, verbis discrepare. 198. 3
Stoicos doleo tantam Epicureis irridendi sui facultatem dedisse. 284. 7
Stomachari Cannius. 395. 48
Stomachus linguam excipit ad radices eius adherens. 225. 2
Strageis edere — quas ille strageis edidit? 346. 16
Stranguria — forticulum se præbet Epicurus in torminibus & stranguria sua. 143. 46
Στρατηγικὰ, — cōsiliū imperatorū, quod Græci στρατηγικὰ appellant. 242. 7
Strato Lampiscenus dar deo immunitatem magni muneris. 33. 42
Strato Theophrasti auditor, totum se ad inuestigationem naturæ contulit. 8. 37
Strato Theophrasti auditor, qui physicus appellatur, omnem vim diuinam in naturā sitam esse censet. 200. 45
Strato Theophrasti discipulus Physicū se esse voluit. 99. 41
Stratonius quidam, facetus, & dicax, quid responderet Alabanden si euidam Alabandum deum esse constituant. 247. 13
Strictum — quibus de questionibus tu quidem strictum, nostri autem multa solent dicere. 242. 34
Stridorem fertur cum acuitur, surdum non audiunt. 194. 35
Strophio accuratè præcingeret. 466. 39
Studer — cum accusandi casu — illud ipsum, quod studet, facere possit ornatus. 98. 26
Studere cum generandi casu. 250. 45
Studia doctrinæ — multi cū essent in potestate hostiū, aut tyrannorū, multi in custodia, multi in exsilio dolorem suū doctrinæ studiis leuauerunt. 107. 28
Studia doctrinæ prudētibus & bene institutis patitur cum ætate crescūt. 413. 5
Studia hominum diuersa. 367. 5
Studia vel optimarum rerum, sedata & tranquilla esse debent. 172. 4
Studiis generorum præsertim in re bona, difficile est obuiolare. 422. 27
Studiose inheruire negotiis amicorum ac periculis. 418. 49
Studiōsi venandi, aut pilæ. 418. 50

Stultitia consensu omnium philosophorum maius malum est, quā si omnia mala & fortunæ, & corporis ex altera parte ponantur. 251. 50
Stultitia est adepta est quod concupiscit, nunquam se tamen satis consecutum putat. 185. 30
Stultitia stirpes altæ sunt. 149. 47
Stultitiæ proprium est aliorū vitia cernere, obliuisci suorum. 160. 45
Stulti omnes infaniunt ex sententiā Stoicorum. 149. 6
Stultos omnes infanite dicunt Stoici, vt male olere omne cōnum. 171. 38
Stultissimum est incerta pro certis habere, falsa pro veris. 415. 42
Stupor in corpore — immanitas in animo. 149. 44
Stuprata per vim Lucretia à regis filio, se ipsam interemit. 62. 25
Styx, Phlegeton, Acheron, Cocytus, nō sunt dii. 246. 10
Suadæ medulla M. Cethegus. 413. 2
Suadere — non est semper rectis in suadendo locus. 272. 18
Suasor, & auctor alicuius rei. 403. 14
Suasoris finis est, vtilitas eius, cui quisque suadet. 472. 17
Suz cuique vtilitatis seruandū est, quod sine alterius iniuria fiat. 393. 26
Suanis laborum præteritorum memoria. 68. 48
Suauius odorum, qui afflarentur è floribus, al. efflarentur. 414. 28
Suauius sermone atque morum, haudquam mediocriter condimentū amicitiae. 428. 6
Subacta humus atque puta. 414. 28
Subducatur cibis arhetæ, Ioue Olympium implorabit. 142. 45
Subducere — clavis Lacedæmoniorum ad Gytheum subducit. 394. 21
Subducere fundamenta — non intelligunt rerum illarum pulcherrā fundamenta subducere. 91. 1
Subducta vtilitatis ratione. 64. 29
Subductis voluptatum calculis. 61. 27
Subigere — cum gremio mollior, ac subacta sperum semen excipit terra, &c. 413. 12
Subigere segetes aratis solent agricolæ, multo ante quā ferant. 475. 10
Subiicere rationem — cur sic opinetur, rationem subiicit. 294. 32
Subiiciunt se homines alterius imperio, & potestati pleribus de causis. 376. 47
Subiicere bona ciuium voci præconis. 386. 35
Subicere — conferam tecum quā cuique verbo rem subicias. 96. 29
Subiectæ sensibus re ad diuinos non pertinent. 179. 42
Subiectum infamiae nomen voluptatis. 52. 48
Subiretor viriorum nomina. 395. 28
Subita matris tēstas, quæ ante prouisa, reret nauigantibus vehementius. 156. 48
Subleuatus in infimum locum. 465. 26
Sublime candens, quem in uocāt omnes Iouem. 245. 37
Subsellia fenatoria. 462. 33
Subsiciua, seu subsiciua tempora. 323. 19
Subsiciua

Subsidia quædam tempora incurunt,
quæ ego perire non patior. 325. 7
Submovere homines honestos à rep.
64. 6
Substituitur in meū locū me absente,
et vicarius meæ diligentiæ succedit. 47. 4. 6
Subterfugere quasi fatā, quæ impendit
amicis. 425. 50
Subterfugere militiam. 401. 28
Subtiliore ratione non est opus ad hæc
refellenda. 248. 39
Subtilitas—alia est illa cum veritas ipsa
limitatur in disputatione subtilitas, &c.
378. 49
Subtilitatem ab Academia mutatus est
Cicero, & ei vicissim reddidit veritatem
orationis & ornamenta dicendi.
302. 20
Succedere vicarius meæ diligentiæ. 474. 7
Succidia—horrum, lucidiam alteram
agricolæ appellat. 414. 11
Succus, quo alimur, secretus à reliquo
cibo. 225. 19
Sudaui Apollo Cumis, Victoria Capuæ.
271. 34
Sudanisse deorum simulacra initio belli
Marci.
271. 44
Sufficient prius lanam medicamentis
quibusdam. 475. 7
Suffimenta—sine illius suffimentis ex-
piati fumus. 327. 35
Suffragata est Cn. Octavio, nouo homi-
ni, domus ad consulatum. 370. 21
Suffragium—nihil tam incorruptum
esse debet in rep. quàm suffragium,
quàm sententia. 314. 30
Suffragia—ego in ista iura sententia,
ut nihil fuerit in suffragiis voce me-
lius. 348. 9
Suggerere — Atque huic in credibili
sententia rationculas suggerit. 350. 46
Suggerere—si me memoria forte de-
fegerit, tuem esse ut suggeras. 18. 50
Suggestum—cū in cōmunibus sug-
gestis consistere non auderet, conio-
nari de turri alta solebat. 182. 24
Suggestum—suggerit, in quo causam
dixerat, ascendenti, nullum signum fi-
bi à deo quasi mali alius impenden-
tis esse datur. 276. 11
Sulla, & M. Crassus omnia perpeten-
tes, cuius deseruientes, dum quod vel-
lent, consequerentur. 366. 8
Sullani remporis mebis. 439. 29
Sumunt ea ad concludendum, quorum
iis nihil conceditur. 294. 17
Sumebat sibi otium. 337. 50
Sumi legem in manus. 295. 25
Sumi mihi parteis Philonis. 323
Sumere aliud initium—& quoniam tibi
aliud dicendi initium sumendum est,
&c. 331. 32
Sumere publica. 439. 33
Sumere spatium—spatium sumamus ad co-
gitandum. 85. 38
Sumenda, non expectanda, bona corpo-
ris. 87. 14
Sumenda quæ Zenoni. 8. 50
Sumtionen, 295. 15
Sumus iam temp. qui optimi. 383. 3
Sumus non solum necessarios, sed etiam
liberales. 380. 8

Summa fatalis—cū summam fatalem
tibi conferat. 317. 20
Summanus in fastigio Iouis optimi, ma-
ximi, de celo iectus. 257. 40
Summa omnis philosophiæ ad beatē vi-
uendum refertur. 65. 39
Summa rerum ac sententia. 334. 33
Summam ex singulis artibus confectā
probare. 476. 38
Summittere—extollere. 428. 40
Summus dolor brevis, inquit, Epicurus.
143. 32
Summum bonum esse voluptatem ex
sententia Epicuri, & longa ea de re di-
spuratio. 43. 39
Summum bonum esse viuere scientiam
adihentem earum rerum, quæ na-
tura eueniant, scilicet quæ sint se-
cundum naturam: siqua contra naturā
sint, reiciuntur: id est conuenienter
congruentēque naturæ viuere. 76. 24
Summum ius, summa iniuria. 355. 10
Summum bonū non potest in sola vir-
tute poni, nisi fit aliquod animal, quod
totum ex mente consistit. 88. 31
Summum bonum—omnis ratio vitæ,
definitio summi boni continetur.
36. 12
Summum bonū—philosophorum var-
iaz de summo bono sententia, & tot,
quot esse possunt. 100. 27
Summum, quo nihil superius. 143. 33
Summum bonum—sententia antiquo-
rum de summo bono. 101. 34
Summum bonum sic instituitur, ut ni-
hil habeat cum virtute coniunctum,
&c. 311. 13
Summum bonum si ignoretur, viuendi
rationem ignorari necesse est. 100. 6
Summo bono constituto in philosophia,
constituta sunt omnia. 100. 3
Suntista. 419. 16
Supellex philosophiæ pluris æstimāda,
quā reliquorum possessiones. 114. 40
Supera atque caelestia. 35. 8
Superavit incredibili virtute summam
spem ciuium, quam de eo iam puero
habuerant, Scipio. 420. 3
Superare—de eo, quod ipse superat,
aliis gratificari volunt. 105. 22
Superbiam, fastidium, arrogantiam fuge-
re debemus in rebus prosperis. 363. 18
Superbum non respondere, si habeas
quod liceat. 20. 34
Supercilium—superiora oculorum super-
cilis obducta sudorē à capite & fron-
te defluentem repellunt. 256. 18
Superciliorum aut remissio, aut contra-
ctio. 371. 26
Superiores summittere se debent in a-
micitia, inferiores extollere. 428. 40
Superesse—quantum mihi superflue-
rat amicorū & rei temporis, tantum
erat philosophiæ loci. 374. 18
Superstitio fusa per gentes, oppressit
omnium fere animos. 301. 16
Superstitio muliebris. 160. 18
Superstitio—superstitione qui est in-
burus, qui etus esse numquam potest.
48. 36
Superstitionem à religione separauerūt
veteres Ro. 224. 45

Superstitione tollenda religio non tol-
litur. 201. 20
Superstitiones pene amiles. 224. 12
Superstitiosē & aniliter. 414. 12
Superuacane operte. 414. 12
Superuacaneum—non modò in ho-
mine, fed etiam in arbore quicquid su-
peruacaneum sit, aut vsum nō habeat,
obstat. 209. 50
Suppetunt tibi omnia, quæ homines cō-
sequi ingenio, aut vlu possunt. 459. 10
Supplantare—qui stadium currit, sup-
plantare eum, quicum ceteri, aut ma-
nu depellere nullo modo debet. 35. 28
Supplicum acerbissimum—qui quon-
dam in prædorum Etruscorum manus
inciderunt, quodam excogitata ne-
cabantur: quorum corpora vasa cum
mortuis, aduersa aduersis accommo-
data quibus aptissime colligabatur.
478. 5
Supplio pedis. 465. 55
Supponis testamenta. 439. 8
Supremum tempus ætatis. 415. 45
Surdus non audit stidorem ferre cū
acuitur. 194. 35
Surdus est quisque in ea lingua, quam
non intelligit. 194. 33
Surditas—in surditate nihil esse mali.
194. 31
Sus—animus datus est illi pecudi pro
sale ne puti ceteri. 104. 127 & 138. 43
Sus Minervæ. 6. 20
Sus quid habet præter escam? cui quidē
ne puti ceteri, animam ipsam pro sale
datum dicit esse Chrypsippos. 238. 43
Suscepit omnia graue & Athenarum &
Cratippi. 388. 24
Suscepit magnam molestiam, & mini-
mè necessariam. 249. 5
Suscepimus patrociniū desertorum, re-
lictarumque rerum. 197. 12
Suscepere a se alienum amicorum. 382. 17
Suscepere aliquis propter rem aliquam
molestias. 415. 29
Suscepere—casus vlcimus, quē propter
fidem, constantiamque susceperat. 62. 22
Suscepere miseriam voluptariam. 153. 34
Suscepere vigilias solemus agendi alia
quidē, discendique causa propē contra
naturam. 107. 39
Suscepere cultum deorum, & puram re-
ligionem. 331. 3
Suscepit laborum, dolorumque mul-
torum, recti, honestique causā. 7. 9
Suscepit in calum. 316. 56
Suscepimus astra tuum ea, quæ sunt in-
iuxta certis locis, tum illa non re, sed vo-
cabulo errantia. 125. 19
Suspicere—eos viros suspicant, maxi-
mè quæ essent laudibus, in quibus
existimant se excellentes quasdam &
singulare virtutes perspicere. 379. 7
Suspicere—nihil alium, nihil magni-
ficum, nihil diuinum suspicere pos-
sumus, qui omnis suas cogitationes ab-
iecerunt in voluptatem. 423. 21
Suspicere—piscēs suspicere nos non
possunt. 26. 13
Suslines non parum expectationem
imitandæ industriæ nostræ. 388. 22
Suslinere assensionem. 10. 23

Sustinere assensus sapientem dupliciter dicitur. 30.30
Sustinere causam — sed superiorum temporum fortuna reip. causam sustineat. 3.26
Sustinere culpam — Scipio Cæsaris legis culpam sustinet. 8.35
Sustinere dignitatem & decus ciuitatis. 368.20
Sustinere equos priusquam ad finē veniant, callidi agitatoris est. 27.31
Sustinere — expectabam omnino iam diu, meque sustinebam. 3.17
Sustinere firmos assensus. 76.20
Sustinere — hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. 181.9
Sustinere onus ætæ grauius. 405.45
Sustinere se ob omni assensu sapientem. 20.25
Sustinere se suis viribus — cuius possessio quo est maior, eo plus requirit ad se tuendā, si minus diues est, quā cuius possessio suis se viribus sustinet. 440.1
Sustinere — senectus vacat iis muneribus, quæ non possunt sine viribus sustineri. 410.26
Sustinere — tantum cuius tribuendum primum quantum ipse efficere possis, deinde quantum ille, quem diligas atque adiuues, sustinere. 428.45
Sustinere, vt cursum, sic impetum beneuolentiae prudentis est. 427.28
Sustineret — iuris respondendi munus nunc ab vno (Ser. Sulpicio) sustinetur. 324.14
Sustinenda est assensio ne præcipiter, si temere proceperit. 24.2
Sustinenda muneris difficultas. 225.26
Suis — semper esse poterit in dispendio fuis. 83.23
Suum cuique incommodum ferendum est potius, quā de alterius commodis detrahendum. 391.32
Suxillis errorem cum lacte nutriticis videtur. 147.49
Suxillis assensio seu approbatio, 18.26
Sylla ausus est dicere hasta posita cum bona in foro venderet & bonorum vitiorum, & locupletium, & cetera ciuium, prædam se suam vendere. 377.41
Sylla — cum Sylla in agro Nolano immolare ante prætoria reinspectante factum est, vt infima ara subito anguis emergeret. 267.49, & 288.29
Sylla primus & paritiss Cornelis igni voluit cremari. 341.3
Sylla trium pestiferorum vitiorum, luxuriae, auaritiæ, crudelitatis magister fuit. 83.18
Sylla videtur C. Marij reliquias apud Amentem sitas dissipari iussit, acerbos odio incitatus. 341.1
Sylla legibus ita continetur salus ciuitatis, vt his solutis, ciuitas stare nō possit. 466.6
Syllabarum — syllabarum ista dixerit. 33.28
Symbiosis conuenientia, consensuque natura. 245.10
Symbiosis conuenientia, & coniunctio natura. 297.36

Symbiosis — continuatio, coniunctioque natura. 300.19
Symbiosis Græce, Latine, cognatio natura, (aliis contagio) & quasi consensus & consensus. — multa hic de hoc consensu, seu conuenientia natura. 283.16
Symposium Xenophontis. 412.26
Synephebi Cælij. 39.42
Synephebi Menandri. 39.43
Synephebi — versus ex Synephebis. 250.42
Syracusanæ mensæ. 66.38
Syracusanum pulchritudo, & opes. 186.4
Syræ piscem venerantur. 245.25
Syræ & Philodamus, Epicuri. 71.4

T.

Ta — τὰ τῶν πραγμάτων. 326.43
Tabella — nō fuit latebra dāda populo, in qua bonis ignorantibus quid quisque sentiret, tabella vinorum occultaret suffragium. 348.18
Tabellis obſignatis mecum agis. 182.29
Tabescere moleſtiis. 168.43
Tabificæ mentis perturbationes agnoscere & metus. 168.33
Tabulæ nouæ quid habent argumenti, nisi vt emas mea pecunia fundum: eū tu habes, ego pecuniam non habeam? 386.40
Tabulas publicas transcripsit L. Alenius cum Chirographum sex primorū imitatus est. 251.12
Tabularium à Q. Sosis splendido equitè Ro. incensum. 251.10
Tacta de celo — Etruria de celo tacta scientissimè animaduertit. 270.41
Tactus intimus — ea se sola percipere dicunt Cyrenæi, quæ tactu intimo sentiant, vt dolorem, & voluptatem. 25.18
Tactus toto corpore æqualiter fufus est &c. 236.4
Tactus interior — in quo Cyrenæici folopurant esse veri iudicium. 15.20
Tadius prædo, seu pirata — in eius crura saxum incidit, & ita mortuus est, cū à tali periculo se longe abesse exstimaret. 302.34
Tages quidam dicitur in agro Tarquiniensi cū terra araretur, & sulcus altius esset impressus, extitisse repente, & cum affatus esse, qui arabat, &c. 285.45
Talpa nunc desideret lumen. 26.14
Talus cecidit cadens, rectus assisens. 80.3
Tali & tesseræ. 414.18
Tali quatuoracti casu Venerem efficiunt. 259.28, & 285.26
Talarum iactus, incertissimum quiddam est. 297.10
Tamen in ista prauitate perſtabitis? 16.20
Tantalus & Pelops — regnum à Tantalus, & Pelope proditum. 399.35
Tantalus mentio summam aquam atrinens, feni cecidit. 116.34
Tantalo saxum impendens apud inferos quid significet. 168.31
Tantum non te monuit, vt caueres, ne

&c. 23.7
Tanti est — cūne vlla res tanti, &c. 399.8
Tardigrada quadrupes, agrestis, &c. testudo. 299.2
Tardis mentibus virtus non facile committitur. 187.42
Tartinius Collatinus Bruti collega. 393.15
Tartinius exulans dixisse fertur se tum intellexisse quos fidos amicos habuisset, quos infidos, quem iam neutris gratiam referre posset. 426.17
Tartinius impudens, qui bellum gereret cum iis, qui eius non rulerat superbiā — is Cumas se conuulsit dicitur, inque ea vrbe senio, & agitudine cōfectus. 152.27
Tartinius fuerint ab aquila apex impositus. 322.18
Tartessorum regis ætas. 415.46
Taurus truculentus. 450.1
Taurus, qui vexit Europam. 206.38
Taygetus mons Lacedæm. — ex monte Taygeto extrema quasi puppis aula est. 274.12
Tecla marmoræ, ebore, & auro fulgentia. 434.30
Tecla, quibus & frigor vis pellitur, & calor moleſtiæ sedanrur. 375.30
Tegere improborum consensionem contra patriam, excusatione amicitiae. 424.49
Tegumenta corporum vel texta, vel futa. 237.22
Telamon — ego cū genui, moriturum sciui. 157.47
Telamon — Hicine est Telamon, cuius ob os Græci ora obuertebat sua? 154.38
Telamon vno versu locum totum constitit, vtrum diu homines negligant. Nam si curent, bene bonis sit, male malis quod nunc abest. 252.5
Tellus — terra ipsa dea est, quæ est enim alia Tellus. 247.26
Telmeſſus vrbs in Caria: qua in vrbe excellit haturpiscina disciplina. 270.38
Telmeſſenses agros vberimos, maximeque fertiles incolunt. 271.12
Tēss, extremum, vltimum, summum, finis. 75.26
Tēss Græci vocant, quod Latini summum, vel vltimum, vel extremum. 45.50
Telum — beneuolentia ciuium non est mediocriter telum ad res gerendas. 427.19
Temerarium, aut falsum sentire, aut quod non satis exploratè præceptum sit, & cognitum, sine vlla dubitatione defendere. 195.38
Temeritas in assentiendo, errorque turpis est. 256.5
Temeritate nihil fœdus. 195.36
Temetum — cauere temetum omnes mulieres. 314.43
Temperatū tria in vnam speciem. 443.15
Temperantur temp. melioribus & institutis, & legibus Romani, quā Græci. 115.17
Temperans

Temperantia acuta cum grauius sonus,
vires æquabiliter concentus vocat.
318.12
Temperamentum Græci *μετέωρον* vocant,
150.24
Temperantia constat ex prætermittendis
voluptatibus corporis: cui si loc' in
cælo est, est etiam voluptatibus.
245.10
Temperantia difficilis est in eo, quod se
mel admissum coerceri, reprimique
non potest. 359.45
Temperantia in prætermittendis volu-
ptatibus cernitur. 110.1
Temperantia moderatrix omnium com-
motioſum. 184.1
Temperantia, modestia, verecundia, &
quasi quidam ornatuſ vitæ. 365.46
Temperantia non egeremus, quæ regeret
eas, quæ nullæ essent, libidines.
476.12
Temperantia non finit nos immoderate
facere quicquam. 141.22
Temperantia sedat appetitiones, & effi-
cit, vt hæ rectæ rationi pareant. 106.18
Tempestatis descriptio ex Pacuio.
219.41
Tempestatem aduersam in tranquillo
optare, demētis est: subuenire autē re-
pellat quavis ratione sapienter. 362.15
Tempestas spurcissima. 471.2
Tempestates, populi. Ro. ritibus con-
secrata sunt. 247.23
Tempestas conuiuia. 412.19
Tempestas multa militia mortem fue-
runt. 135.35
Templum Iunonis Sospitæ refecit L. Lu-
lius consul P. Rutilius collega de sena-
tus sententia ex Cæcilia Balastris filia
sommio. 215.24
Templum Opis, Salutis, Concordiæ, Li-
bertatis, Victoriæ, Cupidinis, Volu-
ptatis, Lubentia Veneris. 225.5
Templa deorū esse, vile esse reip. &c.
335.48
Tempus actionis opportunū, Græcè *καιρός*
Latine appellatur occasio. 371.1
Tempus — homines nesciunt, siderum
errores id ipsum esse, quod nite dicitur
tempus, multitudine infinita, varietate
admirabili præditos. 444.41
Tempus præteritum non reuertitur.
415.50
Tempus — sidera, quibus repositus m o-
tus erat consignandus. 444.23
Temporis & loci magna vis est. 371.15
Temporis extremi ac difficillimi vox à
consule missa, qui temp. salutem esse
vellent, &c. 463.8
Temporis inficientia. 371.18
Tempore — ad eam tempore venit
Cannius. 365.38
Tempora — laus non hominis, sed tem-
porum. 401.51
Temporum commutationes quadripa-
ritæ. 126.15
Temporū mutationes, maturitates, vicis-
situdines. 210.9
Tendebamus ad reliqua alacri animo.
278.31
Tendere plagas. 397.7
Temen consecrarent Tenedi. 245.47

Tenet suum illud ad extremum, nihil vt
affirmet. 131.50
Tenemus quædam animo comprehen-
sa, quædam sensibus. 15.26
Tenebat non modò auctoritatem, sed
etiam imperio in suos. 410.46
Tenebimus institutum, nulli quæ vnus
discipline legibus astricti, &c. 164.2
Tenere & seruare id, quod statueris.
49.38
Tenere iracundiam. 437.28
Tenere manu: tenere ratione, & intel-
ligentia. 397.5
Tenere populum contentionibus. 347.50
Tenere — sed nescio quis nos teneat
ror & miserabilis ignorantia veri.
478.55
Tenere somnum — somnum isto loco
vix tenebamus. 465.46
Tenere sua — hanc ob causam maxime
vt sua tenerentur, reip. ciuitatæque
constitutæ sunt. 385.13
Tenere suum — in primis videndum e-
rit ei, qui temp. administrabit, vt suum
quique teneat. 385.8
Teneat suum — operam dabunt ei, qui
remp. tuebuntur, vt iuris & iudiciorum
æquitatem suam quique teneat.
387.2
Tenere viam. — perge tenere istam
viam, quam instituiſti. 459.32
Tenetur — quod non licet, id hoc vno
tenetur, si arguitur non licere.
435.37
Tenetur spe. 455.42
Tenebatur imperium populi Ro. bene-
ficiis, non iniuriis. 377.33
Tenebantur multa hereditatibus, multa
emtionibus, multa dotibus. 386.22
Tenebantur omnia vnus dominatuſ.
374.6
Teneantur spe tui desiderij. 459.1
Teneri desiderio aliquarum rerum. 412.12
Teneri — equitum centuriæ facile mi-
hi diligentia posse teneri videntur.
457.49
Teneri studio philosophiæ. 415
Tenendum est igitur, nihil curandum
esse post mortem. 135.9
Tentatæ Agamemnonis, Vlyſis, Silyphi
prudential. 131.39
Tentare — Priſcus rex tentat Atij Na-
uij scientiam auguratus. 261.1
Tenuis, se spectaculum, non fortunam
putat, siquid ei benigne factum sit.
384.33
Terentianus Chremes humani nihil à se
alienum putat. 354.37
Terentianus Chremes non inhumanus,
qui nouum vicinum non vult fodere,
aurarare, &c. 30.33
Terentius in Andria — Obsequium a-
micos, &c. 430.50
Terentius ipse se puniens: id est *αὐτοκτενῶν*
159.12
Terentius — Sine Cerere & Libero ſi-
get Venus. 221.50
Terentius — vt ait Terentius. 372.10
Terentius — vt ille apud Terentium,
qui decreuit tantisper se minus iniurie
suo nato facere, dū ſiſt miſer. 102.28

Terentij versus ex Adelphis. 153.12
Terguerſari — non incallide in his ter-
guerſantur. 404.38
Terminare fines. 325.18
Terminare gloriam iſſem finibus, qui-
bus vitam. 417.45
Terminari — iſſem tunc vt finibus no-
men suum quibus vitam, terminaretur?
120.10
Terminatio rerum expectandū. 102.16
Terminum malotum non prius aspiciat
animus, quàm, &c. 446.22
Termini — cōſeſio est inter Stoicos &
veteres Academ. non de terminis, sed
de tota poſſeſſione. 36.11
Terra alitrix nostra, quæ traiecit ore ſu-
ſtinetur, diei noctique efficitur, ca-
edemque cultus antiquissima corpora,
quæ intra cælum quæſiuntur. 445.15
Terra est infima, quam craſſiſſimus cir-
cumfundit aer, &c. 216.22
Terra facta frugibus, & variis leguminū
genere. 328.14
Terra grauidata feminibus omnia par-
rit & fundit ex ſe. 226.21
Terra locata in media mōdi ſede, ſolida,
& globosa, & vndique ipſa in ſe ſuis
natiua conglobata, &c. 228.48
Terræ penitus deſcix ſit quaſi radici-
bus ſuis hæreat, an media pendeat.
34.8
Terra nōna, immobilis manēs, ima ſede
ſemper hærens, complexa mediū mun-
di locum. 318.26
Terra nunquam reculat imperium, nec
vniquam ſine vltura reddit quod ac-
cepit, fed aliis minor, plerumque maio-
re cum ſanore. 413.10
Terra — omnia in terras reſcidunt, &
oriuntur è terris. 224.4
Terra omnis, quæ collit à nobis, angu-
ſta verticibus, lateribus latior, parua
quædam inſula eſt, circumſuſa ſiſto ma-
ri, quod Atlanticum, quod magnum
quem Oceanum appellamus.
318.49
Terra — partes agrorum alię peſtilentes,
aliæ ſalubres: aliæ quæ acuta ingenia
gignunt, aliæ, quæ reſuſa. 269.9
Terra, quæ mortuus humanus erat, fru-
gibus oblercebat, vt ſinus & gre-
mium quaſi matris mortuo tribueret
ſolam autem frugibus expium
vt viuus redderetur. 342.11
Terra quàm parua ſit è cælo deſpicitur
318.4
Terra — qui incolunt terram, non mo-
dò interruptos ita eſſe, vt nihil inter
ipſos ab aliis ad alios manare poſſit, ſed
partim obliquos, partim traueſos,
partim etiam aduerſos ſtat nobis.
318.41
Terra, ſeu tellus, quæ eſt media, & no-
na, neque moſſetur, & infima eſt, &
in eam ſeruntur omnia ſuo nutu pon-
dèra. 318.18
Terra ſita in media mundi parte circum-
ſuſa vndique eſt hac animabili, ſpiri-
tuali quæ natura, cui nomen eſt aer.
217.43
Terra ſoli obiecta vmbra, noctem quæ
efficit. 313.62

Terra — solidum nihil esse potest, quod terra sit expert. 442. 2
Terra — vides habitari in terra satis & angustis in locis, & in ipsis quasi maculis, vastas solitudines interiectas, &c. 318. 40
Terra ex spirationibus aëris alitur, & æther, & omnia sidera. 226. 33
Terra siccitatis, mugitus, motus. 261. 29
Terra maximas regiones, inhabitabilis, atque inculcas esse. 199. 15
Terra motus tanti, ut multa oppida corruerint. 268. 41
Terra vis Delphi Pythiam incitabat. 269. 6
Terram in medio mundi firmam ad vniuersi cæli complexum quasi puncti instar obtinere. 121. 28
Terram Lunæ cursus proximè ambit. 444. 16
Terram moueri putabat Nicetas Syracusius. 34. 15
Terram, quæ fruges fert, & ut mater, cibos suppeditare possit, eam ne quis nobis minuat, nèue viuus, nèue mortuus. 342. 38
Terram videre, & aliquando in portum ex longa navigatione venturum esse. 416. 15
Terrarum aspiratio dispersilis. 269. 11
Terrarum sius plus valent ad nascendum, quam luna tractus. 293. 22
Terrena vis omnis, & natura Diti patri dedicata est. 224. 3
Terrenum omne diuiditur. 244. 17
Terrenorum commodorum omnis est in homine dominatus. 237. 39
Terrigena, herbigrada, domiporta, sanguine calca, cochlea. 168. 50
Terror quid. 167. 46
Terrorum pallor & tremor, & dentium crepitus consequitur. 165. 47
Testamentum L. Minucij Basilii falsum è Græcia Romam à quibusdam allatum. 397. 41
Testamenta, commendationisque mementum vnde nata. 81. 42
Testamenta falsa supponere. 318. 21
Testamenta subiecta. 439. 30
Testis arbitrari se dicebat etià id quod ipse vidisset. 38. 36
Testis locuples. 402. 44 & 388. 47
Testes — aut hoc testium satis est, aut nescio quid satis sit. 61. 45
Testudo — quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera, &c. 299. 2
Testudines & crocodili in terra obrouisti qua, deinde discedunt. 234. 10
Thales — à Thalete bene dictum est, homines exilissimam oportere deos omnia cernere, deorum omnia esse plena. 336. 2
Thales Milesius aquam dixit esse initium rerum: deum autem eam mētē, quæ ex aqua cuncta fingeret. 199. 19
Thales Milesius omnem oleam, antequam florere cœpisset, in agro Milefio cœmisse dicitur. 274. 6
Thales Milesius primæ defectionis solis, quæ Astyge regnante facta est, prædictuisse fertur. 274. 8

Thales vñs è septem, cui sex reliquos concessisse primas ferunt, ex aqua dixit constare omnia. 33. 8
Thales, ut opinor, primus philosophus. 473. 27
Theatrum commune quidem est, loca autem singulorum sunt eorum, à quibus sunt occupata. 82. 13
Theatrum virtuti nullum conscientia maius est. 146. 48
Thebe Alexandri Phœri vxor. 377. 21
Themistocles aliquot ante annis, cum in epulis recussisset lyram, habitus est indoctior. 115. 39
Themistocles cum ei Simonides, aut quis alius artem memoriz polliceretur, Obluionis (inquit) mallem. nam meminertiam quæ nolo: obliuisci non possum quæ volo. 68. 40
Themistocles & Iason Phœræ callidi. 366. 4
Themistocles, imperator bello Persico Græciam seruitute liberauit: eundem cum propter inuidiam in exilium pulsus esset, ingrati patris iniuriam nõ tulit, quam ferre debuit. 424. 45
Themistocles cõsultus virum bono viro pauperi, an minus probato diuini filiam collocaret: malo (inquit) virum qui pecunia, egeat, quam pecuniâ, quæ viro. 384. 41
Themistocles mortem sibi conciuat. 424. 48
Themistocles noctu in publico ambulabat, & dicebat se Miltiadi tropæis è somno excitari. 169. 43
Themistocles omnium ciuium percepit nomina. 408. 24
Themistocles pollicenti cuidam se artem ei memoriz traditurum, respondit se obliuisci malle discere. 11. 13
Themistocles post victoriam ad Salaminem, consilium, quod erat reip. salutare, cū Aristide cõmunicauit: quod cum ei visum esset inhonestum, à populo repudiatum est. 394. 18
Themistocles Græciæ principis memoria. 11. 12
Themistocles nomen illustrius, quam Solonis. 361. 12
Themistocles responsum Scriphio cuidam. 406. 29
Theodorus & Diagoras aperte decorum naturam sustulerunt. 204. 33
Theodori nihil interest, humine, an sublimè putrefcat. 132. 23
Theodorus philosophus Cyrenæus. 132. 21
Theodori Lysimacho dictum — magnum verò effectissimè cantharidis vim consecutus es. 194. 45
Theophrastus elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus. 181. 14
Theophrastus institutus ab Aristotele, habitauit in eo genere rerum, (ciuium.) 345. 7
Theophrastus interitum deplorans Callisthenis fodalis fui, rebus Alexandri prosperis angitur. 171. 16
Theophrastus moriès accusasse naturam dicitur, quòd ceruis & cornibus vi-

tam diuturnam, quorum id nihil interfuisset, tam exiguum vitam dedidisset hominibus, &c. 119. 50
Theophrastus multus est in laudanda magnificentia, & apparatione popularium muerum. 382. 19
Theophrastus multa contra eos, qui in vna virtute omnia ponunt, differt, copioseque dicit. 362. 27
Theophrastus nõ est ausus elatè & amplè loqui, cum humiliter, demissèque sentiet. 181. 11
Theophrastus omnium stirpium naturas, omniumque fere rerum, quæ è terra gignerentur, causas atque rationes persequutus est — multa ibidem de Theophr. 99. 11
Theophrastus — rectè à Theophrasto laudata est hospitalitas. 383. 37
Theophrastus reprehenditur. 182. 18
Theophrastus scribit Cimonem Athenis etiam in suos coriales Laciadas hospitalem fuisse. 383. 41
Theophrastus solauit virtutem suo decore, imbecillam quæ reddidit, quod negauit in ea sola possum esse beatè viuere. 8. 33
Theophrastus tractat locos ab Aristotele ante tractatos. 46. 9
Theophrastus vir & oratione suauis, & ita moderatus, ut probitatem, & ingenuitatem quandam præ se ferat, vehementius, quam Aristoteles, fregit veteris disciplinæ Academicæ auctoritatem. 8. 37
Theophrasti de beata vita liber. 99. 32
Theophrasti inconstantia in quæstione de deo. 200. 43
Theopompus — apud Theopompum sunt innumerabiles fabulæ. 322. 21
Theopompus, historicus. 379. 40
Θεοπόμπου — Latine appellat Cicero percepta. 305. 33
Theramenus coniectus in carcerem triginta tyrannorum iussu, non miserabiliter emoriuit. 131. 15
Thermopylæ — Lacedæmonij in Thermopylis eo animo pugnarunt, ut se ibi castris cerò credent. 132. 13
Thesaurus quomodo ex ovo intelligi debet. 300. 19
Thesaurum inuentum iri, aut hereditatem venturam, agere, aut omnino non posse prædici. 280. 38
Thescus apud Euripidem. 152. 45
Thescus Atricos ex agnis emigrare, & in astu quod appellatur, omnes se conserre iussit. 332. 19
Thescus exegit promissum à Neptuno. 401. 8
Thescus filio suo Hypolyto non esset orbatus, si Neptunus promissum non fecisset. 354. 49
Thescus Marothonij tauri cornua non iratus compugnat. 171. 4
Thescus Neptuni filius, sine deus. 246. 24
Thescus ter oprandi à Neptuno patre habuit potestatem. 251. 36
Θηρ — quæ dicuntur in scholis. 433. 31

Threicia nota. — compactus notis
Threiciis al. Threicis, al. Threidiciis.
377. 22
Thufci ac barbari. 215. 20
Thyamis Epitoret flau. 312. 36
Thyella Tantalò prognatus. Pelope-
natus. 312. 9
Thyelles exsecrat apud Ennium vt
naufragio pereat Atreus. 133. 10
Ti. Gracchus aufpiciorum auctoritatem
confessione errati fui comprobauit.
261. 11, & 389. 48, & ead. 50
Ti. Gracchus confilium cum P. Scipione
C. Figulium conuales iterum crearet,
&c. 215. 14
Ti. Gracchus ex provincia litteras ad fe
natum mifit, fe, cum legeret libros, re-
cordatum efle vitio fibi tabernaculum
captum fuiffe in hofes Scipionis.
215. 22
Ti. Gracchus P. Filium rãdiu laudabitur,
dum memoria rerum Ro. manebit: at
eius filij nec viui probabantur à bonis,
& mortui nomen obtinent iure cafo-
rum. 380. 15
Ti. Gracchus P. Filibz cõfal, & cenfor,
fumus augur, & vir fapiens, duobus
angustis domi comprehenfis haru-
pices conuocauit, &c. 261. 33, & 287. 35
Ti. Gracchus regnum occupare cõatus
efl, vel regnauit in quidã paucos men-
fes. 424. 32
Ti. Gracchus tabernaculum vitio cepit
imprudens, &c. 261. 9
Ti. Gracchi tribunatus. 364. 4
Ti. Gracchum temp. vexantem, Q. Tu-
bero, æqualisque amici dereliquerunt.
424. 4
Ti. Gracchum fequebantur C. Carbo,
C. Caro. 424. 27
Tib. Numicius. Q. Mælius tribuni pl.
dediti. 403. 12
Tibia — cæcant ad tibiam clarorum
virorum laudes atque virtutes. 163. 21
Tibicines, ifque, qui fidibus virtutis, nu-
meròs quod moderantur. 192. 48
Timagoras Epicureus negat fibi im-
quam, cum oculum rofiffet, duas ex
lucerna flammulas efle viſas. 25. 49
Timæus Zaleucum negat fuiſſe: Theo-
phraftus contrã. 334. 2
Timeſta libertas. 377. 12
Timiditas ex rebus, non ex vocabulis
naſcitur. 92. 41
Timiditas omnis animi debilitas, & hu-
militas, & fracti, feruſus eſt. 438. 38
Timon Athenienſis. 430. 33
Timonis odium generis humani. 167. 4
Timot quid. 165. 47
Timor, imbecillus eſt pudoris magiſter
qui fi quando paulum aberrauerit, ſta-
tim ſpe impunitatis exultat. 476. 4
Timotheus datus homo Athenis, &
princeps ciuitatis, cum cenſerit apud
Platonem, vidiffetque cum poſtredie,
velſte quidem cent, inquit, nō ſolūm
in præſenti, ſed etiam poſtero die iu-
cundus fuit. 192. 17
Timotheus Cononius filius. 367. 10
Timotheus — ſeuera Lacedæmon ner-
uos iuſit, quod plures quàm ſeptem

haberet, in Timothei fidibus incidit.
338. 14
Tireſias propitiſſime aut permotiſſime mē-
tis non poſſit quæ alba ſint, quæ nigra
dicere. 279. 18
Tireſias — Tireſiam Homerus ait ſo-
lum ſapere, ceteros vmbraſum vagati
modo. 270. 21
Tireſiam augurẽ, & ſapientem, num-
quam inducent poëtæ deplorantem
cæcitatem ſuam. 194. 25
Titanum ÷ genere ſtauit eos Plato, qui,
vt illi caeleſtibus, ſic hi aduerſantur ma-
giſtratribus. 343. 36
Tithonus — Aſtlo Chius Tithonum
facit de ſenectudis diſputantem. 405. 36
Titillare ſenſus. 45. 25
Titillarentur ſenſus voluptate. 156. 11
Titillans dulcedo corporis. 71. 20
Titillantes — multitudinis leuitarem
voluptate quaſi titillantium. 383. 29
Titillatio voluptatum — quaſi titillatio.
412. 29
T. Claudius Centumalus. 396. 36
T. Coruncanus. 409. 26
T. Coruncanus, P. Scipio, P. Scævola
pontifices maximi. 240. 32
T. Manlius Torquatus. 403. 45
T. Pontius centurio viribus corporibus
pollens. 410. 10
T. Verutius, & Sp. Poſſumius coſſes.
hoſtibus dediit. 403. 9
Toga — nec verò in armis præſtantior,
quàm in toga. 407. 4
Tolerabile citatum. 471. 36
Tolerabilia ſunt quæ tolerat, & ferunt
ceteri. 157. 37
Tolerantia rerum humanarum. 436. 34
Tolerantius feret incommodum, qui
cognouit, neceſſe eſſe homini tale
aliquid accidere. 157. 22
Tollere clamores. 438. 14
Tollere hominem ex homine. 391. 5
Tollere aliquem in calum fama. 479. 6
Tollere in calum — ſuſcepit vira homi-
nam, conſuetudoq; communis, vt be-
neficiis excellentiſſis viros in calum fa-
ma ac voluntate tollerent. 223. 13
Tollere manus — vehementer admi-
rans, vt etiam manus ſape tollerent.
23. 2
Tollere rerum omnium delectu. 73. 19
Tolleretur in curium. 401. 7
Tolli diem — cum rolli diem vile eſt.
349. 10
Tonitrus, & fulgura exiſſere, cum an-
helitus terre, qui frigidi ſunt, ſe in nu-
bem induerint, eiuſque tenuiſſimam,
quamque partem diuidere atque di-
ſrupte ceperint, &c. 284. 38
Tonſille — ſtomachus vtraque ex par-
te tonſillas artingens palato extremo
atque intimo terminatur. 225. 2
Tori lacertorum. 339. 38
Tormenta variis fortunæ. 177. 18
Torminoſi. 167. 7
Tornare catæ. 451. 15, col. 2
Tornare — mundum ita tornauit deus,
vt nihil effici poſſit rotundius, nihil vt
aſperitatis haberet, &c. 442. 35
Torpedines piſces ſe torpore defendõ-
acutantur. 233. 40

Torquatus cum Gallo apud Anienum
depugnauit prouocatus, & ex eius
ſpolijs ſibi & torquem, & cognomen
induit. 61. 32
Torquatus, qui primus hoc nomen in-
uenit, non detraxit hoſti torquem il-
lum, vt aliquam ex eo perciperet vo-
luptatem: quod à verò ſecuti filium pe-
cuſant, priuati ſe etiam multis volu-
ptatibus, &c. 42. 36
Torquatum illum, qui hoc cognomen in-
uenit, non putat Cicero iratum tor-
quem Gallo detraxiſſe. 170. 4
Torqueri oculo. 112. 41
Torqueri grauiſſimis animi doloribus.
46. 12
Tortix in orbem. 343. 34
Tortuoſum genus diſputandi. 29. 28
Tortuoſum ingenium & mulij lex.
427. 47
Tortuoſum — nec enim in Torquati
ſermone quicquam implicatum, aut
tortuoſum fuit. 71. 33
Tortuoſa & obſcura viſa obſcure dor-
mientibus deos non eſt probabile.
258. 27
Tortuoſa loca — ex tortuoſis locis &
incluſis ſoni referuntur ampliores.
236. 28
Toto pectore vt dicitur, cogitate.
145. 10
Toto pectore — ſi nō ipſe amicus per ſe
amator toto pectore (vt dicitur) vbi
illa ſancta amicitia? 329. 15
Træba comicus poëta. 174. 25
Trætare accutus. 4. 6
Trætare — cum trætaretur Atreus, per-
ſonæ ſeruendum fuit. 402. 47
Tradidit reliquis bellum facile. 379. 43
Tradiderunt ſe toros voluptatiſus.
430. 29
Tradere memoria quæ dicam. 317. 8
Tradere vias optinarum artium ſuis ci-
uibus. 278. 6
Tradere otioſam ætatem & quietem
ſine vilo aut labore, aut contention-
e. 417. 46
Traducere vitam tranquille, & placide.
417. 46
Traditio temporis, quaſi rudentis ex-
plicatione. 276. 37
Trabi poſſunt innumerable coniu-
duta ex iuſanorum, aut ebriorum vi-
ſis, quæ futura videantur. 297. 13
Tranare Gangem, tranſcendere Cauca-
ſum non poteſt cuiuſquæ nomẽ. 319. 3
Tranquillare — iuſtitia ſemper alit ali-
quid tum vi ſua, atque natura, quod
tranquillet animos, tum ſpe, &c.
47. 16
Maris tranquillitas intelligitur nulla ne-
minima quidem aura fluſtus commo-
uente. 180. 5
Tranquillitas — multi ſunt, & fuerunt,
qui tranquillitatem animi expectantes
à negotiis publicis ſe remouerunt.
360. 23
Tranquillum — in tranquillo tempeſta-
tem aduerſam optare, demerſis eſt.
362. 15
Tranſcendere Caucaſum, Gangem tra-
nare. 319. 3

Transcribere tabulas publicas. 257. 11
 Transire finem & modum. 366. 5
 Translatio pecuniarum L. Sylla, C. Cæ-
 sariis à iustis dominis ad alienos, nō de-
 bet liberalis videri. 356. 47
 Transuersum, vtriusque, digitum ab illa
 regula descendere non licet. 22. 11
 Trauectio Acheruntis — Num te illa
 terret, princeps apud inferos Cerberus,
 Coccyi fremitus, trauectio Arctifidis,
 &c. 116. 24
 Treis solas esse sententias de finibus bo-
 norum & malorum, quæ defendi pos-
 sunt. 37. 14
 Tria in rerum natura, in dolore esse, in
 voluptate in neutro. 53. 46
 Triangula & quadrata ad ortum eius,
 qui nascitur, pertinentia. 292. 11
 Tribus introducere ad legem accipien-
 dam. 462. 43
 Tribuit adolefcens philosophia Cicero
 multum temporis. 374. 16
 Tribuamus aliquid valetudini. 135. 30
 Tribuere — ex omnibus rebus, quas
 mihi aut fortuna, aut natura tribuit,
 &c. 432. 41
 Tribuere gratiam — non satis magnam
 tribuunt inventoris gratiam. 87. 50
 Tribuere libris aliquantum temporis.
 405. 10
 Tribuere operam recipi vel omnem po-
 tuius in ea cogitationem, & curam po-
 nere. 279. 5
 Tribuendus est hic honos veteri amici-
 tiæ, vis in culpa sit, qui faciat, non qui
 patiatur iniuriam. 429. 30
 Tribuendū est officium primo loco patriæ
 & parentibus: quorum beneficium ma-
 xime obligati sumus. 378. 41
 Tribunal aliquem censio ad eam me
 istam exceptionem numquam impe-
 trabant. 29. 11
 Tribuni consilii oppositi apud Ro-
 — multa hic de tribunatu. 345. 20
 Tribuni plebis decem, sancti, &c.
 344. 17
 Tribunos perniciosos nonnullos fuisse
 in omni memoria, cum deni crearentur,
 non mirum est. 346. 36
 Tribunitius mucro — nisi mucronem
 tribunitium exacuisset in nos. 346. 11
 Tribunitia potestas, nimia est: mala igitur,
 sed vis populi fauitor, multoque ve-
 hementior. 346. 26
 Tribunitia potestas, pestifera. 345. 46
 Tribunitia potestas facinorosa recipi per-
 niciofa. 346. 1
 Tribunitia potestatis primus ortus, in-
 ter arma ciuium & occupatis & obse-
 sis vrbis locis procreatus. 345. 47
 Tributum conferre — danda opera est,
 ne propter aram tenuitatem, assidue ta-
 temque bellorum tributum sit conse-
 rendum. 385. 16
 Tuerides à quarto Dionysio consti-
 tuta putantur. 248. 25
 Triginta Atheniensium tyranni. 328. 5
 Tripartita ratio bonorum ab Academi-
 cis inducta. 6. 48
 Triplex animi fectus. 187. 43
 Tripudium aui fieri, si ex ea quid in so-
 lum ceciderit. 260. 15

Tripudium coactum, tripudium soliti-
 mum. 260. 16
 Tripudium solitimum — etiam si tri-
 pudium solitimum pulli fecissent L. Lu-
 nio, & P. Clodio consul. classes ramentum
 interfessent, si satum fuit, classes populi
 Ro. bello Punico primo alteram nau-
 fragio, alteram à Penis depressam in-
 terire. 281. 9
 Tripudium solitimum: tripudium coac-
 tum & expressum. 289. 39
 Tripudium, terripudium, terripudium,
 ab eo quod est terram parere. 289. 37
 Tripudio auspicari — cum Flaminius
 tripudio auspicaretur, pulli die prælii
 committendi differebat. 268. 32
 Tristitia in omni re & seueritas habet
 illa quidem gravitatem, sed in amicitia
 remissior esse debet. 428. 7
 Tristitula — filiolam suam animaduertit
 tristitulam. 272. 27
 Triuimus satis hoc verbum hesternum
 sermone. 14. 44
 Troginorum tertarchiam Deiotarus Cæ-
 sar cepit, &c. 290. 33
 Troglodytæ — apud Troglodytas ante
 solstitium canicula exoritur. 292. 43
 Troilus minus sæpe lacrymauit, quam
 Priamus. 130. 47
 Trophonius & Agamedes. 134. 25
 Trudi ad mortem non videbatur So-
 crates, sed ad cælum ascendere. 127. 5
 Tubulus pecuniam cepit ob rem iudi-
 candam. 251. 14
 Tubulus vnus ex omni memoria scele-
 ratissimus, & audacissimus. 467. 1
 Tubuli nomen cui odio non est? 109. 9
 Tuditano & Cethego co s s. 406. 44
 Tuditano, & Aquilio consulis P. Afri-
 canus sol alter exstinctus est. 215. 48
 Tuenda sunt maiore cura quæ patta sit.
 469. 48
 Tumor in animo refecit. 152. 22
 Tumor — manus nū tectæ affecta est,
 cum in tumore est? 150. 49
 Turpe — nihil est malum, nisi quod tur-
 pe & vitiosum est. 141. 2
 Turpe — quod turpe est, id quamvis oc-
 cultetur, tamen honestum fieri nullo
 modo potest. 398. 32
 Turpificati animi scditas. 402. 43
 Turpio Ambinius. 412. 37
 Turpitudine peius est, quam dolor. 141. 17
 Turpitudine nullum maius malum est.
 402. 42
 Turtures & cursu, & peregrinatione læ-
 tantur. 69. 16
 Tusculanæ disputationes indicant, Ci-
 ceronem suscepisse Academicorum con-
 tra propositum disputandi consuetu-
 dinem. 302. 25
 Tyndateum Agamemnoni causam in-
 teritus fuisse, &c. 307. 18
 Tyndaridæ Castor & Pollux, sepulti La-
 cedæmonæ. 241. 30
 Tyndaridæ fratres, adiutores populi
 Ro. in præliis. 119. 36
 Tyndaridæ Perseu victum nuntiaue-
 runt. 214. 29
 Tyranus fere nullus similem exitum
 effugit, cædi Caesaris. 377. 8
 Tyrannus — hoc omne genus pestife-

rum atque impium ex hominum com-
 munitate exterminandum est. 391. 43
 Tyrannus — nulla nobis societas cum
 tyrannis, sed potius summa distractio
 est. 391. 41
 Tyrannus — num se obstrinxit scelere,
 qui tyrannum occidit, quamuis fami-
 liarem? 350. 9
 Tyrannorum vitia in qua nulla fides, nul-
 la caritas, nulla stabilis beneuolentia
 potest esse fiducia. 426. 12

V.

Vacare cura, & negotio. 323. 5
 Vacandum est omnium animi pertur-
 batione. 360. 20
 Vacatio ætatis — ætatis vacationi con-
 sidebam. 323. 13
 Vacatione donat' est P. Varius. 214. 34
 Vacillare — quo loco videtur quibus-
 dam stabilitas amicitie vacillare. 49. 44
 Vacillantes ex vino. 465. 42
 Vacuum tempus, & liberum — nō re-
 cufarem istum laborem, si mihi vilius
 tribueretur vacuum tempus, & libe-
 rum. 323. 4
 Vassi in disputando, veteratores, mali-
 ciosius. 313. 49
 Vagari errore — non sumus ij, quorum
 animus vagetur errore. 374. 39
 Vagire in cunis. 418. 6
 Valuit Reguli auctoritas. 402. 3
 Valere ad — hæc valent ad celebrandū
 rumorem. 459. 4
 Valere — hoc præceptum ad amicitia
 valet. 427. 9
 Valere — iacere — opp. iaceat villita-
 tis species, vacillet honestas. 393. 59
 Valere — hoc verbum quid valeat, non
 videtur. 393. 8
 Valerudinis & pecuniae curatio. 387. 9
 Valerudo expetitur, vt gaudeas, & muneribus fungare corporis. 421. 43
 Valerudo sustentatur notitia sui corporis,
 & obseruatione quæ res aut pro-
 deesse soleant, aut obesse: & continen-
 tia in victu, &c. 387. 11
 Vallo arillarum munitur contra mino-
 rum auium modum. 413. 17
 Vallo pilorum munitur palpebræ. 236. 15
 Valux clausæ repagulis Thebis subito
 seipsæ aperuerunt. 268. 11, & 288. 44
 Vanitate nihil turpius. 372. 7
 Variari, non augeri voluptatem. 52. 32
 Variari voluptas, distinguere potest,
 augeri non potest. 45. 18
 Varices scabatur C. Marjo. 142. 2
 Varietas propria est fortunæ. 295. 20
 Varietas proprie in disparibus colori-
 bus dicitur: sed transfertur in multa
 disparia: varium poema, varia oratio,
 varij mores, varia fortuna, voluptas va-
 ria. 52. 33
 Varronis laus exscriptis. 5. 1
 Varones — nos varones stupemus.
 64. 14
 Vas factus est alter eius sistendi. 13. 46
 Vadem mortis alterius, alterum acce-
 perat. 186. 10
 Vadem te ad mortem tyranno dabis pro
 amico. 64. 39
 Vadimo-

- Vadimonia constituta. 408.29
 Vates optimus. — Bene qui cōficiet, vatem hūc perhibeo optimum. 279.49
 Vaticinari — remex quidā ex quinque remi Rhodiōrū vaticinatus, madafium in minus x x x diebus Græciam sanguine. 266.18
 Vaticinationum & somniorum verorū ratio à Cratippo conclusa. 267.35
 Vedtigal. — non esse emacem, vedtigal est. 440.7
 Vedtigalis. — piratas immunes, focios vedtigales habemus. 394.2.6
 Vehabar in equo. 300.6
 Vehi in rate — tanquam in rate vehi in mari immenso. 127.2.0
 Vehiculum Argonautarum Argo. 227.18
 Vectiōnes quadrupedum. 237.29
 Vela facere — vtrum maius, nos statim vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigetur. 164.1.6
 Velis pāsās ad portum peruehi. 135.27
 Velis, vt ita dicam, remisque fugienda agritudo est. 152.8
 Velleius — C. Velleius senator Epicureus. 197.44
 Venæ æris, argenti, auri penitus abditæ. 237.32
 Venæ & arteriæ à corde tractæ & profectæ in corpus omne ducunt. 225.40
 Venæ & arteriæ micare non desinunt quasi quodam igneo motu. 217.23
 Venenarij. 464.8
 Venari — immanis & feras belluas nācificum venatio, vt & velsamuris, & exerceantur in venatio ad similitudinē bellicæ discipline. 238.10
 Venandi, aut pilæ studiō. 418.10
 Venatores pemonānt in niue, in montibus vris perantur. 142.49
 Vendibilis oratio. 43.40
 Vendibilia sunt quæ de inre ciuili quæ runtur, quā quæ de sapientia. 41.10
 Vendicare — videor id meo iure quoddammodo vendicare. 310.41
 Vendicare sibi primas partes. 480.16
 Venditatio atque ostentatio. 430.23
 Venenum, amicitiz odium. 431.2
 Venenum fugiens. al. vinum. 400.35
 Venenum hospitij, aut coniux cenanti datum ab eo, qui neque heres, neque iratus fuisset, venisimile non est. 467.9
 Venia — bona tua venia dixerim. 348.9
 Venire ad eundem exitum — vtriue ad eundem exitum veniant. 308.10
 Venire ad opinionēs — equidem mirari satis non possum vnde ad istas opinionēs vellerille princeps venierit. 209.20
 Venire aduocatum cuiuspiam in rem præferentem. 351.4
 Venire in certamen alicuius. 110.30
 Venire in conspectum suum vetuit. 41.44
 Venire in controuersiam — quæ in controuersiam veniunt, de iis, si placet, discutamus. 87.10
 Venire in contentionem — si res venio in contentionem. 384.40
 Venire in contentionem — venit enim iam in contentionem, vtrum sit probabilis, &c. 298.24
 Venire in odium — ne in odium veniā. 64.34
 Venisse rem illam populo in religionem sensit Græchus. 215.17
 Venisse videtur ad exitum quæstio. 80.15
 Venti, tonitrua, fulgura vnde existant sententia Stoicorum. 284.35
 Ventura breui tempore ad nihilum videtur. 136.27
 Ventriculus cordis. 225.32
 Venus Coa, — corpus illud non est, sed simile corpori. 206.13
 Ven' dicta quia ad res omnes veniret, à qua venustas. 224.29
 Veneris Cnidix, Cozæque pulchritudo. 259.30
 Veneris fulgor alter, alter Mercator, solem vt comites consequuntur. 318.15
 Veneris stella quinque errantium infima est, terræque proxima, quæ *εωσπερ* Græcè, Lucifer Latine dicitur cū solem antegreditur: Hesperos à Græcis, à nostris vespere cū subsequitur. 221.49
 Veneris partem ab Appelle inchoatam nemo pictor est inueniendus, qui absolueret. 388.48
 Veneres multe. 248.25
 Venerereus — quattuor tali incti, casu Venerem efficiunt. 219.28, & 285.26
 Venustas, muliebris ducenda est. 369.7
 Ver namque adolescentia, significat, ostenditque fructus futuros. 416.6
 Verbum è verbo. 14.29
 Verba — facta — quid verba audiā, cū facta videam? 156.18
 Verba illustria, & declarantia quod vult is, qui loquitur. 77.38
 Verba iuris ciuili ex naturæ principijs orta. 397.19
 Verba nobis parientia sunt. 71.35
 Verba vni cuiusque artis sua. 7.27
 Verbis conceptis se pro rep. deuouerūt. 215.11
 Verbis quā vtratisimis, & quā maxime apud, id est rem declarantibus vtendum. 93.29
 Verecundantur capiti splendore virtutis. 476.11
 Verecundia hominum naturam est imitata. 368.13.6
 Verecundia — maximum ornamentum amicitiz tollit, qui ex ea tollit verecundiam. 430.4
 Verecundia partes sunt, non offendere. 364.38
 Vereri & diligere eos, quibus cum sermonem conferimus, curandum est vt videamur. 370.3
 Veridicæ voces in rebus turbidis ex oculis misse. 272.7
 Veritas — cuius aures ita clausæ meriti sunt, vt ab amico verum audire nequeat, huius falsus desperanda est. 431.8
 Veritas. — molesta veritas est, si quidem ex ea nascitur odium, quod esse venenam amicitiz. 431.1
 Veritas, quasi materia, prudētiz subiecta est, quam tradit. 352.47
 Veritatis luce nihil dulcius. 17.23
 Veritatem in profundo esse demerit dixit Democritus. 10.12
 Veritatem in profundo penitus abscurit sit natura, vt ait Democritus. 17.23
 Veritum — quos non est veritum. 58.6
 Verū mea puella tibi concedo meas sedes. 272.3.4, & 291.16
 Verroscate — hæc bene veruntur populo. 263.23
 Versare — huc & illuc Torquate vos verferis hec. 67.50
 Versare — id quæris, inquam: in quo vtrum respondeo, verses te huc atque illuc necesse est. 112.10
 Versare verba. 93.12
 Versatur interdum in magnis angustijs. 16.18
 Versatur — inuita in hoc loco versatur oratio. 253.3
 Versatur mihi ante oculos illius viri virtus. 432.38
 Versari in clatissima luce. 380.23
 Versari in hominum ignoratione. 380.25
 Versari in re difficili ac multum & sæpe quæstura. 348.5
 Versari in sæculi præsentis errore temporis vitio. 440.2
 Vertices cæli duo. 318.45
 Verro. — amicitia quoquē te vertes, præstō est. 421.44
 Verri — cum in illis rebus vertitur, &c. 444.10
 Verres annus quando verē possit appellari. 319.16
 Versutus, obscurus, astutus, fallax, malitiosus, callidus, veterator, vaser. 395.28
 Versus si pronuntiat est vna syllaba aut breuior, aut longior, exsibilatur, & exploditur hilitio. 436.22
 Versutus — quid est enim aliud esse versutum? 60.28
 Versutos eos appello, quorum celeriter mens versatur. 243.28
 Versutos homines, & callidos quidam admirantes, malitiam, sapientiam iudicant. 375.11
 Verum audire nolle. 42.4
 Verum futurum non posse conuerti in falsum. 305.5
 Verum — in falsitatis inest in mentibus nostris cupiditas veri videnti. 122.27
 Verum iudicium multitudinis de bonis, magis laudandū quā illi ob eam rem beati. 133.39
 Verum — nec enim verum esse disputare cum iis, qui nihil probarent, &c. 14.27

- Verum—rectum & verum, ut eos, qui nobis carissimi esse debeant, æque ac nosmetipsos amemus. 160. 35
 Verum, simplex, sincerum, natura hominis aptissimum. 352. 23
 Veri & falsi nora sublata, visa nullam fidem habebunt. 22. 16
 Veri inquisitio, & inuestigatio in primis hominis propria est. 352. 19
 Veri inveniendi cupiditatem homini ingenuit natura. 59. 15
 Vera omnia in præteritis, necessaria sunt, ut Chrysippo placet. 304. 6
 Vera—plura vera discrepantia esse non possunt. 32. 35
 Veris omnibus adiuncta quedam esse falsa. 197. 23
 Vesciitis rebûs, quæ dulcem motum afferant sensibus. 52. 39
 Vesci paratissimis voluptatibus. 180. 7
 Vescis fl. — Latini ad Vescem fusi. 403. 47
 Vesta, quasi focû vrbis complexa est. 336. 31
 Veste colendæ virgines præesse debeant. 336. 31
 Veste nomen à Græcis est, ea est enim, quæ ab illis *ἱστία* dicitur: vis autem eius ad aras & focos pertinet. 224. 13
 Vestigatio veri. 353. 16
 Vestigium ponere—quæcunque ingredimur, in aliquam historiam vestigiū ponimus. 98. 19
 Vestigia in mente signatarum rerum. 125. 8
 Vestigia—instant in vtriusque nostrum animis vigilantium cogitationum vestigia. 300. 5
 Vestita pampinis vasa, nec modico re-
 pore caret, & nimios solis defendit ardores. 413. 24
 Vestitus densissimi montium. 239. 5
 Vestitus—in vestitu, ut in plerisque rebus, mediocritas optima est. 369. 9
 Vestitus, quæ nam ratio sit adhibenda. 369. 13
 Vetare legem—ius vetandi, quàm diu sit. 462. 36
 Veterascere ad gloriam. 471. 50
 Veteranus miles hæc facere poterit: quid vis, & sapiens nō poterit? 142. 43
 Veterator & callidus. 404. 7
 Vetreribus & præcis credendum est, qui se progeniem deorum esse dicebant. 445. 25
 Vetulis equis teneros antepone re sole-
 mus. 428. 10
 Vetrulis omnibus in rebus longinquæ
 observatione affecti incredibilem sci-
 entiam. 273. 40
 Vetrulas—res vetustate robustas ca-
 lumniando velle pervertere. 261. 25
 Vetrustatis & consuetudinis maxima vis
 est. 428. 16
 Via ad gloriam proxima, & quasi com-
 pendiosa. 380. 10
 Via, quæ ad quietem, & tranquillitatem
 ferunt. 466. 32
 Viatores vnde nominati sunt. 414. 4
 Vicinum citius adiuveris in fructibus
 percipiendis, quàm aut fratrem, aut
 familiarem. 559. 1
 Vicissitudines dierum ac nocturnum. 354. 13
 Vicissitudo studiorum, officiorumque
 nihil iucundius. 425. 41
 Vicissitudines dierum, atque nocturnum,
 commutationisque temporum qua-
 dispertitæ ad maturitatem frugû, &c. 126. 15
 Videbar in literis Cn. Aufidius cæcus. 194. 6
 Videamus aliquid cibi—aliquid videam-
 us & cibi. 155. 47
 Videre—non quia quippiam non vidi-
 mus, idcirco id esse negare debemus. 209. 36
 Videre—quidam mille & octoginta
 stadia quod abesset, videbat. 26. 10
 Vidisse aliquid videntur veteres illi. 428. 4
 Vates—veteres illi siue vates, siue in sa-
 cris, in iis, quæ tradendis diuinæ mētis
 interpretes. 478. 4
 Vidisse in quiete. 265. 31
 Vidisse plus—ad extremum vincile pa-
 titur, ut is, qui illusos sit, plus vidisse
 videatur. 431. 13
 Videri—iudices quæ iurati cognouisse
 sent, non ea esse facta, sed videri pro-
 nuntiabant. 38. 37
 Videri—pronuntiavit eum non talem
 fuisse videri in impetio, quales eius
 maiores fuissent. 42. 43
 Videri—quomodo cōsequi possumus,
 ut tales esse videamur, quales simus. 380. 19
 Visio & species falsa. 145. 17
 Visus Homerus adesse poeta—Ennius. 21. 1
 Visum à Zenone quomodo definitum. 14. 45
 Visum impressum & signatum, & effi-
 dum ex eo, quod est, sicut effi, perci-
 pi potest, ex sententia Zenonis. 25. 28
 Visum omne, quod sit à vero, tale esse,
 quale etiam à falso possit esse. 19. 13
 Visum verum percipi nō potest, si esset
 tale vel falsum. 25. 33
 Visa antequam assensiones, nec tamen
 fato sunt assensiones. 308. 43
 Visa—disputatio de visis. 18. 50
 Visa dormientium, vinolentorum, fur-
 rorum imbecilliora sunt, quàm vi-
 giliantium, siccorum, sanorum. 27. 19
 Visa falsa percipi non posse constat in-
 ter omnes. 19. 10
 Visa possint aliqua notio discernere. 16. 28
 Visa primò sensus pellunt: deinde ap-
 peritio ab his pulsa sequitur. 17. 17
 Visa quietis quādo occurrant tranquilla
 & veracia. 266. 16
 Visa quædam probabilia relicta sunt sa-
 pientis, quibus ad actionem excitetur. 30. 35
 Visa quædam mitti à deo. 20. 12
 Visa somniorum. 231. 28
- Visa vera, & visa falsa—inter visa ve-
 ra & falsa ad animi assensum nihil in-
 terest. 26. 3
 Visorum duo sunt genera Carneadi. 29. 33
 Visorum inanum vna depulso est. 20. 44
 Visus, inter quæ nihil interest, commu-
 niter abrogatur fides. 18. 16
 Visus nocturnis movebantur. 119. 46
 Virtum cor, & dissimile cordis fuisse. 283. 38
 Virtum, & caducum. 406. 9
 Vigere—vbi studia nostra viguissent,
 &c. 426. 6
 Villitas tritici. 394. 48
 Vincam animum, cuique assentiant, deli-
 gam. 34. 30
 Vincat reip. utilitas. 400. 14
 Vincam opinionem tuam. 471. 16
 Vincam rationibus necessariis te infa-
 num esse al. aduincam. 436. 33
 Victus tenuis, cultusque. 430. 24
 Victus tenuis, & parci comoda. 192. 13
 Victus—etiam victis consulendum. 351. 33
 Vincire pedes fasciis. 466. 34
 Vincio benevolentia. 422. 5
 Vincia virtutum—non vincia virtutum,
 sed oblectamenta puerorum debent
 esse tabule pictæ. 438. 16
 Vinculum—maximè corpora inter se
 iuncta permanent, cum quodam qua-
 si vinculo circumdata colligantur. 231. 47
 Vinculum—omnia duo ad coheren-
 dum, tertium aliquod requirunt, &
 quasi nodum, vinculumque desiderant. 442. 5
 Vincula iuris hominum inter homines. 82. 8
 Vinculorum id aptissimum, & pul-
 cherrius est, quod ex se, atque ex
 iis, quæ attingit, quàm maximè vnum
 efficit. 442. 5
 Vindicavit me breuitas temporis à ma-
 gnitudine doloris, antè patre quàm
 veniret. 143. 35
 Vindicare à—ne senectutem ab omni-
 bus vitis videat vindicare. 413. 44
 Vindicare—ius civile ductum à na-
 tura, malitiam, fraudemque vindicare. 397. 30
 Vindicare—quem fortuito ab ægritu-
 dine & à metu vindicare. 184. 2
 Vindicare se in libertatem. 479. 19
 Vindicari in libertatem. 438. 39
 Vindicari in libertatem ab Epicuro. 203. 38
 Violenti quæ faciunt, non eadem
 approbatione faciunt, qua sobrii. 21. 7
 Vinum ægrotis adhibere melius est,
 quàm spe dubie salutis in appetam
 perniciem incurrere. 250. 15
 Violare alterum—qui alteri violat, ut
 ipse aliquid commodi, consequatur,
 &c. 391. 1
 Violare alterum lege naturæ prohibe-
 mur. 351. 12
 Vir

- Vir audacior quàm mulier. 473.39
 Vir bonus est, qui prodest quibz potest, nocet nemini. 396.28
 Vir bonus statuit omnem cruciatu perferre, intolerabili dolore lacertari potius, quàm aut officium perdere, aut fidem. 35.10
 Vir — tulit dolorem vt vir. 145.13
 Viris, equique decetandum cum Cyrenais. 404.24
 Viri est fortis proficisci, & fortis re familiari augere famina intus custodire. 473.27
 Viri famulis præstantiores. 446.10
 Viri maxime propria est fortitudo. 143.26
 Viro calores, & frigora perpendenda, ut citam inirena, & labores pacis ac belli, &c. 473.34
 Virum bonu esse aliquid, statuere difficile est, cum ea res innumerabilibus officiis & laudibus contineatur. 398.22
 Virum bonum negat esse quemquam, nisi sapientem, Stoid. 421.7
 Virorum bonorum aduersi casus, & calamitates, & miserabiles interitus. 252.8
 Viro bonos quos appellandos putet Lælius apud Ciceronem. 441.16
 Virorum fortium memoria honoris deorum immortalium consecrata est, quo libentius reip. causa periculum adiret optimus quisque. 247.9
 Virago. — Vos erenim iuuenis animum geritis muliebrem, illa virago viri. 339.15
 Virgilit ætatis primordia clarant. 449.11
 Virgilit, & eorum nomina. 449.40
 Virginali more ploratum edere. 339.19
 Virgula diuina — si omnia nobis, quæ ad victum, cultumque pertinent, quasi virgula diuina suppediteant, &c. 373.18
 Viriatus, Lusitanus. 379.40
 Vitiditas — quamdiu malum, quod acciderit, habeat quamdam viriditatem, tamdiu appelletur recens. 163.7
 Vitium — agros vitium diuisit ciuibz Romulus. 311.25
 Vitium — agrum Picentem & Gallicum vitium diuidit Carullio restitit Q. Fabius Maximus. 407.6
 Vitium diuideri mea bona nolim tibi Gracchæ liceat: sed si facias, partem petam. 156.23
 Virtus à multis contemnitur, & venditatio quædam atque ostentatio esse dicitur. 430.23
 Virtus à viro appellata. 143.26
 Viri actiua est: deus nihil agit: in deo igitur virtus non est. 212.32
 Virtus ad beatè viuendum se ipsa conuertit est, magnifice tanquam ex oraculo editur à Zenone. 111.47
 Virtus amicitiam gignit & continet. 421.32
 Virtus — antiqua philosophia sensu in vna virtute esse positam beatam vitam, non tamen beatissimam, nisi adiungentur & corporis & cetera bona. 7.4
 Virtus arboris, equi, in quo abutimur nomine. 328.30
 Virtus constitui non potest, nisi ea, quæ sunt prima naturæ, vt ad summam pertinet, tenebit. 90.37
 Virtus cum multis in rebus, tum in amicitia, tenera est & tractabilis. 425.32
 Virtus eadem in homine ac deo est. 325.26
 Virtus eisdem & simulare nobis se esse amicos, & inuidere cogit. 457.37
 Virtus est affectio animi constans, conuenientique, laudabile efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata etiam vilitate, laudabilis. 168.14
 Virtus est amans sui. optime enim se ipsa nouit, quamque amabilis sit, intellegit. 431.49
 Virtus est rationis absolutio. 104.31
 Virtus est ratio confirmata querendo. 16.21
 Virtus est vna, consentiens cum ratione & perpetua constantia. 433.45
 Virtus & rectè facta — tantum remanet id, quod virtute & rectè factis consecutus fuit. 415.49
 Virtus & conciliat amicitias, & conferuat. 431.20
 Virtus — humanos casus virtute esse inferiores. 419.27
 Virtus in homine altissimum locum, & maxime excellentem tenet. 90.6
 Virtus — in virtute est conuenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia. 432.21
 Virtus ita magnâ vim obtinet in rebus humanis, vt reliquis omnibus obruat. 113.50
 Virtus, malitia rectissime dicitur, si emolumentis, non suapte natura expectitur. 329.11
 Virtus nec etipi, nec surtipi vniquam potest: nec naufragio, nec incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporu permutatione muratur: qua qui præditi sunt, soli sunt diuites. 449.9
 Virtus nihil aliud est, quàm in se perfecta, & ad summum perducta natura. 325.27
 Virtus perfectio rationis est. 89.41
 Virtus — Virtute nihil est amabilius, quâ quia deus est, vbi cumque erit gentium, à nobis diligitur. 313.8
 Virtus nomen à viris mutata est. 143.28
 Virtus non est dura, & quasi ferrea. 421.31
 Virtus non est inhumana, neque immanis (aliâs immunis), neq; superba. 425.48
 Virtus — nō est quisquam gentis vilius, qui ducem naturam nactus, ad virtutē peruenire non possit. 326.19
 Virtus non opinione, sed natura, probatur. 328.32
 Virtus — nulla possessio, nulla vis auri & argenti plaris, quàm virtus, æstimanda est. 439.44
 Virtus omnis tribus in rebus ferè versatur. 476.16
 Virtus omnis nos ad se allicit. 358.28
 Virtus perfectio naturæ, omnium reru, quæ sunt in animo posita, optima. 6.40
 Virtus — propter virtutē iure laudamus, & de virtute rectè gloriamur. 213.6
 Virtus quæ sita est, non quæ relinqueret naturam, sed quæ teneretur. 90.39
 Virtus — qui vnam virtutem habet, omnem non habet. 378.47
 Virtus sarsine posita ad beatè viuendum 179.12
 Virtus semper libera, semper inuisita. 185.24
 Virtus solitaria ad ea, quæ summa sunt, peruenire non potest, coniuncta & consociata cum altera, potest. 430.8
 Virtus stabilitatem, firmitatem, constantiam totius viri completitur, quod non faciunt artes. 79.21
 Virtus sola si adit, viramne efficiat beatam. 111.38
 Virtus tardis mentibus non facile committitur. 187.42
 Virtus te trahit oportet suis illecebris ad verum decus, alitè spectare si voles. 319.23
 Virtus vetat spectare fortunam, dum præstiterit fides. 290.30
 Virtus — vult planè virtus honorè, nec est virtutis vlla alia merces, quam tamè illa accipit facile, exigit non acerbe. 312.63
 Virtutis ad discipendæ causâ philosophia quæ sita est. 156.16
 Virtutis æstimatio opportunitate, non spatio iudicatur. 78.47
 Virtutis amplitudinem quasi in altera libræ lance ponere. 114.2
 Virtutis disciplina est aliqua: ea autem philosophia est. 374.32
 Virtutis, & beatæ vitæ serius lumen apparet. 108.7
 Virtutis ipsius non debet esse vehemensior appetitus. 173.28
 Virtutis laus omnis in actione consistit. 353.17
 Virtutis miserrimus famulus seruitutis voluptati. 404.28
 Virtutis opinio, amicitie conciliatrix est inter viros bonos. 424.14
 Virtutis proprium est conciliare subanimos hominum, & ad vsum suum adiuuere. 476.12
 Virtutis proprium est, eorum reru, quæ secundum naturam sunt, habere dilectum. 73.15
 Virtutis propolopia. 143.10
 Virtutis significatio aliqua elucens amicitiam contrahit. 425.36
 Virtutis templum, Honoris à M. Marcello renouatum. 223.3
 Virtutis vberitates & copie. — satis dictum est à Socrate de vberantibus & copiis virtutis. 239.44
 Virtutis vim esse tantam, vt omnia si ex altera parte ponantur, ne appateant quidem. 113.37

Virtutis vires quantæ. 435. 4
 Virtuti opera danda est, sine qua neque amicitiam, neque ullam rem expectandam consequi possumus. 430. 13
 Virtutem ad beatè viuendum quæ sit esse contentam, Bruto admodum placet. 177. 26
 Virtutem ad beatè viuendum scipia contentam esse docet liber 5. Tullian. quæ sit, qui locus totam philosophiam maximè illustret. 278. 17
 Virtutem ex consuetudine vires, sermonisque nostri interpretetur: nec eam, ut quidam docti, verborum magnificientiam meriamur: viròque bonos, &c. 421. 33
 Virtutem nemo acceptam deo reulit. 253. 15
 Virtutum posse sine præsidio fortunæ quò contendisses, labore & constantia peruenire. 467. 5
 Virtutem qui vnam faceret ut non habere, nullam habet. 141. 30
 Virtutem satis habere ad vitam beatam prædij, quæcumque dissensionum philosophorum sententia de finibus sit. 190. 7
 Virtutem scipia contentam, ad bene beatèque viuendum, nec extrinsecus religatam pendere. 154. 21
 Virtute nihil esse melius. 329. 33
 Virtute nihil est amabilius, nihil, quod magis alliciat ad diligendum. 422. 44
 Virtute non tam prædij muli esse voluit, quam videri volunt. 432. 1
 Virtutes consecrate, non vitia deest. 336. 14
 Virtutes esse non possunt, nisi erunt gratuita. 37. 33
 Virtutes—in virtutibus solis ineffe scientiam. 15. 46
 Virtutes inter se pares sunt: ergo & vitia paria. 437. 39
 Virtutes ita copulatæ, connexæque sunt, ut omnes omnium participes sint, nec alia ab alia possit separari. 109. 49
 Virtutes leniores, modestia, temperantia, iustitia. 357. 14
 Virtutes nisi voluptatem efficientes, nemo eas laudabiles, aut expectandas arbitratetur. 46. 5
 Virtutes non cresunt, nec vitia, Sciorum sententia: funduntur tamen, & dilatantur. 79. 9
 Virtutes omnes, & artes sunt necessarias: cognitio & contemplatio rerum voluptarias. 476. 11
 Virtutes omnes inter se nexæ & iugatae sunt. 150. 36
 Virtutes omnes per se colendæ sunt. 329. 6
 Virtutes omnes tolluntur, si ius natura confirmatum non erit. 328. 15
 Virtutes quatuor, ex quibus consistat honestum. 352. 37
 Virtutes, quæ pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibusculum viuimus. 371. 7
 Virtutes, quæ pertinent ad mansuetudinem morum & facilitatem. 378. 29

Virtutes, rectæ animi affectiones.

143. 24
 Virtutes sine beata vita coherere non possunt, nec illa sine virtutibus. 189. 36
 Virtutes—virtutum cognitio maxime confirmat percipi & comprehendere multa posse. 15. 45
 Virtutes voluntariæ, ut prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia, &c. 103. 9
 Virtutum cupiditas innata in nobis. 59. 15
 Virtutum mentis duo genera. 103. 4
 Virtutibus hominum honores habere, non immortalitatis. 246. 29
 Virus acerbitalis suæ apud aliquem euo mere. 430. 34
 Vis adhiberi forti vito non potest. 403. 21
 Vis est maior dicendi in orationibus, quam in libris philosophicis. 350. 42
 Vis & fraus homine alienissima: sed fraus odio digna maiore. 356. 3
 Vis—nihil exitiosius ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri, & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quam composita & constituta rep. quicquam agi per vim. 349. 18
 Vis, quasi leonis videtur. 356. 33
 Virium moderatio. 410. 11
 Viscellum amici tegnum appetentem iuare non debuerunt. 424. 3
 Viscerationes, gladiorum munera, ludorum, venationumque apparatus. 382. 13
 Vita animantium tribus rebus tenetur, cibo, potione, spiritu. 234. 47
 Vita beata dabit se in tormenta. 89. 31
 Vita beata semel suscepta, tam permanet, quam ipsa illa effectrix beatæ vitæ sapientia, neque expectat vltimum tempus ætatis. 66. 1
 Vita beata rectè dici potest non solum si vndique referta bonis est, sed si multo maiore & grauiore ex parte bona pro-pendit. 190. 32
 Vita brevis—breue tempus ætatis fatistis longum est ad bene, honestèque viuendum. 416. 3
 Vita—discedo ex hac vita tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo. 418. 10
 Vita ea expetitur, quæ sit animi, corporisque expleta virtutibus. 104. 15
 Vita expetitur, quia nos, in quo nati sumus, continet. 316. 23
 Vita—hac vita, mors est. 127. 37
 Vita hominum, similis, & mercatus is, qui habetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebratur. 178. 34
 Vita inculca & deserta ab amicis. 426. 30
 Vita inhonorata, & ingloria. 161. 10
 Vita—non est manendum in vita iis, qui virtute fruuntur, cum res postulet. 81. 5
 Vita occupata, & militaris. 135. 47
 Vita omni gestu moderator, omni ver-su aprior esse debet. 426. 23
 Vita—omne, quod a viuit, siue animal, siue terra editum, id viuit propter inculsum colorem. 217. 25
 Vita omnibus merenda. 158. 16

Vita—quid est in hominis vita diu?

415. 45
 Vita sapientis quot, quantisque gaudiis referta sit. 188. 28
 Vita—vestra quæ dicitur vita, mors est. 317. 33
 Vita vitalis—quæ potest esse vita animalis, ut ait Ennius, quæ non in amicitia mutua beneuolentia conquiescat? 421. 38
 Vitæ cursus—in deliberatione quem potissimum vitæ cursum sequamur, ad suam cuiusque naturam consilium est omne reuocandum. 367. 31
 Vitæ, naturæque nostræ ratio ita comparata est, ut alia ætas oriatur ex alia. 432. 32
 Vitæ tempus incertum—quis est tam stultus quamvis ad adolefcens, cui sit exploratum se ad vespertum esse videndum? 415. 33
 Vitam beatam in vna virtute esse positam sentit omnis illa antiqua philosophia, nec tamen beatissimam, nisi addiderintur & corporis, & cetera ad virtutis vsum idonea bona. 7. 4
 Vitam beatam in totam non ascendere dicit Theophrastus in libro, quem scripsit de beata vita. 181. 18
 Vitam regit fortuna, non sapientia Theophr. 181. 24
 Vitare offensionem, vitare fabulam, vitare inuidiam. 459. 30
 Vitellus—nihilne deuitellotid enim ex ouo videbatur aurum delectasse. 299. 10
 Viris cultura—circumcidere, amputare, erigere, extoltere, adminiculare. 104. 37
 Viris natura caduca est, & nisi fulta sit, fertur ad terram. 413. 23
 Vires à caulibus, brassicisque, si propè sati sunt, ut à pestiferis & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. 232. 32
 Vires læticæ pampinis pubescent. 126. 29
 Vires, oliuæ—quarum vberissimi, lætissimique fructus nihil omnino ad bestias pertinent. 238. 16
 Vires sic clauiculis adminicula, tanquam manibus apprehendunt, atque ita se erigunt, ut animantes. 232. 31
 Vires litas quam Græci *κρίαι* appellant. 168. 18
 Vitiositas quid. 167. 25
 Vitium corporis, cum partes corporis inter se dissident. 167. 20
 Vitium eo ipso nominatum: quod vituperabile sit. 77. 47
 Vitio creati consules. 220. 25
 Vitio nauigare—P. Claudius Appii Cæcilius, cuius collega L. Lunius clausis maximas perdidit, cum vitio nauigasset. 260. 22
 Vitia, affectiones sunt manentes. 167. 30
 Vitia aliorum cernere, obliuisci suorum, proprium stultitiae est. 160. 45
 Vitia consecrare non oportet. 356. 14
 Vitia duo, quæ vitia sunt ei, qui cognitionis & scientiæ studio ducitur. 353. 9
 Vitia no

- Vicia nobis eorum, quos amamus, iucunda sunt. 206. 45
- Vicia, quæ nota essent venditori in prædiis vendendis, dicenda fuisse emtori. 396. 31
- Vitia si sunt in potestate, est & virtus. 18. 41
- Viximus quondam in maxima celebritate, atque in oculis civium. 388. 4
- Vixerat cum eo coniunctissimè & amantissimè. 418. 44
- Vivere — quandiu victuri sumus, incertum, — quis est ram stultus, quamvis sit adolescens, cui sit exploratum esse ad vesperum esse victurum? 415. 23
- Vivere vitam, quæ est sola vita nominanda, claros viros, mortuos. 417. 2
- Vivere vitem, & mori dicimus. 104. 34
- Vivitor non cum perfectis hominibus. 357. 11
- Vivendi finis optimus, quis. 416. 21
- Viviradices, propagines, &c. 413. 12
- Vivorum meminì — proverbum. 98. 2
- Vlcus — quicquid horum attigerit, vlcus est. 210. 42
- Vluma — ab vlcima capiendum exordium, historiam scribere conanti. 322. 47
- Vltimum, seu extremum omnium appetendorum, ductum à prima commendatione naturæ, &c. 105. 2
- Vlyffes Homericus Deli fce proceram & reneram palmam vidisse dixit. 322. 1
- Vlyffes — quàm multa passus est Vlyffes in illo errore diurno? &c. 366. 35
- Vlyffes — sapientissimus ille vir, lithicam vt videret, immortalitatem scribitur repudiassè. 332. 3
- Vlyffes sapientissimus Græcæ, faucibus non nimis lamentatur in Niptris, vel modice porius. 14. 27
- Vlyffes simulatione infanzie militiam subterfugisse insimulatur à tragædiis. 401. 28
- Vlyffem non est probabile cantuunculis Sirenum irretitum ac detentum fuisse. 106. 49
- Vmbra & imaginibus iustitiæ vrimur. 397. 17
- Vmbra terræ soli efficiens noctem efficit. 221. 14
- Vmbra — vmbra quædam est honestum Stoicorum. 48. 47
- Vmbra — pictores multa vident in vmbis, & in eminentiis, quæ nos non videmus. 15. 15
- Vmbra vitæ — cum ad vitam vmbrailem & delicatam accesserunt etiam poëtæ, ne vos omnes virtutis elidunt. 140. 35
- Vmbra cula eruditorum, otiūque. 345. 9
- Vinctura — seruilis vinctura, omnisque circumpotior tollitur. 341. 38
- Vnguentarii, saltatores, torquæ ludus talarius. 372. 10
- Vnguentorum compositiones, ciborum conditiones. 236. 44
- Vnguentorum omnium integritas. 112. 6
- Vnguibz incomitis. 480. 23
- Vngulis omnibus contentioni vocis assuerit. 145. 37
- Vnguim renacitate cibum attripiunt quædam animalia. 232. 46
- Vnigena — singularem deus hunc mundum, atque vnigenam procreavit. 441. 50
- Vniuersitatis corpus non est planum, neque æquabile, sed solidum. 442. 13
- Vnæ rei — hoc iudicium sic expectatur, vt non vnæ rei statui, sed omnibus constitui putetur. 460. 46
- Vnus de multis. 366. 12
- Vnum esse in ciuitate magistratum, cui reliqui parerent, &c. sic ne vile reip. 345. 15
- Vocabulorum nouitas in omni arte necessaria est. 71. 37
- Vocare aliquem in odium, aut inuidiam criminibus falsis. 362. 45
- Vocare nimis exilitur ad calculos amicitiam. 426. 43
- Vocatus in crimen. 469. 1
- Volat azas. 127. 40
- Volubilitas fortunæ — quod temere fit, cæco casu, & volubilitate fortunæ, presentiri, & prædici non potest. 280. 21
- Volubilis & rotundus deus. 220. 35
- Volucres — videmus in volucrium genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam, in multis etiâ disciplinam. 69. 38
- Voluptaria quæ habeatur disciplina, quàm grauis, quàm continens, quàm seuerita fit, ex sententia Epicuri. 45. 5
- Voluntatis nostræ non esse causas externas, & antecedentes. 305. 37
- Voluntate & iudicio suscipitur agritudo. 159. 33
- Voluntatum & appetitionum nostrarum non sunt causæ naturales & antecedentes. 303. 14
- Voluptas condimenti fortasse non nihil, vtilitatis certe nihil habet. 405. 5
- Voluptas — congruere cum cogitatione magna voluptas corporis non potest. 471. 31
- Voluptas consilium impedit, rationis inimica, ac mentis, vt ita dicam, præstingit oculos. 411. 35
- Voluptas corporis fluit, & prima quæq; auolat. 69. 9
- Voluptas corporis — nulla capitalior pestis, quàm voluptas corporis, hominibus à natura est data — multa hic ibidem de voluptate. 411. 16
- Voluptas cum maior est, atque longior, omne animi lumen exstinguit. 411. 28
- Voluptas eorum, qui se ad studia doctrinæ contulerunt. 108. 10
- Voluptas esca malorum, quod ea homines capiantur vt hamo pisces. 412. 7
- Voluptas est iucundus motus, quo sensus hilarantur, Græce *hêdonê*. 12. 16
- Voluptas est id omne, quo gaudemus, ex sententia Epicuri. 45. 10
- Voluptas gestiens, id est præter modum elata lætitia opinione præsentis magni alicuius boni. 151. 46
- Voluptas in animo, vitiosa res est, Stoicorum sententia: qui eâ sic definit, sublationem animi sine ratione, opinatis fce magno bono frui. 53. 12
- Voluptas — in voluptatis regno virtutem non posse consistere. 411. 24
- Voluptas — multi diuitias amicitiæ præponunt, alij potentiam, alij voluptates, belluatum hoc quidem exitum est. 421. 29
- Voluptas neque meliorem, neque laudabiliorem efficit quemquam. 434. 40
- Voluptas non explet bona naturæ. 105. 49
- Voluptas non satis digna est hominis præstantia. 365. 34
- Voluptas nullum habet cum virtute commercium. 411. 36
- Voluptas omnis, honestati contraria est. 404. 47
- Voluptas passeribus omnibus nota est. 64. 1
- Voluptas — pecudum ritu omnia ad voluptatem referre. 423. 20
- Voluptas penitus in omni sensu implicata, imitatrix boni, malorum mater omnium. 328. 50
- Voluptas quæ permulcet sensum, pellit animum. 57. 2
- Voluptas — quàm miser virtutis famularus seruientis voluptati? 404. 29
- Voluptas quid sit, queritur. 51. 44
- Voluptas quæ est maior, eo magis mentem è sua sede, & statu demouet. 434. 44
- Voluptas femouenda est à disputatione de summo bono, quoniam ad maiora nati sumus. 101. 9
- Voluptas stans, voluptas mouens. 56. 45
- Voluptas suauiter sensibus nostris blanditur. 37. 22
- Voluptatis appetitum occultat ac disimulant omnes propter verendum, nisi quis fit ex pecudum genere. 365. 33
- Voluptatis motus vt quisque est maximus, ita est inimicissimus philosophiæ. 477. 30
- Voluptatis quidam fortasse est naturalis modus. 412. 23
- Voluptati duæ res subiiciuntur, lætitia in animo, commotio suavis iucunditatis in corpore. 53. 11
- Voluptati præponendæ vires, valetudo, velocitas, pulchritudo. 70. 12
- Voluptati subiecta quæ. 165. 17
- Voluptatē animi nimiam, &c. Trabea. 53. 12
- Voluptatem animi nimiam summum esse errorem arbitrat Trabea. 68. 26
- Voluptatem esse summum bonum — vox pecudum, non hominum. 434. 34

- Voluptatem & dolorem nō esse finis, ad quos omnia referenda sunt, quæ factum, & quæ sequuntur. 42.34
Voluptatem hanc sentiant omnes, quæ, &c. 52.4
Voluptatem in virtutum concilium adducere, quasi meretricem in matronarum cœtum. 52.46
Voluptatem quam sequatur Epicurus. 45.8
Voluptatem quam obrem laudent homines quōdāmodo dolorem laudem. 44.11
Voluptate capiuntur omnes: quæ est illi cœbra turpitudinis, ramen habet quiddam simile naturalis boni. 326.21
Voluptates ceteræ habitant in ipsis sensibus: quæ autem aspectu percipiuntur, ex non versantur in oculorum villa iucunditate. 193.42
Voluptates agriculturæ. 413.8
Voluptates blandissimæ dominæ, sæpe maiores partem animi à virtute detorqueant. 379.15
Voluptates & dolores animi maiores sunt, quam corporis: quia trium temporum particeps animus sit. 69.24
Voluptates nulla ad res necessarias inuolumenta afferunt sensibus. 477.26
Voluptates obsecras, faciles, communes, in medio sitas esse. 191.31
Voluptates omittendæ maiorem voluptatum adipiscendarum causa: dolores suscipiendi maiori dolorum effugiorum gratia. 44.50
Voluptates omnes, & iucunda omnia desideris conducuntur. 191.47
Voluptates præterita nō possunt fedare mala præsentia. 188.47
Voluptates vere & grauius à Platone diste sunt illecebræ arguere esse malorum. 477.28
Volubundus — lubidinosus, & volubundus in voluptatibus. 310.57
Vomicæ — Phæreo Iasoni prodesse nō voluit is, qui gladio vomicam eius aperuit. 250.27
Vota suscipi diciis oportere. 254.20
Votorum diligentia. 338.28
Vox amicitia inimicissimæ, ita amare oportere, vt si aliquando esset olus. 427.2
Vox clara, & suavis esse debet. 369.30
Vox extremi & difficillimi temporis, à consule missa, Qui temp. saluam esse vellent, ad legem accipiendam accederent. 463.8
Vox in philosophia nulla est emissæ clarior, quam hæc, in virtute satis esse magnam vim ad beatè viuendum. 180.26
Vox inhumana eorum, qui negant se reculare, quominus ipsis mortuis terrarum omnium desagratio consequatur. 81.39
Vox magnifica, & magno viro & sapientia digna. 387.41
Vox Milonis Crotoniatæ valde cōtempta. 409.22
Vox nec languens, nec canora. 369.35
Vox nescia C. Blasij Cumani. 424.10
Vox, orationis index. 369.30
Vox principium à mente ducens per artem percipitur & funditur. 237.13
Vocis genera permulta, a canorū, fuscilene, asperum: graue, acutum: flexibile durum. 236.40
Vrania loquitur in lib. 2. de cōsulari Ciceronis. 237.45
Vrbs, vel oppidum — cuiusmodi cōstructionem tectorum, oppidum, vel vrbs appellatur. 309.98
Vrbs diem natalem non esse. 293.35
Vrbs muros sanctos esse pontifices dicunt. 254.30
Vrbs — de euerendis diripiendisque vrbus valde considerandum est, nequid temere, nequid crudeliter. 362.6
Vrbs sine hominum cœtu non potuisset nec ædificari, nec frequentari. 375.46
Vrbium præsidia quæsiuerunt homines spe custodiæ rerum suarum. 385.14
Vredo, grando — nec si vredo, aut grādo quippiam nocui, id Ioui animaduertendum fuit. 253.10
Vrgent, & nihil remittunt. 96.48
Vrgere — ius Crassus vrgerebat. 397.1
Vrgitur angustis — hi vrgentur angustis: illorum ratio soluta, ac libera est. 307.1
Vrgentis aut certe aduentantis senectutis onus. 405.29
Vrere & fecare — ad vrendam & secandum raro, inuiri que veniunt medici. 372.6
Vrinari. — si quando nos demerimus, vt qui vrinantur, &c. 479.48
Vrsu — terra nunquam sine vrsu reddit quod accepit. 413.10
Vrsu nobis largiuntur Stoici, tanquam cornicibus diu mīstros aut animos, semper negant. 127.50
Vrsu vire dedit natura, tanquam pecuniæ, nulla præstitura est. 130.40
Vrsu alicuius memoriam, cum caritate aliqua, & beneuolentia. 422.47
Vrsu sæpe officiū aliquod. 419.36
Vrsu disciplina, in oculis. 11.7
Vrsu iisdem honoribus. 467.15
Vrsu summis populi beneficiis. 438.21
Vrsu honore. 454.44
Vrsu recepta nomina quædam Græca. 72.6
Vt — acuti, vt Siculi. 117.31
Vt inter bonos bene ager. 397.20
Vt quique ætate antecellit, ita sententia principatum tenet in collegio augurum. 415.13
Vt quique maxime ad suum commodum refert: quæcunque agit, ita minime est vir bonus. 329.11
Vt quique sibi plurimum confidit, & vt quique maxime virtute & sapientia sic munitus est, vt nullo egeat, &c. ita in amicitia expetendis, colendis que maxime excellit. 433.10
Vt quique animi magnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps omnium esse, vel potius solus. 359.36
Vt quique est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime. 434.38
Vti rogas — suade igitur, si placeret, ipsam legem, vt ego, vti rogas, possum dicere. 335.29
Vt cumque aderunt. 369.47
Vt vendas iumentum — vtenda pecunia. 387.30
Vtendum accipere — ea, quæ vtenda acceptis, maiore mensura iubet reddere Hesiodus, modò possis. 317.22
Vtendum est ea liberalitate, quæ proficit amicis, nocet nemini. 356.47
Vtendum est excusatione aduersus eos, quos inuitus offendas. 384.18
Vtensilia, quibus aut aliter hominem genus, aut etiam excolitur. 473.31
Vtile — in hoc verbo lapsa consuetudo deflexit de via. 375.4
Vtile nihil est, nisi quod honestum. 405.26
Vtile non debet videri, quod turpe est. 399.4
Vtile, — nunquam est vile peccare, quia semper est turpe: & quia semper est honestum, virum bonum esse, semper est vile. 396.29
Vtilia — quæ ad vitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inanima, partim animalia. 375.13
Vtilitas — honestas — incidunt sæpe causæ, cū repugnare vtilitas honestati videatur: vt, &c. 394.29
Vtilitas honestate dirigenda est. 399.29
Vtilitas non conglutinat amicitias, alioqui eadem commutata dissolueret. 423.29
Vtilitas — omnes expetimus vtilitatem, ad cāque rapimur. 402.11
Vtilitas parta per amicum. 426.1
Vtilitas — vincat vtilitas. 400.14
Vtilitatis specie in rep. sapientissimè peccatur. 394.2
Vtilitatem ab honestate non esse seungendam: quod hoc fecisset, eū Socrates exsecrari solebat. 326.44
Vtilitatem ab honestate seungentibus, fundamenta naturæ peruertunt. 402.10
Vtilitate magis putat Hecato officium dirigi, quam humanitatem. 400.18
Vtilitates multe partæ sunt, multa pericula depulsa, diuinatione, & cognitione futurorum. 339.15
Vtilitates nostræ nobis non sunt omittendæ, aliisque tradendæ. 393.25
Vtinam ne in memore. 39.49
Vtinam ne in nemo Pelio, &c. 251.25
Vtinam ne in memore Pelio securus, &c. 397.21
Vua à gemma oriens sese, ostendit. 413.27
Vua mirabili magnitudine ab Ario Naui inuenera. 260.48
Vulcanus Athenis, in quo vestito leuiter appareat claudicatio nō deformis, quem fecit Alcmanides. 207.27
Vulcani complures. 247.49

Vulcanii armis tectus. 147. 39
 Vultus à mente fingitur. 153. 24
 Vultus hilaris atque latus. 153. 6
 Vultus — is, qui appellatur, vultus, qui nullo in animali, esse præter hominē potest, indicat mores. 325. 41

X

X Antippos Lacedæmonius. 401. 41
 Xenocrates, Platonis auditor, animi figuram, & quasi corpus negavit esse, verum numerū dixit esse. 118. 22
 Xenocrates animum putat esse sine vilo corpore. 34. 25
 Xenocrates, Aristoteles, & illa Platonis familia. 330. 11
 Xenocrates, Aristotelis condiscipulus deos octo facit, &c. 200. 34
 Xenocrates Chalcedonius, Platonis discipulus. 6. 8
 Xenocrates & superiores animum corporis esse expertem dixerunt. 9. 24
 Xenocrates exaggerabat virtutem: cetera extenuabat, & abiecit. 185. 17
 Xenocrates quinquaginta talēta ab Alexandro missa recusavit, triginta tantum minas accepit, ne videretur aspernari regis liberalitatem. 191. 13
 Xenocrates fenex. 408. 40
 Xenocrates severissimus philosophorum. 366. 15
 Xenocratis libri sunt de ratione loquendi multi, & multum probati. 38. 2
 Xenophanes ait habitari in Luna, &c. 34. 9
 Xenophanes Colophonius diuinatorem funditus fustulit, cum deos tamē esse diceret. 255. 29
 Xenophanes dixit vnum esse omnia. 33. 14
 Xenophanes omne quod esset infinitū, deum voluit esse. 199. 42
 Xenophon eadē fere peccat, quē Plato, in quæstione de deo. 200. 18
 Xenophon Socraticus eas res perfecturū est in Oeconomico, quib⁹ rebus res familiaris queritur, conseruatur, augetur. 387. 15
 Xenophonis libri multas ad res pertulisse sunt. 414. 20
 Xenophonis Socrati dictum. 146. 35
 Xenophonti consulenti, se querentis Cyrum, quid responderet Socrates.

275. 47
 Xerxes Helleponto victo, Arhonce perfoſſo, maria ambulavit, terram nauigavit. 69. 49
 Xerxes magis Persarū auctoribus rempla Græciè inflammasse dicitur, &c. 335. 46
 Xerxes præmium proposuit ei, qui inuenisset novam voluptatem. 180. 33
 Xylus — cum pauca in xysto locuti essemus. 12. 42

Z

Z Alencus & Charondas leges civitatibus suis scripserunt. 333. 49.
 & 334. 2
 Zelotypia, id est, obreſcitatio, quid. 165. 37
 Zeno Citicus aduena quidam, ignobilis, verborum opifex, infinuasse se in antiquam philosophiam videtur. 182. 37
 Zeno coryphæus Epicureorū. 204. 4
 Zeno Eleares perſeſſus est omnia potius, quàm conſcius delendæ tyrannidis indicaret. 145. 3
 Zeno Epicureus, fenex. 154. 30
 Zeno & Arcuſilas Polemonem aſſidue audiuerunt. 8. 41
 Zeno extrinſus digitis cum aduerſam manū oſtenderat, viſum, inquit, eſt huīſmodi: cum paulum digitos conſtrinxerat, aſſenſus huīſmodi: cum planè compreſſerat, pugnumque fecerat, comprehensionem illam eſſe dicebat, &c. 38. 18
 Zeno in vna virtute poſitam beatam vitam putat. Deus ille, qui nihil cenſuit deſſe virtuti. 36. 24
 Zeno — magnum eſt efficere, vt quis intelligat quid ſit illud verum & ſimplex bonum, quod non poſſit ab honeſtate ſeungi. 4. 34
 Zeno — multa in Zenonem. 84. 37
 Zeno naturalem legem, diuinam eſſe cenſet, &c. 200. 47
 Zeno nullo modo, vt Theophrastus, virtutis neruos incidit: ſed contrā omnia, quæ ad beatam vitam pertinent, in vna virtute poſuit. 8. 45
 Zeno omnes virtutes in ratione ponebat. 9. 9
 Zeno primus, poſt Cleanthes, deinde Chryſippus magnam moleſtiam ſuſcepit, & minime neceſſariam, commentitium fabularum reddere ratio-

nem. 249. 6
 Zeno quaſi corporis ſimilis expertes, animum ſolum complectitur. 37. 26
 Zeno — quid à Zenone noui ſit allurum. 86. 5
 Zeno ſenſibus fidem tribuebat. 9. 43
 Zeno ſtatuit ſinem eſſe bonorum, honeſtum illud, quod ducatur à conciliatione naturæ. 36. 3
 Zeno Stoicorum princeps, non tam rem inuentor fuit, quàm nouorū verborum. 71. 47
 Zenonis argumenta, quibus probabat Deum eſſe. 216. 50
 Zenonis argumentationes, quibus probare conatur, mundum ratione præditum, ſapientem Deum, eſſe inſiſmas, & inaneis. 243. 3
 Zenonis doctrina, & ſententia. 8. 45
 Zenonis ſchola — à Zenonis ſchola poſt ſunt exire acerbi. 251. 41
 Zenonis Stoicorum principis ſententia, & rationes. 222. 21
 Zenoni & Stoicis æther ſummus Deus videtur, mente præditus, quæ omnia regantur. 34. 48
 Zenoni nō fuiſſe cauſam cum Polemone audiſſet, cur ab eo, & à veteribus diſſideret. 84. 8
 Zenoni Stoico animus ignis videtur. 118. 16
 Zenonem Eleatem in tormentis necaturum accepimus. 152. 28
 Zodiacus — orbis ſignifer. 151. 18
 Zodiacus — vim quandam eſſe ſignifero in orbe, qui Græcè *zōdiakos* dicitur, talem, vt eius vnaquæque pars alia alio modo moueat, immutetque caelum, &c. 292. 7
 Zonæ — terram quaſi quibuſdam redimitā, & circumdatam cingulis: è quibus duos maxime inter ſe diuerſos, & calis verticibus iſtis ex vtraque parte ſubnixos, obriuiſſe pruina videmus: medius autem illum & maximum, ſolis ardore torreti. 318. 45
 Zopyrus, cum multa in conuentu vitia collegiſſet in Socratem, deſenſus eſt à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoſcerent, qui ſe naturam cuiuſque ex forma perſpicere proſeſſebatur. 176. 37
 Zopyrus phyſiognomon, qui ſe proſeſſebatur hominum mores, naturasq; ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoſcere. 303. 25

FINIS.

Lege Omiffa ex indicibus, & annotationibus, quæ ſunt pag. ſeq. & errata operarum.

OMISSA EX INDICE HVIVS TOMI SVO LOCO REPONE.

Amici noui — (sintne amici noui digni
amicitia, veterib' anteponebdi. 418.10
Albanum Pompeij. 276.2
C. Figuli sepulchrum. 342.6
Callum versutis eorum animis diu-
urna cogitatio obduxerunt. 157.10
Colere memoria — vt & suis, & Metro-
dori memoria colatur. 68.20
Dodoneus Iupiter. 268.24
Initiatus — quoniam es initiatus. 119.42
Mundus Platonis sententia natus est.
126.36
Oratio — accommodatum ad naturam.

18. 36
Pietas deos placatos efficit. 375.19
Pulsus in exsiliū Themistocles. 424.46
Ex indice secundi Tomi.
Elinguem reddidit. 357.27
Ferijs imperandis. 22.19
Lex sociorum causa rogata. 157.46
Q. Hortensij sequeimodij. 157.20
Remissior in vlciscendo qui fuit, lauda-
tur. 395.29
Sequeimodij Q. Hortensij. 157.20
Terere — triuimus satis hoc verbum he-
terno sermone. 14.44

Testium aut oratio refelli solet, aut vi-
talidia. 357.29
Vadimonia constituta. 408.29
Vendicare sibi priuas partes. 480.16
Ex indice 3. Tomi
Opinio est in his locis coiectura magis,
quam litteris, aut nuntio, Cæsarē For-
mis a. d. Kal. Aprilib. fore. 303.2
Opprimi — necesse est, vt explores, ad
quam diem hic ita possum esse, vt ne
opprimar. 345.34
Oppressum me malis omnibus ne inci-
pies quidem consolari. 331.23

Admonendus est lector culpa eius, qui indicem glutinauit, quædam, sed ea paucissima, quæ essent
ex 2. & 3. tomi indice, in hunc indicem esse coniecta: de quibus tamen
fere suis locis lector admonetur, ne frustra quærat.

OMISSA EX ANNOTATIONIBVS IN PRIMUM TOMVM SVO LOCO RESTITVENDA.

EX ANNOTATIONIBVS IN librum primū Cornifici ad Herennium.

P. A. G. annot. 307. ad illud locum, Si furiosus esse in-
cipit, &c. qui est pag. contextus G. versus 9. ita scribe post ver-
bum incipit. Quoniam Adrianus Turnebus lectionem vulgatam,
& receptam inuenit, &c. Si furiosus exsistit, cui assentietur.

P. A. G. annot. 309. col. 1. pro pag. 18. li. 13. Aperte satis dictum,
&c. adde post hæc verba, incertum pro illo incerto impressi-
runt: Sed hoc præterea admonendus est lector, quod Errico Idemio
asper in mentem venit, Aperte hoc loco legendum esse cum diph-
thongo æ, in postrema syllaba, & maiuscula littera A in prima, vt
per Apertam. Apollo significetur: non aperte per de quæ sit aduer-
bium. Testatur Apellinem antiqui dicebant pro Apollinem.
Aperta enim Apollo dicebatur, quia patente cortina respon-
sa ab eo dabatur. Hoc tamen igitur Aperte dictio, puto esse pe-
riphrasin, & per Aperte dictionem, ipsum Apellinem iuveni-
entem intelligendum: quævis sunt illa, sententia dia Catonis,
apud Horat. & apud Lucet. Democriti quod sancta viri sen-
tentia ponit.

EX ANNOTATIONIB. IN lib. 1. ad Q. Fratr.

P. A. G. annot. 315. col. 2. pro pag. 115. post hæc verba ornan-
de orationis, scribe li. 1. ad studium illud dicendi. Legendum est
studium illud discendi, eorum libri omnes reclamant, &c. Est autem
studium discendi, quæ æquæque Græci appellant.

P. A. G. annot. 316. col. 1. pro pag. 120. ascribe li. 7. ad quæcum-
que artem, &c. Legendum est vt habent duo libri manu scripti. & non
nulli vulgati, ad quam quæcumque artem putabat esse aptum:
quod nescio quomodo me fugit, cum in vno ex meo vulgatis tam pri-
dem sine manu scriptis ita legendum esse notauissem. P. A. G. annota-
tionem eadem post hæc verba, P. A. G. 122. scribe li. 1. Præterea exerci-
tatio quædam, &c. variè scriptus est hic locus in codicib. antiq.
In alijs ita vt edidimus: In alijs sic, & exercitatio quædam,
&c. atq. ita valent vulgati quidem: in nonnullis, ea exercitatio sus-
cipienda vobis, &c. quæ scriptura fortasse omnino est optima. re-
fertur enim ad illud, quod est superius pagina, versus 43. Sed ma-
gna cum exercitatione, &c. P. A. G. annot. 321. col. 2. pro pag. 196.
lin. 35. adde post illa verba edificare ædificis, & illud Calij in an-
notibus, in latebras inlatere, apud Nonium. P. A. G. annot.
322. col. 1. pro pag. context. 198. lin. 48. Eudo pavemento atque
tam pridem, &c. adde post hæc verba tenuitate insignis: Sed vi-
deatur legendum, atque emblemata vermiculata, vt fit hic ordo

verborum: *Quam lepidè lexæ compositæ sunt: omnes ita sunt compositæ,
vt reserulæ, & emblemata vermiculata in pavemento.* P. A. G. 327.
lin. 2. pro pag. 263. lin. 40. Eudo pavemento atque emblemata
legendum esse Eudo pavemento, tam pridem admonui. Sed fortasse
etiam hoc, quod deinceps sequitur, atque emblemata vermiculata, emen-
dandum est. Videatur enim mensuram, & legendum emblemata
vermiculata.

OMISSA EX ANNOTATION. IN TOPICA.

P. A. G. annot. 329. col. 2. pro pag. context. 278. adde post voces,
planissimus est. lin. 31. & impressa intelligentia legendum, &
impressa intelligentia. P. A. G. 383. post indicem primi tomi in
prima versus pagina. col. 2. corrigere hoc modo, quæ sunt mensuræ qui-
dam improbant, ego autem probavi: vbi impressum est, magis
probant, ego priorem magis probavi.

OMISSA EX ANNOT. IN PARTITION.

P. A. G. 330. col. 2. pro pag. context. 295. adde. lin. 5. apto quæsi
quodam verborum modo] vox quasi adiecta significat esse adiecta,
id est similitudinem & imaginem quandam. Itaque hoc ipse quasi
deiecto translatio esset. At quæ translatio sit, verborum modus?
Præterea quid sibi volunt hæc verba, modus verborum? non
enim id significant quod sentit, & vult Cicero, vult enim ad extre-
mum ita apte claudere orationem oportere, vt neque quicquam redun-
det, neque quicquam deficiat. Hanc igitur aptam orationis clau-
sulam, atque hunc verborum nexum, non modum verborum,
sed modum petius videtur appellare debuisset. Sic igitur scribendum
censui libris omnibus inuicem & reclamantibus: quoniam animadu-
ueri in vno antiquissimo ex nodo, quod fuit initio scriptum, factum
esse postea modo, & alia mensuram quæ scripta cetera sunt, dua-
bus tibus litteris in tertiam esse adiectam, & ex n factum esse tm.

OMISSA EX ANNOT. IN SECUNDVM TOMVM.

IN ORATION. PRO P. Quintio.

P. A. G. annot. 676. pro pag. context. 6. lin. 23. venit Romam
Quintus ad vadimonium, &c. adde post hæc verba, Quintus
ad vadi-

OMISSA EX ANNOT. IN

III. TOMVM.

IN LIBRVM III. DE
Officiis.

PAG. annotat. 500. col. 1, pro pag. 391. adde, lin. 21. quæ va-
cent iniustitia sic quidæ habent omnes libri vulgari meq. aliter edidit

Langius, sed nostri veteres habent, quæ vacent iniustitia. & ita
sine dubio legendum. numquam enim subeunda sunt incommoda
animi, quæ vacent iniustitia: & qui talia incommoda subiret, con-
trâ naturam faceret. Nunc autem (ut quidem scriptum est in om-
nibus libris vulgatis) dicitur magis (esse quidem naturam deitabere
alteri sui commodi causa, quam subire omnia incommoda etiam
animi, quæ careant iniustitia. At hoc pugnat cum sensu Ciceronis.
vult enim, iniustitiam esse omnium incommodorum maxime contra
naturam.

ERRATA OPERARVM SIC CORRIGITO. PRIOR
NYMERVS PAGINAM, POSTERIOR VERSVM INDICAT.

6. 23. exhibiturum
ead. 28. querendum
9. 18. opinionisque iudicio, &c.
14. 25. aggre. sumur, &c.
17. 37. animaduertebam vos moueri, &c.
20. 38. in querendo ac differendo.
27. 12. inquisitur, &c.
22. 36. aliquot annis, &c.
24. 26. cum quæreret: Dionysius, &c.
ead. 46. eis, fed obfcurus ac reprobis colos,
&c.
27. 9. vel, vt duo verbo vtat, &c.
34. 14. Nicetas Syracufus, &c.
34. 33. corpus, aliud cedat, &c.
37. 25. Caliphonem fequar,
40. 3. quid habent, cur, &c.
ead. 47. qui esse debent,
46. 10. labefactetur oratio mea. nam cum
ignoratione, &c.
51. 41. si queri, libenter.
65. 37. referantur: nihil, &c.
70. 29. non Themistoches, &c.
ead. 47. fieri non potest, sine dol.
76. 38. f. quens illud, quod prod.
87. 39. nihil mouetur,
95. 3. difpererat, &c.
104. 49. vt tuenda fit, & inter hæc, &c.
105. 8. natura est, nec, &c.
115. 47. cederemus.
117. 12. sum. Effe ergo eos, &c.
118. 43. fed læxibus, & rotundis.
121. 50. læxiom & rotundorum, &c.
124. 5. moueantur. Cum parcat, & c. de-
f. ad hinc lineola tranferat. Sunt
enim etiam hæc verba Platonis
vsque ad illa, licet conuerfant, &c.
127. 20. tanquam in rate, &c.
128. 47. contemnit. Accerime autem, &c.
129. 9. abstrahisset
133. 2. concinnatur, &c.
139. 43. mortalibus. Diuife elact doctus
Prometheus Clept
ibid. 50. afcinit manus.
151. 13. Auius:
152. 43. Sciebam, me in m.
154. 7. quod à natura datum est, auxil.
155. 5. fenfu. Nec verò, &c.
169. 2. quod qui faciet, &c.
172. 18. solum habere velle, &c.
182. 12. contemnere, & ita corrigi fuprà prin-
cipio huius libri.
186. 25. adolefcuntulo, &c.
ibid. 42. alpiciebat, &c.
191. 7. nostri philof. facere non poterunt?
198. 27. vnde verò illa, &c.
199. 7. nullo modo viderunt, animi natu-
ram.
291. 28. naturam volueram:
Quæ primum nulle funt. nihil est
enim minimum: deinde nullum
est inane.
212. 44. nutare videtur, &c.
214. 48. C. Flaminium, &c.
218. 34. quæ non fit minor, &c.
237. 17. ad æternos reuertantur in e.
239. 10. rerum futurarum, &c.
246. 13. Quid enim aiebat,
249. 11. Orbizon ad ædem Larum, &c.
254. 18. perfecti, qui iidem mulus, &c.
273. 21. Romanæ, Remuræne, &c.
283. 16. qua ex cognitione nat. al. conta-
gione, &c.
ead. 20. impetire velit,
291. 14. partim fupertitione m.
ead. 47. Ad Chaldæorum, &c.
294. 37. quàm fcire? negant eum, &c.
304. 33. fed in factis immutabilitatem, &c.
306. 4. quæ caufas habeo, car. fianr, &c.
308. 45. politam, eam caufam ad, &c.
311. 27. ditione outum, & boum, &c.
312. 4. omni fortuna iudicerni
314. 18. probis & iniuriis, &c.
317. 28. quod quid m. in terris fiat, ac.
320. 39. qui non tum hoc, rum
330. 49. & ob eam ipfam caufam, &c.
347. 13. quod fenatis ex his confutitur,
349. 10. mifi aur cum peccante fen. q. amb.
f. n. m. adiunante, tolli d. vrile
est, &c.
355. 12. multa peccante,
357. 38. ita in eum benignitatis, &c.
359. 15. illa virago viri
ead. 31. eodem bonos, &c.
361. 17. verè à fe dicat, &c.
368. 2. liberis, omneque, &c.
ead. 34. reliquàmque figuram, &c.
372. 9. cetarij,
379. 37. nifi æquabiliter, &c.
380. 9. f. gloria & quærenda, & collocan-
da ratione est.
391. 11. vix continetur, &c.
ead. 21. quæ vacent iniustitia,
401. 1. quod promiferit illi, necne.
405. 23. Flaminium ille vir, &c.
408. 22. Pronoebantur ad res, &c.
ead. 43. diuina ftudia omitt.
410. 37. nam hæc quoque, &c.
ead. 38. extinguique fenect.
422. 46. M. Curij, &c.
423. 39. interdum conentione vel vxoris
conditionis, &c.
424. 6. & Rupilio conf.
444. 7. & in is, quæ ru.
ead. 29. omnes enim orbis cor.
445. 3. aquatilis & terrefte,
447. 27. menfium, annorumque, &c.
452. 42. larga enim luce Bootes,
ead. 9. col. 2. Vt fama est hominum, &c.
454. 46. amant, ubi non inuider.
462. 22. fumma prædientia, clariff. virum,
& verfu f. iudicij, &c.
476. 12. iustitia, & temperant. z,
478. 12. quo fenimus, &c.
479. 61. & audacibus,
480. 41. quod f. aon est, &c.

Nomina beneuolus, & beneuolentia, femper fcripta funt in libris manuſcr. per vocal. i. in 2. ſyll. beniuolus,
beniuolentia. Quare ſic potius ſcribito.

Siqua alia erunt errata vel typographi, vel eorum, qui huic editioni
præfuerunt, meminerit lector, opere in longos falſe
obrepere ſonauit, vt ait Flaccus.

I O. AVRATI VERSVS GRÆCOS AD
 ERICVM MEMMIVM DE CICERONE LAMBINI, QVI
 positi sunt in vestibulo primi Tomi, sic faciebat La-
 tinus Otho Turnebus, Adr. Turnebi fil.

L Ambinus Ciceronem, alter Cicero, Ciceroni
 Tertio itémque tibi, candide Memmiada,
 Limatum, tersum, perpendiculóque probatum,
 Vnquique exactum ter quater, & decies,
 Tantillo in tanta consumto mole laboris
 Tempore, (rem miram) vix quater exiguis
 Sex luna spatii, digno tibi munera digna,
 Dignus & ipse, viro docto, homo corde rigens,
 Cordatam hanc statuat, & doctrina, atque arte madentem,
 Ex voto donat, dedicat, atque sacrat.
 Multa alia innumera ex are, argéntoque nitente,
 Et vetera ex auro sunt monumenta tibi:
 Nec cupidorum artis priscæ studiosior alter
 Te quisquam rerum est usquam alibi veterum,
 Nec, quos librorum vrit amor, quisquam exstat eorum,
 Cui libri in summis sint mage deliciis:
 Vnde & aliis multos vtendos sæpe dedisti,
 Lambino ac plureis: testis ego ipse tibi:
 Gratia par quorum, hoc monumentum insigne, refertur:
 Proque tuis donis dona tibi hæc redeunt:
 Sed neque tam carum tua nummum, nec simulacrum
 Tale apotheca, licet plena sit usque, tegit:
 Quale hoc nunc tibi Lambinus (nisi forte vocetur
 Lampinus potius lampadem ob ingenij.)
 Quale, inquam, hoc clarauit opus, multumque poliuuit,
 Omnibus absterfis sordibus & maculis,
 Diuitias utrique amplas, laudemque perennem, &
 Rem caram iis, cepit quos Ciceronis amor.

LVTETIÆ,

Excudebat Floricus Præuotius anno MD. LXVI. Mense Februario,
 sumptibus Jac. à Putco, Bern. Turrisani,
 Ph. Galt. Rouillij.

